

Printed in Austria.

E cod. 38, fol. 17[a], bibl. metrop. capit. Prag.

JOHANNIS WYCLIF

TRACTATUS DE MANDATIS DIVINIS

ACCEDIT

TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS
WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES
AND WITH AN APPENDIX DE DIFFERENTIA
INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE

BY

DR. JOHANN LOSERTH
PROFESSOR EMERITUS
AT THE UNIVERSITY OF GRAZ

AND

F. D. MATTHEW
LITT. D.

Wyclif Soc. Pubs.

LONDON.
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY C. K. PAUL & Co.
DRYDEN HOUSE, GERRARD ST, SOHO. W.
1922.

CONTENTS.

Corrections.

Page		line			for	read	
Page	II	line	4 and 30	for	his	read	His
„	19	„	12	for	ponentam	„	ponentem
„	80	„	12	„	regide	„	rigide
„	81	„	18	„	Epypti	„	Egypti
„	88	„	6	„	beatitutinis	„	beatitudinis
„	95	„	9	„	euram	„	curam
„	131	„	3	„	animae	„	anime
„	159	„	10	„	fieti	„	ficti
„	160	„	45	„	Hus	„	Huss
„	199	„	33	„	scilicet,	„	scilicet
„	213	„	10	„	scriptura	„	scriptura.
„	298	„	46	„	Hus	„	Huss
„	314	„	15	„	unum quodque	„	unumquodque
„	317	„	22	„	cursumque	„	rursumque
„	333	„	4	„	naturae	„	nature
„	335	„	3	„	extingendo	„	extinguendo
„	406	„	14	„	the the	„	the
„	429	„	24	„	claustralum	„	claustralium
„	433	„	15	„	ierusalem	„	Jerusalem
„	442	„	5	„	Hec	„	Nec
„	444	„	7	„	ignes	„	ignis
„	446	„	11	„	scandilizatur	„	scandalizatur
„	448	Note	1	„	aggrega^{ta}	„	aggrega^{va}
„	451	line	28	„	tele	„	tela
„	485	„	10	„	Aristotelis	„	Aristoteles
„	492	„	18	„	innocenciae	„	innocencie
„	492	„	30	„	paradisi cum	„	paradisi, cum
„	496	„	23	„	volueribus	„	volucribus

PREFACE.

When I had finished my edition of Wyclif's 'Opera Minora' I imagined my work for the Wyclif Society to be concluded for good. This work had been begun forty years ago and has taken up a very considerable part of my life in letters. The edition of the first two books of Wyclif's 'Summa Theologiae', i. e. of 'De Mandatis Divinis' and 'De Statu Innocencie' was at that time planned by Dr. F. D. Matthew, the excellent and far-known editor of 'The English Works of Wyclif, hitherto unprinted' (E. E. T. S. Vol. 74, 1880). He had indeed copied out the text of these two Latin writings in the eighties of the last century, but several reasons prevented him then accomplishing his selfset task. So it came about in the year 1912 that he approached me, then being one of the few surviving members of the original staff of the Wyclif Society's editors beside himself, to take up the work he had commenced and to finish it. It was especially his complaint of failing eye-sight which hindered him from giving the finishing strokes to his work.

I could not but deeply regret this state of affairs as Dr. Matthew was at that time the one man in England who owned the most extensive and profound knowledge of Wyclif's writings and of the literature on Wyclif; he had ever been ready to support by his ample learning and ripe judgment, both devoid of any jealousy, any worker in the Wyclif Society's undertaking; but in helping others in such a generous manner, he, unfortunately, had missed his opportunity to reap what would have been his own crop. I myself enjoyed his ready helpfulness in shaping the marginal notes and kind-heartedly advising me in any other direction whenever I appealed to him. Thus, I felt bound to comply with his request in the matter of 'De Mandatis Divinis' and 'De Statu Innocencie'.

But when I set to work I soon found that Dr. Matthew had somewhat underrated the difficulties of the task in question. He had been of opinion that it would suffice to collate the textual matter of the MSS. of 'De Mandatis Divinis' preserved in England and that of about three continental MSS.; closer investigation, however, proved that besides the MSS. registered by Shirley, there were others — and of a better pedigree, too — which had to be considered. Among the sources which Wyclif had made use of, the work of Guilelmus Peraldus had hitherto been neglected, nay, practically remained unknown. Thus, I had to investigate more particularly both these literary relations and those to Robert Grosseteste: the results of these researches of mine appeared in several publications of the Vienna Academy of Letters and Science.

The edition itself was, finally, prepared for print and seen through the press in the hard time of war and post-war under all sorts of troubles and of both physical and mental want. It has been greatly assisted and encouraged by the unfailing interest of Miss Dorothy Matthew, the daughter of my late collaborator. For assistance in the marginal notes of 'De Mandatis' my thanks are due to Professor Albert Eichler, of Graz University, and more especially to Sir Cooper Perry, who has given generously of his scanty leisure. I am last but not least very grateful also to my friend Dr. Adolf Koegler who, in other ways, was a great support to me during the distressful years of the publication of this volume.

Graz, May 1922.

J. Loserth.

DE MANDATIS DIVINIS

(below p. 1)

E cod. bibl. pal. Vindob. 1339, fol. 91.

DE MANDATIS DIVINIS

(below p. 1)

E cod. 794, fol. 1ª, bibl. univ. Prag.

INTRODUCTION.

I. Wyclif's De Mandatis Divinis.

1. Contents of De Mandatis Divinis.

Wyclif's book on the ten commandments is nowadays placed first among the twelve books of his 'Summa Theologiae'. It seems, however, from several hints that Wyclif originally intended another grouping of these books. However this may be, this much is certain — that our treatise was especially appreciated by English and Czech Wyclifites. This may be gathered not only from the considerable number of manuscripts preserved and from the special care bestowed upon them, but also from the solemn form in which Jacob of Mies introduced his defence of this book, on July 28th, 1410, against the indictment of heresy. It is a fact that in the decalogue — which is the most usual title for this book — there are but very few passages which could be stamped as heretical even according to the present dogmas of the Roman Catholic Church.[1]

In continuation of 'De Dominio Divino' it starts with a definition of right in general and of justice as the foundation of civic government. Right is the steadfast will which assigns to every man his own. Right instils in man the virtue of justice. Hence the work of a man is called

[1] Cf. J. Loserth, Huss und Wyclif, p. 271; as for the large circulation of the book cf. *infra* 'Survey of MSS.' In the time of Huss there existed a copy in the first 'Abecedarium' of the then University Library of Prague with the press-mark D. 21, entitled 'Super decem praecepta'. Huss mentions in his 'Replica contra Anglicum Joannem Stokes' (Hussii Opera, Vol. I, p. CVIII^{b}) also a 'little decalogue'; this, however, turned out to be the tract 'Of the Ten Commandments' (see Shirley, A Catalogue p. 45).

just. This definition is in accordance with the divine will, for the latter is first steadfast, secondly eternal, and thirdly assigns to each his own. God grants to man according to his desert either reward or retribution. God is just in his essence; in Him are identical right, justice and the just. A creature is just, because God wills it. It is sinful if a man is not given what is due to him. God leaves no injustice unpunished. It there is a choice between good and bad, we must choose the good. The wrongs we suffer here are rewarded in heaven. Every one owes love to his neighbour, and by nature all men are our neighbours. Thus, whosoever sincerely loves his brother is his neighbour.

Nobody has a right *to* a thing without having a right *in* the thing. There is a threefold right: first the right which is the divine will; secondly the right which is the power to use; thirdly the right which is the use itself. The two latter are not possible without the first. Unless God bestows it, no man has a right; if the pope grant such a right without God's bestowal, it is invalid. Without God's authorization nothing can be granted. Therefore in all bestowals His will is to be observed; and knowledge of His will is obtained through Holy Scripture.

There is an uncreated right *(ius increatum)* and a created right which is regulated according to the former. Uncreated right is necessarily absolute; the other is classified either according to the nations who created it, or to the degrees of human knowledge: thus we have Roman, English, economic, civil, and political right, and these again have many subdivisions.

It is a wrong supposition that laws are nothing more than a writ of man, a vocal term *(terminus vocalis)* or a first concept. Moses' tables were God's law before they were written down; it is not the visible letters which make the law, but the truths signified by the letters. These truths must be known. Man did not create them, but has to accept and promulgate them The supreme and eternal law is the uncreated right, i. e. God.[1] He lays upon his creatures the obligation of doing what they ought.

Every man must know the laws of his own faculty: the arithmetician those of number, the astronomer the movements of the stars, and so on; but eternal law teaches the truths of human life which lead to morality. When announced to humanity, it has binding power: such has the

[1] John XIV, 6: Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita . . .

decalogue, and, likewise, private ordinances if founded on it. Divine law is broken by sin; every sinner commits treason against God. It is only repentance which reconciles him again to God's law.

The laws of the New Testament are preferable to those of the Old Testament on account of their author, their contents, and the conditions under which they were given. The former differ from the latter as divinity differs from humanity, master from servant, high priest from levite. They agree, however, in parts, e. g. in the commandments of the decalogue, but not in the ceremonies. Whilst the law of the Old Testament was given among signs of terror, thunderstorm, fire, and darkness, the other is the law of love, written not on tables of stone but in the fervent hearts of men, and was destined not for one particular nation, but for the whole of mankind.

The New Law is easier, more intelligible and more perfect, more profitable in every way. Christ is its high priest. To His laws are opposed those of men which are only valid in so far as they fulfil Christ's Law. No other law is valid, for God cannot have instituted a power to give laws which contradict His own. Unfortunately, there are such laws in the church, those, for instance by which the clergy have extorted secular goods, and many traditions which St. Augustine has attacked. What would he say nowadays to those laws that overload the law of God?

What are God's 'commandments'? Why are they termed 'commandments' or precepts? How many of them are there? Which of them are destined to last? Which of them are only of a temporal validity? The Introduction concludes with the answers to these questions, and several manuscripts here insert a division in the text.[1]

Chapter X begins the interpretation of the individual commandments. First of all, it is true, is a disquisition on those points that are common to all the commandments. Every action of ours must be in concord with the commandments. Only under this condition do we possess God's love, the Son's grace, and the Holy Ghost's gift of perseverance. Fear and love lead us to keep the commandments. Whoever lives in the fear of God has God with him and need not be afraid.

The next chapters (XI—XIV) deal with the Love of God. Wyclif devotes a regular treatise to this commandment of the New Testament.[2]

[1] *Explicit prologus decem mandatorum.* Cf. *infra*, p. 81.

[2] p. 93: *Post timorem . . . superest tractatus delectabilior 'De Amore'.*

The commandment of Love is interwoven with every other: whoever observes it, observes all; whoever breaks it does not love God. Christ fulfilled the commandment of Love perpetually, so did the Blessed Virgin. This Love carries with it dignity, knowledge, virtue, and other good things. Perfect man is wholly merged in it, but it is perfectly fulfilled only in heaven where the Saints are blessed in various degrees, resulting in harmonious beauty. The very essence of blessedness is the vision of the Holy Trinity.

This discourse on the Love of God is followed by that on the three commandments of the first table (Chapter XV): What is meant by 'other gods'? Every one who is of an unclean spirit for the sake of worldly goods has 'other gods'. The next disquisitions deal with idolatry and the worship of images, their origin, use and dangers. Then follow (Chapter XVI) the reasons why we ought to love God, which means observing His commandments. From the quality of our natural heart we learn to love God. If the heart be corrupt, the body is sick; if the shepherd be bad, the flock is bad too. This ought to be a warning to our prelates. The wording of the second commandment (Chapter XVII) is negative. Who takes the name of the Lord in vain? He who swears by God without cause, he who neglects to praise God, he who does not believe that for them who fear God even evil leads to good, he who commits sin knowing that God is the protector, the saviour and the rewarder of all, he who is a Christian only in name — all break this commandment. We take God's name in vain by idle talking, by mere lip-service, by thoughtless swearing. Swearing is allowed in truth before a judge, and in a just cause. The Lord's name is taken in vain by the hypocrite, the miser, the carnal sinner. Whoever lightly calls God to witness, commits a greater crime than if he were to summon the king of England before a court of justice.

The third commandment (Chapter XVIII) prescribes how the Sabbath should be kept, and the causes for doing so. We have changed the Sabbath to the Lord's Day as this is the first day of creation, the day of the Lord's Resurrection, the day of the out-pouring of the Holy Ghost, and the day on which the Last Judgment will be held. Moreover, if we celebrated the Sabbath on Saturday, the vigil would fall on Friday. Christian Sabbath observance implies abstaining from vices, from servile work, from the world's noise. According to Grosseteste the Sabbath is to

be observed in *spirit* by meditation, in *word* by prayer, in *deed* by church-going and charitable offerings. It is a pity that we all offend against this. To observe the Sabbath duly, it is indispensable to know the method and virtue of prayer (Chapter XIX). We receive the most effective stimulus to prayer from the consideration of human misery dating from the Fall of Man, so convincingly described by Pope Innocent III. We ought to pray in church on holidays and Sundays (Chapter XX), and to use the Lord's Prayer, upon the virtues of which Wyclif expatiates both in this place (Chapters XX and XXI) and in his other writings.

The following chapters (XXII and XXIII) interpret the fourth commandment. Every virtuous person is father and mother to us. Wyclif then enters on the distinction between filial love and love of our neighbours. Next to our parents we ought to honour our masters and superiors. In the church militant the more virtuous man must be ranked first, even before bishop or pope. In spiritual matters every one is entitled to appeal. The supreme authority is the Bible the truths of which are unfortunately often confounded by human traditions. This passage rests to a great extent on Grosseteste's doctrine, and it is to be noticed that many ideas figure here that are laid down in Wyclif's book 'De Ecclesia'. Chapter XXIII is concluded by a treatise on prayer for the living and the dead. More profitable than to have masses read for the dead is to practise deeds of mercy. As to love of our neighbours (Chapter XXIV), we ought to keep in mind that every one of our fellow-men is created in God's own image and that we have been given the power of speech in order to edify our neighbour, not to hurt him. Homicide can be committed in a just or in an unjust way. The latter offends against the law of love of our neighbour and, eventually, will kill the soul of the victim.

In the treatment of the sixth commandment (Chapter XXV) we find or the first time those ample quotations from Guilelmus Peraldus' book 'De Virtutibus et Vitiis' which the editor of the present volume has shown in a special disquisition to be one of the chief sources of Wyclif's 'De Mandatis'. When discussing the separate kinds of fornication, Wyclif lays great stress on the rule that this subject ought to be treated with discretion both in the confessional and in the pulpit. Regarding wedlock, divorce is said to be permissible only in case of adultery. Even more noticeably, Peraldus' doctrine is followed in regard to the seventh commandment (Chapter XXVI); what is said of extortions done by the clergy,

above all by the pope, shows that we are at one with the sentiments and tendencies of the Good Parliament of 1376. We now learn for the first time that the pope has no secular power, but only the power given in the Gospel. The King rules over temporal things in his dominion, and in this respect he is *above* the pope. If the latter dispute this, he may do so by his procurators before the King's Council who will decide. The complaints caused by the clergy who arrogate power of punishment take up much room in this section. For the last three commandments Peraldus' doctrine is also amply made use of (Chapters XXVII—XXX). The last chapter touches already that ideal of poverty which Wyclif preached with ever increasing emphasis in the succeeding books of the 'Summa Theologiae' — except in the 'De Statu Innocentiae' where it was not relevant. In this last chapter, the washing of the apostles' feet, the example of Christ's humility, is presented to the bishops: their task ought to be to preserve the doctrines of the Bible carefully, to make them known to believers, to preach Christ's life, doctrine and sufferings, but to keep themselves aloof from the passions of the world and the pursuit of riches. By help of the ten commandments the source of worldly desire is dried up, and for this purpose there is no law more exact, more profitable, or more steadfast than the decalogue.

2. Survey of Manuscripts.

a) General critical remarks on several manuscripts of Wyclif's works.[1]

Before entering on the enumeration of all the MSS. which contain Wyclif's 'De Mandatis', it may be permitted to survey critically the Wyclif MSS. in general. From the following remarks it will be seen where the better texts of particular works of Wyclif are now to be found and what connection exists between them and the most intimate friends of the English Reformer or even with Wyclif himself.

Many years ago I was able to direct attention to the fact that among the well-known Wyclif MSS. there are several which are to be valued especially on account of their origin and the fact that they shed a little more light on the relations of Czech Wyclifitism to English Wyclifitism in the first decade of the fifteenth century. They are those

[1] See J. Loserth, Zur Kritik der Wyclif-Handschriften in: Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Vol. XX, pp. 247—257.

of 'De Dominio Divino', 'De Civili Dominio', 'De Veritate Sacrae Scripturae', and 'De Ecclesia'. It will, however, prove necessary to extend our research in this direction also to the other books of the 'Summa Theologiae', although those just mentioned are to be given the first place, as they alone contain allusions to their origin and the time and place of their origin.

It is in the marginal notes of these MSS. that we come across isolated remarks which have been indeed alluded to by the editors of these texts, but have not been made the subject of a special investigation, although this can teach us something as to the questions under consideration.

Nearly a quarter of a century ago I drew attention to the relations existing between Czech and English Wyclifites in the first decade of the fifteenth century.[1] It is well known that there were several centres of Lollardism in England the existence of which we learn from statements by Thomas Walsingham and Henry Knighton. If at this period Czech scholars visited English schools, it was not in order to see foreign countries and, among other sights, the famous University of Oxford, as had been usual in the days of good Queen Anne, but in order to trace the memory of Wyclif, to search for his works and to copy them. Thus, besides Oxford where the recollection of Wyclif was certainly liveliest, other places had to be considered where such works could be found. Many of his pupils and friends were still living and undoubtedly some of his works must have been still extant in his own handwriting. On this quest two Czech scholars Nicolaus Faulfisch and George of Knyehnicz went to see certain places in England in the years 1406 and 1407. To these men we owe the transcripts of the works of Wyclif in the MSS. mentioned above. Happily for us, they either entered their names in their transcripts or reported the time and place when and where they were copying them.

These notes are found in Codex 1294 of the National Library at Vienna (formerly Wiener Hofbibliothek). This codex has a very peculiar

[1] See J. Loserth, Über die Beziehungen zwischen englischen und böhmischen Wiclifiten in den beiden ersten Jahrzehnten des 15. Jahrhunderts, in: Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Vol. XII, pp. 254—269; supplemented by Reginald Lane Poole, On the intercourse between English and Bohemian Wyclifites in The English Historical Review, April, 1892.

arrangement which is repeated in exactly the same form in several other MSS., and, as these possess other peculiarities of Codex 1294, there can be no doubt that these other MSS. also were either made by the two Czech scribes during their stay in England or were transcribed from the copies taken down in England. Codex 1294 contains Wyclif's 'Tractatus de Veritate Sacre Scripture', 'De Ecclesia' and 'De Dominio Divino'. All these were copied by the two scholars in England: '*Correctus graviter anno domini 1407 in vigilia Purificationis sancte Marie Oxonii per Nicolaum Faulfiss et Georgium de Knyehnicz.*' These three treatises are written by one and the same hand which also added the note just quoted, which shows that they not only corrected the text, but wrote it themselves, a fact which is, moreover, proved by the numerous glosses in Czech which are found in these treatises, and all reveal the same hand. We must suppose, therefore, that one of them dictated and the other wrote our MS. The copying began, in all probability, during the last months of 1406 A. D. 'De Veritate Sacre Scripture' was copied in Oxford, while 'De Ecclesia' was transcribed at Kemerton near Tewkesbury in Worcestershire. The order in which the three treatises are bound shows a later stage, apparently after their arrival in Bohemia, as each has its own pagination. The codex was once in the possession of Simon of Tischnow, a Czech Wyclifite. These MSS., or treatises respectively, were held in exceptionally high regard in Bohemia as can be seen even to-day. There is e. g. MS. 3929 of the Vienna National Library which follows its original, Codex 1294, slavishly. It even copies the dates as given in the original so that it appears as if the chapters with the notes in question were written in both MSS. on the same day. All the other peculiarities of Codex 1294 are closely imitated: omissions, transpositions of letters, hiatuses, misprints and corrections are copied with perfect accuracy.

The reason for the high authority attributed to these MSS. which had been written in England itself was undoubtedly based on their tradition going back to the actual time of Wyclif, or on their originals having been in the possession of men who played some important part in Lollardism. In Oxford where 'De Veritate Sacre Scripture' was copied, there must have been some store of good Wyclif texts, considering the fact that in this city the memory of the *fifth Evangelist* was still very much alive. But it is just possible that not every one of Wyclif's books existed in the desired good condition at Oxford. Moreover, the two Czech

scholars might, on account of the persecution of the Lollards already set in, have thought it more advisable to stay at places where they could pursue their work without being noticed or disturbed. Such a place was Kemerton. And this brings us to the neighbourhood of Sir John Oldcastle, Lord Cobham. Not far from Kemerton lies Evesham, a centre of Lollardism. In this district Sir John, as we learn from Walsingham, had a good following. When we find that Sir John corresponded with noted Czech Wyclifites a few years afterwards and interpret this as hinting at old relations between him and his Czech comrades, the visit of Nicholaus Faulfisch and George of Knyehnicz may aptly be remembered. They must have taken their copies from the treasured MSS. of the English nobleman. Whether the visit of these two Czech scholars to England in 1407 prepared the path for these mutual relations or was a consequence of relations of an older date — it is certain that these men must have found for their transcripts excellent originals, traceable to the days of Wyclif, if not to the reformer himself. Peter of Mladenowicz reports with what great reverence the two Czechs collected every memorial of Wyclif: they even carried a piece of his tombstone to Prague where later it was worshipped as a relic.[1] From this circumstance, we may assume that they had been in search of other memorials during their stay in England, including original MSS.

Such MSS., however, were found in a third place, Braybrook, which is also mentioned in Codex 1294. It was there that the two Czechs copied the text of 'De Dominio Divino'.[2] Braybrook was likewise a centre of Lollardism;[3] its manor belonged to the Latimers. The last manorial lord, Sir Thomas Latimer, who died in September 1401, had been a professed patron of the Lollards. Taking all this into consideration, it seems obvious that the two Czechs betook themselves to Kemerton and Braybrook, and we can imagine what a stir the books which they carried over with them from England caused at Prague, a stir apparent from the fact that later on every conceivable care was taken to have copies made just from *these* MSS. and exact in every detail of form. It is worth while to dwell on this to some extent.

'De Ecclesia' is divided into 23 chapters. Careful inspection shows that every chapter is subdivided into paragraphs which are marked in

[1] Doc. mag. Ioannis Hus, ed. Palacky, p. 313.

[2] De Dominio Divino, ed. R. L. Poole, p. 249.

[3] Ibidem, p. XI.

the margin by letters in alphabetical order (A, B, C, &c.). In the original these letters, which served to indicate a break in the text, may have been placed properly in accordance with breaks in the sense; but this is not always the case in the copies in question, as R. L. Poole has pointed out. In 'De Ecclesia' this subdivision into small sections is carried through to the very end of the text and, taken with the marginal summaries, largely contributes to the clearness of the text. From the prints of 'De Veritate S. Scripture' and of 'De Dominio Divino', as edited by Buddensieg and Poole, it is not possible to infer whether this paragraphing by letters was followed in the original MSS. of these texts; neither editor notes it. But the very same system is to be seen in the three large books of 'De Civili Dominio' which belongs to the group of MSS. copied by Faulfisch and his colleague.[1] The paragraphing is similar in 'De officio Regis,[2] and in 'De Potestate Pape', extant in a MS. which belongs to the group of Codex 1294.[3] The same holds good of 'De Simonia'.[4] In 'De Apostasia' and 'De Blasphemia' this arrangement is clearly discernible in the printed edition.

Of the twelve works of the 'Summa Theologiae' only 'De Mandatis' and 'De Statu Innocentiae' remain to be considered. Disregarding the latter (which is, with the exception of one single perfect MS., only preserved in fragmentary copies), there remains only 'De Mandatis'. Of this treatise we possess, however, not one MS., but a whole group of MSS., which are arranged in the same manner as Codex 1294. This group comprises: MS. 1339 of the Vienna National Library, MS. V. A. 3 of the University Library at Prague, and MS. C. 38 of the Library of the Chapterhouse at Prague. The last is especially interesting for the two portraits of Wyclif it contains.

It is a well-known fact that Wyclif was often termed 'the fifth Evangelist' in England;[5] he is given this title of honour by most copyists,

[1] De Civili Dominio, pp. XIII—XV.

[2] Cf. Pollard's and Sayle's Introduction, p. XXIX.

[3] De Potestate Pape, p. L.

[4] Cf. Herzberg-Fränkel's Introduction, p. VI: *The chapters are denoted by initials in red ink and by numbers in the margin, which also contains subdivisions of the chapters (A, B, and so on).*

[5] J. Loserth, Huss und Wyclif, p. 280: *'Istius autem magistri Johannis Wykleff, qui, ut a plurimis ut speratur bonis hominibus et signanter in Anglia, doctor evangelicus appellatur.'*

both English and Czech, of his works. He was enthusiastically revered by his Czech adherents no less than by Huss who set the example when almost at the stake. No wonder, then, that the Wyclifites in Bohemia tried to express their reverence visibly, i. e. in pictures. This can be seen from the Chapterhouse MS. quoted above, the only existing MS. which attempts to give us portraits of the Reformer. Twice we find this attempted: once, on fol. 17 *verso*, Wyclif is represented as a fresh, youthful figure with a wreath on his head and in his doctor's gown, sitting on a professor's chair and holding in his left hand a book of Gospels while with the right he points to a verse. In another place, on fol. 119, *recto*, he is sitting at his desk, the open Gospel before him; he faces his audience who are listening to his lecture on the Truth of Holy Scripture in which treatise this picture is inserted.

This MS. is one of the best of all those in which this text and that of 'De Mandatis' has come down to us. It does not exhibit so much brilliancy of finish as others, but the text is treated with the utmost care. Summing up our results, we may say: There is a certain group of MSS. which have exactly the same outward form of division into chapters and subdivision into smaller sections, the latter marked in the margin by letters.[1] Further, in a considerable number of these MSS. the handwriting is the same; and, thirdly, later MSS. imitate the peculiarities of the earlier very closely. Fourthly, it can be noted that after the MSS. had been copied in England and taken to Bohemia, certain abbreviations hitherto unknown in Bohemia became popular. On the other hand, certain other abbreviations were not understood in Bohemia and were wrongly written out in full; and, finally, certain peculiarities of the English MSS. were closely imitated.[2]

Consequently, we affirm that these two Czech scholars visited those English places where, as in Oxford, Wyclif's memory was still very fresh and where they were able to obtain the best MSS. for their copying. In such a place 'De Veritate S. Scripture' can be proved to have been copied by them. Then they went to places where English Wyclifitism had its most eminent partisans, and transcribed 'De Ecclesia' in Kemerton,

[1] This paragraphing is also seen in the Index of MS. **N** (see *infra*), e. g. Aaron [chapt.] 27, S; Abel [chapt.] 26, I; Abraham [chapt.] 5, E; &c.

[2] For full particulars cf. J. Loserth, Zur Kritik der Wyclif-Handschriften, l. c. pp. 256—257.

'De Dominio Divino' in Braybrook, and in like manner, probably, the remainder of the 'Summa Theologiae'. But it must not be imagined that the 'Summa Theologiae', whole or even partially, had been unknown in Bohemia up to then. There is, for example, Codex IV. D. 22 (now = Nr. 676) of the University Library at Prague which contains besides 'De Eucharistia' also 'De Mandatis'. This MS., however, is known for a certainty to have been copied in Bohemia by Andreas of Kouřim before the return of the two Czech emissaries from England: '*Et sic*', it runs there, '*est finis huius decalogi feria quarta post festum S. Mathie apostoli* (i. e. February 25th) *sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurim finitus*'.

Commenting upon the tradition of the Wyclif-MSS. which pertain to the 'Summa Theologiae' — and that includes of course the MSS. of 'De Mandatis', — we arrive at the result that those belonging to the group mentioned above must be given the preference. All the others, which lack the peculiarities of that group, must be ranked in the second place. From what has been said, it is further evident that the well-known passage in Chap. 35 of Aeneas Sylvius' 'Historia Bohemica', dealing with the introduction of Wyclifitism into Bohemia, is entirely correct as far as the books he mentions are concerned, though he does not mention all. The passage runs as follows: '*Ex quibus vir quidam genere nobilis ex domo, quam Putridi Piscis vocant, apud Oxoniam Angliae literis studens, cum Johannis Vicleffi libros offendisset, quibus de Realibus Universalibus titulus inscribitur, magnopere illis oblectatus exemplaria secum attulit: inter quae* (i. e. he does not mean to quote all the books!) '*De Civili Dominio*' (= Summa Theol. III—V), '*De Jure Divino*' (= 'De Dominio Divino'), '*De Ecclesia*' (= Summa Theol. VII), '*De Diversis Questionibus contra clerum*' (i. e. controversial writings) *pleraque volumina veluti preciosum thesaurum patriae suae intulit.*'

b The various manuscripts.[1]

The following MSS. of Wyclif's 'De Mandatis' are extant:

A = MS. Cambridge University Library Ll. V. 13, in modern binding (10 in. × 7 in.) written on parchment ($9^1/_2$ in. × $6^5/_8$ in.) in double

[1] The description of MSS. **A—C** is based on Dr. F. D. Matthew's notes; that of MS. D on a letter by Mr. H. A. Wilsac of Magdalen College, Oxford; MSS. **E—O** are described by the present editor.

columns of 43 lines. There are 118 leaves of which 98 are text, the rest is index. The handwriting is of the 14th century. A copy of this MS. has been made for our edition.

B = MS. Bodl. 333, bound in boards covered with white parchment; the whole MS. is on parchment, its size being 13 inches by 9. There are four columns to each leaf, the size of the columns being about $9\frac{1}{2}$ in. × 3 in. Pagination is continued throughout the whole MS., but is not to be depended upon; in some places the numbers represent the folios in others the pages; a few pages after 229 the 2 becomes indistinct. and we have 133 — and so on till the end. There is also another separate pagination for Wyclif's work which commences on fol. 109 *recto, a* and goes to the end. There is one blank leaf of parchment at the beginning of the MS. and three at the end. On the second leaf *recto* there are the old numbers NE. D. 7. 9: Th. K. 110; 2245; Bod. 32, and the new one, Bod. 333. On the third leaf *verso* the contents of the MS. are given as follows:

Contenta huius libri.

1° Questiones Roberti Kylwardby's de Constancia.

2° Flores Francisci de Meronis supra 4 libros beati Augustini de Doctrina Christiana.

3° Flores eiusdem Francisci super 13 libros Confessionum beati Augustini.

4° Flores eiusdem Francisci super 93um Questionum beati Augustini.

5° Flores eiusdem super duos libros Retractationum beati Augustini.

6° Flores eiusdem super 3s libros de Mirabilibus Sacre Scripture beati Augustini.

7° Flores eiusdem super 22 libros de Civitate Dei beati Augustini.

8° Flores eiusdem super 4 libros de Trinitate beati Augustini.

9° Wikcliff De Mandatis.

The whole MS. seems to be the work of the same hand, probably about the end of the 14th century; but there is a considerable difference between 'De Mandatis' and the other works. Everywhere else there are tasteful vignettes at the beginning of each work in red and blue ink; the initials of chapters are also filled up in like manner, and paragraphs indicated. The writing, too, seems more careful. In 'De Mandatis' blanks are left everywhere for initials. There are practically no corrections; here and there a marginal note. The MS. is very faulty, and many mistakes are made which show that the scribe was exceedingly ignorant or careless.

Many sentences are left out, many repeated. Sometimes, though seldom, there are catchwords surrounded by a border. The last three folios are stained towards the top with some dark reddish brown liquid, possibly blood, certainly not ink. The Explicit runs as follows: '*Explicit compendium decimum mandatorum editum a Magistro* [name erased] *doctore evangelice veritatis cuius anime misereatur omnipotens.*'

[The three blank leaves at the end are much newer and not at all stained.]

C = MS. Trinity College Cambridge B. 15. 28, in a modern binding, 11 inches by 7; there are 32 lines to the page, very clearly and well written in a hand of the 14th century.

D = MS. Magdalen College Oxford B. 15. 28. We quote from a letter kindly sent by Mr. H. A. Wilsac of Magdalen College, Oxford: 'The book numbered 98 among our Latin MSS. is a volume measuring externally about 13 inches by 9¼ inches, and containing 206 parchment leaves. Apart from an extract from a letter of St. Augustine added by a later hand on the *verso* of fol. 206, the contents of the volume consist of two treatises the 'Dicta Theologica' by Robert Grossteste, occupying with the *tabulae* of its contents the part from fol. 1 to the *recto* of fol. 112, and the 'Compendium decem mandatorum' of which the Prologue begins on fol. 117, and which ends on fol. 206 *verso*. The *verso* of fol. 112 and the four leaves which follow it are blank . . .

'The two treatises are, I think, written by the same scribe — certainly they are not far removed from one another in place or date of writing. Each treatise has an illuminated initial letter and border on the first page: the second has this ornament on the page on which the *Prologus* begins and also on the *verso* of fol. 130, where the *Prologus* ends and the treatise itself begins. The borders and initials are all in the same style.

'The handwriting is small and fairly clear, with a good many abbreviations. There are two columns to a page: where I have counted, the number of lines in a column is not uniform — the highest number I have noticed is 57, the lowest 49: I think 57 is probably the nearer of the two to the average number . . .

'I may say that though I think the two treatises have been written by the same hand, my impression is that they have not always been bound together in one volume. There is an old foliation noticeable here

and there in the first treatise which does not appear in the second: and the numbers suggest that the treatise did not stand first in the volume to which this foliation belonged. The present binding is, I think, an Oxford binding of the 17th century. The boards bear the crest of the Earl of Rutland encircled by the Garter. Mr. Coxe supposed this to indicate that the book had been in the possession of an Earl of Rutland; but my own belief is that the stamp had somehow come into the possession of a local book-binder who used it merely as a decoration for his bindings, without regard to its heraldic significance. It occurs on a considerable number of the bindings of our MSS., and I know of nothing which would account for our having acquired books from the collection of any Earl of Rutland.

'An inscription on the second leaf ot the 'Dicta Theologica' shows that that treatise at least was given by Master William Wagge, sometime Rector of St. Mary's, Winchester, to William Ivo, Doctor of Divinity, for his life, to be by him given in like manner to some "honest man and discrete chaplain", and so to pass from one to another as long as the book should last, each recipient undertaking to say, at his receiving it, exequies and mass for the repose of the original donor. The date of the gift was March 29th, 1469.

'On fol. 1 a later hand has added a title "*Robertus Grossetest Episcop. Lincon.*" — this is in a hand of about 1580—1600. On fol. 117 there is a similar inscription by a 15th century hand: "*Doctor Euangeticus . . . de mandatis*". The word "*Euangeticus*" is partly erased and the following word completely erased . . .'

E = Codex bibl. palat. Vindobon. 1339 (Denis Vol. I, p. CCCLXXX) has been accurately described by Reginald Lane Poole in his edition of 'De Dominio Divino' (pp. VII—IX). The treatise 'De Mandatis' commences on fol. 91 *recto* and extends to fol. 236 *recto*. It has *an index* which, however, is incomplete, comprising only chapters I—XXII. Each chapter of the text is subdivided into a great number of sections denoted by letters of the alphabet, and this MS. thus bears a certain resemblance to MS. **I** *(infra)*, i. e. it belongs to the group of texts with peculiar characteristics. The initial letter of the whole MS. is artistically and beautifully designed with a garland and in various colours, gold, white, red, blue, green and black. The initial letters of the chapters are in red and blue. The marginal notes contain a short summary of the text. They

are, for the first three chapters, verbally quoted below in order to convey an idea of the arrangement of the MS.; but have been left out for the remaining 27 chapters in order to save space and as they do not originate from Wyclif himself. As in the case of all the codices only essential variant readings have been noted from this MS. On the whole, it may be regarded as a good text; the corrections occurring refer in most cases to illegibly written words and they are placed either above those words or in the margin.

F = Codex bibl. palat. Vindobon. 1598 (Denis, Vol. I, p. CCCCIX) contains Wyclif's decalogue, but not complete, breaking off in chapter XX (cf. *infra*, p. 251, note 20) with the words: '*Si enim combalbutimus ut canes in sacculo habentes mentes in foro et corpus in cho . . .*' As far as can be judged, there is one leaf cut off at the back; the treatise looks as if it never had been completed. From the exceptionally fine appearance of this text — thin and pure parchment, very careful handwriting, distinction by larger length or width or by some decoration of one letter of the first line on many pages — it may be inferred that it was intended to serve on solemn occasions. If we rightly explain the large space reserved for the initial letters, they were apparently meant to be artistically illuminated. This, however, was never done. The broad margin was undoubtedly intended for summaries of the text or other side-notes; but they also have been left out. The text itself is treated with special care, abbreviations are far less numerous than in most of the other MSS. In a word, the text was to be presented in a fairly clear and easily legible shape. The scribe's endeavour to write out abbreviations in full has lured him into some pitfalls: e. g. when for '*et* $\overset{a}{\wedge}$ *etas*' he writes '*et alia etas*' instead of '*et septima etas*'. Unfortunately there is no clue to the person of the scribe. All we can say is that he copied from a good text and followed it with expert knowledge.

G = Codex 675 of the University Library of Prague (older pressmark IV. D. 21, formerly Y. I. 3 n. 97), has been described in brief by Truhlař, Catalogus codd. manuscr. Vol. I, p. 270. It consists of 105 leaves in folio and there are two columus of 44 lines each to the page. There are short notes and corrections in the margin. On the front board there is an older pressmark of 9. t^4 visible. A flyleaf at the beginning of the book and a leaf inside the back cover contain short extracts from theological authors. The writing belongs to the first decades of the 15th century

and shows a firm and vigorous hand. Of the initial letters only that of the first chapter has been drawn in full, all the others are left completely blank. On the flyleaf in front we read as follows: '*Decalogus Wycleph. Cave a dulci, quia veneno miscetur*' — a note apparently written by a later hand; the same holds good of the note on fol. 1 *recto* of the text, running thus: '*Hic conspice venenum aspidum et sub lingua eorum.*' On fol. 31 *recto* we find at the end of Chapter XIV the following note: '*Scripsi ad sanctum Stephanum Prage.*'

In general the copying of this codex is less careful than that of the other MSS. of Prague and Vienna. It is true that mistakes are corrected either in the text or in the margin, but in these corrections frequently new mistakes occur, e. g. to an '*illius*' is added a '*sive huius*', for '*concedendum*' we get a reading '*recte dendum*', for '*politicus*' '*policitus*', and so on, or we find an indication of some supplementary remark which, however, has been left out in the margin. In several places the margin bears the word '*newym*' (Czech for: "I do not know") from which we may infer that the scribe did not understand the text.

H = Cod. 676 of the University Library of Prague, formerly IV. D. 22 (see Truhlař, Catalogus &c. Vol. I, p. 270), contains beside Wyclif's decalogue the same author's 'Tractatus de Eucharistia maior'; and it has therefore been described in the edition of the latter (p. LXIV). We know the scribe for he has given his name himself at the end of 'De Mandatis': '*Et sic est finis huius decalogi feria quarta post festum sancti Matthie apostoli sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurim finitus.*' From this it follows that the treatise was copied in the years 1404—1405 and consequently belongs to the older group of these MSS. The writing is particularly clean and fairly correct apart from slight misreadings. There are only a few marginal notes. An isolated gloss in Czech is to be found on fol. 68.

I = Cod. 794 of the University Library of Prague (older press-mark V. A. 3, formerly Y. III. 2 and 3), belonged, as can be inferred from a still older press-mark D. 20 on it, to the oldest stock of the University Library. This is also still recognizable from an old register preserved in the library of the Castle of Raudnitz in Bohemia.[1] Shirley

[1] Cf. J. Loserth, Der älteste Katalog der Prager Universitätsbibliothek, in Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, Vol. XI, pp. 301 *sequ.*

who investigated the Wyclif MSS. of the University Library of Prague very carefully, has not noticed this MS.[1] — for an obvious reason: the somewhat later title of the codex runs '*Decalogus magistri Procopii de Plzna*'. This might either mean that the treatise was once the property of Magister Prokop of Pilsen, or that he was regarded as the author of the treatise. Now, although the former alternative is the right one, the latter looked likely enough in a time when Wyclif's works had not yet been published in print, and there may have been a good many Hussites who felt quite sure of Procop's authorship when they read the above title. Nowadays we have a very intimate and accurate knowledge both of Procop's individuality and of his literary activities, many of which are still extant: he was one of the earliest supporters of Czech Wyclifitism.[2] In the severe struggle against the burning of Wyclif's books by order of the Archbishop of Prague Sbinko, he defended Wyclif's treatise 'De Ideis' before an important assembly.[3] Considering all this, our MS. gains in consequence on account of its original owner. It is made from a good copy, but only the first part is fairly correct; from the middle onward misreadings and misspellings multiply deplorably and unless the last line be regarded only as a mere formal flourish — running thus: '*Explicit hoc totum, infunde, da michi pijwa* (Czech = beer or ale)' — it might be easy to explain from it many errors, especially such as prove complete thoughtlessness on the part of the scribe. As a note at the end of the treatise points out, the copy was made '*anno domini 1404 secunda feria post festum Jacobi*'; it belongs, therefore, to the more ancient Bohemian Wyclif MSS., which have been described by Truhlař (Catalogus &c., Vol. I, p. 792). All variants of this MS. **I** are registered below except slight misreadings.

K = Cod. 911 of the University Library of Prague (formerly V. E. 17), described by Truhlař, Catalogus &c. Vol. I, pp. 374—375. This codex gives a correct text, undoubtedly written by an expert scribe from a good copy. Marginal notes are almost entirely wanting. There are only a few corrections. As regards variants, this MS. is closely allied to our

[1] A Catalogue p. 6.

[2] Cf. J. Loserth, Wiclif and Hus, pp. 94, 144, 308.

[3] Ibid. pp. 317—328. Cf. further Chronicon Univ. Prag.: '*Magister Procopius de Plzna feria quinta stabit in cathedra ad defendendum scolastice, quod tractatus De Ideis magistri Johannis Wicliff nullam heresim firmiter asserit . . .*'

Codex **M** (*infra*). No indications of the individuality of the scribe or the first owner are to be traced. The former may have been a zealous Wyclifite if the end-line on fol. 183 *verso* is to be understood as a personal remark: '*Qui fecit dicta, eius lingua sit benedicta.*' As an appendix, this codex contains the little tract 'Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale' (see Shirley, A Catalogue &c., No. 28, and idem, pp. 60 and 67).

L = Cod. 1955 of the University Library of Prague (formerly X. G. 1), described by Truhlař, Catalogus &c. Vol. II, p. 95, consists of 158 leaves in folio, of which fols. 20 *recto sequ.* contain Wyclif's decalogue, preceded on fols. 1 *recto*—19 *recto* by the alphabetical register for the whole volume. On a leaf, attached by the binder in front, the '*Ordo librorum doctoris euangelici*' is noted. There is a very ancient press-mark O. 15. No hint is given as to the scribe. The copy belongs to the 15th century and was finished on the Eve of the festival of Thomas the apostle, as we read on fol. 158 *verso*: '*Hic finitur sentencia super decalogum magistri Johannis Anglici, cuius anima cum cunctis Christi fidelibus in regno celorum requiescat feliciter. Amen. In vigilia beati Thome apostoli.*' And in another hand is added: '*Sancta Maria ora pro nobis ad dominum nostrum Jesum.*' The writing of the text is very clear and the paragraphing of the single chapters in sections the same as in MSS. **E** and **I**. Ample summaries are to be found in the margin of each page. Corrections are not very numerous.

M = Codex 2493 of the University Library of Prague (formerly XIV. C. 26), described by Truhlař, Catalogus &c. Vol. II, p. 24 . . ., has as third treatise Wyclif's decalogue. Like MS. **I** it was originally the property of a man who knew much of Wyclif's works and was probably a zealous Hussite besides. That he appreciated 'De Mandatis' highly, we learn from the closing phrase: '*Explicit decalogus in quo est maximus thesaurus, videbitur, cum fuerit diligenter lectus.*' The owner of the MS. has added inside the cover a number of historical notes from which we get a clue to identify him. In one of them we read: '*Anno domini 1419 feria quarta immediate*[1] *post Assumpcionem S. Mariae mortuus est Wenzeslaus rex Romanorum semper Augustus, qui dedit michi ecclesiam in Ranow.*'

[1] Höfler, Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung, reads this word (some letters of which only are visible) doubly wrong *imminente* or *currente*. Every one familiar with the style of but a few mediaeval dates cannot but read *immediate* here.

And this man was, as we learn from Truhlař's notes, Stiborius of Siecz who had been granted the living of Ronow on king Wenceslaus' presentation, in the year 1413. From another note we gather that he matriculated at the University of Prague under Magister Stephan of Kolin.[1] That he was a zealous Wyclifite is to be inferred from two allusions to the recantation which was forced upon Petrus of St. Clemént at Prague of the accusations he had hurled against Huss and his 'heresies'.[2] It is also evident from the joyful pride which appears from his words on the victory gained by the Hussites at Aussig: '*quia dominus Deus respexit eos suo adjutorio graciose.*'

Moreover, the scribe of the treatise was a Czech as appears from the few Czech words added in the margin of Wyclif's text, e. g. *hrdlecze, pudy, narok, zwlastný.* MS. **M** tallies textually with **I**, but presents the better text and cannot, in any case, be a copy made from **I**, as the latter has many omissions not occuring in **M**. In particular, it may be maintained that the scribe of **M** understoòd fully what he copied. Several words of Wyclif's text which seem to have been unknown or unfamiliar in Bohemia, he explained by means of other words written in small letters above them: e. g. *Veritas* by *Christus, hypostatica unio* by *supersubstancialis* &c. (Those marginal notes which do not belong to Wyclif's text have been omitted in the critical apparatus below.) Finally, it must be noted that our MS. reads *rex Boemie* wherever Wyclif speaks of *rex Anglie.*

The next two MSS. have hitherto remained unknown both to Shirley and to the editors of Wyclif's texts. They have been described by A. Patera and A. Podlaha, 'Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly Pražské', p. 262 and p. 18. The information given in these places, however. being very inexact, we supply more reliable data here:

N = Codex 462 of the Library of the Chapterhouse at Prague (formerly C. XXXVIII, fol., saec. XV ineuntis), consists of 185 leaves with the following contents:

Fol. 1^a—16^b: The Register to 'De Mandatis Divinis' which is more complete than that of MS. **O**, and which, for this reason, has alone been taken account of in our text below.

[1] *Anno Domini 1397 sub magistro Stephano de Colonia sum intitulatus ad librum universitatis;* ibid. Vol. II, p. 62.

[2] Edited in J. Loserth's Wiclif und Hus, p. 343 sequ.

Fol. 16^b: Ordo librorum doctoris evangelici.

Fol. 17^ab: Initium Decalogi: *Premissa sentencia — omnino infrustabilis* (Chapter I, see *infra* p. 3, l. 10).

Fol. 18^a—107^b: De Mandatis Divinis sive Decalogus. Incipit: *Premissa sentencia — ducimur aliena.*

Fol. 107^b: Enumeratio mandatorum.

Fol. 107^b—158^b: Johannis Wyclif De Veritate Sacre Scripture, Chapter I—XIV. Incipit: *Restat parumper discutere* — Explicit: *prudenter subtrahere elemosinas corporales.* (Ed. Buddensieg, tom. I, p. 1—368, l. 18.)

Fol. 159^a—172^b: Johannis Wyclif Dialogus. Incipit: *Cum ydemptitas* — Explicit: *Consenciant in hac parte. Explicit et cetera knyeze Massku Amen Jelito.*

Fol. 172^b—173^a: Epistola Johannis Wiclif (ut praetenditur) ad Urbanum papam VI. Incipit: *(G)audeo* — Explicit: *condicio Antichristi. Servus Jesu et ecclesie sue Johannes. Amen.* — Cf. Johannis Wyclif Opera Minora, p. 1.

Fol. 173^a: Excerpta quaedam theolog. Incipit: *Clericum debet* — Explicit: *consciencie quomodum.*

Fol. 173^b: Hic continetur summa decalogi, ideo istud debet stare ante dialogum.

Fol. 173^b—174^b: Summa decalogi.

Fol. 175^a—182^a: Excerpta (ut videtur ex Opere Evangelico I). Incipit: *Audistis quia dictum est* — Explicit: *Intervallo temporis consecuntur.*

Fol. 182^b—183^a: Johannis Wiclif Differencia inter Peccatum Mortale et Veniale. (Incompletum.) Incipit: *Restat nunc promissa discutere* — Explicit: *specialiter cum in prescito.*

Fol. 183^b—185^b: Augustinus, De Contemptu mundi. Incipit: *Audite fratres* — Explicit: *vivit et regnat in secula seculorum.*

O = Codex 116 of the Library of the Chapterhouse at Prague (formerly A, LXX 1, fol., saec. XV. ineuntis) contains:

on fol. 192^a—275^b: Johannis Wyclif De Mandatis Divinis. Incipit: *Premissa sentencia* — Explicit: *ducitur aliena. Amen.* 4°, 3 Galli.

on fol. 275^b—276^b: Johannis Wiclif Differencia inter Peccatum Mortale et Veniale. Incipit: *Restat nunc* — Explicit: *opera extrinseca ut* (cetera desunt).

on fol. 277^a—279^b: Registrum Decalogi.

This MS. belongs to the 15th century and is, on the whole, correct. Marginal notes are but few; but there are several corrections in the margin and some abbreviations of the text are there written out in full. In Chapter X a *rex Anglie* is changed into a *rex Boemie*. On fol. 226 another hand is at work for a few lines which is also traceable in the marginal notes.

P = Codex 1725 of the National Library (formerly Hofbibliothek) in Vienna has an 'Index super Decalogum Wiclif'.

Considering the appreciation which Wyclif's Decalogue enjoyed in Bohemia, it seems reasonable enough to surmise that in spite of the existence of so many MSS. of Bohemian origin, a great number of MSS. have been lost. Under these circumstances, it would seem a thankless task to draw up a pedigree of MSS. Generally speaking, MSS. **A—D** form one group — the English,[1] of which **A**, **C** and **D** are more closely allied, **B**, however, is in some portions more akin to the Bohemian group. In the latter, as already pointed out in our general remarks above, MSS. **E**, **L** and **N** are such as can be traced to the work of Nicolaus Faulfisch and George of Knyehnicz; their text is therefore more reliable. But MS. **I** has been, and that moreover at an earlier date, taken down from some good text, though the scribe who wrote the copy took little pains over it.

3. The use made of De Mandatis Divinis by Huss.

What Huss owes to Wiclif's Decalogue can now clearly be seen when those of Huss' writings that bear on the question are freely accessible, partly in first editions, partly in reprints. In this connection, besides Huss' 'Expositio Decalogi'[2] for which he owes a great deal to the 'Praeceptorium' of Henricus de Vrimaria,[3] we must direct attention

[1] Thus e. g. of the passage in chapt. XVI: 'Sexto secundum Aristotelem omnes condiciones hominis quantum ad habitudinem naturalem corporis capiunt a corde . . .' the last two words are only found in **A—D**, while in **E—O** the sentence becomes unintelligible. Here, therefore, the better version is in the English group.

[2] See Literarische Beilage zu den Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 42. Jahrgang, pp. 53—62.

[3] Mag. Jo. Hus, Opera, tom. II. 'Super IV Sententiarum', ed. by Flajšhans and M. Komínková.

to his voluminous book 'Super IV Sententiarum'. As we have pointed out in our foot-notes below what Huss borrowed in detail from Wyclif's Decalogue, it is not necessary here to emphasize the particular passages again.[1] The coincidences are, it is true, not always of a verbal character. But if Huss explains e. g. the doctrine of the remission of sins by the following words: '*Nec oportet bullam papalem ad hoc querere, cum verbum domini Salvatoris dicentis »Fiet vobis« precellit in potencia et certitudine omnes bullas*', this is in concord with Wyclif's sentence:[2] '*Nec credo quemquam catholicum ad tantum desipere, quod credat, ubi Christi vicarius scribit »fiat«, et ipse qui »dixit et facta sunt«* non approbat, adquiritur ius aliquod impetranti.'

II. De Statu Innocentiae.

1. Contents.

The opening words of this book point at once to the fact that it is very closely related to 'De Mandatis'.[3] In fact it might almost be called an appendix to the latter book. In the state of innocence man is, as Wyclif expounds in the first two chapters, free from sin and guilt. If man had remained in this state of innocence, he would be free from punishment to which he is now subject. Man would then have been immortal, for death is a punishment, which is unthinkable in the state of innocence where there is no sin. Moreover God cannot spoil the state of sinless and guiltless men. If a man be punished or suffer death, he has, necessarily, not been in the state of innocence. The whole of mankind, therefore, would have been immortal, if man had not sinned.

Before the Fall, man could run into no danger, none of the elements could hurt him, as God cannot desert him who obeys His will;[4] on the contrary, He protects him from every evil change. It was only by sin

[1] Hus, Sermones, ed. Flajšhans, pp. 254, 293.

[2] See *infra*, p. 17.

[3] '*Ut supradicta magis appareant, oportet parumper disgredi, videndo quomodo homo debuit in statu innocencie conversari.*' Pag. 475.

[4] '*Quia lex indispensabilis est, quod Deus non potest deficere homini facienti Deo plene quod debet . . .*' Pag. 482.

that man could lose his immortality.[1] As those in whom the spirit of God is alive cannot be led astray from it, so it is impossible that man, when in the state of innocence, should be overruled by external influences. There was no reason for him to be afraid of any wild or dangerous beast, of any evil doer, nay of the Devil himself, he feared God only, but this he did in no other way than a son fears his father. He had every thing pertaining to immortality, above all wholesome air. His living-place, paradise, was most healthful in respect of situation, shape, climate and fertility. All these advantages he lost by the Fall, nay they were turned into the contrary. Before the Fall he had nothing to do but to love God, he was free from toil, he did not suffer hunger or thirst, for he ate of the fruit of paradise and he drank of its clear water. He took joy in his happiness and lived without affliction or pain. He did not need to cultivate the arts or any handicraft. As there is no weariness possible in the state of innocence, he was not in need of special training. He spoke as nature taught him, and he had no need, as men now have, to learn many languages or to care for arts or handicraft which he did not want. The one language — Hebrew — was enough for him, and this kept its position up to the time of the building of Babel. This is altered completely and now men, under a foreign sky, stammer in different languages which change every thirty miles and of which there are now, in the opinion of learned men, seventy-two, as many as there were sons of Noah.

Handicrafts were not necessary for man originally as they serve exclusively for purposes of food, clothing and ornament: food was richly provided by nature, the other two things did not concern him. God does not give man anything superfluous, above all nothing that may turn him away from spiritual things. What is the use of clothing when everybody goes naked, or of tillage and cooking when he commands the fruit of paradise, or of arms and harness when there is no strife, or of laws when there is no transgression? There is no need to dispute about temporal goods as long as every thing is in common. All this was altered and reversed by the Fall.

The objection against this argument, that nature has formed man more helpless even than beasts which have been given powerful weapons,

[1] '*Et patet quomodo nisi mediante peccato non posset homo a statu immortalitatis excidere.*' Pag. 489.

and similar objections, are not convincing, for they take into consideration only man *since* the Fall, not *before* it. Before that neither clothes nor artificial goods were needed, nor was it shameful to go naked, for shame was only an outcome of sin; the limbs of man had, too, another destiny than they had afterwards: and it was the soul that ruled the body as God did the soul.

But how was it, asks Wyclif, with respect to the community of goods which is dealt with in detail in the books of divine and civic dominions?

There was no separate property at that period, for this took its origin after the Fall and was introduced in order to repress the wicked doers who otherwise would have misapplied the common goods if they had been in continuous control of them.[1] Thus, many institutions became necessary after the Fall which would have been valueless before it, e. g. difference of language, handicrafts, &c. Provided I am just, the goods and members of my neighbour are all mine, inasmuch as I profit by them; the goods of my brother in Christ are mine, not for arbitrary use, but to find pleasure in them and to enjoy my brother's profit of them. In this sense, even my brother's wife is mine, to enjoy her in helping me as a member of the church to build the church, but not in the manner set out by Deacon Nicolaus and by the Nicolaites.[2] Wyclif, then, enters on a discussion of the behaviour of the animals in the time of innocence. He investigates whether they were immortal at that period, and explains that they were not so and why not. They were, in fact, granted a longer life and a painless death. But death has been no punishment for them. The difference between man and beast lies in man owning an immortal spirit which constitutes his whole personality. This is not so with the beast, the soul of which clings to matter[3] and has no desire to live for ever. Then follows a long scholastic digression on

[1] *'Consideret philosophus — quod appropriacio civilis solum inducitur ad refrenandum viciosos qui aliter abuterentur temporalibus, si semper ad volum suppeterent. Et patet quod repugnat statui innocencie civilis proprietas nec alique leges vel raciones huic dissenciunt, sed concorditer contestantur, cum superflueret talem civilitatem inducere, ubi illa subducta cuncta sufficerent.'*

[2] Acta Apostolorum VI, 5; Irenaeus, Adver. haer. II, 27; III, 11.

[3] *'Cuius anima educitur de potencia materie . . . Sic non est in bestiis propter carenciam talis perpetui appetitus* (*vivendi*) . . .'

the question whether things come of necessity (*de necessitate futurorum*), which Wyclif has dealt more fully either in special tracts or in other books incidentally;[1] after that Wyclif examines the question whether man in the state of innocence had the same virtues as man to-day, considering that he was free from sin. It seems to me, he states, that man then did not have the moral virtues which are dealt with by Aristotle,[2] for he had not the propensity for sin nor did he occupy his mind with this subject. Some difficulty arises as to the theological virtues of Faith, Hope and Love. Certainly he must have had Love, but man now must have it in a higher degree on many accounts; for we read in Holy Scripture, that 'greater love hath no man than this, that a man lay down his life for his friends.' But in the state of innocence it was not necessary to do this, as man had no foe. As to Faith, he saw clearly God Himself and the other articles of Faith. Thus, as long as this vision lasted Faith was superfluous.[3] Of other things he had clear insight according to time, state and age. And so it was with Hope, instead of which the saints have a perpetual enjoyment, as amply treated in Wyclif's 'Trialogus'.[4] Every man is entitled to indulge the hope of everlasting bliss as God condemns none except for sin. Taking up the question '*de necessitate futurorum*' again, Wyclif enters on a discussion of the objections raised against it. He concedes that both men and angels have freewill, but only within the limits laid down by God; therefore man may *merit* or *demerit*, as God grants him power to act well or badly. Important for Wyclif's representation of his view of freewill and necessity is his acknowledgment that his doctrine of sin stands on the authority of Grosseteste. He has dealt with this question in other places, especially in his sermons, where he opposes those who maintain that the sinner by his sinning only fulfils God's will;[5] and further, in the 'Trialogus' where the representation of his views often coincides word for word with 'De Statu Innocentiae'.[6]

[1] 'De necessitate futurorum' must be counted among Wyclif's lost works; see Shirley, A Catalogue &c., p. 52 (No. 200 in the list of Bishop Bale), cf. 'De Dominio Divino', lib. I, cap. XIV—XIX.

[2] And by Wyclif himself in this 'Trialogus' III, cap. I—III, p. 128—139.

[3] '*Ideo fides stante illa clara visione fuisset superflua.*'

[4] '*Loco spei sancti habent perpetuam fruicionem*', p. 134.

[5] Sermo III, 335.

[6] 'Trialogus', p. 141—142.

The last chapter is of the angels' dominion *(de dominio angelorum)*. The angels — termed '*confirmati*' apparently in contrast to the *fallen angels* — rule over the whole of corporeal creation, for they possess an advantage over it by nature. Thus, they have a lordship, and that not only by force of their order *(dominationes)*, but generally. They serve the Lord of Hosts, and that is a service perpetually free from sin and by which they continue to fulfil the will of God. Their service is totally different from any earthly service. Considering this difference, we men on earth, notably the clergy, ought to hate worldly dominion, for nothing is more likely to beget the devil's pride in us, to speak ironically, than this. This is the reason why the Lord has forbidden it to His followers. According to *Genesis 2, 15* man was entrusted with a perpetual service as the angels were. Of what sort this service was is not easy to recognize clearly, as there was neither tillage nor handicraft at that time. Therefore some — including Wyclif himself — are of opinion that man's service consisted in the use of paradise as his living-place, in the contemplation of the things perceptible by the senses, and in the control of the beasts. A life of this kind did not oblige man to work in pain which leads to loathing, but it was a work of comfort and of joy, a reward for the servant, so to speak. This text is an evident proof how greatly God loathes idleness, and ought to be a warning for our clergy who are neglecting their spiritual duty so much. In the state of innocence every creature had its allotted place. As the beasts had to obey man, the latter had to obey God, and as soon as he failed in his service, he necessarily lost his dominion over the other creatures. The laws, however, which God ordained for the state of innocence are useful for us even after the Fall; consequently, man must be informed of divine dominion, of dominion in the state of innocence, and of dominion since the Fall. As to the first, it must be remembered that worldly dominion has its pattern in divine dominion, and as man, when he does not observe His commandments, does not serve God as he ought, it is necessary to treat of the decalogue. Regarding the second, the service of the angels must be taken into account; finally, the treatise must speak in detail of dominion since the Fall of Man with relation to the dominion exercised by the clergy. With these remarks the subjects of the following books of the 'Summa Theologiae' are clearly anticipated.

2. Survey of Manuscripts.

A = Codex Dublinensis C. 1. 23, described by Dr. F. D. Matthew in J. Loserth's edition of Wyclif's 'De Ecclesia', p. XXII—XXIV (q. v.). 'De Statu Innocentiae' runs from fol. 332[b]—350[a]. This MS. is the only one which bears the name of the author of this treatise; on fol. 350[a] we read: '*Explicit tractatus de statu innocencie, compilatus a magistro Johanne Wyclyf, doctore evangelico cuius anime propicietur Deus.*'

B = Codex Palat. Vindobonensis 1339, described by Reginald Lane Poole in his edition of 'De Dominio Divino', p. VII—IX (q. v.); an incomplete copy.

C = Codex Palat. Vindobonensis 1622, described by Herzberg-Fränkel in his edition of Wyclif's 'De Simonia', p. VII—VIII (q. v.); an incomplete copy.

D = Codex Palat. Vindobonensis 3929, described by J. Loserth in his edition of Wyclif's 'De Ecclesia', p. XIX—XXI (q. v.); an incomplete copy.

E = Codex Palat. Vindobonensis 3935, described by Reginald Lane Poole in his edition of Wyclif's 'De Dominio Divino', p. XII—XIII (q. v.); an incomplete copy.

F = Codex bibl. Univ. Pragensis III. 9. 11, described by R. Buddensieg in his edition of Wyclif's 'Polemical Works', p. LI—LIV (q. v.) where, however, the indication of 'De Statu Innocentiae' is missing. Cf. Truhlař, Catal. Codicum manuscript. Lat. tom. I, p. 213 and 'Opera Minora', p. VIII—IX.

Of all these MSS. only **A** has a complete text, **C** breaking off in Chapter II, **B, D, E** and **F** with Chapter VI; **A** has not only the complete, but also the correct, text and is opposed to all the others which form a closely allied group. The close relation of this group **B, D, E, F** appears from the fact that all these MSS. close with chapter VI; that **C** belongs to this group, too, is evident from its sharing most readings with **B, D, E, F**. Codex **F** is not mentioned by Shirley. It is noticeable that there must have been extant complete texts of this treatise in Bohemia at one time, as may be gathered from the catalogues of Wyclif's works which are still in existence. Thus, the first of the catalogues of the Original Works of John Wyclif, edited by Shirley, mentions on p. 62

our treatise and denotes the Incipit and the Explicit of it. The latter coincides with the close of Chapter X: '*De dominio clericorum*', i. e. the end of Codex Dublinensis C. 1. 23 (= **A**). And the same is the case in the second of Shirley's Catalogues (p. 68).

3. The Use Huss made of this Treatise.

As there were manuscripts of this treatise — both complete and fragmentary — extant in Bohemia,[1] we are from the outset entitled to assume that it was known to Huss. But we cannot point out borrowings on a large scale; and detached phrases which he employs in his book 'Super IV° Sententiarum' and which remind one of Wyclif, he may have picked up directly from Augustine, Peter Lombard, and others.

III. The Tract Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale.

1. Contents and Time of Origin.

In this little tract Wyclif discusses the difference between a mortal and a venial sin which was, at the time, the subject of much dissension. For it was maintained that only mortal sin led to damnation, not venial sin. Others, however, were of opinion that only conscious perseverance in the state of impenitence led to damnation, but that every other sin *(preter peccatum finalis impenitencie)* might be forgiven; others again maintain that every sin which is opposed to that grace which justifies man, is unpardonable, the others being but venial. Wyclif has dealt with this subject elsewhere, in the third portion of his sermons (Sermones III, p. 179—184). There he refers to our little tract in the following words: '*Sunt autem multe opiniones in ista materia, ut dixi alias . . .*' and again: '*ut alias recitavi*'. There is a third reference, even clearer, later on: '*Multi sunt tales modi dicendi de istorum peccatorum differencia, ut alias recitavi de illis septem cum evidenciis contra illos*'. For brevity's sake we refer the reader to the summary of the sermon quoted above: it will

[1] Shirley, A Catalogue, p. 62, 68.

easily be seen that Wyclif's opposition to the misdemeanours committed by the clergy of his time in the matter of forgiveness of sins, is most strongly stated there.[1] This is not the case in our tract: the moral application of which is only made in the sermon. Consequently the tract must be supposed to precede the sermon in point of time.

2. Survey of Manuscripts.

There are three texts of 'Differentia inter Peccatum Mortale et Veniale':

K = Cod. bibl. Univ. Pragensis 911 (formerly V. E. 17), described by Truhlař, Catalogus codicum manuscript. Latin. tom. I, p. 374—375. See above p. XVIII and Shirley, A Catalogue of the Original Works of John Wyclif, p. 11 (No. 28), 60, 67. Our text below is based on this MS.

N = Cod. bibl. cap. metrop. Pragensis 462 (formerly C. 38), containing also, 'De Mandatis' and others of Wyclif's works; see above p. XX. A text of the 15th century.

O = Cod. bibl. cap. metrop. Pragensis 116 (formerly A. 70), contains, also, 'De Mandatis'. See above p. XXI. A text of the 15th century.

IV. The Dates of De Mandatis Divinis and De Statu Innocentiae.

W. W. Shirley was once[2] inclined to fix the date of 'De Mandatis Divinis' in the year 1369, relying on a remark found in Chapter XXX of this treatise. But his argument is far from convincing, for a remark to nearly the same effect is also inserted in that report which Wyclif made for the King and the Council fully eight years afterwards.[3] And by this, we get nearer to the time to which 'De Mandatis' belongs. The

[1] Sermones III, 183: '*Unde tyriaca foret contra prelatos cesarios, confessores de sectis novellis, questores et alios volentes pro peccatorum delecionibus et absolucionibus penam extorquere, querere primo instanter per quid peccati mortalis et venialis differencia cognoscetur, quod si nesciunt tota sua fabulacio in ista materia est suspecta . . .*'

[2] A Catalogue, p. 6, No. 5.

[3] Fasciculi zizanniorum, p. 268.

very contents of our treatise proves its very close connection with the other books of the 'Summa Theologiae' — even if this connection were not expressly laid stress upon — and therefore with the date of their origin. As to the contents, we only wish to quote a few sentences which are in concord with such of other books of the 'Summa' and which give evidence that 1369 is much too early a date for the origin of 'De Mandatis'. We read in it e. g.: If a pope grants office to some one who is lacking God's grace, this grant is invalid. A provision by the pope is only valid if the person provided for is fit for it before God. The mere *Fiat* of the pope bestows no right of a matter, unless the consent of Him is procured who has said, '*Fiat et facta sunt*'. We read, further: Our pope is Christ for He is the judge of the church. A proper pope is never created by begging, money or other doings, but by the election of the people or by performing a miracle. Evidently in such sentences the difference between genuine and counterfeit papacy appears. This theory, however, is not fully developed before the time of the bulls of interdict, directed against Wyclif, i. e. about 1377. Wyclif denounces in our treatise the superabundance of canonical laws in contrast with the Bible which is quite sufficient for mankind as a code; he denies also the pope's claims for wordly dominion, for not this, but only evangelical power, is granted to him and that only in the same degree as to any Christian who lives in the state of grace. The discussion of the principle of poverty plays an important part already and will soon be followed by the problem of secularization of English church-property. The extortions of the clergy, performed under the mask of holiness and justice, are censured here in strong terms: in this way, he says, all the clergy act, from the pope down to the lowest curate. All this is certainly language which could be heard in the days of the Good Parliament. Here, for the first time tendencies force themselves to the front which were advocated by John of Gaunt, Wyclif's patron. But there are even more telling sentences, pointing to the same time. The King, Wyclif teaches, is lord of the temporal affairs of his empire; but the pope claims the right of granting the church-benefices in England and demands the annates under the pretence, that *he* is lord of all church-property and, therefore, may take of it as much as he likes. This, Wyclif says, is a principle which is unfounded, for to the pope only spiritual dominion is due at most. The pope's procurator ought to lay the pope's claims

before the king's council and the latter will then have to decide on the pope's extortions. This must undoubtedly be understood as an allusion to the papal agent Arnold Garnier. And such allusions also bring us to the date given above. Certainly the severe struggle with the Roman Curia, which sets in with the issuing of the bulls of interdict, has not as yet arisen. The clergy as a whole are generally spoken of with respect and this corroborates our view that the date of the origin of this treatise is to be fixed about 1375/76. And 'De Statu Innocentiae' will have to be connexed with it.

V. The Arrangement of our Editorial Work.

As to the method of editing the texts of this volume, it is based on the same principles as that of my former editions of Wyclif's works. Of the marginal notes of the MSS. only those have been taken regard of that can be traced to the oldest codices; those, on the other hand, that are mere additions of later scribes and are of no consequence for the matter in hand, have been omitted. Exception to this rule has only be made with the first three chapters, in order to illustrate the arrangement of the MSS. themselves (see *infra* p. 25, l. 13 from the bottom).

Finally it is a great pleasure to me to express my sincere acknowledgment to the Librarians of English, Czech and Austrian libraries for their liberal offers of manuscripts and other historical matter: they have greatly obliged me and I beg to thank them most duly.

Graz, Easter-tide, 1922.

J. Loserth.

TRACTATUS DE MANDATIS.

CAPITULUM PRIMUM.

Premissa sentencia de dominio in communi ac speculativa de spiritu qui est homo et per consequens subiectum humani dominii restat parumper preparatorie ad dicenda discutere de quiditate iuris in genere atque iusticie que est huius dominii fundamentum. Dicit autem Ysidorus V° Ethimologiarum capitulo III° quod *ius est generale nomen, lex autem iuris est species. Ius ergo dictum est, quia iustum est.* Sed quia ex dictis verbis non innotescit explicite genus iuris, ideo posteriores philosophi in eius methaphisica ambigue sunt locuti. Unde ne equivocacio signi prepediat sentenciam post dicendam, notandum quod ius quandoque sumitur pro quacunque veritate creata iuste exercitata circa servum, ut usus rei et quicquid racionabiliter debet esse, ut I Regum VIII, 11: *Hoc erit ius regis, filios vestros tollet et ponet in curribus suis.*

Of right and justice which are the foundations of lordship.

Right is the general name, of which law is a species.

Right is taken as (1) whatever power we have rightly over a servant.

Secundo accipitur ius pro potestate domini ad utendum, ut Exodi XXIX, 27, 28: *Pectusculum et armum cedent in partem Aaron et filiorum eius iure perpetuo.*

(2) The right of using a thing.

1. E: *Incipit liber Mandatorum qui est primus in ordine Summe sue et presupponit istos tres tractatus de Divino Dominio precedentes.* GNO: Titulus tocius operis et numerus capituli deest. I: *Decalogus magistri Procopii de Plzna.* L: *Incipit decalogus magistri Iohannis. Capitulum primum.* O in marg.: *Ius.* 3, 4. K: *ac specialissima.* 5. G: *parumper preparatorie* in marg.; ib. H: *preparative.* 6. DK: *in genere* omitted. 7. GHNO: *dicitque.* 8. GHO: *Isiodorus.* I in marg.: *Iusticia fundamentum dominii secularis. Ius lex:* N: *Ysodorus.* In marg.: *Ius;* ib. H: *1o Ethim.* 9. G in marg.: *Ius 1o.* 14. K: *quantumcunque.* 15. *exercitata.* HKLNO: *executa;* ib. L: *ut;* superscriptum: *vel.* H in marg.: *Pro quo sumitur ius? Pro veritate creata.* 16. AKL: *hoc est.* L in marg.: *Ius diversimode accipitur.* 18. GNI in marg.: 2. EN: *secundo modo.* H in marg.: *2o pro potestate;* ib. B: *pro quacunque potestate;* ib. FGINO: *dominii.* 18. 19. F: *ad utendum* om. 20. ACDEFHIKLNO: *filiorum suorum.*

3. De dominio in communi . . . id est De Dominio Divino lib. I, cap. I. 8. St. Isidori Hispalensis Etym. lib. V, cap. III. Migne, Patrol. tom. LXXXII, p. 199.

(3) The sanction of what is just and good; the perpetual will to give every one what is his.

Et tercio accipitur ius pro veritate increata omnem creatam iusticiam exemplante; quam quidam vocant artem equi et boni; et quidam dicunt quod est sanccio sancta, precipiens honesta et prohibens contraria; sed quidam dicunt complecius quod ius est constans et perpetua voluntas tribuens unicuique quod est suum.

Why this definition applies rather to right than to justice.

(1) Because right is prior to justice.

Quamvis enim quidam politici diffinierunt sic iusticiam, constat tamen quod proprius iuri conveniat. Primo cum ius tanquam prius sit directivum iusticie, in cuius signum dicti philosophi ponunt in descripcione iusticie nomen iuris, sed nihil est prius iusticia, nisi fuerit voluntas perpetua supradicta; ergo iuri convenit dicta descripcio.

(2) Because the definition would not suit justice, which is a moral virtue.

Secundo ex hoc quod *iusticia est virtus moralis preclarissima*, ex V° Ethicorum; nulla perpetua voluntas est sic virtus, cum genus virtutis sit habitus, ergo non generi iusticie convenit dicta descripcio.

Item, omnis creata iusticia est virtus creature racionalis, sed nullius creature potestati subiacet unicuique ius suum tribuere; ergo dicta descripcio non competit create iusticie; immo si alicui iusticie conveniat, hoc erit iusticie increate, in qua ius, iustum atque iusticia mere coincidunt; et per consequens dicta descripcio iuri primo convenit.

Right instils in man the virtue of justice. Therefrom the work of a man is called just.

Iste ergo erit ordo: a iure, quod est simplicissima ac prima regula, infunditur creature racionali virtus iusticie, qua ipsa est iusta formaliter. Et ab hiis simul dicitur denominacione extrinseca opus

1. GIN in marg.: *3.* H in marg : *Pro veritate increata;* ib. B: *creata.* 2. BI: *iusticiam creatam;* ib. FIKO: *exemplantem.* 3. ABEFGILMNO: *et* omitted before *quidam.* 4. I: *et prohibens* omitted. K: *ac prohibens.* 5. I in marg.: *Ius quid.* G in marg.: *Diffinicio iuris.* L in marg.: *Ius quid sit.* In marg. inter.: *Iusticie definicio pilotica (sic).* M in marg.: *diffinitur* EO: *perpetua et constans.* H: *ius est complens perpetua et constans voluntas.* In marg.: *Nota secundum quosdam ius.* O in marg.: *Ius.* 7. ABCD: *quidam polemici;* ib. INO: *diffiniunt.* In marg.: *Diffinicio iuris cum probacionibus:* ib. EO in marg.: *Iusticia.* 8. I in marg.: *1. Ius directivum iusticie.* L in marg.: *1.* 11 B: *nihil* omitted. E in marg.: *Ius dirigit iusticiam.* 12. E in marg.: *Iuri prius convenit descripcio illa: scilicet constans et perpetua etc. quam iusticie. Patet prima.* 13. G in marg.: *Iusticia.* I in marg.: *2. Iusticia virtus moralis.* L in marg.: 2. M in marg.: *(Iusticia) moralis.* 14. H: *Ex primo Eth.* E in marg.: *Genus virtutis est habitus non voluntas.* 13. I in marg.: *Virtutis genus est habitus.* 17 IL in marg.: *3.* 19. F: *ergo* omitted. E in marg.: *Nulla creatura racionalis potest cuilibet tribuere ius suum.* 20. E in marg.: *Increate iusticie convenit.* 21. ABCDEGHKM: *in quo.* I in marg.: *Nota.* 22. D: *in ore coincidunt.* I: *more.* 23. I: *ergo esset et ordo.* ABCD: *est ordo.* 24. HIO: *regula qua.* G in marg.: *Que.* E in marg.: *A iure infunditur iusticia.* 25. E in marg.: *Opus iustum a iure et iusticia.* L in marg.: *Iustum opus unde dicitur;* ib. M: *iusta forma.* 26. F: *opus* omitted.

14. Aristoteles, Eth. Nicom. V, 3 Cf. Serm. I, 254; III, 458; IV, 346.

hominis esse iustum, sic quod opus humanum fit iustum a iusticia, sicut iusticia fit a iure.

Quo supposito patet primo quod solum volicioni divine potest dicta iuris descripcio convenire; illa enim est constantissima, quia omnino immobilis, cum non successive elicitur secundum volita que variantur; est eciam nedum perpetua sed eterna, cum iuxta declarata superius Deus nichil eciam extrinsecum potest velle, nisi eternaliter illud velit, et cum sit efficacissima, omnino infrustrabilis, iuxta illud Psalmi CXXXIV, 6: *Omnia quecumque voluit, Dominus fecit in celo et in terra,* patet quod ipsa efficacissime tribuit unicuique quod est suum.

This definition is in accordance with divine volition, which is (1) the most steadfast, (2) eternal, and (3) assigns to each his own.

Sed contra istud obicitur: si omnis homo habet quidlibet quod est suum, tunc nulli iniuriatur, cum quilibet habeat iusticie complementum; nec valet hoc sophisma: nichil est bonum hominis quod non habet, et per consequens omnis homo habet quidlibet quod est suum, quia sentencia descripcionis predicte, si difficultatem sapiat, stat in isto, quod quilibet habet quicquid sibi debitum est de iure, et sic periret maior pars calumpnie debitorum, eo quod nichil est debitum alicui nisi illud quod suo tempore possidebit.

Objections against it and sophisms are invalid.

Hic dicitur quod necesse est ex instinctu Spiritus Sancti elaboratam a philosophis descripcionem predictam volicioni divine appropriate competere; non enim est possibile quod sit aliqua creatura, nisi habeat quidlibet quod est suum. Quelibet enim creatura habet Deum sicut genus et speciem, differenciam et passionem cum ceteris quorum est habicio sed non possessio. Habent eciam nature racionales penas aut premia et quecumque accidencia que est iustum quod habeant.

The Lord assigns to man what he deserves: reward or retribution.

1. I: *quod sic;* ib. BDGLMN: *sit.* 2. D: *ex iure.* F: *sic iusticia a iure.* G: *sic.* I in marg.: *Voluntas Dei constantissima.* L: *sit a iure.* O in marg.: *est.* 3. EILN in marg.: *B;* ib. ACD: *volucioni;* sic et in seqq. *voluta* etc. pro *volita*; quae variationes inferius omittuntur. 6 BEFGHIKLMNO: *secundum quod volita variantur;* ib. E in marg.: *Volicioni divine potest convenire iuris descripcio.* 8 I in marg.: *Deus nichil extrinsecum vult.* 10. F: *Psalmi 14;* ib. H: *omnia* omitted. 11 ABCDEGHIKL: *Deus.* 12. ACD: *ipse.* 13. GI in marg.: *Obieccio.* N in marg.: *Argumentum;* ib. EFINO: *contra illud.* 13, 14. GI: *habet quodlibet.* K in marg.: *Nota.* M in marg.: *obicit.* O in marg.: *quodlibet.* 14. M addit in marg.: *omne.* 15. GKLO: *habet.* 17. B: *homo* deest; ib. EFG: *quodlibet.* 19. L: *sapit;* EHM: *in illo.* 19, 20. B: *quislibet sibi debitum est.* D: *habet quidlibet quod.* E: *quilibet habet quodlibet quod.* 20. MN: *a iure.* E in marg.: *Quelibet creatura habet omne quod iustum est ipsam habere.* 21. EFIO: *esset debitum.* 23. D: *necesse est quod;* ib. H: *et instinctu.* I in marg.: *Responsio.* N in marg.: *Solucio.* 27 G: *quodlibet.* N in marg.: *Diffinicio cuiuslibet creature.* 28. GO: *et differenciam.* N: *genus speciem, differenciam et passionem.* 31. DEGIKMNO: *quod est iustum ut.*

Si autem scrutemur que volicio tam potenter distribuit omnia ista bona, impossibile est invenire aliam preter volicionem primi domini supradictam, cum sit per se notum philosophis quod in quocumque genere, quod est participative alicuiusmodi, est dare unum primum quod ex se propriissime erit tale; ergo in genere iustorum est dare unum primum ut regulam quod est ex se iustum simpliciter, cuius participacione cuncta alia erunt iusta, quod preter voluntatem divinam non est fingibile.

The Lord is just by His essence; in Him are identical right, justice and the just. Any creature is just because God wills so.

Et patet quod in Deo non est qualitas sed essencia, qua est iustus formaliter, cum tunc non ex se sed accidentaliter foret iustus. Ideo (ut supra dixi) in ipso sunt idem ius, iusticia atque iustum. Ideo si queratur quare aliquod creatum est iustum fieri, patet quod ideo, quia primus dominus vult sic esse. Quis ergo non conspicit quin tam magnus dominus, tam inflexibiliter iustus et tam potens necessario habeat in sua magna domo, hoc est, in universitate creata quicquid voluerit, et non habeat et per consequens deficiat quicquid nolit?

Injustice is often committed by not giving our neighbour what is due to him.

Sed ulterius respondendo formaliter ad obiectum conceditur quod Deus et quelibet creatura habet nedum quidlibet quod est suum, immo quicquid est iustum quod habeat; quo tamen non obstante nimis crebro iniuriatum est tam Deo quam eciam creature; quandocunque enim creatura differendo non dat alteri quod deberet, iniuriatur eidem que de iure dandum reciperet. Et patet, posito quod iniuste detineam quid a Petro quod numquam habebit in posterum, nec iusticia exigit nec est iustum quod illud habeat. Nam si ius hoc exigit, cum sit eterna voluntas infrustrabilis, illud exigitum pro suo tempore est impletum,

1. EILN in marg.: *C;* ib. DM: *quod volicio;* ib. G: *potentis;* ib. D: *discribit.* 3. H: *primi dominii.* 5. I: *participacio.* H: *participacione.* 6. L: *erat tale;* ib. H: *iustarum.* 7. DEFGHIKLMNO: *unum principium.* E in marg.: *Iustus.* 10. I: *Ut patet.* 11. D: *formaliter* om. L in marg.: *Iustus est Deus essencialiter.* 13. N in marg.: *Ius iustum et iusticia sunt idem in Deo.* 13, 14. G: *quare aliud est creatum iustum fieri.* 14. G in marg.: *Nota quare aliquid est iustum fieri;* ib. BCD: *patet primo quod.* 14, 15. N: *quia prius.* 15. FIKMO: *voluit;* ib. K: *aspicit.* 16. GHLNO: *quoniam tam.* M: *quod tam;* ib. ABCH: *tam maximus.* I: *tam inflexibilis.* 16, 17. D: *est tam potens intus.* 18. F: *in unitate;* ib. I: *quidquid volit.* 18, 19. G: *et non — nolit* omitted. 20. G in marg.: *Solucio alia;* ib. H: *ab obiectum.* 21. G: *quodlibet.* 22. H: *quidquid iustum.* 22, 23. I: *ut habeat.* 23. M: *qua tamen.* 24. I: *quam et;* ib. F: *eciam* omitted. M in marg.: *Regula.* 26 A: *que de iure dandi;* BCDK: *quo de iure;* ib. D: *quo posito.* 27. EGN: *detineam quid appeto.* M: *quidem* (sic) *appeto.* 28. HL: *tunc nec iusticia.* 29. A in marg.: *Probacio;* ib. A: *hoc* omitted. K: *ius cogit* 30 EO: *exigitum,* in marg. corr.: *exactum.* L: *exigitum,* superscript.: *exactum;* ib. GMN: *illud exigi tamen pro;* ib. F: *cum pro suo.* 30, 1. F: *est in plenum divine.*

cum divine quidem voluntati secundum sentenciam apostolicam Rom. IX, 19: *Nichil potest resistere.*

Confirmatur: si iustum est quod Petrus habeat debitum quod posterius ex debentis iniusticia non habebit, et omne iustum est a Deo volitum, cum sit bonum, sequitur quod Deus vult quod Petrus habeat dictum bonum, et cum non habebit ipsum ut ponitur, sequitur quod ex multitudine resistencium volicio Dei sit nimium impedita. Consequens impossibile; cum constat si debitor Petri peccando non dabit debitum assignatum, Deus nunquam voluit illud dari et per consequens nunquam fuit iustum, quia non fuit a prima regula iusticie volitum illud esse, sed iustum esset si debitor plene faceret quod deberet. Et ista sentencia accipitur vulgariter pro priori; et sic iusticia non exigit debitum prelocutum, sed disiunctive exigit illud debitum vel quod debens pro peccato debite puniatur, quod claudit contradiccionem deficere, cum Deus non possit dimittere debitum creature pro quo non est acta satisfaccio impunitum. Cum ergo nihil quod non est est iustum, patet quod non est iustum creaturam dare aliquid quod non dabit, cum sequitur, iustum est Petrum dare hoc debitum, ergo verum est Petrum pro suo tempore ipsum dare, et per consequens dabit illud. Examples.

Et sic credo vulgariter loquentes concipere condicionaliter sic locuta, ut quod est iustum Petrum habere pro suo tempore istud dandum, si cum paribus quelibet persona obligata Petro faciat quicquid debet; et in signum condicionis huiusmodi periciores logici exprimunt talem sentenciam per presencia tempora optativi, ut iustum esset ut obligatus sic faceret.

1. DEGILMNO: *cum* omitted; ib. B: *voluntati* omitted. 2. BFGO: *ad Rom.* M in marg.: *Roman. 9.* 3. A in marg.: *Confirmacio.* 6. EFGKNO: *ut Petrus.* 6, 7 G: *debitum et tamen.* 10. A: *debitum* deest. 11. B: *nunquam* omitted 13. B: *si iustum.* M: *sed iustum est.* O in marg.: *iustum est ea.* 14 D: *ista omnia.* EM: *et ita.* 14, 15 K: *accipitur — iusticia* omitted. G: *vulgariter* omitted 15, 16. A: *debitum primo locutum.* M: *prelocatum.* 16, 17. G: *vel quod Deus.* 17. GN: *debite* omitted. 18. M: *contradictum;* ib. B: *possit* omitted; EFHIN: *potesi* 19. ABCDGKM: *est activa.* 20. BGI: *est* omitted before *iustum.* K: *nihil est quod non est.* MNO: *nihil est iustum quod non est.* 21. G: *dare aliud.* 22. B: *est* om. 25. EILN in marg.: *D;* ib. B: *credo* om. 26. G: *iustum* om.; ib. M: *Petrum* om. 27. FGIKLNO: *ipsum dandum;* ib. D: *sed cum paribus.* G: *si cum temporibus.* 29. F: *huius;* ib. IM: *periciores locuti.* O corr. 30. B: *tales;* ib. B: *optativi modi.* M: *per presencia tempora coniunctivi optativi* (add. in marg.): *modi.* N: *presenciam tempora coniunctivi.* 31. L: *iustum esset quod;* ib. B: *satisfaceret.*

Meaning of the word 'Debet'.

Unde iuxta rectiloquos '*Debet*' pure de presenti includit condicionaliter talem sensum, ut quicquid creatura sub pena tenetur facere, sive illud faciat sive non faciat, illud debet; et ita cum signum sit distrahens, non oportet si aliquid sit debitum quod existat; et per consequens non sequitur A est Petro debitum, ergo iustum est quod illud habeat, sed cum condicione adiecta vel quod ponens obicem puniatur. Unde licet primum sensum ponant politici pro disiuncto, ego tamen elegi sensum explicitum, concedens quod multa que non existunt sunt debita, ut omnia que creature racionabiles non faciunt, dum tamen ad sic facere obligantur; et sic concedo quod quelibet creatura habet quicquid est iustum sed non quicquid est debitum, nec quicquid esset iustum ipsam recipere, et sic voluntas Dei universaliter est impleta; cum secundum Augustinum III De Libero Arbitrio XXIV^to^: *Omnis creatura necessario agit quod debet, vel demerendo patitur illud quod debet.* Et sic negatur istum sensum esse politicum quod quelibet creatura habet quicquid sibi debitum est de iure, cum nec Deus nec aliquis beatus in celo habet quicquid sibi debetur, cum tunc nulla creatura eis obligata peccaret in aliquo tempore contra eos, quod est impossibile, cum necessitati sumus pro statu viacionis in valle miserie rogare continue quod *nostra debita dimittantur.* Patet doctrina Mat. VI° capitulo. Et tantum de quiditate iuris atque iusticie.

1. HN: *rectilogos;* ib. N in marg.: *debet obligat.* 4. F: *ita* om.; ib. A: *destraens.* 4, 5. I: *si al quod.* H: *aliud.* 5. D: *exigat.* 6, 7. F: *iustum est illud ut habeat.* 7. D: *condicione adiuncta.* 9. ABCD: *polemici.* 10, 11. I: *et omnia.* 12. M: *ad hec facere.* N: *ad hoc.* 13. M: *quid est iustum.* 14. B: *ipsam habere.* M: *eam recipere.* 16. M: *de* omitted; ib. H: *arbitrio 2 IIII° (et IIII°)* pro *24°.* 17. A: *et demerendo.* 18. ABCD: *esse polemicum.* 21. B: *tunc* om. F: *Et tunc.* G: *cum tamen tunc.* 22. A: *in* om.; ib. ABCD: *contra illos.* M: *eas.* 23. G: *tamen necessitati.* 24. G: *rogare cotidie.* 25. M: *Patet Matth. 6 de doctrina supradicta.* GNO: *Patet M. 6 capitulo doctrina supradicta.* In marg.: *Matth. 6.* 25, 26. BD: *Et tantum — iusticie* deest. 26. N: *de equiditate.*

14. St. Augustini De Libero Arbitrio III, 15, Sect. 44: Si non reddit faciendo quod debet, reddet paciendo miseriam. Opp. I (Ed. Migne), p. 1292. 25. Matth. VI, 12.

CAPITULUM SECUNDUM.

Ex istis elicitur theoreuma certissimum utile ad multas veritates evangelicas inferendas, scilicet quod Deus non potest relinquere pro instanti temporis in suo regno quicquam iniustum quod non ad regulam pulcherrime sit punitum, et per consequens oportet quod cuilibet iniuriato sit plene ac debite satisfactum.

Four gospel-truths. I. God leaves no injustice unpunished;

Patet primo ex testimonio Augustini, III° de Libero Arbitrio, quia aliter (ut dicit) foret universitas Dei in eius desidiam vel impotenciam deturpata.

otherwise (1) His universality would be defamed into inaction and impotence;

Secundo patet idem ex hoc quod nullius iusti simpliciter et potentis terreni domini est dimittere in suo dominio iniurias scienter non correctas; ergo per locum a maiori Deus summe iustus, potens et prescius non permittit in suo regno, quod est universitas creata, aliquam iniuriam impunitam, et per idem cuicunque servo suo iniuriato facit iusticie complementum.

(2) if no temporal lord let wrongs unpunished, so much the less all-just, all-powerful, all-knowing God.

Tercio patet idem per deducens ad inconveniens, capiendo ab adversario Petrum prius in gracia iam peccantem sine hoc quod debite puniatur.

(3) Example of Peter.

Contra: Petrus racione peccati cadit a gracia et benevolencia Dei sui, et hoc cum sit dampnum iustum est pena tantum excedens omnem penam sensibilem quantum bonum gracie superat bonum sensus.

The Lord's disfavour as much surpasses all punishments as His grace surpasses every sensible good.

1. FHIL in marg.: *Capitulum secundum. Theo. A.* EIL in marg.: *A.* 2. A: *theoreima;* ib. I: *theoreuma iusticie.* H: *thoeruma.* N in marg.: *denominationes theoruma, theorica etc. explicat;* quae explicacio ad rem non pertinet, unde omittitur. 3. G: *varietates;* ib. B: *inferendum;* N: *theoricas inferendas.* 5. ABCG: *quicquid.* I in marg: *Conclusio. Theoreuma.* 7. G: *sic iniuriato.* G in marg.: *Nota quomodo Deus in regno suo universitatis pro instanti non dimittit aliquid iniustum quod non ad regulam sit punitum.* L in marg.: *Deus non relinquit pro instanti temporis quicquam iniustum impunitum.* N in marg.: *inremunerato.* O in marg.: *Iniustum punitur statim.* 8. A in marg.: *1;* I in marg: *Probacio. 1;* ib. M: *Augustini III° libro.* In marg.: *Augustinus.* 9. G: *quia alicui . . . foret unita ;* ib. B: *fori.* 9, 10. I: *eius desiderio.* GMNO: *eius desidia vel impotencia.* 10. F: *vel impiorum deturpata.* 11. AI in marg.: *2;* ib. ACIK: *patet illud;* ib. F: *nullus iusti.* 12. EFLO: *dimittere simpliciter.* 13. H: *incorrectas.* N in marg.: *simpliciter.* 14. G: *et potens.* 15, 16. F: *antequam iniuriam.* 16. G: *unicuique.* 18. AI in marg: *3;* ib. ACEFGHKLMO: *patet illud;* ib. F: *ter (sic) deducens;* ib. K: *conveniens.* 19. E in marg.: *Satisfaccio.* 21. M in marg.: *Contra.* 22. LO: *et a;* ib. G: *iustum et dignum.* 22, 23. ELN: *et ista est pena ad tantum.* O: *id est pena.* 22. DFMO: *ad tantum;* ib. H: *excedens enim Petrus.*

8. Augustinus (ibidem): Quisquis non facit quod debet, sine intervallo patitur quod debet.

Patet ex hoc quod bonum positivum et malum privativum opposite correspondent. Et per idem sequitur quod impossibile est vel per morulam non esse cuilibet iniuriato debite satisfactum, quia si iniuriatus in Christo sit paciens, habebit bonum gracie pro privacione boni longe minus validi cumulatum; si autem iniuriatus sit impaciens, zelans pro vindicta propria arroganter, satisfactum est sibi de iusticia Domini diffidenti in hoc quod dimissus penaliter suo iniusto arbitrio interim graciose, non obstante suo demerito, in naturalibus conservatur.

The wronged man, if he be patient, is plentifully compensated. Therefore wrongs ought to be borne in patience.

Ex isto patet quod equanimiter pateremur iniurias, dimittendo omne debitum debitori. Patet ex doctrina Veritatis Math. V° et VI° capitulis; nam *beati sunt, qui persecucionem paciuntur propter iusticiam*, hoc est, si iustus sustulerit persecucionem, exprobracionem, eieccionem vel quamcunque aliam penam possibilem propter legem evangelicam, que est ius autonomatice atque iusticia.

II. If there be a choice between good and bad, one has to choose the good. Therefore the just man, if he feels wronged, will keep this rule.

Secundo patet idem demonstrative ex principiis per se notis, nam quicunque in adopcione sufficienti positus debet maius bonum eligere et malum vel minus bonum dimittere; sed quilibet iustus iniuriatus est in adopcione sufficienti positus quoad ista, ergo debet de iure nature dictam regulam observare. Maior est principium morale per se notum infallibile ex dacione sui oppositi, et minor patet ex hoc quod nulla creatura potest inferre alteri nocumentum, nisi in bonis fortune vel bonis naturalibus illud intulerit; sed quilibet iustus habet libertatem arbitrii

1. G: *positum.* 1, 2. ABCEGL: *privacionis;* D: *privative;* I: *privatum.* I in marg.: *Correlarium.* 4. I in marg.: *Probacio.* 5. ABC: *habet.* 6. E in marg.: *Deus ad statim punit omnem iniuriam et ad statim premiat omnem pacienciam.* N in marg.: *Dei iniuria.* 8. ABC: *iusticia divina.* 9. I: *dimissis.* M: *quod missus penetraliter suo diffidenti arbitrio iniusto.* O: *penetraliter.* 10. FLO: *suo diffidenti arbitrio iniusto.* N: *suo diffidenti;* ib. B: *naturaliter.* 11. A in marg.: *Secunda conclusio.* EHLN in marg: *B. Correlarium;* ib. L: *quam equanimiter.* 12. GHI: *Patet hoc.* 13. DFFH: *capitulo.* I in marg.: *Probacio* 14. I in marg.: *Quid intelligitur pati propter iusticiam.* M in marg.: *Nota bene.* 15. F: *exprobracionem* om. 16. FGMN: *quantamcunque.* 16, 17. D: *per legem.* 17. HI: *authonomasice.* 18. H in marg.: *Eleccio.* 19. A in marg.: 2. I in marg.: *De libertate arbitrii;* ib. EFKMNO: *patet illud;* ib. A: *idem* om. 20. I: *nam* deest I in marg.: *bor = Minor.* 21. F: *debet magis eligere;* ib. EGO: *magis bonum.* 23. B: *de* om. F: *de iuris natura.* 24. I: *principale morale.* 25. ABCD: *inferibile.* K: *inferibile per se.* E: *infallibile.* In marg.: *inferibile.* FNO: *infallibile per se.* I: *infallibile persone.* I in marg.: *Probacio minoris.* O in marg.: *infringibile;* ib. B: *ex* twice; ib. G: *sui positi.* 26. D: *hoc* deest. M: *quia ex hoc quod.* 27. F: *nec in bonis;* ib. H: *bonis nature.* 28. M: *intulit;* ib. G: *arbitrii* om. N in marg. addit: *arbitri.* E in marg.: *arbitrii libertas.*

13. Matth. V. 10.

conservatam in spiritu in quem omnes creature non possunt inpingere nec sine vecordi consensu dimittendo veritatem dampnum vel nocumentum inferre. Ergo quilibet iustus est in libera adopcione positus, ut magis bono vel minus bono consenciat.

Assumptum patet philosophis, qui vere ponunt quod tota personalitas hominis conservatur in anima immortali, cui bona corporis vel fortune sunt accidencia. Ex istis, inquam, cepit Crisostomus quod *nemo leditur nisi ledatur principaliter a se ipso;* et Lincolniensis dicit quod animus humanus ex se difficultari potest et necessitari tam a Deo quam ab homine, sed non cogi, quia si Deus vel angelus bonus excitat, hoc est ad bonum; cui debet naturaliter et voluntarie consentire; et si angelus malus vel bonum corporis, cum unum sit par natura et aliud inferius, patet quod non habet potestatem ad cogendum. Hoc enim destrueret divinam ordinanciam et inficeret eius exigenciam, quod volitiva hominis cogeretur per inimicum Dei cogentem ad sui servicium, et tamen Deus exigens servicium oppositum non *faceret cum temptacione proventum.* Ideo (ut alias ostendi) voluntatem cogi ad actum volendi claudit repugnanciam manifestam.

Habita ergo conclusione predicta patet ulterius quod maius bonum est caritative pati iniurias, committendo

He will rather suffer wrong, than take vengeance.

1. N: *in qm̃.* 2. A: *inpingere.* I: *nsurgere.* 3. IKLMO: *virtutem.* 4. B: *ut est;* ib. H: *adepcione.* 4, 5. D: *maius bono.* 6. I in marg.: *Probacio asserti;* ib. G: *patet* om. 7. GN: *persona.* N in marg.: *Personaliter tota est in anima.* 7, 8. B: *immortali* om. 8. F: *cum corporis vel fortune sunt.* 9. M in marg.: *Crisostomus.* 9, 10 F: *nec ledatur.* G in marg.: *Nota quod nemo ledi potest nisi prius a se ipso et alia precedencia.* H in marg.: *Nemo leditur nisi principaliter a se ipso.* 10. ABCD: *dicit* deest. 11. H in marg.: *Nota de animo humano.* 12. O in marg.: *Cogiti tractari;* ib. EFIL: *quod si Deus.* 13. M in marg.: *Duplex angelus;* ib. H: *excitat* om.; ib. N in marg: *Angelo bono est obediendum.* 14. DIK: *et* om before *si;* ib. FGLMNO: *si enim.* 15. I: *unum sit per naturam.* K: *pari natura et aliquid.* 15, 16. N: *aliud inferiuus* (sive infirmus). 16. ABCD: *habent potenciam.* 17. H: *ordinacionem;* ib. A: *et om.* 18. FGHIKMNO: *quod voluntas.* O in marg.: *volitiva.* E: *qua volitiva.* N in marg.: *Voluntas non potest cogi.* 20. GM: *servicium omnium.* 21, 22. G: *ab actu.* 23. D: *conclusione deducta.* I: *cognicione predicta.* EILN in marg.: *C.* I: *Subsupposicio (sic) conclusionis.* G in marg.: *Ex predictis insunt (?) correlarie quod magis bonum est caritative pati iniurias committendo vindictam domino principali quam inconsulto domino in vindictam irruere.* 24. M in marg.: *Paciencia in caritate vincit.* H in marg.: *De paciencia.* I. in marg.: *Pati est melius quam vindictam querere.* O in marg.: *Pati iniurias, vindictas domino committere;* ib. K: *commitendi.*

9. Chrysostomus, Opp. tom. I, 120. In Opp. Iohannis Wyclif saepius citatur: De Div. Dom. p. 29, De Civ. Dom. I, p. 274. Cf. Serm. IV, 472. 20. I Cor. X, 13. Cf Iohannis Wyclif, De Ente III, cap. V. 21. Idem, Logica p. 138, 139.

vindictam domino principali, quam inconsulto domino in vindictam irruere, primo quia servata caritate dominus non potest a vindicta, satisfaccione et emenda deficere, ut patet ex conclusione proxima, et alio modo facere foret notorie contra iura, specialiter cum tam crebro in corpore iuris divini vindicta propria sit prohibita et paciencia committendo causam in manus Domini sit iniuncta, secundo quia quilibet fidelis debet credere quod Deus summus non potest omittere quin faciat vindictam omni iniuriato non inficienti ius suum pure ad regulam; sed ex alio latere est quilibet viator satis ambiguus, si se vindicando excidat a caritate fraterna, vel minus vel magis iusto extorqueat. Ergo iuxta predictum principium est melius atque securius servata caritate et paciencia causam superiori iudici committere, qui non potest deficere vel corrumpi; tercio quia in persona hominis execucio iusticie involvens solicitudinem subtrahit debitum Dei ministerium, tollit paciencie meritum et toto completo emendam quam Deus recompensat, cum sit premium eternum infinitum excedens bonum solum temporale quod propria vindicacione vel placito est quesitum.

Therefore we are to forgive the debtor according to the word of God.

Ex isto patet quod debemus iuxta instruccionem prime iusticie dimittere misericorditer omne debitum debitori. Exinde namque accrescit nobis multiplex commodum et ex eius opposito magnum dampnum, ut patet quodammodo ex predictis. Quis ergo fidelis credens condicionem bonitatis sui domini non remitteret

1. A: *consulto.* 2. A in marg.: *1.* I in marg.: *Probacio.* E in marg.: *Pati iniurias.* 3. ABCD: *vindicta et satisfaccione emende.* 4 ABCD: *secundo modo.* 5. B: *facere* om.; ib. D: *notorie* om.; ib. EG: *cum tamen (!)* 6. F: *iuris domini.* E: *domini vindicta.* N: *iuris dominii;* ib. M in marg.: *De vindicta propria.* 7. AC: *mittendo.* H: *commendando.* N in marg.: *Pati est melius quam se vindicare. Nota quomodo debemus dimittere debitum pacienciamque servare et causam superiori iudici committere. Vide de hoc infra.* 8. AIM in marg.: *2.* 9. B: *committe e.* 10. IKO: *faciet.* G: *quando faciet;* ib. ACD: *homini iniuriato.* 11 B: *viatori.* 12. HILO: *excidet.* GN: *exciderit.* 12, 13. BD: *fraternali minus.* G: *fraterna superna igitur minus.* M: *fraterna igitur minus;* ib. F: *aut minus aut.* E: *aut minus vel.* H: *vel maius iuste;* ib. E: *iuste.* 15. EGIKMO: *atque paciencia.* 16. B: *potest* om.; ib. AIM in marg.: *3.* 17. A: *in solicitudinem.* G: *solitudinem* M: *similitudinem.* 18. D: *subtrahens est debitum;* ib ABCFK: *debitum* om. 19. GL: *toto complemento;* ib. BD: *emenda.* 19, 20. G: *recompenserat.* 20. B: *quod* om.; ib. ACD: *quod infinitum excedit.* 21. ACD: *solum* om.; ib. AC: *pro propria.* GM: *cum propria.* 23. A in marg.: *Correlarium.* G in marg.: *Correlative (core) sequitur quod debemus misericorditer dimittere omne debitum debitori.* 24. *prime.* D: *persone.* I in marg.: *Correlarium.* E in marg.: *dimittere debitum.* O in marg.: *Nota bene propter Deum.* 25. A: *Inde.* 25, 26. BD: *multum commodum.* I in marg.: *Probacio.* 28. B: *condicione;* ib. D: *sui dominii;* ib. F: *remittet.* H: *retineret.* L in marg.: *Debemus dimittere misericorditer omne debitum debitori.*

letus et caritative omne debitum debitori, cum sciat demonstrative quod servata modestia dominus in cuius nomine sic dimittit augebit erogantissime recompensam; quo contra si non dimittimus sed exigimus tirannice sicut *servus nequam*, de quo Matth. XVIII, 32 in parabola Salvatoris, mancipabimur perpetuo carceri non inde exituri, donec reddiderimus penam debitam eciam pro minimo peccato quo in via deliquimus contra iura. Oportet enim servum Domini qui est ius exemplare nostre iusticie sibi in remissione misericordi humiliter conformari, cum ius exigat quod volens deifice dominari eo ipso precipitanter subruat in oppositam servitutem.

Else we shall be punished ourselves, as is said in the Gospel of St. Matth. 18, 32.

Tertio infertur ex dictis quod beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum, nam cuilibet iniuriato ecclesie militantis causam suam committenti Deo est ex prima conclusione debite satisfactum; ergo multo evidencius cuilibet ecclesie triumphantis. Licet enim dampnatus impossibilitetur reddere omne debitum quod deberet, oportet tamen quod satisfaciat vel verius satispaciatur, compensando cuilibet beato illatas iniurias. Cum enim beati habent quicquid boni voluerint, patet quod habent de dampnatorum penis caritativam leticiam sempiternam, iuxta illud Psalmi LVII, 11: *Letabitur iustus, cum viderit vindictam.* Et patet ut supra quomodo Deus supereroganter recompensat beatis causam suam in manus Dei committentibus ultra recuperacionem possibilem per se ipsos.

III. In the Church triumphant satisfaction for every wrong is so much more complete than in the Church militant.

3. D: *augebit* om.; ib. ACE: *eroganter.* G in marg.: *Nota bene.* 4. M in marg.: *hrdlecze* (verbum tschechicum pertinens ad verb. tyrannice). 5. M in marg.: *Matth. 18.* 5, 6. G: *in parabola.* 6. I in marg.: *Conclusione;* ib. G: *mancipabuntur.* 7. A: *rederimus;* ib. I: *et pro.* 7, 8. L: *pro omni peccato.* 8. DEN: *delinquimus.* M: *deliquerimus.* FHO: *delinquerimus.* E in marg.: *Quomodo debemus dimittere omne debitum debitori.* 10. F: *misericorditer humiliter;* ib. D: *humilitatis.* 11. ACHIL: *exigit.* D: *istius exigit.* 14. A in marg.: *Tercio* (sic) *conclusio.* I in marg.: *Correlarium.* EHLN in marg.: *D.* G in marg.: *Correlarie quod beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum.* L in marg.: *Beatis in patria est de omni iniuria et pro omni debito satisfactum* N in marg.: *Beati in patria;* ib. D: *beatus.* 15. D: *satisfaccionem.* 16. B: *causam ipsam.* 17. ABC: *domino.* I in marg.: *Probacio;* ib. B: *est* deest: ib. M: *de re satisfactum.* 18. M: *triumphanti.* 19. G: *dampnatum impossibile;* ib. ACD: *impossibiliter redderet.* M: *in possibili.* 20. F: *omnem debitum;* ib. E in marg.: *Satisfaccio.* 22. E: *boni* om. 24, 25. ABCD: *Psalmi 50.* M: *Psalmi 56.* In marg.: *Beati habent gaudium de dampnacione malorum.* GI: *Psalmi LXXVIII.* I in marg.: *Correlarium.* LN in marg.: *Beati gaudent de pena dampnatorum.* 26. F: *superarroganter.* 27. F: *beatis causam* twice; ib. BE: *in manu.* 28. L: *per ipsos.*

5. Cf. Matth. V, 26.

Patet insuper quod Deus proprie de thesauro sue iusticie suis famulis satisfaciat, unde miro modo, cum omnis peccator iuri divino subiaceat, oportet quod suo tempore cuilibet iniuriato satisfaciat, vel meritorie penitendo vel demeritorie paciendo, et sic beatis recompensat utrobique ad gaudium; comparticipibus autem dampnatis correspondenter opposite ad vindictam; nam ex uno latere: *Gaudium est in celo super uno peccatore penitenciam agente* Luce XV, 7; et ex alio latere iusta dampnatorum . punicio cedit sanctis ad gloriam; quo contra dampnati dolebunt tam de conversacione quam de societate suorum complicum. Et sic subalternando pulcherrime ordinat iustus iudex quod predestinati angustati in via ex prescitorum malicia exhilarabunter per eos in patria, et complices sui fantastice delectati in via merebunt de eis perpetuo in gehenna, quia oportet quod ius divinum habeat indispensabiliter finem suum. Scio autem quod involutus curis mundialibus non sapiet istam sentenciam, cum ipsi ponunt divicias, dominaciones vel debita solum de bonis temporalibus, ut redditibus sive pecunia, et pro illis iustificandis ut false fingunt omnes regule iuris deserviunt. Sicut enim bona gracie et glorie sunt bonis fortune incomparabiliter magis prestancia, sic de eis sunt proprius dominia ac debita, et regule iuris striccius observande. Ideo oportet volentes concipere istam sentenciam velare faciem interioris hominis contra hec temporalia, et infigere mentis aciem in iura eterna que sunt incommutabiles veritates. Unde Psalmista CXVIII, 25 experiens lapsum anime et convolucionem fantasticam circa hec temporalia, ita orat:

The just punishment of the damned proves a glory for the saints.

1. I in marg.: *Correlarium;* ib. EGHIKLO: *de thesa ro proprio.* 2. DO: *satisfacit.* 3. EF: *subiacet;* ib. LN in marg.: *Oportet omnem peccatorem cuilibet iniuriato satisfacere.* 4. *vel.* D: *nihil.* 5, 6. EFI: *recompensatur.* 6, 7. E: *aut dampnatis.* 9. ABCDGK: *Math. XV.* FM: *Matth. 5.* E in marg.: *Mat.* I in marg.: *Quomodo Deus omni iniuriato suo servo satisfacit.* E in marg.: *Quomodo sanctis in celis et dampnatis in inferno est satisfactum pro excessibus et pro paciencia* H in marg.: *Iusta dampnatorum punicio cedit sanctis ad gloriam.* N in marg.: *Quod beati letantur de pulcra pena dampnatorum.* 11. DG: *conversione.* L in marg.: *conversione.* 12. ABCDEHI: *complicium.* 13, 14. M: *angustiati* erased. FN: *angusiiati.* 14, 15. EFLO: *per eos perfeccius.* 15. I: *fanstastice.* 16. F: *merebuntur.* I: *dolebit merebunt.* 18. M in marg.: *Nota pulchrum;* ib. ABCO: *involutis;* ib. ABC: *mundialium.* 19. FHK: *illam;* ib. AB: *ista sentencia.* B: *istam senenciam* om.; ib. EFKLO: *ponant.* 19, 20. F: *vel dominaciones.* E in marg.: *mundanus.* 20. B: *ut* deest. 21. D: *iustificandum.* 22. MN: *enim* om. 23. I: *vel glorie;* ib. D: *incomparabiliter* deest. 24. E: *per prius dominia.* 25. EILN in marg.: *E.* 26. G: *valentes;* ib. G: *senenciam valere.* LN in marg.: *Facies interior est velanda contra temporalia.* 28. K: *in vita eterna.* 29. G: *Psalmista XVIII.* KO: *CXIV;* ib. B: *exproictis.* G: *experienciam.*

Adhesit pavimento anima mea; vivifica me secundum verbum tuum. Ipse enim est spiritualiter mortuus, in cuius animo fantasmata temporalium sunt depicta seclusis veritatibus; et hinc paulo ante sic supplicat: *Revela oculos meos; et considerabo mirabilia de lege tua;* hoc est, pone velum contra hec temporalia que execant, quia aliter misteria legis evangelice licet naturalia ac demonstrabilia non sciuntur. Cum enim de lege nature sit quod quilibet debeat Deum et proximum suum diligere, patet quod quilibet hoc dimittens tanto gravius indebitatur Deo et proximo, quanto bona gracie bona temporalia antecellunt; et cum nullus hominum preter unum tam affectuose sic diligit sicut debet, patet quod quilibet nostrum est peccabiliter in debito cuicunque.

Of guilt.

Each one should love his neighbour; but, as no man does so as he ought, no man is free of guilt.

Antecedens declaratur posterius; et patet quantum pro nunc attinet quod quilibet de iure debet cuilibet caritatem, sed cum nemo nostrum ex caritate tanta diligit sicut debet, patet quod nemo nostrum est excusabiliter immunis a debito.

Assumptum est ita notum philosophis quod ponunt alia debita posse excidere sed debitum dileccionis manere usque ad beatitudinem inclusive. Et hinc dicit celestis philosophus ad Romanos XIII, 8: *Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et patet theologis quod non est possibile aliquam partem ecclesie peccare in Deum vel in aliquem fratrem suum nisi eo ipso peccet

This ensues from Rom. 13. 8.

1. M: *unica mea.* 2. B: *emortuus;* ib. EL: *anima.* 3. B: *deputata.* 4. G: *ex hinc;* ib. EFN: *surplicat Psalmista.* G: *suplicat sic Psalmiste (!)* 5. G: *considera;* ib. EGHO: *Revela hoc est pone.* 6. D: *que* om. 7. F: *ac mirabilia.* 8. N in marg.: *De lege nature;* ib. B: *et quilibet.* 9. F: *dominum et;* ib. B: *suum* om. 10. H in marg.: *Quilibet tanto plus indebitatur Deo et proximo, de quanto bona temporalia antecedunt* (sic) *bona gracie.* L in marg.: *De lege nature est diligere Deum et proximum;* ib. D: *inderitur.* G: *videbitur.* 11. B: *bona fortune* after *gracie.* G in marg.: *Quomodo non dimittentes misericorditer debitori tanto gravius in debitan(tur) Deo et proximo, quanto bona gracie bona temporalia antecellunt.* 13. L: *sic diligat;* ib. L: *patet* om. L: *quia.* FM: *patet quia.* 14. I: *in debito cuius.* In marg.: *Quomodo omnes sumus debitores.* 15. IL: *deducetur posterius.* EFGMN: *deducitur.* 17. F: *extenta caritate.* 18. B: *patet* om. 19. ACDFFKL: *delicto.* O correxit. 20. H: *est* om.; ib. O: *illa notum;* ib. EFHIK: *qui ponunt.* O: *quia ponunt.* 21. B: *debitum* om.; ib. N: *deliccionis.* 23. L: *ad Romanos philosophos 13º cap.* I: *capitulo 13* B: *ad* om. M in marg.: *Paulus.* EIL in marg.: *F.* E in marg.: *Kathena.* 25. D: *al quam creaturam.* I in marg: *Quomodo peccans mortaliter iniuriatur Deo et cuilibet proximo.* H in marg.: *Quod homo peccans in fratrem peccat in quemlibet.* L in marg.: *Impossibile est aliquam partem ecclesie peccare in Deum vel in fratrem nisi peccet in quemlibet.* 26 I: *in Dominum;* ib. GN: *vel aliquem in omnem fratrem.* O: *vel in omnem.* G in marg.: *Non est possibile aliquem peccare in Deum vel in aliquem fratrem suum nisi eo ipso peccet in quemlibet et econtra.* N in marg.: *Impossibile peccare quin contra communem ecclesiam peccat.*

4 Ps. CXVIII, 18.

in quemlibet et econtra; nam eo ipso quo quis peccat offendit Deum, cui debet servire penitus sine peccato, cum nemo peccat, si continue faciat quicquid et qualitercunque debet; et quod eo ipso peccat in quemcunque proximum Deo sic ostendo: Si quis debet quid proximo et pro loco ac tempore ipsum subtrahit quo teneretur exsolvere, iniuriatur sibi notorie, sed quilibet peccator debet continue cuilibet proximo caritatem, et illam subtrahit, quandocunque incidit in mortale; sic ergo peccans iniuriatur cuilibet fratri suo; sicut enim membra in bonis suis comparticipant, sic in malis. Patet ista sentencia creberrime in scriptura; licet enim non tenear semper actu diligere, ut quidam estimant, tamen semper teneor ex iure fraternitatis diligere actu, habitu vel effectu. Cum ergo continue teneor ad hoc iuvamen, supportando omnes et singulas partes ecclesie, patet quod subtrahendo hoc debitum iniurior cuicunque; quod innuit Salvator, Lucae X, 37, quando docuit parabolice doctorem legis de proximo, connectens finaliter: *vade, eciam tu fac similiter*. Scriba enim quesivit quis foret proximus, et Veritas more suo supereroganter sed tecte docuit distinccionem de proximo et declaracionem membrorum, et quomodo quiscunque debet ad proximum se habere. Est enim aliquis natura proximus, et aliquis affeccione. Natura est omnis homo omni homini proximus et Christus et angelus secundum Augustinum primo de Doctrina Christiana cap. V, et in Disciplina

One should love one's neighbour according to the gospel of Christ.

Who is our neighbour?

1—4. I: *peccat — ipso* om. 2. GL: *in Deum*. H: *in dominum*. 3. B: *cum continue facit*. 3, 4. G: *et qualiter*. 4. F: *in quemlibet*. 5. E: *sic offendendo*. 6. K: *subtrahit hoc;* ib. Rectius: *quod teneretur*. 6, 7. FO: *tenetur sibi solvere*. GN: *tenetur exsolvere*. 7. B: *ipsum exsolvere;* ib. ABCD: *iniuriatur notorie creditori*. 8. F: *continue caritative*. 8, 9. B: *subtrahit que*. 9. F: *quantumque incidit;* ib. N: *incidit peccatum mortale*. E in marg. sup.: *Non est possibile peccare nisi ut sic peccetur in quemlibet fratrum suum*. G: *in* om. 11. I: *conparticipiant*. 12. ACDEM: *sacra scriptura;* ib. AI: *teneatur*. EG: *teneor*. 14. I: *tenetur*. 16. M: *et singulas* om. 17. I: *cuique;* ib. K: *quod* om. 16, 17. FL: *ut innuit*. 18. E in marg.: *Luce IX*. 19. I: *convertens*. G: *condens*. 20. FGKN: *et tu*. 20, 21. D: *quis esset .... in ore*. 21. M: *et Christus veritas;* ib. AC: *sed stricte*. D: *sed recte docuit*. G: *sed tacite docuit*. H: *sed tacite vel tecte*. I: *sed tacite recte*. L: *non tacite sed tecte*. O: *tecte;* superscript.: *tacite*. 22. ABCD: *proximo declaracionem*. N in marg.: *Proximus natura, a faccione*. 23. B: *quisquis*. IKL: *quicumque*. 24. I in marg.: *Quis sit proximus*. E in marg.: *proximus*. L in marg.: *Proximus aliquis dupliciter*. 25. B: *affeccione primo;* ib. B: *natura omni*. G in marg.: *Dupliciter est proximus aliquis natura et affeccione secundum Augustinum*. H in marg.: *Natura est omnis homo homini proximus et Christus et angelus*. 37. ABCD: *Augustinum De Doctrina Christiana I et V*. L: *cap. 2* in marg.: *113;* ib. HIKLMNO: *in De Disciplina*.

26. St. Augustini De Doctrina Christ. I, 30, Opp. tom. III, 33 (Migne), De Disc. Christ. c. III, Opp. tom. IX (Migne) 669.

Christiana, ac alibi multis locis. Patet autem ex hoc quod omnes creature racionales, cum sint eiusdem nature, nullus eorum potest esse alteri natura propinquior, et per consequens quilibet est natura proximus cuicunque; nec hoc vertit in dubium legis doctor. Secundo modo cum oportet secundum philosophos amans et amatum spiritualiter esse simul, nec aliqua possunt esse propinquius quam sic simul, patet quod quilibet affectuose fratrem diligens ut sic proximus est eidem. De propinquitate autem vicinarum domuum sive situacionis corporum propter improprietatem locucionis relinquenda est plebeis discussio capiendaque doctrina Christi, faciendo proximis nostris caritatem, similiter ad istum Samaritanum qui est ius exemplare omnium actuum humanorum. Ipse enim et omnis beatus in celo diligunt impeccabiliter quantum debent.

All men are our neighbours by nature.

Thus whosoever loves his brother dearly is his neighbour.

CAPITULUM TERCIUM.

Ex istis patet theologis attendentibus ad locuciones scripture proprias et non infiscatis in proprietatibus ex tradicionibus adinventis quod licet ius ad rem ac ius in re tanquam antecedens et consequens distinguantur, impossibile est tamen aliquem habere ius ad rem, nisi habuerit ius in re pro suo tempore et econtra.

Nobody has a right to a thing without having a right in the thing.

Prima pars patet ex hoc quod omnis creatura et specialiter racionalis, ut subiecta volicioni divine ad habendum quamcunque rem futuram eciam nondum genitam, habet ius et titulum ad eandem, cum volicio

1. IKL: *ac aliis;* ib. FGN: *autem* om. 2. I: *creaturas.* 3. G: *nulla eorum.* 5. M: *docto* (*r* erased). 6. D: *omnes philosophos.* 8. FGO: *patet quia.* 8, 9. F: *affeccionem.* 10. ABCDEFK: *autem* deest; ib. F: *vicinorum domini.* I in marg.: *De propinquitate vicinarum;* ib. O: *domorum;* ib. G: *dominium vel situacionem;* ib. EFHMO: *vel situacionis.* IL: *vel situacione.* 11. D: *corporum per.* 12. ACD: *plebei.* FM: *plebis;* ib. ABC HIM: *capienda quia.* 13 BEFGHIN: *ipsum.* 14. I: *exemplariter.* K: *eius exemplar.* 16. D: *quem debent.* 18. FI in marg.: *3m.* FGHKMNO: *Ex hiis.* EIN in marg.: *A.* 19. EFGLMO: *scripturarum.* 20. F: *insistentibus.* N in marg.: *De duplici iure, scilicet ad rem et in re.* 21. I in marg.: *Conclusio;* ib. GN: *distinguuntur.* H: *distinguatur.* 22. D: *tamen* om.; ib. G: *ut ius.* 23. AC: *et econtra* deest. F: *e converso.* 24. I in marg.: *Probatur prima pars;* ib. DEFILO: *quelibet creatura.* E in marg.: *Aliquis habet ius ad rem et non ius in re et quod ius et dominium differunt.* L in marg.: *Ius ad rem, ius in re.* 26. FI: *et eciam.* E in marg.: *Volicione divina creatura habens ius ad rem habet eciam ius in re tempore suo.* H in marg.: *Quod de quanto homo plus subiectus est voluntati divine, de tanto maius habet ius ad habendum aliquam rem.* 27. GINO: *hoc ius;* ib. D: *quis et similiter titulum.* FGHKLMNO: *et iustum titulum*

divina sit ius potissimum ex predictis. Si enim donacio domini temporalis facit ius donatorio ad donatum, quanto magis donacio domini dominorum; cum ergo cum tali iure atque donacione stat iuris privacio in donato, sequitur pars implicita conclusionis predicte. Nam ius in re ponit dominium ac usum rei, et per consequens cum non sit dominium nisi pro tempore pro quo serviens ipsum terminat, patet quod si pro aliquo tempore sit ius in re aliqua, oportet quod pro eodem tempore sit res ipsa. Et patet sentencia dicta de dominio divino quod ius et dominium distinguuntur, cum ius causative precedit dominium. Stat enim eciam secundum tradiciones hominum quotquot expectantes habere ius ad idem beneficium, cum hoc quod nullus eorum adhuc habeat ius aut dominium in eodem. Sed si ex isto arguitur quod nulla creatura potest ius suum adquirere vel perdere, cum sit eterna Dei volicio, et per consequens collacio sive provisio summi pontificis non confert ius homini, patet quod oppositum sequitur ex predictis, cum homo potest mereri per graciam iustum usum possessi et potestatem ad ipso utendum; et iste sunt due maneries iurium, ut patet superius. Et patet quod utrumque istorum differt a dominio. Patet eciam quod ista tria iura essencialiter ordinata sunt; ius quod est volicio divina, ius quod est potestas ad usibile, et ius quod est usus; sic quod secundum non potest esse, nisi primum eternaliter precesserit, nec tercium potest esse, nisi secundum precesserit tempore vel natura.

Distinction between right *(ius)* and dominion *(dominium)*.

Of the threefold right:
1. the right which is the divine volition;
2. which is the power to use:
3. which is the use.
The two latter kinds cannot exist without the first.

1. I in marg.: *Probatur assumptum a simili.* 2. F: *donatore.* 3. DGIKMNO: *Cum* om. before *ergo.* 4. H: *stat iuris do(?) privacio.* 5, 6. O: *ius in iure.* 8. F: *timeat:* ib. I in marg.: *Probacio ulterior.* 10. D: *divino* om. 11. ABCDFGHIKLM: *cum ius laude.* In marg.: *Ius causat dominium.* 12. K: *precellit.* L in marg.: *Ius precedit dominium;* ib. A: *enim* om. 13. DEFHLMO: *humanas;* ib. H: *quot.* KLMNO: *enim et.* I: *quotlibet.* D: *quemlibet.* FGN: *iuxta tradiciones humanas quodlibet* (G: *quod licet*). 14. EGHKN: *illud beneficium.* 15 GN: *vel dominium;* ib. AC: *Et si.* 17. I in marg.: *Obicit.* 18, 19. F: *non contra ius hominum.* 19. B: *hominibus.* I in marg.: *Solvit.* 19, 20. M: *ex predictis* om. 20. M: *cum hoc potest.* 21. FGIN: *ipsa;* ib. I: *iste* om. FHN: *ille.* 22. M: *in iurium.* 23. GH: *illorum;* ib. H: *differunt.* 24. E in marg.: *Ius divinum, ius ad rem, ius iure ordinarie se habent.* LN in marg.: *Iura tria ordinata.* M in marg.: *Tria iura con . . .* 25. AC: *volucio Domini;* ib. I: *et* om. 27, 28. D: *nec — tempore* deest. 28. C corrected M: *precessit.* E in marg.: *Iuris distinccio.* G in marg.: *Triplex est ius: ius quod est volicio divina, ius quod est potestas ad usibile, ius quod est usus rei.* N in marg.: *De duplici iure et quomodo utrumque differt.*

10. De Dominio Div. p. 8, seqq. et passim.

Et patet tercio quod in nacta possessione est novum ius nove racionis adquisitum, nec alterum priorum iurium est perditum sed manet fulciens adquisitum; sed (ut patebit posterius) homo potest merendo aut demerendo adquirere vel perdere ius eternum; non enim oportet, si quid invenitur vel adquiritur quod prius non fuerat vel si perditur non existat. Et patet quod sine collacione summi pontificis, de quo ad Hebreos V°, non est possibile cuiquam ius adquiri; quod si pontifex ex hominibus constitutus vel alia creatura quicquid contulerit sine hoc quod ipse prius faciat graciam et ius conferat, totum negocium est cassum. Patet ex hoc quod ius, quod est eterna Dei volicio, est ad omne aliud ius necessario requisitum (de quo posterius). Patet ergo quod provisio creature confert ius habili, dum tamen illa ministerialis collacio iuri perpetuo sit conformis et aliter non; cum creatura non potest necessitare Deum, ut alicui indigno conferat vel collacionem obliquantem a prima regula auctorizet; nec credo quemquam catholicum ad tantum desipere quod credat quod, ubi Christi vicarius scribit *fiat*, et ipse *qui dixit et facta sunt* non approbat, adquiritur ius aliquod impetranti; cum de illo solo verificatur hoc metricum:

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas;

sed cum loquendum sit ut plures et sapiendum ut pauci, oportet preter illam triplicem distinccionem iuris superius

The last right may be gained without losing either of the former, but man may lose or gain the eternal right by merit or demerit.

Without the granting of God no man gains a right. Even if the pope grant such a one without God's bestowal, it is invalid.

1. EILN in marg.: *B.* E in marg. inf.: *Possessio est novi iuris introductoria;* ib. D: *in vacca.* I: *in acta.* L: *in actam;* corr. in marg. 1—3. B: *est novum — fulciens adquisitum* deest. 3. GN: *non est;* ib. DEFGHIKNO: *quesitum.* 4. E in marg.: *Species.* 4, 5. GN: *ac demerendo.* 5. F: *deperdere.* GN: *ac deperdere;* ib. H: *ius volicionis eterne.* 7. N: *Ut patet.* G in marg.: *Ex predictis patet quomodo sine collacione summi pontificis, de quo ad Hebreos V, non est possibile cuiquam ius acquiri.* 8. M in marg.: *(A)d Hebr.* 9, 10. ABCD: *pro hominibus.* L: *pontifex qui ex hominibus constituitur.* 10. ABCD: *vel aliqua;* ib.: FMN: *quidquam contulit.* K: *quidquam contulerit.* 11. N: *quod ipse Christus prius.* 12. ABCD: *erit cassum.* 13. K: *est ad esse.* 14. FN: *Patet quod:* ib. HL: *igitur.* GM: *ergo quod* om. E in marg.: *Provisio creature valet, si iuri perpetuo sit conformis. Ius, specie.* 15. DFM: *ius humili.* E in textu: *habili;* in marg.: *humili;* ib. I: *misterialis.* 16. F: *illacio.* 18. D: *collacione obliquante.* H in marg.: *Ego contradico, quia Deus auctorisat sentenciam mali iudicis et mali hominis, pro quo iudicatur quoad ius, non quoad meritum et per hoc solvuntur capitula supradicta cum multis dictis conformibus.* 19. H: *ad tantum* om. 20. F: *quod vir* after *credat.* 21. KL: *adquiri.* 22. AC: *cum tamen.* E in marg.: *Christi vicarius scribit: Fiat. Christus: Non fiat. Quid sequitur.* E ibidem: *Iuridistinccio.* 23. 1. M in marg.: *wer(sus).* E in marg.: *Sic volo, sic iubeo etc. solum de Christo verificatur.* O in marg.: *Ius duplex;* ib. I: *racione bonitas.* N: *racione voluptas.* 24. F: *sit plures ac;* ib. GIKM: *ac sapiendum.* N: *et* om. 25. I: *post illam;* ib.: *distinccionem;* M: *djonem.* In marg.: *Divisio iuris. Duplex ius.*

8. Hebr. V, 4: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo.* 21. Ps. XXXII, 9. 23. Iuvenal. Sat. VI, 223.

There is a distinction to be made between the pretended human right and the true right, similar is the distinction between dominion, possession and usufruct.

positam duo membra equivocando distinguere: quod aliud est ius humanum pretensum sive sophisticum, et aliud ius simpliciter sive verum. Et conformis est distinccio possessionis dominii sive usus; nec est putandum quod ista divisio sit generis in suas species sed signi equivoci in suas significaciones, nam tam equivoce dicitur istud ius pretensum pro iure in facie ecclesie errantis vel iuri eterno se deformantis esse ius aliquod, quam equivoce signum hominis homo dicitur, vel sapiencia sophistica esse sapiencia. Necessitati tamen sumus propter peccatum quod inolevit famosius ita loqui, et talibus iuribus pretensis occupant omnes iniqui nimis communiter bona Dei.

If anybody possess the true right, then it is the will of God that he possess it.

Secunda vero pars conclusionis patet ex hoc quod si quis habeat simpliciter ius ad aliquam rem, Deus vult quod istud habeat, et omnis divina volicio est infrustrabilis, ergo oportet quod illud habeat.

Objections against this thesis.

Sed contra illud instatur tripliciter: Videtur primo quod nemo potest cedere iuri suo, cum oportet si ius aliquod sit ad quicquid quod illud ius sit realiter executum; quod tamen est contra communem experienciam et scripturam. Nam Ruth IV, 6 legitur quod amicus Booz cessit iuri propinquitatis quoad possessionem agri, quia voluit habere Ruth Moabitidem in uxorem.

Item, Christus solvit didragma Romanis Mat. XVII, 23–24, cum tamen quia filius regis liber fuerat a tributo.

Item, Apostolus habuit potestatem accipiendi vite necessaria ab auditorio cui in spiritualibus ministravit,

1. EN: *equivocanda;* ib. G: *devota distinguere;* ib. ABCDEFGO: *aliquod.* 2. G: *pretentissimum.* 4. B: *possessionis sive dominii atque usus.* 5. FFGHILMN: *illa est divisio generis;* ib. F: *suas* om. E in marg.: *Ius verum, ius pretensum: equivoce dicuntur iura.* G in marg.: *Duplex est ius: ius humanum et sophisticum, aliud ius simplex et verum.* L in marg.: *Ius aliud sophisticum, aliud verum.* 6. ABC: *suam significacionem.* F: *signam (signavi) tam;* ib. I: *nam ius;* ib. N: *equivocati.* 6, 7. EFGHIM: *illud ius.* 7, 8. MN: *sed iuri eterno.* 8. B: *difformantis;* ib. EFGHILO: *esse ius aliquo modo quomodo* (FLO: *quam*). GK: *quam eciam dicitur;* ib. D: *quoniam equivoce.* 9. IMO: *dicitur signum hominis homo;* ib. M: *vel sapiencia scripta.* 11. G: *Dei vera.* H in marg.: *Quod ius est iniquorum occupare bona Dei.* 13. I in marg.: *Probacio secunde partis.* EILN in marg.: *C.* 14 BDFGHILO: *ius ad aliquid.* 14, 15. *Deus vult* om. 15. EFGHIMO: *illud habeat;* ib. G: *et cum omnis.* N: *et quia.* 15—16. M: *et omnis — habeat* om. F: *et quia.* G in marg.: *Contra illud arguit quod in principio istius capituli dixit: Neminem posse habere ius ad rem, nisi eciam ius in re suo tempore habeat et econtra* H in marg.: *Contra: Deus pluit super malos et bonos et dans eis temporalia dat eis ius ad habendum.* 17. C: *statur.* I: *in* (*statur* extinctum est). M in marg.: *Instancia;* ib. CD: *Videtur enim.* 18. B: *oportet quod.* 19. EFILMNO: *ad quidquam;* ib. D: *quod* om. 20. FI: *tamen* deest: ib. B: *contra* om. 21. M in marg.: *Ruth.* 23. N: *et uxorem.* 25. DH: *quia* om. IM: *quia cum erat.* FN: *quia cum filius.* E: *quamvis ut filius.* K: *quia tamen.* G: *quamvis tamen.* L: *quamvis* in marg. M in marg.: *Mat.;* ib. EHKMN: *de tributo.* 26. H in marg.: *Apostolus habuit potestatem accipiendi necessaria vite.*

ut patet I ad Cor. IX, 12; et tamen non usus fuit hac potestate, ut ibidem asserit; ergo non sequitur: Si quis habuerit ius vel potestatem ad aliquid, quod exinde ius habeat in eodem.

Their refutations.

Ad primum dicitur quod assumptum non sequitur; cum iuri cedere sit virtuose omittere quod de potestate data posset accipere, ut fuit de Christo, Booz, de Apostolo et sibi similibus. Unde notandum quod sicut *non est potestas nisi a Deo*, sic omnis potestas est a Deo secundum omnes exercendi limites diffinita.

Prima pars patet per Apostolum ad Romanos XIII, 1 ipsam ponentam in terris, et Veritas Ioh. XIX, 11 idem dicit quod *Pilatus non haberet potestatem* eciam secularem *nisi datum esset sibi desuper*. Nec hoc verti debet in dubium eciam gentili philosopho qui cognoscit quod omnia sunt a Deo, ut dicit Jacobus: *Omne donum perfectum* etc. Nec sophisticandum est cum Deo qui cuncta disponit et ordinat in confuso potestatem ad aliquid; sed ad nihil ordinat potestatem, quia sic singularia non subiacerent ordinacioni divine, quod notum est sequi et esse impossibile.

God does not grant power to anybody to do anything but what he ought to do.

Ex quo patet quod Deus non dedit Christo, Apostolo vel alteri potestatem ad aliquid nisi quod facere debuit, quia si dedit potestatem ad hoc, hoc ut in finem intenderat et per consequens compleri debuit.

Et patet quod longe differt, creaturam habere potestatem ad aliquid, et habere potestatem per quam possit

1. M in marg.: *Cor.;* ib. FM: *tamen* om. E: *extinxit.* 1, 2. N: *ac potestate.* 2. F: *ut ibi;* ib. IL: *ideo non sequitur.* I in marg.: *Quid est iuri cedere.* 3. EFMN: *habuit;* ib. F: *ius, potestatem vel aliquid.* 4. G: *super eodem.* N: *super eadem.* 5. O in marg.: *Ad primum.* 6. I: *cum iuri cedere* om. In marg.: *Solvit.* L in marg.: *Iuri cedere quid est.* O in marg.: *Iuri cedere.* 6, 7. D: *potestate danda.* 7. B: *fuit de proximo;* ib. M: *a primo* (pro: *apostolo*). N: *et apostolo.* G: *Booz apostolo.* In marg.: *Nota.* 8. EGMN: *Unde est.* M in marg.: *notandum;* ib. F: *sicut* om. 9. ACF: *nisi a Domino.* D: *nisi de Domino.* I in marg.: *Notabile*; ib. ABCDGH: *est a Domino.* 9, 10. D: *sed omnes.* 11. I in marg.: *Probatur. Prima pars.* E in marg.: *Potestas;* ib. F: *patet* om.; ib. I: *Rom. cap. XIII°.* 12. FGILMNO: *in terminis;* ib. M: *Veritas;* superscriptum: *Christus.* 13. GN: *haberet super eum;* ib. G: *eciam secularem* om. 14. B: *esset ei desuper.* 16. G: *in Deo.* H in marg.: *Nota;* ib. EGIKLO: *omne datum et omne donum* (GIL:) *desuper a patre luminum est.* M hunc locum extinxit. O: *donum* etc. M in marg.: *Iacobus.* 17. I: *disposuit;* ib. GKNO: *quod ordinat.* 18. F: *potestate.* 19. O in marg.: *Potestatem habere.* 20. G: *ut esset impossibile.* N: *ut esse.* 21. E in marg.: *Ius.* N in marg.: *Quod Deus non dedit nulli potestatem ad aliquod nisi ad faciendum quod debet.* 21, 22. GN: *vel apostolo vel.* 23. BD: *quod si.* EILN in marg.: *D*; ib. ABCEFGHIKLMN: *ad hoc ut;* ib. G: *ut fine;* ib. EFIKM: *in* om. 23, 24. FGHILMNO: *intenderet.* 25. FHIKM: *quod longe aliud sit.* N: *aliud est.* (G: *est*). K: *longe differt aliquid sit creaturam.* O: *longe aliquid.* E in marg.: *Aliud est habere potestatem ad rem et aliud habere potestatem ad repetendum rem iuste.* 25—1. B: *potestatem — habuit* om. 26. K: *posset.*

8. Rom. XIII, 1. 16. Iac. I, 17.

iuste illud repetere. Unde sicut Christus non habuit potestatem ad regnandum civiliter in Iudea, sic nec Apostolus habuit potestatem ad exigendum vite necessaria de avaris, cum de iure primo limitatum fuit utrique oppositum. Unde sicut Christus debuit de iure didragma solvere, et ne regnet civiliter in Iudea, ut fecit Ioh. VI, 15, aufugere, sic apostolus et omnes spiritu Dei ducti debent de iure opus supererogacionis consultum perficere. Et patet quod triplex assumptum non infert conclusionem intentam, cum omne ius ad rem sit ius per quod rem illam possideri Deus ordinavit vel haberi, cum scimus certissime non esse possibile fore sine eius ordinancia eterna ius ad quicquam.

Every right to a thing is the right to possess it according to the direction of God.

Ex istis colligitur in genere iuris sufficiencia, necessitas atque divisio. Sufficiencia, cum respectu cuiuscunque volibilis sive habibilis Deus habet unam distinctam volicionem eternam que cum volito est ius sufficiens; unde (ut alias dixi) voluntas divina sepe accipitur in scriptura pro quocumque effectu qui eius terminat voluntatem, et sic quelibet creatura tenetur voluntatem Dei facere et se ipsum illi in omnibus conformare.

From what has been said the sufficiency, necessity and division of right is to be concluded.

Et patet quod vicarius Christi providens decem clericis super centum beneficiis ad collacionem Petri spectantibus nec confert unicuique ius ad quodlibet eorum nec ius in utile confert ad aliquod, sic quod non ad aliquod ius confert sed solum ad istud quod superior iudex signaverit; non enim primo in nacta possessione quieta adquiritur ius particulare ad habitum, nec tunc perditur ius ad

1. H in marg.: *Apostolus non habuit potestatem ad exigendum vite necessaria* 2. G: *ad regendum.* O in marg.: *Nota, Christus non habuit potestatem ad regnandum;* ib. B: *sic non;* ib. F: *sic apostolus non.* E in marg.: *Christus non habuit ius civiliter dominandi. Apostolus similiter non ab avaris sumptus evangelicos sumendi.* 4. DEFHMO: *utriusque.* 5. B: *Christus* deest. 5, 6. FGHIKNO: *eciam ne.* 6. BEFHILMN: *in Iudea* om. 7. FIKLMO: *apostolus et ceteri.* H in marg.: *Contra: solvit malis* (?) *qui nullum ius habuerunt secundum te* (?) 10. E in marg.: *Ius ad rem.* 11. GHIKLMO: *ordinat;* ib. GL: *cum et.* 12. ABCDGL: *quicquid.* 14. H: *divisio necessitatis;* ib. ABCDGHIKLMN: *cum regula.* 15. DI: *volubilis;* ib. ABCDGHIKMN: *habilis.* G: *nobilis sive habilis.* 16. M: *cum volicio.* 17. GMNO: *et alias:* ib. H in marg.: *Quod voluntas Dei accipitur pro effectu.* L in marg.: *Voluntas Dei pro effectu.* 19. E in marg.: *Voluntas Dei.* 20. HN: *se ipsam.* 21. M in marg.: *Papa;* ib. F: *providens* om. C: *providens sex.* 22. F: *super decentum;* ib. H in marg.: *De collacione pape.* 23. C: *confertur.* GMN: *conferunt.* 24. DEFGHIKLM: *aliquid;* ib. FI: *quod non alicui ius confertur.* E: *quod non alicui aliquod ius.* GM: *quod non aliquod ius confertur.* L: *ad quodlibet ius confertur.* N: *aliquodlibet* (?) *ius confertur;* ib. CHO: *ad aliquid.* 25. FGHILN: *solum ad illud.* E: *ad id;* ib. FO: *ad quod iudex superior;* ib. B: *quod* om.; ib. G: *servaverit significaverit.* 26. I: *Non enim in acta;* ib L: *primo* om.; ib. G: *passione.* 27. EFIMO: *nec eciam;* ib. F: *deperditur.*

17. Wyclif, De Ente libri II, tract. III, p. 113.

quodlibet aliorum, nec habet quisquam ius ad aliquid nisi Deus eternaliter ordinaverit quod ius habeat in eodem.

Et patet quomodo consideracio logica docet sine Deo auctorizante nihil posse dari et quomodo in graciis eius volicio est precipue attendenda. Et patet quod satis est cuicunque iuriste cognoscere divinam volenciam. Patet insuper quod nullus iudex potest perfecte iudicare nisi cognoverit iura sua, et omnis homo sit necessitatus ad iudicandum se ipsum ad minimum, quod est necessarium omni homini cognoscere ista iura potissime, cum sine illorum noticia nemo potest recte civiliter iudicare, iudicium ad dampnacionem eternam aufugere vel beatitudinem promereri. Et hinc ordinavit Deus racionabiliter quod voluntas sua non foret abscondita ut voluntates hominum sed plurimum patula cuicunque, cum certissime scimus quod omnis creatura que est, fuit vel erit, sit de Dei beneplacito eterno cum omnibus suis appendiciis positis. Sed quia generalis noticia philosophorum non sufficit, ideo condidit duo testamenta in quibus expressit multas suas abditas voluntates. Et hinc quodam instinctu naturali omnes ritus hominum passim sibi vendicant noticiam scripture, ut dicit Ieronimus in epistola ad Paulinum, et signanter, quia nemo potest iuste iudicare, operari vel vivere, vel quamcunque scienciam aliam perfecte cognoscere sine illa. Omne igitur

Without having been authorized by God nothing may be given. In the granting of graces His will is to be observed.

Every lawyer ought to know His will, every judge, nay every man.

The will of God is not hidden. To know it, we have Holy Scripture.

1. CFHIKO: *ius ad aliquod aliorum.* GN: *ad aliquid;* ib. I: *ius ad aliud.* 2. ABCD: *ordinavit.* 3. FILN in marg.: *E.* 4. D: *in gracius.* E in marg.: *In gracius.* 5. BBC: *volicio* om.: ib H: *attendenda.* Sequitur in textu et in marg.: *Contra iuristas modernos.* 6. FMO: *volicionem.* N: *voluntatem.* G in marg.: *Nota correlativa ex predictis pulchra.* 7. ABC: *cum nullus.* 8. FGILMN: *iura ista;* ib. K: *et cum omnis.* GIM: *et patet et cum omnis.* EF: *et patet quod omnis.* L: *et patet quia omnis.* E in marg.: *Volicio divina attendenda per iudices.* N in marg.: *Quod nullus iudex potest iuste iudicare.* 9. I: *ad minimum est necessarium patet quod.* 10. F: *iura* om. 11. MNO: *non potest recte.* E in marg.: *Iura Dei. Nihil potest recte iudicari nisi mediante iure Dei.* 13. L in marg.: *Voluntas Dei cur non est abscondita.* N in marg.: *Voluntas Dei.* 14, 15. FIKLMN: *voluntas.* 15. M in marg. infer.: *Patula id est manifesta.* 16. B: *est que.* M in marg: *tria tempora.* 16, 17. G: *que fuit. est et erit.* 17. F: *eterna.* 18. F: *dependenciis;* ib. BEHIKLMN: *positivis;* ib. D: *generalis* om. 19. M in marg.: *Duo testamenta.* 20. B: *multas* om.; ib. ABC: *hinc est.* 21. E: *communis ritus.* 22. H: *vendicat;* ib. M in marg.: *Ieronymus. Nota optimum.* 22, 23. L: *in epistola* om. LN in marg.: *Scripture Sacre necessitas.* 24. DIM: *iudicare, iuste vivere vel operari.* FK: *iuste iudicare, iuste vivere vel.* 24, 25. D: *aliam sentenciam.* N: *scienter cognoscere.* 25. FGIKLNO: *Omne ergo.* G in marg.: *Nemo potest iuste iudicare vel vivere vel operari qui non scit volicionem divinam.* H in marg.: *Quod nemo potest iuste iudicare, iuste vivere vel operari vel quamcunque scienciam aliam perfecte cognoscere sine sacra scriptura.*

22. Hieronymus, Opp. tom. I, 544. Cf. Wyclif, De Veritate S. Scripture I, 80.

Every thing not regulated by Holy Scripture is wrong.

iudicium, opus, vel documentum quod illa non regulat est iniquum. Patet sic: Si ibi non scitur Dei volicio, nusquam scitur, sed non est possibile iudicare humano recto iudicio vel opus rectum perficere nisi precognita volicione divina, que sit ius dirigens et exemplans; ergo ad ratificandum quodcunque huiusmodi requiritur prius noticia huius sciencie.

Quod si obicitur esse secundum leges hominum multa iudicia, cum tamen iudices de sacra scriptura nihil aut modicum sunt instructi; item, multi sunt casus quorum iudicia non invenitur sacram scripturam discutere; item, tunc sufficeret ipsam addiscere: patet ad primum quod oportet omnem fidelem ipsam in parte cognoscere; unde si aliqua iudicia insurgunt et non reperitur in scriptura ius docens qualiter debeat iudicari, differri debet iudicium, cum tunc ignoratur si datum iudicium iustum fuerit vel iniustum, et nemo debet sic ambigue iudicare. Et per hoc patet solucio ad secundum. Et ut ostenditur alibi, tertium est concedendum, cum praxis sive speculativa theologie sufficeret toti humano generi tam pro statu innocencie quam post lapsum. Istud autem declarandum posterius, licet dicatur a mundanis stulticia, ex habundanti tamen nunc sic ostenditur: sit Petrus politicus iuste iudicans, cuius iudicium non sit elicibile ex scriptura, et patet quod oportet datum iudicium cum sit iustum ex iure, quod est voluntas divina, ab illo procedere, et per consequens oportet Petrum cognoscere Deum velle sentenciam iudicatam, et cum in nulla sciencia sit Dei volicio invenibilis que non sit

1. H: *ista;* ib. KLMO: *regulatur.* F: *regulanter.* 2. G: *est incium* (sic). 3, 4. GMN: *recte humano iudicio.* 4. BD: *opus perfectum.* EFHMO: *opus ad perfectum perficere.* KLN: *ad profectum perficere;* ib. I: *rectum* deest. 5. B: *voluntate.* 6. DIN: *rectificandum;* ib. G: *huiusmodi iudicia.* 7. G *illius sciencie sive huius.* N: *sive huius* extinxit. 8 ACD: *Quid si;* ib. ABC: *esse* om. A in marg.: *Triplex obieccio.* I in marg.: *Obicitur primo.* G in marg.: *Obieccio contra dictum superius.* 9. GMN: *in sacra.* GN: *vel.* 10. B: *fiunt instructi;* ib. I in marg.: *2;* ib. H: *et multi sunt.* 11. I· *inveniunt;* ib. M: *in sacra scriptura.* G: *sacra scriptura;* ib. I in marg.: *3.* 12. C: *addicere;* ib. I in marg.: *Solucio.* EILN in marg : *F.* A in marg.: *Triplex responsio.* 13. CEFHIM: *hominem fidelem;* ib. I: *ipsam scilicet scripturam sacram.* 14. BFGI: *scriptura sacra.* 15. FI: *iudicare;* ib. FHIKLM: *deferri.* G: *defendi.* E in marg.: *Si alicuius cause non potest inveniri diffinicio, debet differri iudicium.* 16. D: *cum — iudicium* om.; ib. GN: *iustum sit.* H: *si dictum iudicium.* N in marg.: *Vide de iudiciis humanis.* 17. B: *per hoc* om. 18. B: *Et* om.; ib. GIMNO: *ut ostendetur.* F: *Et non ostendetur alibi.* 19. G: *recte dendum* (sic): ib. C: *praxis seu;* ib. HI: *speculacio;* ib. E in marg.: *Theologiam sufficere toti humano generi ostenditur.* 20. H: *toto.* 21. F: *est delarandum.* 24. C: *nec sit;* ib. GIM: *eligibile;* ib. EHO: *a scriptura.* 25. E in marg.: *Nihil iustum nisi a volicione divina processerit.* 26. ABCFLN: *ab illo* om. G: *ab illa;* ib. ABCD: *et patet consequens.* 26, 27. M: *Petrum procedere cognoscere que.* 27. I: *Deum vel.*

invenibilis in scriptura, patet quod sentencia dati iudicii est invenibilis in scriptura; consequens contra datum. Posterius autem patebit quomodo esset in casibus particularibus iudicandum.

Right is divided into uncreated right which is the will of God and created right which is regulated according to the former.

Quo ad tercium, notandum quod ius sufficienter dividitur in ius increatum, quod est divina volicio, et ius creatum, quod est effectus secundum illud ius conformiter regulatus. Et primorum iurium aliquod est absolute necessarium, ut volicio qua Deus Pater vult donare verbo spiritum vel raciones exemplares; que sunt vere divicie, ut patet supra de divino dominio. Et sumitur tale ius nunc essencialiter, nunc personaliter, et nunc nocionaliter, ut dictum est de voluntate divina, de caritate et gracia. Cum enim iustum sit verbum habere spiritum ac totam trinitatem ydeas, et non sit possibile quicquam iustum existere sine iure, palam sequitur quod sit ius absolute necessarium quo aliquid formaliter est sic iustum.

Ius autem eternum et continuum est quelibet Dei volicio qua vult existenciam creature; et illa licet distinguantur formaliter, sunt tamen omnia essencialiter ipse Deus, dividunturque proporcionabiliter ad divisionem creaturarum ad quas principaliter terminantur.

Created law; its division (*a*) according to nations,

Ius vero creatum dividitur apud quosdam secundum divisionem gencium que ipsum invenerant, ut aliquid est ius Quirinum vel Romanum, aliud Atheniense, aliud Thebale aliud Anglicanum, sed talis divisio propter inerciam non habet efficaciam apud doctos. Sed secundo

1. ACD: *ex scriptura;* ib. N: *sed quod;* ib. C: *data.* 2. F: *consequens est.* E: *consequens est datum.* 3. CEFGHILMO: *Posterius ergo;* ib. B: *autem patebit* deest. 5. A in marg: *Ius* < *increatum* / *creatum.* E in marg.: *Iuris divisio.* 7. CEFGHILMO: *ad illud.* M in marg: *Duplex ius: increatum, creatum* L in marg.: *Ius aliud increatum, aliud creatum* N: *Nota quoddam ius est creatum et quoddam increatum.* E in marg.: *Ius increatum absolute necessarium quandoque sumitur essencialiter personaliter, nocionaliter. Ius increatum* (recte: *eternum*) *contingens volicio qua vult existenciam creature.* G in marg.: *Ibi nota multiplicem divisionem iuris.* 8. FGMNO: *regulatum;* ib. G: *Et priorum;* ib. F: *aliud est.* 9. 10. ACD: *verbo filium.* A correxit in marg. 11. AK: *divino* om. 12. F: *et* om.; ib. G: *nacionaliter.* 15. B: *sit sic possibile;* ib. ACD: *quicquid;* ib. BCFO: *iuste.* 17. H: *sic dictum iustum.* 18. EILN in marg.: *G.* F: *ius enim eternum et contingens.* I: *Ius enim ecclesiasticum et contingens.* GM: *ius autem et contingens.* G: *eternum et contingens.* N: *eternum continuum est.* B: *et* deest. A: *contingens;* correxit. A in marg.: *Notandum sed cave.* 19. F: *essenciam creature.* H: *existenciam creare.* 19, 20. M: *distinguatur.* 21. M in marg.: *Nota;* ib. FG: *dividiturque.* 23. A in marg.: *De iure creato.* M in marg.: *Ius creatum multiplex.* N in marg.: *Ius creatum.* 24. FGILMO: *invenerunt;* ib. G: *ut aliquod.* 26. ABCD: *Thebale aliud* om. EHLN: *Athele* (pro: *Thebale*); ib. C: *Anglicum.* I: *Angelicanum.* L in marg.: *Iuris creati divisio.* 27. B: *efficaciam apud* om. C: *inherciam apud;* ib. ILMNO: *apud doctores.* G: *apud doctos* om.

(*b*) according to the degrees of human knowledge.

modo dividitur ius creatum secundum gradus humane noticie, ut aliquid est ius nature, quod omnibus vel maiori parti philosophorum est cognitum, ut animalia prolifica pro suo tempore procreare et totum mundum secundum naturalem cursum et ordinem gubernari. Illud autem quod secundo gradu periciores philosophi invenerant vocatur a quibusdam ius gencium, quod non opponitur sed est species iuris naturalis; ut quod homines debeant vivere virtuose, quod sint coniugia maris et femine ad filios procreandum, ad constituendum domum, vicum, villam, civitatem et regnum instar nature, que ex anima et corpore modo naturali tanquam mas et femina producit organa sensuum, membra composiciora, regiones membrorum, et demum compaginem tocius corporis quasi regnum, ut patet primo Politicorum II capitulo: *Sic*, inquit philosophus, *mas et femina sunt prima principia policie.*

Economical, civil and political right.

Sed tercio conclusiones regulante racione vel iure naturali elicite ad regulandum domos, civitates et regna conformiter iuri primo vocantur iura yconomica, civilia, sive politica; unde policiarum alia est aristocratica, alia democratica, et alia ologargica iuxta condiciones principancium secundum virtutes, secundum divicias, vel secundum politicam nobilitatem aut populi eleccionem, ut tractat Aristoteles III Politicorum IV et VII.

Division of political right.

Unde politici dividunt legem politicam secundum diversitatem communitatum ipsam instituencium, ut alia est lex plebicita quam plebs instituit, alia lex publica quam populus cum iuris consultis instituit,

1. AC: *modo* om.; ib. O in marg.: *Ius creatum secundum gradus humane noticie.* 2. FN: *aliquod.* A in marg.: *Ius greatum* { *naturale* / *gencium* / *civile* } 3, 4. G: *alia prolifica.* H: *prosilia.* 4. G: *procreant;* ib. B: *ut totum.* 6. EFGH: *sito secundo* (G: *ergo*) *gradu;* ib. BD: *philosophorum.* 7. HIMNO: *et vocatur.* 8. BDFG: *iuris* om. 9. ABCD: *sunt.* F: *quod sicut.* 11. ABCDEMN: *domum, familium vicum.* 12, 13. BDGHILNO: *tamquam mare.* 13. D: *per organa sensuum.* GHK: *producit organa sensum.* 14. M: *compociora.* 17. M: *policie.* Superscript.: *civitatis.* E in marg.: *Policia. Ius nature, ius gencium, politicum.* 18. GM: *Tercie;* ib. HO: *conclusionis;* ib. EFMN: *ex iure.* 20. H: *yronomica . . .;* ib. H: *sive* om. 21. G: *politicarum;* ib. ABC: *aliqua.* A in marg.: *Policia triplex.* 22. I: *algorgica.* DEFGHKLMNO: *aligorgica.* 24. E: *aut per.* GHL: *aut propter eleccionem.* 24, 25. F: *ut tractat philosophus.* 25. EFGHN: *et 4 et 7.* 26. F: *divisionem diversitatem.* 27. B: *ut aliqua est lex politica.* EFL: *ut aliqua est lex plebeica;* ib. DFHIL: *plebs instruit.* N: *lex construit.* 28. BD: *aliqua lex.* EFH: *alia est.* N: *alia lex est;* ib. F: *iure consultis.* GLN: *plebs cum iuris consultis.*

16. Aristotelis Politica I, cap. II: *Ἐκ μὲν οὖν τούτων τῶν δυο κοινωνιῶν οἰκία πρώτη.* 25. Ibid. II, cap. III: *ἡ δὲ σύνταξις ὅλη βούλεται μὲν εἶναι μήτε δημοκρατία μήτε ὀλιγαρχία . . .*

et alia quam senatores et philosophi statuerunt. Alia etiam est lex communis vel publica et alia lex privata, ut privilegium quod legem communem privat. Divisiones autem istarum legum prosequitur philosophus III Politicorum. Et tantum de iure dictum pro nunc sufficiat.

CAPITULUM QUARTUM.

Wrong supposition that every law be only a writ by man, a vocal term or a first concept.

Ex istis colligitur quod nimis grosse concipiunt qui ponunt quod omnis lex sit scriptum humanitus, vocalis terminus vel conceptus. Quod primo probatur per deducens ad inconveniens; nam exinde sequitur quod scriptor vel codicum colligator nunc conderet et nunc dissolveret leges optimas; scriptaque sumptuosiora forent leges meliores, quas bene servaret qui in archa reconderet, et sic nedum idiota sed bestia legem cognosceret, Iudeus eciam vel infidelis quicunque habens solum codices nostros venales solummodo haberet legem nostram, et sic quilibet legalis cuius omnes codices essent canibus vel aliis bestiis lacerate foret simpliciter illegalis, et nemo alicuius legis vel legi subiectus, Moyses eciam non legis Dei lator sed fractor, cum lex Dei fuit lapis vel eius caracteres, ut logici contendunt; et sic tabule quas Moyses sculpsit instar priorum Exodi XXXIV, 4 omnes Iudeos posteros tam importabiliter obligarent, et sic lex christiana quam iniustus possidet vel componit foret iniusta, sicut occidendo eum instrumentaliter iniuste occideret, cum instrumentum vel opus ex hoc est iniustum quod opifex est iniustus; et talia multa vel ridiculosiora secuntur contra ponentes leges esse voces solummodo vel conceptus. Et quod potissimum est

1. B: *et aliqua.* M in marg.: *Nota divisio legis.* 1, 2. EI: *Aliqua est.* 2. F: *alia est lex publica.* EGHIKMO: *sive publica.* EGIKM: *et aliqua.* B: *publicus.* 4. AD: *autem* om. 5. IK: *pro iure.* 6. HI in marg.: *Capitulum 4. A.* E: *Sequitur capitulum quartum. A.* M in marg.: *Nota bene.* Dehinc notae marginales codicum ABCDEFGHIKLMNO solummodo selectae describentur, ceterae ut Augustinus, Exod., Num., Timoth. 1. 2. 3., A. B. C. et similes omittentur, quia nullius momenti sunt. 8. GN: *putant et ponunt;* ib. DEFGIKLMN: *est scriptum.* 10. BC: *impossibile vel inconveniens;* ib. BEGHKMN: *exinde primo.* 16. ABCDEFHI: *solo modo.* 17. N: *licet sic quilibet.* 18. B: *essent* om.; ib. G: *forent.* 19. IK: *subiectus esset.* 19, 20. I: *Moyses et.* 20. B: *legislator cum lex.* E: *legislator.* Dei subterpungendo extinctum est; ib. ACK: *factor;* ib. ELNO: *fuerit.* 21. M: *concedunt;* ib. FGHIKNO: *sic eciam.* 22. EFGHILNO: *instar primarum.* 23. EFGHO: *tam* om 25. AC: *foret mixta.* G: *fuerit.* 26. I: *occidet.* 27. H: *cum opifex;* ib. B: *multa et.* 28. A: *quam ponentes;* ib. H: *voces* om. 29. M: *solummodo scripta vel conceptas.* ABCD: *solomodo;* ib. GN: *Et per quod.*

Holy Scripture and the holy doctors speak in another sense.

scriptura sacra cum sanctis doctoribus loquens de legibus loquitur generaliter ad sensum alium. Non enim lex vetus et nova differunt ut hec signa, cum stat signum legis Moysaice esse novius, accepcius et firmius quam signum aliquod legis nove. Item, omne ius est lex, ut patet superius, sed est dare iura ex parte rei preter signa hominum, ut patet per philosophos sensibiles superius allegatos, ergo et leges quas hec signa signant.

Moses' tables of stone were God's law, ere they were written down; it is not the visible letters which make the law.

Confirmatur tripliciter; primo per hoc quod signa hec sensibilia non sunt per se leges; quia si sic, tabule Moysaice erant lex Dei, antequam erant scripte; ergo si sint leges, per accidens sunt leges, et cum omne per accidens sit reducibile ad aliquid per se, sequitur quod est dare signata que per se et proprie erunt leges; propter quod enim est unumquodque per accidens, illud est maius, primo Posteriorum capitulo quarto.

Similiter, de racione legis est ut sonat terminus quod moderet peccatores, iustos confortet et protegat, et generaliter omnes legi subiectos liget in conversacionis limitibus quos debent racionabiliter observare. Hoc specialiter convenit veritati vel racioni quam signis humanis concipimus et non ipsis; ergo preter ipsa est dare leges realiter obligantes.

Christ gave in the sermon in the mount the law of the Gospel, not in letters.

Similiter, Christus in monte dedit legem evangelicam, Mat. V°, sed non signa humana: ymmo destructis omnibus signis huiusmodi viverent iusti legaliter, et iniusti forent secundum leges dampnabiles. Ergo est dare legem priorem naturaliter illis signis. Aliter enim prevaricator religionis non offenderet contra legem professionis vel regulam nisi occasione scripti quod ferret in loculo, quod dementis est dicere.

4. M: *nocius.* L: *sic esse novius;* ib. E: *accepimus* (sic). 6. F: *iura* om; ib. FGHIKLO: *a parte rei.* 7. EFHILMNO: *sensuales.* 7, 8. D: *prius allegatos.* 8. EGILO: *significant.* 9. DEGHIMO: *ex hoc.* F: *primo quod hec signa.* 10. INO: *sensualia;* ib. BFIKMO: *si* deest. 12. EFGNO: *si sunt;* ib. ABC: *hoc erit per accidens.* 13. GKN: *ad aliquod.* 14. GN: *sunt leges.* 15. A: *et propter;* ib. AEFGHIKMNO: *enim* om. L in marg. addit; ib. F: *unicuique.* 17. BCMN: *est magis.* 17, 18. AD: *quod morderet.* EKLNO: *mederet.* GM: *ut sonat res ut mederet* (sic). H: *ut moderet.* 18. 19. F: *protegat generaliter.* 19. GMN: *animas legi subiectas;* ib. BCFGLMNO: *conversacionibus.* 20. FG: *quas debent.* 21. M: *figuris humanis.* 22. GN: *concepimus.* 28—29. B: *priorem — legem* twice. 28. FGLMN: *illis* om. O: *ipsis.* 29. G: *legis religionis.* 29, 30. M: *vel regulam* om. 30. DL: *foret in loculo.* E: *feret.* GK: *quod servaret.* MN: *quod superet in loculo.* F: *quod super in loculo.*

16. Aristoteles, Analyticorum Posteriorum I, cap. IV.

Item Christus potuit ordinare unam legem perpetuam que continue sit communis omni fideli, et cui competunt omnes proprietates quas scriptura sacra legi attribuit; sed huic non dissonat scriptura sacra, racio, sanctorum doctorum testimonium sed concordat; ergo hoc philosophice est credendum. Assumptum non negabit nisi blasphemus, cum homines ordinant multas leges non solum pro suo tempore sed multis periodis hominum duraturas; ergo multo magis legifer noster Christus, de cuius testamento canit ecclesia quod sit novum et eternum, iuxta illud Ecclesiastici XLV, 8: *Statuit illis testamentum eternum.* Si ergo quod principi terreno placuit legis habet vigorem, quanto magis voluntas eterna principis regum terre. Et ista est *lex Domini inmaculata convertens animas* que est eciam *testimonium Domini fidele, sapienciam prestans parvulis.* Et cum in Deo sunt idem ius et iusticia, patet quod est *iusticie Domini recte letificantes corda* ac *preceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Cum enim mandatum vel preceptum sit illud quod mandatur a Domino, patet quod hoc est eterna veritas et non signum: unde Ioh. XIII, 34 dicit Christus: *Mandatum novum do vobis: ut diligatis invicem* et I Joh. III, 23: *Hoc est mandatum Dei ut credamus in Filium eius.* Et idem dicit I Ioh. II: *Mandatum novum et vetus verbum Dei et sermones eius.* Et Salvator Ioh. XIV° et XV° ita dicit: *Hoc est preceptum meum ut diligatis invicem.* Et ut breviter comprehendam: Scrutetur homo scripturam per integrum et non inveniet quod lex Dei sumitur sic pro signis sed pro veritatibus quas signis concipimus.

Christ might have given a perpetual law for all Christians with all qualities attributed by Holy Scripture to law.

God's law is not the letters, but the truths given by the letters.

1. I in marg: *Tercio principaliter.* 2. AD: *continue* om. G: *cotidie continue fit.* 3. ABCD: *omnes* om. 4. GM: *disponat;* ib. H: *sacra nec;* ib. AC: *racio* om. 7. BIMO: *non blasfemus.* DF: *nisi blasfemus* om. 9. GO: *duratas;* ib. H: *ergo* om. 12. FMNO: *Statuit illi dominus.* G: *ei dominus.* 12, 13. G: *principi tenere.* 15. MN: *que est eciam* om.; ib. C: *testamentum.* 16. ACDM: *Domini* om.; ib. A: *prestans humilibus;* ib. I: *parvulis;* in marg.: *id est humilibus.* FGLMO: *parvulis id est humilibus* 16, 17. IKLO: *Deo sit.* GN: *est.* F: *Sed cum in Deo insit.* 17. FHKLMO: *atque iusticia;* ib. GN: *iste iusticie.* 18. L: *Deo lucidum.* 20. I: *sint illud;* ib. MN: *quod hec.* 21—23. C: *dicit — Ioh. III* om. K: *Ioh. III.* 23. F: *et secundum Iohannem in canonica.* EL: *I Ioh. III dicitur;* ib. ACH: *credatis.* 24. ACD: *Et illud;* ib. I: *I Cor.* KLMO: *primo capitulo* (pro *Cor.*). 25. I: *eius sunt.* B: *eius sicut.* HKLMNO: *Sicut et Salvator.* G: *Sic et.* F: *sicut et Psalmista II (et?) Ioh. XIV et XV.* 28. L: *Lex Domini.* 29. AD: *pro* om. before *veritatibus;* ib. GN: *concepimus.*

11. Cf. De Pauperie Salvatoris Ricardi Armachani in de Dom. Div. p. 345. 12. Recte: *Statuit ei testamentum aeternum.* 15. Ps. XVIII, 8—9. 24. I Ioh. II, 7. Not exact quotation. 25. Ioh. XV, 12.

It is folly to say that every law is an acquired state of mind which conducts men to wisdom and morality.

Nec dubium concedenti huiusmodi veritates quod illis proprie raciones legis conveniant iuxta illud Psalmi CXVIII, 142: *Lex tua veritas*, et generalius *Omnes vie tue veritas*. Et de eodem verbo veritatis dicitur: *Omnia mandata tua veritas*: et sic loquitur Augustinus proprie utrobique de legibus, ut patet primo De Libero Arbitrio XIII et III De Doctrina Christiana XIV° et alibi multis locis. Et conformi consideracione refellitur secunda stulticia nimis parca, que dicit quod omnis lex est habitus anime adquisitus qui est hominis secundum sapiencialia et moralia directivus. Cum enim secundum Apostolum I ad Tim. I, 9: *Iniusti pocius quam iusti subduntur legibus*, patet quod specialiter propter transgressores et non solum iustis sit lex posita. Nam sic vere ex lege foret iusticia, si quelibet lex sit virtus, et sic non oporteret existentes sub lege redimere. Oportet ergo professorem scripture sacre dare legem communem tam novam quam veterem: Novam que sit lex Christi graciose consequens ad translacionem sacerdocii et Veterem que sit pedagogus sibi subiciens omnes observantes legalia. Et illa nec est intellectualis habitus nec moralis, nam virtutes huiusmodi nec docemus nec discimus nec facimus nec ostendimus nec novitate et antiquitate ad sensum scripture distinguimus.

Necessity of the old and the new law.

Item, Deus diligencius ordinat nature humane sibi necessaria quam bestie vel corpori insensibili cuicunque; cum secundum Apostolum I ad Cor. IX, 9. *Non est talis cura Deo de bobus;* sed omnibus aliis naturis corporis ordinat legem directivam ad finem quem exigit, ergo multo magis et homini. Si ergo gravibus et levibus inanimatis sit lex insita a Deo movens ipsa, ut faciant quod requirit, multo magis in consciencia hominis oportet

1. I: *concedendi;* ib. GM: *ille.* 2. B: *raciones communes.* 3, 4. I: *Psalmi XVIII.* 3. A: *tua* om. 5. ACD: *proprie* om. 6. B: *de* om. 7. EI: *12 cap. et.* BDH: *III* om. K: *XII et XIII.* M: *XII et XXIII;* ib. GK: *in multis.* 8. F: *Et* om.; ib. I: *repellitur.* 8. 9. M: *et a stulticia nimis.* 9, 10. G: *habitus nature.* 10, 11. GN: *secundum spiritualia . . . directiva.* 11. CFHILMO: *directiva.* H: *mortalia directiva;* ib. BFK: *I* om. 14. FGM: *iustos;* ib. F: *sicut.* 16. BD: *Oporteret;* ib. I: *professionem.* 17. B: *legem* om. 18. F: *gloriose.* 20. EFIKNO: *nec esset.* H: *ita nec esset.* 21, 22. A: *ut docemur.* D: *nec docemus* om. K: *nec docemus nec dicimus.* DEFHLMNO: *nec dicimus.* 22. A: *nec ostendimus* om. 23. B: *et antiquitate* om. H: *nec antiquitate.* 26. H: *I* om. 27. B: *naturis* om. MN: *corporis.* L: *carneis.* 28. B: *directivam* om.; ib. IM: *quam exigit.* 29. B: *ergo magis homini;* ib. B: *et levibus* om. 30. M: *sit lex iusta.*

3. Ps. CXVIII, 151. 4. Ps. CXVIII, 86. 6. St. Augustini De Libero Arbitrio I, cap. XIV et XV. Opp. tom. I, 1237—1239. De Doctr. Christ. III, cap. XIV, Opp. III, 74.

esse racionem insitam a Deo iuxta quam vivat conformiter racioni. Ideo dicit Apostolus ad Rom. II, 14: quod *gentes que legem non habent naturaliter que legis sunt faciunt; eiusmodi*, inquit, *ipsi sibi sunt lex.* Nec sufficit humanum arbitrium, cum natura non creat virtutem cognitivam in homine, nisi obiectum illius virtutis previe ordinetur. Scibile enim secundum Aristotelem in Predicamentis precedit scienciam, et per consequens est dare veritatem vel racionem regulantem, qua virtus cognitiva discendo instruitur.

Item, nemo dubitat quin Deus sit colendus et proximus diligendus, et nichil est faciendum nisi iustum; ergo utrumque illorum est iustum; et cum utrumque illorum sit veritas eterna, precedens causaliter omnem obligacionem humanam, sequitur quod utrumque illorum habet propriam racionem legis; unde si queratur ab aliquo causa quare Deum amat aut proximum, indubie hec est causa, quia uterque illorum est racionabiliter diligendus, et illa causa demonstrativa capienda est pro lege; nec negabit theologus demonstracionem et existenciam huiusmodi veritatum, cum Veritas prima testatur Mat. XXII, 10 quod *in hiis duobus mandatis universa lex et prophete dependeant.* Unde alias ostendi quod homo non est factor legis huiusmodi sed promulgator vel lator, nam si homo quicquam ordinat concernens vitam politicam Deus preordinat illud idem; sed quam primo Deus quicquam ordinat prius est racionabile ita esse, ergo si homo quicquam ordinat prius est racionabile ita esse, et per consequens racio vel lex dirigens hominem

Man does not create, but promulgates the law.

1. ABCD: *a Deo* om. 1, 2. F: *vivant racioni* (*conformiter* om.). 2. B: *ad* om.; ib. I: *2o capitulo*; ib. ACD: *quod* om. 3. C: *naturaliter* om. 4. DEFGHIKLMNO: *et huiusmodi*; ib. GM: *inest sibi ipsis.* Codd. ABCDEGIKMN: *sibi ipsis.* 4, 5. G: *lex ut fiat humanum.* 5. K: *non* om. 6. ABCDFG: *nec obiectum*; ib. EFKL: *huius virtutis*; ib. ABCDGH: *virtutis prime.* 7. MN: *iuxta regulam Aristotelis.* EL: *iuxta.* 7, 8. GN: *in Predicamentis* om. 9. ABCEGHIKLNO: *quamvis cognitiva.* F: *qua ius.* Correxi (see line 6). 10. H: *instruuntur.* 12. H: *et* om.; ib. AC: *nisi iusta.* B: *iustum sic.* 14. G: *istorum est*; ib. B: *sit* deest. 17. FGKM: *et proximum.* 18. GN: *causa: quicunque illorum:* ib. C: *utrumque istorum.* FO: *utrumque.* 19. C: *diligendum*; ib. IK: *et ista*; ib. N: *causa* om.; ib. ADM: *demonstrata.* 20. D: *Nec negat.* M: *nec dubitet.* GN: *nec dubitat.* 21. M: *veritatum nec eam credo negabit.* N: *Nec eciam denegabit, cum.* 22. AC: *universa* om. 23. EL: *dependent ut alias ostendi.* I: *dependeant ut alias ostenditur.* FM: *Unde ut alias.* GHKNO: *Unde* om.; ib. D: *quod* om. 24. F: *fictor.* 26—27. K: *illud — ordinat* om. 26. A: *sed quando primo.* 27. BC: *prius* om.; ib. HL: *illud esse.* 28—29. ADFIM: *ergo — esse* om. 28, 29. CEFG: *illud esse.* 29. C: *et per consequens* om.

7. Aristoteles, Categoriae, cap. V [VII]: *Τὸ γὰρ ἐπιστητὸν πρότερον ἂν δόξειε τῆς ἐπιστήμης εἶναι.*

mocione intrinseca non est facta ab homine sed inventa. Illud autem quod homo facit est opus legis et ad sensum equivocum lex quam homo tenetur facere; omne ergo opus humanum legale vel racionale oportet ut huiusmodi procedere a racione vel lege exemplante, que est lex Dei, quam scriptura meminit et theologus debet continue meditari.

Ideo notandum quod generaliter loquendo lex est veritas directiva creature ad se habendum erga suum principium sicut debet. Nam omnis talis veritas obligat creaturam ad suum officium, ergo habet racionem legis et ex hinc signa dicuntur leges. Et patet ex dictis superius quod sic loquitur scriptura de legibus.

The first and supreme eternal law is that of the uncreated right (i. e. God) cp. John 14, 6; it leads and obliges a creature to perform what it ought to perform. Every creature, being the work of this law, is called the second law.

Ex quo patet quod prima et suprema lex eterna est ius increatum, cum ipsum sit veritas Ioh. XIV, 6: *Ego sum via, veritas et vita*, et est universaliter directivum et obligativum creature ad omnia que exigit fieri ab eadem. Ideo Deus autonomatice et propriissime est lex quam debemus addiscere et servare.

Secundo omnis creatura, cum sit opus huius legis cui competit dicta descripcio, dicitur lex secunda. Si enim gentiles philosophi secundum Apostolum eo quod se dirigunt racione ad se habendum erga Deum ut debent, sibi ipsis sunt lex, per idem et quelibet creatura, cum limitat se ad debitum modum habendi in ordine tali ut quelibet forma substancialis, cum sit pondus compositi, limitans ipsum ad situm et cetera accidencia positiva, est proprie lex formato, sicut consciencia est lex mentis ipsam limitans ad virtutem.

Other laws.

Et per idem omnia accidencia positiva, cum informant naturaliter et per consequens limitant subiectum, quomodo debet esse, sunt lex subiecto; et per idem materia prima, limitans naturaliter suo composito quantitatem, corporeitatem, situm et cetera sibi debita, est lex eidem composito.

4. BD: *racionabile;* ib. K: *ut* om.; ib. BCD: *in huiusmodi.* 5. GO: *procedere ovacione.* H: *procedere accione.* 6. D: *sicut et theologus.* 10. ABD: *veritas* om. 12. I: *et hinc.* 14. M: *prima est.* 15. H: *Ioh. IV.* 16. AD: *est* deest; ib. M: *universalitatis.* 17. F: *obligatum;* ib. C: *quod omnia que;* ib. AD: *quod exigit.* 20. E: *opus huiusmodi legis.* 21. D: *competur;* ib. M: *dicitur lex illa.* 23. D: *erigunt;* ib. G: *racione* om.; ib. H: *ad se habendi.* 24. G: *et per.* 25. G: *nomen habendi;* ib. ADEFHKLMNO: *ordine universali.* G: *universaliter.* I: *ordine ut.* 25, 26. C: *ut quilibet.* 26. H: *compositi* om. 27. F: *positiva* om. 28. F: *consciencia* om.; ib. AD: *mentis* om. 30. G: *eum informant.* 30—33. BC: *et per — naturaliter* om. 31, 32. K: *servit lex subiecto.* HO: *sic lex.* 32. D: *per illud.* 32, 33. M: *naturaliter* om. 34. L: *sunt lex.*

Unde prima lex docet nos istam sentenciam Prov. VIII, 27, 29 ita dicens: *Quando preparabat celos, aderam; quando certa lege vallabat abissos et legem ponebat aquis, ne transiret fines suos.* Lex eciam competit veritatibus extra genus; ut lex sophistarum, immo uniuscuiusque artificis est ista veritas: Si unum contradictoriorum est verum, reliquum est falsum; et illa indispensabiliter est tante constancie quod Deus non potest ipsam destruere, cum sit idem essencialiter, cum hoc primo principio: Nichil simul *est et non est.*

God teaches us thus, as expressed in Prov. 8, 27, 29.

Et per idem sunt iste leges eterne moralis sciencie: Nemo debet iniuriari alteri vel facere quod non iuste vellet sibi fieri, et sic de ceteris mandatis affirmativis et negativis. Unde Veritas Matth. VII, 12 docuit suos discipulos legis principium: *Omnia,* inquit, *quecumque vultis ut faciant vobis homines, ita et facite illis.* Nam ista maxima continet omnes privatas leges homini necessarias ad salutem. In signum itaque quod lex sit veritas, leges quas scriptura meminit communiter exprimit per complexa, ut patet de lege hostie pro peccato et pacificorum, ut patet Levit. VI° et VII°; de lege puerperii et de lege lepre, de quibus Levitici XII et XIII; et sic de aliis particularibus legibus in Levitico et Deuteronomio explicatis post universalem legem decalogi Exodi XX° declaratam.

Ex istis patet quod cuiuscunque facultatis professor solum discit legem subiecti sue sciencie, ut arismetricus intendit legibus numerorum: geometer legibus figurarum, astronomus legibus celestium motuum; naturalis legi corporis naturalis, et ita de ceteris: lex tamen famosius dicit veritates humane vite in moribus directivas,

Everybody must know the laws of his own faculty: the arithmetician those of his numbers, the geometrician those of his figures, but the

1, 2. ABCDF: *8. cap.* I: *Prov. 7* corr. in marg. K: *Prov. VII c°.* 2. D: *ita dicens* om. 2, 3. F: *preparabat montes, aderam celos quando.* G: *celos et aera quando.* 3. A: *terram lege;* ib. I: *valebat.* 4. F: *montes fines;* ib. BC: *convenit.* 5 ABC: *cuiuscunque.* M: *uniuscuiuscunque.* 6. EGHLMNO: *illa veritas;* ib. HN: *contradictorum.* 7. H: *et ita.* N: *et illam;* ib. M: *indispensata.* 9. FKM: *cum hoc principio negativo.* 11. FFHIKL: *Et patet per idem quod iste* (FNO: *ille*) *sunt.* 12. H: *Nemo debet* om. 13. BC: *velit.* 14—15. M: *et negativis — principium* om. 15. EGKNO: *hoc legis principium;* ib. N: *Et omnia.* 17 FLN: *illa;* ib. F: *illas privatas;* ib. FIO: *hominum.* 18. C: *utique.* 19. F: *per communia (9ia).* 21. DGIKMN: *et lege.* 21. 22 L: *puerperii;* superscript.: *prepucii.* H: *de lege pauperum.* 22. D: *et lege lepre* deest; ib. E: *XII. XIII et.* G: *et 23.* 23—24. F: *legibus — legem* om. 24 D: *explicare.* H: *explicatus.* 24—27. D: *decalogi — legem* deest. 25. I: *Exodi XXII.* M: *II.* G: *X.* 27. ELO: *subiec* (sic). 28. G: *geometricus intendit.* NO: *geometricus legibus.* 30 D: *et ita de ceteris* om. H: *corporis et ita;* ib. K: *Et lex.* 31. ABD: *veritatem . . . directivam.*

first law teaches the truths of human life which conducts to morality.

ut specialiter sunt consilia evangelica et precepta, licet intendentes humanis tradicionibus vocent specialiter sciencias suas leges, illique vocentur specialiter politici vel legiste.

If this law be announced to human society, then it has binding power; thus has the decalogue and thus have the private ordinances of men.

Et patet quod lex quandoque restringitur ad regulam humane vite directivam, de quanto est communitati hominum acceptancium promulgata, tunc primo habet racionem legis obligantis. Et sic loquitur Apostolus ad Gal. III, 16, 17 quando dicit quod *promissiones facte Habrahe sunt testamentum confirmatum a Deo et post quadringentos et triginta annos facta est lex;* cum veritates decalogi post promulgacionem et acceptacionem specialiter obligarunt. Et sic private ordinaciones hominum incipiunt esse leges. Et patet quomodo conformis est legum divisio sicut iuris. Licet enim lex restricta ad legem politicam sit iuris species, tamen lex in sua communitate accepta vel est equalis ambitus vel excedit.

The division of laws corresponds to that of the law.

The divine law bears upon the prescription of morals, the human law on the natural goods. Man esteems the latter most profitable, the former he deems unprofitable.

Sicut ergo est completa legis divisio quod aliqua est creata, aliqua increata, sic quod alia est lex nature, alia contra naturam; sed specificando de lege que est regula humane vite, sic alia est lex divina que regulat in moribus, et alia lex humana que ordinat hominem quoad bona naturalia, fame vel fortune, quomodo regulariter hec habebit. Unde quia communitas hominum appreciatur maxime bona ista, ideo nimirum dicit quod hec lex est utilissima, et legem evangelicam que est de virtutibus et generaliter contra vicia dicunt inutilem; cuius causa indubie est, quia ad tantum inolevit *radix omnium malorum, cupiditas*, quod cecati diviciis non sapiunt eius usum.

1. F: *specialiter* om.; ib. E: *sint;* ib. I: *consimilia.* C: *concilia;* ib. K: *evangelica* om. 2. F: *racionibus tradicionibus;* ib. GM: *docent.* 4. H: *logiste.* 6. G: *directiva* 7. I: *provulgata.* 8. N: *Apostolus* om. 10, 11. GM: *firmamentum Deo et post 43 annos.* F: *et post 43 anas* (sic). E in marg.: *434.* 13. M: *ordinacionis.* 14, 15. M: *conformata est.* 15. F: *est* om. 16. BC: *cum lex.* 18, 19 CEFHIO: *alia est creata alia.* 19. GHLO: *est* om. 20. AGM: *ad legem.* 21, 22. BC: *aliqua . . . aliqua.* 21. G: *regulatur.* 23 K: *ergo ad bona;* ib. G: *quomodo regna.* 23, 24. M: *regula hec habebit.* 24. C: *quia* om. 25. E: *quia.* 26. L: *ista lex;* ib. I: *ad legem;* ib. G: *lege evangelica.* 29. IK: *quoniam.* C: *quam.*

28. I. Tim. VI, 10.

CAPITULUM QUINTUM

Objections against the preceding points.

Sed ut predicta magis appareant, arguitur tripliciter contra illa. Videtur primo quod omne ens sit lex et per consequens lex cum sit analogum describi non poterit. Ex eodem videtur eciam quod tam scripta quam voces et conceptus in anima sunt leges; quod est superius improbatum.

If all that exists is law, because it is truth, the question arises whether sin, too, be lawful, because it exists. If so, no man would be against the law.

Ad illud dicitur, concedendo quod omne ens est lex quia veritas, nec obest talia analoga describi modo analogo, sed difficultas est si peccare sit lex, cum sit veritas; quod si detur, videtur quod nemo vivit illegaliter, cum peccando legem perficeret.

Wyclif's doctrine of Sin. The evil is not a being, but a not-being, it is not effect, but defect.

Hic dico (ut alias sepe dixi), quod peccatum dictum formaliter, cum sit defectus a moribus, pocius diceretur *non ens* vel *falsitas* quam *ens* vel *veritas*, cum non sit per se in genere nec affirmacio nec negacio a veritate prima iuxta suum esse primarium ordinata, sed quia in equivocis non est contradiccio et scriptura Veritatis asserit peccatum esse et fieri, concedo quod peccatum est ens et veritas, et per consequens lex ad sensum consimilem, non secundum esse suum primum, cum nullum habeat sed deesse, sed secundum esse suum secundum quod Deus disposuit ipsum consequi, scilicet puniri et occasionaliter proficere; unde sicut Deus non possit sinere ipsum esse, nisi foret ens verum et bonum, sic non posset sinere ipsum esse, nisi pulchre puniretur et universitati sue proficeret; et per consequens oportet quod racio legis licet equivoce sibi conveniat; est enim peccatum causa limitativa creature peccantis, ut puniatur a suo principio sicut debet, nedum quia omnem peccantem limitat ad penam proporcionaliter subeundum,

2. EGHKLMNO: *Et ut.* 3. C: *Videtur enim.* G: *Videtur quod.* 5. A: *eadem.* 8. G. *Ad aliud;* ib. K: *dicitur* om.; ib. F: *sit lex.* 9. F: *obest illa analoga describitur modo analogo.* 10. M: *peccata sint lex.* G: *peccatum sit.* 15. C: *vel* deest before *veritas.* 16. BCO: *vel negacio.* 19. NO: *conced*o *(concedendo).* 20. EFHMO: *est lex.* 21. C: *scilicet non;* ib. M: *esse primarium.* 22. H: *sed decem secundum esse suum;* ib. F: *suum* om. 23. IKN: *disponit.* 24. G: *et* om. 24. 25. EFGO: *non potest.* HK: *non posset.* 25—26. F: *foret — pulchre* om. 25. EIKLMNO: *ens unum.* 26. M: *sic non sineret;* ib. F: *publice puniretur.* G: *pulcre sumeretur punietur.* I: *punietur.* 28. 29. M: *est tamen limitandum peccatum tam creature peccantis.* G: *est enim limitandum peccatum causa creature.* 29. H: *limitata.* 31. *subeundum.* GMN add.: *quia secundum mensuram* (N: *mensurarum*) *delicti erit plagarum modus.*

13. De Dominio Divino, p. 100, 120. De Ente, p. 222.

sed illos occasionaliter revocat, ut peccata caveant, illos delectat in pulcherrima eius pena, et illis est accepta occasio, ut deflendo et destruendo peccata proficiant. Et nulli dubium de cunctis hiis quatuor quin sit iustum et debitum ipsa esse.

The Lord permits inequitable laws, but turns the evil into good by administering penalty or by sending salvation and redemption through sin.

Et patet ex prime legis providencia quod dimittit leges iniquas sibi contrarias, et tamen supplet ex eis esse bonum et racionem legis, cum exinde peccatores paciendo serviunt debite creatori. Et ista videtur sentencia sancti Apostoli ad Romanos VII, 22, 23 quando dicit: *Condelector*, inquit, *legi Dei secundum interiorem hominem, video autem alteram legem in membris meis, repugnantem legi mentis mee et captivantem me in lege peccati.*

Of the Lord's law and the law of Sin.

Ecce preter legem Dei est in carne ex voluntaria discrasia fomes peccati vel pronitas ad peccandum que ligat hominem ut captivatum et necessitat eum obliquando deficere et sic in terciam legem peccati irruere. Lex autem peccati cum sit peccatum non servit Deo, eo quod solum creatura sibi servit, ut dictum est capitulo primo de Divino Dominio. Deus tamen habet legem suam de peccato facientem ipsum cedere ad Dei gloriam; que lex distinguitur a peccato. Et patet quod non sequitur: peccator ut huiusmodi implet legem, ergo non vivit illegaliter, cum agere contra legem Dei sit illegaliter vivere. Quandocunque enim lex per se dicitur, propter famositatem analogam denotat legem Dei. Leges enim inique solum sunt ille que divinis legibus sunt contrarie et originantur a creaturis peccantibus. Ideo Ysaie X, 1 dicitur: *Ve qui condunt leges iniquas.* Omnem enim legem

The laws of Sin are the traditions (Matth. 15, 3).

huiusmodi creatura condidit, tradidit et invenit. Unde Salvator reprobat phariseos propter tradiciones suas quas

2. DFI: *delectant;* ib. A: *ut pulchera.* 3. G: *defluendo.* 5. EFGHIKLMO: *ea esse.* 6. C: *patet quod;* ib. EFLMN: *quod permittit.* 8. EFLNO: *omne bonum.* 9. EMNO: *Et illa.* L: *ista* om. 10. EFGHIKLM: *sancti* om. 11. ABCDFHIKM: *lege;* ib. N: *Dei* om. 12. AO *aliam* ut Vulg.; ib. K: *in multis meis.* 15. BCDEFGHIKLM: *in legem.* C: correxit. GM: *Ecce post legem.* 15, 16. M: *distancia discrasia.* 16. ABCD: *vel pravitas.* 17. A: *eciam capturatum.* O: *ut ut:* ib. I: *ut necessitat.* 18. GMN: *in miseriam peccati.* 19. EFGHIKLMNO: *creatura sua:* ib. EHKO: *servit Deo ut.* 21. C: *Divino* deest. 21, 22. M: *a peccato facientes ipsum.* 22. AC: *spiritum cedere;* ib. F: *quoniam lex.* 23. M: *a peccato* om.; ib. D: *Et patet* om. 24. F: *in huiusmodi.* 25. EFGHKLNO: *cum agere vel facere:* ib.: GN: *est illegaliter.* 28. GM: *Dei legibus.* 29. G: *Isaie IX.* N: *V.* 30. GN: *Omnes enim leges.* 32. GKNO: *sepe reprobat.*

21. Cap. I, pag. 5: *Quelibet creatura necessario continue servit Deo.*

ad extorquendum pecunias invenerunt, ut Matth. XV, 3: *Quare vos transgredimini mandatum Dei propter tradicionem vestram?* et de promulgacione talium dicitur Psalmo CXVIII, 85: *Narraverunt mihi iniqui fabulaciones, sed non ut lex tua.* Et ille vocantur adinvenciones hominum Psalmo CV, 39: *Fornicati sunt in adinvencionibus suis.*

and the fables (Ps. 118, 85), that are men's inventions (Ps. 105, 39) and swerve from the Lord's law.

Et patet, cum necesse sit omnem legem humanam obliquare a rectitudine, eo ipso quo legi Dei que est eius volicio deformatur, patet quam assidue iuxtaponerent nostri legiste tradiciones et iudicia illi inflexibili regule nature, ne obliquent.

Our lawyers ought to compare them with God's law.

Quod si arguatur legi Dei nihil esse contrarium, cum ipsa necessario sit ubique et per consequens se compatitur cum quocunque, dicitur quod omnes creature, sunt leges Dei, et per consequens cum alique creature sunt contrarie, sequitur quod alique leges Dei sunt contrarie sed non sub racione qua leges Dei, cum quelibet illarum se habet ut debet conformiter ad beneplacitum Dei sui. Sed propius accedendo patet ex testimonio Apostoli ad Rom. VII, 23, ut supra, *quod sunt alique leges in homine repugnantes* quod experimento certissimo convincitur, cum caro concupiscit adversus spiritum et econtra, *hec enim sibi invicem adversantur* Gal. V, 17; et cum utrumque istorum sit creatura positiva et per consequens lex Dei, Deus ordinavit leges suas eternaliter, ut repugnent non solum tanquam naturaliter contraria sed precepta Dei vetancia, quod licet videtur improvidum apud potentem ordināre oppositum, dicitur tamen quod sicut Deus ordinavit eternaliter elementa contraria sibi invicem opponi agendo et paciendo ad miscendum pulchritudinem universi, sic eternaliter ordinavit tam corpus

1. FGHI: *pecunias eas;* ib. EFGHIMNO: *Unde Matth.* 2. BD: *vos* om.: ib. BCEFGHIKLMN: *mandata;* ib. G: *Dei* om. 2, 3. FGHKLMNO: *tradiciones vestras.* 3. M: *de* om. 5. G: *advencionibus.* 6. EKLM: *ut Psalmo.* H: *ut lo. 5.* 8. M: *ipsius.;* ib. G: *quo om.* 10. N: *ibi inflexibili.* 11. FI: *obliquunt.* 13, 14. D: *patitur.* O: *si compatitur.* 14. I: *cum quotlibet;* ib. H: *detur quod omnes.* 15. D: *creature* om. 16–17. DM: *sequitur — contrarie* om. G in marg. addit. 16. L: *quod* om.: ib. D: *alique* om.; ib. M: *sint.* 17. CDFGILMNO: *Dei* om. 18. C: *habeat;* ib. IM: *ad placitum.* 19 A: *proprie attendendo.* ABCD EFGHIKLMN: *proprius.* 23. EFHIKMO: *ad Gal.;* ib. H: *cum* om. 24. EFGHMNO: *illorum;* ib. H: *creatura* om. 25. ABDEKL: *ordinat.* 25–26. G: *leges suas ut non solum natura sed tamquam contraria.* 26. F: *tamquam naturaliter* om. M: *naturaliter et.* 26, 27. HIK: *secundum precepta.* 27. ABCD: *quodlibet;* ib. K: *videtur* om. 28. F: *aut potentem:* ib. I: *ordinare dicitur tamen oppositum.* 29. ABDIM: *ordinat.* 30. CI: *opposita.*

16. Cf. De Civili Dominio I, cap. III. p. 15.

quam orbem terrarum pugnare contra insensatos occasione capta de peccato, et sicut hec omnia cedunt sibi ad gloriam et voluntatis sue implecionem, sic universitati sue ad iusticie complecionem et mundi pulcritudinem, et per consequens sunt iustissime ordinata, non ut una repugnet execucioni voluntatis divine vel impediat quod vult esse, sed propter fines predictos et ut pugnantes viriliter in stadio post victoriam coronentur.

The Lord permits sin

Et patet quod verba sunt hic cameranda conformiter sicut alibi dictum est de volicione divina peccati. Omne enim quod secundum esse primum est iustum et bonum in talibus, est a Deo volitum et eternaliter ordinatum, et omne quod sapit peccatum, nec est a Deo volitum nec ordinatum secundum suum deficere sed secundum bonum pene quod inde consequitur. Et sic eternaliter ordinavit Deus peccatores omnes vinci et puniri pro sua vecordia, cum sit iustum. Omnis enim peccans a lege vincitur ex hoc quod prius vincitur a se ipso; et huius causa est, quia omittit inniti invincibili veritati.

Nam cum *inicium omnis peccati sit superbia* Eccli X, 15 et claudicacione illius pedis *ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem* Psalmo XXXV, 13, patet quod omnes peccatores vincuntur originaliter a se ipsis et viccio passiva ex quo volunt est a Deo volita, cum sit iusta sed non vincencia convertibilis quoad esse suum primum, cum Deus non vult quod creatura racionalis se ipsam vincat superbia, sed ponit in libertate arbitrii utramque partem contradiccionis, licet necessitet ad passionem convertibilem et vult substanciam actus consensus ac eius punicionem, sed non vult quod homo peccet sive deficiat.

But his will is not that man should sin.

Et ad istum sensum intelligendum est Iac. I, 13, 14: *Nemo cum temptatur, dicat quoniam a Deo temptatur:*

2. M: *capta decepcio;* ib. K: *decedunt ad.* 3. L: *implementum.* 3–4. H: *sic — complecionem* om. 4. I: *compleciam;* ib. M: *pulcrificacionem.* 5. C: *iusticie.* H: *iuste.* 6. ABCDGM: *repugnat.* F: *repugnant.* 7. H: *secundum quod propter.* 8. F: *in studio . . . coronantur.* 9. N: *hinc;* ib. FIGO: *capienda.* M: *conmiāda.* E: *capienda;* in marg. correxit: *cameranda;* ib. H: *conformiter caminanda.* LN: *conformiter accipienda.* 14, 15. M: *sed secundum suum bonum bene quod.* 15. F: *Et sicut.* 16, 17. D: *pro sua* om. 19. F: *inniti* om. 20. F: *cum* om. 21. I: *ex claudicacione.* 22. J: *Psalmo XXXV* om. N: *Psalmo XV.* 24. FM: *ex quo volunt esse a Deo volita.* B: *nolint.* ELN: *ex qua.* 26. EFGKMN: *nec vult.* 27. I: *sed ponunt.* EFGMN: *posuit.* 27, 28. M: *utrumque contradiccionis.* 27. G: *partem* om. 28. FG: *necessitat.* 29. EFHKLO: *et eius.* G: *ut eius.* N correxit: *et eius.* 30. I: *peccat.* 31. H: *Et ad — est* om.; ib. ABCD: *ad* om.; ib. GLN: *illum sensum dictum.* N: *sensum intelligendum dictum est illud.* 32. EFHKM: *quod a Deo;* ib. I: *a Deo temptor;* ib. HK: *temptetur.*

Deus enim intemptator malorum est, ipse neminem temptat. Unusquisque vero temptatur a concupiscencia sua abstractus et illectus. Est enim duplex temptancia, quantum attinet ad istud propositum, scilicet culpabilis et laudabilis: culpabilis qua quis temptat ut pervertat, et laudabilis qua quis temptat ut lucrifaciat; et isto modo temptavit Deus Abraham et alios bonos et malos; cum in omni temptacione facit proventum, ut cedat temptato ad meritum, vel quod casus habentis potenciam vincendi pulcrifaciat universum. Et patet quod omnis temptacio culpabilis est originaliter a peccante, cum concupiscencia inordinata que est amor sui usque ad contemptum Dei, sicut dicit Augustinus XIV cap° De Civitate Dei sit radix peccati cuiuslibet.

Two kinds of temptation: laudable temptation as in Abraham's case; it is profitable. Then culpable temptation, originating from concupiscence.

Quando enim insurgit complacencia de bono aliquo et deest finis vel circumstancia que debentur, si solum sit in sensu sine consensu voluntatis, adhuc statur in veniali peccato tanquam in foribus ad mortale; sed continuata hac complacencia et omissa rogacione divini iuvaminis post peccatum omissionis, quod est primum omnium, voluntas peccando mortaliter incidit in consensum, abstracta voluntate per bonum temporale ab incommutabilis boni gracioso iuvamine. Et cum iste tractus miserabilis sit nimis preposterus, ubi sensualitas subiecta subtrahit racionem, patet quod necesse est ut abstractus ab ordine divine influencie necessario sit illectus; id est illaqueatus ad serviendum peccato, cum insolubiliter pena consequitur. Stamen autem huius texture est lex eterna qua Deus vult quod, si aliquis peccat, quod proporcionaliter puniatur, ut patet supra capitulo secundo,

1. F: *ipse enim.* K: *enim omnium.* 2. A: *Unusquisque temptatur.* I: *Sed unusquisque.* 3. D: *pertinet.* 4. BD: *istud* om. A: *istud* extinxit. K: *istum;* ib. GHKN: *et* om. 5. O: *ut qua quis.* 8. M: *faciat;* ib. C: *preventum;* ib. M: *cedat temptacio.* 9. F: *quod* om. 10. ABD: *pulcrificat.* 13. I: *capitulo* om.; ib. G: *Dei* om.; ib. FIMN: *quod sit.* ABC: *uniuscunque.* 15. H: *Quoniam enim;* ib. F: *consurgit.* 16 C: *debetur.* 17. EF: *vel consensu.* K: *sive consensu;* ib. DG: *stat.* 22. AEFGHIKLMNO: *voluntarie.* 23, 24. B: *illud tractus.* EFGHIKLN: *ille.* 25. DFGHIKMN: *necesse est quod.* 26, 27. GMN: *necesse sic illectos id est illaqueatos.* 28. EKMN: *consequatur.* In cod. A sequitur: *Stamen is dicitur filum telae, scilicet ordinatura, quia stantes solebant texere, et tela erecta solebat disponi sursum pendens a trabe. Trama autem dicitur filum ex transverso discurrens et dicitur trama, eo quod recta via transmittens per stamen.* It is (no doubt) a gloss; ib. ACD: *autem* om. F: *statutum huius texture.* 29. G: *quam Deus;* ib. EFI: *sicut aliquis.* 30. G: *cap. I°.*

13. St. Augustini De Civitate Dei, lib. XIV, cap. III, Opp. tom. VII, p. 405: *Carnem causam esse in malis moribus quorumcunque viciorum.*

Licium autem ex adverso iniectum est actus inordinatus vel peccatum; ex istis tanquam ex maiori et minori Deus et peccans texunt conclusionem qua peccans est servituti peccati addictus, ut patet De Dominio Divino cap. III; et ista est illeccio de qua Iacobus.

How temptation leads towards sin.

Et patet quod lex membrorum sicut et quelibet natura positiva creata servit Deo eo specialiter quo non est volitiva nec peccabilis sed appetit solummodo istud quod debet; sed in interiori homine qui debet carnem et eius appetitum ut vir feminam regulare consistit peccatum primo formaliter et consequenter redundat denominacione extrinseca in carnem et opera que sunt formaliter a mente forinseca. Et patet quod lex membrorum et lex peccati, ut dicit Apostolus, distinguuntur, licet utraque dicatur alicui legi Dei contraria. Si enim iuxta vocem Veritatis, Matth. XII, 30: *Qui non est secum, contra ipsam est*, et per consequens sibi contrarius, per idem et appetitus sensitivus peccantis, et omnis creatura que impedit observanciam mandatorum; sed primo provocans et occasionaliter excitans hec omnia contra Deum est homo interior primo peccans.

What follows from the preceding argument: (1) every sinner is a traitor to the Lord;

Et patet quomodo quilibet talis est traditor et falsissimus conspirator, cum facit servos proprios domini cui iuravit fidelitatem insurgere contra ipsum; sed ex eius omnipotencia pugnant cum domino puniendo conspirantem, et sic parcialiter sunt sibi contraria, dum occasione data impediunt peccantem implere mandatum dileccionis; et quodammodo sunt cum Deo ad exequendum vindictam in suum adversarium capitalem.

1. GM: *Vicium autem.* 2. IMN: *et ex isto.* EHKL: *et ex istis.* G: *ex isto;* ib. AD: *ex* om. *maiori;* ib. BC: *et ex minori:* ib. A: *ex quibus Deus.* 3. I: *texunt consequenciam (conam).* E: *dominus Deus et peccans.* G: *quia peccans.* M: *Deus texuit et peccans conclusionem.* 4. A: *adiectus.* BCD: *adductus.* 5. FIKN: *et illa;* ib. K: *illeccio dyabolica Iacobi.* 6. H: *sit et.* 7, 8. M: *eo specialiter quo non sunt nolitiva neque peccabiliter.* 7. F: *eo quod specialiter quo.* G: *eo specialiter quo non sunt.* KL: *et specialiter quo.* 8. FG: *nec peccabiliter;* ib. BC: *solum* om. FMN: *solum illud:* ib. BCEGH: *illud.* I: *idem.* 9. B: *in* deest. 10. N: *et eius appetit;* ib. F: *regula est.* G: *regularem consistit.* N: correxit. 11. ABD: *formaliter* om. 15. BC: *utrumque;* ib. EI: *dicantur.* 18. FGHIMO: *et* om. before *appetitus.* L: *est appetitus.* 19. A: *observacionem;* ib. EGHLN: *mandatorum Dei.* 20. F: *excidilas* (sic); ib. EH: *contra dominum.* 22. ACD: *Sed patet;* ib. AD: *quod quilibet.* 23. A: *faciat.* 24. M: *consurgere;* ib. GIMN: *sed contra.* 25. FM: *pugnat;* ib. F: *cum dominio.* 25, 26. G: *aspirantem.* H: *inspirantem.* 26. H: *particulariter;* ib. A: *sunt Deo.*

4. De Dominio Divino, p. 22. 5. Iacobi I, 14.

Cum enim punitus in corpore et anima distemperatus ex hoc indisponitur ad serviendum ac diligendum Deum ut debet, patet quod astra et omnes partes mundi que istud faciunt mandati Dei implecionem licet inculpabiliter impediunt. Nec capiunt omnes hoc verbum quod peccatum meum imperficit omne astrum, sed notent mirantes quomodo de perfeccione secunda cuiuslibet partis mundi est, quod omnes ordinate serviant Deo suo secundum institucionem primariam; quem ordinem quidam philosophorum vocarunt *cathenam auream* que indubie in qualibet creatura dirumpitur per peccatum, et per consequens quelibet creatura in tanto bono ordinis quodammodo ex peccato imperficitur, dum hoc perdit. Et patet quod non est possibile aliquem hominem peccare mortaliter, nisi eo ipso peccet in quemcunque proximum et in Deum; immo nisi iniuriando toti mundo peccet in quamlibet creaturam. Prima pars patet ex supradictis capitulo secundo et secunda pars ex hoc videtur quod de perfectione primaria cuiuscunque nature corporee fuit, quod serviret homini in suo ordine, non impediens sed unitate promovens observanciam mandatorum, a quorum utroque per peccatum hominis sine suo demerito spoliatur; ergo conclusio.

(2) whosoever sins must sin against his neighbour, God, and every creature.

Et per hoc medium probat Lincolniensis quod passio Christi profuit toti mundo, eo quod aliter quelibet pars mundi impedivisset totam universitatem hominum, quibus innaturaliter dominaretur, a servicio debito Dei sui declinando, sed modo per passionem subiecta sunt homini restituto priori dominio, et sic servando gradum sui ordinis tantum serviunt et proficiunt salvandis sicut

Robert Grosseteste's demonstration that Christ's Passion has been a boon to all the world.

1. F: *eciam corpore.* 2. F: *eciam indisponitur.* 4, 5. C: *sicut inculpabiliter.* 6. GN: *peccatum medium;* ib. I: *imperficiat.* 8. G: *serviunt.* 10. F: *phiseorum (= phariseorum);* ib. A: *vocant;* ib. GMN: *cathenam auream ut Homerus et sequens* (GN: *sequentes*) *ut Plato.* 13. D: *perdidit.* 14. F: *aliquando hominem.* 15. C: *se ipso.* 16. AD: *nisi* om. 17. A: *qualibet creatura.* 18. K: *capitulo tercio.* 20. K: *serviretur.* 20, 21. E: *sed* (H: *secundum*) *universitatem promovens* (IKL: *ad*) *observanciam.* 21. EF: *per observanciam.* 22. GN: *utrumque.* 22, 23. F: *demerito conclusio* (sic) *ergo conclusio.* 25. I: *quod aliqualiter.* 27. EFN: *non naturaliter.* G: *ita naturaliter dominare sed modo.* N: *dominare.* E: *non;* superscript.: *in;* ib. FHIKL: *domini sui.* 27, 28. MN: *a servicio — declinando* om. 28. ABCDHK: *declinando* om.; ib. F: *subiectas.* 29. IK: *restituta.* 30. A: *perficiunt;* ib. C: *salvando similiter.*

10. De catena aurea (Homeri et Platonis) vide *Heinrici* in Realencyklopädie für protestantische Theologie III, 754 et seqq. et Hermann Kopp, Aurea catena Homeri, Braunschweig 1880, sed (ut videtur) ad catenam supra memoratam nihil confert.

in statu innocencie servivissent, et insuper serviunt Deo insurgendo *contra insensatos in ulcionem inimicorum* sapiencie increate; ut dicitur Sapiencie V cap°. Ergo virtute passionis Christi plus perficitur quam perficeretur in statu innocencie totus mundus. Vide de hoc tractatu tercio capitulo X. Creature ergo licet sint in parte contra Deum cum suis legibus, tamen non prevalent sed ministrant sibi cum omnibus suis legibus positivis, quia Sapiencie VII dicitur: *Sapiencia vincit maliciam et attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.*

(3) By virtue of Christ's Passion all the world becomes more perfect than if it had remained in the state of innocence.

Illa indubie est sapiencia incarnata, que cum virtute paciencie superavit primam superbiam; nec mirum, cum sit fortitudo divina attingens inclusive a deitate que est finis universitatis create usque ad peccatum quod est finis extrinsecus creature, in tantum quod *se ipsum fecit peccatum ad exhaurienda peccata*, ut loquitur sanctus Apostolus II ad Cor. V, 21. Sed subintellige hostiam pro peccato et sic a fine supremo universitatis create usque ad finem infimum attingebat ex immensitate sue potencie et sic omnia subiciens sibi disposuit in iugo suo suavi omnia tam bona quam mala, sicut est optimum illa esse.

It is better that there should be the law contending against the Lord than if the universe were without antagonism: for thus the Lord's providence and omnipotence become manifest.

Et sic dico quod melius est esse legem contra Deum et sibi contrariam vel adversantem ad manifestandum eius providenciam et gloriosam potenciam quam esset quod tota universitas sine repugnancia fundaretur; non quod aliquid possit resistere vel impedire a fine quem omnipotens vult habere, sed quod creature sese impediunt in execucione precepti Domini qui adversantes vincit et subicit ostendens in hoc magnifice suam

1. C: *insuper* om.; ib. A: *inserviunt.* 2. BC: *collacionem.* 3. G: *Ergo* om. 4. C: *proficitur.* GKM: *proficitur quam proficeretur.* H: *perficitur quam proficeretur.* 6. DEFGHILMO: *cap. XIV;* ib. MN: *sunt.* 7—8. F: *tamen — legibus* om. 8. ABCD: *sibi* om.; ib. G: *positis.* 9, 10. G: *maliciam actui a fine.* N: *maliciam activi a fine.* 9. BC: *attingitque.* EFHK: *attingens.* 10 B: *disposuit.* G: *disponensque.* L: *et disponens.* 11. F: *Illa enim est.* O: *incorporata* in marg.; ib. GMN: *in virtute.* 12. G: *sapiencie;* ib. F: *superabit.* 13. M: *divina* om.; ib. C: *divinitate vel a.* H: *ad deitatem.* 14. AD: *finis extrinsecus universitatis;* ib. BD: *universitatis — extrinsecus* om.; ib. B: *create* om. F: *creature.* 15. GO: *creaturis;* ib. F: *in ante;* ib. ABC: *facit.* 16. D: *haurienda.* MN: *exhauriendum.* 17. GM: *Sed subiunge hostiam.* 18. F: *creature.* 19. GO: *attingebit.* 20. ABD: *disponit.* 23. AB: *et sic est.* CDGIKMN: *dico melius esse;* ib. FHN: *esset;* ib. C: *legem contrariam.* 24. I: *et sic contrariam;* ib. F: *ad sibi.* 25. ABCD: *providam.* 26. M: *unitas.* 27. I: *aliud;* ib. GO: *posset.* 29. GK: *divini.* 30. F: *in hac.* 30—1. IKM: *magnitudinem suam regiamque* (G: *regiam*) *potestatem.*

3. Sap. V, 18, 25. 5. De Civili Dominio I, cap. X, p. 66. 9. Sap. VII, 30; VIII, 1. 17. Et Hebr. IX, 28.

regiam potestatem. Et ideo signanter precepit peccatori Matth. V, 25: *Esto*, inquit, *consenciens adversario tuo, cito dum es in via cum illo;* qui adversarius tradens reum tortoribus secundum Augustini senteciam est lex Dei, que lex cum sit veritas, accusat peccantem sufficienter quoad iudicem omnia noscentem et inexcusabiliter post mortem. Ideo oportet quod penitendo satisfaciat recogitando iuste Deum pro domino, et tunc est consenciens idem legi et de adversario habet testem utilem ad salutem. Nec moveat quod Deus ordinat leges sibi et suis mandatis contrarias et non sue volencie impeditivas, quia multa prudenter precepit, que non vult esse actualiter executa. In lege autem membrorum est inculpabilis, quia inclinacio naturalis positiva et defectus quem Deus secundum suum deesse non ordinat nec aggregatum ex illo et creature subiectat; in repugnancia vero non est peccatum nisi voluntas peccando consenciat. Ideo natura discrasiata peccato hominis facit quod debet nec peccat nisi homo voluerit.

The Lord's law is Truth, and being such it accuses the sinner before the omniscient judge.

Et patet quod non impugnatur posicio de signis legis, quod illa non sunt leges sed quia illa non sunt leges principaliter et primarie.

CAPITULUM SEXTUM.

Secundo principaliter arguiter contra dicta per hoc quod iuxta famosam distinccionem loquencium alia est lex scripta et alia est lex nature. Cum ergo nihil scribitur nisi signum vel caracteres quos artifices nostri faciunt, videtur quod illa sit lex famosior quam discunt politici. Confirmatur per dictum Veritatis Math. V, 17

The written law and the law of nature.

1. A: *Et inde;* ib. EO: *precipit;* ib. GM: *peccato.* 3. AD: *tradens cum.* 4. G: *rerum;* ib. M: *secundum Augustinum sentencia est lex;* ib. F: *servi sentenciam.* 5. H: *accipit potestatem.* I: *accusat potestatem.* 7. G: *Ergo oportet;* ib. GHO: *quod puniendo.* 8. E: *recognoscendo;* in marg correxit: *recogitando.* L correxit: *cognoscendo;* ib. I: *et cum est.* M: *Et talis est.* FNO: *et talis est.* K: *et* om. 10. G: *Deus* om. 11. G: *sibi* om. 12. I: *multo;* ib. ELO: *precipit.* 13. C: *secuta.* 15. F: *quam Deus;* ib. G: *secundum sensum suum.* 16. I: *illo creatura;* ib. ABCDEHL: *subiecta;* ib. IK: *in* om. 18. F: *consenciant.* 19. I: *nec peccat* om. H: *ut peccat.* 20. M: *impugnatur posicio legis.* EL: *impugnat.* 21. AK: *sed quia — leges* om.; ib. H: *quia ista;* ib. D: *quod illa.* 22. A: *principaliter vel proposite.* B: *vel prime.* 25. I: MN: *iuxta premissam;* ib. I: *defaccionem.* 26. GN: *et* om. 27. M: *signum* om. 28. BC: *addiscunt.*

4. St. Augustini Epist. CLIII, Opp. tom. II, 653 et seqq.
29. Matth. V, 17, 18.

The words of Holy Writ (Matth. 5, 17) apparently signify a law written by man's hand.

asserentis quod *non venit legem solvere sed adimplere.* Et sequitur: *Amen Amen dico vobis, donec transeat celum et terra, iota unum aut unus apex non preteribit a lege, donec omnia fiant.* Cum ergo iota sit littera quia vocalis tercia Latinorum, apexque titulus extremus literarum inscriptus, videtur quod Veritas intelligit legem suam esse scripturam humanitus exaratam.

Regarding this, five points must be borne in mind.

1. A writ may be *eternal* (the Book of Life, &c.) or *temporal.* In either not mere artificial signs are written, but truths written by these signs.

Hic sunt quinque dicenda: primum est de scriptura quod aliqua est eterna; cuius subiectum est liber vite, spiritus Sanctus, digitus Dei scribens, penna vero racio exemplaris, et humidum atramento correspondens est gracia predestinacionis. Et in isto libro omnes scribuntur eternaliter et sunt scripti, eo proprius quo solum illud scripture humane quod perfeccionis est ibi exemplariter relucet. Illud autem quod imperfeccionis et improprietatis est ibi abicitur; et ideo signanter loquitur scriptura sacra de inscripcione effectuum in hoc libro, ut patet Exodi XXXII, 32: *Aut dele me de libro tuo quem scripsisti,* et Luce X, 20: *Gaudete, quia nomina vestra* etc. Ex istis patet primo quod divisio legis nature et legis scripte non est data per opposita, cum membra ex equo coincidunt; non enim est possibile aliquam esse legem nature creatam nisi libro vite eternaliter inscribatur. Ibi enim ordinancia est scripture.

Patet secundo quod falsum assumitur, dicendo quod nihil scribitur nisi signa nostra artificialia, cum omnia necessario inscribuntur propriissime libro vite.

Patet tercio quod non proprie incaustum, plumbum vel aliud collinitum inscribitur nostris codicibus sed veritates quas hec signa signant, ita quod homo vel eius nomen reale, quod est idem essencialiter nominato (et

1. I: *asserentes;* ib. EF: *non veni;* ib. ABCI: *implere.* 2. ABCGH MN: *Amen quippe.* DEF: *Amen dico;* ib. I: *transibit.* 3. M: *unus autem.* H: *aut unus apex v';* ib. MN: *a lege* om. 4. EFGHIMNO: *Igitur cum.* L: *Ideo cum.* 4, 5. I: *vocabilis tercia.* 5. ABD: *apex;* ib. EIK: *titellus.* G: *titlus.* M: *tulus.* 6. EFIL: *in scripturis.* 8. ABD: *est* om. 10. M: *spiritus sanctus* om.; ib. M: *scilicet digitus;* ib. IM: *scribens penam:* ib. ABCDHIK: *vero* om. 11. BCFGM: *atramentum racionis;* ib. K: *correspondens* om.: ib. ABD: *est* om. 12. ABDFK: *illo libro;* ib. GHI: *omnes* om. 13. N: *sunt scripta;* ib. A: *quod solum.* K: *que solum.* 18. G: *libro vivencium in quo me.* 19. EFKM: *in quo me scripsisti;* ib. M: *Luce 14;* ib. A: *Gaudete quod.* 20. K: *vestra scripta sunt in celis;* ib. LM: *primo* om.; ib. K: *legis scripture.* 21. FI: *non est data posita;* ib. C: *danda;* ib. ADG: *per oppositum.* 22. FGK: *ex quo;* ib. ABCD: *esse* om. 23, 24. H: *inscribitur.* 24. F: *Ius enim ordinancia est scriptorum;* ib. ADFGHIM: *est scriptura.* 25. M: *assumitur a Deo quod.* 27. F: *inscribantur.* 28. A: *tercio* om. 29. H: *polinitum.* 30. EFIN: *significant* (J:) *et ita.* H: *signantur et;* ib. K: *et itaque.*

ita de aliis) humanitus inscribuntur iuxta illud dictum et factum Zacarie, Luce I, 63: *Postulans pugillarem scripsit dicens: Iohannes est nomen eius.* Cum enim scripsit nomen quod est proprietatum individuancium colleccio (ut dicit Lincolniensis dicto CI° et Commentator VII Metaphisice Commento XIX), patet quod scripsit filium suum et non tabulas. Aliter enim non dixisset angelus Iohanni, Apoc. I, 11: *Quod vides scribe*, et infra: *Scribe ergo que vidisti et que sunt et que oportet fieri cito post hec.* Ecce quod homo potest scribere omnia genera veritatum, de presenti, de preterito et de futuro.

Quandocunque ergo quis exarat signa, ut quicquam commemoret, illud scribit, ut scriptor scribit et lector legit homines et quecunque alia que signa sua primo signant. Et patet quod lex eterna est scripta humanitus, et sic divisio recitata non est data per opposita. Et patet quoad materiam et formam solucio argumenti.

II. In consequence of Sin only men were obliged to write down their laws (not so in the state of Innocence).

Unde secundo notandum quod non plus oportuit homines scribere suas leges quam bestie scribunt suas nisi propter peccati maliciam.

Three reasons brought forward for that.

(*a*) By the Fall of Man man's intellect is weakened;

Tres igitur sunt cause quare oportet scriptura et arte superaddere naturale iudicium. Prima, quia occasione peccati sunt memorie mortalium sicut sue periodi minorate, capacitates intellective potencie ebetate, sic quod pauci vel nulli sufficiunt eciam pro illo tempore quo debent legem cognoscere. Ideo necesse est patrum sentencias in scriptis redigere et artem penalem nature superaddere, ut sic ligent homines Deo servire, qui in

1, 2. F: *dictum et* om. 2. K: *Et postulans.* 4. G: *individuativum.* 5. A: *dato XIX et LXII.* L: *dicto CII.* 6. EEHLMNO: *Commento* om. 9. ABCD: *quod vidisti.* 11. F: *post de presenti.* 12. G: *autem quis.* 12, 13. F: *ut quidquid enim commemorat.* 13. ABCD: *commemoraret.* GM: *commemorat;* ib. AD: *scriptor scripsit;* ib. F: *eciam lector.* 14. I: *alia omnia;* ib. FG: *primo significat.* EN: *significant.* 15. H: *scriptura.* 16. F: *data posita.* G: *proposita;* ib. DK: *oppositum.* 18. D: *Unde* om. EIN in marg.: *B.* 19. K: *bestie* om. O: *plus quam bestie.* 19, 20. CL: *nisi per.* 21. EGLN: *Tres ergo;* ib. EFILMNO: *scripturam et artem.* K: *scripta et artem.* 22. E: *addere super.* 23. ABDHK: *sui.* 23, 24. M: *memorate.* E correxit. 24. GN: *capaces;* ib. M: *ebrietatem.* 25. GM: *nulli fiunt;* ib. EFIKO: *tempore* om. 26. D: *necesse est primum;* ib. C: *scripturis patrum.* 26, 27. H: *personarum sentencias.* 27. MN: *in scripto.* 28. K: *legent;* ib. H: *serviret.*

5. In Dicto CI (Cod. bibl. univ. Prag. A, 24 et continet Roberti Lincolniensis Sermones) hic locus sic habetur: Et est cuiusque nomen quo scribitur in libro vite colleccio virtutum interiorum . . . Aristotelis Metaphysicorum cum Averrois expositione (ed. Ven. 1560), tom. VIII, 251: utrum nomina rerum significent substancias compositorum ex materia et forma . . . 8. Apoc. I, 19.

penam peccati necessitati sunt vanitati sensibili nimis attendere. Si enim nemo peccasset, sollicitudo temporalium non adesset. Unde Deut. VI, 6—9 post legem de dileccione datam populo sic scribitur: *Erunt hec verba que ego precipio tibi hodie in corde tuo, et narrabis ea filiis tuis et meditaberis ea sedens in domo tua et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens; et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos. Scribesque ea in limine et ostiis domus tue.* Et ex isto textu sumpserunt Pharisei tempore Christi fundamentum faciendi sibi filacteria, de quibus Matth. XXIII, 5: et sine dubio causa fuit, quia nimis grosse conceperunt de lege, ut prima posicio IV capitulo recitata superius. Si enim intellexissent per verba realem sentenciam instar Christi Matth. XXIV, 35 dicentis quod *verba sua non transient*, tunc novissent quod nulla quinque condicionum preceptarum de verbis legis possent humanis vocibus convenire, cum sint veritates immobiles, in quibus est mentis intuitus continue infigendus.

(*b*) People are in want of examples, and these are offered by the lawgiver's holy life.

Secunda causa est, ut intellectus ac effectus populi ad resistendum naturali racioni proclivi capiat ipsum a lege autentice promulgata, miraculis confirmata per legiferum, cuius vite sanctitas sit signis et virtutibus declarata et a pluribus ac sapiencioribus de populo accepta, ut patet de lege Moysaica in Exodo. Magnam quidem vim habet talis auctoritas; multi enim contra sensum catholicum a me dictum faciliter protervirent qui, docto quid sit sensus talis scripture autentice statim annuerent, unde Apostolus personam sic rebellancium veritati videtur innuere ad Rom. VII, 7, quando dicit: *Concupiscenciam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces.* Unde (quod dolendum est), communitas

1. EGKMNO: *penā;* ib. EIKMO: *sensuali.* 3. MN: *Ut patet.* 4. M: *Nunc hec.* G: *Et nunc hec.* 5. AD: *ego* om. 6. M: *meditabitur;* ib. I: *et* om. before *ambulans.* 8. FL: *tamquam signum;* ib. M: *in domo tua;* ib. D: *et non movebuntur* (*non* erased in A). 9. B: *Scribes ea.* G: *Scribeusque.* 9, 10. BLN: *tue. Ex.* 10. IK: *Ex illo tempore.* FGHM: *Ex illo textu.* 11. HLMO: *faciendo.* 11. 12. K: *Matth. XIII.* 12. F: *quod sine dubio nimis grosse.* 13. GI: *conceperant.* N: *conciperant;* ib. B: *lege Christi.* F: *lege domini;* ib. E: *ut ostendit.* O in marg. addit.; ib. H: *prima* om.; ib. K: *capitulo* om. 16. C: *cum novissent.* G: *tunc instar novissent.* 17. M: *quinque* erased. FG: *quinque* om. 18, 19. M: *immobiles* om. 19. B: *intuitus* deest. 20. B: *ut* om. 21. C: *captat.* LN: *capiant ipsam.* 22. I: *lege autonomatice.* F; *lege antecedente.* 23. BD: *sit* om.; ib. EFO: *atque virtutibus.* 24. ABCD: *et* om.; ib. F: *atque a;* ib. BCHMNO: *sapientibus.* 25. CHK: *acceptata.* 27. M: *a mere dictum facilius;* ib. G: *proterviunt.* 28. FH: *dicto.* O correxit; ib. LN: *quod sit;* ib. FGMO: *et statim.* 29. E: *annuerunt;* ib. F: *personarum;* ib. ACD: *sic* om. 30. FIKLM: *induere.* 32. L: *quod* om.

hominum magis attendit ad tradiciones hominum propter apparenciam auctoritatis et vicium cupiditatis quam alteri testamento, et tamen nec legitur quod istarum legum adinventores coruscarunt mirandis virtutibus, nec confirmate sunt in earum promulgacione miraculis vel portentis.

(c) By the Lord's commandments we are taught the good of obedience and recognise and love the divine grace.

Tercia causa est, ut ex mandatis que Deus tenere superaddit nature discamus bonum obediencie et cognoscamus amemusque graciam bonitatis divine, que tantam gratitudinis notam communicaverat inimicis. Unde Psalmo CXLVII, 20 exinde dicitur: *Non fecit taliter omni nacioni et iudicia sua non manifestavit eis.* Unde licet dacio legis fuit Iudeis ad honorem et comodum, ut patet per Apostolum ad Rom. III, tamen occasione accepta fuit peccatoribus ad ruinam, cum delinquens post beneficium magis peccat. Inde ad Rom. V, 20 dicit Apostolus quod *lex subintravit, ut superhabundaret delictum;* non solum ut nosceretur transgressio esse maior sed ut delinquentes in penam peccati amplius puniantur. *Sed absit,* inquit Apostolus ad Rom. VII, 13 *ex istis concludere quod lex sancta non sit bona,* tam in se quam in homine, *sed peccatum*; quia per idem sequeretur quod tota vita Christi, cum Iudei occasione accepta sunt exinde scandalizati, non foret bona, quod blasfemum est dicere; et hinc Psalmo CXVIII, 165 dicitur: *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.* Ex lege enim nemo leditur sed originaliter ex se ipso.

Why has not Christ bequeathed a written law like Moses?

Ex istis patet tercio quare legifer noster Christus non tradidit legem novam in scriptis humanitus sicut Moyses: Primo, cum fuit pure innocens, debuit vitam suam statui

2. N: *auctoris.* 3. N: *et tamen* om. 3, 4. GLMO: *illarum legum.* 5. O: *promulgacionem.* 5, 6. K: *vel portentis* om. 7. L: *Secunda.* 7, 8. BEFI: *superaddidit.* H: *eterne superaddidit.* 9. ABCDFHI: *qui.* 9, 10. GHLMN: *tante.* E: *caute.* 10. M: *notam* om. 11. ABCD: *Psalm CVIII.* FGIMN: *CXLVIII;* ib. ABCDFHIK: *facit.* 12. EFGHKLMN: *et — eis* om. 13. AB; *licet valde.* 16. L: *post maius beneficium magis.* N: *beneficium maius;* ib. ABCI: *Rom. IV.* 18. K: *cognosceretur.* 19. G: *pena magis puniantur et amplius;* ib. M: *postea amplius;* ib. N: *magis puniantur.* 20. EFGHIKLO: *dicit.* 21. H: *concluditur;* ib. C: *non est.* 22. EGKMN: *quam homini;* ib. ABCDGHLM: *quia proinde.* E: *quod proinde.* K: *que per idem.* 22, 23. M: *sequitur.* F: *perinde sequitur.* N: *sequetur.* 23. BCEFGHIKLM: *vita bona;* ib. EFKMNO: *Jesu Christi;* ib. G: *accione.* 24. FGIKO: *sunt inde.* 26. O: *diligentibus te;* ib. GM: *legem tuam* om. N: *tuam* om. 27. K: *a se ipso.* 28. E: *Ex isto;* ib. G: *Jesus Christus.* 28, 29. K: *cum tradidit.* 29. F: *novam scriptam;* ib. A: *Moysis.* 30. G: *Primo* om.; ib. L: *cum fuerit primo innocens pure;* ib. N: *fuerit;* ib. K: *puer innocens.*

20. Loosely quoted.

III. (*a*) His life was as in the state of innocence in which no written law was needed.

innocencie conformare, ubi pure naturaliter sine inscripcione cartarum innocentes noscerent et facerent legem Dei. Unde tempore legis nature observarunt sancti patres ex pura racione legem quam Moyses postmodum promulgavit, ut patet Gen. IV de decimacione, Gen. XXXVIII de seminis fratris suscitacione et multo magis de aliis que sunt nimis a naturali racione hominis elongata. Unde non dubium quin tres predicte cause magis conveniant humano generi, cum ille qui cuncta facit ad regulam dedit legem.

(*b*) he taught the law to the souls of men by virtue of his deity, not on parchment, but by improvement of the inner man;

Secunda causa est, quare Christus non scripsit humanitus legem suam, quia docuit ipsam proporcionaliter ad eius deitatem, tanquam magistrum supremum illabi anime et non in pellibus mortuorum sed interiori homine reformato ad ymaginem eius cum aliis carismatibus mandata vite inscribere, unde Ieremie XXXI, 33 scribitur, et allegat Apostolus ad Hebreos X, 16 *post dies illos, dicit Dominus dabo legem meam in visceribus eorum et in corde eorum scribam.* Et illam legem Veritatis principaliter discunt scioli exinde vivificati et non eius signa extranea que sunt litere legis, sicut iudaizantes qui in eis quiescunt finaliter se ipsos spiritualiter occidentes, quia de illa lege scribitur Prov. VI, 23: *Mandatum lucerna et lex et lux.* Nam in veteri testamento patres habuerunt Christum figuraliter obumbratum, quia I ad Cor. X, 11 dicit Apostolus quod *omnia in figura contingebant illis,* sed postquam venit plenitudo temporis et apparuit lux vera que illuminat omnem hominem incarnata, tunc facta est eadem sapiencia nobis lex et *lux mundi,* ut patet Ioh. VIII, 12.

1. A: *confirmare.* H: *confirmare.* In marg.: *Alias conformare;* ib. H: *pure* om.; ib. K: *puer naturaliter.* 1, 2. B: *sine scripcione.* M: *vel inscripcione.* 2. C: *innocencie..* 3. H: *Dei ut tempore.* 4. N: *postea.* 5. AC: *Gen. IV de decimacione* om. 7. DIKLNO: *sunt minus;* ib. FL: *a racione naturalis hominis.* 8. M: *dubium quando.* 8. 9. ABCDGHKN: *convenerant.* 9. ABCDGH: *cum* om. 10. B: *legem* om. L: *legem suam.* 11. N: *cause.* 12. FKLNO: *decuit;* ib. LNO: *ipsum:.* 13. E: *divinitatem;* ib. N: *ad magistrum.* 15. ABD: *homini;* ib. GN: *deformato.* 17. Codd.: *Hebr. VIII.* 19. CFIKN: *corde illorum.* 20. B: *veritatem.* 21. AD: *extranea.* BCFGHLNO: *extrema;* ib. B: *sunt* om. 22. I: *sicut Moysantes.* K: *madisantes;* ib. C: *inaisquiescunt;* ib. F: *se ipsos* om. 24. B: *et* om. before *lux.* 26. GN: *quia ita;* ib. E: *I Cor. 10.* 27. IK: *eis contingebant.* 28. B: *et lux vera.* 29. ACDGL: *omnes homines.* E addit.: *venientem in hunc mundum.* Sic et O; ib. HIKMNO *incarnatum.* E correxit. 29. 30. C: *pia vel sapiencia.*

5. Gen. XIV

Tercia causa est: si Christus dimittendo occupacionem meliorem exararet caracteres legis sue, nunquam sancti evangeliste figurati ad scribendum, ut patet Ezechielis I°, presumpsissent supplendo scribere post magistrum, et per consequens non fuisset illis meritum nec miraculum ex sentenciali concordia tante distancium. Quotlibet sunt tales convenienciae, sed iste nobis sufficiunt.

(c) if Christ had written the Gospel, the evangelists would have had no occasion to write it.

Quarto infertur ex dictis quomodo Christus non venit legem solvere sed implere; pro cuius declaracione suppono quod lex ista sit multitudo veritatum contingencium a principio mundi usque ad finem currencium humani generis ad latriam directiva. Secundo suppono quod Christus sit per se finis, gracia cuius omnes iste leges sunt figuraliter ordinate. Patet per Apostolum (ubi supra) ad Rom. X, 4: *finis*, inquit, *legis est Christus.*

IV. Why Christ has come to fulfil the law, not to nullify it.

Ex istis tercio sic arguitur: Omnis per se finis exigit et limitat omnia media ad eundem ex secundo Physicorum. Christus est per se finis legis ex supposicione, ergo limitat et necessitat omnia media ad eundem. Causa enim finalis secundum Aristotelem (ubi supra), imponit maximam necessitatem in rebus, et patet quod nisi Christus venisset in carne, omnia hec media figuralia forent cassa. Et patet conclusio. Unde valde notandum est quod non dixit: Non veni facere legem incipere, desinere vel cessare, sed dicit *non veni solvere legem.* Ille autem solveret legem qui vel offenderet contra legem, non implendo veritates quas precipit, vel impediret corpus legis particulatim succedere pro suo tempore; et sic est impossibile legem istam dissolvere, cum Deus eternaliter ordinavit ordinem succedendi in tempore et moram cuilibet parti legis. Ex quo patet, cum leges particulares individuantur a tempore, quod Christus

Had he not come in the flesh, it would have been against the law.

1. F: *Tercio.* 1—2. F: *causa — exararet* om. 1. A: *amittendo.* 1, 2. N: *excupaciones (sic) meliores.* 2. D: *numquid.* 3. C: *figurata.* GMO: *fuissent figurati;* ib. L: *Ezech. X.* 5. H: *illis multum.* 6. F: *ex finali;* ib. F: *Et quotlibet.* 7. H: *consequencie.* 9. CHKL: *ad implere.* 11. GM: *in finem.* 12. G: *latriam ductivam.* 13. EI: *ille.* 14. B: *ad* deest. 15. ABCD: *Christi.* 16. I: *sic* om. 17. F: *id est limitat.* 17, 18. F: *ad cum ex omni Physicorum.* 19. FG: *et ergo limitat necessario;* ib. F: *ad eum.* 20. L: *filialis;* ib. L: *per Aristotelem.* 21. F: *et* om.; ib. B: *quod* om. 22. N: *hec* om. 24. F: *non dicit;* ib. FHKLMNO: *legem* om. 24. 25. GN: *incipere, destruere.* 25. FLO: *cassare.* 26. AD: *vel* om. 27. H: *supplendo.* 28. GN: *particulariter.* 30. GN: *ordine.* 31. B: *Ex hoc.*

17. Aristoteles, Naturalis Auscult. lib. II, cap. II. 20. Ibid. cap. IX. 25. Matth. V, 17.

solveret vel impediret istam legem nisi tempore diffinito veniret in carne, ut faceret cerimonialia, figuralia et iudicialia cessare, et sic de quolibet opere ac circumstancia operis, sicut fecit.

Et ut istud concipiatur planius, ymaginor unam domum cuius fundamentum sit positum ab eterno, et quod parietes incipiant erigi in dando instanti temporis usque ad aliud instans successive et lapidatim apponi, et constructo pariete incipiat idem artifex inimpedibilis tectum particulatim apponere et cum cessacione motus mundi edificium consummare. Sic, inquam, est de complecione legis Christi, cuius fundamentum sunt veritates eterne que omnes sunt essencialiter legislator, quia secundum Apostolum I ad Cor. III, 11: *fundamentum aliud nemo potest ponere preter illud quod positum est.* Lapides duri sunt temporales partes legis Moysaice, et tectum lex caritatis vel gracie, et in fine seculi est totum corpus legis composite consummatum. Unde sicut nulla pars motus celi simpliciter preteritur sed impletur pro suo tempore, cum aliter non succederet ille motus, sic in cursu rituum legis Dei succedit ordinate quelibet particula inchoans et terminans in loco suo, sic quod si aliqua particula legis deesset, simpliciter deficeret lex totalis. Unde quam necessarium est mundum fuisse vel Deum fore, tam de qualibet contingenti legis particula est necessarium pro suo tempore ipsam esse. Et patet, cum maior pars legum exposita sit de Christo, quod non venit nec potuit ipsam solvere sed implere. Et patet quam sinistre concluditur quod Christus solvit legem ex hoc quod inchoare et cessare fecit eius particulas, quando debent, cum formaliter sequatur oppositum.

Christ's law is the consummation of the law, and his foundations are the eternal truths which have been interpreted by Christ. No whit may be missing of them.

Partes enim legis que essencialiter integrant ipsam totam individuantur a tempore. Et patet quomodo ex eterna scriptura legis fides fundatur, spes erigitur et

1. H: *ut impediret.* 2. I: *venerit in carne et faceret;* ib. EFKO: *et faceret.* 3. H: *indiciaria;* ib. *cessare.* G: *Cesaris.* 5. G: *compaciatur;* ib. GMNO: *plenius.* 7. I: *quod* om.; ib. GM: *oriri in.* 8. AD: *ad* om. L: *ad illud instans;* ib. G: *instans* om. 9. C: *ille artifex.* 11. G: *Si inquam.* 12. G: *cuius eius.* 12, 13. F: *sunt leges eterne veritates.* 13 K: *legislatoris.* 15. ABCD EGHIKMNO: *preter — est* om. 16. F: *temporales* om.; ib. N: *et* om.; ib. GHILM: *tectum vero.* 19. N: *preterit;* ib. F: *completur.* 20. G: *non alter.* 21. K: *ritum.* 22. BFGHILMN: *in* om.; ib. FIG: *si alia.* 23. H: *similiter.* 27. I: *quia non.* 28, 29. FGMNO: *quomodo sinistre.* 30. EFGHL: *facit.* 30, 31. GNO: *quando dicunt quod.* 31. B: *sequitur.* I: *sequatur illum.* 33. AD: *totam* om. 33, 34. K: *ex tercia.*

caritas operans confirmatur. Lex itaque est quasi corda spiritualis successiva colligans ad Dei servicium singulas creaturas funiculo triplici contexta, scilicet cerimoniis, iudiciis et preceptis; et illam in substancia nihil potest dirumpere, sed dirumpendo ipsam in opere incurritur difficultas maxima, quia Eccles. IV, 12: *Funiculus triplex difficile rumpitur.*

Law is like a spiritual cord fastening together each creature by the threefold tie of ceremonies judgments and commandments.

Quinto notandum est pro exposicione partis residue autoritatis superius allegate quod non est intencionis Christi loqui de nostris codicibus vel literis illinitis, cum tunc non destruerentur tot codices variis eventibus in quibus utrumque testamentum inscribitur; sed Christus tanquam celestis et realis philosophus more suo latenter onerat verba sua multiplici et subtili sentencia. Pro quo notandum est quod per *Iota*, quod est tercia vocalis et decima litera apud Grecos, intelligit quodlibet decem mandatorum et quadam contraccione minimum, ut quod nemo debet temporalia fratris sui inordinate concupiscere. Et est triplex conveniencia ad signatum: Prima quod, sicut illa est decima litera apud Grecos qui plus quesierunt sapienciam, sic signaret denarium mandatorum in quibus est omnis sapiencia; et hinc nostra scriptura non nominat illam literam Ioth Hebrayce, que est eadem litera apud Hebreos, ut patet in lamentacionibus Ieremie et alibi, ubi alphabetum Hebreorum inseritur, sed Iota Grece, cuius non est ministerium pertinencius assignandum quam quod Iota est Grecis decima litera et Ebreis, sicut et Latinis est Ioth nona.

Christ as a celestial philosopher uses words in subtle senses.

Secunda conveniencia est quod, sicut nulla consonans potest proferri sine vocali inchoante vel terminante, sic

1. GM: *apparens.* ABCDEFHIK: *operiens.* O: *apreriens;* ib. H: *confertur.* 2. EFO: *colligens.* 4. H: *illa.* 5. CHIO: *illam.* BFGKM: *illam incipere;* ib. F: *incurrit.* 6. G: *maxima que;* ib. M: *4º cº.* 7. A: *de difficili.* 8. FGLN: *Secundo.* K: *Item notandum;* ib. F: *notandum quod;* ib. EFGHKLN: *est* om.; ib. ABCD: *pro* om.; ib. M: *prius.* 11. FL: *et tot codices;* ib. F: *variis excutibus.* 12. L: *testimonium.* O: *testamentum seu testimonium.* 13. F: *realis est.* 14, 15. L: *Pro quo sciendum.* 16. HIMO: *que est per iota.* 16. H: *intelligitur.* 17—18. M: *et quadam — inordinate* om. 17. F: *quandam contraccionem.* 18. EFGHIKL: *ut quia.* 19. M: *concupere vel concupiscere.* K: *concipere.* 21. ABCDEHI: *quesierant;* ib. EFGHIKLNO: *significaret.* B: *magnificaret.* 21, 22. C: *denarium numerum.* 22. ACD: *in quo.* 23. E: *non* extinctum est: ib. BI: *Iotha.* F: *Yota.* 24. O: *que est;* correxit: *quod est;* ib. GM: *apud Grecos.* 27. H: *ad signandum.* 27—28. Rectius legendum: *quod iota est Graecis et Latinis nona litera sicut Hebraeis ioth decima.* 28. I: *Iotha nono.* FG: *Iota nona.* H: *nonam.* 29. E: *quia sicut.*

25. Id est Jod apud Hebraeos cf. Ps. CXVIII, 73.

nulla lex humana consonat volicioni divine, nisi de quanto de lege mandatorum Dei inchoatur et perficitur.

The letter Iota signifies the whole decalogue and the dot on it the figurative meaning of the Law.

Tercia conveniencia est quod, sicut Iota in exaracione est literarum minima sine obliquitate vel fractura singulariter figurata, sic sola lex mandatorum Dei est brevissima et recta sine obliquacione a prima regula. Per Iota igitur intelligitur decalogus mandatorum, et per apicem, qui est summa pars litere et non litera per se legibilis, et tamen equivalenter ad multas literas figurativa, notantur figuralia legis Dei, ut ligacio Ysaac super ligna in monte Moria signat allegorice fixionem Christi in ligno crucis super montem Calvarie et tropologice glorificacionem fidelis anime in cruce domini nostri Iesu Christi fixam in eius alta speculacione, et anagorice indissolubilem fixionem anime beate in celorum cacumine ligno vite, et ita de rudissima particula figurali legis Moysaice. Unde sicut requiritur industria superaddita ad legendum scripturas cum istis apicibus, ita requiritur superior noticia ad legendum in scriptura sacra hos sensus misticos secundum sensum historicum. Vult ergo Salvator dicere quod nullum preceptorum moralium nec eciam ceremoniarum figuralium preteribit a complecione legis, donec mundus fuerit ultimo consummatus, et signanter dicit: *donec transeant celum et terra*, quia sicut omnes motus celestium et terrestrium sunt finaliter propter quietem perpetuam nature corporee, sic omnes veritates legum temporalium seu spiritualium sunt finaliter propter quietem anime; si ergo ordo corporalium motuum non sit incorruptibilis, multo magis et ordo varietatis legum spiritualium ad finem preciosiorem attendencium.

2. ACDG: *de* om. 3. G: *est* om.; ib. BGIM: *sicut* om. 3, 4. G: *extraccione est litera minutissima.* N: *litera minima.* 6. D: *sine* om.; ib. FGLN: *obliqvitate.* H: *obliquamine.* 7. N: *ergo.* 7, 8. I: *per apicem vero.* 9, 10. BEFGHNO: *significativa.* 10. CFGN: *figurales leges.* 10, 11. ABCD: *super ligna* om. 11. F: *monte monstrato;* ib. AC: *ibi signat.* F: *significat.* O: *signavit.* M in marg.: *sn̑.* 12. I: *super monte;* ib. AD: *et* deest. 13. GM: *gloriacionem.* 14. B: *analogice.* FG: *anagoyce.* HL: *anagogice.* 14, 15. D: *anagorice — beate* om. 15. AC: *indissolubilem* om.; ib. G: *fixuram.* 16. CEFGIKMO: *durissima.* 18, 19. D: *istis — noticia* om. 20. ABCDF: *super sensum;* ib. EFGIKM: *historiacum.* L: *historie.* 22. M: *ceremonialium;* ib. GL: *preteribunt.* 23. H: *ex complexione.* 24. CEFIG: *transeat.* 25. B: *sicut* om.; ib. ACDFKL: *omnis;* ib. C: *modus;* ib. N: *et* om.; ib. ACD: *sit.* 27. AD: *omnis veritas.* GHIKLMN: *omnes varietates.* 28. N: *anime* om.; ib. HILN: *si igitur.* F: *si enim.* 29. ABDHKLM: *interruptibilis.* 31. ABD: *antecedencium.* FGN: *tendencium*

24. Matth. V, 18.

Law will remain eternal.

Et indubie si non preteribunt hec minima a lege, donec celestia et terrestria non sint in motu, per locum a maiori nihil excidet a lege, quando mundus superior erit in quiete perpetua, ut si Deus dominus, filius David sedebit a dextris Dei patris usque ad finale iudicium, in quo omnes inimici sui erunt sibi subpeditati, ut dicitur Psalmo X, 5, quo per locum a maiori sequitur quod permanebit in bonis patris pocioribus in eternum, cum tunc potissime translacio quecunque contingeret. Et tantum dixerim de hiis quinque.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Distinctions between the Old and the New Testament.

Tercio principaliter arguitur contra dicta de legibus ex hoc quod non foret distinccio novi et veteris testamenti. Consequens impossibile, cum ad Hebreos VII, 22 dicitur: *Translato sacerdocio necesse est, ut legis translacio fiat.* Et illam legem vocat testamentum, ad Hebreos VIII, 8—10 capitulo, sub hiis verbis: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et consummabo super domum Israel et domum Iuda testamentum novum; non secundum testamentum, quod feci patribus eorum.* Et sequitur: *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentes eorum et in corda eorum superscribam eas.* Et sumitur de Ieremie XXXI, 31 cap°, unde in fine capituli sanctus Apostolus ponderans verba prophetica ponit ipsarum legum differencias sub hiis verbis: *Dicendo novum, inquit, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.*

In respondendo oportet supponere quod scientibus legem loquar quomodo apud Deum omnia que fuerunt vel erunt sunt tempore suo presencia, et non fiet sermo

2. BD: *non* om. C corr. G: *sint non.* 3. AC: *excedit.* M: *excidit.* 4. I: *perpetuo;* ib. BG: *filius domus.* 4, 5. D: *Deus, Dei filius dominus David.* 5. LM: *ad dexteram.* 7. BIKLM: *Ps. 109 per.* 9. B: *tunc* om.; ib. B: *translacionem.* 12. MNO: *De secundo principaliter.* F: *Secundo.* 17. B: *verbis* om. 18. E: *Israel* extinctum est. 19. K: *nam secundum.* 19, 20. ABC: *non secundum quod.* 20. ACD: *est* om. 21. L: *testamentum vel testimonium.* 22. F: *in corde.* 23. AD: *eas* om. 25. D: *ponit* om.; ib. ACD: *istarum:* ib. GN: *ponendo sub.* 26. ABC: *Dicendo, inquit, novum veteravit prius.* G: *dicendo* om.; ib. ACD: *autem* om. 27. G: *proprie.* 28—30. B: *oportet — sunt* om. 30. ADEFGLN: *fiat.*

7. Et Ps. CIX, 1: *Dixitque Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* 26. Hebr. VIII, 13.

sophistis qui dicunt quod non est possibile hec duo testamenta differre ab invicem, cum non sit possibile ipsa esse, nec potuerunt ut fingunt differre ab invicem, cum non poterant simul esse.

Relinquendo itaque istas ficciones sophistis, suppono quod vetus testamentum sit multitudo omnium veritatum quas Moyses promulgaverat ad populum regulandum; et non solum hoc sed quelibet particularis veritas que cessare debuit tempore Christi potest eciam dici vetus testamentum. Novum autem testamentum est multitudo veritatum quas Christus docebat humanitus ad suum populum regulandum; sic enim videtur Apostolum distinguere finaliter has leges penes legiferos sive principia veteris et novi testamenti. Et patet quod lex nova et vetus differunt triplici racione; primo quoad substanciam, secundo quoad principium et quoad modum dandi et legis exercicium exsequendum, et tercio quoad finem; ita quod tota legum varietas stat in varietate substancie atque modi; qui quidem modus variatur in principio, medio atque fine.

Distinction is made in substance, in principle in the mode of delivery and carrying out the law, finally in the purpose of it.

Quoad primum patet quod lex nova et vetus communicant in quotlibet veritatibus eternis, ut specialiter patet de decem preceptis decalogi; discrepant autem in cerimonialibus, cum cerimonie figurales veniente Christo figurato cessare debuerant, sicut umbra consumitur adventu luminis. Sed in novo testamento adiciuntur ritus sacramentales ac sensus legis que in veteri testamento non debuerant explicari.

In substance they agree in some truths, especially in the 10 commandments, in others they differ, as e. g. in the ceremonies.

Et patet quomodo iste due leges in parte discrepant et in parte conveniunt, quod aliqui notant, dividendo totam legem veterem in tres partes, scilicet iudicialia, cerimonialia et moralia. Due prime partes ut plurimum variantur, sed tercia manet immobilis utrobique.

1. H: *sophisticus.* 2. ABD: *sub invicem.* E: *ab;* correxit: *ad.* 3. EFGHILNO: *illa esse;* ib. C: *poterant.* ADFHIK: *poterunt.* N: *vel poterunt.* 3—4. B: *ut — poterant* om. 4. C: *nec poterant.* K: *nec potuerunt.* 5. B: *itaque* om.: ib. C: *istam ficcionem.* H: *istas ficticias sophisticas.* 6. D: *testamentum* om.; ib. B: *omnium* om. 7. B: *promulgavit.* 11. D: *suum* om. 12. I: *sicut enim.* 13. FGIKLMO: *figuraliter penes.* 13, 14. G: *sive presencia.* 14. F: *novi eciam veteris.* 16. EGIM: *principium alias;* ib. I: *et secundo quo ad modum.* FKN: *et tercio.* 16, 17. EFGKMNO: *modum sive legiferum et quo ad modum dandi.* 19. B: *atque* om. C: *atque periodi.* 19, 20. A: *qui — fine* om. 22. G: *varietatibus;* ib. I: *et specialiter.* 23. B: *patet* om.; ib. K: *per decem.* 24. D: *cum* om. 28. B: *non* om. 29. B: *quomodo* om. A: *quando.* 30. F: *qui aliqui vocant.* 31. AD: *totam* om. 33. ACD: *et tercia.*

Parisiensis vero in libro suo de Fide et Legibus dividit universitatem legis in septem particulas; scilicet testimonia, et hec cum sint veritatis, sunt credenda, secundo precepta, et hec cum sint honestatis, sunt adimplenda, tercio sunt iudicia, et eis cum sunt equitatis, est parendum, quarto sunt exempla, et hec cum sint sanctitatis, sunt imitanda, quinto sunt promissiones premiorum, et hec speranda, sexto comminaciones suppliciorum, et hec timenda et septimo cerimonie et honorificencie divini cultus, et hee reverende.

Division of the law according to Guilelmus Arvernus.

Et patet ex diffinicione legis quod quodlibet istorum septem sicut omnis veritas scripture sacre habet propriam racionem legis. Mandata autem nunc reducuntur ad decem, ut Exodi XX°; nunc ad duo, scilicet dileccionem Dei et proximi, ut patet Matth. XXII, 37—40; nunc ad unum, ut Rom. XIII, 10 *plenitudo legis est dileccio.* Nec repugnant hec dicta, cum idem genus sit quotlibet eius partes, ut hoc genus *animal* est tam animal racionale quam irracionale, et omnes ac singule species et individua animalia. Et patet quomodo iste due leges distinguuntur in substancia, considerando particulares veritates utriusque legis in quibus communicant et alias in quibus discrepant.

Number of the commandments.

Sed quoad efficiens sive legiferum notandum quod Christus et Moyses differunt ut deitas atque humanitas, dominus et servus, summus pontifex et levita. Christus

Difference of the law-givers: Christ and Moses.

1. C: *Parisiensis ut.* 1—3. B: *Parisiensis — testimonia* om. 2. F: *scilicet in.* 3. F: *2ª.* 4. EH: *honestates.* 5. F: *3ª;* ib. I: *et hec;* ib. FHKM: *et hec . . . est eis.* N: *et hoc . . . est eis;* ib. E: *equitates.* 6. CFLN: *exemplata;* ib. EF: *sancta.* L: *sancta* sup. lin. 7. BC: *est imitandum.* 8. F: *sunt speranda;* ib. F: *suppliciones* (sic). 9. ACD: *et* before *septimo* om.; ib. BDI: *et* before *honorificencie* om.; ib. CFHN: *id est honorificencie.* 10. N: *et* om.; ib. L: *hec sunt.* 11, 12. N: *quod quodlibet septem sit omnis veritas.* 11. E: *illorum.* 14. G: *ad quatuor;* ib. H: *Matth. XX.* 15. ACDN: *ut patet* om. 16. M: *nunc autem;* ib. G: *ut ad Rom. XIII.* 16, 17. EFGHKLMNO: *est caritas.* Codd. exceptis HL legunt *Ioh. XIII.* 17, 18. N: *cum idem sit quodlibet eius partes ut genus.* 17. M: *genus* om. 18. C: *quelibet pars;* ib. FGHKMO: *hoc* om.; ib. B: *animal est* om. EFHO: *animalis.* 19. B: *animal impossibile.* 20. EFGLMNO: *animalis;* ib. FGHM: *ille.* 21. H: *substanciam.* 22. B: *legis* om. 24. C: *nostrum quod.* 25. C: *divinitas;* ib. FHIM: *et humanitas.* 26. I: *servus suus vontifex.* 26—2. G: *et levita — pontifex* om.

1. Parisiensis. — Non est (ut aliis locis cf. cap. X et saepe alias) Guilelmus Peraldus sed Guilelmus Arvernus episcopus Parisiensis et invenire poteris locum supra memoratum in Opere episcopi De Legibus, Opp. I, p. 19. Vide Loserth, Johannes Wiclif und Guilelmus Peraldus, Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Bd. CLXXX, p. 78.

The pontificate of Christ excels the dignity of the Aaronites.

enim est *princeps pastorum* I. Petri V, 4 et per consequens summus pontifex et episcopus animarum, Moyses non sacerdos vel pontifex sed levita. Ideo Heb. V et VII descriptus est Christus non sacerdos Aaronita sed superior secundum ordinem Melchisedech, simul rex et sacerdos, ab Abraham decimas accipiens et ingenealogiatus ut Melchisedech quoad patrem. Isaie LIII, 8 scribitur: *Generacionem eius quis enarrabit?* Christus enim est Deus et homo et sic mediator utriusque testamenti, nec solum legislator sed auctor. Et hinc probat Apostolus ad Hebreos I, 4 ex testimonio scripture multiplici quod sit Deus: *tanto*, inquit, *melior angelis effectus, quanto differencius pre illis nomen hereditavit.* Cui rogo angelorum dixit illud Psalmi II[i] literaliter ad Messiam: *Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et sic de multis aliis scripturis que idem sentenciant. Unde ad Hebreos III, 2 notat Apostolus quod *Moyses erat fidelis famulus in domo Dei*, que est ecclesia, ut patet in scriptura Num. XII, 7; Christus autem tanquam filius in domo sua, ut patet Psalmo primo; ergo amplioris glorie est Christus pre Moyse.

Christ is founder of the Church; Moses a hired servant of the Church.

Probatur ex hoc quod omnis per se fabricator domus quam hereditarie inhabitat est maior servo conducto in eadem. Christus est fabricator ecclesie, Moyses servus conductus in illa hospitans, ergo conclusio. Minor patet ex hoc quod omnem domum oportet habere auctorem, et per consequens Deum qui creavit omnia, et cum tantum unus sit Deus qui est pontifex noster Christus, patet quod ipse est fabricator ecclesie. Unde ex modo sui pontificatus probatur in quatuor precellere sacerdotes et pontifices veteris testamenti.

2. C: *spiritus animarum.* 2, 3. D: *non sacerdos* om. 3. G: nec *pontifex;* ib. BGHN: *ad Heb.* 4. C: *non attorcos;* ib. GLM: *Aronicus.* 6. C: *scilicet ad Abraham;* ib. ABD: *et* om. 6, 7. ILMO: *ingeneoloisatus.* K: *ingenetogisatus est.* L: *ingenologisatus.* 9. ABCDF: *enim* om.; ib. GN: *est* om.; ib. B: *homini;* ib. G: *sic* om.; ib. C: *meditabor.* 10. H: *non solum.* 11. I: *Hebr. I°.* 12. I: *cum sic;* ib. H: *mediator angelis.* 14. GMN: *angelo;* ib. ABD: *illud Psalmi dixit literaliter.* GN: *ut Psalmi secundi;* ib. N: *dictum literaliter.* 15. AD: *multis* om. 16. G: *que omnes.* 18, 19. C: *ut patet Num. XII.* D: *ut — XII* om. 18. ACD: *in scriptura* om. BFGHLMO: *ex scriptura.* 19. N: *Num. 21.* 20. I: *patet* om.; ib. CFGIKLNO: *igitur.* 22. F: *Probatur primo quod.* 23. M: *suo conductivo.* F: *servo conductivo in eam (!)* GN: *conductorio.* EHKLO: *servo conductivo.* 23, 24. LO: *in eandem.* 2D. C: *Moyses sermo.* 25. L: *conductivus;* ib. F: *habitans seu hospitans.* N: *hospitatus ergo consequencia.* 26. N: *omne donum;* ib. I: *habere* om. 27. EFGMNO: *creat.* 30. C: *excellere.*

14. Ps. II, 7. 20. Ps. II, 7.

Primo in hoc quod omnis alius pontifex eligitur temporaliter, Christus clarificatus est eternaliter; ergo conclusio. Probatur primum ex hoc quod nemo rite sumit sibi honorem pontificatus prece, precio, simulacione vel obsequio, sed vocatur eleccione populi vel ostensione miraculi, sicut Aaron vocatus est florencia virge *in domo Levi* Num. XVII, 8.

Excellencies of Christ's high priesthood,

Christus autem non se clarificavit esse pontificem temporali miraculo, ut patet Ioh. VIII, 50: *Ego gloriam meam non quero*, ergo relinquitur eius eleccio aliunde, unde Deus pater clarificavit eum filiacione mira naturali, ut patet in baptizacione, Luce III, 22, in transfiguracione, Matth. XVII, 5: Ideo signanter dicitur Ioh. XVII, 5: *Clarifica me, tu pater, claritate quam habui, priusquam mundus fieret apud te.*

not created by miracle, nor by election.

Racio autem istius diversitatis est, quia oportet summum pontificem ad tantum humiliari quantum natura quam redemit se extollebat; quod non potuit secundum divinitatem, ideo relinquitur quod secundum humanitatem; et hinc in diebus carnis sue factus est *obediens usque ad mortem*, ad Philippenses II, 8. Et sine dubio illa obediencia non fuisset possibilis, nisi foret Deus et homo; quod notat Psalmo II, 7: *Dominus dixit ad me; filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et patet excellencia sacerdocii Christi super alios quoad eleccionem; et hec est racio ad Hebreos V°.

Reason of the difference: Christ as high priest had to be humiliated as much as his human nature permitted.

Secundo est diversitas quoad oblacionem, cum alii sacerdotes necessitati sunt offerre pro peccato ydolatrie Aaronitarum vitulum, et deinde pro populo, ut patet Levitici IX°; Christus autem, *cum peccatum non fecit*, I. Petri II, 22, *non habuit necessitatem hoc facere*, sed non bestiam, ymmo *se ipsum obtulit* precium sufficiens pro peccatis. Alii autem non sufficerent nisi virtute illius oblacionis satisfacere pro

Difference of the offering: other priests offer a beast, Christ offers Himself for sacrifice.

1. G: *elicitur*. 2. CEGLMNO: *glorificatus*. 3, 4. ABD: *ergo conclusio* om. 3. FHIKLNO: *primo*. 4. GO: *vel precio*. HL: *precio vel prece*. 6. D: *mirabili*; ib. MN: *flore*; ib. C: *virge leniter*. 8. G: *glorificavit*. N: *clarificabat*. 9. FGLNO: *temporali corporali miraculo*. E: *corporali* in marg. 10. ACD: *dileccio*. 11. AC: *sed Deus*. F: *unde dicitur Deus pater*; ib. ABCD: *mira* om. M: *miraculo*; ib. G: *vero naturali*. 12. N: *baptismate*. 13. F: *ideo notanter*; ib. ABC: *dicitur* om. 15. N: *apud te* om. 16. C: *difficultatis*. 17. AD: *ad* om. 17, 18. BCEFGHIKLMNO: *natura redimibilis se extollebat*. 19. ADHKL: *deitatem*. 22. N: *nisi fuisset*. 23. EH: *notat Psalmus secundus*. 24. B: *hodie* om. 25. AC: *super illos*. 25—27. K: *et hec — cum* om. 27. IK: *cum aliquando*. 28. C: *ydolatrie ad*. 28. FHIL: *et demum*. G: *et demum populo*. N: *demum pro*. 31. G: *sed se*. 32. F: *precium peccati sufficiens*; ib. H: *pro* om. 32—4. K: *Alii autem — cum a planta* om. 33. ABD *suffecerunt* ib. Codd: *virtutis*; ib. G: *satisfacerent*.

se ipsis, ergo multo minus pro toto genere; et hec differencia tangitur ab apostolo ad Hebreos VII, 27.

Difference in prayer: other priests want a mediator with God; Christ did not want such a mediation when He prayed for us.

Tercio est diversitas quoad oracionem. Alii autem cum *a planta pedis usque ad verticem capitis non sit in eis sanitas*, Isaye I, 6, necesse habent per mediatorem Dei et hominum exaudiri; quomodo, queso, plus delinquens contra Deum quam ex se posset satisfacere, mereretur sine persona satisfaciente media exaudiri? Christus autem semper vivens ad interpellandum pro nobis sine persona media possibili, cum *in diebus carnis sue preces effunderet, exauditus est pro sua reverencia*, ad Hebreos V, 7. Nec mirum, cum non impeditur ex propria culpa ex alia persona media prepediente interloqui, eo quod sedet a dextris Dei in perpetuum sine possibili absencia non deses ad orandum, cum sit *frater noster*, ad Hebreos II, 11, non requirens nostra temporalia, sed solum quod ad nostri utilitatem observemus eius mandata.

Difference of the tabernacle and of the time of ministration.

Quarto est diversitas quoad tabernaculum et tempus ministrandi, nam sacerdotes veteris testamenti habuerunt artum tabernaculum quadrangulum, ut describitur Exodi XXVI°, divisum in sancta ac sancta sanctorum, in quod summus pontifex introiret quolibet anno semel cum sanguine vituli in festo expiacionis offerendo pro peccatis, ut patet Levitici XXVI°. Christus autem semel tantum in magno anno mundi introivit in celum quod est sancta sanctorum, sicut totus mundus est eius tabernaculum, in quo est sacerdotis officium finaliter consummatum; quod ostendit Apostolus ad Hebreos IX, 11: *Christus*, inquit, *assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non huius creacionis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum sed per proprium sanguinem introivit in sancta, eterna redempcione inventa.* Ubi patet primo perpetua Christi assistencia Deo patri, cum sit *assistens*, secundo officium mediandi, cum sit *pontifex*, tercio excellencia

2. O: *hec* (in marg.: *dicta*) *differencia*; ib. B: *ad* om. 3. I: *est differencia*. 4 G: *in eo*. 6. C: *delinquet*. K: *delinqueret*. H: *delinquitur*. O: *deliquiens*. 9. B: *ad* om.; ib. F: *pro nobis* twice. 10. *cum*. AD: *tamen*. 13. ABCDEFHIKLMNO: *interloquia*. 13, 14. GN: *ad dexteram Dei in eternum*. 15. ABCD: *desinens*; ib. G: *ad honorandum*. N: correxit. 17. B: *nostram*. 18. C: *tempore*. 20. K: *ut scribitur*. 21. H: *divisum ac sancta*; ib. ABCDFGHIM: *sancta ac* om. 24. ABD: *XXVI*. EGLMNO: *XVI*. 25. C: *magna*; ib. N: *in* before *celum* om. 26. N: *mundus eius* (*est* om.). 28, 29. G: *Christus ille ut pontifex coassistens*. 29. N: *consistens*; ib. F: *et per amplius et*. 32, 33. F: *intrando semel in sancta redempcione inventa*. 32. EIKMO: *semel in sancta*. 33. M: *eterna* om.; ib. H: *primo* om. 40. M: *medicandi* GN: correxerunt. F: *officio mediandi*.

ministerii *futurorum bonorum*, scilicet bonorum patrie, quarto excellencia sui tabernaculi, cum sit mundus *non ab homine* sed a Deo in principio *fabricatus*, quinto ubi alii sacerdotes *cum sanguine hirci vel vituli* pro populo qui peccaverint introierant ad suum ministerium, Christus *per proprium sanguinem* hoc ministerium figuratum finaliter consummavit; sexto non singulis annis sed semel compendiosissime ac sufficientissime *introivit in sancta sanctorum*, id est in celum empireum; septimo non exiit ut alii sacerdotes non invenientes in suo templo redempcionem humani generis quam querebant, sed cum in celo sit illa redempcio, eo quod solum Deus potest ex se pro peccatis satisfacere, non exiit ad denotandum hunc finem inventum et per consequens non esse ab alio pseudo Christo infideliter expectandum sed habito fine *ex eterna redempcione inventa* sedet a dextris Dei corpus eius misticum caritatis vinculis trahens sibi. Et patet testamentorum differencia ex istis duobus legiferis.

Difference in the manner of law-giving: The Old Law was given in the desert of Sinai with fire, storm, and darkness which terrified the people;

Tercio maxime differunt quoad modum in suo principio, medio atque fine. Modi quidem dandi has leges erant oppositi, cum una data in monte Synay deserti, tanquam pedagogus parvulis terroribus inducendis, habuit tria signa que apostolus recitat ad Hebreos XII, 18; quorum primum fuit *ignis* materialis terribilis; secundum *turbo* que est ventorum contrarietas cum grandine et pluvia; et tercium *caligo* que est nubis densitas ex igne et fumo; que tria signant intellectui celerem vindicacionem veteris testamenti: quoad *ignem* conturbinosam contrariacionem ex avaricia et peccatis lubricis sacerdotum quoad *turbinem*, et tercio umbrosam legis obscuracionem quoad *caliginem;* et quoad auditum

1. FN: *patris*. 4, 5. GIKLN: *hirci pro populo vel vituli qui*. EM: *vituli quo peccaverant*. HO: *quo peccaverunt*. 4. F: *vel vituli* om. 5. K: *peccavit*. GN: *peccaverunt*. L: *peccaverant;* ib. M: *misterium*. 6. CM: *misterium*. B: *in hoc ministerio*. 8. H: *impendiosissime*. 9. IK: *id est* om. 10. ACD: *exit*. BN: *exivit*. 12. N: *cum a*. 13. L: *ex eo;* ib. ACD: *exit*. B: *exiit* om. 15. FGIKN: *pseudochristi;* ib. I: *a: infidelitatis infideliter*. F: *infidelitatis expectandum*. 16. B: *sed communi*. 16, 17. EGILMN: *ad dextram*. 17. K: *vinculum*. 19. G: *legiferum*. 20. H: *Secundo;* ib. BEFHIL: *scilicet in suo*. 21. I: *quidam*. 22. G: *una creata*. 23. K: *parvulus;* ib. ABCD: *per mille terroribus*. H: *tortoribus;* ib. *terroribus;* rectius: *terrores;* ib. M: *inducens*. 24. ACD: *quasi Apostolus;* ib. B: *ad* om. 25. N: *quo primum;* ib. B: *secundo*. 27. BEFGHIK: *est caligo*. 28. B: *signant* om. F: *significant*. 29. ABCDH: *tuberosam*. GLNO: *turbinosam*. E: *tenebrosam*. F: *tenebrosa contrariacioni*. 30. CN: *contrarietatem*. 32. H: *observacionem;* ib. N: *quo auditum*.

the Law of Grace and Love, however, was given on Zion, not written in tables of stone, but in the fervent minds of the apostles at Pentecost.

sive affectum terribilia erant procella, venti, sonus tube et vox angeli. Unde non solum populus cui negabatur accessus fuit territus, sed bestia accedens ad montem debuit lapidari, sed et Moyses territus est, ut patet Exodi XX. Tempore vero legis gracie, que est lex amoris, data est lex filiis adoptivis opposite condicionis, quia per fratrem nostrum familiariter sedentem in monte — non Synay sed Sion — sic quod loco deserti successit civitas Ierusalem, que est visio pacis signans ecclesiam; et ad illum latorem sicut ad eius montem scilicet utramque ecclesiam, quarum militans est quasi atrium et triumphans est templum interius, possunt omnes sine terrore gratis accedere; in cuius signum non in tabulis lapideis sed in animis fervidis die Pentecostes legem Christus inscripserat. Et sic loco Moysi velati succedunt apostoli revelata facie et loquentes filiis et Christi discipulis *quod libro vite sunt inscripti;* quod est maximum gaudium viatori, ut dicitur Luce X, 20, et loco angeli absconditi confuse tubantis accessimus ad Christum, magni consilii angelum, distincte loquentem. Hec differencia apostoli ubi supra. Ideo dicit Augustinus in epistola ad Amantium: *Brevis est differencia legis et evangelii: timor et amor.* Unde in novo testamento data est lex magis explicite Matth. V, 21: *Audistis quia dictum est antiquis: Non occides; ego autem dico vobis: Non irascimini.* Non in figura aut *velamine* data est lex Christi *ut in lege veteri* sed in sua veritate, II, ad Cor. III, 15: *Usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen*

1. I: *siue effectu.* F: *summe affectui.* G: *summe effectui;* ib. B: *procellam.* 2. FGHIKMNO: *cui vetabatur.* 4. I; *debebat.* FO: *deberet.* G: *debebatur.* 5. I: *Exodi 2º.* 6. CEFHIKLMO: *in filiis;* ib. AD: *adopcionis.* 7. FN: *familiarem.* 7, 8. GIKNO: *non in monte Synay sed.* 8. GL: *quod* om. 9. B: *civitas pacis;* ib. E: *significans.* 10. I: *et* om. 11. EGHKLN: *ad utramque;* ib. IK: *quorum;* ib. ABCD: *atria.* 12. K: *quod possunt.* G: *in quod possunt.* 13. ABCD: *non est in.* 15. D: *Christo;* ib. C: *eciam inscripserat;* ib. GHMN; *in loco;* ib. M: *velata.* 16, 17. ABCDFMNO: *disciputi libro vite inscripti quod est maximum.* 17. F: *est* om. 19. E: *cubantis.* 20. K: *in angelum;* ib. G: *Hec dicta.* 21. K: *dicit angelus.* 22. ACD: *Amantivum.* N: *Amantinum.* B: *Amaricum.* F: *ad Marcinum.* EGKO: *ad Amaritinum.* 23. ABD: *in* om. 24. GO: *ut Matth.;* ib. G: *Audistis enim.* 25. GN: *occidetis.* 25, 26. FGIKMN: *non irasci.* H: *non irasceritis.* 26. IM: *et sic non figura.* K: *irasci non in figura.* 28. G: *ad hodiernum;* ib. GIK: *cum loquitur.*

18. Lucae X, 20: *Gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in celis.* 22. Lex illa ad timorem, non ad amorem. Ut autem timor converteretur in amorem, occisus est iustus iam in veritate. Augustini in Psalm. XC, Sermo II. 27. II. Cor. III, 18.

positum est super cor eorum; et hoc figuratum est Exodi XXXIV, 33, quod Moyses *velata facie* locutus est ad populum: sed Luce XXIII, 45 legitur quod *velum templi scissum est*, quando fuit umbraculum ceremoniarum consummatum. *Nos*, inquit Apostolus, *revelata facie gloriam Domini speculantes in eandem ymaginem transformamur.* Et sic quoad finem moventem in medio ad observanciam harum legum in veteri testamento promittebantur temporalia movente timore. In novo vero testamento promittuntur spiritualia movente amore, Eccles. ultimo: *Deum time et mandata eius observa; hoc est omnis homo;* sed prima ad Timotheum I, 5: *Finis precepti est caritas.*

The Old Law promises temporal goods as a reward — the New Law spiritual ones.

Tercius modus differendi est quod lex vetus data est particulariter populo Hebreo Psalmo CXLVII, 20: *Non fecit taliter omni nacioni et iudicia sua non manifestavit eis.* Lex autem nova data est universaliter omni genti Matth. ult^{o}: *Ite, docete omnes gentes.* Et Marci ultimo: *Euntes in mundum universum predicate evangelium omni creature.*

The Old Law was given to the people of Israel — the New Law to all mankind.

Ultima differencia quoad finem est quod lex nova immediate disponens ad gloriam aperit ianuam non suscipiens ut formam perficientem legem aliam. Lex autem vetus materialiter disponens ad novam non meretur ianuam aperire, cum omnes patriarche ante adventum Christi pleni gracia transierunt ad infernum; et sic omnes dicti modi sonant in timorem legis veteris et amorem legis nove; cuius causam notat Apostolus ad Gal. IV, 1—5: *Quanto*, inquit, *tempore heres parvulus est, nichil differt a servo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et actoribus est usque ad prefinitum tempus a patre. Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit*

The New Law is not fulfilling another law — the Old Law is only the material introduction to the New Law

1. EO: *cor;* extincl. corr.: *oculos.* 2. Codd.: *44.* K: *Exod. IV;* ib. F: *qui Moyses;* ib. CEFGIKLMNO: *loquebatur.* 3. ABCD: *Luce XIV.* BFIN: *XXIIII;* ib. B: *scribitur;* ib. AD: *quod* om. 4, 5. BEHI: *ceremonialium.* 6. EI: *Dei speculantes;* ib. I: *in eadem imagine.* K: *Dei.* 7. B: *transformatam.* 8. A: *ab observancia;* ib. CEFIKLN: *istarum.* 9. F: *promittebatur;* ib. F: *temporalia* om. 10. B: *vero* om.; ib. FGN: *promittunt.* 11. ABD: *scilicet ultimo.* 11, 12. GN: *Hic est.* 13. ABCD: *est* om. 14. EO: *Secundus modus.* 15. BGHM: *Hebreorum: Non.* 16. F: *iudicia eius.* 17. ABCDEIL: *Lex enim.* 25. ABCDO: *gracie;* ib. N: *ad inferna.* 29. A: *Deus omnium.* 29—3. GHIKLMNO: *sed sub — reciperemus* om. E in marg. ad vocem *omnium:* etc. . . . *usque filiorum reciperemus inclusive* (qui locus) omitti debuerat sed O in textum assumpsit. 30. A: *auctoribus;* ib. B: *ad* om.

11. Eccl. XII, 13. 18. Matth. XXVIII, 19. 18. Marci XVI, 15.

Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adopcionem filiorum reciperemus.

Vult enim sanctus apostolus quod tota generacio iustorum sit unus Dei patris filius ad regnum adoptatus qui in primordiis suis remedialiter prevaricans est ad sui instruccionem pro tempore iuventutis serviliter pertractatus, licet pro tempore suo sit regni celorum dominus; et sic est *sub tutoribus*, id est frequenter defendentibus ipsum ut puerum ab extrinsecis nocumentis. Tutari enim est frequenter defendere, sicut fecerunt patriarche, iudices, et prophete. Et *sub actoribus*, id est frequenter castigantibus ad servile ministerium exigendum. Sic enim effrenis iuvenis castigatur. Unde actare est frequenter agere, et sic castigatus est populus Hebreorum per reges et sacerdotes qui ius regis I Regum VIII, 11 descriptum et ceremoniarum ritus strictissime exigebant. Unde sponsa Christi fuit quasi iuvenis discens alphabeti sillabicacionem et sine penetrante sensus noticia scienciam simplicem locucionum. Inde ad Gal. III, 24 dicit Apostolus quod *lex pedogogus noster fuit*. Totus quidem mundus sensibilis est liber quidam quem naturales in quibusdam suis partibus cognoscentes quasi elementa alphabeti considerant, et dum ab illis discurrunt, ad sua composita quasi sillabicant. Et tercio cum res contiguas aut consequenter se habentes ex istis colligunt, tunc superficialiter librum legunt.

The Old Law exacts strictest observation of ceremonies.

In istis autem patres veteris testamenti quasi sub elementis huius mundi serviliter didicerunt, nunc sacramentis sensibilibus ac aliis cerimoniis, et nunc philosophice de mundi partibus disputantes. At ubi fuit tempus huius timorosi tractatus completum, in quo heres Dei fuit ut iuvenis virgarum verberibus castigatus, et

4. FLN: *totum genus*. 5. B: *sit* om.: ib. G: *regimen*: ib. I. *adoptivus*. 6. I: *remediabiliter*. G: *remediarii*. ib. HM: *prevaricatus*. 8. I: *scilicet pro tempore*: ib. B: *pro* om. 9. F: *est* om. 9, 10. F: *a frequenter defendentibus*. 10. ABCD: *ut parvum*. 11. G: *defecerunt*. L: *sic fecerunt*. 12. EFGHIKLMN: *sub* om. 13. ABCDHM: *causantibus*. K: *astantibus*. 15, 16. EHILO: *populus Hebreus*. 16. GM: *quod ius*. 16, 17. G: *I. Rom. 8 descripturi (sic)*. 17. GL: *et* om.; 18. E: *ceremonia ritus*. 18, 19. A: *discens sillibicare alphabeti sillabicacionem*. 19. B: *alphabetum et*; ib. GN: *sillabacionem*; ib. EFMO: *penetrantis sensus*. 20. CI: *leccionum*. EFGHKLNO: *leccionem*; ib. C: *Unde*. 22. CEFGHKMO: *sensualis*; ib. B: *quidam queque*. 23. AD: *quibusdam* om. 24, 25. F: *dum habilis discurrunt in sua*. 26. B: *contiguas suas*. 29. N: *didicerant*. 29, 30. K: *non sacramentis*. 30. LO: *ac et*. 30, 31. AD: *philosophi*. H: *prophetice*. 32. D: *huius* om.: ib. I: *huius timore si*. M: *huiusmodi curiosi*. FHKO: *huiusmodi timorosi*. 33. I: *et iuvenis*. C: *iuvenis*; ib. C: *uberibus*

completa penitencia huiusmodi in mali penali experiencia, maturatus actus solvende redempcionis et apponendi remedii contra affeccionem temporalium institit plenissime, misit Deus filium suum naturalem factum humanitus univoce fratrem nostrum, ut se ipsum pro peccato nostro redempcionem tribueret et in coheredes virtute passionis sue meritorie demerito nostro plene opposito adoptaret. Tunc quidem et specialiter post ascensionem et Spiritus Sancti missionem scivit generacio iustorum ultra hunc librum sensibilem legere intelligibiliter librum vite, cognoscendo omnem creaturam secundum suum esse intelligibile in eternis racionibus libri vite. *Spiritus Sanctus*, inquit Veritas, *ipse vos docębit omnia.* Et istam conclusionem expressit celestis Paranymphus Ioh. I, 3, quando dixit *quod factum est in ipso, vita erat.* Sed heu nos discoli facti animales principaliter temporalia affectantes obliti sumus sensus intelligibiles huius libri, dum non spiritualia que sursum sunt et maxime communia querimus aut sapimus sed particularia sensibilia super terram.

It is a great pity that we forget the intelligible meanings of this book, being more observant of temporal than of spiritual things.

CAPITULUM OCTAVUM.

Ex istis patenter colligitur que istarum legum sit perfeccior atque facilior. Lex enim Christi est lege antiqua perfeccior, quia auctor eius qui existens Cesar semper Augustus semper meliorando procedit *non enim venit legem solvere sed implere,* ut dicitur Matth. V, 17. Ad quid ergo superadderet novam legem, nisi ipsa foret antiqua perfeccior?

From the preceding chapter it becomes manifest that the New Law is more perfect and easier than the Old Law.

1. AD: *modi* om.; ib. EFIKLNO: *in malo.* G: *in mole.* 2. FGLMN: *maceratus.* E correxit: *maturatus.* 3. F: *tota affeccione temporalium.* E correxit in marg.: *tota affectione;* ib. BEFGIKLMO: *instetit.* H: *instet.* 4. ABD: *suum* om. 5. EFGLMO: *univoce* om.; ib. B: *fratrem suum;* ib. M: *ni semet ipsum.* 6. I: *in quo heredes.* 8. B: *opposite.* K: *opposita;* ib. I: *adaptaret;* ib. F: *Tunc quidam;* ib. B: *ei* om. 9. GM *genera.* 10. A: *istorum.* 10, 11. BI: *intelligenter.* KG: *legere intelligere.* 12. G: *intelligibilem.* 13. GHIKLNO: *Sanctus* om.: ib. BCFGHIKO: *veritatis;* ib. B: *vos* om. 14. G: *docebit* om.: ib. F: *istam cognicionem.* 15. K: *paranimphus ideo;* ib. B: *Ioh.* om.; ib. F: *cum dixit.* 16. C: *Sed licet suos;* ib. F: *vos aiscoli;* ib. AD: *facti animales* om. 19. EF: *ac sapimus.* 22. F: *que librarum regum* (sic). EN: *illarum.* 23. F: *profeccior.* 25. C: *semper Augustinus.* 26. CH *adimplere.* 27. B: *nisi illa;* ib. MN: *ipsa* om. 28. CFG: *antiqua lege.* N: *nova lege;* correxit in marg.

13. Ioh. XIV, 26. 25. Caesar semper Augustus. Cf. De Dominio Divino, p. 222. De Benedicta Incarnatione, p. 67, 240.

The New Law agrees morally with the Old Law, but rejects ceremonies and imperfect judgments;

Similiter, lex nova communicat in moralibus cum antiqua, et cerimonias atque iudicia imperfecta respuit tanquam figuras umbrosas veritatis abdite figurate quam loco eorum amplectitur.

supplying in place of them the sacraments and the morality of the New Testament.

Cum ergo lux sit verior umbra et perfectum purgatum ab imperfecto sit perfeccius quam totum ex eis commixtum, sequitur quod lex nova sit perfeccior quam antiqua, specialiter cum loco illius imperfecti succedunt sacramenta et consilia novi testamenti partem moralem exponencia ac sensus morales omnium cerimonialium ac iudicialium longe perfecciora quam cerimonialia derelicta. Aliter enim esset irracionabile quod cessarent.

Similiter, lex nova est forma legi antique superaddita tanquam materie, ex quibus succedentibus fit una lex successiva pro genere humano tanquam ex corpore et anima composita, sed generaliter anima sicut quecunque forma substancialis est suo subiecto perfeccior, ergo lex nova est perfeccior quam antiqua. In cuius signum est utilior et spiritualior, bona virtutis et gracie promittens et exequens, ubi lex antiqua plurimum promisit et intendit circa bonum nature et bonum fortune. Sed constat ex dictis quinto capitulo quod bonum gracie est infinitum melius istis bonis, ideo lex istis sic intendens est alia lege perfeccior. Cuius secundum signum est quod lex ista propinquior fini qui est status patrie aperit ianuam. Lex enim vetus a fine summo distancior disponit ad limbum. Ideo tanquam amorosa est lege timorosa perfeccior; lex quidem perfeccior danda est maturiori filio magis caro, ergo etc.

The New Law is more profitable and spiritual; it promises the goods of Virtue and Grace and keeps its word; the Old Law promises but the goods of nature and fortune.

The New Law is more perfect and concise, and, therefore, more profitable.

Tercium signum est quod lex nova est complecior, compendiosior et sic utilior. *Complecior*, quia non est quod per additamentum ipsam perficeret. *Compendiosior*, quia in uno verbo caritatis impletur; et *utilior*, quia antiqua lex nulli proficit nisi de quanto medium est ad novam.

1. F: *Similiter* om. 2. AC: *ceremonia*. 3. C: *tamquam filias*. 3, 4. M: *qua in loco eorum*. G: correxit. O: *in loco*. 4. C: *ampleatur*. 5. B: *verior quam*. 6. I: *ab eis*. 8. M: *specialiter tamen*; ib. C: *istius*. 10. C: *expositira*: ib. M: *spiritus morales*. 11, 12. CEGIKLMNO: *et iudicialia derelicta*. H: *indicialia delicta*. 16. AC: *sit composita*. 18. GN: *quam* om. 21. E: *bonum fortune et nature*. 21, 22. GILMN: *ex dicto libro V capitulo*. EFO: *ex dictis libri V° cap°*. K: *ex dictis libro V cap*. 24. B: *perfeccio*. 24—25. F: *secundum — patrie* om. 26. K: *summe*; ib. ACD: *distans*. B: *indistancior*. 28. B: *leccio*. I: *Ei lex*. 31. LM: *et sic* om. 31. 32. EF: *non est quid*. 32, 33. N: *Compendiosior est . . . utilior est; quia* om. 34. AD: *nullis*; ib. N: *nisi quando*.

Supposito ergo isto cuicunque catholico tanquam noto, videndum est diffusius que istarum legum sit altera facilior. In hoc enim videntur professores scripture varie opinari. Videtur autem quod lex nova sit difficilior quam antiqua, quia proporcionaliter ut servus est domino suo obligacior, debet sibi iniungi ministracio difficilior, sed generacio iustorum est tempore gracie Deo obligacior quam fuit tempore legis antique, ergo debet sibi imponi servicium amplius ac difficilius.

As to easiness, opinions vary.

It seems as if the New Law were more difficult to follow than the Old Law.

Assumptum videtur notum ex terminis, nam servus nichil debet domino nisi servicium, ergo si obligacione ampliori sit indebitatus domino, sequitur quod debet sibi amplius servicium; et cum servicium ut maius sit difficilius, sequitur quod servus in quantum est domino obligacior, debet supportare proporcionaliter gravius servicium, quia continue quantum sufficit.

Minor patet ex hoc, quod in tempore gracie ampliora carismata a Christo recipimus; cum ergo proporcionaliter ad Dei beneficienciam debet obligacio mensurari, sequitur quod tempore legis gracie sumus Deo maxime obligati. Nam secundum Gregorium in Omelia Communi ut crescunt dona, raciones eciam crescunt donorum.

Assumptum patet eo quod filius datus est nobis in fratrem, socium passionis precium redempcionis et causam efficientem ac obiectivam finalem nostre glorificacionis. Sed quis ignorat hec cum aliis carismatibus superadditis excedere beneficencias veteris testamenti?

Hic videtur mihi distinguendum de difficultate: dupliciter quidem intelligitur rem esse difficilem, scilicet quoad eius subtilitatem vel valorem, aut quoad eius debilitatem vel laborem. Primo modo loquendi utitur scriptura II° Regum II, 10, quando Elizeus peciit spiritum duplicem ad spiritum Helie: *Rem*, inquit, *difficilem postulasti.* Secundo modo loquitur scriptura

Distinction between difficulty of subtility or value and of weakness or labour.

1. I: *ergo recto.* 2. BEFGINO: *illarum.* 3. NO: *omnes professores.* 6. F: *obliqueucior.* 7. B: *difficiliori;* ib. MN: *genus iustorum.* G correxit. 8. EO: *atque.* 10. E: *videtur esse.* 11. F: *ergo sibi.* 13. CEFGHILMN: *ut magis.* 17. ABCD: *Et minor;* ib. N: *in* om. 18. GIKN: *recepimus.* 19. G: *beneficia;* ib. C: *oblacio.* 23. BEFGHIKLMNO: *Et assumptum.* 24. EGNO: *in fratrem carnis.* K in marg. addit. 26. ABD: *Et quis.* 27. I: *additis.* 29. G: *quidem enim.* N correxit; ib. N: *intelligunt;* ib. N: *videlicet.* 30. F: *aut ad.* 31. B: *Debitatem;* ib. F: *ad eius laborem* twice. 32. F: *scriptura* om.; ib. Codd.: *IV. Reg.* 33. GHKO: *duplum.* 34. F: *modo* om.

21. Cum enim augentur dona, raciones eciam crescunt donorum XI. Hom. in Evang. Lib. I, Hom. IX, tom. II, p. 1463.

communiter, ut Gen. XVIII, 14: *Numquid est Deo quicquam difficile?* Et concordat modus loquendi vulgaris quo dicitur difficultatem maiorem esse tractare subtilem punctum scolasticum quam portare molam asinariam, quod intelligitur primo modo correspondenter ad subtilitatem vel valorem producti. Secundo modo loquendi utuntur dicentes quod tanta difficultas est formice portare granum milii, sicut equo militem; et ista difficultas non respicit velocitatem motus, magnitudinem producti vel potenciam producentis, sed fatigacionem vel debilitatem potencie in comparacione ad debilitans sive tardans.

The Old Testament is more difficult through the multitude of ceremonies;

Ista distinccione premissa dico quod vetus testamentum est secundo modo loquendi longe difficilius quam est novum, quia plus fatigativum propter multitudinem cerimonialium et tardanciam Messie ac aliorum consolancium speratorum. Unde Actuum XV, 10 dicit Petrus Iudeis nolentibus gentes conversas circumcidi: *Quid,* inquit, *temptatis Deum, imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus?* Et ad sensum secundi modi loquendi loquitur Salvator Matth. XI, 29: *Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Iugum enim meum suave est, onus meum leve.* Per hec ad formam argumenti patet quod verum concluditur loquendo de difficultate subtilitatis aut perfeccionis et non de difficultate fatigacionis. Debemus enim in novo testamento plus diligere Deum et proximum, et evidenciora signa amoris ostendere quam fecerunt patres veteris testamenti, et illud est servicium perfeccione amplius ac difficilius. Quo contra cum patres veteris testamenti carnales erant rudes ac insolentes, debuit eis imponi rude servicium plus fatigativum; a quo sponsa Christi perfeccione, etate ac discrecione maturior debet racionabiliter alleviari,

the New Testament demands more love to God and one's neighbour.

2. ABCD: *quicquid.* 3. N: *difficultate.* 6. B: *vel laborem.* 7. BD: *loquendi* om.; ib. C: *homines dicentes;* ib. B: *difficultata.* 8. AD: *portare milium.* 9. F: *motis.* 11. CEGHIKLNO: *debilitacionem.* 14. BGIKLN: *loquendo;* ib. F: *legem* (sic) *difficitius.* 15. F: *fatigatum;* ib. *propter.* C: *per.* 16. F: *tardiciam.* 18. H: *volentes.* KO: *volentibus;* ib. B: *gentes* om.; ib. CEFGILN: *Quid ergo.* Vulgate: *Nunc ergo, quid.* 20. F: *patres vestri;* ib. ABCDFGHILM: *nostri* om. 21. I: *portavimus.* 22. I: *Tolle.* 23. FGIHN: *et discite — corde* om.: ib. ACD: *a me* om. 24. ACD: *est* om.; ib. GN: *Per hoc.* 26, 27. EGIKN: *sed non.* 29. FGHIL: *amoris* om.; ib. C: *patres nostri.* 30. ABD: *istud.* C: *idem:* ib. ACDEL: *perfeccione.* 31. C: *Econtra.* 33. F: *fatigatum.* 34. E: *atque.* LN: *atque etate;* ib. N: *atque discrecione.*

ut innuit Salvator. Unde sicut idem est facile atque difficile, quia *cuncte res difficiles* Eccles. I, 8, sic una lex est alia difficilior et econtra, subintelligendo difficultatem equivoce secundum dispares raciones.

Sed secundo videtur quod lex Christi sit difficilior, eo quod computando iura papalia, statuta provincialia et ritus introductos ac exacciones prepositorum supra legem evangelicam erunt longe plura atque graviora quam erant in veteri testamento. Nam secundum Raby Moysen tot erant cerimonialia legis veteris quot sunt ossa integra humani corporis; qui numerus secundum anathomicos se extendit ad 293[a] preter ossa phisanima; sed longe plures ritus ac adinvenciones humanas habemus pro quarum transgressione punimur acrius quam pro prevaricacione decalogi.

The law of Christ seems to be more difficult when we regard the Pope's rights, the provincial statutes, newly introduced rites, and exactions by the prelates.

Quantum ad istud, patet quod non militat contra dicta, cum loquimur de pura lege evangelica a tradicionibus humanis condistincta et sic de lege Moysaica preter tradiciones phariseorum et sacerdotum superadditas. Sed difficultas gravis et odiosa hic oritur: Unde prepositis nostris auctoritas ad sic onerandum ecclesiam ultra hoc quod gravata est in sua fundacione primaria? Et videtur probabile quod nulle constituciones prepositorum ecclesie sunt licite vel a populo obligatorie admittende, nisi de quanto sunt media facilitancia ad observanciam legis Christi.

But we speak here only of the pure Gospel, not of men's traditions which are but a burden to the Church.

Probatur primo ex hoc quod apostoli nec voluerunt nec potuerunt aliqua tardancia vel difficultancia legem Christi, ergo per idem nec alii debent nec possunt licite.

And every burdening of the Law of the Gospel is of no validity.

1. M: *unde innuit;* ib. FIKO: *facile et.* 1, 2. B: *atque difficile* om. 5. ABCD: *Secundo modo;* ib. C: *lex Dei.* 7. F: *execuciones prepositorum super;* ib. EGHKLNO: *super.* 8. I: *ac graviora.* K: *essent.* 10. B: *legis* om. 11, 12. ABC: *secundum mathematicos.* K: *antoros.* 12. D: *se excedit.* 12, 13. DI: *ossa fisania.* B: *ossa silamiora.* EF: *phisamina.* GHL: *phisania.* K: *phisouia.* 14. GMN: *puniuntur;* ib. ABCD: *arcius.* 15. N: *pro* om. 16 N: *ista.* 17. GM: *loquitur.* 18. ABCD: *humanis* om.; ib. H: *distincta;* ib. F: *et sicut.* 19. O: *tradiciones;* in marg.: *contradicciones.* 19, 20. M: *supperadditis.* H: *superadditionem.* 23. H: *instituciones.* 24, 25. I: *admitteude* om. 25. ABCD: *facilitiva.* 27, 28. HIL: *non potueruut uec voluerunt.* 28. ABCD: *in aliqua.* N: *aliqua tardancia difficultare;* ib. L: *vel* om. O: *vel difficu'tancia* om.; ib. HM: *diffiuire legem.* 29. B: *nec* before *possunt* om.

9. Raby Moyses (= Moyses Rabbi, Maimonides, i. e. Mose Maimuni) v. Serm. III, 516; vide Ludwig Baur, die philosophischen Werke des Robert Grosseteste, Bischofs von Lincoln, p. 280 et passim alibi.

Every ordinance which hinders the observance of Christ's Law, is wrong.

Similiter, omnis constitucio retardans a legis Christi observancia est sibi contraria; nulla talis est statuenda quia iniqua; ergo nulla tardativa sed iuvativa est racionaliter statuenda. Cum enim omnis potestas sit a Deo, patet quod Deus non dat potestatem ad statuendum sibi contrarium sed si hoc contingit homini, ex hoc evenit, quod sua abutitur potestate.

Similiter, quilibet debet agere ad edificacionem proximi, et nullo modo ad eius deterioracionem, ut patet ex lege caritatis; sed maxima deterioracio possibilis foret retardari vel impediri ab observancia mandatorum, cum in hoc stat salus hominis. Ergo nemini licet tale tardativum statuere. Repugnaret enim legi nature que precipit quod *omnia quecunque vultis ut faciant vobis homines, sic et facite illis*, Matth. VII, 12. Et patet secundo intelligendo retardativum vel facilitativum istud quod daret occasionem ad sic tardandum vel facilitandum.

In this sense the human statutes are to be investigated.

Ex quo patet cum quanto studio constituenda sunt mandata hominum, ne ex defectu consilii legis Christi, in qua debent esse implicita, statuens incurrat Ve propheticum Ysaie X, 1: *Ve qui condunt leges iniquas* et sic ad sui dampnacionem abutens sua propria potestate data solum ad edificacionem ecclesie parvulos scandalizet.

Whether the statutes, exactions, &c. are a misuse, is not my business to discuss.

Utrum autem statuta, exacciones, censure et excommunicaciones, quibus superiores exhauriunt subditorum pecunias, sint talia, non est meum discutere; sed scio quod nullus prepositus debet quicquam statuere vel a subdito quicquam exigere nisi pretextu dileccionis sue; quod facilitaret eos ad diligendum sese reciproce et utrumque ad intensius diligendum Deum et omnem proximum; quod multis non videtur fieri per novellas temporalium tradiciones et ultra exemplum primitive ecclesie temporalium rigidas exacciones.

1. G: *lege.* N corr. 2. B: *contraria* om. 3. B: *prima iniqua;* ib. H: *tardancia;* ib. N: *imitativa.* 4. H: *est a Deo.* 6. A: *in hoc* before *contingit.* 9. LN: *et nullus ad eius.* 10. G: *de lege.* 11. G: *retardacio.* 12. 13 I: *Ergo nullis tale retarditivum* (*licet* om.). 14 GN: *precepit.* 15. 16. B: *patet questio* (*q̄o*). FHKMO: *patet conclusio.* 16. FGKLMN: *et facilitativum illud.* 17—18. F: *quod — cum* om. 17. MN: *vel ad.* 18. CEKO: *Ex hoc.* 20. E: *implicata;* ib. GILM: *statuentes;* ib. GILMN: *incurrant.* ABCD: *incurrit.* 21 I: *qui conditis.* 21. 22. D: *et sic* om. 22. ABDHN: *abutentes;* ib. ABD: *sua* om. 23, 24. GO: *scandalisat.* L: *scandalizant. Verum tamen.* 24. BC: *Utrum tamen.* EFGIKMN: *Verum tamen;* ib. I: *exacciones cessare et.* 25. 26 H: *superiorum pecunias.* 26. EFGHKLMNO: *pecunias si;* ib. EN: *sunt talia licita.* 27 I: *debet quidquid* 31. E: *non* extinct.; ib. FK: *per nonnullas.* 33 H: *rigiditas*

Videtur enim factum ostendere quod pretextu avaricie refrigerantis caritatem et non pretextu caritatis fraterne excogitata sunt talia.

St. Augustine contends against suchlike traditions;

Unde Augustinus ad inquisiciones Ianuarii loquens de multitudine tradicionum ecclesie: *Ipsam*, inquit, *religionem nostram quam dominus noster Iesus Christus in paucissimis sacramentorum celebracionibus voluit esse liberam, quidam servilibus premunt oneribus, adeo ut tollerabilior sit condicio Iudeorum qui non humanis presumpcionibus sed divinis subiciuntur institutis.* Sed quid credimus hunc sanctum hodie contra multitudines legum ecclesie tam incorporatarum quam extravagancium reclamare? quid contra bella, contra reservaciones, contra primos fructus et alias spoliaciones bonorum ecclesie? Credo quod diceret illud phariseis Matth. XXIII, 25 exprobratum: *Intus pleni estis rapina et immundicia.*

what would he say to the prelates of today and their many new laws?

Private statutes are binding unless they hinder the observance of the divine commandment. As the ceremonies of the Old Law bind unconditionally, the New Law surpasses the Old Law.

Redeundo ergo ad propositum, patet quod nulla talia privata statuta debent obligare christianos nisi de quanto facilitant ad observanciam mandatorum, nec aliter tenemur ea cognoscere vel servare. Ceremonie vero legis veteris obligarunt. Et sic lex nova excedit veterem in brevitate et in instrumentorum paucitate et modi implendi facilitate.

(1) in brevity;

In brevitate, quia omnia mandata, et per consequens tota lex reducitur ad hoc verbum abbreviatum *Caritas*. Nam ad Rom. XIII, 8, dicit Apostolus: *Qui diligit proximum, legem implevit.* Et sequitur post declaracionem conclusio: *Plenitudo ergo legis est dileccio.* Et istud verbum abbreviatum indubie est Christus, quia I. Ioh. IV, 8, dicitur: *Deus caritas est* qui tempore legis gracie est nobis Deus et proximus.

(2) in the paucity of instruments;

Excedit itaque lex nova veterem *in instrumentorum paucitate*, quia non requiruntur bestie immolande. non

1. G: *Ibi dicitur enim factum;* ib. EFHIMO: *sub pretextu.* 5. G: *Ipsa quidem inquit.* 8, 9. FGHKN: *quod tollerabilior.* 9. Codd.: *que.* 11. KLMN: *hunc* om; ib. ADEHIKLMN: *sanctum hominem.* 12. B: *ecclesie quam;* ib. D: *incorruptarum.* EFGHIKLM: *corporatarum.* 13. G: *regulare;* ib. LN: *quidam contra;* ib. I: *belam.* 15. B: *idem.* 15, 16. L: *exprobrativum.* H: *exprobatum.* 17. G: *Respondendo ergo;* ib. M: *quod natalia.* 20. I: *teneremur;* ib. F: *sed servare;* ib. G: *vero* om. 21. G: *veteris legis non.* 22. ABCD: *et in* om. L: *in* om. 22—24. B: *instrumentorum — brevitate* om. 26. I: *Nam ad* om. GLNO: *ad* om. 27. H: *implebit.* 28. BI: *est* deest. 29. I: *indubie* om. ELN: *indubitanter;* ib. I: *quia Ioh. 3.*

4. St. Augustini Ep. ad Ianuarium lib. II, Opp. tom. II, 221.

decime, oblaciones vel primicie offerende, non instrumenta, ignem ad Ierusalem ad portandum, sed ubilibet sub divo per se sufficit animus bene amans. *Facilitas autem modi implendi* mandata patet ex hoc, quod lex Christi est tam generaliter tradita quoad circumstancias, quod cum quantumcunque variis circumstanciis stat ipsam debite observari, ut quantum oportet orare vocaliter, ubi, quando, cum quantis sociis et quanta voce, lex Christi non exprimit; sed cum Spiritus Sanctus sit Deus, satis est orare ubilibet in spiritu et veritate.

(3) in facility of fulfilling, which is not confined to a definite place, time, or circumstance.

Sed caveat inobediens mandatis honestis, ne ex superbia ponat offendiculum regule caritatis. *Caritas enim paciens est et omnia sustinet.* Ideo debet christianus obedire usui ecclesie approbato, cum sit racionabilis facilitas ad observanciam caritatis.

A Christian ought, however, to obey an approved usage of the Church.

Tercio videtur quod novum testamentum sit difficilius quam antiquum, quia ipsum obligat ad consilia difficillima ultra hoc quod lex vetus exigit, ut declarat Salvator Matth. V, 17, ubi dicitur quod *non venit legem solvere sed implere. Ideo nisi abundaverit iusticia christianorum plus quam scribarum et phariseorum, non intrabunt in regnum celorum.* Ex quibus videtur Christum addere ad legem veterem supplementum includens difficultatem, racione cuius oportet christianos striccius observare legem quam scribas et phariseos, qui tamen legem veterem strictissime observarunt. Et istam difficultatem superadditam Christus explanat in multis consiliis: *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis Non occides: ego autem dico vobis quod omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio*; et sic de omnino non iurare, debitum omnino dimittere, inimicos omnes diligere, et sic de multis similibus, ex quibus videtur novum testamentum difficultari notabiliter ultra vetus, non solum quoad

A very careful consideration is necessary to find out which of the two Laws is more difficult. The New Law seems to be more difficult because it adds new commandments to those of the Old Law.

1. C: *decimi.* H: *decime vel;* ib. K: *oblaciones* om ; ib. GMN: *offerendum.* K: *offerendi.* 2. ABCD: *ignem* om.; ib. EFKO: *in Ierusalem;* ib. ABCD: *ad parandum.* 2, 3. H: *ubilibet sine dubio.* 3 I: *pro se;* ib. N: *anima.* 4. AD: *autem* om. 7. ABCDEFGHK: *observare;* ib. G: *quantumcunque.* 7, 8. AD: *vocaliter* om. 8—10 G: *ubi — satis (est) orare extinguit per puncta subsignata.* 8. EF: *cum* om.; ib. FL: *quanta vice.* E: *voce;* corr. 9. ABCDI: *Sanctus* om. 10. C: *virtute.* 15. EFKM: *facilitans.* 17. F: *antiqui:* ib. ACD: *quod.* 18. H: *quam vetus.* 20. B: *solvere* om. 20. 21. I: *christianorum* om. 21. EO: *introibunt.* 26. EFO: *illam.* 30. I: *omnino* om.; ib. F: *irritare debitum.* 30, 31. M: *omnino debite.* 31. ABCD: *inimicos animo* (Rectius: *omnino*); ib. ACD: *de* om. 32 B: *ex quibus* om. 33. L: *ultra vetus testamentum et;* ib. MN: *et non solum.*

12. I. Cor. XIII, 4, 7. 28. Matth. V, 21.

perfeccionem operis sed quoad anxietatem et laboriosam fatigacionem. Quid enim multis penalius quam diligere inimicum? Hic dicitur quod evidencia ista non procederet nisi caperet omnes cerimonias et iudicialia veteris testamenti et probaret illa esse faciliora quam superaddita in novo. Et iterum caperet omnia promovencia ad observanciam legis veteris et probaret illa excedere vel equiparari omnibus iuvamentis ad observanciam legis nove; quia aliter non probaret quod lex nova sit difficilior quam antiqua simpliciter sed secundum quid, ubi argumento consimili probari posset quod lex antiqua sit difficilior quam lex nova. Ideo oporteret librare istos excessus legum cum suis promoventibus atque tardantibus et penes hoc concludere excessum difficultatis simpliciter, sed ad hoc non vadunt doctores nostri.

This is not true, if one omits the ceremonies and the judicial matter.

Mihi autem videtur ut supra quod lex nova sit subtilitate difficilior et fatigacione facilior quam antiqua, quia capto consilio difficillimo legis nove, ut diligere inimicum, hoc est facilius caritative cum iuvamine Christi quam est ritus de esu agni paschalis; immo quam est actus vindicte vel odii inimici. Cuius triplex est racio, quia diligere inimicum est de lege nature nullum dampnum inferens sed undique commodum, odire autem quemcunque hominem est legi nature contrarium.

Similiter, actus diligendi plus confortat tam corpus quam animam quam actus odii, ut noverunt naturales, et testatur scriptura Proverb. XVII, 22: *Animus gaudens etatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa.*

Similiter, beatus Stephanus, beatus Laurencius, beatus Tiburcius et ceteri sancti qui cum magno gaudio hoc fecerunt et hoc promptissime, non sunt exinde debilitati vel fatigati corpore vel anima. Quomodo ergo non fuit hoc eis facile ad sensum expositum? Si dicatur quod fuerunt adiuti miraculose per Christum, revera ita est de quolibet observante in gracia legem suam, quia

My opinion is that the New Law is more difficult in its subtility, but not fatiguing for its follower. Even to love one's enemy is not so difficult as many commandments of the old Law (e. g. the rite of eating the Paschal lamb and vengeance and hatred against an enemy). Other examples from Scripture and from the Lives of Saints prove the New Law to be easier.

1. N: *sed ad;* ib. C: *aut laboriosam.* B: *in laboriosam.* 2. H: *penalibus.* 7. G: *veteris* om.; ib. G: *et probat.* 8. G: *vel experiri.* 8. ABD: *observacionem.* 12. O: *quam nova;* ib. ELMNO: *Et ideo;* ib. I: *oportet;* ib. C: *illos.* 15. H: *similiter;* ib H: *ad huiusmodi;* ib. D: *auctores nostri.* 16, 17. N: *videtur subtilitate.* 17. B: *et fatigacione facilior* om. 18. F: *difficilissimo.* 18, 19. I: *eciam diligere in meritum.* 19. H: *caritativum.* 22. B: *quemcunque est.* 22–24. B: *de lege — est* om. 24. B: *est leti.* 26, 27. I: *quam corpus quam.* 30, 31. G: *beatus Tiburcius* om. 31. K: *Tiburius;* ib. AC: *quicunque cum gaudio.* 32. H: *promptissime exinde non;* ib. BFGILNO: *sunt* om. 35. N: *revera itaque de;* ib. L: *sic est.* 36. M: *integram legem suam.*

If the New Law seem to be more difficult in several things, this is due to our sin.

Ioh. XV, 5: *Sine me nichil potestis facere.* Sed istud miraculum est cuicunque regulariter promptissimum, si faciat quod sibi est debitum sue subiacens potestati.

Et si secundo obicitur quod multi Christiani difficultantur plus in observancia legis Christi quam erant patres veteris testamenti, dicitur quod hoc non est ex occasione data a parte difficultatis legis sed a parte peccantis. Peccatum enim maxime difficultat sicut caritas maxime facilitat; et ideo temporalium cupiditas a legis Christi observancia maxime retardat. Unde Matth. XIX, 22, postquam adolescens tristabatur de mandato Christi precipientis sibi *vendere et distribuere omnia bona sua*: *Difficile*, inquit, *dives intrabit in regnum celorum*, in tantum quod dicit apud homines hoc esse impossibile, ut dilucidat in exemplo.

As to the fatigue of fulfilling the New Law of love, the examples of the Saints and the support given by Christ make it easier.

Quod si tercio obicitur christianum plus teneri diligere Deum quam patres veteris testamenti et per consequens difficultatur per latitudinem dileccionis, qua eorum obligacio excedit obligacionem patrum legis veteris, patet quod verum concluditur loquendo de difficultate perfeccionis sive subtilitatis, ut loquitur Petrus, I. Petri III, 16, ponens quod in epistolis Pauli *sunt quedam difficilia.* Loquendo autem de difficultate fatigacionis, ut loquitur scriptura, Gen. XXXV, 17, ponens quod Rachel passa est *difficultatem partus*, sic non est color in argumento, cum amor, exempla sanctorum, et adiutorium Christi facilitant. Patres igitur veteris testamenti multis christianis magis dilexerant, sicut et racione donorum fuerunt amplius obligati, eciam ad consilia evangelica que Christus nobis post magis dilucidat verbo, adiutorio et exemplo. Ideo credo quod aliqui christiani perfeccius tenentur diligere, sicut eciam faciunt, quam patres veteris testamenti ut sancte mulieres et Christi discipuli.

1. I: *Ioh. XV dicit suprema veritas.* L: *XV dicitur.* 2. ACD: *cuique;* ib. F: *regulanter.* 4. F: *secundo* om.; ib. B: *subicitur.* 6. F: *vete es.* 7. FG: *legis Christi;* ib. B: *ex parte.* 9, 10. I: *a legis Christi observancia* om. 11. BCEHILO: *tristatus.* 13. H: *inquit Deus, dives;* ib. I: *intravit in regno.* 15. EGN: *elucidat.* K: *delucidat.* 18. B: *difficultantur.* E: *difficultaret.* O: *difficultari.* G: *difficultatur plenitudinem dileccionis quarum obligacio.* N correxit; ib. M: *quam;* ib. AD: *quoniam eorum.* 19. F: *obligacione;* ib. BH: *veteris testamenti.* 22. K: *quod* om. 23. B: *difficilia — de* om. 24. ABCD: *Gen. XXXIX.* 25. F: *Rachech.* M: *Israhel passa est.* 27. EFGKLNO: *ergo.* 28. F: *et* om. 29. I: *fuerunt* om.; ib. I: *obligati et consilia.* 30. C: *potest;* ib. K: *delucidat.* G: *dilucidavit.* 32. LNO: *sicut et.* 33. G: *apostoli Christi.*

21. II. Petri III, 16.

CAPITULUM NONUM.

Mandates are the commandments of the Old Law, precepts those of the New Law: Christ uses both names for them. They are the foundations of Christian belief.

Cum iste due leges in moralibus que sunt mandata Dei conveniunt ipsaque sunt fundamentum tocius christiane religionis, tractandum est de illis per ordinem. Primo vero notandum quod eadem sunt mandata Dei eterna triplici tempore nobis nota; sed tempore legis Moysaice, cum erant rigide per angelum data servis, vocantur specialiter mandata, quia Deus mandavit illa servari per personam extraneam a deitate. In novo autem testamento vocantur signanter precepta, quia Deus ipse illa precepit amicis suis ore ad os saltem in compendio observari, cum Ioh. XV, 12, scribitur: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem*, et hoc secundum Apostolum Rom. XIII, 10 *est plenitudo legis*. Verumtamen quia in novo testamento sunt multe condiciones hominum: aliqui servi et aliqui filii; ideo vocantur a Christo nunc precepta et nunc mandata. Dileccio vero vocatur mandatum novum, non propter novitatem substancie qua nature racionales debent se invicem diligere, quia hoc est eternum, sed novum dicitur propter novitatem promulgacionis, explanacionis et practizacionis a Christo facte, et sic intelligitur dictum Christi Iohannis XIII, 34, *Mandatum*, inquit, *novum do vobis*, et prima Ioh. II, 7: *Carissimi, non mandatum novum scribo vobis sed mandatum vetus*. Discipulus enim attendit ad substanciam precepti sed Dominus ad ornatum. Secundum substanciam est eternum sed secundum ornatum triplicem fuit nobis novum.

Love is called the new commandment for the novelty of its announcement, of its explanation and of its practice by Christ.

Of the number of commandments. They may be reduced to two.

Ulterius pro numero mandatorum est notandum quod omnia mandata Exodi XX reducuntur ad denarium, Matth. XIX recitantur sub senario, Matth. XXII, 40 sub binario. *In hiis*, inquit, *duobus mandatis*, scilicet

5. ACDFM: *vero* om. 6. F: *tempore* om. 7. I: *data suis*. 8. I: *spiritualiter*: ib. EIO: *mandavit illis illa*. 9. AC: *divinitate*. 9, 10. ACD: *Deus ipsa precepit*. 11. E: *amicis suis* extinct. 12 ABCDO: *cum* om.; ib. ABCD: *Ioh. XIX*. 13. GN: *et sic*. 14. FGHL: *est* om. 15. C: *in uno*. 16. H: *et* om. 17. I: *nunc precepta nunc dileccio vero*; ib. HO: *et* om. 19. ACD: *quod nature*. B: *natura*. GM: *quia nature*. 20. HI: *dicitur* om. 21. F: *exemplacionis*. 22. I: *et sic inter dictum Christi*. 23. H: *Mandatum — Ioh. II* om.; ib AD: *inquit* om. 23—24. B: *novum — mandatum* alter *sed* om. 24 G: *do vobis*. 25. B: *preceptum*. 25, 26. FO: *sed secundum*. H: *sed domini*. 26. H: *ornatum secundum substanciam eternum*. 31. GO: *binario sub hiis verbis*; ib. G: *hiis enim*.

2. De mandatis et in libro De Ente II, tract. III, p. 279—280 disseritur.

dileccione Dei et proximi, *lex universa pendet et prophete.* Matth. VII, 12, reducuntur ad unum morale principium: *Omnia*, inquit, *quecunque vultis ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis. Hec est enim lex et prophete.* Et ad talem unitatem reducit Apostolus Rom. XIII, 10, ut patet proximo et prima ad Thim. I, 5: *Finis precepti est caritas.* Unde beatus Gregorius super illo Ioh. XV, 12: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem* sic scribit: *Cum cuncta sacra eloquia dominicis sint plena preceptis, quid est quod de dileccione quasi de singulari mandato Dominus dicit: Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexit vos nisi quod omne mandatum de sola dileccione est, et omnia unum preceptum sunt.* Et sequitur: *Precepta ergo dominica et multa sunt et unum.* Et patet consideranti quod non est numerus nominalis ab unitate inclusive usque ad infinitum, quin sub illo numero sit vere exprimibile quod precise tot sunt Dei mandata. Patet hoc logicis qui cognoscunt quod Commune est quodlibet suorum suppositorum et quod Totum est sue partes.

and even to one principle:

The end of the commandment is love.

Sed contra istud obicitur per hoc quod multa sunt mandata quorum nullum est caritas sive dileccio, ut patet de omnibus preceptis negativis, et de sabbatismo ac honoracione parentum. Omnis enim caritas sive dileccio que non est Deus incepit esse, sed nulla negacio potest incipere esse, ergo nulla negacio est caritas seu mandata. Et per idem aliud est abstinere a quocunque opere servili in sabbato, et aliud Deum vel amicum diligere, et per idem alius est actus honorare parentes et alius ipsos diligere.

Objections raised against love as not being mentioned in many commandments.

Pro solucione istius materie oportet ad logicam et metaphysicam declaratam diffuse alibi paululum declinare.

2, 3. F: *principium* om. 4. L: *vos* om.; ib. IO: *Hoc enim.* 5 GHLNO: *ad* om. 6. B: *patet* om.; ib. F: *et propria.* 10. ABCD FGHILM: *sunt;* ib. F: *quod de* om. 12. K: *sicut — vos* om.; ib. N: *diligatis — vos* om. 13. B: *sola* om. 16. B: *numerus* om.; ib. EHK: *nominabilis.* 17. FIK: *in infinitum;* ib. G: *sic invenitur exprimibile.* 18. C: *quod pure;* ib. FGHINO: *Et patet;* ib. F: *logicis qui logicis.* H: *hoc legistis.* 20. F: *partes* om. 21. K: *per hoc* om. 22. F: *caritas sive caritas dileccio.* 23. AD: *patet* om.; ib. C: *sabati sanctificacione.* BI: *sabatissimo.* GN: *sabatisacione ac honestate.* M: *et de sabati observacione.* ELO: *sabbatisacione.* 25. G: *incipit.* 26. B: *nulla negativa.* 26, 27. B: *sic mandata.* F: *sed mandata.* 29—30. GLM: *et per — diligere* om. N in marg. addit. 29. B: *est* om. 31. KO: *logicam et ad.* 32. O: *declinare.*

9. XL Hom. in Evangelia Lib. II, XXVII. Opp. tom. II, p. 1205.

Refuted by the thesis: all truth is eternal and in essence God Himself.

Dictum est enim cum declaracione diffusa quod omnis veritas est eterna, et per consequens omnis negacio est essencialiter Deus ipse, immo eciam omnis lex et veritas, quia omne ens est realiter ipse Deus. Dictum est enim in materia de ydeis quod omnis creatura nominalis secundum esse intelligibile et per consequens esse principalissimum est realiter verbum Dei; iuxta illud Iohannis I, 3, *quod factum est in ipso, vita erat.* Nec est ex hoc color quod quelibet creatura sit quodlibet, aut quod quodlibet sit Deus, et conformiter de omni transcendente, cuiusmodi sunt lex et veritas, quod Deus sicut est omnia in omnibus, sic est omnis lex vel veritas, et tamen multe sunt leges et veritates que quoad existenciam in genere non possunt esse Deus. Dictum est eciam quod licet quotlibet veritates eterne sunt essencialiter ipse Deus, tamen quelibet illarum formaliter est distincta a reliqua, et nulla illarum est formaliter quicquid in genere neque Deus. Ex quibus colligitur, cum Deus caritas est atque dileccio, quod omne mandatum negativum sit essencialiter prima dileccio, ut non esse furandum, cum sit simpliciter eternum a parte ante et a parte post, non potens incipere vel desinere, non ponit aliquam priorem essenciam vel coevam nisi solam divinam. Quomodo ergo non foret respondendum querenti de quiditate essencie huius veritatis a Deo sic cognite quod ipsa est divina essencia? Hoc enim fecit ante mundi constitucionem.

Similiter, omnis res secundum esse intelligibile est Deus, ut dictum est in materia de ydeis; ista veritas est aliqua res, ergo etc. Et cum solum videtur habere

1. G: *enim* om. 1, 2. EFO: *quod omnis veritas negativa est eterna.* G: *est negativa eterna.* 2. LMN: *omnis* om. 3. EGHKM: *ymmo et.* N: *immo quod.* F: *ymmo omnis lex aut;* ib. GMO: *lex aut.* K: *lex est.* 4. M: *ens* om. 5. N: *de materia.* 5, 6. ACD: *omnes creature nominales* (AC) *esse habent.* 6. EFHKO: *nominabilis;* ib. ACD: *secundum esse intelligibile* om. 7. B: *principativum.* 8, 9. F: *Nam ex hoc.* 9. B: *est* om.; ib. AD: *quelibet* om. CEFGHIKLM: *sit quelibet.* O: *quelibet creatura sit quilibet.* 10. B: *aut quod quodlibet* om. A: *quod* om. I: *quod quelibet sit.* EFGHKLMNO: *aut quelibet sit Deus.* 12, 13. O: *vel veritates.* 15. G: *quelibet;* ib. E: *sint.* L: *sit.* 17. GN: *destincta;* ib. I: *et ulla;* ib. A: *earum.* 18. EFGO: *quidquam.* L: *est quidquam;* ib. ABD: *Ex quo.* 19. C: *cum quod;* ib. F: *est* om. 21. G: *non esse servandum;* ib. H: *similiter.* 22. C: *incipere esse.* 23. I: *aliquam parem.* GH: *aliam.* 24. BCFHIL: *divinam essenciam;* ib. B: *foret* om. 25. CG: *querenti quiditatem.* FMN: *de quiditate querenti quiditatem;* ib. B: *huius* om. 26. CFO: *sit divina.* M: *sic est.* 27. C: *fuit* om. 28. M: *Sicut omnis res.* 29. ACD: *de materia.* 30. ACD: *Et sic cum.* GM: *etc. sic sequitur. Et cum.* EFO: *sic et cum.*

1. Cf. De Ente, tract. III, p. 3 et seqq.

esse intelligibile pocius signans Deum quam existenciam creature, longe evidencius videtur concedendum quod illa veritas sit Deus.

Similiter, quam mala foret alicuius rei carencia, tam bona est eius essencia, sicut assumunt Augustinus et alii doctores concorditer; sed infinitum mala foret carencia huiusmodi veritatis, non esse furandum, quia destrueret divinam essenciam, cum essencia divina formaliter infert eius oppositum; ergo infinitum bona est ista veritas quod solum divine essencie potest competere, cum proporcionaliter ut aliquid est bonum est diligibile. Sola autem divina essencia est summe diligibilis.

Divine essence by itself is the highest object of love.

Similiter, ut deduxi logice, non esse furandum est communissimum sed solum divina essencia est communissimum, ergo hoc est divina essencia. Si enim non esse furandum non sit hoc, tunc esse furandum est hoc, quod est impossibile. Ideo sicut quidlibet est non chimera, sic quidlibet est non esse furandum; nec refert multum ad propositum intelligere proposiciones huiusmodi negative vel affirmative de extremo infinito. Ista tamen deduccio potest inducere inscios in errorem.

Omnes itaque veritates vel leges sunt divina essencia, sicut omnia sunt Deus; et tamen multe sunt res, leges et veritates secundum existenciam in proprio genere quarum nulla est Deus, cum in equivocis non est contradiccio. Esse autem intelligibile et esse existencie creature dicuntur equivoce; formaliter autem loquendo distinguuntur huiusmodi veritates negative ab invicem et a Deo, cum affirmaciones vel positiva certa que sunt realiter distinguuntur, ut distinccio est inter non esse ydolatrandum et non esse furandum, quia furtum et ydolum vel saltem raciones exemplares illorum positivorum distinguuntur.

1. ABD: *proprius;* ib. C: *tam Deum;* ib. G: *quam* om. N: *quam existencia.* 3. C: *ista veritas.* 5. EFGHIO: *bona esset;* ib. B: *eius rei.* GHIO: *illius rei.* C: *istius rei;* ib. I: *sicut asse'unt Anshelmus et alii doctores.* FGHKLMNO: *sicut assumit Anselmus;* ib. AD: *alii* om. 7. BDE: *modi* deest. 8. BI: *inferret.* 9. AD: *bonum;* ib. GHLNO: *illa.* 11. G: *ut aliud;* ib. I: *est magis bonum.* 12. B: *diligendum.* 14, 15. FKM: *sed — communissimum* om. 15. F: *ergo — essencia* om.; ib. F: *Si autem.* 15, 16. AD: *non est.* K: *non esset.* 16. N: *hoc* om. 17. GN: *Igitur sicut quelibet;* ib. F: *quilibet.* 18. BGIM: *sic quilibet.* 19. G: *multum* om. 21. C: *iustos.* EFGHLMNO: *multos inscios.* 24. C: *secundum essenciam.* 25. ABD: *non sit.* 25, 26. GN: *nulla est contradiccio.* 26. B: *Esse et in proprio genere;* ib. AD: *et omnes.* 28. K: *ad invicem.* 29. *certa.* AD: *contra.* BCFGHLMO: *circa.* N: *posita certa.* 30. GN: *designantur;* ib. G: *inter* om. 30, 31. B: *non esse ydolatrandum et* om. 31. AD: *et* om. after *furtum.* 32. K: *vel ydolum;* ib. ABD: *istorum.*

Unde videtur non esse concedendum quod non ydolatrare, non mechari, occidere vel furare sit mandatum, quia nullum tale est, eo quod homo prevaricando factus est ydolatra, mechus, homicida et latro. Verumptamen quod non est taliter agendum manet necessario absolute; et contra hoc offenditur sicut contra Deum, quando prevaricacio talis committitur. Unde non est extraneum sed saluberrimum quod Deus sit mandatum quod precipitur observari, quia observando debite hunc hospitem non est compossibile observantem dampnum incurrere.

Quantum ad duo precepta affirmativa, scilicet sabbatismum et honoraciones parentum, notandum quod debent intelligi, sic quod sit sabbatizandum et parentes honorandum, quia sive includant dignitatem atque iusticiam sive futuricionem sive practizacionem actus huiusmodi, videtur quod utrumque sit eternum simpliciter. Nam si Deus vult quod homo sabbatizet pro eadem mensura volicionis divine, vere dignum et iustum est quod homo pro suo tempore sabbatizet, quia volicio Dei ut quicquid fiat iustificat per se atque legitimat quod sic fiat. Et ideo non sequitur: Nunc est iustum quod Petrus dampnetur, ergo nunc dampnatur, sed satis est quod dampnacio succedat pro tempore a Deo statuto, ut debeat succedere.

The affirmative precepts of keeping the Sabbath and of honouring parents are eternal.

Et sic de debito non sequitur: Nunc est debitum quod Petrus dampnetur, ergo nunc est verum quod dampnatur, sed satis est quod Petrus aliquando ita se habeat vel debeat se habere et quod Deus semper vult sub pena peccati et ordinat ita esse. In cuius conviccionis signum congrue cum istis terminis *dignum* et *iustum* et *debitum est* ponitur verbum presentis temporis coniunctivi, sed

1, 2. C: *ydolatrari*. GN: *non ydolatre* (sic) *et non furari et non mechari, occidere*. LO: *et non mechari*. 2. ACD: *non occidere;* ib. GLM: *sit manifestum*. FO: *sint mandatum*. 5, 6. AD: *absolute* om. 6. F: *sicut hoc*. 8. G: *quod Deus sic mandat*. N: *mandant (!)*. H: *Deus sit manifestum*. 9. K: *tunc habet sospitem*. N: *tunc habet hospitem a quo*. 11. K: *scilicet* om. 11, 12. C: *sabbatum*. H: *sabatisma*. I: *sabatisandum*. E: *sabbatismum sabbatisandum*. 12. AD: *honores*. M: *honorandos*. 13. GN: *quod sicut;* ib. C: *sanctisandum*. 13, 14. B: *honorande quod*. EFHIKMNO: *honorandi quod*. 14. G: *quod sive*. AD: *quare si includat*. FGHKLMNO: *includat:* ib. K: *dignitate;* ib. B: *atque* om. 15. BDEFGHIKLMNO: *sive practizacionem* om. 16. I: *est eternum;* ib. H: *similiter*. 18. G: *volitorum divine*. 19. G: *ut* om. 19, 20. EFIKLO: *ut quidquam*. 20. F: *fuit*. G: *fuerit* before *iustificat*. 22. F: *ergo nunc est verum quod dampnatur;* ib. EFIKM: *dampnetur* before *sed*. 23—27. F: *dampnacio — est quod* om. 23, 24. ABDGI: *vel debeat*. EN: *ut* corr. 26. B: *Petrus dampnatus*. 27. C: *verum quod Petrus;* ib. AD: *ita* om. C: *sic*. 29. H: *illa esse;* ib. GHO: *coniuncionis*. 30. ACDEF: *est* om. 30, 31. B: *debitum esse*. 31—2. I: *coniunctivi — indicativi* om.

cum isto termino *verum est* verbum presentis temporis indicativi. Ita non sequitur, nunc est debitum quod Petrus comedat, ergo nunc comedit vel nunc tenetur aut nunc obligatur comedere; sed totum debet coniungi ad divinam volicionem et ordinacionem sub pena culpe in aliqua creatura.

Alia vero est reponsio, cui ego in huius principio innitebar et que non tantum ampliat actum debendi sed habet pro eodem quod Deus vult quod hoc est et quod hoc sit, iustum est quod hoc est et quod hoc sit; et sic de ceteris; quam variacionem et equivocacionem decet theologum cognoscere; unde dicitur quod Deus eternaliter vult, quod ego sabbatizem; nec ex hoc sequitur quod eternaliter sit iustum aut debitum quod ego sabbatizem; sed satis est quod tempore suo sit iustum, quia ad hoc quod sit iustum me sabbatizare requiritur pro tempore illius iusti vel debiti me esse in sabbatizando et sic mandata affirmativa quedam que complentur sunt eterna a parte post et non a parte ante. Sed prior logica videtur scripture conformior que concedit quod multa sunt mandata homini debita fieri et per consequens volita fieri vel ut fiant, et tamen homo ille nunquam facit ea nec unquam est verum illa existere, licet Deus velit illa existere, id est quod existant, cum debent existere. Et tamen Deus non vult quod existunt, nec est possibile quod voluntas Dei beneplaciti vel permissionis non sit impleta; cum sequitur: Si Deus vult quod hoc est, tunc hoc est; sed non sequitur: Si Deus vult quod hoc sit vel hoc esse, ergo hoc est, sed satis est quod hoc debet esse. Et ita intellegi potest illud I ad Thim. II, 4: *Deus vult omnes homines salvos*

1. EGKO: *illo.* 2. B: *indicativi modi et ita.* EGHKLNO: *Et ita.* 3. BEFGHKMNO: *comedat ergo nunc est;* ib. NO: *vel nunc tenetur.* 3, 4. AD: *aut unquam.* BC: *nunquam.* 5. G: *ordinis obligacionem.* 7. B: *est questio;* ib. C: *huiusmodi.* 8. AD: *que* om. 9. B: *vult et quod;* ib. AF: *quod hoc sit.* I: *Et quod hoc sic.* 9, 10. B: *hoc sit et quod hoc sit iustum.* 11. K: *de terminis.* 12. AD: *ut dicit.* 13, 14. F: *quod — eternaliter* om. 13. IK: *sabbatiso.* 10. ACD: *ego* om.; ib. K: *sabbatizo;* ib. D: *sit* om. 14. ADEM: *quia — sabbatizare* om. 18. H: *manifesta affirmativa.* F: *mandata a falsa quedam que;* ib. ACD: *quedam* om.; ib. AD: *affirmativa que.* 19. AD: *implentur;* ib. ABDK: *et nulla a.* 20. B: *priori.* 21. BDEFGHIKLMNO: *debita* om. 22. AC: *homini fieri;* ib. G: *ut* om. 23. GN: *ille* om.; ib. B: *facit illa;* ib. B: *illa* om. EGILMNO: *ea.* 24—25. FI: *id est — existere* om. 24. BN: *quod* om. 24, 25. C: *ut existant.* F: *existat.* 26. GM: *quod existant.* 27. I: *promissionis.* 28. G: *et non.*

7. Vide supra p. 4.

fieri id est quod salvi fiant sed non quod salvi fiunt. Nec sequitur ex isto quod Deus vult aliquid vel aliquam rem que non est impleta, licet Deus velit quod multa fiant et sint que non sunt impleta, quia vult quod hec sunt, si non obest defectus creature; et istam condicionem notat modus coniunctivus ultra indicativum et sic impletum est quod hec debent fieri.

Et ita non sequitur: predicacio mea debet fieri, hoc est quod ego debeo predicare, ergo predicacio mea est vel obligatur ad esse. Sed obligacio cadit super me et non super accidens quod debet tam multis proficere. Et sic videtur quod voluntas precepti Dei non semper impletur.

Redeundo ergo ad materiam patet quod infinita sunt mandata, cum omnis homo proprium mandatum habet quod hoc faciat et ab hoc caveat; et quot possunt esse res cum quibus ego possum ydolatrare vel eis abuti, occidendo, mechando vel concupiscendo, tot mandata habeo quod non faciam sic cum illis. Mandatum tamen quandoque accipitur pro debito quod mandatur; aliquando pro eius implecione, aliquando pro actu mandantis, et aliquando aggregative.

'Precept' and 'duty' sometimes mean the same and sometimes different things.

Unde videtur quod Petrus coniugatus abstinens a debito procreandi peccat in hoc quod sua proles debet esse et multipliciter proficere, quod non facit, unde multis videtur quod proles peccat, id est defecit ab illo quod debet facere, et tamen non est, sed Petrus punitur pro illo peccato et non proles, quia non obligatur, verumtamen si esset faciens quod debet facere, tunc impleret mandatum, et sic debere esse est ampliatum, cum omne quod Deus ordinat esse et fieret, si nulla creatura prevaricando poneret obicem, debet eternaliter fieri: et sic nunc et semper debeo multa facere que non debeo facere tunc vel modo.

Examples.

1. I: *fieri et quod;* ib. GI: *salvi sint* pro *salvi fiunt.* 2. ELM: *ex hoc.* H: *ex illo.* 3. ACD: *quod non.* 4. C: *fiunt.* F: *fiant — impleta* om.; ib. EL: *hec sint.* 5. AD: *faccio creature.* 5, 6. E: *conviccionem.* 6. D: *notat* om. 7. L: *et ita;* ib. L: *illa debent.* 8. B: *ita* om. F: *Et ita — fieri* om. 9. H: *predicacio nostra.* 11. O: *que debet.* 13. C: *observatur vel impletur.* 14. G: *Respondendo ergo.* N corr. in marg. 14, 15. C: *multa sunt mandata et infinita.* 16. I: *et quod hoc.* 17. FM: *ydolatrari;* ib. I: *leges abuti.* 20. F: *quo mandatur.* 21. I: *aut pro.* 22. B: *pro aggregacione.* O in marg. corr.: *congregative.* 22. GN: *quod* om. 26. FGHKMN: *deficit.* 28. *peccato.* K in marg.: *per consequens.* 29. B: *faciens* om.; ib. F: *deberet.* 30. B: *impletur;* ib. F: *debere est;* ib. BM: *est* om.; ib. F: *ampliativum.* 31. EFGIM: *et* om. 33. M: *et tunc semper debeo.*

Unde ad loquendum liberius, conceditur quod omne mandatum quod non existit, est quia secundum esse intelligibile in Deo, nec conceditur quod Deus debet facere quod non facit, et sic hoc debet fieri a Deo sed Deus non debet hoc facere, cum Deus non potest obligari nisi racione dignitatis creature facere tunc vel modo.

There are 10 commandments; they are ordained (1) by inspiration, (2) by the angels' ministry, (3) by Christ's teaching. Whatever God has ordained are precepts.

Et patet quod decem sunt mandata Dei et in quocunque numero volueris. Que tamen mandantur et precipiuntur tripliciter: Primo modo secundum instinctum internum, ut patet tempore legis nature, et omni lege quoad multos abdite inspiratos. Secundo modo secundum ministerium terribile angelicum, ut tempore legis Moysaice Exodi XX. Et tercio modo secundum instruccionem sensibilem Christi vel eius disciputi, ut tempore legis gracie. Quecunque ergo Deus precepit creature facere vel implere possunt dici precepta, sive existant sive non existant. Unde mos est scripture exprimere mandata per oraciones de futuro, ut Exod. XX et per oracionem coniunctivam, ut Ioh. XV, 17: *Hoc est preceptum meum, ut diligatis invicem.* Que verba sunt onusta duplici sentencia; prima quod sic debet fieri, quod est mandatum eternum obligans creaturam quod pro tempore suo sic faciat, et istud mandatum si est implet prius mandatum, et si non est cum obligato, tunc offenditur in ipsum mandatum. Nec valet sophisma quod deberem et non debeo sic facere, quia scriptura omittendo optativum utrobique utitur presenti tempore indicativi. Nec valet logica que dicit quod talia que non sunt non debent fieri, sed debentur fieri, cum scriptura sacra sic loquitur Matth. III, 14: *Ego a te debeo baptizari;* ideo omne debitum creatum originatur a debito increato quo Deus ex bonitate sua debet omnia futura

3. F: *quia Deus.* 4. G: *hoc* om. N addit in marg. 8. B: *Dei* om.; ib. M: *et* om.; ib. ABC: *in* om. 9. G: *que tantum.* 10. I: *modo* om.; ib. G: *secundum* om. 11. F: *in termini;* ib. M: *atque tempore;* ib. ACD: *et sine.* 13. GN: *misterium;* ib. I: *et tempore.* 14. N: *ut Ex.* 15. G: *sensualem.* 19. L: *exprimere precepta;* ib. B: *mandanda;* ib. H: *de furto Ex. 2;* ib. F: *Ex. 29.* 20. F: *coniunctivarum.* 21. HO: *invicem* om. 22. GN: *sic* om. 23. GN: *quod sit mandatum.* 24. BEG HIKMNO: *pro* om. 25. GM: *implerit.* 26. GN: *offendit;* ib. M: *nec vult;* ib. FO: *valet zophistria.* G: *nec vult sophista.* 28. G: *ubicunque.* 29. EIL: *indicativo;* ib. ACD: *talia quia non.* 30. FMN: *sed deberent fieri.* G: *non dicuntur.* 32. M: *baptizare;* ib. F: *originat;* ib. D: *a Deo.* 33. I: *quod Deus;* ib. GN: *ex* om.; ib. D: *omnia simul.*

20. F. g. Non occides, non moechaberis etc.

ordinare, cui ordinacioni omnes creature debent obedire, unde inobediencia creaturarum in non reddendo Deo debitum in omnibus, ut debent, facit quod Deus vult ut multis modis sit quorum nullo est, licet non velit quod aliquid est nisi illud sit. Et sic debita creaturarum sunt mandata temporaliter sed eterna a parte ante, cum non sint nisi illas creaturas debere taliter obedire Deo, quod precedit illas creaturas tanquam racio increata. Sed est unum aliud debitum creatum quod ponit existenciam rei quam creatura debens solvere pretermittit; et sic potest intelligi illud Matth. VI, 10. *Fiat voluntas tua* de voluntate Dei condicionata, qua vult ut sic sit et non quod sic est. Et illi voluntati condicionate sicut Spiritui Sancto potest homo resistere, sicut et mandatis et ordinacioni divine, non autem illi absolute impediendo ne impleatur et debitis eternis, in que omittendo offendimus, rogamus nobis dimitti debita nostra. Sed relinquendo ista speculativis et curiosis volentibus in verbis contendere, notandum quod licet omne opus creature fiat ex precepto divino, unde Gen. I, 28 precepit Deus homini naturalia opera, *Crescite*, inquit, *et multiplicamini*, tamen nostrum est loqui de preceptis moralibus quibus Deus precepit homini obedire, colendo ipsum sub pena peccati, ex quibus impletis meretur graciam.

The Lord has ordained natural deeds to man, but here we have to speak of moral precepts which man ought to follow.

Ideo sicut una est caritas, sic unum est mandatum de dileccione. Unde secundum ordinem ac divisionem caritatis secundum quam servus Dei solum meretur est divisio preceptorum et sicut homo debet diligere Deum et proximum, sic sunt duo ordines mandatorum, quorum primum est tria mandata prime tabule. Nam debitum dileccionis Dei est tria mandata, quia aliter false diceret Christus Matth. XXII, 30 quod *hoc est primum et maximum mandatum* scilicet debitum dileccionis Dei. Non enim est racio quare ipsum foret aliquid trium mandatorum prime

As Love is distinguished as Love to God and Love to one's neighbour, likewise there are two sets of commandments. I. The three of the first table — not to commit idolatry, not to commit perjury, and to keep the Sabbath.

1. E: *preordinare.* 2. DGMNO: *Deo* om. 3. IK: *ut debet.* 4. EFGL: *quorum nullo modo*; ib. F: *sit.* 5. I: *nisi idem sit*; ib. I: *creatura.* 8. IKL: *precellit.* EFM: *precipit.* O: *precepit*; ib. D: *creaturas* om. 7. B: *pretermittat.* 12, 13. EF: *quod sic sit.* O: *quod sit.* 14. I: *ordinacione.* EKO: *ac ordinacioni.* 15. I: *nec impleatur.* 16. BH: *de debitis.* FGIKLN: *es sic debitis*; ib. G: *inique omittendo.* 17. ABCD: *dimitti peccatis tectis.* GMN: *nobis peccata* (G: *nostra*) *tecta.* EHO: *nobis peccatis tectis.* L: *puncta nostra tecta*; corr.: *debita nostra*; ib. EFGLNO: *illa.* 18. I: *ac curiosis.* 20. GKM: *Gen. VII.* 20—22. K: *naturalia — homini* om. 21. E: *inquit* extincit; ib. I: *sed cum nostrum loqui.* 27. B: *solum* om. 27, 28. M: *meretur solum est de 10 preceptorum.* 28. EFNO: *et ut sic.* 29. F: *sic sicut sunt.* 31. 32. FKLM: *non diceret Christus.* 33. B: *debitum* om. N: *sed debitum.* 34. N: *aliquid.*

tabule quin per idem et quodlibet. Ideo ipsum mandatum quod Christus exprimit est quodlibet horum trium; scilicet non debere ydolatrare, non periurare sed sabbatizare; quodlibet enim istorum est debere Deum diligere.

Et patet ex logica de universalibus quod non sequitur hoc mandatum Christi est quodlibet istorum trium, ergo quodlibet istorum est reliquum. Sed hoc mandatum affirmativum est hoc mandatum negativum. Unde singulariter legifer noster Iesus Christus qui est caritas compendiosissima congregat suis filiis et amicis in testamento amoris omnia hec tria mandata sub uno involucro, ubi servis regide et diffuse explicite primo preceptum est quid non debent facere quoad Deum. Ad illud quidem prohibitum erant proni. Et ex eodem sequitur quod omnia ista sunt tria precepta, quia primum preceptum est duo, cum sit duplex preceptum negativum et tercium affirmativum. Non enim est racio quod unum preceptum sit commune ad hec tria, quin per idem unum est commune ad prima duo.

Christ sums up the 3 commandments into one describing man's practical duty towards God.

Ideo illud et mandatum de sabbatizando ac tercium de proximum diligendo sunt omnia decem mandata et per idem hec tria cum mandato de dileccione proximi sunt quatuor. Et cum mandatum de dileccione proximi sit duo mandata, scilicet debere honorare parentes et debere non iniuriari proximo, patet quod sunt quinque; et cum mandatum de non iniuriando proximo sit duo mandata, scilicet non debere iniuriari ei opere vel voluntate, patet quod sunt sex. Et iterum, cum mandatum de non iniuriando proximo in opere, cum sit commune ad mandatum de non iniuriando sibi in bonis nature nec bonis extra naturam, patet quod hec decem sunt septem. Et cum bona extra naturam sunt vel bona fortune vel amicicie cuiusmodi est coniugium, patet quod

1. F: *primum mandatum.* G: *ideo mandatum quod.* 3. B: *omnino debere*; ib. M: *ydolare*; ib. F: *debere non periurare.* L: *non debere periurare*; ib. GN: *sed scilicet*; ib. N: *baptizare.* 4. LO: *illorum*; ib. KLMN: *debere* om. 5. B: *logica — quod* om. 6. B: *quodlibet horum*; ib. FGHKLNO: *illorum.* 7. ABDGHLNO: *illorum*; ib. GN: *Scilicet hoc.* O: *Si hoc.* 8. B: *hoc* om. 8, 9. F: *singulis.* EGH: *singularis.* 9. A: *quarto modo legifer*; ib. B: *Iesus Christus* om. 11. ACD: *omnia* om. 11, 12. F: *involuto.* 12. B: *explicitate.* 13. C: *quidem servi.* AD: *quid servi.* 13, 14. C: *Ad istud.* I: *Ad aliud.* EF: *Et ad illud.* 15. EFGMN: *omnia illa.* 18. B: *est commune.* 20. K: *Ideo et mandatum*; ib. BEFO: *et* om. 21. IN: *proximo diligendo.* 23. A: *sit quatuor*; ib. ACD: *proxime.* 24. F: *sunt duo.* K: *fiunt.* 25. H: *iniuriare*; ib. H: *quod sequitur quinque.* 26. F: *sint duo.* 27. H: *iniuriare*; ib. K: *ei* om. 29. BI: *cum* om. 30. B: *iniuriando eum*; ib. EFGHILMNO: *sibi in* om.; ib. B: *cum bonis.* 33. N: *cuius est.*

sunt octo mandata decalogi, et per idem novem, computando opus iniuriandi tam manu quam lingua. Quotlibet sunt alie consideraciones secundum quas computari possunt mandata Domini. Sed cum numerus denarius sit numerus universitatis, ut alias diffuse exposui, et minor numerus quam numerus denarius non facit populum; propter quod Abraham orando pro Sodomitis Gen. XVIII, 32 non descendit citra decem, eo quod non superfuit populus paucior, cui Deus debuit misereri; ac tercio cum ille numerus denarius sit summe proporcionalis populo explicari singulariter, ponitur hec sapiencia sub deealogo mandatorum.

Why the number 10 was chosen for the commandments.

The end of the Prologue.

CAPITULUM DECIMUM.

Premittit autem iste sapiens legifer, Sanctus Moyses, Exodi XX, 1, 2, prefacionem quandam necessariam ad dicenda: *Locutus est*, inquit, *Dominus cunctos sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti de domo servitutis.* In quibus verbis patet primo dicendorum auctorisacio; secundo condicionis auctoris explicacio et tercio racione beneficencie auditorum obligacio. Non enim pompose premittit hic legifer quod ex proprio capite hoc invenerat vel mandavit, sed locutus est *inquit Dominus* simpliciter, sine modificacione propter immensitatem sui dominii non particulariter sed totaliter *cunctos sermones hos.* Sed cum innata sit nobis naturaliter via a communioribus confuse cognitis ad distincta procedere, explicatur trinitas huius Domini, cum dicitur *Dominus Deus tuus.* Cum enim domini in quantum huiusmodi sit dare minas servo quem respicit relative, dare mandata pro suo regimine, et dare domum pro

Moses wrote a preface to his commandments, obviously in order to prove the authenticity of his report, to define his own position and the reader's duty.

3. ABCD: *supputari.* E: *computari*; corr.: *supportari.* N: *supportari possunt susputari.* 5. B: *alias* om. 6. C: *non* om. 7. M: *quod* om. 8. M: *superfluit.* 9. ABC: *debet.* 11. KLO: *signanter.* 13. ACD: *Explicit prologus decem mandatorum.* 14. ACD: *autem* om. 18, 19. C: *primo dictorum.* 19. K: *donorum*; ib. B: *auctorizacionem*; ib. ABCDEH: *auctorum.* L: *aorum* (= *maiorum*). 20. D: *exemplacio*; ib. B: *racione* om. 21. B: *hic* om. 22. FKLMO: *hec.* 23. F: *simplex.* H: *similiter.* 23, 24. BCFI: *propter utilitatem.* 24. EKLMO: *universalitatem.* GN: *universitatem.* 27. I: *dominii.* G: *dominii Dei.* 29. *minas.* IO: *mias* = *misericordias.* F: *miserias*; ib. K: *relacione.* 30. N: *donum.*

4. De Civili Dominio I, 318 deprompt. e Roberti Lincolniensis tractatu De Luce. Vide ap. L. Baur, Die philosophischen Werke Grossetestes p. 58.

Meaning of the words *Dominus Deus tuus.*

sua inhabitacione, quod non potest fieri sine superexcellenti potencia, patet quod in verbo *Dominus* signanter intelligitur potencia Dei patris; et cum Deus quod et *theos* grece sonat *videns* latine signanter signat eternam ac universalem Dei intuicionem, et per consequens merito in isto verbo *Deus* intelligitur sapiencia Dei patris a dicta potencia procedens. Sed tercio cum dicta essencia ex caritate immensa dignatur esse *Dominus Deus tuus*, exprimitur tercia persona que est benevolencia, complacencia vel quietacio in se ipso. Sicut enim ex hoc quod Deus quantum potest tantum noscit vel intelligit se ad intra, sic cum istis non stat quin quantum potest vel se intelligit, tantum sibi complaceat in se ipso. Et sic quantum ad auctoris explicacionem explanatur equalis undique trinitas personarum.

Condition of the people whom the Lord addresses. Meaning of the rest of the words.

Sed cum non sufficit scire quis loquitur nisi et sciatur cui loquitur, signanter subditur condicio populi cui loquitur, cum tercio subinfertur *qui eduxi te de terra Egypti, de domo servitutis.* In quibus verbis patet racione beneficiencie populi obligacio, secundo eiusdem populi in comparacione ad Deum inferioracio et tercio ex hiis inferri debet reverencie retribucio. Relucent autem in ista beneficencia opera Trinitatis, cum in hoc quod *eduxi* notatur potencia; in hoc quod *de terra Egypti* que interpretatur tenebre, notatur lumen sapiencie oppositum tenebris ignorancie, sed in hoc quod *de domo servitutis* signanter notatur benevolencia vel voluntas libere producta que servituti opponitur. Ex quibus relucet hominis allocuti inferioritas sive abieccio, cum in terra Egypti sit serviliter subditus populo peccatori. Ex quibus insurgere debet reverencia que est actus reverentis. Est autem revereri reputare bona reverentis esse parva vel nulla respectu bonorum reveriti quod maxime convenit homini facere Deo suo.

1. ABCD: *fieri* om. 1, 2. EFLNO: *preexcellenti.* 2. ABCD: *potencia vel potestate.* 3. B: *Dei* om.; ib. M: *et cum dicitur.* H: *domini Dei.* 4. L: *atheos*; ib. *signat.* F: *significat.* 5. K: *utilem.* 6. EFG HIMNO: *illo*; ib. N: *Deus* om. 7. H: *patris*; corr.: *filii.* 8. M: *essencialiter.* 12. K: *vel — stat* om.; ib. G: *quin* om. 12, 13. N: *non stat in quantum.* 13. I: *quintum potest*; ib. GMN: *complacet.* 14. A: *ad* om.: ib. A—HLNO: *auctorum.* 15. ACD: *essencialis*; ib. F: *remitas* (sic). 16. O: *nisi eciam.* 17, 18. K: *signanter — loquitur* om. 19. L: *primo patet.* 20. GK: *huius populi.* H: *beneficiorum populi.* 21. ABCDF GLN: *dominum.* 22, 23. I: *autem illa.* GMO: *in illa.* 23, 24. EFO: *quod dicitur eduxi.* 24. ABCD: *eduxit*; ib. E: *denotatur.* 25. G: *que vocantur.* 25, 26. *oppositum.* I: *omnium tenebrarum.* 29. I: *homini*; ib. I: *subieccio.* H: *obieccio.* 30—32. B: *peccatori — revereri* om. 31. C: *infugere debet.* EFGHIKLMNO: *consurgere*

Ex istis docemur moraliter excitare continue omnem potenciam nobis datam correspondenter ad patrem, cavendo ab ocio; secundo omnem actum potencie regulare prudenter correspondenter ad filium, cavendo ab opere inutili sive superfluo; et tercio omnem actum prudencie recte intentum condire divina complacencia, ne deficiamus a devocionis oleo.

We have to beware of idleness and of useless work and to adjust our deeds to the divine pleasure.

Et tunc necesse est ut omnia opera nostra mandata Dei implencia complaceant trinitati. Qui enim facit *potenter*, non ociando cum servis conductis a Christo Matth. XX, 6: *Quid hic tota die statis ociosi; prudenter* cum lucerna oculi simplicis in Deum debite dirigentis Matth. VI, 22: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit;* et tercio *perseveranter* propter devocionem internam de premio, ne cum virginibus fatuis in fine deficiamus ab oleo Matth. XXV: Si, inquam, opera nostra fuerint ad vestigium trinitatis in istis proprietatibus coequata, necesse est quod propter similitudinem sint sibi placencia, et deficiendo ab isto libramine ex difformitate sint Deo odibilia. Sic enim omnia genera virtutum ac viciorum, genus pacis, oracionis et omnia reducibilia sunt ad tria; si enim habemus *caritatem* Patris, ipsa operatur magna si est, et *graciam* Filii noscentis voluntatem Patris, et *perseveranciam* Spiritus Sancti, perfecte vivimus.

Our deeds must be pleasing to the Trinity.

Then they are pleasing to God; otherwise they are hateful. We live perfectly if we possess God's love, the Son's grace and the Holy Ghost's perseverance.

Ex istis colligitur quod timor et amor sunt duo precepta sive principia quibus manuducimur in observanciam legis Dei.

Fear and love are the two guides for the observance of the law of God.

Est autem duplex timor in genere, scilicet naturalis et animalis; naturalis quo quis timet amittere bona nature sine perturbacione intellectus aut voluntatis quoad mores.

Natural and animal fear.

1. GMO: *excitari.* E: *exercitari.* HL: *exercitare.* 2. EI: *quoad.* 3, 4. FGHLMNO: *regulari.* 4. CEGHLNO: *prudencia.* 5. F: *superflua.* MN: *operacione . . . superflua.* 8. F: *nostra* om. 9. I: *Cui enim.* G: *Quod enim.* N corr. 12. G: *in Deum* extinxit; ib. B: *diligentis.* 17. ACDH: *omnia vestra* (*opera* om.). FIK: *opera vestra.* GN: *oracio vestra fuerit.* 20. K: *Si enim.* 21. L: *aut viciorum;* ib. L: *pacis et.* 21, 22. GM: *aut oracionis.* 23. B: *ipse enim;* ib. EFIK: *est* om. 25. G: *eciam Spiritus.* 26. B: *tollitur.* 26, 27. ACD: *duo precipua.* H: *precepta precipua.* 27. DEFGHIKLMN: *sive principia* om.; ib. EFGILMN: *ex quibus.* 29. HI: *naturalis est.* 30. LN: *naturalis est;* ib. H: *quo — nature* om.; ib. K: *bona naturalia vel nature.*

29. Que hic sequuntur verbotenus in Opere magistri Iohannis Hus Super IV Sententiarum III, dist. XXXIV, p. 477 invenire poteris. Vide de materia ista et tractatum Iohannis Wyclif, De septem donis Spiritus Sancti, Pol. Works, p. 225 et seqq. Vide et Petrum Lombardum Lib. III, dist. XXXIV.

Of natural fear.

Naturale quidem est omni animali timere mortem vel corporis periculum, dum verisimiliter creditur imminere et dolere, cum assit, quia aliter non adoptaret bonum nature querendum nec delectaretur in habito, quod esset contra legem nature. Ideo in tali timore non est peccatum inseparabiliter. Christus enim illo genere timoris summe timuit, cum Marci XIV, 33 dicitur quod *cepit Iesus pavere et tedere* et Luce XXII, 44: *Factus est sudor eius, sicut gutté sanguinis decurrentis in terram.* Iste autem qui in nullo concutit racionem declinando iusticiam vocatur propassio, et non est peccatum sed pena peccati.

With this kind of fear there is no sin inseparably connected.

Animal fear has five branches:

Timor vero animalis habet quinque membra communia que sunt timor mundanus, timor humanus, timor servilis, timor inicialis et timor filialis.

Worldly fear, which is always evil.

Timor mundanus vocatur timor quo culpabiliter timetur perdere bona mundi; quando scilicet exhinc dimittitur bonum moris. Et ille timor semper est malus quo nos seculares sumus nimium infiscati.

Human fear, which is culpable.

Humanus timor est quo quis timendo perdere bona nature incidit in peccatum; et ille timor est culpabilis.

Fear of punishment, which is imperfect, but profitable.

Timor servilis est quo quis timet culpam committere solummodo propter penam; sed et ille est imperfectus propter carenciam caritatis. Astringit tamen ad cavendum a malo. Et faciendum bona in genere. Ideo est utilis.

Initial fear, which is ethically good, as is leads to filial or chaste fear.

Timor inicialis est quo timetur peccare perdendo bonum gracie, partim propter penam et partim propter amorem iusticie. Et quia ille timor habet scintillam aliquam caritatis, ideo est bonus moraliter, et introducit timorem filialem vel castum secundum Augustinum super epistola

1. B: *homini et animali alii.* K: *animali* om. 2. *corporis.* E: *mortis periculum*; ib. ACDF: *cum.* I: *dum universaliter*; ib. B: *innuere.* F: *in natura.* 2, 3. ACD: *minuere et dolere.* 3. AC: *dolere tamen verisimiliter.* HO: *et dolore*; ib. B: *optaret.* 8, 9. C: *tanquam gutte.* 9. B: *decurrentis* om.: ib. B: *Iste* om.; ib. B: *que in.* 11. ACDEGHMN: *sed non est.* 12. I: *communia* om. 13. F: *timor humanus* om. 14. ABD: *et filialis.* 16. H: *quod scilicet.* 17. B: *semper* om. 18. ACDG: *nimis*; ib. ACD: *iniustati.* 19. GL: *timens*; ib. B: *bonum.* 20. ABD: *sed ille.* LO: *sed et*; ib. I: *inculpabilis.* B: *culpabilis timor.* 22. ABCD: *solomodo.* 23. I: *Refugit tamen.* 24. L: *de malo*; ib. ABCDH: *faciendo*; ib. CIGK: *de genere.* LN: *bonum de genere*; ib. BEFGKMN: *Et ideo.* 26. B: *propter penam et partim* om. 28—1. B: *timorem — introducit* deest. 29, 1. EFG: *epistolam canonicam.*

12. Sic et Petrus Lombardus lib. III. dist. XXXIV: Sciendum est quatuor esse timores: scilicet mundanum sive humanum, servilem, initialem, castum vel filialem sive amicabilem . . . Sed et hoc loco Wyclif pocius Guilelmum Peraldum (Summa Virt. ac Vitior. I, De Donis, cap. I, De speciebus timoris) secutus esse videtur. 29. Augustinus in Ep. Iohannis ad Parthos tract. IX, cap. IV, Opp. tom. III, 2047.

canonica Iohannis: sicut seta introducit filum; et illum dicunt David, Salomon et Ecclesiasticus esse inicium sapiencie; et iste est timor perfectissimus ad quem nos mundani in via attingimus.

Filial or chaste fear.

Quintus timor filialis vel castus est timor quo caritativus timet perdere bona gracie vel virtutis aut malum culpe incurrere pure propter amorem iusticie; et de illo loquitur Psalmista XVIII, 10: *Timor Domini sanctus permanet in seculum seculi.* Et ponit Augustinus exemplum manuducens in noticiam huius timoris triplicis qui respicit mores quia bonum gracie. Esto quod sint tres uxores omnes a corporali adulterio continentes, prima appetens commisceri cum altero marito sed solum timore pene infligende aut mundi scandali hoc omittit; secunda vero parcialiter per ista et parcialiter propter amorem quem habet ad maritum, tercia vero pure propter amorem mariti et delectacionem quam habet in pulcritudine celibatus. Ita intelligendum est quod proporcionaliter se habeant hii timores; unde de tercio vero, casto ac filiali loquitur Apostolus Rom. VIII, 15: *Non,* inquit, *iterum accepistis spiritum servitutis in timore sed accepistis spiritum adopcionis filiorum in quo clamamus: Abba pater.* Et tales filios sic diligentes ex pura dileccione paterna dicit Apostolus non vivere secundum carnem sed secundum spiritum, sicut vixerunt sancti in ecclesia primitiva sequentes Christum; unde prima Ioh. IV, 18: *Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittet timorem.* Timor, inquam, servilis repugnat caritati: sicut et perfecta caritas timorem inicialem excludit; et istam caritatem

St. Augustine on threefold fear.

His third kind, i. e. filial fear, is the theme of the Apostle in Rom. 8, 15.

Men possessed by it do not live in the flesh, but in the spirit as the Saints of the primitive Church. Slavish fear is opposed to Love,

2. F: *ducunt;* ib. H: *Salomonem.* 2, 3. H: *in itinere sapiencie.* 3. G: *et ille.* 5. A: *5º.* M: *Quintus timor filialis est castus timor;* ib. ABCD: *et castus;* ib. H: *quo caritas.* 6. B: *bonum gracie;* ib. FO: *ac malum.* 8. H: *Psalmus;* ib. K: *sanctus* om.: ib. B: *in eternum permanet.* EHMO: *permanens.* 9, 10. AC: *inducens.* 10. F: *quintuplicis.* 10, 11. B: *respicit limores.* 11. ACD: *sunt;* ib. D: *tres* om. 12. M: *adulterio* om. 13. ABCDEFHIO: *a marito.* 14. H: *infigende;* ib. ABCD: *vero* om. 15. EFGIN: *propter illa,* K: *per illa,* H: *per ista et* om.; ib. I: *et propter.* 15—16. C: *quem — amorem* om. 16. BFGHIKLMN: *ad coniugem.* 17. G: *dileccionem.* 19. L: *de secundo.* 20. F: *iterum* om. 21. A: *spiritum — accepistis* om. 23. BDFGHLO: *filii;* ib. O: *sunt diligenter;* ib. M: *et pura.* 24, 25. ABCDEFGHIKLMN: *sed spiritum.* 25. B: *sancti patres.* 26. G: *Timor vero.* N corr. 27. ABCD: *emittit.* 28. EFGIMN: *inquit;* ib. N: *renunciat caritatem.* 28, 29. F: *caritas inicialem non rem.* 29. ABCD: *illam.*

9. In Epist. Ioh. tract. IX, cap. VI (ib. p. 2049): Sic et in Epist. ad Honoratum de Gratia Novi Testam. cap. XXI et est Ep. CXX De verb. Apost. Serm. XVIII. Vide et Petrum Lombardum l. c., sed autor solummodo *duas mulieres maritatas* ponit.

as it lives in the children of God.

dicit Apostolus solum eos qui sunt ex Deo et non ex mundo recipere. Solum enim eis qui ex Deo sunt dedit spiritum filiacionis adoptive, quia solum eos spiritualiter genuit de se ipso. Hiis premissis restat ostendere contra duos primos timores, mundanum scilicet et humanum, quod nemo debet propter bona omnia mundi aut omnem penam corporis de possibili infligendam aliquod mandatum Dei infringere.

The good of virtue or of grace surpasses every good of nature or of fortune.

Probatur primo ex hoc quod omne bonum virtutis aut gracie est infinitum melius quam bona naturalia hominum vel fortune: sed nemo debet perdere melius propter minus bonum, ergo nemo debet perdere bonum gracie propter aliquod temporale possibile vel naturale. Maior est alibi diffuse exposita, et minor est per se nota ex philosophia morali; et ex consequenti sequitur, cum omnis prevaricacio infert perdicionem cuiuscunque boni gracie, quia peccatum mortale quod tollit omne bonum gracie pro tempore sue existencie in subiecto, sequitur quod nemo debet prevaricari, offendendo eciam in minimum mandatum Domini propter omne bonum possibile adquirendum. Confirmatur ex hoc quod innitendo per hoc medium quicquam adquirere perdit stulte innitens quicquid habet de bonis temporalibus vel nature. Nemo debet ergo attendere tali stulticie. Et assumptum patet ex testimonio Veritatis Ioh. XII, 25: *Qui amat animam suam* scilicet preponderando eam virtutibus, *perdet eam.*

Thus no possible good justifies a sin to obtain it.

Secundo probatur eadem conclusio ex hoc quod propter nullum bonum possibile est peccandum sed infringere mandatum divinum est peccare; ergo nemo debet propter aliquod bonum possibile hoc facere. Assumptum per se patet; nam nullo modo est peccandum, ergo propter nullum bonum possibile est peccandum. Si enim foret peccandum, tunc homo deberet peccare et per consequens Deus vellet ac ordinaret quod homo peccaret; quod est impossibile.

2. KLMNO: *cum illis.* 4. G: *a se ipso.* N corr. 5. F: *mandatum scilicet.* 6. E: *quia nemo;* ib. N: *mundi aut propter.* 10. B: *hominis.* ACD: *homini.* 11—12. I: *melius — perdere* om. 12. B: *bonum* om. 13. ABCDHIMN: *propter aliquid;* ib. GN: *nature.* 14. K: *et* om. 15. I: *ex* om.; ib. FI: *consequente.* 18. ACDM: *gracie* om. 19. EGMN: *in* om. 20. FK: *omne* om. 20, 21. ACD: *adquirendum* om. 21. AD: *Quod confirmatur.* C: *Ad quid confirmatur;* ib. ACD: *intendendo.* K: *vitendo.* BG: *innitendo;* ib. H: *per* om. 22. ACD: *amittens.* 23, 24. EFGHIKLO: *et per consequens: Nemo debet.* B: *Nemo enim.* 24. D: *ergo* om.; ib. B: *intendere;* ib. ABCD: *assertum.* GN: *assumptum est.* 26. 27. F: *preponderando — ex hoc* om. 28. ADE: *sed omne.* B: *omnino.* 30. ABCD: *Assertum.* F: *Ad assumptum.* 31. ACD: *nam* om. 32. I: *possibile* om.; ib. ACD: *est peccandum* om. 33. EFHILNO: *ut homo.*

No one must commit sin, not even in the hope of gaining the supreme good.

Ex quo patet quod non propter regnum celorum adquirendum vel bonum increatum aut eius preceptum est peccandum. Sicut enim Deus non potest dare homini beatitudinem ex hoc quod peccat, sic non potest auctorizare hominem ad peccandum. Si enim Deus preciperet Petro peccare, Petrus faciendo sic faceret ut deberet, quia impleret mandatum Domini, et cum omne peccare sit deficere ab illo quod homo debet facere, sequitur quod faciendo preceptum Dei precipientis peccare ut sic non peccaret, quia peccans ut sic conformaret se voluntati divine qua vult ipsum sic peccare. Ideo faciendo oppositum peccaret, quia deficeret a regula et ordine quem Deus sibi instituit.

A duty to commit sin is a contradiction in terms.

Ex quibus patet quod debere peccare includit repugnanciam. Ex quo sequitur corrolarie conclusio Apostoli Rom. III, 8 quod *nemo debet male facere, ut bonum eveniat.*

As God is far above every creature, his commandment must be obeyed.

Tercio probatur eadem conclusio ex immensitate divini dominii; nam proporcionaliter ut aliquis est maior dominus est eius mandatum cum paribus amplius observandum. Deus est infinitum maior dominus quam aliqua pure creature, ergo eius mandatum est proporcionaliter amplius observandum. Ex quo sequitur conclusio intenta, quia dato quod propter bonum fortune vel nature quod creatura potest tibi dare debes iocose mentiri vel committere aut omittere contra preceptum dominicum. Contra: Deus est infinitum maior dominus quam aliqua creatura promittens tibi bonum signatum, ergo iuxta assumptum argumenti debes infinitum plus obedire mandato Domini in hac parte quam mandato date creature promittentis bonum fortuitum vel nature.

Et assumptum patet ex hoc quod de racione Domini in quantum huiusmodi est precipere, et subditi obedire; ubi ergo est maior dominus, est debitum maioris

2. B: *aut contra eius.* 3. C: *dare* om. 4. B: *sic non potest* twice. 5. B: *hominem* om.: ib. ABD: *precipiet.* GN: *precipiendo Petro.* 6, 7. F: *quid deberet.* 7. L: *preceptum Domini.* 8. K: *quod non debet facere;* ib. B: *homo* om.: ib. F: *deberet.* 9. B: *peccaret ut non sic.* 11. B: *domini quia;* ib. I: *quoniam vult.* N: *quando vult.* 14. 15. B: *contradiccionem.* 15. K: *videtur correlarie.* 16. F: *ad Rom.;* ib. F: *malum facere.* 19, 20. N: *dominus eius mandatum est proporcionabiliter amplius.* 20—21. G: *est eius — dominus* om. 21. EHK: *alia.* G: *aliqua alia.* 22, 23. B: *magis observandum.* 24. B: *creatura aliqua.* 25. B: *non debes;* ib. I: *comittere aliquid.* 26. I: *aut omittere* om.; ib. IN: *divinum.* 27. B: *est* om.; ib. O: *in infinitum;* ib. B: *aliqua* om. I: *alia.* 30. B: *quam mandatur data.* ACHIM: *mandato dato date.* KL: *dato* om.; ib. M: *date* om.; ib. B: *creature* om. 32. K: *oracione.* 33. K: *est precipiti* (sic) *et subditi.* 34. F: *ibi est maior.*

God can only command reasonable things, that are both honest and profitable. Therefore we, too, ought not to care for the loss of temporal things, but to choose poverty as Christ did; we ought not to meddle with worldly affairs. Human laws are mingled with sin.

obediencie. Ut si rex Anglie precipiat mihi quicquam facere, et hoc ore proprio per media alliciativa tam ad timorem magnum quam amorem, certe facere deberem; quanto magis si rex regum et dominus dominancium quicquam precipiat sub pena eterna infligenda et carencia beatitutinis perpetue; specialiter cum modus dandi mandata Christi sit maxime allectivus, et quilibet christianus ex fide sua debet esse certus quod Deus non potest precipere nisi racionale quod et foret honestum et utile ad implendum. Et hinc signanter dicit per os prophete Malachie I, 6: *Si ego dominus, ubi est timor meus?* Et istam conclusionem vellem me et mei similes studere qui propter amissiones temporalium vel paupertatis timorem quam Christus elegerat omittendo quod nobis precipit involvimus nos in mundo ac perplexis officiis lucrativis, ut civiliter causando et iudicando in nobis ambiguis et utendo verbis, factis atque preceptis et consiliis dissonantibus a Christi consiliis. Solum enim lex Christi et sua religio est *immaculata convertens animas*, ut dicitur Psalmo XVIII, 8.

Leges enim humane licet sint bone, sunt tamen peccatis permixte, ut faciendo aut permittendo minus malum culpe propter periculum magis mali; nullum enim tale malum est quomodolibet faciendum.

Religio igitur Christi est nullis negociis secularibus implicari in quo plurimum deficiunt negociatores, domini seculares et eis assistentes, cum nos ipsi clerici assistentes dominis nunc mentimur, nunc adulamur et nunc a cultu Deo debito ociamur contra preceptum domini Ecclesiastes ultimo: *Deum time et mandata eius observa;* hoc est, omnis homo debet sic facere. In ista sentencia si dictis

1. M: *Ut si rex Boemie.* O in marg.: *Bohemie;* ib. F: *preciperet.* 2. F: *illiciencia.* EGK: *alliciencia.* HNO: *allicencia;* ib. ACD: *tam* om. 3. EFGHIKLNO: *maximum;* ib. EFHKMN: *quam ad* (BG perperam: *tam ad.* N corr.). 4. ACD: *atque dominus.* 5. ABCD: *quicquid.* F: *quidquam recipiat;* ib. I: *preceperit;* ib. AC: *infringenda.* D corr. 5, 6. GN: *carencie.* 6. I: *specialiter tamen.* 7. ACD: *mandati.* 8. K: *dominus.* 9. AD: *precipiet;* ib. I: *quod eciam.* 10. GN: *hinc ut dicit.* 12. B: *et* om. M in marg.: *Vide clerice.* 14. LO: *quem Christus.* 15. BEFHILO: *cum mundo.* 15, 16. L: *perplexi.* 16. EFGL: *mercando et.* N: *cavendo et.* 16, 17. K: *vel iudicando.* 18. ABCH: *preceptis et* om.; ib. H: *conciliis et preceptis.* 19. F: *est* om. 20. K: *in Psalmo.* 22. GHN: *ac permittendo.* 23. FIKM: *propter maius* (FGN: *magis*) *malum periculum;* ib. HO: *mali maius.* 24. H: *quolibet.* 25. GKLMO: *ergo.* 26. M: *implicata.* K: *debet implicari;* ib. FIL: *in qua;* ib. ACD: *in quo plurimi.* 27. G: *ipsi* om.; ib. AD: *astantes.* C: *ascendes.* 28. I: *menciuntur.* 29. BFIKN: *domini* om. 29, 30. G: *Eccl. XVI.* 30. N: *observare;* ib. B: *id est.* 31. I: *Et ista.*

29. Eccles. XII, 13.

facta compenso, scio omnem sapienciam stabiliri, quia Ecclesiastici XIX, 18: *Omnis sapiencia timor Domini.*

Creatures are allowed natural fear, but the supreme good only is to be feared, and with another kind of fear.

Secunda conclusio: Licet timere creaturas timore naturali sit licitum, tamen solum bonum optimum timore est alio timendum.

Prima pars patet de Christo et aliis sanctis qui secundum illum timorem aliquando meritorie fugerunt persequentes. Ideo sicut timuerunt mortem et amissionem boni nature, sic eciam timuerunt satellites inferentes. Secunda vero pars patet de timore mundano et humano, cum nemo debet timere altero eorum, quia tunc offenderet contra primam conclusionem. Unde animando nos ne incidamus in talem timorem qui est longe abieccior quam servilis, suppono primo quod cuiuslibet hominis personalitas servatur in spiritu quem necesse est perpetuo esse in gaudio vel in pena. Secundo suppono quod minimum bonum virtutis sit cuicunque melius quam omne bonum corporis possibile homini hic in via. Tercio suppono quod omnis paciencia hominis in caritate propter iusticiam sit meritoria vite eterne.

Patentibus duabus prioribus diffuse alibi tercia patet Matth. V, 10: *Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiàm, quoniam ipsorum est regnum celorum.*

Therefore no man must fear for the sake of human or earthly things, as he would then, foolishly, prefer goods of nature or fortune to moral good.

Ex istis tribus supposicionibus, ut patet in probacione prime conclusionis, patet quod nemo debet timere humanitus vel mundane, quia tunc stulte bonum nature vel fortune preponeret bono moris. Stulte dico, quia ut sic amitteret bonum quod appetit. Et hinc nimirum Dominus subsannat stultos huiusmodi, auferendo ab eis quod videntur habere et dando famulo suo, ut bene paciendo in tali casu martirium haberet perfeccius omne bonum nature vel fortune et postea beatitudinem infinitam.

This the holy martyrs have learnt.

Et in istis principiis et per consequens in conclusionibus demonstrative sequentibus instructi sunt omnes sancti martires; unde istam conclusionem impressit Christus in suos discipulos Matth. X, 28: *Nolite*, inquit, *timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed pocius eum timete qui potest et animam et*

1. G: *compensio.* 2. G: *Ecclesiastes.* 7. EFGHIKLO: *fugierunt.* 9. IMN: *bonorum;* ib. ABCDEFGIKM: *timuerant.* 11, EFGL: *alterum.* 13. A: *que.* 15. D: *perpetuo* om. 17. G: *nullum bonum.* 18. FGKN: *Et tercio.* 21. ABD: *duobus.* 23. FG: *quoniam — celorum* om. 27. ABC: *preponet.* 30. ACD: *ut inde.* 31. ABCD: *in tali causa.* 32. ABCDHMN: *preterea.* 33. B: *privilegiis;* ib. H: *per* om.; ib. I: *in* om. 35. B: *sancti* om.

corpus perdere in gehennam, ubi in prima parte prohibetur timor mundanus et humanus. sed in secunda parte timor limitatur et precipitur filialis.

Whosoever lives in childlike fear of God, need not fear any thing earthly or human.

Similiter, si quis stat filialiter in timore Domini, non est compossibile quod aliquid inferat sibi dampnum; sed solum propter dampnum possibile est timendum; ergo si quis timet filialiter Deum, nichil aut mundane aut humanitus est timendum. Assumptum patet eo quod est necesse Deum esse cum quolibet tali filio et per consequens totam multitudinem beatorum: sed necesse est illam esse infinitum forciorem, paraciorem et cerciorem quam tota multitudo perversorum: ergo stante filiacione illa superfluum foret timere aliquid humanitus vel mundane. Superfluum dico, quia exinde decideret sic timens a proteccione divina, cum timendo ubi non erat timor offenderet in legem Domini: quam si teneret, haberet secundum Apostolum ad Hebreos XII, 22 *multorum millium angelorum frequenciam*.

The natural man does not feel these truths.

Istas veritates licet verissime demonstrabiles non sentit animalis homo tanquam puer Helisei cecatus affeccione temporalium, IV Regum VI, 17: sed apertis oculis nostris ad videndum legem Dei et prescienciam boni anime videbimus plane quod plures nobiscum sunt quam cum illis.

Examples from Holy Scripture.

Et istam sentenciam confirmant quotlibet scripture, ut Psalmus XXVI, 1: Cum Dominus *illuminacio mea est* informans intellectum ad cognoscendum legem suam et *salus mea* informans affectum ad observandum eandem: *quem* ergo *timebo?* Nam cum *ipse Deus est protector vite mee* que est mihi carissimum, quia finis ad alia pro quibus timeo, *a quo* ergo *trepidabo?*

Et Psalmo XXII, 1: *Dominus regit me et nihil mihi deerit*, nam preordinacionem eius eternam nichil potest infringere. Et ille videtur mihi sensus istius Ysaie LI, 12: *Quis tu, ut timeas ab omni mortali et a filio hominis qui*

5. B: *incompossibile:* ib. EFHK: *aliquod.* GL: *quod aliquis.* N: *aliquid* om. 6. K: *sed — dampnum* om. 7. ABCD: *Dominum;* ib. EFGHIKLMNO: *nichil aliud mundane.* GKN: *vel.* 8. FO: *de eo.* 9. B: *cum* om. 10. B: *bonarum.* EF: *bonorum.* 11. I: *paraciorem* om. 13. GI: *timere aliud.* 14. C: *quod;* ib. K: *sicut timens.* 16. G: *in lege:* ib. F: *quam si tueretur:* ib. B: *haberet* om. 19. IK: *istas virtutes:* ib. M: *licet;* in marg.: *sint.* 21. BF: *si apertis oculis.* 22. ACD: *presenciam.* BEFGHKMN: *prestanciam.* 23. K: *videmus.* 24. *quotlibet.* M superscripsit: *omnes.* 25. K: *ut in psalmo.* 27. KMO: *inflammans.* EF: *inflammans informans.* 28. F: *quam ego.* KL: *quem ego:* ib. BFHKLMNO: *eo ipso Dominus sit.* 29, 30. L: *que est — timeo* om. 29. GN: *quem est michi beatum quia finis ab alia.* O: *qui est.* 30. GLMN: *quo ego.* 33. FGNO: *ipsius.* 34. E: *homine mortali;* ib. L: *es tu.*

quasi fenum ita arescet? Et oblitus es Domini creatoris tui. Sed et Salomon in ista conclusione instructus est Prov. XII, 21: quando dixit: *Iustum non contristabit quicquid ei acciderit.*

Timor autem quo quis licite timet parentem, terrenum dominum vel amicum est timor naturalis, quia causatur ex pavore boni perdendi vel amoris conservandi, servando regulam virtutis. Timor autem servilis, inicialis ac filialis est solummodo quoad Deum qui autonomatice est dominus atque pater. Quod si contenditur in nomine timoris, vocando timorem quo quis timet hominem timorem servilem, inicialem atque castum, contencio stat in signis.

The praise of human life is to fear nothing more than God.

Et patet quod tota laus vite hominis stat in debita direccione timoris, quod non timeamus aliquid plus quam Deum. Quod videtur ex hoc racionale esse quod dominus correspondenter ad dominium est timendus. Deus autem est summus dominus, summe punitivus et sperantes in eo summe conservativus, quia speret quis filialiter in domino et non est compossibile quin ipse faciet, licet quod non est animali homini placencius, tamen quod est spirituali utilius.

Et confirmari potest tercio ex sentencia Crisostomi et Lincolniensis dicencium quod *nemo potest ledi vel peiorari nisi hoc eveniat principaliter a se ipso.*

Every other kind of fear, so far as it diminishes filial love, has sin in it.

Quoad alios timores patet quod omnis timor pene vel scandali quoad mundum, in quantum diminuit amorem filialem, sapit peccatum, et per consequens non est sic timendum. Solus ergo timor filialis vel castus est licitus et illum debemus habere simpliciter quoad Deum. Quando enim habemus propositum, in cuius conspectu timemus peccare, vel est iste timor sapiens in perfeccionem alicuius quatuor generum predictorum vel est pure filialis non in hominem sed in

1. MO: *arescit.* 2. B: *in* om. 3. FL: *Iustus non contristabitur.* 6. ABCD: *causatus.* 7. N: *ex pavore* om.; ib. ABCDELM: *amore.* K: *amoris observandi.* 9. ABCD: *solomodo.* 10. B: *pater* om.: ib. B: *Quia si conceditur*; ib. K: *in homine.* 12. B: *vel castum.* 15. F: *Quod valet debetur*; ib. B: *racionabile*: ib. F: *quia.* 16. IK: *dominus* om.; ib. EFHLM: *ad dominum*; ib. I: *est timendum.* 17. I: *dominus* twice. 19. I: *finaliter.* 20. F: *alii homini.* K: *alicui homini.* 25, 26. I: *timor penalis scandali.* 26. K: *in quantum* om. 26, 27. B: *minuit timorem.* 27. I: *filialem* om. 28. FGKM: *timendus.* 28, 29. FGHIKMNO: *est castus vel licitus.* 29. ACDH: *et illum debemus habere* om. B: *ipsum.* 31. M: *intus conspectu.* 34—1. K: *sed in peccatum proprium patrie.*

23. Vide supra cap. II, p. 9.

patrem proprium primarie terminatus. Ipse enim est dominus omnium *cuius oculi plus lucidiores sole* omni tempore *contemplantur bonos et malos* Sap. II.

Ideo cum nichil potest fieri nisi in presencia tanti domini tante abhominantis peccatum, quod solum consistit in defectu observancie mandatorum, quis non erubesceret in eius presencia sic peccare? Et patet quomodo formidolosi sunt inepti, ut perficiant bella Domini, ut figuraliter docetur Iudicum VII, 3: *Qui*, inquit, *formidolosus est et timidus revertatur;* sic spiritualiter perficiens bellum Domini.

Sed contencio methaphysica est de quiditate timoris, utrum sit actus vel passio consequens ad noticiam possibilis carencie illius quod quis diligit vel affectat. Et videtur mihi quod sit actus elicitus, sicut amor, gaudium, dolor, tristicia et similia; et omnis timor preter filialem est penalis. Nec filialis est in nobis perfectus, antequam perveniatur ad patriam, et tunc erit constans volicio serviendi domino, ne amittatur amatum. Et sic *omnes sancti angeli timent Dominum*, ut dicitur Iob XLI, 16; licet enim sciant quod non possunt privari a statu beatitudinis, et sic non timent penaliter sed amant filialiter, tamen sciunt quod a statu illo exciderent nisi sibi delectabiliter servirent. Et illo timore summe timent. Diabolus enim *factus est ut nullum timeret*, ut dicitur Iob XLI, 24. Nam de timore filiali fecit se nihil habere, nec de timore privacionis bonorum fortune, cum non eis afficitur, sicut nec delectabili sensuali; bonum nature non timet perdere: servilem tamen timorem summe habet penalem, cum ex invidia nisi frenatus foret a Domino mundum destrueret.

Filial fear of God is not perfected in us till we reach our heavenly home.

The fear of which the Devil is possessed is a slavish fear.

1. AC: *patrem patrum:* ib. B: *primum terminatus.* 2. B: *dominum.* 3. ACD: *Sap. 12 vel 2.* B: *13.* H: *Sap. XI.* 5, 6. K: *deficit in defectu.* 8. N: *formidulosi;* ib. I: *bellum.* 9. L: *ut signanter docetur.* 9. 10. N: *formidulosus.* 10, 11. F: *inperficiens.* 12. K: *contencio mediata.* 14. N: *et affectat.* 15. ACD: *quod est.* 19. FGHKLNO: *Deo.* 20. FHKLO: *Deum.* 26, 27. I: *filiali — timore* om. 28. K: *sicut ut;* ib. ACD: *sensibili;* ib. GN: *naturale.* 29. *time.* AB: *potest* (corr.); ib. EGKO: *servilem autem.* 30. I: *non frenatus a Domino;* ib. HKL: *foret* om.

2. Really Prov. XV, 3; Eccli. XXIII, 28.

CAPITULUM UNDECIMUM.

The treatise of love.

As Christian belief is based on the love of God, every believer has to learn this art of love.

Every other science, not including this, is not only superfluous, but evil.

Post timorem moventem declinare a malo quod precedit naturaliter bonum facere superest *tractatus delectabilior de amore.* Et cum amor variatur secundum subiectum et obiectum ad quod principaliter terminatur, suppono quod fiat limitacio ad amorem quo homo amat secundum supremam potenciam anime dominum suum. Cum autem in illo amore fundatur tota religio christiana, patet quantam operam daret quilibet fidelis ad discendum artem illam amandi in qua stat tota salus hominum et racio omnis boni. Nam Matth. XXII, 37, 38 scribitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua; hoc,* inquit Veritas, *est primum et maximum mandatum.* Primum dico, quia quicquid homo didicerit illo pretermisso, disciplina nedum est superflua sed nociva et servando hanc doctrinam omnibus aliis pretermissis satis est. Ideo est primum quoad dignitatem et consequenciam, unde in quantum sapiens istam doctrinam plus didicerit, de tanto est sapiencior, et de quanto quis plus illam ignoraverit, de tanto est stulcior. Est eciam maximum in preciositate, quia illo servato non est compossibile in via deficere, *cum timentibus Deum* filialiter *omnia cooperantur in bonum* ad Romanos VIII, 28. Et est carta securissima ad querendum regnum celorum. Ubi ergo maior sapiencia quam communicare prudenter cum tanto domino et obligare eum ad tantam amicitiam, ut servet sibi tamquam filio tantum regnum? Hoc ergo mandatum est primum dignitate et maximum in valore quod magister et dominus dignatus est suos discipulos edocere.

The commandment of love is the first in dignity and the highest in value.

Four kinds of love.

Sed notandum quod hec doctrina variatur quadrupliciter in scriptura; nam Matth. XXII, 37 docetur modus quo

2. FGL: *declinari.* 3. G: *precepit.* 7. D: *anime* om.; ib. FHKLNO: *Deum.* 9. I: *quantumlibet.* 10, 11. B: *hominis et racio hominis.* 11. FGIM: *precipitur.* 12. B: *et* om. 13. ACDN: *et ex tota mente* om. FIKMO: *in tota.* GN: *secundum totam mentem tuam.* 15. AC: *adiscerit.* D: *adidiscerit.* K: *didicit.* 19. EFGNO: *illam.* 21. A: *in* om.; ib. BCD: *maxima preciositate.* FGHMNO: *maximum preciositate.* 23. EGMNO: *omnia finaliter.* 24. AD: *acquirendum* C: *adquirens.* 25. C: *sapienter.* 26. M: *et obligant esse.* H: *obligari eam.* FO: *obligari cum eo.* K: *obligari eum.* 27. C: *tantam beneficiam;* ib. K: *ut serviret sibi.* 29. B: *maximum in* om. 31. ACD: *notandum quidem.* 32. AD: *docetur quomodo.*

3. Cf. Ioh. Wyclif, De Amore sive ad Quinque quaestiones Opp. Min. p. 8—10. Vide et Op. Ev. I, 291 seqq. Serm. IV, 411.

debemus Deum diligere secundum ternarium supradictum; sed Marci XII, 30 superadditur *ex tota virtute tua.* Luce vero X, 27 superadditur *ex omnibus viribus tuis;* quod est idem; sed Deuteronomii VI, 5 premittitur *ex tota mente tua,* et superadditur *ex tota fortitudine tua.* Ubi patet non esse repugnanciam sed omissionem ac addicionem notandi misterii.

The commandment of love according to the apostles.

Scivit enim sanctus Moyses in spiritu quod propter tradiciones pharisaicas quibus populus Israel aduerteret ad bona mundi obliturus esset domini creatoris sui. Ideo reliquit terciam clausulam *ex tota mente tua* auctori novi testamenti et eterni *qui non venit legem solvere sed implere.* Per hoc autem quod Mattheus qui prius scripsit evangelium limitat tres potencias, notatur quod interior homo debet primo Deum diligere secundum tres potencias proporcionales trinitati; sed quia amor operatur magna si est, illud quartum additum docet quod homo exterior debet amorem interioris hominis exequi in effectu, ut in veteri testamento robustos ex fortitudine eciam inimicos domini corporaliter debellando. Sed in tempore gracie debet homo apponere totam virtutem corporis et anime sensitive, ut scribit Marcus, que tota virtus exponitur per hoc quod est insimul omnes vires, ut postmodum scribit Lucas. Omnes enim vires hominis debent poni in exercicio fructuose observancie legis Dei, colligate tamen in quoddam unum secundum vinculum caritatis.

Interpretation of the commandment of love.

Sed pro intellectu verbi triplicis in Mattheo notandum quod *ex* significat circumstanciam cause principalis originantis et *totum* significat universitatem potencie diligentis; per *cor* vero intelligit Augustinus potenciam intellectivam, per *animam* potenciam volitivam et per *mentem* potenciam memorativam; ita quod sit sensus: debes Deum diligere primo omnium secundum ultimum potencie intellective et per consequens sine errore

2. AD: *tota* om. 4. L: *premittit.* 5. F: *fortitudine sua.* 7. IN: *misteria.* 8. C: *quod per.* 9. C: *populum.* 10. G: *oblitus esset Deum.* 11. AD: *relinquit.* 13. F: *ad implere;* ib. ABCDG: *autem* om.; ib. FHLM: *qui primus.* 14—16. F: *notatur — potencias* om. 16. I: *proporcionabiles.* 18. K: *amore.* 19. H: *ad effectum;* ib. ABCDHK: *ut* om.; ib. ABDGHMO: *robustius,* 20. FGI: *et inimicos.* 22. GIM: *et scribit magister.* N corr. 22—24. B: *Marcus — scribit* om. 25. I: *fructuoso.* 25, 26. H: *colligate m̂.* 27. G: *triplicis.* H: *videtur tripliciter in Matth.* N: *in mandato notandum.* 28. H: *quod hec signat.* I: *signat circumstanciam esse principalis.* 29. EHI: *signat;* ACD: *ultimitatem.* B: *utilitatem* 30. I: *vero* om.; ib. M: *intelligit* om. 33. ACD: *Deum* om. B: *dominum;* ib. K: *ultimum volitive.* 34—1. B: *intellective — potencie* om.

secundum ultimum potencie volitive et per sonsequens sine contradiccione et tercio secundum ultimum potencie memorative et per consequens sine oblivione.

God is to be feared as a master,

Et moveret ad sic diligendum timor et amor; timor in quantum est *dominus Deus tuus;* nam Malachie I, 6: *Si ego dominus, ubi est timor meus.* Cum ergo in quantum *dominus* habet potenciam puniendi; in quantum *Deus* habet noticiam omnis mali, in quantum est *tuus*, habet curam tui, quibus assistentibus non est compossibile, quin puniat, cum delinquis; patet, quia *dominus* est timendus et quia *dominus bonus* est amandus. Est, inquam, *bonus dominus*, quia nihil exigit a servo suo nisi quod servo suo est utile, cum racione magnitudinis sui dominii non ad sui indigenciam sed indigenciam subditi habet servum; quia ergo non potest precipere nobis inutile, ideo solus ille est dominus cui non possumus servire ultra medium virtuosum.

but to be loved as a *good* master,

Secundo est *bonus dominus*, quia non potest indebite tardare stipendium, sed prevenit omnes servos suos dando plus illis pre manibus quam de condigno poterunt promereri.

who defends His people against all enemies.

Tercio contra omnes resistentes possibiles defendit et dirigit servos suos. Quis ergo non adhereret tali domino? Bonitas eciam quam in se habet moveret ad amorem, eo quod ipse est *dominus Deus tuus;* per hoc enim notatur ex declaracione precedentis capituli quod ipse est Pater et Filius et Spiritus Sanctus. Ita quod cor correspondeat Deo Patri, anima Deo Filio, et mens Spiritui Sancto. Sicut enim cor est primum formatum in animali a quo formaliter membra reliqua sunt formata, sic primum quod inest homini interiori est intellectiva potencia a qua procedit volitiva et memorativa potencia in effectu. Correspondenter in trinitate increata prima origo est Deus Pater, de quo in Psalmo XLIV, 1 dicit natura divina: *Eructavit cor meum verbum bonum.*

1. A: *voluntarie.* 2, 3. N: *sine contradiccione — consequens* om. 2. G: *tercio sine* om. 5. O: *Mal. I dicitur.* 8. ABCDFIM: *est Deus tuus.* N: *causam tui.* 10. AD: *delinquas;* ib. C: *quod.* B: *quia* om. 11. F: *et* om.; ib. G: *bonus amandus.* 22, 13. B: *servo illi.* 14. AD: *indigenciam subditum habet.* EHKLMNO: *sed ad.* F: *sed ad indigenciam* om. 19. I: *tradere stipendium.* 20. GIN: *dando eis plus.* B: *plus* om. LN: *plus premiando.* 22. M: *Tercio quedam;* ib. A: *defendet.* 22, 23. H: *descendit et dirigit.* 23. A: *adheret.* 24. AC: *Bonitas eterna;* ib. F: *haberet.* 26. G: *declaratur.* N: *declaratur et notatur.* 27. I: *ipse* om. M: *quia ipse:* ib. K: *est* om. 27—29. F: *Ita quod — Sancto* om. 28. C: *correspondet;* ib. I: *animo;* ib. I: *et* om. 29. GILNO: *Deo Spiritui Sancto.* 30. ABCDFKO: *fontaliter.*

Anima vero Dei personaliter intellecta est forma, ars, vel sapiencia qua Deus animatur ad operandum ad extra. Ysaie I, 14: *Kalendas et solempnitates vestras odivit anima mea.* Mens autem qua Deus meminit boni et mali est Spiritus Sanctus. Luce I, 51: *Dispersit superbos mente cordis suis*, id est *Spiritu Sancto, qui discipline effugiet fictum*, et contra quem peccando fit peccatum irremissibile; et sic ab intellectu in homine procedit affectus et ab illis memoria quoad actus. Si enim animus humanus intelligit verum, tunc consentit vero et memoratur bonum.

Et si queritur quomodo Augustinus et alii sancti dicunt quod tres res in anima sunt idem personaliter cum eadem, correspondenter ad trinitatem increatam, sunt memoria, racio et voluntas. Hic autem ordine retrogrado nominantur et dicitur quod ibi loquntur de subsistenciis ad se dictis, hic autem de potenciis distinctis ab essencia, quibus animus est extrinsice cognitivus. Primo enim est cognitivus veri, et eo ipso volitivus boni, et ex hiis tercio procedit vis memorativa; et cum amor quem scriptura describit dicatur ad aliquid, signanter comparat istas potencias trinitati. Sed cum nihil amatur nisi cognitum, patet quod ordo vere noticie de Deo inducit racionem in eius amorem, et licet a creaturis capiant philosophi evidenter noticiam de Deo, ut patet Sapiencie XIII, 1 et Rom. I, 20, compendiosior tamen est via et cercior a qua secundum raciones exemplares vel esse intelligibile creaturarum in Deum ascenditur. Ille ergo qui dimissis sensibilibus simulacrisque eorum et fantasmatibus secundum partem superiorem animi in fontale subiectum omnium istorum suspenditur, statim habet quem diligit, cuiusmodi est vir cuius oculi sunt clausi et affectus obturati a peregrinis impressionibus sensibilium. Ille enim

As nothing is loved, but what is known, knowledge of God leads to love of God. How we may acquire this knowledge.

Whosoever dismissing things of sense concentrates on the spirit, finds Him whom he loves.

1. AIMN: *intellectiva*. 2. FGLM: *amatur*; ib. H: *operandum extra*. 3. GMN: *odit*. 5. Codd.: *Luce 2º*. 8. E: *procedit*. 8, 9. D: *affective ab*. 9. M: *et habilis memoria*. 10. KN: *intelligit unum*. 10. 11. I: *memorabitur*. 12. B: *queritur* om. IKL: *queratur*. 13. BDEFHLMO: *sunt* om.; ib. EGMNO: *substancialiter*. O in marg.: *personaliter*. 14, 15. NO: *sicut memoria*. 15. L: *sunt racio, memoria et voluntas*. 16. ACD: *ordinantur*; ib. ABCDGHIKLN: *et* om.; ib. B: *loquimur*. 17. B: *ad de dictis*; ib. N: *autem* om. 18. B: *princi cognitivus*. 19. G: *ex eis*. 20. ACD: *precedit*. 21. G: *dicitur*; ib. K: *ad* om.; ib. FGI: *illas*. B: *ipsas*. 22. B: *si cum*. 23, 24. GILMN: *inducit recte in eius*. 27. IKL: *quam secundum*. 28. IK: *ostenditur*; ib. C: *Ille autem*. 29. FGHKMNO: *sensualibus*; ib. GN: *eorum ac*. 30. H: *anime*. 31. N: *suspendit*. 32. M: *et aspectus*. 33. I: *obtinati* (sic). F: *obscurati*. GN: *obdurati*; ib. F: *sensualibus*.

6. Sap. I, 5.

tamquam bonus studens subpeditat voces et caracteres sensibiles et colligit omnes vires suas ad apprehendendum sentenciam libri vite mundi sapientibus occultatam. Ideo est de philosophis contemplativis et laicis intuentibus hunc mundum sensibilem, sicut foret de duobus intuentibus librum sumptuosius fabricatum, quorum unus principaliter quietatus quoad intellectum et affectum quiesceret in his signis, alius vero suspendens eorum noticiam quantum sufficeret quiesceret in signatis.

How the world of sense appears to the philosopher and the ordinary man respectively.

Unde optima doctrina esset mihi et mei similibus non attendere ad aliqua transitoria quoad cogitacionem vel affeccionem, nisi de quanto in illis spiritualia contemplamur; quia experimento didici quod minima mora in illis quoad intellectum vel affectum indisponit ad contemplacionem et per consequens ad Dei dileccionem. Et hinc prophete veteris testamenti tam boni quam mali, sicut et Christus ac sui discipuli verbo et opere docuerunt non esse in transitoriis solicite inmorandum, sed ad fontem eorum trinitatem increatam potenter transcurrendum, et in ipso sapienter meditandum et perseveranter delectandum. Et sic si animalis homo meus querit quid diligo, quando diligo Deum meum, respondet homo interior qui iudicat omnia quod diligo unum quod est omne bonum. Sicut enim de virtute sermonis *Deus est omnia in omnibus*, sic est indubie omne bonum; sicut enim est esse intelligibile, ita est bonum intelligibile cuiuslibet creature, sed licet sit omne bonum, non tamen omne bonum creatum sed racio infinitum anterior, superior et profundior; ideo diligendus est tamquam dominus potentissimus ex toto corde ante omnia. Stultum enim est diligere aliquid ante eum vel contra eum, cum eius opposita non possunt prevalere. Diligendus

Transitory things must be contemplated only in relation to spiritual things.

Thus, the prophets, Christ, and the apostles have taught us not to dwell on transitory things, but to pass to contemplation of their source, the uncreated Trinity.

God is to be loved for His omnipotence

1. D: *suppeditans*. 2. I: *et tollit*. 3. GM: *occultam*. K: *occultata*. 3, 4. GHIK: *Racio est*, 4 K: *et logicis*. 7. ACD: *his* om. 8. B: *supplendens*. 10. I: *esse mihi*. L: *et michi*. O corr.; ib. H: *et meis*. 11. C: *alia*. AD: *altera*. 12. FGMN: *affectum*. 12, 13. LNO: *contemplantur*. 13. I: *minima* om. N: *minima materia*. 14. B: *vel affectum* om. 14, 15. EFK: *contemplantur*. G: *quoad contemplacionem*. 16. D: *testamenti* om. 17. E: *Christus et*. 18. B: *morandum*. 19. GN: *potencialiter*. O in marg.: *potencialiter*. 20. FGHM: *et* om. before *in ipso*; ib. F: *meditandi*. 21. K: *melius querit*. 29. B: *omne bonum* om. 24—25. F: *Sicut enim — omne bonum* om. 25. B: *omnis in omnibus*. 26. K: *ita est bonum intelligibile* om. 28. BCEFIKMO: *tamen bonum creatum*; ib. I: *interior amor*. EGLMN: *sed omnino infinitum*. H: *sed ideo anterior, superior et profundior infinitum*. KO: *sed ideo infinitum interior amor*. 32. ABCD: *cum ex eius omnipotencia non possumus*. A: *eius* om.

24. I Cor. XV, 28.

and His omniscience. It is foolish to love anything beyond God, who is omniscient. God is to be loved for his supreme benignity.

est secundo tamquam Deus sapientissimus ex tota anima et hoc super omnia. Stultum est enim aliquid diligere supra eum, cum sit omnisciens, omnia intuens subtus ipsum. Ecclesiastici XXIV, 7 dicit eadem Sapiencia: *Ego in altissimis inhabitavi et thronus meus in columpna nubis.* Tercio diligendus est tamquam Deus tuus benignissimus in tota mente intra omnia, ita quod nichil sit diligibile extra eum; supportat enim omnia amictus lumine creato sicut vestimento. Sap. I, 6: *Benignus est enim spiritus sapiencie.* Et subditur eius causa: *quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum: et hoc, quod continet omnia, scienciam habet vocis.* Sicut ergo omnia opera nostra debemus facere *in nomine Domini*, ut docet Apostolus I ad Cor. X, 31, sic quamcumque creaturam diligimus, debemus in Deo diligere, sub racione qua habet esse intelligibile intra eum et sic sub racione qua est opus Dei ipsam potenter creantis, sapienter conservantis et dulciter gubernantis, aliter enim est ficta dileccio, quam Spiritus Sanctus odit, et sic Deum diligimus. Ideo signanter ipse amorosus paranimphus Ioannes in secunda et tercia epistola sua canonica addit quod *diligit filios suos et Electam dominam in veritate*, quia non est aliter epitalamium vel eciam amor castus, et licet iste raciones trinitatis increate tam crebro sint hic in arte amandi per ordinem inculcate, non tamen credendum est quod una posset esse sine reliqua, vel quod debet aliam a parilitate in arte amandi excedere, sicut declarat Lincolniensis in quodam dicto exponens illud Rom. I, 20: *Invisibilia autem Dei a creatura mundi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Tria sunt,* inquit, *invisibilia*

Loving a creature we should love it in God who has created it, preserves and governs it.

2. B: *est* om. 5. BFHIKNO: *habito.* 6. B: *tamquam* om. 7. H: *in tota mente, in tota anima ita quod.* 8. G: *eum* om. N add. in marg.; ib. A: *amictos lumen.* 9. B: *Sap. I dicitur.* 14. HIKMO: *ad Coll. 3.* B: om.; ib. G: *si*; ib. GIKM: *quomodocunque*; ib. K: *ergo creaturam.* 15. ABCD: *et debemus.* 18. G: *esset.* 19. F: *odit dileccionem*; ib. AD: *et sic diligimus Deum diligeremus.* BN: *ut sic.* 20. FGM: *iste amorosus*; ib. K: *Ioh. in 3a epistola.* 21. FGIKLMNO: *qui diligit.* 22. ACDFK: *in virtute.* O: *in veritate*; in marg. corrigit *in virtute*; ib. O: *alter.* 22. 23. GN: *epicalomium.* 23. B: *eciam* om. 25. ACDFGHKLO: *incultate.* 26. B: *debent* 26. 27. ELN: *in parilitate.* D: *a periclitate.* 27. N: *excidere.* 29. ACD: *Dei* om.

10. Sap. I, 7. 20. Ep. Ioh. II, 1 Senior Electae dominae et natis eius, quos ego diligo in veritate. 30. Lincolniensis Dictum XXXII: Omnium quodque operum nostrorum voluntariorum faciunt tria: potencia scilicet, sapiencia, voluntas sive amor, et tamen unumquodque nostrorum operum alicui uni istorum trium magis proprie quam aliis attribuimus . . . (Cod. univ. Prag. A. 24, fol. 98b).

Dei; scilicet potencia, sapiencia et benignitas, ex quibus procedunt omnia, per que consistunt omnia, et per que reguntur omnia iuxta modum loquendi eiusdem Apostoli Rom. XI, 36: Ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia. Potencia, inquit, *creat, sapiencia sustentat, et benignitas gubernat.* Que tria cum sunt ineffabiliter, tamen in Deo unum sunt et in operacione separari non possunt. Potencia enim per benignitatem sapienter creat, sapiencia per potenciam benigne conservat, benignitas per sapienciam potenter gubernat. Potenciam manifestat creaturarum immensitas; sapienciam honestas, et benignitatem utilitas. Et declarat post quod universitas creata cum qualibet sui parte est liber naturalis digito Dei scriptus in quo insipiens miratur pulcritudinem sensibilem, sensum animalis hominis depascentem, sed sapiens meditatur eius artificem, interiorem hominem factum ad eius ymaginem, et similitudinem nutrientem. Unde Sap. XIII, 1, distinguuntur hii duo homines: *Vani sunt,* inquit, *omnes homines in quibus non subest sciencia Dei et de hiis que videntur bona non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex.* Quo contra David qui meruit intellectum ad scrutandum legem Domini Psalmo LXXVI, 12 sic loquitur: *Memor fui operum Dei, quia memor ero ab inicio mirabilium tuorum, et meditabor in omnibus operibus tuis.* Facile quidem est laico recolere opera Domini in se ipsis; ideo illud per verbum de preterito explicatur. Sed difficillimum est clericaliter in eis intelligere quomodo omnia creata sunt secundum exemplaria verbi Dei. Ideo illud est difficilius, et finis gracia cuius noticia sensibilis ordinatur explicatur per verbum de futuro et nomen mirabilium, cum infertur *quia memor ero ab inicio mirabilium tuorum,* sed quia in eis debet esse quieta contemplacio perseverans, ideo subditur: *Et meditabor in omnibus operibus tuis.* Unde

Omnipotence, omniscience, and benignity are all *one* in God: omnipotence creates, omniscience preserves, benignity governs. The created universe is the book of nature written by the finger of God. The fool admires beauty, but the wise man thinks of Maker and of man, created in His likeness.

2. AE: *per quem;* ib. F: *et que constituunt.* 2, 3. K: *et per — omnia* om. 3. B: *loquendi* om. 4. I: *Rom. 2.* 6. H: *tamen* om. 8—9. B: *sapienter — sapienciam* om. 10. F: *Potencia;* ib. AD: *manifestavit.* 13, 14. D: *in quo insipiens* om. B: *incipiens.* I: *in quo* om.; ib. I: *insipiens autem.* 16. IKM: *teriorem secundum hominem factum;* ib. F: *et hominem.* 17. EFI: *innitentem nutrientem.* N in marg.: *innitentem.* 18. F: *distinguunt.* K: *distinguitur;* ib. I: *duo* om. 19. C: *sentencia.* 20. B: *non possunt.* I: *potuerant.* ABCDFM: *poterunt.* 21. EGKN: *quisquis.* 22. AD: *qui novit.* B: *qui mut* (sic). 23. K: *Dei;* ib. K: *Psamo 78.* 24. K: *Domini quia.* 25. G: *sed et;* ib. C: *mandatis tuis;* ib. G: *Et facile.* 26. EF: *laice;* ib. G: *se ipso.* 29. O: *est* om. 31. L: *et nomine.* 32. ABD: *ab inicio.*

32. Psalm. LXXVI, 13.

post noticiam sensus imperfectam intelligens sensibilium opificem premittit: *Et dixi: Nunc cepi sapere*, quia secundum Gregorium *nescit mens per torporem veterascere que studet per desiderium inchoare*. Sed in omnibus istis viator languens offenditur, quod tam confuse habet noticiam Dei sui quem debet diligere; videtur enim terrenis hominibus quod Deus suus non esset nisi foret palpabilis sive sensibilis; unde in istis sanctus Moyses languit Exodi XXXIII, 18: *Ostende mihi gloriam tuam.* Cui Dominus: *Non potes videre faciem meam; non enim videbit me homo et vivet.*

Ordinary man imagines his God to be a visible being; cf. Moses in Exod. 33, 18.

Ista difficultas diffusius discussa est alibi, quomodo Deus non videtur a carnalibus post lapsum nisi vel fide vel discursive per creaturas in suo analogo. Ideo sicut ad noscendum hoc preceptum pernecessaria est noticia trinitatis et ydearum, sic et materia de universalibus. Idee enim sunt tam necessarie quod sine earum noticia nemo sit sapiens nec per consequens virtuosus, ut dicit Augustinus octoginta trium qu. XLVII. Tripliciter igitur videtur Deus et per consequens proporcionaliter illis modis amatur; scilicet intuitive ut a beatis in patria; discursive ut a philosophis in via; et sola fide ut a simplicibus christianis. Et istas imperfectas noticias consequitur proporcionabiliter dileccio. Ille ergo est infidelis qui nescit elevare potenciam intellectivam ad cognoscendum quod deitas non sit aliqua creatura sed super omnia individua, species vel genera et sic in ente primo analogice conveniunt.

Is God visible? Only by faith, or discursively through creatures made in this image. For such vision is indispensable a knowledge of the Trinity, of the ideas, and of the matter of the universe. God may be seen in a threefold way; intuitively in heaven; discursively by philosophers; and by faith alone as by simple Christians.

Deus igitur secundum venerabilem Anselmum est ens quo melius cogitari non potest, quod sic ostenditur per deducens ad impossibile contra quemcumque protervum nescientem logicam suam; supponendo primo quod eo

St. Anselm's demonstration that God is a being than which none better can be imagined.

2. F: *permittit*: ib. D: *Et* om.; ib. B: *separare*; ib. A: *quod*. 4. H: *desideria*. 5. H: *viator linguens*; ib. F: *quo tam*. H: *quia tam*; ib. G: *confusam*. 9. FGHLMNO: *elanguit*. 10. GILMO: *non poteris*. 12. ABCD: *diffusa difficultas discussa*. F: *est diffusa est*. K: *diffuse discussa*. 16. EIL: *et eciam*. M: *sicut et*. 17. G: *quam sine*. 18. LM: *fit*; ib. G: *Unde dicit*. 19. FGL: *octoginta trium* om.; ib. K: *questione 77*; ib. EGHILMNO: *ergo*. 21. B: *modis* twice. 22. GN: *et discursive*; ib. F: *ut a phariseis*. 24. ABCD: *proporcionalis*. 25 I: *intuitivam*; ib. C: *et ad*. 26. B: *quod deitas* om. 26, 27. ABCDI: *sed supra*. 27. ACDL: *et genera*. 28. K: *analogice* om. G: *anologico*. 29. EFGHILNO: *ergo*. 32. ABCDH: *noscentem*; ib. BE: *suam* om. O extinxit.

1. Psalm. LXXVI, 11. 3. St. Gregorii Moral. lib. XXII, cap. IV. Opp. tom. II, 216. 19. St. Augustini Liber de Diversis Quaestionibus LXXXIII, Quaestione XLVI. Opp. tom. VI, 30. 29. Anselmi Proslogion, cap. V. Opp. tom. I, 224.

ipso quod res intelligitur habet proporcionaliter esse intellectuale. Patet ex modo loquendi Aristotelis VII, Metaphysice 30, quomodo domus extera fit a domo in anima.

Secundo suppono quod omnis res habens esse reale et intellectuale habet maius esse quam si solum haberet illud esse intellectuale.

Tercio suppono quod secundum diffinicionem quid nominis Deus sit, quo nihil melius potest cogitari, quia nomen est vox significativa ad placitum, ideo licet contra quemcunque protervum significacionem talem petere sine calumpnia.

Quibus suppositis cum Deus sit in intellectu, ut patet ex prima supposicione et interloquio, queritur utrum Deus habeat solum esse intellectuale vel cum hoc esse reale. Si secundo modo, patet conclusio negata a falsigrapho; si primo modo, tum iuxta secundam supposicionem Deus haberet maius esse, si cum esse intellectuali haberet esse reale. Sequitur ex tercia supposicione quod datum secundum esse intellectuale non sit Deus.

Ex isto videtur isti sancto quod Deus sit manifestissime cognoscibilis noticia abstractiva evidencius et compendiosius per deducens ad impossibile contra insipientem quam per deducens per demonstracionem Aristotelis ab effectu; et ex eodem sequitur quod Deus sit utilissimum et formosissimum et delectabilissimum, nedum quod potest esse sed quod aliquid poterit cogitari. Ex quibus captis ab intellectu et demonstracione con-

God is the most profitable, beautiful and delightful being imaginable.

1. FGM: *quod aliquid intelligitur.* N: *eo ipso quo aliquid.* 2. F: *loquendo.* 3. F: *Metaph. 36.* H: *Metaphysice III*; ib. I: *quod domus*; ib. HL: *extra.* 5. I: *omnes res habent.* 6. EL: *intelligibile.* 7. ACD: *illud* om. B: *idem*; ib. EFGKLN: *intelligibile.* 8. E: *quod* om. 9. B: *Deus* om.; ib. BFGIKNO: *quo melius cogitari non potest.* 9, 10. FGHIKLNO: *nomen enim; quia* om. (sic et B). 11. AD: *quemcunque* om. 11, 12. F: *causalem petere.* 13. I: *in* om. 14. I: *et modo loquendi.* EFGLMN: *et modo loquendi* (F: *loquendo*) *interloquio.* 15. FL: *habet*; ib. EFGL: *intelligibile.* 17. G: *modo* om. 18—19. I: *Deus — supposicione* om. 18, 19. ACDEFGHK: *intelligibili.* 19. L: *secundum terciam supposicionem.* 20. I: *quoniam datum*; ib. EGL: *intelligibile*; ib. N: *non est.* 21. I: *Ex istos* (sic). EGKMN: *Ex istis.* 21, 22. N: *maxime cognoscibilis et manifestissime.* 22. E: *intelligibilis.* 23. ABCDFHKLMNO: *per deducens* om. 24. E: *quam demonstracione.* G: *per demonstracionem arguit ab effectu.* 25. I: *et patet ex eodem sequitur.* 26. I: *universalissimum.* GH: *utilissimus, formosissimus, delectabilissimus*; ib. O: *et* om. before *formosissimum.* 27. B: *aliquis . . . cogitare.* 28. I: *Ex hiis universalibus captis.* FM: *Ex hiis tribus captis.* EGLN: *Ex hiis tribus universalibus captis ab.* O: *Ex quibus tribus*; ib. B: *cum intellectu.* ACD: *ex intellectu*; ib. BDEGHKLMN: *et* om.; ib. N: *demonstrative.*

3. Aristoteles, Met. lib. VI, cap. IX: *οἷον ἡ οἰκια ἐξ οἰκίας ἢ ὑπὸ νοῦ . . . γίγνηται.*

simili ducente ad impossibile sicut primo vel aliter ex pura fide simplici christiana patet quod necesse est fidelem elevare intellectum ultra totam universitatem creatam ad hoc quod cognoscat vel diligat Deum suum. Patet eciam quod ista noticia sine continuacione non sufficit, sed oportet iugi meditacione die ac nocte superaddere bonum opus. Unde sicut philosophus incontinens pro tempore sue fornicacionis quoad habitum sue noticie vincitur passione, in tantum quod pro tunc dicitur ignorans et stultus, sic corespondenter omnis christianus evolans a meditacione legis Dei eterne ad temporalia cum quibus appetitus suus inordinate afficitur, fornicatur spiritualiter a sponso ecclesie et fit stultus. Ideo necesse est contemplari quod Deus ex omnipotencia utilissima sit utilissimum, ex omniscienti sapiencia sit formosissimum et ex omnivolenti benevolencia sit benignissimum; et necesse est viatorem fide vel demonstracione sic Deum suum continue contemplari et amorem suum in ipsum proicere. Quis enim credens quod Deus non posset caritative servantem mandata sua in proteccionem suam suscipere, et iterum quod per idem Deus non posset huiusmodi servo in utilioribus bonis ex omnipotencia sua deficere, non adhereret tanto domino toto corde? Quam sentenciam inculcat Apostolus Ro. VIII, 31. *Si*, inquit, *Deus vobiscum, quis contra nos?* et specialiter si adhesio per amorem sit facillima, prudentissima et delectabilissima. Non enim in contemplacionibus tumultuantis mundi sollicitudines, non collisiones spirituum subiectancium fantasmata, ad que ymaginacione laboriose discurritur,

The Christian who flies from meditating on God's law to temporal things practises spiritual fornication and becomes a fool.

The speculative mind does not contemplate the anxieties which trouble the world,

1. K: *sicut prius.* GN: *sic primo;* ib. B: *ex* om. 4. B: *datam;* ib. IM: *vel diligat* om. H: *diligit.* 5, 6. I: *sive continuacio non sufficit.* 5. G: *non* om. N addit. 7, 8. I: *incontinens* om. 8. K: *per passibile.* 9. G: *vivatur* (sic); ib. I: *quod propter* (sic). K: *quod tunc pro tunc.* 10. FGMN: *ignarus et;* ib. ABCDFHMO: *sic* om. 13. H: *specialiter.* 13, 14. FM: *et fit* om. 14. AI: *sit stultus.* 15. AEFGIKLMNO: *unitissima.* H: *utilissimus ex . . . formosissimus.* 15, 16. DF: *ex — formosissimum* om. 16. K: *omnivalente.* 17. H: *benignissimus;* ib. HIKLO: *sed necesse est.* G: *sed necesse viatorem.* 18. B: *demonstrative.* 19. ABCD: *contemplantem amorem.* E: *contemplantem et amorem.* K: *continui contemplative amorem:* ib. H: *et* om. 20. GM: *Deus non potest;* ib. K: *possit.* 21. BCLM: *ad proteccionem.* FGHN: *non ad.* 22. ABCDHK: *et interim;* ib. K: *quod* om.; ib. ABCDFI: *per idem* om. H: *per idem quod;* ib. E: *non* om. 24, 25. F: *sentenciam* om. 25. ACD: *Sicut, inquit.* 26. BHIKLMNO: *dum adhesio.* 28. ABCDEKLO: *tumultuant.* M: *tumultuantis.* FGI: *tumultuantibus.* 29. I: *collisionis spiritum subiectancium;* ib. G: *substanciancium.* 30. BH: *imaginarie.* M: *ad que ymagines.* K: *ymaginacio;* ib. G: *laboriosissime;* ib. I: *discernitur.*

nec eciam corporis passiones sed speculativus quiete bonum optimum contemplatur. Et illud credo *unum* quod Veritas dicit Luce X, 42 *esse neccessarium*, nedum quod oportet intrantem gaudium vitam contemplativam prius preponere, sed quia adherere illi uni simplicissimo est summe utile. Et quoad bonum pulcherrimum et honestissimum, patet quod nedum summa sed tota pulchritudo relucet in verbo; si enim pulchra sint producta ad extra in suo genere, de quanto habent umbram splendoris in prima luce et coequantur in complacencia create potencie sensitive, quanto magis in suis exemplaribus eternis, ubi coequantur luci prime et sunt realiter fons luminis secundum sensum domini coequate? Ubi ergo est utrorumque maxima equalitas, est indubie maxima pulcritudo. Infinitum ergo pulcrius est quo sensus Domini quietatur quam est esse extrinsecum accidentale infinitum imperfeccius in quo non poterit vis hominis quietari. Sunt enim existencie rerum in proprio genere peripsimata vel feculencie respectu esse primi quod habent ad intra, cum pulchrior ac delectabilior sit domus in anima quam domus materialis extrinsecus exemplata. Pulcrius quidem est animum in se ordinate rem extra disponere quam materiale extrinsecum disposicioni huiusmodi subiacere. Revera tante proporcionaliter est pulcrius quante species in anima excedit figuram corpoream domus extra, et per consequens infinitum excedunt in pulcritudine exemplaria in forma divina a qua singula creata sunt formata. Et hinc reor propter summitates pulcritudinum universitatis create in verbo divino congregatas pulcherrime dicit idem verbum Psalmo XLIX, 11 *pulchritudo agri mecum est*. Pulchritudo quidem nature corporee plus rutilat animali

nor the body's passions, but only the supreme good.

1. CN: *speculative*. F: *speculativius*. H: *speculacius*. G: *speculacio*. 2. K: *credere*. 3, 4. I: *non dum quia*. 4. ABCD: *oportet necessitantem*; ib. N: *intrantes*. 5. I: *proponere*; ib. M: *simplicissime*. 6, 7. HK: *vel honestissimum*. 7. B: *tota* om. 8. GINO: *pulchra sunt*. 9—10. I: *producta — umbram* om. 9. G: *ad exempla*. 10. BCD: *splendorum*; ib. EO: *et non coequantur*. 12—14. B: *coequantur — ergo* om. 12. F: *sunt* om. 13. I: *fons luminis sensitivi domini*; ib. EFGNO: *sensui domini coequate*. 14. ABCDEHLM: *utrumque*: ib. G: *coequalitas*. H: *magna equalitas*; ib. F: *et indubie*. G: *indubie* om. 15. FGIK: *in quo*. 16. F: *quod est*; ib. B: *est necesse*. 18. GN: *quietare*. 19. K: *peripsima*. 21. K: *sit* om. 22—23. I: *Pulchrius quidem ordinate animum in se rem disponere extrinsecum quam male*. 23. EFHKMO: *extra* om. 24. B: *huiusmodi* om. 25. F: *est* om.; ib. B: *excedit* twice. 26. I: *dominus*. 27. F: *extraria*. 27, 28. B: *mente divina*. 28. BFGIKLNO: *sunt formosa*; ib. HK: *reor quod*. I: *credo quod*. 29. ACD: *summitalis pulchritudinem*. 30. D: *in* om. 32. I: *Pulchritudo quidem corporea*.

hominis in floribus terre nascencium, sed spriritualis cognoscit quod pulchritudo infinitum excellencius est in fonte, qui Ier. XXXI, 23 vocatur *pulcritudo iusticie*. Quando ergo vis plene delectari in bono utili vel honesto, ascende super totam universitatem creatam et contemplare Deum tuum sub racione qua omnia ista in ipso centraliter et per consequens infinitum intrinsecus quam extrinsecus sunt unita.

Supreme love is due to God, as He is not only the most profitable, beautiful, delightful and honourable good, but also the most restful.

Et patet tercio quod Deus sit summe diligibilis nedum quia bonum summe utile atque pulcherrimum, verum eciam quia bonum delectabile atque honestum, et per consequens maxime quietativum, ibi enim est sensibile omnium sensuum sine offensione commixta, quia sine contrarietate vel defectu racionis delectabilis; cum ibi sit summa racio omnis boni. Quomodo ergo vis intellectiva, volitiva et delectativa interioris hominis comprehendens hoc bonum secundum omnem racionem comprehensibilitatis sibi possibilem non foret in omnibus eius partibus quietata? Haberet enim summe quietativum summe proporcionaliter obiectum, non sparsim sed unitissime quacunque racione iuvante reliqua ad comprehendendum illud obiectum proprium hic in via sed secundum racionem disparem, quia secundum esse intelligibile proporcionaliter ad divisionem potencie. Unde patet quod omnis delectacio nostra sensibilis hic in via miscetur cum dolore et pena, sicut patet de sensu gustus et tactus quoad quodcunque esibile aut actus venereos. Nam unum membrum ex inordinata prurigine delectatur et aliud simul tempore dolet vel tristatur, et idem membrum nunc delectatur nunc tristatur; et sic ex interpolacione delectacionis tam quoad subiectum quam eciam quoad tempus generatur in brevi quoad omnes delectaciones sensuales fastidium atque pena. Patet eciam ex naturali desiderio summi boni, quicquid homo amaverit citra

Every delight of sense in our earthly life is mixed with pain and punishment.

Whatsoever a man loves save God

3. E: *fonte que:* ib. I: *Ier. 3º.* G: *Ierem. ullo* (sic). 4. B: *declarari.* G: *declarari vel delectari;* ib. C: *tibi honesto.* 6. ABCDG: *in illo;* ib. ACDEFGIM: *sunt;* ib. GH: *essencialiter.* 7. ABCD: *intensius.* G: *extrinsecus quam intrinsecus.* 8. FGILMN: *sunt vita.* 10—11. I: *bonum — quia* om. 11. BFGHKLMNO: *eciam* om.; ib. M: *summe delectabile.* 12. ABCD: *quietantem.* H: *quietancium.* 13. ABCD: *omni.* 17, 18. BHN: *comprehendentis.* 19. CO: *Ita haberet.* I: *Haberet — summe proporcionaliter* om. 19, 20. HLO: *suum proporcionaliter.* 21. B: *ad* twice. 22. *illud.* FGHN: *idem;* ib. *hic.* ABCDHKO: *quod.* 23, 24. M: *secundum esse divisibile ad divisionem.* 24. I: *proporcionaliter* om.; ib. ABC: *deificacionem* (?) 29. *idem.* ABCD: *illud.* 30. FGIMO: *et nunc;* ib. H: *nunc tristatur* om.; ib. G: *interpellacione* om. 31. B: *sensus delectacionis;* ib. BFGLM: *eciam* om. O in marg. addit.

Deum, acuitur desiderium frustratum a fine quem ultimate desiderat, tanquam terra ecentrica que fluctuaret in vacuo vel tanquam stomachus famelicus.

stimulates a longing frustrated of its end.

Et patet tercio quod oportet volentem sapere istam dulcedinem esse alienatum a sensibilibus, omnia temporalia postponendo. Ideo Exodi XXXIII, 20, postquam locutus est dominus Moysi amicabiliter et familialiter in natura angelica dixit quod *non videbit eum homo et vivet;* supple non intuebitur eum essencialiter vivendo animaliter. Sic enim signat homo sepius in scriptura, ut I Cor. III, 3: *Cum sit inter vos zelus et contencio, nonne vos carnales estis et secundum homines ambulatis?* Spiritualis ergo illam dulcedinem perscrutatur, ut patet I Cor. II capitulo.

CAPITULUM DUODECIMUM.

Ex istis patet simul solucio obiectuum quos carnales faciunt contra dicta et discrecio iudicandi, si proficimus sic amando. Dicunt enim carnales tanquam ceci a nativitate expertes iudicio colorum quod totum hoc sit fictum fantasticum. Sed cum talibus infidelibus non expedit contenciose procedere sed more Apostoli I ad Cor. II, inducere eos ad amorem ex gratitudine facta humanitus a domino nostro Iesu Christo. Sapiencia vero de natura divina cum suis racionibus et capacitas anime omnium istorum tractari debet inter perfectos. Ideo cum prevaricata sint eciam rudibus delectabilia ad credendum et ab ethnicis philosophis demonstrata, debent credi propter bonum concomitans et fidem superioribus adhibendam.

Solution of the objection of those who deny the sweetness of love.

3. O: *in vano.* 4. ACDF: *sapere* om. 5. I: *alienatam sensibilis.* 7. ABCDKMO: *et facialiter.* 9. EL: *vivet id est non.* 10. EFK: *significat.* 11. B: *ad Cor.* 12. HK: *vos* om.; ib. N: *hominem.* 13. H: *istam.* 13, 14. B: *ut — capitulo* om. ACDEGHO: *patet* om. 16. EGHILMNO: *patet finalis;* ib. C: *solvendo obiectuum;* ib. ACD: *quod carnales.* 17. ACDFK: *faciunt vel obiciunt;* ib. F: *et directo;* ib. H: *si profuimus.* O in marg.: *profuimus.* 19. I: *inexpertes;* ib. MO: *iudicio celorum.* 20. LO: *fictum et.* 20, 21. B: *non est.* 21. L: *contencione.* 21, 22. I: *more simplici I Cor. 2°.* AD. *Cor. 12.* 22. B: *et gratitudine;* ib. D: *gratitudine* om. 23. BGLNO: *nostro* om. 24. I: *capacis.* 25. N: *inter provectos.* 26. ABDN: *prenarrata;* ib. I: *et rudibus.* 28. I: *communicans.* 29. AD: *superiorem.* N: *superius;* ib. F: *adhibenda.* ABCDEGHIKMN: *adhibendum.*

The opinion of Aristotle and Averroes on the happiness of speculation on the highest causes.

Ponit enim Aristoteles X Ethicorum felicitatem hominis in speculando causas altissimas, et Commentator XII Metaphysice Commento XXXIX intelligere per intellectum qui est in nobis valde est voluptuosum et nobilius omnibus rebus existentibus sed ut dicit parvo tempore existit in nobis. Naturale quidem principium est quod potencia nobilior plus delectaretur in obiecto suo proprio quam potencia minus nobilis. Sed quis dubitat quin intellectiva potencia sit nobilior quam sensitiva, et iterum quod obiectum excellentissimum intellective sit Deus ipse? Ex quibus sequitur quod contemplari ipsum sit nobis maxime delectabile. Verisimile ergo est quod gentiles philosophi et sapienciores christiani ista non fingerent, specialiter assistentibus operibus gloriosis martirum Christi ex fide huius premii, cuius primicias parum gustaverant hic in via.

As they are certain of God's existence, they regard Him as the supreme object of our love.

Cum ergo claret philosophis Deum esse et includere in se cuiuslibet boni perfectissimam racionem, constat eis ex eodem principio quod sit summe amabilis. Amabilitas enim et bonitas se consecuntur.

Similiter, omne finaliter ex se diligibile est magis diligibile quam aliud quod solum est diligibile in ordine ad dileccionem prioris ut finem. Sed Deus est finaliter diligibilis ex seipso et quodlibet aliud in ordine ad dileccionem Dei per se finaliter ordinantem; ergo Deus est plus diligibilis quam aliud citra ipsum.

Item, cum omnis homo noscit vel debet cognoscere quod Deus sit tam bonus, tam diligibilis, debet velle

1. I: *felicitatem philosophis.* 3. IK: *Commento* om.; ib. IK: *quarto 39º.* 4. D: *est* om.; ib. H: *valde* om. 5. BCDFHL: *existentibus in nobis.* 7. I: *quod pena.* 8. I: *quam pena;* ib. MN: *dubitat quoniam.* O: *quoniam;* correxit. 9. A: *potencia* om.; ib. B: *potencia sensitiva.* FHIKMNO: *nobilior sensitiva.* 12. I: *Risibile ergo;* ib. ACD: *ergo* om. B: *igitur.* 13. ACD: *philosophi* om. 14. N: *non fugierunt.* 16. GMO: *gustaverunt.* N: *gestaverunt;* ib. F: *hec in via.* 18. *eis.* FGHLMO: *illis.* 20. ABCD: *se* om. 21. H: *Similitier esse;* ib. L: *est maius.* 21—22. I: *est magis — solum est* om. M: *est maius quam aliquid.* 22. C: *diligere in.* 23. ABC: *priorum.* 23—25. D: *prioris — dileccionem* om. G: *prioris — dileccionem* extinxit. 23. FIKLNO: *Deus autem est:* ib. B: *est solum;* ib. BL: *finaliter* om. 24. B: *ipso finaliter.* 25. I: *pro se;* ib. BKM: *mensurantem.* EFGHILNO: *mensurante.* 26. F: *quam aliquod.* 27. ABCD: *Iterum;* ib. ACD: *noscere.* 28. FIK: *et tam.*

1. Aristoteles, Ethica Nicom. lib. X, cap. VIII: *Τὸν αὐτὸν δ' εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον· ὥστε κἂν οὕτως εἴη ὁ σοφὸς μάλιστ' εὐδαίμων.* 3. Aristotelis Opp. cum Averrois expositione tom. VIII, Methaphys. XII, 39: Manifestum est quod intelligere per intellectum qui est in nobis est valde voluptuosum.

racionabiliter ita esse, et cum velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod omnis homo debet proporcionaliter ad Dei noticiam ipsum diligere, nam ad hunc finem est noticia data hominibus. Irracionabile quidem foret cognoscere hoc esse summe racionale nisi voluero ita esse.

Man must love God in proportion to his knowledge of Him.

Ex quo videtur ulterius quod primo omnium debeo Deum diligere et nihil aliud nisi in ordine ad ipsum. Scio enim quod ipse est infinitum diligibilis, quia infinitum bonus, cum sit primum bonum, et in quantum est diligibilis tantum se diligit, quia aliter eius diligibilitas foret frustra, eo quod ipse non potest intendere actum illum. Ideo scio quod ipse primo omnium seipsum diligit, et tamen scio quod ordo suus diligendi sit summe racionabilis, quia ipse solum diligit omnia encia ut sunt bona. Sequitur quod ego debeo racionabiliter primo omnium velle sibi bonum et alia secundum ordinem quo Deus ipsa diligit.

He must love God first, and nothing else except in relation to Him.

Dileccio quidem Dei debet esse exemplar cuiuslibet dileccionis humane, quia nichil potest habere racionem boni nisi proporcionaliter ad mensuram dileccionis divine sed solum bonum debet diligi; ideo solum illud quod a Deo diligitur debet diligi secundum ordinem suum diligendi.

Love of God is the pattern of all human love.

Et patet secundo quod propter nullum bonum possibile adquirendum vel habitum conservandum, nec propter aliquid malum possibile precavendum vel habitum excludendum debet homo peccare mortaliter. Patet eo quod Deus non potest hominem velle sic peccare, cum non potest habere racionem boni; ergo nec homo cuius omnis dileccio debet esse ex dileccione Dei exemplata. Dileccio ergo qua homo peccare appeteret foret voluntarius actus, Deo displicens, quomodo ergo displiceret quis Deo quem tenetur tantum diligere propter aliquod bonum possibile?

Demonstrated, that God cannot will that man should sin.

1. AC: *regulariter*. D: *racionabiliter — velle* om.; ib. M: *ille esse*. G: *ista esse*. K: *illam esse;* ib. F: *velle homini alicui*. 2—3. F: *sequitur — diligere* om. 2. N: *quod* om. 5. ABCD: *quod cognoscerem;* ib. H: *esse summe est;* ib. K: *racionabile*. 6. GKM: *illa esse*. EFN: *illa ita esse*. 9. I: *ipse* om.; ib. ABC: *diligibile*. I: *diligibilis* om. 10. FGILMN: *bonum*. 11. FGLMN: *eius* om. 13—14. I: *ipse — quod* om. 14. G: *Secundum scio;* ib. I: *sunt summe*. 15. O: *racionalis;* ib. BGHIKLMNO: *omnia* om.; ib. AD: *velut sint*. C: *ut sint*. 16. B: *debeo* om. 29. I: *exemplare*. 23. B: *suum* om. 26—27. I: *conservandum — habitum* om. 27. FL: *aliquod malum;* ib. BFGHKLNO: *vel malum habitum*. 29. F: *non ponit velle hominem:* ib. D: *velle* om.; ib. F: *peccare* om. 32. ABCD: *que homo;* ib. GNO: *ex appeteret;* ib. IK: *voluntaria*. L: *voluntarie*.

Similiter, quilibet homo debet naturaliter omnes actus suos et specialiter ordinatos ad volicionem divinam ut ad finem diligere, sed si peccat mortaliter, facit oppositum. Ideo si peccat mortaliter, peccat contra summe diligibile ut non debet; et patet, ut supra tetigi, repugnare formaliter quemcunque debere in aliquo casu possibili sic peccare; ut si Petrus debet committendo A actum dominum offendere, tunc debet A actum committere et per consequens Deus summe racionalis ad A actum non offenditur sed placatur. Si autem A actus non debet fieri, tunc pro nullo bono possibili debet fieri eciam non pro Deo.

Tercio patet quod omnis homo tenetur omnem voluntatem suam voluntati divine in omnibus conformare, quia nemo debet velle aliquid nisi quod Deus vult ipsum velle et tunc est conformitas.

Similiter, nemo diligit ordinate aliquid nisi quod debet diligere; omne quod debet diligere a Deo diligitur, ergo nemo debet quicquam diligere nisi quod a Deo diligitur.

A Christian may ask God for anything conditionally on its being in conformity with God's will.

Quandocunque ergo sanctus vult aliquid quod non habet debet illud condicionaliter expetere, si placeat Deo suo, sicut Christus patenter edocuit, quando in diebus carnis sue sic oravit: *Pater, si vis vel possibile est, transfer a me calicem istum, verumptamen non sicut ego volo sed sicut tu* Matth. XXVI, 39 et Marci XIV, 36. Et sic condicionaliter voluerunt sancti bona possibilia, de quibus erant ambigui, quia aliter non subicerent se humiliter ordinacioni divine, cui non repugnarent nec offensam eius incurrerent propter aliquid bonum possibile. Quando ergo Maria voluit Christum non sic pati, et Abraham voluit ymmolasse Ysaac filium suum cum istis similibus, hoc voluerunt condicionaliter, ut alias sepe dixi; et talis volicio erat volicioni divine conformis.

Man must submit fully to the divine will,

Et patet correlarie quod quilibet debet voluntati divine se plene submittere, et per consequens non

1. B: *homo* om.: ib. K: *debet* om. 2. ACD: *voluntatem.* 2. 3. IG KLMNO: *ut finem.* 3. HK: *dirigere;* ib. K: *facit* om. 3 4. BI: *oppositum — peccat* om. 4. H: *Ideo — peccat* om. before *contra;* ib. EFKNO: *facit contra:* ib. ACD: *diligendum vel diligibile.* 6. LN: *quemquam.* 7. FHIMNO: *actum Deum.* 8. AD: *certe debet;* ib. K: *debet* om.; ib. K: *A* om. 9. B: *racionalis debet committendo.* 10. F: *si placatur.* 11. I: *non pro de.* 12. N: *quod omnis debet;* ib. FG: *homo debet.* 13. ACD: *in omnibus* om. 14. H: *debet aliud velle.* 16. H: *Sicut nemo.* 17. BEFGHIKLMNO: *diligi . . . diligi.* 18. ACD: *quicquid.* 22. N: *vis vel fieri.* O: *vel si.* 25. FO: *Sic et.* 26. F: *sufficerent se.* GN: *subiacerent se.* 28. EH: *aliquod.* 29. K: *Christum* om. 30. B: *filium suum* om. 30, 31. B: *cum ceteris.* 32. BEIM: *Et tali* (BFGHLMNO: *volicioni*) *divina volicio fit* (H: *sit*) *conformis.* 33. C: *colerarie.* 34. B: *non* om.

remurmurare in Dominum pro penis vel eventibus quibuscunque. Sponsa enim non debet sponso in racionabilibus discordare.

and bear what befalls him.

Anima ergo sponsa Christi sciens ipsum nichil posse permittere sibi contingere nisi racionabile et utile, non offenditur ex eventu, quia tunc perdendo eius amorem foret racioni contraria.

Quarto patet quod sicut debeo Deum summe diligere, et consequenter alia ut se habent in ordine naturali, sic magis debeo diligere magis communia, et per consequens vel precipue diligere Deum meum, quia est mihi utile sive bonum.

How to love God first, and everything else in natural order, more general things better than less general things.

Prima pars patet ex hoc quod debeo conformare voluntatem meam voluntati divine, volendo magis bonum cuicunque cui Deus ordinat magis bonum, et cum hoc sit diligere, patet prima pars conclusionis; ex qua patet pars media, cum communiora sunt minus communibus meliora.

Et tercia pars patet ex eo quod si debeo precipue Deum diligere quia mihi bonus, tunc debeo me magis diligere, nam prius originaliter vel naturaliter est me esse bonum quam est aliquid mihi esse bonum. Et per consequens iuxta primam partem conclusionis debeo plus me ipsum diligere quam quod sit aliud mihi bonum. Nam per se est causa magis diligibilis quam causatum. Sicut ergo Deum esse bonum est prius quam ipsum esse mihi bonum vel alteri creature, sic debeo Deum prius diligere sub racione magis communi, ut puta simpliciter quia bonus, quam quia michi bonus, quia aliter non diligerem eum super omnia, ut docetur proximo capitulo. Licet ergo Deum esse mihi bonum sit causa elementans sive inducens, quare debeo ipsum diligere, est tamen alia causa superior, longe prior, racione cuius

God must be loved for the more general cause that He is good, rather than because he is good to me. Otherwise I should not love Him more than everything else.

1. FGILM: *remurmurare in Deum.* K: *murmurare.* HNO: *remurmurare in Deum;* ib. AD: *in* om.: ib. C: *in domino;* ib. G: *vel evencionibus vel eventis.* 1, 2. ABCD: *cuiuscunque.* 9. B: *alia* twice; ib. N: *ut si.* 10. B: *magis — magis* om.; ib. I: *maius communia.* 10—11. ACD: *consequens nihil vere diligere quia.* BEFM: *consequens nichil precise* (EF: *precipue*) *diligere quia mihi.* 11. GHKNO: *Deum meum* om.; ib. BGLMN: *est* om. 13—14. B: *Prima — bonum* om. 15. F: *cuicunque — bonum* om.: ib. ABDH: *cui* om. 16. G: *sed prima pars.* 17. F: *sint;* ib. ABCDFGHIKM: *minus communioribus.* 19. I: *patet* om.; ib. BHMO: *precise.* 19, 20. ACD: *pure Deum.* 21. D: *diligere* om. 22. M: *quam esse aliquid;* ib. O: *me esse bonum.* 24. F: *aliquid.* 25. *bonum.* G in marg. add.: *est prius quam ipsum esse mihi bonum* (vide infra). 25—26. I: *Nam per — bonum est* om. 26, 27. F: *est plus quam.* 27. K: *ipsum* om. 28. F: *plus diligere.* 29. ABCDHMO: *quam — bonus* om. E extinxit. 30. K: *aliter* om.; ib. H: *diligeres.* 32. I: *elevans.* L: *elementatis.*

debeo infinite obiective ipsum diligere, et sic sine modo vel mensura limitabili qua attinet ad obiectum, ut loquitur beatus Bernardus et alii sancti.

Although the reasons for loving the good, whether regarded as delightful, or useful, or honourable, vary in man's love for God, yet they are inseparably connected with each other.

Quinto patet quod licet omnes tres raciones boni amandi que sunt raciones boni delectabilis, utilis et honesti, inequaliter correspondent in qualibet ordinata dileccione hominis quoad Deum, tamen in quantum hominem diligentem respiciunt inseparabiliter et equaliter sese reciproce comitantur.

Prima pars videtur ex hoc quod nihil potest esse utile divinitati, ideo cum omnis utilitas respicit creaturam, videtur quod racio boni utilis sit solummodo temporalis, sed cum due raciones alie sunt eterne, videtur quod secundum prius et posterius correspondent in dileccione qua homo diligit Deum suum. Ideo si non fallor racio boni simpliciter correspondet Deo Patri, et racio pulcri et delectabilis duabus personis aliis, quod creditur Christum innuisse querenti ab ipso *quid boni faceret, ut vitam eternam possideat. Quid*, inquit, *interrogas me de bono, unus est bonus Deus*, Matth. XIX, 17. Licet enim tota trinitas essencialiter sit et equaliter summe bona, tamen persona prima divina est solummodo ex se bona. Sub racione ergo priori debeo diligere Deum quam racione qua est utilis alicui, quia sub racione qua est unum summe bonum. Et cum illa sit racio infinita et secundum racionem et modum infinitum racione subiecti, debeo Deum diligere, quia cum illud debere sit eternum infinitum excedens habitudinem qua est Deus meus, non superest quante pro illa mensura debeo ipsum diligere nisi racio infinita. Et ita videtur quod sicut debeo infinite Deum diligere, sic infinitum possum ipsum diligere, licet non possum nec debeo ipsum diligere subiective impliciter infinite. Nam pro mensura illius posse vel debiti hoc solum est Deus, sic quod non tunc creatura. Ideo homo tunc debet ad

2. EFGHIKMNO: *quantum pertinet*. C: *quam attinet*. 4. B: *boni* om. 4, 5. L: *boni — raciones* om. 6—8. B: *in qualibet — respiciunt* om. 11. ABCD: *deitati*. 12. ABCD: *solomodo* 13. G: *alie*; ib. F: *secundum quod*. 13, 14. H: *prius et post*. 14. I: *correspondet*. 16. I: *et ideo*. 18. F: *quid boni querenti*; ib. H: *et vitam*; ib. EF: *possideret*. 19. B: *bonus* om.; ib. M: *Deus* om. 20, 21. IMN: *essencialiter sit et essencialiter*. G in marg. corrigit: *et equaliter*. 21. B: *sit* om.; ib. I: *secundum personam tamen*. 22. AD: *solomodo*; ib. B: *ergo* om. 23. B: *sicut racio*. C: *est racio*. GHMNO: *quam racione qua*. 24. ABCDI: *est* om.; ib. IKLMNO: *ista*. G: *illa* om. 26. FGH: *obiecti*; ib. C: *quod*. 29. ABDEHILMN: *racione*. 31. FMNO: *infinite*; ib. FI: *ipsum* om.; ib. FKO: *possim ut*. 32. FINO: *obiective*. GH: *subobiective*; ib. ADL: *sic infinite*. 33. C: *istius*. 34. EFIKN: *hoc tunc*. H: *tunc hoc*.

intra subiective et post ad extra obiective Deum infinitum diligere.

Et secunda pars patet eo quod Deus non est Deus meus, nisi in quanto est bonus mihi, utilis mihi et delectabilis mihi et pulcher mihi. Non enim esset Deus meus, nisi crearet me, sustentaret me et gubernaret me, et per consequens daret mihi quicquid boni habeo; et secundum omnem talem racionem debet esse mihi pulcher, sapiens et verus, ac eciam delectabilis. Ideo quante cresco in noticia Dei secundum racionem sue utilitatis, pulchritudinis ac delectabilitatis, tante cresco in eius amore. Omnis enim homo amat sicut cognoscit naturaliter Deum suum, sed non proporcionaliter ad mandatum, et proporcionaliter confuse apparet sibi quod sit pulcher ac delectabilis. Et patet quod quam pulcra est mihi racio eterna cuiuscunque creature, tam utilis est mihi eadem, quia infinitum utilior est mihi quam sensibilis existencia exemplati. Sine illa enim nihil potest existere.

The more I grow to know God as profitable, beautiful, and delightful, the more I grow in love of him.

Ideo teneor Deum diligere infinitum plus quam aliquam creaturam. Pulcrificat enim totum universum pulcrificacione essenciali. Ideo peccant turpiter qui putant quod huiusmodi raciones exemplares sunt nobis inutiles vel existencie rerum in suo genere plus illis utiles; non enim potest creatura nisi virtute illarum racionum proficere alicui, quia esse intelligibile non est esse diminutum, sicut est esse intellectuale quod res habet in sua specie apud intellectum vel sensum a quo non dependet neque producitur. Pulcrior tamen est honesta cogitacio de artificiali humano quam est illud artificiale simpliciter, id est figura vel aliquod opus artis; licet enim opus nature substratum sit pulchrius.

Therefore I must love God infinitely more than any creature.

1. H: *subintellective.* 1, 2. ACD: *infinite.* G: *subiective.* 3. D: *eo* om.; ib. B: *Deus* om. after *est.* 4. FGNO: *de quanto;* ib. ACD: *utilis et.* 4—5. FGHLNO: *et — et* om. 6. B: *creatura me.* 9. B: *eciam* om. 10. N: *noticiam.* 11. B: *pulchritudine.* 12. N: *amorem;* ib. L: *enim* om. 14. I: *quod* om. 15. N: *Et* om.; ib. N: *quod* om. 16. B: *cuiuslibet.* 17. BEHKL: *est* om. 18. F: *exemplari;* ib. B: *posset.* 18, 19. I: *Non enim illa nichil potest existere.* 20. ACD: *infinite.* N: *in infinitum;* ib. BHL: *aliam.* 21, 22. FHIL: *pulchritudine.* 22. C: *seminali.* 23—24. I: *vel — non* om. 25. AD: *potest* om.; ib. B: *in virtute;* ib. C: *illarum omnium.* GIMN: *illorum communium;* ib. AD: *proficere.* 26. B: *quia est.* 27. GMN: *est ens intelligibile.* E: *intelligibile (sicut est esse quod);* ib. HK: *intelligibile.* 28. IMN: *et sensum.* B: *sensum* om. C: *assensum;* ib. F: *dependent.* 29. B: *producetur.* 30. G: *humanitate;* ib. ABD: *similiter.* C: *simul.* 31. ABD EIM: *in figura;* ib. C: *figurare aliquod;* ib. GMN: *vel aliud.* 32. K: *substractum.*

The commandment of the love of God which must be kept inviolably by every man, would rectify completely the whole Church, if it were observed duly.

Sexto patet quod mandatum de dileccione Dei a quolibet homine naturaliter observandum rectificaret sufficientissime totam ecclesiam, si fuerit plene et debite custoditum.

Patet primum implicite ex hoc quod homo habet potenciam diligendi Deum naturaliter sibi datam. Racio potentissima naturalis convincit quod Deus sit super omnia diligendus, eciam si dileccio Dei completa est finis ad quem homo naturaliter ordinatur. Quomodo ergo non foret dileccio Dei ab homine undique naturaliter observanda? Sed et raciones morales procedentes ex principiis per se notis de bono eligibili satis docent quod mandatum de dileccione Dei sit carissime diligendum *super aurum et topazion* et omne bonum possibile citra primum. Ideo oportet conclusionem esse naturalem.

Et secunda pars patet ex hoc quod isto mandato a singulis personis ecclesie debite observato deesset omnis culpa ecclesie, sed tunc foret optima rectificacio reipublice; ergo in observancia istius mandati consistit totum regimen ecclesie. Unde ex eius sufficiencia regit nedum ecclesiam militantem sed eciam triumphantem, eciam totam beatificam naturam, angelicam et humanam.

Assumptum patet eo quod non est possibile creaturam peccare mortaliter nisi sub racione qua Deum offenderet et per consequens ab eius dileccione deficeret, ut patet ex conclusione secunda; ideo, ut patet alibi, ista convertuntur: Deum diligere, eius mandata observare et filialiter diligi ab eodem.

To love God, to observe His commandments, and to be loved as His child are the same.

Minor autem argumenti ex hoc patet quod, si deesset omnis culpa ecclesie, tunc tota ecclesia plene se haberet in vita et in operibus, ut deberet, quia omnis defectus conversacionis debite est peccatum. Non ergo iniuriaretur

2. IKM: *cum rectificaret.* 3. FN: *sufficienter.* 5. G: *primo;* ib. ACD: *impliciter.* B: *implicitum.* 5, 6. FGHNO: *habet inclinacionem.* 6. EFH.: *Racio enim.* 7. ABD: *patentissima:* ib. E: *summe super.* 7, 8. GIKMNO: *sit summe diligendus.* 8. BC: *si* om. 9. F: *Quando ergo.* 11. ABCDHK: *Sed eciam;* ib. F: *et* om. 13. GIKLMN: *sit summe:* ib. K: *i. e. caritative.* 17. ACD: *servato;* ib. I: *deest.* 18—20. F: *sed — ecclesie* om. 19. EGIKLMN: *huius.* 20. B: *illius ecclesie.* 21. BK: *sed ecclesiam;* ib. F: *eciam* om. 22. ABCD: *naturam* om. 23. I: *Septimo patet quod;* ib. N: *ex eo.* 25. ACD: *offendit.* B: *offenderit;* ib. ABCD: *defecerit.* 26. ACD: *ex — patet* om. 27. A: *et eius.* G: *est eius.* 27, 28. I: *observare filialiter.* H: *servare.* 28. G: *et finaliter.* 29. I: *deest.* 30. L: *tunc ecclesia;* ib. G: *eciam plene.* 31. I: *quia;* ib. GN: *et omnis.* 32. GN: *conversionis;* ib. C: *iniuriatur.*

14. Psalm. CXVIII. 127.

quis alteri nec ociaretur sed proficeret undique proximo sine offensione Dei et hominis. Ideo signanter dicit Christus: *Hoc est primum et maximum mandatum* Matth. XXII, 38; quia revera, ut dicitur Luce X, 28: *Hoc fac et vives;* scilicet irreprehensibiliter quoad Deum et homines hic in via et beatifice perhenniter in patria.

The law of Christ teaches best to love God.

Ex hoc patet per se sufficiencia legis Christi; ipsa enim optime docet Deum diligere. Patet eciam quam sinistre procedimus discendo quamcunque aliam legem ipsa postposita; tum quia inutiliter nobis et reipublice procedimus innitentes bono cuiquam principali bono postposito, cuius nisus implecio est impossibilis, tum eciam quia doctrina legis de Dei dileccione est naturalissima, facillima, principalissima, brevissima et utilissima cuicunque. Et hec est racio quare Christus tam crebro reprehendit mundi sollicitudines, studium circa tradiciones humanas et curiositates circa astrologiam vel alias sciencias naturales vel mechanicas. Hoc quidem mandatum est sapiencia quam Salomon et alii spiritu Dei ducti principaliter quesierunt et *venerunt eis omnia bona pariter cum illa* Sap. VII, 11.

His doctrine of the love of God is the most natural, the easiest and the most profitable for all.

Unde videtur mihi quod est de nobis discolis christianis, sicut foret de clerico qui conclusiones methaphysicas ante rudimenta arcium niteretur demonstrative addiscere.

In it are comprised the foundations of our belief in God.

Primum quidem rudimentum fidei est in Deum credere, quod est Deo per amorem firmiter adherere sine quo fundamentaliter posito nemo proficit in discendo.

Secundum exemplum est de volente ac ad eius maximam utilitatem debente intrare domum patentis ostii et aperti, ut in lecto eiusdem domus quiesceret, et tamen stulte suffodit terram, ut sic per fundamentum

1. AD: *vel ociaretur.* 2. C: *cum offensa.* IO: *offensa.* 3. B: *Quod est.* 5. C: *vivas;* ib. GN: *et quoad.* 6. FGHKLN: *beatifice et;* ib. ABD: *in patria* om. 7. FM: *Et per hoc sepe patet sufficiencia.* ELNO: *Et per hoc per se;* ib. I: *per se* om.; ib. I: *ipsam.* CGM: *ipse.* 10. L: *ista postposita;* ib. I: *tam quia.* 11. I: *invicentes;* ib. B: *bono cuiquam* om. O: *bono tamquam.* 12. I: *casus nisus implicio* (sic). A: *visus.* C corr. 12, 13. G: *tamen eciam.* 13. D: *doctrina* om. 13, 14. N: *naturalissima, felicissima.* 14. EFHI: *et brevissima et.* 17, 18. I: *astrologiam vel methacam. Hoc quidem.* 18. M: *mechanicales.* EFGLNO: *methaphisicales.* 18, 19. I: *Hoc quidem manifestum.* 21. Codd.: *Sap. VIII.* 22. B: *videtur ibi;* ib. B: *de* om. 23. GM: *clero qui;* ib. B: *que;* ib. GM: *conclusiones* om.; ib. I: *qui methacam;* ib. M: *ante* om. 24—26. F: *arcium — fidei* om. 25—26. B: *Primum — adherere* om. 26. C: *ad amorem;* ib. K: *sine* om. 27. EFGIKN: *fundamento supposito.* L: *fundamento postposito.* O: *superpositus;* ib. N: *prosit in.* 28. H: *volente ad eius:* ib. G: *ac de eius.* 28, 29. G: *maxima utilitate.* 29. I: *debentem;* ib. I: *in domum.* 30. ACD: *eius.* 31. C: *et sit.* 31—1. EFIKLO: *ut sic profundum lapidem.* G: *profundum lapideum inpenetrabile.*

lapideum impenetrabilem erumpat ad lectum quem tam inordinate appetit. Lectus est quies contemplacionis ad quem in scola Christi per ipsum ut ostium debemus magistraliter introduci; ipse enim est magister noster unus qui precipit *primo querere regnum Dei* Matth. VI, 33; quamvis autem istam sentenciam demonstrative cognoscimus, ex defectu tamen fidei peccatis cecati artem istam amandi necessariam prepostere nimis omittimus.

The commandment to love God is connected with every other commandment. Whosoever observes it, observes every one; whosoever violates any one commandment does not love God. Examples.

Septimo patet quod mandatum de dileccione Dei cuilibet alteri sit connexum, sic quod quicunque hoc mandatum debite servaverit observat quodlibet reliquorum, quia si in aliquo reliquorum offenderit, tunc peccando Deum non diligit, ut patet ex conclusione proxima.

Similiter, si quis debite diligit Deum suum, tunc debite diligit ordinem dileccionis Dei sui, quia cuicunque displicet tam pulcher et racionalis ordo diligendi sponsi ecclesie, non amat debite ipsum sponsum, ut patet ex conclusione quarta. Et si diligit hunc ordinem diligendi, tunc vult ipsum bene esse, et per consequens dilecta vult esse in suo ordine bonitatis, ut Deus ipsa diligit. Et sic omne magis bonum plus diligit, cum diligere, ut hic supponitur, sit velle dilecto bene esse.

Similiter, si quis non diligit aliquem, ut puta inimicum, cum scit Deum ipsum diligere, quia aliter non observaret naturam eius in esse, sequitur quod voluntas sua sit voluntati divine in istis difformis et per consequens ex conclusione tercia deficit ut sic a dileccione Dei debita. Et istam racionem intendit beatus Iohannes I. Ioh. IV, 20: *Qui non diligit fratrem suum quem videt, quomodo Deum quem non videt potest diligere?* Cum ergo scit quod Deus diligit quemlibet proximum suum ut se ipsum propter paritatem nature specifice, sequitur quod ipse ex obligacione conformi voluntatis sue ad

1. B: *inpenetrabile.* 4. I: *magister noscere.* 5. IO: *precepit.* 7—9. B: *tamen — quod man* (sic) om. 7: K: *cum peccatis.* 10. C: *cuiuslibet;* ib. C: *quemcunque.* 11. FI: *observaverit;* ib. B: *servat.* 13—14. F: *ut — diligit* om. 14. M: *diligeret.* H: *diliget.* 19—20. I: *ipsum — vult* om. H: *et per — vult* om. 19, 20. GMN: *dileccio vult esse.* 21. EFKLO: *Et per consequens omne magis bonum plus diligit . . .;* ib. EFHKLNO: *magis bonum vult esse magis bonum;* ib. In codice B post *diligit* legitur: *et per consequens omne magis bonum vult esse bonum et per consequens omne magis bonum vult esse magis bonum et per consequens omne magis bonum plus.* 22. N: *est velle dilecto;* ib. G: *dilecte.* 24. GN: *cum sic cum diligere.* 25. C: *non servaret.* EFGHILMN: *conservaret.* 26. B: *disconformis.* 28. N: *divina debita.* In marg.: Correxit. 29. Codd.: *I. Ioh. III.* 31. C: *ergo sit;* ib. G: *Deus.* 32. H: *nature operice.* 33. BEFKM: *conformitatis.* C: *corformati.* I: *conformantis.* O: *confortis.*

voluntatem divinam debet facere similiter; et ultra, cum in dileccione proximi includuntur omnia septem mandata secunde tabule ac in dileccione Dei includuntur omnia tria mandata prime tabule, sequitur quod omnia ista et singula sunt connexa.

Item, pono quod Petrus observet quodcunque mandatum solvendo reliquum, et patet quod solvendo datum mandatum peccat mortaliter, quia Matth. V, 19 scribitur: *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum*, et si in reputacione celestium sit minimus, sequitur quod sit vere reprobatissimus. Unde Matth. XIX, 17 dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Ideo doctores dicunt concorditer quod observancia mandatorum sub pena peccati mortalis precipitur. Cum ergo Petrus peccat mortaliter, patet quod quodcunque mandatum nominetenus servaverit peccat mortaliter. Debet enim servare mandatum illud in caritate, a quo cum deficit, sequitur quod a debita observancia cuiuslibet mandatorum deficit.

Item, iuxta sepe dicta omne mandatum est de dileccione Dei et proximi, eo ipso quo aliquis offendit in uno nec diligit Deum nec proximum; ymmo nec seipsum; ergo universaliter offendit in quolibet horum trium. Si enim peccat mortaliter, odit animam suam, ut patet Psalmo XI, 6, et per consequens cum anima sit eadem persona cum homine diligendo iniquitatem odit se ipsum maxime. Et per consequens nec diligit Deum summe, nec proximum nec se ipsum.

St. Augustine confirms this doctrine.

Unde et istam conclusionem diffuse prosequitur Augustinus in epistola ad Ieronimum confirmans per illud Iac. II, 10: *Quicunque totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus*, probans pulcre istam conclusionem: Qui unam virtutem habet omnes habet, et qui unam non habet nullam habet. Nec enim

1. I: *simpliciter.* 2. F: *proximi cum.* 3—4. F: *ac — tabule* om. 4. FGK: *illa.* 6. I: *pono quod Deus observet.* 8. G: *Matth. II.* 9. M: *unum* om. 11. H: *representacione;* ib. F: *homo minimus.* 15. C: *Cum ergo — mortaliter* om. 16. GIN: *quod* om. 18. GIN: *illud* om.; ib. FIK: *a qua.* GN: *a quocunque deficit;* ib. G: *sequitur et;* ib. KMO: *quod et.* 19. BFGMN: *deficit* om. 20. AD: *est* om. 20, 21. AD: *ex dileccione.* 21, 22. GN: *in unum.* 23. CFHIKMO: *quodlibet.* 25. Codd.: *Psalm. X.* Psalm. XI is unnumbered in Vulgate. 26. C: *diligite.* 28. FGMN: *Deum suum nec.* 30. B: *in quadam.* 31. ABCDGMN: *autem totam;* ib. EFGN: *offenderit.* 34. F: *qui nullam habet nullam habet;* ib. B: *Non enim.* L: *enim* om.

30. St. Augustini Epist. CLXVII, cap. IV. Opp. tom. II, 758.

est possibile virtutem moralem inesse sine caritate, ut patet I ad Cor. XIII. Et si caritas inest, excluditur omne mortale.

Ideo vocate virtutes in infidelibus non sunt nisi consuetudines bona agendi et bene ad pacandum rempublicam hic in via, non autem ad merendum beatitudinem.

Whosoever possesses love wrongs nobody.

Quicunque ergo caritatem habuerit, nulli tunc iniuriatur, quia tunc non diligeret Deum et hominem sicut debet, et per consequens non est iustus et prudens. Et cum non diligeret se ipsum et per consequens nec Deum nec hominem nisi fuerit temperatus, sequitur quod ad caritatem consecuntur tres virtutes cardinales, et cum *fortis ut mors sit dileccio* Canticorum VIII, 6, sequitur quod ad caritatem consequitur fortitudo. Illud autem exponit

St. Augustine's interpretation.

Augustinus tripliciter vel quia nemo vincit eam, cum iuxta Apostolum ad Romanos VIII, 35: *Nihil poterit separare nos a caritate Christi*, sicut nemo sic vincit mortem quin tempore suo eveniat; vel secundo quia caritas usque ad mortem operatur pro dilecto Ioh. XV, 13: *Maiorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis:* vel tercio quia sicut mors animam avellit a sensibus carnis, sic caritas a con-

Love is succeeded by the four cardinal virtues.

cupiscenciis carnalibus. Et patet quomodo caritatem consecuntur quatuor cardinales virtutes. Nec dubium quin due alie theologice et duodecim morales, de quibus Aristoteles in Ethicis, caritatem inseparabiliter consecuntur, quia licet caritas non habeat ex consuetudine bellare corporaliter, temporalia distribuere et sic de ceteris virtutibus quas recitat Aristoteles in tercio et quarto Ethicorum, habet tamen habitum infusum ad faciendum omnia huiusmodi si oporteat vel maiora.

2. I: *ad* om. 4. K: *notate virtutes:* ib. B: *in* om. 5. K: *agendi, unde ad parandum:* ib. I: *placandum.* G: *paciendum.* 6. E: *beatitudinem in patria.* 7. EGI: *non habuerit cuilibet tunc.* 8. EL: *tunc* om.: ib. I: *diligit;* ib. B: *Deum* om. 8—11. B: *sicut — hominem* om. 9. E: *tunc non est;* ib. ABCDIM: *non* om. 9. 10. O: *Et sic non.* 10. I: *diligit.* 11. I: *ex quo patet.* 13. B: *est.* C: *fuit.* 14. ACDM: *sequitur;* ib. M: *Id autem:* ib. ACD: *autem* om. 15. F: *tripliciter* om.: ib. C: *vel quod.* 16. I: *poterat.* 17. BFHIL: *eos;* ib. GN: *sicut nemo vincit.* 18. B: *qui:* ib. GMN: *nisi tempore.* 19. IK: *pro dileccione.* A correxit; ib. I: *Ioh. 4.* ABCDK: *Ioh. 14.* G: *ideo 14 Iohannis.* 20. FGHMNO: *nemo habet etc.* 21. EF: *vel tercio sicut.* 22. ILN: *evellit.* M: *repellit:* ib. K: *carnis* om. 23. FGHILMNO: *Et sic patet.* 25. I: *et secunde* (sic dicte?). 27. I: *quod licet:* ib. BEGMN: *caritativus:* ib. L: *habet.* 28. MN: *temperancia.* 29. EL: *in tercio et in.* 30. GN: *diffusum.*

15. St. Augustini Epist. CLXVII, cap. III. Opp. tom. II. 757.
29. Aristoteles, Ethica Nicom., ubi supra, passim.

Unde Augustinus describens virtutem moralem communiter dicit quod est amor ad diligendum quodcunque, ut debet diligi, quod communi nomine dicitur pietas, que vel est cultus quo Deus diligitur, quem Greci *theosebiam* vocant vel amor proximi qui *eusebia* nominatur. In tantum autem ponit iste sanctus connexiones virtutum quod dicit nullum peccatorem esse sapientem sed solum bonum, cum omnis peccans cecatur stulticia. Et hinc Stoici non audebant se sapientes dicere sed philosophos hoc est sapiencie amatores. Sed licet caritas et sapiencia et alie virtutes consequantur se in esse completo et caritas summa inferat alias virtutes, simpliciter tamen nimia abusio mundialium inolevit vocare vicia quandam similitudinem habencia cum virtutibus earum nominibus, ut dolus sive calliditas vocatur prudencia, apud hunc tenacitas vocatur temperancia, et sic libido vindicandi vocatur iusticia, et ignominia fortitudo. Sic ergo prevaricaciones sunt connexe ut vicia quecunque, ut patet alibi. Omnis autem virtus hominis exemplatur ex ordine diligendi quo Deus necessario diligit pociora et per consequens omnis prevaricacio ex dileccione prepostera, cuiusmodi est nimis communiter *personarum accepcio*, ut beatus Iacobus exemplificat de proximi prestanciori dileccione propter divicias, propter ornamenta, propter sanguinem vel aliud quodcumque quod non est virtus, ex qua sola homo fit melior et cuicunque fratri utilior. Et ab ista sentencia nimis cecatur ecclesia et prelati conferentes beneficia.

St. Augustine's disquisition on love of God (*theosebia*) and love of one's neighbour (*eusebia*).

Worldly people will call many vices which are in some way similar to virtues by the name of the latter: e. g. cunning is called wisdom.

This usage blinds the Church and the prelates who give away benefices.

Ideo secundum Iacobum prevaricatores sunt omnium mandatorum, quia nec Deum debite diligunt exorbitantes scienter a suo ordine diligendi, nec omnes proximos ut se ipsos, nam nec eos quos inepte preficiunt nec eos

These are offenders against all the commandments,

4. M: *vel* om.; ib. GN: *quam*. 4, 5. F: *theosobiam*. 5. GN: *exebia*. 6. FMO: *ille*. 7. I: *et dicit*. 7, 8. H: *solum beatum*. 8. K: *omnis stultus*. 9. GN: *Stoyci seu Pithagorici*. 11. FGHKLN: *consequantur*. ABCD: *consequuntur*. 12. ACDH: *similiter*. 15. N: *dolus seu*. 16. Codd. excepto Cod. I: *tenacitas apud hunc effusio vocatur*. 17. ABCDEFGHLNO: *ignavia*. 18. GIKMO: *et vicia*. 22. ACDI: *nimis* om.; ib. I: *communiter sunt*. 23. B: *proximi predestinati*. 24. ACD: *ornamentum*. 25. B: *nisi virtus*. 27. ABCD: *nimis* om. 27, 28. GN: *et prelati spirituales et seculares conferentes beneficia cuiusmodicunque condicionis*. 29. D: *omnium* om. 31. F: *scienter debito ordine*; ib. L: *suo*; corr.: *debite*. 32. AD: *nam* om. FHILMNO: *nam eos quos*. E: *nec se ipsos, non eos quos*. G: *namque eos*.

1. St. Augustini, De Trinitate XIV, cap. I. (Opp. tom. VIII, 1035.) Cf. et De Spiritu et Littera, cap. XI. (Opp. tom. X, 211.) 23. Iacobi II, 1. 29. Ibid. 10.

Loving neither God nor their neighbours as they love themselves.

quos licet habiliores postponunt non diligunt debite ut seipsos. Licet quis debet providere prius domesticis et benefacere propinquioribus beneficio corporali, tamen debet plus diligere remociorem cognitum magis bonum et cognitum ad officium Dei plus utilem sub pena amissionis dileccionis divine preponere, cum scit quod Deus talem in amore preponeret, quia aliter non foret ecclesie plus utilis nec ipse debite diligeret matrem ecclesiam nec se ipsum. Postponeret enim contra legem amoris magis utile tam sibi quam persone carnaliter dilecte, quam eciam et toti ecclesie; et sic infringeret undique caritatem, quia ex ignorancia cecitate sensibilium generata iniuriaretur undique Deo et omni homini, putando suis proficere, subtrahendo eis utilia, magis nocet. Utilius quidem sicut pulcrius ac delectabilius foret cuicunque persone ecclesie quod omnes homines preponderarent in dileccione modo quo Deus facit diligibilia ut sunt bona, quam quod ex animalitate istum ordinem infringerent. Ideo omnis talis cecus amor non amor sed in effectu est odium, unde beati in patria gaudent de dampnacione parentum, plus diligunt animam cuiuscunque fratris quam corpus proprium; et sic ad imitacionem Dei generaliter plus diligunt magis bona. Ideo indubie si in via non esset defectus caritatis, conformiter debet esse. Omne quidem iustum est eo reccius quo rectissimo propinquius. Unde ex secunda conclusione patet quod episcopus propter nullum bonum possibile obediret eciam pape preficiendo ineptum ecclesie vel minus ydoneum, quia iniuriando matri ecclesie contra primum mandatum secunde tabule *factus esset* ex consensu *omnium reus*, plus carnaliter diligens bonum privatum quam bonum commune quod foret omniquaque utilius.

Such a blind love is actually hatred.

A bishop ought to love the general good and not, even in obedience to the Pope, to promote an unfit person in the Church.

1. N: *eos qui habiliores;* ib. K: *quoslibet;* ib. G: *licet* om.: ib. HM: *preponunt;* ib. EN: *non* om. 1, 2. H: *nec se ipsos.* 2. BGHMNO: *Licet autem quis.* I: *Licet aliquis;* ib. EGHMN: *et* om. 3. C: *beneficiencia.* 4. GN: *plus* om. 5. B: *magis utilem.* 6. B: *amissionis* twice; ib. B: *sit.* 7. I: *in* om.; ib. M: *amorem;* ib. I: *quod.* 8. I: *ipse diligent matrem.* 9. B: *Preponeret:* ib. D: *enim* om. 9, 10. I: *legis amoris.* 10. FIK: *corporaliter.* 11. ABCD: *eciam toti;* ib. I: *ut sic.* 12. O: *ex ignota cecitate;* ib. AC: *et cecitate.* 13. H: *generaliter.* 14. EGN: *et putando;* ib. GN: *eius utilia.* 15. EGLN: *sicut et.* 16. M: *ecclesie* om. 18. ACD: *sicut;* ib. EFGLNO: *illum.* 19. FGMN: *infringeret;* ia. I: *talis totus amor.* 22. B: *cuiuslibet.* 25. EGHKN: *deberet;* ib. I: *est correctius.* 26. O: *quomodo;* ib. H: *quo certissimo;* ib. B: *rectissimo* om.; ib. BFGHIMNO: *Unde videtur . . .* 27. BFGHIMN: *patet* om. 27. C: *quod spiritus;* ib. I: *nomen bonum.* 28. KM: *in episcopatum ecclesie* (*ineptum* om.). 31. GIMN: *corporaliter.* 31, 32. M: *proprium privatum.*

Cum ergo hoc sit contra mandatum Dei et legem dileccionis, patet quod propter nullum bonum possibile debet fieri. Et posita de raro vel nunquam contingentibus equalitate personarum eligibilium ad divinum officium est determinanda pars secundum spiritum consilii sine differencia personali.

In these things one ought to act without respect of persons.

Set heu personarum accepcio et bonorum communium postposicio perturbat inquisicionem, excecat eleccionem et retardat iusticie execucionem.

CAPITULUM DECIMUM TERCIUM.

Obicitur autem contra dicta primo ex hoc quod omnis caritas incipit a se ipso; plus eciam debeo diligere magis notos quos sencio mihi plus utiles.

Objections 1. That charity begins at home.

Item, beatus Bernardus cum aliis exponit primum mandatum aliter, ut patet sermone XX super Cantica Canticorum.

2. That St. Bernard interprets the first commandment otherwise.

Item, iuxta dicta nemo posset implere primum mandatum in via et tamen sensus beatificati habebunt perpetuo operaciones proprias videlicet in patria.

3. That no one on earth could fulfil the first commandment as above interpreted.

Ad primum dicitur quod pro ordine elementacionis verum assumitur. Nemo enim posset esse nisi se ipsum primo diligeret. Pro quo notandum quod in omni homine est triplex dileccio; prima substancialis, secunda naturalis et tercia accidentalis. Cum enim omnis homo eadem sit persona cum illo spiritu, et ille spiritus sit tres res quarum tercia est dileccio et per consequens eadem essencia cum illo spiritu non precedente naturaliter dileccionem illam, manifestum videtur quod dileccio illa

Rejoinder: As there is a threefold love in man, substantial, natural, and accidental,

1. GLN: *hoc* om. 3. D: *fieri* om.; ib. BGHIKLMO: *et putata.* EFN: *presentata.* 5. I: *determinando.* 5, 6. I: *consilii sine dicta personaliter.* 6—7. B: *personali — heu* om. 7. I: *et beatorum omnium.* EFGHKLMN: *bonorum omnium.* 8. I: *perturbant . . . excecant.* 9. M: *sequitur cap. 13.* 11. EFGIKLNO: *Arguitur autem;* ib. GN: *predicta;* ib. AC: *prius.* 12. AGHO: *ipsa.* L corr.: *ipso.* 14. ACD: *Ideo beatus.* 16. B: *Canticorum* om. 18. B: *et* om. O: *et cum;* ib. I: *quinque sensus beati.* GM: *tamen sensus beati;* ib. LN: *beatifici.* 19. ACD: *neque in patria.* L: *videlicet* om.; *videlicet in patria* it is probably a gloss. 20. B: *Dico primum.* 21. I: *quod satis verum assumitur;* ib. L: *posset esse* om. 24. ACD: *sed tercia.* 25. BFIK LMNO: *cum spiritu;* ib. N: *tres* om. 26. F: *quarum secunda;* ib. BI: *est* om. 26—28. B: *et per — dileccio* om. 27. N: *illo* om. 28. FK: *illa dileccio Dei.* GN: *Dei* om.

15. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, De triplici modo dileccionis. Opp. tom. IV, 867.

precedit omnem dileccionem qua aliquis Deum diligit. Omnis enim talis dileccio Dei consequitur ad creatum spiritum sicut passio vel accidens ad subiectum.

Secunda vero dileccione naturali appetit omnis homo abdite ante omnem actum elicitum bonum extrinsecum, sicut facit lapis et quodlibet corpus naturale; et in isto ordine primum bonum quod appetit est esse divinum, gracia cuius omnia agunt, ut dicitur secundo de Anima. Et in isto ordine primus gradus et supremus est quo appetitur Deum esse; sed tamen tota ista latitudo quasi passio terminatur finaliter ad dileccionem subsistencie que est quies suppositi in se ipso. In creatura vero sensibili vel intellectuali est dare actum amoris elicitum qui primo omnium debet ferri in Deum; et consequenter in alia, ut naturaliter sunt priora. Notandum tamen quod in ista latitudine amoris est dare duplicem ordinem; scilicet elementacionis et fundacionis.

so there is also manifold order of loving.

Primus ordo est imperfeccionis quo ascenditur ab inferiori vel natura imperfecciori ad suum perfeccius tanquam finem, ut a minus communibus ad magis communia.

In secundo vero ordine econtra descenditur a communioribus usque ad personam amantem et sic in ordine elementacionis omnis caritas hominis incipit a seipso.

Sed notandum ulterius quod in dileccione singularium consistit totus error amandi, nam omnia singularia speciei vel generis debent eque diligi in specie vel genere quantum attinet ad naturam, quia in natura sunt paria et individua meliora accidenter; ut homines plus virtuosi debent proporcionaliter melius diligi in suo analogo. Quando autem amor particularis est sparsus in homines, tunc est error in ianuis. In ista tamen

4. I: *Secunda racio;* ib. B: *appetit* om. 5. M: *abdite* om.; ib. B: *eleccionem.* 6. I: *lap.* 8. I: *omnia* om.; ib. FHLMNO: *alia agunt.* 11. G: *substancie:* ib. ACD: *qui est.* 12. E: *insensibili.* K: *seu:* 12, 13. I: *vel intellectuali* om. 14. B: *fieri.* 16. B: *dare* om. 18. N: *ascenditur* om. 18, 19. K: *ab inferiori vel ab imperfecciori nature ad.* 19. FMO: *vel ab:* ib. GN: *suum superius vel perfeccius.* 24. B: *caritas enim;* ib. HL: *ipsa.* 27. GM: *vel in.* 28. ABCD: *quoniam attinet:* ib. C: *in nulla;* ib. ACD: *natura sua.* 29. FGIKMN: *melioris accidentis.* HL: *meliora accidentis.* 30. F: *plus diligi.* 32. GMN: *ista autem.*

8. Cf. Aristotelem, De Anim. Generacione, lib. II, cap. I: *Ἐπεὶ γάρ ἐστι τὰ μὲν ἀΐδια καὶ θεῖα τῶν ὄντων τὰ δ' ἐνδεχόμενα καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, τὸ δὲ καλὸν καὶ τὸ θεῖον αἴτιον ἀεὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν τοῦ βελτίονος ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις . . .*

dispersione oportet ordinem triplicem observari, quorum primus respicit consanguineitatem, secundus affinitatem et tercius virtuositatem. Quoad ordinem consanguineitatis pater plus diligit filium quam econtra, et filius plus patrem proximum quam remotum, cuius causa naturalis alibi diffuse exponitur.

In order of consanguinity, the father loves his son more than the son his father, and the son his father more than his relations.

Quoad affinitatem primus gradus est coniugum qui sunt *duo in carne una*, sicut Apostolus dicit de Christo et ecclesia, et sic gradatim secundum vinculum affinitatis.

In order of affinity, the first degree is that of a married couple.

Et quoad ordinem virtuositatis magis virtuosus debet plus diligi et in suo communi et in particulari, cum fuerit in particulari cognitum. Iste autem tres latitudines amandi, si secundum proprias raciones ordinatim complexe fuerint, pacificarent rempublicam, quia Eccles. IV, 12 scribitur: *Funiculus triplex rumpitur difficile.*

In the order of virtue, the most virtuous man is to be loved most.

Quando autem raciones istorum trium ordinum altrinsecus sunt everse, non mirum rei publice tranquillitas quia amor ordinatus dissolvitur. Debeo enim plus amare coniugem ad bonum coniugii, plus parentem ad bonum nature in ipso debite conservandum et plus virtuosum sub racione qua ecclesie Dei plus proficit; et nullum amare ad preposituram aut mundi dominium vel aliud delectabile bonum carnis, nisi de quanto sonat in bonum utile universali ecclesie et per consequens in bonum honestum quoad complacenciam divine nature ac bonum quod persone amanti debet esse delectabile.

If this order of loving is disturbed, the peace of the commonwealth is destroyed.

Everybody is to be loved in his proper order.

Et sic non est inconveniens quod unus proximus plus diligatur in uno ordine et racione diligendi, in alio vero minus. Semper ergo debet observari ordo et racio diligendi, ut melius ac Deo et bono communi placencius preponatur.

Yet preference must be given to whatever is the better and more pleasing to God and the general good.

Unde personarum accepcio quoad bona fortune nimis perturbat rempublicam. Nam lex amoris exigit quod propinquiori prius et plus ministremus corporalis bene-

The law of Love requires us to give a preference in material benefits to those nearest to us.

2. B: *affinitates:* ib. GN: *et* om. 4, 5. I: *plus diligit patrem.* 5. H: *patrem proximum quam;* ib. M: *quasi.* 9. B: *atque ecclesia.* 11. ABCD: *et* om. before *in suo communi;* ib. B: *et in suo particulari.* 16. F: *illorum cum ordinum;* ib. N: *illorum.* 17. BEFGIKLMNO: *mirum si.* O: *si est;* ib. ABCDEFGIKLMO: *intranquillitas.* 18. G: *est quia amor inordinatus.* 20. B: *conservandi . . . virtuosiorem.* A: *conservando.* 22. ABCDI: *ad mundi.* 23. D: *stat bonum.* ACDFGHLNO: *sonat bonum.* 25. F: *aut bonum.* 27. F: *Et circa non est.* 28. GHLMN: *diligitur.* 29. O: *Semper enim;* ib. I: *ordo enim racio.* 30. ABCD: *ac* om. FH: *ut Deo.* 34. B: *ministretur.*

8. I. Cor. VI, 16.

Natural order requires us to support our next in kin,

ficencie in effectu. Sic enim exigit ordo nature, ut corporale suffragium propinquioribus secundum naturalem aptitudinem ministretur, ut sicut terra plus appetit centrum et loca centro propinquiora, licet prius appetat quoad tempus et ordinem locacionis medium sibi propinquius, sic homo plus amat Deum et angelos et moraliter virtuosos, licet debeat sibi propinquioribus plus in effectu ostendere beneficiencie corporalis; et sic duplex est ordo amandi, scilicet in effectu et in affectu.

but God, the angels and the virtuous are to be loved more: there is a twofold order of loving, sc. in effect and in affect.

Secundus vero habet racionem amandi simpliciter, cum beati in celo diligunt se et Deum sine tali relevacione effectualis indigencie cuiuscunque, eo quod affectuose volunt sine invidia melioribus maius bonum, et sic beatus amat plus meliores quam se ipsum vel parentes, melius animam cuiuscunque proximi quam corpus proprium; et istud observaremus in via; sicut Christus plus amavit ecclesiam quam corpus proprium, quia aliter non commutasset vitam corporalem pro salute ecclesie, nec aliquis pro salvacione proximi subiret martirium, quod obviat regulis caritatis.

St. Bernard's opinion does not contradict Holy Scripture; which may be understood in several senses.

Ad secundum de sensu beati Bernardi patet quod non obicit, cum scriptura sacra propter sui fertilitatem sit onustata sensu multiplici; ideo non obest quotlibet sensus elicere, dum tamen sint omnes catholici, quia tunc indubie omnes ab auctore scripture eternaliter sunt intenti et ut eliciantur tunc et taliter ab istis postillantibus ordinati. Exponit autem Augustinus, ut supra exposui.

Bernardus vero exponit has tres clausulas: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota virtute tua.* Iste tamen non est adequatus ordo alicuius quatuor textuum scripturarum. Intendit enim in isto sermone duo elicere ad amorem Christi secundum naturam duplicem, assumens pro themate istud prima ad Cor. XVI, **22**: *Qui non amat dominum Iesum,*

1. L: *ordo naturales.* 2. G: *propinquius.* N correxit. 3. F: *expresse ministretur.* 4. H: *a centro.* 8—9. B: *ostendere — effectu* om. 9. BF: *et affectu.* 10. ACD: *cum scilicet.* M: *et cum.* 11, 12. GMN: *sine tali effectuali relevamine.* FIK: *tali effectuali revelacione indigencie.* 13. GIN: *magis bonum.* 15, 16. GN: *corpus et illud.* 16. IKN: *et illud.* 23. HIO: *sit honusta.* GLMN: *onusta.* K: *onustam.* 24. I: *sunt.* 25—26. B: *indubie — tunc* om. 25. O: *interiti.* 26. ABCD: *et* om. before *ut;* ib. GN: *pustillantibus.* 27. CK: *ordinate.* 28. B: *exponit* om.; ib. F: *istas tres.* 29. B: *tuo* om. 30. B: *tua* om.; ib. ACDEFGHKLMNO: *Et ille non est.* 32. EFGHLMN: *illo;* ib. ABCDEFO: *allicere.* H: *XX⁰ elicere.* 34. HK: *illud.*

34. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, 867.

anathema sit. Et postquam subtiliter declaravit quomodo debemus Christum diligere, quoniam ipse prior dilexit nos, postmodum sic subinfert: *Disce, christiane, a Christo, quemadmodum diligas Christum; disce amare dulciter, amare prudenter et amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini avertamur. Ne mundi gloria seu carnis voluptatibus abducaris; dulcescat tibi pre hiis sapiencia Christus, ne spiritu mendacii et erroris seducaris, lucescat tibi veritas Christus, ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet caritas, informet sciencia, firmet constancia; sit fervidus, sit circumspectus sit invictus, ne torporem habeat, ne careat discrecione nec sit timidus; et vide ne forte tria ista tibi in lege tradita fuerint dicente Deo: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua et ex tota virtute tua. Michi,* inquit, *videtur, si alius competencior sensus in hac trina distinccione non occurrit, amor quidem cordis ad zelum quemdam pertinere affeccionis, anime vero amor ad industriam seu iudicium racionis, virtutis autem dileccio ad animi potest referri constanciam vel vigorem. Dilige ergo Deum toto et pleno cordis affectu contra timorem in Domino; dilige Deum tuum tota racionis vigilancia et circumspeccione contra errorem; et dilige Deum tuum ex tota virtute, ne mori pro eo pertimescas contra torporem.*

St. Bernard's interpretation of the commandment to love God.

Sit suavis et dulcis dileccio affectui tuo dominus Iesus Christus contra dulces vite carnalis illecebras, ut vincat dulcedo dulcedinem, quemadmodum clavus clavum expellit, sed sit nichilominus intellectui prima lux et dux racioni,

1. G: *anathematisat.* 2. ACD: *Christum Deum.* 3. GN: *post nomen;* ib. B: *sic* om. 5. D: *illecti* om. 5, 6, 7. G (rectius): *ne illectus . . . deceptus . . . oppressus . . . avertaris.* 6, 7. L: *amore divino.* 8. I: *abutaris.* 8. 9. H: *predulcescat philosophis sapiencia Christi ne seducaris spiritu mendacii et erroris.* 8. ACDEFGLN: *Christi.* 8—11. F: *ne — Christus* om. 10. N: *Christi.* 10—11. B: *Christus — caritas* om. D: *ne — Christus* om. 11. ABCDE: *domini Christi.* 12. F: *scienciam.* 12, 13. 14. EO: *sis . . . sis . . . sis . . . habeas . . . careas . . . sis.* 13. G: *ne sit;* ib. H: *teporem.* 14. E: *tumidus;* ib. FG: *et inde;* ib. EFGHIMN: *illa.* 15. ACD: *Diligas.* 16. G: *et ex tota.* 17. G: *sit sensus.* 18. GN: *occurrat.* 19. K: *dr̃e* (= *differencie*) *non amor.* 21. B: *ad aliquam.* 22. H: *ex toto.* 23. ABCDLNO: *tuum* om. 25. BCDEFGN: *tuum* om.; ib. GLO: *ex* om.; ib. I: *pertimescat.* 27. EFGHIKLMNO: *Sit et suavis dileccio;* ib. ACD: *iste Iesus.* 28. ABCD: *Christus* om.; ib. F: *cardinalis;* ib. FMNO: *et vincat.* 30. EFHKNO: *nichilominus previa lux et dux;* ib. B: *lux dicit.*

3. St. Bernardi Sermones in Cantica, Sermo XX, 868. Cf. Ioh. Wyclif, Serm. IV, 409. Peraldus, l. c. I, 133.

non solum ob cavendas heretice fraudis decipulas et fidei puritatem ab eorum versuciis custodiendam, verum cautus sis nimiam et indiscretam vehemenciam in tua conversacione vitare. Sit eciam constans et fortis amor tuus nec cedens terroribus nec succumbens laboribus.

Ergo amemus affectuose, circumspecte et valide; scientes amorem cordis quem affectuose dicimus absque eo qui dicitur anime, dulcem quidem sed seducibilem; eum vero absque illo qui virtutis est racionabilem esse sed fragilem

St. Bernard's interpretation.

Unde quia discipuli post resurreccionem Christum dilexerant dulciter sed minus prudenter, quia nimis prepostere preponentes humanitatem eius divinitati, ideo Ioh. XIV, 28 sic subiungit: Si diligeretis me, supple prudenter, *gauderetis utique, quia vado ad Patrem.*

Unde quia dileccioni ex toto corde deficit inutiliter dileccio ex tota anima, ideo vere dicit: Expedit vobis ut ego vadam, culpans eorum imprudenciam, non affectum. Sic eciam Matth. XVI, 22 expressit Petri dileccionem teneram imprudentem, quando morti Christi adversans dixit: Absit hoc a te Domine. Non, inquit Christus, *sapis ea que Dei sunt; hoc est, insipienter diligis humanum sequens affectum, postponens divinum consilium. Ex qua correpcione instructus commori cum Christo promiserat, ut patet Marci XIV, 31; sed blasphemando pertimuit, quia nondum ad tercium gradum pervenit quo Deus ex tota virtute diligitur; quando autem indutus erat virtute ex alto, tunc in consilio Christum predicare prohibitus constanter respondit principibus: Obedire magis oportet Deo quam hominibus* Act. V, 29. *Tunc ergo Dominum tota virtute dilexit, quando animam suam pro amicis licet*

2. B: *cautis.* GHMN: *cautus quoque.* K: *verum quoque.* 4. Codd.: *Sit enim;* ib. GN: *et fortis* om. 5. F: *terroribus* om. 7. GN: *quomodo;* ib. B: *affectuosissime;* ib. G: *diligimus.* 8. I: *aurem dulcem;* ib. M: *sedulem.* 9. G: *veritatis est.* 11. BM: *nimis* om. 11, 12. EFN: *minus preposuere humanitatem.* ABCDGLO: *preponentes* om. 12. ACD: *eius carnaliter item recte.* B: *recte Ioh.* 15. B: *defuit.* 16. ACD: *anima tua.* 16, 17. G: *ut ego vadam* om. N: *ut vadam* in marg. addit. 17. B: *vado;* ib. I: *affectu.* 18. ABCDEFHO: *repressit.* 19. EL: *temeram.* I: *timeram.* M: *temeream;* ib. B: *imprudenter;* ib. GN: *quia morti.* 20. B: *sapit.* 22. F: *consequens.* 23. GN: *cum* om. 26. B: *diligerentur;* ib. D: *inductus.* 29. B: *quam si;* ib. EGILM: *Deum ex.* NO: *Deum.* D: *Dominum* om.

10. Hic locus in sermone St. Bernardi sic habetur: Cum aegre ferrent discipuli quod de ascensuri magistri discessu ab eodem ipso audierant, audierunt: Si diligeretis me . . . Et sequens locus non verbotenus St. Bernardi, sed aliqualiter variatus est. 16. Ioh. XVI, 7.

non posuit tamen exposuit. Ergo non abduci blandiciis, non seduci fallaciis et non frangi iniuriis est toto corde, tota anima et tota virtute Deum diligere.

This interpretation does not contradict the opinion of St. Augustine

Hec subtilis sentencia huius sancti docens efficaciter ordinem diligendi non repugnat sentencie sancti Augustini, cum non obest unum per cor intelligere intellectivam potenciam, et alium secundum racionem disparem potenciam volitivam. Sic enim vult Apostolus II ad Cor. XIII, 13 per caritatem appropriate intelligere Deum patrem. *Gracia enim*, inquit, *Domini nostri Iesu Christi et caritas Dei et communicacio Spiritus Sancti sit semper cum omnibus nobis.* Potencia enim volitiva sicut virtus caritatis et actus dileccionis quadam racione preeminet, sicut pater est prior duabus aliis personis origine. Unde Lincolniensis dicit quod correlarie ad tercium argumentum negandum est assumptum, cum omnis homo potest servare statum innocencie, quia aliter peccatum originale non esset liberum, nec Deus libere contradictorie crearet mundum, sicut patet theologis noscentibus quomodo apud Deum omnia que fuerunt vel erunt sunt tempore suo intuita.

Grosseteste's doctrine.

It is a belief *de fide* that Christ fulfilled the first commandment, and it is a pious belief that the Blessed Virgin loved God perfectly.

Sed et post lapsum ex fide credi debet quod Christus implevit primum mandatum continue, sicut pie credunt aliqui de beata Virgine quod perfecte dilexit Deum continue. Cum autem totum et perfectum sunt idem secundum philosophum, tunc ex totis hiis viribus Deum diligimus, quando perfecte ipsum diligimus.

Perfect love, interpreted in three ways.

Perfectum vero dicitur tribus modis. Primo et summe quod est quicquid et qualitercumque melius est esse aliquid quam non esse, qualiter solus Deus potest esse perfectus, quia solus ille est omne nominabile, quod foret melius

1. G: *non possit.* 2. GHIN: *est* om. 3. FGIO: *ex tota anima et ex;* ib. B: *tota* om. before *virtute.* 4. EI: *Et hec subtilis.* 5. B: *sancti* om. 6. BH: *intelligenciam.* 7. H: *et aliam;* ib. B: *racionem disponi;* ib. I: *disputare.* 8. B: *Hic enim dicit Apostolus;* ib. I: *ad* om. 9. B: *intelligere* om. 10. EFGHIKLMNO: *caritas, inquit, Domini.* 10—11. EFGHIKLM: *et caritas — et* om. 11—12. ACDEFGIKNO: *semper — nobis* om. 12. N: *sicut caritas.* 13. I: *quedam;* ib. I: *preeminenti.* 14—15. BEFHIKLMN: *Unde — correlarie* om. O hunc locum extinxit. M corr. in marg.: *notandum.* 15. B: *negant.* 16. B: *omnis non potest.* 22. I: *Christum continue.* 23. N: *aliqui debita;* ib. M: *quod scilicet perfecte.* 26. B: *perfecto.* 29. GN: *est perfectus.* 30. D: *esse nominabile.* M: *nominale.*

5. De praecepto dilectionis, quo iubemur Deum ex toto corde diligere, apud St. Augustinum pluribus locis habetur. Vide collectionem locorum in infra memorato libello St. Bernardi De diligendo Deo, p. 991—992, not. 151. 25. Aristoteles, *Φυσικῆς ἀκροάσεως*, lib. III, cap. VI: *Οὗ δὲ μηδὲν ἔξω τοῦτ' ἐστὶ τέλειον καὶ ὅλον.*

esse quam non esse id, et sic amor quo Deus diligit se dicitur simpliciter perfectum extra genus.

Secundo modo dicitur simpliciter perfectum in genere quod habet summum gradum perfeccionis pro quocunque tempore sibi debitum in natura; et sic solus amor spirituum celestium est perfectus, quia quamdiu nos miseri peregrinamur a Domino, a sui amoris puritate ac plenitudine retardamur.

Tercio modo dicitur perfectum secundum quid, quod se habet omni modo pro loco et tempore, ut tunc debet; et sic puer dicitur perfectus pro statu innocencie, si habet protunc, quicquid in statu innocencie natura protunc in ipso exigeret, et sic omnis homo aliquando deficiens ab amore Dei quem pro statu innocencie tunc haberet, peccat in perfecto diminute perfeccione et per consequens defectibiliter est amans Deum.

According to St. Augustine we continue in mortal sin if we love anything more than God.

Non enim indisposicio corporis quam ex peccato contraximus excusat simpliciter quin peccamus. Ideo conclusio beati Augustini est in multis locis: quod quamdiu vivimus in hac valle miserie, peccamus continue mortaliter, si diligimus aliquid contra Deum, id est creaturam aliquam plus quam ipsum, et venialiter, si amorem creature inducimus, ex quo amor Deo debitus retardatur.

Unde et talis imperfectus amor peccatum veniale compaciens dicitur perfectus quarto modo, et hoc secundum gradus dispares, ut plus vel minus elongatur ab imperfeccione simpliciter; unde Augustinus in superallegata epistola ad Ieronymum: *Virtus*, inquit, *est caritas qua illud quod diligendum est diligitur: hec in aliis*

1. EEGHIMO: *esse illud.* 2—3. IMN: *dicitur — perfectum* om. 2. C: *et dicitur;* ib. I: *exempla genus.* 3. I: *modo* om. 5. GN: *a natura.* 6. ABD: *perfeccius.* 7. M: *peregrinantur;* ib. H: *caritate et puritate.* 9. I: *modo* om.; ib. C: *quid secundum quod.* F: *secundum quid quid debet esse omnimode.* 10. I: *esse habet omnino de loco.* GHLMN: *omnimode.* K: *omnino de loco;* ib. G: *pro* om. 11. I: *in statu;* ib. C: *haberet.* 12. AD: *pro tunc* om.; ib. GN: *in statu* om.; ib. G: *innocencie et puericie.* HNO: *pro statu puericie.* L: *innocencie vel* extr.; ib. F: *naturaliter pro tunc.* 13. EFGHIKLMO: *in se ipso;* ib. C: *erigeret.* K: *exigerit.* 14. 15. ACD: *haberet peccat imperfecte deminute.* 15. HKNO: *tunc peccat;* ib. B: *perfeccione.* M: *imperfecto diminute.* 16. E: *deficibiliter;* ib. ABCDGHKNO: *est* om. 18. GM: *quando peccamus.* 20. I: *quamdiu minimus;* ib. ABD: *continue* om. 21. B: *diligamus.* H: *aliud diligimus.* 22. C: *prius;* ib. EGL: *quam Deum ipsum.* 23. I: *Deo* twice. 25. EL: *ad peccatum.* 26. ABCD GHIKM: *comparans.* H: *compa* . . . (sequitur lacuna); ib. F: *quarto est et hoc.* 27. G: *et minus;* ib. I: *elongant.* M: *elongantur.* 28. GN: *ideo Augustinus;* ib. B: *in super* om. 29. B: *annotata.* 30. ACDH: *in qua.* O: *in* extr.; ib. I: *quod oportet.*

28. St. Augustini Epist. CLXVII, cap. IV. Opp. tom. II, 780.

maior, in aliis minor et in aliis nulla est, plenissima vero que iam non possit augeri, quamdiu hic homo vivit est in nemine; quamdiu autem augeri potest perfeccio, illud quod minus est quam debet ex vicio est. Ex quo vicio non est iustus in terra qui faciat bonum et non peccet Eccles. VII, 21. Ex quo vicio non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens Ps. CXLII, 2. Propter hoc eciam dicit Iohannes: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus et veritas in nobis non est I Ioh. I, 8. Propter hoc eciam quantumlibet proficiamus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra Matth. VI, 12.

Unde quia *in multis offendimus omnes*, Iac. III, 2, nec iustificatur in conspectu tuo omnis vivens, eo quod non est qui non peccando facit bonum usque ad unum, peccata vocantur necessitates sepius in scriptura. Necessarium quidem ex supposicione est nos viantes continue peccare, quia licet in baptismo peccata dicti, facti et cogitacionis dimissa fuerint, non tamen dimittitur quin a debita dileccione Dei pro modo deficimus, et illud deficere est peccatum virtuti oppositum.

Even after the descent of the Holy Ghost the apostles frequently committed venial sins.

Et patet quomodo sancti apostoli eciam post missionem Sancti Spiritus sepe saltem venialiter peccaverunt, sed quia illud peccatum compatitur secum graciam, iusticiam et per consequens caritatem, dicitur iustus lapsus secundum quid implere primum mandatum, dum nihil diligit contra Deum. Sed melius videtur mihi dicere quod servet mandatum quam quod sic culpabiliter deficiendo impleat. Sic enim beata Virgo plena gracia, sicut et Stephanus in extremis dicitur hoc mandatum indefectibiliter implevisse, eo quod pro tempore plenitudinis videndo Deum non superfuit in eis defectus aliquis caritatis; et sic tota capacitas excluso peccato omnimode est impleta. Dicunt tamen doctores communiter quod alia est plenitudo

1. B: *maior — aliis* before *nulla* om.; ib. C: *plenissima virtus.* 1, 2. I: *Plenitudinis vero virtus que illam* (sic) *non possit augeri.* EFGHNO: *plenissima vero virtus que iam.* 2. HM: *posset;* ib. ABCD: *quamdiu sic;* ib. K: *hic non vivit;* ib. B: *est* om. 2, 3. I: *in nomine.* 3. G: *tamdiu autem.* 4. G: *quamdiu* (sic) *ex vicio.* H: *ex hoc ergo vicio.* 5. ACDIMO: *facit;* ib. BFKL: *Eccl. VII* om. 6. ACD: *Et ex quo;* ib. B: *Dei;* ceteri codd.: *in conspectu tuo.* 7. B: *Psalm. CXLII* om. ACD: *CXLII* om. 8. G: *nosmet ipsos.* 10. B: *hoc eciam* om.; ib. B: *est quantumlibet.* C: *quemlibet.* L: *quantumcunque.* G: *qua(n)tumvis* (?); ib. ABCD: *proficimus;* ib. B: *est* om. 14. B: *facit* om. FLN: *faciat.* 15. I: *peccata enim.* 17. F: *in baptismo Dei facti.* 18. C: *dimittetur;* ib. B: *quin* om. 19. B: *et istud.* 20. I: *virtuti omnium.* 21. F: *facti apostoli.* 22. B: *sed* om. 23. B: *quia illis.* 25. I: *implererem* (sic). 26. I: *diligit* om. 28. F: *sic et.* 30. B: *plenitudinibus.* 31. EI: *non fuit.*

sufficiencie, ut est de quolibet existente in gracia, alia superhabundancie, ut illa qua omne peccatum veniale excluditur, et alia originancie, ut Ioh. I, 14: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre plenum gracie et veritatis. De cuius plenitudine omnes nos accepimus.*

Four degrees in which God is loved by us. 1. By nature, as we love the analogous good.

Notandum ulterius secundum beatum Bernardum in libello suo de dileccione ad Aymericum dyaconum cardinalem, quod quatuor sunt gradus quibus Deus a nobis diligitur. Primo naturaliter, dileccione qua diligimus bonum analogum. Cum enim Deus sit omne bonum et nobis communicat quicquid boni habemus quoad corpus vel animam tanquam per se causa principalissima et summe necessaria, non mirum si eius dileccio naturaliter sit impressa; nec habet iste amor propter consuetudinem et naturalitatem racionem meriti pocius quam naturalis noticia omnium in communi.

2. For special reasons, e. g. because he first loved us.

Secundo quando amor particularis et carnalis a se incipiens ad considerandum causas sibi beneficas exundat lacius et invenit naturali discursu quod summum bonum ex dileccione eterna et beneficiencia temporali meretur a nobis diligi est amor specialior primo. Unde I Ioh. IV, 19: *Diligamus Deum quoniam ipse prior dilexit nos;* et quoad secundum Act. XVII, 28: *In ipso vivimus, movemur et sumus.*

Epilogat autem Bernardus bona anime que huic amori deserviunt in hec tria; scilicet dignitatem, scienciam et virtutem. Dignitas consistit in bifaria libertate arbitrii, que data est homini ad similitudinem Dei facto non solum preminere sed dominanter presidere cunctis ipso inferioribus in natura. Nec valet collacio huius potestatis ingrato ad meritum, sed oportet ut secundum scienciam

1. B: *alique.* 2—3. AD: *que . . . excludit.* 3. I: *originalia.* HM: *originale;* ib. I: *Videmus.* 4, 5. N: *gracia et veritate.* 5. EIO: *et veritate;* ib. I: *decus plenitudine;* ib. B: *accipimus.* 7. AC: *Aymericum.* D: *Armericum.* B: *Ymericum.* GHKLNO: *ad amicum.* 8. B: *quia quatuor.* 9. B: *Primus;* ib. IKN: *naturali dileccione.* 11, 12. FIM: *corpus vel ad* (GMN: om.) *hominem vel ad animam.* H: *ergo ad corpus.* 12. O: *vel ad;* ib. F: *principalia.* 13. O: *non minus;* GN: *sit summe naturaliter.* 14. EFGIKMNO: *ille amor.* C: *illud.* 16. G: *in* om. 19. D: *cursu.* 20. C: *et* om.; ib. GIK: *benefica.* L: *beneficiencia et eterna meretur;* ib. D: *temporali* om. 22. B: *quo* om. 23. F: *Act. ultimo.* 26. ACD: *hec* om. H: *et hec tria.* 27. B: *Dignitatis.* 28. B: *datum.* 29. C: *possidere.* 31. FI: *ingrato ad meritum;* ib. B: *oportet quod.*

7. St. Bernardi De Diligendo Deo Liber seu Tractatus ad Haimericum S. R. E. cardinalem et cancellarium, cap. VIII—X.

With this love are combined dignity, knowledge and virtue.

Dignity without knowledge, knowledge without virtue are of no value.

dignitatem illam et quicquid aliud boni habuerit in se et non ex se inesse cognoscat. Et sicut dignitas non prodest ad meritum sine sciencia, sic *sciencia inflans* obest, si virtus defuerit. Oportet ergo inesse virtutem qua auctorem sedule inquiramus et invento fortiter adhereamus. Habere quidem quod habere te nescias non habet gloriam, et noscere quod habeas sed ignorare quod non ex te habeas habet gloriam sed inanem; unde I Cor. IV, 7: *Quid habes quod non accepisti? Si accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?*

Without virtue glory is vain. Let him who glories glory in the Lord.

Unde signanter huiusmodi vana gloria inculpatur, tum quia deficiente fundabili veritate innititur blaspheme huic impossibili quod habeat gloriam a se ipso, tum eciam quia vane nitendo rapere Dei gloriam incidit demoniace in confusionem maximam, cum nulli sit gloria nisi fuerit apud Deum. Ideo signanter dicit Apostolus prima ad Corinth. I, 31: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Non enim qui se ipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.

Dignity without knowledge is unprofitable, knowledge without virtue is to be condemned.

Summa ergo stulticia est uti datis tanquam innatis et inacceptis beneficiis gloriam usurpare beneficii. Et patet absque sciencia dignitatem bestialiter esse inutilem, iuxta illud Psalmi XLVIII, 21: *Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus.* Et scienciam absque virtute esse dampnabilem, quia Luce XII, 47: *Servus sciens voluntatem Domini et non faciens plagis vapulabit multis.* Ideo Psalmo CXV, 1 prudenter petitur: *Non nobis, Domine, non nobis sed nomini tuo da gloriam.* Amor igitur quo incipientes proficere Deum amamus super omnia est meritorius sed mercenarius, cum non pure propter Deum sed propter nos ac retribucionem ipsum timorose diligimus, sed tempore gracie homo considerans quod se totum et

The love of God in expectation of reward has merit but is mercenary.

1. FI: *habuerint.* EGHKL: *alii boni* (EHKL) *habuerint.* 3. I: *sic scienciam.* 5. O: *inventa.* 5, 6. ABC: *hereamus.* D: *habeamus.* GHMN: *inhereamus.* 6, 7. F: *non habere.* 7. ABCDHO: *et nosce;* ib. EL: *quid habeas;* ib. I: *sed ignoranter.* 9. B: *accipis;* ib. B: *Si* om. K: *Si accepisti* om. 11. B: *gloria* om.; ib. ABCDFGHKNO: *nuncupatur.* 11, 12. D: *tum quia* om. K: *quia* om. 12. B: *funda tali;* ib. GN: *virtute;* ib. *innititur.* C: *necessitatem.* HIKM: *innituntur blasphemie;* ib. H: *hinc.* 13. GN: *tamen eciam.* 14. ABC: *dum vane innititur;* ib. N: *innitendo;* ib. FGHIN: *inciditur.* 15. ABCDH: *in consuetudinem.* 17. F: *glorietur* om. 20. B: *igitur.* 21. ILM: *benefici;* ib. B: *Et* om. 23, 24. F: *cum in honore non intellexit.* 24. GN: *compara etc.* O: *comperatus est etc.;* ib. I: *insipientibus* om. 25. I: *virtute communicabilem;* ib. B: *dampnabilibus.* G: *eque dampnabilem.* 26. HK: *Domini sui.* 27. I: *vapulabitur.* 28. I: *prudenter* om.; ib. I: *petit.* 28, 29. ACD: *sed — gloriam* om. 29. EFGKMNO: *ergo.*

3. I Cor. VIII, 1.

omnia sua Deo debeat per se facto, ulterius ascendit in Deum, dum dedit nobis filium qui mirabiliter nos refecit; considerans insuper quod Deus ipse sit meritum pro quo debet diligi quia amor, et quod ipse sit premium pro quo debet diligi, ymmo omne quod appetit, ascendit in tercium gradum amoris, diligendo Deum pure originaliter pro se ipso. Considerat quidem quod omne amans aliud in ordine ad aliquem per se finem diligit principaliter et in medio illum finem, ut si comedo per se finaliter ut Deum habeam, iam in amore comestionis Deum diligo. Et sic perfectus amor se ipso contentus habet utrobique premium concomitans quod ultimate diligitur, et sic non querit pro dileccione commodum proprium ultimate sed excludens omnem ambicionem et cupiditatem temporalium pure diligit bonum ultimum quod est bonum communissimum pro se ipso.

3. Love of God for His own sake.

Considerat enim quod non qui amant pecunias, temporalia vel honores sed *qui esuriunt et siciunt iusticiam saturabuntur*. Considerat insuper quod nemo prudenter conducit alium, ut pure laboret pro utilitate propria sed pocius pro bono delectabili conducenti; ut nemo conducit esurientem ut comedat, timentem ut fugiat, vel quomodocunque indigentem ut commodum proprium adquirat. Ergo Deus qui maxime amat bona communia et suo ordine meliora non conducit hominem ut ocietur vel ut querat proprietarie comodum personale sed caritative bonum communissimum quod est Deus. Talis igitur solummodo meretur premiari denario diurno. Sic ergo instructi quidam a Christo relinquunt perfecte mundum, eciam innitentes racioni naturali que precipit pociora eligere pre omnibus aliis querunt Christum, experti quod solum ibi in pace quiescunt; citra quod nulla quies revocat nec ultra iam inquietudo sollicitat,

For the sake of His love many quit the world and try to find Christ.

1. B: *Deo* om.; ib. CEFGHILMNO: *pro se facto*. K in marg.: *profecto*. 2. B: *dum* om.; ib. H: *reficit*. 3. I: *sit premium*. 4—5. BFI: *quia — diligi* om. 5. D: *quo* om.; ib. ACD: *in* om. 6. H: *secundum gradum*. I: *illum gradum*. 7. ACD: *Consideret*. K: *Considerat quippe*; ib. ABCD: *quidam*; ib. AD: *aliquid*. 9. BGKLMNO: *eciam in*; 10. B: *si* om. 12. F: *committans* (sic). 17, 18. B: *temporalia et*. 19. ABCD: *saturantur*; ib. ABCDFGHIL: *Considerant*. 20. D: *alium* om.; ib. I: *laborat*. 21. K: *conducentis*. 26. B: *proprium commodum et solibile*. G: *proprietatem commodum*. 27. G: *Talis* om. 28. FN: *ergo*; ib. G: *denario divino*. N correxit. 29. ABCD: *quidem*; ib. B: *a Christo* twice. 30. BE: *et*; ib. AC: *intentos*. GM: *et intentos*. N: *et sic innitentes*. O: *et innitentes*; ib. ACD: *qui*; ib. AD: *vrecepit*. 32. EO: *quiescant*.

17. Matth. V, 6.

sed sciunt seculares infatuari tanquam famelicos qui os aperiunt ut ventum inhauriendo fami consulant, capacitatem vero animae que os eius dicitur, solum fructus supra animam attrahens sibi atque assimilans poterit saciari. Et sic invenitur id ipsum esse amor, racionem excitans in racione meriti, ut ametur, affeccionem stimulans in racione medii, ut celerius, reccius et dulcius affectetur, et demum memoriam terminans in racione premii, ut feliciter quietetur. Et sic ubi amor mercenarius in vita activa timore iniciali plurimum propter comodum personale et timore pene diligit Deum suum, ille amor castus in vita contemplativa timore filiali ex aliquanto gustu divine dulcedinis cuncta creata transcendens distincte diligit Deum sine reverberacione amoris ad medium aliud quam ad ipsum.

Et sic dicitur cum Psalmista CXVII, 1: *Confitemini Domino,* non quoniam mihi bonus sed simpliciter *quia bonus;* ubi activus defectus multos interpolans *confitebitur tibi, cum benefeceris ei.*

4. The fourth degree of Love, in which the mind, unhindered by worldly affection, loves neither itself nor anything else but on account of God.

Sed post istos gradus correspondentes activis et contemplativis viantibus, sequitur quartus gradus amoris sancti comprehensoribus deputatus in quo animus non corpore quod corrumpitur aggravatus nec affeccione temporalium retardatus sed in luce prima figens intuitus est a Deo finalis premii sui amore debriatus quod sui ipsius et cunctorum creatorum oblitus nec se ipsum nec aliud diligat nisi solummodo propter Deum. Cum enim Deus facit omnia finaliter propter semet ipsum, sequitur quod omnia vult bene esse solummodo pro se ipso.

2. I: *sani consulant.* D: *fame.* 3. A: *quo os.* B: *qua os;* ib. C: *fruitus.* 4. I: *consilians.* MN: *consimilans.* AC: *assimulans.* G: *atque consiliabitur.* 5. ABCDFO: *saciare;* ib. IM: *invenitur in ipso amore.* GN: *in ipso esse amor.* B: *ad ipsum.* 6. M: *simulans.* 7. GMN: *affectentur.* 8. GL: *divinum memoriam.* N correxit. 9. H: *ibi amor.* 13, 14. K: *discrete diligit.* 15. BCEKNO: *id ipsum.* I: *quam ipsum.* 16. GHLNO: *sic dicit cum Psalmista.* EK: *Psalmo CXVII.* ACD: *cum* om. 17. EF: *quoniam bonus, non quoniam mihi bonus.* 18. M: *actus.* EL: *ubi accusative multos defectus;* ib. ACHO: *interpellans.* BGIKMN: *interpollens.* EFL: *interponens.* 19. D: *tibi* om.; ib. I: *illi ei.* ACD: *ei* om. 20. FHI: *correspondens.* C: *correspondent;* ib. B: *et* om. G: *vel.* 22. GN: *sanctis;* ib. KM: *comprehensilibus;* ib. B: *est animus.* 22, 23. GIM: *cum corpore.* N correxit. 23. G: *quod eorum* (!) *agravatur;* ib. I: *non agravatus.* 24. GILN: *in* om.; ib. K: *in luce premia;* ib. G: *primo.* 25. I: *a Deo non re finalis premii debatus.* KM: *a Deo amore sui finalis premii;* ib. CD: *debreatus.* K: *deliberatus.* 26. G: *est oblitus.* 27. F: *nisi solum propter.* 28. B: *Deus sic fecerit;* ib. ACDGKNO: *fecit;* ib. B: *propter* om.; ib. EMO: *se ipsum.*

16. Cf. St. Bernardi De diligendo Deo, cap. IX. 18. Ibid. cap. X. Psalm. XLVIII, 19.

Ymmo, ut dictum est in materia de ydeis, sicut Deus solum intelligit et vult se ipsum volendo omnia, cum ipse sit omnia, quia esse intelligibile cuiuslibet creature, sic diligendo se ipsum, propter se diligit et omnia solummodo propter se ipsum. Ipse enim videtur esse omnis finis propter quem quicquam diligitur. Cum ergo omnis homo tenetur omnem voluntatem suam conformare voluntati divine, videtur quod omnem voluntatem suam ultimam in perfeccione tenetur conformare isti voluntati divine, cum istam plene cognoverit, specialiter cum ille foret amor sanctus et pura affeccio ab omni consideracione vel dileccione rerum in proprio genere desecata.

God is the final end, for which anything is loved.

Si enim contingeret viantes interpolatim habere nunc noticias ac affecciones rerum in proprio genere et nunc perfeccius considerando atque volendo eas in suo esse intelligibili, videtur quod si contingit reperire imperfeccius per se in via sine intuicione ista beatifica, multo evidencius contingit reperire per se illud quod est purius, forcius atque perfeccius. Natura enim non agit crescendo versus finem aliquem nisi illum possit attingere. Similiter potest intelligi quod sit Deus beatificativus creature racionalis, ut in ipso deiformiter secundum intellectum et affectum perpetuo sit suspensa. Sed talis Deus foret melior quam Deus qui non posset servum suum sic deificando perficere. Cum ergo Deus noster sit quo melius excogitari non poterit, sequitur quod Deus noster sic potest beatificare creaturam racionalem ad ymaginem sui factam. Aliter enim non esset beatitudo plenum gaudium, et per consequens non foret plenum premium Dei adiutoribus in via postmodum in patria compensatum.

By this love man is wholly merged in God.

Ideo dicit Bernardus quod *sic affici deificari est*, ut totum divinum sit quod sentitur; ad quem sensum allegat Apost. I ad Cor. VI, 17: *Qui adheret Deo unus spiritus*

This is St. Bernard's opinion.

3. M: *secundum esse intelligibile.* 4—5. I: *propter — se ipsum* om. 4, 5. FK: *solummodo.* 6. ABCD: *quidquid;* ib. H: *Cum enim.* 7. BIM: *omnem* om. O: *omnem;* in marg.: *suam;* ib. B: *voluntate.* 8. BGIK: *omnem* om. N in marg. addit. 10. FGIKO: *eam plene;* ib. B: *cum ille* om. 10, 11. EFG: *tamen iste amor esset.* N: *iste amor esset.* 12. AN: *defecata.* 13. FKMN: *contingit.* 15—16. B: *considerando — reperire* om. 15. ABCD: *verendo eas.* 17. FGHILMN: *sine intencione illa.* O correxit. 20. B: *Simpliciter.* 21. AD: *quo si Deus sit;* ib. GKM: *beatificus.* N correxit. ACD: *beneficacius.* B: *beneficarius.* 22. EFGHIKLMNO: *difformiter.* 24. B: *non* om. 25—26. B: *sit — noster* om. 26. ABCD: *melior.* 27. EL: *poterit.* 30. BF: *Dei* om.; ib. IM: *postea;* ib. H: *repensatum.* 32. ABCDHK: *consentitur;* ib. EF: *ad quam sensacionem.* 33, 34. H: *elegit apostolum.*

31. St. Bernardus ut supra p. 991.

est. Quomodo, inquit, *stilla aque modica infusa multo vino deficere in se tota videtur, dum et saporem vini et colorem induit, et quomodo ferrum ignitum et candens sit igni simillimum pristina forma exutum, et quomodo solis radiis perfusus aer in eandem transformatur lucis claritatem adeo quod non tam illuminatus quam ipsum lumen esse videatur, sic omnem tunc in sanctis affeccionem humanam quodam ineffabili modo necesse erit a semet ipsa liquescere atque in Dei voluntatem transfundi penitus. Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus sed in homine de homine quicquid supererit; manebit quidem substancia sed in alia forma, alia gloria aliaque potencia.*

This first commandment is perfectly fulfilled only in heaven.

Et post declarat beatus Bernardus conformiter ad Augustinum quod hoc primum mandatum non potest perfecte impleri simpliciter ante glorificacionem nature humane in patria. Sancti vero martires habentes ad tempus scintillulam huius ignis dileccionis in via penas sub racione qua mediarunt ad eius plenitudinem cum gaudio sustulerunt. Impleri tamen potest hoc mandatum in via ab innocente, quantum exigit status vie simpliciter, et secundum quid servari potest a lapso peccante venialiter, quantum ad exclusionem peccati mortalis, eciam hic in via. Unde virtute meriti Christi corporis infirmitas prodest Deum timentibus omniquaque; primo pro tempore copule prodest ad fructum penitencie; secundo pro tempore separacionis prodest pro requie et tercio pro tempore resurreccionis prodest pro complemento beatitudinis consummate. Et sic caro comes bono spiritui qui est homo, licet in via onerat, tamen iuvat. In secundo statu licet non onerat, exonerando secundum suam absenciam proficit, sed non iuvat, et tercio statu quando non onerat, plene iuvat.

Having a spark of this fire of love, the holy martyrs suffered pain joyfully.

To some extent, it may be fulfilled by the innocent on earth.

The weakness of the flesh in relation to the merit of Christ.

1. EFIL: *est cum eo.* O: *est. Exemplum* (et in marg.: *exemplum*); ib. C: *modice.* 3. B: *calorem.* O: *colorem. Aliud exemplum;* ib. HO: *et* om. before *quomodo.* 4. I: *fore exutum.* 5. BCDI: *lucis radiis.* EFGHLMN: *solis luce;* ib. I: *aere.* 7. I: *si enim.* GKMNO: *sic enim tunc in sanctis.* 8. C: *quod ante.* B: *quoddam;* ib. B: *modo necesse* om.; ib. B: *movet aut semet.* 10. B: *quam omnia;* ib. IFIL: *esset Deus.* GMO: *est.* 11. *de homine* om. 12. B: *gloriaque.* K: *aliaque gloria.* 13. CH: *postea;* ib. O: *beatus Augustinus.* 13, 14. FL: *ad Eugenium.* K: *ad Eugenium alias Augustinum.* O: *ad Ieronymum.* 15. GN: *adimpleri.* 17. GN: *scintillam;* ib. ACD: *istius;* ib. H: *delectacionis;* ib. M: *penam.* 18. B: *sub nomine;* ib. B: *eius temporis.* 20. B: *sub innocente.* 22. C: *quem ad;* ib. B: *ad* om.; ib. C: *conclusionem.* 24. I: *omni quam primo.* ABCD: *omnique.* 26. EN: *et* om. 26, 27. F: *et secundo* (sic). 29. F: *spiritu.* 29—30. I: *tamen — onerat* om. 30. M: *In tercio.* 31. L: *et* om. EFLN: *et in tercio.* 31—32. GIM: *et tercio — plene* om.

13. Cap. X, p. 992.

St. Bernard's interpretations.

Primus status est laboriosus sed fructuosus; secundus est ociosus sed deliciosus, et tercius est finaliter gloriosus. Ideo Rom. VIII, 28 vere dicit Apostolus: *Timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Unde Canticorum V, 1: *Sponsus cui omnia tempora ista tria sunt substrata exhilarat vocatos ad sui nupcias. Comedite,* inquit, *amici, et bibite et inebriamini, karissimi. Laborantes in corpore vocat ad cibum.* Unde Ioh. IV, 34: *Meus cibus est ut faciam voluntatem eius qui misit me, patris. Ociantes in spiritu non pane doloris anxie sumpto sed vino amoris post cibum facilius hauriendo vocat ad potum. Utrosque istos amicos nominat: primos caros et posteros cariores, cum ambo dileccione Dei suis gradibus sint refecti. Priores in sudore vultus sui vescuntur pane, quia in carne ad sensibilia retrahente. Et secundi licet bibant sine labore, tamen imperfecta proprietate desiderii, ut sint corpori reuniti.*

Unde licet Apoc. XIV, 13 dicatur: *Amodo iam dicit Spiritus, ut recquiescant a laboribus suis; tamen Canticorum V, 1 docet idem spiritus sponsam pro tempore quietis continere. Bibi vinum meum cum lacte meo. Licet enim spiritus spe felici quietis perfeccius Deum diligat quam in via, vinum tamen divini amoris temperat lactis permixtio, dum proprietarie cogitat de corpore suscitando, sed in patria usque ad ebrietatem bibit vinum purum, quando vis amoris pure in Deum estuat oblita cuiuscunque racionis proprietarie create ad missum si quidem ad illud poculum, de quo Psalmo XXII, 5 dicitur: Calix meus inebrians quam preclarus est. Inebriabuntur ab ubertate domus Dei bibentes illud vinum purum. Et novum in regno patris cum sponso tanquam filii karissimi.* Novum,

4. FGKMN: *Canticorum 2.* 5. N: *Speciosus cui;* ib. BF: *tria tempora;* ib. FO: *sunt substracta.* 6. B: *suas.* 7. E: *et bibite* om. 8. GN: *Unde* om.; ib. ACD: *Ioh. V vel IV.* 10. ABCD: *dolorum.* 11. G: *utrosque ad potum.* N correxit. 11. 12. ACD: *Utrosqne illorum.* 12. ACDK: *rocat;* ib. F: *et postea.* 13. FHIO: *sunt.* 14. B: *in suadere.* 15. B: *Et* om.; ib. B: *biberent sine tamen;* ib. FIKLMN: *cum labore.* 16. ABCDFHLN: *tamen cum.* 19. I: *requiescat.* 19, 20. I: *tamen Cor. 2º.* K: *Cant. 2º.* G: *cum Cant. 1º.* N: *cum Cant. 5.* 21. F: *vinum medium.* 22. EFGHIKLMNO: *quietus.* 24. GN: *proprietate;* ib. I: *sustinendo.* 25. EFH: *ad* om.; ib. ABCD: *bibitur.* 26. I: *in Deum* om.; ib. G: *nedum estuat.* 27—28. B: *racionis — dicitur* om. 27. C: *proprietate creature.* GKNO: *proprietarie creature;* ib. ABCDO: *admissi;* ib. N: *ad mixtum.* N: *ad illum.* 28. ABCD: *potum;* ib. ABCD: *XXII* om. 29. GL: *Inebriamur ab uteribus.* HN: *inebriamini.* 30. K: *bibent;* ib. L: *vinum* om.

1. Ibid. Cap. XI, sed non verbotenus. 30. Matth. XXVI, 29.

dicit agnus, qui *vocat nos ad suas nupcias* Apoc. XXI, 9, quia ibi intrantibus in gaudium Domini novo modo compendiosissime ministratur. Mensa quidem huius cene novissime est divina essencia que propter immobilitatem non potest cadendo deficere. Panis cotidianus non ingurgitans sed sine fastidio sacians est ipsummet verbum vite. Potus est vinum merum quod et sapiencie aqua non madendo sed caritate calefaciendo inebrians scilicet suavis Dei spiritus atque dulcis.

The holy supper is the divine essence, the bread is the word of life and the wine the spirit of God.

Iste quidem potus non est parcus sive fastidiens, quia paterfamilias *de torrente voluptatis sue potabit eos qui torrens est fluminis impetus letificans civitatem Dei.* Unde quia gloriosa ecclesia ibi non habet maculam neque rugam, non laborat in pastu sed complexu sponsi castissimo, durabilissimo et delectabilissimo, in unico subiecto fruitur spiritualiter, perpetue, secure et complete omnibus istis bonis. Vide de sensacione beatorum capitulo proximo.

CAPITULUM DECIMUM QUARTUM.

Ex istis potest patere theologo quomodo intelligendi sunt sancti doctores loquentes in ista materia. Scribit enim venerabilis Anselmus Proslogion XXV capitulo quod omnis qui hoc bono fruitur *quicquid volet erit, et quicquid nolet non erit. Ibi enim erunt bona corporis et anime, qualia nec oculus vidit nec auris audivit nec cor hominis cogitavit* I Cor. II, 9. *Cur,* inquit, *vagaris, homuncio, querendo bona anime et corporis. Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona; et sufficit. Desidera simplex bonum, quod est omne bonum; et satis est. Si delectat pulcritudo, fulgebunt iusti sicut sol; si velocitas, libertas aut fortitudo*

How the holy doctors are to be understood: 1. Anselm's doctrine: Every one who enjoys this good will be what he wishes to be, and will not be what he does not wish to be.

1. EFGHIKLMNO: *dicit Augustinus quia.* 2. F: *ibi* om. 3. N: *nuncupatur.* 6. ABCD: *ipsemet.* 7. M: *Quid et.* 8. K: *madefaciendo seu madendo.* 8, 9. GN: *id est suavis.* 10. KMN: *est* om. 11. N: *potavit.* 12. GN: *fluvius impetus.* M: *impetus* om. 13. GN: *gloriosa Dei ecclesia;* ib. I: *atque rugam.* 14. GM: *sed in.* 15. G: *et delectabilissimo* om.; ib. B: *et in unico;* ib. GKLNO: *obiecto.* 16, 17. F: *istis modis.* 17. *Vide de — proximo* additamentum scriptorum esse videtur; ib. ELO: *bonorum.* 20. F: *sunt* om.; ib. ACD: *sunt auctores loquentes.* 21. K: *Prosologion;* ib. I: *XXII.* 22. B: *hoc* om. 25. ABCD: *I Cor. II* om.; ib. B: *homicidio.* 28. B: *quod est omne bonum* twice; ib. B: *delecta.* 29. B: *et velocitas;* ib. EL: *aut libertas aut.*

6. St. Bernardus: Hinc illa sacietas sine fastidio. 10. St. Bernardus l. c. p. 994. 21. St. Anselmi Proslogion, cap. XXV, Opp. tom. I, p. 240.

St. Anselm on the love of the Lord.

corporis, cui nichil resistere possit, erunt similes angelis Dei, quia seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale non natura sed potestate. Si longa et saluberrima vita, ibi est sana eternitas et eterna sanitas, quia iusti in perpetuum vivent et apud Dominum est merces eorum et salus iustorum a Domino. Si sacietas, saciabuntur a Domino, cum apparuerit gloria Dei. Si ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus tue. Si melodia, angelorum chori concinnunt sine fine Deo. Si quelibet non immunda sed munda voluptas, torrente voluptatis sue potabit eos Deus. Si sapiencia, ipsa Dei sapiencia ostendit eis se ipsam. Si amor, diligent Deum plus quam se ipsos et invicem tanquam se ipsos; et Deus illos, plus quam illi se ipsos, quia illi illum et se invicem per illum et ille se et ipsos per se ipsum. Si concordia, omnibus illis erit una voluntas; quia nulla erit illis nisi voluntas Dei. Si potestas, omnipotentes erunt voluntatis sue, sicut Deus sue. Nam sicut poterit Deus quicquid volet per se ipsum, ita poterunt illi quicquid voluerint per illum; quia sicut illi non aliud volunt quam quod ipse, ita ille volet quicquid illi volent; et quod ille volet, non poterit non esse. Si honor et divicie, Deus servos suos bonos et fideles supra multa constituet. Ymmo filii Dei vocabuntur et erunt, et ubi erit filius eius, ibi erunt et illi, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Si vera securitas, certe ita certi erunt nunquam ista seu pocius illud bonum eis defuturum; sicut certi erunt se non sua sponte illud amissuros; nec dilecciorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum, nec aliquid Deo potencius invitos Deum et ipsos separaturum.

Gaudium vero quale aut quantum est, ubi tantum bonum est? Cor humanum, cor indigens, cor expertum erumpnas, non modo obrutum erumpnis quantum gauderes, si hiis

1. E: *posset.* K: *poterit seu possit.* 2. K: *et surget.* Anselmus: *et resurget* 3. B: *sed* om.; ib K: *salubria.* 5. BFGLMNO: *apud — eorum* om. 6—7. I: *Si sacietas — domino* om. 7. EFO: *gloria eius.* 10. K: *non menda.* 11, 12. FL: *semet ipsam.* H: *ostendet se ipsam.* 12. ACD: *amicicia;* ib. GHIKMN: *diligunt.* 12, 13. ACDFHIK: *se ipsos et illum tamquam se ipsos.* 14. AC: *se et invicem.* I: *se illum per illum.* 14, 15. B: *se et* om. 15. A: *et se ipsos.* K: *ipsis;* ib. I: *illis* om. 16. B: *Dei* om. 17. N: *voluptatis.* 18. K: *poterint.* 19. I: *volent.* K: *volet.* H: *voluerunt;* ib. I: *non* om. 20. EIK: *voluerint.* AKO: *volent;* ib. ABCD: *ita iste;* ib. I: *vellet.* 21. F: *non potuerit;* ib. H: *nisi esse;* ib. B: *et* om, 23. I: *Dei et dii;* ib. B: *et ibi.* 24. K: *et heredes;* ib. B: *quidem — heredes* om. 25. B: *incerte;* ib. F: *ista certi.* O: *certe illa certi;* ib. H: *erant.* 26. C: *sed pocius.* 27. D: *dileccione.* ABCH: *nec dilectorem.* GM: *dileccionibus.* F: *dilleccioribus.* 28. K: *invitis ablatorum;* ib. M: *nec aliud.* 29. GHKNO: *Deo* om. 30. EL: *aut quale.* 31, 32. K: *erumpnans non modo.*

omnibus habundares? Interroga intima tua, si capere possint tanta gaudia de tanta beatitudine sua. Sed certe, si quis alius quem omnino ut te ipsum diligeres eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum; quia non minus gauderes pro eo quam pro te ipso. Si vero duo vel tres vel multo plures id ipsum haberent, tantundem pro singulis quantum pro te ipso gauderes, si singulos sicut te ipsum amares. Ergo in ista perfecta caritate innumerabilium angelorum beatorum et hominum, ubi nemo minus diliget alium quam se ipsum, non aliter gaudebit quisque pro aliis singulis quam pro se ipso. Si ergo cor hominis de tanto bono suo vix capiet gaudium suum, quomodo capax erit tot et tantorum gaudiorum? Et utique quantum quilibet diligit aliquem, tanto de bono eius gaudet; sicut in ista perfecta felicitate unusquisque plus amabit sine comparacione Deum quam se et omnes alios secum, ita plus gaudebit sine estimacione de felicitate Dei quam de sua et omnium aliorum secum. Sed si Deum sic diligent toto corde, tota mente et tota anima; tu tamen, totum cor, tota mens et tota anima non sufficiat dignitati dileccionis; profecto sic gaudebunt tota mente, toto corde et tota anima, quod hec omnia non sufficient plenitudini gaudii; hoc enim est gaudium plenum quod Salvator hortatur nos petere Joh. XVI, 24; in quod gaudium intrant pocius gaudentes, ut precipit Salvator Mat. XXV, 21 quam illud gaudium intret in eos.

Not everybody understands or wishes to understand the conclusions of this Saint. Some follow them as slaves, some as hirelings, and some as sons according to the law of love.

Ex istis dictis huius sancti patent pulcherrime conclusiones patentes demonstrabiles, sed aliqui omnino eas ignorant ut bestie; aliqui utcunque cognoscunt sed aspiciunt retro cum uxore Loth; tercii vero cognoscunt et tripliciter diversimode prosequuntur; illi ut servi secundum legem timoris, illi ut mercenarii secundum legem cupiditatis, et illi ut filii secundum legem amoris. Illa quidem sola *est lex Domini immaculata convertens*

1. EHILO: *possunt.* 2. B: *tantum gaudium.* 3. F: *ut te ipsum* om. 4. B: *duplicaret.* 7. B: *per singulos;* ib. ABCD: *quam pro;* ib. I: *pro tempore.* 8. I: *in illa.* 9. F: *bonorum.* 9, 10. B: *ubi unus diligit.* 11. B: *pro singulis vel aliis.* 12. GI: *bono quo;* ib. G: *suo* om. 13. B: *capax* om. 14. B: *quisquis;* ib. H: *tantum;* ib. K: *plus gaudet.* 15. D: *in illa;* ib. BFIK: *plus* om. 18. G: *Sed si dilígeret sic.* 19. Codd.: *ut tamen.* GHKLNO: *ut cum totum.* 21. ABCD: *perfecto.* 22. BD: *et hec;* ib. ABCDEFKL: *enim* om. 24. H: *Ioh. VI.* L: *Ioh. XIV;* ib. B: *intrant* om. I: *intrans . . . gaudens . . . nec precipit.* 25. GL: *Matth. 22.* 26. GIO: *illos.* 28. ABCDIK: *patentes.* F: *potenter.* 29. ADFIK: *utrumque.* M: *utcunque cognoscunt.* 30—31. D: *uxore — tripliciter* om. 31. ABCDEIK: *persequuntur;* ib. BFIKO: *servi* om. 32. L: *timorum;* ib. A: *illorum ut.* 34. B: *Illi.*

34. Psalm. XVIII, 8.

animas quam alii relinquentes leges proprias observantes fiunt de servis mercenarii et de mercenariis filii adoptivi. *Servi*, inquit Bernardus, *et mercenarii faciunt sibi legem; iste non amando et ille plus alio amando. Tunc*, inquit, *facit sibi quisque legem propriam, quando communi et eterne legi prefert propriam voluntatem, volens perverse equiparari creatori qui propria voluntate se ipsum regit et alia omnia.*

Everyone, says St. Bernard, makes a law to himself who prefers his own will to the eternal law.

Sed quia moderni eciam professores sacre scripture dicunt hos sanctos multa impossibilia propter devocionem inserere et sic, ut mihi videtur, habent consequenter asserere, ut per impossibilia et heretica fidei Christi contraria ex eius insufficiencia excitent ad amorem, ideo videtur mihi obiectus famosiores perfunctorie dissolvendos. Arguunt enim: si simplex bonum sit omne bonum, tunc Deus est quicquid est et per consequens quelibet creatura. Sed ostendi in materia de ydeis quod Deus est omne ens et tamen non quicquid est nec aliqua creatura; et cum ens et bonum analogum convertuntur, patet quod Deus est omne bonum quod omnia appetunt sed diversimode; quia filii Dei caritative appetunt omnia encia secundum racionem esse intelligibilis qua sunt Deus; et mundiales appetunt illa secundum racionem existencie creature qua sunt illud quod sunt extra Deum in genere.

Refutation of the opposing arguments.

Et patet racio equivocacionis ex disparitate racionum quod non omne quod animalis homo appetit sit Deus, licet omne quod beatus nunc appetit sit Deus et omne quod animalis homo beatus nunc appetit; et sic de quotlibet formis multiplicatis in illa materia, que omnes

1. C: *quam illi;* ib. B: *relinquendo.* 2—3. B: *et de — mercenarii* om. 4. EFGHIKLMNO: *ille non;* ib. ABCDFHIM: *aliud.* EL: *alium.* 6—7. B: *voluntatem — voluntate* twice. 7. I: *propria equiparere* (sic). F: *proprie equiparare.* GH: *equiparare;* ib. EGHILMNO: *creatori proprio.* FK: *creatori propria;* ib. K: *qui voluntatem regit.* 8. BFHIKMNO: *alia* om. C: *alia similia.* 9. ACD: *sancte.* 10. C: *per devocionem.* G: *pro.* 11—12. K: *et sic — ut* om. 12. K: *et* om. 13. K: *et eius.* 14. ACGHN: *profunctorie.* 15. B: *sit omne bonum* om. N: *esset omne.* 16. N: *Deus esset . . . esset.* 17—18. I: *sed ostendi — creature* om. M: *debet ostendi;* ib. B: *quod Deus* om. 18. EF: *et dixi non quidquid est;* ib. L: *tamen.* Correxit sup. lin.: *et dixi non.* N: *et dixi;* ib. B: *nec quicquid.* 21. H: *Dei carnis.* L: *caritatem appetunt.* 22. B: *intelligibiliter;* ib. I: *quia sunt.* 23. I: *illa* om. 24. I: *quia sunt;* ib. N: *id quod.* 25. ABCDFGKN: *patet racione.* 26. FGILN: *omne esse quod;* ib. I: *quod animalis non appetit;* ib. DEFHILMN: *est Deus.* 27. I: *non appetit.* 27—28. I: *sit Deus — appetit* om. 28. B: *quod* om.; ib. EFGKM: *beatus non appetit.* HLO: *animalis homo appetit. beatus non appetit.* (E: *homo appetit, beatus non appetit.*); ib. B: *appetit appetit.* 28, 29. I: *quolibet.* 29. EGL: *multiplicatis in ista.* ABCDIK: *multipliciter.*

3. Bernardus l. c. cap. XIII.

licet videantur concludere repugnanciam, solvuntur per equivocacionem latentem in differencia racionum. Patet eciam quomodo beatus solum diligit Deum propter se. *Propter* quidem est preposicio signans circumstanciam cause finalis, ut hic supponitur; sed beatus non indiget fine extrinseco preter Deum. Ideo frustra diligeret aliquid et non solummodo propter Deum. Non enim dependent finaliter divicie, amicicie vel perfecciones alique respective vel absolute nisi ab ente secundum racionem qua est Deus. Ideo valde increpandus esset beatus qui in finem alium amorem suum dispergeret. Diligunt ergo beati se, suos proximos et singulas creaturas; sed omnes illas dilecciones abbreviant in uno compendio, dum omnem creaturam diligunt secundum racionem eternam exemplarem qua est intrinsecus ipse Deus.

Only the blessed love God for Himself: All creatures are included in this love.

Ex istis patet quintumembris conclusio Anselmi quomodo quilibet beatus diliget Deum plus quam se ipsum. Aliter enim foret amor quo Deum diligat inordinatus, nisi esset prepositus et per se causa quare homo se ipsum diligeret, nec foret beatus deiformis diligens modo Dei encia proporcionabiliter ut sunt bona, nisi Deum summe diligeret. Scit enim quod Deus est sibi melior omniquaque quam ipsemet vel aliud poterit sibi esse. Et patet cum Deus diligit omnia eternaliter secundum ultimum sui intelligencie, quia plus diligit omnem beatum quam ipse vel alia creatura potest ipsum diligere; licet enim non velit sibi magis bonum, tamen infinitum perfecciori modo vult sibi quodlibet tale bonum, quia eternaliter, causaliter et finaliter pro se ipso; creatura autem solum temporaliter, ut movetur a Deo ad diligendum; que

St. Anselm's fivefold conclusion how and why the blessed love God more than self.

1. AD: *videntur.* 3. ACD: *quod bealus;* ib. O: *solum* extinxit. 6. K: *propter Deum;* ib. G: *diligeret Deum aliquid.* 7. I: *dependet.* 8. BCK: *finaliter sue divicie, sue amicicie.* EFGLN: *sue divicie.* 9. F: *nisi habente;* ib. B: *quia.* 16. I: *valide.* 11. B: *alium* om. G: *dominus;* ib. ABCD: *disperderet;* ib. I: *beati se* om. 14, 15. I: *exemplarem.* F: *exemplarentem.* HKNO: *exemplantem.* G: *exemplative.* 16. HL: *quintimembris.* 18. B: *non foret.* EM: *et aliter;* ib. HO: *diligit.* 19. B: *nisi* om.; ib. L: *prepositus.* In marg.: *preposterus; sic et* N; ib. K: *tam causa.* 20. GMN: *nisi foret beatus;* ib. EFGHIKLMNO: *difformis.* 21. B: *essencia ut sunt.* I: *ut sunt encia bona . . .* 22. I: *diligent;* ib. B: *sit sibi.* 22, 23. AC: *omniquam.* B: *omniquamquam.* D: *omniaquam.* 23. AC: *quod ipsemet;* ib. EF: *vel aliquid;* ib. F: *sibi* om. 24. B: *diligit nam.* 24, 25. ACD: *suum ultimum intelligibile.* 25. B: *intelligentis;* ib. B: *quod plus.* 26. EFGHIKMO: *ipse vel* om.; ib. H: *aliqua creatura.* 27. F: *non venit.* I: *non vellet sed maius;* ib. FHL: *cum infinitum.* 29. I: *causabiliter;* ib. I: *et* om. 30. ABCD: *moveretur.* F: *ne movetur;* ib. B: *diligenciam.* 30, 1. GN: *que est regula.*

16. Cf. Anselmum 349, 1.

regula diligendi, per se mensurans omnem amorem alium, est immensurabilis ab alio et sic quodammodo infinita. Videtur eciam ex eodem principio quod beatus plus diligit beaciorem quemlibet quam se ipsum, quia scit Deum suum sic eos diligere; et ibi est summa concordia. Non ergo sibi placeret de pulcritudine ordinis in gradibus beatorum, ut Deus summus instituit, nisi vellet sine invidia quemlibet beatum observare undique gradum suum; nec foret summa quietacio nisi foret sibi eligibilius quod proximus quem Deus prefert in beatitudine sit ipso beacior, eciamsi posset beatitudinem illam ex pura voluntate adquirere. Cum ergo vult proximo beaciori plus boni, videtur quod ipsum plus diligit ad hunc sensum; aliter enim non diligeret ipsum in summa caritate.

The blessed one loves everything according to the law of love. Excluded is every carnal or other improper affection.

Non tamen obest huic quod se ipsum plus aut prius diligat in alia manerie diligendi. Ymmo cum omnis beatus diligat cuncta ad regulam, videtur quod diligit omnes dampnatos, parentes vel alios sic dampnari. Exclusa quidem est omnis carnalis affeccio vel proprietaria et de omni voluntate divina est plena leticia. Unde, Psalmo LVII, 11, dicitur: *Letabitur iustus, cum viderit vindictam.*

As this order of love is the most beautiful one, the blessed wish for no other.

Non igitur superest ibi languor vel oracio pro quoquam beatis ambigue impetrando vel aliquo voluntati divine contrario. Ymmo videtur quod beati vident hunc ordinem diligibilium inter omnes possibiles esse pulcherrimum; et sic non velle pulchriorem vel alienum existere, eciamsi possit, et sic non plus diligunt ista bona posse existere quam possibilitatem existencie quantumlibet meliorum.

The blessed rejoice in the uncreated Trinity more than in any creature.

Ex istis patet tercio quod nullus spiritus creatus in se potest subiective capere nisi porciunculam gaudii beatorum; nam cum gaudium et imperturbata dileccio correspondent, patet quod quilibet beatus infinitum plus gaudet de gaudio trinitatis increate quam de gaudio

1. F: *omnem amorem* om. 2. EGHIKNO: *ab illa.* 5. ABCD: *Deus suus;* ib. GN: *et illius est.* 6. I: *sibi* om.; ib. GM: *placet;* ib. I: *ordines.* 7. K: *nisi volet;* ib. I: *sine* deest. 9. KM: *eligibilis.* 10. I: *ipse.* 10—11. D: *sit — beatitudinem* om. 15. GHIKLNO: *Nec tamen.* 16. G: *illa manerie.* 19. I: *corporalis.* 23. EFHILNO: *Non ergo.* K: *Non enim;* ib. F: *ubi.* 24. ABD: *beatus;* ib. ABCDEHLM: *ambiguo.* GN: *ambigua.* 26. ABCD: *eligibilium;* ib. GN: *inter omnes esse possibile.* 26, 27. EGHKLO: *esse possibilem pulcherrimum.* 28. ABCD: *et si possit;* ib. GMN: *nec eciam plus.* 29, 30. GM: *quamlibet.* 30. EHIO: *melioris.* 31. B: *patent;* ib. FGHIKMNO: *quarto.* 31, 32. I: *in se* twice. 34. B: *plus* om. 35, 1. GMN: *gaudio alicuius creature.*

aliquo creature, quia proporcionabiliter magis amat. Et cum diligit Deum undique quantum potest, videtur quod de beatitudine Dei gaudet, eciam quantum potest, et cum Deus infinitum plus diligit se ipsum, et per consequens infinitum plus gaudet de se ipso quam gaudere potest aliqua creatura, sequitur quod in patria infinitum gaudium obiectivum, quod est Deus, undique sit illapsum, et cum beatus videns raciones exemplares in divina essencia intrat lucem omnia continentem, et per consequens gaudium absorbens nimirum omnem tristiciam et omnem racionem gaudii incompletam, signanter mandat Veritas quod intret in gaudium domini Dei sui. Gaudet insuper beatus de gaudio proprio reflexe quociescunque libuerit, sicut et de securitate perpetuitatis sue beatitudinis, et quarto de gaudio cuiuscunque conregnantis ac pulcritudine pene dampnati, proporcionabiliter ut intuetur eius pulcritudinem. Et sic intelligo illud Luce VI, 38: *Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supereffluentem dabunt in sinum vestrum.* Sic enim mensurantes grana vel farinam attendunt primo quod mensura sit bona et fidelis; secundo quod sit repleta usque ad oram; tercio ne sint vacuitates aeris in vase coangulanter solidantes; et quarto supercumulant, quantum vas potest capere proporcionaliter ad latitudinem sue circumferencie.

There is infinite joy in heaven which the blessed soul shares.

Correspondenter debet intelligi quod seminantes in via opera pietatis recipient a suis datariis beatis, quorum sunt omnia, fructum suorum operum hic in via; qui quidem *fructus est caritas, gaudium, pax et cetera* que recitat Apostolus ad Gal. V, 22. Intelligamus ergo per sinum capacitatem anime et per mensuram quadrifariam fructum gaudii metaphorice continens pro contento, sic quod mensura sit *bona* propter gaudium beatitudinis

What is the fruit of good works done on earth?

Their fruit is: Love, Joy, Peace &c., as set out in Gal. 5, 22.

1. ACDEFLO: *quod.* 3. I: *et quantum.* O: *in quantum;* ib. B: *ut cum.* 4. FGKNO: *consequens* om. 6. H: *alique creatura.* 7. HIM: *obiectum;* ib. ABCD: *undique* om.; ib. ACD: *elapsum.* 8. IKN: *videns sic.* GO: *sic videns.* 9. B: *intra.* 11. EIKMNO: *in causa completiva.* HL: *in causa completam.* 12. ABCD: *in* om.; ib. ABCDEL: *Dei* om.; ib. B: *Gaudet super.* 13. D: *gaudio Christo;* ib. ACDEIKO: *reflexo.* 14. G: *sive beatitudinis.* 14, 15. K: *et quatuor.* 15. EFIMO: *ac de.* 16. IN: *et intuetur.* F: *aut intuetur.* 16, 17. B: *pulchritudine.* 17. ABCD: *VI cap.* 18. I: *et sertam et coagitautam et superfluentem;* ib. B: *cogitatam;* ib. ACD: *superfluentem.* 19. EL: *Sicut enim;* ib. ABCD: *mensurantis.* I: *mensuras.* 20. B: *vel* om. 21. B: *horam.* M: *ad orton* (sic). 22. ABCD: *c agitant.* EFKLMNO: *coagulant.* H: *coangustant.* G: *coagulate solitudinis;* ib. IN: *solidantes.* 23. ACD: *et* om.: ib. B: *sint cumulant.* G: *supercumulat.* I: *super cumulum.* 24. GHN: *circumstancie.* 26. FGIKLN: *recipiant.* 27. B: *sunt* om.; ib. B: *sic in.* 29. I: *ad* om. BO: *ad Ephe.* 30. B: *et* deest. 31. GIN: *methace;* ib. K: *in contento.*

essencie increate. Illud enim est autonomatice bonum consequens ad beatitudinem essencialem. Est eciam *conferta* secundum racionem qua vis gaudendi de beatitudine propria est repleta. *Coagitata* vero est secundum racionem qua anima gaudet de sua beatitudine solide securata; et *supereffluens* secundum racionem qua sempiterna leticia est ex consorcio concivium superaddito cumulata.

Objected, that all the blessed are equally blessed, since their joy is equal and so much joy is so much felicity.

Sed obicitur quod omnes beati sunt equaliter beati, cum par sit gaudium utrobique et quantum gaudium tanta felicitas.

Confirmatur ex hoc quod omnis beatus tantum de gaudio cuiuscunque alterius gauderet, quantum gauderet, si illud in se haberet proprium subiective, sed tunc gauderet tantum ut aliquis; ergo et modo.

Assumptum patet ex dictis de lege caritatis perfecte undique deiformis. Quantum enim est bonum de quo beatus gaudet, tantum gaudet et in tantum quod si aliquis beatus deficeret a quocunque gradu gaudii, omnes beati haberent displicenciam, ut de dampnificacione propria, cum ibi sint cuncta communia.

Replied, that the saints in heaven are blessed in different degrees, whence results harmonious beauty.

Hic dicitur quod necesse est sanctos beatificari in celo secundum gradus dispares ex quibus consistit una armonica civium pulcritudo; quod innuit Salvator Ioh. XIV, 2: *In domo patris mei multe sunt mansiones.* Et Daniel in fine sanctissime visionis *iustos* dicit *fulgere quasi stellas et intelligentes,* id est doctos, *quasi firmamentum.* Ut exponit Ieronymus epistola ad Paulinum IV capitulo; aliter enim foret confusio et improporcionalitas premii ad laborem; quod est contra Apostolum II Cor. III, 8: *Unusquisque,* inquit, *propriam mercedem accipiet secundum labores suos.*

1. B: *Illud* om. I: *Quilibet enim.* 1, 2. EFGKLMNO: *autonomatice continens ad.* H: *anathonoce bonum continens.* Rectius: *contingens.* 1. HL: *bonum* om. 2. 3. EFGIKLMN: *et est conferta.* 3–5. B: *vis qua* om. 5. EFGHILNO: *gaudens est.* 6—7. I: *et — sempiterna* om. 7. F: *civium;* ib. FGIKLMNO: *superaddita.* 8. B: *tumulta.* 9—12. B: *quod omnes — ex hoc quod* twice. 9. F: *omnes sancti sunt beati equaliter;* ib. ABCD: *sunt equo;* ib. KM: *beati* om. alter *equaliter.* 10. K: *cum pax.* 12. N: *Conformiter ex hoc.* O: *Confertur ex hoc.* 17. B: *undique formis.* GHMO: *diformis.* N correxit. 18. ABCDM: *et* om.; ib. GIM: *gaudet quod.* EFKLNO: *tantum gaudet in tantum gaudet quod.* 19. O: *beatus tantum;* ib. B: *deficeret* om.; ib. B: *gaudii* om. 20. B: *beati scilicet.* 21. B: *cum sibi;* ib. ABCD: *cuncta sunt.* 26. ACD: *sancte;* ib. F: *iniustos.* 28. ACD: *epistola* om. ELO: *in epistola.* 29. I: *improporcionabilitas.* 30–31. IM: *Unusquisque — suos* om. GN in marg. addunt. ACDEFHILO: *Unusquisque autem.*

26. Dan. XII, 3. 29. Hieronymi Ep. LIII, Opp. tom. I, p. 542.

Nec hoc verti debet fideli in dubium quin quilibet beatus habebit gaudium sufficientem, eciam quantum volet.

The blessed will have as much joy as they desire.

Sed secundo notandum pro solucione obiectuum quod gaudium potest intelligi formaliter pro gaudere, ut est actus immanens, sequens passionaliter ad visionem ac volicionem obiecti de quo gaudetur; et sic non est res que per se potest existere sed accidens de genere accionis causatum essencialiter ab obiecto.

The nature of this joy.

Secundo modo accipitur gaudium materialiter pro substancia vel obiecto vel materia de qua gaudetur formaliter. Et sic est unum gaudium omnium beatorum, scilicet Deus trinitas, immo et quilibet beatus et bonum suum intrinsecum est commune gaudium cuicunque. Ibi enim est perfectissima communicacio qua habent bona sua singula in communi, sic quod quicquid est gaudium formaliter et bonum uni intrinsecum, est cuicunque alteri gaudium materialiter et bonum sibi extrinsecum.

Tercio notandum quod gaudium dicitur habere magnitudinem et ceteras proprietates accidentales dupliciter; scilicet a subiecto vel ab obiecto. Nam si gaudium habet esse ab obiecto, per idem quodlibet eius accidens. Ideo ut dixi superius gaudium dicitur magnum obiective penes magnitudinem obiecti, de quo gaudetur, et ut sic omnia gaudia bonorum sunt paria et quodammodo infinita. Et sic intelligo dictum Bernhardi quod *Deus est diligendus propter se et sine modo.* Dileccio quidem qua beatus diligit Deum suum profusa in obiectum invenit ipsum infinitum et per consequens debet diligere infinite quantumcunque potest sine defectu ex superexcessivo medio. Alie autem virtutes sicut et eorum opera consistunt in medio; sed caritas sicut et dileccio eius actus procedit

Particular qualities of this joy.

1. ACDO: *licet quilibet.* 2. IFM: *sufficientissimum;* ib. F: *quantumlibet volet;* ib. AI: *valet.* O correxit. 5. B: *sequens et volucionem.* 8. I: *causatam.* 9. GILMNO: *modo* om. 9, 10. ABCDFHKLO: *pro subiecto.* N: *pro obiecto vel subiecto;* ib. B: *vel pro materia* (*obiecto vel* om.). 11. ABCD: *omnium bonorum.* 15. FGIKLN: *sic et quidquid.* 16. ACD: *formaliter et homini;* ib. M: *et bonum unum;* ib. ACD: *et cuicunque.* 17. K: *gaudium scilicet;* ib. H: *materialiter bonum extrinsecum;* ib. FKLM: *sibi* om. 18. GN: *debet habere.* 20. I: *vel obiecto.* K: *ab obiecto vel subiecto.* H: *a subiecto vel ab* om. 21. IKM: *esse* om.; ib. KO: *ab* om. 24. M: *gaudia* om.; ib. B: *beatorum.* 24, 25. B: *Et sic.* GN: *Et sic illo modo intelligendo.* 27. IL: *perfusa in obiectu.* EGKN: *perfusa.* C: *subiectum.* 28. N: *diligere Deum.* 29. D: *cunque — superexistenti* om.; ib. AC: *superexistenti in medio.* I: *superexcessive medio.* HKLMNO: *superexcessu sine.* 30—31. I: *opera — eius* om. 30. B: *constituit.* 31. K: *sed caritas sicut actus eius et dileccio.*

22. St. Bernardi Liber de Diligendo Deo, Opp. tom. I, p. 987.

quantumcunque potest, et quantum amplior tantum melior. Ideo licet habeat modum suum, discrepat tamen a modo aliorum mensuratorum secundum legem medii inter superhabundanciam et defectum.

What the difference in joy consists of.

Istis positis concedo quod gaudium obiectivum omnium beatorum sicut et gaudium subiectivum in comparacione ad obiectum est par utrobique et secundum istas raciones sunt omnes eque beati, sed non simpliciter, cum unus in se clarius videt et intensius fruitur, habens in se subiective laureolas et maneries beatitudinis quas alius non sic habet, licet de omnibus illis gaudet; et sic sunt eque beati quia secundum aliquid; est tamen unus reliquo beacior, quia formaliter ab intrinseco intensius. Et ita conceditur quod quilibet beatus tantum gaudet ut aliquis; tantum dico obiective, et per consequens tantum gaudet de bono cuiuscunque alterius quantum gauderet, si illud bonum in se habuerit subiective, non solum quia contradiccionem claudit quod illud bonum in se habeat formaliter, verum quia tantum gaudet modo de illo bono obiective quantum tunc dato impossibili gauderet de eodem subiective.

Notandum tamen quod obiecta gaudii beatorum non inferunt singulariter propria gaudia componencia unum gaudium intensive; sed minimum gaudiolum in celo facit totum gaudium sui generis, sicut multi homines trahunt communiter totam navem, sic quod gaudium trinitatis increate faciat quoad illum modum gaudii totam capacitatem hominis. Et sic de tribus aliis maneriebus gaudendi. Et sic plenitudo secundi modi et quarti videntur tardari in beatis usque ad diem iudicii ex defectu unionis anime cum corpore; et numeri beatorum non quod beati languent, puniuntur vel dampnificantur dolendo, cum tantum gaudent de pulcritudine divini

1. K: *potest* om. 2. B: *habebat.* 3. AD: *mensurata.* C: *mensurato.* 5. ACD: *concedendo.* H: *concludendo.* 5, 6. KNO: *omnium bonorum.* 6. B: *sicut — subiectivum* om.; ib. FGKLNO: *gaudium obiectivum.* 7. O: *et ad obiectum;* ib. I: *sed secundum;* ib. B: *oraciones.* 8. F: *beate*; ib. E: *similiter.* 9. B: *secularius;* ib. B: *fruit.* 10. F: *aureolas ac.* N: *ac;* ib. ABCD: *beatitudinum;* ib. B: *alicuius.* 11. I: *scilicet.* 12. I: *secundum aliud;* ib. ABCD: *et tamen.* K: *Est eciam tamen;* ib. I: *unus alio.* M: *aliquo.* 13. ABCEFGHIKLNO: *intensive;* ib. B: *Et* om. 15. GN: *tantum dico gaudet.* 17. B: *bonum* om.; ib. KLMN: *haberet;* ib. D: *obiective.* 18. I: *clauderet;* ib. EM: *bonum* om. 19. E: *modo* om. 20. ACD: *quanto;* ib. B: *dabo.* 22. AD: *non* om. 24. B: *sed* om. M: *sed nullum;* ib. ABCDEFIM: *gaudiosum.* 25. D: *similiter multi.* 26. I: *totam* om. 27. M: *facit.* FGHLN: *saciat.* 29. ABCD: *gaudiendi;* ib. IM: *plenitudo secunda et quarta.* 30. H: *tardati.*

ordinis quo expedit nunc talia esse futura quantum gaudent, cum ista habuerint, sed diversitas est in modo.

Intuicio autem trinitatis que vocatur essencialis beatitudo mensurat gaudium de quocunque alio proporcionaliter ad quantitatem capacitatis anime; unde intelligendum est de sinu spiritus quoad sui capacitatem, sicut ymaginamur de capacitate modii que respicit profunditatem et circumferencie largitatem. Sic enim quilibet creatus spiritus est eo beatitudinis capacior quo in se humilior et caritate amplior. Vas enim ut bassius est liquoris capacius, sicut facile patet naturalibus et geometris qui norunt aquam in vase non superficiem planam sed arcuosam expetere, quia aliter partes extremales fluerent ad punctum medium bassiorem. Et cum liquor semper appetit porcionem circuli qui causatur ex circino cuius pes fixus foret in centro et pes mobilis transiret per circumferenciam talis aque, manifestum est quod in loco bassiori haberet illud vas aque circumferenciam magis arcuosam et per consequens racione supereffluencie plus de huiusmodi substancia contineret. Unde dicunt philosophi quod vas in centro positum foret liquoris capacissimum et in circumferencia mundi positum foret minime contentivum. Sic revera omnis creatura superbiens, cum in sua reputacione adequat se Deo qui est circumferencia immensa circuli intelligibilis; et per consequens cum omnis creatura sit quasi punctus vel verius nichil in comparacione ad dictam circumferenciam, oportet omnem superbum deficere ab arcu gracie habendo pure naturalia et mensura gratificante superfluente vacua. Quod si reputaverit se humiliter in medio mundi sensibilis secundum corpus maxime distans a circumferencia infinita, tunc erit secundum arcuositatem maximam plenissima gracia. Christus autem qui se ipsum

Intuitive vision of the Trinity is the very essence of blessedness.

Every created spirit has the greater capacity for blessedness the humbler and richer it is in love, like a vessel which holds the more the deeper it is.

2. ABD: *habuerunt.* 3. FIKNO: *que est essencialis.* 5. ACD: *quantitatem* om.; ib. ACD: *ad capacitatem.* K: *capacitatem quantitatem capacitatis anime;* ib. ACD: *istius anime.* 7. H: *medio quo;* ib. EKMN: *quo respicit.* 8—10. B: *largitatem — quo in se* twice. 8. B: *Sic inquam.* H: *Sicut enim.* 9. B: *quilibet beatus;* ib. K: *eo* om.; ib. I: *capaciorem.* 10. B: *in de humilior;* ib. GMNO: *in caritate.* 11. B: *licoris.* N: *liquorum.* 12. I: *qui noverunt.* H: *notant.* K: *norant;* ib. G: *superficie.* 14. F: *fluerent* om. 17. I: *circumferenciam liquoris.* EGLMN: *talis liquoris.* K: *talis liquoris seu aque.* O: *liquoris vel aque.* 18. B: *idem;* ib. ACD: *aque* om. 19. I: *arguosam.* 20. E: *amplius de;* ib. I: *continetur.* 23. G: *minimum;* ib. I: *contemptivum.* 25. KMO: *que est;* ib. I: *immensa* om.; ib. B: *circuli* om. 27. A: *nichil* om.; ib. I: *adiectam.* 28. M: *quia omnem.* G: *quia oportet omnem;* ib. BK: *actu.* 29. O: *gracia;* ib. BC: *a mensura;* ib. ACD: *glorificante.* 30. EFHKLO: *supereffluente;* ib. B: *de humiliter.* 31. B: *distantem.* 32. ACD: *infinita* om. B: *iusta.*

exinanivit factus humillimus fuit gracia plenissimus. Ideo vide si centrum mundi potest esse inferius vel aliud sibi suppositum, et tunc potes equare vel preponere gracie Christi graciam alterius creature. Iste ergo punctus bassissimus mensurat humilitates aliorum, ut statuit eos poni distancius sive propinquius in fabrica ecclesie spiritualis.

Humility and Love increase the capacity of the soul on earth, but it is in Heaven that full comprehension is attained.

Quantum vero ad latitudinem circumferencie huius vasis, certum est quod est caritas ad omnia se extendens; de qua Psalmo CXVIII, 96 dicitur: *Latum mandatum tuum nimis.* Humilitas ergo et caritas sunt media in via disponencia ad capacitatem anime ampliorem, sed istorum subtilitas in cor hominis non ascendit, sed primo in patria comprehendit iuxta illud Eph. III, 17: *In caritate radificati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis que sit longitudo, latitudo et sublimitas et profundum;* per que non solum intelliguntur Dei immensitas, eternitas, infinitas atque subtilitas, de quibus Iob XI, 8: *Excelsior celo est et quid facies? profundior inferno et unde cognosces? Longior terra, mensura eius et lacior mari.*

Sed et iste tres universitatis linee notantur in sanctis in patria comprehense; ita ut longitudo mundi sit eius duracio ab eius inicio in eternum; latitudo vero mundi sit multitudo generum a genere supremo substancie usque ad genus infimum accidentis; cum enim hec genera semper stant, hec latitudo intersecat dictam longitudinem successivam. Tercio possumus comprehendere sublimitatem quam habet universitas creata secundum esse intelligibile, quod est racio ydealis in verbo super existenciam creature. Et quarto profundum existencie creature usque ad ultimum singulare; et hee due dimensiones intelligibiles stant perpendiculariter super priores secundum superius et inferius in natura.

1. F: *fuit* om. 2. E: *aliquid.* 3. EFGMNO: *et* om.; ib. N: *potest.* 5. EFGLNO: *humilitatem.* H: *humiliter.* 7. B: *vero* om. 8. LM: *certum est.* In marg. add.: *ut dixi superius;* ib. GNO: *quod caritas;* ib. K: *ad omnia* om.; ib. G: *se extendit.* N: *extendet.* 9. B: *mandatum* om. 11. EFHKLMNO: *illorum.* 13. FGILNO: *comprehendet;* ib. K: *Eph. 5, 3.* 14. B: *tradificati.* C: *radicati.* FILN: *reedificati.* 15. D: *et sublimitas* om. 16. I: *intelligat.* GMN: *intelligatur.* F: *intelligi debet.* 17. H: *et infinitas.* 18. ABCD: *Excellencior;* ib. I: *sole est.* 20. I: *mare.* 21. EFL: *vocantur;* ib. ABCDH: *a sanctis.* 22. B: *ita* om. EGIKLMNO: *ita quod.* F: *itaque.* 23. ABD: *vero* om. 27. O: *infinitum.* 26. M: *super stant;* ib. M: *longitatem.* 30. HNO: *Ex quarto.* 30—31. K: *Et quarto — creature* om. 31. ACDEFGHLO: *create.* 31, 32. K: *dimensitates.* 32. ACD: *intelligibiles* om. EI: *intelligibilis;* ib. GN: *stat.* 32. G: *superiores.* 33. B: *secundum quod.*

Unde quia innata est nobis via a communioribus procedere per abstractam noticiam intellectus usque ad concretam sensus noticiam, signanter ponuntur tres dimensiones in abstractis nominibus, et quarta exprimitur per concretum; et signanter premittitur latitudo, quia universitas generum stans semper immobilis precedit natura atque noticia mundi successionem. Et per hoc docemur quod Apostolus non loquitur hic de dimensionibus quantitatis, cum ibi longitudo precedit latitudinem, tanquam simplex suum compositum; et istas duas exposiciones videntur innuere Augustinus epistola XLIX et Gregorius X Moralium, IX capitulo; nec attigisset homo ad eorum noticiam nisi per supereminentem noticiam caritatis Christi pacientis obliquitatem, ut rectificet istas cruces.

Sed dubitatur quomodo in patria erunt sensus hominum quietati; non enim operabitur generativa, informativa, augmentativa et nutritiva cum suis baiulis; sed ut videtur omnes quatuor sensus, scilicet auditus, olfactus, gustus et tactus oportet propter defectum proprii obiecti in patria perpetuo ociari.

Doubted, how man's senses will be quieted in heaven: hearing, smelling, tasting and touching, wanting an object, will be for ever unemployed.

Hic oportet primo notare methaphysicam de quiditate sensuum. Est enim sensus vis interioris hominis ad sensibilia discernendum; que vis eciam commixta corpori glorificato regulatur plene per potenciam intellectivam, sic quod potencia intellectiva suspensa in intuicione divine essencie quelibet vis sensitiva limitatur ad comprehendendum suum proprium sensibile in racione exemplari, quod est infinitum perfeccius quam apprehendere illud in suis accidentibus modo vie; et sic omnes sensus beati erunt positi in finibus sue perfeccionis secunde et per consequens plenissime quietati.

Et sic intelligo illud Augustini X Confessionum VII. *Quid*, inquit, *amo, quando amo Deum meum et Dominum,*

This is to be understood from St. Augustine's interpretation of the love of God.

1. AD: *innotata;* ib. B: *minoribus.* 2. GM: *ad obstructam.* N: *per obstructam.* 3 FIK: *ponunt.* 4. F: *in quarta.* 4, 5. I: *exprimitur per concretum* twice. 6. I: *universis.* 7. GMN: *a natura;* ib. K: *per hec.* 9. B: *quantitudo.* 10. K: *tamen simplex;* ib. EGHIKLNO: *illas.* 10, 11. EKL: *composiciones.* 11. EGHKLO: *videtur;* ib. I: *et* om. 13. I: *per* om. 17. H: *quieti;* ib. F: *generanciam.* 18. I: *banill.* ABCD: *banilis.* F: *bainlis* om. 21 GN: *perpetue.* 24. I: *et commixta.* 26. I: *pena intellectiva.* 28. F: *suum* om. 34. G: *inquit* om.; ib. EGLO: *dum amo;* ib. FGHLN: *et Dominum* om.

11. St. Augustini Opp. tom. II, 570 seqq. 18. St. Gregorii Opp. tom. I, 929. 33. Opp. tom. I, 784.

It is entirely free from anything earthly.

et declarando quod non ut sic amat quicquam sensibile subdit: *Et tamem amo quandam lucem, et quandam vocem, et quendam odorem, et quendam cibum, et quendam amplexum, cum amo Deum meum, lucem, vocem, odorem, cibum et amplexum interioris hominis mei; ubi fulget anime mee quod non capit locus, ubi sonat quod non rapit tempus, ubi olet quod non spargit flatus, ubi sapit quod non minuit edacitas, ubi heret quod non divellit sacietas. Hoc est*, inquit, *quod amo, cum Deum meum amo*. Et probat consequenter quod hoc non est aliqua creatura. Non enim videtur mihi quod sensus beati tunc occupabuntur per visionem in genere, cum illa sit imperfecta distrahens intellectum, unde sicut in via cessant vis augmentativa, vis generativa et cetere potencie nutritive, ut limitantur a fine propter quem insunt homini; sic et potencie sensitive ut carnalitatem sapiunt non enunciabunt intus recipiendo potencie intellective varietates suorum sensibilium noticia vie imperfecta, cum intellectus alciori modo quo natura cognoscit videt omnia illa in verbo secundum ordinem quo sunt in gradibus sue naturalis essencie, et sic vis visiva perfectissima inter quinque sensus, habens presenciam sui sensibilis percipit eius noticiam de fluxu noticie superioris potencie, et non intus recipiendo a specie sensibili ut in via, licet species fuerit sibi presens, quia occupabitur spiritualiter per influxum interius, sicut videmus aliquos raptos in via.

The power of love is a fire of the spirit.

Cum enim vis amandi se habet spiritualiter sicut ignis, patet quod assimilatur suo obiecto quod est ignis forcior increatus, et si afficeretur creaturis affeccione vie, vilesceret sicut ignis agens in materiam fumigantem et extingueretur, supposito quod cepum labilium temporalium in volitiva potencia supernatet. Ideo oportet quod volitiva et intellec-

1. B: *quicquam sensibile vile.* ADI: *quicquam corporale.* FHK: *sensibile corporale.* 2. G: *et tamen* om. 3. DFGHLN: *quemdam cibum et* om. 4—5. B: *cum — mei* om. M: *cum — amplexum* om. 6. EFGIKN: *capit tempus;* ib. O: *ubi sacra.* 8. D: *non* om.; ib. B: *sanitas.* 9. F: *dum.* 10. B: *communiter;* ib. KM: *alia.* 11. B: *beati* om. 11, 12. B: *bene occupabuntur.* 13. L: *intelleccionem.* 16. FGILN: *cum carnalitatem.* HKMO: *ut* om.; ib. EFILN: *enunciabuntur.* O: *renunciabunt.* 17. EFHIKLNO: *veritatis.* 18. GM: *alcior.* 19, 20. F: *in verbo et ordine quo.* 21. I: *vis* om.; ib. EFIMN: *est perfectissima.* 22. BEFGHIKLMNO: *sensus* om.; ib. EFGIKLMO: *participat.* 23. EFHILMNO: *a defluxu.* K: *ab effluxu.* 24. F: *licet* om. 26—27. B: *videmus — sicut* om. 28. I: *assimilant.* 29. I: *creature.* 30. I: *sic;* ib. MO: *fumigative.* G correxit. 31. FGIKLMO: *quod temporum labilium temporalium.* H: *quod labilium temporalium;* ib. Codd.: *cepum.* Rectius: *cippum.* 32. B: *posita;* ib. EHM: *Ideoque.* FG: *Ideoque quod;* ib. B: *volitiva et* om.

2. Ibid. cap. VI, p. 782.

tiva irradiantur desuper a lumine increato et consequenter alie potencie, ut alias diffuse exposui.

Unde patet quod sensacio per intus suscepcionem vel rupcionem attestatur super indigencia hominis necessitati ad mendicandam noticiam de suo inferiori secundum ordinem ordini naturali oppositum. Unde in patria cessabit ordinis talis eversio, sicut in via cessant vires vegetative potencie, cum perfecerunt opus suum et homo crescens versus suum terminum preterit imperfectum, et sic de sensibilibus. Unde signum irreligiositatis est in nobis mundialibus quod tantum pascimus sensus nostros. Per illos enim ut per fenestras mors intrat in animam a cibo spirituali famelicam. In patria vero cessabit omnis talis imperfeccio. Anselmus autem in libello suo de beatitudinibus volens imprimere in nobis beatitudinis saporem dicit quod *est de beatitudine, sicut de pomo magno quem puer propter impotenciam teneritudinis et parvitatem oris mordere non sufficit.* Ideo supponendo beatitudinem esse sufficienciam omnium bonorum sine molestia vel indigencia dividit illam in quatuordecim porciones quarum septem attribuit corpori et septem anime solum in patria possidendas. Septem autem beatitudines corporis sunt pulcritudo, velocitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas et diuturnitas. Pulcritudo autem que vocatur claritas fundatur in illo Mat. XIII, 43: *Iusti fulgebunt sicut sol*, et Ysaie XXX, 26 dicitur: *Tunc luna fulgebit sicut sol, et sol septipliciter, sicut lux septem dierum.* Et in ista spe vixit Apostolus Philip. III, 20: *Salvatorem expectamus Dominum Iesum Christum qui reformabit corpus humilitatis nostre configuratum corpori claritatis sue.* Sed certum est ex fide quod in Christi transfiguracione assistentibus tribus

In heaven there is no such disturbance of order as on earth where the vital powers fail as soon as they have finished their work.

It is a sign of the want of religion that we worldlings feed our senses so much.

Blessedness comprises, according to St. Anselm, 14 parts, 7 of which pertain to the body, 7 to the soul in heaven.

Those of the body are: 1. beauty,

1. FK: *irradientur.* 4. FILN: *rapcionem.* O: *capcionem.* D: om. extinct. in A; ib. FIL: *indigenciam.* H: *indignam.* 5. FHKM: *meditandum.* L: *medicandum.* 6. FHNO: *ordini illi;* ib. B: *Ideo in.* G: *in.* 8. EGKMNO: *perfecerint.* 9. F: *preteriit;* ib. CI: *sensualibus.* FGHKLNO: *sensacionibus;* ib. ACD: *Unum signum.* 12. B: *per* om. alter *ut.* 13. FHMO: *famelica.* 14, 15. EO: *in libro suo.* 15. FGHLMN: *de similitudinibus.* I: *de p̈libus.* 17. ABCD: *quod puer.* 17, 18. EFK: *teneritatis.* 18. I: *in ordine non sufficit.* 20. K: *sive;* ib. O: *vel indignam.* 22. B: *in 4.* 23. H: *et sunt;* ib. B: *velocitatis.* 24. G: *voluntas.* 26—27. IK: *et Ysaie — sol* om. 27. B: *septemplum.* FGMNO: *septempliciter.* L: *septupliciter.* 28. I: *unde dierum;* ib. ILO: *dixit.* 30. F: *reformabit corpori.*

14. Eadmeri Liber de beatitudine Coelestis Patriae, Prologus Opp. tom. II, 582. 21. Ibid. p. 583 et seqq. cap. I—VII.

apostolis Matth. XVII, 2: *Facies eius sicut sol resplenduit et vestimenta eius sicut nix.*

2. swiftness or agility, 3. fortitude, 4. liberty. 5. health, 6. pleasure, 7. duration.

Et isti beatitudini coniuncta est velocitas sive agilitas, quia corpora spiritualia non possunt in patria beatis resistere. Ideo consequens est quod habeant fortitudinem quantam volent; et per idem inerit agilitas, ut libere possint penetrare quoscunque voluerint. Et per idem aderit et sanitas qua ex immortalitate nec sensibiliter nec insensibiliter tendetur ad deficienciam ut in via, nec omnia ista proficerent nisi forent beatis sine commixtione displicencie voluptuosa vel sapida; nec quietarent sed augerent nisi forent perpetua.

Those of the soul are: 1. wisdom, 2. friendship, 3. concord, 4. honour, 5. power, 6. security, 7. joy.

Sunt autem septem beatitudines anime in beatis; scilicet sapiencia, amicicia, concordia, honor, potestas, securitas et gaudium, de quibus omnibus est alibi longus sermo. Unde prima ad Cor XV, 41 declarat Apostolus quatuor dotes corporis. *Seminatur*, inquit, *in corrupcione, surget in incorrupcione:* ecce inmortalitas, *seminatur in ignobilitate, surget in gloria:* ecce post opacitatem dos claritatis vel pulcritudinis, *seminatur in infirmitate, resurget in virtute:* ecce tercio post ponderositatem dos agilitatis, *seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale:* ecce quarto post grossiciem dos subtilitatis.

The four gifts bestowed on man to counteract the four miseries to which the body is subjected are shown by the apostle,

Et sic ad ista quatuor consequencia post quatuor affecciones regulatas secundum quatuor virtutes cardinales in via restituitur corpus contra quatuor miserias quibus corpus in via subiacet, sicut septem dotes Anselmi septem miseriis, contra quas septem opera misericordie opponuntur. Possibilitatem autem istarum quatuor dotum ostendit Apostolus prima ad Cor. XV, exemplo triplici:

1. by example of the seed which is sown into the soil;

Primo quomodo semen vegetativum iniectum in terra mortuum resumit naturaliter formam disparem in quatuor

5. FHLMNO: *ut habeant.* 6, 7. I: *ut liber posuit.* 7. ABCD: *possunt;* ib. MN: *quorumcunque.* G: *quocunque.* 8. B: *et* om. 9. B: *nec insensibiliter* om.; ib. B: *in deficienciam.* 10. ABCD: *omnia illa;* ib. F: *beatis displicentis.* N: *beati sine.* 11. ABCDELNO: *displicentis;* ib. I: *et sapida;* ib. K: *sed quietarent.* 12. F: *foret;* ib. I: *perpetuo.* 13. I: *anime* om. 14. GHIKLMN: *potestas, liberalitas.* O: *et liberalitas.* 15. B: *est* om.; ib. I: *longius.* 16. B: *ad Cor.* om. 18. B: *in corrupcione.* K: *in corruptibile.* 19. F: *operacitatem.* 20. EHNO: *surget.* 23. B: *grossitudinem.* A: *grossionem.* H: *grossitatem.* 24. EFGHIKMNO: *ad illa.* 25. GIMN: *affectus regulatos.* H: *effectus regulatos.* L: *affecciones regulatos* (sic). 26. B: *restituit.* 27. B: *subiacuit.* 28. B: *quas sunt;* ib. H: *miserias.* 29. ACDHMNO: *autem* om.; ib. NO: *illarum.* 31. FIKLMNO: *vegetabilium iactum.* 32. HI: *resumitur;* ib. I: *cum quatuor.*

12. Eadmerus ubi supra cap. VIII—XIV. 27. Ibid. cap. XV.

disposicionibus excedentem, sic corpus in sepulcro tanquam semen deiectum virtute operum meritoriorum resurget ad quadruplicem gloriam corporalem. Secundum exemplum est de semine sensibilium ex quo producuntur varie species carnium. Nam homines et bestie ex semine medio in liquiditate creantur, aves magis colerice ex semine ovi plus aquato, et pisces ex semine plus constante cuius receptaculum est arena loco matricis vel teste.

2. by example of the seed, from which spring men, beasts, birds and fishes;

Tercium exemplum est subtilissimum de materia primo creata informi ex qua Deus produxit corpora supracelestia incorruptibilia disparia claritate et sublunaria corruptibilia opacitate et ceteris disposicionibus satis varia. Quomodo ergo non sufficeret idem artifex eosdem atomos materialis essencie in forma celestis corporis reunire.

3. by example of the formless matter from which God has created corruptible and incorruptible bodies.

Correspondenter dantur sponse Christi secundum animam dotes quatuor; scilicet impassibilitas, intuicio, dileccio et fruicio. Inpassibilitas ab hoste triplici et peregrina impressione sensibilium animam molestante I Cor. XV, 55: *Ubi est, mors, victoria tua.* Intuicio qua faciliter post noticiam specularem videbimus eum *sicuti est*, ut notat Apostolus prima ad Cor. XIII, 12 et prima Io. III, 2. Dileccio erit eo forcior quo unite sine dispersione vel affeccione racionis contrarie in optimo purissime terminatur; et tunc consequetur fruicio gaudiosa *que in cor hominis non ascendit* I Cor. XIII. Iste autem sunt dotes sponse, id est, donaciones a sponso in recompensacionem oneris matrimonii perpetuo peculialiter et suaviter sibi date; et in illis consistunt nupcie cene novissime de quibus in fine capituli proximo precedentis.

The four gifts of the soul are: impassibility, intuition, affection and fruition.

1. GM: *concedentem.* N correxit. 2. K: *meritorum.* 4. M: *producunt.* 6. H: *et liquiditate;* ib. ACD: *colice.* I: *celerice.* K: *celeriter.* 6, 7. B: *et semen ovi.* EKMNO: *semine ovii plus aqueo.* 7. H: *ovi plus aqueo* om.; ib. BCD: *a semine.* F: *ex semine* om. 8. B: *est* om. GHMN: *a regula.* o. B: *de* om. 9, 10. EGL: *materia prima.* 10. B: *supra* om. EFHILNO: *super.* 11. BEFGKLMO: *in claritate.* 12. MN: *et* om. 14. B: *automos.* H: *athomas;* ib. F: *essencia.* 16. B: *Communiter.* 19. GKNO: *molestantem.* 20. M: *I Cor. 3º.* E: *ad Cor.* 21. ABCD: *facialiter;* ib. FIKLM: *speculative;* ib. K: *videbimus enim.* 21, 22. I: *secuti est.* 22. BH: *ad* om.; BH: *et prima* om. 24. I: *contrahere.* H: *contracte.* 25. GN: *consequenter.* H: *consequitur.* 26. F: *Cor. II.* 27. I: *donacionis.* EFLO: *et dotaciones.* 27, 28. F: *et recompensacionum omnis.* 28. GILMNO: *omnis matrimonii.* 30. I: *proximi.* EFMN: *proxime;* ib. G: *precedentis. Scripsi ad S. Stephanum Prage.*

22. Sicuti est = facie ad faciem. I Ioh. III, 2: *sicuti est.* 26. Recte: I Cor. II, 9. 30. Sequitur in cod. A locus qui depromptus est ex libro De Fide Catholica (Opp. Minora p. 114) et sic habetur: Notandum quod duplex est gracia secundum

CAPITULUM DECIMUM QUINTUM.

After the interpretation of the love of God we proceed to that of the three commandments of the first table.

Detectis utrumque parumper arris quibus debemus diligere Deum nostrum absconditum superest in particulari detegere tria mandata prime tabule.

The tables of the law according to Josephus Flavius and the doctors of the Church.

Licet autem ad literam erant due tabule lapidee in quibus lex decalogi est inscripta, ut patet Exod. XX et XXXIV capitulis, in illis quoque tabulis quinque mandata altrinsecus sunt inscripta, ut testatur Iosephus qui in captivitate belli Iudaici ista vidit, doctores tamen nostri dimittentes tabulas materiales veteris testamenti considerant duas spiritualis tabulas animi; quarum prior est vis mentis superior ad Deum super omnia diligendum, et secunda est vis anime ad diligendum creaturas, ut debent diligi. Et in istis tabulis cordis scribuntur decem mandata, ut recitantur Exod. XX et Deut. VI. Denarius enim est numerus universitatis, ut patet alibi. Origenes autem dividit mandata quibus Deus diligitur in quatuor, et Augustinus sine huius repugnancia conglutinat hec in tria. Et sic ubi Origines ponit solum sex mandata secunde tabule conglutinando mandata de non concupiscendo uxorem proximi mandato de non concupiscendo eius temporalia, ut sint mandatum unum, Augustinus ponit septem mandata in secunda tabula dividens hec in duo.

They contain the decalogue.

Ten is the number of universality.

Division of the decalogue according to Origen and Augustine.

2. F: *utrumque parumper argumentis;* ib. G: *parum per;* ib. I: *argumentis.* Superscriptum est: *arris.* KLN: *argumentis.* E: *argumentis.* Correxit in marg.: *arris.* 3. FO: *nostrum* om. 5. C: *autem* om. 6. I: *est scripta.* 6, 7. B: *Exod. XXIV.* F: *Exod. II et XXXIV.* G: *Exod. 2º et 23º 4º cº.* HL: *capitulo.* 8. AD: *scripta.* F: *ascripta.* GN: *fuit inscripta.* 10. F: *veteres.* 11. BHI: *animi* om. 13. I: *et secunda — diligendum* om. 19. I: *ponit non.* H: *ibi.* O: *ponit nisi;* ib. F: *nisi solum.* H: *solum nisi.* B: *solum sicut;* ib. IO: *mandatum.* 22. G: *ut sicut.* 23. I: *autem ponit.*

doctores; videlicet gracia predestinacionis a qua nemo potest excidere (et illa facit filios ecclesie); quam graciam nemo potest perdere. Sed preter istam graciam est dare graciam vel caritatem adventiciam que nunc accidit et nunc excidit. Et prior gracia facit quodammodo infinitum hominem perfecciorem quam secunda. Immo prior facit membrum ecclesie sed secunda facit Deo acceptos officiarios temporales. 5. Cf. Iohannis Hus Exposicionem decalogi (Opp. ed. Flajšhans I, p. 2). 9. Iosephi Bellum V, 5. Antiqq. III, cap. 5. 15. De Civ. Dom. I, 318 e Rob. Lincoln. De luce, p. 58. 16. Origenes in Mattheum Opp. III, 1602 et seqq. 22. Cf. Quaestionum St. Augustini in Heptateucum l. II, c. LXXI. Opp. tom. III, 1, p. 620.

Habet autem textus Exod. XX, 3—6 hanc seriem in exprimendo primum mandatum: *Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem que est in celo desuper, et que est in terra deorsum, nec eorum que sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in terciam et quartam generacionem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia hiis qui diligunt me, et custodiunt precepta mea.*

The first commandment: Thou shalt have no other gods but me.

In quibus verbis patet primo quintimembris precepcio de obiecto idolatrie semovendo; secundo actus ydolatrandi prohibicio; et tercio causa movens.

Contents of this commandment: 1. removal of idols; 2. prohibition of idolatry; 3. motive for these orders.

Primo ergo prohibetur idolatria quoad creatos spiritus insensibiles, dum dicitur: *Non habebis deos alienos coram me.* Licet autem infidelis mente coluerit demonem quantumcunque abdite quoad mundum, tamen oportet quod fiat manifestissime coram Deo qui omnia intuetur; ideo signanter et revocatorie dicit *coram me.* Vocantur autem *dii* propter visus perspicuitatem iuxta illud Psalmi XCV, 5: *Omnes dii gencium demonia*, sed *alieni*, quia alienati sunt retrorsum ex sua superbia. Illi ergo qui propter temporalia, propter prescienciam futurorum vel aliam causam creatam habent malos spiritus inclusos vel affabiles quos adorant habent *deos alienos;* non solum ante faciem Domini hec omnia intuentis, verum secundum ordinem preposterum, quos Deo in obsequio anteponunt. Licet enim Deus et Dominus absolute dictus intelligi debet pro summo bono, qui est Deus, deorum Dominus, tamen quando contrahitur vel specificatur per signum distrahens, signat quodcunque bonum quod quis plus diligit; et sic *multi sunt dii*, ut patet I Cor. VIII, 5. Unde diabolus vocatur *deus huius seculi* II Cor. IV, 4, venter gulosorum

What is meant by 'other gods'. Everyone who seeks worldly goods has 'other gods'.

1. I: *Exoai 2º;* ib. I: *in* om. 2. C: *exponendo.* H: *exquirendo.* 3. C: *nec facies.* 4. BGILMNO *est* om. 5—8. B: *que — eorum* om. 5. I: *in aliis sub.* 6. F: *Ego autem vel enim sum;* ib. K: *enim* om. 7. I: *advisitans;* ib. CIM: *filiis.* 11. I: *quibus quidem;* ib. K: *nobis patet;* ib. M: *precepto.* 12. I: *deo bono obiecto idolatrie.* 14. B: *creatoris.* 15. K: *quando dicitur.* 16. I: *coluit;* ib. F: *demonem* om. 16, 17. H: *quamcunque.* ABCDFHM: *quemcunque.* 17. F: *ut fiat.* 18. C: *qui omnia intuetur* om.; ib. EFO: *et ideo.* 19. GN: *revocatorie.* G correxit: *irrevocatorie.* Rectius: *evocatorie.* 21. EFILN: *demonia sunt;* ib. AD: *abalienati.* 23. I: *propter* om. 24. I: *affectabiles.* 25. B: *aderant;* ib. B: *nam solum.* M: *solum autem.* 26. B: *verbum secundum.* 30. I: *quando* om.; ib. F: *significat.* 31. F: *quod Deus plus.* 32. H: *ad Cor.*

2. Cf. Sermones I, 90 et seqq.

vocatur *deus eorum* Phil. III, 19, divicie avarorum vocantur *dii eorum* et hinc avaricia vocatur similiter *ydolorum servitus* Eph. V, 5. Et breviter quicquid homo plus dilexerit constituet *deum suum;* et tales dicuntur nuncupative *dii* secundum Apostolum I ad Cor. VIII, 5.

Prohibition of carved images, i. e. of idols,

Secunda pars huius mandati qua dicitur: *Non facies tibi sculptile* prohibet idolatriam qua quis ociose fingit in idolo sibi deum, quando scilicet facit ymaginem ad nullius rei naturalis similitudinem, ut tragelaphus vel aliud tale fictum. Unde Apostolus I Cor. VIII, 4: *Scimus quia nihil est idolum in mundo;* omnis enim ydolatra errat impossibiliter in intellectu et damnabiliter in affectu. Credit enim illud quod summe diligit esse simpliciter summum bonum, cum tamen secundum Apostolum *nullus sit Deus nisi unus.*

and of images resembling created things, whether in heaven, earth, or the waters.

Tercio prohibetur ydolatria facta similitudine creature. Et ista tria mandata cum mandato de non iurando inaniter et de observando sabbatum constituunt quinque mandata prime tabule.

Dividitur autem illud mandatum in tria: Primo quod non fiant similitudines celestium corporum adorande, cuiusmodi sunt planete, astra, vel constellaciones celestes, secundo quod non fiant similitudines terrestrium, tercio quod non fiant similitudines aquaticorum, sicut fecerunt hii de quibus Apostolus Rom. I, 23 quod *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis et volucris et quadrupedum et serpencium.*

Idolatry in ancient nations.

Quidam enim adorant ymagines hominum, ut Iovis et Herculis, *sicut Assirii coluerunt ymaginem Belii, patris regis sui Nyny.* Alii autem adoraverunt talpas et vespertiliones ut dicitur Ysa. II, 20, unde secundum Haymonem *Romani*

2. FGN: *et* om.; ib. AC: *avarus;* ib. ABCD: *simpliciter.* 4. B: *dixerit.* ACD: *dilexit;* ib. ABCDKLO: *constituit;* ib. C: *taliter.* B: *tale.* 5. H: *secundum Apostolum* om. 7. I: *ociose* om. M: *ociose signat.* 8. I: *in idolos;* ib. ACD: *faciet.* B: *faciet* om. 8, 9. I: *ad ullius.* 9. I: *ut chi(mer)a tragelaphus.* K: *tragefalum vel aliquod.* G: *tragelasus.* 9, 10. E: *vel aliquod.* 11. AD: *idolatria.* 12. I: *dampnabitur.* 12, 13. F: *in effectu.* 13. F: *Credidit.* 14. FN: *summe bonum.* 16. G: *idolatra;* ib. ABD: *similitudini:* 17. I: *mandata cum mandata.* 18. FGIHO: *de observacione sabbati.* E: *de observancia sabbati;* ib. K: *sabbati;* ib. I: *constituit.* O: *consistunt.* 20. ABD: *istud.* 22. H: *planete vel.* 23—24. B: *terrestrium — aquaticorum* om. 23. EFGHIKLMNO: *Et tercio.* 24. B: *similitudines quatuor.* 27. B: *et* om. before *volucris;* ib. Vulgate: *volucrum;* ib. B: *et* om. before *quadrupedum;* ib. KO: *serpentum.* 28. B: *hominis;* ib. EHI: *et* om. 29. I: *Bellii;* ib. C: *regis* om. 29, 30. ABCD: *sui vivi.* 30, 31. AD: *ut dicitur* om. 31. CKO: *Ysa. XIII.*

15. I Cor. VIII, 4. 31. Haymonis Expositio in Epp. St. Pauli Opp. tom. II, 374/5.

colebant anserem, Egypcii accipitrem, vaccam albam et crocodilum et Babilonici draconem, ut patet Danielis XIV, 22. Putaverunt enim spiritus quos deos dixerunt animalibus talibus copulari, et propter eorum cultum cultoribus suffragari proporcionaliter, ut nos christiani adoramus ymagines. Unde licet introducte sunt ymagines in ecclesiam post firmitatem fidei primitive, ut sint libri laicis et signa recordativa singulis christianis, ut adorent debite sanctos Dei, tamen in veteri testamento hoc non licuit propter tria: Primo quia populus ille, non tam eruditus in fide ut christiani, fuit pronus ad ydolatriam, ut patet ex decursu veteris testamenti, secundo quia Deus non fuit tunc corporeus ut modo post incarnacionem nec sancti mortui penetraverunt celos, sicut post Christi ascensionem sed omnes descenderunt ad limbum, ideo nec nature divine nec alicuius angeli adorarent tunc ymagines, cum deficeret similitudo nature incorporee ad quamcunque ymaginem depingendam, tercio quia nupcie sponsi de unione ypostatica humanitatis ad divinitatem nondum celebrate sunt in utero virginali; nec nupcie Christi ad ecclesiam facte in cruce et preparative in conversacione Christi cum suis discipulis, ut post eius absenciam diutinam relinquantur in domo sponsi ex institucione ecclesie ymagines in quibus sponsus et sua familia memorentur.

Of the prohibition of idolatry in the Old Testament and its reasons.

In primitiva autem ecclesia non tantum multiplicabantur ymagines, licet beatus Silvester legatur depinxisse imperatori ymagines Petri et Pauli; ac multa miracula narrantur in ecclesia occasione ymaginum floruisse. Unde beatus Gregorius in Registro, libro IX, epistola IX

Image-worship in the Church of Christ in old and recent times.

2. I: *concodrillum.* EFGHKLMO: *cocodrillum;* ib. FGILM: *Babilonia.* K: *Babilonice.* 2, 3. I: *Danielis 4.* 3. G: *Deos direxerunt.* 4. ACDEFGHIKLMNO: *animalibus* om.; ib. G: *copulari vel culpari;* ib. FGHIK: *cultus.* 6—7. K: *Unde — in ecclesiam* om. 7, 8. F: *liber laicis.* 8. I: *est signa;* ib. F: *signis christianis.* 10. FGNO: *non tantum.* 11. AD: *christianus.* 16. B: *nature divine* om. 18. H: *et tercio.* 19. I: *uniose;* ib. B: *et apostata.* M superscripsit: *supernaturali.* 19, 20. CO: *deitatem.* 20. E: *sunt.* Corr. in marg.: *fuerunt.* O: *fuerunt.* 21. H: *eciam preparative.* 23. I: *relinqueretur.* 24. B: *cum quibus.* 27. GIMN: *legitur.* H: *dicatur.* 28. CEFGHIKLO: *imperatori* om. 30. I: *epistola 73.* D: 7. F: *ep. 11ª.* ABCEGHKLMN: *71ª.* Recte: *lib. IX, Ep. CV.*

27. Vide in Constituto Constantini hunc locum: Tunc isdem venerabilis pater imagines eorundem apostolorum per diaconum suum exhiberi precepit, quas dum aspicerem et eorum, quos in somno videram figuratos, in ipsis imaginibus cognovissem vultus . . ., confessus sum eos esse, quos in somno videram.

St. Gregory on image-worship.

ad quendam episcopum ita scribit: *Dudum ad nos pervenit quia fraternitas vestra quosdam ymaginum adoratores aspiciens easdem ymagines confregit atque de ecclesia proiecit; quem quidem zelum nos, ne quid manifestum adorari possit, habuisse laudamus, sed frangere non debuisse easdem ymagines iudicamus. Idcirco enim picture in ecclesiis adhibentur, ut qui literas nesciunt saltem in parietibus videndo legant qui in codicibus legere non valent.* Et libro X, epistola XIII ad episcopum Serenum: *Si quis ymagines facere voluerit, minime prohibe; adorare vero ymagines omnino veta. Sed hoc solicite fraternitas tua admoneat, ut ex visione rei geste ardorem compunccionis percipiant, et in adoracione solius trinitatis prosternantur.*

It may have a good or a bad effect; bad, if the images themselves are worshipped. Example of wrong representation of the Trinity in pictures.

Et eadem sentencia patet libro XIV epistola XLV. Et patet quod ymagines tam bene quam male possunt fieri: bene ad excitandum, facilitandum et accendendum mentes fidelium, ut colant devocius Deum suum; et male ut occasione ymaginum a veritate fidei aberretur, ut ymago illa vel latria vel dulia adoretur, vel ut in pulcritudine, preciositate aut affeccione impertinentis circumstancie minus debite delectetur. Sic enim laici depingunt infideliter trinitatem, ac si Deus pater foret grandevus paterfamilias, habens in genibus Deum filium suum crucifixum et Deum Spiritum Sanctum columbam utrique descendentem. Et sic de multis similitudinibus, ex quibus nedum laici sed superiores ecclesiastici errant in fide, putantes Patrem vel Spiritum Sanctum aut angelos esse corporeos.

Many err in thinking that the image has something divine in it.

In secundo errant plurimi putantes aliquid numinis esse subiective in ymagine, et sic uni ymagini plus affecti quam alteri adorant ymagines, quod indubie est

2. EIO: *quod.* 3. M: *easdem demoniis imagines;* ib. K: *ymagines* om. 3, 4. EIL: *de ecclesiis proiecit.* 4. I: *nos* om. 5. FH: *adorare.* 6. I: *picturas.* 9. B: *Et* om.; ib. AN: *epistola;* sequitur lacuna. B: *epistola 18 ubi.* E: *epistola* om.: ib. L: *XIII* om.; ib. M: *ep.* om.: ib. GLN: *Severum.* 11. B: *fraternitatis.* 12. I: *visione rigiste.* 13. C: *consternantur.* 14. I: *libro III.* EFGM: *libro XVIII.* 16. B: *ut ad.* M: *unde ad.* F: *unde ad exercitandum.* EGHN: *bene ad exercitandum;* ib. I: *et* om.; ib. H: *mentem.* 17, 18. GM: *ut accione.* N correxit. 18. G: *aborretur.* 19. C: *ut* om. 20. EL: *vel preciositate;* ib. B: *pertinentis.* 25. EKO: *similibus.* 26. GHKMNO: *ecclesie.* 27. B: *ad angelos.* O: *aut* extinxit. 29. I: *aliud.* 29, 30. G: *ad minus esse.* M: *aliquid divinum esse in ymagine.* 30. G: *subiective* om. N in marg. addit. 31. I: *affectu;* ib. IK: *adorarent.*

1. Opp. tom. III, Ep. CV ad Serenum. Vide et decretalem *Perlatum ad nos fuerat.* Decr. tertia pars, dist. III, cap. XXVII, De imaginibus sanctorum non violandis. 9. Opp. tom. III, p. 1129. 12. Rectius lib. IX, Ep. LII.

ydolatria; ut ostenditur Baruch VI per decem deducciones. Ysaie XLIV patet idem: Truncus enim, figura vel aliud opus humanum non est adorandum, cum ipsum non facit miracula, sed dyabolus occasione infidelitatis illudit plures putantes quandoque esse miraculum, ubi est pure decepcio. Et de ista decepcione generacionis adultere signum querentis populus Christi continue plus cecatur.

Frauds on pilgrims to get money must be preached against.

Ideo predicandum est contra preciositatem, speciositatem et alias sophisticaciones quibus illudimus peregrinos pocius propter pecunias hauriendas quam propter religionem Christi in populis augendam. Quelibet enim ymago est ad hoc inefficax, nisi de quanto expergefacit intellectum et affectum hominis ad intendendum celestibus, sic quod si bona naturalia id faciunt copiosius, plus valent ymaginibus, et Deus indubie tantum acceptat ad meritum, si tanta sit caritas. Ideo de quanto expedicius post expergefaccionem ad celestia ymaginativa hominis dimittit accidencia ymaginis, de tanto est melius; quia in mora ymaginandi latet venenum ydolatrie. Nam Exod. XX precipitur tanquam mandatum primum morale indispensabile quod *non facies tibi sculptile vel similitudinem* creature adorandam. Quod si dicis quod non adoras illam nisi in nomine sancti cuius est similitudo, revera sic dixerunt infideles tempore veteris testamenti. Unde et ampliora mirabilia narrant historie gentilium facta fuisse ad sua ydola quam nos ad nostras ymagines; et preter deos astrorum vel angelos dixerunt quod est unus Deus magnus, in cuius virtute dii subditi operantur; ideo ille est maxime adorandus.

We may not worship the image itself instead of what it stands for.

Cum ergo primo et maximo mandato precipimur non adorare humanam fabricam, in tantum quod Iudei precipiuntur non facere tales ymagines, patet quod summa diligencia cavere debemus venenum sub melle adorando ydolatrice signum loco signati.

1. N: *quod ostenditur;* ib. E: *Baruch.* In marg.: *Sap.* O: *Baruch VI* extinxit et habet *Sap. XIII;* ib. I: *per triplicem* (sic) *deducciones.* 2. C: *Ysa. 40;* ib. *enim.* ACDG: *truncus vel.* M: *sive;* ib. I: *vel aliquod.* EL: *aliquod aliud.* 3, 4. CEGHILMN: *non agit.* 4. GM: *accione.* N corr. 5. H: *pura.* 7. CH: *continue* om. FO: *cotidie.* 8. ABD: *est* om. 8, 9. C: *speciositatem* om. 9. M: *illudunt.* 11. H: *augenda;* ib. B: *Quodlibet.* 13. F: *hominibus ad intuendum.* 14. GINO: *illud faciunt.* 20, 21. M: *indispensabili.* G correxit. 21. ABDEGMNO: *facius;* ib. EGKMN: *nec similitudinem.* 22. I: *Qui si dicis non.* GLMN: *si dicis non.* 23. GIN: *illam* om.; ib. FIMNO: *similitudo illa.* 24. FINO: *tempore* om. 25. C: *miracula;* ib. EGKMN: *genti.* 26. I: *quamquam.* 31. C: *adorare ymaginem.* 32. I: *vrecipimur.* 34. CH: *ydolatrie.* I: *ydolatricem.*

19. Cf. Serm. I, p. 91.

People must be warned against the dangers of image-worship very carefully.

Ideo licencia constituendi ymagines preter auctoritatem scripture est diligentissime laicis exponenda, non solum dicendo quod potest bene fieri, quia sic potest operacio qua contra tercium mandatum sabbatum dissolvitur, et contra quodcunque mandatum prevaricatur, sed oportet in particulari diligenter exponere periculum et profectum.

The epistle of Epiphanius Cyprius to John, the Patriarch of Constantinople, regarding image-worship.

Unde Epiphanius Cyprius ad Iohannem Constantinopolitanum in epistola quam beatus Ieronimus transtulit, et ponitur inter epistolas suas epistola 51, sic scribit: *Inveni, inquit episcopus velum pendens in foribus ecclesie tinctum atque depictum ymagine crucifixi. Cum ergo vidissem in ecclesia Christi contra autoritatem scripture hominis pendere ymaginem, scidi illud et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent.* Et sequitur: *Precipe in ecclesia Christi huiusmodi vela que contra religionem nostram veniunt non appendi.* Et patet sive hoc dictum fuit, antequam ymagines erant in ecclesias licite introducte, sive contra populum infirmum ad ydolatrandum proclivum, videtur mihi periculum diligencius exponendum, specialiter cum nominetenus christiani tanquam animales vel bestiales, dimissa fide credendorum spiritualium nimio hodie pascunt sensus, ut visum spectaculis ornamentorum ecclesie sumptuosis, auditum campanis, organis, et novo modo discernendi horas diei per campanam mirabiliter tintinnantem et sensibilia, quibus irreligiose moventur sensus alii, sunt parata.

Origen's and Grosseteste's doctrines.

Et patet sentencia Origenis de secundo mandato quo prohibetur ydolatria cum creatura naturali et cum creatura artificiali, vel ut placet Lincolniensi,

3. G: *dando quod.* N correxit; ib. I: *quia si.* GN: *quia contra.* 7. EI: *Ephesianus.* (O:) *Epiphanus Ciprius ad.* ABCD: *Cipirinus.* FM: *Ciprianus.* N: *Epiphanus.* H: *Epyphanus Cypus.* L: *Cyprus.* 7, 8. IK: *Constantinpolim.* H: *constanciepalim.* 9. I: *ponitur* om.; ib. ABCDM: *epistola* om.; ib. B: *quasi 51.* M: *24.* 10. B: *Invenit.* 12. EFGI KMNO: *scripturarum.* 13. EFGHIKLMNO: *scidi velum.* 14. I: *huius loci;* ib. I: *mortuam;* ib. HLNO: *ea.* 15. I: *abvolverunt et offerent.* 17. M: *appendi.* 18. I: *in ecclesia.* EGMNO: *in ecclesiam;* ib. K: *licite et introducte.* 19. G: *sive post contra.* 20. I: *periculosum periculum.* 20, 21. B: *specialiter* om. 22. ABCDI: *fidem.* 23. B: *spectatus.* N: *spectabilis;* ib. I: *ornamento.* K: *ornamentis.* 23—25. B: *ornamentorum — modo* om. 24. ACD: *auditus.* 25. ABCD: *numeraliter.* 27. I: *aliquando;* ib. I: *Origen.* 27, 28. C: *de duplici.* 28. I: *quomodo prohibetur.* 29. FMN: *et cum artificiali;* ib. GN: *artificiali ut patet.* 29. B: *Lincolniensis.*

9. St. Hieronymi Opp. tom. I, 241. Opp. I, 526. Cf. Iohannis Hus Super IV Sententiarum III, 420, ubi hoc exemplo verbotenus utitur autor. 27. Origines, Vide infra.

cum *alienus* dicatur qui extra locum nativum positus nil adhuc iuris vel iuste possessionis nec permanentem possessionem inter indigenas adquisivit. Patet quod omnia que formavit Dei creacio vel confinxit ymaginacio vel fabricavit artificis operacio nata sunt extra regionem nature divine. Et licet ex infidelium ficcione introducta sunt, ut participent deitate, tamen nihil est illis commune cum tribus personis divinis, que sole sunt huius regionis indigene: ideo signanter vocantur *dii alieni*, false vel nominetenus fieti.

Good effects exercised by images. Bede's exposition of Solomon's Temple.

Non tamen negandum est quin ymagines ecclesie possunt bene fieri; unde Beda exponendo templum Salomonis de quo III, Reg. VI: *Notandum*, inquit, *quod sunt quidam putantes de lege prohibitum ne vel hominum vel quorumlibet animalium sive rerum similitudinem sculpamus aut in ecclesia depingamus; eo quod in decalogo mandatur: Non facies tibi sculptile neque similitudinem. Qui nequaquam hoc putarent, si vel Salomonis opus ad memoriam revocarent. Ipse enim in templo fecit varias picturas et sculpturas, nostras ymagines figurantes, sicut et Moyses iubente Domino fecit in tabernaculo, ut patet Exodi XXV. Sed eciam serpentem eneum fecit in heremo, cuius intuitu populus a veneno ferorum serpencium salvaretur. Quanto magis licet in ligno crucis figuram Christi erigere, ut recolendo de eius morte contra antiqui serpentis venenum et iacula triumphemus. Et correspondenter ad ymagines duodecim boum et aliorum templum ornancium licet in ecclesia depingere ymagines apostolorum et aliorum sanctorum, sicut in ecclesia laudabiliter fabricamus.*

Unde si diligenter verba legis attendimus, non prohibemur facere ymagines rerum, sed facere ista ydolatrandi gracia. In cuius evidenciam premittit: Non habebis deos alienos coram me. Et post vetacionem sculptilium atque ymaginum subinfertur: Non adorabis ea neque coles; ac si patenter

1. M: *cum aliis dicatur;* ib. E: *dicatur quasi extra.* 6. BMN: *fidelium.* G correxit. L: *ex infidelitate introducta.* 7. H: *divinitate;* ib. I: *cum nichil.* 8. C: *religionis.* M: *religionis.* Correxit: *regionis.* 9. I: *indigeno.* 12. C: *exponens.* 14. ABCHILN: *de* om. 15. F: *similitudine.* 17. I: *facias.* 18. I: *putaverunt.* M: *putarunt.* 19. F: *revocaret;* ib. M: *fecerunt* (sic). 19, 20. K: *scripturas, picturas et sculpturas.* 20. H: *nostras — figurantes* om. 21. ABCD: *ut patet* om. 22. M: *22;* ib. K: *in deserto.* 23. K: *ferarum.* 26, 27. I: *ymagines ulnorum et aliorum.* M: *ymaginacionem duodecim boum.* 27. GN: *bovum.* 34. E: *subinfert.*

13. Bedae Venerabilis De Templo Salomonis liber Opp. II, p. 790. 19. Loosely quoted.

diceret: Non facies talia ad colendum. Aliter enim Salvator videndo ymaginem Cesaris in denario non iussisset Cesari sua reddi, sed pocius reprehendisset ymaginem Cesaris racione ydolatrie in moneta.

In spite of this very catholic opinion there are people devoted to image-worship who are actually idolaters.

Licet ista venerabilis Bede sentencia sit vere catholica, huic tamen non obest quod quicunque ex curiositate, superbia vel alio peccato quo postponitur Dei amor faciunt huiusmodi simulacra sunt ut sic idolatre, offendentes contra mandatum de Dei dileccione, sicut et intendentes incantacionibus artis magice, et aliis mathematicis prohibitis tanquam exorcismis illicitis; nam in tali confinio inter licitum et illicitum stari debet decreto ecclesie.

Difference between worship and adoration.

Redeundo ergo ad textum patet secundo quod actus ydolatrandi precipue prohibetur, dum dicitur: *Non adorabis ea neque coles.* Pro quo notandum secundum Originem super illo textu quod *cultus pertinet ad affectum mentalem sed adoracio ad reverenciam corporalem. Colere,* inquit, *est toto mentis affectu et studio ei quod colitur mancipari sed adorare potest quis invitus vel fictus, faciendo signa sensibilia sine mentis correspondencia.*

Kinds of adoration.

Potest autem adoracio fieri multipliciter, tam opere quam sermone. Opere, caput inclinando, corpus incurvando, genuflectendo, brachia extendendo, manus expandendo, totum corpus prosternendo, capucium deponendo, turificando, offerendo, sacrificando vel aliud simile faciendo quod variacio hominum adinvenit. Ore autem fit adoracio, nunc peccata confitendo, nunc orando, nunc gracias agendo, et nunc laudando. Primum fit ad malum habitum amovendum, secundum ad bonum futurum adquirendum, tercium ad bonum habitum recompensandum, et quartum ad Deum pro continuacione benevolencie debite collaudandum; et fit musice, metrice et prosaice.

1. I: *enim* om. 5. C: *Licet tamen.* 8. ABD: *idolatria.* 10. IK: *incantatoribus;* ib. ACD: *arte.* 10, 11. I: *aliis mechanicis prohibitis mechanicis.* G: *methe in acis.* 11. I: *exhortissimis illicitis.* 12. ABD KLMN: *licitis;* ib. GILMN: *stare.* 19. B: *ex toto.* I: *et toto;* ib. M: *eo quod colitur.* G correxit. 20. I: *adora;* ib I: *quis uroicus* (sic). 22. K: *multiplex.* 25. AC: *capicium.* 25—26. D: *capucium — turificando* om. 27, 28. B: *Ore vero.* 28. M: *omne autem.* 29. K: *et* om.; ib. M: *laudabo.* 30. I: *semovendum.* H: *amovendo.* 34. M: *et sic musice.*

18. Aliud est colere, aliud adorare. Potest quis invitus adorare. — Colere est toto his affectu et studio mancipari . . . Origenis in Exodum Homilia VIII, Opp. II, p. 354. See Joh. Huss, Super IV Sententiarum, III, dist. IX, 3, p. 416. 22. Ibidem.

Et si obicitur quod creaturam licet adorare, ut patet Gen. XXVII, 29: *Serviant tibi populi et adorent te tribus*, sic enim Abraham adoravit Gen. XXIII, Iosue eciam adoravit angelum Iosue V, sicut et nos communiter adoramus prelatos et dominos seculares, sicut scriptura utriusque testamenti licenciat, patet ex concordi doctorum sentencia quod triplex est adoracio vel reverencia debite exhibenda; scilicet latria que soli Deo est debita; dulia que est reverencia pure debita creature, et yperdulia que est reverencia debita Christo qui secundum duplicem naturam est simul creator et creatura. Sicut enim aliqua sunt incommunicabiliter in Deo, ut omnipotencia, omnisciencia et efficacissime omnivolencia cum ceteris proprietatibus Deo propriis, sic aliqui sunt honores sibi appropriatissime tribuendi. Et ex alio latere aliqua sunt que analogice conveniunt sibi et aliis, ut dominacio, potestas, dignitas et similia. Sic correspondenter sunt duo modi adoracionum personis honorabilibus tribuendi: primus soli Deo competit qui latria dicitur; secundus competit secundarie creaturis, in quantum relucet in illis ymago Dei, sed principaliter competit Deo ad cuius ymaginem creata sunt ut homo et angelus. Et ista adoracio vocatur dulia. Honor autem humanitati Christi debitus vocatur yperdulia vel dulia superior; et cum omnis talis honor exhibitus creature solum sibi competit, in quantum ad ymaginem et similitudinem Dei facta, patet quod tali reverencia sit Deus principaliter adorandus et secundarie creature racionales, ut virtutes vel dignitates participant. Et patet quod ydolatria committitur dupliciter, active scilicet et passive. Active, per illum qui exhibet honorem soli Deo debitum creature, sive latria sive dulia creaturam principaliter honorando. Passive autem assumendo

There is a threefold adoration:
1. *latria*, due to God only;
2. *dulia*, due to creature;
3. *hyperdulia*, due to Christ, both as creator and as creature.

Hyperdulia is the honour due to Christ's humanity.

Idolatry is committed in the active sense by him who pays to any creature the homage due to God;

2. I: *Gen. 2⁰.* 4. I: *et adoravit.* 5. I: *ac dominos.* FGHKLMNO: *aut dominos.* 8. I: *exhibendo.* 8—9. B: *dulia — debita* om. 9. E: *puris debita creaturis;* ib. FGHLMN: *creaturis;* ib. H: *et perdulia.* 12. GK: *alia sunt.* N correxit; ib. I: *in communi;* ib. I: *potencia.* 15. B: *Et ex aliquo.* H: *Et quia ex;* ib. ACD: *alia sunt.* I: *aliquando sunt.* 15, 16. FGMN: *latere alia* (N: *sunt*) *analoyce sibi conveniunt et alius* (GN: *aliis*). 16. I: *avoluee;* ib. HO: *alia sunt.* L: *sunt alia.* 18. I: *adoraucium.* G: *adorandi.* N: *ad oracionem.* 19. A: *prior.* 20. ABCD: *secundario;* ib. N: *in hiis.* 21. FHMO: *convenit.* 22. I: *ut homo et angelus* om. 25. B: *adhibitus;* ib. LN: *creaturis;* ib. D: *in* om. 26. N: *facta sunt.* 28. M: *principiant.* G correxit. FLN: *percipiant.* H: *percipiat.* 29, 30. GM: *scilicet active.* 39. EIKNO: *Active scilicet.* 31. G: *soli* om.; ib. GN: *creaturis.* 31, 32. I: *creatura.* 32. G: *adorando.*

6. Ioh. Hus l. c. p. 415. 29. Ibid. p. 416.

in the passive sense by taking or aspiring to the honour due to God.

vel aspirando ad honorem Deo debitum. Et sic omnis superbus et per consequens omnis peccator est idolatra, tum quia in amore prefert creaturam aliquam creatori, tum eciam quia superbiendo aspirat ut non subiciatur superiori, quod Deo est proprium.

By this commandment the divine, and, consequently, all moral virtues are prescribed and all deadly sins forbidden.

Patet secundo quod in hoc mandato precipiuntur omnes virtutes theologice et per consequens omnes morales. Et sic offendens in hoc mandatum offendit in quodlibet. Si enim debeo non adorare creaturam latria que soli Deo est debita, debeo super omnia diligere Deum et per consequens credere quod ipse debet esse mihi primum obiectivum, quod non potest fieri sine fide, spe et caritate. Et si offendo in caritate, nihil diligo tunc sicut debeo, eciam non me ipsum et per consequens non proximum ut me ipsum. Humilitas igitur et quodlibet genus virtutis consequitur ad observanciam huius mandati maximi; et ad eius solucionem consecuntur omnia genera viciorum. Et sic in hoc omnia mortalia prohibentur et omnes virtutes precipiuntur, licet principaliter prohibeatur ydolatria et precipiatur cultus Dei.

According to Hugh of St. Victor this commandment is first of all meant for Saracens and Jews;

Tercio notandum secundum Hugonem de Sancto Victore quod in textu huius mandati notatur primo perfidia Saracenorum et Iudeorum, cum dicitur: *Non habebis deos alienos coram me.* Saraceni credendo suum prophetam maximum esse Machometum et Iudei suum prophetam maximum vel Messiam esse Antichristum venturum. Prophete enim dicuntur dii, eo quod ad illos sermo Dei factus est, ut docet Salvator Ioh. X, 34. Secundo notatur stulticia hereticorum contra istam clausulam: *Non facies tibi sculptile.* Fingit enim hereticus in quantum huiusmodi

in the second place it bears on the foolishness of heretics;

4. ADL: *quia* om. 6. IK: *Et patet.* 7, 8. EFGIKLMNO: *consequens omnis virtus moralis.* 8, 9. IK: *in quodcunque.* GN: *in quolibet.* 12. FGMN: *obiectum.* 13. B: *ostendo.* 14—15. ABD: *et per — ipsum* om. 16. CGHIKMNO: *ergo;* ib. M: *censetur ad.* 14, 15. F: *ad observandam huius.* 17. I: *et ad* om.; ib. IM: *ad cuius.* 18. C: *consequitur omne genus.* 18—19. I: *genera — mortalia* om. 18. B: *Et sicut.* 19. F: *mortalia peccata.* 20. K: *et licet;* ib. FGHLMN: *prohibetur . . . et precipitur.* 22. C: *notandum est;* ib. M: *Hugwinum;* ib. I: *de beato Victore.* 23. A: *huius* om. 26—27. I: *suum prophetam maximum Antichristum vel Mesayam esse Antichristum.* 27. N: *maximum esse Messiam aut Antichristum futurum;* ib. ACDGIKMN: *vel* om.; ib. FHO: *esse Antichristum futurum.* K: *ante Christum futurum;* ib. DIM: *futurum.* 28. F: *autem dicuntur.* 29. ABD: *Ioh. 10.* 30. C: *per istam.* 31. I: *Fingit* om.

22. Nec in Exegeticis Hugonis (Opp. I, 67 ad Exod. XX) nec in Dogmaticis (Institutiones in Decalogum Opp. II de tribus praeceptis prioris tabulae) de perfidia Saracenorum et Iudaeorum disseritur.

de Deo mendacium. Omnis enim heresis fundatur in falso, ut grossi heretici nihil credunt de Deo nisi quod ymaginacioni vel fantasie subiaceat; contra quos dicitur Isaie XL, 18: *Cui similem fecistis Deum? aut quam ymaginem ponetis ei?*

in the third place on the idolatry of Christians who make anything pertaining to sin their God: pride and ambition,

Tercio notatur ydolatria christiani, cum dicitur: *Non facies similitudinem eorum.* Cum enim ex declaratis superius, ut contestantur Ieronimus et alii doctores, quicquid quis plus dilexerit constituit deum suum, patet quod nos nominetenus christiani deos nostros constituimus creaturas. Colit itaque superbus vel ambiciosus similitudinem eorum que in celo sunt desuper, quia cum lucifero super omnia diligit prelaciam vel indebite quamlibet aliam dignitatem.

avarice,

Colit cupidus similitudinem eorum que sunt in terra; ideo Col. IV, 5 dicitur: *Avaricia ydolorum servitus.*

gluttony,

Colit carnalis similitudinem eorum que sunt in aquis, id est, in deliciis lubricis; ideo Phil. III, 19 dicitur quod *deus eorum venter est et gloria in confusione.* Et ideo correspondenter ad ista dicit sanctus Evangelista I, Io. II, 15: *Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt.* Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo, quia omne quod est in mundo aut est concupiscencia carnis aut concupiscencia oculorum aut superbia vite. Intelligens dileccionem analogice pro dileccione principali quo modo debemus solum Deum diligere.

concupiscence of the flesh and the eyes:

a Christian ought carefully to examine whether he lives according to the first commandment.

Licet autem nos in vestimentis ovium ypocritice profitemur quod in cultu ac adoracione divina summe ac principalissime mancipamur, expediens tamen foret nobis rimari solicite si dicta factis fideliter compensamus; ad quod discernendum sufficit regula de observancia mandatorum. Ista enim convertuntur, ut patet alibi,

3. GLMN: *subiaceret.* 4. I: *Isaye 44.* 4, 5. I: *aliquam ymaginem.* 6. G: *vetatur;* ib. K: *christiana;* ib. HIL: *cum dicitur* om. 8. F: *non contestatur;* ib. EIL: *Ieronymus maturus theologus et alii.* 9. K: *quidquam plus quis.* GN: *quod quis quid;* ib. BC: *aliquis.* D: *quis* om.; ib. M: *plus* om. 11. ABD: *utique.* 12—15. F: *que in — in terra* om. 14. B: *alium.* 15. H: *Colit superbus.* 15, 16. I: *in terra Ioh. Cottn.* 18. F: *lubricis* om. 19. B: *eorum* twice. 20. G: *ad ista* om. 21. O: *mundum etc. non est caritas.* 23. ABCD: *aut* om. 24. ABCD: *aut* om. before *concupiscencia* and after *oculorum*; ib. ACD: *et concupiscencia oculorum et.* 25. FL: *Intelligens amorem.* 26. C: *defeccione;* ib. B: *principa.* 26, 27. B: *Deum diligere* om. 28. CDI: *ypocrite.* 29. AD: *quia;* ib. FIK: *ac in.* 31. I: *rimure.* 33. I: *convertunt.*

6. Ioh. Hus Expositio Decalogi, p. 7.

Deum diligere et precepta decalogi observare. I Ioh. II, 3—4 scribitur: *In hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata eius observemus. Qui dicit se nosse Deum et mandata eius non custodit mendax est.*

Let us discuss whether we are keeping the first and great commandment.

Discuciamus ergo si servamus primum mandatum et maximum, Deum precipue reverendo. Et cum cultus intrinsecus non subiacet nisi testimonio colentis, videamus de decem recitatis adoracionibus que fiunt in opere, si illas Deo nostro persolvimus.

We kneel to the rich rather for what we can get from them than because they are good.

Nonne attencius inclinamur, incurvamur et genuflectimur mundi divitibus propter retribucionem honoris mundani vel commodi temporalis quam propter bonitatem suam in moribus vel proficienciam spiritualem?

What the miser does.

Nonne avarus commercans nunc extendit brachia, nunc expandit manus ad capiendum numismata et nunc tota solicitudine honorat homines qui possunt ponere vel agere obsceno lucro suo?

How the voluptuary behaves.

Nonne luxuriosus quasi immolans ydolo Moloch toto corpore prosternitur meretrici? Nonne decapuciatus impendit talibus reverencias mundiales? Nonne talibus mulieribus in sacculis aurum thurificat, cum quo aromatizet fluxum luxus odoribus et unguentis? Nonne offert diversa donaria, ut meretrix reparetur mirabilius quam ymago beate virginis variis ornamentis? Nonne preciosissimum sui sanguinis execrat corrumpendo secundum Apostolum corporaliter duo corpora et spiritualiter duas animas?

Whosoever loves the creature more than God is an idolater and offends against the first commandment.

Nonne omnia ista ostendunt quod mundum, carnem atque diabolum plus Deo diligimus, quia precepta eorum diligencius observamus, et indubie illud cuius servicium atque mandatum preponimus plus amamus? Et ut breviter dicam quandocunque quis peccat actualiter, dum ut sic inordinate diligit creaturam, offendit in primum mandatum committendo ydolatriam. Nam ex solicitudine mundi postposito Dei mandato satis ostenditur

1. I: *Cum I. Ioh. 2.* 2. B: *agnovimus.* 3—4. I: *observemus — eius* om. 3. FK: *observamus;* ib. B: *que dicit.* 5. C: *servemus.* 6. I: *precipue* om. 7. BC: *sub testamento.* FGMNO: *nisi testamento.* 8. G: *que sunt.* 9. AD: *Deo modo.* K: *domino Deo nostro.* 9, 10. GN: *inclinamur et genu flectimur.* 10. ACD: *et* om.; ib. K: *genuflectimus.* 13. I: *commercans* omitted. GHMNO: *communicans.* K: *communicat.* 15. HIK: *numisma.* 16. ACD: *possent;* ib. AD: *vel ponere augere vel obicem.* C: *vel ponere augere vel obicire.* B: *vel augere vel obicem.* L: *ponere obicem vel augere lucro suo.* 17. I: *Melech.* 20. O: *in faculis;* ib. G: *aromatizat;* ib. B: *ordinaciet et.* 20, 21. EIF: *fluxum luxurie.* 21. I: *divina donaria.* 22. ABCD: *reperetur.* EFGHILMNO rectius ut supra: *reparetur.* K: *repararetur;* ib. I: *miraculis.* O: *mirabilibus.* 24. B: *excecat.* 25. M: *corporaliter* om.; ib. F: *duo corpora* om. 26. K: *illa.* 27. B: *diligendum.* 28. I: *illud* om. 28, 29. I: *servicium aut.* 30. EGIN: *brevius dicam;* ib. I: *peccant.* 31. I: *sic* om. 31. B: *preposito.*

How we clergy offend against the first commandment.

quomodo nos mundiales sumus ydolatre, cum mercantes clericaliter de beneficiis ecclesiasticis circuimus terras et maria, sicut et mercantes laicaliter de mercimoniis subeunt in istis locis labores corporis atque pericula longe amplius quam faceremus observando Dei mandata. Cuius causa non subest si non appetitus et per consequens amor intencior ad ista quam ad observandum Dei mandata. quia *cum amor sit pondus anime* secundum Augustinum, deferens ipsam ad amabile in quod intendit forcius, manifestum est quod, si plus appetimus preceptorum Dei observanciam quam possessionem temporalium pro quibus tam anxie laboramus, non tunc offendendo in precepta Domini, referetur corpus et anima tam differenter ad perquirendum temporalia, quia forcior amor vel appetitus inveheret ad suum obiectum prestancius persequendum.

Would that our clergy spent as much labour in doing God's commands as in seeking after worldly goods.

O si nostri clerici tantum laborem in caritate expenderent ad observandum Dei precepta et edificandum ecclesiam quantum consumunt in perquirendo bona temporalia, ut dominentur in clero!

What toils soldiers endure for riches and honour.

Et sic de penis corporalibus et erumpnis quas bellatores sufferunt, ut perquirant divicias vel honores: quantam vim pateretur regnum celorum in nostris temporibus portis inferi obseratis! Sed heu! lata et trita est via que ducit ad inferos, et stricta atque deserta est via que ducit ad celos, cuius causa precipua est, quia dilexerunt homines infideliter magis temporalia visibilia quam bona invisibilia et quod est dampnosissimum plus delectantur in edificiis, vestimentis, ornamentis vel aliis artificialibus humanitus adinventis quam in exemplaribus increatis.

Broad and wellworn is the path to hell, narrow and deserted the path to heaven, for every man loves the things he sees of the world more than the good things which are invisible.

1. I: *mendicantes.* N: *dum mercantes.* 2. B: *circuivimus.* 3. K: *et mercatores localiter.* 5. F: *observando* om. 6—8. I: *Cuius — mandata* om. 6. MN: *si non est.* 7. GH: *intensior.* 8. C: *queritur cum.* 9. I: *in amabile.* HO: *amabilem;* ib. B: *quod* om. 13. K: *offendendo precepta:* ib. EHKLO: *refertur.* 15. C: *inheret in.* H: *ut veheret ad.* 16. HLNO: *prosequendum.* 17. K: *si* om.; ib. K: *castitate;* 17, 18. I: *expouderent.* 19. ABCD: *quam consumunt.* L: *quantum perquirunt in consumendo.* 20. BC: *personalia.* 21. I: *depones.* GM: *si de penis;* ib. I: *quas bellatas.* 22. B: *et honores;* ib. B: *quantum.* 24. MN: *inferis;* ib. M: *lata et sp . . .* (aliquot literae detersae sunt). 25. I: *stricta artaque via.* 26. I: *precipua* om. 29. D: *vestimentis* om. 29, 30. GLM: *atque aliis.* 30. B: *artibus.* G: *artificialibus* om.; ib. GMN: *in* om.

8. Confessionum lib. XIII, cap. IX, Opp. I, 848. Epistolarum CLVII, Opp. II, 677.

Grosseteste's opinion on this point.

Quanto, inquit Lincolniensis, aliquid a summo bono et vero ente est elongacius, tanto eidem summi boni honorem prestare est sceleracius et summe iusticie displicencius. Unde inter alias responsiones sophisticas quas audivi a mundialibus cur in ornamentis et ritibus adeo variantur, respondent quod hoc est primo quia nolunt ad invencionem alterius mendicare sed ex se originaliter auctorizare ritus huiusmodi; quod si postposito Dei mandato sunt in istis adinvencionibus soliciti, non video quin infideliter colant sculptilia et sic excidant a vero nomine christiani. Ideo varietas apparatuum, domorum, utensilium et ceterorum artificialium ex superbia inventorum est liber vel sculptile diaboli quo mammon vel alius in ymagine adoratur. Tota igitur ecclesia vel maior eius pars inficitur hac subrepente ydolatria, quia opus manuum suarum appreciatur effectualiter plus quam Deum.

Regarding extravagancies in ornaments and rites.

The greater part of the Church is infected by such idolatry.

Nonne secularis qui mandato Dei postposito sculpit corporis ornamenta eciam cum lana vel plumis faciens tunicas in partibus pectoralibus exturgere, ut pectus leoninum contra sculpcionem Dei videatur habere in signum fortitudinis et audacie, numquid talis laudat Deum ex toto corde? quin pocius ut ostendat cordis sui magnitudinem ex magnitudine pectoris sui sophistica, facit sibi sculptile et similitudinem in figura contra mandatum Dei Exod. XX. Et idem est iudicium de mulieribus, de ypocritis quomodocunque peccantibus.

Unde Lincolniensis dicit quod faciendo sic sculptile, subtrahendo vel addendo ad partes ymaginis corporee iniuriantur divine nature innuendo eius personas ex imparitate unam alteri eminere, et quod illa natura

2. B: *et vere cure.* A: *vere.* EFGLN: *et uno ente.* O: *vero;* in marg. correxit: *uno;* ib. C: *longius.* K: *elongatum.* 4. B: *aliquas.* 5. D: *cur* om. 6. I: *et respondent.* G: *respondet*; ib. EGMNO: *quod hoc ideo quia.* H: *respondent quod ideo;* ib. B: *ideo est.* I: *idem*; ib. ACDI: *est* om.; ib. B: *est primo* om. 7. I: *nolint.* HO: *volunt.* 8. M: *originare, auctorizare;* ib. A: *quod* om. IK: *qui.* 9. B: *in* om. 10. B: *vides;* ib. I: *excident.* 13, 14. H: *quo in animo* (sic) *vel.* 14. HILNO: *ergo.* 15. I: *a subripiente.* FK: *hac subripiente.* GN: *ac surripiente.* 16. ACDEGLO: *qua opus.* 16, 17. G: *affectualiter.* 18. B: *secularis Dei.* 19. I: *corpus ornamenta et;* ib. B: *nec lana.* I: *cum bona.* 20. D: *pectoralibus* om.; ib. IK: *extrahere.* GM: *exigere.* N in marg. correxit. 21. I: *leonum.* K: *leoninum appareat;* ib. I: *sculpcioni.* G in marg: *Exemplum: sicut homines cum magnis ioppis.* 22. N: *umquid.* O in marg.: *nunquam.* 23. A: *ut* om. 24. ABCDEF HLNO: *sui* om.: ib. H: *ex in magnitudine;* ib. M: *sophismata.* 25. F: *sibi* om. 27. IMO: *et ypocritis;* ib. ACDLO: *et quomodocunque.* B: *quemcunque.* 29. I: *ad patres ymagines corporeni.* 30. GHIKNO: *iniuriatur;* ib. K: *in minuendo;* ib. F: *personis.* 31. I: *impararitate;* ib. I: *emineret.*

possit per subtraccionem vel addicionem accidencium corporis deteriorari vel meliorari. Et faciendo sic ymagines vel figuras innuitur Deum esse limitibus diffinitum, et ad similitudinem prestanciorum effectuum, quod est heresis, contra Dei immortalitatem, contra personarum paritatem et immobilitatem, contra eius immensitatem et excellentissimam puritatem.

Whosoever obstinately defends his fault is indeed a heretic and blasphemer.

Ideo ut patet alibi omnis pertinaciter defendens suam culpam est nimis realiter hereticus et blasphemus, unde signanter dicitur Isaie XL, 25: *Cui assimilastis me et adequastis me, dicit Dominus.* Sic igitur abutentes hiis artificialibus vel naturalibus *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis*, quantum in ipsis est, ut dicit Apostolus Rom. I, 23.

Et hec latens ydolatrie impietas, negans Dei infinitatem et innuens eius mutatoriam similitudinem a priori destruit religionem Christi. Si enim ore profitemur oppositum quomodo non cultu religioso et operibus conformamus nos fidei quam verbaliter sed sophistice confitemur. Revera cum fides excludit omnem formidinem de credendo, opera ostendunt quod deficit nobis fides. Aliter enim non viderentur opera infidelia nobis bona nec doleremus plus de amissione temporalium quam virtutum, nec timeremus plus frustracionem delectabilis temporalis quam prevaricacionem legis; nam amor et dolor respectu eiusdem suis temporibus correspondent, sicut desiderium et timor, que omnia indicat solicitudo. Ubi enim est maior solicitudo, ibi est maior affeccio.

1. EGO: *post subtraccionem.* N: *non posset post;* ib. BEGHMO: *aut.* 2. ACDEGHIMNO: *corpori;* ib. D: *deteriorari vel* om. H: *deteriori vel meliori.* B: *et meliorari.* C: *vel peiorari;* ib. B: *Et* om. 3. B: *defunctum.* 4. I: *prestantis.* CFGO: *prestancioris;* ib. G: *effectivi.* NO: *effectum.* 5. B: *personarum Dei.* 6. K: *immortalitatem;* ib. G: *contra Dei mandatum immortalitatem.* 7. ABCD: *primitatem.* 9. I: *est vis.* 10. IM: *Isaie 40.* 11. FHIKLMNO: *ergo.* 12. C: *artificibus.* 13. BC: *corporalis.* 15. BI: *Et hoc.* 15, 16. B: *visibilitatem et inveniens.* 16. I: *in similitudinem.* 18. B: *in operibus.* 19. BEFGHMNO: *verbaliter et;* ib. C: *sic sophistice.* 21. C: *offendunt.* H: *ascendunt.* 21, 22. B: *enim videntur.* 23. B: *quam virtutum* om. 26. M: *eiusdem finis temporibus.* 28. ABCD: *ibi* om.; ib. I: *maior effectus.*

8. Haec sententia de haeresi deprompta ex libellis Roberti Grosseteste (cf. Wyclif De Civ. Dom. II, 58) saepius in Opp. Ioh. Wyclif invenitur. Op. Evang. III, 168. De Veritate Sacre Scripture I, 159.

CAPITULUM DECIMUM SEXTUM.

This chapter expounds why we ought to love God.

Tercia pars huius mandati continet causam moventem ad observanciam huius amoris, cum dicitur: *Ego enim sum Dominus Deus tuus, fortis zelotes*, ubi premittitur trinitas increata, in qua omnis racio dileccionis includitur, cum dicitur: *Ego sum Dominus Deus tuus*, ut exponitur decimo capitulo. Unde Deut. VI, 13 scribitur et allegat Salvator diabolo Matth. IV, 10: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies*. Sicut enim solus Deus debet latria adorari in fide et caritate, sic sibi soli debet finaliter serviri sub spe premii sempiterni; et ita fides, spes et caritas includuntur in *Domino Deo tuo*.

Non enim est possibile quod serviatur debite creature nisi eodem servicio serviatur principaliter creatori; ideo nemo debet servire alteri si non illi.

Per hoc autem quod dicitur *fortis zelotes* vulnerari debet cor christiani amoris stimulo. Constat quidem ex processu Cantici Canticorum quod Deus dignatus est esse sponsus anime. Et ut viando crescit in eius noticia et amore, proporcionaliter recipit uberiores arras in testimonium dotum beatitudinis, quam in patria ut regina recipiet. Iste ergo sponsus dicitur zelotes anime, quia ex ineffabili caritate precipiens quod sponsa sua non amet aliquid extra ipsum. Et ad denotandum infinitatem potencie et amoris ad vindicandum adulterinos amores coniungitur quod est *fortis zelotes*. Non enim potest se continere a punicione peccati huius amoris quem primo omnium requirit a sponsa.

Grosseteste's interpretation of the word '*Zelotes*'.

Zelotes, inquit Lincolniensis, *est qui vult omnem amorem in se solum converti, et per consequens nil aliud nisi se vel propter se amari: quia*, inquit, *Deus est creando, formando et reformando omnes*

4. FI: *ibi premitur*. GHKLNO: *ibi premittitur*. 5. FGNO: *concluditur*. 6. L: *quando dicitur*; ib. HI: *Ego enim*; ib. BCHILO: *et exponitur*. 7. IKO: *VI° capitulo et allegat*. H: *X^o capitulo Deut. VI° cap.* H: *Unde et allegat Matth. IV*. 9. I: *Sic enim*. 10. B: *sic igitur*. C: *et illi*. 11. M: *servire*. 12. K: *domino Dei*. 14, 15. B: *iam nemo*. 15. M: *non ibi*. 16. M: *Post autem*. N correxit. 18. B: *concessu*. 19. M: *anime* om.; ib. FIKMNO: *in cuius*. 20. I: *amoris*; ib. C: *dat uberiores*. 21. C: *dotivum*. F: *dotuum*; ib. ACD: *que in*. 22. H: *reciperet*. 23. M: *ex* om. 24. H: *amat*. 25. C: *ad — amores* om. 26. B: *fortes*. 27. BG: *quod primo*. 29. GN: *est* om.; ib. C: *solum* om. 30. K: *nisi se propter se*. G: *nisi propter se vel se*. 30, 31. N: *quia inquit Lincolniensis*. 31. ABCD: *omnis*.

28. Hic locus e tractatu Roberti Grossetest De Mandatis depromptus esse videtur.

influens bonitates; ideo ipse solus est super omnia amandus, et ex amore colendus et, quia Dominus fortis zelotes et potens et volens ulcisci, est timendus. Quos igitur non allicit amor, ne ab ipso apostatetur fornicando cum diis alienis, coherceat saltem timor.

If not drawn to God by love, let him be restrained by fear from serving strange gods.

Fornicacio igitur spiritualis que solo inordinato assensu committitur ad omne aliud peccatum consequitur. Sed heu! in illud peccatum nos miseri penaliter et dolenter incidimus, quia testante Crisostomo in Inperfecto super illud Matth. XXII: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde* dicitur: *Ex toto corde debes Deum diligere, ut cor tuum non sit inclinatum ad ullius rei dileccionem magis quam Dei.* Et sequitur: *Si autem in aliquo horum terrenorum amor cordis tui fuerit occupatus, iam ex toto corde non amas Deum, pro quanta enim parte cor tuum fuerit ad alĭam rem, pro tanta parte minus est ad Deum.*

Exegesis of *Matth.* 22, 37, regarding the Love of God, by the *Opus Imperfectum.*

Et patet ex dictis et experiencia effectus quod vel non nunc diligimus sponsum nostrum in caritate vel solum inicialiter imperfecte. Quando autem introducimus in cubile cordis nostri creaturam quamlibet quam tunc ex equo vel prestancius Deo nostro diligimus, adulteramur nimirum spiritualiter, introducendo adulterum vilissimum super sponsum expulsum excellentissimum. Unde Ysaie LVII, 8: *Iuxta me discooperuisti et suscepisti adulterum.*

Nexus autem huius spiritualis coniugii fundatur per se sufficienter in amore Dei. Non enim requirit a te Deus mundi divicias, non vires corporeas, non habitus scientificos inflativos: sed dilige coniugem et est satis. Solus enim consensus facit hoc matrimonium, ut solo odio Dei dissolvitur. Et sic nec pauper nec mundo

For this Love God does not demand worldly riches or bodily strength or knowledge, but merely to love him as thy bride.

1. CGHIKLMN: *omnia diligendus.* 2. LO: *Deus.* 2. 3. ABCD: *Zelotes potens ac.* KLN: *et potens ac.* 3. I: *Quas;* ib. EFGIKLMNO: *ergo.* 4. C: *apostatizetur.* 5. I: *timore.* 6. FGHIKLMNO: *ergo.* C: *autem;* ib. E: *spiritualis est que;* ib. A: *qui solo.* C correxit; ib. AD: *consensu.* 8. B: *in aliud peccatum corde.* 9. M: *quod;* ib. L: *teste.* 9, 10. C: *super illo.* 11. FHIK: *corde tuo;* ib. ABCDEFHKNN: *dicitur* om. 12. K: *nullius rei.* 13. M: *aliquorum.* EHK: *aliquo illorum.* N: *aliquo terrenorum.* 14. B: *fuit.* 14, 15. CEFGHIKLMNO: *non amatur Deus.* 15. B: *pro* om. 17. F: *Et* om. 17, 18. GM: *quod vel animo nunc.* 19. K: *in perfecto;* ib. C: *introductus.* 20. A: *cubilem nostrum.* C: *cubiculo;* ib. A: *vel in cor nostrum;* ib. B: *quam* om.; ib. ABCDHK: *tunc* om. 22. KLMN: *spiritualiter* om.; ib. ABCDEF GHKL: *adulterium.* I: *adultum.* 23. IM: *super sponsus expulsivi.* G: *super sponsus expulsam excellentissimi.* E: *super sponsi;* ib. EF: *excelsissimi;* ib. K: *Unde* om. 24. B: *coperuistis.* C: *discoperuistis;* ib. BC: *et suscepistis.* 25. B: *fundantur.* 26. H: *sufficit;* ib. M: *in* om.; ib. F: *amorem.* 28. GN: *diligere.* 29. B: *quod solo.* HIL: *et solo.* 30. MN: *non pauper non.*

10. Homilia XLII, Opp. tom. VI, 873.

And this tie may be knitted by everybody.

ignobilis nec infamis nec imbecillis nec imperitus aut carens mundi scienciis excusatur quin habere possit et debeat istum nexum. Nichil enim sub potestate hominis amore Dei facilius, nichil illo delectabilius nec quicquam est ipso securius.

Then God will never fail us,

Ideo summa Sapiencia posuit obiectum huius amoris extensissimum in mensura, cum nec usquam nec unquam potest amatori suo deficere. Unde Deut. XXX, 11 dicitur: *Mandatum quod ego precipio tibi hodie, non supra te est nec procul positum;* ubique ergo et semper habes obiectum unde facillime posses amorem illum elicere.

Ponitur eciam in numero delectabilissimo in natura, quia omnis pulcritudo visibilis, omnis armonica melodia, et quicquid delectacionem sonat, inest automatice verbo vite. Est eciam in pondere constantissimum, quia ex parte sui nexus amoris dissolvi non poterit. Est enim omnino invariabile quoad presenciam, quoad prestanciam et quoad flexibilitatem amoris; ideo ubi obiecta aliorum amorum deficiunt, Deus adest; ubi vilescunt, ex se pulcher est; ubi alia flectunt amorem, securus est. Sap. VI, 13—17 dicitur: *Clara est et que nunquam marcescit sapiencia, et facile videtur ab hiis qui diligunt eam, et invenitur ab hiis qui querunt eam. Preoccupat qui se concupiscunt, ut illis se priorem ostendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit, assidentem autem illam foribus suis inveniet.* In quibus verbis patet promptitudo et pulcritudo sapiencie increate. Et pro securitate subiungitur: *Cogitare ergo de illa sensus est consummatus, et qui vigilaverit propter illam cito erit securus. Quoniam dignos se ipsa circuit querens, et in viis ostendit se illis hilariter et in omni providencia occurrit.* Ista autem sapiencia, que essencialiter est natura divina et personaliter verbum Dei, est realiter mandata decalogi et lex Dei.

even if the object of other love fail.

1. F: *immobilis nec insanus;* ib. ABCD: *nec mundo infamis;* ib. I: *nec mundo imbecillis.* 3. HKLNO: *illum.* 4. I: *amoris;* ib. GILMN: *nihil est delectabilius.* K: *illo est.* 5. B: *ipso* om.; ib. M: *est securius.* 7. LO: *extentissimum;* ib. KO: *inmensuratum nec;* ib. I: *nec usquam* om.; ib. H: *usque.* 8. I: *potest* om.: ib. EFIKM: *Deut. 31.* 9. O: *nec supra.* 10. I: *ubique ego.* 11. E: *faciliter;* ib. C: *posset.* 12. A: *delectabili.* 13. K: *qua omnis.* 17. I: *quoad prestanciam* om. 18. H: *et* om. 20. M: *ubi alia — securus est* om.; ib. F: *secure;* ib. ABCDHM: *Sap. VII.* 21. F: *marcescet.* 22—25. I: *et invenitur — ad illam* om. 24. ABCDEGHIKMNO: *concupiscit;* ib. C: *luce prius.* Vulgate: *prior.* 25. N: *ad eam;* ib. ABCDEGIKNO: *residentem.* M: *residente.* 26. IKL: *in foribus;* ib. C: *quod promptitudo.* LM: *ac.* 29. C: *eam.* K: *illum.* 30. GKM: *dignus.* O: *dignis;* ib. FLNO: *viis suis.* H: *et in viis sit. Hic ostendet;* ib. BEFLM: *ostendet.* G: *sic ostendet.* 30, 31. F: *se hilariter suis.* K: *sic ostendit se hilariter.* 31. BEFGHKLMO: *occurret.* G: *occurrit illis* (sic Vulgata); ib. C: *Tria autem.*

Ex quo patet quod Deum diligere est eius mandata observare, ut eadem Sapiencia dicit Ioh. XIV, 15. Et Sap. VI, 19 scribitur: *Dileccio custodia legum ipsius est.*

To love God is to obey his commandments.

Quomodo ergo Deum diligimus qui vel honorem sibi proprium usurpamus vel alteri creature impendimus vel parti alterutri sic faciencium consentimus; in quo consensu licet omnes sufficienter fraterne corripere; maculantur precipue tamen sacerdotes et doctores, ad hoc prepositi ut doceant populum legem Dei. Ioh. ultimo precipit Christus Petro sub triplici interrogacione condicionaliter intellecta quod pasceret oves suas. Quomodo ergo nos prepositi Deum nostrum diligimus sed pocius negligimus qui oves subditas non solum spiritualiter non pascimus, sed depascendo in peccatorum voraginem confovemus. Signum ergo precipue dileccionis Christi est quemlibet proficere sponse sue; ad quod omnes homines precipue obligantur. Unde beatus Gregorius in De Cura Pastorali V° c° alludens illi Matth. V, 15: *Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt: Hinc*, inquit, *ait Christus Petro: Simon Iohannis amas me? qui cum se amare respondisset protinus audivit: Si diligis me, pasce oves meas. Si ergo dileccionis est testimonium cura pastoris, quisquis virtutibus pollens gregem renuit pascere, pastorem summum convincitur non amare.* Et sequitur evidencia exemplaris: *Summi*, inquit, *patris unigenitus, ut multis prodesset, de sinu patris egressus est ad publicum nostrum. Oportet igitur nos dileccioni unigeniti conformari.*

This principle is mostly sinned against by the priests and doctors, who are called upon to teach this to the people, but neglect their duty.

St. Gregory's doctrine regarding this.

Ponit Lincolniensis in tractatu suo de Mandatis evidencias contra ingratitudinem hominum. Quantum

Grosseteste on men's ingratitude

1. AD: *patet quomodo.* 2. FGIKMN: *servare;* ib. K: *dicit Ioh. XIV: Si quis diligit me, mandata mea servabit.* 2, 3. ABCDM: *Sap. VII.* 3. K: *scribitur* om.; ib. B: *Dileccio Dei.* 4, 5. I: *honorem proprium sibi proprii.* G: *hominem proprium.* 5, 6. I: *vel parcialiter utraque.* 6, 7. CI: *quo sensu.* 7. ABCDFKM: *sufficientes;* ib. H: *sufficit corripere.* 8. I: *maculatur.* E: *maculantur tamen precipue;* ib. I: *tamen* om. 9, 10. I: *Ioh. ultimo nam.* 11. I: *intellecta* om. Hic locus sic habetur: *Ioh. ultimo precepit Christus Petro pascere suas oviculas sub triplici interrogacione dileccionis condicionaliter. Nos vero nedum dominum nostrum diligimus sed pocius;* ib. K: *ut pasceret.* 12. F: *dominum.* 15. B: *igitur.* 16. ABCD: *quomodolibet.* 17. I: *obligatur;* ib. I: *beatus Augustinus.* 18. AD: *illudens.* 22. K: *quod cum.* 24. E: *pastorum;* ib. M: *pollet.* 26. B: *Et legitur.* 27. I: *prodest.* 28. C: *si ergo.* EFHLN: *ergo.* 30. FILMO: *Ponit ergo.* G: *enim;* ib. B: *de* om. M: *de Mandatis* om. 31. B: *hominem.*

18. Regulae Pastoralis, Pars I, cap. V. Opp. tom. III, 19.
30. Cf. Loserth, Johann von Wyclif und Robert Grosseteste, Sitzungsberichte der Wiener Akademie CLXXXVI, 2. Abh. S. 66.

respecting the Love of God.

ad illud mandatum, Deus, inquit, est incomparabiliter melior, venerabilior et amabilior quam aliqua creatura; ideo prestando cuicunque creature culturam Deo propriam est incomparabiliter gravius peccatum quam subtrahendo reverenciam creature. Sed quantum offenderetur rex terrenus, si scurra suus usurparet sibi honores regios vel nativus suus servicium suum ac honorem subtraheret et incomparabiliter subiecciori impenderet; indubie similiter est de Deo. Unde sunt quidam fidem catholicam profitentes qui tamen intrinsecus corde quo creditur ad iusticiam et extrinsecus factis negant, ut qui invocant Deum non propter ipsum habendum sed propter temporalia. Huiusmodi non statuunt finem sue intencionis ipsum Deum, qui est summa felicitas, sed gracia temporalium in quibus ponunt felicitatem de facto Deum invocant. Si enim vere crederent Deum fore eis summum bonum, ipsam quam expectant felicitatem in transitoriis excedentem, amor qui est pondus anime ipsos ultra transitoria ista eveheret, ut ipsum summe diligerent. Omnis enim felicitas vel pulcritudo creata est nisi vestigium quoddam et umbra respectu beatitudinis increate. Quod si debite crederemus, non in hec temporalia finaliter tenderemus. Ut si tendo ad aliquid comprehendendum in fine alicuius vie et occurrat mihi in medio vie excellencius quam credo me posse in termino reperire, non tendo ulterius, cum iam habeo maiori compendio quod volebam. Sic mundiales affectantes felicitatem analogam, cecati voluptate temporalium in illis infideliter metam figunt, quia, si summum bonum supra ista fide perspicerent, ipsis calcatis pro ipso comprehendendo intencionem erigerent, quia hii amant Deum inferiorum bonorum gratuitum largitorem et odiunt eum eorundem bonorum ab eis abutentibus iustissimum ablatorem; et sic

Many profess God, but deny him in heart and works.

If we were of the right belief, we should not pursue temporal goods as our end.

1. I: *ad idem mandatum.* 2. I: *amabiliter.* GM: *amancior;* ib. B: *aliqua* om. 5. I: *offendetur.* 6. B: *sed si;* ib. C: *scurra sua.* M: *si sectarius suus.* 7. C: *vel servus;* ib. M: *ac honores subtraheret;* ib. CEIKL: *honores.* 8. I: *parabiliter;* ib. M: *subieccioris (rum!) reprehenderet;* ib. ELO: *rependeret.* 9. A: *quidem.* 10. D: *iure constantes et ore confitentes;* ib. B: *tamen* om. 12. B: *nam propter ipsum Deum.* 13. M: *modi* om. FG: *huius mundi.* 15. BD: *in* om. 18. I: *excecantem amore.* K: *excecantem amor.* 19. I: *veheret.* 20. K: *pulcritudo nature.* 20, 21. M: *est non vestigium.* 22. K: *credimus.* 23. BM: *aliud.* 24. IK: *occurrit.* 26. I: *cum iam venia;* ib. KLM: *in maiori.* 27. ABCD: *quam volebam.* 29. I: *metteram fingunt;* ib. C: *summa fide ista.* K: *supra ipsa fide.* F: *sumpta fide.* 30. EFGKLNO: *prospicerent;* ib. K: *pro ipsis.* 31. KM: *eligerent;* ib. ABCD: *quia* om.; ib. G: *infimorum.* 31, 32. M: *infinitorum bonorum.* 32. K: *gratitudinem quia largitorem;* ib. EFGHIKLMO: *et* om. 33. ABD: *iustum.*

Take the example of Iob.

confitentur retribucionem sed blasphemant Dei iusticiam. Talem credidit dyabolus fuisse beatum Iob, cum dixit: *Extende paululum manum tuam et tange cuncta que possidet, nisi in facie benedixerit tibi;* quem enim viderat pro perceptis bonis gracias egisse et credidit datorem nisi propter data amasse, putavit nimirum ablatis bonis blasphematurum esse; quasi accusator fratrum Deo argueret: Iob, quem laudas, pure serviliter et per consequens immeritus timet Deum, quia pure propter temporalia que timet amittere. Unde subtrahe sibi illa, et obligo me pene, si non blasphemando maledixerit tibi. Scivit enim dyabolus quod superatus a sancto viro, racione peccati gravati et constancie nature inferioris vincentis superbum et invidum penam incurreret; sed ex superbia voluit subieccionis clausulam subticere.

Whosoever turns away from God from fear of the loss of worldly goods does not love him with all his heart.

Ex istis videtur signum evidentissimum quod non Deum diligimus toto corde, quando propter amissionem cuiuscunque boni possibilis ab amore Dei dissolvimur; quia, cum dolor perditi et amor habiti suis temporibus correspondent, patet quod dolor sive tristicia non superaret amorem Dei nisi amor amissi pro quo sic doletur foret amore Dei prestancior. Ideo sepe recitato Prov. XII, 21 dicit Salomon: *Iustum non contristabit quicquid ei acciderit.*

The just man loves as one who punishes justly for the good of his creatures.

Diligit enim Deum ut iustum punitorem et secundum omnem racionem quam scit Deo contingere. Ideo cum scit nec dyabolum punire aliquem nisi ad quantum Deus voluerit quod iuste puniatur, complacet sibi quod Deus vult quemlibet sic puniri. Aliter enim viciose discreparet a volicione divina et non diligeret Deum taliter punientem,

2. MO: *cum dixit* om. 4. DEO: *in faciem* (ut Vulgata). GI addunt: *et vide numquid non in facie maledixerit tibi. Credidit enim solum pro perceptis beneficiis sive bonis gracias egisse;* ib. EFHMNO: *enim* om. 5. C: *per perceptis.* CFGHMNO: *perceptis beneficiis sive.* 8. I: *fratrum adargueret;* ib. GN: *laudans.* 9. EGIN: *non inmerito.* FHKLM: *immerito.* 10. G: *timeret;* ib. F: *sibi* om. 11. KM: *blasphemando benedixerit tibi.* In marg. sup.: *id est maledixerit.* 12. I: *Scivit — viro* om. 13. GHN: *peccati generati;* ib. C: *inferiorum nature.* 14. K: *incurret.* 15. EGLN: *voluit subieccionis culpam.* M: *noluit subieccionis elemosinam subticere;* ib. IK: *clam subticere.* 17. B: *diligamus;* ib. LM: *ex toto.* 18. I: *cuiuslibet:* ib. K: *dissolvuntur.* G correxit. 19. I: *qui cum;* ib. GKN: *temporalibus.* 21. C: *cum amor;* ib. B: *deletur.* H: *doleretur.* 22. K: *amorem;* ib. ABCDFIM: *Ideo ut.* O: *Ideo unde sepe.* Rectius: *Ideo in;* ib. I: *Prov. 15.* 23. ACD: *quicquid illi.* 24—26. F: *et secundum — punire* om. 25. B: *Deo* om.: ib. B: *contingeret.* EGKMN: *Deum contingere.* O: *quam scit contingere.* 26. I: *punit;* ib. IKL: *nisi quem dominus.* M: *nisi ad quantum quod.* FGH: *nisi ad quem.* N correxit. 27. C: *puniatus;* ib. F: *complacetur.* 28. M: *sibi puniri.* 29—1. I: *Deum — tunc* om.

3. Iob I, 11.

quia tunc diligeret quod sic punit, sicut scit hoc esse iustissimum, pulcherrimum et omnibus ac singulis creaturis ad commodum, si non ex se inaniter remurmurando se ipsas dampnificent.

How we may come to know whether we love God perfectly.

Ex timore itaque et dolore creaturarum cognoscimus si Deum nostrum perfecte diligimus. Quodcunque quidem plus Deo diligimus, propter quod tenendum vel adquirendum, in mandato eius offendimus. Ideo dicit Lincolniensis quod simile est de nobis post donum gracie inordinate affectis temporalibus, ac si servus regis, iudicis et sacerdotis ipsum de regni sui trono fugaret sive expelleret, iniciendo throno lutum vel stercora que rex residens maxime abhorreret.

Grosseteste's simile.

Potest iterum fieri naturalis evidencia ad Deum super omnia diligendum. Constat quidem quod omnis natura recipiens naturaliter formam superadditam per ipsam perficitur, quia aliter natura ageret nimis frustra. Cum ergo natura anime naturaliter scire desiderans recipit naturaliter tam actualiter quam habitualiter formam noticie, videtur quod ita perficitur; nec hoc vertitur sapienti in dubium, cum desiderium anime ad sciendum foret aliter per se frustra, nec delectaretur in sciencia nisi foret utile scienciam dirigere ad virtutem nec haberet appetitum ad noscendum finem gracia cuius agit, quod tamen naturaliter inest corporibus inanimatis. Anima ergo ordinata est ad hoc ut cognoscat et diligat.

What calms the soul most

Quo supposito ex alibi declaratis patet ulterius quod inter omnia sui cognoscibilia ac diligibilia est unum maxime proporcionatum, ut patet de sensibilibus, in quibus anima maxime quietatur; quod non potest poni aliquid citra animam vel par sibi, quia adhuc langueret ut terra ecentrica, querendo perfeccius. Ideo relinquitur quod sit solus Deus. Ideo dicit Augustinus primo

2. GN: *et singulis.* 3—4. I: *si — remurmurando* om. M: *inaniter renuit iurando se ipsos dampnificet.* G: *renuit iuvando.* N correxit in marg. 3, 4. AD: *murmurando.* 5. K: *itaque* om.; ib. I: *et dolor.* 6. EFIM: *Quidcunque.* 7. B: *propter quod tenendum* om. K: *quidem tenendum.* 9. GMN: *in nobis.* 10. EFIKL: *affectatis.* 11. H: *regis sui trono;* ib. G: *suo.* 12. C: *thronum.* 14. EGHILNO: *Potest eciam.* 15. G: *Constat enim.* 17, 18. AD: *Quando ergo.* 18. C: *talia scire.* 19, 20. M: *formam, nonne* (G correxit) *videtur quod.* 20. EFGHIKLMN: *ita.* ABCD: *quod illa.* O: *ista.* 22. I: *pars frustra.* 23. F: *utilem;* ib. ABD: *diligere.* 24, 25. C: *quia cum.* I: *quin tamen.* 26. B: *igitur;* ib. C: *inordinata.* 27. B: *et alibi.* 28. B: *sui* om. 29. AD: *propositum.* 29, 30. ABCDI: *in quo.* 30. E: *anima* om. 31. I: *aliquod;* ib. I: *vel parem;* ib. I: *adhuc sibi;* ib. MN: *languet.* 32. HIKLMNO: *in terra.*

33. Cap. I, Opp. tom. I, 661.

Confessionum I: *Domine, tu fecisti nos ad te, et ideo inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

is according to St. Augustine the Love of God.

Sed et de qualibet creatura potest mens humana habere multiplicem noticiam, sicut et idem cognoscere secundum multiplicem racionem. Ex quo patet quod anima foret plus perfecta cognoscendo rem secundum racionem plus perfectam; et cum racio intelligibilis creature sit perfectissima quia eterna idem cum divina essencia, tunc perficitur anima secundum noticiam creature, quando cognoscit eam secundum racionem qua a Deo est cognita et non secundum existenciam quam habet in suo proprio genere. Sed cognoscendo quidlibet secundum priorem racionem cognoscitur ipse Deus et per consequens cum sincera noticia diligitur consequenter. Ideo, ut sepe dixi, arre quas habemus in via sunt noticie et amores quibus Deum contemplamur in creaturis secundum raciones ydeales. Quod si clare intueremur divinam essenciam et per illam raciones huiusmodi et per consequens creaturas, tunc essemus plene beati ex visione in verbo. Et ita cum visio creaturarum in proprio genere sit tam imperfecta et tantum distrahens eciam in via ab arris anime, verisimile est quod non erit in patria. Si ergo voluerimus videre naturam divinam in patria, consideremus creaturas suas secundum raciones quibus ab ipso cognoscuntur et ordinantur; et sic convertamur ad orizontem eternitatis sub quo latet adhuc lux illa abscondita, nam Ysaie XLV, 15 dicitur: *vere tu es Deus absconditus.* Nam intelligendo creaturas ut in suo genere a Deo avertimur, cognoscendo sensibilia peripsimata ad extra sed videndo intimius, gustaremus nucleum dulcedinis, cum secundum Augustinum IX, Confessionum IV: *bonum extrinsecum non est nisi ymago*

In what manner we may contemplate God in his creatures.

1. M: *X° Conf.* F: *I Conf. 10;* ib. BEI: *Tu domine.* 2. M: *inquietatum.* 3. F: *Sed* om.; ib. G: *de* om. N addit. 4. C: *et illud.* 6. GHLNO: *rem* om. 7. K: *perfectam ac intelligibiliter creature;* ib. ABCDGHKLMO: *ac racio.* G: *ac cum.* 8. I: *creature — eterna idem* om. 9. ACEFIO: *anima* om. 10. G: *quam.* 12. ABD: *suo* om.; ib. B: *quilibet.* M supra scripsit: *id est omne.* FGNO: *quodlibet.* 15. F: *aree.* 20. MN: *creature.* 21. G: *tam perfecta.* N correxit; ib. B: *et tamen.* I: *et autum* (sic). 22. I: *et in via.* 23. B: *Si* om. 24. F: *et confideremus;* ib. N: *creaturas secundum raciones suas;* ib. M: *raciones suas.* 25. FI: *cognoscimur.* N: *cognoscuntur ordinantur;* ib. NO: *sic* om. 26. CF: *convertantur;* ib. AD: *ad orientem.* 27. EFGHIK: *adhuc* om.; ib. FIKL: *lux ista.* H: *lux ita;* ib. *Ysaie;* in codd. sequitur lacuna. 29. IK: *ut* om.; ib. B: *vertimur.* GMN: *avertantur.* L: *avertuntur;* ib. C: *sensibilia* om. 30. I: *sed videndo* om. B: *licet videndo.* EL: *sed si videndo.* MN: *sed si videremus;* ib. K: *interius.* 32. G: *exterius.*

32. Opp. tom. I, 766.

veri boni intrinseci. Et cum secundum sentenciam Salvatoris: *Ubi est thesaurus tuus, ibi et cor tuum,* debemus raciones istorum bonorum, convertendo nos honorifice ad Deum iugiter meditari. Unde Origines super Exod. Omelia XII: *Omnis,* inquit, *qui cum recitantur verba legis communibus fabulis occupatur, aversus est; omnis qui, cum legitur Moyses, de negociis seculi, de pecunia, de lucris sollicitudinem gerit, aversus est; omnis qui possessionum curis stringitur et diviciarum cupiditate distenditur, quia glorie seculi et mundi honoribus studet, aversus est, sed et qui ab hiis videtur quidem alienus, assistit autem et audit verba legis vultu ac oculis intentus, corde tamen et cogitacionibus evagatur, aversus est.*

St. Origen's explanation of 'turning to God' and 'turning away from God'.

Quid ergo est converti? Si hiis omnibus terga vertamus et studio, actibus et mente sollicita verbo Dei operam demus, in lege eius die ac nocte meditemur, omissis omnibus Deo vacemus exerceamurque in testimoniis eius, hoc est conversum esse ad Deum. Est autem oracio hominis sine conversione huiusmodi odiosa; nec est possibile quemquam se ad Deum suum convertere nisi Deus ubique presens convertenti prius causaliter convertatur. Patet ista sentencia Ier. XV, 19 et Zach. I, 3: *Convertimini,* inquit, *ad me et ego convertar ad vos;* et Deut. XXXII, 21: *Provocaverunt me in eo qui non est Deus, et ego provocabo eos in eo qui non est populus.* Patet ergo, cum irreverencia sit a Deo averti destruens cultum Dei, quod attencio ad temporalia in nostris oracionibus suffocat cultum Dei.

It is impossible that any man may turn to God, unless God has first turned to him.

Sed eciam mistice docemur diligenda ordinate diligere ex proprietatibus et accidentibus que natura materiali

1. D: *secundum* om. 3. EHN: *illorum.* O extinxit. 5. G: *Omnes inquit cum.* N correxit; ib. B: *qui* om. 6. I: *verbo legis.* 7. B: *loquitur.* 7, 8. C: *de pecunia lucranda.* 8. EHKLNO: *pecunia et lucris;* ib. A: *de luctis.* 9. I: *ut diviciarum.* H: *decimarum.* 10. EGHL: *qui glorie.* FLN: *glorie mundi et honoribus studet;* ib. FGI: *seculi et* om. 11 EFIKM: *et* om. 11, 12. G: *alienus assistit, si autem.* LN: *si quis autem.* 15. KMO: *ac mente.* 17. K: *exerceamus in;* ib. B: *testamentis.* 18. FL: *ad dominum;* ib. F: *Est autem omnino omnis sine;* ib. EGKLMNO: *oracio omnis.* 19. CI: *hominis* om.; ib. B: *ociosa.* 21. I: *ubi;* ib. FGMNO: *taliter prius convertatur.* 22. FGMNO: *Patet illa;* ib. I: *15.* FN: *15 et Zach. 3.* G: *Ier. 12 et Zach. 10.* 23. B: *ergo ad.* 24. I: *Deut. XXXII.* H: *et ego. Et Deut.;* ib. K: *Provocavimus.* 25. C: *Deus — est* om.; ib. B: *dos in eo;* G: *in eo quod.* H: *in eo* om. 26. BM: *reverencia;* ib. G: *converti.* 27—28. I: *quod — Dei* om. 27. G: *in nostris temporalibus.* 28. ABD: *terrenis racionibus.* 29. EGHIKLNO: *Sed et;* ib. FM: *eciam* om. 30. C: *pro proprietatibus;* ib. C: *et actibus.* I: *et accidentibus* om.: ib. C: *natura* om. F: *que iam materiali.*

5. Opp. tom. II, 383.

Mystic interpretation of Love as corresponding to the heart in substance, primary accidents and secondary accidents.

cordi instituit; intelligendo per cor, ut beatus Bernardus intelligit, vim amoris iuxta illud Prov. XXIII, 26: *Fili, prebe mihi cor tuum.* Ponunt autem anathomici cor diversificari ab aliis membris specialiter in hiis tribus: in partibus ipsum substancialiter ingredientibus, in absolutis eius accidentibus et in accidentibus respectivis.

The seven parts of the heart (according to Aristotle) and their mystic correspondence with love.

I. The substance of the heart.

Ponit autem Aristoteles XV De Animalibus, VI capitulo et sparsim alibi quod cor ex septem partibus integratur. Componitur autem cor ex materia spermatica quasi lacertosa propter eius compaccionem et fortitudinem; correspondenter *fortis est ut mors dileccio*, Canticorum VIII, 6, et exponitur supra XII° capitulo.

Secundo contexitur cor undique ex filis longitudinalibus, latitudinalibus et transversalibus. Correspondenter dileccio habet virtutem necessarii attractivam, preciosi retentivam et superflui expulsivam.

Tercio cor habet in basi cartilagonem que in senibus induit formam ossis, ut patet de cervis veteribus. Correspondenter antiquatus caritate ex soliditate ossea dicit cum Apostolo Rom. VIII, 35: *Quis nos separabit a caritate Christi?* qui est lapis fundamentalis osse forcior.

Quarto habet cor carnem spermaticam rubificatam; sic fidelis ablato corde lapideo secundum cor carneum, ut dicitur Ezechielis XI, credit omnia necessaria ad salutem, ut dicit Apostolus I Cor. XIII de condicionibus caritatis.

Quinto habet cor fila trium generum; sic caritas attrahenda, retinenda et eicienda subtiliter contemplatur; sed et omnia supra, subtus et a latere diligit ordinate.

2. Codd.: *Prov. VIII.* 3, 4. FHL: *cor diversificatum.* 4. N: *diversificant.* 5, 6. EFIKLMNO: *et absolutis.* 6. IM: *et in accidentibus* om. 7. K: *XV de Animalibus libro cap. VI.* 10. I: *lactuosa.* GN: *lactosa;* ib. C: *operacionem.* 11. B: *fortes;* ib. ABDHN: *est* om. 12. L: *cap. XII corr. cap. X.* 13. GHI: *Secundo* om. FMNO: *Secundo contexitur autem.* H: *contexitur autem.* C: *texitur.* I: *componitur;* ib. GMN: *undique* om.; ib. I: *ex filiis.* ABCD: *villis.* 14. BG: *latitudinalibus* om. 15. FIO: *habet vim activam intus preciosi.* ELMN: *vim attractivam intus preciosi.* G: *vim accidentis intus.* H: *vim necessariam intus;* ib. C: *intus attractivam;* ib. E: *et preciosi retentivam.* 17. *in basi.* M: *ut lisisi* (sic); ib. I: *quem senibus.* 17, 18. M: *que sonibus inducit.* GN: *que senibus inducit.* F: *quem seminibus inducit.* 18. H: *inducit;* ib. D: *de cervis.* 18, 19. I: *Similiter cervus antiquatus caritate ex soliditate osseo* (sic). GM: *Similiter cervis antiquatibus capite.* EFHLNO: *Similiter antiquatus.* K: *Similiter cervus antigatus caliditate ex soliditate ossea.* 19. H: *ex sollicitudine.* 19, 20. N: *dicente Apostolo.* 20, 21. N: *separat a Christi Christi qui.* 22. FGHIKLMNO: *Quarto autem;* ib. F: *rubrificatam.* 24. *Ez. 2°;* ib. IK: *intra ad.* 25. I: *II ad Cor.* 27. I: *filacterium;* ib. ABCDEFGM: *sicut.* 29. ACD: *et* om.; ib. F: *et altare.*

7. Lib. XV De Anim. non extat. Est pocius I, cap. XVII.

Sexto habet cor arterias vel venas pulsatiles; sic caritas habet viscera misericordie, per que egentes vivificat et confortat; II Cor. XI. 29: *Quis infirmatur et ego non infirmor?*

Septimo habet panniculos quibus involvitur; sic caritas ex spe premii quiete patitur quicquid tribulacionis ei contigerit, quia I Cor. XIII, 7: *Caritas omnia suffert;* et illi panniculi videntur esse iusticie, quia Prov. XII, 21: *Iustum non contristabit quicquid illi acciderit.*

II. According to primary accidents.
1. Quantity.

Quantum ad cordis septem accidencia absoluta, cor habet quantitatem modicam quoad molem, sed virtutem more aliorum principiorum satis magnam; correspondenter caritas more grani sinapis, cui Salvator Luce XVII fidem comparat, ex verbis pomposis non premitur nec propter parvitatem virtutis a fructu operum retardatur.

2. Shape.

Secundo figura cordis est piramidalis, rotunda quodammodo, sic caritas instar illius figure per tribulaciones ad superna penetrat more piramidice figure vel flamme candele. Sed remanet semper in fide basiliter solidata nec ex angulorum collisione deteritur ab extrinsecis nocumentis, quia Act. V, 41: *Ibant apostoli gaudentes a conspectu consilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Caritas itaque tangit temporalia solum in puncto et super bonis spiritualibus solide requiescit.

3. Position of apex to the left.

Tercio habet conus cordis posicionem versus sinistram partem a quo spiritus vitales effluunt, ne racione magnitudinis ledatur ad ossa sed ut in loci strictitudine spiritus depurentur. Correspondenter caritas in adversis de paucis temporalibus contentatur, ut dicit Apostolus I. Thim. VI, ne ponant offensionem evangelio quoad osseos mundialibus induratos; refundit tamen contra persequentes

1. I: *habet corpus;* ib. ABDEKM: *sicut.* 3. ABCDEFGHIKLM: *I Cor. IX.* N: *II Cor. 12.* 5. B: *sicut.* 6. I: *tribulacionis* om. 7. F: *contingerit.* 8. F: *quia* om. 9. BC: *contigerit.* H: *ei acciderit* M: *eveniret.* 18. F: *cordis arcm.* (Recte: ∧ᵉᵐ = *septem.*) 11. BH: *virtute.* 12. I: *moris* (aut *morum*). 14. C: *temperat;* ib. I: *premittitur.* 16. K: *Secunda filia cordis;* ib. H: *piralis.* 17. AD: *sicut.* 18. ABCDKM: *pineate figure.* EFGL: *piramice.* H: *premeate.* N: *piraice;* ib. AD: *ut flamme.* BC: *ut* om. Correxi supra: *vel.* FHMNO: *vel* om. 19. B: *basi.* FGI: *basis.* ACD: *basaliter.* N: *basialiter.* K: *vasaliter.* (Rectius: *basilariter.*) 20. M: *angelorum;* ib. C: *intrinsecis.* 22. F: *qui habiti sunt.* 24. I: *solis bonis.* 27. G: *a qua.* 28. B: *sedatur;* ib. M: *sed in loci;* ib. D: *in* om.; ib. B: *ut loca strictitudinem.* I: *loci fortitudine.* 29. I: *depuretur.* 30. I: *ad Tim.* 32. C: *refunditur;* ib. C: *tamen* om.

29. Alludit dicto: *Habentes autem alimenta* etc. I. Tim. VI, 8.

spiritualia suffragia iuxta doctrinam Apostoli Rom. XII, 17: *nulli malum pro malo reddentes.*

4. Position of base to the right.

Quarto habet basis cordis posicionem versus dextram, ut sic recipiat sanguinem, eventacionem et motum pulsus. Habet autem in basi duos ventriculos, quorum dexter maior recipit ab epate grossum sanguinem et dirigendo dirigit ad foveam sinistram mediam sed minorem; que dirigendo ulterius transmittit spiritus ad supremum ventriculum in sinistro, et sunt meatus sanguinum continue stricciores. Sunt autem in duabus foveis basilibus duo additamenta parva instar auris muris per quorum dextrum recipitur sanguis ab epate et per sinistrum spiritus infrigidans a pulmone, ut et sic moveantur arterie continue, dum cor secundum virtutem attractivam a venis se dilatat et secundum virtutem expulsivam influens in partes exteras se constringit. Correspondenter via latissima caritatis porrigitur ad bona gracie pociora, via autem sinistra striccior ad bona media vel infima minus bona. Utraque enim oportet in via attendere iuxta illud Canticorum II, 6: *Leva eius sub capite meo et dextera illius amplexabitur me.*

A racione vero recipit nutrimentum spirituale, et os aperuit attraxitque spiritum depurantem, quia aliter non creabitur in se cor mundum; et sic stringendo secundum raciones abstractas totum cibum anime in unum plenum omnium racionum vivencium dilatatur intelligibiliter secundum diastolim et sistolim, id est, influxum a spiritu increato et effluxum ad vires et organa spiritualiter vivificanda.

3. I: *habet usis;* ib. ABCD: *dextrum.* 4—6. B: *sanguinem — recipit* om. 4. I: *evetacionem.* H: *eventaneum;* ib. C: *pulsis.* 5. I: *in vase.* 6. C: *et sanguinem;* ib. ADEGO: *digerendo.* 6, 7. I: *in dirigendo deicit.* K: *dirigendo digerit.* M: *dirigendo deiecit.* 7. FLN: *deicit;* ib. B: *ad fendam.* 7, 8. I: *minorem crume* (sic) *digerendo.* FG: *minorem crue dirigendo.* H: *aure dirigendo transmittit.* 8. BCEO: *digerendo;* ib. IM: *ulterius* om. 9. G: *sinistra.* 10. I: *in duabus basibus;* ib. ACDELM: *basalibus.* 12. I: *dextram;* ib. N: *per sinistrum autem.* 13. EH: *ut sic.* 14—15. DI: *virtutem — secundum* om. K in marg. addit. 14, 15. BC: *aeris se.* EGHMNO: *a venis* om. 16. I: *extrinsecas.* G: *externas.* 17. N: *pungitur;* ib. I: *ad bonum.* 18. I: *vel infinita minus.* 20. BD: *eius.* 21. C: *ipsius.* 22. I: *Secundo a racione enim vera;* ib. C: *incipit;* ib. D: *ut os.* 23. FK: *deputantem.* H: *deprimentem;* ib. B: *aliter* om. 24. K: *creabit.* 25. B: *secundum* om. 27. EFGHIKLMNO: *intelligit secundum;* ib. B: *distolim.* HL: *diascolim;* ib. G: *sistolum;* ib. MN: *id est* om.

27. Diastole from *διαστέλλω* = ampliare; *συστολή* = systole = motio cordis.

5. Position in the centre.

Quinto cor situatur in medio animalis, sicut rex in medio regni sui, vallatum undique thorace, spondilibus et spina dorsi. Correspondenter caritas vallatur virtute fidei vel iusticia pro thorace, virtute spei de prosperis comprehendendis et adversis fugiendis tanquam spondilibus. Et tercio longanimitatem vel perseveranciam erigit tanquam spinam: illa enim requiritur ad coronam. Et sic cor interioris hominis situatur tutissime ligatum istis fulcimentis vel quatuor virtutibus cardinalibus tanquam fortissimis ligamentis.

6. Interior shape.

Sexto cor hominis est intus concavum secundum tres cameras, ventriculos, foveas vel vasa sanguinum. Solum enim cor habet sanguinem instagnatum, cetera vero membra in venis habent sanguinem a corde fontaliter ministratum. In prima camera est sanguinis generacio, in suprema est spiritus vitalis sublimacio et in medio est sanguinis et spiritus temperata commixtio. Proporcionaliter in corde interioris hominis est prima camera qua concipitur devota meditacio, suprema in qua ascendit contemplantis oracio et media in qua temperatur utrique sancte operacionis volicio.

7. Temperature.

Sed preter quantitatem, situm et figuram cordis manifestum est septimo quod cor est calidissimum inter cetera membra, cum habet spiritus naturaliter complantatos ex quibus cum spiritibus intrinsecis calefacit et dirigit sanguinem intrinsecum et membra extrinseca, sicut per aquam balnei calefit terra sulfurea.

Correspondenter caritas omnes virtutes comitantes format et omnibus conversantibus proficit ad salutem, dum omnes excitat ad amorem; patet sentencia I Cor. XIII. Sed heu Mat. XXIV, 12 prophetat Veritas: *Refrigescet caritas multorum.*

III. According to secondary accidents.

Sunt autem septem accidencia respectiva que ex duobus predictis septenariis insunt cordi.

1. I: *vel sicut.* 2. C: *undique in.* 3. I: *deorsi.* 4. C: *et iusticie.* 4—5. I: *virtute — comprehendentis* om. 5. ABD: *aversis.* H: *et adversus.* 5—7. I: *spondilibus per longanimitatem vel perseveranciam erigit tamquam spina.* 5, 6. FGLN: *spondialibus.* 5. FGNO: *Et per longanimitatem.* 7. H: *spina; alia enim.* N: *spina.* 8. C: *sic* om.; ib. I: *ligatum* om. 9. FILN: *istis fascimentis.* GM: *vestimentis.* 12. B: *sanguineum.* 13. C: *cetera enim.* 14. B: *formaliter;* ib. I: *ministrante.* 15. I: *In prima.* 17. G: *temporalis.* 18. M: *quo.* 19. F: *conscendit contemplativis.* 20. B: *in* om.; ib. C: *comparatur;* ib. FK: *utraque.* 22. I: *Sed post.* H: *Sed propter;* ib. ACD: *situm* om. 23. I: *est* om. before *calidissimum.* 24. B: *cetera* om. 24, 25. ACD: *contemplativos.* B: *complacentes in.* GM: *copulatos.* 25. HIO: *quibus tamen;* ib. I: *intrinsecus.* 26. ABCDEFIKL: *digerit.* 27. H: *caleficit;* ib. G: *aqua sulphurea.* 30. ABCD: *sentencia* om. 31. B: *Sed patet;* ib. F: *Quod refrigescit.* GKM: *Refrigescit.* 33. AB: *Sunt et.* D: *Eciam.* L: *Sed sunt septem.*

Primo est membrum primo formatum in animali a quo natura progrediens cetera membra animalis format, vivificat et conservat. Correspondenter natura increata incipiens a caritate ex illa format totum corpus activum vite eterne meritorium et mortificatos vivificat et conservat, ut patet I Cor. XIII.

1. As the heart shapes and quickens and preserves the other members of an animal so does Love shape man.

Secundo cor est in motu continuo spiritum aereum attrahendo et vitam ac motum aliis partibus effundendo. Sic caritas abhorret ocium, *operatur enim magna si est* iuxta beatum Gregorium, recipiens inspiracionem a communi spiritu increato, Mat. X, 20: *Non enim vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis.* Sicut igitur pulmo circumdat cor, sic Spiritus Sanctus vim amandi; et ipsa est tunc amorem reflectens et meritum in capitaneos supra ipsam, in subditos ipsa inferiores, amicos a dextris et inimicos a sinistris. Unde ad illos qui frigidiores sunt plus vergit instar cordis, ad mortuos tempore priores ac generandos tempore posteriores proficiendo respicit.

2. As the heart is always in motion, so Love works incessantly in man.

Tercio cor nutritur colera calida sibi simili in natura. Correspondenter cibus potencie volitive non est fleuma lubricum vel melancolia frigida sicut in carnalibus et avaris sed sentencia lenis et calida qua ad celestia aspiramus.

3. Love leads him from earth to heaven.

Quarto cor est preco certissimus vite et mortis, cum corde quidem vita primo et ultimo copulatur. Correspondenter amor est nuncius vite et mortis spiritualis, cum Mat. XV: *De corde exeunt cogitaciones; hec sunt que coinquinant hominem.* Et cum homo non vivit spiritualiter nisi amore, patet quod primo venit viventi

4. As the heart is a test for life or death, so Love for spiritual life or death.

2. I: *aliis format.* 3. B: *Ut correspondenter.* F: *Correspondenter naturaliter.* 3—5. M: *Correspondenter — conservat* om. 4. F: *caritate illa format;* ib. ACDGHMN: *informat.* 5. ABCD: *et* om. before *mortificatos.* K: *meritorum;* ib. H: *et* om. before *conservat.* 7. BHNO: *continue.* F: *motu continencie;* ib. M: *spiritum alienum;* ib. C: *nereum.* 8. B: *intrahendo;* ib. C: *influendo aliter effundendo.* FK: *offendendo.* 9—11. B: *est — vos* om. 10. M: *recitans inspiracionem.* 11. FGKNO: *communi* om.; ib. I: *Matth. 9.* M: *X* om. 13. FGLMNO: *Sicut ergo.* 13, 14. FHIK: *Spiritus beatus.* GMN: *Spiritus luminis.* 15. I: *et meritum* om. BK: *ac meritum;* ib. B: *in capitantes.* EGN: *in capitaneas;* ib. B: *ipsa.* FGMN: *ipsum in subditas.* F: *ipsam inferiores.* E: *ipsam in subditas ipsa.* 17. B: *ad istos.* 18. I: *et posteriores generandos.* GMN: *ac posteriores generandos;* ib. KMNO: *tempore* om. 19. EK: *perficiendo.* 21. B: *femina.* ADM: *flemma.* C: *fluma.* 22. F: *melancolica.* 24. KNO: *inspiramus.* 28. B: *cum hec.* 29. I: *coinquinat.* 30. I: *spiritualiter* om.; ib. C: *in amore;* ib. M: *quod* om.

10. St. Gregorius pluribus locis. Cf. Ep. CVIII ad Syagrium ep. Opp. III, p. 1035. 28. Matth. XV, 18: *Quae autem procedunt de ore, de corde exeunt et ea coinquinant hominem.*

et ultimo recedit a mortuo, in tantum quod in predestinato semper vivo non excidit. Sicut enim cor non recipit infirmitatem eciam minimam, sic amor nullam culpam secum compatitur.

5. As the other parts of the body have been created for the sake of the heart, so the other virtues for the sake of Love.

Quinto propter cor cuncta membra reliqua sunt creata, ut splen in sinistro, epar in dextro, cerebrum supra ex opposito, et pulmo ad temperandum aerem tanquam flabellum cordis et ad recipiendum fumositates, ut homo permaneat corde temperato. Correspondenter omnes vires anime et virtutes sunt propter potenciam et actum potencie volitive: paciencia colligens modo splenis iniurias malencolicas in adversis; temperancia virtuose delectans in prosperis tanquam epar; humilitas amorem Dei senciens in altis gradibus more cerebri; et affabilitas verbis dulcibus atque prudentibus temperans passiones cordis tanquam pulmo.

6. As the heart of a man defines his quality, so does Love. It makes him stout-hearted.

Sexto secundum Aristotelem omnes condiciones hominis quantum ad habitudinem naturalem corporis capiunt a corde originem. Ut cor magnum habens paucum de sanguine constituit naturaliter timidum; econtra cor habundans in bono sanguine, si caput magnum non mitiget: et sic de singulis condicionibus provenientibus a natura. Correspondenter caritativi cordati sunt et audaces in causa Dei habentes multum de amore, cuius amoris pauperes sunt pusillanimes; sive quia in altis gradibus constituti ut caput timent serviliter humores fluidos temporalium, sive quia in se sunt pauperes huius amoris vivifici reddentis homines animosos.

1. B: *tantam.* 2. I: *semper* om.; ib. BH: *excedit.* 3. I: *et minimam;* ib. C: *amor illam.* 5. IK: *reliqua* om. 8. I: *tamquam flabellum;* ib. K: *et* om.; ib. K: *famositates.* 9. I: *cordis temperacio.* 10. B: *anime* om. 11, 12. H: *nemo splenis.* 12. I: *plenis;* ib. K: *et adversus.* 14. M: *fa^{ns} (faciens).* 15. I: *tamquam prudentibus.* 16. FHK: *cordium.* 18. GM: *naturalem magnitudini corporis.* EFLN: *magni corporis.* 18, 19. EFGHIKLMNO: *a corde* om. 20—21. M: *constituit — sanguine* om. 20. ABCDGIL: *tumidum.* H: *timi* (sic). 23. A: *sunt* om. 24. I: *amor.* 24, 25. BK: *cuius amore.* 25—27. C: *in altis — quia* om. 26. M: *ut* om.; ib. A: *timet;* ib. K: *serviliter* om. 27. C: *temporancium;* ib. H: *sive qua.* 28. EF: *amoris uniti.* K: *unitati.* H: *amore uniti;* ib. ABDEFHIKLO: *reddentes;* ib. FHIMN: *amorosos.* G: *curiosos.*

17. Aristoteles De Partib. Animal. III, cap. IV: *Αἱ δὲ διαφοραὶ τῆς καρδίας κατὰ μέγεθός τε καὶ μικρότητα καὶ σκληρότητά τε καὶ μαλακότητα τείνουσί πῃ καὶ πρὸς τὰ ἤθη. Τὰ μὲν γὰρ ἀναίσθητα σκληρὰν ἔχει τὴν καρδίαν καὶ πυκνήν, τὰ δ' αἰσθητικὰ μαλακωτέραν, καὶ τὰ μὲν μεγάλας ἔχοντα τὰς καρδίας δειλὰ τὰ δ' ἐλάσσους καὶ μέσας θαρραλεώτερα.* Cf. et Robertum Lincoln. Dicto XLII Habentes corda magna . . . timorosi sunt.

Septimo falcones, aquile et alie aves cordate appetunt naturali industria cor in cibum. Correspondenter viri spirituales a terrestribus elevati celestia contemplantes cum aquilis appetunt in cibum anime panem vite, cum sit totus cor, quia ut patet I Ioh. IV, 8: *caritas in abstracto.* Ideo propter sequelam edulii signanter dicit Veritas Luce XVII, 37: *Ubicunque fuerit corpus, congregabuntur et aquile.* Quotlibet sunt huiusmodi cordis proprietates ex quibus addiscere possumus Deum diligere, et discutere si ipsum diligimus toto corde. Ad hoc enim voluit in lectura crucis aperiri lancea librum cordis. Unde non est possibile alicui persone ecclesie infirmitatem spiritualem contingere, nisi propter indisposicionem cordis aut animi in aliquo accidencium predictorum. Quando enim cor est eversum vel improporcionabiliter respicit cetera membra, totum compositum est infirmum. Et quando prelatus vel prepositus, qui debet esse cor populi, contra predictum ordinem in quantitate, figura, posicione vel qualitate evertitur, necesse est populum infirmari. Ideo respiciamus in ara crucis cor Christi apertum et conformemus nos sibi secundum triplices septenarios predictos secundum cor anime. Hoc enim est prebere sibi cor nostrum.

7. As certain animals long for heart as food, so the spiritual men long for the bread of life.

From all the qualities of the heart we learn how to love God.

If the heart is out of order, the whole body is weak thus if the head of the people is out of order, the people is weak.

Sed ponendo finem huic materie notandus est textus Exodi quo subditur: *visitans peccata patrum in filiis in terciam et quartam generacionem eorum qui oderunt me, et faciens misericordiam in millia hiis qui diligunt me et custodiunt precepta mea.* Ubi patet duplex allectivum timoris et amoris ad custodiam mandatorum, non solum quoad malum aut bonum in persona prevaricantis vel legem decalogi observantis sêd in genere de tali stipite procedentis.

Explanation of the text respecting the visiting of the sins of the fathers unto the third and fourth generation.

1. I: *Ideo accipitres.* K: *Septem falcones aquile.* H: *Unde septem falcones;* ib. AD: *alie* om. 2. EFHILMN: *cor ad.* 3. H: *alevati.* 5. H: *coctis cor;* ib. C: *caritas est.* 7. H: *Luce . . . cap°.* 7, 8. L: *congregantur.* 8. M: *Quodlibet.* Superscr.: *Quam multe;* ib. BDFILM: *modi* om. 10. D: *si Deum;* ib. ACD: *enim* om. 12. B: *non* om.; ib. B: *personam.* 12—13. F: *persone — cordis* om. 13. FHIKLO: *spiritualiter.* 14. ABCDH: *aut* om. 16, 17. *Sic quando.* 17. B: *prelatus sit.* C: *prelatus sive.* 18, 19. B: *possessione vel quantitate.* EFGKLO: *vel posicione aut.* H: *figure vel potencie aut.* 20. FGHIKNO: *aram.* M: *aptum.* 21. FGIMO: *sibi* om.; ib. EFGHIKMO: *secundum tres;* ib. C: *tenarios.* 22. C: *secundum* om.; ib. B: *sibi* om. 25. M: *quo subditur* om. FHKLNO: *qui subditur;* ib. I: *visitans iniquitas.* E: *iniquitates et peccata;* ib. D: *filios.* 25, 26. F: *in terciam intelligitur et quartam.* 26. I: *qui homo (hõ).* 27. I: *in nulla.* 29. B: *ad* om. F: *ad custodiendam.* 30. HI: *autem ad bonum;* ib. I: *prevaricatis;* ib. ABD: *precedentis.*

25. Exod. XX, 5.

Christ teaches us to observe the commandments.

Naturale quidem est patrem curare de filiis et per consequens ex eorum dampno preminato teneri ac ex eorum successu prospero hilarari et per consequens utrobique de eorum mediis precavere. In novo vero testamento, ubi patres non tantum de carnali progenie curam habent, docemur a Christo personaliter ac filialiter Matthei XIX, 17 precepta Domini custodire: *Si vis*, inquit, *ad vitam ingredi, serva mandata.*

God is more ready to reward than to punish.

Secundo elicitur ex hoc textu quod Deus est pronior ad premiandum quam ad puniendum, cum promittit se punire peccata usque in quartam generacionem et premiare merita usque in millia. Non enim punit Deus nisi occasione data ex peccato, sed per se premiat ex bonitate intrinseca iuxta illud Ysaie XXVIII, 21: *Alienum est opus eius.* Et loquitur de punicione: *peregrinum est*, inquit, *opus eius ab eo qui amat naturaliter opus suum.*

Three causes for visiting unto the third and fourth generation.

Sed triplex causa ponitur quare limitatur usque in terciam et quartam generacionem.

Prima quia ad tantum tempus solent patres cum filiis esse superstites et sic compaciendo filiis ipsos in peccatis sequentibus compuniri.

Secunda causa quam tangit Magister secundo Senteciarum distinccione XXXIII stat in isto quod in forma temptacionis hominis ad peccandum sunt quatuor gradus: Primo, levis motus ad cogitandum de actu prohibito quem sensualitas condelectans offert racioni tanquam mulier viro pomum. Secundo, in consensu racionis completur peccatum, ac si mulier fetum concipiens postmodo parturiret. Tercio, quando racio determinate persequitur ad perpetrandum facinus cogitatum, invalescit peccatum usque ad terciam generacionem, et si quarto sit facinus opere

1. GN: *patri.* 2. EFI: *de eorum;* ib. CGH: *prenunciato.* O superscripsit: *id est ante minatum dicto;* ib. I: *terreri autem;* ib. FGNO: *aut ex.* 3. KN: *prospere;* ib. EFLNO: *exhilarari.* 6. A: *finaliter.* I: *hac filialiter.* 7. GM: *precepta Domini* om.; ib. B: *custodiri.* 9. K: *Septimo elicitur;* ib. C: *ex isto;* ib. K: *est* om. 10. BN: *quam puniendum;* ib. B: *causa promittit.* 11. I: *punire in terciam et quartam.* F: *in tercia et in quarta;* ib. H: *et* om. 12. I: *m(er)ita in nulla* (sic). 13. *per se.* M: *pere.* L: *pe = precise.* 14. F: *Is. 24.* 16. ACDI: *eius* om.; ib. M: *amant.* 17. M: *literatur;* ib. FI: *usque* om. 19. F: *quia* om. 20. B: *et ipsos.* 22. B: *secundo* om. 23. EFHIKLNO: *illo.* 24. GN: *contentacionis.* F: *temptacionis bonus ad peccandum . . . sicut quatuor;* ib. LM: *ad peccatum.* 25. EFGHKLNO: *Primo.* ABCDIM: *Primus;* ib. ABCDE: *modus.* 27—28. I: *viro — ac si* om. 28, 29. M: *partiviret.* 29. BFHO: *Tercio quomodo;* ib. I: *racio* om.; ib. B: *determinaret;* ib. EFI: *prosequitur.* 29—31. I: *ad — terciam* om. 30. FGLNO: *usque in.* 31. I: *et si quarto facimus sicut opere;* ib. F: *et si tercio.*

21. Petrus Lombardus sed est dist. XXIV: De ordine peccandi . . .

consummatum, completur quarta generacio. Et omnes istas generaciones Deus visitat in toto genere puniendo.

Tercia causa dicit quod Deus dupliciter visitat peccata generacionis prave, aliqua puniendo ad purgacionem, ut peccata perpetrata precise usque ad terciam generacionem, et aliqua puniendo ad perpetuam dampnacionem, ut peccata ad quartum gradum prodeuncia. Quidam enim peccant mortaliter solum intrinsecus in consensu tanquam filia archisinagogi mortua infra domum; alii complendo peccata ad extra in opere tanquam filius vidue per portam civitatis delatus ad sepulcrum. Et alii in operibus nephariis consueti tanquam Lazarus quatriduanus iacens fetidus in sepulcro. Et usque ad hunc tercium gradum Deus visitat peccatum hominum expurgando; in cuius signum tantum istos tres mortuos legitur suscitasse. Sed quarto peccant aliqui peccato finalis impenitencie indurati, et illud peccatum in Spiritum Sanctum Deus visitat perpetuo puniendo. Unde Amos I, 3 scribitur *super tribus sceleribus Moab et super quatuor non convertam eum.*

Grosseteste's doubts whether this is just; solution of these doubts.

Sed dubitat Lincolniensis quomodo hoc sit iustum, cum Ezechielis XVIII, 20 dicitur quod *pater non portabit iniquitatem filii nec econtra;* sed solvit per hoc quod peccata que filii committunt occasione informacionis vel omissionis correpcionis parentum sunt peccata parentibus imputanda, ut alias diffuse exposui.

Et cum nemo malum pene patitur nisi iuste, manifestum est quod impossibile est filios puniri ad dampnum suum nisi peccata parentum originancia causent peccatum proprium, ut patet de originali peccato. Et sic patres exemplacione et filii imitacione peccati habent iustissime communicacionem in penis: unus ex peccato proprio appropriate paciendo et alius ex mala habitudine penaliter

2. K: *glorie* (sic) *puniendo.* 4. C: *primarie;* ib. GIMN: *aut puniendo.* EFO: *alia puniendo.* 5. EF: *ut* om.; ib. M: *perpetrata prime generacionis usque.* G: *perpetrata pte;* ib. IK: *previe usque.* EFLO: *primo usque.* H: *prime.* 6. I: *et alie.* FGMO: *et alia puniendo.* 7. EM: *usque in.* N: *usque ad;* ib. K: *prodencia.* 9, 10. I: *aliquando complendo.* 10, 11. FI: *filio . . . delato.* O: *filius . . . delato* (sic). 11. I: *Et aliquando.* 12. B: *consuetus.* 13. B: *et sepultus.* 14. C: *purgando.* HM: *peccata.* 15. H: *Et cuius in signum;* ib. FGHIKLNO: *illos.* 16. B: *Si quarto;* ib. I: *aliqui in aliquo.* ADG: *aliqui aliquo.* HKMNO: *aliqui qui aliquo.* EFL: *peccant aliqui qui sunt peccato aliquo finalis.* 18. KL: *perpetue;* ib. ABDEFGN: *Unde* om. I: *Cum Amos.* Codd.: *Amos* 2. 19. GNO: *super quartum.* 20. B: *scit.* 24. B: *omissiones.* 28. B: *nisi pater.* ACD: *preter.* EFGHIKLMN: *nisi propter;* ib. H: *originancium;* ib. M: *cause ut.* 29. D: *sic* om. 30. B: *examinacione.* CGMN: *exemplative;* ib. I: *peccati hunc.* 31. IK: *unus ut.* 31, 32. C: *peccatis propriis appropriacius;* ib. B: *compaciendo;* ib. ABDGKM: *alius* om.

compaciendo et econtra reciproce utrobique iustissime ad pulcritudinem universi. Unde signanter comminatur Deus contra peccatum ydolatrie hanc penam se extendentem reciproce a parentibus ad filios et econtra, quia in hoc peccato manifestum Dei odium indicatur et filii capiunt in irreligiositate ydolatrie vel supersticionis pro causa communiter quod sic decet facere, quia parentes et veteres sic fecerunt, ideo signanter ydolatre per peccatum in filiis deterrentur.

The Lord is merciful to all who observe His commandments; he blesses all those thousands of predestined souls in heaven.

Facit autem Deus misericordiam in milia observantibus eius mandata, quia omnes millenarios predestinatos ex hinc beatificat in patria; quia sicut denarius numerus, sub quo continetur decalogus, ductus in se cubice millenarium numerum constituit, sic observans decalogum tam corpore quam anima solidissime premiatur. Non autem notatur in hoc graduum generacionis multitudo, quia ex unitiva caritate omnes beati sunt una generacio que notatur per milia, qui est maximus universitatis numerus, communis ad omnes millenarios, nedum beatorum sed et creatorum. Et ad istum sensum credo hoc nomen milia indefinite positum ad denotandum beatos per omnes millenarios misericorditer premiari.

CAPITULUM DECIMUM SEPTIMUM.

Explanation of the second commandment, the wording of which is negative.

Secundum mandatum decalogi est negativum, cum dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Et subditur causa huius, cum dicitur: *Nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Dei sui frustra.*

1. I: *paciendo.* 3. D: *Deus — penam* om. 3, 4. F: *si extendentem.* 4. D: *et quia.* 5. C: *manifestissimum.* 6. D: *sapiunt;* ib. ADL: *religiositate.* C: *irregularitate.* 6, 7. FI: *supersticionis peccata communiter et sic dicuntur* (F: *debent*) *facere.* B: *et sic decet.* K: *pro tam communiter.* 7. EGKLMNO: *sic debent.* 8. I: *sic facerent* 12. B: *quia* twice. 13—14. I: *decalogus — constituit sic* om. 14 B: *numerum* om. 15. I: *anime.* 16. GLMN: *in hoc gradu;* ib. IK: *gaudium generacionis;* ib. I: *multitude* twice. 17. EFGKLMNO: *quia omnes ex vicina karitate beati.* 17. I: *beate.* 20. FLNO: *Et ad illum;* ib. BN: *credo quod.* 21. K: *hoc non* (sic); ib. N: *et ad.* 22. EHIKLNO: *bonos.* 25. KLO: *Domini* om.; ib. F: *huius* om.; ib. I: *Non enim.* L: *enim* om. F: *Non habebit.* 27. KM: *insontem donec eum;* IM: *Domini Dei sui;* ib. ACD: *sui* om.

25. Exod. 20, 7. De hoc mandato cf. Serm. I, 89—90; IV, 4'4 seqq.

Pro quo notandum quod *nomen reale*, de quo nobis sermo, est res ipsa, ut a Deo dicitur. Et dividitur in nomen proprium et commune, sicut rerum aliqua sunt universalia et aliqua singularia. Et autem nomen proprium secundum Lincolniensem dicto LXII colleccio proprietatum rei quam non est in alio reperire. Voces autem nostre sunt signa nominum.

Secundo notandum quod *in vanum* vel frustra dicitur fieri quod fit inutiliter quoad finem debite intendendum.

The meaning of *in vain*.

Ex quo patet tercio quod omnis peccator in vanum accipit nomen Dei; accipit enim nomen ymaginis quam deformat sicut fidelis nomen Christi accipit in baptismo; et specialiter omnis iurans sine causa racionabili nomine Dei sui.

Whosoever swears by God's name without reasonable cause takes His name in vain.

Et patet quod huius mandati prevaricacio et observancia convertuntur cum prevaricacione et observancia cuiuscunque alterius mandatorum. Ponit autem Lincolniensis quod infidelis blasphemando in Deum ad cuius ymaginem est creatus in vanum accipit nomen Dei.

Grosseteste's opinion that a heretic takes the Lord's name in vain.

Et sic prima in vanum nominis Dei accepcio est in cogitacione, secunda in sermone et tercia in opere.

The Lord's name is taken in vain in thoughts, speech and works.

Primum autem nomen Dei est *esse;* de quo Exodi III, 14, 15: *Ego sum qui sum*, ait. Et sequitur: *Hoc nomen mihi est in eternum et hoc memoriale in generacione et in generacionem.*

Cum autem Deus solus ex se est et omnia alia equivoce ut sibi inherent, patet quod solus Deus substancialiter est; ut ostendit Ieronymus ad Damasum papam. Illud autem nomen assumit omnis fidelis vel infidelis in re et cognicione. *In re* ex hoc quod Deus participat sibi esse. *In cognicione* vel analogice in prima inpressione

1. IL: *de quo est.* 2. D: *sermo* om. 3. GM: *et nomen commune.* FO: *et in nomen.* 3, 4. FFGHIKLMNO: *alia.* 4. ACD: *sunt singularia.* 5. FIK: *dicto VI.* HO: *VI, II (= 62).* K: *cap. II.* 7. FGIKMNO: *illorum nominum.* 9. M: *determinate intendendum.* 10. I: *te cio* om. 11. C: *Dei sui;* ib. ACD: *accipit* om. 13. I: *et fallit omnis iniurans;* ib. AGHMNO: *racionali;* ib. EIL: *nomen.* 17. I: *alterum.* 18. M: *quod infidelis* om. G in marg. addit. 19. EHO: *domini.* 20. I: *Et sic — Dei* om. 21. EFGN: *et* om. 24. B: *in* om. before *eternum.* 25. EFIO: *in* om. 27. I: *sibi haberent.* 28. EIL: *Ieronimus solidus et maturus theologus;* ib. D: *ad* om.; ib. D: *Damascum.* 29. O: *iure et* (sive: *mere et*). 30. O: *Iure;* ib. C: *percipiat.* 31. I: *esse* om.; ib. F: *in primam pressionem entis.*

5. Lincolniensis l. c.: Sic autem proprietas nominis uniuscuiusque persone est colleccio accidencium quam non est in alio reperire (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 127[a]). Cf. Sermones I, 39; III, 496. 28. Ep. XV (ad Damasum papam) Opp. tom. I, 357.

entis, vel philosophice probando quod est unicum necesse esse.

Explanation of this sentence.

Et cum assumit illud nomen ad finem quod cognoscat trinitatem in illo esse correspondenter ad tres entis analogi passiones, scilicet patrem correspondenter ad entis unitatem, filium correspondenter ad entis analogi veritatem, et Spiritum Sanctum correspondenter ad terciam entis passionem scilicet bonitatem, ut ex illis gignat in via unam fidem *ex unitate*, cum Eph. IV, 5 scribitur: *Una fides*, secundo gignat spem *ex veritate*, quia II. Thim. II, 13 dicitur: *Deus fidelis est, se ipsum negare non potest*, et tercio gignat caritatem *ex bonitate*, cum I. Ioh. IV, 8 scribitur: *Deus caritas est*. Qui ergo accipit primum substanciale nomen Dei in cognicione et deficit ab hoc fine, errando in materia de trinitate vel in materia de proprietatibus Dei, ad cuius noticiam huius nominis assumpcio deberet inducere, vel tercio in materia de tribus virtutibus reformantibus ymaginem, assumit nomen Dei sui, ut patet ex descripcionibus, nimis frustra.

Et cum omnis ydolatra aptat dictum nomen ad creaturam vel ydolum, que nedum est vanum sed vanitas in abstracto, patet quod omnis ydolatra assumit nomen Dei nimis in vanum. Pro minori scribit Apostolus Rom. VIII, 20 quod *vanitati creatura subiecta est*. Quod beatus Ambrosius in suo Exameron exponit de qualibet creatura iuxta illud Eccli I, 2: *Omnia vanitas*. Quicquid enim non per se est veritas sed habet pro mensura precedente suam existenciam esse intelligibile est quoad illam mensuram respectu existencie creature pura vanitas. Nomen itaque Dei *portantis omnia verbo virtutis*, ut dicitur Hebre. I, 3 in vanum assumitur, quando ad aliam creaturam infideliter applicatur. Ideo secundum

1, 2. I: *necesse est*. 3. I: *Et cum*. Superscriptum: *hii*. FLMN: *Et hii assumunt nomen Dei illud*. G: *Et tamen* (in rasure). H: *Et tamen*. O: *Et tamen assumit nomen Dei illud*; ib. F: *quo*. 4. H: *entes*. 6. K: *filium — analogi* om. 7, 8. EFGHIKLMNO: *ad secundam passionem entis scilicet veritatem*. 9. M: *gignant*. 10. D: *gignat fidem*. 13. ABCD: *cum ... scribitur* om. FKL: *cum* om. 15. M: *ad hoc*. 16. B: *trinitate — de* om.; ib. F: *Dei* om. 17. I: *assumpto*. 19. I: *assumitur*. O: *assumsit*. 22. K: *est* om. 24. N: *minore*. 24, 25. ABDEFGIM: *Rom. IX*. 25. I: *quod — est* om. EN: *quod* om. 26. I: *de qualitatibus creaturarum*. 29. B: *est* om. 30. EFNO: *creatura*. 31. H: *Nonne itaque*.

7. St. Ambrosii Hexaemeron I, cap. VI. Opp. tom. I, p. 145.

Augustinum IV cap. libro V de Trinitate: *Intelligere debemus Deum quantum possumus sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine indigencia creatorem, sine situ presentem, sine habitu omnia continentem, sine loco ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutacione mutabilia facientem nihilque pacientem.*

Intelligamus Deum non hoc vel illud verum aut bonum sed verum et bonum simpliciter; intelligamus eum quo nihil est superius, nihil melius, non solum optimum quod cogitari potest sed et melius quam excogitari potest; tali itaque credulitate cum congruo amore assumimus nomen Dei in veritate que ipse est et non in vanitate que ipse non est.

Perceiving God not as this or that true and good being, but as simply the true and good being, we take His name not in vain but in truth.

Ulterius eciam si Deum credimus esse trinum, nisi credimus eum esse omnipotentem, omniscientem et omnivolentem cum ceteris eius proprietatibus nomen Trinitatis in vanum assumimus.

Unless we believe in his omnipotence, and other attributes we take His name in vain.

Sic autem peccant heretici qui vel credunt cum Manicheis quod Deus non fecit nocivas bestias vel naturam corpoream aut quod Deus fecit aliquid sine utili fine; quia opus carens fine utili foret frustra.

Thus do the heretics, e.g. the Manichees.

Unde putant heretici bestias feras et crudeles, animalia venenosa, muscas et similia esse superflua et nociva, cum tamen manifestum sit ipsa esse utilia: primo in hoc quod trinitatem increatam indicancia sunt scale vel specula quibus mens humana potest in Deum ascendere. Possumus enim ex magnitudine vel virtute creature contemplari creantis potenciam; ex forma vel pulcritudine creantis sapienciam; et ex ordine vel utilitate creantis bonitatem vel benevolenciam. Et sic vilissima vel parvissima creatura qua homo in trinitatem sic ascendit que est celum celorum est scandenti utilior quam

They hold savage beasts to be superfluous and obnoxious, although they clearly are part of the scale or mirror by which the human mind can reach to God.

Thus the smallest worm may for this purpose be of more use than gold, silver, or precious stones.

1. H: *libri de civitate.* 2. B: *sui qualitate;* ib. FHLMNO: *esse bonum.* 5. B: *ubique in locum.* 6. C: *omnia mutabilia.* I: *mirabilia;* ib. BFGILMO: *nihil.* 7. B: *illud vel bonum.* 8. EGHKLNO: *sed unum et bonum;* ib. I: *bonum sempiternum;* ib. F: *simplex.* 9. EFIMNO: *nihil est verius, nihil melius;* ib. AD: *optimum* om. 10. DI: *sed — potest* om.; ib. BIK: *sed nec melius;* ib. *cogitari.* C correxit. FGLO: *quod excogitari.* H: *quod eo cogitari.* 14. I: *eciam* om. 15. FGHILNO: *credamus.* 16. C: *ceteris omnibus.* 18. N: *Sic enim;* ib. B: *qui cum;* ib. K: *cum* om. 19. *fecit* om. K: *fecerit.* 19, 20. I: *vel nullam.* K: *vel ullam fecit corpoream.* 21. B: *fine tali.* 23. I: *iniusta et consimilia.* FGNO: *consimilia.* 24. I: *malum sit.* 30. IN: *vel pervilissima.* HK: *parvulissima.* O: *parvilissima.* 31—32. I: *qua — que* om. 31. GH: *trinitate.*

1. St. Augustini De Trinitate, non (ut supra) lib. V, cap. 4, sed lib. V, cap. I. Opp. tom. VIII, p. 912.

auri rutilans fulgor vel argenti nitor, quam gemmarum perspicuitas vel fructuum terre ubertas aut quevis secularis potestas. Quapropter si formica vel musca fuerit tibi predicti ascensus scala, est ut sic tibi utilior quam equus bellicosus super quo adquireres quantamcunque humanam gloriam et conquireres omnia regna mundi.

Many venomous beasts are even wholesome for man on account of their innate virtue.

Secunda utilitas est quod omnia ista eciam venenosa sunt hominibus medicinalia et propter virtutes suas naturales a Deo utiliter condita, et sic habent ad integritatem universitatis create plurima iuvamenta.

They collect the poison of the earth, the water and the air which otherwise would hurt us.

Tercia utilitas est quod instar cutis fellis congregant in se venena terre, aque et aeris que aliunde dispersa inficerent elementa nostre conversacionis et per consequens causarent epidemias et sic quod maxime appreciamur conservant occasionaliter nostras vitas.

They are instruments of God to chastise sinners, and, therefore, useful for the good and the bad alike.

Quarta utilitas est ex eo quod sunt instrumenta Dei castigancia peccatores et per consequens sunt tam bonis quam malis utilia; quando enim ledunt quoscunque veneno, morsu vel unguibus, cum omnis pena sit iusta, horum peccata iuste puniunt, hos a periculis aliunde futuris revocant, hos ad pacienciam excitant et hos de sua fragilitate propria commonent et de sua presumptuosa superbia eciam contundunt et hos ex relucencia divine sapiencie ad laudes Dei elevant. Quid queso congruencius contunderet nostram presumptuosam superbiam quam considerando quod ille qui in mundi principio habuit omnium animalium dominacionem ex inobediencia minimi mandati extra decalogum fit impotens ad superandum vel vitandum vel pulicis importunam molestacionem? Et sic estimo quod omnes creature, eciam privaciones ut tenebre, benedicunt Domino et per consequens laudant eum, nedum quia dicunt realiter et vestigialiter trinitatem;

1. ABCDGKLMNO: *rutilus;* ib. D: *fulgor* om. K: *splendor fulgor;* ib. G: *vel gemmarum.* 2. C: *libertas.* 3. EFGHIKLMNO: *fuerit eciam.* 3. 4. C: *et predicti.* 4. FGHIKMN: *est autem sic.* O: *autem extrinat.* 5. GM: *acquires.* H: *adquirens.* 5, 6. I: *habitam gloriam.* 6. H: *conquerens.* 7. EFI: *est illa;* ib. EFGKNO: *omnia illa eciam.* 8. G: *medicabilia.* 10. GLN: *unitatis.* 11. I: *est quantum stare cisore* (sic). C: *instar cistis.* EFGKLMNO: *ciste.* 12. I: *se* om. 15. EFGMO: *conservat;* ib. I: *nostras virtutes.* 19. C: *venenoso;* ib. C: *vel virginibus.* 20. IM: *puniuntur;* ib. AD: *hos autem.* 21. B: *a futuris.* 21—23. B: *de — hos* om. 22. I: *amonent.* F: *commoventur;* ib. AD: *sua* om. 23. I: *eciam correspondent;* ib. KMNO: *contendunt.* G: *contrudunt.* 24. AEFGHLN: *laudem;* ib. I: *Quidquid quere.* 25. I: *contruderet.* GM: *contingeret;* ib. EFGK: *nostram* om. 26. I: *consideracionem.* 27. F: *omnem.* 29. AD: *vitandum pulicis.* KM: *pollicis.* C: *vitandum aut.* H: *aut vitandum vel.* 30. B: *Et sic est iam;* ib. H: *eciam prevaricaciones.* 31. I: *unde dicunt.* 32. I: *et bestialiter.*

scilicet potenciam, sapienciam et benevolenciam infinitam, verum eciam quia in suis racionibus exemplaribus sunt nobis libri, ut instar eorum benedicamus Domino et laudemus eum.

Whosoever finds fault with what God has created takes His name in vain.

Et tercio hoc faciunt perficiendo regulariter suum servicium. Cum ergo Gen. I, 31 dicitur: *Vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona*, desistamus occasione operis increpare artificem, quia revera, quociens sic facimus, nomen Dei in vanum assumimus; sicut quociens creaturis utimur vel earum naturas speculamur, si non exinde ad laudandum artificem eorum consurgimus. Ad hoc enim data est tibi nominis trinitatis cognicio, ut exinde laudes creatorem, sustentatorem et gubernatorem. Quod si maculam ponis in aliquo istorum operum, ad tui deterioracionem accipis omnipotens nomen eius et per consequens sic in vanum. Sicut ergo appropriate peccant in filium qui negant eum sapienter omnia condidisse, sic in patrem peccant qui negant eum omnia que vult fieri posse perficere. Nam nomen divine potencie inclinans ad finem sibi impossibile foret vanum, sicut talis hereticus in vanum haberet patris noticiam.

Illi eciam in vanum assumunt Spiritus Sancti nomen qui non putant quod de omni malo pene vel culpe faciunt sanctis bonum; nam omne malum, ut patet alibi, occasione divine bonitatis pulcrificat universum, sicut est beatis bonum utile, cum Ro. VIII, 28 dicitur quod *sanctis timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Talibus itaque modis in cogitacione *quoad fidem* in vanum Dei nostri nomen accipimus.

Secundo *quoad spem* in vanum nomen Dei accipimus, si cognoscimus eum esse omnium fidelium protectorem, salvatorem et premiatorem et tamen ociamur peccando quod non horum nominum sumus participes. Sicut enim assumimus nomen Dei, quod est esse, ut eius participacione simpliciter simus, sic assumere debemus hec tria nomina, ut defensi a malo et suspensi in bono

2. I: *verumque in suis*; ib. BFGHKLNO: *eciam* om. 3. L: *ideo instar*. 4. ABCD: *eum* om. 5. FO: *hec*; ib. B: *regulariter* om. 6. AFILNO: *ergo* om. 7. FGIL: *desistamus ergo*. 8. K: *sic* om. 11—12. B: *ad — tibi* om.; K: *eorum*. 12. C: *est nobis*; ib. B: *cognito*. 13. C: *laudemus*. 14. C: *ponimus*. 14, 15. C: *ad nostri*. 15. C: *accipimus*. 17. FKLO: *eum* om.; ib. B: *sapientem*. 18. K: *eum* om. 19. I: *non posse*. 20. FHL: *impossibilem*. 20, 21. FGHLMNO: *sic talis*. 24. ABCDFHIKO: *faciat*. GM: *facit*. 25, 26. EFGHILNO: *sic est*. 26. K: *Rom. VII*. 29. A: *nostri* om.; ib. ACD: *assumimus*. BK: *accepimus*. 30. BH: *accepimus*. 31. E: *ipsum esse*. 34. C: *assimilat*. 35. EF: *similiter sumus*.

tam in via quam in patria bene simus; et cum istud non sequitur ex nostra desidia, patet quod nomen Dei secundum spem assumimus nimis frustra, sicut omnis errans in fide circa speranda in vanum assumit nomen spei.

Whoever is not a courageous soldier of Christ takes God's name in vain.

Tercio *quoad caritatem* in vanum assumit nomen gracie Dei sui, qui sic in vanum graciam Dei recipit, quod non in bonis operibus longanimiter perseverat, sicut specialiter facit quilibet christianus qui ex gracia baptismali recipit nomen militis Christi, et post in confirmacione capit arma et multa stipendia spiritualia, et tamen consequenter tempore belli post beneficia illa timide non audet aggredi in causa Dei sui. Ille ad tempus pugnat cum hostibus sed vecorditer retrocedit.

Tercio vero proditorie palliando nomen militis Christi coniungitur inimicis, sicut omnes falsi christiani facimus qui non sequimur Christum capitaneum nostrum in vita et moribus. Ideo indubie in vanum nomen militis christiani quoad fructum nostre milicie et quoad profectum sui exercitus nobis assumimus. De quo est alibi longus sermo.

Regarding 'speech' we take God's name in vain in three ways: by idle talking, by unfruitful praying, and by thoughtless swearing.

Secundo principaliter *in locucione* nomen Dei nostri in vanum assumimus tribus modis; scilicet *ociose confabulando, infructuose orando, et improvide iurando.* Primo modo quandocunque loquimur de Deo vel eius creatura, superflue assumimus nomen Dei in vanum. Omnia quidem verba nostra debent esse ad Dei gloriam et nostrum meritum; a quo fine frustramur, dum loquimur aliquid ociosum. Non enim ut sic placemus sed displicemus trinitati que posuit cuncta in mensura, numero et pondere et per consequens frustramur a premio pro nostro labore.

Unde Salvator Mat. XII, 36 attestans istam sentenciam sic affatur: *Ex omni verbo ocioso quod locuti fuerint*

1. I: *tam in una;* ib. B: *beati.* 1, 2: *et cum isto domino sequitur existente desidia.* 2. B: *desideria.* 4. K: *nomen Dei.* C: *spei;* correxit: *Dei.* 6. D: *Dei* om; ib. ABC: *in vacuum.* 8, 9. I: *gracia speciali.* 10. M in marg.: *Hic christiane vide.* 11. O: *tamen communiter;* ib. B: *post ut.* 12. K: *vitam.* (Recte: *vu* = *in*, *c͠a* = *causa*). 14. N: *Tercio non;* ib. F: *preditorie.* 15. AD: *sibi sicut.* F: *sic.* 15, 16. C: *faciunt . . . sequuntur.* 16. C: *suum.* 17. I: *non indubie.* G: *et in moribus non indubie.* 18. D: *nostre — profectum* om. 19. C: *assumunt.* 22. C: *assumitur;* ib. I: *scilicet occasione.* 24. B: *modo* om.; ib. I: *loquimur* om. 25. GM: *semper false.* N correxit; ib. B: *Dei nostri.* 27. EFHI: *nostri meritum.* 18. D: *aliquid* om.; ib. B: *Non sicut placemus trinitati.* GN: *Placemus Deo sed displicemus trinitati.* 29. CDEFGLMNO: *qui posuit.* 30. I: *verbo occasio.* O in marg.: *Umyerȝe potȝtu (potstu?) wnarȝe.*

19. Cf. Serm. I, 98.

homines reddent racionem in die iudicii; ex verbis enim tuis condempnaberis (supple: si sint superflua) et ex verbis tuis iustificaberis (supple: si sint efficaciter regulata). Nec potest excludi quevis confabulacio ab assumpcione divini nominis, quia omne nomen creature ad Deum dicitur relative, sicut intra omnem creaturam nominatur eius esse intelligibile; ideo manifestum est quod non possumus quidquam nominare et dicere nisi nominemus dicendo primariam veritatem.

1. By idle conversation.

Secundo modo accipitur in locucione nomen Dei frustra, quando infructuose oramus ab ipso aversi vel ex peccato priori vel ex hoc quod dum oramus sumus in mente circa alia occupati, ut expositum est proximo capitulo. Sed et istam veritatem testatur prima Veritas Mat. XV, quando dicit sub testimonio Ysaie XXIX, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum.*

2. By praying with our lips only, whilst our mind is occupied with other things.

Ecce quod proponens mandatum hominis mandato Dei frustra orat; labor quidem vel medicina dicitur sine causa et per consequens vana aut frustratoria, quando finis intentus non sequitur, ut utilitas aut sanitas que finaliter fuit proposita, ut patet ex II Phisicorum. Et istam sentenciam attenderent clerici eciam curati, qui plus habent oculum ut complaceant dominis implendo eorum̃ mandata quam precepta dominica.

Secundo attenderent occupati humanis legibus et postponentes legem salutiferam mandatorum, quomodo eo ipso incurrunt malediccionem dominicam, quia Psalmo CXVIII, 21 dicitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Nullam enim legem licet Christiano discere vel

1. B: *racionem de eo.* 2. GL: *dampnaberis;* ib. GKLNO: *et* om. 2—3. B: *supple — iustificaberis* om. 2, 3. GLMN: *ex verbis enim.* 3. B: *irregulata.* 4. F: *quis confabulacio.* 6. IM: *intra.* K: *sicut in terra.* 7. B: *sensibile.* 8. ACD: *quicquid;* ib. C: *denominare;* ib. BCELNO: *vel dicere.* 9. GN: *primam.* 10. FGHILMNO: *Et secundo.* 11. C: *adversi.* M: *eversi.* 13. I: *circa vana.* H: *circa illa.* 14. HIK: *illam.* EFGLNO: *Sed illam;* ib. C: *testat.* 15. I: *Matth. 12;* ib. IL: *quando dicit* om.; ib. CIM: *Isaye 29.* B: *Isaye 14.* ADEF: *39.* 17. M: *dicentes.* GN correxit. 19. K: *quod* om.; ib. EL: *hominum.* 20. ACD EFLN: *domini.* 22. I: *quoniam finis;* ib. F: *vel utilitas.* 23. O: *fiunt proposita;* ib. C: *ex 22°.* 24. O: *Et utinam istam;* ib. G: *attendunt.* L: *attendant.* N: *attenderunt.* 26. C: *mandatum;* ib. H: *precepta divina.* 27. I: *attendant.* 27, 28. F: *preponentes.* 28, 29. F: *quomodo quo ipso.* EK: *quoniam eo ipso.* 31. I: *legem docet.* EFGH KLMNO: *legem decet.* 31—1. HILM: *christiano legere vel* (F: *aut*) *audire.* GN: *christianum legere vel audire.*

23. Aristoteles l. c. cap. IX.

audire nisi legem mandatorum Dei, eo quod nullam aliam legem licet implere, perficere vel servare. Si quidem servus Dei facit quod Dominus non precipit, quomodo a Domino tam plene informante suos famulos quicquam premii mereretur? Deus itaque precipit nobis facere opera nature secundum legem nature et quecunque moralia lege morum.

3. By swearing thoughtlessly.

Tercio modo accipitur in locucione nomen Dei in vanum, quandocunque iuramus improvide. Unde quia famosius hoc mandatum restringitur ad hunc sensum, ideo de ista materia est lacius disserendum.

Discussion on swearing.

Notandum igitur imprimis quod iurare est Deum vel eius creaturam in testem accipere quod fit intrinsecus vel extrinsecus per voces vel signa quecunque sensibilia.

God swears by Himself.

Primum autem genus iuramenti est quo Deus se ipsum capit in testem, ut notat Apostolus Heb. VI, 13: *quoniam*, inquit, *Deus neminem habuit per quem iuraret maiorem, iuravit per semet ipsum*, ut patet Gen. XXII, 16; et sequitur

Men by some higher being than themselves: therefore they swear by God.

in textu Apostoli: *Homines enim per maiorem sui iurant et omnis controversie eorum finis ad confirmacionem est iuramentum*. Nisi enim rite iurans acciperet in testimonium unum prestancius verbo suo, superadderet superflue iuramentum. Ideo Deut. VI, 13 precipitur: *Per nomen eius* scilicet Dei *iurabis*. Sic enim ydolatriam precaverent. Iuramentum enim intrinsecum mensurat quoad bonitatem vel maliciam iuramentum extrinsecum.

Sevenfold manner of swearing.

Unde per quotlibet signa potest iuramentum vocis exprimi, ut docet Augustinus in De Sermone Domini in Monte, libro primo, super illo Mat. V, 33: *Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis*, ubi ostendit Gal. I, 20 Apostolum iurasse per Salvatorem, quando dixit: *Que autem scribo vobis, ecce, coram Deo quia non*

2. I: *legem* om. 2, 3. FGIKLMN: *Si quid.* O: *si enim quid.* 3. N: *Dominus* om. 5. ACD: *quicquid;* ib. BELN: *meretur;* ib. G: *premii recipiet.* 9. G: *Unde quando.* 10. H: *hoc famosius hoc.* 11. FGL: *lacius loquendum.* 12. FGHLNO: *ergo;* ib. B: *primis.* H: *in primis.* N: *est in primis.* 16. E: *ad Hebr.* 17. I: *ne(m)i(n)em;* ib. I: *maiorem* om. 18. KL: *per se ipsum.* 19. I: *in sextu;* ib. I: *per maiorem* om. ABCDGH: *maiores.* 20. F: *conversio.* 21. F: *rite* om. 21. F: *in* om. 22. B: *suo* om. 23. FGIMNO: *precipitur* om.; ib. N: *per quod.* 24. FN: *idolatra.* H: *idolatram.* 25. ACD: *enim* om. BE: *autem.* 25. C: *mensuratur.* 26. C: *per iuramentum.* 27. K: *quodlibet signum.* 28. K: *docent.* 29. CFGIMNO: *illud.* 30. F: *non iurabis;* ib. FGILMN: *ubi ad* (N om.) *Gal. I ostendit apostolus.* 31. ABCD: *per Salvatorem* om.; ib. EFGHLNO: *per* om.

12. Cf. Ioh. Hus, Expositio Decalogi p. 8. Cf. Ioh. Wyclif, Serm. I, 98. 19. Hebr. VI, 16. 28. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte, Opp. tom. III 1, 1255.

mencior. Et iterum II Cor. XI, 31: *Deus et pater domini nostri Iesu Christi qui est benedictus in secula scit quod non mencior.* Et tercio Rom. I, 9 quando dixit: *Testis est mihi Deus cui servio.* Unde secundum Augustinum ridiculum est putare neminem iurare per Deum vocaliter nisi iuraverit sub istis signis *per Deum. Per* enim signat circumstanciam iurandi in talibus. Unde secundum Augustinum Apostolus quinto modo iuravit I Cor. XV, 31, quando dixit: *Cotidie morior propter vestram gloriam. Non,* inquit Augustinus, *quod gloria eorum sit causa quare moritur, cum greca exemplaria voces iurantis significant.* Sexto modo iuratur sepius, cum dicitur *vivit Dominus et vivit anima tua;* ut patet I Reg. XVII, 55. Et septimo per adverbia, ut Hugo de Sancto Victore dicit Dominum iurasse sepius, quando dixit: *Amen, Amen, dico vobis* vel per quodcunque signum istis equivalens quod contestacioni anime correspondet.

Quandocunque ergo quis preter signa veritatis quam asserit superaddit nomen, adverbium vel illis equivalens quod est signum invocacionis testimonii Dei sui, ut sic iurat. Ex quo cum exemplis propositis patet quod iurare sit licitum sed cum illis circumstanciis que ponuntur Ier. IV, 2: *Iurabis,* inquit, *Vivit Dominus in veritate et iudicio et iusticia.* Oportet enim primo quod iuramento substrata *sit veritas;* immo quod sit in iurantis consciencia ut iuratur.

Swearing is allowed under the circumstances stated in Jeremiah 4, 2.

1. Swearing in truth.

Oportet secundo quod iuretur *in iudicio,* scilicet ut non iuretur nisi propter necessitatem aut utilitatem a supremo iudice approbatam. Aliter enim in vanum iuraretur contra hoc preceptum. Nec sufficiunt ista duo, quia veritas illicita aut inhonesta non est iuranda, licet

2. In court, but only as approved by the supreme Judge.

1. I: *2 ad Cor. 5º.* H: *2 ad Cor. XI.* L: *2 Cor. 5.* 2. F: *scit* om.; ib. BHNO: *quia.* 3. H: *ad Rom;* ib. *quando* om. 4. FN: *est* om. 5. M: *neminem putaris;* ib. GM: *per Deum* om. 5, 6. C: *nisi vocaliter.* GM: *iurare vocaliter nisi iuraverit sub.* 8. I: *2º modo.* M: *quia modo.* 9. H: *Cotidie iuro.* 10. C: *et causa.* 11. A: *greca* om.; ib. FI: *signant.* 12. I: *Deus.* 13. FI: *Rom. XVII;* ib. H: *beato;* ib. L: *Et* om. 15. FO: *vobis* om. 16. AD: *signum* om. 18. ACDEHIKLM: *Quantumcunque igitur.* 19. G: *nomen vel adverbium equivalens;* ib. HILMNO: *illis* om. 20. F: *testimoniis.* 21. G: *est exemplis.* N corr.; ib. GN: *patet* om. 23. FM: *Dominus* om. 23, 24. FLMO: *veritate iudicio.* 25. BIN: *subtracta.* G: *abstracta.* H: *subterata* (sic). O: *subtrata;* ib. I: *in iuramentis.* G: *iniuriantis.* F: *sit monstratis.* 29. A: *in vacuum.* C: *inanum.* F: *in vanum invenitur.* 30. B: *iuratur;* ib. I: *duo* om.

8. St. Augustini Ep. CLVII, Opp. tom. II, 639. 14. Cf. Hugonis Summa Sent. cap. VI. De Sacramentis lib. I P. XII. 15. Ioh. V, 19. 23. Hunc locum verbotenus in Iohannis Hus Sup. IV Sent. III, dist. XXXIX, p. 495 invenies.

in humano iudicio requiratur et sic necessitate supposicionis necessaria et utilis occasione accepta. Ideo oportet

3. In justice. If any of these circumstances is wanting swearing becomes unlawful.

tercio quod iuretur *in iusticia*. Deficiente itaque aliqua istarum trium circumstanciarum fit iuramentum illicitum, ut si false vel inexaminate iuratur contra primum; si ex consuetudine sine finis utilitate contra secundum vel si inhoneste vel difformiter prime iusticie contra tercium. Et sic *veritas, utilitas et honestas* in iuramento rectificant iuramentum. Primam condicionem debet iurans discutere, secundam iurans et ille cui iuratur, et terciam universalis ecclesia.

The oath is either assertive or promissory. An oath is sworn either for attaining the good or for avoiding the evil.

Et sic iuramentum quoddam est assertorium et quoddam promissorium. *Assertorium* quo iuratur de veritate nobis determinata, cuiusmodi est veritas de presenti et de preterito, ut quando iuratur quod sic est vel fuit. Iuramentum autem *promissorium* est, quando iuratur veritas de futuro, ut contingit in voventibus aut promittentibus.

In the first case for truth,

Iuratur autem licite nunc racione boni consequendi et nunc racione mali fugiendi. Racione boni quadrupliciter, pro veritate, pace, amicicia vel obediencia. Christus autem et Apostolus iuraverunt pro veritate spirituali salutifera confirmanda, ut Ioh. III, 3: *Amen, Amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei*. Et in tali causa iuravit Apostolus, ut patet in locis superius allegatis. In causis autem civilibus iurant testes pro veritate in causis iudicii declaranda. Nam Deut. XIX, 15 dicitur: *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum.*

for peace,

Racione pacis confirmande vel reformande iuratur, et sic iuravit Abraham Abimelech quod non noceat suis posteris, Gen. XXI, 24, et Iacob Laban, Gen. XXXI, 53.

for friendship.

Iuratur tercio racione amicicie contrahende vel confirmande, sicut iuraverunt Abimelech et Ysaac, Gen. XXVI, 31; sic eciam iuravit Ioseph et Iacob patri suo Gen. XLVII, 31.

1. I: *requiritur*. 2. ABDGHIKLM: *utili;* ib. F: *suscepta;* H: *Et ideo*. 4. EIL: *illarum*. 5. M: *et si false*; ib. I: *examinate;* ib. F: *iuratur* om. 6. GN: *vel finis*. 9. I: *debent*. 10. I: *discutere secundum iurans* om.; ib. G: *et tercia*. 12. I: *assertorium* om. 14. F: *modi* om. 15. ABD: *et quando*. 15—16. C: *ut — iuratur* om. 17. N: *extinxit;* ib. F: *vel*. 22. F: *salutifera* om.; ib. AD: *Amen dico*. 23. L: *spiritus;* ib. *sancto* om. 24. B: *intrare*. 25. F: *iurat;* ib. B: *in* om. 26. ABCDEFKLMNO: *in* om. 27. FI: *causis iudiciis*. B: *veritate causa;* ib. HI: *Deut. 14*. C: *15*. 28. C: *stet*. 29. H: *Racione autem;* ib. I: *pacis infirmande*. 29, 30. ACH: *iuratur eciam*. 30. B: *Abimelech* om.; ib. GO: *non* om. 31. O: *et Iacob;* ib. F: *Gen. 3º*. 33. N: *sicut iuravit*. 33, 34. FHI: *Gen. 16*. 34. CL: *et* om.

18. Hus I. c. 494.

Quarto racione obediencie fit iuramentum tripliciter. Primo racione fidelitatis, ut faciunt vasalli regi vel principi et reges communitati. II Reg. V, 1 scribitur: *Venerunt universe tribus filiorum Israel ad David in Ebron dicentes: Ecce nos os tuum et caro tua sumus.* Et sequitur: *Venerunt eciam seniores Israel ad regem in Ebron et percussit rex David cum eis fedus in Ebron coram Domino.*

for obedience as vassals to the king and the king to the common-wealth.

Secundum est iuramentum subieccionis, sicut in ecclesia subditi iurant suis prepositis. Unde Iud. XI, 8 *principes Galaath subiecti sunt Jepte dicentes: Dominus qui hec audit ipse mediator et testis est quod nostra promissa faciemus.*

as priests to their superiors,

Tercio autem iurant persone communitati pro consuetudine observanda. Unde Exod. XIX, 8: *Cuncta que locutus est Dominus faciemus.*

as persons in authority to the common-wealth.

Racione vero mali iuratur dupliciter, vel ad malum vitandum vel expurgandum. Primo modo iuratur in principiis causarum, ne pars actrix alteram calumpniose impetat nec altera calumpniose defendat. Secundo modo iuratur pro expurganda infamia; ut Deut. XXI docetur quomodo in crimine occulto ut in occisione hominis persone suspecte iurabunt quod manus sue non effuderunt hunc sanguinem nec oculi viderunt. In talibus itaque casibus tripliciter circumstancionatis licitum est iurare.

In the second case to avoid evil or in compurgation.

In opere vero assumitur nomen Dei in vanum tripliciter secundum tria genera peccatorum. Nam *ypocrita* fingendo sanctitatem qua Deum excolat operatur in vanum, cum Veritas de illis testatur Matth. V et VI cap[is]: *Amen*, inquit, *dico vobis, receperunt mercedem suam.* Cum ergo omnis talis operatur ad sui gloriam vel famam celebrem adquirendam et directe sequitur oppositum, patet quod assumit nomen Dei sui in vanum, quia frustratorie quoad finem intentum.

In deed the Lord's name is taken in vain in a threefold way:
1. By the hypocrite.

1. F: *triplex.* 2. O: *Primo modo.* 3. F: *III Reg. 2.* 4. L: *filiorum* om. 5—7. D: *dicentes — Ebron* om. 6. FHILMNO: *Venerunt et;* ib. B: *quoque et seniores;* ib. FHLNO: *ad regem* om. 7. B: *ad Ebron;* ib. HLN: *in Ebron* om. 10. EFGIMNO: *Iud. 5;* ib. *I: principes* om. GMN: *princeps.* 11. BI: *subiecte;* ib. MN: *hoc.* 12. H: *nostra iussa* 13. G: *faceremus.* 14. G: *iuravit.* I: *iurat;* ib. ABCDFHL: *communitatis.* 20. HI: *impetat — columpniose* om.; ib. IN: *defendet.* G: *se defendat;* ib. GN: *modo* om. 21. I: *ut* om. 22. FGHILNO: *ut occissione;* ib. M in marg.: *narok* (= accusatio sive inculpacio). 23. I: *sue* om. 28. FIMNO: *contra Deum;* ib. F: *extollat.* 31. B: *sui* om. 32. BFHKLMO: *sequatur.* 33. L: *quod accipit.*

9. Hus l. c. 24. Hus l. c. 29. Matth. VI, 2.

Three sorts of hypocrites.

Sunt autem tres species ypocrisis: prima quando quis coram hominibus simulat sanctitatem et in occulto presumit Deum offendere, sicut fecerunt pharisei, de quibus Matthei V. Secundo quando quis tam in occulto quam in aperto facit bonum, sed ut ab hominibus videatur, sicut *phariseus qui ieiunavit bis in sabbato et omnia sibi excresceucia decimavit*, de quo Luc. XVIII, 12. Tercio quando quis ypocrisim minorem deserit, ut in maiori et subtiliori permaneat, ut negantes aut fingentes bonum opus quod faciunt, ne ypocrite videantur; et sic faciunt plurimi et specialiter clerici publici peccatores. Omne quidem peccatum comitatur ypocrisis.

2. By the miser.

Secundum genus assumencium nomen Dei in vanum est *communitas avarorum;* nedum quia in vanum iurant communiter circa lucra, verum quia fingunt se congregare pecunias, ut habeant unde vivendo in Dei servicio in nomine suo pauperibus subministrent sed in vanum hoc faciunt, quia serviendo ydolis divicias quas summe appetunt palam perdunt; nam intrusores in via et quoad Deum pauperrimi post diem iudicii nihil invenientes perpetuo sunt egeni.

Three sorts of misers.

Sunt autem tres species huius peccati mundi, sicut sunt tres species superbie que est peccatum diaboli, ut hii in usura vel simonia partim iniuriando proximis manifeste et partim private palliant factum suum; de quibus esset longus sermo. Hii autem publice iniuriantur proximis ut tiranni et alii bona proximi publice rapientes, hii vero pure private ut deceptores proximorum in placitis secundum legem hominum per media frivola et dolosa.

Tripliciter autem fingunt causas sue mundane solicitudinis: vel quia adquirendo divicias de quibus possint facere elemosinas sunt ut sic Deo qui est summe dives plus similes; vel quia sancti veteris testamenti erant ditissimi, ut Abraham, Iob, David et ceteri; vel tercio nimis cece, quia sumptus mundi et communicacio

1. BC: *Sic autem.* 3. A: *Sic fecerunt.* 4. H: *pharisei Matth. II.* 5. I: *quam aperto;* ib. L: *sed* om. 8. FGILMNO: *ypocrisim* om.: L: *in minorem;* ib. F: *deriserit.* 9. B: *maiori subtilior;* ib. ACD: *vel fingentes.* 12. O: *concomitatur.* 17. C: *superogant.* FGLMN: *subministrarent.* 18. K: *hoc* om. 19. B: *perdent;* ib. I: *trusores.* 20. GN: *pauperi eciam;* ib. *et post.* 24. C: *in* om.; ib. B: *partim iurando.* N: *in iniuriando.* 24—25. D: *partim — manifeste* om. 27. G: *capientes.* 28. GN: *puris private et deceptorum.* G in marg.: *Hec diligentissime notanda forent. Pro dolor totus mundus hoc vicio laborat; palam aliena possidentes nec restituentes sacramenta sumunt quotidie;* ib. HIKLN: *et deceptores.* 32. IKO: *possunt.* 33. EI: *sint.* 35. F: *vel* om.

hominum hoc requirunt. Et hii videntur esse simie diaboli qui attendentes opus prudentis barbitonsoris pilos superfluos proprii gutturis cum novacula abradentis abscindunt per locum ab insufficienti similitudine guttur suum. Et in isto vicio sumus omnes qui ex similitudine arguentes quod opera nostra male circumstancionata possunt bene fieri. Et ex hinc sumimus audaciam delinquendi.

Tercium genus assumencium nomen Dei in vanum sunt *homines ex carnali concupiscencia excecati*. Hii enim fingunt quod Deus et natura precipiunt quod homo preservet et nutriat corpus suum et sic palliant sophistice voluptatem, quia aliter ut asserunt redderentur impotentes ad serviendum Deo secundum opus quod eis instituit. Hii autem nomen Dei in vanum accipiunt, tum quia defraudant a servicio quod Deo pangunt, tum eciam quia nitentes servare corpus validum ipsum perdunt, testante Christo Ioh. XII, 25: *Qui amat animam suam*, scilicet vivendo voluptuose in hoc seculo, *perdet eam;* ideo utrobique cum sit frustracio a fine proposito, patet quomodo operacio sit in vanum.

3. By the carnal sinners.

Sunt autem huius demencie tres species famose, scilicet *accidia*, *gula* atque *luxuria*. De quarum qualibet licet sit alibi longus sermo, tamen hic est notandum quod omnis creatura, cum ad hoc a Deo accipit quidquid habuerit, ut serviat Deo suo, patet quod omnis pigritans in donis Dei et nomine servi in vanum accipit nomen suum.

Three sorts of carnal sins:

Unde videtur michi quod *accidia* proxima omissioni que est primum peccatum sit unum de peccatis maximis quibus nomen Dei in vanum accipitur; cum ociositas, torpor, sive remissio, tristicia sive remurmuracio maxime indicent servum Dei. Et sic *de gula* quoad tres eius species, scilicet, castrimargiam, ebrietatem et commestionem. Sicut enim accidiosus appetens quietem

(*a*) Sloth.

(*b*) Gluttony.

1. BGHILMNO: *simee*. 2. C: *prudens barbitonsorum*. G: *barbitonsores*. N corr. 3. A: *superfluas*. I: *superfluos* om.; ib. C: *abradencium*. 4. H: *abscondunt*. 4—5. B: *ab — omnes* om. 5. N: *Et* om. 7. M: *Et hinc*. 10. L: *enim om*. 12. F: *ȝophiste*. 13. B: *reddenter*. K: *redderent*. 14. I: *quia eis*. 17. B: *intentos*. 18. F: *testante quarto*. 19. AEKL: *illam*. 21. D: *operacio* om.; ib. H: *fit*. 22. ABCD: *huiusmodi*. 23. ACDGHIMN: *quorum quolibet*. B: *quodlibet sit alibi*. 24. B: *est* om. 25. L: *cum omnis creatura ad hoc;* ib. M: *a* om.; ib. H: *accepit*. 26. N: *pigritatus*. 27. M: *nomen* om. N: *nomine;* corr. *nomen*. 27. N: *suum om*. 28. ABCDFGHNO: *michi* om. 29. B: *sit omne*. 31. *I*: *corpore*. 32. EFGILN: *indecent;* ib. F: *servum suum Dei;* ib. N: *eius* om. 33. I: *scilicet*. 33, 34. L: *commessacionem*. 34. C: *accidus*.

22. Serm. I, 212 et seqq. II, 199, 200.

per medium viciosum frustratur a suo proposito, sic gulosus ex suo vicio directe vergitur ad oppositum sanitatis aut valetudinis corporalis. Et sic de *luxuria* cordis, sensus vel operis intenditur voluptas corporis et consequitur fetor amarus sicut absinthium.

(c) Lust.

All who serve the world, the flesh, or the devil, take God's name in vain.

Omnes itaque isti servientes mundo, carni vel demoni assumunt nomen Dei sui in vanum, cum serviunt alieno domino, et specialiter christiani.

Revocatorium vero a prevaricacione huius mandati subiungitur, cum scriptura dicat quod *Deus non habebit eum insontem*, id est, innoxium vel inculpabilem *qui sic assumpserit nomen suum frustra.*

The punishment for transgressing this commandment.

Cuius pene notacio tripliciter declaratur: primo secundum Lincolniensem posset credi erronee quod non obstante huiusmodi vano iuramento remaneret iurator innocens utrobique, cum iurando non nocetur Deo qui est impassibilis, nec nocetur ex hinc proximo, auferendo ab ipso bonum sensibile. Ideo contra illum errorem dicit Spiritus Sanctus quod Deus iudex infallibilis non habebit sic iurantem superflue innocentem.

The first three commandments refer in their order to the three Divine Persons.

Secundo dicitur quod ista tria mandata ad honorificenciam et amorem Dei spectancia quadam proprietate appropriantur tribus personis per ordinem: Primum mentale quo precipitur non colere deos alienos pertinet ad Dei maiestatem que originaliter est in patre; secundum vocale quo precipitur non in vanum nomen Dei assumere pertinet ad Dei filium, quia secundum Augustinum in libro suo de grammatica nomen et verbum sunt idem, et per consequens nomen divinum est realiter verbum Dei. Unde cum sons a sono dicitur, eo quod insons quasi non fractus sed Deo continuus ac plenus virtutibus clare sonat, secundum pacienciam, cum a temptacione tangitur, sicut vas vel aliud sonorum continuum plene sonat. Sons vero in Deum remurmurans ex defectu

1. AD: *per modum.* 2. EGM: *vergit;* ib. H: *ad domum sanitatis.* 4. B: *et operis.* 5. K: *avarus;* ib. I: *absintheum.* 6. C: *illi.* G in marg.: *Newym (nescio).* 7. ACE: *sui* om.; ib. F: *servient.* 9. G: *vero* om.; ib. FN: *huiusmodi.* 10. I: *dicit.* 11. N: *in sonte* (sic); superscript. *id est ex munem* (sic). 12. ABCDIK: *assumpsit.* 15. ABD: *remanet.* 16. B: *quia est.* 17. C: *impassibili.* 18. GN: *ab eo;* ib. C: *insensibile;* ib. H: *istum.* 19. AD: *infallibiliter.* G: *in fabulis.* N correxit. 24. M: *mentale* om. 27. B: *Dei* om.; ib. I: *qui secundum;* ib. L: *in* om. 28. GLMNO: *grammatico;* ib. I: *idem Dei.* 29. LM: *nomen Dei.* 30. I: *distinguitur.* 32. GIKL: *claris;* ib. GIKLNO: *sonat* om.; ib. B: *temptante.* 33. I: *vas et aliorum.* H. *sic vas.* 34. BEFL: *Sonus vero.*

10. Exōdi XX, 7. 27. St. Augustini De Grammatica liber cap. XXIV, Opp. tom. I, 1405.

caritatis continuantis et ex vacuitate vel fractura virtutum qua a Deo discontinuatur, in vanum assumendo verbum Domini, rauce sonat. Tercio dicitur quod hoc mandatum tangit precipue observanciam veritatis, sicut primum mandatum observanciam unitatis et tertium observanciam sanctitatis. Ideo secundum Augustinum in libro suo De decem cordis prevaricacio huius mandati tangit specialiter hereticam pravitatem; que palliatur ex innocencia tribus modis: primo ex hoc quod heretici fingunt se dicere sensum suum ex puro zelo veritatis; secundo ex hoc quod errantes ex ignorancia sunt digni venia; tercio ex hoc quod licet scienter falsum palliant, tamen parum ledunt in substancia. Numquid, inquiunt, non est leve verbum quod vento consumitur? Ideo ad destruendum hunc errorem signanter dicitur ut prius quod *Deus non habebit ipsum insontem* qui in vanum accipit nomen Dei.

According to St. Augustine, the transgression of the second commandment is as much as heresy.

Patet autem gravitas huius peccati primo ex inobediencia, qua tam Deus quam natura offenditur; nam, licet non aliunde quam ex solo precepto mandantis culpam contraheret, foret infinita peccati gravitas, ut patet de esu fructus vetiti, unde Matt. V, 34—37: *mandavit Veritas non iurare omnino; neque per celum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum eius est; neque per Ierosolimam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum iuraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester: est, est, non, non, quod autem habundaneius est a malo est;* et Iacobi V, 12 patet idem.

Notemus igitur quod idem Deus hoc precipit qui esum pomi prothoplasto prohibuit. Ille ergo inperfectissime Deum amat, qui pro tam levi vult ipsum offendere. Quomodo ergo non prevaricatores post maiorem ingratitudinem acute redarguit? Prohibet Christus secundo *vanum iuramentum creature* naturalis sive spiritualis sive

The same God forbade vain swearing who forbade Adam to eat of the apple.

1. K: *factura;* ib. AD: *virtutis.* 3. FGIMNO: *nomen domini rauce.* H: *Dei;* ib. B: *dicit.* 4—5. D: *veritatis — observanciam* om. 5. G: *unitatis.* 8. G: *palliantur.* 9. B: *fingunt* om. I: *quod hoc fingunt;* ib. C: *se habere.* 10. F: *sensuum.* 11. H: *et tercio.* 12. H: *quod licet* om.; ib. M: *parvum* G: *proximum ledunt.* H: *parum ludunt.* 14. B: *quod vocacio;* ib. K: *ad struendum.* 16. GN: *eum insontem;* ib. B: *quia.* 19. K: *non* om.; ib. FI: *mandatis.* 20. K: *peccati* om.; ib. AD: *mandat.* 23. B: *pedum* om. 25. D: *unum* om. 28 I: *Iacobi 20;* ib. F: *idem patet v°.* 29. ABCD: *igitur* om.; ib. FMO: *idem Deus homo precepit* (FO: *precipit*) N: *precepit.* 30. G: *pomi* om.; ib. ABCD: *prothoplansto;* ib. HIKLMNO: *ergo* om.; ib. H: *perfectissime.* 32, 33. BFGHILNO: *gratitudinem.* 33. K: *duo.* 34. C: *illis vel spiritualis.*

6. Opp. tom. V. p. 75.

corporee; Nam sicut Deus insidet sanctis, sic natura corporalis est infima factura que ex sua voluntate processerat et per consequens utrobique relucet ydea creature que est numen potencius homine in testimonium invocandum. Et per idem nec artificialia nec membra propria sunt vane accipienda in testimonium veritatis. Artificialia quidem tam quoad substanciam quam ad figuram Deus ad servicium sui disposuit, et per consequens vane iurando per ipsa peccatur, quia invocando ipsa in propriis existenciis committeretur ydolatria, quod est stultissimum, cum deitas in ipsis reluceat et, iurando vane in ipsis per Deum, Deus invocatus offenditur. Et sic intelligitur illud Mat. XXIII, 22: *Qui iurat in celo iurat in trono Dei et in eo qui sedet super eum.*

The second commandment forbids swearing by any created thing.

Licet autem fas sit homini iurare per creaturas secundum esse earum intelligibile, quod est idem Deo, et per consequens maius quam aliqua creatura, non tamen licet sic iurare nisi veraciter, utiliter et honeste. Et adhuc omne tale iuramentum est a malo culpe vel pene in quod incidimus per peccatum; aliter enim quilibet crederet cuilibet sine iuramento in statu innocencie sicut bestia credit bestie. Ideo cum debemus quantum possumus illi statui conformari, patet quod debemus subducta necessitate dicere vel '*est, est*', quantum ad affirmacionem quam de mente per vocem ostendimus, vel '*non, non*' quantum ad negacionem quam loquimur. Et ad excludendum istam duplicitatem et includendum duplicis nature personalem unitatem iuravit Christus: '*Amen, Amen*', ut solus Iohannes meminit, non male sed a malo, quia nisi esset diffidencia audiencium, non oportuit sic iurasse sed per se ipsum qui est veritas tunc iuravit. Unde non video quin sic iurare per caput, per capucium vel per quamlibet creaturam in suo genere

It is lawful to swear by created things only for the sake of truth, expediency and honesty, and in a state of innocency such oaths would not be needed.

Therefore, let our communication be: Yea, Yea; Nay, Nay.

1, 2. C: *natura corporea vel est.* 2. I: *fractura.* 2, 3. B: *concesserat.* C: *processit.* MO: *precesserat.* 3, 4. I: *ydeo creature que est nimen (sic) potencius in homine.* MO: *que est innuens.* G: *imminens*; in marg. corr.: *numen.* N: *imminens.* 4, 5. H: *invocandi.* 7. B: *quoad Abraham*; ib. B: *ad* om. 8. I: *disponit.* 9. G: *pro ipsa*; ib. H: *vane invocando.* 10. G: *committetur.* L: *committitur.* 12. ABCDHMNO: *Deus* om. G in marg. addit. 13. I: *Matth. 13.* 14. I: *qui fecit eum sedet super eum.* 17. M: *et per consequens* om.; ib. ACDGKO: *alia creatura.* IMN: *aliqua* om. 19. C: *ad hunc.* MN: *ad hoc.* 20. EL: *perpetratum.* 22. B: *bestiam.* 23. B: *ille.* 24. GIN: *dicere vel est quantum.* 27. I: *istam — includendum* om.; EFH: *illam*; ib. G: *et* om. 29. H: *non malo.* 31. GL: *oportuisset.* 32. G: *non video quin extinet*; ib. I: *iurari*; ib. C: *caput vel.* 33. GN: *vel aliam creaturam.*

24. Iacobi V, 12.

sit frivolum et peccatum; nec oportet excusare Ioseph qui iuravit per salutem Pharaonis vel alios in utroque testamento; adducere quidem possumus hominem vel aliud sacramentum in testem sed non invocando et per consequens non iurando. Quomodo ergo non est iuramentum per creaturas quantumlibet abiectas prohibitum et inane? Non enim licet nobis sic iurare per membra nostra, quia sunt nobis accomodata, non nostra opera, in tantum quod nullum accidens eorum absolutum possumus in eis perficere sed ad operacionem nature disponere. Sic ergo racione offensionis precepti debemus primo cavere huiusmodi iuramenta, secundo racione superflui in natura. Deus enim et natura sicut nihil agunt frustra, sic nec habent aliquem excusatum qui frustra abutitur creatura. Quomodo queso non est frustra talis iuracio pompatica extra tres condiciones rectificantes iuramentum facta?

Sophistical objections to what has been said:
1. Without an oath we should not be believed.

Sed hic audivi triplex fictum responsum sophisticum et per consequens Deo odibile; primum quod sic iuratur in testimonium veritatis; aliter inquiunt non crederetur nobis. Sed considerent sic fingentes quomodo ex consuetudine sic iurandi presumitur eos ex hoc esse falsidicos. Quomodo queso foret fidelis homini qui est infidelis Deo suo, quia inobediens contra pactum quod pepigit? Secundo quod in vanis quibus non oportet credere sic iurant vaniloqui et sic frustra. Tercio quomodo debent sequi mandatum scripture et tunc crederetur operibus plus quam verbis.

2. He who swears rejoices in naming the name of God.
In truth he names it to his own damnation.

Secunda ficcio est quod iurans gaudet in hoc quod nominat nomen Dei. Ex hoc, inquiunt, recolitur de Deo, et sic bonum nomen ipsum bonificat. Sed considerent sic dicentes quod ad sui dampnacionem nominant sic nomen contra ipsos testificans, contra mandâtum Domini blasphemantes. In hoc eciam sunt peiores diabolo qui audiens nomen Domini tremulus flectit genu, is qui exorcismo fugatur, et is eodem nomine obediens coniuratur, sicut

1. GN: *oporteret.* L: *non oportet.* 2. BC: *qui Gen. LI.* C: *XVII.* K: *Gen. XLII;* ib. IN: *Pharaonis Gen. XLII vel alias* (N: *alios*). 3, 4. M: *vel ad sacramentum.* 4. I: *aliud ad sacramentum;* ib. I: *per testem.* 6. G: *prohabitum.* 10. B: *quod ad.* 15. F: *quasi non queso non sit.* L: *sit;* ib. G: *est* om. 18. M: *Sed adhuc.* 20. L: *aliter enim.* 20—21. I: *aliter — considerent* om. 22. GHIKLNO: *ex hoc* om. 25. D: *quia.* 26. D: *iurant* om.; ib. F: *Tercio qui.* 29. N: *est* om. 29, 30. M: *quod non nominavit.* L: *non nominat.* G corr. 31. C: *illud.* 32. A: *condempnacionem;* ib. ABCDMN: *sic* om. 33, 34. G: *Deum blasphemantes.* 35. B: *Dei;* ib. B: *qui* om. 36. B: *fugat;* ib. ABEFGHIKL: *et* om.; FK: *is* om.

eodem nomine adiutorium celestium spirituum invocatur. Isti autem irreverenter et per consequens blaspheme derisorie invocant illud nomen. Et tercio considerent quod res optima cum peccato hominis presumpta ad sui dampnacionem eo ipso suscipitur. Patet de hostia consecrata quam peccator *in iudicium sibi manducat*, I Cor. XI, 29. Sicut enim optimum alimentum infectis vertitur in venenum, sic Deus coassistens dyabolo est in inferno in testimonium dampnacionis sue iustissime; habere ergo rem sacram cum peccato assistente est comportare dampnacionis iudicium.

3. He who swears does it from habit, not from malice or to injure his neighbour.

This leads to sin.

Tercia responsio ficta dicit quod non ex malicia sed ex levi consuetudine sine dampnificacione proximi sic iuratur. Sed considerent se ipsos redargutorie accusantes quod, quociens ex consuetudine sic iurant superflue, tociens cadunt profundius in lacum dyaboli; ideo consuetudo huiusmodi attestatur culpam iurancium radicatam. Considerent insuper quod inobediencia in esu vetiti non fuit tantum peccatum nisi quia prohibitum; et videbunt quanta inobediencia sit iurare contra mandatum Domini post receptam gratitudinem incarnati.

No possible good should teach us thus to sin.

Nam ut ostendatur hoc mandatum non comminatorie esse preceptum, sicut Adam credidit de esu ligni sciencie et Abrahe precipiebatur filium immolasse, subditur: *Non enim habebit Deus insontem eum qui in vanum accipit nomen Dei.* Talis ergo non est innocens in sonando, cum offendit in verbum Dei et quamlibet creaturam. Cum ergo sic iurando incurritur irreverencia et inobediencia mandatorum, patet quod propter nullum bonum possibile debeat sic iurari. Non ergo parvipendamus huiusmodi peccata ex parvitate, quia tanta sunt quod pro illis tota universitas creata non posset ex se satisfacere. Sed consideremus dictum Sapientis Ecclesiastici XIX, 1: *Qui spernit modica paulatim decidet*, et Ecclesiastici XXXIII, 9 scribitur: *Iuracioni non assuescat os tuum, multi enim*

2. B: *Illi.* 3. B: *istud.* 6. B: *in* om. 7. C: *infectum.* G in marg.: *Newym (nescio).* 8. EIM: *est draco.* 10. ABCD: *assistentem.* 12. B: *Tercio modo.* 13. K: *levissime;* ib. *sine* om. 14. M: *Sed confidenter;* ib. F: *redargucione* G: *deargutorie.* 15. M: *iuratur.* 16. I: *tocius.* 17. K: *radicata.* 18. M: *Confidenter insuper.* F: *Considerant;* ib. EGI: *pomi vetiti.* 20. FM: *Dei.* 23. I: *sciencie* om. 24. B: *et ab alie precipiebatur.* 24, 25. I (recte): *Nec enim.* 25. HMN: *enim* om.; ib. M: *Deus* om. EGLN: *dominus.* 28. K: *et* om. 29. I: *propter nomen bonum.* 30. I: *parvipendemus;* ib. BI: *modi* om. 31 ABDH: *pronitate.* N: *pravitate.* 33. GN: *2 Eccli. 19.* 34. C: *difluet.* 35. AF: *scribitur* om ; ib. A: *assuescas.*

24. Exod. XX, 7.

casus in illa; nominacio vero Dei non sit assidua in ore tuo, et nominibus sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Et sequitur: *Vir multum iurans implebitur iniquitate et non discedet a domo illius plaga.* Nam peccatum lingue inducit dissensiones, bella et scismata regnorum destructiva.

To take God's name by calling him to witness is a far greater crime than to summon the King of England before a court of justice.

Tercio cum in vanum invocans Deum in testem facit irreverenciam et inobedienciam creatori, quod est infinitum gravius peccatum quam expetere regem Anglie pro testimonio in assisa, quantum ergo peccant qui primam Veritatem invocant in testimonium falsitatis. Nam quantum in ipsis est falsificant Deum suum, affectantes eum auctorem mendacii sive superflui; unde sic periurantes vel vane iurantes assertum suum esse verum, sicut *Deus se adiuvet* aut per singula sacramenta, precidunt a se iudicio mentis et officio lingue Dei adiutorium et per consequens omne bonum desiderabile vel salubre, et per consequens provocant in se omne detestabile vel infirmum. Pari evidencia vane iurantes per membra Christi, sicut hodie facimus nimis communiter, ista mala inducimus in ecclesiam sanctam Dei; unde si non fallor hec est causa precipua quare ecclesia Christi prosternitur ante exercitum spirituum tenebrarum. Act. IV, 12 dicitur: *Non est aliud nomen sub çelo in quo oportet nos salvos fieri.* Ideo signanter *vocatum est nomen eius Ihesus, id est, Salvator* Luc. II, unde Apostolus Phil. II, 9: *dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Ihesu omne genu flectatur.*

If we so wickedly take God's name in vain, how can we have Christ as a refuge, a shield and a salvation? Rather he is then or judge

Quomodo ergo nos tam inobedienter, tam irreverenter et tam dampnabiliter tractantes hoc nomen dignissimum haberemus Christum ipsum refugium, clipeum vel salutem, quin pocius iudicem ex professione propria nos dampnificantem, et subtrahendo defensionem in precipicium

1. B: *casus* om. EIL: *casus sunt*; ib. DFHKMNO: *in ea*; ib. B: *vocacio*; ib. K: *verbo Dei*. 4. AH: *replebitur*; ib. I: *descendet*; ib. KM: *domo eius*; ib. E: *eius plaga*. 5. D: *indicet*. 6. C: *destructura*. 7. BGIO: *invocans testem Deum*. 10. EGLM: *in Asia*. FHIKO: *Assia*. N: *Asiam*. 14. ABDGHMO: *peiorantes*. 14–15. HIMN: *sicut ... sic*. 14. EGMNO: *asserunt*. F: *asseruerunt*. 15. I: *sic Deus se adiurat*. GKM: *adiuvat*; ib. ABDGHIM: *per* om. 15, 16. FGHL: *aut signabilia sacramenta precidunt*. 17. ABCDM: *signabilia*. 18, 19 K: *in se os detestabile vel*. 19. F: *detestabile pari forma vel infirmam*; ib. GIMN: *Patet pari*; ib. EFGHIKLMNO: *iurant*. 20. B: *Christi* twice. 22. I: *est* om. 25. D: *salvus*. 25, 26. B: *vocat nomen*. 26. I: *Luce III*. 27. AB: *in nomen*. 29. EFGHIKLMNO: *nos inobedientes*; ib. HLN: *tam* om. before *inobedienter*. 30. AD: *dampnanter*. 31. ABC: *Christum* om.; ib. C: *illum*; ib. C: *salter*. I: *saltem*. 32, 33. *dampnantem*.

3. Eccli XXIII, 12.

who will condemn us out of our own mouths.

nos mittentem. Nam Prov. XVIII, 10 dicitur: *Turris fortissima nomen Domini.* Ab ista itaque turri nos Christiani corruimus ante hostes, quandocunque nomen illud in vanum accipimus. Et hec credo est causa quare exorciste hodie non sufficiunt eicere demones ut in Ecclesia primitiva, quare non sufficimus hoc nomine invocare angelos bonos adiutores. Et hec causa quare pax ex peccato vocis solvitur; cum Deus regulariter punit homines in quo peccant, ut se imitantes in edificacione turris Babel Gen. XI ad magnificandum pompatice nomen suum demeruerunt divisiones linguarum. Causa vero extranea iuramenti est indubie pompa audacie vel extraneacionis superbe quam mundani non solum exercent in se ipsis sed in filiis, docentes eos prevaricare et iurare. Et hii specialiter peccant in filium et ecclesiam facientes *progenies viperarum;* unde attenderent ad narracionem beati Gregorii IV Dial., XIX capitulo, ubi narrat quendam iuvenem circa quinquennem a dyabolo raptum iurando blaspheme in gremio paterno a quo didicit sic iurare.

Note St. Gregory's example of the boy who was carried off by the devil for blasphemous oaths learnt from his father.

CAPITULUM DECIMUM OCTAVUM.

The third commandment ordains that the Sabbath be kept holy, how it shall be kept, and why. The keeping of the Sabbath has special referenc to the Holy Ghost.

Tercium mandatum quo Spiritus Sanctus quodammodo colitur sequitur in hec verba: *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Secundo datur forma observancie, et tercio subditur huius causa. Appropriatur autem cultus iste Spiritui Sancto, quia sabbatum quod quies interpretatur analogice convenit huic persone, cum post principium et medium sequitur finis; qui est nexus vel amor patris et filii ultra quem non est possibilis ad intra personalis produccio; ideo Deus in isto fine quiescit nullam personam increatam ulterius producturus, sed creaturam

2. EFGHIKLNO: *Ab illa.* 4. D: *Et illud*; ib. B: *causa* om. 6. L: *quasi non*; ib. N: *hoc nomen.* 7. B: *auditores.* 8. B: *est peccata.* M: *de peccato.* 9. AC: *invitantes.* H: *murantes.* 10. ILM: *Babilonie;* ib. B: *Gen. 12.* M: *5.* 12. ABCD: *extranei.* 13. B: *extravagacionis;* ib. BFHLMNO: *superbie.* 14. ABCDHMNO: *pravare.* L: *prevaricari.* 15. ABCD: *spiritualiter.* 16. EFLNO: *progeniem;* ib. I: *Et utinam.* GLMNO: *Utinam;* ib. F: *ut.* 18. L: *circa* om.; ib. CK: *quinquennium.* G: *quinquagenium.* 19. FGKLM: *captum;* ib. I: *blasphemie.* 25. I: *eius causa;* ib. GNO: *ille.* 27. C: *autonomice.* 29. B: *quod non;* ib. CHKLO: *possibile.* 30—31. I: *ideo — producturus* om. 31. B: *non creaturam.*

16. Matth. XII, 34. 17. Non Dial. IV, cap. XIX sed IV cap. XVIII Santi Gregorii Opp. III, 349. Idem exemplum apud Peraldum in De Peccato Linguae p. 292/3 invenies. 23. Exod. XX, 8. 26. Cf. Sermones IV, 418, I, 106.

racionalem in se circulariter reducturus et sine fine in se cum ipsis beatifice quieturus.

The first three commandments are consequences of the Love of God.

Secuntur autem ista tria mandata ex dileccione ordinata qua Deus diligitur. Sicut enim in Dei dileccione ordinata nihil sibi preponitur in amore et per consequens sic diligens nullos deos falsos constituit, sic ex eadem dileccione perfecte diligens Deum suum infra illud quod est ipsum non minuit et per consequens non in vanitatem assumit nomen Dei sui, quod est omnipotens; et per idem tercio sequitur quod omnis summe diligens Deum suum totam multitudinem operum suorum propter quietem perpetuam in ipsum dirigit; et hoc est sabbatizare. Et sic nulli alii fini attribuit quod Deo est proprium. Et per consequens removentur tria genera blasphemandi. Primum est quando a Deo removetur quod sibi est proprium, sicut omnis ydolatra facit quantum in ipso est, cum impossibile sit deos alienos esse latrie cum Deo nostro participes. Secundum genus est cum condicio imperfeccionis Deo attribuitur quae non potest sibi competere, ut facit quantum in ipso est, omnis invocans Deum in testimonium falsitatis aut vanitatis. Tertium genus est cum creature tribuitur quod est Deo proprium, sicut facit quantum in ipso est quicunque sabbatizat affeccione finaliter in aliquo citra Deum. Et sic ista tria genera sicut consecuntur ad se invicem, sic ad omnia genera peccatorum.

The first commandment puts away false gods, the second teaches us how to live in the name of the true God, the third how to rest in him.

Primum ergo mandatum removet falsos deos. Secundum docet quomodo in via media debemus in veri Dei nomine proficisci. Tertium docet quomodo debemus finaliter in ipso quiescere. Unde licet duo mandata negativa sint, primum tamen explicatur secundum formam scripture propter tres causas; primo dispariter ad denotandum impossibilitatem communis Dei, qui sic dicitur patris principium, et secundo, prime conformiter, ad deno-

1. B: *recreaturus.* G: *reductivus.* H: *producturus.* N corr. 2. M: *vivifice.* 3. ABCD: *Sequitur;* ib. GILO: *illa;* ib. F: *tria* om. 4. B: *quia Deus enim.* M: *qua Deus diligit;* ib. B: *enim* om.; ib. GIN: *ordinata* om. 8. B: *ipsum intrinsece et per;* ib. G: *in vanitate.* N correxit. 13. ELN: *attribuitur.* 17. I: *latrio.* L: *latrie;* superscript.: *latere.* 18. EFGHIKLMNO: *participantes;* ib. B: *Secundum autem.* 19. F: *condicio perfeccionis;* ib. ABD: *tribuitur.* 21. I: *est vanitatis.* 24. L: *sabbatizaret;* ib. EIN: *affeccionem.* G: *affectus.* 25. EFGHILNO: *illa.* 25—28. B: *tria — veri Dei* twice. 28. EGHKLMNO: *media* om. 28—29. B: *nomine — debemus* om. 29. EFGHILNO: *Sed tercium.* 30. ABD: *ipsum;* ib. F: *requiescere;* ib. EGKN: *sunt.* 31. ABDEO: *explicantur.* K correxit. C: *exemplificatur.* 32. EFGLMN: *disparitatis.* K: *dispergitur.* 33. ABCD: *qui sit Dei patris.* 34. B: *principium* twice: ib. EFGIKLMNO: *et secundum prima* (G: *primam*) *conformiter.* A: *secundum;* ib. BH: *prima.*

tandum impossibilitatem medii per quod verbum procedit a suo principio, et per consequens medium illud efficacissimum non licet in vanum assumere, sed cum utrumque istorum mandatorum eternorum est maxime positivum, ideo racione sue absolute necessitatis formaliter sequitur ex illis affirmacio que est assercio unius extremi de reliquo. Omnis enim affirmacio requirit extrema. Cum autem benevolencia vel Spiritus Sanctus sit medium per quod innotescit Dei beneficiencia tam Deum cognoscendo quam effectus creando, nec autem extrema in creaturis sit affirmacio, signanter ponitur hoc tercium mandatum sub figura affirmacionis. Sed notandum quod ideo sub verbo memorandi exprimit hoc mandatum, quia prius Gen. II et Exo. XVI fit mencio de eodem, et iterum quia hoc mandatum quoad tempus obligat non ad semper, tercio quia causa mandati huius est quies post creacionem, ideo necesse est hec omnia, scilicet mandacionem preteritam, tempus complendi et causam assignati temporis memorie commendare.

The third commandment differs from the first and the second by being affirmative.

Sed est dubitacio parum diffusior, quomodo licet christianis mutare diem quo Deus specialiter est colendus a sabbato, quod specificatum est in veteri testamento usque ad feriam primam sequentem quam diem dominicum appellamus, specialiter cum ceremonialia cessare oporteat, iudicialia secundum partem cessare et secundum partem stare liceat, moralia vero cuiusmodi sunt omnia decem mandata oportet indispensabiliter semper stare.

Doubted whether Christians have a right to change the Sabbath into the Lord's Day.

Ad istud respondet Hugo de Sancto Victore, dicens quod in isto mandato est aliquid pure morale, aliquid pure cerimoniale et aliquid mixtim. Pure morale est

3. K: *sed tamen.* 4. HIO: *eorum*; ib. FGILN: *eternum est.* 5. GI: *positum.* N corr.; ib. I: *absolute . . . formatur.* 7. Codd.: *excepto.* N: *reliquio;* ib. I: *Omnis enim assercio.* C: *Dicimus enim quod omnis affirmacio.* 8. H: *vel species sit.* 9. N: *innotescat;* ib. DI: *beneficencia.* C: *beneficia.* 10. GHIKLMNO: *ne autem;* ib. IMN: *in* om. Hic locus corruptus esse videtur. 12. B: *ideo* om. 13. C: *exprimitur.* M: *primo.* GN: om. 13—15. B: *quia — mandatum* om. 16. EFGIKLMN: *quia mandati huius quies est.* 16. IM: *opus creacioni.* 18. I: *causam* om. 19. F: *temporis complendi;* ib. I: *memorare.* 19—20. F: *memorie — dubitacio* om. 20. GLMN: *est* om.; ib. C: *dubium . . . diffusius.* 22. H: *sabbato sed.* 23. GKLMO: *sequentem* om. 25. IL: *iudiciaria.* 27. F: *mandata atque indispensanter;* ib. B: *oporteat;* ib. CGN: *indispensanter.* 28. CFGMN: *Ad illud;* ib. H: *dicens* om. 29. C: *aliquod.* ib. E: *morale et.* 29—30. I: *aliquid — morale* om. 30. H: *aliud.* C: *aliquod;* ib. B: *mixtum.*

14. Cf. Serm. I, p. 105/6. 28. Hugo de Sancto Victore passim sed non verbotenus Cf. Summa Sent. tract. IV, cap. III. De Sacram. lib. II, p. XII. cap. V et VI. Cf. et Wyclif De Veritate Sacrae Scripturae III, 107.

simpliciter temporis sanctificacio, pure cerimoniale est septime diei observacio et utrumque est aggregatum ex observancia litterali diei sabbati et observancia sentencie mistice per illam litteralem sentenciam figurate. Tunc dicitur quod observancia pure moralis in utroque testamento indispensabiliter est tenenda, scilicet quod homo pro aliquo tempore colat Deum. Sed cum septime diei observancia litteralis signat mistice ad sensum tropicum preservacionem hominis a peccato, secundum sensum allegoricum quietem corporis Domini in sepulcro, et iuxta sensum anagogicum requiem eternam in celo, necesse est ex racione cessacionis legalium cessare observanciam litteralem diei septime; aliter enim fluctuaremus infideliter cum impiis Iudeis, innuentes quod Messias noster et opus sue mortalitatis sit adhuc nobis futurum. Sensum itaque moralem et anagogicum debemus nos christiani sicut Iudei de sanctificatione sabbati continue observare, sed sensum literalem ac allegoricum debemus modo dimittere, cum Christus resurgens ex mortuis iam non moritur.

The opinion of Hugo de St. Victore.

Ponuntur autem quinque cause quare sabbatum nostrum sit ad primam feriam transferendum.

Five reasons for the change from Sabbath to Sunday.

Primo quia illa fuit prima dies seculi in qua lux creata est ex potencia Dei patris. Patet Gen. primo. Ideo consonum est quod nos spiritualem vitam ducentes, tanquam lux in Domino, magnificemus in illo die dominum Deum nostrum.

1. Because it is the first day of creation.

Secunda causa est, quia idem verbum quo Deus pater dixit: *Fiat lux et facta est lux* eodem die a mortuis ad immortalitatis requiem resurrexit; patet Marci ultimo. Ideo debemus considerare creaturas in suo genere, quod secundum Augustinum notatur per hoc quod dicitur *facta est lux*, et ab illis ad raciones exemplares ascendere;

2. It is the day of the resurrection of the Lord.

31. G: *temporalis*. 2. B: *Dei*; ib. I: *est* om. 3. I: *Dei;* ib. B: *dici et;* ib. F: *literali — observancia* om. 3, 4. I: *observancia sive mistice*. 4. D: *mistice* om. BC: *iusticie*. 5. B: *dicit*. C: *ostenditur*. 6. B: *quod* om. 7. I: *colant*. 8. H: *ad* om. 10—11. IM: *quietem — requiem* om. 12. L: *ex rememoracione*. N: *ex resurreccione*. 13, 14. C: *influctuaremus*. M: *fluctuaretur*. 14. EILMN: *innuentibus*. 15. B: *Messias iam;* ib. GM: *moralitatis*. 16. FGHILMNO: *Secundum sensum*. 18. HILO: *sed secundum;* ib. LO: *sensum* om.; ib. N: *et*. 20. GN: *a mortius*. 23. L: *Prima*. 24. ACD: *Patet* om. EL: *ut patet*. 25. MO: *docentes*. 26. B: *magnificemus Deum nostrum*. 28. B: *causa* om.; ib. C: *istud*. EI: *illud verbum;* ib. C: *quod est*. IL: *quod Deus*. 30. C: *immortalitatem et;* ib. ACD: *quod patet*. 31, 32. FGILMNO: *quia secundum*. 33. F: *abilis*.

16. Cf. De Veritate Sacrae Scripturae III, 107. 33. Gen. I, 3. St. Augustini De Genesi ad literam I, cap. III, Opp. III, 248 et seqq.

quod notatur per verbum *fiat lux;* et tercio in dicente et verbo suo quiescere; quod notatur in verbo *dixit Deus.* Cum ergo Christi resurreccio signat et efficit nostram spiritualem resurreccionem a morte culpe ad vitam gracie et nostram finalem resurreccionem a morte miserie ad vitam glorie, signanter debemus cum Christo consurgere, que sursum sunt querere, et dimissis curis seculi ipsa sabbatizando sapere.

3. It is the day on which at Whitsuntide the hearts of the apostles were filled with the Holy Ghost.

Tercia causa est, quia illo die Spiritus Sanctus corda discipulorum ad dimittendum curas seculi, ad dileccionem Dei et proximi in igneis linguis apparuit Act. II, 1: *Dum complerentur dies Pentecostes* etc. Ille ergo peccat in Patrem, Filium et Spiritum Sanctum qui non potenter, prudenter et benevolenter hoc die dominico sabbatizat. Ingratus est quidem Deo Patri, mundi formatori, Deo Filio, mundi reformatori, et Deo Flamini, mundi informatori.

4. According to Grosseteste the day of the Last Judgment will fall on a Sunday.

Quartam causam assignat dominus Lincolniensis, dicens quod generalis hominum resurreccio et finale iudicium erit die dominico post quem diem assumpti in lucem habebunt diem perpetuum sine nocte. Continuabitur ergo illis perpetuo dies octavus in quo secundum plenam beatitudinem sola operacio erit perpetua Dei laudacio. Unde Augustinus ad inquisiciones Ianuarii (lege Genesim II et invenies) septimum diem sine vespere, ad denotandum requiem beatificam sine fine; et sic dies octava post septimam eterna habet correspondenter requiem sempiternam.

Vita ergo corporalis veteris testamenti habet sabbatum pro requie incompleta, sed dies nostra dominica post redemptoris resurreccionem signans vite spiritualis terminum signat propinquius requiem sempiternam. Et isti sensui alludit Apostolus Hebr. IV capitulo. *Cum,* inquit Lincolniensis, *dies dominicus sit dies nostre cre-*

3. C: *significat.* 5—6. C: *et — glorie* om. 8. CEFHIO: *ipsas.* 10. EFGM: *admittendas curas.* B: *ad mittendum.* HNO: *ad dimittendas.* 11. C rectius: *aperuit.* 13. B: *sanctum* om.; ib. B: *potenter et.* 14. I: *sabbatiset.* 15. ACD: *Dei.* 16, 17. B: *reformatori.* N: *formatori.* 19. B: *omnium.* 20. G: *postquam;* ib. B: *diem quam.* 21. ACD: *igitur.* B: om. 24. I: *Unde* om.; ib. I: *Gen. 20;* ib. O: *II* om. 24—25. F: *Ianuari lege Genesim 2º invenies.* 25. F: *diem* om. 27. B: *sempiternam habet;* ib. O: *eternam.* 29. ABD: *igitur;* ib. M: *corporis.* 33. IO: *capitulo* om. 33—34. H: *Cum inquit lucis dies.*

24. St. Augustini Ep. LV, Opp. tom. II, 215. Sermo IX, Opp. tom. V, p. 80; III, 306. 33. E Roberti Grosseteste De Mandatis excerptum esse videtur.

acionis, dies nostre resurreccionis, dies nostre erudicionis, dies audicionis sentencie districti iudicis, dies fruicionis eterne beatitudinis et sic dies continuanda in sola laude beatitudinis sine fine, quid nobis agendum est in diebus dominicis volubilibus et transitoriis nisi opera resuscitacionis a morte culpe ad vitam gracie, ut secure exspectemus resurreccionem in vita glorie et non timeamus ab audicione mala vocis terrifice: Ite maledicti in ignem pene eterne, sed cum fiducia speremus audicionem vocis suavissime: Venite benedicti patris mei, percipite regnum; et sic intremus octavum diem ultimum in quo habebimus licet ociosam tamen fructuosam operacionem quia perpetuam Dei laudacionem et gloriose maiestatis eius eternam fruicionem.

5. The vigil of any festival has to fall not on a Friday, but on a Saturday. Reasons for this.

Quintam causam assignant doctores in hoc quod omne festum et specialiter diem dominicum tam solempnem oportet habere vigiliam, et cum feria sexta non posset esse vigilia patribus novi testamenti, quia sic iudaizando exspectarent Christi requiem in sepulcro, ideo superest vigilia huius festi in sabbato propter tria: Primo ad denotandum quod requies quam vita Iudeorum figuravit fuit laboriosa et penalis sabbati nostri remote figurativa. Secundo quia sicut feria sexta lugemus in memoriam passionis Christi, relevantes nos a peccatis ad spem beatitudinis, sic secundo die proximo lugeremus dolorem virginis, cum fuit secunda persona per quam factum est illud commercium; ipsa enim totam fidem sola servavit per sanctum sabbatum. Et tercio faciendo illo die signantur miracula facit se tunc benevolam generi humano.

By the eighth day after this vigil is signified the resurrection of the Eighth Age.

Ideo octavo die post istam vigiliam signanter notatur resurreccio octave etatis. Prima quidem etas est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tercia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigracionem, quinta a transmigracione

3. F: *beatitudinis* om.; ib. I: *continuando;* ib. B: *in sola* om. K: *in* om. 5. GN: *dominicis vel ubilibet* (error scribentis pro *volubilibus*); ib. F: *resurreccionis.* 6. C: *et secure.* 8. EFHILO: *in ignem eternum.* 9. B: *et cum.* 10. ABD: *ut sic.* 11. D: *ultimum* om.; ib. I: *habemus.* 12. K: *ociosissimam;* ib. ABDFMO: *fructuosissimam.* 12—13. D: *Dei — eius* om. 14. I: *Secundam causam;* ib. GN: *quia.* 18. F: *ideo semper est.* 22. HO: *Secunda;* ib. AD: *quod;* ib. C: *sicut* om.; ib. K: *memoria.* 23. B: *patrem Christi;* ib. ACD: *relevantis.* B: *relevatis.* 26. ABCD: *istud.* 27. C: *Et secundo;* ib. G: *quia faciendo.* 28. H: *fecit;* ib. ABCD: *generi hominum.* 31. F: *a* om. 32. EGLNO: *usque David.* 33. G: *ut ad;* ib. FGLNO: *transmigracionem Babilonis.*

8. Matth. XXV, 41. 10. Matth. XXV, 34. 27. Serm. I, p. 30. 31. Ibid. p. 100.

usque ad Christum, sexta a Christo usque ad finem mundi, septima quiescencium incomplete in purgatorio et octava beatorum perpetuo quiescencium in celo. Unde Iudei propter misteria septenarii, qui est numerus universitatis, ut alias diffuse exposui, et observanciam mandati Domini observant reverenter misteria huius numeri. Nam die septimo sabbatizant Exo. II°; septimo mense celebrant festum tabernaculorum, Num. XXIX°; septimo anno remissionis quiescit terra ab agricultura pauperibus viventibus de sponte nascentibus Deut. XV et Levit. XXV. Post septem septenarios annorum observant annum iubileum, ut patet Levit. XXV. Sepcies enim septem quadraginta novem constituunt; cui unitate increata addita, in qua finaliter iubilamus, quinquagenarius integratur. Nos autem qui spiritualiores esse debemus octonarium numerum veneramur, considerantes quomodo homo in proprio genere est secundum naturam corpoream quatuor elementa et secundum naturam incorpoream tres partes anime et sic sunt septem. Sed postquam absorbta est mortis victoria et verbum Dei erit omnia in omnibus, tunc ista septem erunt secundum esse intelligibile unitas increata, quiescencia in ipsa comprehensa, dimissa consideracione eorum in proprio genere; et ad designandum imperfectum septenarium veteris testamenti et completum octonarium novi stetit Apostolus cum Petro diebus quindecim, ut meminit Galat. primo, et notat Ieronymus ad Paulinum secundo capitulo; per hoc enim signatur quod utrumque testamentum servando cognoverit.

Which is the Age of the blessed in heaven.

Why the Jews keep the Sabbath.

Christians observe the number eight.

Ex istis patet quomodo nos astringimur ad observanciam nostri sabbati. Triplex enim ponitur sabbati observancia. Prima generalis, preservando nos a viciis, secunda specialis, preservando nos ab operibus servilibus,

Our Sabbath-observance implies abstaining: 1. from vices; 2. from servile work;

3. ABD: *bonorum;* ib. HL: *perpetue.* 7. F: *septimo die;* ib. H: *Exod. XX;* ib. H: *celebrabant.* 8. I: *tabernaculi.* G: *Tabernaculorum 49°.* H: *49°.* N: *Num. 28.* 10—12. F: *Post — Levit. XXV* om. 10, 11. EIGL: *Post sepcies septem annos.* K: *Post septuaginta septem annos.* N: *Post septem annos;* ib. O: *annorum* om.; ib. EGMN: *annos iubileos.* 12. ACD: *ut patet* om. 12, 13. I: *Sepcies enim septem quatuor constituunt.* 13. B: *in unitate;* ib. ABEHK: *in creatura;* ib. O: *additur.* 14. IL: *iubileus.* 17—18. AD: *corpoream — naturam* om. 18. I: *corpoream tres.* M corr. 19. ABCD: *sunt* om. 20. H: *erit octava.* M: *erat.* 21. EFGHIMO: *illa septem.* 21. IM: *veritas.* 22. B: *dimissa quod.* 23. B: *eorum — genere* om.; ib. AD: *in suo genere;* ib. B: *sic ad;* ib. I: *signandum.* 24. B: *et* om. 25. EFHIN: *novum.* 28. EFLN: *cognoverat.* H: *cognoverunt.* 31. CD: *observando.* 32. ACD: *et preservando.*

4. Sed vide supra p. 152. 26. St. Hieronymi Ep. LIII. Opp. I, p. 541. 30. Cf. Hus, Expositio Decalogi p. 14.

et tertia specialissima, preservando nos a mundi solicitudinibus.

3. from worldly cares.

Prima semper omnes obligat et pro semper; secunda omnes perfecte periodi semper obligat pro quandoque, scilicet ad sabbatizandum in die dominico, cum eis affuerit; tercia vero specialiter obligat sacerdotes qui contemplativi existentes debent semper et ad semper omnem solicitudinem suam in Deum proicere. Unde ad denotandum multiplicem sabbatismum sabbatum accipitur multipliciter in scriptura Quandoque enim signat specialiter diem septimum, ut Exod. XX; quandoque quemcunque diem festivum, ut Levit. XIX, 30: *Sabbata mea custodietis;* quandoque quemlibet diem septimane vel totam septimanam, ut Marci ultimo: *Valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum* et Luce XVIII, 12: *Ieiuno bis in sabbato.* Cum enim omne tempus debet sabbatizari, primo modo ab omnibus, et tercio modo a sacerdotibus, non irracionabiliter omne tempus sabbatum temporis nominatur.

The first duty is binding for all time, the second for a definite period, the third especially for priests.

Manifold meanings of the word 'Sabbath' in Holy Scripture: 1. the Sabbath of time,

Secundum est sabbatum mentis, quod est eius tranquillitas ordinans virtuose omnia facta vere sabbatizantis ad eternitatis quietem. Et ad istum sensum exponitur mistice illud II Esdre XIV: *Precepi ut non aperirent ianuas usque post sabbatum.* Et loquitur de civitate Ierusalem reedificata. Porte huius civitatis Ierusalem sunt sensus corporis per quos tanquam portas dissolutas sensibilia intrant et super illos dyaboli racionem hominis captivantes, unde Ieremie IX, 21 dicitur quod *mors ascendit per fenestras,* unde Ieronymus contra Iovinianum XXIII capitulo: *Per quinque sensus quasi per quasdam fenestras viciorum ad animam introitus est.*

2. the Sabbath of the spirit,

Et hinc enim turbantur sepe contemplativi in quibus est visio *pacis Dei que exsuperat omnem sensum,* ut dicit

1. K: *preservando* om. 3. I: *obligant.* 4. EL: *et pro.* 5. B: *die* om. 6. EGILMNO: *vero* om.; ib. M: *contemplati.* 8. B: *in Deo.* 10. B: *enim* om.; ib. CI: *significat;* ib. B: *similiter.* 10, 11. F: *idem* (sic) *septimum.* 11—12. I: *ut Exodi — festivum* om. GL: *Ex. 2.* 12. I: *Sabbata nostra.* 13. AD: *totam illam.* 15. EGHLMO: *veniunt ad mon* om. 16. IL: *Cum ergo;* ib. FGHMNO: *enim* om. K: *enim omne* om. 18. GILMNO: *temporis* om. 19. FGMNO: *eius* om. 20. C: *sabbatizandum.* K: *sabbatizantes.* 21. L: *ad trinitatis.* 22. FHLN: *ad illum;* ib. B: *2 Esdre 14* om. I: *Esdr. 9;* ib. I: *precepti;* ib. GN: *aperient.* 24. B: *re edificata* om. HILNO: *re edificate;* ib. ACD: *Jerusalem* om. 25. O: *per quas.* 26. AB: *super illud.* C: *illis.* D: *illa.* EFGLO: *illas.* 27—28. I: *Ieremie — unde* om. 28. I: *per portas.* 31. B: *Et hinc.* N: *Exinde turbantur;* ib. B: *contemplatur.* C: *conturbantur.*

3. Serm. I, 106. 14. Marci XVI, 2. 22. II Esdr. XIII, 10. 29. St. Hieronymi Adversus Iovinianum lib. II, cap. VIII, Opp. II, p. 310.

Apostolus Philip. IV, 7. Et conformiter exponitur illud Ieremie XVII, 21: *Custodite animas vestras et nolite pondera portare in die sabbati nec inferatis per portas Ierusalem;* ubi prohibetur pondus peccati, quod vocatur *talentum plumbi*, Zacharie V, 7. Subito enim fecit Luciferum a summo celo ad bassissimum infernum descendere. Et ad conformem sensum exponitur illud II Esdre XIII, 19: *De pueris meis constitui super portas ut nullus inferret onus in die sabbati.*

3. the Sabbath of eternity.

Sed preter sabbatum temporis et mentis est sabbatum eternitatis, quod vocatur Ysaie LVIII, 13: *sabbatum delicatum;* ad quod venitur per observancias ordinatas priorum, quia Ysaie ultimo scribitur *erit sabbatum ex sabbato*, nam ex observancia sabbati temporis fit requies mentis, et ex illa procedit perfecta requies eternitatis Mat. XI, 28: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* In spe itaque istius sabbati debemus omnia opera nostra perficere, quia non nisi prudenter movendo venitur ad requiem. Potest eciam dici quod omnis homo quantumcunque breviter vivat habet sex etates periodi per quas habet secundum vitam activam opus corporale perficere. Sed septima etate prope mortem nisi a mundialibus sabbatizet, non introibit in requiem sempiternam. Sunt autem isti sex dies proporcionales sex etatibus mundi, de quibus primo contra Manicheos XXII capitulo, et septima etas similis dormientibus est, dum homo sopitus ab affeccione terrestrium atque carnalium contemplatur celestia.

We ought to do our work in hope of this eternal sabbath.

The seven ages of man and how the Sabbath should be kept in the seventh age.

Ptolemy on the seven ages from childhood to senility.

Septem vero etates secundum Tholomeum in Quadripartito libro IV capitulo decimo sic se habent quod crescendo secundum exteriorem hominem procedunt,

2. IK: *Ier. 7* 3. B: *ponderare.* 5. I: *Zach. 2.* 7. G: *Et ad illum sensum.* 8. Codd.: *Esdre 14.* 9. I: *inferret homo.* 12. I: *advenitur.* C: *pervenitur.* 14. AB: *fiet.* 16. D: *Matth. XIII.* 17. ABCD: *illius.* 21. B: *quas licet;* ib. N: *quibus habet secundum.* 22. L: *Sed alia etate.* 23. I: *sabbatisent.* 24. GILMNO: *eternam.* 26. M: *31 c°.* GHLNO: *32.* F: *32 ca° et alia etas.* 29. KLMO: *Ptolomeum.* 30. M: *c° 18.* F: *19.* K: *libro cap. 18.* 31. C: *exteriorem* om.; ib. B: *placedunt.*

13. Is. LXVI, 23. 19. Serm. IV, 419. 29. Ptolomaci Quadripartit Lib. IV, cap. X, ed. Venet. 1519, fol. 91[b]: Et est manifestum quod philosophici dividunt vitam hominis in quatuor partes et posuerunt primam partem pueritiam totam . . . iuventutem totam . . . senectutem totam . . . senium totum. Et quando homo bene inspexerit in partitione vitae, partitur naturaliter in septem partes, sicut astrologi diviserunt.

sicut septem planete custodientes has etates super se situaliter et secundum alias habitudines exaltantur, sic quod super infanciam, puericiam, adolescenciam, iuventutem, virilitatem, senectutem et senium ponantur septem planete rectores, et octavam etatem Hali ponit redire ad regionem lune; et illam vocat etatem decrepitam circulariter redeuntem ad infanciam. Et in ista brevi etate oportet virtuosum salvandum reduci ad innocenciam huius etatis, pretermissis omnimode curis mundi. Et per consequens oportet eum in senio dispositive sabbatizare, si velit ad illam octavam etatem pertingere in qua omnis carnalis ac secularis affeccio sit purgata; pauci enim sic evolant. Nam ambulacio qua impii in circuitu ambulant vias difficiles duplici corde in sex etatibus tam secundum corpus quam secundum animam est complexa, eo quod quilibet quinque sensuum exteriorum peccatorum, scilicet visus, auditus, olfactus, gustus et tactus habet suam periodum circularem, quod sicut nascitur in peccato, sic circulariter redit in peccatum. Et sic de quinque sensibus interioribus, scilicet sensu communi, virtute ymaginativa, estimativa, fantastica et memorativa, quibus adiuncti intellectus et affectus constituunt annos vel periodos circulares duodecim in quibus *mors ascendit per fenestras*, ut dicitur Ieremie IX, 21.

The eighth age, according to Haly, leads back to childhood, and the virtuous return to the state of innocence.

Only he who has kept his Sabbath in the seventh age, reaches this eighth stage purged of all carnal and worldly affections.

Unde post istam vitam miseram in qua peccamus quicquid fecerimus, necesse est dimissis corporalibus influenciis duodecim signorum secundum duodecim menses in septima etate a curis mundi quiescere. Et iste duodenarius annorum forte figuratus est per emoerisma

2. I: *hominum etates.* 2. C: *aliquas;* ib. F: *exaltentur.* 3. BI: *semper.* 4. GN: *et senectutem et senium;* ib. C: *portantur.* 5. K: *etatem* om. 5—6. I: *Hali — etatem* om. 5. FGLM: *alii ponunt redire.* N: *alii credunt redire.* E: *alij;* corr.: *Halij ponunt.* 6. B: *regimen.* N: *in regimen;* ib. FGMN: *vocant;* ib. B: *descrepitum.* 9. B: *premissis;* ib. I: *omnia.* EFGHKLNO: *omnino.* 10. C: *in se ipso;* ib. N: *disposite.* 10, 11. K: *sabbatizare sic.* 12. GN: *corporalis;* ib. EFLN: *aut secularis.* 13. GN: *evolant.* Superscript.: *elevant.* 14. B: *vias scilicet;* ib. I: *duplice.* 16. G: *quinque* om. N in marg. addit. 17. CH: *peccatoris.* 18. KLNO: *habent;* ib. B: *et sicut.* 19. I: *nascitur ex peccato.* 21. I: *estimativa* om. 21, 22. D: *phantastica et memorativa* om. 22. AC: *et* om. 22, 23. F: *consistunt.* 23. C: *et periodos.* 24. C: *ut dicitur* om. 25. M: *in qua expectamus.* 28. FLM: *in alia etate;* ib. B: *in curis.* 29. B: *emoressum.* C: *emoryssam.* D: *emoreissam.* EFHIKLO: *emoroisam.* GMN: *amoroysam.*

5. Haly, scriptor Arabicus Aben Regal, laudatur a Lincolniensi in Summa philosophiae ed. Baur p. 279. (Cf. et Wyclif, De Ente ed. Beer p. 298); scripsit Commentarios ad Quadripartitum Ptolomaei ed. Venet. 1519. Locum supra mem. vide p. 91[b].

pacientem totidem annis fluxum sanguinis, Matt. IX, et per filiam archisinagogi in fine totidem annorum a mortuis suscitatam, Marci V. Duplex enim senarius quoad naturam operum perfectus et quoad mores ex duplicitate infamis signat totam periodum peccatoris.

What the keeping of the Sabbath consists of.

Istis premissis restat videre in quibus consistit sabbati sanctificacio, cum constat quod nec locus nec tempus, sanctum dicitur nisi racione operum vel vite sanctitatis. Et exprimitur forma servandi sabbatum, cum Spiritus Sanctus subdit: *Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum domini Dei tui est; non facies in eo omne opus, tu et filius tuus et filia tua et servus tuus et ancilla tua, iumentum tuum et advena qui est intra portas tuas.* Ex quibus verbis videtur quod hominem sabbatizare est ipsum sese in sabbato a servili opere preservare. Unde Levitic. XXIII, 3 sabbatizacio limitatur prohibitive ad omne opus servile universaliter negative. *Omne*, inquit, *opus servile non facietis in sabbato*, hoc est nullum. In Exodo autem precipitur aliquod genus operis non facere in sabbato. Et cum lex non prohibet opus cultus Dei unquam fieri, non superest quod genus operis prohibetur nisi opus quo creatura colitur, cuiusmodi sunt opera ruralia. Licet enim solum opus peccati sit servile secundum Augustinum super Ioannem Omelia XXX, tamen hoc genus operum conducticiorum cuiusmodi sunt opera rusticalia prohibentur; faciendo ergo tale opus in sabbato peccatur prevaricacione et per consequens omne genus peccati committitur, nam omnia genera virtutum sicut et viciorum connexa sunt. Qui enim avarus est, prodigaliter occupat,

Abstaining from servile work.

1. ABCD: *et pacientem;* ib. ILM: *Matth. 5.* K: 2. 2. B: *per figuram;* ib. I: *archisynagogii.* 3. ACD: *resuscitatam.* B: *suscitatem:* ib. M: *Matth. V.* G: om. 4. M: *perfectus etc. ad mores.* 5. K: *significat.* 6. C: *restat dicere.* 8. EFGLMN: *vel vite sancte.* 9. IK: *Et* om.; ib. GN: *exprimitur autem.* 10. I: *dierum;* ib. ACDH: *operabis.* 11. I: *Septimus autem dies.* F: *Septimus* (sic) *autem die.* 12. B: *est* om.; ib. ABDHKMN: *in eo* om.; ib. ACD: *tuus* om. 13. B: *et milicia tua;* ib. HKM: *et inmentum.* 14. HK: *inter;* ib. G: *verbis* om. 15. B: *est se ipsum.* EFGHILNO: *ipsum se.* 16—17. I: *Unde — servile* om. In cod. C loco posteriori inseritur. 17. FG: *prohibicio.* K: *prohibente.* 19. I: *facies in eo;* ib. I: *hoc est nomen* (?) (*n̄|omē*). GM: *hoc est unum.* 20. C: *aliquid.* B: *antequam.* 21. I: *Et tamen lex;* ib. M: *Dei* om. 22. K: *prohiberetur;* ib. I: *nam opus.* 23. G: *opera naturalia.* N: *rusticalia.* 25. AEFGHIKLM: *38.* 26. A: *conducticorum.* CEFGK MNO: *conductivorum.* I: *conductiorum.* 27. IK: *facienda tunc tale.* HL: *faciendo tunc;* ib. B: *autem tale.* 28. CEFLM: *prevaricative;* ib. B: *omne* om. 30. K: *est* om.

10. Exodi XX, 9—10. 16. Serm. I, 106. 24. St. Augustini In Iohannis Evang. tractatus XXX, Opp. tom. III, p. 1635.

quia indigne quicquid cuius accipit facultatem; et sic de spirituali luxuria et carnali continencia qua peccatur omittendo uxoris debitum.

What servile work is:

Est autem opus servile opus quo homo preter necessitatem servit alicui domino citra Deum, cuiusmodi sunt opera mechanica et alia racione peccati inducta ad que homines conducuntur. Colere vero vel adorare Deum non est opus servile sicut nec ministrare sacramenta, facere elemosinam vel parare alimentum aut aliud opus facere quod preter negligenciam inprovidam requirit vite necessitas. Ex quibus patet quod omne opus peccati est opus maxime servile, quia dominus cui illo opere servitur est abiectissimus, cum Iohannis VIII, 34 dicitur: *Omnis qui facit peccatum servus est peccati.* Alia autem opera servilia velut terram colere, fructus colligere, bona fortune ducere vel parare, negociari et eis similia possunt bene fieri cum circumstanciis congruis serviendo communitati vel homini. Ista tamen fieri in sabbato prohibentur, cum sint servilia preternecessaria, ut tunc fiant; unde licet yconomus habeat hec bona in propriis, cum tamen operando sic circa illa serviret communitati, committeret in sabbato opus illicitum, cum pro tempore quo soli Deo servire debeat serviat creature, et sic opera que gracia lucri temporalis vel delectacionis sensualis in ferialibus forent licita in diebus feriatis forent servilia; et illa vocantur famosius semper servilia. Patet secundo quod Iudei irracionabiliter arguerant Christum de violacione sabbati, faciendo miracula, predicando vel alia que pure ad cultum Dei pertinent operando, cum de lege eorum licet bestiam de puteo extrahere in sabbato, quanto magis hominem de fauce dyaboli, ut arguit Salvator phariseis Matt. XII. Unde ad exemplandum nobis opus beneficiencie in sabbato faciendum ut sic ad honorem Dei perfeccius expendamus

All sinful work is peculiarly servile work.

Other servile work forbidden on the Sabbath unless done for the service of man.

Any work done for the sake of gain or of sensual pleasure though permissible on weekdays is servile work on the Sabbath.

Mistake of the Jews who accused Christ of Sabbath-breaking, but were refuted by Him (Matth. 12).

2. C: *incontinencia.* ILM: *concupiscencia;* ib. BI: *quia.* 6. G: *ad que* om. N in marg. addit. 7. EFGILNO: *Colere enim.* B: *Colere vere.* 7. A: *sacram.* 10. ACDEFGHIKLMNO: *providam.* 15. CFGHLNO: *ut.* 15, 16. EGHILNO: *bona fortuita.* 16. C: *dicere;* ib. K: *parere.* 17. I: *bene* om. 18. I: *communitati hominum.* 19. AD: *prohibetur.* 20. C: *unde sed.* D: *licet* om. 21. CEHLNO: *sic operando circa;* ib. C: *serviret in sabbato.* 24, 25. C: *delectabilis spiritualis.* 25. FL: *festivis.* 26. B: *et illa — servilia* om. 27. GM: *Iudei* om. N in marg. addit.; ib. C: *arguerent.* 29. C: *pertinet* 31. A: *hominem Dei.* M: *homo;* ib. FIMO: *de fonte.* 32. K: *Matth. XV.* 33. EIGKLO: *exemplando.* M: *explanando;* ib. I: *beneficencie.* 34. EFGHILMO: *faciendo.* K: *faciendum* om.; ib. C: *et sic.*

27. Serm. IV, 421.

diem dominicum, communiter fecit miracula et opera pietatis in sabbato, ut patet Ioannis V, VII et VIII capitulis.

Whosoever commits a sin on the Sabbath day, is a breaker of the Sabbath.

Patet tercio quod quomodolibet peccantes in sabbato maxime solvunt ipsum, quia opus maxime servile perpetrant in sabbato in quo Deus summe offenditur. Cum enim necesse sit hominem continue aliquid operari et iterum cum existens in mortali peccato quicquid fecerit continue peccat mortaliter, patet quod omnis peccator in sabbato faciendo opus maxime servile maxime solvit diem dominicum. Ideo non credatur quod ociantes vel aliter torpentes accidia observent sabbatum, quia Ezechielis III, 27 scribitur: *Qui quiescit quiescat;* qui quiescit scilicet corpore quiescat et mente; quod non fit nisi ex caritate turbo secularium tumultuum sit expulsus. Ideo turpiter peccant putantes se sabbatizare qui quiescentes ab operibus servilibus in commessacionibus, ebrietatibus, turpiloquio, vaniloquio, scurilitatibus, ludis theatralibus vel aliis seculi solicitudinibus occupantur. Sabbati quidem observancia est omnimode figuralis, quoad preteritum de requie Domini post opera sex dierum, quoad futurum de requie beatorum et quoad presens de cultu sabbatizancium. Sicut enim sabbatizans exutis vestibus servilibus indutus est splendide quoad corpus, sic debet cultus anime correspondere tanquam figuratum figure, ut scilicet exutus mente a mundi solicitudinibus et curis serviiibus colat tunc Deum in lucida caritate.

Examples.

Virtutes enim sunt vestes splendentes anime. Et propter talem figuram licet Christianis servantibus caritatem pasci in sabbatis magis laute. Tobie II, 1—2 scribitur: *Cum esset dies festus Domini et factum esset prandium bonum in domo Tobie, dixit filio suo: Vade et adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, ut epulentur*

1. K: *diem domini;* ib. K: *cum communiter.* 2. BEIKN: *et 9º.* G: *Ioh. 7 et 9.* H: *Ioh. 5 et 9º.* 3. F: *capitulo.* 4. I: *quandolibet.* 5. FIM: *qui opus.* L: *quoniam opus.* 7. I: *necesse est sit.* 12. H: *vel alia.* K: *vel aliqua.* L: *vel alio torpentes ocio;* ib. I: *aliter* om.; ib. I: *torpentes ocia.* 14. F: *specie corpore.* L: *supple corpore;* ib. ABD: *et* om. 15. I: *cum ex;* ib. B: *ex* om. G: *nisi in turbo.* M in marg.: *turbacio.* K: *turbe.* 15, 16. I: *fit expulsus.* 17. ABDFHLMO: *sensibilibus.* GN: *secularibus.* 18. B: *vaniloquiis* om.; ib. FIKL: *scurilibus.* 19. H: *cum aliis;* ib. EL: *aliis mundi;* ib. G: *occupatur.* 21—22. I: *post — requie* om. 22. ACDEHLNO: *bonorum.* 22, 23. I: *quoad tempus.* 23. N: *cultu sabbatismum* (sic). 24. I: *visceribus.* E: *vestimentis.* 25. HL: *correspondenter.* 27. F: *et curis servilibus* om.: ib. B: *colit.* 29. F: *splendide.* 30. I: *figuram* om. 31. B: *pasci* om.; ib. I: *cum Tobie.* 32. B: *esse.*

nobiscum. Et eadem sentencia patet Neemie VIII: *Ite*, inquit, *comedite pinguia et bibite mulsum, et mittite eis qui non preparaverunt sibi, quia sanctus dies Domini est: nolite contristari.* Sabbatum enim nostrum figurat refeccionem beatorum in patria. Unde secundum Lincolniensem totum sabbatum expendi debet in mente, verbo et opere in quadam excellencia laudis Dei. *In mente* legem Domini meditando, celestia contemplando, et que ad edificacionem ecclesie et complecionem mandatorum Dei pertinent ordinando. *In voce* devote orando verbum Domini predicando aut in verbis exhortatoriis et caritatem gignitivis proximis communicando. *In opere* ecclesie limina visitando, opera misericordie adimplendo, et proximos lucrifacientes beneficienciam impendendo.

Grosseteste's doctrine to keep the Sabbath in spirit, word, and deed: in spirit by meditation, in word by prayer, in deed by church-going and charitable works.

Et patet quomodo dies festi ex condicionibus in nobis oppositis vertuntur in dies lugubres. Cum enim sanctum secundum Originem dicitur a communi usu ad cultum Dei specialiter deputatum, hunc cultum evertimus ad cultum mundi, carnis, dyaboli et peccati; cum non meditamur legem Domini sed Quirini, non mandata Salvatoris sed Cesaris, non precepta capitis Ecclesie qui est Christus sed temporalis pontificis. Et ubi diebus dominicis contemplaremur opus creacionis, reparacionis et informacionis, opus eciam iudicii finalis et beatitudinis eternalis, que omnia fiunt die dominico, econtra pervertimur ad superbum quinarium, quomodo temporalia conquiremus, iniuste quesita palliemus, adversarium

Not such our usual practice.

1. N: *patet in.* 3. C: *paraverunt.* K: *preparaverit;* ib. I: *qui sanctus.* 3, 4. FLO: *et nolite.* 5. AD: *bonorum.* EFGHIKLMNO: *sanctorum.* M: *beatorum* om. 7, 8. I: *In mente Dei meditando.* 8. EFGLNO: *legem Dei;* ib. F: *et que* om. 10, 11. N: *verbum Dei.* 11. C: *exhortariis.* F: *exhortativis et.* 11, 12. EIL: *exhortativis aut caritativis gignitivis.* GN: *exhortativis, caritativis, gignitivis.* 12. ABCDFHM: *caritatis gignitivis.* 14. GK: *proximis;* ib. ABCD: *lucrifaciens;* ib. H: *beneficia.* 15. GHKLMNO: *in* om. 16. EGHLNO: *appositis;* ib. I: *enim* om.; ib. NO: *sanctum* om. 16, 17. AC: *sanctum Originem.* B: *suum Originem.* 17. GM: *dicitur actos usu ad.* I: *dicit actum usu ad cultum;* ib. K: *usu* om. 18. ABEFGHIKLMN: *separatum:* ib. G: *ad hunc cultum.* 19. K: *et diaboli.* 20. I: *Quiarinii.* M: *sed querimus.* E: *Quirini.* Correxit in marg.: *Quinarii.* 21. M: *vel cesaris;* ib. EKMN: *caritatis ecclesie.* 22. N: *Et* om.; ib. C: *in diebus.* 23. F: *contemplaremur.* 24. A: *eciam* om. 25. L: *dominica die.* 25, 26. HK: *pervertuntur.* 27. EHIO: *conquireremus.* G: *conquerare-mus.* N correxit. F: *perquireremus:* ib. *palliemus;* sic codd.

1. II Esdrae VIII, 10. 17. Origenis in Exod. Hom. VIII. Opp. tom. II, 356. 22. Vide supra p. 210 et est depromptum e tractatu Roberti Grosseteste.

subdole decipiemus, honores mundanos adquiremus et in corporis voluptatibus quiescemus.

We spend our Sabbaths not on thoughts of peace and the common Good, but on idle things, as quarrelling, scolding, &c.

Et tercio non cogitando cogitaciones pacis et non affliccionis que sonant ad bonum commune sed pocius cogitaciones litis et contencionis que videntur sonare in comodum personale, occupamus nos secundum intellectum et affectum interioris hominis stercora amplexando. Et sic cum anima informatur rebus quibus afficitur, patet quod ymago que iuxta primum mandatum debet esse Deo similis in amore in monstrum horribilissimum est conversa. Econtra tamen debemus in diebus festivis omnes sensus nostros colligendo in veritates increatas ipsas quiete suspendere et a solicitudine sensibilium quantum possumus alienare, quia Ecclesiastici XI, 10 scribitur: *Fili, ne in multis sint actus tui.* Turbacio igitur talis erga plurima dispergit radios prime lucis, sicut arbor curva, nodosa aut ramosa eclipsat ab arbore radios luminis corporalis. Et cum *ex habundancia cordis os loquitur*, patet quod non orando sed litigando, conviciando aut scandalizando diem festum expendimus. Quomodo ergo obtinebimus quod tam derisorie atque prepostere a Domino postulamus, non predicando sed scurilitates que secundum Apostolum *ad rem non pertinent* et ociosas mundi fabulas seminando. Quomodo ergo ex omni verbo ocioso quod locuti fuerimus reddemus racionem in finali die dominico, qui non verba exhortatoria sed irritatoria, in malum conspiratoria vel detractoria seminamus. Et sic non sacras lecciones legendo sed devotos deridendo, non narraciones de fide et moribus audiendo sed cantilenis et adulacionibus cum aliis sonis musicis per totum postprandium intendendo, ubi visum pascimus impudicis aspectibus,

The clergy, too, sin by keeping their eyes more on pomp and suchlike things than on the true service of God.

1. FI: *deciperemus . . . adquireremus.* E: *adquireremus;* ib. H: *decipiamus;* ib. EFKO: *quiesceremus.* 1—2. I: *et — quiescemus* om. 2. B: *quiescamus.* H: *quiesceremus.* 3. I: *cogitacionis.* 3—5. I: *et non — contencionis* om. 4. FGM: *affliccionesi;* ib. H: *ad bonum cause.* 5. B: *limitis;* ib. F: *contenciones;* ib. B: *sociare.* 6, 7. GMN: *intentum et affectum.* 8. GIKNO: *animus;* ib. M: *racionibus quibus.* G: *infirmatur racionibus.* N correxit. 11. CDEHIKMO: *eversa.* GF: *est versa;* ib. EKLO: *cum debemus.* 12. F: *nostros diligendo;* ib. N: *in virtutes.* 13. FK: *ipsos.* 14, 15. B: *Eccli 5.* 15. GKM: *Fili mi;* ib. I: *nunc in.* 16. FHIMNO: *ergo;* ib. N: *cira plurima.* 17. I: *radiosa;* ib. I: *aut — arbore* om. 17—18. B: *ab — cordis* om. 23. B: *non* om. 26—27. I: *dominico — sed* om. 26. N: *quia non.* 27. B: *irratoria.* M: *irritata.* 29. M: *devotas;* ib. D: *non* om. 30. K: *et* om.; ib. I: *adulacionis.* 31. C: *misticis.*

18. Matth. XII, 34; Luce VI, 45. 23. Eph. V, 4.

tripudiis et coreis de quibus conqueritur Dominus per prophetam Ysaiam V, 12: *Cithara et lyra et tympanum et vinum in conviviis vestris et opus Domini non respicitis nec opera manuum eius consideratis.* Verumptamen secundum Lincolniensem cum fluxus diei festi signat septem etates nostre periodi, debemus versus finem diei post meridiem instare solicite, arguendo nostram desidiam, obsecrando divinam assistenciam et increpando proximorum perfidiam, ut docet Apostolus II. Thim. IV, 6: *sciens quod tempus sue resolucionis instat.* Debemus, inquit doctor, recolere quod Dominus deambulans ad auram post meridiem Adam et uxorem eius de peccato gule dampnando redarguit. Non ergo ingurgitemus nos in hora meridiana, ut perdendo quod meruimus in hora antemeridiana audientes vocem Domini in hora postmeridiana timeamus, erubescentes anime nuditatem. Sicut enim motus naturalis velocitatur versus finem ex secundo de Celo XXXV, sic debet motus nostre peregrinacionis quo naturaliter tendimus ad requiem beatificam ut ad finem. Et hinc secundum Apostolum I. Thess. debemus cogitacione, verbo vel opere sine intermissione orare, ut Salvator Luce XVIII, 1: *Oportet semper orare;* quod exprimit Ecclesiastes IX dicens: *Quodcumque potest manus tua, instanter operare.* Sed nos in sabbatis non ambulamus ad cimiterium sed ad campum, non ad ecclesiam sed ad tabernam, non ad cancellum sed ad cellarium, non operibus elemosinarum insistimus sed nos ac nostros complices gulose pascimus, histrionibus, meretricibus et tirannis bona Christi distribuimus et beneficiencie proximorum obliti vel eos deterioramus vel iniuriando bonum anime retardamus. Omnes ergo tales, secundum Augustinum in Decem Cordis solvunt

Instead of following Grosseteste's warning,

we clergy do sinful things on the Sabbath. Instead of going to church, we hasten to taverns, instead of almsgiving we behave gluttonously &c.,

1. K: *conqueritur* om. H: *loquitur.* 2. FIKMN: *Cythrara lyra.* 3. I: *respicis.* 5. G: *Dei festi;* ib. IL: *significat.* 16. F: *sue* om. 11. E: *inquit docere;* ib. GL: *doctor* om. GN: *recolere docere.* L: *docere recolere.* 13. DFGINO: *dampnando* om. K: *gule dampnando* om.; ib. F: *et arguit.* 14. IK: *in aura mundana.* EN: *in aure meridiana.* O: *aura meridiana;* ib. AD: *et perdendo.* H: *ut nec.* 15. F: *ante meridianam.* G: *ante meridiem.* 16. H: *erubescentem.* 17. CGIKLMN: *intenditur versus.* 18. B: *Ep. 2º.* F: *Exodi II de celo 35 cº.* 22. A: *ut — orare* om.; ib. FGHIKLMNO: *et Salvator;* ib. I: *oportet sperare.* 23. I: *Eccli.* F: *Ecclesiasticus;* ib. HIK: *dicens* om.; ib. I: *Quicunque.* G: *Quantumcunque.* M: *Quidcunque.* 24. B: *tua facere;* ib. G: *incessanter.* 25—27. I: *sed ad — cellarium* om. 26. K: *capellam.* 29. AD: *maretriciis.* N: *et meritricibus;* ib. I: *eas.* 31. B: *omnes igitur.* 32. ABCD: *in de cordis.* EO: *In De decem.*

18. Aristoteles, De Caelo II, cap. VIII, XII. 23. Eccl. IX, 10. 32. St. Augustini de Decem Chordis, vide infra.

sabbatum per opus peccati, quod est opus summe servile, tam sanctum tempus nobis impensum in tot insolenciis expendendo.

and, thus, do servile work contrary to the commandment.

Quomodo queso parando nobis prandium ob pompam seculi, comedendo, loquendo vel faciendo quicquam in sabbato quod non sit necessarium dirigens ad quietem que est sabbatum finale, non committimus in sabbato contra mandatum opus servile? Patet ex descripcione operis servilis quod supine committimus, in tantum quod longe minus malum foret nobis facere opera rusticana, quia ut sic faceremus bonum opus de genere, ecclesie Dei utile, et preservaremus nos a graviori crimine. Unde beatus Augustinus in libello de Decem Cordis loquens de sabbatismo Iudeorum: *Vacare*, inquit, *voluerunt ad nugas atque luxurias. Melius,* inquit, *faceret Iudeus in sabbato in agro suo aliquid utile quam in theatro sediciosus existeret. Melius femine eorum in sabbato lanam carperent quam toto die in neomeniis suis impudice saltarent.* Et sic indubie est de nobis. Unde secundum doctores licet omnia peccata sint in mandato isto prohibita, specialiter tamen peccata carnalia, sicut peccata spiritualia prohibentur in primo et peccata mundialia in secundo. Iste enim ternarius peccatorum opponitur quadam proprietate trinitati, cui secundum Augustinum ad inquisiciones Ianuarii ista tria mandata per ordinem correspondent.

To abstain from sin is the most perfect observance of the Sabbath.

Preservacio igitur a peccato est necessariissima et perfectissima sabbatizacio, quia alia non valet nisi virtute illius; nec opus inficit sabbatizantem nisi de quanto peccatum prius inficit. Et hinc secundum Bernardum preponuntur festis vigilie, ut vigilemus in penitencia, attendentes si in peccato vel negligencia

1, 2. EFGHO: *maxime servile.* 2. F: *tam secundum.* 2—3. D: *nobis — expendendo* om. 5. GN: *vel loquendo;* ib. I: *vel* om. 8. B: *Patet igitur.* 9. FGILMN: *quod superius.* K: *supreme.* C: *summe.* O: *summe comittimus vel supine.* 9, 10. G: *quod legem.* N correxit. 10. H: *malum esset;* ib. B: *rusticialia.* EFGHKLN: *rusticalia.* 11. N: *facere;* ib. C: *de bono.* 13. ACD: *beatus* om.; ib. KM: *in de libello.* G: *in libro.* 17. M: *sediosus;* ib. I: *existent;* ib. I: *in sabbato* om. 18. IM: *in comediis.* N correxit. 19. I: *Et sic — nobis* om.; ib. ABD: *doctorem.* GN: *omnes doctores.* 20. F: *sunt iure mandato.* GN: *sint iure mandata.* K: *iuris mandato.* H: *in tercio iuris mandato.* 21. FI: *mortalia sicut.* 22. CEGILNO: *mundana.* 23. FGHLMNO: *Ille enim.* 24. EFILO: *cum secundum.* 26. FHILNO: *ergo.* 26, 27. H: *est necessitacio.* 27. GN: *verissima et perfectissima.* 28. C: *in virtute.* 30. B: *preponunt.* 30, 31. F: *in penitenciam.*

13. St. Augustini Sermo IX (De decem Chordis) Opp. tom. V, 75. 24. Opp. tom. II, 213. 30. Bernardi Sermo in festo SS. Petri et Pauli. Opp. II, 403.

prius dormivimus. Et ex hinc sanctum cuius festum sequitur preoccupemus in confessione, ut in die sequenti meritorie laudemus Deum in sanctis et intercessione eorum habeamus eum propicium. Consideret ergo quisque nostrum statum suum cum primo parente cui Genes. III, 9 dictum est: *Adam ubi es?* et iuxta sui indigenciam procuret sibi attornatum vel advocatum in celis, ne tanta hereditas deperdatur. *Si,* inquit Bernardus, *sanctus fuit potens, sagax et benevolus in terris ad orandum pro fratribus suis miseris, quanto magis in celis, ubi est omnipotens sue voluntatis, omnisciens quoad indigenciam nostri status et omnivolus ex cremento purissime caritatis. Beata quidem patria caritatem vie non minuit sed augmentat, nec beatus quia impassibilis ideo incompassibilis, quin pocius viscera misericordie intencius pro nobis induit, cum ante fontem misericordie nunc assistit, et eo potissime quo novit Deum pro nobis disponere quod ante complementum nostre peregrinacionis nec beatorum numerus nec eorum beatitudo erit finaliter consummata.* Sed consideremus sanctos nec isti procuracioni intendere nec Deum ipsos audire, si non nos ipsos a peccatis pristinis expurgamus et operi meritorio sedule insistamus. Sed, heu! hodie in ecclesia diebus festivis populus plus gule, luxurie, contencionibus et maleficiis intentus quam per totum residuum septimane, sic quod in facto dicit cum infidelibus illud Psalmi LXXIII, 8: *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.* Tempus enim quod est Dei servicio specialiter deputatum est econtra per ipsos appropriate servicio dyaboli dedicatum, in tantum quod Deus signanter dicat christianis illud quod olim dixit Iudeis Ysaie I, 13: *Ne afferatis ultra sacrificium frustra: incensum abhominacio est mihi. Neomeniam et sabbatum*

Therefore vigils are held before all festivals so as to make us prepare ourselves carefully for the solemn occasion.

But now-a-days, the people indulge on festivals more than on work-days in gluttony, in lust, in quarrels, and in other vices.

1. E: *Et* om. K: *Et hinc.* 1, 2. G: *sanctum eius sequitur.* N correxit. 3. K: *Deum* om. 4. AB: *quisquis.* 5. GIKNO: *nostrum* om. 6, 7. F: *procurret.* G: *pertinet sibi.* N correxit. 7. ABD: *sibi* om.; ib. I: *actornant.* M: *actoriatum.* E: *actorem vel.* G: *octoniatum.* N: *auctorem vel.* O: *attornatum vel* extinctum. 9. HI: *atque benivolus;* ib. C: *ac.* 12. C: *incremento;* ib. K: *sue purissime.* 13. C: *caritative;* ib. G: *vie* om.; ib. B: *imminuit;* ib. H: *augmentavit.* 14. B: *nunc beatus.* FI: *ut beatus.* 15. B: *pocius vitam;* ib. LO: *intensius.* 16. AD: *assit.* 17, 18. GMN: *quod ante completum.* 18. B: *nec beatorum beatitudo est.* 20. K: *sanctos ut isti procuracione.* 21. B: *opere;* ib. I: *misericordie.* 25. BC: *in festo.* K: *in sancto.* 26. K: *Psalmi 3ii.* 28. GINO: *specialiter* om. 30. FM: *dicit;* ib. K: *illud* om.; ib. FM: *olim* om. 31. GKNO: *Ne offeratis;* ib. M: *frustra.* 32—1. M: *mihi erroneum et festivitates.* 32. K: *Neomenia.* G: *Neomeniis;* ib. G: *et sabbatum* om. N addit in marg.

8. l. c. p. 404.

et festivitates alias non feram, iniqui sunt cetus vestri. Constat quidem ex dictis alibi quod sacerdos prevaricans et populus criminosus faciendo bonum opus de genere peccata accumulant, in tantum quod de gente christiana potest hodie vere dici illud Trenorum I, 7: *Viderunt eam hostes et deriserunt sabbata eius.* Iudei quidem et pagani derident nimirum modum sabbatizandi christianorum in preparacione victus et ornatus superflui, cum corpus et ventrem colunt precipue die festo. Hinc Malachie II, 3 sacerdotibus dicitur: *Dispergam super vultum vestrum stercus solempnitatum vestrarum, nam ventres deificantes festivant stercora.* Nec est putandum quia opera servilia que alio tempore sunt licita sint in festis prohibita, cum cultus Dei et cultus agri ex supradictis se distrahunt. Mandatum quidem Domini, Exodi XX et Levitici XXIII excludit opera servilia pro die sabbati, in tantum quod collector lignorum in sabbato lapidibus est obrutus consulto Domino, ut patet Numeri XV, 32; nec licuit in sabbato manna colligere, Exod. XVI; nec ultra mille passus incedere, quod est *iter sabbati*, Actuum I, 12. Nos igitur christiani colligimus ligna in sabbatis qui accumulamus opera servilia ad preparandum pastum eterni ignis; modicum igitur curat de bonis patrie qui dimisso precepto Domini de quiete in sabbato laborat anxie pro perquirendis transitoriis bonis vie. Consideremus igitur quantum detestabile foret arare vel fodere in presencia hominum locum sanctum, longe detestabilius est in presencia angelorum arare vel fodere in sancto sabbato vel exercere aliquod servile officium. Senarius enim dierum concessus ad operam signat quod in ferialibus diebus operabitur homo serviendo mundo, de quanto opus est necessarium ad finem quietis post diem iudicii.

Therefore Jews and pagans scoff at the Sabbath keeping of Christians.

2. M: *Constat enim.* 5. E: *et vere.* 6. I: *sabbatum eius.* ACDGIM: *sabbata sua;* ib. F: *Iudei quidem* om. L: *Iudei enim.* 7. A: *modis.* 10. Codd.: *Disperdam.* 11. I: *vultus.* 12. B: *est* om. 13. F: *sit licita.* 14. C: *prohibita — agri* om. 15. I: *subtrahunt.* 16. GIN: *Exo. 2º;* ib. GI: *13.* 20. O: *inter sabbati.* 21. F: *Actum primo;* ib. EFHIKMN: *ergo.* 22. I: *qui — servilia* om.; ib. EFGLNO: *quia.* 23. G: *pascam.* N: *post pastum;* ib. EFHIKMN: *ergo;* ib. FGILO: *curant.* 24. K: *que;* ib. I: *precepto domini* om.: ib I: *quietate.* 25. FILO: *laborant;* ib. N: *pro querendis;* ib. C: *bonis die dominico.* G: *bonis temporalibus vie.* N: *bonis temporalibus.* 26. B: *Consideremus quam;* ib. GMNO: *ergo.* 27. I: *lutum factum longe.* 28. I: *sabbato vel* om. 29. M: *vel fodere* om.; ib. G: *aliquid.* 30. F: *Senarius vero.* G: *Senarius numero concessus ad opera.* N: *Senarius numerus concessus ad;* ib. F: *contensus;* ib. GINO: *significat.*

Unde ad denotandum quod illud opus nec debet esse in ociantibus diminutum nec in avaris superfluum, signanter notatur tempus huius operis per numerum senarium; cuius omnes partes simul sumpte nec excedunt suum totum superflue nec ab illo deficiunt diminute. Unde cum totum tempus vie sit vigilia ad sabbatum ultimum, potest prelatus ex causa racionabili dispensare cum subditis, ut manualiter operentur; oportet tamen in tali dispensacione diligenter attendere quod opus illud habeat necessitatem a finali requie sibi impositam; quod est in mundanis durum discernere. Deus tamen non dispensat, ut homo exerceat in sabbato opus servile pro illo tempore. Et ne sophisticetur cum Deo, septem prohibet pro tempore sabbati a labore. Nam cum consencientes et agentes sunt pariter puniendi, prohibet sex que homo potest prohibere in sabbato ne laborent: scilicet filium et filiam, servum et ancillam, advenam et iumentum. Unde II Esdre XIII, 19 legitur quod nedum prohibuit exteros *claudendo portas* mercari in sabbato sed manu valida prohibuit negociatores et vendentes venalia extra muros. Quo contra Ezechielis XLVI, 1 precipitur quod *porta atrii interioris que respicit ad orientem erit clausa sex diebus in quibus opus fit; die autem sabbati aperietur;* quod est mistice intelligendum de exercicio cultus Deo debiti pro die festo. Nam secundum Lincolniensem septem hostia erunt aperta pro sabbato versus celum et clausa undique versus terram. Primum erit tanquam vir, mulier vel utrumque, scilicet porcio mentis superior, secundo liberi duplicis sexus erunt porcio mentis inferior, que nunc ut masculus tendit viriliter circa difficilia et nunc ut mulier occupatur tardius circa mollia. Duo servi sunt sensualitas ut secundum has differencias participat racione. Iumentum vero est

A spiritual superior may permit work on Sunday, but only for cogent reasons.

There are seven who are forbidden to work on Sunday: the father of the family, the son, the daughter, the manservant, the maidservant, the stranger within his gates, and the cattle.

Ezechiel 46, 1 is, according to Grosseteste, to be interpreted as referring to keeping the Sabbath.

1. C: *quod nec:* ib. C: *idem opus.* 7. ACDGHKMNO: *ultimatum.* I: *ultimam.* 10. I: *sed impositum.* G: *imposita.* 13, 14. F: *prohibet* om. 14. C: *Nam quia;* ib. FGHIKLMNO: *cum* om. 15. EL: *pariter puniuntur vel sunt puniendi;* ib. O: *septem prohibet.* 16. K: *quo homo.* 17. BFI: *et* om. *before filiam.* 18. M: *quod* om. 20. H: *negociaciones;* ib. I: *vendiciones.* 22. GN: *inferioris;* ib. B: *qui.* 23. B: *in* om. 24. H: *aperientur.* K: *aperitur.* 26. ADFGHILMNO: *Septem hominis.* K: *horis.* 27. F: *et talia undique.* GN: *et clam undique.* 28. D: *est tanquam;* ib. C: *mulieri.* FGIKLNO: *vel mulier;* ib. EFGHIKLNO: *vel utraque.* 29. I: *libri.* 30. I: *inferiores;* ib. FGHKLMNO: *nunc* om. 31. I: *et mulier.* 32. Codd.: *2º;* ib. ABDEGIKLMNO: *servi est.* FO: *Secundo servi est;* ib. GN: *sensibilitas.* 33. GMN: *pertinuit.*

26. De ostiis tabernaculi Lincolniensis disserit Dictis LII et CI, sed non pertinent ad supradicta.

pura sensualitas et advena est habitus adquisitus. Omnia enim ista debent sopiri in sabbato versus terram et ad contemplandum celestia aperiri. Ultimo pro causa observancie sabbati subdit textus: *Sex enim diebus fecit Deus celum et terram, mare et omnia que in eis sunt, et requievit die septimo; idcirco benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum.* Inter alias vero causas ordinis operis sex dierum dignatus est Deus ponere illum ordinem nobis exemplum quomodo, quando et propter quid debemus ipsum colere serviendo. Sicut enim Deus quiescit eternaliter in se ipso, sic debemus cavere ab opere servili pro nostro perpetuo. Et sicut Dominus sex diebus temporis vel ordinis fecit tres mundi partes cum suis contentis, sic secundum Lincolniensem voluit a tribus maneriebus hominum in sabbato ipsum coli; scilicet a contemplativis qui sunt in celestibus conversantes, ab activis qui sunt terrestria meritorie disponentes et ab inchoantibus penitenciam qui licet sint in contricione et dolore amaro mundialia deserentes, tamen sunt vicissim victi ex lubricitate et sic ad actus mundi illicitos sepius relabentes. Requievit itaque Deus die septimo a condenda nova specie creature, licet usque modo operatur tota trinitas, individua creando, creata conservando et gubernando; voluitque nobis quietem suam eternam ostendere qua nullo extra se egens edocuit, quomodo nos post opera nostrorum sex dierum debemus in sabbato nostro pure serviendo sibi intendere.

God gives the work of creation as an example to us how, when and why to serve and to adore him.

According to Grosseteste, they worship God in sabbath-keeping 1. who devote themselves to heavenly things, 2. who conduct worldly affairs in a meritorious manner and 3. who desert worldly business in contrition and pain, however often they may relapse.

Et secundum Augustinum II De Civitate Dei, XIX capitulo requievit, quia nos requiescere facit.

1. AB: *est* om. 3. I: *apiri;* ib. F: *Ulcio.* 4. K: *sex tantum.* 6. CL: *diei septimo;* ib. EFGHIKLMNO: *benedicitque.* 8. I: *Dominus;* ib. KL: *ponere nobis illud exemplum.* N: *illum nobis exemplum.* 10. K: *Deus* om. 12. F: *pro puro.* H: *pro modo;* ib. I: *Et sic Deus.* EFKNO: *Sicut Deus.* 14. B: *et sic;* ib. A: *secundum* om. 15—16. I: *maneriebus — scilicet* om. 15. F: *maneribus.* 16. H: *contemplantes et conversantes.* 17. HN: *que sunt;* ib. G: *meritoria.* 19. ABD: *in* om.; ib. I: *dolore amoris.* KM: *amore.* EFHO: *amare.* GN: *amore mundi et alia.* O: *mundi amare alia;* ib. CFGHIK: *deferentes.* N: *differentes.* 20. IK: *et tunc sunt;* ib. A: *ad* om. 21. C: *Requievit enim;* ib. FI: *Dominus.* 22. H: *creature* om. 24. I: *voluit quod.* K: *voluitque dominus.* 25. M: *eternam* om.; ib. I: *quia.* K: *qua ullo.* 26. O: *edocuit nos quomodo;* ib. K: *nostrorum* om. 27. B: *diebus.* 28. BCEGHKLNO: *Et sic.* 28, 29. FM: *II De Trinitate 29° c°.* EK: *XI de Trinitate 19.* GN: *de Trinitate et nono.* 29. BC: *11 cap.* F: *10° c°.* B: *29 cap.;* ib. ABCDHKLMO: *fecit.*

4. Exodi XX, 11. 28. Recte De Civitate Dei XI, cap. VIII: Significatur requies eorum qui in illo requiescunt et quos facit ipse requiescere.

Sic enim dicimus figurative domum letam et librum iocundum intelligentes methaphorice pro contentis. Deus autem est domus in qua beati habitant, liber vite in quem cum respiciunt iocundantur; ideo finaliter propter istam requiem debemus omnia opera nostra dirigere, et aptando nobis hic tempus ad hoc arras huius quietis paulisper sapere. *Vacate,* inquit Psalmo XXXIII, 9, *et videte quoniam suavis est Dominus.* Et ista requies per Spiritum Sanctum inflammantem ignem nostri amoris quo transferamur in illam requiem figuratur. Sed quia ignis non inflammat materiam humidam vel terrestrem, ideo precipimur animam nostram pro sabbato a sollicitudine terrestrium et fluxibilium exuere et gulam atque luxuriam specialiter precavere, cum secundum illa vicia, quietis patrie obliti, a cultu Dei summe distrahimur. Ideo propter has ollas ebetantes memoriam dicit textus: *Memento* etc. Unde secundum Ieronimum contra Iovinianum *nihil tantum obruit animam ut plenus venter et exestuans,* quia est materia, unde ventus dyaboli et exaltacio mundi personam excuciat omniquaque. Ysaie LVII, 20 scribitur: *Impii quasi mare fluens quod quiescere non potest. Venter,* inquit Ieronimus, *mero estuans cito spumat in libidinem.* Tales itaque non sabbatizant, dirigentes operam suam ad pacem vel requiem eternam in Spiritu Sancto, sed ad laborem ignominiosum cum dyabolo, qui tanquam crudelis dominus hic eos importune exagitat. Deus autem benedicendo diei septimo ipsum sanctificavit, quando quiete sue fruicionis nos benedictos et sanctos illo tempore figuravit.

The blessed are resting in God.

We must aspire to attain this rest.

But our mind is often turned aside by earthly cares.

Whosoever does not direct his attention to peace or eternal rest in the Holy Ghost, but to ignominious work with the devil, is not keeping the Lord's sabbath.

Cum autem facilius cognoscimus quid non sit Deus quam quid sit in sua essencia, signanter movetur appetitus

2. C: *mothanomice.* 3. M: *libri.* 3, 4. I: *libere vite quem;* ib. A: *in quo.* B: *in quam.* 4—6. I: *ideo — aptando* om. 4. F: *et ideo.* G: *et ideo si naturaliter.* 5. B: *ipsam;* ib. H: *deberemus.* 6. FGIKMNO: *nobis habitus;* ib. FIKMN: *adhuc.* GNO: *ad hoc* om.; ib. F: *atras huius.* 7. I: *Pauli semper.* 7—8. I: *Vocate . . . ut videte.* 7. BGIN: *XXXIII* om. 8. LN: *Et illa.* 9. I: *inflammare.* EGLMNO: *inflantem.* 10. A: *transformamur.* N: *transfiguratur.* 12. C: *in sabbato.* 14. CGHIKLMNO: *ista vicia.* 15. ABDF: *quietis proprie;* ib. B: *distrahuntur.* I: *distrahitur.* 16. C: *per has;* ib. CD: *atlas.* I: *telas.* GMN: *cellas.* F: *ancillas.* HKO: *cillas;* ib. GIN: *memoria.* 17. H: *Memento etc.* om. 18, 19. B: *venter diaboli exestuans.* N: *et estuans.* 19. C: *quod est;* ib. K: *et* om. 19, 20. CDLM: *exalacio.* 21. E: *fervens.* 22. F: *estuatus.* 24. I: *non ad pacem.* 25. I: *rigorosum.* M: *regorosum.* 25, 26. KL: *cum diabolus.* 17. CFHIKO: *beatificando.* 31. K: *quod sit.*

17. St. Hieronymi adversus Iovinianum lib. II, cap. XII. Opp. tom. II, III, p. 302.

rudis populi a quo caveri debeat in duobus mandatis Dominum diligendo, et in tercio mandato sub quadam figura quomodo, quando et quare debeat Deum diligere. Ideo solum mandatum de sabbato est mistice observandum, cetera autem literaliter sicut sonant. Unde nos christiani cognoscentes planius sensum huius mandati non tam stricte cavemus ab operibus corporalibus die dominico sicut Iudei rudes cavebant in suo sabbato. Licet enim nobis die dominico corporaliter operari, quicquid suadet pietas, movet utilitas vel urget necessitas, solum cavendo ab opere vel actu peccati, hoc tamen non faceremus solliciti circa mundum.

Unlike the Jews, the Christians are allowed bodily work on Sunday, provided it be allowed by piety, utility or necessity; they must, however, be very careful not to commit sin in this.

Sabbatism according to Origen.

Unde Origines super Levit. XXVIII: *Relinquentes*, inquit, *iudaicum sabbatum*, *qualis debeat esse christiano sabbati observacio videamus. Ergo si in sabbato nihil mundani geras, spiritualibus vaces, ad Ecclesiam veniens verbo Dei aurem prebeas*, *celestia cogites*, *de futura spe solicitudinem geras*, *venturum iudicium pre oculis habeas: hec est observacio sabbati christiana.* Unde christiano subtili licet in sabbato operari qui in operacione scit devocionem acuere et operando Dominum contemplari. Laicus autem ex defectu huius noticie debet a talibus laboribus abstinere. Unde talis distinccio fuit in veteri testamento. Aliter enim Iosue nec septem diebus muros Iericho circuisset Iosue VI, nec Machabei licite in sabbato pugnassent I Machabeorum II. Talia quidem multa opera corporalia et labores exercuerant in veteri testamento. Unde Lincolniensis dicit quod patres veteris testamenti cognoverunt misterium octavi numeri; aliter enim non inscriberetur titulus Psalmo VI, 1: *David pro octava*, nec circumcisio et multiplex oblacio tam signanter fierent die octavo, ut notatur Luce II, nec Ecclesiastes diceret XI capitulo: *Da partes septem necnon et octo.*

2. FNO: *dominum Deum.* 5. I: *sonat.* 7. BM: *caveamus.* 11. GN: *solummodo;* ib. ABD: *opere vel* om.; ib. F: *actum.* 13, 14. F: *Relinquentes iterum iudaicum.* 15. GM: *observacio christiano videas videas.* 16. H: *voces;* ib. AB: *venias.* 17: F: *prebeans* (sic). K: *prebens.* 19. H: *christiani.* 20. ABDFHILO: *in* om. before *operacione.* 21. FHLNO: *Deum.* 24. BCDFGHIMNO: *non septem.* 25—26. I: *nec — eorum II* om. 27. I: *exercuerunt.* 28. C: *veteres.* 29. GHIKLNO: *octonarii numeri.* 30, 31. GIK: *pro octonario.* 31. M: *octavo;* ib. C: *ablacio.* 32. C: *forent.* GNO: *fieret;* ib. I: *nec Eccli.* K: *Ecclesiasticus.* 33. GM: *ultimo capitulo.* N extinxit.

13. Origenis in Numeros, Homilia XXIII, Opp. tom. II, 749/50.
33. Eccl. XI, 2.

Sed sciverunt fide quod, antequam Messias rectificasset sabbatum, requiem in sepulcro, anime moriencium descendentes ad limbum non habuerunt plenam requiem sicut post resurreccionem, quando Christus aperiens ianuam captivam duxit secum captivitatem. Nos ergo debemus minus ad figuram velantem attendere et reccius dirigendo opera nostra ad finalem requiem aspirare, cavendo tamen a labili carecto lascivie pretextu talis licencie.

CAPITULUM DECIMUM NONUM.

For a due keeping of the Sabbath, it is necessary to know the method and virtue of prayer.

Every grown-up person ought to know the Lord's Prayer.

A definition of Prayer.

Hugo de St. Victore's division into *supplicatio*, *postulatio*, and *insinuatio*.

Kinds of *supplicatio*:

1. *Captatio*, to prepare and incline to make the mind of the hearer.

Ut sabbatizacio nostra sit Deo accepcior expedit parumper disgredi, declarando modum et virtutem orandi. Omnem catolicum decet in sabbato circa oracionem specialiter occupari, cum secundum Augustinum, libro de Orando Deo, necessarie sunt crebre oraciones, ne concepta devocio totaliter extinguatur; et ideo omnis adultus dispositus debet scire oracionem dominicam. Est autem oracio diccio vel faccio per quam mens hominis in Deum devocius elevatur. Et sumitur famosius pro oracione vocis, quam Hugo de Sancto Victore dividit in tres partes, que sunt *supplicacio, postulacio et insinuacio. Supplicacio est sine determinacione peticionis humilis et devota precacio. Postulacio est determinate peticionis inserta narracio. Insinuacio est sine peticione per solam narracionem voluntatis facta significacio. Supplicacionis autem tria sunt genera; scilicet captacio, exaccio et pura oracio. Captacio est quod fit ante postulacionem ad preparandum vel inclinandum animum auditoris, quod fit tripliciter. Primo cum aliquid dicitur quod personam vel causam orantis commendet, ut meritum suum aut indigenciam vel aliud consimile prenarrando. Secundus modus capta-*

1. ABCDKO: *sanctificasset.* 4. I: *sicut — resurreccionem* om. 5. K: *secum* om. 6. K: *volantem.* 8. E: 2º *c labi carecto.* 13. BFGH ILNO: *Omnem enim.* 15. H: *necesse sunt.* 16. C: *accepta.* 23. CD: *deteriate.* 24, 25. C: *narracionis voluntatem.* 25. I: *facti.* 30. L: *aut* om. 31. G: *aut aliud consimile preparando.* N correxit.

11. Vide Shirley, A Catalogue of the Original Works of John Wyclif p. 51, No. 44, but *De Virtute Orandi* is not a lost work, as we may see in this place. 14. Cf. St. Augustini Serm. CCLXXXIII, Opp. tom. V, 2280 et passim alibi. 18. De Oratione dominica vid. Opp. Min. 383—392, Serm. I, 197. Op. Ev. I, 267—307. Sel. Engl. Works III, 98—110. 20. Hugonis de St. Victore, De modo orandi Opp. II (Migne CLXXVI) 979 et seqq.

cionis est, cum aliquid in laudem eius proferimus quem oramus. Et tercius, quando personam vel causam adversarii ostendimus dignam odio adorati. Has autem species captacionis habet scriptura, nunc orantis indigenciam ostendendo, nunc excellenciam Dei manifestando et nunc machinaciones dyaboli recitando, ut sic supplicacionem nostram reddamus auribus Dei magis audibilem.

2. *Exactio,* to prevent the hearer forgetting the petition. Such reminders are pleasing to God.

Exaccio est quod fieri solet post postulacionem, ne peticio facta apud auditorem oblivioni tradatur. Sic enim, ut ita dicam, quadam importunitate vel instancia oratum memorem facimus tribus modis; scilicet quando aliquid de persona eius, de persona nostri vel causa nostra propter sedulitatem memorie recitamus. Hoc genus memoracionis licet videatur apud homines importunum, apud Deum tamen est gratum atque laudabile.

3. *Pura oratio,* in which the mind is so inflamed with the Love of God as to forget the contents of its petition. This is the most perfect kind of prayer.

In what terms supplication is expressed.

Pura vero oracio est, quando ex habundancia devocionis mens ita accenditur quod, cum se ad Deum rogandum convertit, pre amoris eius magnitudine et peticionis sui obliviscitur et amore eius quem videt perfrui desiderans ipsum peticione postposita concupiscit. Hoc genus uniforme et indivisum est inter hec tria perfectissimum, sic quod captacio timorem sapiat, exaccio spem, et pura oracio caritatem. Sciendum autem quod supplicacio quandoque fit per sola nomina sicut est illud: misericordia mea, refugium meum, susceptor meus, liberator meus, Deus meus, adiutor meus; aliquando per sola verba ut respice, miserere, attende, placare, et fac; aliquando mixtim, ut verba mea auribus percipe, Domine. Nec attendit supplicacio ad floridam rethoricam demulcentem, sed quanto intus affeccio devocior est atque fervencior, tanto vox est extra inculcior. Unde genus oracionis sonans in iubilum, quod pura oracio dicitur, puris nominibus explicatur;

2. GN: *tercius modus;* ib. H: *conversarii.* 3. H: *adorari.* 6. FGNO: *ad supplicacionem.* L: *supplecionem.* 7. G: *aures . . . audibiles;* ib. EFHIKLMNO: *audibile.* 12. F: *nostra.* 15: F: *tantum* om. ABCDEHIM: *tantum est.* 16. C: *vere.* 18. L: *converterit;* ib. CD: *magnitudinem;* ib. ILMO: *sue.* 20. CD: *preposita.* 20, 21. HIL: *Unde hoc genus et unitissime et indivisim.* MNO: *genus* (N: *et*) *unitissime et indivisim.* EFK: *unitissime et indivisum.* G: *et uniforme et indivisim.* E: *indivisim.* (Hugo de St. Victore: *Hoc genus orandi in forma est.*) 23. GN: *quandoque* om. 25. ACD: *et susceptor.* GN: *vel susceptor meus et liberator meus;* ib. KL: *et liberator.* 26. ABDK: *adiutor meus* om.; ib. IK: *aliquando alia per sola verba.* 27. G: *attende pro latere.* 28. I: *Domino;* ib. B: *et attendit.* K: *attenderit.* 29, 30. CD: *quanto magis.* 30. I: *est* om. 32. BHI: *pure;* ib. EO: *explicatum.*

29. Loosely quoted.

simplex oracio simul verbis atque nominibus sed captacio imperfectissima solis verbis.

Postulatio asks a definite petition in terms more or less urgent.

Postulacio est determinate peticionis inserta narracio, ut cor mundum crea in me Deus. Fit autem tripliciter, scilicet obsecrando, rogando et simpliciter postulando. Obsecracio est, quando vehemencior necessitas precibus devocioribus nos cogit insistere; in mediocribus rogamus, et in minimis simpliciter postulamus.

Insinuatio states the wish without actually asking for it and is employed in conditions of fear, confidence, or contempt.

1. Of fear, if a great person or matter is concerned.

Insinuacio est sine petitione sola narracione vel diccione facti voluntatis significacio, que fit tripliciter, scilicet timore, fiducia et contemptu. Timore, quando persona vel causa est magna, ut illud Marthe Ioh. XI: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Voluit enim quod Dominus suscitasset fratrem eius mortuum, sed pre magnitudine cause et reverencia persone extimuit et inde insinuare pocius quam postulare elegit; ut sic voluntas intelligatur et temeritas non reprehendatur, et ut sic ex insinuantis prudencia caveretur repulse obprobrium, sed exaudita consequeretur voluntatis effectum.

2. Of confidence, if the matter be easy, or if the person be benevolent.

Fiducia vero fit insinuacio, quando vel de facilitate cause vel benevolencia persone confiditur; et hinc desiderium non voce patenter exprimitur, ut est illud dictum Marie, deficiente vino in nupciis Ioannis II, 3: Vinum non habent; hoc enim privilegium materne reverencie deberi insinuat, quod quicquid racionabile a filio etiam insinuando postulat, sine repulsa obtineat, licet ex vocacione extranea nominis mulieris Christus edoceat quod non ex natura ab ea assumpta habuit, unde talibus miraculis coruscaret.

3. Of contempt, if person or matter be insignificant.

Tercio insinuacio fit contemptu, quando vel persona postulata est humilis vel causa modica sive vilis; et hoc dupliciter vel re vel reputacione; et sic prima insinuacio

1—2. I: *sed — verbis* om. 2. L: *imperfecta;* ib. ABDK: *puris verbis.* 3. C: *deteriate.* 4. GLN: *Deus etc.* 5, I: *scilicet* om. 8. GKLMNO: *simpliciter* om. 9. ABCDEFGHIKLM: *narracio;* ib. GN: *induccione.* FHM: *in diccione.* 10. MN: *significacionem que.* H: *signacio;* ib. F: *triplex timore . . .* 12. ACD: *ut inde.* 13. C: *fratrem suum.* 14. ABCD: *pro.* 15. C: *reverencie.* F: *in reverencia;* ib. CG: *exinde.* 15, 16. L: *et hinc insinuare.* 16. B: *eligit.* 17. B: *comprehendatur;* ib. F: *ex* om. 18. GN: *insinuatis;* ib. FGHLM: *caveret.* 20. GN: *quando de.* 24. G: *mature reverencie;* ib. I: *debetur.* EFGHMO: *debere.* LN: *deberi* om.; ib. A: *insinuat et.* 26, 27. FHK: *ex racione extranea hominis in litera* (?) *Christus edoceat.* 26. GHKNO: *ex racione extranea nominis.* 27. GK: *in literis Christus* (*in literis* *ш* *lr̂is* false pro *mulieris*); ib. D: *Christus* om. AC: *Christus Christi;* ib. G: *edocuit;* ib. G: *non est ex natura.* 28. C: *constaret.* I: *coruseat.* 30. CG: *utilis;* ib. K: *et* om. 30, 31. N: *vel vilis hoc dupliciter.* G: *hoc est dupliciter.* 31. C: *quadrupliciter.*

3. Psalm L, 12.

competit timidis, inchoantibus, imperfectis; secunda crescens ex fiducia amoris vel meriti convenit plus perfectis. Et tercia facta ex contemptu competit solum malis; soli quidem superbi peticionem suam Deo insinuant cum contemptu.

Being sinners, we have to entreat God very fervently,

Unde omnes peccatores sumus orando taliter viciati. Tali tamen specie oracionis insinuando contingit nos factis Deum devotissime exorare. Et patet quod omnes psalmi, omnis scriptura divinitus inspirata, immo omnis operacio facta in gracia sunt Deo tanquam oracio devocius porrigenda; ymmo expedit ad elevacionem animi in Deum quod in istis speciebus orandi congruis vicibus alternemus, ut nunc legendo historias Dei potenciam, misericordiam ac vindictam utrobique infinitissimam, benignissimam atque iustissimam ostendentes, nunc porrigendo peticiones nobis utiles secundum aliquem istorum novem modorum, et nunc legendo libros sapienciales et propheticales exhauriendo sapienciam, secundum quam possumus opera nostra secundum caritatis limites regulare.

and in all sorts of prayers, as contained in Scripture.

Oral prayer, fired with the Love of God, contemplates our misery and the divine mercy; it is accompanied by fasting and almsgiving.

Oracio autem vocalis habet ignem caritatis oracionem ipsam ad Deum fortiter dirigentem et binarium alarum, scilicet consideracionem nostre miserie et divine misericordie elevantem. Si enim desit caritas, oracio non ascendit, et si desit sancta meditacio serenans atque devocio inflammans, oracio fetenter fumigat. Flamma enim secundum philosophos causatur ex incorporacione caloris ignei in subtili aereo rarefacto commixto cum humido unctuoso; subtile igneum est fervor caritatis, rarum aereum est meditacio celestis et humidum unctuosum est pinguis devocio, quod, si assint elemosina et ieiunium, senarius est perfectus. Summe igitur confert nos miseros considerare nostram miseriam, ut vel sic impellamur ad flagitandum adiutricem Dei misericordiam iuxta illud Psalmi VI, 3: *Miserere mei, Domine, quoniam*

2. C: *quod convenit.* B: *que convenit;* ib. I: *convenit — perfectis* om.; ib. K: *Et* om. 3. O: *ex conceptu;* ib. FL: *convenit solum;* ib. H: *solis malis;* ib. EFGIKN: *soli enim.* 4. K: *suam* om.; ib. I: *Deo* om. 6. E: *Tali enim;* ib. I: *insinuando* om. 8. I: *omnis* om. before *scriptura.* 9. BC: *est Deo;* ib. F: *Deo* om. K: *Dei.* 10. C: *expetit.* 13. K: *aut misericordiam;* ib. BCEFGHILMNO: *aut vindictam.* 14. I: *benignissima atque iustissima ostendens;* ib. GM: *ostendens.* N: *ostendendo.* 16. FHNO: *illorum;* ib. I: *et habent legendo.* 17. I: *exhalvendo* (sic). 21. K: *dirigendo;* ib. GN: *alarum id est.* 22, 23. F: *miserie elevantem.* 23. D: *si n n.* 25. E: *devocionem inflammans;* ib. B: *ferventer.* I: *feteretur.* 26. C: *philosophum;* ib. I: *incomparacione.* 27. M: *coloris;* ib. K: *igni;* ib. G: *et subtiti.* H: *subtili aeris;* ib. M: *aereo;* ib. I: *rore facto commixtio.* B in marg.: *Calefacto.* 30. G: *si affuerit.* 31. EFG LMNO: *ergo.* 33 I: *adiutricem* om. 34. I: *admittere iuxta;* ib. GN: *VI* om.; ib. M: *Deus.*

Grosseteste's opinion on what stimulates us to prayer.

infirmus sum. Super quo Lincolniensis: *Stimulus,* inquit, *ad orandum ut ab infirmitate liberemur est eiusdem infirmitatis sensacio et consideracio. Quid enim, ut dicit Bernardus, affectus hominum plus ad orandi studium excitaret quam miseria et calamitas tantorum malorum quibus adducti nunc premimur. Hoc stimulo punctus et excitatus clamat Psalmista, dicens: Miserere mei Domine quoniam infirmus sum. Sicut ergo necessaria est homini ab infirmitate liberacio et ut liberetur oracio, sic eciam ut affectuose oret proprie infirmitatis qua excitetur affectus consideracio. Ut ergo apercius pateat nobis nostra infirmitas, considerandum est primo que sit vera sanitas, ut videntes nostram ab ea elongacionem videamus quam profunde mersi sumus in infirmitatem. Vera autem sanitas est quam homo habuit ante lapsum in paradisi temperie, licet perfeccior futura sit in statu glorie. In paradisi autem serenitate tanta fuit homo preditus felicitate, ut nihil fuerit, unde sensum eius sive intrinsecus sive extrinsecus aut dolor pungeret aut labor fatigaret aut pudor confunderet aut ardor ureret aut algor stringeret aut horror offenderet; non fuit in eius corpore inter humidum et siccum, calidum et frigidum ex quibus constabat quamvis essent contraria aliqua discordia seu oppugnacio ex qua morbi et egrotaciones nascuntur et turbatur corporis valitudo, sed eorum ordinata consensio parcium omnium corporis nulla incommensurata discrepancia, sed undique comproporcionata temperatura; unde nec egritudo in imbecillitatem nec senectus urgebat in defectum sensuum,*

Consideration of our present misery compared with the former state in paradise.

1. H: *Nincolniensis.* N: *inquit Lincolniensis.* 3. Codd. excepti C: *Quis enim;* ib. EFGHILMO: *ut* om. 4. EFGHILMO: *habet plus;* ib. IL: *ad lavandi.* ABCDEFGHKMO: *ad laudandi.* Correxi e textu Lincolniensis. 5. AB: *excitaretur.* EFGHIKLMNO: *excitare.* 6. C: *adniti nunc precipimur.* N: *quibus nunc aducti.* I: *addicti.* E: *adicti.* Rectius in textu Lincolniensis: *quibus ad intus premitur homo. Hoc . . .* 7. I: *clamat presta Deus. Miserere.* 7, 8. FIK: *Deus quoniam.* 9. EFIKL: *et* om.; ib. B: *liberetur — ut* om.; ib. I: *eciam* om. 10. I: *excitemur.* 11. G: *ergo apcius.* 12. I: *vero.* 13. I: *videmus.* 14. ACD: *infirmitate;* ib. I: *Versi.* 15. D: *homo* om.: ib. C: *temporis.* BI: *temporibus.* EFGHKLMNO: *tempore.* 16. B: *licet* om. 17. E: *serenitate;* in marg.: *sanitate.* B: *voluptate tanta.* F: *sanitate tanta;* ib. D: *homo* om. 18. K: *consensum.* 19. B: *aut ut pudor.* 20. I: *urgeret.* 21. B: *corpore concordia.* F: *in eis corpore.* K: *corporea.* 23. H: *esset;* ib. I: *aliquando discordia.* 24. FI: *morbi egrotacionis.* GHLNO: *morbi egrotaciones.* 25. F: *valitudo* om. 26—27. K: *sed — conproporcionata* om. 27. AEGKLMNO: *in* om. Rectius: *egritudo in debilitatem.* 28. F: *vigebat.* ACD: *vergebat.*

1. Lincolniensis in Dicto LCCCII (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 138[a]): Stimulus ad orandum, ut ab infirmitate liberetur homo, est proprie consideracio infirmitatis. Quid enim ut dicit Bernardus . . . etc. (ut supra usque *emisi plorans*).

ibi erat vivacitas sine hebetudine; unde scienciarum adquisicio potuit ibi esse sine labore. Hoc erat ibi lex carnis repugnans legi mentis sed plena requies appeticionum spiritui rebellancium, quia nec paradisi honestas sinebat ibi aliquid indecorum nec paciebatur aliquid inpacatum. Erat enim ibi memoria inobliviosa racio non erronea, in libertate consilii habuit posse non peccare, in libertate complaciti posse non turbari, unde erat in ista felicitate cognicionis non erronee et accionis inculpate consencio, et sub lege eterna ordinata obedicio. Is itaque est status primi hominis ante lapsum: veraque sanitas, a qua racione peccati quantum sumus elapsi experiencia satis docet.

Misery has come into the world by the Fall of Man.

Ad infirmitatem igitur nostram pertinet quod sensum nostrum sive extrinsecus sive intrinsecus pungit dolor, fatigat labor, confundit pudor, urit ardor, stringit algor, offendit horror; contraria in nobis non tenent pacem, unde turbatur corporis valitudo, et secundum innumerabiles eorum discrepancias peritissimis medicis incomputabiles nascuntur morbi et egrotaciones. Ad recessum eciam a sanitate pertinet parcium integralium incommensuracio una cum invalitudine ac turpitudine; adest eciam hebetudo et labor in addiscendo, carnis ad spiritum rebellio, memorie oblivio, error in racionando, et que tandem sunt pessima et incompatibiliter lugenda, non peccandi impotencia cognicionis et accionis discrepancia, eterne legi inobediencia. Nonne de sic egrotante signanter dicitur illud Ysaie I, 6: A planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Nihil ad litteram est verius aut manifestius, vel si ad sensum misticum verticem capitis supremum racionis

1. BC: *ubi;* ib. F: *erit.* 2. H: *erit;* ib. EFGILN: *lex corporis.* 3, 4. Lincoln.: *requies apeticionem rebellandum.* 3. EFGHILMNO: *appetituum.* 4. I: *spirituum;* ib. F: *irrebellativum.* E: *irrebellancium.* 5. GM: *in decorem;* ib. H: *nec* om.; ib. Lincoln.: *faciebat aliquid;* ib. GM: *impactatum.* 6. C: *ibidem.* 8. FMNO: *turbare;* ib. EFHLMNO: *illa.* 9. I: *occasionis;* ib. K: *non inculpate;* ib. C: *consensus.* 10. F: *subordinata lege ordinata . . . obediendo;* ib. GLMN: *obediencia;* ib. B: *Que itaque.* O: *His itaque.* 11. B: *utraque sanitas.* EFGHILMN: *vera sanitas.* Lincoln.: *vereque sanitatis a qua quam sumus remoti tam infirmi.* 12. ADIO: *lapsi.* 12. HILO: *ergo.* N: *igitur* om.; ib. H: *nostram* om.; ib. K: *impertinens.* 14. H: *extrinsecum sive intrinsecum.* 15—16. I: *pudor — offendit* om. 16. F: *offendit odor;* ib. I: *Contraria — pacem* om. 18. FHO: *earum;* ib. M: *discrepaciones;* ib. Lincoln. rectius: *anxie et a peritissimis medicis.* 20. I: *pertinet* om. G: *patet;* ib. C: *inconmixtio.* GI: *incommensuracione.* 20, 21. FHILNO: *una tamen.* Lincoln.: *unde cum invalitudine turpitudo, ad idem attinet et sensuum.* 21. F: *adest et.* 22. B: *in spiritum.* 23. I: *error in concinando.* GMNO: *in raciocinando;* ib. Lincoln.: *sunt pessima et viciosa et inconsolabiliter luenda.* 24. C: *comparabiliter.* 25. B: *eterni.* H: *eterne legis.* 26. EIK: *notanter.* 27. GMN: *capitis* om. 27. AD: *ac manifestius.* EFGILNO: *et.* H: *vel manifestius ut.* Lincoln.: *nil manifestius;* ib. GN: *si* om. 28, 29. Lincoln.: *vel si verticem capitis supremum racionis appellare velis.* 29. B: *virtutem capitis.*

appelles, plantamque pedis ultimum appetitus, cum in appetitibus sit tanta immoderacio, in supremo racionis ignorancie obfuscacio et nonnisi enigmatica visio in omnibusque viribus mediis defeccio et inordinacio; nonne est in interiori homine sanitatis privacio? Hanc enim miserandam egritudinem natus infans statim deplorat, et adhuc insensatus arguit senes, in hāc egritudine ridentes qui istam miseriam pocius deplorarent; unde Sapiencie VII, 3: Et ego natus communem accepi aerem et similiter decidi in factam terram et primam vocem similem omnibus emisi plorans. Sic ergo est dolor hominis in ingressu, dolor in progressu ac dolor in egressu; et sic vita hominis est brevis, miserabilis et instabilis, sic quod propter defectus triplices potest dici de homine viatore: *Ve, ve, ve habitantibus in terra,* Apoc. VIII, 13. Unde et istam miseriam hominis lapsi diffuse declarat Innocencius: *Considerando,* inquit, *homo aquatica, se vilem quo ad corpus inveniet, quia pisces et volueres fecit Deus ex aqua, sed ex terra vilissima et abiectissima fecit homines et iumenta. Et consideret aerea, se viliorem inveniet, spiritus quidem aerei nostra corpora precellunt. Sed tercio consideret ignea, cuiusmodi sunt planete et astra, inveniet se vilissimum, et sic homo factus est lutum et cinis; lutum pro statu innocencie quod quidem lutum vel limus fit ex aqua et pulvere, utroque manente; sed post lapsum factus est pulvis et cinis, effectus ex igne et terreo utroque a continuitate deficiente,* patet Gen. III. Unde

Pope Innocent's tract on 'Man's Misery'.

1. FGHIKO: *plantam pedis.* 1, 2. Lincoln.: *infimi affectus seu appetitus utilitatem cum in appetitibus.* 2. B: *appeticionibus.* 3. C: *subfucacio*; ib. C: *vise.* 3, 4. GIN: *in omnibus.* 4. Lincoln.: *intermediis.* 4, 5. Lincoln.: *non est in eo nisi sanitatis privacio et egritudo.* 5. B: *in* om.; ib. EFGIKMN: *Hanc miseriam;* ib. ABCDFGMNO: *enim* om. 8. Lincoln.: *ridentes de hoc ploratu in sapiencia: Ego.* 10. A: *decedi;* ib. I: *in perfectam terram;* ib. I: *similem omnibus* om. 11. I: *est* om. 12. N: *dolor in progressu* om.; ib. K: *in processu.* 13. ABCD: *brevis et;* ib. I: *quia.* 15. HO: *Ve, ve;* ib. ELNO: *hominibus habitantibus.* 17. I: *Consideranda.* 19. FLMN: *atque;* ib. ABD: *vilissima et* om. 20. B: *Et* om.; ib. EILNO: *et se.* 23. BHK: *et inveniet;* ib. M: *se* om. 24, 25. N: *et limus.* 25. C: *fuit.* 26. B: *factus* om.; ib. N: *cinis factus;* ib. EFGHIKLMNO: *et terra.* 27. K: *utroque quasi;* ib. EFGLMN: *patet* om.

16. Sequentia e tractatu Innocentii papae III. De Contemptu mundi sive de miseria conditionis humanae lib. I, cap. II et seqq. (sed non verbotenus) deprompta sunt. Cf. Innoc. Opp. tom. I, 703 et seqq. Conferas cap. II: Formavit . . . Deus hominem de limo terrae, quae ceteris elementis est vilior. Planetas et stellas fecit ex igne . . . pisces et volucres fecit ex aqua, homines et iumenta fecit de terra. Considerans aquatica homo se vilem inveniet, considerans aerea se viliorem agnoscet etc.

Pope Innocent's complaint of Man's Misery (continued).

Iob XXX, 19 dicit de natura hominis: *Comparatus sum luto et assimilatus sum faville et cineri. Et cum duplex sit concepcio, prima seminum et alia naturarum, patet utriusque abieccio; prima fit pruritu carnis, fervore libidinis et fetore utriusque persone luxuriantis et per consequens a statu innocencie deviantis. Concepcio vero que fit ex unione corporis et anime maculat conceptum originali peccato proprio; et sic vis racionalis corrumpitur per ignoranciam qua bonum a malo nescit discernere; irascibilis per iracundiam qua in bonis cecata nescit malis resistere; et concupiscibilis per concupiscenciam qua illicita non cessat appetere. Et sic in primo committitur delictum quod est facere non faciendum, in secundo peccatum quod est deficere ab agendis, et in tercia culpa committitur includens utrumque. Et ita sicut per tres carnales illicebras genitorum sopitur in isto opere racio, ut ignorancia seminetur, irritatur pruritus libidinis, ut iracundia propagetur, voluptatis discrasiatur affectus, ut ceca concupiscencia provocetur; et sic sicut ex vase corrupto liquor infusus inficitur, sic ex semine indisposito et peccato genitorum commisso fomes peccati inducitur; que est lex membrorum, languor nature et mortis pabulum. Spiritus quidem mundus a Deo producitur pro instanti nature sed non temporis, antequam cum tali materia copuletur, sed post unionem ypostaticam statim peccatum contrahitur.*

Nutritur autem fetus in utero ex vili menstruo; cuius fluxus cessat propter limitacionem ad illud officium. Ex contactu quidem menstrui fruges non germinant, arescunt arbusta, moriuntur herbe, arbores non fructificant, canes comedentes in rabiem convertuntur, concepti in fluxu huius sanguinis commixti seminibus incurrunt lepram, infirmi-

1. ABCD: *de* om. N: *de natura hominis* om. G in marg.: *Wyeru newim (fidem nescio).* 3. AB: *una seminum;* ib. FHKLNO: *altera.* 4. AD: *fit ut.* CFGHILMN: *fit per pruritum.* 4, 5. FGIKLMN: *fervoris libidinis et fetoris.* 6. F: *derivantis;* ib. F: *vero* om. 8. GN: *in originali.* 9. AD: *quia.* 10. I: *quem in bonis.* 11. B: *quia.* 13. CG: *quod non est facere faciendum.* N correxit; ib. CM: *secunda.* 14. K: *ad agendum;* ib. O: *in tercio.* 15. G: *Et ita species per tres.* N correxit. 15, 16. F: *illecebratas.* 16. HIM: *genitarum;* ib. EFHILM: *in opere illo.* K: *in opere illacio.* 17. G: *seminatur.* N correxit. 18. D: *discursiatur.* G: *discressiatur.* N correxit. 19. I: *et sicut.* 20. I: *et* om. 21. B: *induitur.* 22. F: *languor vere et mortis.* 23. B: *quid.* 23, 24. G: *sed non talis.* N correxit. 24. AD: *in tali;* ib. FGHKLMNO: *copulatur.* 24, 25. EL: *post unionem vero* (*sed* om.). 25. I: *statuit peccatum;* ib. O: *contrahit.* 28. G: *contactu qui dent.* N: *qui debet.* 30. B: *rabicum.* 31. EGILMNO: *coniuncti seminibus.*

1. Innocentius ubi supra cap. IV. 25. Innocentius l. c. cap. V.

Pope Innocent's complaint of Man's Misery (continued).

tatem elephantinam vel alium morbum hereditarium. Racione cuius tam in lege Moysaica quam in exhortacione prophetica prohibentur viri ad mulierem menstruatam accedere; patet Levitici XVIII et Ezech. XVIII. Cum autem duplex sit nativitas, prima in utero que est naturarum unio et secunda concepcio, secunda vero ex utero qua conceptus prodit in lucem; patet quod sicut prima est miserabilis, sic secunda est flebilis ex informitate et eiulatu producti, ex debilitate et egestate eius ultra fetum bruti, et ex penalitate matris cui non est dolor similis, ut dicitur Tren. I, 12; unde omnes sumus Bennoni; id est, filii doloris; cum mater nostra Rachel ex pena parturicionis ad mortem accelerat; omnes Ichaboth, id est inglorius, quos uxor Finees parit in mortis articulo. Patet historia Gen. XXIX et I Regum IV. Unde ad denotandum istam dolorosam miseriam masculi forciores secundum vires et organa dicunt statim a a in egressu ex utero; femelle vero debiliores in virtute et stricciores in organis sonant e e unde metricus:

E dicunt vel A quotquot nascuntur ab Eva.

Eu vero cum aspiracione, sicut et a a, cum sint interiecciones dolentis parentum et natorum dolorem pronosticant. Et forte quod mulier prius Virago dicta post peccatum sic dicta Eva figurat quod sicut sexus ille, sicut sonus eius in nomine premittitur, sic prius peccaverat et masculus consequenter. Et sicut A gravius sequitur E in nomine, sic masculus peccavit gravius.

Quinque enim vocales gradatim oriuntur profundius et cordi propius ut in ordine sunt priores; prima eciam

4. ABCD: *patet* om. 5. FGINO: *est nativitas;* ib. FGHINO: *prima est.* 6. I: *et* om. 7. I: *prodit* om. 8. GLNO: *infirmitate.* 8, 9. I: *et emulatu productu.* 9. B: *producti* om.; ib. FIN: *fletum bruti.* G: *ultra fletum et ex.* N correxit. 10. H: *penalitate mentis sui non;* ib. EHIL: *ut dicitur* om. 11. O: *bennoli.* I: *veniteni.* FG: *venneni.* 12. I: *ex potencia.* 13. I: *accelerati.* 14. F: *uxor Fenices.* G: *uxor semel Fenices.* N: *semel* extinxit. 15. B: *Gen. XXV.* 17. EFGHKLNO: *a, a, a;* ib. B: *femine.* 19. EFGHLNO: *e, e, e;* ib. EFGHIKLMNO: *Unde Laborintus.* 20. ABCD: *Edicunt e.* 21. CDEFGHL: *Heu;* ib. C: *Ha a.* L: *a, a, a.* 22. D: *dolentes;* ib. B: *do ores.* 22, 23. GHN: *prenosticant.* 23. FGN: *forte mulier prius virago dicta.* I: *Et forte mulieres;* ib. H: *quod* om.; ib. H: *Virago dicta* om. 23, 24. BC: *post peccatum dicta sit.* 24. GN: *peccatum dicta est;* ib. ABCD: *sic dicta* om.; ib. ABCDM: *quod sexus;* ib. L: *sonus ille.* 25. FGLMNO: *sicut prius.* 26—27. I: *consequenter — masculus* om. 27. FL: *sic* om. 29. IMN: *corda;* ib. I: *nec in ordine;* ib. FIM: *prima enim.* G: *prima vocalis.*

15. Innocentius cap. VII. 23. Gen. II, 23: Haec vocabitur Virago. Gen. III, 20: Et vocavit Adam nomen uxoris suae Heva.

Pope Innocent's complaint of Man's Misery (continued).

vocalis peccatum viri signans, ut originatur cordi propinquius, sic sonat gravius quam secunda vocalis peccatum mulieris significans, unde signanter dictum est femine Gen. III, 16 post peccatum: *In dolore paries etc. Concipit quidem cum immundicia et pudore atque fetore, parit cum tristicia et dolore, nutrit cum angustia et labore et custodit cum instancia et timore.*

De informitate vero, imbecillitate et deformitate infantis nudi egressi de utero patet ex crebra experiencia: *Nudus,* inquit Iob I, 21, *egressus sum de utero matris mee et nudus revertar illuc. Et si obicitur de secundina quam infans egrediens induit ut mantellum, patet quod illud tunc exuit; quod indumentum turpe est dictu, auditu turpius, sed visu turpissimum. Est enim feda pellicula sanguine menstruo cruentata et cum tali panno ex eius abhominacione amor hereos fugatur a philocapto secundum ingenia medicorum. Hec est maceria de qua Thamar Gen. XXXVIII, 29 dixit: Quare divisa est pro te maceria; et hinc vocavit nomen primogeniti sui Phares, id est, divisio.*

Quamvis enim fetus primo erigitur in matrice, tamen prope partum devolvit se, preparando se ad exitum propter tria; scilicet propter prolis gravedinem; que sicut in decrepitis naturaliter inclinatur versus terram; secunda est mulieris potencia expulsiva, et tercia est prolis potencia regitiva. Quando enim nimis artatur deficiente pastu et aere inspirando ruptis cotilidonibus et scissa tela volvente subvertit se et humor exiens elargat collum matricis et caput inter genua primo egreditur, palme vero iacent super genua et facies exit retrorsum versus dorsum maternum.

1. E: *significans;* ib. G: *originaliter;* ib. I: *corde.* 2. FIK: *dicitur.* 3. EL: *dicitur mulieri;* ib. C: *significat.* 5. BCD: *pudore atque* om. 8. EFIL: *de infirmitate;* ib. L: *vero et.* 10. EFGIKLNO: *Nudus miser;* ib. GNO: *Iob ayt.* 11. I: *illud;* ib. AB: *obiciatur;* ib. IK: *de secunda.* 12. I: *et mantellum.* 14. AB: *est sed.* KM: *sed* om. 15. L: *menstruoso.* 16. N: *amor heros;* ib. I: *a filia capto.* K: *a filio capto.* 17. AB: *ingenium;* ib. BGKLNO: *materia.* I: *materia Thamar de qua.* 18. F: *Gen. 34;* ib. FGHIKLMNO: *propter te.* 19. I: *filii sui.* 21, GM: *Quantus enim.* N correxit; ib. D: *enim* om.; ib. B: *tamen* om. 24. C: *decrepitus.* I: *sic in decrepitis inclinat naturaliter.* 25. I: *pena expulsiva.* 26. I: *patencia.* 27. ABC: *cotilionibus (cotyledonibus).* I: *cocilidonibus.* EFHKLMNO: *concilionibus.* G: *cocisionibus.* O in marg.: *concilsionibus.* 27. EFGHKLNO: *scissa vela subvertit;* ib. H: *se volvente.* 29. I: *maricis (maritis);* ib. I: *inter gemina.* 29–30. C: *primo — genua* om. 30, 31. AB: *erit retrorsum.* 31. E: *usque dorsum.*

10. Innocentius cap. VIII.

Illud autem non monstrat magnam excellenciam hominis in egressu sed docet mistice languere cum Apostolo: *Liberari de corpore mortis huius,* et in ingressu in alium mundum racionem que est caput interioris hominis postponere. Et considerando humiliter de nostra instante miseria unam genam ad detestacionem temporalium et aliam ad aspiracionem celestium inter anxietatem corporis et anime porrigere, operaque meritoria que secuntur illos qui incurvant cervicem superbie tanquam culcitram spe defendentem faciem interioris hominis super istam anxietatem geminam applicare. Fluxus enim lacrimarum disponeret laborantem in ianuis, ut a carne tanquam matre exeat, divertens faciem ab anteriori carnis per vas stercorum. Et *pondus anime qui est amor,* strictitudo ac miseria huius carnis et instinctus Sancti Spiritus moveret senem se convertere ad celestia et exire secundum hanc formam miserabilem vitam istam. Exeuntes autem secundum formam contrariam sunt quoad vitam patrie abortivi.

Man's entrance into the world,

Consideremus secundo condicionem hominis in progressu; *quomodo terre nascencia producunt de se frondes, flores, fructus et honesta semina; tu de te profers lendes, pediculos, lumbricos et stercora. Ex illis prodit oleum, vinum et balsamum; ex te sputum, urina et fetor stercorum. Homo enim est arbor eversa, cum Marci VIII, 24 dicitur, video homines tanquam arbores, nam capilli hominis sunt quasi radices, caput ut truncus, pectoralia cum dextro ut stipes, brachia cum tibiis tamquam frondes, digiti cum articulis tanquam folia, que omnia eversa testantur naturam celestem,* hoc est animam corpori ypostatice copulatam; et ideo debet secundum interiorem hominem crescere in membris virtutum proporcionabiliter ut exterior homo

and life's further course is no argument for man's advancement.

1. ABDEGHILMNO: *ministrat.* 2. B: *in* om.; ib. AB: *ingressu;* ib. E: *langwere.* G: *languere tamen opus.* N: *languere tamen Apostolus;* ib. I: *Apostolus.* 2—3. K: *sed — in alium* om. 3. EFIL: *de morte corporis;* ib. ABD: *in* om. before *ingressu;* ib. GMN: *in egressu et in.* F: *et ingressu.* 4. GMN: *mundum rectum.* 5. ACDFHIKLMNO: *preponere;* ib. L: *et considerare.* 7. C: *inspiracionem.* 8. L: *anime et corporis porrigereque opera meritoria;* ib. C: *et opera.* I: *et* om. HO: *que opera.* 9. *culcitam?* EFGIMN: *stulticiam.* 11. I: *Fluxum.* 12. I: *insinus ut;* ib. I: *ac a carne.* 13. F: *interiori;* ib. F: *et vas.* 14. EFGNO: *que est amor;* ib. BEFGHIKLMN: *fortitudo ac.* 15. I: *movet.* 16. C: *exuere.* 17. C: *Exeuntes aut.* 21. C: *ex se.* 23. I: *lumbricos* om. HLO: *lubricos.* N: *lubrices.* 24, 25. F: *fetor sunt eorum.* 27. B: *cum ventro.* 27. I: *brachia cum aliis;* ib. A: *ut frondes.* 31. CFHO: *et* om.; ib. I: *item debet.* G: *ideo dicitur.* 32. B: *virtutem.*

3. Rom. VII, 24: Quis me liberabit de corpore mortis huius? 14. St. Augustini Conf. vide supra p. 165. 21. Innocentius cap. IX.

decreverit, et aliter foret detestanda abusio, nam Ecclesiastes XI, 3 dicitur: *Si ceciderit lignum ad austrum aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit;* hoc est si homo finiat hanc vitam in frigore terrestrium plus affectus quam in dilatante calore quo respicit ad spiritualia ut planetas, decidit ad infernum, cum illo magistro qui posuit sedem suam *in lateribus aquilonis,* Ysaie XIV, 13, etsi e contra sol semper oriens ad gloriam suscitabit. Et sub ista spe penaliter militamus. Unde II Corinth. IV, 16: *Licet is, qui deforis est, noster homo corumpatur, tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.*

Conclusion of Pope Innocent's contemplations of Man's Misery; they concur with Job 14, 1.

Considerando ulterius etatem floridam antiquorum patrum, ubertatem terre fructuum, amenitatem ex concordia elementorum, tranquillitatem convivencium et per consequens sanitatem longevitatem eorum, in nobis autem dies paucos et malos habentes in toto oppositum; ergo non mirum si dolenter asserimus illud Iob XIV, 1: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore repletur multis miseriis. Modo enim citra sexaginta annos senescimus; dum autem quis ad senectutem pervenerit, statim cor eius affligitur, caput concutitur, languet spiritus, fetet anhelitus, facies rugatur, statura curvatur, caligant oculi, vacillant articuli, nares effluunt, crines defluunt, tremit tactus, deperit actus, dentes putrescunt, aures surdescunt. Senex facile provocatur et difficile revocatur, cito credit et tarde discredit, tenax et cupidus, tristis et querulus, velox ad loquendum, tardus ad audiendum sed pronus ad iram; laudat antiquos, spernit modernos, vituperat presentes, commendat preteritos; suspirat et anxiatur, torquetur et inflatur. Audi poetam dicentem:*

multa senem circumveniunt incommoda porro,

nec senex contra iuvenem glorietur, nec insolescat iuvenis contra senem, quia

quod sumus iste fuit, erimus quandoque quod hic est.

1. B: *nam* om. 3. G: *loci cecidit.* 4. I: *sumat finiat.* 5. I: *dilatando calore quomodo.* H: *colore.* 6. G: *quo planetas;* ib. I: *illorum magistro.* 7. G: *Ysa. IX.* 8. I: *semper erigens.* H: *semper* om.; ib. K: *suscitabitur.* 9. EFGHIKLNO: *sub illa spe.* 10. I: *Et licet hiis is.* 13. G: *amenitate.* 14. EFI: *convenivencium.* 15. I: *sanitatem et;* ib. FHL: *longanimitatem.* 16. BGHIKLMNO: *ergo* om. ib. B: *nam non.* 17. ABK: *Iob 23.* D: *Iob 3.* 19. CI: *Nos enim.* EFGLMN: *Non enim;* ib. C: *cum autem.* 24, 25. F: *et difficile revocatur* om. 26. AHILO: *et tardus.* 27. GL: *semper pronus* 28. CH: *vituperat parentes;* ib. F: *suspiratur.* 33. EFLMN: *quia sumus;* ib. EL: *quod ille fuit.* HKO: *ille fuit.* N: *quod ipse fuit;* ib. IKLO: *et erimus;* ib. G: *quod nunc ipse est.*

12. Innocentius, cap. X et XI. 29. i. e. Horatium, De arte poetica V, 169. 33. Cf. St. Bernardi Meditat. de hum. conditione cap. II: quod ego sum ipsi fuerunt. Opp. tom. III, 487.

Consideremus ulterius quanta mundiales augit anxietas, affligit cura, molestat solicitudo, mortis exterret timor, concutit horror, dolor affligit, conturbat tristicia, contristat turbacio. Quod si quandoque adest mundana leticia, vel simul vel confestim multis amaritudinibus est respersa, testante Salomone Proverb. XIV, 13: Risus dolore miscebitur, extrema gaudii luctus occupat. Nam vigil quantumcunque incolumis subiacet quoad partes mundi inopinatis periculis, quoad proximos et bona que adiacent insultibus et infortuniis, quoad partes intrinsecas abditissimis discrasiis. In sompnis vero nunc tremore concutitur, nunc humore anxiatur, et nunc fantasia illuditur atque polluitur; et quod pessimum est, sive vigilet sive dormiat, anima incarcerata in corpore temptacionibus callidissimis et peccatorum periculis semper substernitur. Et cum morte ultimo terribilium nihil sit cercius atque tempore eius nihil incercius, patet ex signis eius prenosticis quibus incessanter affligimur quomodo ab intrinseco portantes causam terroris timore horribili atque horrore flebili continue cruciamur. Nam ut vita preterit mors propinquat et sic dum continue hic morimur vita ista mortalis est veraciter mors vitalis. Semper itaque vivere oportet ac si in ianuis mors instaret.

Man is perpetually exposed to the peril of sin;

therefore he has to live as if death were at the door.

Ulterius meditandum est de vilitate ac horrore cadaveris ad quos finaliter mors inducit, nam membra extrinseca paulatim vita spolians ad ultimum cor dirumpit; et sic ymaginatur quidem de anima educta de carcere, ac si corpus asperum aculeis inflexibilibus pungitivum toti corpori hominis coextensum ab illo corpore fixo omniquaque lacero sit extractum. Quam vile vero atque horribile sit cadaver residuum, docet experimentum certissimum. Nam propter fetorem amici carnales detestantur

Finally, consider the horror one has for a dead body.

1. CEFL: *ultra;* ib. HLM: *mundialis;* ib. C: *anxit.* 2. M: *felicitudo;* ib. H: *exercet.* 6. I: *dolor.* 7. I: *et extrema;* ib. B: *occupant.* 8. A: *incolimus.* C: *incolimis;* ib. GI: *mundo.* 9. B: *que ad.* 9, 10. G: *instulticiis.* N: *in stullibus.* 11—12 I: *vero autem humoris anxiatus nunc tremor concutitur et nunc fantasia illuditur.* 12. O: *nunc humore anxiatur* om.; ib EGHLM: *anxiatus;* ib. ELN: *fantasmate.* 12, 13. F: *polluitur atque.* EKLN: *et polluitur atque.* 13. M: *ac quod.* 16. I: *morte ultima terribili;* ib. N: *ultima;* ib. GHLO: *est cercius.* 17. C: *vronosticis.* 18. N: *incensanter.* 18, 19. G: *potestates tamen terroris.* N correxit. 19. H: *terrore.* 20 B: *et mors;* ib. H: *propinquavit.* 24. MN: *modifficandum.* 26 B: *in vita.* C: *vitas.* 27. B: *propaginatur;* ib. EFM: *quidam;* ib. I: *de corpore;* ib. HIKLMNO: *de corde.* 29. I: *toto . . . extensum.* EFGMNO: *extensum.* H: *intensum.* 30. K: *latere.* 30. 31. I: *Quam inde vero atque horrore.* 32. GM: *amati carnales.* N correxit.

24. Lib. III, cap. I: De putredine cadaverum.

Even kinsmen shrink from touching it and hasten to bury it.

plus ipsum tangere quam venenum letiferum; ideo ne elementa et superstites ex veneno exspirato inficiat intra terram citissime est sepultum. Et interim ex fantasia spirituum corpus illud dyabolice agitancium ac assistentes suffocancium horror terrificus effugat saltem in noctibus assistenciam proximorum, ideo Ecclesiastici XLI, 1 signanter dicitur: *O mors quam amara est memoria tua homini iniusto.* Unde et *Iesus lacrimatus est* super Lazaro fetente quatriduano Ioh. XI, 35. Ista mortis meditacio est speciale antidotum ad resistendum carnis illicebris, demonis iaculis et mundi blandiciis; nihil enim secundum Gregorium tantum valet ad domandum carnis desideria sicut pensare qualis erit mortua. Considerando ergo dictum Augustini in De Vita Christiana quomodo *non potest male mori qui bene vixerit, eo quod Deus assistit cuilibet qui fideliter observat eius consilia et precepta,* sic quod omnes adversarii non possunt in mortis articulo ipsum deteriorando offendere vel terrere, patet cum quanta diligencia niteremur cavere peccamina, quod eo ipso facimus quo observamus eius precepta. Ideo signanter dicit Ecclesiasticus VII capitulo: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua et in eternum non peccabis.* Istarum itaque miseriarum et penarum infernalium assidua meditacio, leticiarum ac gaudiorum celestium attenta contemplacio est medium pungens, ut expiret devota oracio.

Meditation on death is an antidote against temptations of the flesh, &c.

By meditating upon the pains of hell and the joys of heaven, the zeal of prayer is aroused.

Unde inter causas alias quare oraciones negligimus credo quod ista est una precipua, quod peccato cecati infideliter ignoramus nostras miserias. Quis enim videns oculo corporali cuneum hostium vel aliud periculum

2. IL: *elementum;* ib. GN: *inspirato;* ib. CFHILNO: *infra* 3. G: *supra terram;* ib. GN: *Et iterum.* 4. GM: *agitacioni.* 5. GM: *suffocativum;* ib. I: *effugit.* 6. I: *assistencia.* 7. BHIKLNO: *signanter* om.; ib. H: *est m* . . . . (lacuna). 8. N: *et* om. 8, 9. G: *Lasarum fetente.* 9. I: *Ioh. II.* 10. IN: *spirituale;* ib. N: *ad resistendo.* 12. F: *valet* om.; ib. C: *desiderium.* 13. GHKL: *pensando.* N: *sic pensando;* ib. N: *qualis est;* ib. K: *mors tua.* 13, 14. B: *autem dictum.* 18. D: *ipsum* om. 22. B: *tuis* om.; ib. F: *tua* om.; ib. F: *et* om. 24. C: *leticiarumque.* 26. K: *experit.* 27. G: *Ut inter causas.* N correxit: ib. I: *negligemus.* 28. CFGILNO: *illa;* ib. IN: *est* om.; ib. G: *una* om. 29. EFG: *infidelitatis;* ib. I: *Quis ergo.* 30. I: *turbam hostium.* GM: *tunc non* (G: *vel*) *hostium.*

12. Nil quippe sic ad edomandum desideriorum carnalium appetitum valet, quam ut unusquisque hoc quod vivum diligit quale sit mortuum penset. Mor. lib. XVI, cap. LXIX, Opp. tom. I, 1162. 14. Est pocius De Disciplina Christiana cap. XII, Opp. VI, 676. 21. Eccli VII, 40.

imminere, cui non posset sine adiutorio assistente resistere, non obsecraret obnixius atque solicite potentem assistentem manus adiutrices apponere? Quis insuper laborans ab intrinseco infirmitate gravissima sperans de remedio possibili non imploraret subsidium? Cotidiana experiencia docet neminem posse cum illis paribus non rogare. Ideo cum simus tot miseriis atque periculis, tot atrocissimis hostibus extrinsecus et intrinsecus undique circumsepti et tamen ab implorando auxilio sic obmutescimus, quid posset mutitatem istam causare nisi quod periculum non videmus. Carnis itaque voluptas inducens sompnium letiferum facit nos ista pericula oblivisci. Deus huius seculi excecans mentes infidelium velamine sui supercilii impedit superbos ista pericula intueri, demumque mammona iniquitatis stupefaciens sensus hominum facit istas penales miserias non sentire; et sic spiritualis morbus letargicus, tela oculi et stupor sensus interioris hominis faciunt nec Deum nec proprium periculum formidare sed dorsum a Deo avertere.

Necessary also is it to meditate upon God's mercy lest prayer lack warmth and confidence.

Preterea preter istas miserias iugiter meditandas ac celestes leticias sedule contemplandas necessaria est doctrina de misericordia Dei, ne mens pigra timore et amore intrinseco allecta ad orandum sit tepida nec ex desperacione misericordie attrahentis sit trepida. Consideremus ergo immensitatem divine misericordie, respectu cuius satis parva est tota nostra miseria et omnis pretensa causa desperandi deperiet. Cum enim misericordia Dei sit voluntas Dei relevandi miserum a sua miseria, patet quod illa Deo intrinseca est eterna nec ex opere miseracionis minuitur; ergo est infinitum extensior quam miseria creature; aliter enim ex opere miserendi posset diminui et Deus devenire omnino immisericors;

God's mercy is greater than man's wretchedness;

1. IK: *assistentis.* F: *assistentes.* 2, 3. G: *potente assistente.* 3. B: *assistentes;* ib. H: *adiutricem;* ib. I: *opponere;* ib. I: *insuper* om. 4. I: *ab intrinseco* om. 5. F: *implorare.* 7. L: *cum sumus.* 8. A: *extrinsecus et* om. 8, 9. I: *undeque circumspecti.* 10. D: *mutitatem* om. 12. HL: *sompnum.* 17. ABCD: *litargicus.* G: *largitus.* N correxit; ib. EFGIMNO: *pena oculi.* 19. FGMN: *deorsum;* ib. B: *Deo vertere;* ib. C: *evertere.* 20, 21. I: *et celestes.* 21, 22. C: *necessaria que doctrina.* 22. C: *nec mens.* 23—24. FGIM: *nec — trepida* om. N in marg. addit. 24. C: *ut trepida.* 25. C: *potencie et misericordie.* 26. EFM: *tota* om. 27. EI: *desperanda desperiet;* ib. B: *disperiet.* CDFGKLMN: *desperet.* H: *dispereat.* E in marg.: *Desperet vel deficiat.* O: *desinet vel deficiet vel desipiet;* ib. D: *enim* om. 28. C: *revelandum.* EFKLO: *levandi vel relevandi.* I: *vanandi vel relevandi.* GM: *laudandi vel revelandi.* 29. B: *illa* om.; ib. G: *Deo* om. N addit. 30. C: *imminuitur;* ib. GHL: *intensior.* 31. I: *miserandi.* 32. IM: *deveniret omnia.* KO: *deveniret omnino.* G: *adveniret omnino misericors.* N correxit.

quod dementis est dicere, cum Deus omnino mutari non potest. Non enim est magis misericors post incarnacionem, licet opera misericordie magis efficiat, sicut non est potencior, quando ostendit ampliora signa sue potencie.

it is simply unbounded.

Item, misericordia Dei extendit se super quamlibet creaturam, sicut et sufficeret, si infinitum maior foret universitas creature, ergo est simpliciter infinita.

Assumptum patet ex hoc quod virtute passionis Christi melioratur misericorditer totus mundus. Utrobique enim relictum est signum humane miserie, cum propter cuiuslibet partis mundi imperfeccionem puniretur homo pro suo perpetuo nisi Deus misericorditer relevasset. Ideo signanter dicit Psalmista Psalmo CXLVI, 9: *Miseraciones eius super omnia opera eius,* et Psalmo XXXII, 5: *Misericordia Domini plena est terra.* Quis, queso, vel infidelis, considerans quomodo Deus est plenus misericordia, cum non potest ampliorem adquirere vel habere, considerans insuper quod capacitas sue misericordie sit infinitum maior quam nostra miseria fieri possit diffideret de tam pleno fonte.

This abundance of mercy fills man with confidence.

Item, ex operibus trinitatis et specialiter ex redempcione humani generis potest accipi spes divine misericordie ab effectu; quomodo, queso, posset patencius signum misericordie infinite ostendi quam, cum tota humana natura foret inimica Deo racione peccati gravissimi, reconciliare nos sibi per passionem, crucifixionem et mortem filii sui unigeniti; sic quod, cum Deus nihil potest odire nisi peccatum propter ineffabilem dileccionem qua naturam nostram dilexit, ipsam induit et cum ipsa peccata nature cum unigenito crucifixit; laceravit enim et *destruxit cirographum* peccati, ut loquitur Apostolus ad Collosenses II, 14. Cum enim natura sic peccans non potuit ex se reconciliari, quia ante peccatum tantum debuit

It is so great that God even sacrificed His only begotten Son.

2. C: *non potest* om. ABDFK: *poterit;* ib. G: *misericors* om. N in marg. addit. 6. I: *Domini;* ib. B: *ad quamlibet.* 7. I: *sic eciam;* ib. F: *et* om.; ib. CN: *infinitum magis.* FHK: *in infinitum magis.* 8. I: *universitas creata.* 10. G: *Christi* om. N in marg. addit. 12. H: *punietur.* 13, 14. A: *revelaret.* G: *revelasset.* N correxit. 14. ABCDFI: *Psalmo* om.; ib. EIK: *144.* 15. EFGHIKLMN: *et alibi* (*Psalmo* om.). O: *et alio.* 20. CH: *est infinitum.* GLNO: *est in infinitum.* 20. B: *capacitas nostre miserie.* 20, 21. B: *nostra — possit* om. 21. K: *diffidere.* 24. M: *quam queso.* 25. D: *infinite* om. 26. GN: *tota Deo.* 26—27. B: *racione — et* om. 28. AB: *sui* om. 28, 29. F: *nihil posse odire nec p (sic) peccatum propter.* 29. BCD: *nisi racione peccati.* H: *nisi racione peccatum.* 30. ABD: *et tamen.* 32. GHKL: *ad* om. 33. EHKN: *Cum ergo.* 34. N: *per se reconciliari.* 34—1. M: *quia — potuit sine* om.

quantum potuit nec reconciliari potuit sine satisfaccione propter immensitatem infinite iusticie, transverberavit Deus peccatum nature gladio pene in filio proprio et in matre; non quod illi peccaverant in personis propriis sed quod natura communis deficit que est ubicumque est aliquod eius suppositum; et eadem natura in supposito filii satisfecit, quia persona que ante peccatum nullum servicium Deo debuit ad tantum serviendo se humiliavit quantum primus parens se ipsum eciam pretense superbiens exaltavit, quia Phil. II, 7 scribitur: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Quanta ergo fuit presumpcio hominis ad Deum usurpando non obedienciam quod Deo est proprium, tanta fuit humiliacio Dei ad hominem assumendo servitutem quod est proprium creature. Sic ergo pius pater canem verberat ut leo indomitus castigetur. Cum ergo *non potest esse personarum accepcio apud Deum,* patet per locum a maiori quod nulli est materia desperandi, nisi gratis velit diffidere cum dyabolo voluntarie obstinato.

Man, therefore, need not despair, unless he be thoroughly impenitent.

Ad tantum quidem se extendit misericordia Dei quod neminem dampnatum punire potest nisi misericorditer, quod aliqui vocant punicionem citra condignum, quia dat dampnatis esse et multa sequencia beneficia preter eorum meritum; et sic ex gracia. Ymmo si non fallor nullus est dampnatus quin, si converti velit ad Dominum quod et potest, Deus gratanter acceptaret eum ad misericordiam.

There is no sinner who would not be accepted by God, if only he be willing to be converted.

Patet sic: Deus non potest odire creaturam suam nisi racione peccati; cum ergo omne peccatum consistit in arbitrio voluntatis, patet quod dampnato volente converti ad Dominum secundum fructuosam penitenciam, Deus ipsum diligendo acceptaret ad graciam sed tunc non vult, quia consummata superbia in dampnato est maior pena inflicta; ideo non superest aliquid intrin-

1. B: *potuit* om. before *sine*. C: *potuit eius*. 2. ABD: *immensibilitatem*. C: *invincibilitatem;* ib. I: *transuberavit*. 4. GN: *illi ibi*. I: *Illi enim non peccaverant*. 5. GIKLNO: *sed quia*. 6. I: *est aliquid*. 7. K: *filiis*. 8. C: *tantam*. L: *in tantum*. 9. I: *quod tamen prius parens;* ib. I: *quod semetipsum*. FM: *quia semetipsum*. 14. I: *ab homine*. 14, 15. F: *proprie*. 18. B: *quia;* ib. ABD: *nulla;* ib. CEF GIKLN: *vellet*. O: *gratus vellet*. 20. GN: *tantum enim*. 22. ABD: *condignam*. 23. I: *dampnati;* ib. GLNO: *multa alia*. 24. B: *gracia misericordie*. 25. I: *vellet;* ib. HI: *Deum*. 26. B: *est potest*. 26—28. I: *Deus — potest* om. 30. M: *quia dampnato;* ib. EFGHLNO: *volenti*. 31. CI: *Deum*. 32. I: *acceptat;* ib. ABD: *tunc* om. 34. I: *aliquod*.

16. Rom. II, 11.

secum vel extrinsecum quod eum pungeret ad talem penitenciam. Nobis autem in via ex ignorancia pene peccantibus insurgit ex nova pene noticia materia displicendi et misericordiam a Domino postulandi. Dampnatus vero ex ceca superbia et obstinato murmure perturbatus ignorat gratis istam sentenciam. Alias diffuse dixi de ista materia, ubi fuit scolastice ventilata.

From this it follows that misery does not depress man, but rather exalts him, if he only put his trust in God.

Ex istis colligitur tiriaca perutilis quod, si quis omni confidencia creature postposita infigat spem suam in Domino solvendo finaliter debitum sibi servicium, non est compossibile quod aliqua predicta miseria ipsum deprimat sed exaltet. Patet ex hoc quod tunc Deus ex parte sua deficeret. Nam cum servicium Christi sit onus leve et suavissimum quia amor iocundissimus diligendi Deum, patet ex hoc amore finaliter elicito quod Deus foret ingratus, si non talem famulum reamaret; et per consequens ulterius foret impotens, si contra omnia adversancia non iuvaret, et hec est spes in sinu recondita in omnibus tribulacionibus letificans sanctos Dei.

If he refrain from sin, no adversity may harm him.

Sciunt quidem quod omnis qui habitat in adiutorio altissimi debet non timere quamcumque miseriam que preter peccatum sibi contigerit. Dyabolus enim, homo vel quelibet creatura non potest nocere homini, peiorando nisi mediante peccato. Ideo preservet se homo ab illo et nulla nocebit adversitas. Unde Rom. VIII, 28: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Dileccio vero Dei et plena solucio huius servicii consistit in observancia cuiuscumque sui mandati. Et hinc Eccles. VIII, 5 dicitur: *Qui custodit mandatum, non experietur quicquam mali.* Turris itaque fortissima omnis necessaria armatura et quicquid boni prudens desiderat ad hoc unum consequitur quod quisquis teneat se in

3. AB: *insurgit quod.* 3, 4. CFHIKLMNO: *despiciendi.* 4. B: *et* om.; ib. B: *postulandum.* I: *postulantur.* 5. M: *perturbato.* 6. N: *ignorat graciam;* ib. B: *gratis* om. G: *gratis graciam.* 6, 7. MN: *de illa.* 8. C: *Ex hiis;* ib. FIK: *preutilis.* M: *presentibus;* ib. G: *omni:* corr.: *cum.* N: *cum.* 9. AD: *credencia.* K: *fiducia:* ib. I: *infigurat.* 10. CGHIKMO: *debitum* om. 13. F: *defeceret;* ib. GN: *Christi omnino sit.* 14. I: *iocundus.* 15. B: *quod patet.* E: *patet quod;* ib. H: *patet de hoc amore delicito finaliter Deus.* I: *ex hoc amor finaliter Deus;* ib. AFGLMNO: *quod* om. 16. H: *esset ingratus.* N: *Deus Deus esset.* 17. AB: *sequens.* 21. M: *quantumcunque.* F: *quicunque;* ib. C: *miseriarum.* 22. M: *contingeret;* ib. G: *Diabolus enim homo non potest:* ib. B: *enim* om.; ib. C: *homo* om. 23. GN: *homini nec quelibet alia creatura.* 25. GN: *nocebit sibi.* 27. I: *salutacio.* 29. A: *mandata.* 30. FGILNO: *et omnis.* H: *omnia.* 31. H: *et quid prudens;* ib. GHIN: *boni* om.; ib. IK: *desideret.* 32. N: *at hoc ut:* ib. ADEGHIKMN: *quod* om.; ib. A: *quidquis.* O: *consequetur quisquis;* ib. FN: *obtineat.* H: *teneat sequitur.* I: *teneat:* superscript.: *obtineat.*

observancia mandatorum. Et illud intendit Psalmista Psalmo XXVI, 1 dicens: *Dominus illuminacio mea et salus mea; quem timebo?* Illuminacio quidem intellectus, quia *declaracio sermonum tuorum illuminat* ad intelligendum predictam conclusionem sapiencialem omnem catholicum consolantem, et salus quietans affectum que est requies animarum; pro qua dicitur Luce XXI, 15: *Ego dabo vobis os et sapienciam cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Illud os Domini est sapiencia Dei patris, cum qua secundum Salomonem atque Apostolum *venerunt nobis omnia bona,* ut patet Sapiencie VII, 11 et Rom. VIII. Igitur *maledictus homo qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum* deserendo, suple observanciam mandatorum, quia in hora mortis, *quando pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus assumpsit me. Igitur diligam te, Domine, fortitudo mea, et non timebo quid faciat mihi homo,* sciens quod nemo potest ad commodum quicquam dare nisi tu prius donaveris, nec quantumcumque laniando corpus nocere, si scuto veritatis tue protectus fuerit, ergo hunc timete. Hunc ergo secundum has alas pulsemus precibus, et dimissis curis mundi ac amicis fallacibus speremus in eo et ipse faciet; dando vero procuratori vel terreno domino quantamcunque pecuniam sive servicium, aut dissimulabit expedire nostrum negocium aut procurabit nobis incommodum, aut deficiet defendendo et conservando contra adversarios nobis datum. Relinquamus ergo mundum et concupiscenciam eius, et non subiciamus nos contra Dominum onerose ac multiplici hominum servituti, quia diciores seculi sunt contra salutem anime magis servi. Deus autem vere libertat suos, cum non potest

Let us pray to God dismissing the cares of the world.
God will support us, though worldly friends abandon us.

1. G: *illud idem;* ib. C: *intendit* om. 2. I: *XXVI* om.; ib. F: *Ps. XXVIII.* 3. EFGIKL: *et intellectum dat parvulis et intelligendum est.* HMNO: *illuminat et intelligendum est.* 5. ABD: *questionem;* ib. C: *excitans omnem.* 6. B: *catholicam.* 6, 7. I: *qui est.* 7. F: *XXI c^a: Dabo.* 8. E: *poterint.* 10. B: *Dei patris* om. 11. FI: *et Apostolum;* ib. C: *bona pariter cum illa.* 12, 13. ACDFHI: *vir qui.* 14. I: *qui in hora.* 15—18. F: *pater meus — sciens quod* om. 16. EKLO: *Dominus autem;* ib. EIKLMNO: *Ergo diligam.* B: *Ideo.* 19. C: *laniendo.* 20. F: *fuerit* om. I: *fuero ergo;* ib. ABD: *igitur.* 21. C: *Hinc;* ib. ABD: *igitur.* 23. B: *facit.* F: *faciet quod nobis est optimum.* 24. GN: *aut servicium.* 25. I: *dissimulabit — aut* om. C: *simulabis* E: *dissimilabit.* 26, 27. C: *consonando.* 27. ABCD: *Relinquentes igitur.* 28. E: *et* om. before *non* 28, 29. K: *nos ergo contra Deum.* 29. G: *honore ac.* 30. I: *diciones.* 31. EGK: *liberat suos.*

2. Psalm. CXVIII, 130, sed adde ut in codd. EFGIKL: et intellectum dat parvulis (ad . . .). 12. Jer. XVII, 5. 15. Psalm. XXVI, 10. 6. Psalm. XVII, 1; LV, 5.

alicui deesse in racione omnis boni. Nam fidelis habet ubilibet obiectum quod summe desiderat, ubilibet refugium in quo sperat, et ubilibet solacium quod confortat; econtra vero omnis qui sibi deificat creaturam. Ymmo viator propter Deum diligens corporalem affliccionem ubilibet habet excitans; ubilibet diligens mundanam voluptatem nusquam habet quietans vel sacians, et sic de obiectis cuiuscunque virtutis aut vicii est dicendum. Deus enim est medium excitans, finis consummans et fructus quietans in qualibet virtute creata; peccato autem deest obiectum medium et premium bonificans peccatorem, ideo vere dicit Veritas Mat. XI, 6: *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Est enim verbum Domini secundum vocem beati Petri *lapis offensionis et petra scandali;* ledit enim affeccionem quorumcumque in veritatem offendencium tamquam gladius immobilis, de quo Deut. XXXII, 41: *Si acuero ut fulgur gladium meum*, et omnis qui hanc petram subpeditat precipitanter cadit retrorsum cum captatoribus Christi, Ioh. XVIII; et sic occasione peccati eos qui in eum impetunt scandalizat.

CAPITULUM VICESIMUM.

Where, when and how to pray. The place is the church, the time the holy day and the form the Lord's Prayer.

I. Reasons for the place.

1. The journey makes the prayer in church more toilsome and therefore more deserving.

Habito pungitivo multiplici ad orandum, videndum est de loco, tempore et forma orandi. Est autem locus ecclesia, tempus dies festus et forma oracio dominica in Ecclesia, iuxta illud Psalmi LXVII, 27: *In ecclesiis benedicite Domino;* et alibi: *Laudate Dominum in aula sancta eius.* Cuius sextuplex racio assignatur; primo quia oracio ex peregrinacione est ibi laboriosior, et omne opus meritorium esse debet penale, secundo quia ex

2. C: *quem.* D: *quia.* H: *quod* om. 3. N: *solacium ipsum;* ib. G: *quod ipsum confortat;* ib. C: *confortans:* ib. C: *Econtra autem.* 4. EL: *vero* om.; ib. H: *Ymmo maior diligens.* 5. C: *semper Deum.* 6. A: *habet* om.; ib. ABCDFGHIK: *exercitans.* 7. C: *sic* om. 8. EIK: *ac vicii.* 10. I: *qualibet creatura.* 15. ABDG: *affeccioni;* ib. N: *quarumcunque;* ib. ADEFGHIKLMN: *veritate.* 18, 19. F: *cadit cum retrorsum cum.* 19. CDFIL: *captoribus;* ib. FM: *Iob XVIII.* 20. G: *qui medium impetum.* H: *qui Deum.* L: *qui in cum impetum scandalisat;* ib. CD: *in* om.; ib. M: *impetum;* ib. G: *scandalizat etc. Gyrzyk* (i. e. Georgius). 24. ADH: *et* om. 26. EFIKNO: *benedicite Dominum.* 27. C: *multiplex.* K: *septuplex;* ib. F: *assignativa;* ib. EI: *quia ibi.* 28. B: *deo laboriosior;* ib. D: *omne oracionis.* 29. BCFGIKLMN: *opus* om.; ib. B: *est penale.* H: *penale;* in margine sequitur locus extensus ad rem haud pertinens: ib. F: *secundo quod.*

12. I. Petri II, 8.

obediencia est ibi Deo accepcior et per consequens in merendo amplior. Tercio quia in domo plus elongata ab opere et solicitudine servili est animus purgatus devocior. Quarto quia ad exemplandum et hortandum orantes reciproce ex concursu fidelium sese iuvancium est apcior, quinto quia ex sanctificacione episcopali aliquid sanctitatis dicitur remanere in domibus materialibus, unde exercitus dyaboli est ad temptandum orantes debilior; dyaboli enim ubi superantur aufugiunt locum. Sexto quia talis modus visitandi domum oracionis est sensus anagogici figurativior, cum ecclesia materialis figurat tropice mentem mundam, anagogice celestem Ierusalem, et deambulacio ad ecclesiam signat presentis vite peregrinacionem. Fideles autem visitando limina sanctorum considerant cum Apostolo, Hebreis XIII, 14: *Quod non habemus hic manentem civitatem sed futuram inquirimus,* et quod dies peregrinacionis nostre post lapsum limitati sunt, ut *in sudore vultus nostri vescamur pane nostro* in penam peccati, quam ex prima prevaricacione incurrimus, ut patet Gen. III, 19. Unde Iob VII, 1 dicitur: *Milicia est vita hominis super terram*, et Iob V, 7: *Homo ad laborem nascitur et avis ad volandum;* et Apostolus I Corinth. III, 8: *Unusquisque secundum laborem suum recipiet.* Unde mandat II Thess. III, 10 quod *qui non laborat non manducet.*

2. It is more pleasing to God done there in obedience to him.
3. In his house the spirit is more devotional.
4. The presence of other believers assists.
5. The church is consecrated, and thus weakens the power of the Tempter.
6. Such visits to the House of God may be interpreted mystically.

Quorum omnium racio videtur ex eo quod oportet post lapsum ad racionem operis humani meritorii quod sit laboriosum vel penale ultra statum innocencie, quia, ut dicit Lincolniensis, oportet offendentem ultra antiquum debitum ad hoc quod satisfaciat erogare. Ideo cum non superest quid ultra statum innocencie debitum supererogaremus nisi penalitas, oportet quod oracio Deo placita sit cum pena ieiunii, elemosine

The prayer which is pleasing to God is connected with fasting, almsgiving, or labour.

2. I: *Tercio qui.* 3. C: *opere vel.* 4. FM: *ad explorandum et hortandum.* GN: *ad plorandum.* KO: *explanandum;* ib. B: *exhortandum.* 4, 5. I: *orandum orantes.* 6. F: *quia* om. 7. GLMN: *sanctitatis remanet;* ib. F: *remanetur.* I: *remaneret.* 9. F: *ibi superantur;* ib. B: *affugiunt.* 10. I: *visitando domum.* 11. GHLN: *figuracior.* 12. CEFGI: *significat.* L: *signat;* ib. C: *tropologice;* ib. D: *mentem* om.; ib. C: *analogice.* 13. BO: *significat.* 14. H: *Fidelis autem.* 15 ABCD: *considerarent.* 16. EF: *Quod* om. 17. N: *quia.* 18. H: *limitati;* superscript.: *id est determinati;* ib. I: *vestiamur.* 20. AD: *patet* om.; ib. K: *Iob VIII.* 24. I: *I. Thess. III.* 28. I: *quod est;* ib. GLMN: *sit* om. 29. B: *defendentem.* 33. CDFHLNO: *placida.*

29. Lincoln. Dicto CVIII: Satisfaciens debeat rependere aliquid quod maius sit omni eo pro quo non debuisset deliquisse . . (Cod. Univ. Prag. A 24, fol. 181[a]).

vel laboris; quod videtur Christum innuere Matth. V, 46, quando dicit: *Si diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt?* quasi diceret oportet lapsos ad racionem operis meritorii superaddere supererogantcr in racione difficultatis et penalitatis publicanorum et gentilium racionem comodi et naturaliter delectabilis temporalis, quia Act. XIV, 21, dicitur quod *per multas tribulaciones oportet nos introire in regnum Dei.* Patet eciam quomodo Christus Matt. XXI, 13 post honorificenciam plebis visitavit primo templum dominative dicens: *Domus mea domus oracionis vocabitur.* Unde ex auctoribus veteris testamenti, ut est illud Psalm. XCII, 5: *Domum tuam decet sanctitudo;* et illud Psalmi XLV, 5: *Sanctificavit tabernaculum suum altissimus,* et illud II Reg. VIII, 11 quomodo post edificacionem et dedicacionem templi implevit gloria Dei domum Domini. Ex talibus, inquam, dictis et racionibus evidenter auctorizavit ecclesia quod episcopus post construccionem ecclesie ipsam ad hoc officium dedicaret, et populum in sabbatis ad orandum et recipiendum sacramenta devocius conveniret. Unde nedum creditur ex dedicacione ecclesie oracio ibi facta Deo accepcior: sed ex merito obediencie preceptis ecclesie et ex elongacione a curis seculi, in quibus homo domi in presencia familie aut bonis fortune quadam necessitate se involveret. Et cum Matth. VI, 6 sine repugnancia huius precipitur: *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum interioris hominis, et clauso hostio sensuum a tumultu sensibilium ora patrem tuum in abscondito;* quia tumultus seculi et commixtio solicitudinis sensibilium impedit oracionis fructum.

Christ visited the Temple; the glory of the Lord filled the Temple.

Similarly churches are consecrated for prayer and sacraments.

Unde I Corinth. XIV, 15: *Orabo spiritu, orabo et mente;* hoc est affeccione ligata cum intelligibili intencione.

1. FL: *labore:* ib. FM: *Matth.* 2. G: *XI.* 2. HL: *dixit.* N: *qua dixit;* ib. I: *diligatis.* 3. L: *mercedem accipietis vel habebitis;* ib. AI: *et* om. 5. IM: *supere ogabilius.* FGKLNO: *supererogabilis.* H: *supererogancias:* ib. GKM: *in* om. 5. 6. I: *penalitas.* 8. IN: *intrare.* 9. 10. IM: *Matth. 12º.* 10. I: *visitat.* 11. ELN: *templum Domini dicens;* ib. G: *dominanter.* KM: *dominantem.* 12 BC: *auctoritatibus.* Rectius: *auctoritate:* ib. B: *ut cum.* 13. I: *Psalmi 454.* F: *42.* M: *Psalmi: Sanctificavit.* 16. 17. M: *gloria Domini domum Dei.* 17. GHIKLNO: *inquit.* 17—18 I: *et racionibus evidenter* om. 18. EHN: *evidenter* om. 19. L: *ecclesiam.* 22—23. I: *oracio — ecclesie* om. N in marg. addit. 22 M: *et Deo.* 23. C: *precepto:* ib. GHNO: *ex* om. before *elongacione.* 24. M: *in patria:* ib. H: *homo deum (domini).* 25. G: *bonum.* N correxit: ib. C: *involverit.* 26. B: *huius* om. 27. G: *cum* om.: ib. L: *in* om. 28. GILMNO: *et* om.: ib. I: *sensus.* M: *sensui.* 32. G: *Orabo spiritu orabo hoc est mente et affeccione.* N correxit. 33. H: *affeccione ligua.*

Aliter enim incideremus in capitulum phariseorum, de quibus Christus reprobando obicit illud Ysaie XXIX, 13: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* Marci VII, 6. Istud autem competencius fieret in ecclesiis quam in locis servilibus, et per consequens oracio habet ibi racionem meriti amplioris.

The devout prayer of their neighbours stimulates others.

Quarta causa ex hoc evidet quod devota oracio proximi assistentis exemplificat et excitat aliunde desides ad orandum; unde Christus Matt. V, 16 precipit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera.* Unde ex ista causa alternant clerici nunc cum nota, nunc cum instrumentis musicis et nunc sine nota, ut ex oracionis extraneacione fiat oracio tam clericis quam laycis sapidior. Unde summopere notandum quod clerici distincte accentuent, attribuendo cuilibet sillabe tempus suum, cuilibet medio versus vel fini sentencie pausacionem debitam, et specialiter expectent usque in finem completam sentenciam redicentis. Si enim combalbutimus tanquam canes in sacculo, habentes mentem in foro, et corpus in choro, linguam in ympno et affeccionem in tripudio, pessime indisponimur ad impetrandum quicquam a Domino: cum non colligimus cum eo mentes laicorum in ipsum tendencium, sed tanquam adversarii sibi dispergimus. Econtra vero II Esdre VIII, 8 scribitur: *Legerunt in libro legis Dei distincte et aperte ad intelligendum, et intellexerunt*, distincte quoad accentum, aperte quoad sonum et sic tercio intellexerunt sensum. Ideo rogat Apostolus Rom. XV, 6: *Ut unanimes uno ore honorificetis Deum.* Aliter enim unitas deridetur et Deo dissencionis servitur; unde ypocrite qui modo quo iam dictum est in ecclesia sunt divisi, ydiote qui tanquam ymagines a laude Domini sedent muti et specialiter confabulantes qui se ipsos et alios inficiunt narrando mendacia, vaniloquia vel gesta seculi, solvunt sabbatum, inficiunt

Hence the clergy use alternately plain song and musical instruments in order to make prayer more impressive. They ought carefully to observe accent and pauses.

Otherwise harmony is scorned and service done to the spirit of discord. Thus the Sabbath is broken and the sacred place defiled.

1. AC: *casum capitalem.* EFHK: *in casum phariseorum.* BDI: *capitalem* om. Correxi ut supra. 2. B: *quibus quod;* ib. EFH: *Christus* om. 3, 4. I: *factum est a me.* 4. K: *Matth. VII;* ib. B: *compendiosius.* 6. I: *ibi racionem meriti amplioris* om. 9. N: *Christus* om.; ib. BI: *precipit* om. 12. B: *musicis — ut* om.; ib. N: *et* om. 13. C: *fiat omnino.* 16. FIL: *sentencie* om. N extinxit. 18. I: *redientis.* B: *reducentis;* ib. C: *Sic enim.* D: *Sicut.* 19. DIKN: *ut canes;* ib. N: *in sacco;* ib. MN: *mentes;* ib. N: *et corpora.* 20. F: *habentes in cho.* Hic explicit cod. F. 20. B: *disponimus.* CH: *disponimur;* ib. I: *quicquid.* 23. B: *adversarii domini.* 23, 24. GN: *sibi econtra dispergimus.* 24. AIKLMN: *legunt.* H: *legant.* 25. L: *et distincte et.* 28. I: *Rom. XII.* K: *ad Rom. XV una mente uno ore.* L: *ut una mente uno.* 29. E: *dominum.* 29, 30. H: *et ideo dissencionis sentitur.* 30. GILM: *eo modo quo.* 31. H: *sic divisi.* 32. K: *ad laudem.*

populum, et contaminant locum sanctum. Hii specialiter cappam Sathane se induunt ut fratres intoxicent et accusent.

Such offenders break God's law and the ordinances of the Church,

Secundo legem Dei et mandata ecclesie dissipant et evertunt, quia ubi ecclesia ex auctoritate Dei ordinat christianos in festis ad ecclesiam convenire, ut exemplo bonorum operum mutuo se edificent, econtra hii nedum verbis ociosis sed scurrilitatibus se ipsos et alios scandalizant. Considerent tales penam scandali quam Christus promulgavit Matt. XVIII, et videant si non sint nimium peccatis propriis irretiti, nisi dando fratribus occasionem ad peccandum se maculent alienis; quot enim fratres subvertunt tot peccatis proximi fient rei.

and invoke God's wrath at the Judgment Day on themselves and on others.

Tercio deridendo Dominum sabbati, iram Dei in diem iudicii sibi et populo thesaurizant. Cum enim omnes libri erunt tunc aperti et liber vite necessitavit ut ex minimo verbo ocioso reddamus Domino racionem, quid credimus de verbo scandali in loco ac tempore sancto, quo defraudatur proximus et dominus deridetur? Tenetur enim quilibet iuvare proximum in sabbato ex conduccione Dei sub obtentu mercedis perpetue. Nonne est conductoris derisio quod in domo propria pro adoracione fiat sibi contemptus, pro inclinacione tergiversio, pro oracione blasphemia, et pro cultu mentis inimici capitalis induccio? Hii traditores populi militant cum hoste humani generis et proditorie in vestimentis ovium tradunt exercitui dyaboli populum christianum; ideo tota communitas insurgeret contra illos.

II. As to time: One ought always to pray in spirit, in word or in works, especially on festivals and most especially on Sundays.

Quantum ad tempus, patet quod omni tempore, mente, verbo vel opere sit orandum, in festis tamen specialiter et specialissime in die dominico. Semper dico esse orandum, quia nunquam est ab opere bono ociandum, cum eo ipso miles se reddit vecorditer inimico. Ideo dicit metricus quod tota circulacio nostre milicie stat in isto quinario:

Discas aut ores, doceas, recreesve labores.

2. I: *campanam.* 6. GIMN: *beatorum;* ib. C: *iuvent et edificent.* 7. HIKLMNO: *scurilibus.* 7, 8. C: *scandalizent.* 9. ABD: *promulgat;* ib. I: *ne si non sicut.* M: *si non nimium;* ib. ABDG: *sit nimium.* C: *est nimium.* Correxi. 10. ABCD: *irretiri;* ib. E: *ubi dando.* 12. ACD: *supermaculant.* B: *remaculant.* KM: *se supermaculat.* GHLO: *supermaculant.* 12. BC: *proximis.* GHIKLN: *proximorum;* ib. C: *fiunt.* 13—14. I: *de(ridendo) — iu(dicii)* om. 13. GN: *diem sabbati;* ib. K: *nam iram;* ib. B: *in diem* om. KL: *in die.* 15. C: *et libri vite.* 18. I: *que;* ib. B: *quo defendat;* ib. H: *ridetur.* 19. B: *proximum suum;* ib. EGI LMN: *condicione.* B: *condiccione.* C: *eterne.* 20. EKL: *Et nonne.* 20, 21. G: *conditoris.* 26. BG: *proditore.* 28. HN: *insurget.* 32. A: *ipso similes;* ib. B: *Ideo* twice. 33. GN: *quia;* ib. I: *metrice stat.* 34. G: *aut ora.* N: *aut hora;* ib. GHKMNO: *recites vel labores.*

34. Cf. Serm. IV, 255.

Debet autem oracio conformiter ad statum innocencie esse sedula meditando. Nam Deutro. VI, 7 precipitur: *Meditaberis verba legis sedens in domo tua et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens;* ideo non est putandum quod christianus sit limitatus ad orandum solummodo in ecclesiis et in festis; debet enim orare ubique et semper, sed pro loco illo et tempore plus attente. Ideo docet Apostolus Roman. XII, 12 et Coloss. ultimo: quod *debemus esse oracioni instantes,* et II Thess. ultimo. *Sine intermissione orate;* et Christus Luce XVIII, 1: *Oportet semper orare;* et Iacobi V, 16: *Multum valet deprecacio iusti assidua.* Et ostendit hoc de Elia ad cuius peticionem cessavit pluvia in terra Israel tribus annis et mensibus sex et ad eius peticionem postea pluit copiose, ut patet tercio Regum XVIII. Et si obicitur per illud Matth. VI, 7, ubi Christus dans formam orandi premittit: *Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur,* patet quod non est intencionis Christi prohibere oraciones diutinas; ipse enim *erat pernoctans in oracione,* ut dicitur Luce VI, 12, sed elidit errorem quo creditur oraciones vocales ut prolixiores esse proporcionaliter meliores; sic enim putarunt pharisei quod proporcionaliter ut oblacio est maior, sic est melior; et secularis ut est mundo dicior, sic est melior. Priorem errorem destruit Marci XII, 43, docens quod *vidua paupercula offerendo duo minuta plus omnibus misit.*

Prayer must be constant.

One ought to pray not only in church and on festivals, but everywhere and always.

Quantum attinet ad premii dignitatem, et Luce XII, 15 destruit secundum, dicens: *Videte et cavete ab omni avaricia, quia non in habundancia cuiusquam est vita eius ex omnibus que possidet.* Habundancia enim virtutum facit per se vitam honorabilem sive bonam, et non habundancia mammone nisi in minori parte, valde per accidens.

1. I: *Debent autem;* ib. B: *conformiter* om. 5. HINO: *esset limitatus.* G: *esse.* C: *limitandus.* 6. B: *festis diebus;* ib. I: *undique.* 7. C: *scilicet pro;* ib. B: *illo* om.; ib. H: *vel tempore;* ib. M: *attento.* H: *attende.* 8, 9. ACD: *Ideo dicit.* 9. H: *ad Thess.* 11. BC: *et Iacobus 5º cap.* I: *Iac. 5. cap.* 13. IK: *Israel* om. 14. AD: *ut patet* om. 19. DGMNO: *Christi* om.; ib. EGHLNO: *diuturnas.* 20. ACD: *ut dicitur* om. 21, 22. E: *ut prolixiores ut.* 22. IKM: *sicut.* 24. I: *sicut est melior.* G: *sicut obulus est maior.* N: *ebulus eciam.* 25. B: *et priorem;* ib. G: *Matth. 12.* 26. MN: *duo* om. 30. C: *cuiuscunque;* ib. CD: *eius* om. GIM: *cuius.* 31. GM: *que* om. N addit. 31. I: *Habundanciam enim virtutum faciunt.* 32. N: *sive bonam et honorabilem.*

8. Col. IV, 2. 9. I. Thess. V, 17. Cf. Serm. I, 197; IV, 436, 489, De Oracione et Ecclesie Purgacione Pol. Works I, 345. Opus Ev. I, 267—307; Opp. Min. 383—392.

Refutation of the erroneous opinion that a short prayer is imperfect. This is a heathen notion.

Tercium vero errorem necesse habet destruere Matth. VI, quia aliter crederetur quod oracio quam Christus edocet racione brevitatis foret multum imperfecta. Non ergo prohibet Christus multum loqui simpliciter, sed modificat *sicut ethnici*. Ipsi enim gentiles erant in errore quadruplici in hac parte. Primo enim arguerant si oracio diutina aliqualiter sit bona, tunc oracio in duplo diuturnior est in duplo melior et sic infinite; sed nesciunt quomodo de omnibus que consistunt in medio est deduccio talis impossibilis. Oracio ergo vocalis de quanto excitat devocionem interioris hominis orantis est utilis, et si distrahit est nociva. Secundo putarunt quod oracio vocalis sit per se meritoria, sicut putant hodie fatui Christiani; sed constat quod oracio facta indebite, ut puta in peccato, vel sine correspondencia oracionis mentalis a qua caperet racionem meriti est nociva. Unde Augustinus epistola XLVII ad Probam notat quod Christus non prohibet diuturnum affectum; cum ipsemet in oracione huiusmodi pernoctavit, et Psalmo XXXIII, 2 dicitur: *Benedicam Dominum in omni tempore; et semper laus eius in ore meo*, sed prohibet multum loqui superflue. *Licet*, inquit, *absit ab oracione multa locucio, non tamen desit multa precacio, si fervens perseveret intencio. Nam multa loqui in orando* ad sensum Christi *est rem necessariam superfluis agere verbis; multum autem precari est eum quem precamur diuturna cordis intimacione pulsare. Nam plerumque hoc negocium gemitibus plus quam sermonibus agitur, plus fletu quam affatu.* Intendit ergo iste sanctus ostendere quod oracio vocalis est solum per accidens meritoria, de quanto respicit precem mentis. Patet de Moyse orante in monte per quam oracionem populus Dei vicit Amalech, ut patet Exod. XVII. Et XIV, 15 patet quomodo Moises ex magnitudine fidei certificando populo

Oral prayer is useful if it arouse the soul; if it distract it, it is harmful, also if said in a state of sin or without a corresponding state of mind.

1. AD: *Tercio;* ib. C: *errorem intendit;* ib. H: *necesse* om. I: *necessario:* ib. I: *habet* om. 4. H: *similiter.* 5. O: *sicut supple.* 6. EGHIKLNO: *Populi enim;* ib. EL: *diuturna.* 7. GHMNO: *est bona:* ib. HO: *esset in duplo.* 9. GM: *que sunt in medio est duccio.* N corr. 10. ABD: *igitur.* 13. C: *statui.* 15. A: *correspondi ı.* 16, 17. I: *ep. 4.* C: 45. 17. MN: *ad Verbam.* H: *ad Proberam.* 19. H: *et Psalmista* 20. ACD: *et* om. 20—21. EFGHIKLMNO: *et — ori meo* om. 22. CEGIKLMNO: *deficit.* 23. AD: *sed fervens.* N: *si fuerit perseverans* (*si fervens persereret* extinct.); ib. AB: *multum.* 25. CIKLN: *multum enim.* 25—26. B: *est cum quem precamur* twice. 27—28. D: *quam — fletu* om. 28. B: *agitatur.* 29. EGHINO: *per accidens* om. 30. AD: *recipit.* 32. EI: *Patet et Exod. XIV.* CDILN: *patet eciam Ex. XIV.* 33 I: *quam Moyses.*

21. St. Augustini Opp. tom. II, p. 502.

non timere insultum Egipcii audire meruit: *quid clamas ad me? Fides* enim secundum Apostolum Hebreorum XI *bene orat*.

Et tercio patet idem de Anna orante *in corde et movente labia sua, de qua vox penitus non audiebatur, sed flevit largiter*, ut dicitur I Regum I, 10, 11, 13, unde et Hely putavit eam temere *temulentam*.

Tercio putarunt gentiles supersticiose adorantes ydola quod verbis compositis aut persuasionibus Deus pocius moveatur ad expediendum preces sibi porrectas vel quod absens vocibus alcioribus provocetur vel quod ignoratum verborum ambagibus doceatur. Cui opinioni false alludit Helyas III Regum XVIII, 27—28, dicens gentilibus prophetis Baal: *Clamate voce maiori; Deus enim vester est et forte cum alio loquitur aut in diversorio est aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur*. Non est intelligendum quod sanctus propheta dixit deridendo ludicria, sed secundum opinionem et personam eorum loquitur, ut ex paciencia operis heresis destruatur. Unde sequitur in textu: *Clamabant ergo voce magna et incidebant se iuxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine*. Ecce isti prophete gentiles putarunt secundum verbum prophete quod clamore alciori Deus eorum pocius moveretur, et quod immolando sibi sanguinem, ut magici faciunt demonibus, pocius exaudiret. Et illum errorem recitat Crisostomus Omelia XII de istis gentilibus de quibus Christus hic loquitur.

The heathen held wrongly that God may be moved by forms of words, or by persuasion, or by loud prayer, &c., to listen to the supplicant.

Quarto errarunt multiplicando peticiones secundum multitudinem temporalium quibus iuxta errorem eorum maxime indigebant; ideo nimirum erant oraciones eorum

They err, also, in multiplying their prayers according to the number of worldly things they want.

1. M: *non timetur*. GN: *ut non timeret*. 2. K: *Hebr. V*. 4 EGIN: *in* om. 5. I: *suo*; ib. C: *exaudiebatur*. 7. M: *putant*; ib. I: *eam itinere*. G: *eam iacere* (?) 8. N: *gentes*. 9. BC: *persuasibilibus*. 10. I: *si porrectas*. 11. GKM: *ignorantum*. 12 LN: *elidit*. O in marg. rectius: *illudit*. 14. GIKM: *Baal enim*. 15. BKLO: *forsitan cum*. 17. EFGHIKLMNO: *ludibria*. 7, 8. EFGHIKLMNO: *secundum opinionem eorum personam alloquitur*. 8. B: *est et personam*. 20. N: *secundum ritum*. 21. B: *cultus et lanceolus*. N: *cultellis*; ib. B: *perfundentur*. K: *perfunderetur*. 21, 22. CGHIKLMO: *Ecce enim*. 25. EGHILMNO: *istum errorem*. 26. GHIKMN: *Omelia 22*. EO: *23a*. 28. B: *multitudo*.

2. *Fides bene orat* loco supra memorato solummodo exemplis demonstratur. 26. Rectius (ut videtur) Hom. XXIII Operis Imperfecti in Matth. Cf. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte: Sicut hypocritarum est prebere se spectandos in oracione, ita Ethnicorum, i. e. Gentilium, in multiloquio se putare exaudiri Opp. III, 1274.

If they had prayed for the common good, they would have succeeded better.

nimis prolixe, ubi si communia et spiritualia expetissent, sicut Christus docuit in oracione quam ipse edidit ordinacius et expedicius processissent. Unde Matt. VI narrando quomodo gentes inquirunt potissime corporis ornamenta et delectabilia alimenta docet suos discipulos circa ista non esse sollicitos: *Querite*, inquit, *primo regnum Dei et iusticiam eius, et hec omnia adicientur vobis.* Unde in confirmacionem quod Christus intendit hunc quadruplicem errorem destruere, ita subdit: *Putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis.* Et elidens racionem heresis eorum quoad Deum semper et ubique omniscientem et secundum racionem omnia ordinantem, ut expedit, sic infert: *Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* Ecce destruccio valida huiusmodi supersticiose heresis paganorum. Ideo Psalmo X, 17 dicitur: *Preparacionem cordis mei audivit auris tua*, et Ysaie penultimo: *Antequam clamant, ego exaudiam.* Quamvis enim omnia futura de necessitate evenient, Deus tamen vult quod bona servis suis evenient per medium quo oratur. Dignum namque est ut honoris obsequium ab humana voce Deo debitum offeratur; non quod ipse ex voce moveatur, ut peticionem graciosius expediat, sed ut sibi debitum latrie obsequium ad nostri commodum impendatur, quia aliter non foret in regno Dei iusticie complementum. Secunda racio est ut per oracionis suffragium copiosius communicetur creaturis bonitas creatoris et tercio ut orantis devocio et affeccio forcius inflammetur et in creatorem suum alcius elevetur. Et sic nullo modo propter Dei indigenciam vel bonum sibi utile appetit laudem nostram, sed propter utilitatem orantis et complementum pulchritudinis iusticie in universitate creature, ut sic finaliter

Although the things of the future turn out according to necessity, God wills good things to his servants through prayer.

2. IM: *ipse docuit.* 3. Codd.: *Matth. VII.* 4. M: *quomodo gentes* om.; ib. C: *gentiles.* 6. HLMNO: *illa.* 8. I: *conformacionem.* E: *unde eciam confirmacione.* K: *confirmacione;* ib. L: *quod deus Christus.* 9—10. I: *ita — exaudiantur* om. 10. B: *suo* twice. 11. E: *eorum ad.* 13. C: *omnia gubernantem;* ib IM: *ordinante.* N correxit; ib. I: *sub infert.* 13, 14. M: *Sic enim.* 15, 16. C: *superficialis heresis.* 16. Codd.: *Ps. IX.* 17. L: *cordis eorum;* ib. C: *audiet.* I: *audit:* ib. EL: *Isaie 65.* 18. EHO: *clament.* GL: *clamet.* I: *clamat.* 19. GL: *futura* om.; ib. EGILMN: *eveniunt.* 20. EGLN: *eveniant.* O: *eveniunt.* 21. K: *ab aliqua voce.* 23. M: *grossius;* ib. M: *latere.* 24. I: *quod.* 25. C: *in regno* om. 27. I: *creature.* 27—28. B: *et tercio — creatorem* om. 27, 28. I: *creantis devocio.* M: *quod curantis.* 30. B: *igitur utile.*

6. Matth. VI, 33. 9. Matth. VI, 7. 10. Matth. VI, 8. 18. Is. LXV, 24.

pateat ad creature commodum communicativa bonitas creatoris. Et sic Deus facit propter se ipsum finaliter quicquid facit.

Five reasons for the use and the need of prayer.

Et patet quomodo necesse et utile est orare; necesse, quia Deus eternaliter ordinavit quod sic fiat, et illud vocatur necessarium ex supposicione. Est eciam utile specialiter propter quinque: primo quia oracio occupat orantem, ut a malo declinet, secundo excitat suspendentem intencionem suam in Deum, ut bonum faciat, et iste sunt due partes iusticie, tercio bonum virtutis prequisitum consolidat, quarto iuste petitum impetrat, et quinto alienis peticionem, exemplacionem et disposicionem ad se habilitandum communicat.

1. Whosoever speaks with God in prayer does not fall into temptation.

Quoad primum non communiter incidit in temptacionem qui orando cum Deo loquitur; unde oracio qua devotus confidit in Domino est spiritualis tiriaca contra dyabolum. Nam Marci IX, 28 scribitur: *Hoc genus in nullo potest exire nisi in oracione et ieiunio*, nam et pro peccato diabolico est humiliter orandum, et superiori non indigenti bonis nostris precibus est placandum.

2. The Father seeketh such to worship him.

Quoad secundum Iohannis IV, 23: *Pater tales querit qui adorent eum;* et hoc indubie est ad eorum utilitatem, cum Deus non potest limitare creature racionali officium, cuius complecio non cederet ad eius commodum.

3—5. God encourages us to pray.

Quoad tercium Matth. XXI, 23: *Omnia, quecumque pecieritis in oracione credentes, accipietis.* Unde crebra oracio est quasi malleus tundens clavum.

Pro quarto Matt. VII, 7: *Petite et dabitur vobis.*

Et pro quinto Iacobi V, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini.*

Tanta siquidem est vis orandi quod non est possibile hominem quicquam a Deo iuste petere et non accipere. Nam Luce XI, 11 illud sufficientissime ostenditur per locum a maiori; ubi capiendo ut per se notum quod pater potens et benevolus non daret pio filio indigenti pro pane petito lapidem, aut pro pisce vel ovo in edulium

1. 2. K: *ad creature communissima creatoris.* 1. IM: *communissima.* N correxit. 2. M: *ipsum* om. 4. G: *quam necesse.* 5. ABCDGIKM: *ordinat;* ib. B: *sic faciat.* 5, 6. K: *eciam vocatur illud.* GN: *et iam eciam.* HO: *eciam illud.* 6. AIKM: *Est autem.* 7. C: *Primo quod.* 9. A: *bona.* 10. GHIKLNO: *et ille.* 11. C: *perquisitum.* I: *p̃qisitum;* ib. *Quarto.* K: *Christo.* 12. GLN: *exemplarem.* 13. C: *habilitando.* H: *habilitandam.* 16. CI: *devotus fidelis;* ib. ACD: *est specialiter.* 17. HIN: *genus demoniorum.* 17, 18. EHIKNO: *in nullo eicitur.* 18. I: *et* om.; ib. G: *pro* om. 25. B: *Matth. 3.* G: *Matth. 12.* 28. K: *vobis. Pro.* 29. H: *Et Prover. V.* I: *Et pro illo;* ib. A: *Iacobus* om. 31. I: *virtus orandi.*

serpentem vel scorpionem sic concludit: *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester de celo dabit spiritum bonum petentibus se.* Dat enim in uno involucro spiritum qui est panis vite, aqua sapiencie et omne quod est necessarium digne petenti.

Five reasons why a prayer may fail.

1. and 2. if the person praying or prayed for be unworthy;

3. If one pray for a bad thing;

4. If the prayer is not from the heart.

5. if the prayer be defective in form.

Frustratur autem peticio propter quinque: primo propter indignitatem persone petentis, ut phariseus pompans quod non fuit sicut ceteri propter excellenciam meriti Luce XVIII, secundo propter indignitatem persone pro qua petitur, ut, patet I Regum XVI, negata fuit Samueli peticio qua oraverat pro Saule; tercio propter inutilitatem petiti, ut Matt. XX, 22, quando filii Zebedei appetebant carnaliter primatum seculi, audierunt responsum a Domino: *nescitis quid petatis;* quarto propter indevocionem petentis, ut Ysaie XXIX, 13: *populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*, et recitat Salvator, Matt. XV de phariseis; quinto propter defectum forme petendi racione brevitatis, racione maioris utilitatis vel cause consimilis. Sic enim ad continuandum et intendendum devocionem ac exemplandum aliis instanciam orandi delata fuit responsio Cananee, ut patet Matth. XV. Sic eciam Apostolus II Cor. XII, 9: Qui peciit amocionem stimuli carnis habuit divinum responsum: *sufficit tibi gracia mea, nam virtus in infirmitate perficitur.* Habicio quidem hostis exercitantis ad gloriosam victoriam est plerumque utilior quam foret eius carencia; ideo Rom. VIII, 26 dicit Apostolus: *Quid oremus sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis.* Debemus enim solum petere beatitudinem et media, de quanto sunt necessaria ad illam; unde Iohannis XVI, 24: *Petite, ut gaudium vestrum sit plenum et accipietis.* Aliter enim peticio non foret racionabilis et per consequens

1. GM: *vos qui cum.* 2. CEIK: *noscitis;* ib. B: *date.* D: *data* om. 3. B: *in ceto.* HLMNO: *qui est in celo.* K: *qui est in celis.* 4. K: *uno* om.; ib. I: *spiritum* om. 8. C: *dignitatem.* 9. K: *pompans scilicet;* ib. ABD: *ut.* C: *sicut et;* ib. GMNO: *ceteri homines.* 11. EGHM: *patet* om. N: *ut patet* om. 12. N: *Samuelis.* 14. GIMN: *corporaliter;* ib. GMN: *audiunt.* 16. GIMN: *Ysaie 19.* K: *unde Isaie 19.* 17. B: *est* om. 19. H: *petendi breviter racione prerevitatis* (!) 21. I: *vel antendendum* (sic). GLMNO: *vel intendendum;* ib. L: *exemplandam.* 22. BLN: *dilata.* I: *dilatata;* ib. ABCD: *ut* om. 23. G: *Matth. 2.* N: *Matth. 25;* ib. Codd.: *I Cor.* 26. I: *Habitis;* ib. AD: *hostis* om. 27. H: *victoriam ut plerumque.* 29. B: *iste spiritus.* 31. AB: *Ioh. XV.* KM: *Ioh. XVI.* 32. EHL: *Petite et accipietis ut . . .*

1. Lucae XI, 13.

non facta in nomine verbi Dei; quia Iohannis XIV, 14 dicitur: *Si quid pecieritis patrem in nomine meo, dabit vobis* et I Io. III, 22: *Scimus quoniam quicquid pecierimus accipiemus ab eo;* suple quodcumque sine defectu petimus. Potest autem defectus reduci ad tria; scilicet ad petentem, ad rem pro qua petitur, et tercio ad petitum; quando enim est irracionabilitas vel defectus modi in aliquo horum trium, deest peticio. Unde Iacobi IV, 3: *Petitis et non accipietis, eo quod male petatis.* Ex istis colligitur quod quicquid preter peticionem contentam in oracione dominica postulamus, condicionaliter debemus petere, de quanto scilicet est nobis utile, placens Deo; aliter enim indignum esset pium patrem nobis ipsum concedere.

On the defects of prayers.

We ought to pray for what pleases God and is, therefore, profitable to us.

Quantum ad tercium scilicet formam contentam in oracione dominica, notandum quod ista oracio excedit omnes alias in hiis quinque. In dignitate, in compendiositate, in utilitate, in subtilitate et omnimoda bonitate.

The form of prayer ought to be that of the Lord's Prayer, which is superior to any other prayer in five points.

In *dignitate,* quia auctor universitatis create ipsam immediate formavit et docuit. Cum ergo oracio auctoritatem et dignitatem capiat ab auctore qui ipsam instituit et invenit, patet eius dignitas. Racione igitur sue dignitatis non debemus polluto corde et labiis ipsam dicere vel eciam nominare, quia hoc esset auctorem eius qui est veritas deridere. Cum enim oracio ethimologice dicitur quasi oris racio, patet, si desit voci racionalis mentis intencio, non est oracio sed tanquam vox mortua monstruosa sonacio. Hinc enim instrumentum musicum non orat, licet formaverit sonos simillimos; nec sonus hominis est vox univoce, nisi de quanto ipsum vivificat verbum ymaginarie, si enim ipsum defuerit, tunc secundum Aristotelem sonacio est sonus non vox. Aliter

1. In dignity as the Lord Himself taught it.

1. G: *verbi* om. N addit in marg. 2. KN: *patrem meum.* 3. GIN *quoniam* om.; ib. EL: *pecierimus a Deo.* 4. B: *accipiemus* om. 7. K: *est* om.; ib. B: *modi* om. 8. I: *Matth. IV.* 9. EKLO: *accipitis.* 9, 10. H: *colligitur quicquid.* 11. IK: *petimus.* 11, 12. I: *de quanto suple.* 14. GHKN: *ad secundum.* 15. CDGKLM: *illa.* O: *illa dominica oracio.* 17. I: *eciam;* ib. C: *bonitates increate.* 18. MN: *creature.* 19, 20. I: *auctoritate et dignitate.* 20. C: *capit.* 21. GIKLN: *Racione eciam;* ib. C: *ergo;* ib. In margine codicis B (alia manu) sequuntur aliquot annotaciones, quae ad rem non pertinent. 25. L: *patet quod.* 26. H: *non est — vox* om. K: *vox* om. G: *vox mortue.* N: *vocis mortue.* 27. B: *enim quod.* C: *est quod.* GHKLMNO: *Hinc instrumentum.* 28. CI: *formavit;* ib. B: *simillimos nec sonus* om. 30. C: *ymaginare.* 30, 31. M: *nunc secundum.*

18. Wyclif, De Oracione Dominica, Opp. Minora p. 383. Op. Ev. I, 267—307. 31. Aristoteles, De Anima, cap. VII.

enim homo in sonando est organum Dei non sensibile, tanquam instrumentum musicum quoad illud, et tale instrumentum ex secundo *De Anima* non vociferat, licet sonet. Conformiter igitur secundum Augustinum vox animalis hominis non est oracio, si sibi defuerit verbum mentis; ipsum enim idem verbum insensibile in anima creditur induere sonum et sic esse vocem sensibilem ad extra, sicut est de verbo eterno Dei patris, quod assumendo hominem factum est graciosissime frater noster. Licet enim mentis locucio et exterior sonacio sint due nature dispares, individuum tamen vocis ex unione mirifica est utraque; quod quidem individuum est prius naturaliter, et temporaliter est verbum mentis quam vox oris; et quando natura vocis deficit, manet idem individuum abditum intra mentem. Ista videtur esse sentencia Augustini de cognicione vere vite in fine et in XV de Trinitate cap. XII.

Obiectus autem qui videntur obvii sunt solvendi proporcionaliter, sicut dictum est in materia de Incarnacione verbi Dei; et patet quomodo orando verbum Dei quod est veritas per oracionem falsam, mortuam et duplicem, est blasphema derisio. Ideo conqueritur nimirum de Phariseis Matt. XV, 9 dicens iuxta vocem Ysaie XXIX, 13: *Quod sic orantes sine causa frustratorie colunt eum.* Ideo dicunt doctores quod oracio debet esse integra, non deficiens a natura principalissima tanquam mortua.

Prayer ought to be *a)* living. *b)* pure.

Debet secundo esse pura, sine commixtione verbi menti extranei et specialiter quoad verba mentis turpia, cuiusmodi sunt cogitaciones inhoneste temporalium atque carnalium; ipsorum enim commixtio deturparet oracionem vocalem, sicut colores et figure horribiles deturpant faciem;

1. EGN: *esset organum;* ib. GN *Dei in sensibile.* 2. ABD: *istud* 3. IK: *in secundo;* ib. O: *vocifert.* 4. HI: *sonat.* LMN: *sed sonat;* ib. C: *conformiter enim;* ib. EGMN: *igitur* om. 6. I: *mentis* om.; ib. I: *nec ipsum est.* 7. I: *indubie esse sonum.* 9. L: *pater noster* N: *frater noster;* in marg. correxit: *pater noster* 10. A: *sonus.* 12. GILNO: *est utrumque;* ib. O: *individuum prius.* 13. L: *et temporaliter verbum.* 14, 15. H: *manet dividuum* (sic) *abditum.* LNO: *manet intimum abditum.* 15. G: *additum.* N correxit; ib. I: *Et ista videtur:* ib. B: *esse* om. 16. C: *vite eterne.* 16, 17. I: *in de Trinitate.* EGLMN: *eciam de trinitate.* H: *et in XV de Civitate.* 18. K: *videntur ab unde.* 21, 22. M: *mortua duplici est blasphemia derisio.* 22. *nimirum.* O addit: *Christus.* 23. IK: *Matth. 12.* 24. ACD: *sine causa id est.* EGLMN: *sine causa frustra colunt;* ib. I: *frustrate;* ib. K: *colunt Deum.* 28. ABCD: *mentis.* 29. I: *in hoste.* 30. GIMN: *enim* om.

4. St. Augustinus passim e. g. Sermo CCLXXXIII. 16. St. Augustini Opp. tom. VI, 1030. 17. Opp. tom. VIII, 1073.

c) continuous.

et sic oracio fuliginose fumigans non ascendit, sed oculos subditorum excecans facit populum in tenebris ambulare, nam Psalmo CVIII, 7 dicitur quod *oracio eius fiet in peccatum.* Et debet tercio esse continua, ut deficiente amfractu vocali saltem sine intermissione duret devota intencio. Discontinuacio enim vel laceracio facit ad turpitudinem obiecti sensibilis, sed plus discontinuacio vel vacuitas verbi mentis deturpat oracionem vocalem; unde errant dicentes quod sufficit oranti in principio oracionis recte, pie et devote intendere exorare, licet in processu animus circa temporalia evagetur. Omnis quidem talis vana evagacio est peccatum; ideo difficillimum vel impossibile est nos lapsos et specialiter mundo vel carni deditos proferre oracionem brevissimam sine peccato saltem veniali. Ideo peccamus continue dum oramus. *Saltem de me hoc timeo, quod refero cum merore. Sum quidem insufficiens ad serviendum Deo vel in minimo sine defectu simpliciter.*

Wyclif laments his own insufficiency in serving God.

2 In compendiousness

Secundo excedit hec oracio omnes alias in hoc, quod est in comparacione ad inclusam sentenciam alia quacumque *compendiosior;* et hoc reor ingenuatum est a sapiencia Dei patris, ut nemo cui data est a Deo sufficiencia ad ipsam discendum et dicendum excusetur per desidiam quin crebrius ipsam dicat; unde ad tantam regulam credo mediam personam in trinitate ipsam librasse, quod si in minimo foret diffusior, esset nedum in parte superfluum sed causa humano generi ad peccandum; et si in aliquo fuisset brevior, defecisset a necessaria sentencia explicanda. Mediator vero Dei et hominum fecit eciam omnia opera sue humanitatis simpliciter in medio virtuoso. Oracionem tamen illam possunt christiani in suis locucionibus et linguis breviare

1 C: *fumans.* G. *fulminose.* N correxit. B: *fumiga;* ib. I: *oculus.* 2. I: *excitans;* ib. I: *quod tenebris.* 3. B: *fiat.* 4—5. C: *deficiente — saltem* om. 5. I: *sine intermissione duret* om. 6. GN: *enim* om. 10. K: *oraciones;* ib. K: *et exorare.* 11. B: *Omnis* om. GN: *Omnis enim.* 12. D: *varia.* C: *vana* om.; ib. KO: *vagacio;* ib. I: *et ideo* K: *adeo.* 12. 13. L: *et impossibile.* 14, 15. M: *sine saltem peccato.* 16. I: *de vie.* M: *divine;* ib. N: *refero sine timore:* in marg.: *cum merore.* 17—18. H: *Deo — simpliciter* om. 21. Codd. except. C et D: *ingeminatum.* Recte: *ingenuatum.* D: *ingeminacio esse.* 22. ACD: *datum.* 23. GHLMNO: *et docendum;* ib. K: *et excusetur.* 26. GN: *liberasse;* ib. GN: *foret nedum.* 26—27. I: *esset — superfluum* om. ABCDHKMO: *esset medium in parte superfluum humano generi.* 26. N: *nedium* (sic). 29. C: *necessaria* om. 30—31. B: *fecit — oracionem* om. 30. AD: *fecit econtra.* 31. H: *similiter.* 32. I: *locucionibus seu breviare linguis.* GMN: *locucionibus seu linguis.*

19. Wyclif, De Oracione Dominica, Opp Min 384

In this the Lord's prayer is an example for all prayers.

sive producere, ut convenit sue devocioni et organis; oportet enim exemplaria esse formata summe ad regulam, ut ex illis formentur reccius exemplanda. Illa igitur oracio quam Christus tradidit est exemplar omnibus aliis mediate vel immediate quomodo ipsi orabunt, et sentencia Christi que est eadem in oracionibus est anime Dei oracio, quia oracio mentis Christi; et sic eadem in numero est oracio dominica communis cuilibet christiano. Licet autem oracio congrua mihi propria dici possit oracio dominica, tum quia Dominus instrumentaliter ipsa orat, tum eciam quia ipsa finaliter exoratur, videtur tamen quod oracio mea deformis non sit oracio dominica nisi forte equivoce. Ex istis videtur cum res communes sint minus communibus meliores, quod oracio communis toti humano generi sit melior quam privata, eius enim carencia foret peior.

3. In value.

Tercio excedit hec oracio omnes alias in *utilitate*, quia omne quod est necessarium anime cuiusquam vel corpori in via vel in patria in septem peticionibus quas continet implicatur: et numero isto non petitur nisi quod est simpliciter necessarium cuicumque. Ideo possumus secundum ipsam secure absque condicione peticiones nostras ad Deum dirigere. Habet insuper specialem utilitatem in hoc quod instruit intellectum et affectum quod bonum preponderanter debemus appetere. Cum enim Christus non docet nos orare pro civili dominio, pro temporali comodo vel bono nature, manifestum est quod illa bona in comparacione ad bona pro quibus docet nos orare debemus postponere. Inprudens quidem foret magister qui meliori ac necessariori bono postposito doceret petere minus bonum, et specialiter a tanto rege magnifico cuius donacio non potest stringi in bonis

It contains everything that is necessary for man.

1. CIM: *seu.* 2. I: *exemplaria sumere.* G: *exemplaria sumpta esse formaliter ad regulam;* ib. HILMNO: *esse formaliter.* 3. CGHINO: *ergo.* 4. D: *oracio* om.; ib. B: *tradidit esse.* 4—6: C: *omnibus — oracionibus* om. 5. B: *christiani orabunt.* 6. GHIMNO: *eadem in omnibus.* 8. GHIKMNO: *idem cuilibet.* 9. EGILMNO: *Licet alia oracio;* ib. GNO: *et posset dici.* 10. I: *dominus ipsa.* 12. I: *oracio dominica mea;* ib. GIL: *non est.* 13. I: *equitate.* 14—15. I: *quod — melior* om. 15. I: *private.* 16. A: *nisi eius.* B: *eius* om. 19. B: *in* om. before *patria.* 20. ABCD: *et modo miro non petit aliquid.* EKLNO: *et miro modo non petitur* (O: *petit*) *nisi quod.* 21. GM: *simpliciter cuiuscunque.* 23. O: *preces nostras:* ib. BHLO: *Habet eciam.* GIKMN: *enim.* 26. C: *domino.* 28. I: *ista.* 31. B: *in tanto.*

13. Cf. Iohannis Wyclif De Oratione et Ecclesiae Purgatione Pol. Works I, 343. 17. Wyclif, De Oracione Dominica, Opp. Min. 384.

minimis; ymmo propter honorem sue magnificencie non potest donare quicquam homini nisi dederit sibi Spiritum Sanctum et per consequens summe bonum. Ideo signanter dicit Luce XI, 13 *quod pater celestis dat spiritum bonum petentibus se.* Habet tercio hec oracio specialem utilitatem in isto quod omnis homo diligit naturaliter opus suum et hinc diligit affectos suo operi; sic enim poete diligunt sua carmina, scolastici sua argumenta et parentes sua genita, conformiter indubie Christus diligit tam preciosam oracionem secundum quamdam racionem propriam qua ipsam tam appropriate composuit, et per idem diligentes ista racione oracionem dominicam ac in ea crebrius orantes libencius exaudit.

Excedit quarto in *subtilitate*, que est tanta tam quoad materiam quam ad formam quod nemo sufficit vel minimam eius partem comprehendere pro statu viandi. 4. In subtility.

Ex quibus patet quinto quod excedit *in* omnimoda *bonitate*, quia in racione boni, utilis, delectabilis et honesti. Dicit ergo Matt. VI, 9: *Sic enim orabitis: Pater noster qui es in celis.* 5. In every sort goodness.

Dividitur autem ista oracio secundum doctores in prohemium et tractatum invitatorium et prosecutorium, vel in captacionem et postulacionem. Consistit autem prohemium vel invitatorium in quo captamus benevolenciam Domini quem rogamus in hiis tribus verbis, *pater noster qui es in celis.* Et cum oracio dominica sit secundum se totam oracio. patet quod quelibet eius particula est oracio, quia secundum distinccionem oracionis prehabitam est captacio. Solent enim indigentes et pauperes pro captanda benevolencia domini quem

Systematic division of the Lord's Prayer.

1. Each part of the Lord's Prayer is a complete prayer.

1 A: *minimis* om. 3—5. B: *Sanctum — spiritum* om. 4. EGILMN: *Ideo notanter.* O: *signanter;* in marg. corrigit: *notanter;* ib. EL: *dicitur.* IK: *dicit Lyncolniensis dicto II.* M: *dicit Lnc (Lyncolniensis?) 11°.* 5. C: *et pecudibus* (!) *timentibus se.* 7. ACD: *sed eciam hinc.* IM: *igitur et hinc.* G: *et igitur hinc.* N correxit. BHKO: *sed et hinc;* ib. HI: *affectus.* EMNO: *affecciones.* 8. ELN: *sicut enim.* 9. EGHIKLMN: *et conformiter;* ib. I: *in dubio.* 11. B: *quandam conclusionem;* ib. GN: *quam ipsam;* ib. AB: *a proprietate.* HO: *ita appropriate.* 12. C: *racionem.* H: *diligentes istam oracionem.* O: *ista oracione.* 14. M: *Excedit ergo.* 15. HKMNO: *quam quoad;* ib. B: *sufficit ad.* 17. E: *quinto* om. 18. IK: *in oracione.* 19. M: *honeste;* ib. B: *Sic eum.* 22. IK: *eciam in invitatorium.* GNO: *et invitatorium.* CDH: *in invitatorium.* 23. C: *vel postulacionem.* 24. A: *capiamus.* GN: *in qua captamus.* 25. GLM: *quam rogamus.* 27. GK: *sit oracio.* 27—28. I: *patet — oracio* om. 29. EGHIKLMNO: *prelibatam.* C: *prehabita;* ib. E: *est cap.* (sic). 30. B: *benevolenciam;* ib. M: *quam*

22. Iohannis Wyclif Sermonum IV pars, p. 437.

Contents of the first petition.

postulant nomen dignitatis et honoris premittere, ut vel sic dominum mulceant ad consensum. Unde Christus instruens nos adorare trinitatem docet proporcionale premittere. *Pater,* in quem credimus, *noster,* in quem speramus, *qui es in celis,* in quem sperando caritative tendimus. Ista enim tria scilicet fides, spes et caritas reddunt ex parte orantis oracionem Deo placabilem, et ex parte orati per *pater* intelligitur Deus pater, per *noster* intelligitur Deus filius qui secundum Ysaie vaticinium *datus est nobis,* non solum ut dominus sed tanquam servus, nature particeps vel minister. Ex hoc enim precipue spes lapsorum erigitur ad salutem. Et tercio per habitacionem *in celis* intelligitur Deus Spiritus Sanctus qui transfundit se in animas sanctas, in ipsis habitans, et ipsas scriptura sacra *celos* nominat. Et sic, quia *pater,* debemus sibi amorem; quia non solum *mei* sed *nostrum omnium* solum per graciosam adopcionem, debemus sibi timorem; et quia habitat *palacium tam excellens* debemus sibi honorem; et sic ex affabili amore racione patris inducitur filialis timor, quo ex pura gracia est pater noster; et ex illis consurgit paterna reverencia notata per suum regale palacium.

The various meanings of 'Father' in the Bible.

Sed pro dulciori sensu interius enucleando notandum quod *pater* quintupliciter accipitur in scriptura; primo pro patre creacionis, sustentacionis et gubernacionis, secundo pro patre recreacionis, tercio pro patre procreacionis, quarto pro patre adopcionis, et quinto pro patre imitacionis vel instruccionis. Unde propter tercium modum carnalem Deus est autonomatice *pater noster.*

God is indeed our Father.

Prima quidem paternitas est Deo propria iuxta illud Deuteronomii XXXII, 6: *Numquid ipse est pater tuus qui possedit te, qui fecit et creavit te?* Pro secundo Ysaie

1. B: *postulamus.* 2. I: *Deum.* 3. GN: *docens nos.* 4. I *Patri;* ib. A: *noster* om. C: *noster quem speramus.* 6. ABCD: *scilicet* om. 8. I: *oranti;* ib. ABCDGHIKLMN: *per patrem;* ib. B: *Deus intelligitur pater;* ib. H: *pater* deest after *Deus.* 8—9. A: *pater per noster intelligitur Deus* om. 11. GM: *nature princeps.* N correxit. 12. B: *salucionem.* 14. ABGN: *Sanctus* om. 15. M: *ipsos* 19. B: *sic ut;* ib. CK: *ineffabili.* 19, 20. GMN: *amoris racione.* 20. I: *timore;* ib. IK: *quia ex.* L: *qui ex.* 21. C: *exurgit;* ib. M: *pura reverencia.* 22. I: *vocata.* 23. GLN: *interius* om.; ib. AD: *enucliendo* BCI: *enucliando.* 24. G: *quod* om.; ib. C: *quinque modis accipitur* 25. B: *creacionis et.* 27. EILM: *et quarto;* ib. EGN: *et* om. 28. C *invitaciones et;* ib. ABCDEGHIKM: *Unde preter.* N correxit. 29. G: *modum* om.; ib. M: *Deus auctoritate.* 31. B: *Deuteronomii 22;* ib. B: *est* om. KM: *non est.* O: *non ipse est.* 32. KM: *qui fecit, possedit et.* 32. B: *Ysaie 36.* G: *Isaie 64.*

9. Isaie IX, 6.

LXIII, 16: *Tu domine pater noster, redemptor noster.* Pro quarto Eph. I, 3—5: *Benedictus Deus et pater domini nostri Ihesu Christi, qui benedixit nos in omni benediccione spirituali in Christo Iesu in celestibus, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitucionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in caritate, qui predestinavit nos in adopcionem filiorum per Iesum Christum.* Pro quinto Matt. XXIII, 8: *Unus est enim magister vester,* et Iohannis VIII, 12: *Qui sequitur me non ambulat in tenebris.*

Thus, we appeal first to Him not in fear as in the Old Testament, but in love as to our Father.

Ex istis colligitur quod summe signanter ad excitandum orantes premittitur *pater noster*, cum ex hinc debemus summe amare, summe sperare et summe honorare hunc Dominum qui nunc non docet eum orari timorose tanquam Dominum, ut in veteri testamento, nec extranee ut Deum, nec rigorose ut iudicem, sed amorose ut patrem. Que rogo maior evidencia amicicie quam servos peccato tam degeneres adoptare in filios? Certe, ut ait Augustinus, secundo libro de Sermone Domini in Monte, si terrenus dominus ut miles, rex vel imperator dignaretur recognoscere simplicem esse de suo genere, instruendo ipsum, ut nominet eum patrem, foret gratitudo stupenda. Quomodo ergo non est infinitum maior atque prestancior, quod *preceptis salutaribus moniti et divina institucione formati Deo audemus dicere pater noster.*

And, thus, we are His sons.

Summa igitur excellencia atque utilitas est quod sumus sic filii Dei. *Non*, inquit Apostolus, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adopcionis filiorum, in quo clamamus abba pater.* Et sequitur pro bono utili: *Si autem filii, et heredes*, Rom. VIII, 17; unde et istam graciam admirans Iohannes ait: *Videte qualem caritatem dedit nobis pater ut filii Dei nominemur et simus.* Et quia fructus huius ingenuitatis adhuc est in mundo

1. A: *pater redemptor.* 2. H: *Pro tercio Gal. I Benedictus Deus pater*; ib. ABDGILMN: *Gal. I*; ib. GIM: *Benedictus pater domini* 3, 4. B: *nos cum benediccione.* 3. Codd.: *in* om. 4. EL: *Iesu* om.; ib. N: *in spectu* (sic). 4—6. ACD: *sicut elegit — in caritate* om 6. GM: *in capite.* 7. B: *in adopcione.* 8. I: *vester omnium.* 14. B: *nunc* om.; ib. A: *decet*; ib. G: *orare eum.* 16. C: *ut dictum.* 17. IK: *Que ergo*; ib. A: *amicicie* om. C: *amoris.* 19. B: *de* om. 20. K: *aut miles.* 21. I: *suo* om. 25. M: *Deo* om. 26. BFILMNO: *ergo.* 28. I: *servitutis — spiritum* om.; ib. D: *spiritum sanctum* 30. M: *Sunt autem.* 32. D: *pater noster*; ib. EIL: *et* om. GN: *et sumus quia.* 33. I: *ingeminitatis*; ib. B: *mundo adhuc est.*

19. De Serm. Dom. in Monte lib. II, cap. IV. Opp. tom. III, 1276. 24. Hic locus ex canone missae deprompius est 27. Rom. VIII, 15. 31. I Ioh. III, 1.

absconditus, statim subdit: *Karissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est* I Ioh. III, 2. Consideret igitur christianus quatuor raciones patris; scilicet creacionem, redempcionem, adopcionem, et instruccionem, et specialiter beatitudinem, ad quam finaliter ex titulo huius generis attingemus. Et accendat sibi caritatis foculum animantem eum vivaciter ad orandum. Spes autem summa ex hoc evenit quod summe misericors ac immobilis, adhuc nos peccatores adoptans in filios, non potest deficere filiis suis in eis utilibus, dum non degenerant. Unde sanctus Evangelista I Ioannis III, 3, ubi supra statim subiungit: *Et omnis qui habet hanc spem in eo sanctificat se, sicut et ille sanctus est:* quasi diceret, titulus huius filiacionis non proficit sed officit, si sibi obsistimus peccato deformes; non enim permittit sua iusticia quod peccatum angeli vel beati in celo si fuerit remaneat impunitum; sed sibi cariores eo ipso quod ab ipso degenerant magis punit; ad tantum enim odit peccatum quod in persona filii unigeniti ipsum acutissime puniebat.

As such we have to honour, reverence and obey Him.

Ex ista caritate et spe fulcitis in fide insurgit honor et reverencia debita tanto patri, que complete stat in isto quod observando eius mandata tanquam humiles ac obedientes filii caveamus a peccato superbie; unde ad denotandum quod solum filii humiles sunt oratores idonei, addidit consequenter *pater noster*, ut omnes homines, pape et imperatores, reges ac principes, non indignentur eciam de abiectissimis atque pauperrimis, cum sint eis confratres pares in gracia et natura. Omnes enim ex eadem terra secundum eandem legem filiorum Adam processimus; omnes eundem communem aerem et eandem celestem influenciam inspiramus; omnes eundem patrem celestem tanquam fratres oppressi eadem

Before Him all men are brothers.

1 HIK: *nunc* om. 2. GM: *scimus ipsum eum.* 2. 3. ELN: *ipsi cum apparuerit.* 3. K: *apparuerit;* ib. I: *eis erimus.* 4. CI: *ergo.* 5. I: *adoptacionem.* 6. I: *spiritualiter.* 7. C: *Ut accendat.* G: *accedat* 8. C: *ibi caritatis.* I: *sibi caritas.* L: *sibi caritas foculum.* 8, 9. IK: *adorando.* 10. CIKL: *atque immobilis.* 11. I: *suis* om.; ib. C: *eius.* 12 I: *Deum non degenerat.* GN: *degenerat;* ib. GKM: *Ut sanctus.* 14. I: *et* om. 15. I: *quasi* twice. 15, 16. I: *sed afficit* 18. N: *remanet;* ib. G: *sed ibi.* 19. N: *quod ipsi degenerant.* 22. I: *Ex illa ergo.* EGHKLMNO: *Ex illa caritate;* ib. ADEGIKMN: *in* om. 26. ACD: *soli;* ib. ABCDM: *filii* om. G: *filii quod solum.* N correxit. 28. EINO: *populi homines imperatores;* ib. GMNO: *imperatores pape:* ib. N: *reges principes.* 29. C: *de* om 30. AD: *pares in* om. 31. I: *eadem.* 32. M: *ad Adam.* FGLNO: *ab Adam.* 32—34 IL: *communem — eundem* om.

Therefore we say 'our Father' not 'my Father'.

miseria invocamus. Cum ergo scimus quod *non est personarum accepcio apud Deum*, non dicimus seorsum *pater mi* sed humiliter atque communiter *pater noster*. Nam prelacia et temporalis dignitas vie sicut non excludit a mortis miseria, sic non precludit pauperrimos a pari participacione filiorum gratuita. Sed eo ipso quo ministrat prepositis occasionem superbie, reddit eos in oculis iustissimi iudicis plus indignos. Ex hinc enim reor seculo potentes, dum Deus ex eorum superbia ipsos despiciat, esse deteriores ex eorum oracione pretensa.

What is meant by 'Heaven' in the Bible.

Ulterius notandum quod *celi* quandoque in scriptura dicuntur corpora superluminaria, ut Luce XXI, 33 *celum et terra transibunt*, secundo mistice ad sensum tropologicum pro animabus sanctis, ut Ecclesiastici XLIII, 10: *Species celi gloria stellarum*, hoc est beati spiritus faciunt sanctas animas hic sperare. Tercio ad sensum allegoricum pro angelis qui sunt supra ecclesiam militantem, influentes sibi lumen intelligencie et calorem caritatis, ut Gen. I, 1: *In principio creavit Deus celum et terram;* hoc est secundum Augustinum naturam angelicam et naturam corpoream. Quarto sumitur pro racionibus exemplaribus horum trium, que ad sensum anagogicum sunt celi celorum, ut loquitur Psalmo CXLVIII, 4: *Laudate eum celi celorum*. Sicut ergo corpus celeste dicitur sedes quam Deus singulariter inhabitat, in tantum quod Commentator VIII Phisicorum dicit quod *omnes leges in hoc conveniunt quod Deus sit in celo et non in terra*, correspondenter alia extrema principalissima mundi spiritualis sunt specialiter sedes Dei per graciam. Per hoc autem quod sic graciose inhabitat in sanctis angelis et per illos transfundit se in animas sanctas et secundum

2. GMN: *non dicentes*. 3. B: *humilem*. 4. K: *atque temporalis*. 5. GKLMNO: *sic nec*. 5, 6. K: *pauperrimos operari participacione*. 6. GKMNO: *filiorum* om. 7. M: *prepositus*. 9. GHKLMNO: *eos*. 13, 14. KMN: *tropicum*. 14. HIK: *Eccli. XXXII*. 15. ABCD: *celorum*; ib. GIMN: *faciunt hinc*. K: *hoc faciunt hinc*. 16. B: *beatas animas*. L: *hinc animas*; ib. G: *sanctas separare*. 17, 18. A: *influentes igitur*. 22. *trium*. C: *enim*; ib. H: *que sunt*. 23. B: *celorum sicut ergo corpus*. 23, 24. G: *Laudate cum celorum. Quino quam sedes*. (*Sicut ergo — dicitur* extinctum est.) 24. K: *dicitur esse*. 25. EHIKLMNO: *signanter*. 26. A: *VIII in fine*. ILM: *in VIII°*; ib. GN: *in fine Physicorum*. O: *Physicorum in fine*. 26, 27. GLMNO: *in hoc* om. 29. C: *spiritualia*: ib. HIKLO: *sunt principaliter*; ib. EINO: *Dei* om.; ib. B: *graciam. Per* om. 30. ADHILO: *hoc ergo*; ib. N: *autem* om.; ib. HINO: *gloriose*. 31. G: *eciam per*; ib. EILM: *transferunt*. O correxit; ib. ABCDEGHLMNO: *animabus sanctis*.

1. Col. III, 25. 26. Lib. VIII Physicorum (ed. Venet. 1560, tom. IV, fol. 346[b]).

Although God be omnipresent, yet is he present in various places and persons in various degrees.

hoc transfert corpus, cui anima ypostatice copulatur post eius glorificacionem in celum primum corporeum, et animam circulariter in celum celorum quod omnibus aliis est exemplar. Licet autem Deus essencialiter, potencialiter et virtualiter sit ubique, tamen in natura tam corporali quam spirituali superiori, et specialiter in sede beatitudinis est aliter quam in locis vel creaturis quas non glorificat; quia licet sit ubique presens tibi ipsi, verumptamen, cum secundum Augustinum *presens dicitur quasi presto sensui*, solum illis est presens proprie quos illabitur illustrando, ut videant vitam suam, et consequenter in locis que spiritus tales creati inhabitant. Sicut enim rex terrenus est ubilibet in regno suo secundum regimen et virtutem, sic et Deus per totum mundum; et per consequens secundum essenciam, que est virtus; et sicut rex terrenus est presencialiter in sua domo, ubi tota communitas potest gradatim ipsum conspicere, sic Deus est in universitate creaturarum racionalium, que omnes saltem enigmatice in suis vestibus ipsum vident.

Unde philosophi considerantes quod a locis superioribus venit pulsus et influxus regiminis venati sunt Deum in supracelestibus, quia ibi dicimus virtutem residere, unde effluit operacio eius virtuosa. Ideo dixerunt Deum esse fontaliter seu originaliter in circumferencia primi celi et non in qualibet sed in equinocciali, ubi maxime viget motus nec in qualibet eius parte sed in puncto orientali a quo originaliter influit ad illi supposita; unde beatus Iacobus primo capitulo dicit quod *omne donum perfectum et omne datum optimum desursum est, descendens a patre luminum*. Et tercio, sicut rex terrenus est in privato thalamo, ubi familiares possunt eum undique intueri, sic Deus est singulariter in beatis. Sed quarto, sicut rex terrenus est plene et proprie in situ quem adequate

2. HIK: *primum* om. 3. B: *nisi circulariter*. 3, 4. A: *omnibus animabus*. 5. C: *ex virtute*. N: *potenter*. 6. C: *inferiori*. 7. K: *vel in*; ib. I: *creatoris*. 9. I: *prius dicitur*. 10. C: *in quos*. D: *quot*. 12. GKMNO: *quos spiritus*. 12, 13. GHIMNO: *Licet enim*. 14. EH.: *sic Deus est*. 17. I: *ibi tota*; ib. H: *ipsum gratim* (sic). 18. M: *racionalium* om. G in marg. addit. 19. C: *vestimentis*. 21. K: *pulsus et impulsus*; ib. *venati*. ABM: *venerati* (venati ut saepius in opp. J. Wycl.). 25. I: *in* om. before *equinocciali*; ib. N: *maximo*. 25, 26. G: *urget motus*. C: *viget virtus*. 27. GHIKLMO: *ad illius supposita*; ib. A: *unde bene beatus*. 31. C: *in thalamo*; ib. A: *possunt unde vel undique ipsum*. IO: *ipsum undique*. 32. L: *Et quarto*.

9. St. Augustini De Civitate Dei XI, cap. III, Opp. VII, 318. Praesencia dicuntur quae sunt prae sensibus. 28. Iacobi I, 17.

occupat quoad corpus, sic Deus est singulariter et propriissime in se ipso; sic enim secundum Apostolum, prima ad Thimotheum VI, 16: *Lucem habitat inaccessibilem* ad quam nullus hominum potest attingere. Est enim sibi ubique presencior quam alii potest esse.

God being present to somebody, is quite different from His being present in somebody.

Ex quo patet quod aliud est Deum esse alicui presentem et esse presentem in illo. Sapiencia igitur incarnata, que absolute necessaria est celum celorum, descendit per hos tres celos, cum primo facta est magni consilii angelus. Prius enim est spiritus creatus quam animatum corpus, secundo secundum eundem spiritum facta est anima; et tercio factum est corpus sed omnia in eodem instanti temporis; et ipsum corpus temperavit per triginta tres annos, quousque plenum factum celeste et glorificatum in celos corporales ascenderat et ibi cum omnibus suis membris circulariter in celum celorum reflectitur.

Unde signanter Ecclesiastici XXIV, 8 dicit eadem Sapiencia: *Girum celi circuivi sola*, et sic illud verbum *qui es in celis* est stimulus nobis infirmis quomodo debemus tam altum Dominum revereri, et quomodo debemus sue conversacionis vestigia imitari, ad finem ut mereamur in principio et fine huius circuli celorum cum ipso beatifice congirari. Sequelam autem istam detegit Gregorius super illud Matth. IX, 9 *Sequere me; qui*, inquit, *dicit se in Deo manere debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare. Quod est, non ambire terrena, non caduca lucra sectari, fugere honores infimos, omnem contemptum mundi pro celesti gloria libenter amplecti; cunctis prodesse, amare, nulli iniurias inferre, aut sibi illatas pacienter sufferre, sed et inferentibus a Domino*

1. I: *simpliciter.* 3, 4. I: *marcescibilem.* N correxit. 4. H: *ad quem.* 6. C: *aliud* om. H: *aliud est aliter Deum esse presentem in illo.* M: *illud est;* ib. A: *alicubi.* 7. CEFGHIKLMNO: *ergo.* 8. ABDGN: *necessario.* C: *interest.* 9. IKMN: *per hoc celos.* 11. CHKLMNO: *animat corpus;* ib. N: *secundo secunde.* 12. C: *facta est corpus.* 13. G: *corpus* om. 14. L: *et per;* ib. CIKL: *plene.* 15. K: *glorificatum factum.* GHLNO: *factum est celeste et glorificatum factum;* ib. BCD: *ascenderet.* K: *ascendens.* 16. ABCD: *circueat.* 24. B: *cogitari;* ib. C: *autem istorum.* GHLMNO: *illorum.* 25. I: *super primo;* ib. KM: *illo.* 26. GIMNO: *inquit* om.; ib. GNO: *dixit se;* ib. B: *sicut et.* 26, 27. I: *et ille ambulare.* N: *ambulat.* 28. GIMN: *ludicra;* ib. BC: *infirmos.* I: *intimus.* K: *infinitos.* 30. H: *et sibi.* 31. C: *pro inferentibus.*

20. Matth. VI, 9. 25. De sequela Christi vid. St. Gregorii XL Hom. in Evangelia lib. I. Hom. II. Opp. tom. II, 1085/6 sed non est locus supramemoratus.

veniam postulare; nunquam suam sed conditoris gloriam querere; quotquot valet secum ad amorem supernorum erigere: hoc, inquit, *et huiusmodi gerere est Christi sequi vestigia.*

End of the Proem.

Et patet quomodo ista compendiosa captacio est invitatorium informans ad fidem, inflammans ad caritatem, animans ad spem, inclinans ad reverenciam, inducens ad imitacionem, cogens ad humiliacionem et invitans ad graciarum accionem et breviter docens quicquid est necessarium deprecanti.

CAPITULUM VICESIMUM PRIMUM.

The Lord's Prayer contains, corresponding to the seven things which we ought to ask for, seven virtues emanating from them, and seven sins which ought to be shunned.

Pura oracio continet secundum septem appetibilia, septem dirigibilia et septem detestabilia septem partes. Septem *appetibilia* sunt septem dona Spiritus Sancti. Septem *dirigibilia* sunt septem virtutes ab istis manantes per quas possumus a septem peccatis *detestabilibus* nos tueri. Sumitur autem sufficiencia harum septem peticionum secundum aliquos isto modo: Omne appetibile habet reduci ad boni collacionem, ad mali ablacionem, vel ad utriusque istorum confirmacionem, quod quia est maximum, ideo ab ipso incipitur, cum infertur: *sanctificetur nomen tuum.* Secundum alios tres prime peticiones petunt boni anime largicionem, tres ultime mali anime ablacionem et quarta media connectens hos duos ternarios petit boni corpori necessarii ministracionem. Quadruplici enim bono egemus, scilicet bono glorie, bono perseverancie, bono obediencie et bono corporalis sustinencie. Sunt autem tria mala ordinate se habencia que petimus ammoveri; scilicet malum culpe,

2. H: *quotquot videlicet ad;* ib. C: *superiorum.* 3. H: *secum erigere.* B: *exigere;* ib. GLMNO: *hec inquit;* ib GHKM: *agere.* 5. NIO: *quod ista.* 6. EL: *invitam ad fidem;* ib. I: *ac inflammans.* 9. BC: *acciones;* ib. LNO: *quid est.* 12, 13. M: *continet septem secundum appetibilia et septem dirigibilia septem.* 12 GHNO: *continet septem secundum septem.* L: *continet septem scilicet septem appetibilia.* 13. B: *septem dirigibilia* om.; ib. ABD: *ac septem partes.* I: *et septem partes.* 15. K: *sunt dirigibilia sunt;* ib. KNO: *ab illis;* ib. B: *manentes.* 16. AB: *possimus.* 17. B: *Similiter autem;* ib. L: *istarum.* 18. B: *aliquas.* 19. I: *ad boni collacionem.* EGHLMNO: *colleccionem;* ib. N: *ad mali abieccionem.* B: *a mali.* 20: IKLNO: *illorum.* M: *illorum infirmacionem;* ib. C: *quod* om. 21. GHIMNO: *ab illo.* 22. C: *secundum tres alias peticiones prime.* 25. H: *trinarios.* 26. GI: *Quarto enim.* N correxit. 29. E: *malum culpe, malum culpe* (sic) *et malum pene.*

11. Cf. Opera Minora, p. 383—392. Serm. I, 197; IV, 436. Op. Ev. I, 267—307. 22. Matth. VI, 9.

Contents of the seven petitions.

malum pugne et malum pene. Secundum alios nihil est necessarium anime nisi aliquod istorum septem, scilicet peccatorum purgacio, que in hoc petitur *sanctificetur nomen tuum*, secundo operum direccio, que in hoc petitur, *fiat voluntas tua*, tercio penarum debitarum remissio, que hic petitur *dimitte nobis debita nostra*, quarto inimici superacio, que hic petitur *et ne nos inducas in temptacionem*, quinto simpliciter a periculo preservacio, cum subditur: *sed libera nos a malo;* et sexto finalis premiacio, cum petitur: *adveniat regnum tuum.* Et quoad bona corporis omnia sibi necessaria petuntur sub uno involucro cum dicitur: *panem nostrum cotidianum da nobis hodie.*

The first three refer to the worship of Holy Trinity, the other four to the fourfold good of the community.

Michi autem videtur probabile quod tribus primis peticionibus petitur honorificencia trinitatis, et quatuor sequentibus petitur quadruplex bonum communitatis; quo habito stat fortiter in prosperis et adversis, sicut *tetragonus sine vituperio;* vel ut placet aliis premittitur primo oracio qua orans omni alio oblitus in Deo suspensus petit honorem Dei primo omnium, cum dicitur: *sanctificetur nomen tuum,* secundo petitur bonum universalis ecclesie: *adveniat regnum tuum*, tercio bonum ecclesie militantis: *fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra;* et quarto bonum quadruplex personale: *panem nostrum.* Et iste est ordo debitus petendi secundum dignitatem petiti.

Prosequar autem sensus istius divisionis quintuplicis in communi secundum omnes quinque vere et debite dividentes. Prima peticio petit primum bonum in ordine,

2. BCH: *horum.* EM: *illarum.* GLNO: *illorum.* 3. B: *petitur operum sanctificacio ibi.* 5. AB: *tua* om.; ib. H: *et tercio.* 6. BHKLMNO: *que hic petitur* om. 7. K: *superacio.* GN: *superacionem et ne preservacio.* 8, 9. B: *cum dicitur.* 10. GN: *cum subditur;* ib. L: *Et* om. 11, 12. G: *involuto.* N correxit. 12, 13. B: *da nobis hodie* om. 18. H: *tetragenus;* ib. GN: *ut tetragonus;* ib. ABCDO: *premittitur* om. 19. CEGILN: *primo* om. C: *alii Rimo;* ib. ABCD: *oracione.* H: *oracio est.* MO: *aliis prima oracione pura.* E *pura* corr. in marg.: *previa;* ib. EILMNO: *omnium aliorum.* 23—24. GILNO: *sicut — terra* om. 24. EGLMNO: *et* om.; ib. I: *quadruplex* om. 25. IKLM: *nostrum cotidianum.* GN add.: *da nobis hodie.* 27. EGHKLMNO: *Prosequitur:* ib. K: *huius;* ib. A: *istius* om. B: *istius diccionis;* ib. GHLMNO: *quintupliciter.* 28. I: *in communi secundum* om.; ib. B: *secundum communis sed primo.* C: *secundum omnes vero.* H: *secundum omnes vere debite.* L: *vere et debite.* K: *secundum omnes vere dividentes debite dividentes.* Hic locus corruptus esse videtur. O: *secundum omnes vere debite dividentes.* A: *sed omnes quinque debite dividentes.* 28, 29. I: *debite dividentos.* 29. A in marg.: *Prime peticio.*

5. Matth. VI, 10. 6. Matth. VI, 12. 7. Matth. VI, 13.
18. De Civili Dominio, p. 54.

The first petition asks that God's name be hallowed in us.

ut nomen Dei sanctificetur in nobis; quod redit in idem, sive intelligatur nomen eternum Deo prôprium, sive nomen creatum ab ipso nomine derivatum. Licet enim nomen Dei non possit in se sanctificari sive sanctum fieri, potest tamen in nobis firmari, sancte cogitari, et nominari.

Meaning of 'holy'.

Unde et *sanctum* dicitur tripliciter in scriptura; primo pro creatura racionali que in mentis mundicia est sanccita, id est sancta facta vel firmata; unde Levitic. XI, 45: *Sancti eritis, quia ego sanctus sum.* Secundo modo dicitur sanctum res spiritualis a corporali et spirituali feculencia separata ac creaturam racionalem dirigens, ut sit sancta. Et dicitur a *sanccire*, quod est erogacione pene iniurias defendere; quomodo Deus est summe sanctus; et isto modo vocat Apostolus Rom. VII, 12 *legem sanctam;* et Ieremie XIV, 9 dicitur: *Nomen sanctum Domini invocatum est super nos.* Tercio modo dicitur sanctum res corporea divino cultui instrumentaliter mancipata, et ut sic derivatur a *sanccire* quod est statuere vel consecrare; unde quia omnia ista fiebant olim per sanguinem hostie, Christi sanguinem figurantis, ideo sanccire a sanguine dicitur; sic ergo vocantur templum et vasa *sancta*, ut dicitur II Mach. V, 16. Et sic sanctum dicitur formaliter ut mundus a peccato, effectualiter active vel passive ut lex Dei et opera virtuosa, vel tercio instrumentaliter ut instrumenta vel effectus quibus sancti operantur.

Nomen itaque Dei fit sanctum in signo, sicut scribitur et auditur, quando ab ipso exemplata sanctitas eliquatur. Sicut enim sanitas corporis facit urinam sanam in signo, correspondenter nomen Dei eternum fit sanctum ab ipso et nobis, quando derelinquitur in nobis quoddam sui sanctitatis vestigium, quod tenemur ex ipso sibi serviendo proficere, cum precipit: *Sancti estote, quia ego sanctus sum.*

2. I *in Deo.* 4. C: *posset.* 4. 5. GHIKLMNO: *possit in se sanctum* (K: *non*) *fieri* (*sanctificari seu* om.). 5. N: *et cogitari.* I. *servari.* 9. BEIL: *sanctificata.* K: *sanccita canctificata id est.* 10. A. *quoniam ego.* 13. CGHKLNO: *irrogacione.* 14. I: *defenderent.* 15. IO: *illo.* 17. I: *est* om. 19. K: *a sanxeris.* G: *a sanxior.* N: *sanxeris;* ib. IK: *est consentire vel.* EGLMNO: *est constituere* 20. B: *in consecrare;* ib. IMO: *illa.* 21, 22. A: *unde sanxire.* 23. ACDEGIKLMN: *dicitur* om.; ib. I: *Mach. 2.* 25. K: *passive secundo modo.* 28. C: *sit;* ib. M: *in ligno.* 29. O: *eliquatur;* corrigit: *equatur.* 30. ABD: *Sic enim.* 33. C: *cum ipso.* 34. LNO: *perficere.*

34. Levit. XI, 45.

Est autem triplex nomen quod a patre celesti qui est principium generis nostri contraximus quod debemus precipue observare in debita sanctitate. Primo enim a patre creacionis habemus interiorem hominem ad ymaginem et similitudinem Dei factum; de quo Psalmo IV, 7 dicitur: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* A nomine quidem patris nostri habemus nomen filii promissionis derivatum in nobis, si servamus ymaginem istam mundam; quod fit, si sumus secundum tres virtutes theologicas deiformes, ut exponitur capitulo XVI. Illud enim lumen extinguitur per triplex peccatum diaboli et secta eius induitur, quia vestis Domini non compatitur secum talem immundiciam, cum sit virtus. Secundo a patre recreacionis habemus nomen christiani et adoptivi filii derivatum. Ysaie LXII, 2 scribitur: *Vocabitur tibi nomen novum quod os domini nominavit.* Quod nomen sanctificamus, dum Christum imitamur in moribus, et deturpamus, cum ab ipso, degenerando per avariciam que est concupiscencia oculorum, caritatem fraternam exuimus. Ipse enim false dicit *pater noster* qui fratrem in Christo postponit pro temporalibus. Christus enim temporalia ista despexit et omnes homines super omnes mundi divicias predilexit. Qui ergo plus diligit equum, canem vel quecumque temporalia quam quemlibet fratrem suum, non sanctificat nomen Christi. Tercio a patre instruccionis habemus nomen filii imitatorii per dileccionem; de quo dicit Apostolus Ephes. V, 1: *Estote imitatores Dei sicut filii karissimi, et ambulate in dileccione.* Nomen autem hoc sanctificamus in nobis, si voluntatem Dei facimus; quia Psalm. CII, 21 dicitur: *Ministri eius qui facitis voluntatem eius.* Unde Ysaie LXII, 4: *Vocaberis Voluntas mea in ea;* hec est autem voluntas Dei, sanctificacio vestra.

Threefold is the name of God, that we have to hallow duly: 1. as the Father of creation,

2. as Sons by adoption,

3. as Sons walking in love

We hallow His name by doing His will.

Hoc vero nomen contaminant qui in concupiscencia carnis, ut gula atque luxuria tanquam sues in volutabro

Whosoever lives in the lust of the flesh defiles this Name.

1. EGHIKMNO: *nomen quoddam a;* ib. EM: *celeste.* 2. BEHIKL: *quod contraximus quod.* GN: *a quo contraximus quod debemus nos.* 3. A: *debita* om.; ib. I: *sanctificacio.* 7. H: *nostri* om. 9. BC: *illam.* 10. ABCDGHK: *XVI* om. N addit in marg. O: *c⁰* V extinxit. 12. CEGHIKMNO: *inducitur.* BD: *induitur sive inducitur.* 14. LM: *creacionis;* ib. EGIMNO: *christiani vel.* 14, 15. K: *ut filii adoptivi.* L: *vel filii.* 15. EL: *ut Ysaie;* ib. B: *scribitur* om. 16. I: *nominant.* 17. I: *cum Christum.* 18. GKNO: *ab illo.* 19. I: *caritatem supernam.* 22. IK: *omnes* om. after *super.* 24. EGILMN: *quicunque.* AB: *quodcunque temporale.* 25. I: *Christus.* 26. K: *nomen* om. 30. CI: *Minister.* 31. CI: *facit.* 32. IKLNO: *in ea* om.; ib. N: *hoc est;* ib. E: *est* om. 34. ACD: *Hoc enim.* 35. GN: *vel luxuria;* ib. I: *sus in voluntabulo.* B: *volucrabro.*

Thus sin must be put off and virtue put on.

Wisdom, the first gift of the Holy Spirit, consists in hallowing God's name.

Though, alas, fools despise it.

convolvuntur. Illi enim non habentes conversacionem in celis, non cogitant de tercia prohemii nostri particula: *qui es in celis.* Et sic ad sanctificacionem perfectam divini nominis oportet omne peccatum quod est in mundo exuere et virtutem eius oppositam induere. Nam iuxta doctrinam epistole beati Iohannis, II capitulo *omne peccatum quod est in mundo est aliquod istorum trium.* In ista ergo sanctificacione consistit primum donum Spiritus Sancti; quod est sapiencia, quia Sapiencie VII, 28 dicitur: *Neminem enim diligit Deus nisi eum qui cum sapiencia habitat;* et excluditur inicium omnis peccati superbia, quia Proverb. XI, 2 *ubi est humilitas ibi est sapiencia.* Sed heu! sapienciam sanctificandi hoc nomen stulti despiciunt, cum hodie verificatur illud Ysaie LII, 5 quod Deus conqueritur: *Nomen meum tota die blasphematur*, dum superbi in vanum accipiunt nomen Dei. Et patet quod confirmacio vel sanctificacio huius nominis non consumatur, antequam veniatur ad patriam; et sic beatitudo que est finis omnium peticionum et per consequens prima in intencione orantis, premittitur, cum Salvator subiungit captacioni *sanctificetur nomen tuum.* Oportet enim sagittarium primo notare metam ad quam sagittam diriget, et currentes in stadio oportet primo notare terminum in quo bravium est infixum, et sic prius quoad consequenciam atque originem est boni imprecacio quam mali fugacio, cum homo non posset esse in statu innocencie sive lapsus, nisi indigens esset boni, sed occasione lapsus solummodo indiget a malo habito liberari. Prius tamen est hominem non facere malum vel malum fugere quam bonum facere, et per consequens quam malum habitum expurgare.

1. I: *Ille enim.* 2. I: *cogitat.* 4. K: *duri nominis;* ib. EGILMNO: *oportet quod.* 6. K: *epistole beati* om. BGHLMNO: *beati* om.; ib. E: *epistole I Ioh. II.* 7. BHO: *horum.* EGIMN: *illorum.* 8. HIKLMNO: *In illa ergo.* GN: *cum ergo in illa.* 10. B: *enim* om.; ib. B: *diligit* twice; ib. GN: *nisi illum qui in.* 10—11. B: *Deus — et* om. 11. A: *necessarium omnis.* O: *inicium* extinct. 11, 12. K: *peccati sapiencia.* 12, 13. B: *est eciam sapiencia.* 13, 14. K: *Sed heu, homines non habent sapienciam sanctificandi. Hanc enim stulti.* GMN: *sapienciam sciendi stulti.* HI: *hoc enim stulti.* 13. E: *hoc nomen* om.; ib. E: *hoc enim.* N in marg.: *Hoc enim.* 16. B: *cum.* 17. H: *vel sanctificacio* om. 18. K: *veniat.* 20. K: *in* om. 21. EO: *captacionem.* 22. I: *locare.* 23. I: *dirigeret.* K: *dirigit;* ib. AB: *concurrentes.* 24. GKLNO: *affixum.* 25. K: *origini.* GN: *vel originem.* 25, 26. C: *interpretacio.* 26. B: *figuracio.* 27. GHIKLNO: *sui lapsus;* ib. GIM: *solet indigens.* LN corr. 29—30. I: *malum — facere* om. 31. GIKMNO: *purgare.*

7. I. Ioh. II, 16: Quoniam omne, quod est in mundo, concupiscencia carnis est. 21. Matth. VI, 9.

The second petition. 1. Various meanings of 'heavenly kingdom'.

Secunda peticio consequenter adiungitur, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum;* ubi oportet primo notare quod regnum celorum quandoque accipitur methaphorice pro locante, quandoque materialiter pro ipsis regnicolis et quandoque pro thesauro vel diviciis huius regni. Et sic incarnata sapiencia quodam ineffabili modo congregat in se regni celorum hanc triplicem racionem. Est enim secundum deitatem locus in quo quiescunt beate anime, sicut secundum philosophos intellectus possibilis est locus specierum; nam *hoc quod continet omnia scienciam habet vocis,* ut dicitur Sapiencie I, 7. Si ergo in manu regis terreni sunt bona regni, quanto magis in Deo sunt omnia, sicut sepius dicit scriptura. Est secundo rex huius regni et per consequens summus eius regnicola, ideo nimirum Luce XVII, 21 dicitur: *Regnum Dei intra vos est;* et cum *in ipso sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi* Coloss. II, 3, non mirum si tercio modo autonomatice sit hoc regnum. Secundo notandum quod sicut triplex est adventus Christi, scilicet in carnem, in mentem et iudicium, sic oportet ponere adventum triplicem huius regni. Unde patres veteris testamenti rogarunt quod illis adveniat istud regnum Ysaie XVI, 1: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terre.* Ideo devoti viantes appetunt quod illud regnum eis adveniat per illustracionem in mente et quod ipsi adveniant ad partem regni triumphantem intercedente morte. Pro primo Psalm. CVI, 20: *Misit verbum suum et sanavit eos;* et pro secundo Phil. I, 23: *Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo.* Sed tercio venit regnum integrum perfectissime Deo patri in diem iudicii; de quo prima ad Cor. XV, 22—26: *In Christo autem omnes vivificabuntur, unusquisque in suo ordine; primo Christus, deinde hii qui sunt Christi, qui in adventu Christi credi-*

2. As there is a threefold coming of Christ, i. e. in the flesh, in the spirit and for the Last Judgement, so there is a threefold coming of this kingdom.

4. L: *locante;* superscr.: *loco.* H: *locate = localitate;* ib. GLMNO: *ipsis* om. 6. I: *congregavit.* 7. GMN: *regnum;* ib. AD: *per hanc.* 8. A: *esse locus.* L: *sed secundum.* 12. NO: *bona regis.* 14. B: *huius* om. 19. GO: *sicut* om. N add.; ib. GN: *scilicet* om. 20. LM: *et in iudicium.* 22. BCDL: *illud.* 23. ABCDHKMNO: *Ideo* om. L: *Ideo;* superscr.: 2°; ib. GINO: *devote.* B: *donati.* 24. I: *istud.* 25. CEG: *in mentem;* ib. GN: *quod eis adveniat.* 26. GHILMNO: *regni* om.; ib. ACD: *intercidente.* I: *Intercedentem mortem;* ib. EFGHIKLMNO: *Pro primo* om. 27, 28. EM: *et pro primo.* L: *et pro isto.* GIK: *et Paulus II^a.* 28. GIK: *pro secundo* om. 29. EILMNO: *Et tercio.* B: *Sed* om. 31. I: *Cor. XII.* L: *I. Cor.* 31, 32. I: *vivificabimur.* 32. GN: *ordine proprio.* 33. I: *qui sunt Christi* om.; ib. I: *adventum Christi crediderunt.*

2. Matth. VI, 10.

derunt, deinde filius cum tradiderit regnum Deo patri, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus eius. Nam usque ad illud tempus propter tirannides dyaboli et peccati mixtim regnancium et propter fluctuacionem eciam filiorum regni non est totum regnum perfecte quesitum ante finale iudicium. Unde sancti in via, considerantes excellenciam huius regni completi et miseriam militancium, ad hoc regnum languent non modicum, dicente Apostolo Rom. VIII, 22—23: *Omnis creatura ingemescit et parturit usque adhuc; non solum autem illa, sed et nos ipsi primicias spiritus habentes intra nos gemimus adopcionem filiorum Dei exspectantes, redempcionem corporis nostri.* Nec moveat quod necesse est ut hoc regnum adveniat; quia sicut necesse est ut per devotas oraciones cicius adveniat, ideo necesse est orare ut cito adveniat, quia omnis fidelis orator potest accelerare adventum huius regni, ideo moveretur ad hunc finem orare sedulius, et tanquam Dei adiutor iuvare conquirere illud regnum. Oramus igitur pro acceleracione beatitudinis secundum donum intellectus dirigentis nostram miliciam ad eligendum utilius ad hunc finem quem sapiencia nobis ostendit, et conservantes spem firmam ut anchoram de fructu laborum quos hic cum lacrimis seminamus. Sic enim cognoscimus quod *non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Scimus secundo quod predestinati simpliciter intelligendo *non possent separari a caritate Christi,* vel stante timore filiali deteriorari ex quocumque quod accidit; quorum utrumque patet Rom. VIII.

The Saint's on earth, considering the misery of the world, long for this kingdom and pray for it to come.

Et ex isto intellectu triplici cum gemitu sumus pacati, expectantes fructum operis longanimiter cum paciencia, iuxta illud Iacobi V, 7: *Pacientes estote fratres usque adventum Domini. Ecce agricola exspectat preciosum*

1. A: *deinde finis* (ut Vulgate); ib. D: *filiis;* ib. K: *tradidit.* 2. B: *omnem* om.; ib. BGN: *et* om. before *potestatem.* 6. B: *eciam* om.; ib. G: *filio regni.* 6—7. B: *non — regnum* om. 12. LM: *ipsi* om. 15. B: *hoc — ut* om. GM: *utrum hoc.* N correxit; ib. ABDIO: *quia sic.* 16. GO: *veniat.* 18. GIMN: *ut moveretur.* C: *movetur.* 20. GM: *iurare.* N correxit; ib. A: *istud;* ib. CGILMNO: *ergo.* 20, 21. I: *per acceleracionem.* 22. G: *maliciam.* N correxit. 23. K: *quam.* 23, 24. IK: *conservans.* 25. ACD: *in lacrimis.* 27. I: *supernam.* 28. EGLNO: *non possunt.* 29. M: *ut stante;* ib. K: *vel deteriorari.* 30. IK: *accipit.* 31. HIK: *Et* om.; ib. B: *illo;* ib. M: *sumus pati.* 33. Codd.: *Iac. I;* ib. B: *Pacientes ergo.* 34. BKLMO: *ad adventum.*

26. Rom. VIII, 18, 35. 27. Op. Ev. II, 274. 33. Iacobi V, 7.

fructum terre, pacienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum. Sicut eciam necesse est ex providencia Dei terram conteri et fimari et post sacionem fructum producere, sic evidencius necessarium est post tribulaciones meritorias vie dominum plus curantem servos suos fideles fructu pascere, partim in via, complecius in purgatorio, et completissime in finali iudicio.

Sicut ergo regnum qui est Christus advenit nos lapsos redimere, sic adveniat nos viantes purgare et consolari, quia aliter deficeret nobis perseverencia et per consequens vestis caritatis fraterne, racione cuius Matt. XXV, 34 dicitur: *Venite, benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum.*

There is no envy in such a petition for all alike may share the reward to come.

Ista peticio specialiter excludit invidiam, cum quilibet viator ex miserie participio, ex necessario mutuo suffragio et ex conregnacione in communi consorcio, deponere debet invidiam; et sic habemus metam beatitudinis sapienter signatam, iter viacionis prudenter limitatum secundum donum intellectus. Sed cum oportet nos continue influenciam et direccionem in via a Deo recipere, quod non fit nisi secundum viam eius incesserimus, parati ad recipiendum eius influenciam ac ducatum, necesse habemus eius regimini nos plene submittere. Ideo tercio subinfertur: *Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra.* Nam secundum Apostolum Rom. VIII, 26, quicunque spiritu Dei aguntur hii filii Dei sunt. *Spiritus,* inquit, *adiuvat infirmitatem nostram.* Sanctificetur igitur in nobis nomen Dei; secundum sanctum propositum beatitudinis meditemur affectantes adventum regni ad istam beatitudinem pro toto tempore nostre viacionis et submittamur ducatui sui regiminis. Oportet tamen illud semper expetere iuxta illud Tobie IV, 20: *Omni tempore benedic Deum et pete ab eo, ut vias tuas dirigat,*

1. C: *acceperit.* 2, 3. GN: *quod providencia.* 3. ABCD: *fumari;* ib. B: *et* om. before *post.* 4. G: *sicut.* 6. B: *fructu partim pascere;* ib. G: *pertinet in via.* 7. M: *purgatoria.* 8. KL: *quod est Christus;* ib. B: *adveniat nos.* GN: *sed adveniat;* ib. N: *non lapsos.* 11. I: *Matth. 22.* C: *15.* 12, 13. B: *percipite regnum quod vobis paratum est.* 14. ACD: *Ista autem.* 14—17. C: *cum quilibet — invidiam* om. 15. H: *et miserie;* ib. H: *pa ticipacio.* I: *participis.* 16. EGKLNO: *ex congregacione;* ib. K: *communius.* 18. B: *iter viacionis prudenter* om. ib. ABCD: *item . . . limitatam;* ib. K: *limitatam.* 22. EHIKLNO: *et ducatum.* 23. HM: *regimen.* G: *regno;* ib. H: *non plene.* 27. K: *Sanctificetur inquit;* ib. C: *ergo.* 28. H: *regnum Dei.* 32. ACD: *super illud enim.* 33. I: *Dominum.*

24. Matth. VI, 10.

et omnia consilia tua in ipso permaneant. Sicut ergo in celo secundum beatos spiritus fit Dei voluntas, sic fiat obedienter inter terrenos ecclesie militantis; vel secundo, sicut Christus, qui est celum et caput ecclesie influens sibi quicquid boni habet, obedientissime implevit Dei voluntatem, sic impleat eius corpus misticum quod est terra; vel tercio sic: fiat Dei voluntas in nobis terrenis deditis, sicut fit in spiritualibus quorum conversacio est in celo; vel quarto, sicut anima secundum superiorem partem racionis sit Deo subdita, implens eius voluntatem, sic et faciat corpus ac sensualitas subdita racioni. Nam in isto quaternario consistit tota petenda conformitas divine voluntati.

Doubt, whether this is not a vain petition, since of necessity God's will must be fulfilled.

Sed dubitatur quomodo ista peticio non sit frustra, cum oportet de necessitate absoluta quod voluntas Dei undique sit impleta; nam Gen. L, 19 dixit Ioseph fratribus suis: *Non possumus resistere Dei voluntati.* Nam aliter Deus non esset Deus. Unde et Psalmo CXXXIV, 6: *Omnia quecumque voluit Dominus fecit in celo et in terra.* Et Rom. IX, 19 dicit Apostolus: *Voluntati eius quis resistet?* quasi diceret: nemo potest; cum Hester XIII, 9 dicit ille sapiens Mardocheus: *Domine rex omnipotens, in dicione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit resistere voluntati tue.*

Solution: "God's will" has various meanings. Here it means his 'volitio ad extra'.

Pro isto dicitur communiter quod voluntas Dei quandoque accipitur pro Deo volente, nunc essencialiter et nunc personaliter pro tercia persona; et quandoque accipitur pro habitudine relativa inter Deum volentem et volitum, iuxta illud Psalm. CX, 2: *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius.* Sed tercio accipitur pro quocumque a Deo ad extra volito; et illa vocatur voluntas signi, ut I Thess. IV, 2: *Hec est voluntas Dei, sanctificacio vestra,* et Psalmo CXLII, 10: *Doce me facere voluntatem tuam.* Sic autem accipitur in proposito;

1. I: *Sicut enim.* 2. ACD: *secundum bonos;* ib. I: *fiat;* ib. I: *fiant.* 5. M: *quidquid boni* om. G in marg. addit. N in marg.: *Quidquid;* ib. N: *boni* om. 6. O: *voluptatem;* ib. C: *cor eius.* 8. B: *debitis.* 9. GHKLNO: *celis.* 11. EILMNO: *sic et fiat;* ib. H: *faciat opus;* ib. L: *et sensualitas.* 15. BK: *oporteat.* 16. GIKMN: *Gen. 5°.* E: *Gen. 45.* 17. L: *divine voluntati.* 18. HK: *in Psalmo.* I: *Nam Psalmo 34;* ib. BC: *dicitur.* 19. C: *Deus;* ib. HO: *fecit etc.;* ib. LNO: *in celo et in terra* om. 20. E: *Et Rom. VIII;* ib. GIKLM: *Et voluntati.* 21. H: *quasi dicat;* ib. GIMN: *Esdre.* K: *Et Hester;* ib. I: *dicit* om. 22. GILN: *rex* om. KO: *Domine Deus in dicione.* 23. BC: *poterit.* 25. BEIKO: *illo;* ib. GHKN: *communiter* om. 26. GKLMO: *aliquando.* 27. ACD: *et* om. 29. B: *Psalmi* om. ACD: *Ps. CXVIII.* K: *11°* (pro *110*). 30. GMNO: *Sed* om. 31. BD: *illa* om. 34. B: *tuam* om.

25. Op. Ev. l. c. 281.

In this sense sinners can resist God's will by leaving His commandments undone.

et patet quod licet nemo possit resistere Dei beneplacito, hoc est impedire ne fiat quod placet Deo, tamen voluntati signi peccatores possunt resistere; quod fit quandocumque mandatum aut consilium Domini non perficiunt. Unde Act. VII, 51 dicit Stephanus Iudeis: *Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis.* Aliter enim nichil fieret contra Dominum, quod est manifestissime contra sentenciam Salvatoris Matt. XII, 30: *Qui non est mecum, contra me est.* Unde et Ysaie LIV, 17: *Omnem linguam resistentem tibi in indicio iudicabis.* Sic ergo resistitur voluntati Domini, quandocumque contempnitur eius consilium vel preceptum. Deus enim vult omnes homines salvos fieri, quia omnem hominem mandat bene agere, servando eius mandata atque consilia, ut salvetur; ideo Deus habet quotlibet voluntates incompletas; hoc est vult mandando vel consulendo quod sic fiat et tamen peccator inobediens non sic facit. Et patet quod aliud est dicere *voluntas Dei est quod iste salvetur* et *voluntas Dei est quod iste salvatur.* Prima est voluntas consilii qua Deus vult quod sic faciat, quod eo ipso est quo debet sic facere, quod est eternum. Sed secunda est voluntas beneplaciti qua faccio posita de inesse placet Deo. Et patet quod summum ac saluberrimum consilium foret cuilibet viatori rogare quod voluntas Dei fiat in eo, cum voluntas Dei est quod nunquam pretergrediatur mandatum eius, hoc est, quod nunquam peccet; sed quod placeat sibi per omnia sicut Christus. Rogemus ergo quod Deus det nobis graciam facere voluntatem suam; quia Matth. XII, 50 dicit Christus: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celo est, ipse meus frater et soror et mater est;* et per consequens cognacio ac genus Dei efficacissime servatur; et sic nomen Dei aptissime sanctificatur, si ista peticio impleatur.

God's will is resisted when His commandments are despised.

Let us pray God for grace to do His will.

1. B: *posset.* 3. IN: *quando.* GM: *quoniam.* HO: *quandoque.* 4. H: *manifestum aut;* ib. BC: *vel consilium;* ib. BC: *perficitur.* 5. BI: *dicitur;* ib. B: *a Stephano.* 6. I: *circumcise.* EO: *incircumcisi.* 9. EGNO: *Unde* om. 11, 12. GHIKMNO: *quando.* 13, 14. EGHLMNO: *omni homini.* 15. GKLMNO: *et consilia;* ib. KLMNO: *salventur.* 16. H: *inconplexas.* 17. B: *consiliando.* C: *conciliendo;* ib. GM: *quid fiat.* H: *sic bonum fiat.* L: *quid sic fiat.* 17—18. H: *et tamen — facit* om. 19. A: *Dei* om.; ib. HKLM: *ille salvatur;* ib. N: *iste* om. 19, 20. BEHILMNO: *quod salvatur.* K: *ille salvatur.* 20. KLNO: *quia Deus.* 21. GM: *est* om. 23. I: *facta posita.* 24. GM: *quod voluntas.* 26, 27. AD: *hoc est* om. 28. I: *Rogamus.* 29. AD: *graciam* om.; ib. B: *Matth. 12.* 31. L: *in celis.* 32. K: *genus dicitur.* 33. BC: *sic* om.; ib. LMNO: *illa.*

20. Op. Ev. I. c. 282.

Finally this petition teaches us to submit ourselves in every thing to God's will and to pray for nothing but our salvation.

Sed ulterius, cum multi languent et errant circa peticiones illicitas et nocivas, ista peticio docet quod debemus in omnibus nos submittere voluntati Dei et nihil preter beatitudinem nostram petere, nisi de quanto est de voluntate sua quod illud fiat. Sic enim debemus secundum tercium donum consilii ponere in arbitrio Spiritus Sancti quid petere debeamus; ipse enim *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, dum movet nos, ubi sumus insufficientes ex nobis vel cogitare aliquid, et per consequens multo minus discernere quod medium nobis proderit. Ideo oportet pulsare ipsum, ut postulet in nobis tanquam in suis organis, quod est nobis utile et sibi honorificum; quod facit, dum nos mollificat humilitate et lacrimis considerando suam excellenciam et nostram miseriam, quod postulamus ex direccione ac pulsu suo gemitibus confusis quos nescimus articulatis vocibus explicare. Quod si sumus organum Spiritus Sancti, ut docet Apostolus Rom. VIII, taliter temperatum, tunc tollimus terciam bestiam horribilem, que est ira. Non enim arescentes tumemus iracundia, sed supplices effecti aqua sapiencie et lacrimarum, servando eius mandata, agitacioni sue nos omniquaque submittimus.

The first petition is directed to God the Father.

Et sic videtur mihi quod prima peticio ex quadam proprietate competit Deo patri, cum dicitur: *Sanctificetur nomen tuum.* Filius enim nomen laudis et honoris retulit Deo patri, ut patet ex serie evangelii, et testatur Apostolus Hebr. II, 12, ubi testatur Christum dicere illud Psalm. XXI, 23: *Nunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesie laudabo te.*

The second to Christ.

Secunda vero peticio quadam proprietate convenit Iesu Christo, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum.* Ipse enim missus est a sinu patris ad conquirendum hoc regnum, et est principium, finis et medium huius regni. Tercia vero peticio, qua petitur

2. EHKLNO: *illa:* ib. C: *docet nos.* 6. EKLN: *secundum donum tercii consilii.* 8. BI: *debemus.* 9. H: *ex nobis vel* om.; ib IN: *vel cogitare aliquid* om. KM: *vel* om.; ib. LO: *aliquid cogitare ex.* H: *aliquid in nobis.* 11. B: *Tota oportet;* ib. H: *postulent.* 14. EGHIKLNO: *cognoscendo.* 16. EHILN: *articulariter.* 17. B: *Quod scimus.* 19. K: *colimus.* 20. EL: *irascentes tumemus;* ib. GHIMN: *timemus.* E: *tumemus* correxit. In marg.: *retinemus;* ib. H: *iracundiam;* ib. L: *simplices.* 21. I: *effectum;* ib. IO: *conservando.* 22. C: *voluntati sue.* 24. D: *Deo patri* om. 27. K: *Hebr. V.* 28. C: *Narrabo nomen.* 28, 29. ABCD: *in medio populi.* 31. EGHLMNO: *est* om. 32. O: *et* om. before *est.* 33. GN: *regis.*

7. Rom. VIII, 26. 24. Serm. I, 198. Opp. Minora p. 385. Op. Ev. II, 271. 24. Matth. VI, 9. 29. Opp. Minora p. 385, l. 35. Serm. I, 198. 30. Matth. VI, 10.

The third to the Holy Ghost.

fiat voluntas tua quadam proprietate convenit Spiritui Sancto, qui est bona voluntas patris ad filium. Ipse enim pro nobis postulat secundum Apostolum et docet nos omnia secundum Christum et per consequens suaviter elidit rancorem ire, docens nos collum iugo Dei submittere.

The fourth petition. Reasons why this petition for ourselves is in special and not, as the preceding petitions, in general terms.

Quarta peticio subiungitur in hac forma *Panem nostrum cotidianum da nobis hodie.* Ubi restat primo declarandum quare in ista peticione petimus nobis bonum in forma secunde persone, et in tribus peticionibus precedentibus non directe nobis sed simpliciter petimus in forma persone tercie absolute. Huius autem triplex ponitur racio. Primo enim docemur principaliter honorem Dei expetere et plus ac prius pro illo quam pro nostro bono utili zelare; ideo petimus absolute quod fiat ille honor triplex trinitati sine mencione explicita de nostro honore vel comodo, ac si Deo diceremus illud Psalmi CXIII, 1: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Secunda racio est quia quelibet harum trium peticionum redundat implicite ad nostrum maximum comodum et honorem; ideo considerantes immensitatem petiti, et inferioritatem ac indignitatem petentis, pocius petimus innuitive cum Martha in persona tercia nobis utile quam familiariter in secunda. Unde longe excellencior forma petendi est petere Dei honorem explicite, quam est illa peticio Marthe Ioannis XI, 21: *Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus;* et magis aliena peticio est illa Canticorum primo: *Osculetur me osculo oris sui.* Natura enim cernens se a sponso elongatam suspirat in tercia persona non audens nec caput erigere nec quicquam in secunda persona vel possessive expetere.

1. CI: *competit.* 3. BI: *enim* om. 5. H: *eligit.* 7. K: *sub hac.* 8. B: *Ubi — declarandum* om.; ib. GLMN: *primo* om. 9. C: *quas in:* ib. GHMNO: *in illa.* 12. B: *ponitur* om. 12, 13. GN: *ponitur triplex causa. Primo.* 13. K: *prima principaliter docens;* ib. EGHLNO: *enim* om.; ib. C: *docemus;* ib. H: *honorem* om. I: *docens honorem.* 14. A: *aut prius;* ib. M: *ac pro.* 15. AD: *fiat iste.* 16. E: *sive mencio.* 17. B: *121.* 18. GHLMNO: *sed — gloriam* om. 19. L: *racio est* om.; ib. ABDGHIO: *est* om.; ib. I: *quia* om.; ib. KL: *illarum.* 20. B: *ad ipsum nostrum.* 20, 21. BEGLM: *commodum et ideo.* NO: *et ideo.* 22. B: *ac* om. EL: *et;* ib. GI: *ac dignitatem.* 23, 24. N: *in tercia persona quam formaliter quam in secunda nobis utile.* 23. B: *in persona secunda.* 25. I: *est* om. before *illa.* 29. I: *Anima enim.* K: *Anima alias natura* (certainly a gloss). G: *Omnia enim* (*natura* extinctum est): ib. EHIKLMN: *susurrat.* 30. BD: *nec* om. before *caput.* 31. GHLMNO: *persona possessivi.*

1. Opp. Minora p. 386, l. 27. Serm. I, 198. 7. Matth. VI, 11. 28. Cant. I, 1.

Sed post osculum verbi et nature reconciliate audemus nominare ipsum publice *patrem nostrum* et in secunda persona possessivi dicere fiant ista ad honorem tuum. Tercia causa signanter docemur per illuminacionem persone perficientis has tres peticiones; quod nec pure per graciam Dei nec pure per libertatem nostri arbitrii completur hec triplex peticio, sed utrimque. Quando ergo affectus et intellectus noster sic ordinatur in Deum, tunc debite incipimus petere nobis bonum. Et cum triplex sit panis, scilicet sustentacionis corporee, panis sacre scripture et panis vite, omnes hos tres simul petimus, primo in ordine generacionis petimus panem corporalem, qui ex modo loquendi scripture continet nedum omne necessarium corporis alimentum, sed quicquid est necessarium ad alendum corpus hominis vel tegendum; nam servato statu innocencie esus fructuum suffecisset sine alio cibo, potu vel tegmine corporali. Ideo ad denotandum quod nos lapsi habemus istud artificialiter multiplicius cum labore, vocat Veritas omne sic necessarium humano corpori panem hominis. Unde panis dicitur a *pan* quod est totum vel universum, aliter enim foret ista peticio incompleta.

Bread is threefold: the bread which sustains our bodies, the bread of Scripture and Bread of Life.

Whatever is necessary for man's life, is understood by 'bread'.

Of the Bread of Scripture and of Life.

De secundo pane dicit Christus Matth. IV, 4: *Non in solo pane vivit homo*, suple, pane corporali qualem dyabolus fieri volebat ex lapide, *sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Tercius panis est verbum Dei, iuxta illud Ecclesiastici XV, 3: *Cibavit illum pane vite et intellectus;* et expressius Iohannis VI, 35: *Ego sum panis vite.* Quemlibet ergo horum trium panum expetimus. In cuius signum, ubi Luce XI, 3 vocatur *panis cotidianus*, Matt. VI, 11 vocatur *panis supersubstancialis.* Deus enim secundum beatum Dyonisium est supersubstancialis super-

1. A: *verbi nature;* ib. G: *reconciliantem.* MN: *reconciliante.* EL: *reconciliacionem.* 2. EIKLM: *nominare eum.* 2—3. C: *in secunda — ad* om. 3. GHIKO: *illa.* N: *illam.* 4. G: *Tria* (sic) *causam signanter;* ib. AD: *singulariter;* ib. I: *docetur.* 5. M: *tercie persone.* 6. IMN: *Dei* om. 7. B: *utriusque.* GMNO: *utrumque.* L: *per utrumque.* 9. AD: *donum.* 10. C: *scilicet — panis* om. 11. H: *has.* 13. I: *qui* om. 14—15. I: *corporis — necessarium* om. 14. H: *alimentis.* 17. A: *aliquo;* ib. K: *poculis vel.* 19. K: *artificialiter alias articulariter* (a gloss). H: *artificis.* 22. B: *esset ista.* MO: *foret illa.* 23. I: *Matth. dicitur 4.* 25. EGLMN: *voluit;* ib. I: *lapidibus in omni.* 26. HO: *ab ore;* ib. ADEN: *Tercio.* 28. H: *ex premisso.* 29. GKMN: *Quotlibet.* ELO: *Quodlibet;* ib. L: *illorum.* 30—31. I: *cotidianus — panis* om. 32. I: *beatum* om.; ib. I: *dya*^{um} = *dyaconum;* ib. H: *substancialis.* LN correxerunt. ABCD: *supersubstancia.*

32. Cf. Opp. Minora p. 117. Op. Ev. I, 87.

bonus, et sic de ceteris que competunt creature. Intelligendo ergo primo modo petimus infinitum bonum ad sustentandum naturam nostram corpoream gracia beatitudinis adquirende. Et tunc sunt quatuor verba peticionis sic notanda; panem, non carnes, pisces vel quicquam superfluum, da nobis. Ecclesiastici XXIX, 28: *Inicium vite hominis, aqua et panis;* unde Crisostomus: Postulanda sunt divinitus vite necessaria, non ciborum dulcitates vel vina odorifera et cetera que superflue delectant, ventrem onerant aut mentem conturbant, sed que substanciam corporis sustentant. Unde dicitur *supersubstancialis,* quia substancie corporis superadditus ad hunc finem.

We ought to pray for the necessities of life not for superfluities.

Secundo notandum quod signanter dicit *panem nostrum,* non meum; primo ad denotandum quod debemus communiter pro nobis et quibuscumque vere fratribus et patris nostri filiis postulare, secundo ad denotandum quod non debemus extra caritatem panem ociose comedere, tunc enim non panem nostrum comedimus sed alienum; et tercio ad denotandum quod debemus communicare egenis, et non proprietarie vesci, cum sit communiter *noster* et non proprietarie *meus* vel *tuus.* Tercio dicitur *cotidianus* ad denotandum quod non solum semel sed quotidie ipso egemus, et specialiter de secundo pane et tercio, ut vel sic necessitemur precibus pulsare patrem nostrum quotidie; qui enim in quocumque momento preterit pasci pane perseverancie in virtute per informacionem panis vite, sine quo nihil potest facere, incurrit infirmitatem et mortem malo corporali quantumlibet graviorem. Quarto signanter additur: *Da nobis hodie* ut discamus solicitudinem circa vescibilia exuere, et non per multos annos cupide inhorreare vel cum avaro

Why we say 'Our bread', not 'My bread'.

Why we say our 'daily bread'.

Why for 'this day'.

1. GI: *et sic de aliis que appetunt.* H: *sic de aliis.* 2. Codd. exceptis I et O: *infimum bonum.* 4. H: *adquirere.* 5. KO: *carnem.* 6. ADL: *XXXIX.* 7. C: *Petenda.* 8. B: *ad ciborum;* ib. ABCD: *ciborum diversitates;* ib. G: *dulcitas.* K: *dulcedines.* 9. C: *et vina;* ib. GN: *et cetera* om.; ib. H: *superfluo;* ib. N: *delectant et consimilia.* 10. BIKN: *perturbant.* 12. I: *quia subest.* 14. EHIK: *notandum quod* om.; ib. O: *Ideo signanter dicit;* ib. N: *nostrum cottidianum.* 16. I: *pro* om.; ib. I: *vere* om. 17. G: *nostris.* 18. BC: *panem cum;* ib. I: *petere.* 19. B: *panem alienum.* 21, 22. I: *communis noster.* 25. C: *tercio* om.; ib. I: *necessitaremur.* 26. GIMNO: *nostrum* om.; ib. D: *quotidie — momento* om. 27. I: *preterit panem.* B: *preteriti.* 29. B: *et* om. 29, 30. D: *quantumlibet graviorem* om. G: *quantumlibet priorem.* C: *quolibet.* I: *quantumcumque.* 30. L: *meliorem;* ib. D: *signanter additur da* om. 31. I: *et discamus.* 32. K: *incupide.*

7. Opus Imp. Hom. XIV ex cap. VI. Op. Ev. I, 286—288.

Luce XII horrea ampliare. Unde Matth. VI, 31: *Nolite soliciti esse, dicentes quid manducabimus aut quid bibemus?* Unde Crisostomus pro cibo cotidiano iussit orare, ut nulla ulterioris diei cura concuteret; cuius enim diei spacium vite venturum esse nescis, quam ob causam illius sollicitudine torqueris? Notandum tamen quod Deus non prohibet temperatum cibarium, dum promovet ad eius servicium nec sagacem providenciam, sed utrobique vetat superfluum. Populo vero alii panes sunt plus necessarii, cum cotidie ex ignorancia, in qua involvimur, egemus pabulo scripturarum. Psalm. CI, 5 scribitur: *Percussus sum ut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.* Oportet ergo sub pena peccati illo pane pasci continue; plus igitur egemus cotidiano pastu scripture, et ad illam debemus diligenciam maiorem apponere quam ad refeccionem aliquam corporalem, quia indubie quicquid corporaliter comedimus est frustratorium, si non gracia huius finis. Et quantumcumque veritatibus scripture sacre pascamur si non ad finem ut pascamur *hodie* eternitatis verbo Dei, qui est hic panis doloris et ibi potus dileccionis, est eciam superfluum, quia non introibimus aliter in requiem suam. Unde Christus includit in se omnia genera huius panis, cum sit panis viaticus in eucaristia, panis insolubilis in scriptura et panis sacians et quietans in patria. Iste est panis subcinericius I Regum XIX, 6 ad caput Helye positus, in cuius fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Oreb, id est, ad celum per quadragesimam penitencie. Est autem iste panis bis pistus, ne putreat; semel et eternaliter in corde patris, Psalm. XLIV, 2: *Eructavit*

The people need above all other bread, the Bread of 'Holy Scripture',

by which we are fed with the Word of God.

1. H: *Luce XII* om. 2. M: *vel quid.* 3. B: *Unde* om.: ib. B: *pro* om. 3. 4. M: *ut nulla timoris Dei cura.* K: *nulla rei timoris diei cura.* 5. EL: *futurum esse nescis.* G: *nescimus.* N correxit. 6. H: *sollicitudinis;* ib. ABCD: *torquere.* 7. AB: *proveniet.* 8. GIMN: *ubique.* 9. I: *Populo vero aliis.* ABCD: *Duo vero alii panes.* 9. IMO: *sunt magis.* 10. A: *in* om.; ib. MO: *volvimur.* 10, 11. I: *involvitur egenus.* 11. B: *142.* C: *141.* D: *42.* 12—13. I: *quia — meum* om. 13. I: *igitur.* 14. GHLNO: *ergo.* 15. EGKMO: *cotidie.* N: *cotidie egemus pastu scripture;* ib. GIKNO: *illum.* 16. GIN: *maiorem* om. O in marg. addit; ib. H: *aliam.* 17, 18. EHKLMNO: *indubie est quod corporaliter est frustratorium.* 18, 19. C: *quotcunque.* 19. I: *pascatur.* 21. I: *dolor;* ib. I: *et ibi est;* ib. ABD: *potus dulcoris.* C: *dulcedinis.* 23. M: *istius panis.* 26. Codd.: *III Reg.* 26. M: *ambulat;* ib. B: *usque* om. 27, 28. E: *montem domini Oreb.* 28. I: *Ored;* ib. I: *per elemosinam.* EGLMN: *per elevacionem penitencie.* 29. *putreat;* O in marg.: *ut puto.* 30. BC: *48.*

3. Op. Imp. Hom. XVI. Opp. VI, 722 seqq. 15. Serm. IV, 445. Opp. Minora p. 388.

cor meum verbum bonum; et iterum sub cinere in utero matris, Phil. II, 7: *Semet ipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Illud viaticum est supersubstanciale, quia addit nobis fortitudinem ad viandum contra naturam aliorum panum nos sibi assimilans; unde signanter communicatur huic peticioni donum fortitudinis et excluditur a viante peccatum accidie.

The fifth petition.

Quinta peticio petitur sub hac forma: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Potest autem istarum quatuor peticionum post triplicem trinitatis laudem consequencia sic haberi: Primo tanquam filii patris panem petimus, quo viando usque ad mortem Dei peregrinari possumus; unde hii quasi balbucientes quibus lac opus est panem corporalem petunt; hii provecciores panem scripture distinccius petunt, quo mentem nutriant in virtute; et hii tercio tanquam clerici panem vite petunt, qui eos reficiat in via et in patria. Est enim via per quam debemus incedere, cum sit verbum sustentans omnia. Est secundo veritas docens quomodo debemus incedere, et est tercio vita in termino vie animans ad viandum. Et sic, ut sepe dixi, licet via sit pulcra, tamen inmensa a qua possumus errare faciliter. Ideo est veritas tanquam signum docens nos viam veritatis eligere, et tercio ne desperemus ex longitudinis vie fastidio est via alliciens nos ad cursum rectum et celerem pro finali premio.

To be relieved of the burden of sins and to be saved from enemies who lay snares for us;

Habito ergo pane pro itinerante tam valido, adhuc necesse est filium itinerantem exonerari sarcina retardante; ideo secundo petimus condicionaliter exonerari a pondere peccatorum, et cum nec ista duo sufficiunt, petimus tercio salvari ab hostibus in via ponentibus nobis insidias, cum dicitur: *Et ne nos inducas in temptacionem*

4. GIKMN: *ad manducandum;* ib. AD: *qua contra.* B: *contra* om.; ib. D: *naturam* om. 5. A: *nos non;* ib. ABCDGHLM: *comitatur.* 8. I: *Quarto petitur.* EGHLNO: *Quinto petitur.* 9. L: *et nos etc.* 10. GILMNO: *illarum.* 11. C: *materia sic haberi.* 12. G: *patris* om. N in marg. addit; ib. M: *manducando.* 13. GN: *montem domini.* 14. K: *quibus latum.* 15. C: *districcius.* D: *distinccionis.* 16. B: *et* om.; ib. G: *hii tres.* N corrigere *voluit.* 17. C: *qui nos;* ib. O: *reficiant.* 18. IKLMN: *Est enim* om.; ib. EHKLM: *In via.* GNO: *et in via per quam.* 19. G: *via sustentans;* ib. I: *Et secundo.* 21. B: *vie* om.; ib. B: *nos animans.* 22. BC: *ista via.* 23. I: *est virtus.* 24. B: *via;* ib. ACD: *ne nos.* 25. AI: *longitudine.* BD: *longe;* ib. BCEGO: *vita.* IMN: *vite.* 27. B: *in itinere dicto;* ib. HKO: *iam valido;* ib. H: *ad hunc.* 29. ACD: *secundo* om.; ib. GI: *exonerare.*

8. Matth. VI, 12. Serm. I, 199; IV, 446. Op. Ev. I, 291. Opp. Minora p. 388. 32. Matth. VI, 13. Serm. I, 199; IV, 447. Op. Ev. I, 296. Opp Minora p. 390.

and finally, to be delivered from evil.

et quarto finaliter, ut possimus habere panem illum tam refectivum, exuere pondus tam retardativum et evadere cuneum hostium tam invasivum, et post ista incurrere ab intrinseco aliquod infortunium ut pedum inpaccionem vel scandalum; ideo petimus quarto *liberari a malo* simpliciter. Sic enim habitantem in adiutorio altissimi mandavit ab angelis custodiri, ne forte offendat ad lapidem pedem suum, et miro modo assecurarent ista quatuor petita peregrinantes in via et forent necessaria securius amplectenda in patria.

What is meant by 'debt'.

Of the forgiveness of sins.

Sed pro quinta peticione notandum quod, cum debitum sit res quam debitor debet solvere, sive sit bonum gracie sive bonum nature vel fortune, sive pena, sive servicium, non videtur quod peccatum sit quovismodo debitum. Nam debitores sumus non carni, mundo vel dyabolo, ut peccemus. Ideo solebam dicere quod debita sunt precepta Dei a nobis dimissa, que eciam sunt a Deo volita, et licet non existant, sunt tamen apud Deum in esse intelligibili et sic eterna; et licet non sit quod ego non pecco, tamen eternaliter est ista negacio, quia a Deo precepta et volita; et ista debita Deus dimittit, quando indulget vel condonat peccantibus peccata eorum, vel parcens derelinquit illa inpunita quoad penam perpetuam. Sic enim secundum grammaticos signat hoc verbum *dimittere*.

St. Augustine's opinion.

Wyclif's opinion.

Alia autem videtur sentencia Augustini quod debita sunt peccata iuxta illud Luce XI, 4: *Dimitte nobis peccata nostra*, et tunc videtur mihi salvo meliori iudicio per peccata debent intelligi culpe, reatus, macule vel talia passionaliter consequencia ad peccatum, et non formaliter defectus in moribus. Istas iustas penas debemus

1. A: *possemus.* L: *possumus.* 2. I: *corpus tam;* ib. A: *tardativum.* I: *recordativum.* 3. BC: *tam* om.; ib. GN: *et postea;* ib. HIKLO: *illa.* 3—4. B: *incurrere — aliquod* om. 4. EHLM: *aliquod informativum ut.* GN: *aliud informativum.* I: *informativum ut.* B: *infortunii scilicet;* ib. AC: *incapcionem.* B: *capcionem.* D: *captacionem.* EHILMN: *inpaccionem.* 6. M: *habente.* 8. GHMNO: *illa.* 12, 13. GMN: *bonum gracie sive non vel bonum.* O: *sive non bonum nature vel fortune.* 13. G: *sive fortune, sive potencie, sive pene servicium.* 15. GILM: *vel mundo.* 17. GILMN: *quia eciam.* 18. C: *Deum* om. 19. L: *sic eternaliter;* ib. ABCD: *ut licet;* ib. I: *non peto.* 20. EGHKNO: *illa;* ib. I: *a* om. 21. I: *et notata.* GHKMN: *vocata;* ib. GIM: *et ex illo Deus debita.* HKLNO: *et ex illa Deus debila.* 21. M: *illa peccata.* 22, 23. I: *vel partes.* 27, 28. CI: *debita nostra.* 28. I: *et eciam.* 28, 29. L: *quod per peccata.* 29. I: *macula;* ib. C: *taliter.* 31. GIKLMNO: *Istas ergo.*

5. Serm. l. c. Op. Ev. l. c. Opp. Minora l. c. 15. Op. Ev. I, 293. 26. St. Augustini De Serm. Dom. in monte p. 211. Cf. Op. Ev. I, 291.

Deo pro peccato. Ista autem peccata Deus dimittit, quando condonat, dimittens ipsa ad nocendum prescitis. Sicut enim predestinatis omnia cooperantur in bonum, sic prescitis omnia cooperantur in malum. Unde cum *dimittere* sit diversimode vel ad diversa loca mittere, Deus quando condonat nobis peccata nostra, onerat eis prescitos occidentes a gracia, iuxta illud Psalm. CII, 12: *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras, ipsa enim peccata* remissa, licet non formaliter tamen effectualiter *proiecta sunt in mare;* id est peccati amaritudine involutis, ut loquitur scriptura Michee VII, 19.

All things work together to the elect for good, to the reprobates for ill.

Oportet ergo diligenter notare peccatum quod sit primo et principaliter contra Deum; oportet secundo notare culpam, reatum vel offensam qua peccator ex hoc quod peccat iuste culpatur, et est reus pene cui Deus offenditur sive irascitur; quodlibet autem horum est iustum et non peccatum formaliter et per consequens cum iusto Dei iudicio debemus culpari tanquam pene rei, et sic incurrere offensam Dei racionabiliter; omne tale est debitum quod petimus nobis dimitti.

Sin is first of all and principally against God.

Oportet tercio notare emendam sive satisfaccionem penalem que remanet post reatum vel offensam dimissam, ut possim diligere peccantem in me, dimittendo sibi rancorem et exigere emendam vel satisfaccionem pro bono suo ac meo et complemento iusticie. Necesse ergo habemus post lapsum petere condonacionem peccati quod facimus, sed cum non meremur petere nisi simus in gracia et per consequens nisi diligamus Deum ac proximum, ut notemus istam condicionem consequentem ad quemcumque filium Dei patris, signanter infertur: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Eccli. XXVIII, 2—5 scribitur:

To obtain forgiveness we must forgive others.

1. L: *Ista ergo autem;* ib. I: *peccata* om. 2. ABCDGHKM: *mittens ipsa;* ib. I: *ad utendum.* 4. H: *sic — malum* om. 6. ACD: *nobis* om. 6, 7. G: *eis prescitis.* I: *ei.* 7. EGIL: *decidentes.* 8. BC: *Quantum sol;* ib. EGHLMNO: *fecit etc.* 9. H: *ipse enim;* ib. HK: *peccata nostra remissa;* ib. H: *non* om. 10. ABCD: *mari.* 11. EM: *in amaritudine.* GN: *in amaritudinem.* 12. G: *Math. IX.* 13. ABCD: *fit.* 15. I: *offensum.* 16, 17. M: *cuius Deus.* 17. I: *Quolibet.* 18. A: *istorum.* 22. EGIKMN: *Oportet ergo;* ib. C: *emendacionem.* K: *scilicet emendam.* 23. I: *summe penalem.* 24. ABD: *possum.* 24, 25. GN: *debitum sibi rancorem.* 28. GILMN: *fecimus;* ib. M: *sed tamen;* ib. GILMN: *petere* om.; ib. I: *nisi sumus.* 29. I: *non diligimus Deum ut proximum;* ib. HLMN: *et proximum.* 30. ACD: *sequentem.* 31. GN: *debitoribus nostris* om.; ib. I: *XXIIII.*

12. Michaeae VII, 19: *Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* 31. Matth. VI, 12.

Relinque proximo tuo nocenti te; et tunc deprecanti tibi peccata solventur. Homo homini servat iram, et a Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam et de peccatis suis deprecabitur? Ipse dum caro sit, reservat iram. Et similem sentenciam innuit parabola Salvatoris, Matth. XVIII, 23—24, *de servo nequam*, qui post miseracionem Domini repeciit crudeliter suum debitorem. Quantum enim distant decem milia talenta a centum denariis tantum distat offensa in Deum ab offensa in proximum. Et eandem sentenciam dicit Matth. VI, 14 post oracionem dominicam, ne fiat oracio in peccatum. *Si*, inquit, *dimiseritis hominibus peccata eorum, et pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra.* Ideo omnis deficiens a caritate fraterna orando istam clausulam peccat mortaliter; nedum quia ut sic facit infecte peccando quicquid fecerit, verum quia mentitur, orando dampnacionem propriam. Peccator ergo debet dicere oracionem dominicam sed non sic qualificatus, licet minus peccet in casu sic orando quam aliter ociando.

We commit a mortal sin if we use this petition when we are not in charity with our neighbours.

Potest eciam homo dimittere rancorem, exigendo in nomine Domini emendam, sed nunquam zelo vindicte proprie, affeccione commodi temporalis, cum fraterno odio vel rancore. Et in isto sunt multi fuci sophistici, quia multi palliant quod faciunt zelo iusticie propter Dei iniuriam vindicandam, ubi tamen rancor et cupiditas sunt in causa. In ista indisposicione sunt mundo divites qui repetunt pauperes debitores, et avari specialiter plus pauperes, dum fratres ultra limites iusticie pro quocunque debito scandalizant; sicut et omnes iniuste detinentes quicquam a proximo et per consequens quomodocumque peccantes mortaliter; omnes enim tales ut sic non dimittunt fratribus debitum, sed crimen committunt in singulos, et per consequens facti singulis debitores non condonant, sed aggravant debitum quod

Satisfaction may be sought from the debtor in God's name but never to gratify private feelings or interests.

1. I: *tuo nocente;* ib. EIKLN: *tibi* om. 4. B: *suis* om. 6. ABD: *meruit parabola.* 9. C: *de variis.* 10. G: *eadem sentencia.* 13. A: *vester* om. 16. GMN: *ut* om.; ib. AB: *imperfecte.* H: *in facto.* 19. BC: *sic in orando.* LN: *in sic orando.* 21. EGINO: *Potest autem homo;* ib. E: *exigere rem et dimittere.* L correxit.; ib. I: *et exigendo.* 23, 24. H: *superno odio.* 24. CD: *Et in istis.* 26. I: *vindicando.* H: *vindictam;* ib. H: *et tepiditas.* 27. I: *Et insta disposicione.* H: *disposicione.* L: *Et in ista disposicione;* ib. LN: *mundi.* 28. H: *qui repperunt* (sic); ib. GK: *et* om.; ib. ABCDM: *spiritualiter.* 30. A: *delicto.* 33—34. B: *fratribus — committunt* om. ACDK: *sed cum committunt.* 33. H: *sed tamen.* 34. A: *in singulis.* 35. L: *aggravant peccatum.*

debent aliis et quod alii racione peccati debent in nomine Domini ab eis repetere. Unde Rom. XIII, 7 precepit Apostolus sub pena dampnacionis eterne solvere quinque genera debitorum; ponendo *quod resistentes potestatibus ordinatis a Deo dampnacionem sibi adquirunt*, et illud est minimum debitorum. Unde Mat. V, 23—24: *Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo.* Quomodo ergo dimittimus fratribus debita, qui peccando exigimus ab eis obligacione nova debitum pene a Deo et tota universitate sua exaccione strictissima repetendum? Qui enim sic tirannice se ipsum indebitat quomodo debitum alienum relaxat?

The sixth petition and the threefold nature of temptation: 1. To prove the virtue of the person tempted; 2. to seduce the person tempted; 3. to bring to light the truth unknown to the tempter.

Post mali preteriti exoneracionem petimus sexto periculi de possibili futuri precaucionem, cum dicitur: *Et ne nos inducas in temptacionem.* Est autem temptacio inquisicio experiencie nature racionalis, ut innotescat prius incognitum; et fit tripliciter secundum variacionem finis et animi temptatoris. Quandoque enim fit propter virtutem temptati divulgandam et meritum cumulandum, ut Deus temptat, quandoque propter temptatum callide secundum vicia seducendum, et sic temptat dyabolus sua membra, tercio fit pure propter noticiam veritatis temptatori incognite, et hec est humana temptacio. Sed ulterius notandum quod temptacione dyabolica is pure temptatur, is temptacione concutitur, et is in temptacionem inducitur; pure temptatur qui temptatori resistit, ne flectat a bono virtutis, et sic Christus temptatus est a dyabolo Matt. quarto capitulo. Quando autem quis temptacione agitatur, sic quod sensualitas consentit illicito, ut in beato Iob, tunc temptacione concutitur.

2. B: *expetere;* ib. I: *Unde* om. 3, 4. ABCDHKO: *dampnacionis quinque genera.* M: *dampna dampnacionis et genera.* 3. I: *solvere illa.* 5. H: *potestatibus* om.; ib. ABD: *adquirant.* 6. K: *et — debitorum* om.; ib. H: *est* om.; ib. *Matth. 2º.* 8. ABCD: *adversum.* 9. I: *reconciliare.* 11. EGHIKLMNO: *debita.* 12. I: *pene* om. 13. EGHIKLMO: *repetendo.* N: *expetendo.* 15. IK: *exaccionem;* ib. M: *petimus 6º de possibili de futuri.* 15, 16. I: *periculi* om. 16. L: *precavicionem.* O: *precacionem.* 20. B: *enim* om. 21. CI: *dimulgandam.* 22. EGIKL: *temptat Abraham;* ib. N: *quando.* BC: *quandoque eciam;* ib. K: *valide.* 23. N: *ad seducendum;* ib. GKNO: *et* om. 23, 24. ABCDK: *diabolus et sua.* 25. M: *temptatori* om. N in marg. addit. 27. I: *is temptacione concutitur* om. 27—28. G: *is temptacione — pure temptatur* om. N in marg. addit. 27. H: *in* om. 29. O: *flectatur.* 30. GN: *Cum autem.* 31. M: *cogitatur;* ib. I: *quod* om.

4. Rom. XIII, 1, 2. 15. Serm. I, 199; IV, 447. Op. Ev. I, 300. 16. Matth. VI, 13.

We ask God not to permit us to be tempted by withdrawing His grace or help.

Sed tercio quando racio a temptatore superatur et animus consentit, peccato inductus et illectus, tunc in temptacionem inducitur. Petimus ergo *ne Deus nos permittat* sic *induci in temptacionem* succumbendo ab intrinseco, cum *nemo leditur nisi principaliter a se ipso*, quod fit, quando in penam peccati nostri Deus subtrahit graciam vel iuvamen vel precipit creature sue ut caute sed non ea intencione temptet. Iustum quidem est ut prevaricator in penam peccati temptetur tam fortiter, licet non sit iustum, quod in temptacione illa deficiat. Ideo multis videtur quod Deus per angelum malum iustissime inducit reos in temptacionem, quia facit eos exclusive duci ad gradum peccati. Positivum enim graciose facit atque autenticat sed non defectum qui exinde consequitur; et sic in omni temptacione Deus temptat, sed non omni modo nec gracia omnis finis, quia neminem temptat ut peccet, sed in penam peccati preteriti inducit reum in temptacionem, ut gravius puniatur; quod cum sit tam magnum malum pene, signanter rogamus Deum ne nobis hoc inferat. Nam hec quatuor se habent per ordinem generacionis, cum quodlibet anterius antecedit ad suum posterius. Et conformiter est de tribus malis, nam dimissio debiti facit non in temptacionem induci, et hoc facit a malo simpliciter liberari.

The seventh and last petition sums up all the rest.

Septima peticio et ultima petit liberacionem a malo simpliciter, cum dicitur: *Sed libera nos a malo. Amen.* Unde quando connectuntur tres peticiones privative peticionibus positivis, due coniuncciones copulative propter diversitatem copulant tam disperatas sentencias; sed istam peticionem ultimam, que est finalis conclusio et plene sufficiens, continuat coniunccio expletiva, quasi diceretur sed omnimode fac hunc finem. Tunc enim

1. G: *Sed racio quando a.* N correxit; ib. GM: *a temptacione.* 5. K: *principaliter ledatur.* 6. ABDILNO: *Deus* om. 7, 8. E: *ut temptet sed.* O: *ut temptet* (*caute — intencione* extinxit). 8. L: *ea temptacione.* 10. G: *ut in.* 12. I: *inducit nos.* 13. IN: *exclu°* = *excludendo;* ib. H: *ducit ad;* ib. I: *Potitum.* O: *Positum.* 14. N: *gloriose.* 15. H: *sequitur;* ib. BGHIKLNO: *in* om. 16—17. I: *sed non — temptat* om. 16. EGHLMN: *non omnino;* ib. K: *omnimode.* 18. I: *preteriti* om. 20. KLMO: *hec inferat.* GN: *inferret hec.* 21, 22. I: *cum qualibet.* 20. I: *ostendit suum posterius.* M: *ostendit ad.* 24. EL: *duci.* 28. AGHLMNO: *convertuntur;* ib. I: *tres peticiones* om. 32. GMNO: *contineat.* K: *continet.* 33. AK: *diceret;* ib. GM: *facit hunc finem.* N correxit.

5. Vide supra cap. II, p. 9. 26. Serm. I, 199; IV, 449. Op. Ev. I, 302. 26. Matth. VI. 13.

liberati sumus a malo simpliciter, quando cessat omnis temptacio, quod non fit, quamdiu peregrinamur a Domino, cum caro concupiscit continue adversus spiritum, etsi ad tempus mundus et dyabolus sint sopiti, tamen quamdiu hic vivimus ex timore suorum insultuum serviliter et non pure libere conversamur. Unde beatus Bernardus in De Libero Arbitrio ponit tres gradus eius; scilicet a coaccione qui per se inest cuilibet voluntati humane, a peccato mortali qui inest eciam viatori, et a miseria qui solum inest beato. Solus enim ille est pure liber; unde et istam peticionem dicit in missis communis ecclesia. Illi autem correspondet spiritus timoris, qui est inicium sapiencie, quia in confinio vite beate timor filialis perficitur et peccatum carnis quod finaliter et maxime constanter insultat tunc finitur. Sine sanctimonia secundum Apostolum Heb. XII, 14 *nemo Deum videbit.* Peticioni vero sexte qua petimus non induci in temptacionem et peticioni quinte qua petimus nobis dimitti debita correspondent donum pietatis et donum sciencie, et excluduntur gula et avaricia, quia avaris contendentibus pro debitis temporalibus valeret maxime sciencia Dei; et pietas extinguens crapulam eorum quorum Deus venter est, valeret contra induccionem in temptacionem. Nec obest quod beatus Augustinus ponit quod septem dona Spiritus Sancti istis septem peticionibus ex opposito correspondent; quia quotlibet sunt habitudines atque commixtiones veritatum, quarum aliquas unus concipit et alius alias, ut placet scienciarum Domino impertiri.

We are delivered from evil, if every temptation cease, but this is never attained on earth.

Fiat itaque quod dimittantur nobis mala culpe preterita et evadamus mala periculi in temptacionibus futura, ut

3. M: *concupivit.* 4. ABCD: *sunt;* ib. N: *tam.* 7. I: *in Libro de Arbitrio.* M: *in Libro Arbitrio.* HK: *in libero.* O: *in libro de;* ib. I: *eius* om. 8. G: *pro se non;* ib. IMN: *non inest;* ib. ABGHLMNO: *humane* om. 9. B: *a peccato mortali* om. 12. M: *correspondent;* ib. C: *timoris Domini.* 13. I: *in* om. H: *in sinu vite.* 13, 14. I: *timore filiali.* 14. B: *filialiter.* 15. A: *Sine* om. 15, 16. GKMN: *sanctimonia omni.* 16. ADO: *enim secundum.* EIL: *omnium.* 18, 19. I: *dimitte nobis debita.* 19. HI: *correspondet.* 20. ELNO: *excluditur;* ib. C: *crapula et avaricia qua.* HKLNO: *ac avaricia;* ib. EL: *avaris et.* 21. EGILN: *valet.* 22. C: *gracia Dei.* 23. EGILMNO: *valet;* ib. EGIKLMNO: *in* om. 24. EGKLNO: *temptacionum.* 25. ENO: *sunt dona . . . que istis.* 26. I: *opposito correspondent* om. O: *correspondet.* EGHKL: *correspondencia.* MN: *correspondentes.* 26, 27. AB: *sunt beatitudines.* 27. I: *aliquarum.* 31. CDEGMO: *ut evadamus;* ib. K: *mali;* ib. G: *periculi* om. N in marg. addit.

7. St. Bernardi Tractatus de Gratia et Libero Arbitrio cap. III, Opp. tom. I, 1004. 24. De serm. Dom. I. c.

sic finaliter liberemur a malo omni, ut conregnemus in patria. Liberemur, inquam, a malo mundi, ne nos obruat per cupiditatem, I Iohannis ultimo: *Totus mundus in maligno positus est;* a malo carnis, ne nos absorbeat per voluptatem, Rom. VII, 18: *Non habitat in me*, hoc est in carne mea, bonum sed quod volo malum hoc facio; et tercio a malo dyaboli, ne nos perdat per iniquitatem, quia Matthei XV, 22 dicit ecclesia: *Filia mea male a demonio vexatur.* Unde Deus signanter vocatur Psalmo XVII, 3 *liberator meus de inimicis meis iracundis.* Et sic prima peticio dicit fidei stabilitatem, cuius est corda sanctificare. Secunda dicit spei arduitatem, cuius est regnum exspectare. Tercia dicit affeccionis caritatem, cuius est divine voluntati omnia conformare. Quarta peticio dicit fortitudinis soliditatem, cuius est peregrinos in itinere confortare. Quinta dicit iusticie equitatem, cuius est unicuique ius suum tribuere. Sexta dicit prudencie sagacitatem, cuius est mala possibilia precavere. Septima dicit temperancie austeritatem, cuius est simpliciter maliciam trium hostium excludere. Et sic prima peticio est contra fedantem luxuriam; secunda contra avariciam regni terreni cupidam; tercia vero, faciendo voluntatem Dei, est contra accidiam; quarta, cum panis sufficit, est contra gulam; quinta, cum rancor dimittitur, contra iram; sexta contra pedem superbie, quo primo inducuntur in temptacionem omnes qui a Deo ceciderant; et septima contra invidiam, que malum alterius querit et appetit. Et patet compendiosa fecunditas oracionis dominice; quam ordinavit Dominus propter septem: ut cicius sciatur, ut melius retineatur, ut frequencius dicatur, ut fastidium excludatur, ad denotandum quod nemo de eius ignorancia excusatur, ut fiducia cito impetrandi habeatur, et septimo ut in

Summary of the petitions and their meaning.

The first condems luxnry, the second avarice, the third idleness, the fourth gluttony, the fifth wrath, the sixth pride, the seventh envy.

1. K: *ut omni ut.* 3. A: *per cupiditates.* 4. GLN: *malo corporis;* ib. GN: *absorbeant.* 5. I: *voluntatem.* 8. BC: *dicitur;* ib. BD: *ecclesia* om. 9—10. I: *Unde — Psalmo XVII* om. 11. GM: *sic illa prima.* N: *sic illa peticio;* ib. C: *dat fidei.* 12. G: *rei arduitatem.* 13. C: *dat affeccionis.* 14. I: *confirmare.* 15. G: *peticio* om. 16. ABI: *conformare;* ib. GN: *Quinta peticio;* ib. C: *dat iusticie.* 17. BC: *reddere sive tribuere.* 17, 18. C: *dat prudencie.* 18. CD: *mala* om. 19. B: *est* om. 21—22. B: *fedantem — avariciam* om. 21. I: *sedantem.* 22. EGMN: *regis;* ib. EGKLNO: *cupiditatem;* ib. GILN: *faciente.* 25. K: *est contra iram.* 26. GIMN: *ducuntur.* 26, 27. C: *ceciderunt.* 28. C: *Et post;* ib. IM: *copiosa.* 31. K: *excludat.* 32. K: *excusetur.*

3. I. Ioh. V, 19.

mentis devocione, non in verborum multitudine virtutem oracionis consistere ostendatur. Notandum tamen quod in qualibet septem peticionum omne bonum includitur et omne malum peccati excluditur, cum virtutes et vicia in suis generibus sunt connexa.

Each petition includes the good and excludes the evil.

CAPITULUM VICESIMUM SECUNDUM.

Post hec redeundum est ad primum mandatum secunde tabule, quod est: *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* Sicut ergo primum mandatum prime tabule est maximum quoad dileccionem Dei, cum refertur ad honorificenciam Dei patris, sic et istud primum mandatum secunde tabule est maximum quoad dileccionem proximi, cum refertur ad honorificenciam hominis patris. Unde Apostolus Ephes. VI, 2 vocat ipsum *mandatum primum* secunde tabule, sed pro intellectu ulteriori huius mandati primo notandum quod omnis virtuosus potest dici cuilibet *pater* et *mater* iuxta modum loquendi Salvatoris Matth. XII, 50: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse frater meus, soror et mater est.* Alias autem dixi quomodo Christus habens bona virtutis a Deo singulariter infusa et non a fratribus instruentibus adquisita, non habet patrem creatum quoad procreacionem in moribus sed matrem quemcumque fidelem ipsum spiritualiter ac passive gignentem in sanctas animas; nos autem habemus patres informacione et matres spirituali gignicione in visceribus misericordie, quotquot sic spiritualiter nobis proficiunt, quomodo loquitur Apostolus I Corinth. IV, 15 dicens: *In Christo Iesu ego vos genui.* Sic ergo extendendo nomen parentum videtur hoc mandatum se extendere ad man-

The first commandment of the second table: Honour thy father and thy mother.

Every virtuous person can be called father and mother.

1—2. D: *non — oracionis* om. 1. I: *virtutum.* 4. B: *et omne — excluditur* om. 5. *connexa.* I: *Sequitur 22.* GH: *connexa. Primum mandatum secunde tabule* (G:) *videlicet de honore parentum.* O: *De aliis mandatis secunde thabule.* 7. IN: *Post hoc.* 11. H: *cum infertur.* 12—14. K: *Dei — honorificenciam* om. 13. ADGHLMN: *secunde tabule* om.; ib. B: *ad* om. 14. GN: *quo refertur;* ib. I: *hominis patris* om. 16. ABCD: *supple secunde tabule;* ib. B: *pro* om.; ib. H: *intellectu* om. 17. ACD: *est notandum;* ib. GILNO: *quilibet virtuosus.* 18. GLMN: *potest esse;* ib. O: *dici (sive esse)* om. 20. K: *soror* om. 22. I: *signanter.* 23. H: *adquesita.* 28. I: *quot spiritualiter sit.* 29. BGHMN: *dicens* om. 30. K: *Iesu* om. 30, 31. I: *nomen pincium (!)*

7. Exodi XX, 12. Cf. Serm. I, 111—113.

datum quod Christus vocat secundum, quod quilibet debet diligere proximum suum ut se ipsum. Nec obest quod dives debet honorare pauperem, quia religio Christi est quod omnes Christiani *sint honore invicem prevenientes.* Cum ergo hoc mandatum sit striccius quam mandatum de dileccione proximi, solum videtur in hoc restringi quod solum se extendit ad proximos virtuosos et non ad peccatores degeneres.

Difference between this commandment and the commandment to love our neighbour.

Et si queratur quare primum mandatum prime tabule est negativum, et solum hoc primum mandatum secunde tabule affirmativum, causa prime partis huius questionis est dicta superius, et secunde partis est talis racio: Mos est nature pure instruere suum auditorium primo secundum sibi nocius, sed populus Iudaicus particularibus intentus habuit suos parentes maxime sibi notos; ideo tam racione noticie quam racione pronitatis ad exhibicionem reverencie induceretur ex istis particularibus ad honorandum parentes tam carnales quam spirituales extensius.

In the literal sense of the commandment we must honour our earthly parents.

In the moral sense of the commandment we must honour our spiritual parents, i. e. our superiors.

Pro assumpto dicit Aristoteles primo Physicorum in prologo quod pueri vocant primo indifferenter omnes homines quos senciunt *patres suos,* et timor ac amor parentum innatus est filiis. Debemus ergo secundum sensum literalem huius precepti honorare parentes carnales tam proximos quam remotos, nobiscum vivos et post mortuos; debemus secundo secundum sensum moralem honorare parentes spirituales, hoc est, nostros prepositos, quia iuxta Apostolum I Tim. V, 17: *Qui bene presunt presbiteri duplici honore digni habeantur;* et debemus honorare matrem spiritualem que est Christi religio vel

1. BCHIKMN: *secundum secundum.* 2. AD: *suum* om. 3. CHKLO: *pauperes.* 3—4. I: *pauperem — honore* om. 4. B: *sint* om. 9. BC: *queritur.* 10, 11. GHLMN: *solum hoc inter mandata secunde tabule.* 10. B: *hoc* om. 11. K: *est affirmativum;* ib. BGHKMN: *huius* om. 12. EHKLN: *partis conclusionis.* 13. B: *natura;* ib. *pure.* B: *primi.* I: *pueri* (sic et inferius). ACD: *prime;* ib. GMNO: *auditorem.* H: *servum auditorium.* K: *adiutorium.* 13, 14. C: *primo sensu.* 14. H: *sibi* om.; ib. B: *particulari set.* 15, 16. O: *ideo causa recte noticie quam racione.* 15. GN: *tam recte.* 16. G: *quam recte;* ib. GM: *providitatis.* N correxit; ib. B: *exhibicione.* 17. HO: *induentur.* In marg.: *Alias induceretur.* 18. A: *parentem;* ib. L: *tam corporales.* 19—20. H: *in prologo — indifferenter* om. 21. D: *quos senciunt* om. 23. BC: *huius mandati.* 23, 24. GIM: *parentes spirituales carnales tam.* 24, 25. ABCD: *prius mortuos.* 25. GN: *debemus ergo secundum sensum spiritualem.* 27. B: *Apostolum prima ad* 28—29. I: *digni — debemus honorare* om. 28. A: *debemus parenter.* 29. GHKLMN: *honorare parentes;* ib. L: *scilicet matrem.* O: *parentem matrem.*

4. Rom. XII, 10. 19. Aristoteles *Φυσικῆς ἀκροάσεως* I: *Καὶ τὰ παιδία δὲ τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας.*

In the allegorical sense we must honour Christ and the church militant; and lastly our Father in Heaven and the church triumphant.

scriptura. Debemus tercio secundum sensum allegoricum honorare Christum atque ecclesiam militantem, qui sunt pater et mater cuiuscumque membri ecclesie; ut patet Ephes. V. Debemus quarto honorare patrem celestem et ecclesiam triumphantem, cum secundum Apostolum Galat. IV, 25: *Ipsa sit celestis Ierusalem* mater nostra; et sic in isto mandato sicut in quolibet iuxta sensum literalem et abditum precipitur quicquid est nobis necessarium.

We must honour our earthly parents in word and in deed and in spirit.

Sed pro intellectu ulteriori istius materie notandum quod triplex est honor quo debemus parentes ad literam honorare, scilicet opere, sermone et anime qualitate; unde Ecclesiastici III, 8, 9: *Qui timet Dominum honorat parentes, et quasi dominis serviet hiis qui se genuerunt in opere et sermone et omni paciencia.* Ecce quomodo in tribus consistit honor parentum; primo *in opere*, tripliciter ministrando eis vite necessaria ut alimenta et tegumenta; secundo prestando illis corporalia ministeria ut serviendo eis secundum misericordie opera, et tercio amovendo ab eis contraria, ut invadentibus, scandalizantibus et opprimentibus resistendo. Si enim quisque sufficiens debet impendere misericordie opera cuilibet indigenti, quanto magis parenti carnali, cum obligacio sit maior; nam Matt. XXV, 35—36 docet Salvator quod in finali iudicio recitabuntur sex opera misericordie, pro quorum inplecione electi salvabuntur et pro eorum contempcione presciti dampnabuntur; et septimum opus misericordie de sepeliendo mortuos docetur Thobie primo. Unde metricus:

Of the seven corporal works of mercy.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Et patet sufficiencia istorum operum. Nocumentum enim evenit lapso vel ab intrinseco vel ab extrinseco, et sic dupliciter fit amocio nocumenti; ab intrinseco quadrupliciter, vel excludendo esuriem vel sitim, vel

1. I: *Debemus ergo.* 2. BGIKNO: *ac ecclesiam;* ib. EGIMN: *que sunt.* 7. GN: *sic* om.; ib. EGHLN: *illo;* ib. B: *quotlibet.* C: *quodlibet.* 8. A: *abditer.* 10. BL: *est notandum.* 12. C: *animo.* I: *animi.* 13. EGHIKLMNO: *Deum.* 14. I: *et contradiccionis.* 16. GHIMNO: *existit;* ib. K: *opere sermone.* 17. GN: *alimenta tegumenta.* 18. Codd. excepto C: *secundo* om. 19. GN: *illis;* ib. AB: *et* om. 20. GNO: *illis.* 21. IMNO: *Si enim quilibet.* M: *quilibet sensus debet.* 24. I: *Matth. 22.* 26. EI: *quorum;* ib. ACD: *contemptu.* 30. C: *cibo, potu;* ib. B: *condito.* 32. A: *vel ab extrinseco* om. 33. B: *et sic — intrinseco* om.; ib. I: *sit.* 34. H: *ut excludendo.*

4. Eph. V, 29, 32. 30. Cf. Serm. I, 259 (et saepe alibi).

consolando in infirmitate, vel sepeliendo in morte; nam ad omnia ista necessitati sumus ex discrasia parcium corporis in quam occasione peccati lapsi sumus. Si ab extrinseco, hoc contingit tripliciter; vel relevando ab hostibus oppressos, ut contingit de incarceratis, vel iuvando ab inanimatis lesos, vel providendo contra auram egenis domicilia et corporis vestimenta.

Parents must be helped in distress.

Ista autem que Salvator recitat sunt ceteris famosiora. Ista ergo debemus parentibus egenis singulariter impendere, non solum si in materia iuvaminis habundamus, verum deficiente nobis materia per quam relevaremus parentes oppressos debemus pro materia habenda anxie laborare. Sic enim Anna, uxor Thobie, ministravit necessaria marito cecato que adquisivit *de opere textrino*, ut patet Thobie II, 19. Et ministratis parentibus nostris aliunde vite necessariis debemus de illis necessariis parentibus impotentibus deservire, ut ducendo, induendo, ac defendendo, et si oportet ipsos in omnibus necessitatibus corporalibus devote dirigere. Patet sic: debemus ex lege caritatis fraterne cuicunque fratri egeno habita opportunitate ministerium tale impendere et debemus parentes plus aliis diligere, ergo multo magis debemus parentibus servicium tale inpendere.

Reasons.

Assumptum patet tripliciter; primo ex hoc quod mentalis aut verbalis dileccio est nimis sophistica, quando habita opportunitate deest operacio, ut patet Iacobi II, 14—18. Si enim volicio sit principium motus, manifestum est si maior sit volicio ad relevandum proximum quam ad ociandum vel temporalia retinendum. Ex illa proceditur in opus, cum secundum philosophos ex maiori principio motus fit motus forcior. Item, nemo diligit proximum ut se ipsum qui preponderat proximo bona fortune, cum illa sit infallibilis condicio avarorum; sed sic facit omnis sufficiens qui subtrahit opera miseri-

3. K: *nunquam occasione;* ib. B: *sumus* om.; ib. C: *Sed ab.* 5. I: *de caritatis* (sic). GLMN: *de carceratis.* 6. ABD: *inanimato;* ib. O in marg.: *contra animam;* superscript.: *auram.* 8. BEINO: *Illa.* 9. A: *ergo pretaxata;* ib. GN: *parentibus et egenis;* ib. ABDHIKLNO: *signanter.* 10. H: *habundamus* om. 13. BC: *Thobie cecato.* 14. EGHIKLMNO: *texture.* 16. CHINO: *illis minimis.* 17. KLM: *minimis presentibus impotentibus;* ib. I: *docendo.* 18. HILMN: *et defendendo.* 19. I: *devoto;* ib. M: *dirigendo;* ib. BI: *et sic oportet quod.* H: *potest sic: debemus.* 20. B: *ex* om. 21. ABCD: *et* om. 21—23. D: *debemus — impendere* om. 25. A: *ac verbalis;* ib. I: *nimis solita.* EGHKLMN: *soluta.* 28. AB: *ad* om. 29. K: *quam ad docendum:* ib. HIKO: *ad temporalia;* ib. I: *Et ex.* 30, 31. HL: *maiori principio fit motus forcior.* 32. K: *preponderat pro illo bona.*

cordie indigenti, ergo nemo sic faciens diligit proximum ut se ipsum et per consequens omnis talis deficit in caritate fraterna. Et cum Deum diligere ac mandata eius observare convertuntur, et Deus precipit proximum diligi ut se ipsum, sequitur quod sic peccans in proximum deficit a dileccione Dei et proximi. Unde prima Iohannis III, 17: *Qui habuerit substanciam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in illo?* Item, de lege Dei invincibili soli misericordes misericordiam consequentur, sed perseverantes in dileccione pure sophistica que *fit lingua et non opere et veritate*, ut loquitur Iohannes tercio capitulo prime canonice, non sunt misericordes; ergo nulli tales finalem misericordiam consequentur.

We must have pity on our fellow servants as God has pity on us.

Assumptum patet primo ex hoc, quod oportet hominem misereri conservi sui, sicut et Dominus infinitum ipso superior misertus est sui, ut expositum est supra in peticione quinta oracionis dominice.

Patet secundo ex hoc quod Deus dat nemini misericordiam vel quicquam aliud nisi datarius ipsam amet, sed immisericordes odiunt misericordiam simpliciter et amant punicionem; ideo proporcionabiliter Deus illis mercedem retribuet; non enim foret proporcionalis Dei dacio ad merentem, nisi datum Dei foret simile illi quod ipse premiatus appeteret in effectu. Amet ergo homo veras divicias et virtutes et retribuetur ei. Amet egenciam et non vicia et habebit.

Tercio confirmatur illud ex dicto beati Iacobi, secundo capitulo: *Iudicium*, inquit, *sine misericordia illi qui non facit misericordiam.* Et illam convertibilitatem innuit Salvator Matth. V, 7 dicens: *Beati misericordes,*

2. I: *in* om. 4. BCD: *servare;* ib. IIK: *convertantur.* 5. H: *diligere.* 5—6. I: *diligi — proximum* om. 6. BC: *deficit a caritate fraterna et a . . .* 7. IO: *ut I Ioh. III.* 6. B: *suum* om. 10. I: *immutabili sili* (sic). K: *inmutabili soli.* NO: *inmencibili* (sic). 11. CIO: *consequuntur;* ib. I: *in Dei dileccione.* 12. ABD: *pura.* H: *pure soluta.* 13. H: *ut* om.; ib. IKLNO: *prima canonica.* 16. G: *primo* om.; ib. K: *quemlibet;* ib. HLO: *omnem hominem.* 17. K: *in infinitum.* 17, 18. BHILO: *eo superior.* 21. O: *nisi deterius;* ib. I: *datarus;* ib. EGILN: *ipsum.* 24. A: *misericordiam;* ib. ABCDEHKLM: *retribuit;* ib. CI: *proporcionabiliter.* 24—25. I: *Dei — datum* om. 25. H: *ad mentem;* ib. C: *illi* om. 26. GKMN: *in affectu.* 27. ABCD: *retribuentur.* 27, 28. G: *Amet egenciam et vitam habebit.* O: *Amet egenciam et vicia non habebit.* 28. ABCDHLN: *non* om. 29. GN: *Item tercio.* 30. K: *fiet illi.*

12. I. Ioh. III, 18. 29. Iacobi II, 13.

quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et hinc reor quintam peticionem sic modificatam: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* Matth. VI. Et hec est racio quare in finali iudicio reprobabuntur dampnandi ex inmisericordia, ut cunctis pateat evidenter eorum dampnacio; licet ergo Deus graciose puniat dampnatos, non tamen misericorditer, cum misericordia sit voluntas relevandi miserum a sua miseria. Quod autem obligamur plus parentibus quam aliis extraneis est principium per se notum. Nam collacio beneficii est obligatoria ad mutuam retribucionem, sed parentes dederunt nobis esse corporeum et post nutricionem ac disciplinam, ideo econtra illis proporcionaliter obligamur; et hoc intenditur Ecclesiastici VII, 29: *Honora*, inquit, *patrem tuum, et gemitum matris ne obliviscaris; memento quoniam nisi per illos non fuisses; et retribue illis quomodo et illi tibi.*

Aristotle enumerates the benefits we have which cannot be recompensed: from God, parents, teachers. All must be honoured.

Unde Aristoteles octavo Ethicorum recitat beneficia incompensabilia esse tria; scilicet Dei, parentum et magistri. Parentes itaque cum habeant racionem facientis, racionem nutrientis et racionem instruentis, sunt merito effectualiter honorandi. Sed potissime Deus atque Ecclesia et post eos prepositi atque religio christiana. Secundo sunt parentes carnales verbaliter honorandi. Verbalis autem honoracio stat in tribus, scilicet in reverencia, in obediencia et in sufferencia.

Honour consists in reverence, obedience, and sufferance.

Quantum *ad reverenciam* notandum secundum Ieronimum super illud Matth. XV, 5, 6: *Quicunque dixerit patri aut matri, munus quodcumque ex me est, tibi proderit, et non honorificabit patrem suum. Honor*, inquit, *in scriptura non in salutacionibus et officiis tantum quantum in elemosinis et munerum oblacionibus sentitur.* Ille ergo parentes effectualiter reveretur, qui effectualiter

1. C: *consequuntur.* 4. EGHLNO: *Et est*; ib. C: *iudice;* ib. DK: *reprobantur.* 5. ABDK: *dampnati;* ib. K: *cum cunctis.* 6. I: *gloriose.* 7. L: *quod tamen.* 9. C: *aliis* om. 10. ACDGHIKMO: *est proximum.* N correxit; ib. AHO: *notis.* 13. G: *econtra* om. N in marg. addit. 14. HLN: *intendit.* O: *intelligitur.* 15. B: *genitum.* H: *gemitus;* ib. O: *matris tue.* 17. H: *tibi* om. 18. O: *sexto;* ib. A: *Ethicorum c(apitulo . . .).* 19. O: *impensibilia;* ib. H: *esse causam.* 23. GN: *postea;* ib. ABD: *prepositus;* ib. ADGHNO: *et religio.* 25. ACD: *scilicet* om. 26. B: *in* om. before *obediencia;* ib. EK: *et* om. 29. I: *munus — proderit* om. 30. BC: *Honor autem.* 31. CD: *non* om.; ib. I: *tamen.* 32. H: *quantum melius et.*

2. Matth VI, 12. 17. Serm. I, 112. 18. Aristoteles, Ethica Nicom. IX, cap. II. Cf. Serm. IV, 309. See Hus Expos. Decal., pag. 18.

How to obey our parents.

reputat quicquid habuerit quod ipsum excellencius atque liberius sit parentum quam suum; et sic paterna reverencia consistit in affectu et effectu; *in affectu*, timendo ne offendatur, et amando ut timeatur, et sic timor et amor in honore parentum conmixtim currant. Obediencia vero requirit quod filii in quibuscumque licitis parentibus se submittant et precepta horum ut servi impleant; unde Ephes. VI, 1 scribitur: *Filii obedite parentibus.* Cum enim parens habeat super prolem tanquam partem suam naturalem dominium, debet proles parenti subieccionem in opere et sermone, non imperando, improperando vel parificando parentes sed serviendo; et hinc dicit lex Levitici XX, 9: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur;* et Exodi XXI, 15: *Qui percusserit patrem suum aut matrem morte moriatur;* et Deuter. XXI, 18: *Si genuerit homo filium contumacem aut protervum, qui non audiat patris aut matris imperium et cohercitus obedire contempserit, apprehendent eum et ducent ad seniores civitatis illius, et ad portam iudicii, dicentque ad eos: Filius iste noster protervus et contumax est, monita nostra audire contempnit, commessacionibus vacat et luxurie atque conviviis: lapidibus eum obruet populus civitatis et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat.*

What Holy Scripture says on this subject.

How earthly and spiritual parents ought to treat their children.

Ex istis noto primo quomodo parentes nostri carnales et multo plus spirituales tenentur in causa Dei persequi natos suos in casu eciam usque ad amissionem bonorum nature; plus enim obligantur Deo quam illis, sed et sic faciendo sibi et illis proficiunt. Secundo patet quod populus convenire debet ad puniendum eciam filium sacerdotis, non obstante quacumque iurisdiccione. Et tercio subditur causa huius, ut scilicet eis eveniat bonum utile et timor incussus toti ecclesie proficiat presentibus

4. HLN: *ne offendantur;* ib. I: *timeando.* L: *ne timeantur.* 5. B: *et honor parentur* (sic) *coniunxtim;* ib. EGMN: *permixtim;* ib. A: *concurrant.* H: *currunt.* 7. AD: *precepta huiusmodi.* EHILNO: *huius;* ib. BC: *adimpleant.* 9. HL: *supra;* ib. L: *tamquam supra;* ib. N: *supra suam.* 10. LN: *naturale dominium;* ib. K: *dominii.* 11. E: *imperando* om.; ib. N: *vel improperando aut.* 14—15. *Et Exodi — moriatur* om. 14. A: *Exodi 31.* 16. ACD: *et protervum.* 17. B: *audit.* 20. K: *vester;* ib. L: *et monita;* ib. K: *vestra.* 21. B: *et commessacionibus vacat ut.* 22. K: *obruat.* 23. AEH: *auferatur.* 24. C: *videns vel audiens.* 25. BC: *Ex istis notis patet;* ib. KN: *nota.* 26. IN: *prosequi.* 27. A: *suos in casu* om.; ib. BI: *ad* om. 28. CH: *obligamur.* 30. N: *eciam convenire ad puniendum eciam;* ib. I: *ad primendum;* ib. M: *eciam* om. 31. I: *eciam quacunque.* 31, 32: BIKNO: *Ac tercio.* 32. C: *adveniat.* 33. I: *timore;* ib. IO: *parentibus et.*

et futuris. O si istud mandatum servatum foret hodie, quam gloriosa foret ecclesia: nunc vero plus tenemur servare istam sentenciam quam in veteri testamento, ut patet I' Corinth. V; sed tradiciones humane confundunt observanciam legis Christi. Ex istis patet quod filii tenentur parentes humiliter supportare; servorum est enim sufferre dominos suos, dum sufferencia sit salubris, verumptamen cum proles non causatur a parente carnali secundum spiritum sed a Deo, patet quod non tenetur obedire sibi in peccatis vel in quibuscunque que tardarent divinum obsequium. Hoc enim esset parentes deturpare.

Sons have to support their parents in humility; but not to obey them in sinful things.

Unde videtur quod nec patribus carnalibus nec spiritualibus tenentur filii honorem impendere, dum notorie peccant in Deum, quia tunc traditori Dei indigno honorem prestarent indebitum. Omnis enim lex que servum obligat creature superiori subintelligit excepcionem, quod servicium non contrariatur domino capitali. Debemus tamen obedire patribus eciam discolis, sed solum in consonis legi Christi. Debemus eciam pati illicita illata a patribus eciam infidelibus et ipsis egentibus, ad finem quo resipiscant corporaliter suffragari. Dum vero sunt notorie obstinati vel legi Christi contrarii debent quoad corporale suffragium, quoad communicacionem vel salutacionem derelinqui, ut docet Salvator Matth. XVIII, 17. Aliter enim *plus diligens parentes quam Christum non foret*, ut patet Matth. X, 37: *ipso dignus;* ymmo cum proles debet secundum sui facultatem omnem parentum miseriam relevare omnemque indigenciam et defectum supplere, sequitur quod infinitum plus debet spiritualia opera misericordie quam corporale suffragium eis impendere. Non enim licet ministrare parentibus corporalia nisi sub habitudine ad spiritualia. Cum ergo secundum Apostolum, Rom. XIII, 8: *Non debemus quicquam homini nisi ut*

The spiritual works of mercy must be tendered to parents by their children even more than bodily support.

1. BGHILNO: *illud;* ib. A: *hodie* om. 2. B: *nunc* om. 3. H: *illam.* 4. ILNO: *legis humane.* 5. EHLNO: *observancias.* 6. B: *humane.* 7. I: *suos* om. 8. K: *dum proles non causata* 9. C: *non debet.* I: *quod tenemur.* 10. I: *sed in quibus.* 12. C: *deturbare.* 13. C: *quod nos.* 13, 14. I: *nec spiritualibus* om. 14. H: *tenentur — impendere* om. 14, 15. N: *dum peccant indigne Deum* extinctum est. 19. K: *contrarietur.* 19. HK: *vel discolis;* ib. H: *in consoliis* (sic). 30. IK: *legis;* ib. C: *Dei.* 21. ABDEGHLM: *et infidelibus.* 22. BC: *Dum ergo;* ib. M: *sunt* om. 23. I: *fuerint obstinati;* ib. H: *ut legi.* 24—31. I: *quoad — suffragium* om. 25. EMO: *Matth. 28.* BH: *24 vl. 18.* 30. AB: *quod* om.

4. Rectius: I. Tim. V.

invicem diligamus, patet quod debemus parenti tam carnali quam spirituali secundum septem spiritualia opera misericordie ministrare, ut esurientes ex defectu panis scripture pascere, sicientes potu dulciori vel leniori vel subtiliori potare, infirmos peccato spiritualiter consolari, mortuos peccato exequendo secundum censuras ecclesiasticas sepelire, incarceratos peccato dyaboli oracione, informacione vel correpcione liberare, infideles in domo matris ecclesie hospitare et nudos in virtutibus investire.

In istis quidem omnes Christiani, cum sint adinvicem parentes et filii, debent reciproce se iuvare, nec iurisdiccio vel mundi dignitas excludit aliquem quin debet a quocumque fratre suo cui Deus dedit facultatem opus tale recipere. Si enim spiritualis prepositus corporaliter egenus vel infirmus reciperet iuvamen corporale a subdito, quanto magis spiritualiter indigens et infirmus, ut loquitur scriptura Apoc. III, debet gratancius recipere a quolibet cui Deus donavit facultatem suffragium spirituale. Et ex virtute istius precepti tenemur ad correpcionem fraternam suffragando membro matris Ecclesie; et hoc longe plus quam ministrando matri carnali in relevantibus miseriam corporalem. De istis vero est alibi longus sermo, et superius capitulo XII ostensum est ex ordine diligendi Deum quod plus tenemur amare matrem ecclesiam, cum sit bonum commune plus dilectum a Deo quam matrem nostram carnalem; et cum quelibet persona ecclesie sit filius ecclesie, patet ex lege supradicta quod mater ecclesia tenetur quemcumque talem filium peccantem presentare iudicibus lapidandum, hoc est veritatibus evangelicis concuciendum secundum interiorem hominem, et postremo permanente contumacia excommunicandum. Cum enim oportet ecclesiam se-

Our spiritual superiors may have to be corrected.

4. GM: *panis simpliciter;* ib. E: *scripture;* in marg. add.: *sacre;* ib. LN: *poto.* 4, 5. ABCD: *potum dulciorem, leniorem vel subtiliorem.* 7. C: *vel censuras.* 8. C: *informare.* 9. Codd. excepto K: *in domum.* 9, 10. HKLM: *nudos virtutibus.* 10. A: *vestire.* 12. IK: *se amare.* 13. E: *debeat.* 14. B: *cuius;* ib. BCD: *talem facultatem.* 15. I: *spiritualis amicus.* 18. B: *2º vel 3º.* C: 2. 20. C: *illius.* 22. H: *et per hoc.* 23. GL: *relevamentis;* ib. G: *istius.* 24. G: *longius;* ib. ABC: *sed et.* 25. AIKLO: *Deum* om. B: *Deum quia;* ib. GN: *teneamur;* ib. ABDEGIMNO: *matrem* om. 28. C: *sicut;* ib. B: *ut patet.* 30. HIMN: *lapidantibus.* 31. GI: *concucientibus.*

24. Cf. Serm. IV, 384—387; 457—460. De Civili Dominio II, 70; III, 192.

cundum aliquam eius partem stare fidelem, patet quod persona stans non foret fidelis filius nisi defenderet honorem parentum contra irreverenter degenerantes. Impossibile quidem est ex graciosa permissione Dei quod non sint in ecclesia tales accusatores et iudices, licet hodie plurimum deficiat ecclesia in vocatis prelatis. Sicut enim quecumque pars sana humani corporis debet iuvare infirmam, licet nobiliorem in natura, cum ad hoc habeat potenciam et instinctum, sic evidencius est de membris ecclesie; non enim excludit dignitas vel iurisdiccio hominem a beneficio vel spirituali suffragio, quod est de lege nature, scilicet ut *quilibet faciat alteri, ut debet racionabiliter velle sibi fieri*, ut patet Matth. VII, 12, nec ponitur frustra talis potestas in presidentibus, ut patet Rom. XIII et Sapiencie VI, sed ad practizandum, ut patet Deuter. XXI et I Corinth. V.

It is chiefly the duty of the spiritual superiors to correct offenders; it is a pity that the prelates fail in this so much.

Ille ergo offendit contra primum mandatum secunde tabule dehonorando patrem Christum et matrem ecclesiam, qui videns matrem suam in quolibet membro maculari, nedum non extergit maculam sed consolidat vel dilatat, *quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri*, ut in causa patris obicerent se filiis dyaboli et auferrent malum de matre ecclesia sponsa Christi. Unde sicut vigil videns fratri suo dormienti periculum imminere, quod vigilando posset effugere, omittendo peccaret in Deum et in proximum, sic evidencius videns fratris periculum ex sompno anime. Ideo Rom. XIII, 11 canit distinccius Apostolus: *Hora*, inquit, *est iam nos de sompno surgere.* Non dicit *tempus* sed *hora iam*, ad denotandum quod quacumque horula quis peccato dormierit debet eadem conteri et habita sacerdotum copia confiteri. Et hinc Christus et scribe

1. BEHLNO: *eius* om. M: *eius partem* om.; ib. BEHIKLNO: *fideliter.* 1, 2. ACD: *quod pars.* 2. HIM: *defenderit.* 3. EM: *honorem patris.* 4. BC: *enim est;* ib. MN: *promissione.* 6. C: *deficiet.* 7. I: *Sic enim.* 8. GIM: *infirmitatem licet sit* (GM: *sit* om.) *nobilior;* ib. H: *licet nobilior est.* N: *licet nobilior in.* 8, 9. CI: *adhuc.* 9. M: *instructum.* 11. I: *hominem* om.; ib. GHKL: *beneficencia.* CD: *beneficencior;* ib. L: *et spirituali.* 12. EL: *que est;* ib. KLN: *scilicet* om.; ib. I: *faciat* om. 14. H: *nobis potestas.* L: *potencia.* 15—16. C: *Sapiencie — ut* om. 16. D: *Deuter. XXI* om. 20. C: *macularum.* 21. ABCD: *Deum.* 22. N: *in filios;* ib. I: *ut* om. 23. I: *afferant.* 25. E: *possit.* 26. M: *peccat;* ib. GHMN: *et proximum.* 26, 27. G: *sic enim.* 28. ACD: *Ideo gallus;* ib. ACD: *Apostolus* om. 29. B: *iam* om.; ib. I: *nos* om. 30. K: *horam.* 31. A: *converti.* 31—1. H: *Apostolus et sui scribe.* G: *scribe sui discipuli.*

21. Ioh. I, 12.

sui tam vigilanter et fervide excitant vigilare; Marci XIII, 37 scribitur: *Quod uni dico omnibus dico: Vigilate.* De natura ergo membrorum ecclesie debet esse quod unumquodque sanum et sufficiens iuvet reliquum modo suo, ut docet Apostolus Rom. XII et I Corinth. XII, et membrum infectivum veneno peccati discontinuatum ac post terciam correpcionem desperatum naturaliter abhorrere; quod vero est membrum inferius, exponeret se periculo propter membrum nobilius, ut manus naturaliter se exponit pro capite, et per consequens filius naturaliter se exponeret pro parente, et eo pocius in spiritualibus quo ipsa corporalia antecellunt.

In the church militant the virtuous man must be ranked first even before bishop or pope.

Ex istis videtur elici triplex veritas; prima: quecumque persona ecclesie militantis fuerit virtuosior est prior et per consequens episcopo vel papa principalior, quia coram Deo maior atque superior; talis enim est mirabilior et pater in superintendencia quoad Deum superior,

Every person injured is entitled to appeal as Paul to Caesar.

Secunda veritas: quod licet a quacumque persona simplici ad superiorem compositam sentita manifesta iniuria appellare, quia talis suffragii peticio est de lege nature. Unde Paulus in causa fidei, ut patet Act. XXV, Cesarem appellavit.

The supreme judge is God's law, i. e. the Bible.

Tercia veritas: quod potestas iurisdiccionis supra scripturam sacram humanitus introducta potest effectum legis divine cassando confundere. Nam lex Dei est quod superior quoad eum sit superior, et sic de aliis excellenciis. Tradiciones autem humane dissipantes legem correpcionis fraterne confundunt has veritates fidei, et sic declinant heretici ab evangelio Christi. Sed dimissis istis pro alio loco, patet redeundo quod non caret premio observancia huius mandati, cum subditur: *ut sis longevus super terram quam Dominus Deus tuus dabit*

Human traditions confound these truths.

1. GN: *vigilanter fervide.* 1, 2. H: *excitant vigitanter Matth. XIII.* 2. G: *scribitur* om. 3. GN: *ergo de.* 4. N: *unum quisque sanum.* 6. O: *membrum insanum;* ib. GN: *infectum;* ib. GMN: *discontinuant.* EKL: *discontinuat.* 7. GLN: *ternam.* H: *trinam;* ib. M: *desperatur.* N: *desperant.* 8. BCDEHLN: *que si vera sunt;* ib. I: *sint membra infirmo.* 11. H: *se* om. 11, 12. I: *ego pocius in spiritualibus quomodo.* 12. GHNO: *corpora.* 15. L: *episcopus papa.* O: *episcopus vel papa;* ib. B: *principalior* om. CD: *principalior vel prestancior.* 15—16. I: *quia — superior* om. 16, 17. ELN: *imitabilior.* 17. M: *et* om.; ib. H: *et patri.* 19—27. B: *ad — tradici* om. 19, 20. K: *sentitam iniuriam manifeste.* 21. EGHILMN: *in casu.* 23. HK: *veritas est.* H: *appellat.* 24. O: *introductam.* 24, 25. IM: *legis Dei cessando.* 25. O: *dei causando.* 25, 26. I: *quomodo superior.* 26. GHKLN: *quoad Deum;* ib. M: *et sic de* om. 26, 27. O: *intelligenciis.* 29. I: *declinent;* ib. ACD: *heretice.* 31, 32. I: *ut sit.*

31. Exodi XX, 12.

What is meant by the promise that thy days may be long?

tibi. Quid queso plus appetimus quam vitam tam naturalem quam beatam? *Beatitudinem* vero secundum beatum Augustinum, Epistola XXXIV, *nemo non appetit*, et per consequens longevitas, quia in utraque vita perpetuitas naturaliter affectatur. Per hoc ergo quod subditur *super terram*, notatur vite virtuose promissio; avarus enim vel aliter viciosus est terra et infra terrestria animo implicatus. Quod si pro viacionis tempore insit talis longevitas super terram quam pede corporis et anime hic calcamus, restat firma spes de perpetuitate vite beate quam in terra vivencium exspectamus. Psalmo XXVI, 13 scribitur: *Credo videre bona Domini in terra vivencium.* Quelibet enim natura corporea quoad essenciam terra dicitur; ut patet Genes. I, 1: *In principio creavit Deus celum et terram;* id est secundum Augustinum naturam spiritualem et corpoream, que post vocatur aqua, abissus et terra, que non mutat essenciam, quamcumque formam substancialem induerit. Ideo terra quandoque dicit nude corporalem essenciam, et quandoque connotat formam elementarem infimam, et quandoque peccati deformitatem vel moralem constanciam. Corpus ergo celeste, quod est terra vel patria in qua regnant beati, signanter dicitur terra vivencium, quia omnes ibi pure vivunt sine permixtione corporis vel anime. Hic autem tota nostra corporalis vita est quedam mortis protraccio, cum continue membra aliqua moriuntur et vita sanctissimi citra Christum morte anime permiscetur; signanter ergo dicitur celum terra vivencium.

We are promised a virtuous life.

leading to the kingdom where the blessed reign.

There are three reasons why we are promised a long life as a reward for honouring our parents.

Est autem triplex racio quare pro honoracione parentum longevitas promittitur in mercedem.

2. HIKLMN: *autem secundum.* 3. BHIKLN: *beatum* om.: ib. L: *non* om. 4. EHN: *que in.* K: *quod in.* 7, 8. EIM: *terrestri animo implicatur.* 8. GHKLNO: *implicatur.* 9. B: *pedem.* 10. C: *Calamus.* 12. O: *domini etc.* 13. A: *Quilibet.* 14. C: *terra videtur.* 15. I: *et secundum.* 16. M: *naturalem;* ib. GLNO: *corporalem.* 17. H: *quem non.* 18. GILMNO: *induit.* 19. I: *dicit omnimode;* ib. BDHL: *nude* om.; ib. I: *et* om. 20. H: *elementorum.* 24. C: *commixcione.* 25. EI: *nostra* om. 28. H: *ergo dicitur* om. N: *ergo* om.

3. In Ep. XXXIV (i. e. ad Paulinum, nunc XXXI) hic locus non extat. Sed cf. epistolam ad Nectarium Opp. tom. II, 393: *Beati omnes esse volumus hoc est appetimus* et passim alibi. 15. Cf. De Civitate Dei VII, cap. XXIII et Quaest. in Heptateuchum II, LIV: Terram pro aqua non mirum est positam. Tota quippe pars ista extrema vel infima mundi terrae nomine censetur secundum id quod saepe dicitur: Deus qui facit caelum et terram.

1. It is what we most desire.

Prima quod ipsam inter fines intrinsecos summe appetimus, ideo consonum fuit illud premium premitti pro primo et maximo mandato secunde tabule.

2. It is our highest merit and most highly rewarded.

Secunda racio, quia Deus reddit hominibus mercedem tam merentibus quam demerentibus proporcionabiliter ad laborem. Ex hinc enim punit homines in quo peccant. Cum ergo observando hoc mandatum continuatur vita parentis, qui est secundum partem causaliter proles sua, racionale est quod vitam superhabundanter recipiat pro mercede. Unde ad denotandum istam supererogacionem trinitatis magnifice annectitur *quam Dominus Deus tuus dabit tibi.* Deus ergo ex sua gracia magnifica dat vitam perpetuam pro meritoria, brevi et parciali continuacione vite paterne.

3. It is by God's ordinance that parents come first not only in time, but as the cause of our being.

Tercia racio est: Deus eternaliter ordinavit genus hominum secundum gradus prioritatis parentum succedere, in quo ordine decrevit parentes nedum temporaliter sed causaliter filiis anteponi. Dignum igitur est ut illi prorogetur vita prospera qui humiliter condelectans divino ordini de generacione hominum honorat parentes quos scit Deum ordinasse secundum causalitatem precedere dignitate. Si, inquit Aristoteles in Predicamentis, aliqua dicantur ad subsistendi convertenciam et unum sit causa alterius, digne prius eo dicitur. Unde Ecclesiastici VII, 30 post honorificacionem parentum pro causa subditur: *Memento quoniam nisi per illos non fuisses.* Parentes enim sunt principia individuancia hominem quoad materiam, quia formam materialem individuatam a tempore ipsi principiant; ideo dicit Hugo de Sancto Victore: *Qui non honorat eum a quo est, indignus est retinere illud quod est.* Signanter ergo huic soli mandato secunde tabule signatur premium, ne avaricia subtrahat ab eius

This is the only commandment to which a

1. M: *ipsam* om. 1, 2. BC: *maxime appetimus.* G: *appetitus.* 2. ACGHKMN: *promitti.* 3. C: *primum.* D: *primo* om.; ib. I: *maxime.* 6. H: *puniuntur.* 7. BC: *servando.* 9. H: *respiciat.* 11. A: *tuus* om. 12. O: *tibi* om.; ib. K: *Deus enim magnificat.* 14. I: *vite patrie presentis.* 15. I: *naturaliter.* 18. C: *ergo;* ib. I: *ut* om. 18, 19. I: *ibi prorogetur.* BCD: *porrigetur.* D in marg.: *vel prorogetur.* 19. G: *cui humiliter.* 20. ABCDEFGHM: *honoravit.* 21. M: *procedere.* 22. C: *in dignitatem.* HIK: *dignitatem;* ib. I: *in presenti.* M: *in Predicamentis* om. 23. O: *a subsistendi;* ib. I: *convertencia;* ib. I: *causa* om. 24. M: *digne preterea;* ib. GI: *postea dicitur.* N correxit. 25. EMN: *honoracionem.* 26. L: *Memento* extinxit. Subtus: *Mediata.* 28. C: *induratam.* 29. H: *principant.* 30. I: *indignum est.* 30, 31. ABEM: *id quod.* 32. BI: *signanter premium.* C: *significatur;* ib. H: *subtrahatur.* I: *subtrahet.* K: *subtraheret.* 32—1. M: *ab eis implecionem.*

11. Exodi XX, 12. 22. Id est in Categoriis cap. IX De Priori. 26. Serm. I, 112. 29. Instit. in Decalogum (sed non ad verbum).

reward is attached, lest avarice or distaste for service prevent us from fulfilling it.

implecione, sicut nec fastidium serviendi. Nam in istis duobus retardantibus populus Iudaicus laboravit, ut patet Matth. XV, 5, 6. Quoad primum: *Vos autem dicitis: Quodcumque munus est ex me, tibi proderit: et non honorificabit patrem et matrem.* Et quoad secundum, nedum successit Iudeis post huius legis dacionem tam patribus quam filiis fatigacio in deserto, ex qua necessaria fuit ad observanciam huius mandati hortacio, verum ex ceca superbia ad subieccionem desidia; ergo Iohannis VIII, 33 referunt: *Nos semen Habrahe sumus et nemini servivimus unquam.* Tercia causa est, ut cognoscamus si huic precepto quod ex instinctu naturali obligat tanta merces adiaceat, multo magis remuneranda sunt alia precepta, ad que servanda tanta naturalitas non instigat.

Six other rewards according to Grosseteste: 1. Joy in children.

Sunt autem alia sex premia observacioni huius mandati debita, que Lincolniensis colligit ex scriptura. Quorum primum est in filiis iocundacio; pro quo scribitur Ecclesiastici III, 6: *Qui honorat patrem iocundabitur in filiis.* Nam congruencia exigit equitatis, ut filius cuius honoracione pater letatur, ipse quoque a filiis suis consimilem vicem recipiat; ut qualem parenti se exhibuit, talem erga se prolem senciat; quod si forte prole carnali caruerit, cum scriptura non possit esse a veritate vacua, huius operacionis merito iocundabitur multiplicacione filiorum spiritualium; hoc est bonorum operum vel filiorum imitacionis proficiencium sibi in talibus operibus fructuosis.

2. The blessing of God the Father.

Secunda merces est benediccio Dei patris; pro qua scribitur Ecclesiastici III, 10: *Honora patrem tuum, ut superveniat tibi benediccio a Deo, et benediccio eius in novissimo manet.* Illam reor benediccionem, de qua Matthei XXV, 34: *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum.* Patet autem ex dictis quod illa benediccio adquiritur ex honorificencia patris quadrupliciter, nam ex operibus misericordie que in via facimus patribus

1. A: *sicut enim;* ib. A: *Nam istis.* 2. I: *laborat.* 5. Codd.: *honoratis.* 5, 6. I: *modum successit.* 6. C: *succedit.* 8, 9. M: *ex cecata.* 9. EGN: *ad subieccionis desidiam.* N: *desidia.* In marg.: *diffidiam;* ib. C: *decida ergo;* ib. EHL: *ergo* om. 10 I: *nos* om. 18. A: *pro quo scribitur* om. 20. K: *equitatem.* 22. GN: *recipiet;* ib. EG: *exhibuerit.* 23. EIKLO: *forte* om. 25. BC: *multitudine.* I: *multiplicare.* 28. A: *virtuosis.* 29. L: *pro quo.* 29—30. A: *pro qua scribitur* om. 31. HILO: *et superveniet;* ib. D: *a Deo et benediccio* om.; ib. I: *in* om. 32. I: *novissimo* twice. 34. B: *quod et.* 35. C: *quadruplicis.*

nostris triplicibus ob reverenciam patris nostri in celis, cui facimus illud opus; quandocumque fecerimus ipsum in nomine suo uni de suis minimis, adquirimus benediccionem finalem; et istam reor benediccionem et partem hereditatis quam pater Iacob dat Ioseph filio accrescenti secundum sortem duplicem quam adquisivit arcu suo et gladio, Genes. XLVIII et XLIX.

3. The blessing of the earthly father.

Tercia merces est benediccio patris temporalis. Ipsorum est enim benedicere filiis in recompensacionem servicii honoracionis, unde Ecclesiastici III, 11 post mandatum annectitur hoc premium, cum subiungitur: *Benediccio patris firmat domos filiorum.* Dignum namque est ut ex merito honorificacionis parentis, a quo quis trahit esse, habeat mercedem in suo bene esse. Quod si hec merces quandoque corporaliter non provenit, multo fertilius quoad firmitatem domus spiritualis eveniat, cuius domus fundamentum est fides. Quadruplex paries est spes de redundancia boni quadruplicis; scilicet supra et subtus, ante et post in tempore, que omnia cedent sanctis ad gloriam, de qua domo dicitur Proverb. IX, 1: *Sapiencia edificavit sibi domum, excidit columpnas septem,* id est septem virtutes septem viciis capitalibus oppositas, vel septem Spiritus Sancti dona. Ista enim sunt fulcimenta caritatis que est tegumen huius domus.

4. The father's honour is the glory of the son.

Quarta merces est quod honoracio patris est gloria filii honorantis; unde Ecclesiastici III, 13: *Gloria hominis in honore patris sui.* Non enim de egenis parentibus sed peccatoribus debemus erubescere, quia honor et vituperium ad virtutem et vicium consequuntur; non enim bonorum nature vel fortune deformitas vel defectus sed bonorum gracie vel virtutis est Deo odibilis. Si enim parens in bonis nature defecerit, attende quod est miseria condicionis humane extra potestatem parentis, ut supra tangitur capitulo XIX. Unde Ecclesiastici III, 14: *Fili, suscipe senectam patris tui et ne contristes eum in vita*

1. BHILO: *nostri* om. 2. I: *illud — fecerimus* om. M: *id opus.* 4. B: *istam finalem.* M: *illam benediccionem finalem.* 5. ABCIHO: *pater noster;* ib. I: *dedit;* ib. CEKO: *filio suo.* I: *filio suo adolescenti.* 6. I: *quem.* 9. EL: *recompensam.* 10. C: *Nam Eccli.* 11. L: *annectit;* ib. B: *cum* om.; ib. A: *subiungit.* 12. D: *patris* om.; ib. C: *format;* ib. I: *est* om. 13. ACD: *ex* om.; ib. AD: *honoracionis.* 15. I: *corpora.* 16. A: *eveniet.* 17. I: *domus* om. 18. I: *quadruplicitatis.* 19, 20. BL: *supra, subtus.* 19. EHLO: *cedunt.* 21. GN: *et excidit.* 23. M: *sunt.* 24. C: *tegmen.* ELN: *tegimen.* I: *regnum.* GM: *regimen.* 25. O: *est* om. before *quod;* ib. AB: *gloriacio.* C: *glorificacio.* 29. I: *et licitum.* 31. EGIMNO: *a Deo.* H: *est Deo odibilis.* 32. L: *deficeret.* D: *defecerit* om. ABC: *defuerit;* ib. I: *attendatur;* ib. C: *quid.* 34. I: *19 illius.* G: *cap. 1.* 35. G: *contristeris.*

illius. Si defecerit sensu, veniam da, et non spernas eum in tua virtute. Quoad bona fortune patet Tobie IV, 23: *Pauperem quidem vitam gerimus, si autem timueris Deum, multa bona habebis.* Non tibi displiceat confortare parentes per morulam in angusto tigurio, cum decem mensibus educatus es satis anguste et fetide in materno utero, ut patet capitulo XIX. Si servitutem parentum erubeas, considera quod servitus peccati est infinitum abieccior, cum autem honor sit in honorante, ex primo Ethicorum capitulo VI, patet quomodo accumulatur filio pro honoracione parentum gloria pro mercede.

5. Relief from every distress.

Quinta merces est a tribulacione liberacio; unde Ecclesiastici IX, 15: *Elemosina patris non erit in oblivione.* Et sequitur: *In die tribulacionis commemorabitur tui.* Istum diem puto diem finalis iudicii, quando erunt elemosine premiate, et quando qui Christum erubuerit et sermones decalogi, hunc erubescere faciet coram angelis Dei. Nam coram toto mundo arguetur servus ex infidelitate, miles ex vecordia, dispensator ex prodicione et omnimode minister ex omnimoda falsitate, que est erubescencia patentissima, quia coram plurimis personis gravissimis; gravissima, quia ex peccatis turpissimis. Peccata quidem in Deum infinitum excedunt turpitudinem quamlibet naturalem. Considera ergo quam erubescibilis foret inhonestas verbi vel operis secundum ultimum turpitudinis imaginabilis fieri terreno domino, et infinitum inhonestior est quelibet iniusticia facta Deo. Et est dicta erubescencia tercio acutissima, quia consequitur perpetuo carceri in pena gravissima degenerosissima mancipacio. Cum autem mandatorum observancia

1. GLMN: *sensus;* ib. C: *spernes.* 2. I: *Et quoad;* ib. ACDLM: *fortune Tobie IV;* ib. I: *scribitur* (*patet* om.); ib. HKNO: *patet* om. 3. ABCD: *quidem* om.; ib. EHM: *autem* om. 4. I: *Non ergo.* 5. ABCD: *tigurio.* M: *turgio.* 7. I: *Si ergo;* ib. C: *virtutem parentum.* 9. I: *honore.* C: *horror;* ib. GILMNO: *ut patet ex;* ib. G: *ex illo;* in marg: *2º;* ib. BCD: *primo* om.: ib. I: *Ethicarum.* 10. ELMN: *cap. VI quoniam;* ib. EHI: *patet* om. C: *patet quod.* 10, 11. HLM: *honore.* 12. I: *tribucione.* 13. I: *Gloria patris non in oblivione.* 15. I: *Istam autem diem.* EGHKLNO: *istam diem;* ib. MN: *finalis* om. 16. GILMN: *et inde qui.* K: *et quando Christum.* 17. GM: *decalogi habet;* ib. GIM: *facit.* CH: *faciat.* 20. C: *omnino.* 21. G: *patentissima* om. N in marg. addit; ib. BCEIK: *pluribus.* 22, 23. I: *turpissimis turpissima.* 23. A: *Peccatum . . . excedit.* 25. IMN: *inerubiscibilis.* 26. BL: *imaginalis.* 27. I: *in infinitum;* ib. B: *et inhonestior.* 28. B: *acutissima;* in marg. addit.: *mancipacio.* 28, 29. L: *eam consequitur.* 30. L: *observacio.*

7. Vide supra p. 238. 9. Ethica Nicom. I, cap. 5 (III): *δοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς τιμῶσι μᾶλλον εἶναι ἢ ἐν τῷ τιμωμένῳ . . .*

et eorum prevaricacio ex secundo capitulo sint connexa nec sine eorum observancia est salus homini sed perit ab ipso omne bonum, cum prevaricatori nihil est utile, patet ex opposito convertibili quod ad huius mandati observanciam consequitur omne bonum.

6. Release from the fetters of sin.

Unde sexta merces quam Lincolniensis commemorat est solucio a vinculis peccatorum; unde Ecclesiastici III, 8: *Qui timet Deum honorat parentes;* et sequitur merces servanti hoc preceptum: *Sicut in sereno glacies, solventur peccata tua.* Sicut enim mixta indurata virtute gelida ex virtute calefactiva a sua duricie dissolvuntur, sic cor induratum peccato virtute caritativa, frigescente in lapidem, per amorem Dei vel proximi ad humilem ministratoriam obedienciam mollietur, que caritas primo debet incipere a parente. Christus autem obediencia sufficienti obedivit patri maiori habundanti quam servivit patri deitate pari superhabundanti, quando obedivit parentibus.

We are moved to keep this commandment by the previous gift, the repeated order and the final reward.

Sic ergo ad huius mandati observanciam movere debent preaccepta tribucio, multimoda precepcio, et finalis premiacio. Preaccepta tribucio est acceptum beneficium. Unde Ieronymus: *Nomina patris et filii sunt nomina pietatis, officiorum vocabula, vincula nature, secunda post Deum federacio.* Qui inquam parentes dedecorat est impius, inofficiosus, nature corruptor, et primi post Deum federis ruptor. Unde suadendo ad honorificenciam maternam sic loquitur: *Illa te portavit diu in utero, diu aluit et difficiliores infancie mores blanda pietate sustinuit, lavit pannorum sordes, et immundo sepe fedata est stercore, assedit egrotanti, et que pro te sua fastidia sustinuit tue miserie facta est particeps. Ad hanc quoque etatem produxit et ut Christum amares edocuit.* Unde Thobias consuluit filio suo sub hac forma: *Cum accepit Deus animam meam, corpus meum sepeli; et*

1. HL: *et eorum premiacio;* ib. B: *secundo* om. GHIKLMNO: *ex secundo capitulo* om. 2. I: *hominum;* ib. AHIKLMN: *si perit.* 3. A: *prevaricatorum.* 10. I: *iuxta;* corr. in marg. C: *nixta;* ib. D: *durata.* 11. B: *duricia;* ib. BC: *dissolvitur.* I: *duricie solventur.* 12. EGIN: *virtute calefacta.* H: *calescencia.* 13. BC: *et proximi.* 14. IN: *obiectivam mollietur.* EG: *obieccionem.* 14, 15. ELM: *que caliditas primo debet.* 15—17. BCEGIKLMNO: *Christus — parentibus* om. 15. D: *Sic Christus obediencia.* 16. D: *maiestati habundanti.* 18. B: *Sic sequitur.* In marg.: *Hic deficit litera.* 19. M: *debet;* ib. BH: *tribulacio;* ib. B: *precapcio.* 20. E: *filialis;* ib. I: *Peraccepta;* ib. BH: *tribulacio;* ib. EL: *preacceptum.* 21. BIGN: *nomen patris.* 22. L: *nomen pietatis.* 23. EGILN: *Qui enim.* D: *Qui unquam.* B: *Nunquam.* HKMO: *Qui iuxta.* 24. G: *in offensus.* 24, 25. ACD: *et secundi post Deum.* B: *et secunda.* 25. H: *foederis raptor.* 26. C: *sicut.* 30. G: *miseries.* 31. A: *perduxit;* ib. ABDEHILMN: *et* om.; ib. L: *amaret.* 32. B: *consiluit;* ib. C: *suo dicens.* 33. IL: *acceperit;* ib. B: *meam* om.

honorem habebis matri tue omnibus diebus vite tue, memor enim esse debes que et quanta pericula passa sit pro te in utero suo Thobie IV, 3. Unde Ecclesiastici VII, 29: *Gemitum matris tue ne obliviscaris.* Ingratitudo quidem est peccatum turpissimum post tot accepta beneficia retribucionis gratuite oblivisci, cum lex gratitudinis requirit quod beneficiatus potens tanta vel ampliora receptis retribuat. Racione ergo beneficiorum que a parentibus supereroganter recepimus, ad proporcionabilem retribucionem signanter astringimur.

The benefits we have received from our parents oblige us to repay them. This is in accordance with the commandment of scripture and of nature, and with Christ's example.

Secunda via tripliciter variatur scilicet secundum mandatum legis scripture, mandatum legis nature, et exemplacionem operacionis divine. Primum patet Exodi XX et Matth. XV. Secundum patet de lege nature irracionabilium ut bestiarum et volucrum, quorum proles rependunt affeccionem parenti pro effectuoso beneficio ex instinctu naturali. Ex qua lege nature docemur nos facere similiter per locum a maiori. Narrat enim Ambrosius in suo Exameron, Omelia V, quod *avis ciconia deposito patris plumarum tegmine nudatoque pre senectute alarum remigio, soboles pennis propriis fovet, alimentum circumvolando ministrat et rostro membra patris alas et totum corpus iuvando erigit; et ideo vocatur apud Romanos avis pietatis propter insignem clemenciam.* Quanto magis nos, qui debemus esse vera virtute prediti, debemus relevare parentes indigenos quibus sumus ex ampliori beneficio ultra legem nature ex mandato Dei obligati. Sed et Christus, cuius tota accio est nostra instruccio, hoc idem docet in opere. Nam Luce II scribitur quod factus duodennis postquam ipsum requisierunt in Ierusalem pro solicitudine parentum reversus est cum eis *et erat subditus illis.* Secundo docet idem de synagoga

1. BI: *memor* om. 2. BEHLN: *enim* om.; ib. BN: *debet;* ib. N: *passa est:* ib. BEHILO: *propter te.* 4. ABCDEGHLMNO: *ingratitudinis.* 6. *cum.* E correxit: *unde lex.* 9. N: *superarroganter;* ib. B: *accipimus.* N: *recipimus.* 10. K: *astringuntur.* 11. AI: *scilicet* om. 12. A: *scripti.* I: *legisnature scripte* (twice). M: *legis scripte;* ib. K: *mandatum legis nature* om. 13. AD: *exemplacionis.* BC: *exemplacione.* I: *et explanacionem.* 14. GN: *Et secundum.* 16. EHNO: *affectuoso.* 18. MNO: *facere* om. 19. ACD: *enim* om. 20. GIM: *legumine.* N: *tegimini;* ib. C: *mandatoque.* 23. GHILMNO: *et hinc vocatur.* 25—26. B: *esse — debemus* om. 25. I: *predicti.* 26. B: *indignos.* CD: *indigentes.* 27. ACD: *Domini.* 28. I: *et* om. 29. BGHILMNO: *hoc* om.; ib. B: *Nam* om. 30. ABCD: *duodenus;* ib. GHIKLMN: *requisierant.* 32. BCEHL: *docet illud.*

19. St. Ambrosii Hexaemeron lib. V, cap. XV. Opp. tom. I. p. 243. 32. Lucae II, 51.

matre sua, quam primo et principaliter relevavit miraculosis operibus; et Matth. XV, 24 de divinis testatur quod sic *non fuit missus nisi ad oves que perierunt domus Israel.* Propter quod Apostolus Rom. XV, 8 dicit Iesum *ministrum fuisse gentis Israelitice circumcise.* Et tercio docet idem in fine vite, quando matrem virginem discipulo virgini commendavit, dicens mulieri: *Ecce filius tuus;* deinde dicit discipulo: *Ecce mater tua,* Iohannis XIX, 26—27. Super quo dicit Augustinus Omelia CXIX: *Moralis insinuatur locus. Facit quod faciendum admonet et exemplo suo nos instruit preceptor bonus, ut a filiis piis cura impendatur parentibus, tanquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, eciam cathedra foret magistri docentis. Ex hac doctrina sana didicerat Paulus Apostolus quod docebat I Tim. V, 8: Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior. Quid, inquam, plus domesticum alicui quam parentes filiis et econtra. Hoc ergo Christus edocuit, quando moriens matri de qua creatus fuit alterum quodammodo filium providebat, et ultra omnes discipulos quibus omnibus providit beneficia virtutis dilecto discipulo quadam peculiari prerogativa dedit matrem.* Illa enim existens ecclesia in sancto sabbato valuit omnes ecclesias curatorum quoad fructus decimarum, quoad meritorium ministerium, quoad reciprocum spirituale solacium et quoad celeste salutiferum documentum. Ista ergo ecclesia que est congregacio duarum fidelium naturarum est appropriata Iohanni quoad spiritualem modum habendi, licet ipsa et omnia que ista religio habebat erant illis communia.

St. Augustine on Christ's obedience.

Quantum ad tercium, quod est finalis premiacio, narrat Lincolniensis mercedem septuplicem; scilicet vite longevitatem, in filiis iocunditatem, Dei manentem bene-

The final reward is sevenfold according to Grosseteste (cf. supra p. 306—309).

2. I: *Matth. 6.* M: *Matth. III.* E: *VI;* corr. in marg.: *15.* 3. HKN: *verierant.* 4. D: *Israel* om. 5. ABCDEGIMNO: *Israelite.* Vulgate: *ministrum fuisse circumcisionis.* 6. EILMN: *idem* om. B: *illud.* 7. A: *mulieri* om. 9. B: *Super quod;* ib. K: *Omelia* om. 13. A: *et cathedra.* 15. EGHIL: *dicebat.* N: *quod dicens;* ib. CD: *Thess. IV.* 16. BCDEIKMO: *negat.* 17. G: *Qui . . . domesticus.* LN: *Quis . . . domesticus;* ib. I: *domesticus.* M: *domestici.* 19. B: *mater;* ib. ADGH KLM: *fuerat.* I: *fuerit.* 21. I: *previdit.* 21, 22. ACD: *apostolo quadam.* M in marg.: *Zwlastny (= principalis).* 22, 23. G: *Illa eciam existens in sancto.* 22. N: *enim* om. 23. CI: *voluit.* 24, 25. BEH LN: *meritorum . . . et quoad.* 27. I: *duorum.* 28. ACDO: *specialem.* 29. I: *ista* om. M: *illa.* 31. KMNO: *septemplicem.* 32. H: *longanimitatem.*

9. St. Augustini In Ioh. Evang. tractatus CXIX. Opp. tom. III, 2, p. 1950. 23. De Potestate Pape, p. 45, l. 20. Serm. I, 29 *n.*

diccionem, ex patris benediccione bonorum firmitatem, gloriam et honorem de parente, liberacionem a periculis in tribulacione, et solucionem a vinculis peccatorum.

Tenfold are the dangers to him who does not carry out this commandment.

Est autem sexta merces preciosa, sicut patet per iuxtaposicionem pene sive periculi decemplicis que succedunt inhonorantibus parentes; scilicet vitam abbreviari, in filiis non iocundari, per malediccionem parentum domum eradicari, mala fama notari, a Domino maledici, ab ipso oblivisci, infatuari, improperium pati, vite tedio usque ad mortem affici et ultimo lapidari. Omnia quidem ista eveniunt impiis in parentes ad literam vel sensum misticum hic vel alibi in futurum. De septem patet superius, cum omnium mandatorum servacio sicut et eorum prevaricacio sunt connexe, et de infamacione, lapidacione, infatuacione patet in locis scripture superius allegatis; sicut enim omnia genera bonorum consequuntur ad perseverantem obedienciam mandatorum, sic omnia genera malorum prevaricatores obstinaciter consequuntur.

CAPITULUM VICESIMUM TERCIUM.

As God's benefits to man are more numerous than any creature's, man is under the greatest obligation towards Him.

Ex istis colligi potest quod parentes sunt plus aliis honorandi. Cum enim Deus infinitum plus benefacit homini quam aliqua creatura, cum est finis et origo tocius beneficencie facte summe libere secundum creaturas accidentaliter benefacientes quas ad hoc necessitat ut instrumenta sua, patet quod homo est Deo patri infinitum obligacior quam creature; et cum obligaciones secundum beneficiencias sint tam disparium racionum, patet quod obligacio qua tenemur Christum diligere et honorare non tollit in Christo maiorem honorificenciam vel dileccionem racione munerum humanitatis quam in alia persona divina, quia racio beneficiencie secundum deitatem in

4. GM: *Est autem octupliciter*. EL: *octuplex*. HN: *Est autem octava;* ib. I: *quarta merces;* ib. B: *per* om. 5. G: *vel periculi;* ib. AD: *septemplici*. Ceteri codd.: *decemplici*. 6. BGHIMNO: *abbreviare*. 8. H: *eradicare;* ib. H: *vetari*. M: *vocari*: ib. BI: *maledicti*. 10. BO: *ad* om.; ib. B: *afficit ultimo*. 11. L: *evenient;* B: *istis impiis*. 13. G: *cum enim servacio*. HNO: *cum enim mandatorum*. 14. HIKL: *imfacione*. B: *de imfamacio*. N: *infamacione* om. 16. I: *allegate;* ib. A: *genera omnium*. 17. I: *perseveracionem*. 20. ACDELNO: *qui parentes*. B: *quoniam*. H: *qui sunt*. 21. K: *diligendi et honorandi;* ib. B: *enim* om.; ib. I: *facit bene*. 22. D: *homini* om.; ib. D: *aliqua* om. M: *aliqua;* suprascript.: *suple huiusmodi;* ib. B: *cum sit;* ib. I: *summe liber*. 23, 24. EGKLN: *secundum scripturas creaturas accidentaliter*. I: *secundum scripturas creatas*. 24. K: *unde facientes*. L: *facientes*. 27. O: *beneficenciam*. 31. INO: *divinitatem*.

Our obligation towards Christ.

Christo est tam equivoca, non conveniens in genere cum beneficiencia humanitatis, quod non componit unam, sed in Christo aggregatur honorificencie racio multiplicior, sed non maior. Nam sicut accidens adveniens subiecto non facit ipsum quantitative maius, sic humanitas Christi adveniens sue deitati non facit ipsum meliorem, nec racione beneficiencie huius duplicis nature honoraciorem vel a nobis plus diligibilem. Nam humanitas sua, cum sit instrumentum trinitatis, non tantum est laudanda proporcionabiliter respectu divinitatis quantum serra vel aliud instrumentum artificis propter opus. Ipsa enim conveniunt in genere et non iste due nature. Ideo quicquid debeo Christo racione sue humanitatis, debeo sibi racione sue divinitatis debitum illud per se causantis, et ultra quadam infinitate quoad objectum sum debitor deitati. Notandum tamen quod reduplicativa dicit simpliciter et parcialiter causam huiusmodi, et sic conceditur equivoce quod iste homo secundum humanitatem istam est infinitum honorandus, non secundum illam per se sed propter inseparabilem unionem; nec dicit talis infinitas nisi excessum super omnem proporcionem racionalem inferiorem signabilem non infinitatem simpliciter.

Why Christ must be honoured more than any creature.

Patet secundo quod Christus secundum humanitatem divinitati ypostatice copulatam est infinitum nobis honorabilior quam quisquam pater alius creatus; est enim honorandus yperdulia, cum redemit nos de captivitate dyaboli quod nulla creatura per se potuit. Ideo multa sibi conveniunt in quantum Deus et homo simul que nec possunt sibi competere in quantum Deus nec singillatim in quantum homo, sed in quantum iste homo. Ipse enim habet ex ypostatica unione proprietates individuantes que nulli alii possunt competere, que quidem proprietates nec sunt differencie nec passiones

1. EHKLN: *causa equivoca;* ib. I: *nam convenens.* 3. N: *honorificencia;* ib. I: *multipliciter.* GLMN: *causa multiplicior.* 5. I: *convertibile maius.* 6. I: *sue* om.; ib. IL: *divinitati;* ib. K: *ipsam;* ib. B: *esse meliorem.* 7. BC: *honorabiliorem.* N: *honoracionem.* 9. B: *instrumentum ministerio.* M in marg: *Hic vide bene et aperi intellectum ne sis hereticus.* 10. AD: *deidatis;* ib. ACD: *quam.* 10, 11. BI: *quam sacra vel.* 11. GIM: *Ipsa* om. 12. B: *ille due.* C: *est secunde.* 14. ABCDNO: *deitatis;* ib. ELNO: *istud.* 15. K: *quandam infinitatem.* 16. I: *quod* om. 17. AEGLNO: *huius.* 18. BEGHIMNO: *ille.* 19. BGHKLMNO: *infinite.* 19, 20. H: *licet propter separabilem.* 22. M: *significabilem;* ib. I: *infirmitatem.* B: *infinitantem.* H: *infinitate.* O: *infinite.* 23. C: *tercio.* 24. ABCDO: *deitati.* 25. AD: *honoracior;* ib. G: *quisque.* 26. A: *redimit.* 28. I: *sibi* om. 29. A: *non possunt.* 30. GMNO: *sigillatim.* 32—33. HI: *individantes — proprietates* om.

specifice. Et adhuc est plus honorandus in quantum Deus quam in quantum iste homo. Omnia ergo membra ecclesie debent naturaliter se exponere pro defensione huius capitis, et per consequens sue legis, sicut brachium instinctu naturali pro defensione capitis se exponit. Unde Chrisostomus in Inperfecto, Omelia XXVIII: *Ipsi*, inquit, *honores in Christo in prima facie videntur honores, revera autem non sunt honores diversi sed diversa ministeria;* ut puta oculi honor videtur quod illuminat corpus, sed hoc non est ei honor sed eius ministerium, et pedis humilitas videtur quod baiulat corpus, sed humilitas baiulacionis non est contemptibilitas, sed eius ministerium; propter quod homo dominans corpori nec honorat oculum in quantum limitat ad idem officium, nec contempnit pedem pro suo ministerio sed unum quodque membrum pro ministerio sine repugnancia pro mutua iuvancia est creatum. Sic constituit homo Christus ecclesiam secundum membra in diversis officiis, non quod unum membrum in quantum talis officii sit honoracius, ut Apostolus in quantum huiusmodi honoracior et diaconus contemptibilior, sic quod unus invideat alteri vel contendat circa inferioritatem sui officii, sed totam solicitudinem suam instar membri proiciat quomodo potest ministrare alteri membro perficiendo suum officium, et in complecione vel abieccione illius officii in qua vocatus est habet laudem vel vituperium quoad Deum.

Not the higher office in the Church is a claim for higher honour. The praise or blame depends on how the office is performed.

Et iste est sensus Rom. XII et I Corinth. XII. Et patet quod nomina que dicimus dignitatum in ecclesia sunt nomina officii non honoris, nisi forte accessorie ex complecione officii quoad Deum; et sic intelligit Apostolus de apostolatu suo prima Corinth. IX, 16: *Si*, inquit,

The titles of the dignities in the Church are titles of office, not of honour.

1. BC: *Sed adhuc.* 2. EGHLMNO: *ille homo.* 5. EKLNO: *ex suo instinctu.* 6. GN: *in Perfecto.* 7. N: *in* om. before *Christo;* ib. A: *Christo primo;* ib. I: *et in.* 8. H: *autem* om. 10. I: *non est eius;* ib. BE: *ei* om.; ib. GHIKL: *sed ministerium.* N: *sed beneficium.* 11. CD: *totum corpus.* 11, 12. B: *corpus sed humilitas* om. 12. CDEHIKNO: *ipsa humilitas;* ib. G: *quod contemptibilitas;* ib. K: *secundum eius.* 14. BGMNO: *illud officium.* C: *istud.* 15—16. B: *sed — ministerio* om. 16. ADG: *membrorum.* 17. H: *primitiva iuvancia.* 19. M: *talis* om.; ib. I: *officii sit huiusmodi sit;* ib. HI: *honorancius.* M: . . . *acius* (*honor*). 20. EN: *in quantum huiusmodi officii.* M: *in quantum* om. GKO: *modi* om.; ib. HO: *honorancior.* 21. N: *contempcior.* 22. I: *circa honorancius ut apostolus in quantum ad.* 23. G: *ministrari.* 24. GHO: *ut in.* 25. B: *aut abieccione;* ib. GKMNO: *in quo;* ib. O: *habeat.* 27. I: *Et — Cor. XII* om.; ib. E: *Rom. 13;* ib. I: *Ex hiis patet.* 28—30. B: *ecclesia non honoris sunt nomina sed officii quoad Deum. Et sic.* O correxit. 30. C: *intelligitur.* 31. A: *Si enim.* IN: *Si quid.*

6. Hic locus in Homil. supramemorata non extat.

St. Paul's example.

evangelizavero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit; quasi diceret, hoc debeo primo racione officii apostolatus, nec inest mihi honor vel gloria nisi mediante complecione officii, cum honor vel gloria per se et immediate consequitur meritum ministrando, et non nisi mediate vel per accidens nomen officii. Si enim quis vere sortitus est nomen officii, tunc mediante ministerio habet laudem, si solum nominetenus, tunc non habet illud nomen nisi equivoce sine laude. Et hinc dicit Christus Matth. XX, 26, quod maioritas suorum discipulorum attendi debet penes maioritatem ministerii, et Apostolus I ad Thimotheum III, 1: *Qui episcopatum desiderat bonum opus desiderat.* Sic ergo quodlibet membrum ecclesie, cum habet supra se caput misticum, debet leges capitis observare. Componit enim hoc caput cum qualibet persona alia ecclesie a qua recipit iuvamen, iuxta illud Apostoli I Corinth. III, 9: *Dei enim adiutores sumus.* Et ideo verissime dicit Christus, Matth. XXV, 40: *Quamdiu fecistis uni ex fratribus meis istis minimis, mihi fecistis;* et Act. IX, 4: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Cum enim Christus secundum deitatem sit Dominus totalis ecclesie, patet quod inpugnando ipsam inpugnatur dominus, et impediendo quodcumque membrum ecclesie impeditur iuvamen capitis, et sic pro defectu membrorum. Et patet quomodo diligere Deum et proximum convertibiliter consecuntur.

Higher rank corresponds to higher office.

Whosoever loves God, loves his neighbour also.

Patet eciam quod venerabilis persona ecclesie se habet ad membra sua in honoracione et bonitate sicut homo ad suas partes quantitivas, et Christus qui est caput misticum ecclesie, ac si foret secundum humanitatem anima eiusdem. Unde sicut anima est eadem persona cum homine, ita videtur quod stat eadem persona ecclesie quecumque persona affuerit vel defuerit citra

1. BCDEGHLMN: *evangelizo;* ib. BEGHKMN: *enim* om. 3. B: *mediate.* 4. IN: *et gloria.* 5. ILM: *in ministrando.* 6—7. GH: *si enim — officii* om. 7. N in marg. add.: *vere* om.; ib. C: *desortitus;* ib. B: *est quis nisi officii;* ib. I: *mediate.* 8. GK: *sed solum.* H: *sed si.* 10. I: *maioracio.* 11. G: *discipulorum suorum superiorum.* N: *discipulorum superiorum;* ib. I: *maioracionem.* 12. BC: *sui ministerii;* ib. K: *et* om. 13. I: *bonum opus desiderat* om. 14. ACDH: *intra se.* BEKMNO: *infra.* L: *habeat infra.* 16. E: *cum aliqua.* 19. I: *Matth. 2: Qui uni minime sic michi et Act.* GHN: *Quamdiu fecistis et Act.* LMO: *uni ex minimis meis fecistis etc.* 20. B: *istis* om.; ib. M: *Act. 8;* ib. I: *Saule salve.* 21. I: *enim Christus* om. 21, 22. I: *secundum dignitatem.* 22. ABD: *talis.* C: *tocius.* 24. B: *impediatur.* 25. ABCD: *de profectu.* A correxit: *pro defectu;* ib. G: *patet quod.* 26. N: *consequentur.* 29. H: *Christus et caput qui est caput.* 31. B: *eadem anima.* 32—1. I: *videtur quod eadem persona affuerit vel defuerit citra Christum.* 33. AD: *ecclesia.*

Christum; et ita videtur quod sponsa Christi est magno sacramento ydemptificata Deo, sic quod vere dicere poterit quamlibet personam huiusmodi esse eius membrum; sicut enim anima cum quacumque materia sufficiente ipsam per se subiectare constituit eandem personam hominis que est ipsa anima, ita videtur Christus cum quolibet Christiano constituere eandem personam ecclesie, que est Christus. Et ita videtur triplex ydemptitas christiani ad Christum preter idemptitatem specificam; prima, qua omnes Christiani predestinati simul collecti constituunt unam personam que est sponsa Christi, cuius persone forma vivens est caritas. Christus autem est caput extrinsecum huius sponse.

The whole of the predestined form a body, whose head is Christ.

Secundo vero componit cum dicta sponsa unam personam, que est ecclesia catholica individuata a Christo ut forma, et ab illa ecclesia tanquam materia.

This body is the Catholic Church.

Tercio vero potest intelligi persona Christi ut anima et quilibet christianus ut forma, ita quod corpus Christi misticum sit persona Christi, non dicens nisi personam Christi cum quocumque alio fideli homine predestinacionis gracia copulatum; et sic eadem est persona Christi cum quocumque vel quibuscumque predestinatis sociata, licet materie varientur secundum numerum personarum hominum, non quod aliqua talis persona sit Christus sed membrum Christi, et quelibet eius pars pars Christi sed non membrum eius. Et sic est triplex copulacio nature humane ad Christum; prima maxima et ypostatica qua natura copulata est eadem persona que Christus; secunda qua persona copulata non est Christus sed eius membrum; et tercia qua natura copulata aggregative constituit personam, cuius Christus secundum humanitatem est pars, ut patet infra tercio huius, capitulo XLIII.

The believing Christian is united with it by predestination.

1. K: *magna*. 2. C: *condemptificata*; ib. M: *adeo*. 3. EGIMNO: *possit*; ib. H: *personam esse huius membrum*; ib. EGIMNO: *huiusmodi membrum*. K: *huiuscemodi*; ib. B: *esse* om.; ib. K: *eius* om. 4. K: *enim materia*; ib. I: *sufficit*. 9. I: *preter idemptitatem specificam* om. 9. 10. B: *specifica primum*. 10. M: *a qua*. 13. B: *sumus sponse*. 14. G: *Secunda*; ib. I: *dicto sponso*. 16. BC: *sicut forma*. 17. K: *Tercio non potest*; ib. B: *vero* om. 18. B: *et* om.; ib. I: *forma ista*. GM: *ut materia ita*. 19 and 20. B: *Christi* om. 20—22. H: *alio — quocumque* om. 22. I: *cum quacunque*. 23. I: *variantur*. 23. B: *et personarum*. C: *et personas*; ib. GHLMNO: *alia*. 25, 26. BCINO: *pars* once. 26. B: *duplex*. 27. GMN: *ista prima maxima*. 28. A: *apostatica*: ib. I: *que natura*. 29. BCD: *que est Christus*; ib. GMO: *natura copulata*. 32. BI: *tercio huius* om.

33. De Civili Dominio I, p. 358 et seqq.

Et patet quod pro ista triplici unitate orat Christus Iohannis XIII, 11: *Pater sancte, serva eos quos mihi dedisti ut sint unum, sicut et nos*, et sequitur: *non pro eis rogo tantum sed pro eis qui credituri sunt, per verbum eorum in me ut omnes unum sint; sicut tu pater in me et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.* Et sequitur: *Ego claritatem quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum sicut et nos unum sumus, ego in eis et tu in me, ut sint consummati in unum.* Istam autem unitatem alias diffuse exposui; et isto modo videtur Apostolum loqui I Corinth. VI, 15—16: *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi*; et sequitur: *Qui autem adheret Deo unus spiritus est cum eo*; super quo Bernardus libro quinto ad Eugenium: *Deus sic inest, ut unum proinde cum nostro spiritu esse dicere quis non timuerit*, et si non unam personam unam vero substanciam. Et sequitur: *Deus inest anime tanquam vita.* Unde Gregorius XXIII Moralium, primo capitulo super illo Iob XIX capitulo *Scio quod redemptor meus vivit. Sciendum*, inquit, *est quod redemptor unam personam se cum sua ecclesia quam assumpsit exhibuit. De ipso enim dicitur qui est capud Christus, cursumque de eius ecclesia scriptum est: Et corpus Christi quod est ecclesia;* et sequitur *quod Christum et ecclesiam unam personam credimus.* Hoc eciam unius persone actibus signari videamus, nec aliter video quomodo potest scriptura sane intelligi. Unde tercio de doctrina christiana dando primam regulam Ticonii ad intelligendum scripturam dicit Augustinus quod Christi et ecclesie est una persona, quia Galat. III, 29 dicit sic

The bodies of the believers are members of Christ.

St. Gregory on Christ's unity with the Church

St. Augustine.

1. HIKNO: *Et pro ista tercia* (HKNO: *triplici*) *unitate orat* (B: *erat*) *Christus Iohannis:* ib. E: *oravit.* 2. A: *Iohannis* om.: ib. DILO: *sancte* om. 3. I: *ut sicut et.* 5. A: *et omnes;* ib. I: *sicut cum.* 6. ABCD: *sequitur tercio.* 8—8. I: *ego — autem* om. 9. I: *Istam* om. GHKLMNO: *Illam;* ib. BGHK: *autem* om. 10. I: *exposui, non nunc dimitto.* (Rectius: *ideo nunc*); ib. HLN: *et illo.* B: *in illo modo.* 11. GHKMNO: *quia:* ib. BC: *corpora* om. 12. ACD: *autem* om. 13. ABCDI: *Domino;* ib. ABCDGHNO: *cum eo* om. 13, 14. I: *libro secundo.* 14. EI: *inest nobis;* ib. I: *provide.* 15. AD: *spiritui;* ib. I: *ne timeat.* 16. BHK: *una ve;* ib. C: *vere.* 17. BCIMO: *quasi vita.* 18. B: *13 Mor.:* ib. GILN: *super illud.* H: *super Iob 19;* ib. ECHLM: *capitulo* om. 19. B: *meus* om.; ib. C: *inquam;* ib. I: *est* om. 23. I: *quod est sponsus ecclesie;* ib. M: *in ecclesie.* 24. B: *Hoc et.* K: *Hoc est.* 25. C: *significari.* 26. EGHIKLN: *Unde Augustinus.* 27. B: *dando prima resti;* ib. I: *Ticonii* om. 29. I: *et una et Galat.;* ib. GN: *Gal. VI;* ib. ACD: *sic* om.

3. Ioh. XVII, 20—21. 7. Ioh. XVII, 22. 10. E. g. De Ecclesia cap. V et alibi. 13. St. Bernardi Opp tom. I, 787. 17. St. Gregorii Moralia XXIII, cap. I. Opp. (Migne) II, 251. Cf. De Ecclesia p. 21. 26. Aug. Opp. III, p. 82. Cf. De Ecclesia p. 4.

Apostolus: *ergo semen Abrahe estis*, cum sit unum semen Abrahe quod est Christus. Cum ergo transitur a corpore ad caput vel econtra, non receditur ab una eademque persona. De eadem enim persona loquitur Isaias LXI, 10 *quasi sponsum decoratum corona et quasi sponsam ornatam monilibus*, ideo collaudat ecclesia Deum in dedicacionibus materialium ecclesiarum, eo quod ecclesiam fidelium quam ipse inhabitat sponsam vocare dignatus est.

St. Augustine (continued).

Unde super Psalmo XXXVII dicit Augustinus Christum vere dicere *longe a salute mea verba delictorum meorum* racione corporis sui. Et postquam probavit ex scriptura istam sentenciam. *Sic*, inquit, *audiamus* ecclesiam *tanquam unum, et tamen caput tanquam caput et corpus tanquam corpus. Non*, inquit, *dividuntur persone sed distinguitur dignitas.* Et super Psalmo XXXIII: *Dominus noster in corpore suo, quod est ecclesia, minor fuit primis temporibus et ecce iam senuit; unde debemus credere quod caput nostrum Christus est, corpus autem capitis illius non solum nos sed omnes qui ab inicio seculi fuerunt iusti, caput Christum habent ex eadem fide viventes, ut sit ipse caput tocius civitatis Ierusalem connumeratus omnibus fidelibus ab inicio usque in finem.* Et super Psalmo XLII: *Esurit ecclesia, esurit corpus Christi, et homo ille ubique diffusus est, cuius caput sursum et membra deorsum, eius vocem in omnibus psalmis vel psallentem vel gementem vel letantem in spe, vel suspirantem in re notissimam iam et familiarissimam debemus habere ut nostram.* Quotlibet sunt huiusmodi dicta sanctorum confitencium

1. BEINO: *ergo* om. 2, 3. EGHKLMN: *quando ergo transit a corpore ad.* 3. I: *vel econtra* om.; ib. B: *non recedit.* H: *non recipitur.* 4. I: *Et de eadem.* ABC: *Eadem enim*; ib. D: *eadem enim persona* om. EHNO: *enim* om. 5. GHIO: *Isaie VI*; ib. I: *cum sponso decoratum bona*; ib. M: *eum sponsum*; ib. O: *decorant*; ib. A: *cum corona.* BN: *cum* om. K: *de corona.* 6. B: *monili sed.* K: *monilibus ecclesiarum materialium.* 7. K: *materialium* om. 10. I: *Psalmo 134.* 11. B: *dilectorum.* 14. ABCD: *ut tamen*; ib. I: *ut caput.* EHKLNO: *ut cum caput tamquam caput.* 14, 15. B: *tamquam corpus* om. 15, 16. ELMN: *distinguuntur dignitates.* G: *distinguuntur per dignitates.* 16. BCG: *Deus.* 17. EMNO: *iunior*; ib. I: *in more fuit.* 18. B: *genuit.* 20. E: *sed et omnes.* 20—21. B: *iusti — habent* om. 21. B: *et sit ut.* 22. A: *consideratis.* BCDGKLMNO: *connumeratis.* 23. BGHLMNO: *ad finem.* 24. B: *ubique* om. 26. I: *vel* om. before *psallentem*; *ib.* BD: *vel gementem* om. 27. BCD: *conspirantem.* H: *spirantem.* 28. ABD: *iam* om. 29. A: *Quelibet*; ib. L: *modi* om.

7. Cf. De Ecclesia p. 269. 10. Opp. IV, p. 400. 16. Rectius ut videtur super Psalmo XL Opp. IV, p. 453. 23. Ibid. Opp. IV, p. 476.

hoc de fide. Solucio vero instanciarum patet alibi. Patet tercio quomodo post divinitatem et humanitatem Christi ac matrem ecclesiam parens spiritualis, ut papa, episcopus, curatus vel alius prepositus in casu in quo ministrat ampliora carismata est plus parente carnali honorandus, quia cum beneficium superiorum sit causa honoris, et bona spiritualia precellunt bona nature, videtur quod prepositus apud Deum honoracior in spirituali ministerio, sedulior quam pater carnalis ministrans bona nature, sit apud beneficiatum honoracior.

The spiritual father has a higher ministry than the earthly father and thus deserves the greater honour.

Sed quis est talis prepositus et laudabimus eum? Licet enim pater carnalis sit causa remota omnium istorum carismatum, et ex hinc sibi carnaliter plus afficimur, tamen pater spiritualis ministrans proximo ad formam huiusmodi ex ampliori caritate meretur a subdito ex maiori beneficio plus honoris. Licet soli spirituales hoc sapiant, veritas tamen est quod honoracior atque superior in reputacione faciei ecclesie iam decepte est inhonoracior propter defectum amplioris ministerii. Obediencia tamen in canonicis hoc est de lege Christi emanantibus maioribus in facie ecclesie, licet secundum veritatem sint discoli, est ferenda. Et ita honor capitis cuius preposituram induunt est illis non tanquam illis sed tanquam ymaginem Christi gerentibus tribuendus. Et si queritur de parente carnali quis cui preponitur in honore, dico quod pater: propter sexus dignitatem, propter partis materialis nobiliorem et virtutis informative ampliorem ministracionem; hoc enim excedit omnem solicitudinem matris in educacione quam nutrix possit suplere. De parentibus vero remotis iam mortuis certum est quod remanet una obligacio ad ipsos iuvandum meriti suffragio. Ipsi enim benefecerunt nobis tam quoad

Spiritual superiors must be obeyed in every thing that is ordered by Christ's law, even if they are themselves unworthy.

Of the earthly parents the father is to be honoured first; deceased parents must be remembered in prayer.

1. I: *Et hec est de fide.* N: *hoc est;* ib. I: *Solucio vita ali* (sic). KN: *Solucio una.* 2. HO: *deitatem.* 3. H: *patris spiritualis.* 4. B: *vel curatus ac;* ib. AD: *casu quo.* 5. I: *ministra;* ib. ILN: *corporali.* 6. AD: *superioris.* 6, 7. BCHIK: *causa bonorum.* GN: *causa inferiorum honorum et spiritualia precellunt bona.* L: *causa superiorum honorum.* O: *causa honorum.* 7. EHIL: *bona* om. 9. I: *ministerio* om. 10. A: *ad beneficiatum;* ib. NO: *honorancior.* 11. BC: *laudamus;* ib. I: *eum* om. 13. BC: *illorum;* ib. G: *exinde;* ib. M: *plus carnalitatis sibi.* 14. G: *cum pater;* ib. C: *proxime.* 15. B: *meremur.* 16. ACD: *beneficiencie;* ib. EGL: *plus honorari;* ib. I: *Sed licet.* 17. N: *honorancior.* 17, 18. B: *aut superior.* 18. D: *faciei* om. 19. H: *beneficii ac ministerii.* 23. I: *non* om. 25. B: *cui pater ponitur.* 27. H: *meliorem et nobiliorem;* ib. ABCDEGKM: *nobilioris . . . amplioris;* ib. I: *virtute ampliorem.* 28. I: *et hoc excedit.* 28, 29. B: *hoc enim excedit omnem solicitudinem* twice. BEGHLMNO: *enim* om.; ib. H: *excludit omnem.* 29. IK: *ymmo remotis.* 30. L: *posset.* 31. EINO: *ad illos.* K: *ad illos iuvando.* 32. M: *merito.*

bona nature quam gracie, preter hoc quod dimiserunt suis heredibus bona fortune, pro quibus in casu nocentibus

Against them, whether living or dead, nothing must be done out of illwill or revenge.

contingit iam viventes ipsis debere remissius; non enim est vindicta vel maleficiencia vivis aut mortuis exhibenda, sed pro predestinatis mortuis licet malefecerint est orandum. Verumptamen licet quandoque contingit quod benefaciendo inimicis quis ex maiori fervore caritatis amplius mereatur, tamen secundum legem caritatis viator tenetur plus diligere amicos dantes occasionem ex beneficio ad amandum quam inimicos ex quibus capitur

How to act in doubtful cases.

materialiter occasio ut ametur. In talibus tamen nobis ambiguis debemus nos tenere in communibus, proficiendo ecclesie catholice principalius quam cuiquam eius membro et descendendo ad individua subintelligere condicionem quod hoc isti persone eveniat, si sit beneplacitum Deo. Unde personalibus affeccionibus est error merencium, ut patet de beato Gregorio qui meruit Traiano imperatori liberacionem de purgatorio profundissimo propter affec-

St. Gregory's example, who saved the emperor Trajan from purgatory by his prayers

cionem quam habuit ad eum ex colore iusticiae. Narratur enim in vita beati Gregorii quod Traiano Imperatore Romano ad bellum vehementissime festinante occurrit vidua, expetens iudicium de sanguine filii iniuste perempti quod imperator in reditu promittebat. At illa: *Quid si in prelio mortuus fueris?* At ille: *Qui post me imperabit.* Cui vidua: *Nonne melius erit tibi si tu iusticiam mihi facias ut inde mercedem recipias, quam quod alteri hanc remittas?* Tunc Traianus pietate commotus dissiluit et ibidem innocentis sanguinem vindicavit. Quod factum

1. BCHILNO: *bonum;* ib. B: *propter hoc;* ib. GMN: *hoc* om. 3. M: *Racio enim est.* 4. I: *aut malefici.* KN: *aut maleficia.* O: *aut maleficio;* ib. G: *vel mortuis.* 5. I: *pro* om.; ib. BIKLM: *malefecerunt.* 6. I: *quod* om. 8. I: *ut amplius mereamur.* 10. GIKLMNO: *ad iuvandum;* ib. ACD: *non capitur.* G: *causatur.* 10, 11. EHL: *capiatur materialis.* 11. M: *materialis.* G: *materialis occisio vel occasio;* ib. ABCD: *amentur;* ib. I: *In talibus unde.* 11, 12. H: *talibus tantum ambignis.* 12. H: *nos cavere.* 13. *principalius.* A addit: *ut inde mercedem recipiamus.* I: *principalibus.* 14. BCEKM: *intelligendo.* GHLNO: *subintelligendo.* 16. BC: *Unde et.* 19. BGIN: *Troiano.* 19. HI: *ad Deum;* ib. LN: *calore.* 20. BGIN: *Troiano* (sic et in seqq.); ib. GIN: *imperatori.* 21. M: *festinante* om. G in marg. addit; ib. L: *excurrit.* 24. I: *Qui* om. 25. AB: *vidua;* ib. AD: *tibi quod.* 26. M: *hanc* om. 26, 27. AD: *hoc remittas.* 27. EGINO: *motus dissiluit et illi.* 27, 28. GLNO: *et illius.*

17. Cf. De Ecclesia p. 531, 533, 534. Serm. IV, p. 31, 33. Historiam de Trajano supramemoratam in Vita St. Gregorii auctore Paulo diacono (Opp. Gregorii Magni ap. Migne I, 36) invenire poteris. Vide et Peraldum, Summa Virtutum I, 31. Sic et in Floribus Historiarum ed. Luard I, 291.

beatus Gregorius per forum Traiani Rome transeundo commemorans, ad basilicam beati Petri veniens pro Traiani infidelitate amarissime flevit, cui divinitus responsum est: *Peticionem tuam implevi, sed caveas ne pro dampnato alias preces fundas.* Unde data sibi adopcione vel in purgatorio biduo cruciari aut toto tempore vite huius doloribus fatigari, electo secundo, continue aut febribus laboravit aut podagre molestia pressus fuit. Ex isto patet quod iste sanctus licet meruit sic orando, tamen peccavit venialiter; unde et punitus est ad exemplum aliorum, quod non in affeccionibus personalibus improvide perseverent. Quomodo autem fuit illud possibile? Non est mihi difficultas, utrum Traianus fuit illuminatus fide Christi ante mortem et in loco inferni expectans purgacionem et suffragii oracionem a beato Gregorio, ut detur exemplum aliis standi pro iusticie complemento, vel anima corpori reunita in gracia illustrata, quia certum est quod non fuit prescitus nec pene perpetue condempnatus, sed ut salvetur per hoc medium eternaliter ordinatus.

How St. Gregory was punished because of his petition on behalf of Trajan.

De loco autem, in quo anima fuit, est proposito isti impertinens.

Conceditur ergo quod contingit orare Deum, si sibi beneplaceat iuvare personam cui afficitur. Sed caveatur quod affeccio non sit carnalis vel aliter inordinata, quod peticio sit condicionata et quod assistente vite sanctitate prestancior ministracio ecclesie non sit omissa, et tunc licet alternare orando nunc specialiter pro persona cui afficitur, ut consuevit ecclesia, ut sic affeccio acuatur et pro universali ecclesia que debet plus amari devocius deprecetur. Talis enim generalis oracio habet plus racionem meriti et secundum caritatem maiorem ordinate profusa plus iuvat personam in purgatorio cui deprecans

Conditions under which we may pray to God for others.

General prayer is of greater merit and benefit to the souls in purgatory.

1. B: *Troyani imperatoris transeundo;* ib. EGHILNO: *Rome* om. 3. I: *revelatum est.* 4. C: *implemus.* 5. I: *alias alias.* EL: *aliquas;* ib. HO: *effundas.* 7. B: *in doloribus.* 8. I: *laborat;* ib. GHIKMNO: *Ex istis.* 9. L: *licet* om.; ib. ADI: *sibi orando;* ib. A: *tamen* om. 10. B: *punitus erat.* 12. B: *perseverant;* ib. K: *autem* om.; ib. BC: *fit hoc.* GM: *hoc fuit.* K: *hoc.* N: *hoc fiat;* ib. I: *illud* om.; ib. I: *non* om. 13. I: *fuit* om. 17. M: *et gracia.* LO: *in gracia et gracia.* N: *vel gracia.* 18. A: *nec perpetue.* C: *pena perpetue.* 20. KO: *ordinavit.* M: *ordinat.* 21. ACD: *autem* om. H: *quo aut in quo;* ib. I: *fuit* om. 23. C: *continuit.* 23, 24. GHIMNO: *si sibi placeat.* 24. GN: *Sed teneatur.* 25. EL: *ne affeccio sit carnalis;* ib. IK: *corporalis;* ib. BD: *inclinata inordinate.* 26. BCD: *in vite.* 28. C: *spiritualiter.* 30. M: *debet* om.; ib. I: *devocionis.* 32. B: *racione.* 33. CGHIKLMNO: *perfusa;* ib. EGHLMNO: *plus* om.; ib. I: *per personam* (*plus* om.). 33—1. I: *in purgatorio — obligatur* om.

specialiter obligatur. Deus enim partitur meritum orantis pro passis in purgatorio proporcionaliter ut ipsi decedentes in maiori gracia amplius meruerunt; sic quod sepe contingit ditissimum seculi in nullo vel in pauciori alleviari in purgatorio pro distribucione elemosinaria bonorum fortune que occupaverat hic in via quam proximum egenum decedentem in maiori gracia. Ipse enim verius dominatus est ipsis bonis quam civiliter quilibet occupans, et modo devolutis bonis ad capitalem dominum servum meliorem et fideliorem plus premiat pro mercede, cum cessante omni occupacione proprietaria post hanc vitam in utroque statu scilicet purgatorii et patrie erunt cuncta communia secundum gradus meriti, cum non erit personalis accepcio apud Deum; ibi enim uniuscuiusque meritum iuvabit quemlibet secundum gradus caritatis quo meruit.

Reasons why we should pray for souls in purgatory, above all for parents and kinsmen.

Debet autem movere nos iuvare parentes et specialiter proximos in purgatorio suffragio meritorum, quod ab illis, quando nobis non suffecimus, beneficia multa recepimus, quod illi sunt in statu pene acerbissime quo nequeunt se iuvare, et quod exinde consociatis nobis in patria participabimus undique plus premii gaudiosi. Et est talis honoracio mortuorum eo securior quo honoratus non exinde extollitur inani gloria, quo omnes comparticipes laudant eum, occasione cuius recipiunt illud suffragium; et cum non possunt ibi excidere a caritate vel ex novo peccato ad capacitatem se indisponere, cum oportet naturas simul premiandas simul mereri, patet quod meritum factum pro mortuis purgandis et specialiter secundum intencionem generalem est promerenti et elemosinariis suis securius. Debet ergo proles viva iuvare parentes mortuos honore debito eo cicius, uberius et affectuosius quo illud penale est acerbius et in inpotente se iuvare molestius, quoad profectum securius et extensius,

Such prayers are profitable to the dead and to the living.

3. BCD: *sic ut.* 4. M: *huius seculi;* ib. BEH: *vel in nullo.* I: *nullo* om. 5. KL: *plus alleviari.* 6. HIM: *occupaverit.* G: *occupavit.* 7. I: *excedentem.* G: *decentem.* 8. B: *est* om. 9. BCGHIKNO: *quilibet* om.; ib. I: *et ideo.* 10. CGMN: *dominum suum.* 11. GLO: *de mercede.* 12. M: *statu* om. 15. BD: *ubi enim.* 16. A: *gradum veritatis.* HO: *gradum.* 18. I: *proximos* om. 19. H: *a nobis;* ib. BO: *sufficimus;* ib. GKN: *recipimus.* 21. K: *et quo.* 22. GMN: *participabimus invicem;* ib. K: *unde est plus;* ib. EL: *vicem plus premii.* 23. O: *honorificacio;* ib. A: *eorum securior.* 24, 25. I: *participes.* 26. B: *et* om. K: *eius.* 27. M: *ad captitem* (sic). 29. I: *sanctum.* 31. B: *via.* 32. G: *determinato eo;* ib. GHIMNO: *et* om. 33. N: *quomodo;* ib. KL: *in* om. 34. BC: *molestiis.*

et tercio quo finitis penis liberatus ad plenum gaudium procurat pro suis benefactoribus diligencius.

The better way to help the dead is to help the living by corporal and spiritual deeds of mercy rather than by saying so many masses, and the like.

Si autem queritur de prestanciori modo iuvandi mortuos, dicitur quod iuvando vivos amplius indigentes ut seminando opera misericordie tam corporalia quam spiritualia secundum spiritum consilii. Non enim oportet inprudenter in uno globo uno die celebrare tot missas et tot facere distribuciones aut simul tot ieiunaciones, nisi assit indigencia materie, quia Deus apud quem omnia que fuerunt vel erunt sunt presencia acceptat providam exspectanciam subducta avaricia ac si meritum foret factum in uno involucro.

He helps the dead who does what is profitable for himself and good for the Church, and what does honour to God.

Videat ergo homo quid est sibi utilius, quid est ecclesie commodius aut quid Deo honorificencius, et faciat illud pro mortuis tanquam eis salubrius; in tali quidem melius placatur Deus et per consequens mater ecclesia, in cuius quodlibet membrum capax et indigens partitur spirituale suffragium copiosius in quantum promerens facit sibi et ecclesie utilius, et pro honore Dei fervencius; nam ista tria ex lege caritatis se invicem consecuntur. Sicut enim quelibet pars mundi inanimata iuvat quamlibet ad integrandum mundum, ut ex illo officio a mundo perfeccionem secundam recipiat, sic universitas volitive creature debet volicione meritoria superaddita iuvare quamlibet eius partem, et sic facit eo copiosius quo facit sibi utilius, nisi peccato mortali resistat voluntati increate, que mercedem in capaces influeret. Non enim more influencie corporalis forcius imprimitur in propinquum localiter quam remotum, sed eo proporcionaliter forcius quo egens et capax est primo influenti similius, et sic in ista accepcione propinquius. Faciat ergo quodlibet membrum ecclesie quod

1. I: *plenum gradum.* 3. A: *queratur.* 4. B: *in iuvare vivos amplius est.* 5. I: *corporali.* 6. I: *enim* om. 7. B: *glebo una die.* EGILO: *una.* N: *in una.* 8. ADEGINO: *et* om. 9. I: *erga (g̈) misericordie (mie).* GMN: *indigencia gracia materie.* EO: *indigna gracia materie.* 10. GHNO: *et acceptat.* 12. I: *in uno involucro* om. M: *in uno voluto.* GN correxerunt. 15. B: *faciet*; ib. EGIKM: *illud salubrius.* N: *illud eis.* 17. E: *cuius quorumlibet.* 18. H: *patitur*; ib. I: *in* om.; ib. B: *inquam.* 19. C: *facit illud quod est*; ib. I: *et ecclesie* om.; ib. I: *et* om. 19, 20. A: *amore Dei.* 20. EGHIKLMN: *illa*; ib. B: *se* om. 23. I: *secundum sic*; ib. B: *recipiet*; ib. A: *sic quod.* 24. ABD: *volutive create.* 24, 25. GMN: *meritoria sufficiente superaddita.* 25. BC: *iuvare hominem et quamlibet.* 25, 26. I: *faciet ei.* 29. BEGKLMN: *locatum.* H: *locale.* I: *locando tamquam*; ib. N: *quam in.* 30. GM: *proporcionabilis.* IK: *proporcionabilius.* E: *proporcionabiliter*; ib. D: *egenus.* GN: *egens capax.* 31. GHILMNO: *ista* om.

incumbit officio sui status, et de quanto facit solicicius, de tanto quadam naturalitate cuilibet membro capaci prodest amplius. Et hinc quadam cathena mirabili maioritas racionum indigencie est in diversis statibus dispariter seminata, ut existentes in purgatorio habent racionem multiplicem amplioris indigencie, ut patet ex dictis; econtra autem viantes cum subsunt maiori periculo, magis ambigui de premio, habent ut sic ampliorem racionem indigencie iuvamenti. Ideo in omnibus istis faciat quisque officium sue vocacionis, secundum quod est sibi utilius et ut sic sine personali solicitudine utrobique prodest amplius.

The duty to repay does not correspond absolutely with the magnitude of benefits received, since no one is able to repay God's benefits adequately.

Ex istis quarto patet quod non absolute penes magnitudinem beneficii attenditur obligacio retribucionis, sed cum hoc penes modum et ordinem gratis dantis. Ex quibus videtur Lincolniensi, Senece et ceteris quod *soli Deo non potest retribucio fieri de condigno*. Nam in quantum Deo plus retribuimus, cum exinde nobis et non sibi ex gracia preveniente proficimus, de tanto obligaciores sibi sumus.

How to repay benefits received from parents and teachers.

De magistro vero videtur quod possumus superhabundanter sibi retribuere, cum possumus tam grataner de eodem vel alio preciosiori ipsum instruere. Quoad parentis retribucionem videtur quod proles potest amplius quam vitam receptam retribuere. Primo quia potest ministratorie virtutes in parentes inprimere. Cum ergo virtus huiusmodi sit bono nature prestancior quam bonum quod parens solum parcialiter ministratorie et per accidens dedit proli, sequitur quod parens potest esse obligacior proli sue tum propter maius donum, tum quia gratancius datum.

Item, proles non solum semel potest liberare parentem a mortis periculo, sed quocienscumque libuerit; cum ergo vitam defendere, ubi aliunde deficeret, equivalet

1. CDGHLNO: *sollicius.* 4. I: *maioratus racione.* EGMN: *maioritas racione;* ib. H: *racionem indigencia.* 4, 5. B: *statibus dispariter seminata* om. 6. B: *ampliorem;* ib. NO: *egencie;* ib. C: *et patet.* 8. B: *ambigue.* 9. I: *Ideo inde.* 10. I: *facit quisque effectum sue vocacionis;* ib. E: *unusquisque;* ib. GM: *effectum sue.* 11. C: *sic eius;* ib. O: *sine* om. 15. N: *et* om.; ib. A: *gratis donantis.* 16. EIM: *et Senece.* 17, 18. EHILMO: *in quanto.* 19. EN: *ex* om. 21. B: *vere.* 22. IMN: *sibi* om. 23. BEO: *vel de;* ib. BEGILMNO: *alio* om.; ib. G: *preciosiora;* ib. IM: *instrui;* ib. BGKN: *parentes.* H: *parentum.* 25. G: *potest* om. 25, 26. B: *ministracione.* 26. I: *in parentes* om.; ib. AD: *parentem.* 27, 28. ABCDGI: *prestancior quod bonum parens.* 28. I: *quod plus solum;* ib. G: *solummodo;* ib. K: *participaliter.* 29. K: *dedit illi.* 32. ABCD: *et semel;* ib. HI: *parentes.*

dacioni, sequitur quod proles potest parenti quoad istud superhabundancius compensare.

Assumptum patet in casu posito quod parens vitam perderet fame, morbo, hoste vel tali periculo, nisi proles adiuverit; et hoc videtur esse opus eo prestancius quo vita salvata est perfeccior, salvacio frequencior atque grativior; et illud habet maiorem colorem de salvacione anime a gehenna. Licet autem sint undique dispares raciones, cum unus sit reliquo obligacior quam econtra, tamen in nullo congregantur simpliciter omnes raciones honorificencie preter quam in Deo, cum creature reciproce sui indigeant. Et ista videtur mihi cathena concordie vel amoris quam omnes creature debent habere ad invicem. Sic enim una contracta eget alia et econtra, et quelibet persona hominis est necessaria cuicumque; ideo docet Apostolus Rom. XII, 10 quod *simus honore invicem prevenientes;* ymmo secundum regulam religionis Christi quodlibet membrum ecclesie debet per vicem habere racionem multiplicis officii; ut nunc oculus ad spirituale periculum speculandum, nunc pes ad onus confratris affectuosius supportandum, et nunc manus ad meritorie operandum, sic quod quelibet persona ecclesie debet esse quasi quedam universalis ecclesia propter congregacionem in se omnimode racionis proficiendi matri ecclesie. Et hinc reor Apostolum dicere, Rom. XII, 5 quod debemus esse *alter alterius membra* et *alter alterius onera portantes* Galat. VI, 2. Et breviter cum debemus omnes habere unitivum vinculum caritatis que secundum Apostolum I Corinth. XIII habet quindecim officia, debemus sine iurisdiccionis differencia singuli secundum omnes raciones nobis datas matri nostre proficere. Hoc enim est opus Domini commissum ad quod conducti sumus, ut universitati sue proficiamus, non querendo

Of the chain of concord or love, which ought to bind together all creatures.

This bond of love should make us profitable to our mother, the Church, and for this God has designed us.

1. H: *et sequitur;* ib. AD: *illud.* 3. I: *quod in casu.* 4. B: *hostem.* GM: *hoste* om.; ib. B: *ubi proles.* I: *nec proles.* 5. N: *eciam videtur hoc opus eo.* 6. GHLO: *est frequencior.* 7. ACD: *gravior.* B: *gratuitor.* 8. I: *Licet tamen;* ib. E: *sunt.* 9. ABCDEHIKO: *unde unus.* 11. B: *causa creatura.* K: *cui creature.* 12. N: *indigent;* ib. ABCD: *Et ita.* 14. B: *ad* om.; ib. GIK: *una creatura.* E: *contracta;* in marg. corr.: *creatura;* ib. KO: *indiget alia.* 15. H: *cuicunque homini.* 16. BCDHINO: *quod sint;* ib. I: *honor.* NO: *homine* (!) 17. B: *sermo secundum;* ib. A: *regulas.* 18. ADGKMNO: *vices.* I: *vires.* 19. B: *oculi.* 20. C: *speculandi.* 22. AD: *secundum quod.* 23. D: *quedam* om. 24. EN: *aggregacionem;* ib. K: *proficiencie.* 25. A: *matrici.* I: *nostri;* ib. GHILMO: *exhinc.* N: *Ex hoc.* 26, 27. A: *esse alter alterius onera portare.* 26. N: *et* om. 27. GHIMN: *portate.* ELO: *portare.* 28. D: *unicum.* I: *unitivum* om.; ib. B: *que eciam.* 29. I: *sedecim.* M: *habet quindecim* om. G: *16.* 31. H: *nostri.* 32. ABC: *est* om.; ib. I: *compulsivum ad quos.*

proprietarie que sunt nostra. Et propter defectum huius vinculi surrepente invidia iure proprietatis causatur tota dissensio; ideo dicit Apostolus I ad Cor. XIV, 33: *Deus noster non est Deus dissencionis sed pacis;* omnes enim debemus *unanimes uno ore honorificare Deum,* Romanis XV, 6 et non contendere cum infirmis apostolis, Luce XXII, 24: *quis vestrum videretur esse maior,* quia cum quelibet maneries membrorum ecclesie habet super quamcumque aliam racionem cuiusdam preeminencie, nullum est nobis arbitrandum reliquo maius simpliciter sed secundum quid. Quod quia Deus voluit nos ignorare, ne inaniter contenderemus *circa questiones inutiles,* I Thimotheo VI, 4, abscondit a nobis quis foret sibi accepcior et sine dubio hic est maior sed dedit nobis questionem stimulantem ad laborandum in vinea, dicens quod in quantum quis est in illa ministracior de tanto est melior. Potest ergo esse quod pater sit obligacior filio quam econtra, et sepe contingit oppositum: pater tamen carnalis habet quandam racionem specialem honoris ex hoc quod iniciat vitam prolis ex sua substancia et quoad hoc est honoracior. Filius autem econtra si ampliora carismata in ecclesia elaboraverit, est ut sic plus honorabilis. Sed totum hoc est secundum quid, quousque cognoscamus gradum honoris quo Deus voluerit hominem honorare. Et patet quod multe sunt prelacie vel dignitates sophistice in ecclesia, quia omnes quibus caritativum ministerium non proporcionaliter correspondet.

On the mutual obligations between parents and children.

Ex istis patet quinto quod parentes tenentur proli multiplicia beneficia ministrare; patet ex natura, ab exemplo summi opificis et scriptura. *Ex natura,* cum omnis opifex naturaliter afficitur suo operi; et hinc parentes habentes quoad hoc condicionem excellencie,

Parents are bound to help their children in many ways; as appears from nature, from the Creator's example, and from Scripture.

2. ABCDGKMO: *matre proprietatis.* LN: *nostre proprietatis.* H: *materie proprietatis.* 5, 6. B: *I Cor. ad 15* (sic) *et non concedere.* H: *ad Rom. 15.* K: *I Cor. XV.* M: *I ad Cor. 15 et ad Rom.* E: *I ad Cor. 15 non contendere.* 7. EL: *videtur;* ib. G: *que cum quelibet.* N correxit. 7, 8. I: *sed cum maneries.* 8. B: *supra.* C: *super* om. 9. CGO: *aliquam racionem;* ib. C: *preeminentis.* 10. N: *sed omnes secundum.* 12. N: *contendemus; ib.* C: *Tim. 4.* B: *ad Tim.* 13. D: *sibi accepcior* om. 14. *questionem.* Codd. excepto O: *conclusionem;* ib. I: *stimulatam.* M: *simultatem.* G: *stimulcantem* (!). N correxit. 15. M: *quod quantum.* BC: *quantum.* 16. BL: *in ea.* IK: *in ista;* ib. C: *est maior.* 17. B: *sic esse.* 18. B: *et sibi;* ib. I: *pater cum.* 19. C: *spiritualem.* 20. I: *incitat;* ib. EKLO: *et licet quo ad hoc sit.* 21. A: *honor bilior.* 22. IN: *in ecclesia* om.; ib. A: *laboraverit.* EHL: *elaboravit;* ib, H: *plus* om. 23. A: *honoris quousque.* 24. M: *quo res.* Codd. excepto N: *quo rex;* ib. I: *honorari.* 25. EHIKO: *quam multe.* 26. M: *quibus* om.; ib. C: *carismatum.* 29. H: *a natura.* 32. B: *condicione;* ib. I: *excellentissime.*

Examples from plants and beasts.

plus afficiuntur filiis quam econtra. Sic enim videmus superiores mundi partes influere inferioribus et non econtra, ut omnia superiora sunt vel influencia vel media influendi in terram. Arbor eciam a radice mittit humorem in frondes et fructus, non econtra, licet partes sequentes formacione foliorum tegmen ab ymbribus et distemperanciis aeris aliunde proferunt. Correspondenter genus hominis qui est arbor eversa se habet ad amorem ut lignum ad humorem; et hinc sunt in parentibus viscera misericordie tanquam pori. Sic eciam videmus tam aves quam quadrupedia pro prole se exponere ad mortem, et specialiter cum proles sit impotens ad se regendum; quanto magis homines qui supra hunc naturalem instinctum habent naturalem racionem, mercedis promissionem et Dei mandacionem. Sic eciam moveret quod natura increata continue influit conservando opus suum, quia aliter incideret in nichilum; ideo signanter dicitur Sapiencie XI, 25:

God hates nothing that He has made.

Nil odisti eorum que fecisti. Ex amore enim a quo non potest excidere fecit Deus quodlibet opus suum; ideo non potest adnichilare nec punire nisi per accidens racione peccati; nec potest punire nisi ex amore, cum Apoc. III, 19 scribitur: *Ego quos amo arguo et castigo.* Melius quidem est cuilibet dampnato quod sic puniatur, peccato supposito quam foret quod peccatum maneat inpunitum. In pena quidem dampnatorum pulcrificatur et perficitur iste mundus, non secundum se totum sed secundum punitos pulcritudine pene primo subiectos.

Let us imitate His example.

Imitatores Dei simus karissimi, ut sicut habemus voluntatem producendi natos ad esse, sic habeamus voluntatem producendi ad bene esse; quia aliter sumus dampnabiliter Deo difformes, suos hostes publice defen-

1. BC: *Sicut.* 2. I: *parentes mundi;* ib. ACD: *et* om. 3. ACDGIN: *et omnia.* 4. B: *fluendi;* ib. HO: *terra;* ib. L: *humores.* 5. AD: *ad frondes;* ib. I: *sed non.* 6. A: *fimacione.* B: *fumacione.* CH: *finiacionem.* EGKLMNO: *fimacionem;* ib. G: *filiorum;* ib. ABCDN: *tegimine.* IO: *tegimen.* EGL: *tegumen;* ib. ABCD: *distemperatis.* HKMO: *distemperaturis.* 7. A: *aereis;* ib. BHKO: *profuerint.* ACDEGHIKLM: *profuerunt;* ib. G: *Correspondenter ergo.* O: *Correspondet;* ib. G: *genus* om. 8. I: *velut lignum.* 10. I: *tamquam perori* (sic); ib. B: *Sic et.* GN: *Et sic eciam.* 12. I: *de quanto.* 13. B: *super hinc.* L: *supra hoc habent . . . habent;* ib. I: *hunc naturalem instinctum* twice. 16. O: *influxit;* ib. N: *servando.* 16, 17. M: *incederet.* 17. I: *Ysaie XI.* 18. B: *nichil odisti eorum* om. 20. I: *vel punire.* 20, 21. K: *accidens nisi ulcione.* EHILO: *ulcione peccati.* N: *eleccione peccati.* 22. B: *Ego quo.* 23. B: *Melius est enim;* ib. I: *cuilibet* om. 24. G: *pro peccato.* 26. ABCDEGHLMO: *totum primo.* 27. AN: *pulchritudine.* 28. EIO: *sumus.* B: *sumus peccatum.* 29—30. I: *natos — producendi* om. 29. Codd. excepto N: *in esse sit.* 31. NO: *deformes.*

dentes, dicente Augustino super Psalmum L: *Peccatum filii cognitum quod tibi non displicet te delectat;* ideo signanter dicit Apostolus prima ad Thim. V, 8: *Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negat et est infideli deterior;* fidem negat, quia negat servire Deo in timore plus timens carnem filii vel carenciam delectacionis temporalis quam defectum servicii Dei sui. Qui ergo sic frangit fidem Deo suo, indubie deficit a fide, eciam proximis in natura quos videtur magis diligere.

How to bring up children, not sparing the rod.

Unde Proverb. XIII, 24: *Qui parcit virge, odit filium suum, qui autem diligit, illum instanter erudit.* Non enim diligit freneticum qui porrigit sibi gladium, nec febricitantem qui ministrat sibi cibarium contrarium, nec cecum qui gratis permittit ipsum ire in precipicium. Est autem infideli deterior propter tria: primo quia post servicium Deo in christianismo professum insurgit proditorie contra ipsum; secundo quia post accepta ampliora carismata ex gratitudine peccat gravius; et tercio quia contra naturam peccat infideliter in summe domesticos. Ideo dicit Augustinus quod *perversa et falsa innocencia est dare veniam ad peccandum; valde quidem et inutiliter sentit filius sic laxus patris lenitatem, cum ex hinc peioratur ut dissenciat severitatem.* Cui ergo foret fidelis qui tam perniciose fallit filium? Ille ergo pater infamis efficitur, cui alludere potest narracio de filio suspendendo, qui petens quod ante mortem deosculari poterit patrem suum, momordit sibi nasum addens quod defectus castigaminis quod pater sibi impenderet hanc

Example of a father punished by his own son, because he had failed to chastise him.

1. ABCD: *50.* IL: *55.* 2. K: *filii cogniti;* ib. I: *cognitum* om. 3. ACD: *ad* om. 4. BC: *et precipue.* 5. B: *fidem — deterior* om.; ib. B: *fidem negatis quia.* 6. ACDEGHLMNO: *Domino.* 7. A: *delectabilis.* 7, 8. AD: *dominii Dei.* M: *domini sui.* B: *servitus Dei.* 8. B: *Domino suo.* 9. I: *defecit;* ib. L: *in fide;* ib. ABCD: *et proximis.* 10—11. B: *Qui — suum* twice. 12. EKLO: *diligit eum;* ib. BCD: *erudit eum;* ib. M: *Non autem.* 14. BCEIKLNO: *qui porrigit sibi cibarium* (BCD: *cibum*). 15. BCEGIMNO: *cum ire;* ib. I: *in precium.* 16. B: *primo propter.* 16, 17. I: *quia opus servicium.* 17. B: *in* om.; ib. HO: *christianissimo.* 18. C: *potest accepta.* 19. D: *ampliora* om.; ib. A: *ex magnitudine.* C: *in gratitudine.* HK: *et gratitudine.* 21. ABCDG: *quod* om. 23. KO: *et utiliter.* 24. B: *quod sentit Dei severitatem.* AH: *ut Dei senciat.* C: *et sentit.* E: *ut disseminet.* I: *sevitatem.* L: *severitate;* ib. I: *Quo ergo.* N: *Qui ergo.* 26. H: *insanus efficitur;* ib. H: *illudere.* 27. GM: *quod* om. 28. G: *poterit* extinctum est; ib. E: *mordebit;* ib. B: *addensque.* 29. I: *castigacionis que.* EN: *castigacionis quam.* K: *castigacionis quem;* ib. C: *impendisset.*

1. Opp. tom. IV, 599. 21. St. Augustini Enarr. in Psalm. LI. Opp. tom. IV, 599.

suspensionem induxit; ideo Deus voluit quod in organo odoris pater efficeretur infamis. *Christi,* inquit Apostolus, *bonus odor sumus Deo.* Quo contra membrum peccato putridum infinitum plus quam tabes homini fetet Deo. Cum ergo sumus membra Christi, debemus expurgare vetus fermentum, id est peccatum fetidum, infinitum diligencius quam maculam corporalem, quia infinitum nocivius nobis fetet.

CAPITULUM VICESIMUM QUARTUM.

The fifth commandment: Thou shalt not kill.

Secundum mandatum secunde tabule et quintum in ordine tocius decalogi est negativum, prohibens iniuriam fieri proximo in bonis nature, dum dicitur: *Non occides.* Cuius sensus est, ut patet ex dictis, quod debes neminem iniuste occidere. Sumitur enim mandatum hortative, non indicative vel assertive, quia aliter de multis hominibus foret falsum. Est ergo hoc mandatum commune cuilibet creature racionali, et ideo eius prevaricacio perpetuo dampnat dyabolum et omnia membra eius. Occidit enim animam, dum privat eam vita gracie; quod est infinitum peius quam occisio corporalis. Illa enim non est mala nisi propter occisionem anime per extinccionem virtutis vel generacionem peccati quod est mors anime; et hinc dicitur Iohannis VIII, 44 quod dyabolus *homicida erat ab inicio,* et ad homicidium specificari debet mandatum, quamvis extendi poterit ad quoscumque occidentes iniuste, cuiusmodi sepe sunt aucupes et venantes, cum criminosus quicquid fecerit peccat mortaliter. Quamvis enim non sit peccatum mortale occidere vermem, pulicem vel aliud animal esibile, tamen criminosus peccat taliter faciendo. Est autem triplex homicidium scilicet mente, verbo, et opere:

Its meaning.

It concerns every creature endowed with reason.

Three kinds of murder: by thought, by word, and by deed.

1. B: *voluit ut.* 2. B: *inficeretur.* N: *efficere.* 3. M: *Ymmo contra.* K: *Quia contra.* 5. A: *simus;* ib. B: *purgare.* 7. C: *qua infinitum.* 8. K: *nocivior.* 13. GLMN: *Eius;* ib. CGIKN: *debemus.* 17. BC: *racionabili;* ib. M: *nam eius.* 19. IM: *bono gracie.* H: *bono;* superscript.: *vita.* 20. I: *pius.* 21. B: *anime et per.* 24, 25. ILN: *inicio. Nec debet hoc mandatum extendere* (IN: *extendi*) *ad omnes occidentes* (IN: *vel sic et ad*) *quamvis;* ib. L: *et ad homicidium specificari mandatum.* 25. H: *quam ut extendi.* 28. CDHKL: *Quam non sit peccatum.* M: *Quamvis enim;* ib. NO: *enim* om. 29, 30. CD: *alium animalem esibilem, tamen.* LMNO: *vel animal esibile.* H: *aliquid esibile.* 29. E: *animal* om. 30. A: *tantum.*

2. II Cor. II, 15. 12. Exodi XX, 13. 30. Cf. Sermones I, 119; IV, 312.

By thought: Whosoever hateth his brother is a murderer.

Of hate and anger: either may be good or bad.

Mente I Iohannis III, 15: *Omnis qui odit fratrem suum homicida est.* Est autem odium fructus ire, cum sit habitus caritati oppositus quiescens in anima, ut sentenciat Augustinus in De verbis Domini, Sermone VI. Ira autem est passio iracundi et utrumque istorum nunc in bonum sumitur, nunc in malum. In bonum, quando principaliter racione peccati fertur in hostes Dei ex spiritu caritatis; ut Psalmo IV, 5: *Irascimini et nolite peccare.* Sic enim Christus iratus est Marci III, 5. Et quoad odium, dicitur Psalmo XXV, 5: *Odivi ecclesiam malignancium.* In talibus autem oportet conscienciam esse testem quod ferantur in peccatum, diligendo sincere naturam substratam; et tunc sunt meritoria caritatem nature odite ponencia; ideo enim odit perfectus quod frater suus peccat, quia diligit quod sit iustus, et sic dileccio terminata ad naturam causat odium terminatum ad vicium; nec est inconveniens sed consonum quod eandem personam per se diligat et per accidens odiat secundum racionem tam disparem, cum in utroque sonuerit Dei dileccio.

The Law of Love.

Whoever loves the creature more than to Creator dishonours God.

Actus autem distinguuntur; sed omnes actus meritorii concurrunt in dileccione Dei ut centro. Ad quem sensum dicit beatus Gregorius Omelia quod *Dei mandata unum sunt et multa.* Quicumque enim dilexerit fratrem suum vel aliam creaturam non principaliter sub racione qua est opus Dei quod Deus diligit sed principalius sub racione qua est sibi utile aut delectabile, huius est inordinata dileccio, cum oporteat quod in omnibus honorificetur Deus, sicut in omnibus videtur atque diligitur. Ille autem Deum non honorificat qui amore suo postposito amorem creature preponderat et ista lex amoris

1. A: *pro illo I Ioh. III* (*mente* om.); ib. EL: *Omnis* om.; ib. C: *qui occidit.* 2. A: *Est ergo;* ib. I: *odium* om. 3. *ut sentenciat.* C: *ut seviat.* D: *ut esse iniciat.* I: *ut sentencia Augustinus.* 4. BCD: *in De verbo Domini.* A: *Domini scilicet angelus est.* GILN: *capitulo VI.* HMO: *domini VI.* E: *cap. VI.* 5. M: *iracundie;* ib. HKMN: *illorum.* 7. H: *infertur.* 8. B: *unde Psalmo.* A: *ut in;* ib. I: *enim* om. 10. I: *Psalmo XXXII.* EMN: *XXXV.* 10, 11. A: *talibus ergo.* 11. I: *quod ferretur.* LN: *feratur.* 12. I: *sincere* om.; ib. BCGMN: *substractum.* 13. I: *tunc* om.; ib. EL: *caritate.* 14. A: *enim* om. 14, 15. H: *quod diligit.* 17. B: *inconvenientis;* ib. B: *eadem.* 18, 19. GIKMN: *tamen disparem.* 19. I: *utraque.* 20. ACD: *Actus enim.* 21. A: *Ad quod.* 22. *Omelia;* sequ. lacuna in cod. AGHLNO; ib. I: *qui mandata.* 23. BC: *Quicunque vero;* ib. HILO: *autem dilexerit.* 26. IO: *ac delectabile.* N: *vel delectabile;* ib. BC: *huiusmodi.* 26, 27. I: *est ordinata.* 28. BC: *dicitur atque.* 29. BCDHIKLMNO: *Ille ergo.* 30. BCDHNO: *et* om.

4. St. Augustini Sermo LXI. Opp. tom. V, 403. 22. St. Gregorii Homiliarum lib. II, Hom. XXVII. Opp. tom. II, p. 1205: Praecepta ergo dominica et multa sunt et unum.

extingueret amorem carnalem et amorem mundane proprietatis. Sicut enim Deus est super omnia diligendus, sic quod nihil aliud est diligendum nisi in ordine ad Deum, sic peccatum summe elongatum a Deo maxime est odiendum, sic quod nulla creatura debet odiri nisi in ordine odii peccati plus oditi. Et ex istis possunt tres veritates colligi que rectificarent amorem et odium.

As God is to be loved above all, so sin is to be hated above all.

Whoever loves his neighbour except for virtue's sake is guilty of vicious love.

Prima: Quisquis alium dilexerit preponderancius affeccione vescibilis vel lubricitatis carnalis quam affeccione virtutis ut sic diligit viciose. Patet ex hoc quod amor iste non fundatur super lapidem Iesum Christum; et hec creditur racio quare Christus reprobavit affeccionem populi qui propter pastum de quinque panibus voluit preficere eum regem; ut patet Ioh. VI. Et illud revocaret populum ad defendendum simoniacos, ex hoc quod tribuunt eis partem de rapina bonorum pauperum vel dampnabiliter pascunt illos.

Whoever loves his patron because he has got him promotion is guilty of inordinate love.

Secunda conclusio: Quicunque spiritualis prepositus dilexerit patronum suum, quia presentari eum fecit ad dignitatem ecclesiasticam propter ministerium corporale, ut sic inordinate diligit, cum ministratur sibi materia odiendi. Patet ex hoc quod utraque pars ut sic inficitur pravitate simoniaca, que est precipua materia odiendi; et amor talis continuatus altrinsecus attestatur continuacionem peccati mutui ex consensu. Suppono autem modum loquendi scripture de dileccione rei propter aliam quod solum est de re predilecta propter aliam prius dilectam. Sic enim vocatur secunda dileccio odium in comparacione ad primam, modo quo Christus Luce XIV precipit odire parentes, temporalia, adhuc autem et animam propter ipsum.

Whosoever loves his neighbour on account of worldly good, hates him.

Tercia conclusio: Quicunque dilexerit proximum, quia facit eum habundare in proprietate temporalium vel honore mundano, ut sic culpabiliter odit ipsum. Si enim fastus ille vel questus sit culpabilis, tunc est cum causa sua odibilis, cum dileccio inferat nocumentum;

2. B: *enim* om. 3. BC: *aliud* om. 4. ABCDH: *ad eum.* 6. AD: *odii* om.; ib. AD: *prius oditi;* ib. BC: *Ex hiis.* I: *Et ex* om. GHLMNO: *Et* om. 7. H: *virtutes ac veritates.* 9. M: *affeccione* om. 11. B: *ille non.* 13. H: *perficere.* 14. ACD: *ut patet* om. 15. I: *tribuit.* 17. L: *eos.* 18. AD: *Quisquis.* B: *Quisque.* K: *Quiscunque.* 19. BGHKLMNO: *diligit.* 21. I: *ministrat.* 22—24. I: *utraque — odiendi et* om. 24, 25. EILO: *contraccionem.* H: *contradiccionem.* 25. ACDH: *Supposito.* B: *Suppone.* 25, 26. A: *ergo modo.* 26. ACD: *modo.* 27. I: *quod — aliam* om. 28. A: *predilectam.* 32. A: *quisque.* GO: *quiscunque.* H: *quibuscunque;* ib. I: *dilexit.* 36. B: *inferunt.*

si autem sic diligens et dilectus exinde merentur, adhuc non tollitur quin inordinata sit quecumque talis dileccio, cum prefert bono virtutis et gracie temporale bonum, ut patet ex significacione termini limitata. Et patet quod quicumque habuerit ministrum vel dominum sibi notorie viciosum, non debet propter temporale lucrum ipsum diligere sed odire; aliter enim inordinate postpositum preponderat in amore. Cum istis tamen stat quod quis ordinate plus diligat affeccione speciali parentem, cognatum, coniugem, vel plus notum quam diligit proximum plus Deo dilectum, licet ipsum magis dilexerit in communi; non enim est facultatis nostre hic sic distincte cognoscere quis sit reliquo virtuosior et sic Deo dileccior.

Doubted, 1. whether violation of this commandment leads to envy, and its fulfilment to love.

Sed istis suppositis dubitatur primo quomodo prevaricacio huius mandati secundum hoc membrum reducitur ad invidiam et eius implecio ad caritatem; videtur enim quod per idem omne mandatum reduceretur ad aliquam virtutem peccato mortali oppositam; quod foret nimis difficile. Videtur eciam quod prevaricacio huius mandati sit maior quam prevaricacio prime tabule, quia generaliter gravius vicium opponitur meliori virtuti. Sed optima virtus est caritas, ergo occisio sibi opposita foret prevaricacio gravior.

Replied that, as the virtues, so are the vices connected with each other, and every violation of the commandment is opposed to love.

Hic dixi sepius quod sicut virtutes sic et vicia sunt connexa, et sic omnis prevaricacio opponitur quodammodo caritati; cum Deus mandat precepta sua servari sub optentu sue dileccionis. Sed ulterius dico quod multe sunt species caritatis; ut alia est caritas qua diligitur Deus, et alia qua diligitur proximus. Et breviter alia est caritas specialis qua diligitur una persona in racione observancie unius mandati prime tabule, et alia est caritas qua diligitur alia persona divina in quantum observatur gracia sui aliud mandatum prime tabule, licet sit eadem caritas qua diligitur tota trinitas. Et sic secundum raciones observancie mandatorum secunde tabule possunt sumi species caritatum; ut alia

2. B: *quoniam inordina* (sic). 3. K: *bona virtutis et gracie bono temporali.* 4. O: *termini limita.* 5. AH: *ministerium vel dominium.* 6. C: *temporalia lucra.* 7, 8. ACD: *prepositum preponderat.* 8. K: *stat cum quis.* 9. BEO: *spirituali.* 10. A: *proximum* om. 11. B: *delictum;* ib. H: *sed ipsum licet.* 12. AD: *nostra hinc;* ib. ABCD: *sic* om. 16. I: *eiusdem;* ib. BCILNO: *complecio.* 17. I: *reduceretur* om. 18. AD: *nimis* om. 19. BC: *Videtur enim.* 22. AD: *ideo occisio;* ib. I: *occiosio* (sic). 24. EGNO: *Hoc dixi.* 26. IKM: *mandavit.* 28. K: *caritatis* om.; ib. AD: *et alia.* 29—30. EGHIKLMNO: *Deus — diligitur* om. 30. O: *spiritualis.* 31. N: *racione observancie huius prime cause.* 32, 33. B: *in quam.*

Love is of different kinds.

est caritas qua diliguntur parentes, et alia qua diligitur communis proximus, alia eciam est caritas qua diligitur proximus secundum racionem observandi sibi iusticiam quoad bona naturae; alia secundum racionem observandi sibi iusticiam quoad bona persone sibi coniugate, tercia quoad bona fortune, quarta quoad bona fame, quinta quoad preservacionem a dacione occasionis sensibilis de iniuriando proximo in persona coniugata, et sexta quoad preservacionem a dacione occasionis sensibilis de iniuriando proximo in bonorum fortune adiacencia. Sic enim accipitur racio septem mandatorum secunde tabule, et sic utrobique offenso in uno mandato offensum est in singula contra quamlibet speciem virtutum incidendo in contraria peccata.

Whoever sins against one sins against the others.

Raciones tamen maioris gravedinis sunt in prioribus prevaricacionibus; cum quo stat peccare gravius in prevaricacione sequenti, sicut stat hominem status inferioris esse homine status superioris plus perfectum; aggregacio enim circumstanciarum per accidens est in ista materia attendenda, cum omnia prevaricacionum genera sunt connexa. Vicium autem cum sit habitus et sic qualitas virtuti contraria non est peccatum, sed ipsum concomitans, et sic omne crimen opponitur quodammodo caritati et cuilibet virtuti morali, cum sint simul incompossibilia, licet successive possint inesse; et dico *quodammodo*, quia secundum philosophos tantum unum uni opponitur in eodem genere et eadem racione opposicionis, ita quod quanta est unitas in uno sic oppositorum, tanta est et in reliquo. Et patet solucio.

2. Objected, that hate is not murder.

Secundo obicitur quod odium non sit homicidium, sed tantum separacio anime violenta a corpore; non enim necat quis hominem, si odit eum vel diffamat.

1. GMN: *qua diligo;* ib. B: *diliguntur — qua* om. I: *parentes — diligitur* om.; ib. C: *et aliqua.* 2. C: *proximus communis;* ib. GLMN: *eciam* om. 2—3. K: *communis — proximus* om. BH: *alia — proximus* om. 3. I: *raciones.* L: *sub racione.* 4. LN: *bonum;* ib. GIK: *observando.* 5. K: *bonum;* ib. ABCD: *sibi* om. before *coniugate;* ib. I: *coniugate.* 6. I: *bonum . . . bonum.* 7. G: *ad acionem* (sic). O: *ad dacione* (sic); ib. M: *occisionis.* 9. G: *ad acionem;* ib. H: *occasione.* 12. AD: *offensio.* 13. I: *contra* om. 14. C: *qualiacunque peccata.* 15. EGHIKLMNO: *Racione;* ib. A: *prioribus* om. 16. ELMN: *cum ergo.* 17—18. N: *hominis inferioris status esse homine.* 18. M: *hominem.* G correxit; ib. I: *bone status.* 18—19. B: *aggregacio — est* om. H: *aggregacione enim.* 19. EMN: *in illa.* O: *in prima.* 22. M: *contraria* om. 23. H: *omne crimen* om. (lacuna in cod.); ib. A: *appouitur.* 24. I: *caritati et cuilibet* om. 25. BEHINO: *possunt.* 27. BEHIKLNO: *in* om. 28. A: *sic quod quanta;* ib. B: *tanta;* ib. AD: *sic* om. 29. ABGIM: *et* om. 30. EGHKLMNO: *opponitur quod.* I: *opponitur qui.*

Hate and murder follow each other, as Scripture teaches.

Hic dicitur quod satis est dicere quod odium et homicidium se consecuntur, quia oportet concedere testimonio scripture; unde de Penitencia, distinccione prima sic scribitur: *Homicidiorum vero tria genera esse dicebat beatus Petrus et penam eorum parilem esse dicebat. Sicut enim homicidas interfectores fratrum, ita et detractores eorum, eosque odientes homicidas esse manifestabat, quia qui occidit et qui odit fratrem suum et qui ei detrahit pari pena digni esse monstrantur et pariter homicide.* Unde sicut ibidem dicitur sub auctoritate beati Augustini: *Periculose decipiuntur qui existimant eos tantum homicidas esse qui manibus hominem occidunt et non pocius eos per quorum consilium et fraudem et exhortacionem homines extinguuntur. Nam Iudei Dominum nequaquam manibus propriis interfecerunt, sicut scriptum est: Nobis non licet interficere quemquam, sed tamen mors Domini illis imputatur, quia ipsi eum lingua interfecerunt dicentes: Crucifige, crucifige eum. Unde unus evangelista dicit dominum crucifixum hora tercia, alius hora sexta, et sic Iudei crucifixerunt eum hora tercia lingua et milites hora sexta manibus;* et primum est maius peccatum, dicente Domino: *Maius peccatum habet qui me tradidit tibi.* Error ergo iste foret periculosus, quia concordancie sacre scripture contrarius et sic hereticus; et error talis logice foret periculosissimus.

Reason in agrees with the teaching.

Racio autem concordat; nam sicut vita corporalis est ex unione anime cum corpore, sic et vita spiritualis prestancior est ex unione anime cum Deo. Qui ergo aufert hanc vitam occidit gravius sive con-

1. B: *dicitur* om.; ib. A: *quod* om. before *odium;* ib. BI: *et* om. 2. KLNO: *sese.* H: *secuntur sepe* (*se* om.); ib. *quia.* A: *sic quod.* BDI: *quod;* ib. ELNO: *sic quod oportet concedere.* K: *quod oportet.* 3, 4. I: *distinccione II.* 4. B: *33^a q. 5^a scribitur;* ib. ABDI: *sic* om. 5. GHKLMNO: *dicebat sicut* (LN: *sic*) *enim* (LNO: *et*) *beatus Petrus et penam eorum parilem esse dicebat.* 6. H: *interfectores ferarum ita;* ib. IM: *fratrum ita et detractores* om. GN: *ita detractores.* 7. I: *manifestabit.* 7, 8. DEGHIKLO: *et qui.* C: *quia et.* (Recte: *quia et qui.*) 9. GMN: *digni noscuntur.* O: *digni monstrantur;* ib. EL: *esse* om.; ib. EL: *pariter homicidis.* 11. EL: *estimant.* 13. BEGHIKLMO: *consilium fraudem;* ib. B: *exhortacione.* 14. G: *extingunt.* M: *contingunt;* ib. D: *Dominum* om. EGHILMO: *Deum.* 15. CD: *propriis* om. N: *prius;* ib. O: *sicut enim;* ib. B: *est* om. 17. B: *lingua* om. 17, 18. KLNO: *dicentes: Crucifige eum.* 18, 19. K: *dicit deinde crucifixus est hora.* 19. L: *eum crucifixum;* ib. I: *hora XVI^a, alius hora III^a;* ib. BEGLM: *et alius.* 20. B: *Iesum hora.* 23. B: *Error igitur ille;* ib. GILN: *ergo* om.; ib. H: *ista esset periciosus;* ib. I: *qui;* ib. ACDHKL: *Sacre* om. 24. H: *talis longior.* 26, 27. K: *sic vita.* 27. ELN: *ex unitate.* 28—1. K: *consumendo.*

1. Decreti Secunda Pars, causa XXXIII, q. III, cap. XXIV. 10. Ibid. cap. XXIII. 15. Ioh. XVIII, 31. 18. Ioh. XIX, 15. 19. Marci XV, 25. 20. Luce XXIII, 44.

sulendo, sive correpcionem debitam aut adiutorium omittendo, sive detrahendo, sive scandalizando vel irritando sive virtutis graciam extingendo. Et de isto homicidio timerent se clerici et prelati qui nedum non hortantur ad pacem sed ad bellum contra Christi consilia, et omnino subtrahunt predicacionem evangelii et spirituale suffragium. Talis enim est irregularis quoad Deum. Nec obest predictis quod multi peccant in proximos predestinatos qui non ex peccato illo occiduntur, sed ex pacienti resistencia in melius vigorantur, quia talis nequam intencio occidit ad minimum animum intendentis. Et hoc est contra primum gradum secundi membri caritatis que inciperet a se ipsa. Gracia ergo Dei conservans adversatum non excusat sed accusat adversantem, cum inde occidit se ipsum, et non per eum stat quominus non occidat tam preciosum Christi membrum, nec excusat mixta vel confusa intencio ab homicidio, dum in prescito manet invidia vel aliud mortale peccatum. Et sic dyabolus, Cayn et cetera membra eius erant homicide a sui inicio exclusive. Nam peccatum finalis obstinacie videtur inficere totam vitam hominis in qua mereri sufficit ex defectu.

Such murder ought priests and prelates to beware of who preach war against Christ's counsels and neglect to preach gospel.

Et tercio obicitur per hoc quod videtur homicidium in animo esse tam grande peccatum, sicut homicidium ad extra vel homicidium aggregatum contra leges penarum homicidii, que homicidium sensibile puniunt tanquam peccatum gravius.

3. Objected whether murder by thought is not so great a sin as murder by deed.

Hic dicitur, ut sepe alias, quod nec actus extrinsecus nec intrinsecus est peccatum, cum peccatum intellectum formaliter est defectus persone peccabilis, et sic est subiective in anima, que est persona hominis. Ex quo videtur quod anima eque graviter peccans homicidio mentis, ut ira, odio vel invidia, licet non perpetret

Replied, that both are equally punishable.

Reasons for this.

1. N: *correccionem.* 2, 3. L: *sive irritando.* O: *irritando virtutis.* 3. GIM: *sive iurando virtutis.* N correxit; ib. ABCDKM: *sive* om.; ib. M: *veritatis;* ib. HN: *illo.* 5. EHIKNO: *non* om. 6. O: *et omnia.* 7, 8. I: *irregularis erga Deum.* 10. B: *viciorantur quod.* 11. B: *animam intendentes.* GKMNO: *animam.* 13, 14. L: *conservans;* suprascript.: *conversatam.* N: *conversans.* 14. K: *non excusatum.* 15. ACDHKLMN: *cum invide.* G: *cum inde occidit se invide ipsum.* B: *exinde.* O: *cum exinde;* ib. I: *pro eo stat.* 15, 16. K: *quod minus.* 18. HIO: *ut aliud.* N: *aut aliud.* A: *aliquod.* 19. B: *sic* om.; ib. *Cayn.* B: *caput.* I: *cum Cayn;* ib. N: *cetera* om. 20. A: *suo.* 23. ABD: *Sed tercio.* 24. AIK: *tam grave.* 25. I: *vel horum aggregatum.* 26. I: *qui;* ib. H: *sensibile premunt.* N: *sed sensibile.* 28. I: *ut* om.; M: *sepe dixi alias.* GN: *sicut.* 29. BC: *nec actus intrinsecus.* I: *nec intrinsecus* om.; ib. I: *intellectu.* 31. I: *obiective.* 33. EHIMNO: *et ira.*

homicidium ad extra opere vel sermone, est precise eque punibilis sicut alia eque precise graviter peccans cuius homicidium patet ad extra; quia nullus actus est peccatum vel malus moraliter, nisi de quanto inficitur peccato mentis. Unde si Petrus occidit corporaliter ex minori invidia quam Paulus consulens, Petrus est minor homicida quam Paulus; vel si Petrus sagittet ex maiori invidia quam Paulus, sic quod antequam sagitta Pauli attingat occisum, Paulus contritus de crimine moriatur, sed sagittacio Petri frustretur ab occisione de quo continue doleat, tunc Petrus peccat gravius occidendo, et tamen non occidit ad extra. Vel tercio si Petrus prescitus occidat Linum spiritualiter ex defectu spiritualis iuvaminis, Paulus autem predestinatus occidat Linum corporaliter ex culpabili inadvertencia de quo continue post fructuose peniteat: in quotlibet huiusmodi casibus patet quod peccatum homicidii non gravatur propter opus extrinsecum, nisi forte occasione accepta ad peccandum gravius vel diuturnius. Hoc autem sepe contingit sed valde per accidens, cum peccatum voluntatis non dependet essencialiter ab actu neutro, qui potest tam bene quam male fieri.

Examples.

The greater the sin, the greater the evil which follows it.

Et quantum ad malum exinde proveniens patet fideli quod ex quolibet graviori peccato quoad Deum datur occasio ut magis malum exinde proveniat. Et in maiori parte decipiuntur populi in preponderando malum de morte sensibili, cum omnis talis mors prodest ecclesie, et omne crimen infert ecclesie iniuriam et infinitum plus nocet cum suo genere humano generi et populo cuicumque quam omnes mortes sensibiles. Politicus tamen qui cece iudicat de sensibili nocumento de isto insensibili nocumento non iudicat, sed pro leviori delicto quoad Deum punit gravius. Ideo punicio evangelica in dimittendo et cavendo de contagione mortali incorrigibili

1. G: *est precipue.* N correxit. 2. BC: *equi punibilis.* H: *est eque punibilis sicut altera eque;* ib. I: *sicut — peccans* hoc loco om. et inferiori loco habetur; ib. G: *precipue.* 3. M: *eius homicidium.* 4. AD: *mortaliter.* 5. G: *vicio mentis.* 6—7. C: *consulens — Paulus vel* om. 6—8. D: *consulens — Paulus sic* om. 11. GHKLMNO: *dolebat.* 13. BC: *occidat lumen;* ib. I: *spiritualem;* ib. BC: *spirituali iuvamine.* 14. BC: *lumen.* 19. B: *diuturnus.* 22 H: *ad* om. 23. A: *fideli* om.; ib. I: *quod quotlibet.* C: *quodlibet.* K: *quod eciam.* 24. HKLO: *maius malum.* 24, 25. GN: *Et ex minori.* L: *inde.* 25. G: *in ponderando.* 27. B: *iniuria.* 28. G: *generi* om. 30. EGILMNO: *autem.* H: *aut.* 30, 31. D: *deitate sensibili (de tanto sensibili?).* K: *de — nocumento* om. 31. EGHIKLMN: *nichil iudicat.* 32. M: *permittit gravius;* ib. I: *in punicio . . . autem in.* 33. AD: *contagione incorrigibilis.* B: *incorrigibilia.* M: *de cogitacione incorruptibili.* G: *de cogitacione incorrigibili mortali de qua.* O: *contagione aliter de cogitacione incorrigibili de qua;* ib. ABCD: *mortali* om.

de qua Matth. XVIII, 17 est Christiano securior. In hoc tamen excusatur pena politica bene circumstancionata, quod omnis pena corporalis est minor quam totalis pro quolibet crimine infligenda. Sed caveat crucians ne impia intencione cruciet delinquentem, et specialiter ne propter affeccionem temporalis commodi imponat penam ineptam ad crimen utilius revocandum, quia in hoc est peccatum legiferi.

The gospel prescribes the Christian's punishment more justly than the lawgiver.

Conceditur ergo quod lex humana non semper punit peccata secundum eorum gravedinem, cum ipsa ignorat plurimum, et sic sepe punit iniuste, quia voluntati divine difformiter, licet punicio talis sit legitima et multum expediens; quam theologus non debet magnificare neque extendere sed punicionem legis evangelice quam foret optimum ubilibet regulare.

The lawgiver does not always inflict punishment according to the greatness of the sin; the theologian regulates punishment by the law of the gospel.

Notandum tamen quod homicidium, furtum et huiusmodi quandoque dicunt actum extrinsecum vel intrinsecum, quandoque peccatum et quandoque aggregatum ex eis; et illud non plus superadditur ad peccati gravedinem quam superficies ad corporis magnitudinem.

Quoad homicidium *in voce*, patet eius gravedo ex diffinicione Christi Matth. V, 21—22: *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit indicio. Ego autem dico vobis: quia omnis qui irascitur fratri suo reus erit indicio. Qui autem dixerit fratri suo Racha: reus erit consilio. Qui autem dixerit Fatue, reus erit gehenne ignis.* Cum autem secundum beatum Iacobum, *qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir, linguam autem nullus hominum magistraliter domare potest*, ideo recurrendum est ad magistrum qui linguam edomet. Homo enim domat leones, feras et iumenta quibus insidet per virtutem superiorem virtute domiti. Oportet ergo recurrere ad magistrum superiorem virtute hominis pro lingua domanda, quem oportet esse

Murder by word is spoken of in Matth. 5, 21 seq.

1. ABCD: *quo;* ib. O: *Matth. XIV.* 2. N: *pena pollicita.* 2, 3. H: *tamen bene circumstancionata tamquam omnis.* 4. M: *cruciatus.* 9. I: *non semper permittit.* 10. ACD: *ipsum.* BEKL: *ipsam.* GLMN: *ipsa ignoret;* ib. O: *ignoret.* 12. C: *sit limitiva;* ib. I: *et* om. 15. I: *optimum* om.; ib. AD: *ubique.* 16. I: *fructum et.* 18. H: *quandoque — eis* om.: ib. I: *et non quandoque.* 19. EGHILMNO: *istud;* ib. CEGHKLNO: *superaddit.* 21. I: *patet eius* om.; ib. I: *gravando.* 22. C: *Audistis quod.* 23. H: *quid.* 24. ACD: *reus est.* 25—26. K: *reus — suo* om. 25. C: *dixerit uxori.* 27. C: *reus gehenne;* ib. BHILNO: *autem* om. 31. G: *domat.* N: *edomat.* 32, 33. G: *virtuti domiti.* 33. EHKN: *ergo* om. 34. B: *virtutem;* ib. IK: *quam oportet.*

28. Iacobi III, 2. 29. Iacobi III, 8.

How man may curb his tongue.

Christum dicentem Iohannis XIII, 13: *Vos vocatis me magister et domine, et bene dicitis, sum etenim.* Cum igitur verbis magistri oportet discipulum domandum credere, nec alibi expressius docet domare linguam quam in verbis propositis, patet quod necesse est fidelem hiis verbis credere, ut notat Augustinus in De verbis Domini, sermone quarto. Nullus enim perit nisi ex inobediencia verbis huius magistri, que verba oportet domandum libenter audire, firmiter credere, et constanter retinere. Cum enim patris sit filios suos instruere, ipse enim est pater patrum, patet quod instruccioni sue oportet summe attendere. Ipse autem est pater creacione, recreacione et heredacione; quia, ut notat Augustinus, alii patres non heredant filios, dum ipsi vixerint, sed ipse heredat filios dans eis se ipsum et quodlibet genus boni. Et cum sit summa sapiencia, patet quod si homo sufficit sua prudencia navem in pelago regulare, aves, feras et iumenta ipso agiliora et ferociora domare, multo magis ipse cui data est omnis potestas potest et vult sic domare, cum placet sibi insidere homini ut iumento. Oportet ergo subtilitatem trimembris doctrine Christi supponere et sensum eius a magistro prudenter inquirere.

Objection to the view that no sin is committed unless murder is actually done.

Primo ergo videtur errorem pharisaicum destruere quo dicitur non esse peccatum nisi procedatur in opus extrinsecum; cui contradicit docens quod fons peccati est intus in anima, dum non solum propter occisionem extrinsecam sed propter originantem iram sit inpaciens iudicandus. Unde oportet ut supra intelligere eum qui irracionabiliter irascitur fratri suo, quia secundum Crisostomum super illo textu, Opere Imperfecto, *si ira contra*

1. B: *me* om. 2. I: *magistrum et Domino.* GN: *magistrum et Dominum.* 3. EGHIKLN: *ergo;* ib. H: *verbis;* loco *magistri* sequitur lacuna; ib. C: *domantem.* 4—5. I: *credere — verbis* om. 7. EGHI LNO: *capitulo quarto;* ib. K: *Nisi enim.* 9. B: *non constanter;* ib. L: *et* om. 10. GN: *Dum enim;* ib. BGHILO: *suos* om. 10. 11. AN: *ipse autem.* 11—12. C: *patrum — est pater* om. 11. B: *patet* om. 13. B: *recreacione* om. K: *et recreacione et;* ib. GIMNO: *quod ut;* ib. G: *vocat.* 14. I: *erediunt;* ib. B: *vixerunt.* 15. EIKL: *hereditat;* ib. B: *ipsum eos;* ib. ABCDHKLMNO: *in quodlibet.* 16. IMNO: *quod* om. G: *quia* addit. 18. K: *et feras;* ib. CLNO: *forciora.* 9. IM: *ipse* om. 19, 20. EIMNO: *potest et* om. 20, 21. I: *ut iumento* om. 22. GLN: *Christi* om. 24. GLNO: *errorem philosophancium.* 25. E: *non est.* 27. M: *in cuius anima;* ib. GIKMN: *occasionem.* 28. N: *originalitatem.* 28, 29. M: *impaciendus iudicandus.* G correxit. 29. I: *iudicandum.* 30. B: *ignoranter irascitur.*

6. St. Augustini Opp. tom. V, p. 375 Serm. LV. 30. Opus Imperfectum in Matth. St. Chrysostomi Opp. VI, 690.

peccata non fuerit: Nec doctrina proficit nec iudicia stant nec crimina compescuntur. Iusta ergo ira mater est discipline; unde non solum non peccat qui cum causa iuste irascitur sed meretur, quia nisi iratus fuerit peccat, quia paciencia irracionalis vicia seminat, negligenciam nutrit, et non solum malos sed eciam bonos invitat ad malum. Requiritur ergo spiritus magni consilii ad debite irascendum. Ad quod requiritur zelus legis Dei, moderata correpcio proximi et impermixta forma irascendi. De ira autem irracionali, quam Crisostomus vocat *iracundiam*, loquitur hic scriptura; quam iram manifestum est inficere opus extrinsecum, quia Iacobi I, 20, scribitur: *Ira enim viri iusticiam Dei non operatur*, et per consequens oportet omnem sic iratum vocari ad iudicium, cum Dei sit proprium suas iniurias vindicare.

Anger in a just cause is not sin. Just anger is the mother of discipline.

Of irrational anger called by St. Chrysostom irascibility.

Sed oportet ista tria cognoscere ordinate: venire ad iudicium, ut convincatur a iudicibus de reatu; vel secundo, cum hoc sufferre consilium iudicum si dampnetur; vel tercio venire ad iudicium, ut dampnacionem suscipiat ad gehennâm.

What is to be said of it.

Pro primo autem oportet Deum qui novit occulta cordis cum sic irascente inire iudicium. Sed quando stante hac ira prorumpitur in verba derisoria vel inedificativa, tunc sic iratus subibit consilium tam spirituum quam hominum verba noscencium, si pro ipsis dampnabitur. Cum enim universitas hominum excellenter vivencium coniudicabit cum Christo, ut dicitur Matth. XIX, 28, patet quod tam illi quam angeli sue custodie deputati attendunt eternum Dei consilium, si sic offendens in verbo dampnabitur, et secundum hoc iuvant vel laxant ab adiutorio. Est autem *Racha* secundum aliquos interieccio deridentis; secundum alios est nomen signans omne genus sermonis derisorii sive inutilis; quod communiter divisum est in quatuor, scilicet in verba pomposa,

Judgment must be left to God.

On the meaning of 'Racha'.

3. D: *solum peccat;* ib. I: *peccant;* ib. IKLMNO: *in causa.* G: *iusta in causa.* 4. I: *irascuntur;* ib. I: *merentur.* 5. O: *irracionabilis.* 6. HKN: *et* om. 7. IK: *Relinquitur ergo;* ib. A: *ergo* om. GHMNO: *autem.* 8. HMO: *requirit.* 10. ACD: *autem* om.; ib. I: *racionabili.* 11. CEGIKO: *hec scriptura;* ib. I: *malum est.* 12, 13. N: *enim uni.* 13, 14. BC: *oportet hominem.* 14. B: *reatum vocari.* 15. BD: *suas* om.; ib. M: *vindicari.* 16. I: *ordinatim.* M: *ordinata.* 17. I: *et secundo.* 18. I: *iudicum.* B: om.; ib. B: *si dampnatur.* 18—19. I: *si — iudicium* om. 19. B: *dampnacione;* ib. L: *accipiat.* 21. I: *Pro* om.; ib. GIMNO: *omnia occulta.* 23. A: *edificatoria.* 24. B: *subiit.* HI: *subicit.* 26. BGHIKMNO: *enim* om. 27. B: *dicit;* ib. BEN: *Matth. 9.* 28. I: *patet* om.; ib. BC: *illa.* 29. C: *et sic.* 32. H: *est* om.

In most cases understood as meaning proud, scandalous, sinful and vain words.

in verba scandalosa in verba mendosa, et in verba infructuosa. Verba pomposa primo inficiunt loquentem. Verba scandalosa principaliter impetuntur in proximum, sive sint verba cuiuscumque generis improperacionis, sive verba sinistre consiliacionis, sive verba adulacionis; per omnia enim ista imponitur impaccio pedum anime ad ruendum, quod est scandalum; et de istis est sermo diffusus alibi. Verba autem mendosa sunt precipue detracciones mendaces que in detractorum absencia seminantur, de quo est sermo alibi. Verba autem infructuosa sunt quecumque verba ex veneno vicii, non ex radice caritatis ad edificacionem ecclesie seminata.

For all such words will account be given on the Day of Judgment.

Omnia enim ista oportet finaliter iudicari, dicente Christo Matth. XII, 36: *Ex omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines reddent racionem in die iudicii.* Nec sunt ille quatuor species ex opposito secundum raciones suas communes distincte, cum omne verbum culpabiliter irrisorium sit ociosum, sicut et omne verbum culpabile potest dici derisorium, quia sic loquens instar avis vel simee, abutendo signis et potencia naturali, deridet Deum et proximum, ideo *qui habitat in celis irridebit eos,* ut alibi exponitur.

Beware of using the word Fool. What it means.

Sed tercio oportet summe cavere ne dicamus *Fatue*, quod videtur mihi intelligi autonomatice pro diccione viciosa, de qua non satisfit Deo et proximo hic in via. Illa enim est summa fatuitas, quia solum talis est ex stultis sermonibus reus gehenne ignis, cum nullum nisi peccatum finalis impenitencie sit per se dampnabile. Homo ergo non est reus ignis eterni propter peccatum de quo penitet fructuose, quia de isto reddet racionem allocabilitatis in die iudicii.

Difference of being guilty of the judgment, of the council, and of hell fire.

Unde multum differunt reatus iudicii, reatus consilii et reatus iehenne ignis; et in confirmacionem sensus istius fatuitatis immediate subiungit Veritas: *Si ergo offers munus tuum*

4. C: *cum sint.* 5. I: *sinistra.* 6. BEGHKLMNO: *illa;* ib. H: *exponitur.* 8. AD: *Verba enim.* EGHIN: *Verba vero.* 9. I: *detraccionis.* 13. B: *iudicare.* 14. B: *fuerunt.* 15. K: *racionem Deo.* 15, 16. ABCD: *iste quatuor.* 16. GL: *ex opposito condistincte secundum;* ib. I: *secundum* om. 17. I: *distincte* om. 20. H: *vel potencia.* 21. B: *in celis irridebit* om. 22. BHKLMO: *et alibi;* ib. ABC: *summissime;* ib. ABD: *precavere.* 23. EGILMN: *quod intelligitur autonomatice.* 24. G: *pro dileccione.* N correxit; ib. BC: *satisfacit.* D: *satisfecit.* MN: *non sufficit.* G: *non fit satis.* 25. AK: *enim* om. 28. CI: *igni.* HKLMO: *igne eterno.* 29. BCEHLMNO: *illo.* 30. *allocabilitatis.* GI: *racionem lacrimabiliter.* 32. BG: *illius.* ELNO: *istius sensus illius.* K: *istius sensus istius.* 33. B: *immediate* om.; ib. BI: *ergo* om.

21. Psalm. II, 4. 33. Matth. V, 23.

ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo, quasi diceret: Cum tantum sit periculum in mora fatua obstinati, debet accelerari ad reconciliacionem postposito precipue opere bono de genere; nec est facile connectere hoc dictum Christi ad triplicitatem priorem cum ista coniunccione *ergo*, si iste sensus non fuerit.

Hasten to be reconciled to thy brother.

Et nota quod signanter dicitur, non quod tu habes aliquid adversus fratrem tuum, sed *si frater tuus habet aliquid adversus te.* Nam iniuriatus habet causam adversus iniuriantem et non econtra de innocente passo iniuriam; ideo si oporteret iniuriatum prius reconciliari cuilibet iniurianti ante oblacionem altaris, sacerdos propter illatas iniurias nunquam celebraret. Necesse est quod iustus viator continue paciatur iniurias; oportet tamen sacerdotem antequam celebret cuncta debita iniuriancium dimittere et ipsos caritative diligere, ut patet Matth. V et VI. Deus enim benefacit continue inimicis, docens in hoc eius vicarium ut faciat similiter. Recolamus itaque primo quod quilibet fratrum nostrorum presens vel absens sit necessario ad ymaginem Dei factus et ex nobis dubio ad maiorem gloriam predestinatus. Quamvis enim sola trinitas dixit de homine interiori: *Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram*, Genesis I, 26; tamen ymago corporea in qua relucet trinitatis vestigium debet reducere hominem ad memoriam interiorem in quo inseparabiliter imprimitur trinitatis signaculum. Cogitemus secundo quod inter omnia signa sensibilia Deus posuit in vivis vocibus magis acutam vim animas transmutandi; et ex istis colligeremus quod voces datas nobis ad edificacionem proximi non transferamus fatue in venenum. Nam ut sic convincimur proditorie venenosi proximi occisores, et tales letiferi sunt occidendi et a fidelibus detestandi.

Why the text runs: 'if thy brother have aught against you' and not: 'if thou have aught against thy brother'.

Consider that each of our brethren is created in God's image,

and that we have been given the power of speech to edify our neighbour, not to hurt him.

1. BC: *ante altare.* 2—3. C: *relinque — et* om. 3. B: *valde;* ib. O: *reconciliare.* 4. A: *fatui.* 6. ACD: *convertere.* 7. ABEGMO: *triplicem.* I: *ȝcem* (*sive tem*); ib. A: *conneccione.* I: *cognucione.* 8. BHIKLMNO: *ille;* ib. GN: *non fuerit* om.; ib. HM: *fuit.* 11. ABCD: *adversum;* ib. B: *te* om.: ib. H: *Non iniuriatus.* 13. BGIMN: *oportet;* ib. I: *reconciliare.* 15. I: *sacrifitis nequam;* ib. K: *sacerdotes celebrarent.* GM: *celebret.* 16. M: *oportet autem.* 17. I: *celebrat ecclesias debita.* H: *celebraret.* 18. I: *ut patet* om. GN: *patet* om.: ib. A: *Matth. V.* EHKLMNO: *Matth. VI.* G: *Matth. XIX.* 21. I: *quod* om. 22. I: *et* om. 23. I: *Quam non sola.* M: *Quoniam non enim.* K: *Non sola.* GLN: *Quoniam enim.* 25. *tamen.* EI: *cum.* 26. I: *corpora.* 27. A: *memorandum.* 29. H: *quia intus omnia.* 30, 31. H: *transmutando ex istis.* 33. I: *vincimur.* M: *convincuntur.*

The keeping of these rules of the Gospel would do away with sin in the people.

Et revera scola istius triplicis sentencie detecta ecclesie, scilicet quomodo *iratus fratri* ut sic subibit iudicium; secundo quomodo dicens sibi *verba venenosa* subibit ultra iudicium Dei consilium, si in eternum dampnabitur; et tercio quomodo remanens in dicto *Fatue* binario sine reconciliacione de necessitate dampnabitur; scola inquam ista extingueret peccata in populo; cum omnes actus venerei, omnes falsi contractus seculi et omnes pugne vel bella generis humani originantur ex toxico sermonis indebiti: ideo rogandus est Deus ut sit in isto refugium in omni genere ecclesie, destruendo verba scandalosa atque mendacia. Nam gracia istius Deus domat ecclesiam tribulacione multiplici, licet hii tanquam nothi remurmurant, hii tanquam bestie castigacionem domitivam Dei non considerant et hii utcunque hoc noscentes adiuvare negligant; et hec causa tribulacionis et persecucionis ecclesie.

Of murder by deed. It is permissible if done by law, in war or inadvertently.

Quoad tercium homicidium, *in opere*, patet quod aliud est iustum et aliud iniustum. Primum est licitum quod communiter dicitur committi tripliciter, scilicet legaliter, hostiliter et ignoranter. *Legaliter*, sicut iudex, testis vel minister occidit legitime condempnatum; *hostiliter*, ut miles invadendo, accusatus suam innocenciam ostendendo, et simplex christianus cum moderamine inculpate tutele se ipsum defendendo. *Ignoranter*, quando preter propositum occisoris culpabile evenit casualiter ex facto fratris occisio.

No judge may sentence the innocent or righteous to death.

Primum autem patet ex lege veteri et iure politico utrobique, cum licite occiduntur peccatores qui nimis inficerent rempublicam. Verumptamen videtur mihi quod iudex cui non fit revelacio in nullo casu occideret innocentem, quia Exod. XXIII, 7 precipitur *Innocentem*

1. B: *illius.* 2. M: *subit.* 3—4. H: *secundo — iudicium* om. 3. GILMN: *dicens uni;* ib. GN: *subit.* 5. H: *quomodo* om. 7—8. C: *omnes actus — et* om. 9. A: *toxica.* M: *toxiaca.* 10. K: *indebite.* 11. ABCD: *generacione;* ib. LMNO: *omnia verba.* L: *verba venenosa, scandalosa.* 12. IKLMO: *et mendacia.* N: *et mendosa;* ib. C: *gracius;* ib. ABCD: *gracia illius;* ib. H: *Deus amat.* 13. IK: *nochii.* 14. B: *castigacione;* ib. BMN: *domativam.* H: *deotinam* (sic). 15. C: *ubicunque.* I: *utrumque.* 16. A: *admirari.* BD: *admirare;* ib. E: *negligunt.* H: *negligant* om.; ib. EIKLNO: *et hoc.* 19. ACDGI: *et* om. 20. K: *et communiter;* ib. ELN: *tripliciter* om. 21. O: *hostialiter;* ib. E: *et* om.; ib. M: *sic.* 23. I: *miles inrando;* ib. M: *accusaturum.* 24. C: *inculpato titulo.* 26. B: *occisorum;* ib. I: *culpabilem;* ib. I: *causaliter.* 28. EGIKLMNO: *ubi utrobique;* ib. IM: *cum* om.; ib. EGLN: *tam licite occidunt.* IKMO: *licite occidunt;* ib. CH: *occiderunt;* ib. BCI: *minus.* 29. BC: *interficerant.* 30. I: *non sit;* ib. EHM: *occiderit.* 31. B: *scribitur.* 31—1. I: *Innocentem ne occides.*

31. Insontem et iustum non occides (Vulgate).

et iustum non occides. Unde in casu quo constat iudici testes false deponere contra iustum, absit ut credatur secundum eorum falsa commenta esse sentenciandum, quia iudex primo consentiret nequicie testium; secundo contra legem Dei committeret homicidium; et tercio ex noto mendacio daret mendax iudicium. Quilibet enim scit naturaliter quod falsa testificacio nichil probat, nec est communis obiectus solucione dignus in ista materia. Nam iudex pocius permitteret omnes leges civiles, ymmo totum mundum perire, antequam committeret levissimum mendacium vel peccatum, cum in abstinendo a peccato non inferret iniuriam alicui, quamvis occasione male accepta per accidens sequatur iniuria. Nec valent sophismata quibus dicitur quod iudex sentenciare debet illa que novit ut iudex, et non que novit ut privata persona, quia non novit secundum hanc duplicem racionem contradictoria. Deus autem novit et iudicat secundum veritatem quam ipse novit ut privata persona; ideo ad magnificandum processum tradicionis humane non debet esse legi Dei contrarius.

The judge should let the whole world perish rather than consent to the least falsehood or sin.

Est autem difficultas, utrum liceat alicui se ipsum occidere; et videtur quod sic, de Sampsone Iudicum XVII. Ymmo Abraham potuit licite occidisse Ysaac Genes. XXII; sicut et Christus, figuratus per istos, summe meritorie occidit se ipsum. Deus enim occidit quemcumque occisum iuxta modum loquendi scripture Deuter. XXXII, 39: *Ego occidam et ego vivere faciam.* Prudens itaque foret commercium hominem commutare vitam suam propter maius bonum.

Of suicide.

Hic videtur mihi quod Deo precipiente homo occideret se ipsum vel quemcumque alium; sed necesse foret examinare hoc preceptum, cum aliter occisor facit iniuriam Deo, sibi et proximo, nec Deus precepit Abrahe

If God were to command it, a man might kill himself or his neighbour;

1. KN: *ne occidas.* L: *ne;* ib. GMN: *iudicii.* 2. H: *absit quod.* 6. H: *mendax in Deum iudicium.* 6, 7. E: *Cum quilibet scit.* 6. GHKLMNO: *enim* om. 7. H: *quia.* 8. A: *obieccio . . . digna;* ib. B: *illa materia.* ACD: *hac materia.* 9. EGHIKLMNO: *dimitteret.* 11. I: *mendacio;* ib. A: *nec in . . . inferret.* 12. EGLN: *non infert* (N: *cuiquam*). M: *inferret* om.; ib. AH: *mala.* 13. C: *peraccio sequatur;* ib. *sequatur iniuriatur.* 13, 14. I: *dicta sophismata.* 14. B: *pro quibus;* ib. B: *dicitur quod* om. GHILMNO: *quod* om. 15—16. B: *ut — novit* om. 15. I: *ut iudex — novit ut* om.; ib. I: *et privata.* 16. EI: *quia novit hanc secundum triplicem racionem;* ib. BGHLMN: *hanc triplicem.* 17. EGMNO: *contradicta;* ib. I: *indicat.* 18. GN: *quam recte novit ipse.* 21. A: *licet.* 22. I: *et* om. 28, 29. GHMNO: *propter magis.* 30. H: *Hic* om.; ib. I: *percipiente;* ib. H: *occiderit.* 32. GLMNO: *hec precepta;* ib. BC: *faceret.* 33. A: *et populo.* C: *proximo alias populo;* ib. B: *nec Dominus.*

but he would have to consider the command very carefully lest in killing he do wrong to God, himself, and his neighbour.

Ysaac occidere: Sampson autem vel habuit preceptum Dei internum, vel non intendebat occidere se ipsum, vel peccavit postea penitens, cum ponitur in cathalogo sanctorum. Sed Iesus noster fuit causa sue mortis, ut sunt omnes martires, sicut et divinitus occidit se ipsum humanitus; et tamen non dicunt logici non occidit se ipsum sicut nec martires abbreviantes vitam suam, *cupientes dissolvi et esse cum Christo.* Gulosi autem videntur se ipsos occulte occidere.

Wars for righteous causes are lawful;

but they are often foolish.

Quantum ad bella vel pugnas, videtur mihi quod oportet habere revelacionem vel auctoritatem et iustam causam et rectam intencionem et omnino quod nemo invadat vel occidat alium nisi ex caritate fraterna. Unde videtur mihi quod bellum sit sepe ineptum medium ad iustificandum; et pugna est ut plurimum inepta ad purgandum vel corpus proprium defensandum. Cum Christus docuit suos cariores discipulos quod *in paciencia sua possiderent animas suas;* sic quod armatura securissima Christiano foret virtus paciencie, ut patet diffuse alibi.

Better to suffer for righteousness' sake.

Contingit autem hominem se iuste defendendo invasorem licenter occidere; sed paciencia propter iusticiam foret securior, facilior et meritorior, cum Matth. V, 10 dicitur: *Beati qui persecucionem paciuntur propter iusticiam, quoniam ipsorum est regnum celorum.*

Nec est possibile quemquam invadere quin assit invaso pati propter iusticiam, si habet veram pacienciam; tolleret inquam homo verba contumeliosa, tolleret iniurias in bonis fortune et bonis nature et evadet occisionem eciam a latrone. Si autem ex accensa malicia invasus fuerit et occisus, hoc est vel sine causa culpanda in invaso vel ex causa culpabili precedente; si primo modo, ut contingit de occisis a membris dyaboli propter correpcionem et defensionem legis Domini, nulla est gloriosior causa martirii. Si autem quis ex causa sua

3. M: *nec peccat postea;* ib. H: *postea* om.; ib. H: *cum* om. 4. BCGHIM: *Et Iesus;* ib. G: *fuit nostri causa.* 4. 5. G: *ut sint.* 6. EGHKLO: *et tamen ut dicunt.* N: *cum ut;* ib. ABCDEGIMN: *non* om.; ib. GN: *laici.* 7. N: *et martires.* 10. GN: *bellum.* 11. A: *et* om. 12. B: *vel causam;* ib. I: *et ideo nemo.* C: *cum nemo.* 15. H: *et* om. 16. ACDEIM: *defendendum.* 18. GMN: *sua* om. 19. GIM: *christiano* om. 20. BC: *homini.* 21. ELN: *licenter offendere usque mortem vel occidere.* 22. B: *securitate;* ib. ABCDHO: *cum* om. 23. GM: *quia.* N: *quasi.* 25. G: *quidquam;* ib. AN: *nisi assit.* K: *quando assit.* 26. I: *sed habet.* 28. ELN: *et sic occisionem evaderet;* ib. O: *evaderet.* 30. CD: *vel* om.; ib. E: *in* om. 32. I: *continet;* ib. BC: *de multis.* 34. EGHILNO: *Si vero.*

8. Phil. I, 23. 17. Lucae XXI, 19.

culpabili sit invasus, doleat de culpa et tolleret equanimiter illata, et est legitima causa martirii; et sic utrobique est doctrina Christi de paciencia virtuosa sufficiens omni homini in omni casu illate iniurie. Unde si non fallor inpaciencia quam habemus ad tollendum iniurias in nobis et nostris est causa preliorum tam creborum in diebus nostris, sicut Christus et apostoli prophetarunt. Tolle inquam avariciam et ambicionem honoris et induc paupertatem spiritus cum paciencia et cessabit persecutiva exaccio; et credo quod hec sit causa quare Deus immittit tribulaciones in seculum ad domandum et expurgandum suam ecclesiam. Vix enim invenies usque ad unum quin vel deficiat in istis virtutibus inordinate affectus mundi diviciis et honori, vel saltem sit negligens ad docendum. Ideo dignum est quod paciamur has persecuciones et acuciores futuras.

Do away with avarice and ambition, cause people to be poor in spirit and patient and wars will disappear.

Ulterius conceditur quod contingit hominem iuste ex ignorancia occidere fratrem suum, ut patet de lege refugii Numer. XXV, Deut. XIX et Iosue II.

Of justifiable homicide.

Sed notandum quod, quandocumque quis est in peccato mortali et occidit proximum ignoranter, iniuste occidit; alia tamen ignorancia circumstancionata excusat homicidium quoad punicionem humanam et alia non excusat. Nam insolenter proiciens telum, lapidem vel sagittam est culpandus ex homicidio causaliter consequente, ut patet de Lamech occidente Cayn Gen. XXXIII, et breviter omne opus illegitimum vel nocivum ex quo sequitur causaliter homicidium est culpandum; ymmo necligencia in removendo causam homicidii, et specialiter spiritualis homicidii est dampnabilis apud Deum. Et de isto nos sacerdotes, curati et doctores diligencius caveremus, quia vel false

A man in mortal sin who kills his neighbour inadvertently kills him unjustly; circumstances may or may not excuse homicide.

Example of Lamech.

1. I: *et tolleret* om. A: *tollerat*. 4. B: *Dum si*. 5, 6. ABCDEIKLM: *ad tolerandum iniurias et nobis*. 6—7. I: *est causa — nostris* om. 7. GLMN: *inquit Christus*. 9. B: *indui*. EIKLN: *indue*. G: *inducere*. M: *duc*. 11. IL: *permittit*; ib. H: *dominandum*. 12. I: *expugnandum*; ib. A: *enim* om. 13, 14. G: *quin vel cum invenies . . . affectum*. N correxit. 13. C: *deficit*. 14. BCDO: *honore*. E: *honoris*. 15. EGMN: *Et ideo*. 16. EGILMN: *ut paciamur*; ib. H: *et accusaciones*. 16, 17. C: *figurat. Ulterius*. 17. I: *convenit*. 20. EMN: *quod* om. 21. AD: *aliqua*. L: *aliquem fratrem*. 22. O: *excusat hominem*. 23. AD: *et aliqua*; ib. GM: *non* om. 24. AEHLNO: *telam*. I: *talem*; ib. M: *vel lapidem vel*. 25. L: *de homicidio*; ib. BCDEHLN: *casualiter*. 26. A: *Lameth et Caym*; ib. ABCDHNO: *Gen. XXXIII* om. EL: *Gen. 3º*. 27. ACD: *et neutrum*. BGHM: *vel neutrum*. O: *vel venenum*. ELN: *et nocivum*; ib. I: *causaliter* om. ELM: *casualiter*. 28. G: *culpandus*. N correxit. 30. I: *Et illo nos*; BEGHKNO: *istos nos*. 31. B: *atque curati*.

26. Gen. IV, 23.

Unrighteous homicide is too frequent in the world, because it springs from an evil mind or root of vice.

fovemus hec homicidia vel destruccionem eorum negligimus. Homicidium autem iniustum est nimis frequens in seculo, quia omne homicidium procedens ex spiritu maligno vel ex radice vicii est iniustum; sic enim opus bonum de genere est infectum, quanto magis opus innaturale. Nam in statu innocencie nec homo nec bestia occideretur, sed homine sine morte media naturaliter translato brutum sine pena naturaliter moreretur. Homicidium ergo ex parte occisi est innaturale, et iterum cum omne animal et specialiter homo debet diligere sibi simile in natura, patet quante aversatur a lege naturalis amoris qui occidit hominem naturali dileccionis ordine pretermisso. Preterea omnis sic occidens ex sibi dubio occidit animam quod est nimis dampnabile. Quicumque enim separat animam a corpore et non pro hora sibi plus congrua, facit ad eius dampnacionem; sed quis occidens istud concipit? Ideo occidere hominem propter vindictam sue iniurie debet esse Deo proprium, quod homicida blaspheme usurpat; ideo occisio prothomartiris Abel fuit primum peccatum clamans ad Dominum, ut patet Genes. IV; ideo patet ex eius innaturali principio ex eius contrarietate ad opus divinum et ex pena inflicta, quam detestabile sit apud Deum et homines hoc peccatum.

It transgresses the law of natural love and kills also the soul of the victim.

CAPITULUM VICESIMUM QUINTUM.

The sixth commandment: Thou shalt not commit adultery. According to St. Augustine this also forbids any illicit intercourse and any other unlawful use of the organs of generation.

Tercium mandatum secunde tabule et sextum in ordine sequitur in hec verba: *Non mechaberis;* ubi secundum Augustinum non solum prohibetur adulterium, sicut sonat verbum mechandi, sed omnis illicitus concubitus et omnis membrorum genitalium hominis usus illegitimus; et quodlibet istorum contineri poterit sub mechia. Cum enim omnis pure homo debet affidari sponso ecclesie,

3. AD: *a spiritu.* 4. M: *radice iudicii;* ib. E: *si enim opus.* K: *sicut enim.* 5. C: *indefectum.* 5, 6. M: *opus naturale.* 7. O: *morte in casu naturaliter;* ib. K: *naturaliter* om. 10. AEGHKMN: *deberet.* 11. GNO: *quanto;* ib. ABDGN: *adversatur.* 13. GHKNO: *Propterea.* 14. K: *occidit* om. 16. H: *sibi plus congrua* om. 17. EL: *Si quis;* ib. ADGIM: *illud.* 18. B: *luxurie.* 19. G: *blasphemie.* N correxit. 21. A: *patet* om. before *Genes. IV.* 22. EGILMNO: *conformitate ad;* ib. EGNO: *et pena.* 23. GHMNO: *et hominem.* 25. A: *mandatum* om. 27. B: *adulterum.* 30. B: *continere.*

26. Exodi XX, 14. Cf. Serm. I, 127; IV, 364. 27. Cf. St. Augustini Quaest. in Heptateuchum Opp. tom. III, 622, 763. Cf. Hus, Decal. p. 24.

que affidacio per quodcumque mortale disrumpitur, patet quod omne crimen est spirituale adulterium vel mechia; et sic mira subtilitate sub verbis patentibus quodlibet mortale vel prevaricacio prohibetur. Sic enim loquitur scriptura de fornicacione a sponso ecclesie Ieremie III, 1: *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te.* Populus enim rudis ex lege nature detestatur adulterium, quia, ut arguit Aristoteles III Politicorum, si uxores forent communes, periret successio heredum legitima, error foret in affinitate vel patrimonio, et proles dehonoraret parentes, cum nemo cognosceret patrem suum. Ideo corticali sensui istius mandati consentiret populus a natura. Sed certum est quod subest alius sensus subtilior in quo omnia mandata, ut dicit beatus Iacobus, sunt connexa. Loquendo autem specialiter de peccato carnalis luxurie potest dividi, ut dictum est de homicidio, in luxuriam cordis, oris et operis sed descendendo specialius ad luxuriam *operis* que consistit in abusu membrorum genitalium secundum potenciam gignitivam potest dividi in luxuriam naturalem inter masculum et femellam, in luxuriam innaturalem hominis cum se ipso, et luxuriam innaturalem unius sexus cum se ipso, vel alio innaturali usu hominis cum bestia vel iumento; quam materiam tangit Apostolus Rom I, 27. Et videtur mihi expediens sub silencio preterire.

Every crime is spiritual fornication.

Reasons why adultery is hateful by the law of nature.

Threefold division of carnal lust into lust of thought word and deed.

Lust in deed concerns 1. the other sex; 2. oneself; 3. persons of the same sex; 4. beasts.

This matter is best passed over in silence.

Luxuriam autem dividit Hugo de Sancto Victore in octo genera; scilicet in fornicacionem simplicem que est inter solutum et solutam a vinculo coniugali consanguinitatis, ordinis religionis vel voti continencie. Secundum genus est meretricium, quando cum meretrice inordinate concumbitur; nec est cura si meretrix sit vaga

According to Hugo de St. Victore there are eight kinds of lust: 1. Simple fornication between persons not bound by wedlock or by the vow of chastity; 2. with prostitutes;

4. ACD: *mortale et;* ib. O: *vel* om.; ib. K: *enim* om. 5. B: *sponse.* 7. B: *multis terre;* ib. ACD: *ego* om. 11. ELN: *affinitate paterna vel materna;* ib. ABCDH: *matrimonio.* GM: *patria vel matria* (sic). 13. G: *Hoc ideo;* ib. B: *illius.* 16. GHIKNO: *autem* om. B: *ergo.* 18. IO: *de mortali peccato luxurie.* 18. BEIL: *vocis et.* K: *et vocis et.* GN: *vocis vel operis.* 19. D: *sed — operis* om.; ib. BC: *que specialiter.* 20. BHIMNO: *abusione.* 23. B: *hominis — innaturalem* om. G: *hominis* om. N addit; ib. C: *vel luxuriam.* 23—24: D: *et — se ipso* om. 27. I: *Luxuria;* ib. EGLMN: *autem* om.; ib. BC: *sanctus Hugo.* 29. ABD: *coniugii.* 30. I: *et sanguinis.* MO: *consanguinis;* ib. B: *vel religionis.* 31. H: *meretricum.* 32. EL: *concumbetur.* GN: *concubetur;* ib. ABCD: *sive meretrix.* 32. G: *est vaga.*

9. Aristoteles lib. II, cap. I. 27. Cf. Hugonis De Fructibus Carnis et Spiritus cap. X, Opp. tom. II, p. 1002. Hus l. c. Nota quod . . . istud preceptum octo genera hominum transgrediuntur.

et communis concubitoribus sine precio vel cum precio pro labore nephario.

3. Seduction.

Tercium genus est stuprum quod est inordinatus concubitus quo integritas virginalis corrumpitur.

4. Incest.

Quartum incestus, et est inordinatus coitus quo naturalis usus in innaturalem pervertitur, sive sapiat cum muliere peccatum sodomiticum, sive peccatum ex consanguineitate vel affinitate illicitum.

5. Adultery.

Quintum genus est adulterium, quod est innaturalis concubitus quo thorus coniugii violatur; unde adulterium dicitur quasi accessus ad alienum thorum, et potest committi dupliciter vel quando persona alterutra est soluta, vel quando utraque est coniuncta alteri.

6. Sacrilege, i. e. breaking of the vow of chastity by those in holy orders.

Sextum genus est sacrilegium quod est lesio sacre rei, scilicet quando leditur continencia Deo consecrata; et potest committi multipliciter, quando altera persona vel utraque est infra sacros ordines.

7. Sodomy, and 8. lascivious conjugal relations.

Septimum genus est peccatum sodomiticum, et octavum est libidinosus coitus coniugalis.

Conjugal intercourse, when lawful and when lascivious.

Potest autem coitus coniugalis dici licitus tribus modis, scilicet gracia procreande prolis, gracia reddendi debitum et gracia excusande libidinis; et ille coitus qui est extra ista dicitur libidinosus coitus coniugalis, sive fuerit impetuosus sive frugalis.

Videtur tamen mihi quod, quandocumque post lapsum quis in matrimonio procreatur, peccatur saltem venialiter ex discrasia leprosa qua libido ultra statum innocencie provocatur. Ideo ex vehemencia passionis desiderii hebetatur. Et breviter undecunque fit procreacio ultra quod fieret in statu innocenciae, defectivum est; bonum tamen matrimonii excusat ne sit dampnabile, ideo secundum legem naturalem, secundum legem Dei datam, et secundum legem ecclesie est sacramentum matrimonii celebrandum.

The law of marriage is transgressed in five ways: 1. by wanton indulgence;

Peccatur autem excedendo legem matrimonii quinque modis. Primo modo, cum causa satisfaciendi libidini

3, 4. B: *corrumpit.* 4. MO: *qua.* 5. BCDKN: *4° incestus est;* ib. O: *et* om. 6. B: *naturalem vertitur;* ib. GMN: *vertitur.* 7. IO: *peccatum cum muliere ex.* 12. AD: *tripliciter.* 13. H: *alterutraque;* ib. AD: *coniugatur.* GN: *coniugata alteri.* 15. B: *Deum Deo.* 18. BI: *octavum genus.* 20. B: *Potest — coniugalis* om. 22. C: *ad extra.* 24. I: *suffragalis.* H: *sive fragilis.* A: *id est moderatus* (altera manu). 26. B: *peccatorum.* M: *peccat.* 27. I: *a discrasia.* 28. EHIL: *Racio ex.* 29. B: *brevis;* ib. AD: *undique;* ib. C: *creacio.* 29, 30. EL: *ultra quam quod.* H: *ultra quam fieri.* 30. ABD: *defective bonum.* 31. I: *insit.* 32. AD: *nature.* H: *naturalem in legem Dei datam secundum.* 36. AGMN: *modo* om.

per meretricias blandicias irracionabiliter palliatur, secundo cum fit contra naturalem modum, tercio in tempore prohibito, quarto cum fit in loco prohibito, quinto cum acceditur ad pregnantem proximam partui vel que est in fluxu menstrui.

2. by unnatural intercourse; 3. at forbidden periods; 4. at forbidden places; 5. at times close to delivery or at the menstrual period.

Difficile autem videtur bestialibus preponderare honorem Dei in actu coitus, sic quod theosebia, id est virtus colendi Deum, in multiplicacione prolis legitima preponderet in matrimonio delectacioni carnali, secundo quod iusticia reddendi debitum coniugi plus moveat quam carnalis delectacio vel alia causa humana, tercio quod causa excusandi libidinem in coniuge magis moveat quam delectacio vel alia causa que non honorem et amorem Dei intencione et voluntate quoscunque fines alios anteponat. Hoc tamen est possibile et est precipuum bonum coniugii.

Lawful intercourse should have regard to the procreation of legitimate children, duty to the wife, avoidance of lust.

This is the chief good of marriage.

Sed hic obicitur primo per hoc quod nullum naturale est turpe et culpabile, sed actus iste inter marem et feminam est naturalis, ut dictum est; ergo non est culpabilis. Cum enim omne naturale sit ordinacione nature prime et instinctu nature secunde, virtute Dei ad hoc necessitante, videtur quod idem sit accusare hunc actum et imponere Deo culpam, cum tunc ordinacio sua et lex nature forent culpabiles.

Objected, that sexual intercourse is natural and therefore not blameworthy.

Hic dicitur quod ista argucia excusaret omne peccatum secundum plus vel minus, cum nullum peccatum committitur nisi secundum racionem apparentis boni. Naturale autem est quod apparens bonum intellectui voluntas appetat et sequatur; ideo cum homo sit animal racionale, oportet naturales potencias racione duci et virtutibus perornari. Patet ergo quod falsum assumitur, cum homo et angelus apostata sint precipue naturales res et tamen peccando sunt valde culpabiles; et sic de operibus eorum inordinatis que cum nature iuvamine producunt. Illa enim possunt dici naturalia, de quanto fiunt ex vi

Replied, that many things are natural and yet sinful.

1. H: *blandicias* om. 3. ACD: *cum fit* om. 6. C: *bestialibus hominibus.* 7. AD: *hoc est.* 8, 9. GN: *preponderetur.* 9. B: *secunda.* 10. ACD: *debita.* 11. A: *alia* om. 13, 14. C: *vel amorem.* 14. GMNO: *quoscunque fratres.* A: *quibuscunque.* I: *quocunque.* 15. A: *antepositis.* I: *supponat;* ib. B: *est que precipuum.* IO: *et precipuum.* 17. AD: *quod* om. I: *quod nomen.* 18. A: *et* om. before *culpabile.* BD: *vel culpabile;* ib. B: *ille.* 21. B: *nature* om. before *prime.* 22. B: *necessitatem.* C: *necessitantis.* 25. BEHIL: *illa;* ib. EGIMNO: *illa argumenta excusarent;* ib. G: *omne* om. 26. BC: *maius vel.* IO: *et minus.* GN: *magis et minus.* 27. EGL: *nisi racione.* 29. O: *consequatur.* 34. AD: *quos cum.* H: *quem cum;* ib. AD: *comproducunt;* ib. C: *Ista.* 35. B: *de vi.*

nature, et voluntaria aut artificialia, de quanto procedunt ab arbitrio humane nature; quod si homo modum et racionem in agendo excesserit, tunc inculpata natura fit ipse et opus suum culpabile. Ideo videat sic arguens quod coiens non excedat modum debitum et circumstancias racionis et remanet actus huiusmodi inculpatus. Sed sicut Deus ordinavit semina et vim generativam, informativam et nutritivam humano generi, ut dicit Augustinus in de Questionibus Veteris et Nove Legis, capitulo finali, sic ordinavit coniugium et leges predictas coniugii. Ideo procreans extra hanc legem non est absolute culpandus propter naturalitatem operis sed propter defectum modi contra regulas nature qui inducit culpam prevaricacionis. Sic enim servus faciens quod dominus precepit sive licenciat sed pretergrediens modum debitum, offendit in dominum. Deus autem sicut dedit homini naturam procreandi, sic limitavit modum coniugii; unde Matth. XIX distinguens de ineptis procreacioni a natura vel casu et ineptis ex voto *qui se castraverunt propter regnum celorum*, servando devocius celibatum, statim subiungit: *Qui potest capere, capiat;* cui conformiter loquitur Apostolus I Corinth. VII, 9: *Si non continent, nubant.*

Though God has given men the power to procreate, he has limited it by marriage. (Cp. Matth. 19.)

Unde Deus proporcionale nuptui dedit avibus, cum una naturaliter, stabiliter et ordinate de uno simili contentatur in actu procreacionis; quanto magis in homine, ubi necesse est quod sit de prole patris noticia; verumptamen illud quod Deus indidit avibus ex natura, ut sit exemplum humani coniugii, posuit propter augmentum meriti in hominis libera potestate.

Et patet quod naturalitas in actu procreacionis non est culpanda, sed inordinata innaturalitas quam homo principiat ex sua stulticia. Notandum tamen quod quamvis in omni actu humano operetur natura, cum necesse sit

1. I: *procedent.* 4. B: *opus eius;* ib. A: *arguciens.* 5. I: *coiens* om. 6. M: *remone* (sic). O: *remaneat;* ib. GN: *inculpatos.* M: *tamen culpatos.* 8. ADGIK: *et formativam.* 9. N: *in Questionis.* 10. N: *capitulo ultimo.* 11. G: *Ideo peccans.* L correxit. 13. B: *contra leges;* ib. BG: *que inducit culpas.* CHILNO: *culpas.* M: *qui induit.* 14. H: *Sicut;* ib. M: *prius faciens.* 15. B: *precepit;* ib. A: *modum indictum.* 17. AD: *procreando;* ib. B: *coniugium.* 18. M: *distinguens* om.; ib. ILNO: *ineptis ad procreacionem.* 18, 19. B: *a naturali casu.* 19. L: *et de ineptis;* ib. G: *castraverit.* 20. A: *celorum* om.; ib. GM: *statum.* 23. IKMO: *Dominus;* ib. N: *proporcionaliter.* 24. I: *stabiliretur.* 27. ELMNO: *idem istud;* ib. N: *ut sint.* 28. B: *possint propter.* 31. B: *naturalitas.* 32. M: *principat.* 33. I: *cum natura.*

9. St. Augustini Opp. III, 2 (Quaestiones ex utroque testamento) p. 2378 et seqq. 21. Matth. XIX, 12.

There is a natural intercourse and an unnatural.

Sodomy is the greatest sin;

naturam principalissime coagere, tamen actus ille dicitur naturalis, quando est secundum membra genitalia inter marem et feminam, licet multa insit innaturalitas ex presumpcione voluntatis inobedientis mandatis Domini. Autonomatice autem dicitur innaturalis, quando secundum membra indebita est inter sexus vel naturas indebitas, et propter famositatem dicitur actus talis singulariter innaturalis, cum tamen sit tam naturalitas quam innaturalitas utrobique. Secundo dubitatur de gravedine generum peccati luxurie. Et videtur specialiter quod peccatum sodomiticum sit gravissimum, cum sit maxime innaturale et gravius punitum, ut patet Genes. XIII de subversione Sodome.

because 1. it is against nature; 2. it transforms the man into a beast; 3. robs him of the goods of nature, fame and fortune.

Hic oportet supponere quod hoc peccatum sit grave coram Domino propter tria, primo quia ipso peccatur contra naturam increatam et cunctas naturas creatas, secundo quia istud peccatum candet libidine, transformans hominem in consuetudines bestiales; et tercio quia spoliat hominem bonis nature, fame et fortune.

The argument elaborated.

Quoad primum patet quod hoc peccatum sicut quodcumque aliud est contra naturam primam, quia contra suas leges et mandata, specialiter autem contra legem matrimonii per quam Deus ordinavit materialiter procreare ecclesiam. Ex quo patet quod extinguit graciam quoad Deum; unde propter istud peccatum legitur Gen. VI, 6 Deum *penituisse fecisse hominem* et tactum dolore cordis intrinsecus introduxisse diluvium. Et patet quod hoc peccato iniuriatur toti nature create, cum tollitur ab eis secunda perfeccio quam homo reddidisset eis, non offendens in ordinem debitum procreandi, tunc enim producerentur partes mundi perfeccius in suo ordine. Vis autem gignitiva est quoddam divinum salvans speciem ex secundo De Anima; ideo vicium in ista potencia est singulariter contra Deum.

1. ABCD: *principative.* K: *principiavit;* ib. C: *vagere;* ib. I: *unde cum actus ille dicitur.* 3, 4. M: *ex sumpcione.* G: *ex supposicione.* 5. B: *innaturali.* 6. I: *debita.* 8. B: *in illis cum tamen.* 9. B: *Secundo tam;* ib. I: *dubitat.* 10. BD: *peccati* om. 12. Rectius: *Gen. XIX.* 15. BK: *Deo;* ib. M: *propter tria* om.; ib. C: *ipse.* 16. B: *et — creatas* om.: ib. CI: *et contra naturas.* 17. HO: *quod istud;* ib. B: *illud peccatum;* ib. BCEGLMN: *plus gaudet.* C in marg. correxit. KO: *plus candet.* 18. B: *eciam tercio.* 19. H: *homines.* 20. BC: *sicut et quodlibet.* GN: *sit.* 21. BC: *naturam increatam.* 22. B: *aut contra.* 23. BCD: *apud Deum.* 26. M: *tactu.* 27. MO: *hoc peccatum;* ib. O: *iniuriam.* 33. BEHILMNO: *illa;* ib. BE: *est quodammodo singulariter.* GLN: *singulariter quodammodo.* H: *singulis quodammodo.*

34. Aristoteles, De Anima, sed pocius De Partibus Animalium esse videtur.

The argument (continued).

Quoad secundum patet quod hoc peccatum fundatum in terrestriori materia, et specialiter in sensu tactus, cum accensum fuerit, reddit homines clarociter bestiales; ideo dicit Aristoteles bestias tempore coitus bellicosas, et scriptura, Genes. VI, 12 dicit pro hoc peccato quod *omnis caro corruperat viam suam.* Via quidem qua ad celum ascenditur foret omnino castitas coniugalis, matrimonialis aut virginalis, que nedum deseritur hoc peccato electa via pecudum sed corrumpitur ex vehemencia passionis hostis quem homo non potest fugere; ex hinc enim distrahuntur cogitaciones et affecciones a celestibus ad terrestria. Nec credat aliquis quod propter melioritatem complexionis in statu innocencie foret libido accensior, quia in nervis et organis discrasiatis est humor calidior, in depauperatis calore appetitus intensior, et in oneratis superfluis expulsio delectabilior.

Quoad tercium patet quod actus fornicacionis consumit naturalem substanciam fornicantis; ad quem sensum videtur Apostolum loqui prima Corinth. VI, 18: *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat;* et quoad famam patet quod nullum opus peccati reddit hominem plus infamem, quia quadam naturalitate homines in ordinacionem illius operis erubescunt. Sic enim primi parentes quando perceperunt inordinatum motum membrorum genitalium, destituto corpore a regimine anime primarie instituto, erubuerunt naturaliter, cognoscentes nuditatem anime ex nuditate et inordinato motu membrorum que ante non senserant; unde *fecerunt sibi perizomata,* ut legitur Genes. III, 7. Unde pessimum signum est, quando homines sine erubescencia continuant hoc peccatum.

Quoad substanciam bonorum adiacencium, notum est quod opus illud subtrahit et consumit hec bona in

1. H: *fundamentum.* 2. I: *terrestriora.* N: *terrestri;* ib. B: *vel specialiter.* 3. B: *reddet.* 5. B: *quod pro hoc.* 6. I: *yctam* (sic) *suam.* 7, 8. E: *coniugalis, vidualis aut virginalis.* 8. B: *matrimonialis aut virginalis* om.; ib. *aut;* ABD: *ac;* ib. I: *nedum disserit.* 9. H: *sed electa;* ib. ACD: *pecudis.* GM: *via peccandi.* N correxit. 9—10. B: *sed — vehemencia* om. 10. I: *figere.* 12. ACDKM: *terrena.* 15. CI: *de paupertatis coloris;* ib. BC: *colore.* ELM: *coloris appetitus.* GN: *caloris;* ib. K: *et* om. 20—21. B: *fecerit — qui* om. 20. I: *facit;* ib. A: *infra corpus.* 23. B: *naturalitatem.* 24. B: *ipsius operis.* C: *istius operis;* ib. AD: *Sicut.* 25. O: *quandoque.* 27. N: *prevaricatorie;* ib. I: *erubescunt;* ib. G: *cognoscentem.* 29. M: *qui ante.* 30. A: *ut legitur* om. 34. AD: *istud subtrahit.*

4. Serm. I, 120.

donariis, in cibariis et ornatu; quia Proverb. XXIX, 3: *Qui scortum nutrit perdit substanciam*, et Luce XV, 13 testatur Veritas quod filius prodigus *dissipavit substanciam suam vivendo luxuriose*, et quotidiana experiencia hoc testatur.

Quantum ad gravedinem unius peccati ad aliud, patet quod unumquodque genus peccati habet specialem racionem gravedinis in qua excedit aliud. Similiter autem illud peccatum est gravius in quo est maior ingratitudo et casus a maiori gracia; unde Luce X, 12—14 dicit Christus de civitatibus expellentibus verbum Dei: *Dico autem vobis, quod Sodomitis remissius erit quam civitati illi in die illa. Ve tibi Corozaym, ve tibi Bethsayda, quia si in Tyro et Sydone facte fuissent virtutes que in vobis facte sunt, olim in cilicio et cinere sedentes peniterent; verumptamen Tyro et Sydoni remissius erit in iudicio quam vobis.* Ecce ex diffinicione Christi civitates Iudee que ingrate verba et miracula Christi repulerant acerbius punientur quam civitates gentilium que suo tempore gravius peccaverunt. Nam dissipans semen spirituale filiorum Dei spiritualiter gignitivum peccat ut sic horribilius quam dissipans semen corporale; tum quia semen est preciosius, tum eciam quia essencialiter productum est dignius: nec excusant sed accusant hec dicta peccatum sodomiticum, ut patet ex triplici racione gravedinis huius peccati iam dicta. Unde Genes. XIII, 13 dicitur quoad primum: *Homines autem Sodomite erant pessimi et peccatores coram Domino nimis.* Et quoad secundum patet eius gravedo ex subversione quinque civitatum, Genes. XVI; correspondenter enim ad fetentem terrestritatem accensam puniebantur non solum in se sed generaliter in parvulis et bonis adiacentibus igne et sulphure detrusi in locum horribilem. Et quoad tercium patet quod Deus destruit substanciam, famam et temporalia sic innaturaliter fornicantis. Substanciam vel naturam Deus destruxit, ut Genes. XXXVIII, 9 legitur quod Onan

This sin is greater than others inasmuch as it implies a greater ingratitude and deeper fall from the state of grace.

But the above-mentioned example (Luke 10) does not excuse the Sodomites, who were the worst of sinners, whose cities were destroyed, and who perished with their children and goods.

Such a crime entails loss of life, reputation and property, as in the case of Onan;

1. BG: *denariis;* ib. GN: *et in ornatu;* ib. B: *ornatum.* 2. GKN: *perdet.* 4. B: *videndo;* ib. B: *luxurioso.* 4, 5. AH: *hoc docet.* 6. C: *Quam ad;* ib. EIKLNO: *huius peccati.* H: *unius* om. 8. ABCD: *Simpliciter.* A: *Simpliciter aut.* 9. GMN: *gravior ingratitudo.* 11. I: *doctoribus expellentibus.* LMNO: *de civibus.* N: *explenticus.* 12 IM: *vobis* om.; ib. ACD: *quia Sodomitis;* ib. BN: *Sodomis.* EI: *Sodome.* 18. GHILNO: *repulerunt.* 21. IK: *peccat ut honorabilius.* GN: *ut sic honorabilius.* 22. I: *tum cum quia semel.* 23. ABDHMNO: *essencialiter* om. 24. B: *sed* om. 25 A: *patet* om.; ib. C: *gravedine.* 31. I: *puniantur.* 33. GKM: *quoad secundum.* 35—36. BD: *substanciam — destruxit* om. 36. I: *Deus* om.; ib. H: *destruit;* ib. G: *dicitur;* ib. B: *Onas.* EGHIKMN: *Ona.*

semen fundebat in terram, ideo percussit eum Dominus; et Levitici XX, 13 pro lege statuitur: *Qui dormierit cum masculo coitu femineo, uterque operatus est nephas, morte moriantur,* quia Levit. XVIII, 22 dicitur: *Deo abhominacio.* Fama autem perditur, ut dicitur Iudicum XIX de delecione tribus Beniamyn propter fornicacionem cum uxore levite; et Genes. penultimo de Ruben primogenito dicit Iacob: *Non crescas, quia ascendisti cubile patris tui.* In hoc enim defamant homines naturam suam supra peccatum angelicum, unde querunt obscuras latebras propter famam servandam, sed in presencia Dei et angeli boni non timent innaturaliter sic peccare, et per consequens simul perdunt famam.

and of the tribe of Benjamin and of Reuben.

Quoad bona fortune patet, cum exinde perdunt occupatores bonorum titulum quoad Deum et famam quoad proximum. Ex tali infectivo vicio perdunt simpliciter suum dominium. Unde Apostolus vocat eam *turpitudinem* in abstracto, et passiones vocat *passiones ignominie,* Rom. I, 26.

Whole empires are ruined by this sin.

Unde nec in veteri testamento nec in novo perdita sunt regna nisi propter infeccionem generis luxurie, nam gentes quas Deus expulit sub omni ligno frondoso hoc peccatum ignominiose commiserant et Iudei, quando fuerunt a gentibus superati sed eciam regna christianorum, sicut et Troia occasione illius vicii sunt destructa.

Other sins of this sort have their special degrees of gravity, e. g. fornication in a priest, incest, adultery.

Quantum ad alia genera patet quod sacrilegium, incestus, stuprum, adulterium et fornicacio habent quodlibet suam racionem gravedinis; nam fornicacio inter sacerdotem et sanctimonialem, uxorem vel simplicem mulierem habet suam racionem gravedinis generaliter ex hoc quod vas Spiritus Sancti debet esse sanccius, votum castitatis solempnius et officium sacerdotis conveniencius.

1. I: *fundabat;* ib. ACHIK: *in terram* om. MN: *super terram.* 2. EIKO: *pro* om.; ib. AB: *dormeraut.* 3. BI: *utroque.* 5. BINO: *ut patet;* ib. BCH: *13 vel 19.* ADKL: *13.* 6. AC: *dileccione.* B: *delacione.* M: *de delectacione.* C: *destruccione;* ib. H: *tribum.* 7. EGHIK LMN: *Levi.* 8. I: *Iacobus.* 9. L: *diffamant;* ib. CL: *super.* 10. I: *anglicum.* M: *augmentum;* ib. B: *tenebras.* 11. B: *fama.* 13. ABDH: *simpliciter.* C: *singulariter.* O: *similiter;* ib. L: *famam eternam.* 14. LN: *Et quoad.* 16. B: *proximum* om.; ib. B: *tali imperfecto.* C: *indefectivo.* D: *infitivo.* I: *infectiva;* ib. H: *similiter.* 17. I: *vocat hoc vicium.* 18. IMN: *et passiones ignominie* (*vocat passiones* om.). EO: *vocat eum.* 19. AD: *in* om. before *novo.* 21. AD: *gentiles;* ib. G: *quia Deus.* 23. ABD: *ab infidelibus.* CO: *gentilibus;* ib. HI: *separati;* ib. ACI: *et eciam.* L: *eciam et.* 24. I: *et* om.; ib. A: *in Troya;* ib. BCEGLNO: *istius.* H: *istius peccati fuit.* 25. I: *Quam ad.* 26. BEGHILN: *habet;* ib. C: *quidlibet.* 27—29. I: *Nam — gravedinis* om. 28. K: *et monialem.* 29. H: *generetur.* 30, 31. M: *voto castitatis.* 31. A: *disconveniencius.*

8. Gen. XLIX, 4. 17. Rom. I, 27.

Quid enim plus horrendum et dissonum quam quod cum illis manibus cum quibus sacerdos benediceret hostiam, frangeret et tractaret, et per consequens corpus Dei et hominis dignissimi ministraret, tractat membra sua et meretricis libidinem fetentem spumancia tactibus impudicis? Quid horribilius quam actus tales iuxta se positi? Adulterium autem duplex habet maiorem racionem gravedinis quam simplex et propter incertitudinem prolis adulterium simplex cum uxore superat in malicia adulterium simplex cum homine coniugato, quia reddit patrem prolis ambiguum et, ut dixi superius, exhinc sequitur exheredacio vel iniusta bonorum divisio, erronea parentum honoracio, mendax consanguineitatis copulacio et matrimonii instituti in paradiso iniuriacio.

Examples. Fornication of spiritual persons.

Adultery and the gravity of this sin.

Unde pena huius peccati taxata est mors peccancium, ut patet Levit. XX, 2 et Deut. XX, 22. Nec mirum, quia est contra legem nature, cum adulter debet diligere proximum ut se ipsum; sed quis nollet pocius spoliari temporalibus quam uxorem per alium violari? et hinc ponitur mandatum de non mechando inter peccatum homicidii et furti.

Death is the penalty for the individual.

Pena autem quam Deus infligit est bellum, eo quod contra legem amicicie ex affinitate contracte adulter delinquit, ideo oportet quod opposito puniatur. Unde II Regum XII, 10 post Davidis adulterium dicit Deus: *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me et tuleris uxorem Urie Ethei.*

The punishment God inflicts is war.

Example of David.

Tercia vero pena ostenditur ex malediccione in lege zelotipie Num. V, 14—15 imposita. Cum enim Deus ordinavit matrimonium ad concordiam et benediccionem in hominibus nutriendam, naturalis inficcio pene requirit quod disrumpens hanc legem federis pacis hominum

A third punishment is given in Numbers 5, 14—25.

1. ABCDH: *Quid enim horrende plus.* GIK: *Quid enim horrendum et* (EGKLO: om.) *plus.* Correxi. N: *enim hic;* ib. ADI: *quam* om.; ib. BCEGIKLM: *quod* om.; ib. B: *cum* om. 3. AD: *corpori.* 4. B: *homines;* ib. B: *tracta.* 5. I: *spermacia;* ib. C: *et actibus.* 6. I: *enim horribilius.* 7. B: *posita.* 8—9. K: *et propter — simplex* om. 10. G: *quo reddit.* 12. I: *heredacio.* HL: *exhereditacio.* 13. BHO: *honeracio.* 13, 14. ELM: *matrimonio instituto.* 15. B: *Cum pena.* 16. A: *Exodi 20.* BGLN: *Lev. 20° vel Exo.* Correxi. C: *Lev. 20 et Deut. 22.* K: *ut patet Exod. II;* ib. I: *Quod nec mirum.* 17. I: *cum sit contra legem cum.* 18. BG: *sicut se ipsum.* 19. K: *bonis temporalibus.* 20. C: *inter mandatum.* 21. B: *homicidium.* 22. I: *Penam autem.* 25. EHKLNO: *post David.* 27. GHKLMNO: *uxorem Ethei.* 28. I: *Tercio.* C: *Secunda.* 29. B: *zelotipe.* C: *zelatipie.* D: *zelatorie.*

16. Guilelmus Peraldus t. II, p. 17 De Luxuria cap. V De adulterio et speciebus eius.

maledicciónibus subiaceat. Caveant ergo domini coniugati ne *unusquisque ad uxorem proximi sui hinniat*, ut dicitur Ieremie V, 8, quia hoc est evidens belli futuri presagium, et per consequens maledicciónis supplicium ex malo belli et eius sumptibus punitorum.

The seduction of a virgin and its gravity as sin.

Stuprum autem habet racionem gravedinis in hoc quod deflorans virginem habet primicias impudicicie et est causa tocius incontinencie sequentis. Sicut enim primicia in bono sonat in laudem, sic in malo sonat in vituperium, ut patet de heresiarchis et malum quodcumque originantibus. Frangens autem illicite hanc clausuram originat omnia dampna exinde sequencia. Secunda causa est quod sic deflorans privat defloratam bono virginitatis irrecuperabili, et per consequens privat laureola cui debetur fructus centesimus. Tercia causa gravedinis est quod femina sic deflorata est plus inepta nuptui et infamis; unde filii Iacob detestabantur hoc stuprum Dyne sororis sue, occidendo Sichem stupratorem cum suo fratre, ut legitur Genes. XXXIV, 26.

The punishment of Shechem (Genesis 34).

Incest and its gravity as sin.

Incestus autem habet racionem gravedinis, primo quod innaturaliter extinguit confederacionem amicicie ex affinitate superadditam generis consanguineitati, et hinc Levit. XVIII et XX iniungitur talibus pena mortis. Secundo instar dyaboli superaddit voluptuose atque superflue contra ordinacionem divinam confederacionem illicitam; et hinc Apostolus, I Corinth. V, 1 tradidit Corinthium Sathane qui cum noverca sua concubuit. Tercio contra naturam assimilat incestuosum non camelo qui occidit hominem facientem ipsum latenter cognoscere matrem suam sed cani vel porco qui sine distinccione consanguineitatis cognoscit turpiter genus suum; unde II Regum XII legitur quod Amnon eo quod sororem suam corruperat interfectus est correspondenter ad culpam ab Absolon fratre suo.

The punishment of Amnon.

1. ACD: *maledicciom.* 2. K: *ne* om.: ib. H: *inhinniat.* 3. A: *quia huiusmodi.* 4. I: *maledicentis.* ELMN: *maledictis;* ib. AD: *simplicium.* 9. I: *si in malum;* ib. I: *in* om. 10. HK: *et* om. 11. A: *autem* om. 14. ABD: *irrecuperabilis.* GIKLMNO: *irrecuperabiliter.* 15. GIKN: *aureola.* 16. A: *huiusmodi gravedinis.* C: *huius gravedinis;* ib. AD: *est quod* om. 17. ABCD: *cum filii.* 18. I: *Sethem.* 19. FGLN: *cum suis ut legitur;* ib. AEHKLMO: *fratre* om. CD: *patre;* ib. ': *loquitur;* ib. A: *Gen. XX.* B: *XXIV.* 20. B: *autem* om. 20. I: *conferacionem.* 21, 22. B: *ex affinitate* om. 22. I: *superadditam generi consanguineitati* om. GK: *superaddita.* 23. EIKM: *Lev. XVIII* (*et XX* om.). 24. N: *superadditur.* 25. I: *conferacionem.* 27. I: *Conchium.* 28. GM: *non caniculo.* N correxit. 32. I: *II Reg. XV.* 33. O: *ab* om. 34. M: *Absolone.*

26. I Cor. V, 2: *Tollatur de medio vestrum.*

Notandum tamen quod non obstantibus hiis racionibus contingit fornicarium in quolibet istorum octo generum per accidens plus peccare, correspondenter ut ingratitudo fuit amplior quoad Deum. Unde propter talem quoddammodo infinitam ingratitudinem contra gratissimum est plorandum, quod docuit Christus in fletu triplici de quo Iohannis II, Luce XIX et Hebr. V. Christus enim nunquam flevit nisi pro ingratitudine hominis et peccato, unde Luce XIX, 41—42 loquitur correspondenter pro dolore; *videns*, inquit, *civitatem flevit super illam, dicens quia si cognovisses et tu* ingratitudinem tuam, suple, et penam ingratitudinis, tu fleres mecum, *et quidem in hac die tua que ad pacem tibi*, suple ingratitudo, ostenditur. Quando enim sol iusticie in gente sua penam incarnacionis sustinuit pro pace et salute sui generis, tunc fuit dies Iudee ad pacem Israel adquirendam; ideo fuit maxima ingratitudo gentem illam solem suum extinguere. Ideo dicitur, Luce X, 12: *Sodomis remissius erit in die iudicii.*

In each of these examples the gravity of the sin corresponds with the degree of the ingratitude towards God.

Nec excusat gentem illam simpliciter quia misteria illa abscondita sunt ab eius oculis, cum quadragesimo altero anno post ascencionem Titus et Vespasianus circumdabant Ierusalem in solempnitate paschali undique et coangustarunt stricta obsidione, sic quod populus non potuit ad sua recedere, et tercio civitatem demum redditam, precedente magna clade, funditus prostraverunt et edificantes extra priorem situm novam Ierusalem, non reliquerunt lapidem super lapidem non mutatum, ut Christus eis exprimit per ordinem, et testatur Iosephus in bello Iudaico. Vindicta autem ista capta fuit, eo quod non cognoverit tempus visitacionis sue tam acceptabilis et tam grate.

The Jews who knew not the time of their visitation perished in the destruction of Jerusalem.

Tercio obicitur per hoc quod non videtur incestum esse tam grave peccatum, cum necesse fuit in propagacione

Objected that incest is not so grave a sin as

3, 4. B: *magnitudo foret amplice contra.* 4. GIMNO: *fuerit.* H: *fuit* om. 5. I: *infinitatem*; ib. H: *gravissimum.* 7. I: *et Hebr. V* om. GN: *et Hes. 2º*; ib. BDI: *enim* om. 8. A: *nisi quando flevit*; ib. B: *gratitudine*; ib. ACD: *et pro.* 9. I: *Unde idem Evangelista inquit*; ib. I: *dicens corrupte pre dolorem* (sic) *si.* EGHLMN: *corrupte loquitur pre dolore*; ib. ADKO: *corrupte pro.* B: *correspondente.* 10. I: *Videns Iesus*; ib. B: *eam dicens.* 11. B: *tu filii.* C: *tu scilicet.* 19. BC: *tuam*: ib. M: *pacem specie ingratitudo*; ib. EL: *tibi* om. 14. EHIKL: *incarceacionis.* 15. G: *suscepit.* 19. BH: *similiter*; ib. A: *quod.* 20. K: *44º.* O: *24.* 22, 23. BO: *coangustarent.* 23. I: *facto obsidione*: ib. A: *quod* om. 24. I: *redificatam.* EHKLMN: *reedificatam.* G: *reedificativa.* O: *reedificantes.* 25. BI: *precedentem.* 26. C: *citra.* 27. GM: *non mutant.* N correxit. 28. A: *Unde et Christus.* O: *Christus* om.; ib. GIMN: *Ioseph.* 29. AD: *de bello.* H: *in libello.* O corr. 30. B: *cognoverat.* EGHKNO: *cognoverunt.* 32. ACDKM: *Sed tercio.* 33. I: *fuerit*; ib. A: *propagine.*

it could not be avoided in the case of Adam's children.

humani generis filios Ade sorores suas cognoscere, cum nec ex matribus nec naturali propagacione gradus consanguineitatis generis humani processerat.

In primitive times wedlock between brother and sister was allowed, but has always been forbidden between parents and children.

Hic dicitur communiter quod in principio humani generis licitum fuit fratrem sorori carnali matrimonialiter copulari; sed quod pater cognosceret filiam vel filius matrem propter naturalem subieccionem ultra socialem semper fuit illicitum. Unde creditur Deum alternatim aptare sexus in semine Adam, ut unusquisque frater habeat sororem uxorem propriam, quousque genus humanum sic multiplicatum fuerit quod masculi sufficiant in alio genere desponsari. Cuius causa fuit fedus amoris ex affinitate; et divisus est nexus amoris ex consanguinitate, et super illo multiplicate sunt leges humane de contractibus in quarto, quinto vel sexto gradu ex una parte, ex altera vel utraque; et currunt dispensaciones et adinvenciones in quibus perturbatur ecclesia.

Wedlock is the second degree was allowed in Adam's time; also after the Flood.

Notandum tamen quod non propter multiplicacionem hominum et distanciam ab uno stipite dispensat Dominus contra mandatum decalogi, cum indispensabiliter sit debitum non mechari. Matrimonium enim in tempore Adam in secundo gradu fuit licitum, sicut et post diluvium, et licet filie Loth commiserunt incestum, tamen potuit fuisse quod matrimonium tale, eciam bigamia, foret licitum sine hoc quod dispensetur contra mandatum, ut posito quod de semine Adam solus Loth cum filiabus suis sit superstes pro dato tempore de toto genere humano, tunc licuit Loth ex precepto Dei fuisse cum matre filiorum Moab et matre filiorum Amon matrimonialiter copulatum. Licet autem non timeatur de adulterio, tamen virtus sacramenti et ablacio occasionis adulterandi per frenum coniugii debuerunt apponi; nec est vis theologo, quando sacramentum graduum cognacionis inceperat, calculari, vel qua racione secundum tot et tales gradus matrimonii tunc primo taxari debuit.

1. A: *Adam.* 2. I: *nec matrimonio nec naturali.* ABCD: *nec sine naturali.* M: *nec sine gradus propagine;* ib. AI: *propagine.* 3. N: *processerant.* 5. ADI: *fratri.* 6. B: *cognoscet.* 9. I: *semine adeo ut;* ib. A: *et unusquisque.* 11. H: *fuit.* 12. O: *Eius.* 13. ABCD: *quod divisus est;* ib. H: *sanguinitate.* 14. IK: *illa;* ib. GMN: *multe sunt leges;* ib. O: *de tractibus.* 15. EGHNO: *vel* om. 15, 16. GN: *vel altera vel.* 16. GI: *et* om. before *adinvenciones.* 17. EIL: *in* om.: ib. K: *turbatur.* 17. BCEHILNO: *multitudinem.* 21. N: *enim* om.: ib. B: *in* om. 22. ACD: *sicut fuit;* ib. *post.* I: *opus.* 26. A: *solus* om. B: *solum;* ib. B: *Loth* om. 27. I: *de toto* om. 28. IO: *Dei* om. 20. ACD: *filiorum Amon et matre filiorum Moab.* K: *matrem.* 30. B: *timetur.* 32. B: *per fratrem.* 33. N: *est* om. 35. K: *taxare,*

Sufficit enim in talibus probabilitas racionis, licet quidem ceci plus ponderent leges tales consanguineitatum quam totum decalogum; licet autem tales sunt ut plurimum racionabiles, tamen nunquam licet celebrare matrimonium nisi inter coniuges, inter quos firmaretur pax inter Deum et homines ad ecclesie incrementum. Unde in veteri testamento patriarche consanguinei sunt suis sororibus coniugati; ut patet Genes. XII, et idem patet de Thobia, Thob. VII; et sic propter causas racionabiles licet inter cognatos hodie dispensare, et solum ille dispensat proprie qui stabilit racionem.

In the Old Testament wedlock between the patriarchs and their sisters were permitted; in special cases even now wedlock between relations may be allowed by dispensation of God.

Papa autem est promulgator dispensacionum huiusmodi quas oportet prius perfici apud Deum; quod si irracionabiliter vel illegitime dispensat, tunc est falsus testis contrarius racioni. Hoc autem contingit dupliciter, vel quod ex parte coniugandorum non subsit racio vel substrata racione matrimonii celebrandi, ille ex fastu vel questu blaspheme se asserit dispensare. Nec ex hoc sequitur thori coniugalis infeccio nec sequitur ex parentum illegitimo matrimonio prolis illegitimacio quoad Deum. Et si arguatur ex isto quod non requiritur in talibus dispensacio Romani pontificis, cum oportet Deum previe dispensare, cuius dispensacio stabit, licet alia non fuerit subsecuta, nec alia valet sine illa: hic dicitur quod sepe requiritur de bene esse, cum ipse debet esse discretus in examinando racionem dispensandi ecclesie, et subditi merentur in casu subdendo se humiliter iurisdiccioni sue. Sed verum est quod dispensacio sua non requiritur absolute cum ipso mortuo indisposito vel ignaro racionabilitas dispensacionis divine posset notificari per alium, et sine tali dispensacione posset in casu fieri legitimum matrimonium sed omnino oportet quod subsit racio propter cuius carenciam Baptista, vivente Christo summo pontifice, Herodem redarguit de incestu Marci VI, 18.

The Pope promulgates its dispensation; but there are right and wrong dispensations.

Thus Herod was blamed by John the Baptist for incest.

1. K: *in* om. 1, 2. EK: *licet quidam cece.* GN: *licet enim cece.* 2. ACDIO: *cece;* ib. D: *plus* om.; ib. B: *ponderant.* 3. N: *tales ut plurimum tales;* ib. B: *sint.* 4. H: *racionales;* ib. GO: *cum nunquam.* 5. D: *nisi* om. 6. BEGKLMNO: *Ut in.* 9. BH: *racionales;* ib. I: *licet* om. 11. IN: *stabiliter.* E: *stabilivit;* ib. B: *racione.* 13. I: *proficí;* ib. B: *si* om. 14. B: *tunc* om. 16. C: *obsit;* ib. D: *racio* om. 16, 17. G: *vel sub sacrata.* 17. I: *strata.* 17—18. I: *racione — fastu vel* om. 18. GI: *asserat;* ib. B: *Ne ex.* 19. I: *sequitur* om. 21. I: *Et arguitur.* B: *arguitur.* EGKLMN: *Et sic arguitur.* 22. G: *Deum prius.* 25. B: *requiritur bene esse;* ib. C: *debens.* 26. A: *cerciorando.* 27. I: *iurisdiccione.* 28. K: *Sic verum.* 31. *et.* B: *si.* 31—32. D: *posset — matrimonium* om. 33. G: *propter eius carenciam cum.* N: *propter eius carenciam cum;* ib. O: *eius;* ib. B: *veniente Christo.*

De ista materia cum tangit potestatem pape dicetur inferius.[1]

What is the [illegible] spoken of by the Apostle [illegible].

The [illegible] [illegible] ignorance is often best.

Necessity, however, [illegible] to [illegible] upon the purpose of marriage.

As to place,

Ulterius dubitatur de reddicione debiti quam meminit Apostolus, I Corinth. VII, 3: *Vir, inquit, uxori debitum reddat.* Ubi indubie loquitur de debito carnalis copule; sed curiosi dubitant quociens, ubi et quando hoc debitum sit reddendum. In qua materia sicut de peccato Sodomitico non est theologo multum profundandum, et specialiter in predicacionibus, in confessionibus vel publicis interlocucionibus, detegendo particulares casus ex quibus ignari possent occasionem accipere delinquendi. Ideo debet confessor cavere in ista materia ne inducat interrogaciones extraneas, quia certum est quod multa sunt facta in ista materia que expedit alios ignorare. Dicitur eciam quod vir reddet uxori debitum quod est necessarium ad prolem hominis procreandum, et omne quod amplius est nedum a malo est sed est malum, quia omnis superaddita execucio libidinis vel delectacio in actibus istis sapit peccatum ad minimum veniale. Nam in statu innocencie mensuraretur actus coitus hoc fine, ut est in bestiis irracionabilibus, servata dileccione in aliis; nam quilibet sensus haberet suam delectacionem in suo sensibili pro fine necessario racione taxato, et omne devium a fine huiusmodi duceret in peccatum. Et hec est racio quare peccant qui tempore concepcionis et menstrui cognoscunt uxores; ut notatur Ezech. XVIII.

Quantum ad locum patet quod debet esse absconditus, non divino cultui ut ecclesia dedicatus, tum quia nunquam committitur talis actus sine pudendo peccato, ex cuius sensacione tam commiscentes quam alii notabiliter turbarentur, tum eciam quia bonum obediencie ecclesie

1. GHKN: *potestatem [illegible].* 1. 2. A: *docetur inferius.* K: *tangetur inferius.* 3. ACD: *Sed ulterius.* 5. I: *de* om. 6. BGHIMNO: [illegible] ib. I: *quociens et quando.* 7. BC: *in peccato.* 8. K: *multum* [illegible]. CH: *nimium:* ib. I: *profunde loqui.* EGLN: *nimium profunde loqui.* M: *nimium pro fundamentum.* 9. EL: *in confessione;* [illegible] M: [illegible] *publicis;* [illegible] ACD: *alii ignari.* 12. B: *ne illa materia.* [illegible] GHKLO: *in ista materia.* N: *cavere a materia ne.* 14. HN: *illa;* [illegible] A: *Dicitur ergo.* 15. B: *vir — quod* om.; ib. GIM: *redderet.* 15, 16. I: [illegible] *prolem honoris proc eandum.* 16. B: *prolis;* [illegible] B: *hominis* om.; [illegible] BC: *procreacionem.* GHM: *procreandam.* 21. [illegible] : *regularibus.* C: *in regularibus:* ib. AD: *delectacione.* 22. I: [illegible] M: *honore suam.* 24. I: *de vicium;* ib. C: *diceret.* 25. [illegible]: *est* om. 28. G: *ut eciam.* 30. I: *sensus accione.* EHK: *sensus occasione.* GN: *sensus coaccione;* ib. BD: *committentes:* ib. ABCDGHMNO: *irracionabiliter.* 31. B: *et eciam;* ib. EHLMO: *vel quia* [illegible].

1. Scilicet in tractatu De Potestate Pape.

racionabiliter illud mandat; et super istis fundatur lex pollucionis ecclesie tam semine quam sanguine, et maior pollucio peccatis gravioribus actualibus cum tot purgacionibus non punitur.

and times.

Quantum ad tempus patet ex dictis quod debet esse a communicacione extraneorum quietum, ut est tempus nocturnum, a tempore festivitatum ecclesie quo coniuges debent vacare contemplacioni seclusum, quod si urgeat necessitas ad excusandum libidinem peccant coniuges ex defectu quo non petunt excusacionem aliam magis aptam.

How the priest ought to bear himself.

Ex quibus patet quod sacerdos cui tempus debet esse sacrum ex confeccione sacramenti altaris, eodem die extra matrimonium insanit actui luxurie intendendo; cum tamen laici abstinent pro die Pasche, et sacerdotes orientales alternant ista officia non obstante quod sint legitime coniugati.

Whosoever marries knowing he is impotent commits sin.

Et si queratur utrum scientes se esse ineptos ab inicio ad prolificandum et super hoc nubentes peccant videtur mihi quod sic. Quamvis enim secundum Augustinum in de Bono Coniugali tria sunt bona coniugii, scilicet fides, sacramentum et proles, tamen intencio prolificandi est per se causa matrimonii legitimi. Aliter enim possent viri et femine et sexus in qualibet etate matrimonialiter copulari, quia ex lege possent tempore necessitatis voto sibi reciproce suffragari. Fides ergo per se non rectificat matrimonium, nec requiritur prolificacio actualis, sed oportet quod sit personalis intencio procreandi.

Many marriages are sinful: e. g. when contracted for lust or gain.

Ex quo videtur ulterius cum facto quod multi peccant solempnizantes coniugium, quia consenciunt peccato quod est illicitum, ut contingit in matrimonio propter voluptatem vel avariciam celebrato; unde propter talia obstacula extirpanda sunt banna triplici solempnitate in ecclesia promulgata. Unde debet dici fidelibus quod

1. HIKLMNO: *istud:* ib. GILMNO: *super istud.* 2. GM: *ecclesie* om. G: *orem* (sic). 3. K: *peccantis.* 3, 4. B: *tot ruribus* (sic) *actualibus.* 4. M: *purgacionibus* om.; ib. C: *punit.* 6. BIKM: *communione.* 8. IK: *seclusivi.* H: *seclusim.* 10. I: *potuerunt:* ib. I: *aliam* om. 15. ABCDHO: *tamen* om.: ib. B: *abstinent se.* 16. I: *illa officia;* ib. B: *quod sit.* IO: *sunt.* 18. B: *Et ut.* 20. B: *beatum Augustinum.* 21. A: *bono coniugii:* ib. ACD: *sint.* 24. I: *et* om. before *femine.* 25. B: *quia est;* ib. AEHILNO: *ex liga.* 27. I: *requirit.* 28. C: *prolis intencio.* 30. M: *quia consonant.* 31. I: *quod contingit;* ib. I: *propter* om. 32. I: *voluntatem.* BD: *voluptates;* ib. GN: *celebrare.* 33. BCD: *obstirpanda;* ib. G: *sunt bona.* N correxit. O: *bonna.*

21. Cap. III St. Augustini Opp. tom. VI, 375.

omnes nubentes debent principaliter habere intencionem ad prolem ob honorem Dei et multiplicacionem ecclesie legitime procreandum et per consequens debent evacuare affectum avaricie vel voluptatis carnalis. Et iste error est causa quare multi apparentes coniuges fallentes ecclesiam se seducunt; verumptamen cum coniugium stat cum mortali peccato, possunt coniuges cum intencione corrupta matrimonialiter copulari. Et de limitibus talis intencionis corrupte, quando stat matrimonium et quando non, si Deus voluerit, alibi erit sermo.

On divorce.

Ulterius dubitatur de causa divorcii, quam materiam diffinit Veritas Matth. XIX, 3—9: *Accesserunt,* inquit, *ad Iesum pharisei temptantes eum et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Qui respondens ait illis: Non legistis, quia qui fecit homines ab inicio, masculum et feminam, fecit eos; et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adherebit uxori sue, et erunt duo in carne una; itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere? Et ait illis: Quoniam Moyses ad duriciam cordis vestri permisit vos dimittere uxores vestras, ab inicio autem non fuit sic. Dico vobis quia, quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicacionem et aliam duxerit, mechatur, et qui dimissam duxerit mechatur.*

Reasons against divorce: 1. God instituted marriage in paradise; therefore divorce is a sin.

Ex illa sentencia auctoritate Christi patet primo quomodo Deus instituit matrimonium in paradiso, et ordinavit quod foret virtute matrimonii forcior colligacio coniugum quam adhesio eorum parentibus suis carnalibus. Ex quo patet quam grande peccatum est separare coniuges qui ex auctoritate Domini sunt coniuncti; Deus enim principalissime facit matrimonium quodcumque legitimum.

2. The bill of divorcement arose from the

Patet secundo quantum ad obiectum pharisaicum, quod lex libelli repudii, de qua Deuteron. XXIIII, introducta

2. BC: *ad vel ob honorem.* GN: *ad honorem;* ib. G: *multitudinem.* 3. EGL: *procreandam.* 4. G: *corporalis;* ib. B: *Et ille.* N: *Et isti.* 5. G: *causa* om. 7. A: *peccato* om. 8. K: *talis* om. 10. IKMNO: *est sermo.* 11. BC: *de materia.* 15. K: *quia* om. 16. BMNO: *marem et feminam.* 17. B: *homo* om.; ib. B: *patrem suum et matrem suam et herebit.* 19. ACDEGHIKLMO: *Quos ergo.* 20. I: *separat;* ib. O: *Quod ergo.* 21. ADEGHKMNO: *Quomodo.* I: *Quod Moyses.* 22. Vulgate: *vobis.* 22. N: *quod.* 24. D: *ob fornicacionem* om. ABC: *fornicacionis causa.* 25—26. EMN: *et qui — mechatur* om. G in marg. addit. 27. A: *Et ex;* ib. ABCD: *ista.* BMO: *ista summa;* ib. A: *sentencia autentica;* ib. BC: *primo* om. 28. I: *quando Deus.* 31. A: *Ex quo* om.; ib. B: *quam* om.; ib. BCDEKL: *quod est grande.* 32, 33. C: *summe principalissime.* 33. K: *fecit.*

est propter duriciam cordis gentis Iudaice, qua Deo inobediens in diligendo uxorem secundum sacramentum divinum voluit occidere uxorem; ideo licite pro tunc licet mala occasione currebat libellus repudii. Tunc autem libellaverunt contra uxores, exprimendo in scripturis causam divorcii quod fuit primo diligenter examinatum per iudices, et continue usque ad tempus Christi remissius, cum leges humane occasione mali inducte sunt continue deterius execute. Summus autem legifer potestative prescidit occasionem huius malicie et imposuit finem legi huiusmodi temporali. Et patet tercio quod solum ob fornicacionem uxoris que mechia dicitur licet viro uxorem mecham dimittere.

hardness of heart of the Jews.

Only on account of adultery may a husband put away his wife.

Sed pro ista lege tria per ordinem sunt notanda. Primo quod hic Christus loquitur de coniugio quod est a Deo et sic legitime est coniunctum. Si enim a principio sint coniugati illegitime, tunc licet ex quotlibet causis apparenciam falsam disrumpere. Aliter enim secundum tenorem verborum Christi non dimittit homo uxorem suam sed fornicariam. Oportet secundo notare quod relinquens coniugium non disrumpit fidem operis matrimonii, sed uxor fidelis coniugis separandi; per hoc enim notatur principalitas huius actus matrimonii, et quomodo fidei huius disrupcio plus in femina sit culpanda. Sed tercio oportet notare quomodo in separacione tali solum a thoro fiet divisio stante aliunde matrimonio; ideo dicit Veritas quod tam vir ex fornicacione tali a thoro divisus ducens aliam quam ducens uxorem sic dimissam incurrit mechiam, cum stat primum matrimonium preter thorum; vir autem potest uxorem delinquentem recipere. Ad divorcium vero adnullandum ab inicio sunt cautele innumerabiles adinvente; ut consanguineitas, affinitas, irregularitas forme coniugii

But three points are to be kept in mind: 1. This permission refers only to a marriage which is lawful;

2. and 3. who does not break the plighted troth, effects only a separation a toro.

Reasons for divorce.

1. BC: *quia Deo.* I: *quam Deo.* 3. ABCD: *uxores.* 4. H: *licet* om.; ib. I: *tenebat libellus*; ib. BD: *autem* om. K: *autem illis.* 5. GHNO: *in scriptis.* 6. HI: *racionem divorcii;* ib. GMN: *quod fuit* om. 8. ELN: *occasione mala;* ib. B: *introducte.* 9. BEIKLMN: *Summus ergo;* ib. B: *potestatem.* 10. GIKMN: *imponit.* 11. K: *legis huius temporalis.* 12. B: *fornicacione;* ib. G: *mechiam.* 14. IKNO: *illa.* 15. A: *quod conclusio Christus;* ib. AGIM: *est* om. 16. EGKLN: *a Deo fit* (KNO: *sit*) *et legitime;* ib. I: *sic* om.; ib. K: *sit coniunctum.* G: *convictum.* 17. ACD: *sunt;* ib. C: *illicite;* ib. *quotlibet;* superscript. in M: *multis.* 20. I: *secundo* om. 21. ACD: *reliquus coniugum.* B: *reliqo coniugum;* ib. B: *fide.* 22. C: *separanda;* ib. N: *et per.* 23. O: *vocatur.* 24. E: *huiusmodi;* ib. I: *disrumpcio.* 25. I: *Sed secundo.* 26. DIKM: *sit.* CEGLNO: *fit.* H: *fiet* om. 29. GN: *divisam.* 30. EGHIKLMNO: *post thorum.* 31. ACD: *Quo ad divorcium ergo;* ib. B: *divorcium vero devulgandum.* 31, 32. A: *adnichilandum.* 33. HK: *et affinitas;* ib. EL: *et irregularitas;* ib. AGHIKNO: *forma.*

Some of which are doubtful.

et inhabilitas procreandi. Et omnium istorum probacio subdola fit per testes. Videtur autem mihi quod nec probacio frigidi aut malefici sit valida ad faciendum divorcium, nisi docto quod infuit ante contractum matrimonium, quod est ut plurimum impossibile, quia quis probabit quod non post coniugium contigit huiusmodi indisposicionis infortunium aut quod opus suum femine alteri foret aptum?

Old age and unbelief may be good reasons.

Ideo videtur quod senium in celebracione matrimonii foret evidentissimum iudicium separandi. Utrum autem propter irreligiositatem alterius coniugum perceptam incorrigibiliter inficere reliquum quoad cohabitacionem vel thorum sit celebranda separacio, est difficultas; et videtur quod quilibet memor salutis proprie debet tale consorcium evitare, cum aliter lex Dei constringeret hominem ad peccandum, et ordinarii prius coniugem irreligiosum castigarent, antequam urgerent ad cohabitacionem. Talis autem casus raro accidit; ideo exhortandi sunt coniuges *ut diligant se mutuo* secundum doctrinam Apostoli ad Ephes. V, 25, et quod servent legem socialis coniugii et non legem servilis servicii; quod figuratum est Genes. III, quod femina facta est non de pede viri neque capite sed de costa; unde Adam testatus est quod Deus dedit sibi mulierem in sociam. Debent ergo mutuo servare sibi fidem, cum quo stat quod vacent vite magis fructifere ex consensu mutuo, quia aliter foret vita inferior de genere melior illis ex lege obediencie et observacionis liciti iuramenti.

Husbands and wives must be exhorted to love each other and to fulfil the law of social marriage not of servile service.

2. I: *sit.* 3. B: *maleficiti.* 4. I: *dato eciam infuit.* K: *dato quod eciam .s. (supple).* 5. EGHIMNO: *ut* om. 6, 7. GHI: *eius disposicionis.* C: *hoc indisposicionis.* 8. ELMN: *sit aptum.* 10. G: *sit evidentissimum.* E: *evidentissimum signum esset.* 11. I: *religiositatem;* ib. M: *coniugium;* ib. I: *perceptam* om. 12. B: *infice e et quoad:* ib. EHM: *habitacionem.* 15. I: *devitare;* ib. B: *Domini.* I: *Dei* om. 16, 17. M: *ordinare prius castigatam in religiosam coniugem urgerent.* 17. I: *religiosum:* ib. G: *urgeret.* 18. A: *enim casus;* ib. GIM: *hortandi.* 20. GIO: *Eph. 2º:* ib. B: *servent vel gerent.* M: *conservent.* 21. M: *servi vel servicii.* 21. 22 I: *quia signanter dicitur.* EL: *quod signatum est.* 22. ABCD: *quia femina.* 23. A: *vel capite sed costa;* ib. B: *quod est quod.* 24. H: *illi sibi.* 25. B: *cum hac.* CD: *hoc;* ib. L: *quod;* correxit *ut.* 26. I: *fructuose;* ib. M: *ex sensu mutuo;* ib. A: *mutuo* om.

22. Gen. II, 21, 22. 23. Gen. III, 12.

CAPITULUM VICESIMUM SEXTUM.

Septimum mandatum sequitur in hec verba: *Non furtum facies*. Et patet ex dictis quod omnis iniusta accepcio sive detencio alieni boni hic generaliter prohibetur. Ex quo videtur sequi ulterius quod omnis rapina, omnis iniusta exaccio vel iniuriacio in bonis fortune sub furti nomine continetur. Aliter enim non foret hoc mandatum sufficiens; ad cuius prevaricacionem vel observanciam sequitur convertibiliter prevaricacio vel observancia tocius decalogi. *Furtum* tamen famose sumitur pro nocturna detencione iniusta alieni boni subdola non coacta. *Latrocinium* autem sumitur pro detencione huiusmodi diurna. *Rapina* autem sive predacio sumitur pro violenta et manifesta ablacione aliene substancie. Et *exaccio* est iniuracio in temporalibus sub pallio punicionis legitime. Generaliter autem omnis iniustus cuiuscumque status fuerit fur dicitur apud Deum, et eo fur gravior quo fuerit apud Deum iniustior. Probatur ex hoc quod capit in capacitate peccati subdole alienum bonum invito domino. Nam ut invitum dicit violenciam voluntati iniuriati contrariam, sic nemo capit aliquid invito domino nec temporali Domino ignorante vel iniuriam inprovide approbante; ideo melius videtur intelligi quicquid capitur invito domino quod capitur ipso non debite approbante, quando scilicet non debet approbare huiusmodi capcionem. Et sic filii Israel spoliantes Egipcios non sunt furati vasa illa, eo quod capitalis Dominus dedit ipsa servis suis fidelibus, auferens ab Egipciis iniuste occupantibus non sua.

The seventh commandment: Thou shalt not steal prohibits us from receiving or keeping the goods of another.

Definition of 1. theft; 2. larceny; 3. robbery with violence; 4. extortion.

Every unjust man is a thief before God, and the more unjust he is the greater thief is he.

Hic autem supponitur quod omnis existens in mortali peccato iniuste occupat quicquid habet, unde non habet

Every man in a state of mortal sin, whatever he has, possesses it wrongfully.

3. B: *Ut patet;* ib. B: *quia omnis.* 6. H: *vel* om. 7. N: *fieret.* 8. kN: *ad eius.* 11. C: *subdita non.* 12. BGKLMNO: *autem* om. 12, 13. K: *huiusmodi* om. 13. I: *diuturna;* ib. K: *rapina vero;* ib. H: *sumitur* om. 14. ABCD: *violencia et;* ib. I: *manifesta* om.; ib. A: *aliene* om. H: *alie.* 14, 15. I: *exaccio autem est.* 15. C: *sub passio.* 16. I: *Universaliter autem.* EMN: *Et sic naturaliter omnis.* L: *Et sic universaliter omnis.* N: *ut omnis.* 17. I: *fuerit* om.: ib. C: *ante Deum.* B: *ante eum;* ib. AD: *fur* om. IK: *quo fur.* 18. IK: *quo fuerit* om. BD: *fuerit* om. 19. B: *capacitatem.* C: *capacitatem.* EL: *in capaci ate.* 20. I: *Nam vult;* ib. D: *dicit violenciam* om. 23. ACD: *approbando;* ib. BC: *videtur michi;* ib. ABCD: *quidquid capi.* 24. I: *invito — capitur* om. 25. A: *capciones.* B: *capcione.* O: *capcio.* 27. A: *ista servis.* 29. H: *omnis* om.

2. Exod. XX, 15. Cf. Serm. I, p. 130/31. 29. De Civili Dominio I, cap. I et passim alibi.

Every man in mortal sin is a thief; because he takes another man's goods against the will of God.

aliquid nisi equivoce in comparacione ad iustum simpliciter. Ex quo sequitur quod omnis peccans mortaliter facit furtum, quia aufert bonum alienum invito Domino. Omnis enim iniuste conversans capit bona fortune vel bona nature communia, ut aerem et influencias celestes, preter autorisacionem divinam, quia capit ea tanquam fidelis servus Domini pro fideli servicio et mentitur. Quis, inquam, dubitat quin molendinarius fraudans proximos de frugibus quas debet molere furtive mentitur? Omnis autem activus debet esse molendinarius reddens Deo et ecclesie incrementa farine iusticie; ideo in isto fraudans Christum et ecclesiam facit furtum. Unde secundum Augustinum per molentes in pistrino uno, de quibus Matth. XXIV, intelliguntur active viantes. Et beatus Gregorius in Pastorali, secundo capitulo, intelligit *per molam asinariam vite active circuitum*, cum yconomi habent suum annualem circuitum continuando partem infimam divini servicii; et sic intelligitur de artificibus, de mercatoribus et aliis active viventibus; quilibet habet suam periodum operandi. Pars autem prepositi meritorie regulantis est melior, sed optima pars Marie que elegit in loco quiete contemplacionis vitam celestem ducere, que tanquam caritas non aufertur sed intrat patriam, tanquam per se finis vite alterius, ut docetur Luce X.

Cum ergo omnis viator debet esse molendinarius, reddens Deo et ecclesie incrementa frugum iusticie in farina, circa quam debet in caritate ad edificacionem subtilius laborare, videtur quod fraudando ab isto fenore facit furtum; debet enim subici divine gracie tanquam pigra mola et cooperando cum quibuscumque que Deus sibi donaverit facere continue ad honorem Dei et utilitatem ecclesie et incrementum. In quo cum deficit omnis

5. I: *ut acciones.* 7. GKM: *Domini* om. N in marg. addit. 10. LN: *actus.* 11. EHKLMNO: *incrementa frumenti;* ib. C: *ideo iniuste.* N: *in istum.* 12. ACD: *fraudans Deo et ecclesie.* 13. GKMN: *beatum Augustinum.* 14. ABD: *viventes.* 15. A: *in de Pastoralibus.* O: *in* om. 17. BC: *habent eorum;* ib. H: *suum animalem.* 18. AL: *artificialibus.* 19. GILMNO: *quisque habet.* 20. BI: *suum;* ib. ADE GHIKLMN: *operando;* ib. K: *prepositorie;* ib. M: *mericolam.* G correxit. 21. D: *quam elegit.* H: *qui elegit.* 22. CGHIKMN: *in lecto;* ib. BD: *quietis.* 25. M: *debet* om. 26. GM: *et ecclesie* om. N addit; ib. GM: *recte incrementa.* 27. N: *qua debet.* 28. I: *ab isto fervore.* D: *ista farina.* C: *isto federe.* B: *fenore vel illa farina.* 29. M: *subdici.* 31. HINO: *donavit;* ib. B: *quoad honorem.* 32. A: *et* om.; ib. K: *dum deficit;* ib. L: *omnis* om.

13. St. Augustini Enarr. in Ps. XXXVI: Sunt qui de actionibus mundi non recedunt. Opp. tom. IV, p. 356. 15. St. Gregorii Regul. Past. lib. I, cap. II. Opp. tom. III, p. 16.

peccans mortaliter, patet quod ut sic facit *viro nobili et mulieri forti*, de quibus Proverb. XXX furtivam iniuriam. Omnes enim christiani debent esse domestici huius familie; ideo fraudando istud coniugium a fideli labore, cum hec mulier tunc dedit cibaria ancillis suis, molitur furtum, fraudando a fructu laboris debiti, quod est periculosissimum genus furti. Pro furto autem vulgari atque sensibili sunt multe et acute leges edite et diligentissime execute, quod testatur affeccionem hominum plus mersam in temporalibus quam in bonis celestibus, cum homo circa illud bonum cui magis afficitur magis laborat; ideo de illo furto modicum sed de alio graviori; nam auferre sensibiliter bona fortune a civiliter dominante ex nudo titulo status gracie vel innocencie palam vel abscondite non est furtum. Cum omnia debent in necessitate esse eis communia, sicut Christus docet Matth. XII, 1 capitulo, excusando suos discipulos *evellentes spicas in sabbato* et per factum Davidis I Regum XXI, 6, qui comedit cum sociis *panes sanctos*.

There are many laws against theft, because men care more for worldly goods than for heavenly.

Verumptamen oportet quod titulo illo accipiens caveat ab ocio, et ad mensuram arte indigencie sumat de bonis Domini secundum regulas status innocencie. Et istam vitam duxerunt Christus et apostoli, et vivere debent clerici eorum vicarii, cavendo a discolia et consumpcione superflua bonorum Domini; qui autem suspenderet vel puniret homines pro tali capcione usibilium offendit in legem nature et regulas caritatis, quia plus appreciando diligit bonum infimum quam vitam corpoream fratris sui. Sed ne circa illud fiat dissensio, ordinavit Deus elemosinas corporales. Et patet quod non per se in ablacione temporalium civiliter dominantis a carente tali titulo consistit vetacio huius furti, sed per se in consumpcione iniusta bonorum Dei, ut contingit furari ab exproprietarie viventibus; ymmo civiliter dominantem

Man ought to take of God's gifts according to the rules of the state of innocence as Christ and the apostles did.

The people in need must be helped by alms.

1. GHILMNO: *mortaliter ecclesie;* ib. K: *faciat;* ib. B: *uno nobili.* 5. B: *tunc* om.; ib. C: *decidit cibaria.* 6. B: *molitur fructum;* ib. B: *fraudendo.* 8. EHL: *et* om. 9. A: *attestatur.* 10. IM: *mersa.* 11, 12. ABCD: *plus laborat.* 12. ACD: *isto furto.* 13. H: *aufferte.* 17. GHILMNO: *capitulo* om.; ib. AD: *evellendo.* 18. ACD: *et* om.; ib. EHKLO: *David.* 19. B: *quia comedit.* 23. B: *vixerunt.* 24. M: *et* om. 25. B: *Dei.* 26. AD: *punierit;* ib. K: *homines* om. 27. I: *nature regulam* (*et* om.). B: *et in.* MN: *lege et regulam.* EHL: *regulam.* 28. I: *in vitam.* 29. M: *Sed nec;* ib. AD: *istud fiat.* 31. ABD: *alienacione.* H: *ambicione.* 32. K: *huius talis furti.* 34. B: *proprietate.* H: *ab eo proprietarie.*

1. Prov. XXXI, 10, 23.

contingit furari bona vocata propria. ut posito quod Petrus miles auferat fraudulenter in nocte a Paulo villico suo equum suum vel aliud quod foret suum, et post illud mendaciter negans exigat a Paulo restitucionem ablati post scrutinium et excommunicacionem pro iniuste ablato tanquam furato; et patet quod tale foret turpe furtum, cum ex fraude cadit a dominio iniuste auferens aliena; ideo oportet quod omne furtum primo mensuretur per divinum dominium et iniuriam factam sibi, quia aliter foret scriptura falsa Iohannis X, 1: *Omnes quotquot venerunt fures sunt et latrones*, et Iohannis XII, 6 de proditore dicitur quod *fur erat et loculos habens;* et tamen constat quod nec Christus cum suis apostolis fuit civiliter dominatus nec Scarioth nisi propter iniusticiam caperet non sua; erant enim illis omnia communia.

Theft may be divided into: 1. open; 2. hidden; 3. hypocritical, e. g. extortion.

Potest autem furtum dampnabile dividi in tres partes. Primum dicitur *furtum patens* ut spoliacio vel rapina; secundum dicitur *furtum absconditum* ut latrocinium; et tercium dicitur *furtum ypocriticum* ut palliata iniuriacio temporalium per leges humanas. que est iniusta exaccio, amerciacio, multacio vel quomodocumque aliter nominetur; et de tali furto, tam in clero quam in populo sive seculari dominio nimis perturbatur ecclesia, cum exacte sunt redempciones per prepositos in clero, que sunt furta multum fraudulenta. Et sic furtum potest dividi secundum duplex brachium ecclesie in *furtum seculare* et *furtum spirituale.* Et utraque pars potest dividi in tres partes: De furto seculari predonum et raptorum in guerris est sermo diffusus alibi, de furto autem latente simplicium satis locuntur iura humana, utinam non nimium. Dicunt enim iura Anglie quod

Theft may also be divided into: 1. temporal, 2. spiritual, and each of these again into three sub-divisions.

1. I: *bona citata.* 2. B: *in nocte* om. 3. B: *suum* om. before *vel.* 4. B: *postea;* ib. B: *illud* om. 5. C: *prius scrutinium.* 6. EL: *et* om. I: *ut patet.* 9. 10. I: *quam aliter.* 10. IK: *Omnes inquit.* 10, 11. GM: *ante me venerunt.* 11. GIM: *et* om. before *latrones;* ib. EI: *Ioh. XIII.* 12. I: *de proditore* om.; ib. I: *dicit quia.* HNO: *dicit quod;* ib. K: *habebat.* 15. LC: *nisi que sua;* ib. I: *vel omnia.* 17. ACDGHILMNO: *Potest ergo;* ib. C: *fictum dampnabile.* L: *furtum spirituale;* in marg.: *alias dampnabile.* 18. ACD: *Prima.* 20. L: *et* om.; ib. C: *dicitur* om.; ib. ANO: *ypocritum;* ib. B: *cum vel palliata.* 22. *multacio.* C: *necessitacio;* ib. I: *vel quomodocunque aliter.* B: *alio.* 23. I: *in plebano.* 23, 24. A: *populo sive* om. 24. A: *turbatur.* 25, 26. I: *quo sunt.* 26. ED: *multa fraudolenta.* C: *multa fraudulenta.* I: *multum fraudancia.* 27. GN: *triplex.* 28. B: *et in furtum;* ib. H: *potest* om. 29. BELO: *dividitur.* 29, 30. H: *in furtum predonum in gwerris.* IM: *et raptorum* om. 30. BC: *guerra.* 31. I: *simplicium* om. 32. E: *et utinam;* ib. AB: *non multum.* G: *non minimum;* ib. F: *iura Anglica.* G: *iura Angelica.*

quantumcumque iustus ad augmentum sui meriti fuerit fraudatus furtive de suo pecude propter ablacionem boni proprii post arrestacionem in casu subibit suspendium; quod si iustum fuerit, quanto magis proditorie forisfaciens in dominum dominorum. Et abutens bonis suis arrestatis ab eo sine deliberacione legitima incurrit ut sic furtum novum. Quotlibet sunt tales casus in quibus contingit hominem dampnari pro bonis vocatis propriis: quanto magis erga summum Dominum pro maiori offensa perdet verum dominium.

Threefold classification of temporal theft: 1. using what has been unjustly acquired.

Satis est ergo loqui de triplici furto brachii secularis; quorum primum communissimum est, quandocumque quis accipit usum vel pocius abusum rei postquam dominacio devoluta fuerit peccato mortali, quo fit maxima forisfactura in manus domini dominorum. Oportet enim exspectare deliberacionem legitimam quod non fit nisi offendens in Dominum conteratur. Illud furtum communissimum vel oportet concedere vel leges humanas et per consequens gentes, regna et personas gravissimas accusare, quod nimis dilataret heresim infra ecclesiam.

2. Extortion by temporal lords;

Secundum furtum est extorsio secularium dominorum; que potest committi tripliciter; primo quando fingunt offensam et taxant excessive ad consumptivum raptum pauperum; secundo quando veram offensam taxant amerciamento non misericordi sed severitate crudeli, contra illud Matth. XVIII, 22: *Si peccaverit in te frater tuus, remitte ei usque septuagies septies,* hoc est quocienscumque in te peccaverit, salva semper Dei iusticia. Tercio, quandocumque capiunt redditus vel taxam aliam sine hoc quod instruendo et regendo reddant debitam recompensam. Domini enim de lege divina debent subditis hanc vicissitudinem mutuam, cum Deus quodammodo debet servo suo fideli gubernacionem, ut patet alibi.

1. AD: *fuerit* om. 2. N: *infurtive;* ib. C: *aliacionem.* 3. B: *arrestacionem numeri;* ib. B: *in casu* om. 4, 5. ILN: *furtum faciens.* 6. EL: *adeo.* 8. BC: *homines.* 9. I: *ergo.* L: *erga suum mundum;* ib. M: *Deum.* 10. A: *rerum dominium.* EGKMNO: *perdet homo verum dominium.* H: *Christum dominum.* 13. BC: *rerum.* 17. A: *convertatur;* ib. A: *Istud.* 17, 18. C: *Propter illud furtum commissum.* 18. KO: *vel* om. before *leges.* 18, 19. B: *leges humanas usura corporalis vetita est ultra accomodatum facta vel pacta accepcionis convencio quod est furtum quia.* Hic locus in ceteris codd. paulo post sequitur vide p. 370, l. 8. 20. B: *quod nimis* om. 25. B: *secundo vero;* ib. B: *veram* om. 26. C: *amerciato.* O: *avaricia mente non misericordi.* 28. B: *septies* om. 31. B: *debitam* om. 32. H: *de* om.; ib. M: *dicuntur subditis.* GN correxit. 33. B: *quodammodo* om. 34. BEGKLMNO: *de servo.*

Non enim tenet dominus temporalis tale dominum a domino capitali pro nichilo, sed oportet esse servicium debitum et pertinenter limitatum; lex autem humana non debet nisi de quanto a lege Dei fuerit examinata.

3. usury,

Tercium vero furtum commune omni statui vite active, dominis secularibus, artificibus, laborantibus et specialiter mercatoribus est usura; potest autem racionabiliter dici furtum, quia usura corporalis vetita est ultra accomodatum facta vel pacta accepcionis convencio. Quod est furtum, quia iniusta boni alieni accepcio preter licenciam domini capitalis. Potest autem feneracio reprobari racione multiplici. Deus enim non accomodat homini temporalia nisi ad vite sue necessitatem vel spiritus utilitatem ex merito misericorditer egentibus suffragandi; sed utrumque istorum tollitur in feneracione, ergo et usus temporalium quem Deus instituit, et per consequens omnis usurarius committit contractum illicitum; et sic intelligo autoritates

condemned both in Old

librorum legalium. Nam Exo. XXII, 25 scribitur: *Si pecuniam pauperi meo mutuo dederis qui est tecum, non urgebis eum quasi exactor nec usuris opprimes;* et Levit. XXV, 37: *Pecuniam tuam non dabis fratri tuo ad usuram, et frugum superhabundanciam non exiges.* Et Deuter. XXIII, 20 scribitur: *Fratri tuo absque usura id quo*

and New Testament.

indiget accommodabis. Cum ergo omnes homines debent esse fratres et moralia legis veteris debent hodie striccius observari, videtur quod tempore legis gracie, quando christiani debent esse plus caritativi et magis pauperes, non debet christianus fratribus fenerari; et cum omnis Iudeus debet esse christianus, sequitur quod non licet Iudeo alicui homini usurare.

Arguments against usury.

Item, nullus sapiens debet abuti bonis sibi datis ad commodum, et specialiter usurpando quod Deo est proprium, sed hoc contingit cuilibet usuranti; ergo sicut non licet homini relinquere sapienciam, sic nec com-

1. C: *dominus talis.* 3. I: *pertinenter* om. EGHLMNO: *pertinens.* 4. ABCD: *non valet;* ib. ABCD: *exemplata.* 5. I: *statui vicie.* 7. O: *meritoribus;* ib. I: *potest tamen.* 8. B: *vetita* om. 9. C: *facta vel* om. ELN: *facte vel pacto;* ib. I: *acceptoris.* 11. B: *domini* om. 13. I: *vel* om. 14. I: *gentibus.* BC: *agentibus.* 17. ELNO: *auctores.* 18. B: *Exo.* om. 19. L: *mutuam.* 21. GMN: *fratri suo.* 22. ABCD: *Tercio autem.* 23. BN: *illud;* ib. IKMNO: *quod.* 24. A: *commodabis;* ib. LN: *homines* om. 25. ABD: *fratres nostri;* ib. GMN: *aut hodie.* 26. N: *observare.* 30. I: *alicui Iudeo usurare;* ib. K: *usurari.* A: *fenerari.* 33. B: *cuilibet* om. 34. C: *et nec.*

17. Iisdem exemplis utitur Guilelmus Peraldus, Summa Virtutum ac Vitiorum II, Pars II, De speciebus Avaritiae. Cap. I, p. 39.

mittere usuram; Deo enim est proprium dare tempus, cum ipse solus sit eius dominus, ut innuitur Marci II, 10: *Ut sciatis, quia Dominus filius hominis eciam est sabbati, tunc ait paralitico etc.*

The usurer makes gain out of God's gift of time.

Unde sicut dixi in logica, cum tempus sit duracio mundi in esse transmutabili, solum ille potest simpliciter dominari tempori qui habet potestatem iniciare et terminare transmutacionem mundi, quod Deo est proprium. Ideo Deus ordinavit tempus esse cuilibet communissimum; non ergo licet homini vendere ipsum; fructum autem animatorum licet vendere sed non usum inanimatorum vel lucrum casuale; et sic intelligitur triplex testimonium librorum sapiencialium; primum est illud II Esdre V, 7: *Usuras a fratribus vestris non exigatis,* et Psalmo XIV, 5 dicitur quod illi soli licet requiescere in ecclesia militante *qui pecuniam suam non dedit ad usuram;* et Ezechielis XVIII, 8 describendo virum iustum dicitur quod, *si ad usuram non commodaverit et amplius non acceperit.* Iste ergo auctoritates, cum non sit fingenda racio sue cessacionis, supponende sunt autoribus nove legis. Unde Iohannis II, 15, legitur de auctore utriusque testamenti quod in detestacionem huius peccati *mensas nummulariorum subvertit, es eorum effudit* et eos de templo expulit. Illi enim dicuntur non recepisse manifestas usuras sed munuscula fructuum ultra sortem.

Time is given to all: the usurer sells it.

Three testimonies from Scripture against usury.

Item, nedum stulticia sed demencia est non solum commutare maius bonum pro minus bono, sed bonum anime perpetuum pro vilissimo temporali. Sed sic facit

Nobody exchanges a greater for a smaller good, still less an everlasting for a cheap worldly good.

1. A: *proprium datum.* 2. A: *eius* om. 3. EGHKLM: *est dominus sabbathi.* 9. B: *cuilibet eque.* 10—11. B: *ipsum — vendere* om. D: *fructum — vendere* om. 12. C: *lucrum cruciale;* ib. B: *duplex.* 13. H: *sapienciam.* N: *Sapientum;* ib. ACD: *primo;* ib. I: *Esdre I.* Ceteri codd.: *Esdre VI.* 14, 15. I: *Psalmus XIV dicit.* 15. B: *quod* om. 16, 17. I: *eciam Eccli XVIII.* 17. A: *scribitur;* ib. ACD: *quod* om. 18. N: *acomodaverit;* ib. HMN: *accepit;* ib. EHIKLM: *Ille.* GN: *Illa;* ib. C: *igitur.* A: *autem.* 19. I: *non sint frugende* (sic) *raciones.* K: *racione.* 20. EGHL: *supplende sunt auctoritatibus.* N corr. ex: *suspendende.* 23. K: *Illi ergo.* 25. A: *supra sortem.* 27. BC: *commodare;* ib. B: *magis;* ib. A: *pro minori.* B: *pro — bonum* om. 27, 28. M: *bonum omne perpetuum.* GN correxit.

2. Marci II, 10: Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralitico): tibi dico. 5. Alludere videtur tractatui De Ente Predicamentali, cap. XXI, p. 209, ubi eodem exemplo *(sabbato Domini)* utitur. 15. Sic et Peraldus: Tabernaculum eius est habitio militantium, unde significat *militantem ecclesiam, in qua non vult Deus quiescere usurarios,* p. 61/62. 22. Peraldus l. c.: Non tamen recipiebant manifestas usuras, sed munuscula fructuum accipiebant ultra sortem.

This folly and wickedness the usurer commits.

omnis usurarius, ergo nedum est fatuus sed infamis prevaricator huius mandati maximi: *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, quod non facit quicumque negligit servire Deo utilius. Commutat enim usurarius excrescenciam boni temporalis pro incremento virtutis et gracie expresse contra mandatum divinum. Quamvis enim quicumque inordinate affectus temporalibus peccet graviter, ille tamen qui scienter contra precepcionem et limitationem Dei eis afficitur magis peccat.

Thus did our first parents sin, and still more Cain.

His sin was avarice.

Ex hinc enim primi parentes peccaverant sed gravius Caym, qui post lapsum intentus est agriculture artificiali plus elongate a statu innocencie quam pastura animalium cui Abel intenderat; et ex tali avaricia fraudavit de decimis. Unde in epistola Iude imprecatur: *Ve illis qui in viam Caym abierunt;* que secundum doctores fuit avaricia, qua supra naturam tanta artificialitas et paccio est inventa. Natura enim dissuadet avariciam, sicut patet de principio et fine hominis in hac vita, de terrenis que ordinavit esse homini subpedita; et hinc Act. IV, 35: *Ponebant conversi pecuniam ante pedes apostolorum;* et tercio patet de ereccione capitis hominis ad celum et de multitudine spirituum quam natura dedit homini supra brutum, ut anima sit spirituale celum Deo ad inhabitandum, avarus autem econtra affeccione plus bruto terre afficitur et propter beneficium quod habet a Deo ipsi preponit creaturam vilissimam; ideo Eccles. X, 9 dicitur: *Avaro nichil scelestius.* Non enim videtur mihi possibile quemquam dampnari nisi fuerit avarus et sic usurarius, fur et latro; unde sicut Caym heresiarcha fuit in lege veteri primus iniustus simpliciter, principium iniusticie brachii secularis: sic Scarioth pro tempore legis gracie ex eadem avaricia fuit primus iniustus simpliciter heresiarcha et principium nomine clericorum. Nam ecclesia malignancium habet suum

and avarice was the sin of Judas Iscariot.

2. ABCD: *maximum.* 4. C: *ut usurarius.* 5. M: *excrescia;* ib. ACD: *pro cremento.* 7. GM: *enim* om.; ib. B: *inordinatus.* 8. HK: *quia;* ib. HIKN: *preceptum.* 9. A: *limitacionem divinam.* K: *limitatem.* N: *limitem;* ib. I: *afficit eos.* 10. GHIKMNO: *peccaveruni;* ib. I: *sed magis.* 12. I: *pastus animalis.* EGHKLMNO: *pastus animalium.* 13. H: *intendat.* 14. C: *decimas;* ib. CO: *interpretatur.* H: *precatur.* 17. I: *illua patet.* 19. HO: *suppeditata.* 22. M: *de* om.; ib. BC: *multiplicacione;* ib. EGHIKLMNO: *que natura.* 23. I: *et anima.* 24, 25. GIM: *plenus bruto.* N correxit. 25. A: *terra;* ib. A: *efficitur.* 26. K: *domino Deo;* ib. D: *ipse;* ib. B: *14 vel 10.* 27. HO: *nihil est;* ib. H: *mihi* om. 30. H: *prius iniustus similiter.* 31. C: *et Scarioth.* 31. 32. I: *vro tempore* om. 32. B: *quod eadem;* ib. H: *prius.*

2. Matth. XXII, 37. 14. Ep. Iudae XI.

duplex brachium, suam originem et divisionem sicut ecclesia predestinatorum.

Objected, that a man who has money has full power to increase it for his own good just as merchants do.

Sed contra ista dicta primo instatur per hoc quod verus et plenus dominus pecunie habet plenam potestatem ad augendum pecuniam ad sui comodum; mercatori ergo licet de propria pecunia facere crementum, sicut natura facit de genere vivencium, potissime cum Petrus mercator potens per annum cum centum libris per merchandiam duplicare pecuniam videtur facere misericordiam cum Paulo cui feneratur per annum tantam pecuniam, recipiendo insuper excrescenciam, solvendo decem libras. Et coloratur hec misericors iusticia per hoc quod Paulus in casu ex illo fenore acquirit centuplum et fit potens pro suo perpetuo.

Hic dicitur quod assumptum est verum, sicut proposicio signat, sed ex toto non sequitur quod licitum sit humanitus usurare.

Replied, that God imposes conditions on the use of temporal goods which the usurer transgresses.

Pro quo notandum primo quod Deus est infinitum plenior dominus temporalium quam pure homo. Ideo oportet quod apponat condicionem usus temporalium que homini gratis donat; usus autem condicionatur quod vergat ad honorem Dei et commodum usurarii, cui condicioni quilibet naturaliter consentiret. Usurarius autem fenerando contra Dei preceptum non agit ad honorem sui sed ad contemptum; cum bonum commendavit sibi ad dispensandum iuxta illud I Corinth. IV, 1: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores ministeriorum Dei.* Illud, inquam, bonum proditorie vendit, nitens frustrare honorem Domini multis modis. Deus enim precepit Luce VI, 35: *Mutuum date nihil inde sperantes.* Secundo nititur vendere tempus contra ordinacionem Dei volentis ipsum eque plene communicari cuilibet. Tercio innuit perversionem ordinis nature, ut

The usurer sells time contrary to God's ordinance.

3. AHLMNO: *ista* om.; ib. BC: *prius dicta;* ib. BDN: *primo* om. K: *primo instatur primo;* ib. I: *intestatur.* 5. AN: *augendam.* 6. BC: *autem licet.* 7. I: *potissimum.* 8. I: *potest.* 9. I: *mercacionem.* O: *mercanciam;* ib. I: *et facere.* 10. H: *qui feneratur.* 12. BC: *solomodo decem;* ib. B: *coloretur.* 13. A: *ex isto.* 14. I: *et sit.* 15, 16. ACDHKMO: *proposicio secunda.* B: *proximo secunda.* 16. G: *secunda signat.* 19. H: *purus homo.* 20. LN: *quod componat.* 21. A: *condonatur.* 21, 22. I: *condicionalis est, quod regat.* 22. E: *urgeat.* 24. I: *murmurando contra.* 25, 26. E: *non facit ad honorem Dei sui.* 25. N: *Dei sui;* ib. B: *conceptum;* ib. A: *commendatum sit.* K: *commendatum sibi.* E: *commendatur.* L: *commendatum.* NO: *commedat.* 26. B: *illud* om.; ib. H: *Sic vos.* 27. I: *existimemus.* 28. L: *Illud enim bonum.* 30. N: *Dei;* ib. BKN: *precipit;* ib. I: *Luce X;* L: *dare mutuum.* O: *mutum.* 31. I: *desperantes.* 32, 33. L: *communicare pluribus vel cuilibet.* 33. E: *Tercio minuit.*

res artificialis iuvat operans, ut res pariens, multiplicans et operans per naturam. Usurarius ergo non ad honorem Dei dyabolo servit continue, cum pro qualibet parte temporis sue usure blaspheme ipsa abutitur.

The usurer acts to his own extreme detriment.

Secundo notandum quod usurarius stulte usurat ad maximum eius dampnum; bonum autem quod videtur habere est terrestris ponderosi possessio vel eius larga et voluptuosa expensio. Primum est ad pondus anime que sub pena dampnacionis precipue celestibus debet intendere. Et quoad secundum, patet quod quicquid preter necessarium divino ministerio in temporalibus quis expenderit est culpabiliter consumptum ad anime detrimentum; ideo ut dicit Parisiensis in tractatu suo de usura, *tales sunt bestie in pastura dyaboli, ut dampnabilius occidantur ad eius victimam*, ad quod allegat illud Ieremie XII, 3: *Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sic comparantur sanguisuge* que sanguinem putridum usque ad corrupcionem corporis sui sugit, ut dicitur Prov. XXX, 15. Vel ergo oportet negare fidem quod anima et bona spiritualia sunt bonis corporalibus magis prestancia vel quod usurarius sicut et omnis peccator facit sibi ipsi stulte incommodum.

Guilelmus Peraldus against usury.

Further arguments against usury.

Unde tercio notandum quod non est color: Si quis facit bonum alteri quod tunc facit hoc licite vel bene moraliter, ut omnes martirizantes sanctos male faciunt eis bonum. Ideo cum Petrus mercator habet bonum sibi creditum ad formam benefaciendi proximo, vel servet formam illam vel omittat ministrare ad dampnabilem proximi iniuriam. Patet quidem ex supradictis quod subdens est dampnabilis propter hoc quod consumit

1. ABCD: *vivat.* I: *iuvat* (?) *operans et operans per naturam.* KLM: *iuvat operans ut respiciens.* G: *iuvat ut respiciens per* . . . (*operans* extinct.). 3. ACD: *sed dyabolo.* 6. I: *bonum nunc.* 7. EGILMNO: *passio vel.* 8. BC: *aut voluptuosa.* 9. G: *precipue* extinct. in marg. correxit *perpetue.* 10. A: *attendere;* ib. GIKO: *quod* om.; ib. K: *quidquam.* 11. H: *propter.* 12. B: *expenderet.* 13. I: *Parisensis;* ib. AD: *in* om. 14. I: *in pascua dyaboli.* 15. D: *allegorizat.* 16. M: *Congregaciones;* ib. B: *eos* om.; ib. I: *greges.* 17. B: *comparatur;* ib. B: *qui.* 18. A: *correpcionem;* ib. B: *dicitur* om. 19. EILNO: *Vel igitur.* 20. B: *et* om.; ib. G: *bona sint.* 21. BC: *omnis usurarius;* ib. EGIMNO: *sicut* om. 22. GIM: *stulte* om. N in marg. add. 24. A: *quod tunc* om. BCDGO: *quod* om. N add.; ib. EGINO: *hoc* om.; ib. GIMN: *vel bonum.* 25. GKN: *unde omnes;* ib. C: *incarcerantes sanctos;* ib. B: *fecerunt.* 26. I: *eius bonum;* ib. G: *cum Ieorgius.* In marg.: *Petrus.* 28. GKLMN: *amittat.* 29. GIKLMNO: *proximi sui;* ib. A: *Constat quidem;* ib. N: *quidem* om.: ib. A: *ex supradictis* om. 30. AD: *subdolus.* EHO: *subdominus.*

13. Parisiensis, i. e. Guilelmi Peraldi Summa Virtutum ac Vitiorum tom. II, p. 62. De sex stulticiis usurariorum.

bona sua ad nutricionem hostium de regno contrario, cum solus Deus sit sic dominus; quod si quomodocumque velit dominabile suum consumere, tunc et licet; non ergo licet Petro fenerari cum Paulo, eciam pro beatitudine adquirenda, multo magis non pro querendis humanitus mundanis diviciis, quia ille inferunt sepe utrique parti dispendium. Et per hoc patet solucio ad secundum argumentum quo arguitur quod debemus quantum sufficimus sequi Deum, qui non dat homini pecuniam vel quicquam aliud nisi quod exigit a suo commodatario cum usura, ut patet Luce XIX de talento; licet ergo homini usurare. Patet quod spiritualis usura est condicionis opposite ad condicionem usure corporalis prohibite. Deus autem tanquam pius pater exigit prestiti incrementum, non ad sui commodum sed honorem, et omnino ad commodum prestarii et communem utilitatem ecclesie; et hinc de lege nature docuit solem lumen suum diffundere, ignem et omne agens naturale formam suam communicare. Ymmo aer naturaliter servat plenum, aqua in suo fluxu implet apporiatum, sola terra cum terrestribus a sui dominio deficit ab hac lege. Deus ergo summe communicativus odit feneracionem proprietariam et diligit feneracionem communicativam, cum pecunia ad mensam tractata a multis fidelibus spiritualiter magis crescit.

Spiritual usury in the parable of the talents is entirely different from worldly usury.

Unde talis fenerator vocatur *servus domini fidelis,* quem postea *constituet super multa.* Sed alium vocat Christus latronem Luce XIX, 46, quando mensas et es nummulariorum subvertit, statim subiungitur: *Vos autem fecistis domum meam speluncam latronum.* Magna ergo stulticia videtur dimittere istam usuram tam honora-

The spiritual usurer is called the Lord's faithful servant.

1. B: *sua* om. 1 2. B: *contrario — Deus* om. 2. I: *sicut sit;* ib. A: *et si.* 2, 3. A: *quandocumque.* 3. G: *velit* om.; ib. B: *dominus dampnabile.* N: *dampnabile suum.* 4. G: *Ieorgio.* In marg.: *Petro;* ib. G: *cum Vachkone.* Superscr.: *Paulo.* 5. BLN: *pro adquirendis.* 6. K: *inferant.* 7. IL: *Et* om. 8. ABCD: *secundam arguciam qua.* 9. EI: *dominum.* 10. BHIKO: *vel quidquid;* ib. H: *quod expedit et exigit.* 11. I: *commendario.* KN: *commodario.* 12. B: *licet autem.* C: *autem habet;* ib. I: *Et patet.* 13. IK: *carnalis.* 14. A: *pius* om.; ib. I: *prestitum.* 15. EGHIKLMNO: *crementum.* 17. FGMN: *decuit.* 17, 18. H: *limitem suum.* 19. EGIKM: *suam* om.; ib. I: *aere naturaliter sercat* (sic). B: *aer* om. 20. K: *suo cursu.* 21. K: *domino.* 22. I: *communicancius.* C: *communicatiri.* 22, 23. C: *propriam.* I: *proprietariam — feneracionem* om. 24. MN: *pecuniam.* 24, 25. BC: *multis spiritualibus.* 26, 27. AD: *quem propterea.* 27. ACD: *constituit.* 28. B: *latronem* om.; ib. K: *Luce* om; ib. EG: *Iohannis XIX;* ib. B: *quando latronem.* 29. I: *evertit;* ib. G: *subiungit.* 30, 31. M: *latronum aggregatur stulticia.* 30. BEGHNO: *Magna igitur.* I: *Magna enim.*

26. Matth. XXV, 21, 23.

bilem, tam utilem et tam levem, et intendere usure tam dampnose, tam difficili et infami. Unde demum, quando foret maxime necessarium habere sapienciam, subiectum suum infatuat, cum in articulo mortis affectum dolose inviscat. Et de illo potest verificari illud Ieremie XVII, 11: *Et in novissimo suo erit insipiens;* talem enim facit fatuositas terrestris in fine maniacum. Per hoc patet via solvendi obiectum tercium, quo arguitur omnem viantem necessario fenerari, cum omnis commutacio sit feneracio. Videtur autem mihi quod verum assumitur, extendendo equivocacionem vel analogiam fenoris ad spiritualem et temporalem usuram. Unde predestinatus continue merendo operatur cum donis vel accomodatis Domini ad usuram, cum in quantum meretur facit excrescenciam commodati. Sed ut dictum est, Deus prevenit, cum graciose faciens idem et non ad proprietatem sui commodi sed ad utilitatem communem accomodatarii et tocius ecclesie facit illud. Cum prescito autem videtur Deum fenerari continue, cum exigit ab eo penam eternam pro peccato temporali. Et de illa usura intelligunt quidam illud Psalmi LXXI, 14: *Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum;* hoc est, Christus meretur suis, ne sic incidant in usuras; sed Deus non approbat quod quis peccet sic obligans se ad penam, quia tunc (videtur mihi) foret in Deo usura culpabilis.

Of temporal usury.

Its different sorts.

Usura autem temporalis quedam est expressa et quedam implicita, que infinitis modis potest fieri, quia quandocumque ultra sortem vel valorem prestiti aut venditi accipitur quocumque colore quicquam a commodatario; ut accomodans pecuniam ad tempus et supra sortem recipiens, quantumcumque palliate, cibum,

4. I: *infamat.* 5, 6. K: *Ier. VII.* 7. H: *famositas;* ib. AI: *in fine* om.; *maniacum.* GILMN: *inanimatum;* ib. EI: *Et per hoc.* KL: *Et per hec.* 9. I: *omnis communitas.* 11. O: *analolam* (sic). 13. EGLN: *cum datis vel accomodatis;* ib. B: *domodatis.* CD: *commodatis.* 14. G: *Deo ad usuram.* 15. A: *commodanti.* ELN: *accomodati;* ib. N: *est* om.; ib. I: *Deus* om. ABDHKNO: *Deus et.* EL: *Deus eciam.* 16. K: *preveniet;* ib. N: *cum* om.; ib. EG: *faciendo.* 17. BCDGN: *sui* om.; ib. A: *communem sui.* 17, 18. H: *accomodata.* 18. ILMN: *facit idem;* ib. GN: *Et cum.* 19. EGIKLN: *dominum.* O: *dominus.* 20. GM: *a Deo eternam.* N: *ex eo.* 21. GN: *intendunt quidam:* ib. ACD: *quidem;* ib. C: *Psalmi 17.* 22. D: *et* om. 23. B: *ne sic ut.* 24. A: *ad patrem.* 25. H: *quod foret;* ib. I: *fore in Deum usuram culpabilis.* 26. K: *et* om. 26, 27. GN: *et quedam est* G:) *et quedam est.* 27. A: *quia* om. 29. G: *accipit:* ib. I: *quodcunque.* 29, 30. B: *commutario.* GKLMN: *acomodatorie.* 31. B: *receptam.* C: *recipis;* ib. I: *palliata alium laborem.*

26. Peraldus, De duabus speciebus usurarum l. c. II, p. 65.

laborem vel aliud beneficium temporale intentum pro mutuo. Quamvis enim liceat benefacere benefacienti, tamen intencio talis extinguit meritum, cum intendens recipit mercedem in retribucione temporali, vel saltem in illa cupida intencione, cum retribucionem spiritualem in merito debet benefactor a benefacto intendere; nec solum in pecunia sed in quolibet equivalenter usura committitur, ut ostendit Parisiensis in duodecim exemplis. *Primo,* inquit, *fit usura circa pignora vel obsides quinque modis; primo, cum granarius colligit fructus eius ultra sortem; secundo cum habet usum pignoris ut vestimenti vel redditus; tercio cum facit iumentum inpignoratum laborare ultra vires; quarto cum usurarius vivit de expensis obsidis; et quinto quando propter dilacionem obsidum repetitur unum novum.*

Twelve examples by Guilelmus Peraldus of different kinds of usury.

Secundum genus usure palliate committi potest tripliciter; primo quando usurarius emit rem precio minori quam valeat, sic quod venditor eam rehabere possit pro eodem precio quandocumque voluerit, secundo quando emptor emit rem carius quam valeat pro dilacione precii; et tercio quando bladum vel aliud emitur minori precio quam valeat propter pecuniam datam pre manibus.

Tercium genus usure est, cum cecatur mutuans per obligacionem, ut stet communi consuetudini mutuantis, et post illam obligacionem exigitur ex mala consuetudine aliquid equivalens pecunie.

Quartum genus est, cum accomodatur pecunia ad mercandum, sic quod accomodans sit particeps lucri; ad quod genus reducitur usura qua homo tradit animalia lucrativa alteri, sic quod non moriantur sibi sed sit particeps lucri.

Quinta species est, cum nomine pene palliat quod post diem dilata solucio duplicetur vel perdat terram perpetuo vel aliud huiusmodi.

4. I: *recepit;* ib. I: *retribucionem temporali.* 5. *cupida.* G corr.: *tepida.* 6. I: *a* om.; ib. CDGK: *a beneficio.* 7. K: *pecuniam;* ib. K: *qualibet;* ib. I: *equivalentem.* 8. IKM: *ut ait;* ib. B: *in* om. 9. M: *Prima.* 10. EGIKLMN: *tollit fructus.* 10, 11. *frustra sortem.* 11. EGLMN: *vel vestimenti.* 13. KMN: *laboris.* I: *labore ultra virtes* (sic). 14. BH: *obsidum.* C: *obsidium;* ib. ACD: *dilacionum.* G: *dileccionem obsidis.* 16. G: *Quintum genus.* N correxit. 17. GIL: *rem pro.* HK: *rem maiori quam;* ib. NO: *precio* om. 18. H: *valet;* ib. HIK: *rehabere non;* ib. EIKLMO: *posset.* 20. G: *pro dileccione;* ib. A: *premii.* 21. IK: *vel aliquid.* 22. ABCDEHLM: *valet;* ib. I: *propter* om.; ib. EL: *sibi datam.* 23. GN: *quando cecatur.* 26 CN: *aliud.* 27, 28. I: *ad mercandum* om. 28. I: *accomodant.* 28—30. M: *ad quod — lucri* om. 30. N: *altera.* 31. K: *palliata.* 32. ABD: *delata.* EHIK: *dilatam.* GINO: *dilatam solucionem;* ib. N: *duplicet;* ib. G: *perpetue.*

8. Ibidem. 23. Loosely quoted.

Sexta species est, cum gracia lucri accomodantis transfertur commutacio vel ab una persona vel re commutabili in aliam; ut usurarius non dicit se habere pecuniam sed alia venalia amici. Quibus venditis pecuniam procuraret, ut vinum vel alia mercimonia sua dicit esse amici; et per medias personas facit egentem ultra valorem ipsa emere, et obligacione secura facta de precio mutuat pecuniam per mediam personam, dicens quod non fit sibi iniuria, cum gratis consenciat, et sic de innumerabilibus modis aliis. Primo ergo tollitur hec ultima evidencia per hoc quod sic nullus temptator iniuriaretur seducto, cum gratis consenciat. Omnis igitur usura videtur fundari in iniuria, negando opera misericordie commutanti; et sic omnis fraudans in commutacionibus fratrem suum videtur usuram committere, quia capit iniuste excrescenciam super verum valorem propter horam qua habent occupacionem vel usum mutuati. In nulla enim vendicione est usura nisi propter iniuriam; quando ergo illa comitatur vendicionem, usura committitur; cum tanta sit fraus atque impietas in fraudando proximum quoad iusticiam, sicut fraudando ipsum quoad tempus; ymmo omnis sic fraudans dicit implicite quod iniuriatus dabit sibi tantum propter temporis maliciam, cum quelibet creatura dicit implicite quod talis commutacio non durabit nisi usque ad diem iudicii; et superhabundans expetit ab iniuriato, quando petit consensum ad suam iniuriam et sic penam.

Every usury is based on injustice to the borrower by denying him the works of compassion.

Si ergo vendens iniuste cum hoc quod est equitatis vendicat vendere iusticiam, sicut usurarius ultra equitatem vendicat vendere tempus inclusum in iusticia, videtur quod in omni commutacione iniusta committitur usura. Omnis eciam vivens iniuste emit culpabiliter a Deo penam diuturniorem pro sua iniusticia quam est delectacio quam inde solvit. Ideo cum fit usuracio cum Deo in bonum,

1. I: *species lucrum.* K: *species lucri.* 2 ABCD: *vel* om. before *ab una;* ib. I: *commutali.* G: *recommutabili re.* 4. GN: *quibus vendit.* 7. I: *facta securius* FLMNO: *secure;* ib. I: *mutuatur.* H: *at* (= [*mutu*]*at*). 8. N: *fiat.* 9. I: *consenciant.* 10. I: *colligitur.* 12. AD: *ergo.* 13. G: *denegando;* ib. E: *commutandi.* 15, 16. EGHIKLMNO: *super excrescenciam super rerum valorem.* 16, 17. EGLN: *qua habuit excusacionem.* 16. M: *habuit.* 17. I: *usum mutuandi.* H: *mutuanti.* 18. GMN: *igitur;* ib. G: *committetur.* NO: *concomitatur.* 18, 19. H: *comittatur vendicioni.* K: *ergo concomitatur vendicionem.* LM: *concomitatur vendicioni.* 19. B: *vendicione.* 23. N: *creacio.* 24. ACD: *usque* om. 26. C: *quia petit.* D: *quod petit.* 27. GHM: *videns.* N correxit; ib. M: *quod sit.* 29. I: *ideo videtur.* 30. I: *quod* om.; ib. IL: *mutacione.* GM: *in omnibus mutacione.* N correxit. 31. I: *Omnis eciam omnes;* ib. GM: *eciam emens.* 33. BHLN: *cum sit;* ib. F: *sic usuracio.*

videtur quod omnis iniustus committit cum Deo usuram culpabilem; ymmo cum ipso dyabolo, cum usurans sepe contrahit cum falso occupatore cum precio quod false occupat. Non enim in quolibet exemplo committitur usura nisi assit iniusticia; nec oportet si altera pars contrahencium committit usuram quod tunc utraque, quia tunc Deus foret culpabilis ex usura, sicut apostoli et alii ementes victualia a regratariis vendentibus tempus tencionis victualium ultra iusticiam precii. Ymmo omnis mercator vendens ultra iustum lucrum merces quas occupat tanquam usurarius vendit tempus, et signum evidens usure mercancium est repentina eorum ditacio, cum non debetur eis iuste ex suo commercio nisi necessarium ad sufferendum Dei servicium in suo ministerio. Quando autem utraque pars contrahencium culpabiliter feneratur, et quando tantum altera et quomodo mercari sit licitum, exspectat sentenciam plus diffusam.

Sudden riches are a sign of usury in the merchant.

Ex istis dictis colligitur quod furtum sacerdotum sit plus ecclesie infectivum; in qua materia sufficit pro nunc tres species succincte transcurrere. Et prima est simonia que est eo furtum periculosius quo sceleracius emitur res sacra detestante Domino, et plus proditorie a servo qui debuit esse Deo fidelior; sic quod tam subiectum quam materia quorum utrumque debet esse excellenter sanctum aggravat hoc peccatum; et tercium quod aggravat est iniuriacio bonorum pauperum fraudando eos a bonis necessariis cum quibus mercatur simoniacus sine emenda racionis. Periculosum, inquam, est in bonis tam sacris, tam pie largitis, tam obligatum ad suffragia egenorum tam prodigaliter eos opprimere;

Threefold classification of spiritual theft: 1. Simony;

1. B: *in Deo.* 2. K: *culpabile.* 3. E: *cum peccato quod;* ib. I: *quod specie.* 4. ABCD: *exemplo iam posito.* 5. L: *oportet* om.; ib. M: *ut patet si altera.* 6. ABCDEHKLM: *quod* om. 7. A: *ex usura similiter.* 8. H: *regnatoribus.* K: *regnatariis.* 8, 9. GN: *vendentibus tempore empcionis victualium.* 9. M: *retencionis.* 10. L: *reddens.* 12. I: *repetentiva.* 13. I: *cum nec.* EGLM: *cum nec dentur.* 15. I: *utraque* om. 16. A: *et quando tamen altera.* I: *et altera quando.* E: *et quo.* 19. G: *Ex istis intelligitur.* H: *tollitur;* ib. BCDEHIKLMO: *istis* om. 19, 20. GMN: *est plus.* 21. GIMO: *species* om.; ib. E: *tres succincte transcurrere conclusiones. Prima;* ib. M: *distincte;* ib. G: *et previ›.* 22. B: *quo sceleracius* om. 23. I: *emittitur.* 28. A: *mercator.* 29. ABCDEGHLO: *sine evidencia.* N correxit. 30. I: *in* om.; ib. G: *tam sacris* om. I: *eam sacris;* ib. GNO: *quam pie largitis;* ib. G: *tam obligantis;* ib. *obligatum.* A superscr.: *id est sacerdotem.* 30—31: I: *tam obligatum — egenorum* om.

19. Cf. Peraldum l. c. p. 64: Usurarius latro, proditor, homicida etc. . . .

ymmo vitam eorum coartare iuxta modum loquendi Sapientis Eccli XXXIV, 25: *Panis egencium vita pauperum est; qui defraudat illum homo sanguinis est.* Et ad illum sensum videtur loqui Psalmus LXXVIII, 7, dum dicitur: *Quia comederunt Iacob et locum eius desolaverunt.* Turpissimum, inquam, est quod illi qui forent procuratores pauperum Christum confitencium perversi sunt in atrocissimos proditores. Ex hinc enim Christus et sui apostoli voluerunt esse summe pauperes, ut vel sic eorum vicarii ab exemplari vite et operis suorum patronorum exemplum et memoriam sibi assumerent ad relevamen pauperum diligencius procurandum. Nec oportet immorari ad declarandum quod simonia sit furtum vel inseparabiliter ipsum concomitans sicut ad omnem commutacionem iniustam usura consequitur; cum ex descripcione furti et auctoritate scripture manifeste sequitur quod omnes simoniaci sunt fures et ceteris graviores. Quomodo autem omnes simoniaci sunt heretici, est alibi longus sermo.

Christ and the Apostles were willing to be very poor in order to give an example to those who represent them on earth.

Secunda species furti est exaccio vel extorsio cleri fuco sanctitatis et iusticie palliata; et in isto furto laborant spirituales prepositi a summo sacerdote usque ad infimum curatum, plus furto quam spirituali ministerio intendentes; ut papa propter collacionem beneficii ecclesiastici vendicat tanquam eius dominus primos fructus preter cotidianas scopaciones quibus ab illa curia spoliatur ecclesia. Color autem unus est quod papa dominatur omnibus bonis ecclesie; ideo licet sibi capere de suis quantumcumque voluerit. Sed iste fucus deficit in materia et in forma; *in materia* quia non potest vendicare dominium nisi evangelicum, ut quilibet existens in caritate super bonis ecclesie. Procuracionem autem et ministracionem habet super alios, sed in nullo gradu secularem dominacionem, ut hic ex fide supponitur. Sed de seculari domino videtur coloracius, cum ipse

2. Extortions by the clergy under the mask of holiness and justice.

Such misdeeds are committed by all from the Pope down to the humblest curate.

The Pope claims first-fruits alleging that he is lord over all the goods of the Church, and may take what he will. Replied, that his lordship is spiritual only.

1. B: *rita eorum:* ib. *coartare.* C above: *corrodere;* ib. M: *usque modum.* 2. Codd.: *Eccli XXXIII;* ib. ACD: *pauperis.* 3. ACD: *istum.* 4. AC: *videtur heu;* ib. EGIM: *LXXIX.* K: *Psalmista LXXVIII cum.* 5. EL: *Quod.* 6. I: *foret.* 10. ILN: *ad exemplari;* ib. EL: *et operibus;* ib. B: *proximorum.* 11. I: *sibi* om. 13. ABCD: *quin simonia;* ib. C: *furtum et.* 14. A: *committans;* ib. ABCD: *sicut et;* ib. B: *iniusta.* 16 GHIKMNO: *manifestum est.* 17. HKO: *fures eciam.* 19, 20. A: *ficcio . . . iusticia.* 20. B: *et illo furto.* 22. I: *et plus.* KM: *eciam plus.* GNO: *eciam furto plus.* 26. ABCD: *dominabitur.* 34. IKNO: *Si de;* ib. C: *dominio.* K: *dominio domino.*

18. De Simonia p. 4.

The temporal lord rules over the temporal things in his dominion.

The procurator of the Pope ought therefore to justify his claims before the King's council.

dominatur omnibus temporalibus regni sui, quod licet sibi capere de suis temporalibus, quantumcumque voluerit. Procurator ergo pape rectificaret suam conclusionem coram regis consilio, qui debet valde efficaciter tales extorsiones dirimere; sed revera de rege vel quocumque citra Christum non sequitur: ipse dominatur hiis temporalibus, ergo licet sibi consumere ipsa, quomodocumque voluerit; quia cum sit natura peccabilis habens supra se capitalem dominum, oportet quod observet in expendendo sua temporalia legem capitalis domini ad augmentum et commodum regni sui, ut patet ex lege humana. Rex autem est in temporalibus supra papam, cui committit suas elemosinas ad dispensandum non ad dominandum; ideo quoad istud oportet papam superiorem in terris cognoscere, licet in spiritualibus antecellat. Excommunicaciones autem quas fulminat ad terrendum laicos sicut tota ista materia sunt alibi denudanda.

In temporalities the King is above the Pope.

Alleged that by the law of nature subjects are bound to keep those who are over them and therefore that Christendom must keep the Pope in temporal things.

Replied, that this does not give him the right to collect first-fruits by force. He should imitate the poverty of Christ.

Secundus fucus coloracior est iste: De lege nature et scripture subditi tenentur iuvare in necessitatibus suos prepositos; oportet ergo totum christianismum iuvare papam in temporalibus. Patet quod concessa conclusio non infert quod licet pape vi sic colligere primos fructus sed manifeste innuitur quod debet pure in necessitate habere talia titulo vendicabilitatis vel elemosine sicut Paulus, et tunc oportet indigenciam suam ex scriptura sacra et facto esse edoctam et a populo acceptam; quod videtur modo mirabile, cum debet vivere vitam summe

1—2. I: *regni — temporalibus* om. 2. N: *secularibus.* 3. GIKLNO: *autem pape;* ib. ACDHLMN: *consequenciam.* B: *consciensiam.* Rectius (ut videtur) *causam.* 4. ABCDGLMNO: *velle efficaciter.* 5. I: *decimare;* ib. EGILMN: *si vero de rege;* ib. K: *de quocunque.* 9. K: *capitale dominium.* 9, 10. I: *in pendendo.* 10. A: *secundum legem.* 11. EGILMO: *in lege.* 13. IM: *et non.* GN: *et non quoad.* 15. A: *licet autem;* ib. C: *temporalibus.* 16. A in marg.: *In tractatu De Excommunicacione.* See Lost Works of John Wyclif No. 30 Shirley A Catalogue p. 51, but it is probably a part of an other work of J. W. 17. ACD: *illa;* ib. ABCD: *alibi denutata.* 18. I: *Tercius fucus;* ib. A: *sive color.* BC: *colorum.* G: *fucus color.* N correxit. M: *coloracior* om.; ib. B: *est ille.* 19. B: *in suis.* 20, 21. G: *mutare papam.* 21. GIKLMO: *Et patet.* 22. I: *qui licet;* ib. G: *vi similiter.* L: *verisimiliter sic.* 23. EGN: *debet principaliter.* 24. ABCDHK: *titulo benediccionis.* ELN: *benedicentis elemosine.* O: *benedicentis vel.* 26. GHIKLMN: *ex factis;* ib. K: *edocta;* ib. G: *acceptatam.* N correxit. 27. K: *mihi mirabile.* N correxit; ib. ELN: *vita.*

3. Ad Arnoldum Garnerium pertinet collectorem domini papae Gregorii XI. Cf. Lechler, Johann von Wiclif I, 341/2; II, 575—579. Rymer Foedera III, 2 f. 933. 18. Cf. De Civili Dominio I, 274—285 et saepius passim. Opp. Minora 87. Pol. Works 130, 349, 681. Serm. I, 237/8; II, 183/4, 312—314; III, 148, 159—161, 209—211; IV, 133, 346. 22. Cf. De Simonia p. 55 et seqq.

The collection of first-fruits is manifestly a sale, for it is the transfer of money in return for preferment.

pauperem instar Christi, et preter excoriaciones ecclesie suscepit in elemosinam maiorem partem imperii. Sed revera vita regulis scripture contraria contra se ipsam militans est maxime sumptuosa; est, inquam, talium fructuum colleccio manifesta vendicio quia pecunie pro prefeccione translacio. Non enim fingenda est causa quare papa plus accipit primos fructus a promoto suo quam alio, nisi quia sibi contulit beneficium ecclesie quod sic taxat; ymmo scrutando preminenciam causarum quoad iusticiam videtur istam esse causam precipuam. Elemosina ergo foret iudicare simoniacum talem freneticum obedienter et legitime sibi in hiis adversando.

The extortions of the inferior clergy are complained of by the world.

Quantum ad extorsiones factas per inferiores pontifices, archidiaconos et eorum ministros clamat mundus, quomodo multatur tam clerus quam laicus subiectus mille meandris, extorquendo ab eis pecunias, simulando mendaciter correpcionem subiecti de luxuria et aliis inobedienciis, cum curatus debet salutem anime filii sui intendere, eo quo sibi regimen anime sit commissum.

The clergy, who are rulers of souls, rule more harshly than temporal lords and are greater extortioners.

Sed regimen anime subiecti stat in predicacione secundum regulas scripture. Cuius medicine dicti tortores licet ex legibus suis predicare debeant, sunt ignari; ymmo ipsam deserentes ut laici intendunt amerciamentis gravioribus quam domini temporales; extorquere namque pecuniam sciret laicus eque moderate ut clericus in casu quo sit peccati occasio, ideo illa multacio infundabiliter ficta non pertinet prelato vel clerico.

The curate is as physician of the soul.

Item, curatus intendens saluti anime subiecti ut medicus debet medicinas approbaciores, leniores et sanaciores

1. ELN: *paupere;* ib. I: *excommunicacionem ecclesie.* EGKMNO: *excoriacionem.* 2. GN: *suscipit.* 3. C: *regularis.* B: *religionis regule;* ib. K: *scripture sacre;* ib. AGHIO: *ipsum.* 4. IL: *presumptuosa;* ib. I: *in qua talium.* 5. M: *redicio.* 5, 6. I: *pre prefeccione.* M: *pro perfeccione.* 6. B: *perfecte.* 9. EGL: *quem sic taxat;* ib. M: *sibi taxat;* ib. N: *eminenciam.* 10. I: *istam* om. EKLMNO: *illam.* 11. G: *Gloria ergo foret iuvare;* ib. Codd. excepto I: *iuvare simoniacum.* I: *minuere simoniacum.* Correxi e textu Johannis Wyclif in cap. VI De Simonia, p. 79, l. 27. 12. ABCDMNO: *sibi in hiis* om. G in marg. addit. 14. EGKLNO: *archidiaconales.* 14, 15. CM: *quomodo militatur.* 16. *meandris.* E in marg. id est: *circum volantibus mendaciis.* 18. GI: *sui* om. 19. ABCD: *est commissum.* 21. C: *Cuiusmodi.* 21—23. I: *licet — deserentes* om. 21, 22. AD: *in legibus.* 23. A: *avaricialiter gravioribus.* D: *amerciatis.* O: *tot laicalibus.* 26. I: *enim illa;* ib. M: *infundanter;* ib. B: *facta.* 27. D: *vel clericis.* CGMO: *ut clericus.* 28. KL: *prelatus curatus;* ib. GN: *salutem.* 29. ABCD: *appropriaciores.*

2. Alludit autor Constituto Constantini. 13. De Simonia p. 78 seqq.

apponere; sed huiusmodi sunt predicacio et alie partes penitencie peccato suo directe contrarie, ergo lucro proprio dimisso debet cum illis medicinis approbatis pacientes curare.

He ought to apply appropriate remedies, e. g. preaching and penance.

Item, nullus infirmus et specialiter peccator debet recipere medicinam ab homine nisi gratis; sed non licet clerico imponere penam pecuniariam nisi sub colore medicine, ergo subiectus non debet sic solvere pecuniam nisi gratis. Quamvis autem peccatores sint cogendi ad bonum, hoc tamen erit per officium laicale; non enim cogendi sunt confiteri peccata, cum ad sacerdotem venire poterunt cuncta crimina simulando, cum ergo non amoveretur peccatum causa morbi nisi contricione et confessione precedentibus, videtur quod non pertinet ad eos ipsis postpositis apponere medicinam.

The priest is not allowed to impose money penalties.

Item, si talis prepositus debet sic medicinam apponere, hoc debet secundum artem propriam, curatum lubricum post correpcionem triplicem suspendendo et privando finaliter, ut docetur Matthei XVIII, 17, et exprimitur tercio Decretalium de Cohabitacione clericorum et mulierum, si hoc omittit tanquam negligens vel ignarus, ideo debet ab egroto abnui tanquam iners vel ethnicus; nemo enim est excommunicabilior tali medico; ideo cogere ut accipiatur medicina ab ipso qui est tam negligens salutis proprie foret nimis detestanda extorsio. Hoc enim non fit in sanacione corporali, multo magis in spirituali que debet esse liberior, quomodo ergo adirem medicum pro salute quem scio nec sacramentum apponere nec habere graciam ad sanandum? Revera non iurisdiccio sed falsa iurisficcio istud cogit.

The prelate should act according to the rules laid down in Matth. 18, 17

3 1. BC: *opponere;* ib. BI: *modi* om.; ib. HN: *eciam alie.* 3. C: *appropriatis.* M: *approbare.* G correxit. 4. BC: *pacienter.* 5. ABDI: *peccato.* 6. BELNO: *accipere;* ib. MN: *ab homine* om.; ib. N: *nisi* om. 7. GINO: *clero;* ib. B: *pecuniaria.* M: *pecuniarum.* G correxit. N: *pecunialem.* 9. C: *Quando autem.* N: *Nam quamvis;* ib. EIKLMN: *sunt.* 10. B: *sit per.* N: *est per.* 11. M: *venerint.* 11, 12. GN: *venerint vel venire potuerint.* 12. O: *poterint;* ib. B: *multa crimina.* 13. GHILM: *amoveret;* ib. M: *peccata.* 16. I: *si talibus postpositis.* 17. EHIKLMNO: *hoc oportet.* 19. I: *et dicitur.* KNO: *ut dicitur;* ib. I: *et premitur.* N: *exponitur.* 20. B: *de colacione;* ib. A: *clerici et mulieris;* ib. B: *et monacarum;* ib. CEGILMNO: *et mulierum* om. 20, 21. ABCD: *sed hoc.* 21. ACD: *ergo debet.* EHLMO: *igitur debet.* 21—22. B: *ideo — tamquam* om. 22. *abnui.* EGHKLMN: *abimi tamquam mors.* O: *tamquam mors* (sic); ib. BD: *ethnicus elongari.* 23. A: *excommunicacior.* B: *excommunicorum.* E *execracior* corr. in marg.: *excommunicabilior.* GHL: *exercacior* (?). K: *est exercitator.* O: *exercitacior;* ib. B: *congrue ut.* 24, 25. BD: *sanitatis proprie.* 25. N: *Hec enim.* 27. B: *omne liberior;* ib. GMN: *adire.* 29, 30. D: *falsa iurisdiccio.*

20. Decret. Greg. Lib. III, tit. II, cap. VI.

The priest ought not to impose punishment beyond due penance,

Item, *Deus non bis punit in id ipsum,* ut dicitur Ieremie et Naum I, sed talis multatus punitus est a suo confessore pro crimine, cum post contricionem penitenciam condignam iniunxerat; que iam completur ex sibi dubio; ergo non debet affliccionem in isto superaddere, ne forte offendat in limites pene Dei. Nec valet fingere quod confessor debet penitenciam talem excipere, nec plene absolvit sed preparat ad solvendum, quia ante talem adinvencionem fuit plenitudo absolucionis; et extorquens pecunias in maiori parte est laicus. Ymmo cum absolucio sicut et mortalis remissio partiri non poterit, sic asserens faceret infideliter plurimos desperare. Nec valet secundo dicere quod talis pecunie solucio est medicina conservativa sanitatis inducte et non peccati purgativa. Sed unde rogo auctoritas ad sic multandum innoxios pro conservacione sanitatis, quin per idem liceret preservative punire insontes ne peccent, ut faciunt medici corporales, post sanacionem tantum confortativas medicinas post sanativas suis pacientibus imponentes?

nor to demand the infliction of punishment publicly on delinquents.

Et eodem modo tollitur fucus quo dicitur oportere publice delinquentem puniri publice, et omnino satisfacere officio. Nam scandalizator fratrum publicat peccatum quod prius fuit absconditum; ideo satisfaciendo suo officio oporteret scandalizatorem destruere non fovere. Ymmo contra dictum proprium penas salutares et publicas facit redimere et dat occasionem atque audaciam ad peccandum. Si autem non consulit ad fructuosam penitenciam, tunc manifeste indicat rapinam subdolam utrobique inutilem, quia remanens in mortali exasperatus de rapina iniusta fit inde deterior, quod est contra totum decalogum.

1. A: *Ideo Deus*; ib. B: *dicit*. 1, 2. C: *Ieremie et* om. 2. C: *Nahum*. IN: *et Nahum* om. A addit 23, q. 5; ib. M: *militatus*. 5. ABD: *affliccionem iusto*. C: *iuste*. EGLMNO: *inflicciouem* (G: *in*) *iusto*. I: *inflicciouem*. 6. K: *offendat* om.: ib. GM: *potencie Dei*. N correxit; ib. I: *Ne valet*. 8. GKMN: *ad absolvendum*. 9. A: *advencionem*; ib. C: *pulcritudo*. 10. B: *pecunias — parte* om. 10, 11. G: *Sicut cum*. 11. EL: *moralis*; ib. I: *non* om. 12. I: *infideliter* om.; ib. C: *deperare*. 13. EL: *Nec oportet*. 15. H: *auctores*; ib. I: *militandum*. 17. I: *liceret si*; ib. I: *peccet*. 18, 19. I: *corporales dando confortativas medicinas cassativas* (sic) *suis*. KL: *dando confortativas medicinas post*. 18. C: *cum conformativas*. M: *tantum informativas*. 19. C: *imponant*. 21. M: *punire*; ib. I: *et ideo*. 21, 22. H: *satisfacere offenso*. M: *et non satisfacere*. 22. K: *faetum publicat*. 23. E: *prius facit*. 24. K: *oportet*. 26. BC: *redire*. 29. A: *inutile est*; ib. M: *ex aspato*. 30. B: *iniustam*.

1. Hieronymus in Naum et cit. in Decr. II Pars XXIII, q. V, cap. VI *Quid ergo*.

Item, si colleccio talis pecunie sit racionabilis, tunc est meritoria, et per consequens oportet quod precedant absolucio et contricio; videtur autem esse irracionabilis ex parte multati, tum quia existens in mortali peccato quicquid fecerit peccat mortaliter, tum eciam quia est involuntaria; et oportet omne meritorium esse voluntarium, sed ex parte recipientis est racionabilis et meritoria. Sed rogo quo iure foret pecunia recipienti debita? si solum ex iniunccione penitenciali, tunc videtur quod licet sibi augere penitenciam quantumcumque voluerit, quod vere absolventes non audent fingere; multo minus discolus qui nec proficit multato nec ecclesie. Sic enim posset infra breve tempus fieri dives, cum liceat sibi taxare debitum proprium quantumcunque voluerit; unde vellem quod multandus quereret a tortore: Quantum debeo dare tibi? Si tantum, quero racionem debiti; si non certificat, videtur legalis responsio: Ecce paratus sum reddere tibi totum debitum, si evidenter cognoscerem quantum foret; quod si citacionibus, excommunicacionibus et aliis tormentis excogitatis urgeat defensorem pacisci, cautela foret laicos in veritate confederatos pati censuras impositas, cum in casu secundum leges hoc sit meritorium, sed oporteret tunc quod pars Christi sit parte adversa potencior, ostendens quod talis excommunicacio excommunicato non nocet sed excommunicanti; de quo oportet timere precipue, quia certum est quod tortor talis non habet ius ad pecuniam nisi forte ex titulo elemosine, et tunc oportet circumspecte facere talem elemosinam parochie vel persone iniuriate, sic quod tortor nihil sibi inburset. Et ad execucionem huius sentencie tenentur principes defendendo legios suos ab extorsionibus ad-

Excommunications merely for the sake of extorting money are harmful only to the excommunicator.

Princes ought to protect the.r subjects against such sentences.

1. BCDHL: *collacio;* ib. ABCDO: *racionalis.* 2. EGILMN: *precedat.* 3. A: *dicitur autem;* ib. I: *irracionale.* ABCD: *irracionalis.* N: *irracionabile.* 4. M: *militati;* ib. I: *quia* om. 5. I: *eciam* om. 6. ABCD: *involuntarium.* K: *involuptaria;* ib. G: *oportet omne esse meritorium et esse.* EL: *oportet esse meritorium et voluntarium.* MN: *et esse voluntarium.* 8. M: *qua in re esset.* G: *qua in re foret.* N correxit. 9. G: *ex intencione.* 9, 10, I: *tunc valet quodlibet augeri sibi.* M: *tunc videtur quod hec.* GN: *quod habet sibi.* 10. E: *pecuniam.* 11. I: *absolvent non audet.* 12. G: *discolis;* ib. A: *qui non;* ib. I: *multato ecclesie.* 13. B: *breve dies;* ib. ABCD: *tempus* om.; ib. BGILMNO: *licet.* 14. BC: *quamcunque.* 15. O: *queret.* 15, 16. B: *Quam debeo.* I: *Quantum de bono.* 16. O: *dare igitur;* ib. AHLM: *quere.* GNO: *querere.* D: *queritis.* 17. O: *legalis modo.* 20, 21. I: *pacifici forent cautela laicos.* GM: *pacifici cautela foret.* 20. C: *illius cautela;* ib. H: *laicus;* ib. N: *consideratos.* 23, 24. B: *parte opposita.* 25. GK: *exercitato.* H: *non nocet exercatio.* N: *non sic nocet excommunicato.* 26. LN: *forte talis.* 28. A: *circumscripte.* 30. GI: *usurpat.* EHKLMNO: *usurpet;* ib. HLNO: *Istius.*

The whole of the Church ought to protest.

iuvare. Ymmo totus conventus ecclesie. Nam taxata pena pecuniaria et docto per viros autenticos quod satisfactum est pauperibus quibus magis iniuriatum est, quis non contempneret excommunicacionem, qua quis excommunicat propter hoc quod pena tam rite perfecta non sibi tribuitur? Hoc quidem foret iniquitas.

CAPITULUM VICESIMUM SEPTIMUM.

The eighth commandment prohibits every word harmful to one's neighbour.

Octavum mandatum decalogi sequitur in hec verba: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*, ubi patet quod omne verbum iniuriativum proximi prohibetur. Est autem triplex verbum vel diccio, scilicet cordis, oris et operis; et ipsum exprimit Christus Matth. VII, 21: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum celorum.* Quia itaque non fit honor Deo nisi secundum cultum debitum trinitati, patet quod non sufficit bis dicere corde et voce *Domine, Domine*, nisi addendo terciam diccionem in opere. Sed ad diccionem lingue correspondentem verbo divino est prius sentencia limitanda; laxando autem locucionem ad omne dicere creature, ut sancti faciunt, patet quod prevaricacio huius mandati consequitur convertibiliter ad prevaricacionem cuiuscumque. Omnis enim criminosus dicit se iniuriari proximo, et sic loquitur falsum testimonium contra proximum; loquitur enim peccatum quod est falsissimum. Et est contra quemcumque cui debet benefacere, quia iuvaminis debiti subtraccio. Ideo oportet concedere quamlibet talem iniuriacionem esse nedum contra proximum sed contra Deum et quamlibet creaturam. Potest autem peccatum lingue dividi in tres partes, scilicet peccatum lingue in Deum, in proximum et in linguatum. Quodcumque

The sin of bearing false witness (peccatum linguae) is threefold: 1. against God, 2. against one's neighbour, 3. against the person addressed.

1. EGHIMN: *Non taxata.* 2. N: *et docta.* 5. MN: *tam iure.* 11. M: *autem* om.; ib. AD: *scilicet* om. 13, 14. B: *dominus mihi domine intrabit regnum;* ib. C: *ipse intrabit celum.* 16. EGIKMO: *igitur non sit.* HL: *igitur.* N: *ergo.* 17. C: *trinitatis.* 17, 18. HO: *bonis dicere corde et voce Domine.* K: *voce domine nisi.* 18. L: *dicere domine nisi;* ib. B: *audendo.* 19. GIKN: *Et ad diccionem.* A: *Sed* om. 20. ABCDHLO: *est presens.* N: *est patris.* 21. C: *omnes.* 24. B: *scilicet dicit.* 26, 27. K: *et econtra quemque.* 27, 28. D: *iuvamine debito subtracto.* 17. G: *demonti.* N corr. 28. E: *subtractor.* 29. ILNO: *esse* om. 30. GN: *omnem creaturam.* 32. AD: *et* om.; ib. E: *Quodcumque enim.* I: *quicumque.*

9. Exod. XX, 16. Cf. Serm. I, 138—140; IV, 343.

The sin against God may be called blasphemy.

peccatum lingue in Deum potest dici blasphemia, que potest committi tripliciter; vel attribuendo Deo imperfeccionem que non potest sibi competere, vel quando negatur a Deo perfeccio que necessario sibi inest, vel tercio quando attribuitur creature perfeccio que Deo est propria, ut sepius exemplavi. Et credo quod omnia ista sicut et omnia peccata lingue sub isto coincidunt stante dispari racione.

Si enim attribuo Deo imperfeccionem aliquam, tollo ab eo perfeccionem que perfeccionem signatam interimit, et per idem attribuo creature perfeccionem quam tollo a Deo, quia illam perfeccionem pono alicui competere et illam nego a Deo. Loquor autem de attribucione sive implicita sive explicita, modo quo asserens formaliter ponit impossibile et implicat quodlibet nominandum, et sic est de omni peccato lingue, cum ad omne peccatum lingue Deus offenditur. Et per consequens peccans in lingua sua negat Deum esse lingue auctorem, negat Deo implicite quod facit aliquid; quo iustificato Deus non esset creator hominis nec auctor lingue. Et ista est ingratitudo blasphema, cum Deus dedit homini linguam et vim loquendi, quod est homini preciosius quam tota mundi pecunia. Quanta ergo infamis ingratitudo est dehonorare Deum cum lingua, cum qua Deus tantum honoravit hominem super bruta; talis, inquam, inferior aut miserior est avibus, que lingue modulamine laudant Deum.

What ingratitude to dishonour God with speech by which gift He honoured man above the beast.

Secunda racio ingratitudinis blaspheme est ex hoc quod Deus instituit linguam organum loquele et verbum

1. EGHKLMNO: *lingue* om. 3. G: *sibi* om.; ib. I: *vel negare.* 6. O (rectius): *exemplificavi;* ib. E: *omnia* om. 7. *sicut.* B: *sunt.* I: *sint;* ib. IK: *omnia* om.; ib. *sub isto.* AEGHLNO: *subito.* BC: *subiecto.* D: *sunt coincidencia.* 10—12. I: *perfeccionem que — a Deo* om. 10. ABCD: *que imperfeccionem;* ib. K: *interimitur.* 12. H: *quia nullam.* 13. BC: *Loquar.* 15. ABCD: *quidlibet;* ib. C: *nominandi.* 16. K: *est* om. 17. L: *in* om. 19. C: *tamen implicite;* ib. C: *quia facit.* 20. N: *non est;* ib. ABCD: *vel auctor;* ib. EHIKN: *Et illa.* O: *ita.* 21. L: *ingratitudo;* in marg.: *alias magnitudo;* ib. BGIO: *blasphemia.* N correxit. 22. I: *et verba hominis loquendi;* ib. BC: *quam est tota.* 23. EHIKLMNO: *infamie magnitudo.* B: *insanis.* G: *infame.* 24. N: *dehonorare linguam;* ib. I: *dominus tantum.* 25. I: *inquam* om.; ib. I: *inferiore.* 25, 26. EL: *inferior atque miserior.* 26. ABD: *aut miserior* om. GN: *ac.* 28. GHKLMN: *magnitudinis;* ib. EGHILO: *blasphemie.* 29. I: *et* om.

20. Cf. Peraldum, De Peccato Linguae l. c. p. 288. 25. Peraldus tom. II, cap. IX, De Peccato Linguae l. c.: Aves quae non receperunt tantum beneficium in lingua quantum homo nec aliquam mercedem a Deo expectant pro usu linguae suae laudant creatorem suum . . .

The tongue is the organ of speech and words the herald of reason: nevertheless man makes his tongue the instrument of foolishness and his voice the herald of bestial appetite.

lingue nuncium racionis. Quo contra vir linguosus instituit linguam suam instrumentum stulticie et vocem suam nuncium non solum appetitus bestialis sed veneni spiritus infernalis. Sic enim dyabolus intoxicavit hominem in serpente Genes. III; unde Iacobi III, 8 dicitur: *Lingua indomita inquietum malum plenum veneno mortifero.*

Instead of curbing his tongue, man permits it to sin in many ways.

Tercia racio prodicionis blaspheme viri bilinguis stat in isto, quod Deus instituit hominem portarium civitatis anime, ut omnino linguam moderet racione; quo contra vir linguosus reddit civitatem diabolo et facit lingue ostium aptatum suo officio, sed que maior blasphemia quam sic diffidare Dominum et dyabolo serviliter subiugari. Unde Proverb. XXV, 28: *Sicut urbs patens et absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum.* Pronitas enim peccati lingue est quasi sepum lubrificans ad portam anime dyabolo reservandum; ideo Iacobi I, 26 dicitur: *Viri non refrenantis linguam suam vana est religio;* et Ecclesiastici XIV, 1 dicitur: *Beatus vir qui non est lapsus in verbo ex ore suo;* et Psalmo XXXVIII, 2: *Dixi: custodiam vias meas ut non delinquam in lingua mea: posui ori meo custodiam.* Et hec racio quare sal apponitur lingue infancium in baptismo, ut significet spirituale lubricum exsiccandum. Et patet quod quilibet peccans in lingua sicut quilibet criminosus attribuit implicite Deo preponendo imperfeccionem que non potest sibi competere, item quod quilibet blasphemans in lingua tollit a Deo perfeccionem quantum in se est, vel implicat iustificato suo opere ablacionem perfeccionis que necessario inest Deo. Videtur

1. GN: *necessarium racionis;* ib. B: *Quo qua.* C: *alio qua.* 2. I: *et uxorem suam.* 3. N: *nuncium* om.; ib. INO: *appetitus sensualis.* EKLM: *appetitum sensualis;* ib. B: *si veneni;* ib. I: *sed boni spiritus; sic enim.* 5, 6. I: *Lingua indomita* om. 6. I: *in quantum plena.* 7. GHIM: *blasphemie.* 8. ACD: *Deus* om. 9. GN: *lingua.* 11. C: *quo maior.* 13. I: *Proverb. ut dicit;* ib. GIMN: *et* om. 14. B: *sic vir.* 15. BC: *prohibere spiritum.* 16, 17. I: *resecandum.* ELMO: *reserandam.* N: *reserendam.* 17. I: *dicitur* om. 18. ABD: *est* om.; ib. Codd.: *Eccli XIII.* 19. B: *dicitur* om.; ib. I: *in verba in ore.* 21. B: *custodia.* 22. B: *hec est causa.* EGN: *hec est racio;* ib. BC: *infantis.* I: *infantum.* 23. BC: *significat;* ib. ABCD: *spiritualem;* ib. I: *lubricium;* ib. B: *exfugandum.* G: *exericandum* (!). H: *exfriccandum.* 25. I: *onerosus;* ib. ABCD: *in Deo;* ib. A: *Deo postposito.* BD: *postponendo.* I: *proponendo.* C: *preponendo* om. 26. B: *quod* om. 27. ABDEHIKLMO: *perfeccionem* om. 28. EL: *est quem implicat vel in iustificato;* ib. GN: *in iustificato.* 29. EO: *oblacionem;* ib. B: *sue que.*

9. Ibid. p. 289. 21. Ibid.: Propter pronitatem ad malum, que in lingua est, ponitur sal in ore parvulorum, qui baptizantur . . .

ex hoc quod Deo est proprium regere linguam humanam, quod blasphemus in lingua conatur excludere; ideo incidit in secundam racionem blasphemie.

Assumptum patet ex dictis XXV capitulo; et Proverb. XVI, 1 scribitur: *Hominis est preparare animum; sed Domini est gubernare linguam.* Non enim est vis secundum locum motiva animalis deputata ad motum racionalem lingue, quia tunc idioma inesset pure homini a natura; ideo oportet quod racio vel vicium appropriate quoad motum huius regat linguam; si racio, tunc Deus, si vicium, tunc dyabolus ipsam movet. Motus autem aliorum membrorum habent ex bestiali virtute secundum locum motiva motus proprios, et sic intelligitur scriptura Iacobi III, 6—8: *Omnis natura bestiarum, volucrum et serpentum domita sunt a natura humana, linguam autem suam nullus hominum domare potest;* et ideo dicit quod *lingua nostra ignis est, universitas iniquitatis.* Non intelligendo quin Deus utitur homine ut instrumento ad domandum linguam humanam, sicut et vires hominis ad hoc iuvant sed singulariter est Deo proprium domare hominem quoad linguam inter omnes partes corporis vel naturas domabiles. Cum enim domacio dicit inferioritatem nature domabilis et cohercionem conformiter racioni, patet quod bestia non domat hominem sed econtra; solus ergo Deus proprie domat hominem, licet quandoque ad hoc utatur homine ut flagello, et flagellum communiter privatur racione; ideo ut dixi XXIV capitulo oportet recurrere ad magistrum qui magistraliter illud faciat per virtutem superiorem virtute domiti, quod est proprium racioni vel veritati increate, que specialiter indoctis verbis offenditur. Et ad hoc vadunt exempla Iacobi III capitulo: *Equis frenos immittimus ad consen-*

The perils of the tongue. According to St. James 3, 6—8, no man can tame this unruly member.

1. B: *a Deo.* 2. EHILN: *et blasphemus;* ib. L: *incideret.* 4. I: *patet Exo. XXV capitulo.* BC: *XV c⁰;* ib. EGKLM: *et* om. 5. B: *animam.* 6, 7. H: *vis est animalis motiva deputata secundum locum ad motum.* I: *secundum locum domitum deputata animalis.* 7. NO: *deputata animalis.* 8. B: *homini nullum.* 9. I: *appropriatum.* 10. C: *huiusmodi;* ib. BHI: *regulat;* ib. M: *sic tunc Deus.* 10, 11. B: *sed vicium.* 13. I: *motos.* 16, 17. ELN: *dicit lingua nostra ignis est.* 18. A: *ut ministro.* 19. A: *et* om. 20. EGHIKLMNO: *sed signanter.* 20, 21. I: *donare homini.* - 22. C: *varias domabiles.* 27. L: *Et ideo;* ib. BC: *14 capitulo.* 28. ACD: *magisterialiter.* EGIKLM: *qui magister;* ib. EGLM: *tibi illud;* ib. AH: *id.* D: *idem.* 29. O: *facit.* 30. *veritati.* G in marg.: *vanītati.* 31. O: *ab hoc;* ib. B: *radunt.* C: *valent verba.* 32. ABCD: *beati Iacobi;* ib. ABCDGLN: *Equis enim.* H: *Equis est;* ib. B: *immittitus* (sic).

27. Supra p. 337. 32. Iac. III, 3: Equis frena in ora mittimus.

Examples of taming tongue.

ciendum nobis et omne corpus illorum circumferimus; correspondenter ille homo singulariter domat linguam humanam, de quo Psalmo XXXI, 9 dicitur: *In chamo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Bestia enim non infrenat bestiam sed homo natura superior, homo tamen iuvat Deum sicut bestia ad frenandum. Unde Ecclesiastici XXVIII, 28—29: *Ori tuo facito ostia.* Et sequitur: *Verbis tuis facito stateram, et ori tuo frenos rectos. Attende, ne forte labaris in lingua.* Secundum exemplum beati Iacobi sequitur in hec verba: *Naves cum magne sint, a ventis validis moventur; circumferuntur tamen a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit;* ubi videtur docere quod, licet lingua sit membrum modicum quoad molem, est tamen magnum virtute vel vicio ad quod ducit ut portum. Racio autem est mole indivisibilis, nec sufficit nauta terrenus navem istam dirigere, *nisi spiritus ubi vult spirat* et aqua sapiencie sit substrata; sic spiritus Domini movet navem, quia ille autonomatice scienciam habet vocis; et hec est una causa quare Spiritus Sanctus apparuit in linguis igneis, Act. II. Unde Veritas quando sanavit mutum Marci VII, 33 *exspuit et tetigit linguam eius,* ad denotandum quod Spiritus Sanctus singulariter dirigit linguam, faciens qui prius peccato mutuit loqui recte. Nam saliva hominis ieiuni contrariatur secundum Aristotelem animalibus venenosis; sic spiritus sapiencie, de quo dicitur Ecclesiastici XXIV, 27: *Spiritus meus super mel dulcis* singulariter domat linguam, quam Iacobus III dicit esse plenam *veneno mortifero.* Est enim condicionis contrarie magistro optimo.

Although but a little member, the tongue may be a blessing or a curse.

The third sort of blasphemy is to attribute to

Item, quoad terciam partem blasphemie, attribuendo perfeccionem creature que Deo est propria, probatur

2. H: *singularitate.* 6. I: *superioris.* 8. I: *facite.* LM: *facias.* 9. A: *ori tuo* om.; ib. A: *frenos tuos.* 10. G: *Ieremie.* N correxit. 12. B: *et circumferuntur.* M: *circumferunt;* ib. BHO: *tamen* om.: ib. GKN: *a* om.; ib. H: *sed modico.* 13. A: *ubi dicitur.* 14. GHIKMNO: *magna.* B: *magistrum.* 15. GHIKLMNO: *adducit;* ib. ELN: *ut ad portum.* 17. ABCD: *spiraverit.* 18. IN: *sit abstracta.* C: *non sit substracta.* M: *sit subtracta.* G: *substracta.* 19. B: *sciencia;* ib. I: *vocem;* ib. AHIKO: *est* om. 20. B: *Act. 2° cap°.* 23. E: *faciens* om. 24. I: *Nam sabba;* ib. H: *hominis tenui.* 25. I: *contraria secundum.* 26. ABCD: *de qua.* H: *de quo dicitur* om. 28. I: *III c°;* ib. BIKLMNO: *esse* om.; ib. O: *plena.*

10. Iac. III, 4. 17. Ioh. III, 8. 20. Peraldus l. c. p. 290: Propter eandem causam Spiritus Sanctus in linguis igneis apparuit. 25. Aristoteles, De Animal. Histor. lib. IX, cap. XXIX: Ἔστι δὲ τοῖς πλείστοις αὐτῶν πολέμιον τὸ τοῦ ἀνθρώπου πτύελον. 28. Iac. III, 8.

quod illa sit communiter culpa lingue. Nam quandocumque aliquis se pompat culpabiliter sive iactat, vult implicite esse excellencior quam Deus vult ipsum esse, et per consequens vult implicite nedum regulari volicione divina, sed ipsam supergredi in volendo; et in isto peccato laborant cuncti superbi, cum instar virtutum vicia sunt connexa. De ista superbia dicit primus angelus Ysaie XIV, 14: *Ascendam super astra, et ero similis altissimo.* Et in isto laboravit Heliu Buzites, de quo Iob XXXII, 18: *Plenus sum sermonibus et coartat me spiritus uteri mei.* Et in isto genere pompe nimis laborant scolastici sed et phariseus, de quo Luce XVIII, 11: *Deus, gracias tibi ago quia non sum sicut ceteri hominum, raptores, iniusti et adulteri, velut eciam hic publicanus.* Super quo notat Beda quadruplex genus iactancie. *Primum quando superbus iactat se ex se habere aliquid,* contra illud Apostoli II Corinth. III, 5: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis. Secundo, quando quis fatetur se habere a Deo quicquid habuerit sed ex suo merito precedente,* contra illud Apostoli Rom. XI, 6: *Si autem ex gracia Dei iam non ex operibus; alioquin gracia non est gracia.* Oportet enim ad omne bonum creature graciam Dei precedere, et talem circumstanciam prioritatis originis signat hec preposicio *ex*. *Tercio quando iactator false simulat se habere bonum quod non habet,* contra illud Apostoli ad Philipp. II, 6: *Non rapinam arbitratus est Christus se esse equalem Deo;* et in arbitrio huius rapine laborat quilibet mendaciter arrogans ut blasphemus. *Quartum genus iactancie est cum quis ad falsam pompam pravacionem proximi superaddit.* Et in ista duplici specie blasphemie laboravit vana religio phariseorum et sic multiplicatus est quinarius

man a perfection belonging to God alone.

Thus the proud compare themselves to God.

Examples according to Bede.

1. A: *ista fuit.* DL: *illa fit.* 1, 2. I: *quandoque.* 3. H: *vult ipsum esse vult.* 5. E: *sed ipsum.* 8. ACD: *supra.* 9. B: *illo;* ib. K: *Helinbusis.* G: *Eliubusites.* 11. EG IKLMNO: *illo.* 12. C: *sed ut;* ib. LO: *Luce 18 dicitur.* 13. I: *hominum* om. 14. L: *adulteri iniusti;* ib. D: *eciam* om. B: *et;* ib. EGILN: *hic* om. 15. C: *quarto.* H: *quadrupliciter;* ib. BC: *iactancium.* 18. BCD: *a nobis quasi;* ib. AL: *tamquam ex nobis* om. 19. EGIMO: *ex Deo.* 21. BCEIN: *Rom. X;* ib. B: *autem ex* om. 22. B: *est iam gracia* om. 22—23. I: *ad omne — Dei* om. 23. B: *graciarum Dei;* ib. I: *talem* om. 24. ABCD: *hec* om. 25. B: *se* om. 26. I: *Apostoli;* ib. ABCD: *ad* om. 28. A: *in* om.; ib. EGHMNO: *illius rapine.* 30. AEGHIKLMN: *privacionem.* 31. I: *laboravi.* M: *laboravit* om. K: *laborat.* 32. ABCD: *pharise.*

15. Bedae Venerabilis in Lucae evangel. Expositio lib. V, cap. XVIII, Opp. III, p. 552. 29. Ibidem, sed non verbotenus.

Of the five kinds of blasphemy (according to Guilelmus Peraldus), especially of the murmuring against God.

numerus superbus in Deum ex ore superbi. Primus est blasphemia triplex explicita; secundus est quadruplex iactancia; tercius est triplex maneries murmuris contra Deum; quartus est defensio peccati proprii; et quintus est periurium. Cum autem murmur sit oblocucio indebite facta in dictum vel factum alterius, patet ex scriptura quod committi potest tripliciter; scilicet ex superbia, ut Luce VII, 39: *Videns pharisens qui vocavit Ihesum ait infra se, hic si esset propheta, sciret utique que et qualis est mulier que tangit eum, quia peccatrix est.* Secundo murmuratur ex invidia, ut innuitur Matth. XX, 11: *Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, quia alii erant parificati illis.* Tercio communius murmuratur ex avaricia, ut Iohannis XII, 5: *Quare hoc unguentum non venditur plus quam trecentis denariis?* Nec dubium quin quodlibet istorum quinque criminum sonat expressius contra Deum. Unde ad detestacionem dicti murmuris movent tria; primum est immensitas Domini; secundum est aggravacio mali qua nocet sic murmurans sibi ipsi; et tercium est terror pene correspondentis peccato blasphemi: nihil enim est irracionabilius quam creaturam murmurare contra tantum Dominum. Cum enim nescit facere nisi benefaciat bonum et quod iusticia exigit debitum cuilibet creature, quis tu ut remurmures contra illum? An non licet sibi quod vult bonum facere?

Unde Ysaie XLV, 9: *Ve qui contradicit factori suo* et sequitur: *Numquid dicit lutum figulo: quid facis;* cui sentencie alludit Apostolus Rom. IX, 21. Idem enim videtur remurmurare contra Deum et displicere de sua iusticia, quod est Deus; ymmo quod benefacit taliter susurranti. Quicquid enim mali cuicumque a Deo acci-

2. GNO: *explicata.* H: *explicancia.* 4. IKLN: [1]*dissensio;* ib. B: *est* om. after *quintus.* 4—5. I: *est — murmur* om. 5. ABCDEGHILM: *indebita.* 6. EIKLMN: *in dominum vel factum.* AG: *in Deum vel.* 7. EGLN: *scilicet* om. 10. ACD: *mulier* om.; ib. L: *esset.* 12. ACDH: *adversum.* 14. IM: *Ioh. XVII.* G: *Ioh. XXIII.* 15. IN: *triginta argenteis;* ib. HLM: *argenteis.* 16. GIKLM: *quin illorum et criminum sonat.* E: *illorum quinque et criminum.* HO: *illorum quinque criminum.* N: *illorum exterminium* (sic). 19. H: *aggregacio;* ib. I: *maligna qua.* L: *quo;* ib. H: *sibi murmurans et.* 20. I: *est* om.; ib. C: *confudentis.* 21. L: *est* om. 22. ELNO: *remurmurare;* ib. EHILN: *talem dominum.* 23. A: *bonum est.* N: *et bonum quod;* ib. C: *iusticia* om. 24. GN: *es tu.* 25. GLN: *illa.* 25—26. B: *sibi — Unde* om. 26. M: *Isaie 35.* 27. G: *Numquam.* 28. BC: *Illud enim.* I: *Deum enim.* 29. B: *contra dominum displicere.* 31. K: *benefecerat.* GHLNO: *benefaciat.*

1. Cf. Peraldus l. c. tom. II, cap. I, ubi de speciebus blasphemiae disseritur. 5. Ibid. De peccato murmuris l. c. cap. II.

derit est ad sui bonum vel commodum per viam purgacionis, per viam meriti augmentacionis, per viam magis mali precavicionis aut per viam pulchre punicionis; in tantum quod dampnatus videndo pulchritudinem divine iusticie in sua dampnacione de hoc gauderet et hoc preeligeret, antequam ceteris paribus eligeret non puniri. Ideo peccatum murmuris est peccatum proprium pueris vel dampnatis; *pueris* enim displicet verbum patris sed proveccioribus infirmis placet quod medicina dura apponatur.

Et quantum ad secundum, patet quod quantumcumque murmuraveris, non ex hinc cessat tribulacio sed augetur, ymmo quod ex equanimi paciencia foret tribulata, meritorium versum est in demeritorium et affliccionem anime propter murmur. Sentencia quidem Dei manet inmobilis, et habet necessario cursum suum; ideo *humiliamini sub potenti manu Dei; quia Dominus regnavit, irascantur populi; qui sedet super cherubin moveatur terra.* Oportet enim regaliam tanti domini habere quicquid ipse decreverit quantumcumque populus irascatur; ideo cum humanitus sedet super omnes ordines angelorum, moveatur terra, quantumcumque voluerit, quia nec ei nocere poterit nec impedire quicquid ipse evenire decreverit; videt enim ultra Cherubin quomodo omnes eventus ex sua iusticia necessario sunt futuri.

Ideo stabilitus in hac methaphysica debet dicere cum Ecclesiastico: *Non est dicere hoc melius illo, omnia enim tempore suo comprobantur.* Cesset ergo murmur avari querulosi de successu temporis, de superhabundancia vel defectu usibilium, quia ut ita eveniat, Dominus ordinavit, et de talibus murmuratoribus querulosis videtur Iudam loqui in sua epistola. Et idem est iudicium de

1. BC: *ad sibi;* ib. I: *vel* om. 2. AM: *magis* om. G in marg. addit. 3. HIKLNO: *premunicionis.* EM: *premunicommunis* (sic). G: *premunicionis* correxit; ib. E: *et per viam.* 3—4. K: *aut per — in tantum* om. 4. K: *item quod.* 5. ABD: *et* om.; ib. EGHKNO: *hoc* om. after *gauderet et.* 6. B: *antequam — eligeret* om.; ib. HO: *ceteris partibus;* 10. C: *cum paribus;* ib. I: *eligeretur.* 8. C: *verbis.* 10. HLN: *apponitur.* 11. B: *quod* om. 12. I: *murmurans;* ib. EGMN: *cessabit.* 13. B: *equenimi.* GMN: *equa inpaciencia.* E: *ex qua paciencia;* ib. C: *tribulacio meritoria.* M: *meritorum.* H: *meritorium.* 16. C: *inviolabilis;* ib. A: *eciam habet.* 18. GN: *irascuntur.* 19. B: *Oportet irregaliam.* I: *Ideo oportet enim.* L correxit; ib. HO: *regulam.* LN: *regalia.* 22. B: *quandocunque.* 24. B: *videt* om. 26. H: *mathe*[ca] = *mathematica.* 28. L: *Cesset enim.* 29. H: *de habundancia.* 30. I: *defectum;* ib. BCGHIKMNO: *visibilium;* ib. E: *eveniant.* GN: *ista eveniunt.*

17. I. Petri V, 6. 18. Ps. XCVIII, 1. 27. Eccli XXXIX, 40. Sed rectius: *Hoc illo nequius est.* 32. Iudae Ep. V, 16.

murmurantibus contra regnorum translaciones, contra pestilenciales puniciones et contra quoscumque eventus vocatos fortune vel infortunii arrisiones; nihil enim fit fortuite quoad Deum. Propter talia dicitur Sapiencie I, 11: *Custodite vos a murmure, quia nihil prodest, et a detraccione parcite lingue.* Doleamus ergo causam pene quod est peccatum, et de ipsius pene iusticia gaudeamus; et nullo modo tendat murmur in Dominum, sed laudemus eum oracione equanimiter, sive bonum evenerit sive malum.

Quantum ad tercium, patet quod Deus, qui non potest taxare penam nisi secundum libram iusticiae, reliquit in scripturis penas blasphemi multiplices, ut caucius caveamus. Nam Levit. XXIV, 14 propter blasphemiam spurii emanavit decretum Domini, ut totus populus eum *lapidaret extra castra*, et idem statuitur pro lege de quocumque blasphemo.

Penalties of blasphemy.

Quantum ad secundam blasphemiam, que est iactancia, patet quod oportet Deum eos despicere qui nituntur suam magnificenciam usurpare; ideo dicit sapiens mater Domini: *Despexit superbos mente cordis sui*, Luce I, 51. Et revera despectus tanti domini et perdicio sue amicicie est infinitum gravius quam corporalis mors vel pena sensibilis, quia est pena dampni in re que est sensu prestancior.

Penalty of murmuring against God.

Quoad penam tercie blasphemie, que est murmur, patet quod, cum sit tanta Dei despeccio, oportet quod Dei iniuria vindicetur; ideo I Corinth. X, 10 dicit Apostolus: *Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt et perierunt ab exterminatore.* Et patet historia Num. XI, 1. Unde multi decipiuntur credentes quod non murmurant in Deum sed in hominem vel in aliam creaturam, quia eo ipso quo murmuratur contra aliquid,

1, 2. C: *qua pestilencias.* 2—3. I: *et contra — vocatos* om. 2. C: *contra quodlibet.* G: *contra questum que.* 3. I: *ocursiones.* G: *occasiones.* N corr. 5. I: *que nichil.* 6. ABI: *partice.* 9. ABCD: *oracione* om.; ib. M: *eveniat.* 11. N: *qui* om. 12. HN: *religuit enim.* 13. EIL: *blasphemie.* 13. 14. H: *caucius teneamus.* 14. HINO: *post blasphemiam.* 16. GN: *evanuit decretum.* O correxit. 16. B: *lapidet:* ib. BC: *extra civitatem;* ib. HILN: *statuit.* 20. G: *faciens mater.* 24. BK: *dampni iure.* 27. B: *quid cum sic;* ib. I: *cum — Dei* om. 28. L: *I ad Cor. 10 dicitur.* 29. GN: *murmuraveris.* 30. A: *quod historia.* 31. B: *Num. 2.* D: om. I: *Num. 11.* 32. IL: *vel aliam.* 33. B: *eo ille;* ib. GHIMN: *murmurat.* O: *murmurant.* L: *quod murmuratur.*

21. Lucae I, 51: Dispersit superbos mente cordis suis.

nisi pro peccato, murmuratur contra Dominum; ideo Exodi XVI, 8 dicit Moyses: *Nec contra nos est murmur vestrum sed contra Deum.* Solius enim peccati Deus non est auctor.

Penalty of the fourth kind of blasphemy, i. e. to defend one's sin with words.

Quoad penam quarte blasphemie, que est verbalis defensio peccati proprii, patet eius gravedo ex hoc: Fit contra omnem sapienciam verbi Dei, ac si defendens innueret se facere partem contra Dominum vel aliter sapienciam illam ignorare quid fecerit. Unde primi parentes Genes. III leguntur culpam suam retorsisse in Dominum, eo quod ipse dedit vel permisit occasionem peccati procedere; ut Adam excusavit se per Evam, et ipsa per serpentem et consequenter propterea pena gravis iniungitur. Unde nulli peccatum remittitur nisi qui dimittendo istam blasphemiam se ipsum accusando peccatum proprium humiliter confitetur, sicut patet de peccato in Spiritum Sanctum; non valet itaque defendere pessimum hostem proprium contra Deum.

Penalty of the fifth kind of blasphemy, i. e. perjury.

Quoad penam quinte blasphemie, que est periuracio nominis Dei et specialiter membrorum que Deus pro nobis se ipsum *exinaniendo* assumpserat, patet ab experiencia cotidiana quomodo est punita. Est enim ista iuracio post sacram scripturam humanitus introducta, et cum Deus sit universalis Dominus, patet quod hoc vel cedit ad honorem Domini vel contemptum. Si ad honorem, maiores iuratores ut sic Deum magis honorarent, et caventes ab hoc iuramento tanquam prevaricacione secundi mandati prime tabule tanquam heretici Deum magis contempnerent. Et valde insufficiens foret auctor

1. I: *murmurant.* EGHKMO: *murmurat;* ib. B: *in Deum.* 2. I: *Non contra me.* EKM: *Non contra nos.* 3. HMO: *dominum;* ib. B: *Solus.* 5, 6. I: *verbalis dissensio.* 6. BK: *sit.* 7. ABCD: *omnisapienciam.* B: *contra sapienciam;* ib. G: *ac se deridens.* N correxit. 8. BC: *se defendere;* ib. M: *partem* om.; ib. G: *Deum.* 9. D: *illam* om.; ib. AB: *ignoscere.* D: om.; ib. L: *Ideo primi.* 11. KL: *Deum;* ib. B: *promisit occasione.* EL: *permisit occasione.* 13. B: *et* om. L: *et Eva.* 13, 14. H: *et per consequenter propterea gravius iniungitur;* ib. BGKLO: *pena gravius.* 14. EGIKMO: *dimittitur.* 15. C: *excusando.* 16. IK: *confiteatur.* 17, 18. I: *Nec valet ista defendere proprium.* 17. GHKLMNO: *valet ita.* 19. C: *coniuncte blasphemie.* 21. AD: *se ipsum* om.; ib. B: *exinaniendi assumpserat patet* om.; ib. A: *patet que.* 22. D: *ista* om. 24, 25. I: *hoc intendit.* EGKLN: *hoc vel intendit.* 25. H: *incedit.* O: *vel incedit . . . Dei;* ib. M: *Vel ad.* 26. H: *maiores imitatores;* ib. A: *iuratores* om.; ib. ABCD: *dominum.* 27. I: *prevaricati.* 28. A: *duplici mandati.* 29. GN: *actor.*

10. Peraldus l. c. p. 301: Ille qui excusat se Deum vult infamare, dum culpam suam in Deum nititur refundere ut Adam . . .

scripture, qui cultum istum nusquam detegerat. Insolentes ergo vane et pompatice sic iurantes videntur esse ignaris crucifixoribus corporis Christi passibilis plus ingrati.

The blasphemer is chastised by many tribulations.

Nota igitur istas quinque blasphemias, et specialiter quintam et videbis quod hic tribulacionibus crebris filialiter castigentur, vel tanquam desperati in propriis desideriis dimittantur; quia Psalm. LXXX, 13 dicit Deus: *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adinvencionibus suis.* Tales, inquam, sepe ignominiose hic sensibiliter puniuntur, et omnino lapsi in ebrietates, contenciones, emulaciones vel alias tribulaciones ad penam sui maximam finaliter desperabunt; unde pessimum signum est, quando talibus peccatoribus publicis arridet perseveranter mundi prosperitas. *Ibunt autem in adinvencionibus suis.* Continuant autem in suis blasphemiis quousque in infernum venerint ad blasphemiam consummatam, de qua Apoc. XVI, 11: *Blasphemaverunt Deum celi pre doloribus et vulneribus suis.* Nam verbum Dei, ut patet Baruk III, 37: *Adinvenit omnem viam discipline, et dedit illam Iacob puero suo* in biblia; nam filii Dei audiunt efficaciter et loquuntur ista verba, et ideo incedunt recte ad thezaurum patris sui, qui est fructus decalogi. Filii autem dyaboli audiunt preponderanter adinvenciones hominum et secundum illas loquuntur blasphemias, et ideo vadunt viam latam que ducit ad inferos, ut ibi recipiant peccati stipendia.

What Christ says of such persons.

Et de ista generacione duplici Christus loquitur Matth. XII, 37: *Ex verbis*, inquit. *tuis iustificaberis, et ex verbis tuis condempnaberis.* Cum enim *ex habundancia cordis os loquitur*, patet quod generacio filiorum Dei dinoscitur per hoc quod ex corde loquitur honorificum patri suo; generacio autem filiorum dyaboli loquitur linguam patris sui scilicet blasphemias contra Deum.

1. N: *cui culpam;* ib. ACD: *nunquam;* ib. C: *detegeret.* H: *detegat.* 2. EGHIO: *pompose.* 2, 3. I: *ignari crucifixionibus.* EGLMN: *ignari crucifixores.* 3. ADGHLNO: *Christi* om. 4. EGHIKLMNO: *ergo;* ib. BC: *has quinque.* 5. I: *quod hii.* 6. I: *castigeretur.* 7. ACD EGHKMNO: *dimittentur.* I: *dimittuntur.* 8. M: *Dimisi eos* om. H: *Divisi;* ib. A: *desidia;* ib. ACD: *ipsorum;* ib. BC: *et ibunt.* 9. BL: *advencionibus;* ib. AB: *Tales enim.* 10. ELMN: *et ideo lapsi.* 11. AB: *mutulaciones.* CD: *mutilaciones.* N: *emulaciones vel contenciones.* 12. H: *desperibunt.* 15. H: *Continuat autem in;* ib. EGHIN: *enim in suis.* 16. EGLN: *venient.* K: *veniunt.* H: *venerit.* O: *venerunt;* ib. I: *blasphemiam venerunt.* 18. ADEGILMNO: *celi* om.; ib. ABCD: *dolore.* 19. EGINO: *prout.* 20. I: *in biblia* om. E: *bibliam.* 21. BI: *ista.* 22. H: *intendunt.* 26. ACD: *recipient.* 27. GMNO: *triplici Christus.* 28, 29. HLNO: *condempnaberis . . . iustificaberis.* 29. L: *ergo os ex.* 30. A: *quod* om. 31. A: *dignoscitur.* C: *cognoscitur.* 32. G: *patris sui.* 33. K: *lingua;* ib. I: *sui sed non;* ib. K: *Deum* om.

Sic enim nacio hominum lingua dinoscitur; unde Matth. XXVI, 73 dicitur: *Vere et tu ex illis es, nam et loquela tua manifestum te facit.* Et quoad linguam blasphemi potest adduci illud Proverb. VI, 2: *Illaqueatus es verbis oris tui et captus propriis sermonibus;* quia Matth. XV, 4 scribitur: *Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur.* Unde sacerdotes quia detestati sunt apparenciam huius generacionis blaspheme sciderunt vestimenta sua propter dolorem, propter vindicandi furiam et horrorem, quando audierunt formam divinitatis Christo attribui et ex consimili causa continuerunt aures suas in Stephanum, Act. VII. Unde Ecclesiastici XXVII, 15 scribitur: *Loquela multum iurans horribilacionem capiti statuet: et irreverencia illius obturacio aurium.* Quotlibet sunt dicta scripture et exempla contra blasphemiam.

Classification of the sins of the tongue against one's neighbour.

Quantum ad secundum membrum peccati lingue in proximum, potest dividi in tres partes; vel quando quis malum de fratre loquitur in sua absencia vel in sua presencia vel tercio mixtim; aut ut placet aliis, quando male de ipso bonum loquitur in sua presencia vel in absencia. Primum dividitur in detraccionem in mendacem testificacionem et in perversam consiliacionem.

Of slander. The slanderer is compared to a dog, to a pig, to a serpent: Compared to a dog.

Est autem detraccio perversa locucio de homine *in sua absencia*, et habet racionem mali multipliciter in scriptura expressi. Comparatur enim detractor cani, porco et serpenti. *Cani* propter tres eius proprietates famosiores; latrat enim canis nimis superflue nunc ad lunam, nunc ad umbram molendini, et nunc ad equitem militantem.

1, 2. CIK: *Matth. 16.* N: *ut Matth.* 4. INO: *istud;* ib. C: *Prov. 16.* 5. BC: *Matth. 15 et Levit. 20* (Recte: *Exod. 21*). 6. ELN: *dicitur;* ib. EGLMO: *aut matri.* 7. H: *quia* om. 8. EGO: *blasphemie;* ib. IK: *scindunt.* 8, 9. EGMN: *propter dolorem vindicandi.* 9. B: *propter — horrorem* om.; ib. H: *propter vindicandum;* ib. L: *vindicandum furiam vel.* 9, 10. GMN: *honorem quando audiunt.* 10. HKL: *audiunt;* ib. HO: *et* om.; ib. EGILN: *ex* om. 10, 11. K: *Ex simili.* 11. IM: *simili causa contingunt;* ib. H: *continent.* 12. M: *Act. 1;* ib. N: *Ecclesiastici 11;* ib. A: *scribitur* om. 13. I: *multum murmurantis ob rippillacionem.* EHKLMNO: *multum iurantis ob ripilacionem.* G: *multum iuratis ob ripilacionem.* 14. GIN: *ipsius obduracionem.* HM: *ipsius* (as Vulgate); ib. HLO: *obturacionem.* 15. I: *scripture exempla blasphemie.* 16, 17. I: *in properium.* H: *ad proximum.* 18. N: *in sui absencia.* G: *vel in sui;* ib. EL: *vel sua.* 18, 19. B: *vel presencia.* 19. G: *aut enim placet.* 20. I: *male de ipso bonum de ipso;* ib. GN: *bonum* om.; ib. GN: *in sui.* 20, 21. GHILMNO: *vel in absencia* om. B: *vel absencia.* 21. ACD: *Primum enim.* B: *Primum* om.; ib. B: *dicitur;* ib. C: *mendacionem.* 24, 25. GKLN: *mali multiplicis expressi multipliciter.* 24. O: *multiplicis.* CDH: *multiplicis expressi.* 25. A: *expressi* om.; ib. BCDEGHIKLMNO: *comparatur enim detractor* om. 26. BC: *eius* om. 27, 28. ABCDH KMO: *nunc . . . nunc . . . nunc* om. G: *nunc . . . nunc . . . nunc* addit. EL: *nunc ad umbram nunc ad molendinum et nunc.* 28. K: *molendinum;* ib. B: *equitatem; militantem* om.; ib. EGKLMN: *militem.*

25. Peraldus l. c. p. 306 seqq.

Sic detractor detrahit nunc beatis, nunc in purgatorio velud umbra pausantibus, et nunc conviventibus in labore; et communiter nullus istorum trium offenditur sed latrator, unde Matth. VII, 6: *Nolite sanctum dare canibus*. Secundo canis lacerat sibi similem prostratum ab exteris; conformiter detractor mordet et lacerat a posteriori fratrem quem audit ab aliis persecutum. Psalm. XXI, 17 dicitur: *Circumdederunt me canes multi.* Ex quo patet quod nimis laborat invidia, ut in secreto detrahat fratri suo, et carnes fraternas lacerat, ut patet ex dictis. Unde Ieremie XIX, 9: *Unusquisque carnes amici sui comedet*, et Ezechielis V, 10 dicit Deus Ierusalem (id est ecclesie): *Patres comedent filios suos in medio tui.* Et super illud Iob XIX, 22: *Carnibus meis saturamini* dicit beatus Gregorius, *qui aliena detraccione pascitur procul dubio alienis carnibus saturatur*. Unde lingua detrahencium vocatur Ecclesiastici XXVIII, 16 *lingua tercia*, quia sepe mordet vel interficit se vel personam cui detrahit et terciam cui refert. Tercio canis tanquam molosus gregis dyaboli tam gregem proprium quam nitentem ipsum convertere nunc irridet nunc lacerat et nunc mactat; unde tales dicuntur habere sanguinolenta labia tanquam canes carnificum in maccellis, qui dicunt illud Proverb. I, 11: *Insidiemur sanguini.* Et hec est una causa quare esus sanguinis Iudeis est prohibitus. Levit. VII, 26 scribitur: *Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibum;* ymmo ut patet Act. XXI, 25, hoc idem observarunt apostoli. Unde demonibus et membris

Why the slanderer's tongue is called in Ecclesiasticus the third person's

1. GIKLMN: *nunc detrahit sanctis.* 2. GILM: *pulsantibus;* ib. M: *nunc* om.; ib. C: *convivem.* B: *yminentibus.* I: *convenientibus in labore.* 2, 3. ABCD: *in laborem.* 3. ELMO: *trium* om. 5. IKNO: *sibi simile.* 7. C: *fratrum suum;* ib. C: *secutum.* 8. I: *cum Psalmista;* ib. B: *dicit.* ADI: om.; ib. L: *Circumduntur me.* 9. HO: *in invidia;* ib. I: *qui in.* 11. E: *Unde* om.; ib. ABCDN: *Ier. XXI.* 12. ABCDGHKMNO: *comedit;* ib. DEGHIKLMNO: *dominus.* 12, 13. N: *dominus Israhelem ecclesie: Ecce.* 13. A: *comederunt.* BCDEGIMNO: *comedunt.* Correxit e textu Vulgatae; ib. G: *sui in medio tui.* 15. AD: *beatus* om. K: *beatus. Origenes.* M: *et beatus Gregorius;* ib. BC: *quia.* 16. C: *Bene lingua.* 17, 18. I: *lingua terna.* K: *lingua tua.* N: *lingua tera.* O: *lingua tria.* 18. C: *opere mordet.* G: *mordet et interficit se et;* ib. EHIKLO: *se et;* ib. AI: *vel* om. before *personam.* 19. K: *Tercius canis.* 20. I: *gregis* om. K: *molosus regis diaboli.* G: *molosus Gregorius;* ib. I: *gregis.* Addit: *ut ait Gregorius 4. libro Dialogorum.* Sed in libris Dialogorum St. Gregorii hic locus non extat; ib. H: *et tam.* 21. I: *intendentes.* EGHKMN: *nitentes.* 23. C: *canes* om.; ib. B: *carnificium.* 24. B: *Prov. 12.* A: *Numerus* deest. 25. ACD: *est* om. 26. GN: *Lev. IV sanguinem.* Ceteri codd.: *Lev. VIII.* 28. EGMO: *servaverunt.*

15. St. Gregorii Moral. lib. XIV, cap. LII, Opp. tom. I, 1070: Qui alienae vitae detractione paseuntur alienis procul dubio, carnibus satiantur. 17. Peraldus l. c. p. 308[b].

suis potest pertinere illud Apoc. XX, 15: *Foris canes et venefici;* quia accusatores fratrum atque dyaboli venantes iustorum sanguinem sunt a celesti Ierusalem exclusi.

Slanderers compared to swine.

Secundo comparantur detractores *porcis* propter tres proprietates odibiles; primo sues nedum comedunt fetus proprios, sed propter aviditatem consumunt proprium alimentum, sic detractor occidit natum proprium, ut dicitur Ezechielis V, 10. Et ubi saturarentur solide de carnibus crucifixi, propter aviditatem temporalium pedibus conculcant utrumque cibarium; unde Matth. VII, 6 videtur apostolicis viris prohibitum *margaritas spargere inter porcos.* Secundo porcus preeligit stercora quantumcumque fetencia et dimittit florida quantumcumque redolencia, etsi ad illa sit accessus liberior in orto vel camera. Correspondenter detractor dimittit flores virtutum proximi, cinamonium vite sancte redolens et gemmas exempli in ecclesia rutilantes; et actus extraordinarios fetentes quales quilibet nostrum committit per vices rostro suo scrutatur profundius; virtutes autem non affectat rimari, quia nec gaudet quod proximo suo insunt nec sibi sapiunt, quia instar porci delectatur in volutabro peccatorum. Tercio porcus inter omnia bruta primo fedat os deficiente discrecione odoris vel sensus alterius supra gustum, unde indifferenter in quolibet gustabili quod valet tangere inordinate os suum inmergit. Sic assuetus detractor de quocumque qui in tractatum venerit sine discrecione veritatis vel fame rostrum porcinum ingerit et redolenciam virtutum inordinate consumit, quia pretendit se statum cuiuscumque qui in locucionem venerit discrete cognoscere. Et hec creditur una causa quare Deus ordinavit ut legio demonum, quos

1. C: *idem Apoc.;* ib. BC: *canis.* 2. C: *benefici;* ib. I: *quia* om.; ib. K: *accusatores fratrum et diaboli estis. Venantes.* 3. ABCD: *excludendi.* 4. B: *comparatur.* 5, 6. K: *fetum proprium.* 7. B: *alimentum — proprium* twice; ib. G: *sed detractor.* 7, 8. ADEK: *Unde Ez. 10.* B: *ut videtur dicitur.* LN: *ut dicitur Ez. X.* 8. C: *saturentur.* H: *saturaretur.* 8, 9. EGIN: *soli de carnibus.* BC: *in carnibus.* 10. BC: *videntur.* 11. G: *dispargere.* LNO: *dispergere.* 12. H: *pre elegit.* 12, 13. B: *stercora — fetencia* om. 14. ACD: *vel in.* 15, 16. N: *dimittit virtutes proximi.* 16. B: *esse dolens;* ib. N: *gemmas* om. 16, 17. EILO: *gemmas exempla.* 17. N: *exempla;* ib. LO: *ecclesie.* 18. I: *vestrum.* 20. AD: *affectant.* 20, 21. B: *et sunt.* 21. I: *delectant.* 23. K: *quia fedat;* ib. A: *discrecionis odore;* ib. B: *sensu.* 24. A: *unde infirmus;* ib. C: *quodlibet.* 25. C: *iniungit.* 26. GIKLMNO: *tractatu.* 27. G: *sue discrecionis in veritatis vel fine.* 28. GKMN: *mergit.* O: *mergerit.* 29. I: *de statu* 30. BC: *Et hoc.* 31. B: *ut regio.*

4. Ibid. p. 306/7.

de demoniaco in terra Gerasenorum eiecerat, rogarunt ut mitteret eos in porcos, vel ut sic christianus cognosceret convenienciam membrorum diaboli et porcorum. Alii autem ponunt causas alias, ut puta, quia dyabolus cognovit quod gens Iudaica cui Christus affectus est non vescitur porcinis carnibus, et ideo Christus faciliter illud concederet, vel quia populus ille in carnibus porcinis magis in Deum et gentem suam deliquerat; ideo dignior fuit de eorum dominio sic frustrari.

The slanderer compared to a serpent

Tercio comparatur detractor *serpentibus* propter tria; primo quia serpens affectat mordere in abscondito, ut in umbra, nocte vel angulo; sic detractor mordet absentes quos presentes amare se simulat. Unde Ecclesiastes X, 11: *Si mordeat serpens, in silencio* (suple mordet) *nihil eo minus habet qui in occulto detrahit.* Detractor enim antequam quemquam exasperet, confidit quod loquatur abscondite, et ad literam instar serpentis de verbis et tumultibus extraneis deterretur. Et hec creditur una causa quare dyabolus in forma serpentis temptaverat Evam solam. Applaudunt enim bestiis in quibus auctor nature maliciam eorum ostendit.

Secunda serpentis proprietas est quod reptando tortuose incedit; sic detractor a laude persone detrahende incipit dicens analogice talem bonum, sed statim extorquet diffusius commentum mendacii, unde coniunccione adversativa commentum illud incipitur; et tercio inclinat ad laudem propriam: Non, inquit, hec dico animo detrahendi sed vel ex relatis vel ut eius periculum caucius caveatur; unde detractor membro magis mobili

1. BKMNO: *de* om.; ib. AD: *vel terra.* EGIL: *quos dominus in terra.* H: *terram;* ib. B: *Farrasenorum ciecerant.* C: *Gerascorum.* I: *Genasarenorum;* ib. L: *rogavit.* 2. EGHIKL: *porcos Matth. V.* N: *Matth. VIII.* O: *porcos Marci V;* ib. GN: *vel si.* 4. BKLN: *quia ut puta.* 5. A: *ut gens.* 6—7. I: *porcinis — carnibus* om. 7. C: *illud* om. N: *istud.* 8, 9. EGHILNO: *deliquerunt ideo dignum.* KM: *dereliquerunt, ideo dignum.* 9. GHKLMNO: *eorum numero.* 12. EL: *vel in.* 13. H: *quos parentes;* ib. A: *dissimilat.* EGKLMN: *sic se simulat.* HO: *se sic.* 14. ACD: *mordet.* 15. H: *qui* om. 16. I: *si cuiquam ex asperat confidit.* EGHLMNO: *cum quemquam;* ib. G: *quod confidit quod.* 17. I: *et* om. before *ad literam.* 19. HLM: *temptavit.* 20. I: *Applaudet enim.* EGKLN: *Applaudent.* 22. I: *reputando.* G: *raptando.* 22, 23. K: *tortose.* 23. A: *detracte;* ib. IK: *detrahendo.* N: *detrahere.* 24. I: *dicens* om.; ib. H: *tale bonum;* ib. I: *quod statim.* 25. B: *conceptum mendacii.* D: *conceptum mendacium.* 25, 26. I: *coniunccionem . . . incipit.* 26. HKLMN: *istud;* ib. ABCD: *declinat.* 27. C: *Non, inquit* om. 27, 28. EGHKLNO: *omnino detrahendo.* 29. EGLMO: *detracto.*

2. Matth. VIII, 28. 10. Et quae sequuntur e Peraldo De Peccato Linguae p. 307 deprompta sunt.

et sine osse flexibili in humido cito abutitur; et hinc rogat rectus Psalmo CXIX, 2: *Domine libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa.* Magnus, inquam, dolus est mortuo vel absenti detrahere; hoc enim plus est quam presencialiter maledicere surdo, quod Deus prohibet Levitic. XIX, 14, ymmo leges hominum abhorrent condempnare absentem legitime.

To slander the dead or absent person is even worse than cursing the deaf.

Tercia proprietas serpentis est quod comedit terram continue, ut patet Gen. III. Correspondenter detractor ad malum mundanum semper anhelat, cum diligit solum terrestria et peccata. Unde comparatur ciconie, upupe, et alii animali in putrido delectanti; et tales videntur esse de quibus Ieremie VIII. 17: *Ecce ego immittam in vos serpentes pessimos, quibus non est incantacio.* Detractor quia in terram vertitur, nunquam recipit impressionem celestem, quia Ecclesiastici XXIII. 20: *Homo assuetus verbis improperii omnibus diebus vite sue non erudietur.* Unde propter toxicam bestie huius pestifere legitur Augustinus supra tabulam suam scripsisse istos versus:

St. Augustine excludes slanderers from his table.

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
hanc mensam indignam noverit esse sibi.

Grave quidem foret cum homine canino, porcino et serpentino prandere in tabula, et forte quocumque episcopo observante hanc regulam non pasceret sic officiales, archidiaconos et ministros. Illi enim, tanquam pontifices, scribe et pharisei nedum carnes sed ossa comedunt; non arida irrigant verbo Dei sed siccare et frangere satagunt medullosa; corrodunt enim vitam sanctorum, et dum substancia facti nullo colore perverti poterit, dampnant animum facientis, dicentes quod intencione corrupta vel zelo vindicte, gracia questus,

Every bishop ought to follow this rule.

1. BC: *sine esse;* ib. B: *humido suo.* C: *humido situ;* ib. B: *et hunc* 2. E: *rogat infectus;* ib. I: *rectus* om.; ib. HKMNO: *iustus Psalmo;* ib. B: *libere* 3. B: *Maior.* 4. C: *Deus est;* ib. B: *mortuo* om. 5. BC: *principaliter.* D: *puericialiter;* ib. I: *surdo* om. G: *surde.* 7. EIN: *absentem crimine.* O: *humine.* 12. I: *alteri animali.* 14. I: *non prodest;* ib. HILMNO: *Detractor enim.* 15. G: *in terra.* 16. BK: *Eccli. 33.* 18. GN: *toxicam suam;* ib. B: *illius* FGHMO: *istius.* 19. BM: *Augustinum;* ib. ABDGHL: *scribere;* ib. GHNO: *illos;* ib. B: *hos versus.* 22. IK: *Grave enim.* 28. GN: *modulosa.* 29. GM: *coloris.* L: *colore apparenti potuerint.* 29. 30. IN: *perverti potuerit.* 30. CI: *depravant animum.* GMN: *dampnatum animum.* HO: *depravant animum;* ib. GIM: *fallaciter dicentes.* HKLNO: *faciliter dicentes.* 31. EM: *vel zelo aut;* ib. GHKLNO: *aut gracia;* ib. EG: *questus propter.*

13. Ier. VIII, 17: Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantacio. 20. Vita St. Augustini auctore Possidio cap. XXII, Opp. tom. I, 52 vide et Peraldum l. c.

How much the slanderer soils his mouth and tongue, given to him for praising God and for doing good to his neighbour.

aut propter apparenciam sanctitatis vel sapiencie ita facit. O quam deturpat homo os et linguam, que Deus donat sibi singulariter super bruta, ut sibi confiteatur, ipsum laudet singulariter et exoret, ut proximum in signis oracionis et benediccionis et cordialis affeccionis mulceat in amore, et breviter ut spiraculo sapiencie beneficiat cuilibet creature, dum singula in oppositum sunt.

Most detestable is this sin in priests whose word ought to be like the Gospel.

Cum enim nihil sit turpius Deo, detestabilius vel fetencius quam peccatum, patet quod organum peccati est vicio lingue Deo abhominabiliter deturpatum; et quamvis hoc sit in singulis detestandum, excellenter tamen sacerdote, cuius verba debent esse ut evangelium. Nam os suum est organum vocis Dei in sacramentorum consecracione, in eukaristie recepcione et specialiter in verbi Dei promulgacione; nam ipsum verbum Dei vocatur secundum Matth. VII, 6 *sanctum non dandum canibus*, cum sit preceptum Domini lucidum quo ceci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt et pauperes evangelizantur. Ideo est infinitum preciosius quam sanctorum mortue reliquie ab hominibus tantum culte. Ideo decet ut habeat os ut capsulam magis mundam. Peccatum enim subiectatum in ore est infinitum inmundius quam aliqua creatura, unde Lincolniensis notat quomodo Num. XII, 9. quando Aaron et Maria Moysi detraxerant, quod cum audisset Dominus, *iratus est valde*, et percussit Mariam lepra candente *ut nix;* Aaron autem rogavit Moysen orare pro ea, *ne fiat*, inquit, *quasi mortua et ut abortivum quod proicitur a vulva matris sue.*

Grosseteste on slander.

1, 2. AHI: *illa facit.* 3. C: *supra bruta.* 4. EGLM: *exhortet* 4, 5 I: *in signum.* AD: *insigniis.* 5. BGLMNO: *oracionis benediccionis;* ib. BEM: *et* om. before *benediccionis.* 6. EGLM: *breviter inspiracio;* ib. AI: *ut* om; ib. HO: *in spiraculo.* 7. A: *benefacias.* GKL: *benefacit.* 7, 8. I: *singula in opus sunt.* 9. B: *enim* om.; ib. K: *Deo stabilius.* 9, 10. B: *et fetencius.* GHKMNO: *nichil fetencius.* 10. C: *fortinius.* 13. B: *a sacerdote;* ib. D: *esse* om.; ib EGHLMNO: *in evangelis esse.* K: *ex evangelis.* 14. I: *Cum os.* 15, 16. Codd excepto I false addunt: et specialiter in *sanctarum reliquiarum* verbi Dei etc., see below l. 21. 16, 17. ABCD: *verbum Math. VII vocatur sanctum non dandum.* E: *verbum Dei vocatur sanctum Matth. VII.* K: *vocatur sanctum Mat. VII non dandum.* 18. I: *Dei.* 20. B: *Et ideo.* 21. A: *ab hostibus.* 22. I: *tamquam vive culpe* (sic). EGHO: *tamquam vive culte.* L: *vive eculte.* N: *voince* (sic); ib. I: *decet sacerdotem habere:* ib. EKLO: *quod habeat.* 24. B: *alia;* ib. O: *unde Lenit* (sic). 25. I: *Quomoda Aaron.* 26. GHMNO: *detraxerunt;* ib. BG: *quod* om. 27. GLN: *et* om.; ib. I: *cadente;* ib. B: *autem* om. 28. HO: *orare* om; ib. B: *quod mortua.*

14. Lincolniensis Dicto XXXV: Recole quia es os Dei .... 25. Cf. Peraldum p. 309[a]. 27. Num. XII 10, 12.

Quantum ad iram Domini, patet quod paterfamilias valde irasceretur ad virum qui assidue circuiret ortum suum gladio acuto, optima fructuum germina abscidens, et teneriora ac preciosiora, herbas, arbusta et arbores eradicans. Christus autem est paterfamilias paradisi ecclesie, et homines virtuosi secundum tres gradus sunt eius herbe, arbores vel arbusta; lingua autem invidi detractoris est *gladius acutus*, ut dicitur Psalmo LVI et LXXIII, qui nititur preciosos fructus virtutum in celo semper servabiles destruere depravando. Paterfamilias ergo qui tam laboriose coluit ortum suum ad talem insanum racionabiliter est iratus.

Grosseteste (continued).

The slanderer's tongue is a sharp sword, drawn to destroy the precious fruits of virtue.

Secundo notat doctor quomodo columpna nubis, id est refrigerium Spiritus Sancti, recedit a peccatoribus ficte lingue, cum simulant sanctitatem; sed Sapiencie I, 5 dicitur: *Quod spiritus sanctus discipline effugiet fictum.* Quid mirum si Spiritus Sanctus discipline non tegit hominem, qui sub specie donorum Spiritus Sancti tegit dona spiritus maligni?

Tercio notat quoad lepram quod varius et adulterinus color eminet in carne, sicut in sermone detractoris eminet amicabilitas laudis vel compacientis affeccionis aut iuste correpcionis superhabundancia quoad sensum; sed respersus est livido colore et putredine venenose detraccionis: ideo necesse est ut talis propter infeccionem tam contagiosi veneni maneat extra castra.

Quarto notat formam orandi Aaron: abortivum, inquit, est fetus obiectus de vulva nondum animatus; per quod signatur affeccio quasi viva bonitate per sermonem extra

1. B: *quem ad iram.* EGHIKLNO: *tamquam ad iram;* ib. L: *quod* om. 3. EGKMNO: *gladio accincto;* ib. G: *gramina;* ib. CDEGLMN: *abscindens.* 4. O: *et tentoria.* 6. I: *hominis.* 7. ABD: *eius libere.* 7. 8. BC: *inmundi detractoris.* 8. GN: *sit gladius.* 8. 9. B: *in Psalmo, qui nititur.* I: *ut dicit Psalmista qui.* L: *LVI et LXXIII* om. 10. B: *semper spirituales deprimere vel.* 11. GHKLMNO: *igitur.* 15. EGILN: *simulat.* 16. I: *Quod* om.; ib. EGLMN: *sanctus* om. 17. BDIM: *discipline* om.; ib. BGH: *tetigit hominem.* 18. GHN: *tetigit dona.* 19. I: *maligni* om. 20. IK: *Et tercio;* ib. H: *notat quod lepra.* IKO: *quod ad leprum;* ib. EGIM: *quod varius;* ib. ABDI: *ad ulterius.* 21. C: *sumet in;* ib. I: *sic.* 22. AD: *et laudis;* ib. IM: *vel* om.; ib. A: *questionis.* C: om.; ib. BC: *compassibilitatis conquestionis.* 23. GHIMNO: *ex habundancia.* 24. A: *nudo colore.* K: *coloris.* 26. H: *contaginosi.* 27. GIKLMN: *Et quarto.* 28. M: *adiectus.* G correxit 29. M: *significatur.*

8. Psalm LVI, 5. 10. De eodem obiecto disserit in Dictis suis, Dicto XXXV in Sermone ad Sacerdotes: Exemplum esto fidelium in verbo, in conversacione, in caritate, in fide, in castitate. (Cod. bibl. Univ. Prag. A. 24 f. 99.) De columna nubis cf. Dict. I ib. p. 110[b].

Grosseteste (continued).

pretensa, sed est exanimis carens bonitate virtutis et vita gracie, quis ergo non nauseat super tali? Ideo dicit Salomon Proverb. XXIV, 9: *Abhominacio hominum detractor.*

Ultimo notat abhominacionem huius peccati per hoc quod dicit patrem conspuere in faciem eius; hoc enim solet fieri de conspuenti abhominabili. Oportet ergo talem manere septem diebus extra castra, quia per universitatem temporis quo latet tam infectivum venenum debet bilinguis a fidelium contubernio semoveri. Quod autem Aaron non sic sensibiliter punitur, signat nostris satrapis quod prelati propter abhominacionem ordinis non sunt sensibiliter puniendi.

Treacherous silence is even more to be condemned than talking.

Venenum ergo lingue est abhominabile Deo et homini, nec est loquacitas lingue tam dampnabilis sicut proditoria taciturnitas, et specialiter in prelatis, quia loquacitas eciam indiscreta evigilat soporatos, et exercitando prodest per accidens; mutitas autem est non esse et rei infructuose propinquior. Lingua autem datur homini ad exercicium; ideo qui tacendo culpabiliter linguam non exercitat directe obviat fini lingue. Oportet tamen quod tam in loquacitate quam in taciturnitate lingua racione cuius est nuncius reguletur. Ideo dicit Ecclesiastes III, 7 quod *est tempus tacendi et tempus loquendi.* Quomodo, rogo, baiulabit rumores nuncius Domini non instructus? ideo bene dicit Sapiens: *Mors et vita in manibus lingue.* Ideo ori est custodia ponenda, ut nec vitalem edificacionem clausum incarceret nec letalis pernicies liberum sorciatur egressum. Cum enim sacerdotes et prophete pastorum et speculatorum ex mandato Domini gerant officium, patet quod

1. EI: *protensa;* ib. B: *sed exanimas careus;* ib. I: *virtute.* 3. A: *abhominacio domini;* ib. BCD: *homini.* 5. GM: *notatur.* LN: *notat abhominacio* 6. CHLNO: *dicitur;* ib. GHLM: *hoc autem.* K: *enim autem* 8. BC: *per septem dies.* 10 B: *fideli;* ib. GHKNO: *contuberniis.* 11. K: *non sit punitus.* E: *punitus figurat.* LN: *figurat.* HO: *sit . . punitus* 11, 12. I: *figurat tropice quod prelati.* 12. B: *abhominacione.* 13 G: *sussiter.* 15. I: *Nec eloquicitas lingue dampnabiles* (sic) *tamen* (sic *nocet;* ib. BEGMNO: *lingue tantum.* 17. EG: *indiscreti.* N correxit: ib. B: *soporates.* C: *saporatos.* M: *soporatas.* N: *saporitas:* ib. C: *excitando* 18. B: *fructuose.* 19. O: *aut datur;* ib. B: *exercium* 20. GN: *quia tacendo.* 20. 21. GN: *directe obiugat* (?). 21. KM: *quod* om. 22. K: *tam in:* ib. I: *ut lingua;* ib I: *cuius est necessarius.* 23 B: *regularetur;* ib. BHIKLMNO: *est* om. 24. A: *Quo rogo.* E: *Quomodo queso.* I: *Quomodo ergo;* ib. ABD: *baiulat.* 25. BC: *dicitur.* 26. I: *in vita.* 27. *custodia;* recte: *clausura* ut Peraldus l. c. p. 323: ib. ACD: *clausam* 29, 30. AD: *pastores et speculatores* BC: *pastoris et speculatoris.* 30. B: *gerunt.* H: *gestant*

26. Prov. XVIII, 21.

eorum taciturnitas foret Dei prodicio et plane docetur Ezechielis XXXIII, 6: *Si speculator viderit gladium venientem et non insonuerit buccina et populum custodierit; veneritque gladius et tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate sua captus est; sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram.* Unde ab isto homicidio prelati Paulus Act. XX, 26, 27 se excusat: *Mundus,* inquit, *sum a sanguine omnium vestrum;* et subditur causa: *Non enim subterfugi quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.*

Punishment for treacherous silence of the shepherds of the People.

Et in isto homicidio incurrunt multi prelati irregularitatem et anathematis innodacionem, quia I Corinth. XVI, 22: *Si quis non amaverit dominum Iesum Christum, anathema sit.* Sed Iohannis ultimo precipit Christus in Petro pastoribus quod *pascant, si Christum amaverint, oves suas;* et propter istud periculum dicit propheta Ysaie VI, 5: *Ve mihi quia tacui;* et Apostolus I Corinth. IX, 16: *Ve mihi, si non evangelizavero.* Sed et illud officium figuratur Exo. XXVIII, ubi preceptum est quod *in extremis partibus vestium sacerdotalium fiant tintinabula aurea mixta malis punicis, ut audiatur sonitus, quando Aaron ingrederetur et egrederetur sanctuarium in conspectu Domini et non moriatur.* Quod exponit Gregorius primo libro Pastoralium cap. XV, quod per hoc signatur finem vestibuli anime prelatorum debere esse, ut tinniant sapienciam subiectis et misceant scienciam, consilium et inferiorum noticias. *Et per hoc specialiter*

St. Gregory's interpretation of Exod. 28, 32–35.

1. EILM: *quod plene intelligitur.* GHKN: *et plene intelligitur.* 3. I: *ut populum custodiat.* 3, 4. B: *custodierint venerit quia.* LN: *custodit venitque.* 4. E: *venitque et tollit.* O: *venitque;* ib. C: *tollet* L: *et tollit.* O: *tollat.* 5. AH: *in* om.; ib. I: *capud est.* 7. HO: *prelati* om. 8. C: *omnium virorum.* 9. I: *subterfugit.* EL: *subterfuci cominus;* ib. B: *annunciarent.* IO: *annunciarem vobis.* 10. ACD: *Dei in vobis.* B: *vobis* om. 12. IL: *ad Cor. I, 16.* 14. A: *Si Iohannis;* ib. GHIKLMNO: *predicit;* ib. B: *Christus in* om. 15. KM: *pascat;* ib. A: *si Christum amaverint* om.; ib. GHKMNO: *amaverit;* ib. EILN: *et* om. 16. B: *illud.* 17, 18. BC: *evangelizo.* 18. B: *istud officium finiatur.* EHLNO: *istud.* 19. K: *ut in;* ib. M: *partibus vestigium.* 20. B: *tintinabila.* E: *tintinabulo;* ib. H: *mixta* om.; ib. B: *punicus.* 21. BCD: *et egrederetur* om. 22. ACDM: *morietur.* BEGHKLNO: *moreretur.* I: *et non moriatur* om. 23. ABDGHLNO: *primo . . . cap. XV* om.; ib. A: *libro Pastoralis.* IM: *Pastoralium dicens quod figurat* N: *Pastoralium quod signat.* 24. K: *figuratur;* ib. AG: *vestibili.* LN: *vescibili.* C: *vestium;* ib. LN: *anime sacerdotum;* ib. N: *prelatorum* om 24–26. I: *amodo sacerdotem debere esse ut emineat sapiencia . . . misceat consilium.* 25. EL: *ut emineat sapiencia subiectis;* ib. B: *subiectis* om.; ib. B: *iniuste aut scienciam.*

3. Vulgate: Et populus se non custodierit. 14. Ioh. XXI, 17. 19. Exod. XXVIII, 32—35. Peraldus l. c. p. 323. 23. St. Gregorii Regulae Pastor. liber, pars secunda cap. IV (al. XV), Opp. tom. III, p. 31.

cognoscetur quando quis residet et quando exit, quia aliter provocat in se iram eterni iudicis ad occisionem sui, si de eo sonus predicacionis non procedat. Et patet de racione cure officii pastoralis. Cum enim Deus sub pena mortis constituit nos in isto officio, patet quod deficiendo a gradu eius precipuo, in quo stat mors vel salus omnium, incurrimus proditorie dampnacionis periculum.

Unde vineam, castrum vel civitatem vecorditer reddimus hosti Christi; cum nedum dormimus vel nimis laxe *clamamus* contra preceptum Domini Ysaie LVIII, sed oves Christi ad maiora mala nostra pernicie proditoria provocamus.

All Christians are bound to fight the the enemies of Christ's law.

Ymmo videtur mihi quod omnes christiani tenentur constanter insistere contra adversarios legis Christi. Omnes enim debemus esse Christi milites, de ipso pro retribucione maxima servicio summe debito summe capitaliter tenentes; ideo audiendo nomen suum continue blasphematum et arma tam sue divinitatis quam sue humanitatis proditorie impugnata, falsi tenentes sumus tacendo convertibiliter cum consensu. Non enim sumus ipso digni, nisi plus ipsum amaverimus quam omnia temporalia eciam plus quam parentes carnales, vel vitam propriam, de quo habemus securitatem quod capillus capitis sui pugilis non peribit. Ideo defectus fidei est quod non exponimus nos contra adversarios Iesu Christi.

We must not slander our neighbour, but always speak the truth to the honour of God and the good of our neighbour.

Oportet ergo nos cavere quod vera sunt que imponimus fratri nostro; oportet secundo notare quod sint nobis evidenter cognita, quia veritas facti per se non sufficit; et oportet tercio quod pura intencione honoris Dei, edificacionis ecclesie et profectus persone quam arguimus

1 C: *cognosceretur.* EGHIKLMNO: *cognoscitur quando residet, quando exit.* N: *quando cognoscitur quando;* ib. N: *et* om. 2. BC: *se in;* ib. I: *intimi.* HLMNO: *iram Dei vel interni iudicis.* 2, 3. I: *occasionem sui.* BKMN: *sui provocat.* L: *provocati.* 3. K: *predicacionis* om.; ib. BC: *procedit.* 5, 6. G: *quod desinendo.* 6. BC: *a gracia;* ib B: *precipuo constat.* L: *precipue.* 7. K: *salus hominum.* 7, 8. ELNO: *perdicionis periculum.* 9. B: *Cum unicum.* ACD: *Cum vineam.* K: *vinea;* ib. I: *castrum* om.; ib. GMN: *vecordialiter.* 10. C: *clamemus* 11 BC: *Dei.* 13. B: *Sermo videtur.* EIL: *Et sic videtur.* N: *Quarto videtur.* 14. B: *contra* om. 15. I: *Christi ipsius pro.* 16 C: *tribulacione.* 16, 17. B: *solum capitaliter.* I: *summe sapientis.* GKLMNO: *summe sapienter.* 17. C: *ideo audiendo* om. C: *non audire;* ib. ABCD: *cotidie.* 18. K: *blasphemandum blasfematum.* 19. ABCD: *tam proditorie;* ib. EN: *in pugna.* K: *inpugnancia.* 21. HKO: *Christo digni;* ib. EIN: *quam eciam omnia.* 22. ACD: *et plus quam;* ib. GN: *omnes parentis;* ib. I: *corporales.* 23. EGIKN: *de qua.* 24. K: *pusillis non.* N: *pugillus.* 26. K: *quod una.* 27. L: *nos secundo.* 28. L: *facti persone.* O: *veritas fratri.* 29. GN: *et* om. 30. BO: *perfectus.*

11. Isaiae LVIII, 1. Clama, ne cesses.

procedamus, postposito livore, questu et fastu, quia aliter in capitulo detraccionis positi dicimus falsum testimonium contra fratres. Et ista sentencia est sepe clericis capitularibus repetenda et a cunctis fidelibus confundendo eius adversarios defendenda.

These opinions ought to be repeated to the clergy and held by all Christians

CAPITULUM VICESIMUM OCTAVUM.

Pro planiori noticia peccati lingue oportet per alias species eius transcurrere, et primo de testificacione mendaci. Ipsa enim videtur direccius adversa huic mandato octavo. Nam notandum est primo quod sicut omnis peccans mentitur, sic omnis peccans testificatur mendaciter contra proximum, et sic contingit mentiri contra proximum eciam dicendo verum contra eum in iudicio, deficiente altera istarum duarum circumstanciarum in fine proximi capituli explanata. Si enim dico verum in proximum intencione perversa vel credendo quod sit falsum, mencior contra illum; sed famosius accipitur hoc peccatum, quando vocatus in iudicio et iuratus de veritate dicenda scienter dicit falsum in proximum, et hoc contingit dupliciter vel accusando vel excusando. Est autem detestabile hoc genus mendacii ex hoc quod in aliis peccatis res sacra fugitur pro horrore, in isto autem periurio ad res sacras acceditur, ut peccetur, sicut patet de euntibus ad ecclesiam vel ad librum evangelii, ut periurent.

Of false witness.

especially in court,

by falsely accusing or excusing another.

Secundo sic iurantes invocant Deum in testem sui iuramenti, et per consequens omni sacramento atque suffragio Dei renunciant et parti dyaboli se committunt,

1. B: *post livore.* K: *livoris.* 2. A: *detractoris.* EGKN: *in casu detraccionis.* 4. I: *et actis fidelibus observanda.* 5. *defendenda.* G addit: *in vigilia Margarete.* 7. E: *Pro ampliori;* ib. B: *palias* (sic). O: *alios.* 8, 9. BD: *testificacione mandati.* C: *mendacii.* HIKLMNO: *de testimonio mendacii.* 10. GHIKLMN: *Unde notandum.* 11. I: *peccans* om. 11, 12. EL: *testificatur mendacium.* 12. EHIO: *et sicut.* 13. B: *et dicendo.* I: *eciam adeo verum.* 14. BGIN: *istarum* om. 15. B: *explanatarum.* 17. B: *quod sit secundum.* 18. B: *quando quis vocatus est.* GHIKLMNO: *quis vocatur.* 18, 19. G: *et vocatus de veritate et iuratus.* N correxit. 20. ABD: *contingit personis vel.* 22. EGIMN: *quia.* 22. EGHIKLMNO: *fingitur.* 22, 23. EGKLMNO: *fingitur pro errore.* 23. AEGHIKLMNO: *pro errore;* ib. B: *In illo;* ib. I: *accedunt.* H: *accenditur* (sic). 24. B: *sicuti.* 24, 25. ACD: *vel librum.* 26. K: *dominum;* ib. GIKN: *in testimonium* HM: *testimonio.* 27. GHILMN: *cum sacramento.* K: *cum omni.* 28. B: *De renunciant.*

7. Cf. Peraldum De Peccato Linguae cap. IV (Summa Virtutum II, p. 302—303).

Such a perjurer blasphemes God and gives himself to the devil.

si sint falsa que asserunt; in cuius testimonium manibus tangunt librum et osculo confirmant. Sic ergo periurans pessime blasphemat in Deum, et dyabolo totaliter se committit. Dyabolus autem non audebat Christo imponere malum culpe nec nomen eius sic contempnere. Unde Phil. II, 10 dicitur: *Quod in nomine Ihesu omne genu flectitur, celestium, terrestrium et infernorum.* Profugus autem talis quo fugiet? cum deficit sibi *turris fortissima nomen Domini,* ut Proverb. XVIII, 10 innuitur.

He forges the seal of God which is entrusted to him

Tercio talis est proditor falsans sibi commissum sigillum Domini. Datur enim homini, ut ultra veritatem facti dicat veritatem vocaliter et, urgente iusticia, committat legitime iuramentum. Istud ergo sigillum Dei falsat quicumque vel sigillat falsum vel sigillat superflue veritatem; ideo veritati compendiosissime ut sic fit odibilis. Unde Zacharie VIII, 17 scribitur: *Unusquisque contra amicum suum malum ne cogitetis in cordibus vestris et iuramentum mendax ne diligatis, omnia enim hec sunt que odi, dicit Dominus.* Et Zacharie V, 3, 4 scribitur: *Dixit Dominus ad me. Hec est malediccio que egreditur super faciem omnis terre, quia omnis fur iudicabitur, et omnis iurans iudicabitur. Educam illud, dicit Dominus exercituum.* Quando enim aliquid est in confinio periculi, cavendum est de illo nisi urgeat maior necessitas; et hinc Ecclesiastici XXIII, 12 scribitur: *Vir multum iurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo eius plaga.* Quia ut ibi consulitur: *Iuracioni non assuescat os tuum, multi enim sunt casus in ea;* ideo ibi precipitur: *Nominacio*

1. GHILNO: *si sunt.* 2. BCD: *periurans* om. 3. B: *blasphemant.* 4. B: *committunt;* ib. M: *Dyabolus enim.* 6. I: *Quod* om.; ib. ACD: *nomen Dei.* B: *nomine domini.* 6. I: *omne genus.* 7. EHLNO: *flectatur.* 8. B: *sortissima.* 9. ACD: *nomen Dei;* ib. ACD: *Prov. 19* B: *19 et 18.* I: *ut patet Prov. XIX. Ideo talis.* 10. KO: *falsificans.* M: *falsus.* 11. H: *ut in terra;* ib. C: *ultra* om. 12. Codd. except. LM: *urgente malicia.* Hic locus corruptus esse videtur. Apud Peraldum, quem et hoc loco secutus est Iohannes Wycliff, solummodo legitur: Quartum est hoc, quod ipse falsarius est. Si quis sigillo alicuius domini sibi commisso ad confirmandam aliquam veritatem uteretur ad aliud confirmandum, ipse falsarius indicaretur. 12, 13. G: *comitant.* 13. B: *Illud autem.* GHMNO: *Istud autem.* 14. C: *falsat quocunque.* K: *falsificat* 15. I: *ideo* om.; ib. K: *competentissime;* ib. C: *fiat.* B: *fuit.* H: *sit.* 16. H: *Zacharie* om. 17. ABDEGHLMNO: *amicum vestrum* 18. I: *iuramenti mendacem.* M: *iuramenti mendax ne diligaris* 19. I: *que odit Deus, cum;* ib. BHL: *Et* om.; ib. ACD: *scribitur* om. 20. EM: *graditur.* 21. HIO: *universe terre;* ib. I: *eciam fur;* ib. B: *indicatur* 22. A: *illum.* HILO: *istud.* 23. H: *enim est aliquis;* ib. I: *est in fimo.* 24. GLN: *illo cum urgeat.* HM: *illud urgeat.* 26. ACDGHIKLMNO: *replebitur;* ib. H: *descendet;* ib. GHIKLMNO: *a domo et loco.* 27. B: *assuescas.* 28. C: *ideo* om. I: *ideo precipit.* GHNO: *ideo ibi precipit;* ib. B: *ibi* om.

27. Eccli. XXII, 9, 10.

Dei non sit assidua in ore tuo; et hec est racio quare Matth. V et Iacobi V prohibetur talis iuracio, ut dictum est superius capitulo XVII.

Tercium autem peccatum est perversa consiliacio de absente; talis enim proditor est consiliati, ymmo veritatis atque ecclesie et occisor persone absentis super qua fertur consilium. Debet enim consiliarius veritatem utilem dicere consulto et edificatoriam celesti coniugio, et ad illud stricte conducetur. Et quantum ad homicidium, scribitur Prov. XXVI, 18, 19: *Sicut noxius est qui mittit sagittas et lanceas in mortem, ita vir qui fraudulenter nocet amico suo.* Et utinam episcopi et clerici regni nostri consulentes ad bella, dimittendo securum scripture consilium, attenderent istam senteneciam; tunc enim non incurrerent sic nostrorum et exterorum homicidium, propter quod creditur regna anathemate multiplici discorditer innodata. Unde tales videntur esse sacerdotes et pharisei in mortem Christi saltem in membris suis consilium ineuntes. Quamvis enim celantes facta sua ministros habeant quasi velantes faciem Christi dicentes: *Prophetiza, quis te percussit?* ut dicitur Matth. XXVI, 68; tamen ad ultimum in finali iudicio detecte erunt eorum astucie, quia Iob XII, 16 scribitur: *Ipse novit decipientem et eum qui decipitur.* Tales enim consiliarii sunt plus quam milites increpandi.

It is a third kind of sin to give evil counsel regarding a person in his absence.

Would that our bishops and clergy would bear this in mind when, contrary to scripture, they instigate to war.

Secundo notarent tales consiliarii quomodo pravitas sui consilii primo vertitur in se ipsos. Omnis enim peccans in Deum nocet primo et principaliter sibi ipsi. Sic enim omnis iniusticia presupponit iusticiam; ideo Act. IX, 5 Veritas dicit Paulo: *Durum est tibi contra*

Their evil counsel will turn against themselves.

1. ACDHIKO: *est* om. 2. LM: *Iacobi 2.* 3. D: *capitulo XVII* om. 4. ACD: *Tercium enim.* 5. I: *proditor consiliativi;* ib. GMN: *est* om. 6. B: *ecclesie; est et.* C: *ecclesie; est enim.* 7. I: *qua* om. 8. GIKLNO: *edificativam.* 9. I: *et* om.; ib. AI: *idem;* ib. EGHIKLMNO: *conducitur;* ib. C: *Et quem.* 10. AD: *Prov. 21.* BCO: 27. Correxi. 12. B: *Et ut.* H: *et nunc.* 13. B: *bellum;* ib. GIN: *dimittentes.* EL: *et dimittentes.* 14. G: *attenderent enim.* N correxit. 15. B: *incurrent;* ib. I: *nostrorum ac.* 16. GNO: *exteriorum;* ib. B: *homicidia.* 17. KL: *discorditer* om.; ib. EL: *Dicti tales.* 18. GKMN: *dicti videntur esse sacerdotes phariseorum;* ib. HLO: *sacerdotes phariseorum.* 19. C: *membris eius;* ib. GLNO: *suis* om.; ib. *Et quamvis.* 20. I: *celantes* om.; ib. B: *habeant id est.* 21. B: *qui te.* K: *Quis est qui.* 22. A: *unde dicitur.* 23. H: *erant;* ib. A: *hastucie.* CD: *asticie.* GN: *malicie et astucie.* 25. G: *Tales consilii.* 29. I: *Sicut enim.* 29. 30. GN: *iusticiam sui. Item Act. 3.* 30. AI: *Act. XIX.* EM: *Item Act. III.*

4. Peraldus, cap. XII: De peccato pravi consilii et de hiis quae debent cohibere homines ab hoc peccato.

stimulum calcitrare. Omnis enim iniquus, in quantum inpugnaverit equitatem, cum ipsa sit immobilis, necesse est ut reflectat cuspidem in se ipsum; ideo dicitur proverbialiter quod *quicumque vult nocere alii, nocet antea sibi ipsi.* Omnis laqueus decepcionis primo capit subdolum qui tetendit, et omnis gladius persecucionis primo transverberat eum qui ipso utitur; unde pro medio scribitur Psalmo VII, 16: *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit;* et Proverb. XXVI, 27: *Qui fodit foveam incidit in eam, et qui volvit lapidem revertetur in eum;* et Ecclesiastici XXVII, 29 patet eadem sentencia: *Qui,* inquit, *fodit foveam incidit in eam, et qui statuit lapidem proximo, offendit in eo, et qui laqueum alii ponit, peribit in illo.*

Et ad istum sensum dicitur I Petri II, 8 quod *veritas est lapis offensionis:* et hoc figuratum est I Regum XVII, 51 de Golia; ipse enim fuit proprio gladio capitatus. Et Hester VII, 10 *suspensus est Aman in patibulo quod paraverat Mardocheo,* quia oportet quod veritas vincat est dissipet falsitatem. Unde Iob V, 13 de Deo scribitur: *Quod apprehendit sapientes in astucia eorum et consilium pravorum dissipat.*

Those evil advisers ought to consider, how lasting is the evil they are sowing, and how unfruitful the sowing.

Tercio notarent consiliarii mali quam diuturnum est malum quod seminant et quam infructuosa est eis sacio. Nam herba nociva propter pronitatem populi ad augendum maliciam celeriter multum crescit; ideo caveret fidelis ne sit imitator dyaboli, qui, ut dicitur Matth. XIII, 28 *seminavit zizanniam.* Sed notandum est hic quod mundus est tantum positus in maligno quod doctores detegentes sensum scripture et Christi consilium dicuntur ex hinc inimici veritatis et perversores ecclesie. Ad tantum nempe diversa est ecclesia a regula quam Christus instituit,

1. B: *iniquius;* ib. C: *in quem.* 2. D: *impugnat.* CEGHIKLMNO: *inpugnans;* ib. GMN: *veritatem.* L correxit; ib. C: *inviolabilis.* 3. H: *dicit.* 4. I: *nocet* om. 5. *ipsi.* O in marg.: *prius sibi nocet quam alteri;* ib. GI: *Omnis loquens decepciones.* M: *Omnis loquens decepcionis.* N: *Omnibus loquens* 7. BC: *illo utitur.* 8. BH: *VII* om. 9. ABCD: *Prov. XVI.* I: *VI;* ib. B: *16 scribitur.* 10. I: *volicit.* 11. BCH: *revertitur.* 13, 14. ABCD: *lapidem alii.* 15. I: *imponit.* 15 B: *illud sensum;* ib. ACDGKNO: *dicit;* ib. BC: *Petri 4.* C: om. 17. ABCD: *16 de Golia;* ib. HL: *decapitatus;* ib. B: *Et* om. 18. ABD: *Hest. 4.* C: *6.* IM: *ut Hester.* GHNO: *et Hester IV;* ib. I: *Naaman.* 18. 19. M: *qui paraverat.* 20. IMO: *Iob 5.* 21. GIN: *consilia.* 23. I: *quomodo diuturnum.* 24. B: *infructuosum eis.* 25. I: *populo;* ib. GM: *agendum.* N correxit. 27. K: *dicit;* ib. I: *Matth. 23.* 28. KO: *superseminavit.* GLN: *superseminat.* 29. A: *est tantum* om.; ib. I: *cautum positus.* 30, 31. HIKMO: *dicunt adhuc inimici.* 32. C: *divisa;* ib. EGHIKLMO: *ecclesia regula;* ib. N: *a* om.

30. E. g. Wyclif.

quod instar sacerdotum, scribarum et phariseorum preponderantur leges hominum, et Christi discipuli reprobantur. Fidelis tamen ex scriptura multiplici consolatus non exinde dimitteret. Nam Matth. X dicit Christus: *Si me persecuti fuerint et vos persequentur;* et *Non veni pacem mittere sed gladium;* et *Inimici hominis domestici eius.* Oportet ergo cavere a consilio iuvenum in scriptura. Nam Roboam, ut patet III Regum XII, exhinc perdidit regnum suum. Oportet secundo cavere a consilio seculi amatorum, quia Ecclesiastici XXXVII, 7 scribitur: *Noli consiliari cum socero tuo.* Nam mundus tanquam maritus et caro ut eius uxor inierunt coniugium, cuius mundialis est filius, salutis anime ignarus ut fatuus; et Ecclesiastici VIII, 20 scribitur: *Cum fatuis consilium non habeas.* Et quantum ad totum lucrum quod istis consiliariis provenit, patet quod est rapina, exaccio, sive furtum; ideo cum non satisfaciendo suis iniuriatis restituant, patet quod quicquid boni exinde evenerit non est eis sed domino imputandum, malum autem quod crebro evenit est illorum.

It has come about that the laws of men are preferred to God's law and the disciples of Christ are rejected; but their comfort is in the Bible.

The whole gain of evil counsel is: robbery, extortion and theft.

Quantum ad peccatum lingue in proximum *in sua presencia,* ipsum dividitur communiter in sex partes; scilicet in opprobria de genere, in exprobiaciones de gente, in convicia de criminis perpetrati imposicione, in malediciones, contenciones, et derisiones; et omnia ista sex genera Iesus noster passus fuit ex parte sui summe humiliter, inproperata sibi summe nequiter; nam Marci VI, 3 scribitur: *Nonne hic est faber, filius Marie? Nonne mater et sorores eius nobiscum sunt?* Et quoad secundum Iohannis VIII, 48 scribitur: *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu et demonium habes.* Et quoad tercium, Matth. XII, 24 et Luce XI, 15: *In Belzebub principe*

The six divisions of false witness against a neighbour in his presence.

All of these have been borne by Jesus.

2. EHIKMNO: *preponderant.* 3. G: *reprobant;* ib. C: *autem ex* 3, 4. B: *consolatur.* 4. B: *dimittere.* K: *dimittet.* 5. BM: *fuerunt;* ib. O: *persecuntur.* 6, 7. ACD: *hominis ecclesie.* HIK: *domestici illius.* 7. M: *caveri.* 8. B: *patet* om. 9. ABCD: *Oportet ergo.* 10. K: *nam quia;* ib. ABCD: *Eccli. 38.* 11. BGN: *cum socio tuo;* rectius: *cum sodali tuo.* Vulg.: *Noli consiliari cum eo (sodali amico).* 12. E: *caro eius uxor.* 14. A: *scribitur* om. 14, 15. CGHILMNO: *ne consilium habeas.* 16. BC: *et exaccio.* 17. C: *non* om.; ib. C: *iniuriis.* 18. G: *boni inde venit.* N: *inde invenerit.* 19. K: *reputandum.* 20. ADGK: *istorum.* 22. I: *dedit communiter.* GHKMO: *dividit.* 24. AD: *de* om.; ib. I: *imponere.* 25. EGHIKLMNO: *in contenciones, derisiones et;* ib. B: *illa.* 26. K: *Iesus Christus noster.* G: *Ihezyss* (verb. tschechicum) in marg.: *Ihesus.* 26, 27. EIN: *summe humillime.* 28. A: *et filius.* EGHIKLMNO: *est filius fabri;* ib. EGHIKLMNO: *filius Marie* om. 30. BCDGN: *nos* om. 31. ABCD: *demonem.* 32. ADEGHIKMN: *et Luce XI* om.

5 Matth. X, 34, 36. 21. Sic et Peraldus l. c. p. 217.

demoniorum eicit demonia. Quoad quartum, Ioannis VII, 48 scribitur: *Numquid aliquis ex principibus credidit ei? sed populus iste maledictus.* Quoad irritacionem, Luce XXIII, 39 scribitur: *Unus latronum blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos.* Et quoad derisionem Matth. XXVII, 40 scribitur: *Vach, qui destruis templum Dei et in triduo reedificas illud; salva temetipsum; si filius Dei es, descende de cruce.* Similiter et principes sacerdotum, scribe et seniores dicebant.

Quantum ad quintum genus blasphemie, patet quod singulariter ceciderant super eum. Quantum ad detraccionem ecclesie scribitur Iohannis IX, 16: *Non est hic homo ex Deo qui sabbatum non custodit.* Quantum ad testificacionem mendacem scribitur Luce XXIII, 2: *Invenimus hunc prohibentem tributa dari cesari,* et Matth. XXVI, 61: *Possum destruere templum hoc et in tribus diebus reedificare illud.* Primum fuit falsum, quia Matth. XXVII dedit et mandavit Cesari censum dari. Et Iohannis II, 19 patet sinistra et mendax reportacio in secundo: quia ibi legitur sic dixisse: *Solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud:* quod multum differt ab isto sibi imposito.

Et quantum ad sinistram consiliacionem ecclesie, Matth. XVI, 21. 22: Quando dixit *se iturum Ierusalem pati mortem.* Ecce Petrus consuluit: *Absit hoc a te Domine.*

The remedy against sins of the tongue is to suffer patiently according to Christ's example.

Et de aliis peccatis lingue patebit inferius. Illud ex hinc inserui, ut fidelis habeat remedium in peccato lingue humiliter paciendi; nam remurmurando offendit se ipsum, tam quoad corpus quam animam, et sequendo Christum in humili paciencia reportat lucrum meriti et mundiciam purgamenti. Ideo I Petri II, 21, 23 dicitur: *Christus*

1 L. *Et quoad.* 2. AD: *scribitur* om.: ib. BI: *credit.* 3. B: *ille.* 4. AD: *scribitur* om.: ib B: *blasphemavit.* 5. EGKMNO: *te ipsum.* 6. BC: *Matth. 26*; ib. ABD: *destruit.* 7 B: *triduum;* ib. ABD: *edificat* H: *reedificat;* ib. GHKLMNO: *te ipsum.* 8. I: *nunc de cruce.* 9. EGHIKLMNO: *cum scribis et senioribus;* ib. B: *dicebat.* 10 BEGHIKLMNO: *quinque genera.* 11. I: *signa ceciderant.* EHKLMO: *ceciderunt in eum* GN: *ceciderunt eum.* 11. 12. BCEGHIKMNO: *detracciones* 12. C: *ecce:* ib. A: *scribitur* om.; ib. A: *est* om. 12—14 I: *Iohannis scribitur* om. 13. GHLMNO: *a Deo.* 14. AD: *scribitur* om.; ib. AGHN: *Luc. 24.* 15. B: *prohibente:* ib. EGHMNO: *dare:* ib A: *et Iohannis II.* 16. 17. GN: *et in triduo reedificare illud.* 16. AD: *reedificabo.* 17. ABD: *21 et 22.* K: *Matth. XVII.* GLN: *27 et 22.* 18. G: *dare:* ib. GI: *Iohannis* om. 19. I: *legitur* om. 20. I: *benedixisse;* ib. G: *suscitabo.* 21. BCGHKLNO: *illo sibi.* 22. BCIO: *ecce.* 23. GK: *Iterum dixit se.* L: *dixit iterum in Ierusalem.* 25. HKLNO: *Istud.* 27. A: *remurmuracio.* BD: *remurmurans;* ib. EGHIKLMNO: *in se ipsum.* 28. EKLNO: *quam quoad animam.* 29. B: *pacienciam;* ib. A: *reportat.* 30. I: *Ideo Pe.*

8. Matth. XXVII, 41. 15. Matth. XXVI, 61. 20. Ioh. II, 19.

passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius; qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Maledici quidem sunt lime ad sui consumpcionem et a vasis glorie rubiginem auferentes; abradunt eciam electis stimulum faciendo purgamentum lapidi fundamentali firmius et humilius adherere. Unde Gregorius: Idcirco laxat Dominus linguas detractorum in electos, ut si quid in eos elacionis subrepserit, lingua detractoris eradat. Et ista videtur sentencia Psalmiste Psalmo CXIX, 3—4: *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Et respondet: *Sagitte potentis acute cum carbonibus desolatoriis. Sunt verba Dei correptoria penetrabiliora omni gladio ancipiti*, ut dicitur Hebr. IV, 12. Carbones desolatorios intelligunt quidam Christum et membra sua igne Sancti Spiritus accensa, sine timore et fetore superbie effumantes. Tales enim carbones igniti cum destruuntur in eis luxus et affectus mundani, sunt desolatorii quoad mundum. Discreta ergo correpcio et humilis passio instar carbonum qui igniunt sine fumo, faciendo continue et intrepide opus Deo debitum est contra verba improperancium optima medicina: Unde II Regum XVI, 10 de David legitur quod cum malediceretur a Semei: *Dimittite eum ut maledicat; Dominus enim precepit ei ut malediceret David; et quis est qui audeat dicere quare sic fecerit?* sic ergo *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Unde quantum ad exprobracionem a genere vel gente, patet quod non est ponderis nisi assit peccatum, quia genus est nobis commune et locus est inculpabilis.

St. Gregory's teaching, that God permits slander against the elect to check any pride in them.

Quantum ad convicium, patet quod sonat in malum, sive conviciatus immunis fuerit sive reus, propter defectum

Words of abuse have an evil sound, showing lack of brotherly admonition.

3. I: *Maledicti quidem sunt qui ad.* EGHKLMN: *Maledicte quidem sunt;* ib. B: *quidam.* 4. B: *sui* om.; ib. AHKLNO: *et* om. 5. BC: *abradunt et;* ib. ABCD: *elacionis stimulum.* 6. BCDEGHKLMNO: *purgatum;* ib. E: *fundabile lapide.* HN: *fundabili.* 7. GHILMN: *Deus.* 8. H: *in electis;* ib. ELMN: *si quid erroris in eos elacionis.* 9. I: *eradiat.* ELMN: *erudiat.* 10 B: *Psalmiste* om. 11, 12. ABCDI: *Sagitte potentis acute* om. 12. ABD: *cum carbonibus desolatoriis* om. 13. B: *ancipite.* 14. ACD: *quidem.* 15. B: *ignem.* 16. A: *sine* om.; ib. GKN: *tumore.* 17. B: *destruantur* I: *destruitur:* ib. EL: *luctus ac.* H: *fluxus.* 19. EILN: *igniuntur.* 20. BC: *inturbide;* ib. I: *opus Domini.* 21. I: *improperatirum.* 22. GN: *quod* om. 22, 23. KMNO: *et cum malediceretur.* 23. B: *Semei ait dimittite, inquit.* LM: *ait.* 24. ABCD: *precipit.* 27. E: *vel a gente.* H: *de gente.* 28, 29. I: *et locutus.* 30. M: *scilicet conviciatus* 31. G: *fuerit in miuriis sive reus.* N correxit.

7. Cf. St. Gregorii Mor. XII, cap. I. 25. Rom. VIII, 28.

Those who use them 1) despise the divine law.

caritative correpcionis fraterne, unde cavendum est conviciantibus de malo multiplici: primo quia sunt contemptores legis divine, que non potest nisi pie et modeste suos corripere; et de illo verificabitur illud Proverb. XIII, 5: *Impius confundit et confundetur.* Confunditur quidem propter perversitatem intencionis et defectum modestie; ymmo declinando a lege argucionis divine videtur imponere Deo calumpniam. Si autem sic conviciatur de pena, improperat Deo qui penam infligit, ut amici Iob; sed Proverb. XVII, 5 scribitur: *Qui despicit pauperem exprobrat factori eius,* et evidencius est iudicium de punito. Si vero de peccato insurgit convicium, Deus ipsum peccatum permittit et ad bonum convertit, quis ergo tu, ut contra legem Dei improperes? et de tali intelligitur illud Matth. V, 22: *Qui dixerit fratri suo: Fatue, reus erit iehenne ignis.* Secundo notaret convicians quod propter defectum in modo qui foret sibi facilior, nedum se ipsum dampnificat, sed affliccionem vulneris accumulat vulnerato; et sic est spiritualiter impius homicida. Et hinc Proverb. XV, 4 scribitur: *Lingua placabilis lignum vite; que autem immoderata est conteret spiritum.* Lignum autem vite discrasiatum ad meliora restituet: Sic lingua eucaris, scilicet lingua sine modo, conterit spiritum ambe partis; et ideo Ecclesiastici VIII, 13 precipitur: *Non incendas carbones peccatorum arguens eos;* talis enim incendarius tenetur restituere manipulos quos comburit, ut patet ex lege Exod. XXII; et ideo Ecclesiastici XIX, 28 dicitur: *Est correpcio mendax in ira contumeliosi.* Unde propter difficultatem modi in talibus dicit Seneca de amicicia,

2) increase the affliction of the wounded.

1. GNO: *caritatem;* ib. ABCD: *tamen cavendum.* 1, 2. B: *convicibus.* 2. AD: *quod sunt.* 3. ACDEGHILMNO: *qui non potest.* 4. BC: *isto;* ib. ABCD: *verificatur.* 5. ABD: *confunditur.* I: *confundens confundatur quia propter.* EGK: *confunditur quia.* H: *confundit quia.* N: *confundit, confundatur, confunditur.* 6. EGHILN: *adversitatem.* O: *adversacionem;* ib. *intencionis.* I. in marg. corrigere vult: *intericionis* (?). 8. H: *conviciator.* 9. O: *sed* om. 10. EGIKLMN: *et Prov.* 11. GMN: *evidentibus.* 14. H: *istud.* 16. EGLN: *notatur.* HKO: *notaretur.* 16, 17. EGIKLMN: *qui propter defectum.* 17. I: *in medio.* G: *in numero;* ib. AD: *se* om. 18, 19. GN: *accumulatum vulnerato.* O: *accumulant.* 19. B: *eius homicida.* 20. AD: *scribitur* om. 20, 21. I: *ligne vite.* GMN: *lingua vite* K: *ligni.* 21 L.: *est* om. 21, 22. IM: *Linguam autem vite.* 22 MO: *discordicant* sic). E: *discorciatum.* HKL: *discordicatum.* 22, 23. I: *Sic lingua eucaris* om. E: *sicut lingua eucaris sed.* 23. ADGHIMNO: *sed lingua;* ib. ELM: *conteret.* N: *non conteret.* K: *conterit spiritum* om. 23, 24. C: *secundum ambe partis.* 24. I: *et* om.: ib. K: *Ecci VIII seu.* 25. BI: *argue.* 26. B: *comburis.* I: *combinit.* EGHLMNO: *combussit.* 28. AB CDEHILO: *in ore.* 28, 29. GN: *ut propter.*

29. Non est sententia Senecae sed Ciceronis in Laelio De Amicitia cap. XXV: Ut igitur et monere et moneri proprium est verae amicitiae . . .

monere et moneri est officium vere amicicie, ita tamen quod adulacione careat admonicio, et contumelia obiurgacio. Tercio moveret conviciantem fructus utrumque consequens; conviciatus namque exinde redditur conviciato quasi irrevocabiliter inimicus; *irrevocabiliter* dico quia ex utraque parte; unde Eccl. XXII, 26: *Si amicus produxerit gladium, non desperes; est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, ne timeas; est enim concordacio; excepto convicio improperio, et superbia et misterii revelacione, et plaga dolosa.* Ecce quod de quinque exceptis a regressu ad amiciciam convicium est primum, quia a lege nature magis degenerans; et ideo I Regum XV, 3 a Deo precipitur quod Amalechite sint funditus demoliti propter ingratitudinem quam olim tempore in filios Israel ostenderunt. Unde Eccl. XXII, 25: *Mittens lapidem in volatilia deiciet ea. Sic qui conviciatur amico dissolvit amiciciam.* Et ista dissolucio est alia profundior, quia Eccli. XXVIII, 21 scribitur: *Flagelli plaga livorem facit, plaga autem lingue comminuet ossa.* Cavendum est tamen fideli ne propter declinacionem convicii desistat a correpcione fraterna, ymmo ab inportuna instancia contra personam vel populum induratum, cuius absconsionem probabiliter crediderit ad maius ecclesie periculum. Oportet tamen semper cavere ut accusans observet veritatem, noticiam et amorem; nec debet fidelis istis habitis dimittere propter scandalum accusati; *ego autem sto in universitate decalogi neminem accusando.*

(3) make enemies for ever of those whom they abuse.

The believer, however, should not cease from brotherly admonition, but when accusing, should keep to wisdom, knowledge and love.

I (Wyclif) stand for the universality of the decalogue and accuse nobody.

Quantum vero ad malediccíones patet quod sunt tripartite, ut alique manifeste licite, sicut ille que auctoritate divina sunt facte, sicut allegavi superius ex textu scripture. Alie autem sunt manifeste illicite, ut quando-

Curses are sometimes lawful, sometimes unlawful.

1. I: *mone et moneri*; ib. C: *ammonere*; ib. EN: *vere* om.; ib. M: *vel amicicie*. 2. I: *careat*; ib. BC: *contumeliosa*; ib. C: *obiurgacione* H: *abiurgacio*. 3. K: *movet*. 3, 4. AM: *utrumque contingens*. B: *utriusque contingens*. 4. K: *nam*. G: *namque omnem*. 6. B: *quod*. ADHIKM: *quia* om.; ib. EL: *et ex*. 8. ADGMNO: *aperuit*; ib. A: *os teste*; ib. GHMNO: *neque timeas*; ib. B: *quia est*. 9. IKM: *excepcio*; ib. GIMN: *in proprio*. 9, 10 B: *superbia misterii*. 11. GHIKMNO: *et regressu*. EL: *in regressu*. 12. A: *a* om. GIMN: *qua a lege* 13. EGHLNO: *ut Amalechite*. 14. I: *magnitudinem*; ib. I: *olim vice* (sic) *filiis*. GHKMNO: *olim in tempore filiis*. 15 I: *Mittentes*. 16. A: *volititia deiciet eam*. Vulg.: *illa*; ib. I: *amicus*. 17. BGHIKMNO: *et illa*; ib G: *profundio*. 21. I: *adportuna*. 23. ABD: *crediderint*; ib. GINO: *ad magis periculum*. M: *ad magis ecclesie*. 24. EGILMN: *semper* om.; ib. GIMO: *ut accusans semper*. 27. BCHK: *universalitate*. 28. C: *Quem vero*. I: *quandoque*; ib. CK: *malediccionis*. 29. B: *ut alius*. I: *et alique*; ib. B: *ille qui*. EGHIKLMNO: *iste que*. 31. I: *scripture* om.

28. Et quae supra memorantur, e tractatu Peraldi De Peccato linguae excerpta sunt p. 313/14.

A third kind is a pretended curse, e. g. excommunication for the sake of getting money.

cumque quis maledicit proximo sine causa, hoc est sine racione vel causa ad hoc a Domino approbata. Et tercia est malediccio simulata, ut excommunicacio ecclesiastica gracia congregandi pecunias. De media vero est presens sermo. Que fugienda est, primo quia inficit maledicentem et non nocet alteri nisi forte capax aliunde fuerit maledicti. Et hec racio quare Apostolus Rom. XII, 14 precipit: *Benedicite et nolite maledicere;* et I Petri III, 9: *Non reddentes malum pro malo neque maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes;* quod et abbas nostre religionis fecisse legitur: *cum malediceretur*, inquit Petrus, *non maledicebat* I Petri II, 23. Et ab hinc sumpsit Paulus pro regula: *Maledicimur*, inquit, *et benedicimus* I Corinth. IV, 12. Hec enim est infallibiliter gloriosa victoria bonum facere contra malum, cum summus iudex non potest suis ab efficaci defensione et retribucione deficere.

Why the unlawful curse be avoided.

Secundo moveret racio naturalis qua caveremus, nedum superfluum et frustratorium sed nocivum superfluum quia, ut dictum est, malediccio non nocet maledicto nisi ante meruerit et precise et quante ante meruerit maledici a Domino. Cum ergo dantur homini potencia et instrumenta ad benedicendum tam bonis quam malis, quam innaturalis perversio legis Dei foret sic maledicere; ex quo patet eius nocivitas. Ideo I Corinth. VI, 10 dicit Apostolus: *Neque maledici neque rapaces regnum Dei possidebunt;* quia maledicere est valde alienum a celicolis, cum in canonica Iude IX legitur quod *cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie, sed dixit: Imperet tibi Dominus.* Cum enim dyabolus natura sit bona creatura Dei, patet quod sibi maledicere sine

2. C: *a Deo.* 3. AD: *similata;* ib. L: *excommunicacione.* 4. B: *gracia* om.; ib. C: *causa congregandi.* 4—5. B: *De — Que* om. 5. B: *ad fugienda;* ib. A: *interficit.* 6. 7. C: *malediccionis.* 7. GN: *Est causa;* ib. M: *Rom.* om. 8. ABCD: *II Petri III.* 8—9. M: *et II Petri — maledicto* om. 9. B: *neque maledicti* 10. HO: *sed econtra.* 11. M: *dicitur cum.* 12. I: *Et hinc.* 12. 13. E: *sumpsit Apostolus pro regula.* 13. I: *Petrus Paulus.* M: *Petri Paulus;* ib. IO: *Maledicuntur inquam.* HK: *inquam.* 14. 15. I: *est infallibilis gloria bonum.* HK: *infallibilis gloriosa* (H: *gloria*) *rectoria.* L: *infallibilis glosa rectoria.* 15. A: *cui summus.* 19. I: *et frustra;* ib. K: *nocivum et.* 20. B: *nocet malediccio;* ib. I: *maledicto* om. 21. ABEGHILMN: *ante* om. after *nisi;* ib. BI: *et precise quante ante* C: *precie quante autem.* EHKL: *et* om. before *precise.* O: *nisi renuerit precioso et quante ante renuerit.* 23. GILMN: *et iusticia;* ib. M: *quam malis* om. 26. GKNO: *maledicti;* ib. EGHINO: *raptores.* 28. C: *in catholica.* EGHKMNO: *in* om.; ib. GHN: *quia cum* 31. ACD: *dixerit;* ib. K: *Importet;* ib. E: *a natura.*

precepto opificis foret blaspheme artificem impugnare. Et quantum ad morum maliciam angelus differebat reverenter Deo iudicium. Et simile habetur Zach. III, 2. Unde Eccl. XXI, 30: *Dum maledicit impius diabolum, maledicit et ipse animam suam.*

Why cursing is to be avoided (continued)

Tercio moveret regula caritatis qua omnis homo debet Deo subici et ordinacionem eius in tota fabrica sua diligere. Si enim Deus plene punit omnes culpabiles, pocius compaciendum esset punito, orando pro eo, quam magis malum contra decretum Domini tanquam iudex Deo non subditus imprecando; et hec racio quare sic maledicens ex perversitate anime nocet aliis. Et ideo dicit Sapiens: *Dum impius maledicit diabolum, maledicit animam suam,* eo quod sine pietate et humili subieccione ordinacioni divine sibimet demeretur, quod est maledicere sibi ipsi. Recoleret impius talis illud Ecclesiastici VIII, 6: *Non despicias hominem avertentem se a peccato, neque improperes ei; memento quoniam omnes in correpcione sumus.* Pro fratribus enim quos ignoramus si nostris meritis resipiscant orare debemus, et de pena diaboli contentari diligendo naturam, non orando ut Deus eius culpam deleat sive penam. Et sic intelligitur dictum Sapientis Proverb. XXVI, 2: *Sicut avis ad alta transvolans et passer quo libet vadens, sic et maledictum frustra prolatum;* sicut enim oportet avem ad terram descendere, sic oportet talem frustratoriam et terrenam malediccionem in caput maledicentis redire, iuxta illud Ecclesiastici XXVII, 28: *Qui in altum mittit lapidem super caput eius cadet.*

Et cum gravatur talis malediccio ex innocencia persone cui maledicitur et ex magnitudine obligacionis ad hominem maledictum, patet quam periculosum est

1. C: *Dei opificis;* ib. HIKLMO: *foret blasphemia.* 2. B: *malicia;* ib. C: *deferebat.* I: *referebat.* 3. B: *iudicium id est glorie habetur;* ib. AEGIKLMO: *Iacobi III.* 4. I: *cum maledicit.* 5. ABCD: *et* om. 6. DK: *quia.* C: *quod.* 7. B: *ordinacione eius tota.* 9. CI: *condolendum et.* GHKLNO: *condolendum vel compaciendum;* ib. ACD: *pro illo.* 10. CGHL: *malum* om. 11. I: *in peccando.* 13. GN: *dicitur Sap. 21º;* ib. A: *diabolo.* 18. ACDHO: *corrupcione.* 19. I: *pro patribus.* 20. C: *recepissent.* AB: *resipiscent.* 21. GIM: *nam orando.* ELN: *nam hic orando.* 23. L: *Prov. 28.* 24. BC: *quodlibet.* 25. A: *sic enim;* ib. B: *aves;* ib. B: *terra.* 26. LO: *frustracionem.* 29. G: *generatur.* 30. I: *et* om.; ib. M: *imaginacione.* 31. A: *patet* om. CD: *patet quod;* ib. A: *quod.* N: *quomodo.*

3. Zach. III, 2: *Et dixit Dominus ad satan: Increpet Dominus in te satan: et increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem . . .* Cf. Iacobi III, 10: *Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Non oportet, fratres mei, haec ita fieri.* 13. Eccli. XXI, 30.

feminas sic maledicere filio innocenti. Talis enim malediccio potest nocere alteri per accidens: non virtute verborum, ut credunt vetule sed racione malicie qua aliis demerentur; et sic intelligitur illud Ecclesiastici III, 11: *Benediccio patris firmat domos filiorum, et malediccio matris eradicat fundamenta,* nam maius vicium et innaturalius magis nocet. Celestis vero malediccio, que non de terra sed desursum venit, ad celum revertitur, impetrans imprecatum; ut Act. VIII imprecacio Petri quam Deus edocuit, *pecuniam Simonis esse secum in perdicionem,* sic quod utrobique capacitas maledicti est mensura sue malediccionis eciam inflicte a Domino. Unde iusto non nocet sed prodest malediccio, cum Genes. XXVII, 29 scribitur: *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus.* Et quoad immunitatem iusti Psalmo CVIII, 28 scribitur: *Maledicent illi, et tu benedices;* et Matth. V, 11: *Beati eritis, cum vos oderint homines et maledixerint vobis.* Procedat ergo fidelis in merito et non timeat maledictum; et idem de excommunicacionibus est dicendum.

The just is not harmed by curse or excommunication, but profits by it.

Quantum vero ad contenciones verborum, patet quod fugiende sunt tanquam superflue et inedificatorie nisi forte ad gehennam; et sic intelligitur Apostolus II, Thimo. II, 24: *Servum Domini non oportet litigare sed mansuetum esse ad omnes;* et I Cor. XI, 16: *Si quis vult contenciosus esse, nos talem consuetudinem non habemus,* quia Prov. XX, 3 scribitur: *Honor est homini separare se a contencionibus.* Contendere vero ignominiosum est, contencio autem est odibilis scole Christi. Secundo moveret malum discordie a contencionibus abstinere, unde ipsa est condicio appropriata diabolo, quia Matth. XII, 30 dicit Veritas opposita mendacio: *Qui non congregat mecum, dispergit.* Litigiosus autem est seminator discordie,

Contentions of words are to be avoided as superfluous and unedifying.

Contentions promote discord and hence the devil is contentious.

2. I: *nocert.* 3. A: *bonorum;* ib. A: *sed* om. 6. EGINO: *magis vicium.* 6, 7. EIL: *et in naturalibus.* 7. A: *maius nocet.* M: *magis* om. GN: *plus nocet;* ib. EL: *Celestis autem.* GN: *Celestis enim.* 7. 8. B: *que non est terra.* 8. EGHLMNO: *est de;* ib. A: *sed sursum.* 8, 9. GN: *revertitur in precativa.* 9. C: *impetratum.* I: *impetrans in peccatum alium Act. VIII.* EH: *imprecativa.* L: *imprecatam.* M: *in precaticia* (!); ib. L: *Unde Act.* 10. HIKLO: *docuit Deus.* 13, 14. KLNO: *unde Gen.* 15. G: *diminuitatem.* N: *ad ad immunitatem;* ib. Num. Psalmi in codd. om. 17. ABCD: *vos oderint homines* om.; ib. I: *oderunt;* ib. O: *maledixerunt.* 18. BC: *vos.* 19. GHN: *malediccionem.* 21. AD: *quod* om. 22. I: *sint.* 23. AD: *forsitan.* 24. HIO: *ad Tim.* 25. ACD: *et II Cor. XI.* B: *et I* om. EL: *Cor. 5.* O: *I Cor. 13º, 11º.* 26. EGLMN: *esse litigiosum.* 28. GMN: *de contencionibus;* ib. B: *Contencio vero.* ACD: *ergo.* 29. L: *odibilis est;* ib. BC. *scolis.* 32. C: *opposito.* 33. C: *Litigator;* ib. K: *autem* om.

sicut patet de diabolo cum angelo contendente; unde Prov. XVII, 11: *Semper iurgia querit malus, angelus autem malus mittetur contra eum;* et ideo nimirum Prov. VI, 16, 19 post *sex que odit Dominus* numeratur quasi magis odibile ipse *qui seminat discordias inter fratres.* Ad hoc enim incarnatus est Christus ut discordes ad veram pacem ecclesie revocaret; plus enim videtur lacerare corpus ecclesie quam corpus quod Christus singulariter assumpsit, cum sibi qui pro ecclesia posuit corpus suum in precium sit prestancius corpus ecclesie.

The litigious person sows discord.

Tercio moveret quod contencio est periculosa, multum a statu innocencie elongata. Unde Ecclesiastici XXVIII, 13: *Certamen festinatum incendit ignem, et lis festinans effundit sanguinem;* et XXII, 30 eiusdem: *Ante ignem camini vapor et fumus ignis inaltatur; sic et ante sanguinem maledicta, et contumelie, et mine.* Ille ergo est stultus qui sine magna necessitate exponit se in confinio tanti periculi. Ideo Proverb. XVIII, 6 scribitur: *Labia stulti miscent se rixis;* et XX, 3, *omnes autem stulti miscentur contumeliis.* A quinque itaque contumeliis consulit sapiens abstinere; scilicet a persona potentis, Ecclesiastici VIII, 1: *Non litiges cum homine potente;* a persona divitis, unde ibi dicitur: *Non contendas cum homine locuplete, ne forte econtra constituat tibi litem; multos enim perdit aurum et argentum* Tercio sequitur: *Neque strues in ignem litigiosi ligna et cum homine iracundo non facies rixam.* Et quinto debet caveri litigium

Contentiousness is dangerous and very far from the state of innocence.

He is a fool who exposes himself to such a peril.

1. BD: *contendente* om. 2. IO: *Propter iurgia querit.* 2, 3. IK: *angelus alius malis mittetur.* 3. GHNO: *alius malus.* 4. B: *sex* om.; ib. EGHIKLMNO: *enumeratur.* 5. B: *quod magis.* G: *quam magis.* N correxit; ib. I: *seminat ordinat discordias.* 6. M: *ut* om.; ib. H: *discordias.* 7—8. EGHIMNO: *revocaret — quam* om. 7. L: *enim videtur* om. 8. H: *quod corpus.* 9. K: *singulariter* om.; ib. EGHILMNO: *assumpsit revocaret* (M: *revocarent*) *plus lacerant* (EN: *laceratum*) *corpus ecclesie cum sibi.* 10. G: *in precium* om. 12. GM: *de statu;* ib. B: *et elongata;* ib. BC: *Eccli 18.* K: *8.* 13. ABDEHLNO: *festinanter;* ib. ABCDL: *incendet.* 14. ABCDHIKO: *effundet.* 15. B: *sic et autem.* 15, 16. EGHIKLMNO: *sanguinem malediccio contumelie.* 18. A: *scribitur* om. 19. D: *miscent — stulti* om. 20. GHMNO: *A quinque — contumeliis* om. 21. EGLN: *Ideo consulit sapiens abstinere* (G: *scilicet*) *a persona;* ib. B: *continere;* ib. C: *petentis.* 23. EIL: *et persona divitis;* ib. ACD: *divite;* ib. EGIKLNO: *ut ibi.* 23, 24. KL: *contendat cum locuplete ne.* 24. GN: *constituet;* ib. K: *tibi* om. 25. EKO: *perdidit.* 25, 26. IKM: *Et sequitur: Neque ullum* (M: *enim*) *serves ignem litigiosi vel linguali lingua.* EL: *Et sequitur: Neque serves litigiosi vel lignati linguam.* HN: *Neque serves ignem litigiosi vel linguati ligna* (N: *lingua*). 26. GN: *Neque serves;* ib. A: *litigiosi vel linguati;* ib. *ligua.* B: *linguam.* 26, 27. B: *homine vel iracunde non facias.* 26. H: *facias.*

23. Eccli. VIII, 2, 3. 26. Eccli. VIII, 4. Locus in codd. corruptus in Vulgata sic habetur: *Non litiges cum homine linguato et non strues in ignem illius ligna.*

cum uxore propria. Unde Prov. XIX, 13: *Tecta perstillancia et uxor litigiosa* comparantur, quia utrobique est locus aufugii; et Prov. XVII, 1 dicitur: *Quod melior est buccella panis cum gaudio quam domus plena victimis cum iurgio.* Et de isto peccato contencionis nos scolastici caveremus, et specialiter de rebus saluti inpertinentibus, quia Ecclesiastici XI, 9 scribitur: *De re que te non molestat, ne certaveris.*

The sin of contentiousness should be avoided by the clergy particularly as to things not concerning salvation.

Quantum autem ad derisiones, patet quod vix possent benefieri, sed cum Psalmo II, 4 scribitur: *Qui habitat in celis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos*, patet quod licet cum circumstanciis irridere, nunquam autem mentiri. Irridere autem licet cum modestia ad correpcionem irrisi vel utilitatem ecclesie; ut patet III Regum XVIII de Helia, IV Regum VI de Heliseo, II Corinth. XII de Apostolo et Matth. XXV de quinque virginibus. Sicut ergo Christus cum tota sponsa sua *ridebit in die novissimo*, ut dicitur Prov. XXXI, 25, sic irridebit tunc antichristos tanquam stultissimos, cum sint canes latrantes ad sui interitum contra astra. Estimantes autem vitam Christi et ecclesie sue insaniam non nocuerunt sed profuerunt ecclesie, sibi ipsis autem obfuerunt letaliter, intendendo contra invincibilem veritatis stimulum calcitrare; altissimus ergo irridebit eos, detegendo ad sui confusionem et ecclesie glorificacionem eorum stulticiam et Dominus omnium subsannabit eos.

Derision, though wrong as a rule, is lawful if used for correction or for the good of the church.

Est autem subsannacio cum nasi retorsione quedam irrisio, de qua mirantur multi quomodo potest Deo competere. Sed notandum primo quod organorum nominibus sepe intelliguntur in scriptura potencie vel obiecta, ut patet ex illo Matth. XVIII, 8: *Si manus tua vel pes tuus aut oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice abs te.* Secundo notandum quod per nasum qui est organum odorandi intelligitur odor vel odorabile in scriptura, et per idem intelligitur fama nasati; unde II Cor. II, 15 dicit Apostolus: *Christi bonus odor sumus Deo;* clerici namque

Definition of derisive mockery with examples.

3. A: *affugii.* E: *effugii;* corr.: *affugii ut.* L: *effugii.* 7. EGHIKLMNO: *precipitur.* 9. AD: *autem* om.; ib. E: *possunt.* 10. EGIKMNO: *et cum.* 11. L: *irridebit et dominus.* 12. B: *irredire.* 13, 14. AHIO: *correccionem.* 15. G: *ad utilitatem.* 15. I: *de Helio:* ib. BCD: *IV — Heliseo* om.: ib. A: *XII* om. 16. ABDHIKMO: *et Matth. — virginibus* om. 17. BC: *irridebit.* 18. A: *dicitur* om.; ib. K: *Prov. 13;* ib. B: *tunc* om. 21. H: *infamiam.* 23. CEGNO: *intendo.* B: *intendenda;* ib. EHKNO: *veritatem.* 25. B: *et — glorificacionem* om. 26. A: *eos* om. 29. ACD: *prius.* 31, 32. ACDGHIKLMNO: *aut oculus tuus* om. 32. HKL: *quod est.* 34. ADEHKLNO: *per ipsum.* 35. AD: *II Cor. II* om. G: *II a.t.* 36. M: *talia namque.*

debent esse nasus corporis Christi defamantes ecclesiam. Et sic loquitur scriptura Exodi V, 21: *Fetere fecistis odorem nostrum coram Pharaone.*

Tercio dicitur quod tunc Dominus subsannat hominem, quando retorquet quoad eius noticiam illud quod homo affectavit; ut famam ad sui infamiam; sicut facit de quocumque confidente in homine vel appetente principaliter famam mundi. Et istam sentenciam videtur mihi Christum innuere Luce X, 17—20, ubi legitur quod *reversi sunt septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine, eciam demonia subiciuntur nobis in nomine tuo; et ait illis: Videbam sathanam sicut fulgur de celo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit; verumptamen nolite in hoc gaudere, quia spiritus vobis subiciuntur; gaudete autem quod nomina vestra scripta sunt in celis.* Ubi notum est discipulos inordinate fuisse gavisos ex subieccione demonum secundum imperium potestatis accepte. Notum est secundo quod Christus instruxit eos, inane illud gaudium repellendo, cum Sathanas ex tali inani gloria de celo cecidit tanquam fulgur; in quo notatur invidia ex flamma superbie, et fetor quoad Deum de quocunque qui sic blaspheme appetit famam suam. Unde adiungit in quo et quomodo gaudere debeant. Debent enim sperare quod ascripti sunt numero milicie triumphantis; et hoc excedit omnem famam mundi quodammodo infinite. Cum enim tota triumphans ecclesia que est celi videt famam cuiuscumque predestinati, quomodo ex decreto Dei constituitur heres regni; ipsa autem ecclesia nedum per orbem terrarum, sed per totum mundum potestative diffunditur, patet quam ampla, quam honorabilis, eciam quam permanens fama spiritibus celestibus est inscripta. Illorum autem quorum nomina scribuntur in terris est fama condicionis opposite, cum

How Christ taught his disciples by blaming their vain joys and showing them what they ought to rejoice in, i. e. in their names being written in heaven.

1. *debent.* G corr.: *dicuntur;* ib. C: *nasi;* ib. AGHLNO: *diffamantes.* 6. GHLM: *affectat.* KNO: *affectant.* 7. GN: *apparente.* 8. EGHIK LMNO: *Et illam.* 9. LO: *Christus;* ib. KM: *Luc. XIV.* 10. F: *et reversi sunt apostoli cum.* KO: *et reversi;* ib. GLMN: *sunt apostoli cum;* ib. K: *septuaginta duo* om. 11. BI: *et demonia.* 12. H: *Videbam — cadentem* om. 16. B: *vos;* ib. B: *gaudete itaque;* ib. I: *autem* om. 17. ACD: *celo.* 19. C: *impietatis accepte.* 20. GHMNO: *Sathan.* 21—22. B: *fulgur notatur* om. 22, 23. B: *quomodo Deum.* 23. H: *blasphemie.* 25. GN: *Debent separari quod ascripti sunt;* ib. ELMO: *enim* om.; ib. AD: *scripti;* ib. B: *sint.* 28—30. C: *que est — ecclesia* om. 28. M: *vides.* GLN: *videns.* 29, 30. GN: *ipsa enim.* 31. EGI LMN: *stante potestative.* HKO: *stantem;* ib. H: *potenciative.* 32. BI: *eciam* om.; ib. GHKLMNO: *et quam;* ib. M: *per manus.* 32—34. M: *spiritibus — fama* om. 33. B: *est scriptura;* ib. ADEHIM: *Istorum.* 34. B: *in terris* om.

secundum consideracionem Boecii tota terra sit punctus in comparacione ad celum; superficies autem terre secundum artum angulum sit habitabilis, et illius anguli, quid per deserta et maria, sit pars modica habitata. Insuper per totam terram habitatam quantumcumque strenuus et nobilis non sufficit famam suam diffundere: patet fame seculi strictitudo. Valor autem fame mundane pro dispendio computatur, cum tam substancia laudis quam persone laudantes scurrilitatem sapiunt undequaque; et quoad diuturnitatem, cum tota hora milicie sit momentanea quoad vitam perpetuam famaque hominis cito extinguitur, patet fame mundane parvitas omniquaque. Bene ergo et subtiliter docuit Christus suos discipulos de cura nominis, et totam istam sentenciam retorquebit in suam defamacionem stultissimam pro die iudicii. Ideo signanter dicitur quod *Dominus subsannabit eos;* hoc est retorquebit in eos diffusionem fame quam reputarunt odoriferam, fetentem Deo et sibi ipsis. Quicquid enim peccator fecerit contra Deum redundat contrarie in se ipsum.

Of the sin of flattery which often savours of blasphemy.

Quantum ad peccatum lingue sonans in laudem in seducti presencia adulacio singulariter tenet locum; ipsa autem dicitur quasi adversa laudacio et sepe sapit blasphemiam, vocaturque oleum peccatoris, eo quod Deo abhominabiliter excecat pariter utriusque racionem; iuxta illud Psalmo CXL, 5: *Oleum autem peccatoris non inpinguet caput meum.* Et dividitur secundum causas tam ex parte laudantis quam ex parte laudati, ut alii laudant ut seducant, alii ut sibi lucrifaciant, et alii ut ypocritice caritatem suam ostendant. Primo modo

Its divisions, as illustrated by the scribes sent with the Herodians,

1. G: *Boecii et astronomos tota.* 2. CHI: *in consideracione;* ib. B: *quasi punctus superficies.* GN: *superiores autem terre.* 3. *angulum.* C: *Singulum.* I: *anglium;* ib. *anguli.* C: *singuli.* 3, 4. I: *et nullius anguli quod.* M: *illius anguli quod pre deserta.* 4. GN: *quod per.* EL: *quidem per;* ib. G: *sunt pars.* N correxit. 5. M: *habitam.* 9. I: *scuri esse.* 9, 10. EKMO: *undique et quoad.* G: *ubique et quo ad.* H: *undequam et quo diurnitatem.* 12, 13. EHILM: *undequaque.* GNO: *undequaque. Unde et.* K: *undique.* 13 GHN: *Unde ergo* (N: *et*) *subtiliter.* L: *Unde et.* O: *Unde ergo;* superscript.: *Cum igitur.* 14. C: *causa nominis.* 15. CEGNO: *diffamacionem;* ib. B: *in die.* 16. GIKMNO: *signanter dico.* 18. EGHILMNO: *reputabant.* K: *reportabant;* ib. I: *etc. sub ipsis.* EGHLNO: *eciam sibi ipsis.* 19. M: *Deum* om. 21. EGILMNO: *spectans ad laudem.* 22, 23. EGILNO: *ipsa enim.* 24. C: *quod Deus.* EGIMNO: *Deo* om. 25. BEGHILNO: *partis utriusque.* 26. B: *114;* ib. EGHLNO: *autem* om. 28. B: *laudatis.* 29. GN: *secundant;* ib. A: *alii sibi.* GN: *alii autem.* D: *ut sic;* ib. A: *lucrificant.* 30. ABDGHNO: *ypocrite;* ib. L: *caltiditatem;* ib. GHIMNO: *ostendunt.*

1. Boethii De Cons. phil. lib. II, cap. VII (ed. Obbarius p. 36). Cf. Sermonum IV, p. 279. 16. Psalm. II, 4.

scribe cum Herodianis missi ad Christum, ut legitur Matth. XXII, 16 dixerunt: *Magister, scimus quia verax es et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo;* ad involvendum quidem Christum in inconveniens Iudeis vel gentibus prefacionem istam premiserant, sed mendaciter in tercio signo defecerant, cum Deus habet curam de omnibus. Secundo modo scriba Matth. VIII, 19: innuitive laudavit Christum, dicens: *Sequar te quocumque ieris;* et tercio modo legis peritus Marci XII, 32 quando dixit: *Magister in veritate bene respondisti.* Habet autem hoc peccatum racionem fugientis multiplicem; primo in hoc quod Christus detestatus est hoc peccatum opere et sermone: *opere* quia noluit laudari a demonibus quos eiecit, Luce IV, sicut nec ab infidelibus, a cupidis, vel sacerdotibus, ut patet Luce X, Iohannis VI et Matth. XXII. Unde glosa super illud *relictis illis abiit foras extra civitatem* sic loquitur; *quia pauper erat et nulli adulatus, nullum in tanta civitate invenit hospitem sed apud Lazarum receptus est.* Et hec causa mortis sue, quia noluit adulari sacerdotibus, sed propter maioritatem periculi eos acute arguere. Nam omnino oportet quod predicans fugiat hoc peccatum; ideo Apostolus dicit, I Thess. II, 5: *Neque aliquando fuimus in sermone adulacionis, sicut scitis, neque in occasione avaricie, Deus testis est.* Adulans enim est subdolus proditor veritatis, et sic simulator ille ore decipit amicum in necessariis ad salutem.

the scribe who promised to follow Christ, and the scribe who said 'Master, thou hast said the truth'.

The flatterer is a cunning traitor to truth.

Secundo potest valere ad detestacionem huius peccati quod adulator est nutrix diaboli, lacte adulacionis ex uberibus venenosis eos nutriens, quod est detestandum officium in barbato. Proverb. I, 10 scribitur: *Si te lactaverint peccatores, non eis adquiescas,* et XVI, 20:

The flatterer is foster-mother for the devil.

4. H: *in* om. 5. CEGHIKLMNO: *premiserunt.* 6. CGN: *defecerunt.* 7. AEHIKLMO: *de hominibus;* ib. H: *Matth. VIII* om. 8. B: *iuvenis laudavit.* I: *in uncte (ininucte?).* EGLM: *inunctive.* N: *inunctime* (sic). O correxit. 9. EKLO: *Marci;* seq. lac. GN: *Matth.* 10. A: *Habet* om. 11. B: *fuge.* C: *fugibilitatis.* D: *fugilis.* 13. B: *et sermone opere* om.: ib. GN: *voluit.* 14. B: *Luce IV* om.; ib. B: *sicut patet.* EGILMN: *ut patet;* ib. I: *sic nec;* ib. I: *nec a cupidis nec.* 14, 15. B: *vel a sacerdotibus.* 15. CGIN: *Matth. XX.* M: *Matth. X.* 17. KM: *sicut loquitur;* ib. G: *quia est;* ib. ADIKM: *et* om. 19. EGN: *Et hoc causa.* 20. G: *pro maiori periculo.* N correxit. 21. M: *Non omnino;* ib. EKLM: *ut predicans.* GN: *predicans ut.* 22. GHNO: *hoc* om. 23. HIKMO: *aliquando fruimur adulacionis sermone;* ib. IKMN: *in* om. 26. B: *in* om. I: *eciam.* 27. MN: *potest habere.* 29. GIMN: *veneno sed eos nutriens hoc* (GMN: *quod*) *est.* H: *veneno secundum eos.* 30. EGHIKLMNO: *barbatis;* ib. A: *scribitur* om. 31. I: *16º.*

16. Matth. XXI, 17. 17. Cf. Peraldum p. 311ª. Et in sequentibus per totum Peraldum sequitur autor.

Vir iniquus lactat amicum suum et ducit eum per viam non bonam; et Tren. IV, 3: *Lamie nudaverunt mammas, lactaverunt catulos.* Est autem lamia bestia crudeliter lacerans catulos quos lactavit; ipsum autem lac innaturale sub pallio alboris, dulcedinis et nutribilitatis abscondit frigus refrigerans caritatem, extinguens calorem naturalem in seminibus et inducens sompnum letiferum. Ideo vocantur nutrices Egipti, quarum lac Moyses respuit, *locuste comedentes residuum grandinis* Exodi X, 5, quia estate prosperitatis cantant et yeme adversitatis mutitate callida extingunt bonum quod adversitas dereliquit; quia, ut dicit Augustinus super illud Psalmi X, 3: *Quoniam laudatur peccator in desideriis anime sue et iniquus benedicitur,* est ira Dei magna, ut desit correpcio et assit adulacio; quia ut dicit super illud Psalmi LXIX, 2: *Deus in adiutorium meum intende,* plus nocet lingua adulatoris quam manus persecutoris.

The flatterer is the devil's agent.

Tercio moveret quod adulator subtilissimus, procurator diaboli, blasphemat in Deum, quia verbo suo verbo Dei contrario iustificat impium; quod Deus non potest facere sine sui conversione; ideo nimirum Proverb. XVII, 15 dicitur: *Qui iustificat impium et condempnat iustum, uterque abhominabilis est apud Deum.* Unde propter subtilitatem olei quo penetrant eciam ossa fidelium, vocantur adulatores sacerdotes, ioculatores et mercatores diaboli; *sacerdotes,* quia in fine, quando diabolus desperat de sibi rigido, adulator oleo adulacionis dampnabiliter ipsum ungit. Unde super illud Matth. VIII, 22: *Dimitte mortuos sepelire mortuos* dicit beatus Gregorius: *Mortuus mortuum sepelit, cum peccator peccatorem aggere adulacionis premit.* Tales eciam sunt burdatores vel ministralli diaboli, quia sub summa stulticia que ipsi non sufficit faciunt sibi placencia. Nam oleum detestabile faciunt

Flatterers are called the devil's priests, jesters, and merchants.

1. AD: *ad viam.* 4. C: *lactans.* O: *lacertans.* 5. BCH: *arboris.* G: *albatis.* M: *albaris.* N: *alboris.* K: *albedinis:* ib. O: *et* om. 6. M: *refrigeferans.* G: *refrigefaciens.* N: *defrigeferans.* 7. BCE: *senibus:* ib. EKL: *sompnium.* 7. 8. A: *Unde vocantur.* 10. K: *cantat.* 10, 11. N: *mutate callida.* 11. GHMO: *calida:* ib. HI: *deliquit.* 12. ABHILMO: *illo:* ib. ABCDHLNO: *Psalmi 9.* 14. B: *magis:* ib. ACD: *correccio.* 15. ACDGHKLMNO: *Psalmi LXIX* om. 17. B: *adulacionis.* 20. B: *contricio:* ib. GN: *imperium.* 21. EGKLMNO: *sua:* ib. C: *Prov. X.* 22. I: *iustificavit.* 24. ADGKLMNO: *penetrans.* 28. M: *ungit* om.: ib. ABD: *illo.* 29. EHLNO: *sepelire mortuos* om. 31. B in marg.: *Surdator.* 32. ACDGHIKMNO: *ipse.*

12. St. Augustini Opp. IV, 1. p. 131. 15. St. Augustini Opp. IV, 1, p. 867. 20. St. Gregorii Moralium lib. III, cap. XXVII, Opp. tom. I, p. 663.

pulvillum et cervical, ut dicitur Ezechielis XIII, 18 et peccator confidens de isto appodiamento deflexus ad malum se ipsum illaqueat. Unde Proverb. XXX: *Qui blandis fictisque sermonibus loquitur, rete expandit proximo suo;* delectat enim peccatorem hoc facere in quibus laudatur et non metuitur reprehensor. Est eciam diabolo mercator stultissimus in hoc quod laudat ignarus hominem sibi ipsi, unde quidam:

Quid mihi? me laudas? numquid mihi vendere me vis?

Unde simulatur Scarioth qui osculo prodidit Veritatem.

The flatterer tries to earn favour from the flattered

Secundo mercacione perversa nititur adquirere graciam a laudato, et tamen Proverb. XXVIII, 23 scribitur: *Qui corripit hominem graciam inveniet postea apud eum magis quam ille qui per lingue blandimenta decipit;* facit enim ut perdat graciam. Unde tercia stulticia est quod per monetam falsitatis credunt quod licet emere veritatem; et necesse est ut exinde inveniant vanitatem; unde Proverb. XXIV. *Qui arguunt, laudabuntur et super eos veniet benediccio;* quia, ut dicitur Eccles. VII, 5: *Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulacione decipi.* Et ut credo ab origine mundi non fuit sic necessarium et specialiter clericis cavere hoc vicium quam est modo. Superiores quidem, relicta scola Christi, non respiciunt gratis nisi eos qui oleo soli Deo debito, ut dicitur Exodi XXX, 31, ungunt ipsos, ut unus vendicat vocari *pater beatissimus* potestatis incomparabilis ad ligandum et idem vendicant fratres sui. Et tamen Ysaie III, 12 dicitur: *Popule meus, qui beatum te dicunt ipsi te decipiunt.* Tales tamen veridici erunt tanquam defamantes christos Domini, tanquam summi heretici et inimici ecclesie persecuti; et sic contra legem Exodi XXIII, 19: *Coquunt edum in lacte matris*, cum adulaciones vendicant plus

Never has it been more necessary to beware of this vice, especially for the clergy in relation to pope and spiritual superiors

Whoever tells them the truth is taken for an heretic and persecuted as an enemy of the Church.

2. B: *in isto:* ib. M: *apposito.* GHNO: *appodiamento apposito;* ib. AGHILMN: *flexus.* BD: *inflexus.* 5. EHLO: *hec facere.* 7. A: *et hoc.* I: *eciam hoc:* ib. EGIKLMNO: *ignorans.* 8. EGL: *quidam metricus.* 10. EGHIKLMNO: *simulator;* ib. A: *tradidit.* 11. I: *mercacione* om. M: *Quinta mercacione.* 12. GLNO: 27. 13. B: *gravi inveniet.* C: *grave;* ib. M: *preterea;* ib. GN: *apud Deum.* 15, 16. IL: *per momenta.* 19. A: *veniet laudacio.* 21. ABCDIM: *necessarius.* Codd. excepto K: *sic* om. 23. K: *quidam.* 24. B: *eis;* ib. A: *dicitur* om. 25. ELN: *Exo. 39:* ib. *vendicat vocari.* GN corr. in marg.: *vendicat esse.* 26. ABGHIKLMN: *incomprehensibilis.* O in marg. addit. 27. B: *et illud;* ib. GIKLMNO: *et cum Ysaie.* 28. B: *Populus.* 29. EGHKMNO: *enim veridici;* ib. GN: *diffamantes.* 29—30. B: *defamantes — tanquam* om. 31. K: *Exod. XXXIII.* 31. 32. K: *Capiunt edum.* 32. B: *matris cum adulaciones* om.

7. Peraldus l. c. p. 312.

quam fundamenta ecclesie, licet sinistra opera hedorum perpetrent a matre ecclesia alieni. Et revera Proverb. XXIX, 12 dicitur: *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habebit impios.* Et sic videtur hodie plus quam tempore sinagoge. *In ablactacione tamen Ysaac Abraham* legitur Gen. XXI, 8 *fecisse grande convivium;* Christus autem ad magnam instruccionem ecclesie fuit a tota trinitate ab adulacionibus ablactatus.

The remaing seven parts of the sin of the tongue.

Quantum ad tercium membrum peccati lingue hominis in se ipsum, communiter dividitur in hec septem; in verbum ociosum vel rumorosum, in verbum indiscrete comminacionis vel promissionis, in multiloquium, scurrilitatem et turpiloquium. Nec sunt ista omnia genera peccati lingue nec ex opposito contradistincta.

1. The idle word, which is profitable neither to the speaker nor to the hearer.

Verbum autem ociosum dicitur verbum bonum de genere vel neutrum, quod sine utilitate loquentis vel audientis dicitur propter defectum rectificantis circumstancie; unde Ieronimus: *Qui scurrilitatem replicat et cachinnis ora dissolvit aliquid que profert turpitudinis, non ociosi sermonis sed criminosi reus tenetur. Cum,* inquit Parisiensis, *vir iustus celum sit, et os eius porta celi, non est aperiendum absque causa racionabili vel notabili. Celum enim non legitur apertum nisi quando aliquod notandum mirabile fuerit subsecutum. Nam Psalm LXXVII, 23, 24 dicitur: Ianuas celi aperuit et subditur: Et pluit illis manna ad manducandum; et Luce III, 21, 22 dicitur quod Iesu baptizato et orante apertum est celum. Et sequitur: Et descendit Spiritus Sanctus, et vox Patris audita est. Et tercio cum beatus Stephanus lapidatus est, Act. VII, 55: Aperti sunt celi et vidit Iesum stantem a dextris Dei. Sic quando aperitur porta spiritualis, os iusti, debet exire vel manna dulcis consolacionis, vel indicium gracie spiritualis, vel verbum, unde gracia hominibus*

2, 3. K: *Prov. 21.* 3. I: *Princypes* (sic). 4. GHKLMNO: *videntur.* 5. H: *oblectacione;* ib. EGHILMNO: *cum tamen.* 6. K: *cum Ysaac:* ib. ABD: *nostri Abraham.* 7. C: *autem* om. 8. B: *ab adulacione.* 9. BELN: *Quantum autem.* 10. ACD: *ipsum* twice; ib. GLMN: *hec quinque.* 11. EGM: *ociosum ruminosum.* HKLO: *ruinosum;* ib. K: *discrete.* 12. H: *multiloquio.* 13. H: *sunt* om. 14. B: *peccata;* ib. EHLN: *lingue ex opposito:* 15. EGIKLMNO: *condistincta.* 15. B: *bonum* om. 19. C: *cachinnis* om. G: *caphinis.* I: *chativis.* K: *cathenis.* N: *chachinis;* ib. ADEGHIKLMNO: *aliquid* (*que* om.). 20. K: *vel ociosi.* 21. *Parisiensis.* C: *per idem.* K: *parisset* (!) *vir.* 21. AC: *portam.* 22. ACEILMO: *racionabili vel* om. 28. H: *Et* om. before *descendit.* 32. B: *ducis.*

18. Peraldus ut supra Tom. II, p. 320 De peccato linguae. Cap. XX, sed non verbotenus.

ostendatur; non rana garrulitatis, vel spiritus levitatis, vel verbum scandalizacionis; specialiter cum lingua iusti sit calamus sancti spiritus, ut dicitur Psalmo XLIV, 2. Scriptor autem offenditur, quando calamo suo scribitur quicquam inutile. Secundo artaret linguam ociose loquentis, quod oportet ipsum venire ad examen divini iudicii; nam Matth. XII, 36 dicit Christus: De omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines reddent racionem in die iudicii; cum autem per se datum est racione utentibus, ut lingua sit organum racionis, cum cuncta que fiunt adducet Dominus ad iudicium, ut dicitur Eccles. ultimo, que racio possit dari a laxantibus linguam superflue nisi accusacio? Ibi nempe non reddet homo racionem de gestis propriis nisi in laudem vel vituperium; sed per se notum est quod iudex non ascribet ad laudem verbum ociosum pro die iudicii; ideo non restat nisi ut vel lingua sua hic satisfaciant vel dampnentur; non enim exigit lingue ocium sic puniri, sapiencia ergo summe mobilis odit ocium.

Christ's servant opens his mouth only for his Soul's good.

Consideraret ergo fidelis servus Christi quomodo anima sua sit ab inimicis circumdata, et licet thesaurum contineat preciosum, tamen in vase fictili cuius castri ostium est vocis organum; ideo non debet aperiri nisi ad utilitatem castri et conservacionem thesauri virtutis.

Idle words give occasion for others to sin.

Tercio moveret quod verbis ociosis nedum iniuriatum est Deo et proximo, quibus interim sic ocians utiliter ministraret, sed omnino verba talia sunt aliis occasio ad peccandum. Occasio datur intencione inutili, exemplacione reprehensibili et dissolucione dampnabili. Cum enim *ex habundancia cordis os loquitur*, patet animum regulantem sic organum ociari, cuius attencio a circumstantibus est inutilis, qui interim debuerunt sibi proficere.

1. E: *non spiritus.* 3. A: *dicitur* om. 4. EGIKLMNO: *cum calamo.* 5. ACD: *quicquid.* GILMO: *quidquam;* ib. I: *et inutile.* 6. BCE: *ipsam.* 8. B: *fuerunt.* 10. EGHIKLMO: *fient adducet Deus.* 11. H: *in indicium.* 11, 12. BEGIKMNO: *possel dari.* 12. BE: *laxantibus linguam suam;* ib. BGIKMNO: *linguam suam;* ib. M: *nisi accusando.* N correxit. 13. ELMNO: *gestis suis propriis.* 15. E: *ascriberet.* 17. EGHILMNO: *satisfaciat vel dampnetur;* ib. ELN: *Ideo exigit.* KO: *ideo non exigit.* 18. GHKLMNO: *nobilis.* 20. GMN: *Consideret.* 21. ABD: *ab* om. 22. A: *tantum in vasi;* ib. CD: *vasi.* 23. M: *infra ad.* 24. ACD: *conformacionem.* 25. EGHMNO: *ex verbis.* 26. B: *quibus eciam.* 28. ABD: *Occasio dicitur;* ib. AD: *attencione.* 28, 29. I: *exemplacione enim.* 29. L: *irreprehendibili.* 30. C: *animam.* GM: *animum* om. 31. *regulantem.* GM: *aūtem.* N: *regulaute;* ib. BEKL: *sic* om.

2. Ps. XLIV, 2: *Lingua mea calamus scribae velociter scribentis.* 11. Eccles. XII, 14.

Et cum stulti quorum infinitus est numerus more simie se sequuntur, patent omnia tria membra.

They are themselves not merely venial but in the end mortal sins.

Nec valet dicere quod verbum ociosum non est superfluum vel ad maximum veniale peccatum, quia sic nullum verbum hominis posset esse superfluum, eo quod ymaginativa movendo organum delectatur; que racio ergo excludendi ab actu maliciam quod peccator letatur, cum malefecerit.

Et quantum ad venialitatem, patet quod omnis ociositas in verbis tracta in consuetudinem non purgata nedum indisponit continue sed finaliter fit mortale. Ideo dicit Eccles. XIX: *Qui modica spernit paulatim decidet.* Quid queso refert navem mergi saxis grandibus vel arena? Ideo, sicut dicit Ieronimus, *si ista parva negligimus, et omissiones ad perpetranda maiora insensibiliter seducti fatue nos paramus.* Patet exemplo scripture multiplici.

2 Words which spread abroad rumours — mostly false rumours — are altogether blameworthy.

Quantum ad verba rumorosa, patet quod sunt omnino culpabilia, cum sint superflua et in maiori parte mendacia; nam intendens istis rumoribus, dimissis necessariis saluti anime, manifeste convincitur, quod plus temporalibus saluti inpertinentibus quam spiritualibus salutiferis est intentus; cum secundum maiorem mentis solicitudinem et affeccionem in verba prorumpitur. Sed constat omnem talem esse dissolutum et sue salutis immemorem.

Item, substancia talium rumorum sonat communiter in alicuius christiani infamiam, que non debet gratanter repeti; ideo nec tales rumores. Culpandi ergo sunt qui fingunt talia; sed et illi qui superflue repetunt talia ut audita, quia ut auditores vel reportatores adaugent scandalosa mendacia et ex talibus rumoribus graves

1. M: *more si met.* 2. K: *patet per omnia tria.* 5. EHIKLMNO: *malum verbum.* 6. HIKMO: *ymaginaria;* ib. EL: *movendo oculum ymaginaria delectatur.* G: *movendo organum ymaginario.* N correxit. 7. B: *peccatum.* 10. EGHIKLMNO: *in verbo;* ib. C: *tradita.* 11. GIMN: *sit mortale.* 12. B: *paulatum;* ib. AD: *decidit.* 14. B: *illa parva.* 14, 15. CHIKLMNO: *eciam omissiones.* 15. EGHKLNO: *perpetranda maxima* (K: *maiora*) *insensibiliter seducti ad perpetranda maiora fatue nos.* 16. M: *exemplo* om.; ib. K: *multiplicis.* 17. C: *Exemplum ad.* EL: *Et quantum:* ib. K: *ruinosa.* GM: *ruminosa.* 18. B: *sunt:* ib. B: *eciam in maiori.* 19. 20. ADEGHIKLMNO: *dimissis novis salutis.* 20. K: *inanitate convincitur;* ib. CEGLMN: *quia plus.* 20, 21. EGHIKMNO: *temporali saluti.* 21. GHIMNO: *in partibus:* ib. I: *in spiritualibus.* 23. B: *affeccione.* 27. GHIKMO: *ideo tunc tales rumores.* L: *Ideo cum.* N: *ideo tales:* ib. B: *sunt igitur.* 29. ADHKO: *quia vel:* ib. EGILM: *ut* om.; ib. GHLNO: *repetitores.* 30. C: *talibus mendaciis.*

9. Cf. Peraldum: De quinque timendis circa venialia peccata II, 321. 14. Non est Hieronymi sed Gregorii, vide Peraldum l. c.

persone regnorum tanquam scintille in stuppis currentibus defamantur et mentes audiencium inflammantur; et sic gentes et regna altrinsecus perturbantur. Utinam ergo referentes talia nova ferrent cotem, quousque fundaverint, et comperto mendacio proporcionaliter punirentur.

By such rumours nations and kingdoms are often thrown into confusion.

Item, cum per se notum sit quod tam affectus quam intellectus rumorosi distrahitur a spiritualibus per attencionem temporalium ad terrena, ipse diligenter pensaret fructum rumorum, antequam ipsos dispergeret; sed fructus illi sunt omnino inutiles ergo et semina.

Pro assumpto scribit Ptolomeus in prologo Quadripartiti, quod *ille est felicior inter homines qui non curat in cuius manu sit mundus;* ymmo sicut terra naturaliter quiescit in infimo, sic creatura racionalis illi opposita quiescit feliciter in supremo. Et sic vere dicitur Sapiencie IX, 15: *Corpus quod corrumpitur aggravat animam et deprimit sensum multum terrena cogitantem.* Quod autem fructus tales sunt seminanti inutiles, patet ex spinis inde insurgentibus; et quomodocumque quis frustra studuerit, non eo minus de necessitate cuncta evenient, et eo peius solicito quo circa sublunaria inordinate se sollicitat; et propter talia compescenda silencium ordinatur claustralibus. Et propterea beatus Bernardus in de duodecim abusionibus claustralum ponit audicionem inordinatam rumorum: *Sunt*, inquam, *iste abusiones: prelatus negligens, discipulus inobediens, iuvenis ociosus, senex obstinatus, monachus curialis, religiosus causidicus, pannus preciosus, cibus exquisitus, rumor in claustro, lis in capitulo, dissolucio in choro, irreverencia iuxta altare.* Licet autem omni christiano cavenda sit

St. Bernard includes in the twelve abuses of the cloister inordinate listening to rumours.

1. BEGHKLN: *scintillis.* C: *scintillis et.* I: *quam scintillis.* 2. GKN: *diffamantur.* 3. ABD: *gens;* ib. B: *regnum;* ib. GKNO: *igitur.* 3, 4. M: *Ut igitur referentes.* 4. C: *refrenantes;* ib. *cotem.* EH.: *cotidie.* GNO: *forent cotidie;* ib. BHKMO: *fundaverunt.* 7. GNO: *ruminosi.* 11. ACD: *scribitur.* 12. M: *est* om.; ib. EHKNO: *inter omnes homines.* 13. C: *cuius viam.* 14. B: *conformiter in infimo.* 15. GN: *quiescit spiritualiter;* ib. I: *in supposito.* 16. C: *corripitur;* ib. B: *aggravat.* 17. EGHIKLMNO: *multum* om. 18. ENO: *seminati.* 19. EHKLNO: *surgentibus.* 20. H: *studuerunt.* 21. EGHIKLMNO: *eveniunt;* ib. C: *que circa.* EGHIKLMNO: *quo tunc sublunaria.* 22. BEGHIKLMNO: *se* om.; ib. C: *sollicitatur;* ib. M: *et propterea Ro. IV in de 12;* ib. ABD: *propter temporalia.* 23. IK: *simile tantum ordinatur;* ib. ADHILN: *beatus* om. 24. H: *de* om. 25. CEM: *audienciam.* I: *audiencia inordinata.* 29. GM: *lis in campo.* N correxit. 30. AD: *autem* om.

11. Cf. De Civili Dominio III, 128. 25. Et hunc locum verbotenus invenire poteris in Guilelmi Peraldi De Peccato Linguae l. c. cap. XV De peccato amantium rumores. Cf. de duodecim abusibus Trialogum IV, cap. XXXIV, XXXV.

What are only trifles amongst laymen, he regards as blasphemies in priests.

indiscreta locucio, tamen precipue sacerdoti, qui debet esse vir evangelicus; ideo dicit Bernardus quod inter seculares nuge sunt in sacerdotibus blasphemie.

3. Indiscreet comminations are wicked

Quantum ad verbum indiscrete comminacionis, patet quod est odibile et pomposum. Unde, Proverb. XIV, 29: *Qui impaciens est, exaltat stulticiam suam;* et ideo de Christo, qui despicit superbos, legitur I Petri II, 23 quod *cum pateretur non comminabatur.* Secundo tamquam scole Christi contrarium sepit diabolice viam Domini. Scola quidem Christi est timorose deferre honorem Domino vindicanti. Unde Ecclesiastici XIX, 15, 18: *Corripe amicum, antequam commineris, et da locum timori altissimi;* quod facit qui pocius vult homines timore Dei resipiscere quam minis hominum. Tercio multa mala ex talibus comminacionibus adaugentur; ex inde nempe cor hominis elevatur, preparantur insidie, et proceditur ad malum noviter machinatum. Unde Ecclesiastici XXII, 10: *Ante sanguinem maledicta, contumelie et mine.*

4. Similarly, indiscreet promises are wicked.

Et conformiter oportet cavere de indiscreta promissione bonorum, quod fit quando propter timorem, devocionem vel commodum quis promittit aliquid Deo vel homini et non solvit; talis enim consciencie proprie parat ensem. Unde Proverb. XII, 18: *Est qui promittit, et quasi gladio pungitur consciencie.* Unde Ecclesiastes V, 4: *Melius est non vovere quam post votum promissa non reddere.* Ex quo secundo patet quod sic stulte promittens irritat conditorem, nam tam a diis quam hominibus promissum censetur debitum. Unde Ecclesiastici VIII, 16: *Ne spondeas super virtutem tuam, quia si spoponderis quasi restituens cogita,* et sic ut dicitur capitulo XX: *Est qui pre confusione promittit amico, et lucratus est eum inimicum gratis.* Et tercio ut dixi superius de iuramento, talis

2. C: *dicit vere.* 4. BC: *verba.* 5. BC: *odibilia;* ib. ABCDGN: *ut pomposum.* 7. ABCD: *I Petri III.* 8. H: *Qui cum;* ib. A: *tam.* 9. BCDEGKLMNO: *cepit;* ib. EGHIKLMNO: *viam diaboli.* 11. C: *vindicandi.* 13. A: *facit quod;* ib. B: *qui* om.; ib. B: *domini.* 15. ACD: *adaugeantur.* 16. A: *perpetrantur.* B: *preparatur.* H: *preparantur in fide.* 17. I: *novit.* 18. C: *Maledicam.* 19. B: *ymmo oportet.* 20. B: *honorum;* ib. G: *vel devocionem.* 21. MN: *aliquid* om. 21, 22. B: *vel homo non solvit.* 23. A: *est qui gladio.* B: *et quam gladio.* 24. L: *consciencia;* ib. C: *Eccli. V.* 26. B: *promittes.* 28. I: *consequitur debitum;* ib. ABCD: *Eccli. XIX.* 29. FIKLMO: *et si spoponderis.* 30. B: *ut videtur;* ib. ELNO: *cap. 2º.* 31. B: *fusione.* 32. EKLN: *Et* om.

2. Inter seculares nugae nugae sunt, in ore sacerdotis blasphemiae. Bernardus De Consider. II, cap. XIII, Opp. I, p. 7:6. 4. Peraldus l. c. p. 319. 30. Eccli. XX, 25.

infideliter et fraudulenter solvit votum, cum obligat se ad impossibile sive falsum; unde Proverb. XX, 25: *Ruina est homini devorare sanctos;* id est de voto falso irritare *et post votum retractare.* Non tamen debet homo implere promissum irracionale, quantumcumque illud solempniter promisit, sed penitere de prima stulticia.

Quantum ad multiloquium specificatum ad locucionem frequentem ex frequencia viciatum, patet quod est culpabilis; primo ex hoc quod *omnia tempus habent, et tempus loquendi ac tacendi* oportet prudencia moderari; ut patet Ecclesiastes III, 7; ymmo inter loquentes magis loquaces sunt minus utiles in loquendo, sicut secundum beatum Ieronymum: *Inter canes infirmior magis latrat;* unde multiloquium reddit hominem odibilem et infamem, pauciloquium autem libratum recte facit contrarium. Unde Ecclesiastici IX, 25: *Terribilis in civitate sua homo litigiosus, et temerarius in verbo suo odibilis erit.* Secundo multiloquus exponit se frustra multiplici lingue periculo, unde Proverb. X, 19: *In multiloquio non deest peccatum;* et Ecclesiastici XX, 8: *Qui multis utitur verbis ledit animam suam, et in multis verbis invenitur stulticia.* Unde propter defectum attencionis et seminacionem diversitatis sentencie, vix talis multiloquus capiet disciplinam. Unde Iob XI, 2: *Numquid vir verbosus iustificabitur?* et Levit. XV, 2: *Vir qui patitur fluxum seminis immundus erit;* quod verificatur de semine verborum discordie. Tercio multiloquus, specialiter deficiente loquendi materia, exponit se mendacio, revelacioni secreti, et sermonibus ociosis. Quoad primum volvi et revolvi scripturam et vidi superbiam, iram, et ocium sonare in bonum, sed mendacium nunquam reperi nisi in malum.

5. Loquacity makes a man odious and of ill repute and exposes him to many perils and leads him to sin.

Et revera sicut molaris deficiente blado aerem false conteret et se ipsum, sic loquax deficiente veritatis stramento

1. B: *infidelitate.* 3. ABCDGKMNO: *devotare;* ib. A: *id est* om. M: *idem de.* ELN: *id est voto.* G: *ideo voto.* N correxit. 5. H: *irracionabile;* ib. B: *quandocunque.* 6. H: *promiserit.* 7. EL: *et ad.* 9, 10. GN: *tempus habent, tempus loquendi, tempus tacendi.* 9. L: *et* om. 11. K: *nam Eccli. ȝ ymmo.* 12. A: *sicut* om. 13. EGLMNO: *et Gregorium.* 15. ABCD: *autem* om.; ib. EGHIKLMNO: *racione facit.* 16. GN: *in sua civitate.* 17. EGHIKLMNO: *odibilis est.* 18. A: *periculose.* 19. CEGHIKLMNO: *deerit peccatum.* 27. HK: *Secundo;* ib. B: *deficientem.* 28. EGHIKLMNO: *secrete.* 29. A: *scripturam* om. G: *in scriptura.* 30. IL: *et* om. 31. A: *reperiri.* B: *reperii;* ib. ABCD: *nisi malum.* 32. B: *concuteret.* 33. L: *sic et;* ib. *stramento.* E corr. in marg.: *frumento.* L: *sacramento.*

7. Peraldus ubi supra cap. XXI.

finget mendacia. Et cum secreti revelacio propter subtilitatem eius sit magis risibilis ipsa est prolacioni in loquace propinquior; sed Ecclesiastici XXVII, 17 scribitur: *Qui denudat archana amici, fidem perdit.* Unde secreti revelacio computatur inter quinque instaurabilia Ecclesiastici XXII, 27. Fama enim exinde perdita est instaurabilis, ut notatur Proverb. XXV, 9, 10. Vagus ergo et fatuus est sic loquax, quia Psalmo CXXXIX, 12: *Vir linguosus dirigetur in via sua;* et propter verborum paleam sine grano dicitur Proverb. XIX, 7: *Qui tantum verba sectatur nihil habebit.* Ideo ut dicitur Ecclesiastici XX, 5: *Qui odit loquacitatem extingit maliciam;* et Ecclesiastes X, 14: *Stultus verba multiplicat;* et Prov. XXIX, 11: *Totum spiritum suum profert stultus.*

6. Scurrility is more detestable than idle words and loquacity.

Quantum ad scurrilitatem patet quod est detestabilior quam verbum ociosum vel multiloquium, que sunt valde detestabilia, ut patet ex predictis.

Item, iuxta beatum Petrum I Petri IV, 11: *Si quis loquitur, debet loqui quasi sermones Dei;* cuiusmodi non possent esse verba scurrilia, ideo sic loquens loquitur ut non debet. Est enim scurrilitas iocularitas scurris vel aliis dissolutis pertinens ad iocandum; et de talibus loquitur Apostolus Ephes. V, 4: *Quod non nominetur in eis turpitudo, scurrilitas aut stultiloquium, que ad rem non pertinent.*

Scurrility has as its fruit a laughter which is blameworthy.

Item, fructus scurrilitatis vel burdarum est risus culpabilis; ergo semen. Obiectum enim risus, cum sit quiddam inordinatum atque inutile, indicat errorem ridentis. Unde Eccl. II, 2 dicitur *Risum reputavi errorem.* Debet enim

1. M: *figeret.* EHKLO: *fingeret;* ib. GHKMNO: *secreta revelacio.* 1, 2. AEGHIKLMNO: *entitatem eius.* 2. EGHIKLMNO: *visibilis.* A: *usibilis;* ib. B: *illa;* ib. GN *probacioni.* 4. KMN: *archam amici.* 4, 5. HEKMN: *secrete revelacio computatur inter istam* (EHKLN: *ista*) *nam Eccli. XXII.* 5. O: *istam;* ib. C: *dampnabilia.* 7. ACDK: *ut notatur* om. 8. A: *et Psalmo;* ib. K: *qua;* ib. I: *CXXIX;* ib. ENO: *dicitur: Vir.* 9. CEIKLMNO rectius: *in terra.* 10. CD: *scrutatur.* 11. B: *Ideo* om. 12. I: *Eccli.* 13. ACD: *Prov.* om.; ib. E: *29.* 13, 14. GIM: *Semotum spiritum.* N corr. 17. ABCGHILMNO: *ut patet* om. 19. CH: *modi* om. 21, 22. MO: *debet iocularicos favoris* (O: *foris*) *vel aliis dissolutis pertinens. Est enim scurrilitas impertinens ad iocandum.* EKLN: *debet iocularitas scurris vel aliis dissolutis pertinens. Est enim scurrilitas impertinens ad iocandum.* H: *debet ioculatores vel aliis dissolutis pertinens. Est* (*ut* GI); ib. A: *et aliis.* 22—23. H: *et de — loquitur* om. 23. M: *loquitur* om.; ib. A: *Eph. V* om.; ib. B: *Quod* om. 23, 24. BC (ut Vulgate): *in vobis.* 24. K: *que stultiloquium.* 25. K: *pertinet.* 26. M: *est cifus.* GN correxit in marg. 27. BHK: *quoddam.* L: *quiddam* om. 28. BC: *Ideo.* 29. ACD: *dicitur* om.; ib. M: *Et debet enim.*

15. Peraldus l. c. cap. XXIII. 29. Peraldus l. c. De risu huius temporis.

totum tempus vie, cum sit hora incarceracionis, libere expendi in planctu atque formidine, ne excludamur a risu in die novissimo. Ideo ut dicitur Proverb XV, 2: *Os fatuorum ebullit stulticiam.* Fit autem ista ebullicio ad ignem concupiscencie, ioculatore tanquam burdatore diaboli fumos vanitatis continue insufflante; unde risus est quasi sonus spinarum crepitancium sub olla ludicrii. Unde Ecclesiastes VII, 7: *Sicut sonitus spinarum ardencium sub olla, sic risus stulti.*

The fivefold divisions of laughter: i. e. of envy, of perfidy, of madness, of vanity and of prudence.

Christ is said never to have laughed, but to have wept three times: for Lazarus, for Jerusalem, and for mankind

Quintupliciter tamen solet risus dividi; scilicet in risum invidie, perfidie, insanie, vanitatis pure et risum prudencie. Quadruplex risus malus specificatur ab obiecto malo vel modo superfluo, et risus bonus ab opposito. Christum enim non legimus risisse sed ter flevisse; scilicet super Lazaro Iohannis XI, super ierusalem Luce XIX, et super humano genere Heb. V. Semper autem flevit peccatum, et sic nos debemus, cum omne opus nostrum sit ex integro defectivum. Ideo redeundo ad illud verificatur illud Proverb. XV, 21: *Stulticia est gaudium stulto.* Ridere autem ad bonitatem nostri operis videtur superfluum atque ambiguum; superfluum, quia ad magis nobis utile non ridemus sicut nec sancti. Quid ergo prodest nobis tanta dissolucio? Unde risibilitas sicut mortalitas videtur esse racione peccati humano generi introducta. De ambiguitate patet quod, quantumcumque bonum opus fecerimus, ignoramus si illud sit pene perpetue inductivum. Leticiam autem et gaudium condicionale vel de veritate indefectibili debemus per voces moderate ostendere iuxta illud Ecclesiastici XXI, 23: *Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit.* Scurrilitas itaque est omnino superflua, per unum genus diaboli introducta.

1. C: *tempus vite;* ib. M: *incarnacionis.* 2. K: *excludantur.* 3. HL: *Ideo* om. 4. B: *stulticia;* ib. K: *Fit atque.* 5. B: *immo elatore;* ib. EGHIKLMNO: *ioculatoris tamquam burdatoris* (O: *burdatore*). 6. B: *infante.* C: *inflante.* E: *insufflantis.* 7. B: *ardencium vel crepetanciam.* GIKLMN: *trepidancium;* ib. LM: *ludicri.* 8. K: *Unde* om. 10. I: *et tamen solet.* M: *Dupliciter tamen.* GN correxit; ib. HL: *scilicet* om. 11. B: *ut invidie.* EKL: *et risio;* ib. CEL: *infamie;* ib. AD: *et* om. 12. I: *Quarto malus.* GKM: *Quarto risus malus.* N correxit. 13. ABDGIKLNO: *ad oppositum.* 15. B: *sub Lazaro.* E: *pro Lazaro.* 16. BMNO: *et* om. 16. C: *omne peccatum nostrum opus.* 18. ABDEGIKLN: *ridendo;* ib. EM: *istud.* 20. B: *ad* om.; ib. GLNO: *ob bonitatem.* 21. G: *atque ambiguum* om. 22. GIKMN: *rideamus.* E: *rideremus.* 23. C: *sicut mortalitas.* K: *tamquam.* 26. K: *introductivum.* 27. A: *esse condicionale;* ib. BH: *vel* om. 28. ACDHIKLMNO: *vices;* ib. M: *moderare.* 29. B: *Fatuus quia;* ib. ACD: *exultat.* 30. BC: *autem est.* 31. H: *per vicum.* In marg.: *alias per unum.*

Foul language is more wicked than the idle word, loquacity or scurrility.

Quantum ad turpiloquium, patet quod est nuncius turpitudinis thesauri anime; ideo est profundioris malicie quam ociositas, loquacitas sive scurrilitas; ideo dicit Apostolus Ephes. V, 3: *Fornicacio autem et omnis immundicia aut avaricia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos;* hiis, inquam, tribus turpiloqui in suis conventiculis deturpantur.

Item, turpiloquium nedum inficit loquentem sed proximum allocutum, imaginacio autem cum affeccione lata super memorato inducit cum instigacione carnis et demonis ad opus consimile turpitudinis perpetrandum; sicut docet experiencia et testatur Aristoteles V Ethicorum. Contra caritatem itaque est sic mentem proximi inviscare. Item, naturale est quod sonus vocis impressus in anima ex consuetudine erubescenciam eciam de valde turpi evacuet; sed ut sic frenum pudicicie rumpitur vel laxatur; ideo turpiloquium nocet altrinsecus, cum paulatim malleo diaboli pudor dissolvitur; ideo dicit Apostolus I Corinth. XV, 33: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Sicut enim ignis per apposicionem combustibilis irregulariter augetur, sic turpiloquium et specialiter de luxuria. Tales enim sunt de numero illorum quorum sermo, ut dicit Apostolus II Tim. II, 17: *serpit ut cancer,* qui ulcerat carnem fragilem. Caveamus itaque a loquela inordinata, quia omnis talis sit contra proximum.

CAPITULUM VICESIMUM NONUM.

The last two commandments treat of love towards our neighbour in a more detailed manner.

Habito octonario numero mandatorum quibus homo dirigitur ad Deum diligendum et proximum tam opere quam sermone, supersunt duo mandata quibus fidelis aptatur profundius ad diligendum proximum suum in mente. Via namque doctrine humane est ab opere ad

1. B: *Exemplum ad.* 2. B: *titulo est.* 4. Codd. exceptis I et N: *Fornicacio aut omnis;* ib. N: *in omnis.* 6. C: *hiis itaque;* ib K: *turpiloquiis.* 9. A: *ymago namque:* ib. EGHIKLMNO: *namque cum.* 10. BC: *memorata;* ib. C: *incastigacione.* 12. B: *sicut dicit.* 12, 13. C: *Ethicarum.* 13. B: *contraritate;* ib. AM: *mentem Christi.* G: *mente.* 14. K: *invisitare:* ib. B: *Ideo naturale:* ib. AD: *naturale sensus:* ib. I *impressas.* 15. B: *in* om.; ib. M: *erubescencia;* ib. B: *et de valde* 16. K: *evacuat.* 20. ABDEGM: *colloquia prava.* 21. K: *naturaliter.* 23. A: *I Tim. IV.* C: *I Tim. II.* 24. ACDO: *quia ulcerat:* ib. L: *caveamus ergo.* 27. G: *de octonario.* H: *octenario;* ib. BCEIKLMNO: *numero* om. 28. H: *et ad Deum.* 30, 31. B: *in monte.* EI.: *suum immediate.* N correxit. 31. B: *ab corrore*

1. Peraldus cap. XXII.

sermonem et ab hinc ad cogitacionem sed via nostre nature ex prologo primi Phisicorum est vie nostre noticie contraria, que procedens a causa ad effectum plus noscit actus anime causantes loquelam et opera quam alia ex illis sequencia; *plus* dico quia prius in ordine naturali, cum natura noscit rem sicut est a prima natura naturaliter ordinata. Nonum ergo mandatum sequitur in hec verba: *Non concupisces domum proximi tui; non desiderabis uxorem eius.* Cuius prima pars est quasi prefacio ad duo mandata sequencia. Domus enim proximi continet uxorem, familiam atque substanciam, et sic vetat inordinatam concupiscenciam uxoris atque substancie; sed quia concupiscencia inordinata uxoris precedit malicia cupiditatem substancie, sicut mandatum de non mechando precedit mandatum de non furando, ideo statim annectitur *non desiderabis uxorem eius.* Quod autem *radix omnium malorum est cupiditas,* testatur Apostolus I Thimotheo VI, 10, extendendo cupiditatem ad quamcumque affeccionem inordinatam boni mutabilis; quod fit, quandocumque incommutabile bonum postponitur, quia sicut a bono incommutabili originatur quodcumque meritum, sic a bono mutabili tam subiective quam obiective originatur quodcumque demeritum. Cum enim profectus creature racionalis originatur a prima natura racionali movente ad bonum libertatem arbitrii; consequens est quod defectus creature racionalis originatur a se ipsa abutente arbitrio, quod nunquam fit, nisi quando inordinate concupiscitur bonum commutabile, hoc est sine ordine promovente ad bonum incommutabile principaliter et finaliter diligendum. Est ergo remedium ponendum contra huius duplicis mandati complecionem *non mechaberis et non*

The ninth commandment and its interpretation.

1. ABD: *quia via.* GHIKLMNO: *in cogitacionem quia via.* 1, 2. FGHLMNO: *nostre noticie ex prologo.* 2, 3. A: *noticie creature contraria.* BGHILMN: *noticie nature contraria.* C: *est via nostre noticie contraria.* E: *via noticie nostre nature contraria.* K: *quia via nostre noticie.* 3. A: *quem;* ib. E: *effectus.* 4. G: *carentes loquelam.* N correxit. 5. K: *quia plus.* 6. B: *natura ipsa.* 9. LM: *Cuius* om. K: *eius.* 9, 10. B: *quod prefacio.* 11. GHILNO: *et substanciam.* 12. B: *inordinata concupiscencia;* ib. H: *uxoris atque familie et substancie.* 14. GMNO: *sic.* 17. EGHIMNO: *sit cupiditas.* 19. B: *quando.* 21—23. M: *sic — demeritum* om. 21, 22. EHI: *a bono in naturali.* G: *in bono incommutabili originatur quodcunque demeritum sic a bono innaturali tam iubiective quam obiective.* LN: *a bono innaturali.* O: *sic a bono immutabili innaturali.* 24. AD: *originetur.* B: *origitur.* 26. B: *e se.* I: *ex se;* ib. C: *ipsa vel;* ib. BC: *abiciente.* 28. BC: *in ordine.* EGILO: *sine racione.* 29. ABCD: *mutabile;* ib. B: *et* om.

2. Aristoteles, De Naturali Auscultacione, lib. I, cap. I. 8. Exodi XII, 17. 31. Exodi XX, 14.

furtum facies. Nam prevaricacio istorum plus sensibiliter perturbat rempublicam; et hec est racio quare plus prohibetur tactus inordinati concubitus quam gustus gulosus; *plus* dico, quia magis explicite. Passio enim est vehemencior et iniuria maior.

Every misuse of the senses and the mind is forbidden.

Secundum tamen prohibetur implicite in isto mandato: *Non furtum facies*, sicut et omnis abusus sensus et intellectus vel cuiuscumque visibilis in decalogo prohibetur. Et patet error scribarum depravancium hoc duplex mandatum, quod solum prohibetur cupiditas aliene uxoris cum inordinato signo sensibili, ut osculo vel amplexu. Si enim talis cupido sit legis prevaricacio, et infinitum gravius foret peccatum inordinatus actus anime quam opus ad extra sensibile, multo magis foret intrinseca cupiditas prevaricacio huius legis. Nam providus legislator magis peccatum ordinans totam sequentem maliciam pocius prohiberet. Si dicatur quod aggregatum ex hiis sit hic prohibitum, tunc utrumque membrum, et sic concupiscencia mentis.

Item, tunc nullus foret dampnabilis pro quantumcumque ferventi tali concupiscencia nisi signum sensibile consequatur; consequens falsum, cum primum peccatum mortale subiectatur in anima; quo ablato nullum opus extrinsecum est peccatum. Sicut ergo peccatum est originaliter et per se primo in anima racionalis creature angelice, sic in homine; defectus ergo pleni consensus interioris hominis ad faciendum tale facinus est culpandus, sive actus sequatur sive non, ex impossibilitacione vel ab alio prohibente. Sic enim reputat Deus homini ad meritum tale sanctum propositum, licet non sequatur illud opus intentum; opus extrinsecum ergo ex opposito sic erit de nephando proposito.

1. K: *privare istorum*. 5. K: *et* om. 6. GN: *Sed tamen*; ib. B: *in illo*. 7. I: *sic*; ib. BHKLMNO: *et* om. after *sensus*. 8. HIO: *usibilis*. 9. INO: *hoc est*. 10. GILMN: *quia solum*. 12. C: *talis libido*; ib. K: *legis privacio*; ib. K: *in infinitum*. 13. C: *hoc peccatum*. 14. K: *ab extra*; ib. M: *multo* om. 15. K: *privacio*. 16. ACDHIKLM: *maius*; ib. ADEGHIKLMNO: *originans*. 17. I: *prius prohiberet* om. 18. G: *si sit hic*. N correxit; ib. B: *licet utrumque*. 20. B: *Item nullus dampnabilis*. 20, 21. GIMN: *quacunque*. 21. GM: *ferventi* om. N addit. K: *ferventi tali* om.; ib. A: *talia*. 22. B: *consequitur*. EGIKLMN: *sequatur*. 24. C: *Si ergo*. 25. B: *originalem*; ib. B: *animo*. 26. G: *sic in anima homine*. N correxit. 27. HKM: *est* om. 28. BEL: *impossibilitate*. A: *imposiacione*. C: *imposicione*. HK: *impossessione*; ib. EKL: *vel* om. 29. EGHIKLMNO: *ab illo prohibente*. 30. I: *proposicioni*. 31. MO: *id opus*; ib. I: *opus ergo extrinsecum ex voto*. 32. CEGHIKLMNO: *sic est*.

7. Exodi XX, 15.

Item, cum mandatum istud sit negativum, omnem hominem obligans semper et pro semper, non videtur racio quare sic posset modificari, permittendo radicem peccati, quin per idem et quodlibet aliud mandatum decalogi; et subverteretur sensus decalogi, laxis infideliter habenis peccandi.

As this commandment binds every man always and for all time, it may not be altered.

Et licet utrumque testamentum dampnet istam ficticiam, cum primo prohibet nedum inordinatam cupidinem sed eciam cogitacionem, Christus tamen singulariter Matth. V, 28 ipsam destruit: *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis, non mechaberis; ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mechatus est eam in corde suo.* Sic enim dictum est de homicidio, quod ipsum incipit in corde et derivatur per voces ad opus, et similiter censebitur de mechia; unde verbum Christi prohibet visionem mulieris illicitam. Licet inquam mulierem pudice aspicere, cum sit creatura in qua opifex est laudandus; sed non licet videre mulierem ad concupiscendum eam; que concupiscencia tunc finitur, quando pars racionalis creature plene consentit sceleri perpetrando. Istud autem relinquitur puniendum divino iudicio, cuius est proprium corda hominum intueri, et opera sensibilia ex infecto corde procedencia sunt ab homine punienda. Et sic concedendum est scribis quod peccata gravissima contra decalogum non subsunt suo iudicio punienda; ut patet de blasphemia insipientis qui *dixit in corde suo: Non est Deus.* Deus enim infinitum plus punit pena essenciali quam peccator potest puniri ab aliqua creatura. Theologus ergo debet detegere hoc peccatum in corde absconditum et docere quod nemo debet punire opus peccati extrinseeum, principaliter propter questum, quia sicut tempore Christi scribe obscurarunt infideliter sensum decalogi, sic modo scribe pervertunt iudicium, nedum non reputantes peccatum nisi procedat ad actum, sed peccata graviora foventes,

To look at a woman in a modest manner is not forbidden, for she is a creature in whom her maker is to be praised; but she must not be looked at with eyes of desire.

3. A: *permittendo* om. 4. GN: *per illud*; ib. CD: *et* om. 4, 5. K: *per idem subvertetur sensus decalogi et quodlibet mandatum decalogi.* 5. B: *decalogi et* om.; ib. B: *subvertere.* 6. BC: *alienis peccandi.* G: *hominis peccandi.* N correxit. 7. K: *testimonium*; ib. B: *dampnat.* 8. K: *tamen primo.* 9. ACD: *sed et*; ib. C: *simpliciter.* I: *signanter.* 10. AD: *ipsum*; ib. CGKMNO: *destituit.* 11, 12. O: *quod omnis.* 12, 13. GHILMNO: *qui concupiscit* (O: *concupiscerit*) *mulierem* (H: *mulieres*) *iam mechatus est.* 13. H: *eam* om.; ib. EHN: *Sicut enim.* 17. BC: *Licet enim*; ib. BEL: *inspicere.* 20. ABDGHLNO: *creature* om. 20, 21. I: *seculi perpetrando.* 23, 24. GMNO: *sint ab homine.* HKL: *sicut ab homine.* 27. M: *suo* om. 29. ACDEGHIKLMNO: *ab alia*; ib. L: *Theologus tamen*; ib. HKNO: *ergo* om. 35. H: *ab actu*; ib. I: *actus peccatum.* M: *actu peccatum.*

Three remedies against fornication: 1. exclusion of voluptuous thoughts, 2. avoiding female society, 3. mortification of the flesh.

actus peccati puniunt precipue propter lucrum. Sunt ergo tria remedia contra mechiam; primum est cogitacionis voluptuose exclusio, secundum est declinare a muliebri consorcio, et tercium est carnis maceracio.

Quoad primum patet quod est prima et per se causa declinandi luxuriam. Cum enim secundum Augustinum, libro primo in De Sermone Domini in Monte *in tribus impletur peccatum: a suggestione, delectacione et consensu;* patet quod exclusa voluptuosa cogitacione excluditur plenus consensus, in quo primo peccatum perficitur.

Unde quia Christus voluit excludere etiam remotam occasionem huius peccati, non dixit qui concupiscit mulierem sed *qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mechatus est eam in corde suo:* In visione inordinata intelligens omnem illicitam sensacionem vel memoracionem, per mulierem omnem rem mobilem abusibilem, et per mechiam omnem inordinatam concupiscenciam creature: *quis dubitat,* inquit Augustinus, *omnem malam concupiscenciam recte fornicacionem vocari?* Et iste ordo trium graduum temptandi figuratus est in primo peccato persone generis humani, suggestio in serpente, delectacio in muliere, et consensus in virili racione; ut patet ex processu Gen. III, non quin Eva prius viro peccavit mortaliter, sed persona aggregata tunc primo dicitur peccasse ad dampnacionem humani generis, quando peccatum consummatum est in viro tocius humani generis principio. Nec est desperandum de pleno consensu, quem Augustinus describit per consensum carnis libidini, ut non refrenetur appetitus illicitus, quin si facultas data fuerit sacietur, nam, ut dicit Scotus, *sicut Christus legitur*

1. ADEG: *principaliter propter.* 1, 2. HIKLMO: *Sunt igitur.* 4. EGLMN: *mulierum consorcio;* ib. ACDGHL: *et* om.; ib. O: *est* om. 5. B: *prima quam est et.* K: *est primum.* G: *est* extinctum. 7. L: *in libro;* ib. B: *in de secundum Deum.* I: *in* om. K: *de* om.; ib. K: *in sermone de monte.* H: *primo de.* 8. EKN: *a* om.: ib. A: *commissione.* 10. B: *primum.* 11. B: *terremotam.* 12. GKLMN: *qui concupierit.* 13. ACD: *vidit.* 13. 14. KLN: *concupiscendum iam mechatus.* 14. E: *iam mechatus est;* ib. ACD: *eam* om. before *in corde.* 19. G: *fornicacionem putari.* N correxit. 19. 20. A: *modus trium.* 20. B: *gradum* O in marg.: *generum.* 21. M: *primi generis humani;* ib. B: *suggestioni serpente.* 22. A: *et consensio.* L: *et assensus.* 23. GIMN: *nam quia.* LO: *non quia.* 24. B: *item primo.* 27. B: *pleue.* 30. ABCDHIMO: *Scotus* om. GN in marg. add.; ib. GN: *Christus dicitur excitasse.*

7. St. Augustini De Sermone Domini in Monte lib. I, cap. XII, Opp. tom. III, p. 1246. 13. Matth. V, 28. 30. Istum locum in operibus Ioannis Scoti de liberatione a triplici peccato invenire non potui; fortasse alluditur capitulo VIII versionis ambiguorum St. Maximi p. 1219.

suscitasse tres mortuos, sic liberat a peccato triplici; scilicet a pleno consensu in animo, a tali consensu cum opere extrinseco perpetrato et etiam a tali consensu cum opere ad extra in consuetudinem introducto. Ista, inquit, figurata sunt in puella leniter suscitata in domo Matth. IX; in iuvene quem imperiosius suscitavit, ut Luce VII legitur, extra portam; et in viro Lazaro quem quatriduanum fetentem cum difficultate suscitaverat, ut legitur Iohannis XI. Cum ergo omne peccatum committitur nude in domo anime vel prorumpit in opere extra portas vel tercio trahitur in consuetudinem, que omnia genera Christus resuscitat, patet quod nulli datur a Christo occasio desperandi. Sed ex hoc quod non sic suscitat quartum, datur intelligi, quod multi ex indurata malicia finaliter desperabunt, quod peccatum signatur quadripharie, tum propter perseveranciam diabolicam; tum eciam quia, pretereundo trinitatem desperatam, finaliter adheretur diabolo. Et sic intelligitur illud Apostoli I Cor. X, 13; *Temptacio vos non apprehendat nisi humana.* Numerus enim quadratus peccati oppositi quatuor virtutibus cardinalibus facit finaliter perseverare in impenitencia instar diaboli; et illud vocatur peccatum in Spiritum Sanctum, Matth. XII, 11.

No man has occasion to despair before Christ, but many despair from obdurate wickedness.

To persevere in impenitence is the sin against the Holy Ghost.

Sed triplex est difficultas, primo quomodo libertas humani arbitrii superari potest vel cogi a carnalibus tam inferioribus in natura, cum manet illa potestas incorruptibilis, que quandoque est omni natura corporali superior, et per consequens potencia maior. Contra legem autem nature est quod minor potencia superet pociorem.

Doubted, firstly whether the liberty of man's judgment can be conquered by carnal things.

Hic sepe dictum est quod potencia intellectus est alterius nature quam potencia corporalis, nec cogi potest ab aliquo, cum gratis vult si vult; et sic de quocumque actu supremo potencie volitive, necessitatur tamen ad

Reply.

1. EIKLMNO: *sic liberavit.* G: *laboravit.* 2. B: *a* om. before *pleno;* ib. I: *in anima;* ib. C: *vel a tali.* EHILNO: *et a tali.* 3. GKMN: *operacione extrinseca;* ib. KM: *perpetrato* om. 4. M: *introducta.* O in marg.: *ad extra;* superscriptum est: *iuxta.* 5. C: *puella levite.* 6. GN: *iuvenem.* 8. C: *triduanum.* 10. EGHIKLMNO: *in corpore.* 12. C: *resuscitabat.* KLN: *resuscitavit.* 13. H: *suscitat Christum.* 15. B: *signatum contrarie.* HKLNO: *signatum;* ib. AD: *quadrario.* C: *4º.* H: *quadriforis.* 16. M: *propter* om. G in marg. add. 17. ELN: *desperatur finaliter et adheretur.* 18. B: *illud* om.; ib. ACD: *I Cor. X* om. EGHIKLMNO: *intelligitur Apostolus: Temptacio.* 20. LN: *oppositus.* 23. C: *Matth. 22.* E: *13.* 24. C: *duplex;* ib. B: *prima.* 26. B: *tam inferioribus* om.; ib. L: *tamen manet.* 27. B: *quecunque est;* ib. A: *natura* om. 28. CEGHIKLMNO: *illa maior.* 29. KNO: *ut minor;* ib. BC: *maiorem vel pociorem.* 30. O: *est* extinct. 31. B: *naturalis corporalis.* 32. D: *gratis* om. 33. B: *alio actu;* ib. BCIKN: *supreme.*

actum quemcumque elicuerit, non necessitate coaccionis vel absoluta, sed necessitate ex supposicione, cum qua stat summa continencia. Quando ergo movetur obiective a sensibili, ipsum virtus inferior cum suis disposicionibus, et primo natura suprema movet et necessitat ad substanciam actus. Ex defectu autem actus est intellectus culpabilis, cum non sit possibile ipsum inordinate velle, nisi ipsemet sit causa deordinacionis huiusmodi tunc vel ante; et sic calculando totum principium movens ipsum est pocius quam sic motum. Cum spiritus ut sic inclinatus est impotencior ad impediendum actus huiusmodi, quam ut indisposicione motus est ad actum huiusmodi producendum; quandocumque autem sic indisponitur, necesse est ut originetur talis indisposicio a se ipso; et sic excecans ignorancia cum flexibilitate arbitrii et aliis obiective moventibus est causa prime declinacionis a Deo. Spiritus enim est numerus movens se gratis.

Secondly, when, if ever, consent to the deed is full and complete.

Secundo dubitatur quando est plenus consensus ad opus, et videtur quod nunquam, quando virtus remurmurat; et cum communiter in omni opere illicito viatoris sinderesis et racio naturalis contradicit licencie operis perpetrati, videtur quod in nullo tali opere est plenus consensus peccantis, et per consequens nullus talis peccat mortaliter; nam forte movens extrinsecum excusat in parte et facit opus remissibile. Quando ergo est ita forte quod necessitat ad opus, remurmurante agente, videtur

1. B: *quecunque; elicuerit;* rectius: *elegerit.* GN: *quicunque voluerit vel elicuerit;* ib. M: *ideo necessitate.* 2. B: *de necessitate.* 3. ABD: *continua.* EGHIKLMNO: *contingencia.* 4. ELN: *ipsa virtus.* 8. EH LN: *in causa;* ib. EGHIKLMNO: *huius tunc.* B: *huius item.* 9. M: *secundo calculando.* 11. H: *est* om.; ib. H: *ad impotencior;* ib. B: *impeditur actum.* IKLNO: *actum.* 12. B: *ut* om. 13. AK: *huius;* ib. A: *perducendum;* ib. G: *quicunque autem.* MN: *Quantumcunque;* ib. B: *sicut.* 13, 14. I. *autem sit indispocio.* 14. B: *originentur.* I: *origine.* 15. B: *proposicio et sic;* ib. GIKMN: *excecans ignoranciam;* ib. B: *arbitrium.* 16. GILMN: *est causa* om.; ib. ELMO: *previe declinacionis.* GN: *delectacionis.* 17. I: *a Deo* om. 20. H: *viatorum.* 24. BC: *excusavit.* GMN: *extrinsecus.* 25. A: *est* om. 26. O: *quod nunciat.*

21. Synderesis secundum Petrum Lombardum est quaedam voluntas animae naturalis qua naturaliter vult bonum. Cf. Ioh. Hus Sup. 4° Sent. II, dist. XXIV, p. 297. Cf. Roberti Grosseteste Summa philosophiae ed. Baur, p. 467. Guil. Paris. Opp. tom. I, p. 274: De synteresi vero quod dicunt, quia superior pars rationis est nec in Cain extincta fuit, iam determinavimus qualiter est pars, videlicet quia non proprie, immo ipsa anima est humana secundum essentiam: ex officio autem diiudicandi sublimia spiritualium atque coelestium eisque adherendi atque in se conservandi synteresis dicitur, quasi seorsum divisa ac segregata ab inferioribus atque carnalibus . . .

quod excusat simpliciter, ne committatur mortale; ut si homo invitus et ligatus occidat alium cum pugno ut motus malleus, videtur quod non censebitur homicida. Cum ergo tanta sit ligacio intellectus et renitencia racionis, videtur quod non censebitur fornicator, quod multum obviaret decanis in capitulis suis ruralibus.

Hic dicitur quod oportet considerare multa obiecta ad que varie terminantur racio et voluntas, sic quod ad unum est plenus consensus et ad aliud est dissensus; et hoc perturbat plurimos. Quando autem quis procedit ad opus extrinsecum sine coaccione corporali, censendus est pro tunc plenus consensus voluntatis ad illud opus, licet paulo post interpolatim displiceat. Et sic videtur mihi quod committi potest fornicacio cum continua displicencia operis pro tempore, quo displicens culpabiliter operatur; ut sagittans vel dimittens molarem dampnabiliter per declive montis habet continue displicenciam in casu pro tempore quo facinus perpetratur. Sic contingit voluntatem imperare sensibus, qui involuti in delectacionibus moveant organa, sinderesi renitente, et tamen propter defectum originis actus talis est in casu dampnabilis; et sic conceditur quod procurans se ligari ad finem ut sic occidat proximum est nequam homicida, licet pro toto tempore operis faciat ipsum invite. Et ita contingit in defloracione virginum et actibus multis venereis, ut patet ymaginantibus. Ideo Christus sapientissime preclusit spirituale principium fornicandi et sic decanus consenciendo luxurie mechatur gravius quam fornicarius quem sic punit.

Sed tercio dubitatur quomodo consuetudo indisponit hominem ad resistendum malo, cum voluntas potest membris secundum suas virtutes subito imperare; et specialiter cum consuetudo consistens in successione non est pro instanti quo animus fornicatur. Et hic

Thirdly, how habit indisposes a man to resist evil.

1. H: *ne committat*; ib. B: *mortale potest.* 2, 3. EGHIKLMNO: *ut victus malleus videtur.* 3. A: *videbitur.* 6. EGKMN: *in causis suis.* H: *in ca^is = capitulis.* 7. O: *multum.* 9. CD: *et ad* om. before *aliquid.* K: *ad aliquid.* 10. GKMNO: *Quando ergo.* 12. K: *consensu.* 13. BH: *paulo plus*; ib. AKLN: *et interpolatim.* 14. B: *committit.* 15. C: *tempore suo.* 17. IMN: *declivem.* EGL: *declivum.* 18. AG: *in casu* om. L: *cotidie.* 19. BC: *imperari*; ib. I: *sensibilis.* 20. I: *sinderesis*; ib. G: *renitente* om. 22. A: *causa dampnabilis*; ib. EHMO: *contingit censetur.* GN: *contingit censeri.* 23. A: *ad funem*; ib. B: *occidat Christum.* 26. H: *veneris.* 27. B: *pansit spirituale.* C: *premisit spirituale.* 28. BCD: *decanus in casu.* 29. B: *sicut punit.* 31. HKM: *mala.* G: *malo* om. N addit; ib. EM: *cum bonitas*; ib. K: *potest.* 32. EGIKLMN: *virtutes proprius.* 34. B: *fornicatus.*

multiplicantur conclusiones et queruntur inutiles questiones; ut posito quod fornicans in corde conteratur, antequam sensualitas perficiat opus extrinsecum, quando committitur fornicacio corporalis? non ante contricionem, ut patet ex casu, nec post peccabit mortaliter. Hec est fingendum quod non fornicabitur corporaliter, ut testantur iudices ordinarii tam in fornicacione quam in homicidio.

What habit is.

Hic oportet supponere quod consuetudo vel assuefaccio est naturam esse consuetam ad aliquid, et principiatur ex multis actibus replicatis, et sic consistit in successione intercisa; sed quandoque sumitur pro disposicione derelicta ex actibus replicatis. Oportet secundo supponere quod consuetudo habet magnam vim vel in bono vel in malo, ut patet tam in moralibus quam intellectualibus, ymmo in potencia nutritiva. Ideo vocatur ab Aristotele natura altera. Oportet tertio supponere quod non subiacet imperio voluntatis nostre pro quocumque signo temporis imperare viribus inferioribus, ut procedant ad actum intendendo, vel remittendo, ut cessent ab actu; patet de potencia nutritiva, sensitiva et intellectiva, nam sepe nutritur membrum contra voluntatem elicitam, et sepe contra voluntatem deest nutricio, et sic sepe contra voluntatem procedit sensacio tam sensus exterioris quam interioris; ut patet de continue vidente spectacula et audiente ludicria. Ymmo intellectus sepe procedit in actum contra imperium voluntatis, et de opere extrinseco possunt homines duci in sompnis sensu intrinseco voluntate sopita.

Aristotle calls it second nature.

Istis premissis dico quod, concesso consuetudinem valde indisponere hominem in casu multiplici, non subiacet efficacie voluntatis nostre precipere virtuti

1. H: *questiones et.* 2. ABCD: *ut puta posito quod;* ib. EGHIKLMNO: *convertatur.* 4. K: *carnalis.* 6. C: *cum testantur.* 8. B: *quomodo consuetudo.* 9. B: *natura;* ib. I: *ad aliud;* ib. K: *et* om. 10. B: *principaliter.* ELN: *que principiatur.* H: *ad quid principatur;* ib. G: *sic consentit.* 12. G: *delicta.* N correxit. 12, 13. ACD: *oportet ergo supponere.* 14. B: *bono vel malo.* 15. CDL: *quam in.* 16. GN: *ad Aristotelem.* 16, 17. A: *Oportet ergo supponere.* 17. M: *subiaceat.* 20. ACD: *ut* om.; ib. ABCD: *aut cessent;* ib. B: *ut patet.* 21. B: *et* om.; ib. M: *et intensiva.* 22. B: *volucrum illicitam.* 24. A: *tam sexus.* LN: *sensuum interiorum quam exteriorum.* O: *exteriorum quam interiorum.* 25. ABDHIKLMNO: *continente;* ib. B: *in spectacula.* GIKM: *vidente specula.* 25. 26. B: *audiente lucida.* 26. GL: *ludicra;* ib. O: *et intellectus.* 28. I: *in sompnes.* K: *in sompnis* om.; ib. K: *sensum extrinseca.* 30. GKN: *concessa consuetudine.*

16. Aristoteles, De Memoria et Reminiscentia, cap. II: *ὥσπερ γὰρ φύσις ἤδη τὸ ἔθος.*

subdite, ut agat quomodocumque voluerit; quia sic posset precipere virtuti secundum locum motive ut deferat corpus in celum vel quorsumcunque, quantumcunque festinanter voluerit; quod Deo est proprium. Oportet ergo vires anime stare in suis finibus naturalibus, et pertinenter quod consuetudo maior aut minor disponit sive facilitat subiectum ad opus illius consuetudinis, sicut ex frequencia ictuum clavus solidius est firmatus. Ideo studiose servanda est bona consuetudo per frequenciam actuum, ne expiret; et extinguenda est mala consuetudo, preservando a suis actibus, et declinando ad actus oppositos, ut sic natura consuetudine sit adiuta, in quo oportet voluntatem et racionem esse ducem et regulam.

Good habits must be cultivated carefully, bad habits must be broken.

Quantum ad logicam, dico quod consuetudo est quandocumque est aliqua eius pars; ymmo quandocumque relinquitur disposicio ex consuetudine est illa consuetudo in effectu.

Quantum ad conlusionem, dico quod, ymaginato casu et continuata contricione et gracia quousque actus perficiatur, non committitur carnalis fornicacio sed coitus inculpabilis; sicut est de existente in gracia et cum hac in demenciam incidente. Casus tamen talis nunquam vel raro evenit, sed de homicidio foret possibilitas eius evidencior, in quo casu patet ut supra quod tam homicidium quam mechia primo in corde committitur. Omni itaque diligencia custodiendum est castrum anime a mala consuetudine, ut porte per quas intraret ad solium voluntatis; quia hoc servato facinus non dampnabit. Nam in omni iudicio quo quis approbat scelus suum consuetudo firmatur.

Ex istis patet necessitas secundi remedii; fugiendo scilicet consorcia et specialiter tactus mulierum. Ex priori namque expergiscit voluptuosa cogitacio, et secundo ex illicita concupisencia inardescit. Ideo ponunt

From what has been said it follows that contact with women is specially to be avoided.

1. B: *quia sicut.* 3. B: *celum quoscunque.* H: *vel quoscunque.* 3, 4. BH: *quantumcunque* om. EL: *vel quorsumcunque vel quociescunque vel quantumcunque.* 5 C: *anime* om. 5, 6. H: *naturalibus particulariter quod.* 6. I: *pertinenter proporcionaliter.* 7. BD: *faciat.* C: *facultat.* 8. B: *necessarium clavis solidus;* ib. HK: *solidus.* 10. B: *et* om. 12. *natura.* BCD: *sic nulla;* ib. D: *abducta.* B: *adducta.* A: *adiuncta;* ib. B: *in quo patet.* 13. GN: *ac regulam.* 15—16. B: *est — quantumcunque* om. 15. EI: *cuius pars.* 16. D: *quando relinquitur.* 22. HM: *cum hoc;* ib. GIKM: *demencia.* 27. M: *anime* om. GN addunt; ib. O: *a* om.: ib. BCEGHIKLMNO: *et porte* H: *ut (et)* om. 27, 28. H: *per quam.* 29. K: *Omnia in omni.* 31. HILNO: *ex hiis.* M in marg. (ad vocem necessitas): *potrbye;* ib. K: *necessitas et sic remedii.* 32. GKLMNO: *scilicet* om.; ib. EIKN: *contactus.* 33. K: *priori enim.* 34. ACD: *secunda.*

Better to run away than to fight.

Instances of Samson, David, Solomon.

They were conquered by women.

Our clergy ought to note the example of Phinehas.

sancti oportere continentes et specialiter clericos esse vecordes in talibus. Contra omne vicium, inquit quidam, potes exspectare conflictum o homo omnisque victor esse nisi contra solam mulierem, contra quam fugere expedit, non aggrediendo pugnare. Quis enim Sampsone forcior? quis Davide sanccior? aut quis Salomone sapiencior? et omnes isti ignes libidine sunt accensi. Presumpcio ergo temeraria videtur aggredi privatos contactus preter necessarios mulierum. Quantumcumque itaque senex quis fuerit, debet ab incendio femineo precavere, communicando si oportet cum femina circumstanciarum multitudine securante, quia quociens quis impudice viderit mulierem ad concupiscendum eam modo quo dicitur, tociens peccat mortaliter, et infigit clavum mortis in mente profundius.

Unde Salomon, Ecclesiastes VII, 27: *Inveni amariorem morte mulierem, que laqueus venatorum est et sagena cor eius; vincula sunt manus eius; qui placet Deo effugiet illam, qui autem peccator est capietur ab illa.* Et propter istam contagionem legitur Num. XXV, 4 quomodo ex consilio Balaam dimisse sunt mulieres Moabitide Israel, cum quibus fornicante populo Dominus iussit *cunctos principes eius suspendi in patibulo contra solem, et de populo viginti quatuor milia hominum sunt occisa.* Et utinam nos sacerdotes, et specialiter superiores ordinarii, notaremus quomodo Finees, eo quod interfecit Zambry coeuntem cum Moabitide, *meruit sacerdocium sempiternum, et iram Dei avertit a populo.* Et hec racio quare punicio huius peccati, et specialiter in sacerdotibus, est tam expresse commissa pontifici, cuius necgligencia est ruina

1. I: *oporteret.* 2. EGHIKLMNO: *omne* om.; ib. B: *se vicium.* 3. ABD: *potest.* G: *poete;* ib. H: *inflictum.* 3. 4. A: *olim victorque esse.* BD: *omnisque homo.* EHKLMO: *conflictum o homo victorque esse.* 4. G: *solam medicinam mulierem contra qua.* 6. HO: *David;* ib. B: *sciencior.* 7. A: *ignis* om. BCDHI: *igne.* 8. B: *egedi* (sic). 9. ABD: *contractus.* EHKLM: *contractos;* ib. H: *necessitates.* K: *necessitas.* 10. EMNO: *quis* om. 11. A: *sed oportet.* 12. G: *circumsatis.* 15. I: *figit.* 17. BG: *mortem;* ib. B: *venator;* ib. B: *sagana.* 19. EGHIKLMNO: *istam qui.* 21. CHIKNO: *Israeli.* 24. A: *viginti milia.* 24, 25. K: *Et nunc nos.* 26. K: *notemus.* 27. HK: *coeunte.* 29. HNO: *est causa.*

5. Alluditur Hieronymo. Cf. Peraldum De Luxuria II, p. 14. Unde Hieronymus: Quid Salomone sapiencius et tamen infatuatus est amore mulierum. Et p. 27: Nec Davide sanccior nec Samsone forcior nec Salomone potes esse sapiencior. 16. Cf. Peraldum II, p. 23/24: De aspectu mulierum, qui valde timendus est. 27. Num. XXV, 11, 14.

populi. Multiplicantur autem leges de cohabitacione clericorum et mulierum, sed negligencia, remissio vel fraus in sua execucione est occasio sceleris gravioris; est ergo medicina empirica fugere suspecta consorcia mulierum. Unde secundus philosophus describit feminam quod est incastigabilis bestia, continuum dampnum, humana confusio, indeficiens pugna; vas preciosum et animal pessimum. Nam fortitudo voluptuose concupiscencie facit eam instar fere incastigabilem, nullus enim femellinus sexus in partu plus patitur, et nullus post partum cicius, frequencius aut irregularius appetit coitum iteratum. Quod autem femina sit obiective continuum dampnum humano generi, patet notanti illam malam feminam aggregatam a prima femina usque ad novissimam perversam. Et quod sit causaliter confusio humana, patet notanti bella, scandala et alia privata dampna que oriuntur occasione femine maledicte. Unde Blesensis super Iob notat quomodo Sathan non peciit ablacionem uxoris Iob ab eo, sicut ablacionem substancie, prolis et roboris corporalis, sed pocius appeciit tanquam medium temptandi cautissimum, quod ipsa remaneat cum marito; et narrando multa exempla tam scripture sacre quam apocrife notat quomodo femina nedum est ambaciatrix et procuratrix sed magistra diaboli; cum scit et potest subvertere, quando ars deficit seductoris. Ambaciatrices et matres dyaboli sunt precipue deformes vetule ad coitus illicitos mediantes, ut patet ex multis proprietatibus. Unde ad seducendum fuit procuratrix Eva, Gen. III; uxor Iob, Iob II, et uxor Pilati, Matth. XXVII. Nec obest matri Domini aut sanctis mulieribus, quod de sexu suo sunt adeo scelerate, sicut nec Christo nec sanctis viris obest sed proficit quod de sexu suo sunt pessimi. Non enim vituperatur sexus

Laws against cohabitation of clerics and women are multiplied but are not observed.

Another philosopher's description of woman.

Woman is the cause of all confusions, wars, scandals, and every sort of damage on earth.

Woman is the devil's teacher.

This is not contradicted by the holiness of certain women,

1. H: *sibi leges.* 2. HKLNO: *et* om. 4. C: *consorcia et spectacula.* GN: *sed suspecta mulierum.* 6. B: *incastitatis bestia.* 7. C: *et vas;* ib. I in marg. (wrongly): *perniciosum.* 9. GHIKLMNO: *instar ferri.* 10. M: *femellius.* GN: *femininus.* O: *famelius.* 12. GI: *coitum in cantum.* N: *tantum coitum.* ELO: *cogitum in tantum.* 15. HIO: *perversa.* 18. EGHIKLMNO: *Blesnensis;* ib. C: *quod Sathan.* 22. CEGHIKLMNO: *remaneret.* 23. B: *scripture sacre* om.; ib. CDEHLNO: *quam scripture apocrife.* 25. K: *et diaboli;* ib. HKLM: *cum sit.* 28. HLN: *proprietatibus peccati;* ib. ABCD: *Unde* om. 29. ABCDHO: *procuratrix ad.* K: *procuratrix* om.; ib. I: *Evam;* superscriptum: *Adam;* ib. I: *uxor Iob procuratrix.* 30. C: *Matth. 21.* 31. HILO: *scelerati.* 31, 32. AD: *sic nec.*

18. Petri Blesensis Compendium in Iob cap. II. Opp. Migne Patrol. CCVII, 818/19.

for it is not sex or nature which is blamed in women, but vice.

vel natura sed vicium. Et revera ubi creatura racionalis conversa est melior, ibi natura eadem perversa est peior, ut patet de natura angelica. Ideo ista dicta sonant sanctis feminis ad laudem et gloriam sexus sui. Nec dico quod sola femina sed vir peius sepe ex fedo consorcio maculat communitatem, licet feminea societas prohibeatur crebrius et expressius in scriptura; nec fedat talis societas nisi partem que prius leditur a se ipsa. Differenter tamen leditur quis ab homine et a bestia vel alio inanimato sensibili. Nam sepe causa scandilizatur active occasione data ab homine et non ab alio sensibili. Et ideo dicit philosophus quod *femina est humana confusio*; nam Ecclesiastici IX, 8, 9 scribitur: *Ne respicias speciem alienam; propter speciem enim mulieris perierunt multi.* Patet hoc in facto Gen. XXXIV de Sichem, qui exinde rapuit Dinam; de Hoferne qui ex impudico aspectu Iudith vidue est confusus, Iudith XVI, De David vidente Bersabee ex adverso sui solarii, II Regum XI. Et causa nedum est vehemencia desiderii virilis ad feminam sed impudicus aspectus et gestus femine temptativus; ut patet Prov. VII, et V 35: *Favus enim distillans labia meretricis, et nitidius oleo guttur eius; novissima autem eius amara sicut absinthium.* Nam Ecclesiastici XXV, 26 dicitur: *Brevis est omnis malicia viri super maliciam mulieris.* Et de tali impudicicia conqueritur Petrus II Petri, II, 1—3, 13—14, quomodo clerici *introducentes sectas*, quos vocat *magistros mendaces, viam veritatis blasphemantes, qui in avaricia fictis verbis de subditis negociabuntur.* Et sequitur: *deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterii et incessabilis delicti, pellicientes animas instabiles.* Utinam hoc non verificetur de clero nostro effeminato appetente dominium, ut loquitur Ysa. III, quoad utramque luxuriam veritatis et carnis.

Woman is man's confusion.

Examples.

2. EHLNO: *conversa* om ; ib. B: *ibi* om. 6. C: *conviciantem*; ib. I: *sed licet*; ib. EHLNO: *femine*. 8. EILN: *que et leditur*. 8—9. B: *a se — leditur* om. ELN: *a se ipsa prius*. 10. K: *cauda*. GN: *sepe tam*. 12. A: *dicit* om. 14. GN: *respicias feminam alienam speciem*. 15. K: *in facto* om 17. K: *qui ex invidia*. HL: *ex Iuda*; ib. A: *ex vudico*; ib. ACD: *Iudith 6*; ib. B: *vidue est confusus* om. Cf. Judith XVI, 8: Judith . . . in specie faciei suae dissolvit eum. 19. EHINO: *nedum* om. 21. A: *femine temporacius*. D: *anime trapacius* (sic); ib. K: *temptatus*. 22. BEGHLMNO: *enim* om. 23. H: *illius amara*. 25. A: *malicia viri* om.; ib. I: *viri super maliciam* om. K: *hominis malicia*. 25, 26. K: *pudicicia*. 29. HL: *fucis verbis*. O: *sucis*; ib. C: *negociantur*. EGHIK LMNO: *negociabantur*. 31. ENO: *incessabiliter*. 32. K: *ut non*. L: *hoc* om. 33. CH: *ut legitur*. 34. *veritatis*; ita codd. ABCD.

In feminis autem et effeminatis est minor constancia et maior fragilitas ac peculiaris dissolucio quoad mores. Unde Ecclesiastes VII, 29 dicit: *Virum de mille unum reperi: mulierem ex omnibus non inveni.* Nam tempore suo declinaverunt femine generaliter ad bestialitatem. Igitur cum tam ex parte viri quam ex parte femine sit tanto fragilitas et specialiter ad mechandum, patet quod necessaria est elongacio intellectus, sensus et corporis eorum, ne se invicem concupiscant. Ideo dicit philosophus quod femina est indeficiens pugna, nam lapsa proporcione innocencie in quacumque etate propinque fuerint est excellens miraculum, si non peccent. Ideo dicit Ecclesiasticus XXV, 23: *Commorari leoni et draconi magis placebit quam habitare cum muliere nequam.* Nam primi parentes statim post lapsum senserant rebellionem membrorum et erubuerant Gen. III; quanto magis nos adeo fracti et a statu innocencie elongati; et hinc dicitur Proverb. II, 27—29: *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta eius non ardeant; aut ambulare super prunas, ut non comburantur plante eius; sic qui ingreditur ad uxorem proximi sui non est mundus, cum tetigerit eam.* Et Apostolus, I Corinth. V, 6 notat fornicacionem esse morbum contagiosum, dicens quod *modicum fermentum*, cuiusmodi fuit fornicacio predicti Corinthi, *totam massam corumpit. Expurgate*, inquit, *vetus fermentum.* Et utinam nos clerici notaremus istam sentenciam, et specialiter quoad spiritualem fornicacionem cum temporalibus nimium affectatis, de qua loquitur Augustinus, primo libro de Sermone Domini in monte; et beatus Petrus II Petri I, ut recitavi superius. Est autem femina vas preciosum, cum continet et nutrit in lacte carnali sanctam ecclesiam, que est misticum corpus Christi. Sic enim femina

Woman is of less steadfastness, of greater frailty and peculiar dissoluteness in morals.

Better to live with a lion or a dragon than with a bad woman.

Contact with women is like leaven: a little bit leavens the whole lump.

Woman, however, is sometimes a precious vessel.

1. EN: *in feminis aut* (NO: *et*) *effeminatis.* K: *aut et;* ib. B: *eciam effeminatis.* 2. B: *peclaris.* D: *pedicularis.* C: *peculans.* 3. I: *Eccli.* 4. B: *reperii;* ib. C: *unum inveni.* 9. A: *ne scilicet;* ib. K: *Ideo ait apostolus.* 10. GHIKLNO: *nam laxa.* 11, 12. AEIKLMNO: *propinqui fuerit.* G: *propinqua fuerit.* H: *propinquum fuerit.* 13. A: *dicit Ieronimus.* C: *Ecclus 28.* M: *dicit Gregorius.* 15, 16. H: *illusionem membrorum.* 17. B: *a* om. 18. B: *c° VIIt.* 19. EGHKMNO: *vestimenta sua.* 20. EGHIKLMNO: *super* om. 22. GHIKMN: *non erit;* ib. B: *tetigit.* 24. ELN: *quod* om.; ib. C: *fermenti.* 25. H: *fuerit;* ib. L: *Corinthii.* 26. C addit (as in Vulg.): *ut sitis nova conspersio;* ib. H: *Et ut nos.* 27. K: *hanc sentenciam.* 28, 29. A: *multum affectatis.* B: *affectantis.* EGILMN: *affectare.* 29. B: *libro* om. 29, 30. GHLMNO: *in sermone.* 31. K: *ut recitavi superius* om. 32. M: *sanctam Evam.* G correxit. 33. I: *est institutum.*

aggregata gignit secundum partem sanctas virgines et totam sanctam ecclesiam, et secundum aliam partem eciam gignentem semen sanctum dampnabitur. Et dicitur femina secundum aliquam racionem malicie animal pessimum; et illud videtur Ecclesiasticum sentire XXV capitulo, quando dixit quod *omnis malicia nequicia mulieris*; quia, ut dicit XXV capitulo, *a muliere inicium est factum peccati et per illam omnes moriuntur*.

The third remedy against lust is to avoid pampering the flesh.

Quantum ad tercium remedium contra luxuriam, patet quod caro laute pasta spumat in libidinem; ideo dicit metricus.

Luxuriat raro non bene pasta caro.

Unde Ezechielis XVI, 49 alloquitur propheta gentem suam: *Hec fuit iniquitas Sodome, sororis tue: superbia, saturitas panis et habundancia et ocium.* Patet autem huius racio ex hoc quod caro superhabundans in spiritu et humore semineo neccessario titillatur, ut evacuet superfluum, et specialiter cum assit tanta delectacio in opere expellendi. Deridendus est itaque qui preparat faculas magis ignibiles, ut comburat secundum preciosissima iocalia domum mentis; loquitur enim scriptura quod stimulus luxurie est ignis. Unde Iob XXXI, 12 dicitur: *Ignis usque ad consumpcionem devorans*; et Ecclesiastici IX, 9: *Ex muliere concupiscencia quasi ignis exardescit.*

The wicked woman — in Proverbs — is called 'a vessel of boiling water'.

Et idem patet ut supra Prov. XXVI: *Est ergo mulier nequam ut olla aquam continens bullientem;* quam ollam ferventem oportet mitigare, aut per aque infusionem aut circumsedentis elongacionem aut per lignorum subtraccionem. Ad quem sensum dicit metricus:

Subtrahe ligna foco, si vis extinguere flammam.

How to treat the condition.

Nam Ecclesiastici dicitur secundum ligna silve exardescet ignis. Quoad aque infusionem oportet, iuxta primum

1. L: *aggreta = aggregativa;* ib. EGHIKLMNO: *gignit* om.; ib. ABCD: *partes.* 3. ABCDGIKLMNO: *semen suum;* ib. GI: *sanctum et dicitur femina;* ib. GHKN: *dampnatur.* 4. C: *secundum aliam.* 6. BI: *dicit.* 7. I: *dicit Aristoteles;* ib. ABCDGHIKLNO: *26 cap.* Correxi Vulgate: *XXV, 33.* M in marg.: *Hic possent mulieres irasci.* 8. O: *morimur.* 10. H: *in* om. 11. O: *demetricus.* 15. BCDEIKLN: *habundancia vini;* ib. A: *et ociosum;* ib. B: *autem* om. 17. GHKN: *femineo;* ib. K: *ne evacuet.* 18. BGKNO: *et* om. 19. EHLNO: *est igitur.* 20. EHLNO: *igniles;* ib. C: *sensum.* 21. K: *derium mentis;* ib. B: *legitur enim scriptura pro;* ib. GN: *enim* om. 22. BC: *Iob 33.* 24. MO: *exardescet.* 25. GHKMNO: *istud;* ib. H: *ut* om. 26. A: *nequam* om. 27. ABD: *furentem.* HO: *furientem;* ib. C: *ferventem vel.* 28. C: *et circumsedentis.* 30. *Ecclesi.* ABCDEGHIKM in codd. sequitur lacuna. LN: *Eccli. 5.* 32. O: *Quoadque.*

7. Eccli. XXV, 26.

remedium cavere ab affeccione intellectus ad actus venereos cogitandos; et cum intellectus ociari non debet, oportet aquam sapiencie loco flamme luxurie candentis infundere, pascendo animam iugi meditacione divinitatis et humanitatis Christi. Quoad eius divinitatem, cogitando quomodo Psalmista *audivit duo hec semel locuta a Deo, quia postestas Dei est et iusta misericordia, quia reddet unicuique iuxta opera sua.* Quoad eius humanitatem, pascendo animam de contemplacione operum corporalium et operum spiritualium assumpti hominis, quia Iohannis VI, 56 dicit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Et ista aqua inducet secundam aquam lacrimarum pro commissis per stimulum huius ignis et pro fragilitate misera in quam incidimus per peccatum. Nam Ysaie XL, 6 vere dicitur: *Omnis caro fenum* et Ecclesiastici *stuppa collecta sinagoga peccancium;* talem autem materiam non est securum permittere solitariam iuxta ignem.

Let a man's mind meditate on the divinity and manhood of Christ.

Quod si tercio apposita fuerit aqua tribulacionis sic lubricis, multum valet quia, cum irascibilis et concupiscibilis sint in actibus suis contrarie, illud quod excitat ad actum unius distrahit ab actu alterius et econtra; ad quem sensum videtur Salomon dicere Ecclesiastes VII, 4: *Melior est ira risu, quia per tristiciam vultus corrigitur animus delinquentis.* Unde multi ex cautela distrahendo lubricos provocant hos ad iram, quod si sit discreta irritacio, ex animo caritative corrigendi procedens, est cautela laudabilis; quod si quis inordinate provocat male facit, licet inde bonum proveniat; cum secundum Apostolum, Rom. III, 8: *Non sunt facienda mala ut bonum proveniat.* Sed certus sum quod tribulacio quam Deus immittit filiis eos sepe distrahit a peccatis, tum propter occupacionem mentis, tum eciam quia inde devociores redduntur ad auxilium Domini expetendum,

The misery, with which God visits men often prevents them from sin

4. AK: *cadentis.* 6. EGHIKLMNO: *cogitando* om. 7. GHKNO: *domino quia.* 8. ABCDHIKLO: *qua reddet.* 9. IM: *pascendo humanitatem pascendo.* 10. GHIKMNO: *corporis.* 12. B: *Et illa.* 14. C: *per stimulum* om.; ib. A: *in* om. 16. M: *et* om. 18. B: *sollicita.* 20. GM: *multa valet.* 21. M: *quare illud quod excitat in.* 22. GHKN: *in actum.* 23. ABCD: *ad* om.; ib. B: *invidetur.* 24. B: *risus;* ib. C: *multus.* 25. BC: *actus mentis;* ib. K: *Unde et.* 26. EGHKLNO: *eos.* 27. L: *caritatem;* ib. EHLNO: *corrigendi* om. 29. A: *eveniat.* 30, 31. B: *mala inde bona provenient.* 31. C: *eveniant bona.* HILMO: *ut proveniant bona.* GN: *ut bona eveniant.*

6. Psalm. LXI, 12, 13. 13. Peraldus p. 27. 16. Eccli. XXI, 10.

ut notatur Ezechielis XVI. Ociositas et specialiter mentis maxime in lubricis est cavenda; quia non sit luxuria, nisi primo in ociante animo sit commissa; et ideo conformiter ad Christum, Matthei V, loquitur ille gentilis philosophus Iob. XXXI capitulo libri sui: *Pepigi fedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine;* et subditur causa, *quam enim partem haberet in me Deus desuper?* quasi diceret, si oculus qui est pars precipua corporis, et mens que est precipua pars interioris hominis, diaboli servicio mancipentur, necesse est ut quelibet pars illius sit obligata diabolo, cum quelibet consequens pars a Dei servicio sit exclusa. Et hec racio quare sensus tam extrinseci quam intrinseci sunt servandi.

Beware of looking at women with desire.

Inter alios vero sensus extrinsecos cavendum est de lubrico intuitu mulierum, quia magis a longinquo, magis subtiliter et plures differencias percipit de obiecto. Nec solum credendum est intuentis iudicio de sua constancia et sensibili profectu sui intuitus sed iudicio racionis. Nam visio talis spectaculi vel allicit partem alterutram ad concupiscendam illicite, vel species derelicte in memoria excitant eam posterius ad illicite cogitandum, vel constanciam conceptam debilitat, licet non ruperit, sicut ignis denigrat lapidem, licet non combusserit; vel omnino perdit tempus in ocio vel malo exemplo ad magis talibus ludicriis intendendum. Quid queso profuit Eve quod intuita est solam speciem vultus virginis in serpente? Quid profuit Dyne quod egressa est, ut videret mulieres terre Sichem? Quid profuit David quod per fenestram intuitus est uxorem Urie? Et sic generaliter de intuitu cuiuscumque spectaculi, si aspiciens non fuerit ad

2. GHIKL: *in* om.; ib. H: *et* om. 4, 5. GIMNO: *gentilis populus.* 5, 6. GKLN: *fedus meum.* 6. K: *meis* om.; ib. AEGHIKLMNO: *ut non cogitarem* (HLNO: *quidem*) *de virgine;* ib. G: *quid de virgine.* 8. G: *desuper quare debet si;* ib. B: *quod diceret.* K: *quasi dicens;* ib. EHIM: *oculus meus.* 10. AB: *mancipetur.* EGHIMNO: *manciparetur,* K: *mancipatur.* 11. C: *istius.* 11, 12. IO: *cum quelibet consequens pars.* 12. B: *adeo sit;* ib. G: *est racio.* 15. EGHIKLMNO: *magis* om. before *a longinquo.* 16. GN: *subtilitates;* ib. B: *et* om.; ib. C: *differencius.* 17. B: *credendo.* 18. G: *sed in.* 19. K: *visi.* 20. GHILMN: *concupiscendum;* ib. G: *species delicte.* 22. EGILMN: *acceptam;* ib. CEGHIKLN: *licet non corrumpit.* MO: *corruperit.* 23. I: *licet non* om.; ib. G: *combussit.* 24. B: *non in ocio vel male.* 25. HL: *ludicris;* ib. EGHKLO: *intendendo.* 26. EHKLO: *sola;* ib. EGHKNO: *vultus virginei.* 30. M: *cuiuscunque scilicet aspiciens.* EN: *spectaculi si licet aspiciens.* HIL: *si licet.* 30—1. K: *si — spectaculi* om.

1. Vide Peraldum l. c. p. 22 ubi citatur Ezech. XVI: *Haec fuit iniquitas Sodomae sororis tuae: superbia, saturitas, panis, et abundantia et otium.* 5. Iob XXXI, 1, 2. Peraldus p. 25. 14. Peraldus p. 23/24.

destruccionem vicii spectaculi illustratus; sed talis non videt spectaculum propter delectacionem sed propter detestacionem eius.

Quantum ad auditum, patet quod cavendum est de mulierum secreto colloquio; quia Proverb. VII, 22 dicitur quod *mulier verba sua facit dulcia, et irretivit iuvenem multis sermonibus.* Cantus eciam amatorii femine sunt cavendi, quia inardescunt ut ignis et effeminant audientes; et per idem verba turpia de actibus venereis et membris genitalibus sunt cavenda.

There is much danger in secret conversation with women as well as in their love-songs. Beware also of lascivious language.

Quantum ad olfactum et gustum, patet quod sepe faciunt incontinentes *hinnire ad uxorem* proximi impudice, ut loquitur propheta Jeremie, V, 8. Unde in obprobium meretricum legitur earum sentencia Proverb. VII, 17, 18, in hec verba: *Aspersi cubile meum mirra, aloe, et cynamomo; veni, inebriemur uberibus, et fruamur cupidis amplexibus, donec illucescat dies.* Et istam artem ungendi propter talem causam dicitur Mariam Magdalenam frequentasse, sicut balnea et subfumigaciones propter maiorem virorum placenciam dicitur feminas usitasse; tales autem sunt sufflatrices carbonum diaboli, de quibus dicitur Iob XLI, 12: *Alitus eius prunas ardere facit.* Sed primus sensus scilicet visus et ultimus scilicet tactus sunt maxime precavendi.

Scent and taste also often entice to lasciviousness.

Beware particularly of sight and touch

Triplex est tactus femine plus detestabilis; scilicet corea, oscula et amplexus. Cogitaremus autem quomodo nervi et vasa seminis sunt complexa, sic contexta instar tele aranee causant ex motu titillacionem per vasa coitus. Ille ergo qui a remotis pugnaret cum malicia mulieris, frustra, fatue et prohibite sic propinquat. Cogitaremus itaque quod femina quam sic tangimus est, nedum pro tempore suo horrendum cadaver putridum,

The more detestable forms of touching women are in dancing, kissing, and embracing.

Anatomical reasons.

Remedial thoughts.

5. HL: *mulieris.* 7. K: *feminei.* 8. B: *et amatorii.* E: *effumant.* K: *defeminant.* 10—11. B: *carenda — olfactum* om. 13. I: *Ieremie. Unde obprobrium.* HO: *Ieremie* sequitur lacuna 14. M: *earum* om. 15. HKM: *in hec verba* om. 16. H: *veni et.* 18. I: *Mariam magnam.* 19. H: *sic;* ib. A: *et* om. 20. H: *maiorum;* ib. GHIKMNO: *visitasse.* EL: *vitasse.* 21. EGKLMNO: *tales enim sufflatrices* (*sunt* om.). N: *insufflatrices.* 22. ABCD: *Iob 40.* H: om. 23, 24. ABCD: *primus sensus et ultimus scilicet visus et tactus.* G: *visus et ultra.* 25. KO: *Triplex autem.* 25, 26. C: *secundum corea.* IM: *scilicet corta.* G corr. 26. H: *cogitamus.* 26, 27. I: *quomodo christiani et vasa.* 27. M: *vivi et vasa;* ib. EGHIKLMNO: *sic quod.* B: *sic et contexa.* 28. HI: *ex motu* om.; ib. B: *titullacionem.* 31. C: *Cogitaremus ergo.*

4. Peraldus l. c. cap. V, p. 25. Quod colloquium mulierum valde sit timendum.

sed in presenti secundum regionem nutritivam intuita vilis saccus stercorum, et, quod infinitum abhominabilius est, in novissimo obiective causans perpetuo dampnum maxime dolorosum. Propter talia verum est illud Ecclesiastici XXVI, 10: *Qui tenet eam quasi qui apprehendit scorpionem;* et illud Ioelis I, 17: *Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta,* inquit Gregorius, *in stercore suo computrescere est homines in fetore luxurie vitam finire,* quia Ecclesiastici IX, 10 dicitur: *Omnis mulier que est fornicaria quasi stercus in via conculcabitur.* Nam Psalmo LXXXII, 11 dicitur: *Disperierunt in Endor,* hoc est in fonte generacionis, facti sunt ut stercus terre; sed heu Thren. IV, 5 dicitur: *Qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora.*

Of the harm caused by harlots.

Ad tantum quidem inter gentiles invaluit hoc peccatum, quod in civilitate ordinatur pro lege de loco, de ornamento et defensione favorabili meretricis, dicendo quod facit ad pacem reipublice et precaucionem maioris malicie quod tales femine defenduntur. Sed sic loquens consideraret legem Dei que dictat non esse peccandum minimo peccato veniali pro omni bono possibili. Secundo quot fraudes, furta et homicidia cum talibus committuntur, in tantum quod sacerdotes et alii prius horrentes hanc labem ad cognoscendum suam cognatam vel affinem frontose consuetudinaliter inducuntur. Tercio considerarent exercentes tripudia quomodo Herodias saltatrix decollari fecit Baptistam, Matth. XIV indicans quod capitalis gracia consorcio tali deest. Ideo Eccli IX, 4 dicitur: *Cum saltatrice ne assiduus sis nec audias illam.* Omnes ergo sensus exteriores et interiores frenandi sunt a luxuria et mediis inductivis, et specialiter virtutes non organice ut intellectus cum suis baiulis et voluntas. Et

1, 2. I: *secundum regionem nutritabilis saccus.* 1. ELMN: *nutritivam.* om. G addit in marg. 2. LMN: *stercoris.* K: *fons stercorum;* ib. E: *et infinitum.* 3. GN: *perpetue.* 5. I: *XXVIII.* 6. C: *ut iumenta.* 8. GN: *quia* om. 10. HIK: *Nam* om. 10, 11. B: *Psalmo dicitur.* C: *Psalm. 8º.* K: *85.* 11. K: *disparuerunt.* O: *disperigerunt;* ib. O: *in fecem.* 11—12. K: *hoc — generacionis* om. 13. ACD: *dicitur* om.; ib. ABCDEGIKLMN: *in* om. 14. B: *tantum odium;* ib. O: *inter gentes.* 15. L: *de ordinato.* 16. H: *et* om. 17. B: *precaucium.* AEHLN: *precavicionem;* ib. A: *maioris* om. 19. K: *consideret;* ib. GN: *non est.* 20. ABCD: *peccato* om. K: *pro minimo peccato.* 21. GLN: *et* om. 23. AD: *ad cogitandum.* 24. H: *frontuose;* ib. I: *consuetus.* M: *consuetudinis.* EL: *consuetudines;* ib. M: *Tercia.* 25. ILN: *decollare.* 26. AD: *capitularis.* 28. B: *Cum — sis* om. 29. H: *fraudati sunt;* ib. B: *a* om. 30, 31. GN: *non arogante* (sic). 31. K: *Et* om. after *voluntas.*

7. St. Gregorii Mor. lib. XXIV, cap. VIII. Opp. tom. II, 294. Cf. Peraldum l. c. p. 14.

ad hoc valet ista medecina triplex, precipue circumspecta corporis maceracio et loci et persone cum qua peccaretur declinacio, et omnino virtutis tocius cognitive assidua et sancta occupacio, cuiusmodi sunt devota oracio, exemplorum bonorum et scripture meditacio, et ad audiendum vel dicendum verbum Dei applicacio. Ociositas, inquam, est mater immediata huius facinoris. Debemus itaque cavere a colloquiis ociosis instar matris Domini, quam *cum festinacione* legitur Luce I, 39 ad salutandum Elizabeth abiisse. Ad quem sensum precepit eciam Christus apostolis Luce X, 4 *per viam* predicacionis *neminem salutare,* sed sine contactu de mundialibus vel personarum accepcione veritatem evangelicam predicare. Veritas quidem evangelica est et fides ecclesie quod periculum spirituale plus cavendum est quam corporale, quia bona virtutis sunt plus affectanda populo quam bona fortune vel nature; et per consequens prelati debent predicare constanter populo quod optima medicina ad pacificandum rempublicam est extinccio utriusque luxurie. Si, inquam, leges hominum prohibent quod deferantur arma defensiva et invasiva propter suspicionem perturbacionis in populo, quanto magis meretrices et clerici prohiberentur gerere signa peccati ut sunt meretricia ornamenta.

Remedies against lust are mortification of the body, virtuous occupation, prayer, &c.

Avoid idle conversation.

CAPITULUM TRICESIMUM.

Decimum mandatum sequitur in hec verba: *Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia que illius sunt.* Et ille textus, ut patet in principio capituli proximi, dividitur in tres partes. De prima parte que est prohemium duabus sequentibus et de secunda in qua precipitur quod *non desiderabis uxorem proximi*

The tenth commandment, divided into three parts,

1. LN: *ad hoc patet.* 2. B: *maceracio loci.* 5. ABDEGHIKLMN: *bonorum et* om. 6. GHILN: *vel docendum.* 7, 8. L: *Debemus inquam.* 8. ACD: *mater Domini.* 10—12. H: *Ad quem — salutare* om. 10. BGKN: *precipit.* 12. ABDEGKLNO: *contractu.* 14. K: *fides* om. 14, 15. B: *quam periculum.* 17. BCEGHIKLMNO: *bona fortuita.* 18. L: *quod est . . . est.* 19. GHKMNO: *pacandum.* 20. C: *prohibent et defendunt;* ib. I: *deserantur.* 23. GLN: *prohibentur.* 23, 24. B: *sint meretricia ordinata.* 23. O: *meretricalia.* 24. A: *inordinata.* D: *ordinata.* 27. AHLNO: *rem proximi.* 29. G: *sunt. Ille;* ib. E: *iste textus.* 31. K: *duabus — secunda* om. 32. B: *in* om.

26. Exodi XX, 17.

one of which has still to be considered.

tui expeditum est in capitulo precedenti. Ideo superest exponere terciam partem in capitulo isto finali. Notando primo quod omnia ista tria pendule in quodam involucro exprimuntur ad denotandum quod omnia mandata, et specialiter hec duo de fornicacione duplici sunt connexa; quandocumque enim quis preponderat temporalia supra sponsum ecclesie *iam mechatus est in corde suo;* ut dicit Veritas, Matth. V, 28 et exponit Augustinus in De Sermone Domini in Monte, libro primo; et sic loquitur scriptura de fornicacione, Ieremie XIX et Ezechielis XVI. Nec sequitur ex ista connexione quod mandata non ponunt in numerum, quia satis est quod raciones et mandata secundum sensum primarium sint distincta. Ut aliud ad literam est concupiscere uxorem proximi, et aliud est concupiscere cetera eius bona, et tamen implicite quicumque concupierit ad abusum quecumque bona ecclesie, implicat abusum cuiuscumque coniugis fratris sui. Sicut enim iustus utitur quocumque usibili in dileccione confusa debita, sic iniustus abutitur quocumque suo usibili in dileccione confusa indebita. Usus tamen est quoad melioracionem extensior quam abusus quoad dampnificacionem; non enim dampnifico vel ledo astrum vel eciam mulierem eo ipso quo ipsa abusus fuero; cum contingit abuti femina etiam opere coitus cum hoc quod ipsa exinde sit melior, manente in animo celibatu. Abusus autem semper inficit abutentem; et patet quod hec duo mandata tam inter se quam cum aliis sunt connexa; multi enim sunt abusus preter carnales coitus, ut patet de inordinata concupiscencia cordis que consequitur ad quodcumque mortale.

The last two commandments must be considered very carefully.

In istis itaque duobus mandatis oportet viatorem diligencius precavere, quia in illis dyabolus specialiter luctatur cum homine. Et Ephes. VI, 12 dicit Apostolus:

1. A: *tui* om.; ib. EGKLMNO: *expositum;* ib. K: *est* om.; ib. ABCD: *capitulo* (*in* om.). 2. IK: *Notandum.* 3. HIK: *illa.* EGLMN: *ista* om.; ib. K: *tria* om.; ib. C: *pendule* om.; ib. K: *quodam volumine.* 6. KMNO: *quantumcunque enim;* ib. BCDEGHIKLMNO: *preponderanter amat.* 8. H: *De* om. 10. ABCDHIMO: *Ieremie;* sequitur lacuna. G: *Ieremie* om. N addit. 11. GN: *ex ista* om.; ib. B: *conneccio.* 13. BK: *sunt.* 15. K: *est* om. 16. I: *concupierit* om. 16, 17. C: *quecunque — abusum* om. 17. B: *abusu.* 18. K: *visibili.* 19. CI: *delectacione confusa debita.* AC: *concessa debita.* 20. K: *visibili;* ib. C: *delectacione.* 21. K: *Visus;* ib. B: *melioracione.* 22. B: *dampnacione.* 22, 23. B: *dampnificacio vel.* 23. B: *quo ipsa* om. E: *ipsa* om. 24, 25. EHKLMNO: *tempore coitus.* 25, 26. MN: *manifeste in animo.* G correxit. 28. K: *propter.* 29. K: *de* om. 31. GN: *oportet videre viatorem.*

9. Cap. XII, Opp. tom. III, p. 1246.

Non est nobis colluctacio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum. Manus autem dyaboli habet quinque digitos in luxuria duplicatos; quorum primus quinarius est corporis voluptuosa nutricio, quoad oculum deliciosa ornacio, quoad auditum turpis corruptiva locucio, quoad olfactum corporis et stramenti aromatizacio, et quoad tactum in stramento molli et calido morosa et ociosa pausacio. Per talia enim dyabolus paulative inducit sibi subditum ad actus illicitos plus sinistros, qui sunt simplex fornicacio, virginis defloracio, ad thorum alienum accessio, consanguinei vel affinis deturpacio et innaturalis sexus abusio; unde quinque cautele dyaboli ad ista quinque genera luxurie sunt ad manus superioris dyaboli. Sed dirumpamus vincula prioris quinarii et secundus quinarius non nocebit. Et de ista lucta manus dyaboli exponit Parisiensis illud Psalm. XXXVI, 32: *Considerat peccator iustum et querit mortificare eum.* Dyabolus enim, peccator maximus, nititur hominem quem in lucta deiecerit strangulare, sed de luctante viriliter dicitur: *Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius.* Deus enim et cives celestes attendunt pugnam et luctam nostram continue quasi principes ad spectaculum assidentes; unde Apostolus I Corinth. IV, 9: *Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus.* Debemus itaque vinculum dileccionis et superbie primo disrumpere, cum Psalmo XXXV, 12 scribitur: *Non veniat mihi pes superbie, et manus peccatoris non moveat me.* Nemo enim stat fixus contra dyabolum nisi in cogitacione humili profundatus. Ideo debemus cavere de lucta dyaboli quoad mundum;

as in them the devil specially struggles with men.

Guilelmus Peraldus' interpretation of the devil's five fingers.

3. K: *Manus enim;* ib. CI: *habent.* 5. M: *quinaris;* ib. I: *nutricio* om. 7. C: *corporis vana.* K: *corporis sacrati.* 8. AD: *instrumento.* IKM: *et sacramenti.* GH: *in sacramento.* 9. H: *paulatim.* 13. MN: *ad illa.* 14. *manus;* sequitur in codd. AD: *subtilioribus commercionibus mercandi et hoc habet auriculare ad* . . . quem locum p. 456, lin. 16/17 invenies; ib. GM: *superiores.* 15. C: *sinistri oris;* ib. EGHKLMN: *superioris quinarii;* ib. EGHLMN: *et* om. 17. K: *ponit.* 18. K: *mortificare illum.* 20, 21. EN: *Deus non.* H: *Deus autem.* 21. M: *dereliquit eum.* 22. GN: *accedunt.* 23. B: *ad spectaculum assidentes* om. 26. A: *affeccionis superbe.* GKLMNO: *affeccionis superbie.* H: *affecciones superbie.* 27. H: *scribitur* om.

17. Peraldus ut supra tom. II, tract. III, Pars II, cap. II, p. 15: Quinque digiti in prima manu sunt quinque species gulae, quae notantur in hoc versiculo:

Praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Quinque digiti in secunda manu sunt quinque species dicte. 20. Psalm. XXXVI, 33.

How the devil struggles with the secular and the spiritual branch of the Church.

luctatur enim dyabolus cum utroque brachio ecclesie, sed tollerabilius cum brachio seculari; hos enim excitat ad rapinam vel furtum, hos ad iniustas tallias vel accepciones retribucionum, hos ad usuras vel fraudes mercancium, hos ad placitaciones et avaras accepciones munerum, et hos ad fraudem ministrandi in substancia operis vel fraudacionem temporis. Omnibus enim istis quinque implicat peccator dyabolus prepositos et operarios brachii secularis. Et quoad spirituale brachium, patet quod in manu sua nimis monstruose multiplicat digitos: Primo, inquam, habet latum pollicem simonie, secundo habet indicem edificantem syon in sanguinibus, promovendo consanguineos et affines, tercio habet medium longissimum atque fortissimum ad pecunias secundum fallaciam censure ecclesiastice extorquendum, quarto habet medium ad ministerium sacramentorum subtilibus adinvencionibus commercandum, et quinto habet auricularem ad subtilibus, privatis, et dolosis sermonibus possessiones ecclesie ampliandum. Istis enim quinque digitis monstruose manus dyaboli est utraque pars ecclesie colligata et miserabiliter suppressa. Quintuplex enim cautela dyaboli ad hec quinque est quintuplex digitus manus sue, et quotquot consuetudines ad ista imprimit, tot nervos et ligamenta ad digitos istos habet. Nec dubium quin inordinata affeccio temporalium sit materia cuiuslibet talis nexus. Concupiscencia ergo qua inordinate concupiscitur bonum proximi contra hoc ultimum mandatum decalogi est ligamentum in nobis, quo manus dyaboli luctantis nobiscum tantum infigitur, sic quod tollendo *istam omnium malorum radicem*, *cupiditatem*, et dyabolus non inveniet super quo posset in nudo christicola manus infigere.

1—2. I: *brachio — cum* om. 2. C: *hoc ad* (sic et in seqq. lin. 3, 4, 5, 6). 3, 4. ELN: *talias vel talias retribucionum.* 4. B: *et fraudes.* 6. GMN: *ministrans.* 7. ABCD: *fraudacione temporum.* H: *fraudacione.* 8. G: *quinque* om. HN add.; ib. GHNO: *peccator diaboli.* 10. GHKMNO: *implicat.* 11. *simonie.* GN in marg.: *Symone.* 13. GN: *affines et confines.* 14. B: *et fortissimum.* 14, 15. MN: *secundum censuram et fallaciam ecclesie* (N: *ecclesiastice*). G: *secundum censuras et falsas ecclesiastice.* 15. K: *fallacias;* ib. C: *extorquendas.* 16. ABCD: *medicum;* ib. A: *sacrorum;* ib. K: *subtilius.* 17. B: *mercandum.* HO: *communicandum;* ib. EHKLMN: *quintum habet.* 18. A: *auriculare a subtilibus;* ib. K: *subtilius et;* ib. HO: *et privatis.* 19. AD: *amptiandi.* 21. EGILMN: *miserabiliter suspensa.* 22, 23. I: *ad hec quintuplex digitus.* 23. C: *quotquod confusiones.* M: *et querit quot.* 24. G: *tot remus.* 25, 26. EILMNO: *sit mala.* 26. EHILNO: *igitur;* ib. L: *quia.* 31. ABCD: *cupidinem;* ib. M: *et* om.; ib. B: *non* om.; ib. KNO: *invenit;* ib. EHKM: *possit.* 32. AD: *mundo.*

30. I. Tim. VI, 10.

Dyabolus tamen docet utrumque membrum suum excusaciones fingere in peccatis. Dicunt enim potentes seculi quod ratione diviciarum pascuntur laucius, ornantur solempnius, attenduntur honoracius, subditi castigantur securius, et omnino Deo et ecclesie per hoc servitur copiosius. Et omnia ista quinque possunt contingere, si potentatus non servit suis diviciis sed econtra. Tunc enim servit suis diviciis, quando ipsas cum suis fomentis plus diligit quam virtutes; cuius affeccionis eminencia indicatur ex opere. Aliud autem brachium geminat super hec quinque in ypocrisi et blasphemia alias quinque excusaciones, in quibus populus excecatur. Dicunt enim quod ex hinc Christus, cuius vicariam gerit episcopus, redditur honorabilior apud vulgus, devocio populi in Deum accenditur; et hec sacerdotalis evidencia in sacerdotibus legis veteris exemplatur; quarto ecclesia redditur exhinc sufficiencior ad secularibus qui alias ipsam contempnerent resistendum. Quinto clerus fit ex hinc copiosior, fructuosior et occupacior undique prodessendo. Sed omnes has hereses destruxit Veritas in sua conversacione et multiplici sermocinacione; sed istorum et specierum digitorum dyaboli tractatus specialis et proprius exspectat alibi locum suum. Alii subtilizant de lucta diaboli, quomodo dividitur in quinque cautelis correspondenter ad luctam hominis, quibus facit socium in pedibus cespitare. Alii autem dividunt brachium et manus secundum anathomiam spiritualem ulteriorem, captam ex speciebus culparum et criminum ad inducconem dyaboli concurrencium. Sed satis est predicta grosse concipere pro intellectu scripture et declinacione periculi culpe. Certum quidem est quod dyabolus cum exercitu suo diviso in principes et potestates quoad regnum

How the devil teaches his followers to make excuses for their sins.

Christ's example and doctrine refute such excuses.

1. ADEIKLMNO: *membrorum suorum.* 4. H: *accenduntur ornacius.* 4, 5. H: *castigantur severius.* 7. B: *serviverit;* ib. GHIKMNO: *suis* om.; ib. B: *eontrario.* 7—8. G: *sed econtra — diviciis* om. N in marg. addit. 8. INO: *suis* om. before *diviciis.* 9. EL: *nam eius affeccionis.* 11. K: *et* om. 11, 12. EGHIKLMNO: *aliasque excusaciones.* 14. B: *redditur honor.* GHIKLNO: *honoracior;* ib. GKMNO: *vulgum.* 15. ABD: *attenditur;* ib. B: *et he.* EHLNO: *et hoc;* ib. EHLN: *eminencia.* 16. E: *exemplat.* GLN: *exemplavit.* 17. BEGHIKLMNO: *a secularibus;* ib. C: *qui vel.* GHIKO: *qui aliquando.* EL: *qui quandoque.* 18. BEGHIKLN: *Et quinto.* 19, 20. IM: *Unde est prodessendo.* 21, 22. N: *Sed istarum.* 21—23. GK: *Sed istarum quinque* (GO: *et*) *specierum diaboli expectat proprius tractatus locum suum.* 22. B: *specierum* om.; ib. EGHILMN: *digitorum* om. 22, 23. EIM: *specialis et* om. 23. EHLN: *expectat proprius tractatus locum suum;* ib. EHLNO: *alibi* om. 24. N: *quinque* om. 26. G: *conspicare.* 27. BC: *anathomias.* 30. B: *et de.* 31. GIKMO: *cuiuscunque culpe;* ib. HI: *Certum tamen.* EGKLMNO: *Certum est tamen.* 32. ELN: *divisus.*

The hardest struggle with the devil is caused by inordinate desire of worldly goods.

suum qui mundus dicitur regit proporcionaliter membra sua, ut dicitur rex eorum; et luctando cum membris Christi maxima lucta temptacionis, ymmo tota quam in eis invenit est per affeccionem inordinatam temporalium introducta.

How detestable this desire is may be shown by 1. Christ's poverty which we should follow; 2. by justice, nature, and experience; 3. by the heavy punishment entailed by it.

Ad cuius detestacionem valent hec tria. Primum pauperies Christi, quem oportet nos sequi in opere, in verbis et in membris suis Christianis posteris exemplata. Secundum est maneries mundi cum suis partibus, quem iusticia, natura et experiencia docent non tantum diligere. Tercium est series puniendi; cum ille qui cuncta inordinata punit ad regulam, pro inordinata affeccione temporalium magis punit.

Christ as man was the poorest of men;

His example was followed by the apostles and their disciples.

Quoad primum, quod est Christi pauperies, supponendum est hic quod *Christus in conversando fuit homo pauperrimus;* quod et docuit vocibus utriusque testamenti sibi debere competere. Ad cuius exemplum apostoli et eorum discipuli servarunt paupertatem; que cum fide de divinitate Christi nobis insinuant quod status pauperiei est perfectissimus viatori. Aliter enim omnipotens, sapientissimus et maxime dilectivus non eligeret hanc vitam ut exemplar perfeccioribus eius vicariis imitandam. Cum igitur debemus sequi ipsum quantum sufficimus, videtur quod nos clerici debemus sequi ipsum in facili paupertate.

And ought to be followed by the clergy.

Unde quoad convivia Christi, de quibus exempla capimus ad potentes seculi convivandum, patet quod quicumque convivaverit proximum, et non sub forma elemosine et operis misericordie, ut sic peccat; multo magis qui alia intencione consumit patrimonium Crucifixi. Nam quicumque dederit fratri suo vescibile, postpositis honore Dei et utilitate ecclesie, habet oculum obliquum, et per consequens *totum corpus tenebrosum.* Non est

3. C: *tota* om. 6, 7. GHIKMNO: *Primum scilicet.* 7. H: *pauperes;* ib. ACD: *quam oportet.* 8. B: *membris propriis.* EGHLMNO: *verbis propriis et membris suis.* 9, 10. INO: *quam iusticia.* 11. BHIKLNO: *Et tercium;* ib. B: *ordinata.* 14, 15. K: *Ad primum.* 15. HKN: *in* om. 16. B: *quod sic.* 17. AD: *et apostoli.* 18. ABCDE: *pauperiem.* 19. B: *est status.* 20. A: *enim* om.; ib. BCDEHLO: *omnipotens et.* 21. AK: *episcopus et sapientissimus.* N: *optimus sapientissimus;* ib. BCDGKLMN: *dilectus;* ib. C: *hanc* om. 21, 22. G: *ut eligeret hanc vitam.* 22. G: *exemplar* om. N addit. 23. BCEGHIKLMNO: *Cum ergo;* ib. ACDGN: *sequi Christum.* 26. I: *ad convivandum.* O correxit. 27. EGHIKLMNO: *proximo.* 27, 28. G: *forma ecclesie.* 29. I: *magis quam qui.* 30. HKNO: *postposito.* 32. ABDEGKLNO: *corpus operum tenebrosum;* ib. BN: *est* om.

15. Cf. Iohannis Wyclif Conclusiones XXXIII sive de Paupertate Christi. Opp. Minora p. 19. 23. Iob I, 5: Cum in orbem transissent dies convivii.

enim alleganda dispensacio apud Deum aut liberalis distribucio apud proximum, nisi detur distribuibile ut oportet. Unde dicitur a mundialibus quod exinde convivant proximos, ut mutua caritas augeatur, ut status magnifici ad defensionem ecclesie timeatur, et ut pauper vel spiritualiter vel corporaliter elemosinarie pascatur. Nec dubium quin contingit licite convivare; cum proles Iob orbiculariter se reciproce laudabiliter convivavit, ut patet Iob I, 4, 5. Sic Thobias, ut patet capitulo secundo. Immo Christus interfuit nupciis, Iohannis secundo, et multis conviviis, ut patet de Mattheo et Luce, de prandio Marthe, Simonis et Zachei, ut patet Luce X, VII et XIX. Certum est autem quod Christus non interfuisset illis conviviis nisi forent laudabiliter virtuosa.

Postposita itaque superfluitate vescibilium cum pompa seculi et comitiva inhabili licet secularibus convivare. Hoc autem videtur mihi alienum a clericis, quia omnia bona cleri sunt appropriate pauperum: unde Bernardus, quarto Florum, capitulo quinto: *Facultates ecclesiarum patrocinia sunt pauperum*; et sacrilega eis crudelitate subripitur quicquid sibi ministri et dispensatores, non utique domini, ultra victum et operimentum accipiunt, ideo dicit quod *res pauperum non pauperibus dare crimen sacrilegii esse dinoscitur.* Res itaque pauperum sunt pauperibus erogande; unde aliquid exinde subtrahere omnium predonum crudelitatem superat. Nunc autem dicitur habundare in festis clericorum, qui debent esse procuratores pauperum, ciborum superfluitas et deliciositas, vasorum sumptuositas et curiositas, et omnino convivatorum inhabilitas. Si ergo ballivus terreni domini reddet racionem de bonis que prodigaliter consumpserit,

The clergy's goods are the goods of the poor,

and, except food and raiment, ought to be returned to them. Not to do so surpasses the cruelty of highwaymen.

2. KNO: *erga proximum;* ib. ADN: *distribubile.* B: *distribibile.* C: *distribile.* 2, 3. G: *ut patet.* 3. GMNO: *quoniam exinde.* 4. AD: *et mutua;* ib. GHKM: *in status.* 5. B: *magri.* KM: *magnificii.* 5, 6. B: *pauper spiritualiter.* 6. H: *et spiritualiter.* 8. B: *orbiculariter* om. 10. A: *Unde Christus.* 11. EHILNO: *ut dicitur;* ib. EGHLMNO: *de Mattheo* om.; ib. BI: *et* om. 12. AD: *X, VII et* om. I: *VII* om. EHLMNO: *X et XIX.* K: *XVII et XIX.* 13. AD: *est* om. 15. K: *Postposita que.* 16. AD: *communitiva in habilibus;* ib. O: *in humili;* ib. I: *comitive convivare.* H: *comitem.* EL: *communiter.* K: *comittere.* O: *committere convivare.* 17. B: *a* om. 18. GIMN: *bona* om. 20. I: *sacrilegia.* O: *sacrilegi.* 21. GHNO: *subripiuntur quid sibi;* ib. A: *quidquid ei.* D: *quidquid si.* 22. GN: *ultra victum et amictum.* 25. I: *Unde aliud exemplum.* 28. C: *procuratores hominum.* 30. MO: *inhumilitas;* ib. I: *Si ergo balbus.* GMNO: *ballius.* 30—31. I: *terreni — que* om. 31. BILM: *redderet;* ib. GHIKNO: *consumpsit.*

11. Matth. VI, 23; Luce XI, 33. 23. St. Bernardi Opp. tom. II, p. 1201 (Tract. de Cont. mun. ad cler. n. 21).

quanto magis crucifixus exiget racionem de tam sancto patrimonio quod tam obligatus peius vastaverit. Si ergo Christus in die iudicii dampnabit divitem, eo quod non dedit sibi in membris suis pauperibus manducare, quanto amplius dampnabit profitentem sibi tanquam eius fidelis vicarius, quod dispensabit fideliter elemosinas datas pauperibus servando in se ipso magistri pauperiem, et super hec omni genere prodigalitatis consumit hec omnia in se ipso? Nonne plus est furari vel rapere bona pauperum quam eis propria non largiri? Triplex ergo est periculum in isto opere. Primum quo cecantur possessionati plurimum tam profundati in proprietate civili quod reputant consumpcionem talem ut in laicis esse licitam. Nonne, inquiunt, hec bona sunt nostra, cum sumus domini, non ballivi? et sic in illo sacrilegio sine consciencia perseverant, et tamen celebrantes cotidie non ponderant quomodo secundum decretum Augustini *non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum.*

The propertied clergy think that they may dispose of church-property as laymen do with their goods.

Secundum periculum sordescentis consurgit ex eadem radice; quod clericus possessionatus frontose et ambiciose subicit se procuracioni pauperum, et nedum inverecunde sed pompatice gloriatur quod prodigaliter eorum bona consumpserit; et talis leticia et defensio tam ignominiosi sacrilegii attestatur periculosissime super heretica pravitate. Quid queso periculosius quam hominem letanter defendere propriam pravitatem?

They defend their sacrilegious crime,

Tercium periculum est subversio cleri in maiora facinora profundati; reputant enim illud officium contemptibile et despectibile ministrandi pauperibus officium dignissimum clericorum, contra fidem scripture Act. VI, ubi propterea eliguntur septem dyaconi, ut apostoli honorabilius verbo Dei intenderent; plus enim

and think their office of ministering to the poor a contemptible thing.

1. B: *racione.* 2. GIKO: *patrocinio quod.* 4. ABD: *suis* om. 5. GMNO: *sibi et tamquam.* 6. C: *fideliter* om. 7. B: *magistri pauperem.* EL: *paupertatem.* 8. H: *prodigaliter.* 10. G: *ipsa bona temporalium pauperum est plusquam eius propria.* N: *ipsa bona pauperum quam eius;* ib. O: *eius.* 10. 11. I: *Decuplex ergo.* 11. ACD: *ergo* om.; ib. GN: *est* om. 12. AB: *profunda proprietate.* 12. A: *clerici quod.* 15. A: *simus;* ib. G: *domini ballivi.* N addit. 17. ABD: *preponderant.* 17. 18. G: *decreta beati Augustini.* I: *sancti Augustini.* 19. B: *ex* om. 20. EGHILMNO: *frontuose.* 21. BC: *eciam nedum.* 21, 22. K: *verecunde sed pompatur.* O: *inverecundum . . . gloriandum.* 23. EGHIKLMNO: *consumpsit.* 24. A: *super hec.* 26. C: *letaliter.* 27. AEGHKLMNO: *clerici penes.* 31. G: *ubi postea;* ib. GIMO: *eligunt.* 32. *intenderent;* ita cod. A. Ceteri: *vacent.*

18. Epistola (CLIII) ad Macedonium Opp. tom. II, p. 532. Cf. De Ecclesia p. 304, 385. Cf. Serm. IV, 166.

est esse dispensatorem thesauri Domini ut sancti sermonis evangelici et margaritarum celestium, quam esse prepositum stercorum specialiter cum exinde clerici cecantur ignorancia proprii officii, quod est predicacio verbi Dei; exinde aversi a Deo ad seculum exponuntur omni vento ut cadant in foveam.

Christ's three feasts on earth: 1. the feeding of the five thousand.

Quantum ad Christi convivia, patet quod conversans in terris specialiter fecit tria; primum quo pavit quinque millia hominum discumbencium super fenum; quod celebratum est in quinque panibus ordeaceis et duobus piscibus, superfueruntque duodecim cophini fragmentorum; de quo Marci et Iohannis sextis capitulis. Pastus autem iste secundum Augustinum super Iohannem Sermone XXIV significat pastum spiritualem quo Christus pavit patres veteris testamenti; et notat Augustinus, primo quod Christus non querit unde emerent panes, ut populus tantus manducet ad finem quo cognoscat prius sibi incognitum, sed ut ostendat et evacuet ignoranciam Philippi, et ut notetur signancius sensus misticus huius miraculi. Ista enim causa triplici querunt homines communiter conclusiones. Quinque itaque panes signant pentateucum qui bene dicuntur ordeacei, quia duri, graves et asperi ut lex vetus; et cum hoc sicut medulla ordei texitur multiplici involucro palearum, sic sensus legis veteris vestitur multiplicitate carnalium figurarum.

St. Augustine's interpretation of this feeding.

The five loaves are the Pentateuch,

Secundo notat quomodo puer iste qui portabat hunc cibum signat populum Israeliticum, qui sensu puerili portabat hos libros Moysaicos, et medullam sensus intrinseci non edebat. Erat enim multum fenum in loco,

the boy who carried the food, signifies the people of Israel.

2. ILMNO: *evangelii.* 3. AD: *prepositum seculorum.* 4. AD: *ignominia.* I: *ignorantes.* K: *ignoranciam.* 5. ABD: *eversi.* 6. BD: *omni vento* om. K: *cum vento.* 8. K: *quod paravit.* H: *quomodo.* 9. C: *fenum* om. 10. A: *est* om.; ib. A: *ordeiceis.* B: *ordeaciis.* 10, 11. I: *et tribus.* 11. A: *superfluruntque.* GHIKLMNO: *superque fuerunt.* 12. GIMNO: *de quo patet Matth. et Ioh. . . . sexto.* H: *VI cais.* 13, 14. EGILMNO: *in sermonibus super Iohannem* (GN: *Iohannis*) *Sermone XXVIII* (EGNO: *XXIV*) *signat.* 13. ABD: *Ioanne.* 14. HO: *signet.* 15. IKO: *patres* om.; ib. IN: *veteres.* 16. CEGHIKLMNO: *emeret.* 17. C: *manducaret.* 18. H: *sibi cognitum*; ib. B: *et suadeat.* 19. H: *et* om.; ib. BC: *signacius.* 21. EGHIKLMN: *questiones*; ib. B: *5o.* K: *Quinque igitur.* 22. GHKMN: *significant*; ib. A: *pentateucio.* BCL: *penthateucon*; ib. A: *ordeicei.* B: *ordeacie.* C: *ordeacii.* 23. AD: *hoc* om.; ib. K: *sicut* om. 24. EGHIKLMNO: *tegitur.* 25. G: *corporalium.* 26. K: *quod puer*; ib. A: *portat.* 29. D: *hos* om. 30. GN: *enim* om.

7. Cf. Serm. IV, 468. 15. St. Augustini In Iohannis Evang. tract. XXIV, cap. VI. Opp. tom. IV, p. 1594. Loosely quoted.

The two fish signify two persons in one, i. e. priest and king, who represent law to the people; instruction by word and deed is more effective than by bare writing.
The marrow of scripture is Christ.

cum populus ille littere occidenti et carnalitati est deditus; nam Ysaie XI, 6 scribitur: *Omnis caro fenum.* Populus autem ille erat valde carnalis, cecatus in littera, ut dicit Apostolus II Corinth. III. Duo autem pisces signant duas personas unitas; scilicet sacerdotem et regem in quibus populus instructus et regulatus tanquam edulio conditas habuit partes legis; plus enim sapit viva prepositorum instruccio, tam opere quam sermone, quam nuda scriptura in pellibus mortuorum. Isti, inquam, duo pisces debent ultra populum aqua sapiencie enutriri. Medulla autem intima significata sub palea in omnibus istis libris fuit rex et sacerdos dominus Ihesus Christus.

The collecting of the remnants by the apostles means that they are called upon to expound the Bible to the people.

Tercio notat quomodo Christus precepit apostolis frangere panes illos qui multiplicati sunt ad sacietatem quinque milium, et adhuc collegerunt duodecim cophinos fragmentorum, quia doctorum gencium, cuiusmodi erant apostoli, est frangere sripturam, exponendo populo eius sentenciam; et tunc multiplicatur in doctoribus eius sensus et in auditorio eius fructus. Videtur enim Augustinus sentire quod plus fuit creatum aut subito applicatum. Positi sunt, inquit, ante discumbentes nedum quinque panes, sed quod adiecerat qui creaverat, quod auctum erat, et hoc nedum est consonancius philosophie de multiplicacione corporum per adieccionem materie sed eciam sentencie mistice supradicte. Quinque vero milia signanter signant populum iudaicum superbum in toto generacionis circulo et rebellem, cum quinarius sit superbus numerus circularis. Et quia universitas illius populi fuit sub lege que in quinario librorum Moysi continetur; bene ergo figuravit questio Christi ignoranciam huius sensus; quia secundum Apostolum II Corinth. III, 15 *velamen* quod est scissum in morte Christi fidelibus *adhuc est positum, cum Moyses legitur*

1. K: *cecitate* (sic) *et carnalitati.* 2. I: *debitus.* 4. IM: *autem* om. 6. ADHIKMNO: *in* om. 7. HK: *sapit et viva.* 11. H: *Modula autem;* ib. ADEGHIKLMNO: *signata;* ib. B: *palia.* 12. A: *et* om. 13. A: *apostolus.* 14. BC: *sunt* om.; ib. BC: *eciam ad.* 17. GHMNO: *populis.* 19. GIMNO: *secundum auditoria.* 20. H: *Augustinum.* 21. G: *applicant.* N correxit; ib. C: *sporte sunt.* 20, 21. A: *nondum.* 22. A: *secundum quod;* ib. GN: *adiaceret qui.* 22—23. B: *adiecerat — quod* om. 23, 24. H: *consonancius p,* (sequitur lacuna). 24. GN: *de multitudine.* 25. EGILMN: *sed et.* K: *materie et.* 26. BGLN: *ergo millia;* ib. K: *signanter* om. 27. GN: *superbum et rebellem.* 28. BC: *superfluus numerus;* ib. M: *circulariter;* ib. BCD: *unitas.* 29. GHIKMN: *lege qui.* 30. H: *continentur;* ib. GN: *unde ergo;* ib. K: *figuraverit.* 31. BC: *ignominiam;* ib. EGKLMNO: *qui secundum.* 33. B: *est* om.; ib. GM: *additur cum Moyses.* ELO: *additur positum est.* H: *adr.* K: *ad positum fit.*

in cordibus Iudeorum. Fragmenta vero sunt subtilitates scripture, quas populus non sufficit spiritualiter manducare; quas duodecim apostoli et omnes eorum vicarii debent colligere et in archanis servare ad posteros, ne sensus eis datus pereat, sed sit tiriaca ad destruendum hereses pullulantes.

The fragments are the subtleties of Scripture, which the people cannot digest. They must be collected by the apostles and kept as remedies against growing heresies.

Et patet quod episcopis nostris non est ex isto convivio Christi sic homines convivare, cum non sufficiunt ad tale opus miraculosum attingere, sed limitatum est illis quod frangant panem scripture subditis, quos pascant ministerialiter et colligant subtilitates scripture, sicut fecit Augustinus, contra perfidos reservandas.

The same should be done by our bishops

Secundum Christi convivium fuit quatuor millium hominum de septem panibus et pisciculis paucis; superfueruntque septem sporte, de quo Marci VIII. Hoc convivium signat spiritualem pastum fidelium nove legis. Non enim curavit celestis medicus de pastu corporis, nisi premittendo pastum anime; quia indecens fuisset tantum dominum sponse sue donare tam egenti bonum tam abiectum et minus utile, dum habuit in visceribus misericordie infinitum numerum talentorum. Si ergo non Deus quis alius provideret utilius sue ecclesie, cum sibi sit cura precipua de beatitudine ecclesie et necessarioribus mediis ad eandem?

The second feeding of the four thousand signifies the feeding of the believers in the New Testament.

Septem itaque panes non limitati ad ordeum significare possunt septem libros cum septem donis Spiritus Sancti, constituentibus legem novam, scilicet quatuor evangelia; libros historiales, libros propheciales et libros sapienciales. Historia patet in actibus apostolorum; prophecia in apocalipsi; et sapiencia in quatuordecim epistolis Pauli et septem epistolis canonicis quatuor apostolorum que integrant unum librum; et omnes isti panes sunt dulces ex grano frumenti compositi. Pisciculi vero pauci possunt signare pusillum gregem, de quo Luce XII, cetum scilicet apostolorum et discipulorum, qui sanctitate

The seven loaves are the seven books with seven gifts of the Holy Spirit.

The small fish are the little flock of apostles and disciples.

1. A: *codicibus;* ib. C: *subtiles.* 3. EL: *quas et apostoli.* 4. BCH: *archivis.* K: *in archis.* 5. A: *eis* om. O: *eius.* C: *eidem.* 7. EGHIKLMNO: *patet ex istis;* ib. B: *illo conviro.* 8. CD: *Christi sic homines* om. 10. EGHIKLMNO: *ut frangant.* 11. AE: *misterialiter.* 12. B: *perfides;* ib. AH: *reservandos.* 13. B: *Christi* om.; ib. B: *millia.* 14, 15. A: *superfuerunt quia.* H: *superquesunt.* 15. E: *Et hoc.* 17. I: *enim* om. 19. I: *tamen deum donare.* M: *talem dominum:* ib. A: *agenti.* 20. I: *obiectum;* ib. K: *minime utile;* ib. BEGHIKLMNO: *habuerit.* 22. CD: *quis* om. 23. E: *sit cura* om. 23, 24. HNO: *necessariis mediis.* 25. GKMNO: *signare.* 28. K: *libros historicales* om. 30. I: *et sapiencia* om. 32. C: *integrantur;* ib. B: *librum — sunt* om. 33. GMN: *pauci* om. 34. GIN: *significare.*

The four thousand, over and above the women and children, signify the whole Christian people.

vite et miraculorum operacione erant edulium ad populum cum dictis panibus nutriendum. Quatuor milia hominum extra parvulos et mulieres, ut dicitur Matth. XV, signant totum populum christianum, nedum ex Iudea sed ex quatuor plagis mundi, secundum quatuor virtutes cardinales ex libro quatuor evangeliorum tractum ad Dominum.

The Church must stand steadfastly four-square.

Ecclesiam enim oportet stare constanter *tanquam tetragonum sine vituperio* saltem dampnabili. Molles autem intra ecclesiam et pueri sensibus extra ecclesiam pascuntur hiis panibus, licet non ad beatitudinem tamen ad pene perpetue mitigacionem. Septem sporte signant universitatem postillancium super hos septem panes. Qui nedum sunt duodecim in strictis cophinis colligentes sed ex omni plaga et lingua sentencias maximas compilantes. Unde notandum quod prior populus in feno recubuit, et secundus populus sedit humiliter super terram; quia populus ante adventum Christi fuit *dure cervicis et carnalis,* ut dicit Stephanus Act. VII, 51; populus autem christianus, postquam in facto a Christo didicerit *quod mitis est et humilis corde,* quievit humiliter super terram fragilitatis humane, hoc sciendo quod modo habet plus ignorancie quam sciencie quam post diem iudicii plene recipiet super terram.

The seven baskets signify all those who are preaching on the seven loaves.

The bishop ought to consider how Christ fed the people on bread and fish, without pomp;

Consideret ergo episcopus quomodo populus quem Christus pavit paupere modo de panibus et piscibus erat pastus. De mappis vero ornamentis et poculo non legi quod erant secundum exigenciam seculi sumptuosa; et cum non potest ad miraculum multiplicacionis panum attingere, saltem sequatur prudenter Christum in modo pascendi de elemosinis paupere et honesto.

he ought to consider what of these loaves he is to offer to the people,

Secundo consideret quod omnino ministret populo de istis panibus, sic quod panes corporales et laici non distrahant ab hoc ministerio quod per se competit

1. B: *ad proprium.* 2. M: *millendum.* 3. GN: *signant scilicet.* 6. K: *Dominum* om. 8. BC: *tetragonum Deo.* EGHIKLMNO: *tetragonum Dei;* ib. K: *dampnabile.* 8, 9. E: *Mulieres autem.* 9. O: *et puri.* 10. A: *tantum.* 11. B: *perpetuam.* 12. CHKO: *postulancium.* 13. GHIKMNO: *in structis.* EL: *duodecim instructi.* 14. A: *summas maximas.* 15. K: *in* om. 20. BGHLNO: *quia mitis;* ib. HKO: *quievit comedit humiliter.* I: *et humiliter.* 23. H: *reciperet.* 24. HIKO: *ergo* om. 24, 25. B: *quomodo Christus.* 26. C: *et ornamentis.* D: *ornatis;* ib. K: *et* om. M: *et poculo* om. 27. K: *quod erat sed secundum;* ib. A: *seculi* om.; ib. A: *sumptuosam.* 28. GKLMNO: *non possit;* ib. EGKLN: *multitudinis.* 29. C: *in medio.* 30. C: *elemosine;* ib. A: *honeste.* 32. B: *quod* om. I: *sic que.* K: *sed quod.*

7. Cf. De Potestate Pape, p. 280. De Civili Dominio I, p. 54. 20. Matth. XI, 29.

and how he ought to collect the fragments himself and to honour those collected by the Holy Doctors.

sacerdoti. Et tercio consideret quod vel per se colligat in sportis fragmenta doctrine celestis vel fragmenta collecta a sanctis doctoribus multiplicet et honoret, non multiplicando vel insudando circa leges extraneas, ne de ipso verificetur prophecia apostolorum principis II Petri II, 1, 3 dicentis: quod *sicut pseudoprophete* in lege veteri precesserunt, *sic*, inquit, *in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perdicionis et eum qui emit eos Dominum negant, et in avaricia fictis verbis de vobis negociabuntur*. Illi autem introducunt sectas qui plus appreciantur adinvenciones hominum lege Dei, negantes Christi paupertatem, et contempta scriptura sacra fingunt leges ecclesie ad hauriendas pecunias a subditis; tales, inquam, oportet contra hoc mandatum desiderare omnia bona proximi mobilia et immobilia, prolificativa et operativa, viva et mortua.

The third and last feast was the Supper at which the Eucharist was instituted.

Tercium Christi convivium vel cena, post quam non fecit aliam hic in via, fuit celebratum die cene ante parasceuen passionis; de quo Luce XXII. In hac vero cena non notatur numerus panum vel piscium, sed de pane et vino cum agno paschali celebratur duodecim apostolis convivium, quando instituebatur eukaristie sacramentum. Nec fuit mencio de alienis preter istos domesticos, nec quod aliquid superfuit de fragmentis; sed ante cenam lavit pedes discipulorum, precinctus lintheo, ut notatur Iohannis XIII, 5. Hec autem cena signat pastum ecclesie triumphantis, ad quem *multi sunt vocati, pauci vero electi*, quia solum duodecim tribus Israel, hoc est Christi. Omnes autem illi edunt in alto solario quia in regno celorum super mensam circularem, pane et vino leticie perpetuo saciati. Christus enim est panis vite, vitis vera, et agnus sine macula, in quo omnes sancti qui sunt domestici fidei beatifice saciantur. Et fit ibi summum miraculum, nullo superfluo remanente, eo quod post illam cenam nullus in via versus terminum est docendus.

This Supper signifies the feeding of the Church triumphant, to which many are called, but few are chosen

1. ACH: *et* om.; ib. G: *quod nihil per se colligat per se.* 2. A: *sporta*; ib. EGHIKLMNO: *doctrine celestis vel* om. 3. G: *doctoribus multitudinem.* N correxit; ib. B: *honores;* ib. EGHIKLMNO: *non* om. 4. G: *vel* om.; ib. C: *insidiando.* M: *insuadendo.* 6. K: *II Petri 2.* 7. EHLNO: *processerunt.* 9, 10. HINO: *de nobis.* 10. A: *introducent.* 11. B: *Domini.* IO: *legem Dei.* 12. GHIKNO: *pauperiem.* 13. HINO: *sacra* om. 14. ABD: *subiectis.* 15. HKNO: *bona* om. 22. ABD: *instituiturque.* 24. GHILMN: *superfluit.* 31. AD: *perpetuo* om. 32. B: *omnes* om. 33. G: *et sic ibi.* N: *et sit.* 35. B: *cecam;* ib. BCDGO: *viam;* ib. AD: *trenum.*

27. Matth. XX, 16.

From this Supper the clergy ought to learn how to feed ourselves and others by considering first of all heavenly things, and earthly things only so far as they lead to heaven.

Ex isto convivio Christi notaremus, cum non sumus ipse Christus, quomodo cibo viatico pasceremus nos et alios, ut a domino convivii perpetuo compascamur, recolentes quomodo debemus esse dii, apostolorum vicarii, inter Deum et populum constituti; sed omnino oportet quod affeccionibus simus loti, appetendo instar deorum inter celestia et terrestria meditancium primo celestia et remisse terrena, de quanto sint nobis necessaria ad priora.

Si autem eversi sumus meditando magis terrestria, tunc sumus ut olla erea cuius fundus solem respicit et os ad terram subvertitur; et melius foret tale medium semoveri, cum medium debet esse parvum, habens lacius orificium versus astrum. Aliter enim non congregat radios in subiecta materia sed eclipsat. Et utinam non forent tales in ecclesia instar Iude, qui ut dicit Augustinus super Iohannem sermone LV: *venit ad convivium explorator Pastoris, insidiator Salvatoris, venditor Redemptoris.* Sunt enim in ecclesia multi qui celebrant, de quibus prophetizat Petrus secunda secundo capitulo: *Cor exercitatum avaricia habentes*, qui plus temporalia siciunt quam eterna vel sibi vel subditis; quos foret expedicius tam eis quam populo nec celebrare nec mediare vel ministrare ecclesiastica sacramenta. Offendunt enim in decimum mandatum cum pertinacia clamorosa; quod est evidentissimum signum heretici. Oportet ergo omnino ut lavemus affecciones temporalium, antequam simus mediatores ydonei, apti conficere corpus Christi. Unde postquam cena erat parata et panis positus in mensa, ut dicit Augustinus sermone LV, surrexit et lavit discipulis pedes suos. In Iuda autem non cepit locio spiritualis, quia dyabolus cor eius avaricia induravit; pedes autem corporales

There are many worldly priests in the church.

Christ washed his disciples' feet, even the feet of Iscariot, to give an example of humility.

1. GN: *Ex ipso.* 2. K: *Christus quem.* 3. EL: *a domino convivio;* ib. BC: *compascantur.* GKMNO: *pascamur.* 4. C: *dii* om. 6. K: *appendendo;* ib. C: *instar discipulorum.* 7. B: *mediancium.* K: *mendacium.* 8. B: *sunt nobis.* 10. O: *Sic autem;* ib. C: *aversi;* ib. E: *sumus* om. MO: *sumus olla;* ib. B: *meditans.* HK: *eversi meditando;* ib. HKO: *terrena.* 13. A: *pervium.* 14. CK: *austrum;* ib. C: *radios* om. 14, 15. I: *radios in ollam materia.* EGHKLMN: *in obiecta.* 15. EGLN: *non facerent.* 16, 17. ABDEGIMN: *super Ioh.* om. K: *sermone 22.* 18. IL: *et Salvatoris;* ib. EGILMN: *redemptoris* om. 19, 20. B: *prophetizavit.* EHLNO: *prophetat.* 22. ACD: *expediencius.* 24. EGKLMNO: *ecclesie sacramentum.* 26. ADEGHLNO: *quod lavemus.* 27. EGLMN: *affectus.* H: *affectos;* ib. I: *sumus.* 29—30. K: *et panis — sermone LV* om. 31. K: *In de Iuda.* 32. K: *induraverat.* G in marg. correxit.

17. St. Augustini in Ioh. Evang. tract. LV Opp. III, 2, p. 1786.
20. II Petri II, 14.

eius lavit Christus propter humilitatis exemplum habendum, et scandalum proximi precavendum: *Surrexit a cena et posuit vestimenta qui, cum in forma Dei esset, se ipsum exinanivit*, secundo *precinxit se lintheo* qui formam servi accipiens habitu inventus est ut homo. Tercio *misit aquam in pelvim*, ut lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit quo immundiciam dilueret peccatorum. Quarto *lintheo pedes quos laverat tersit*, qui carne qua erat indutus evangelicarum affeccionum vestigia confirmavit.

Sed notanda est differencia humanitatis et divinitatis Christi, nam posuit vestimenta, ut se lintheo ad opus precingeret, sed quando incarnandus formam servi acceperat, non vestem divinitatis deposuit sed humanitatem induit quam antea non habebat. Correspondenter passurus suis spoliatus est vestibus et mortuus lintheis involutus, ad figurandum quod spoliaturus tartara trabea carnis fuerat exuendus et corpus ecclesie secundum virtutes indutum et specialiter humilitate et mundani affectus extraccione a corrupcione fuerat preservandum.

The bishops' office is: carefully to keep the fragments of the Scripture, to make parts of it known to the people, to celebrate the Eucharist, and to mediate between God and man.

Hoc est ergo episcoporum officium fragmentis scripture diligenter attendere, partes eius subditis seminare, et conficiendo Eukaristiam, memorando effectualiter Christi conversacionem, passionem et ascencionem, inter Deum et populum mediare; quod non facit nisi lotus pedes doceat subditos animum a terrenis affectibus revocare, non curando de fama seculi, cum autor nature tam mirabiliter reliquit apostolis summum humilitatis exemplum, ut ipsi similiter faciant in futurum, et quandocumque accesserint ad ministrandum viaticum illotis pedibus,

Qualifications needed for such functions.

certum est quod non intrabunt ad cenam novissimam nisi affecciones eorum in natatorio Siloe, habente quinque

2. A: *scandali proximi precavendi.* 3. B: *in* om.; ib. O: *se ipsum* om. 4, 5. AB: *exinanivit formam servi accipiens habitu.* 5. I: *ventus est.* 7. GIMNO: *ut inmundiciam.* 8. B: *carne sua erat.* 9. A: *evangelistarum.* D: *evangelicare.* EL: *evangelistarum affeccionem vestimenta confirmavit;* ib. N: *vestimenta.* 10. A: *deitatis.* 11. B: *ponit.* EGILMN: *deposuit.* 12. B: *fortuna.* 13. BC: *divinitatis acceperat.* 14. B: *inducit* 15. K: *passurus fuit spoliatus est;* ib. A: *suis* om. 17. A: *fuit exuenda.* 18. K: *humanitate.* G: *humanitatem;* ib. ABD: *mundanis.* C: *mundacionis.* EGHKLMNO: *mundiciis.* 19. H: *extraccione* om. I: *exaccione.* ELMN: *extracto.* G: *extracte;* ib. CEGHIKLMN: *preservandus.* 20. C: *frangentis.* 21. B: *et partes.* 22. E: *et cado.* K: *et communicando.* H: *comedendo.* 22, 23. GN: *Christi passionem, ascensionem et cum hominibus conversacionem inter Deum.* 24. B: *et ipsum;* ib. B: *facit* om. 27. C: *apostolis suis.* 28. B: *faciunt.* G in marg.: *humanitatis;* ib. BCD: *quomodo.* IN: *quocunque.* HKMO: *quomodocunque.* G: *quociescunque.* 30. A: *ad* om. 31. H: *natatoria.*

2. Ioh. XIII, 4, 5. St. Augustinus ut supra.

porticus, lote fuerint atque terse. Oportet enim vasa Spiritus Sancti aqua sapiencie, virtutis et gracie emundari; ad cuius introitum necessarius est quinarius librorum exponencium decalogum mandatorum. Quo habito purganda est quodammodo nostra affeccio ad observandum mandatum hoc decimum Christi pauperie. Patet ad idem exortacio ex mundi manerie; non enim habebit quis in beatitudine partem cum Christo nisi ipse laverit sibi pedes. Ad mundandum ergo affecciones quibus contagiose terrena tangimus, necessitamur cotidie rogare Iesum Christum, quoniam quantumcumque mundus fuerit viator quoad corpus vite et operum, semper dum tangit extrema affeccio temporalium conversantem in terris, indiget locione. Ideo dicit Christus Iohannis XIII, 10 quod *lotus baptismate et penitencia non indiget nisi ut pedes lavet;* quod est huic mandato decimo reservatum. Ultimum ergo interioris hominis et ultimum mandatum decalogi correspondent. Sed monet Augustinus super Ioanne Omelia LVII quomodo non venitur ad Dominum nisi per terram, per quam oportet affeccionem hominis maculari; et iterum quomodo sponsa hic militans dicit sponso Canticorum V, 3: *Lavi pedes meos, et quomodo possum inquinare eos?* Ad primum dicit doctor quod viatores citra Christum necessitati sunt continue ad peccandum, verumptamen illam fedacionem contrahit humana fragilitas ex se ipsa. Nec veniendum est post lapsum a terra quam calcamus ad vitam vivencium nisi per terram inpeccabilem Ihesum Christum; et sic manet continue absoluta possibilitas transeundi hoc medium sine labe.

The washing of the feet signifies purification from the world's affections.

Quoad secundam conclusionem, dicit sentencialiter quod sponsa pro tempore viacionis secundum partem

1. I: *loti;* ib. GMN: *fuerunt.* 4. 5. ABCD: *Habito quodammodo quomodo.* EHKLM: *Quo habito quodammodo.* 6. K: *Christi pauperi patet ad illud:* ib. GHNO: *ad illud.* 7. B: *ex ore:* ib. CHNO: *habebit aliquis.* 9. GM: *pedes scilicet affecciones quibus;* ib. B: *igitur.* ELNO: *ergo* om.; ib. HKLNO: *sibi affecciones.* 10, 11. B: *Iesum nostrum.* C: *dominum Iesum nostrum.* 12. B: *propter tamen.* C: *semper tamen;* ib. B: *extremam.* 14, 15. EGILMO: *qui lotus est.* 16. K: *huic illo modo;* ib. B: *mandato 18.* 18. I: *correspondet.* 19. IN: *quoniam non;* ib. EHILNO: *Deum.* 21. AD: *et* om. 25. B: *illa;* ib. G: *sedacionem.* 27. B: *a terra* om. 29. B: *passibilitas.* 31. C: *questionem;* ib. EGHKNO: *finaliter.* 32. AD: *sponsa mea.*

18. St. Augustinus ut supra p. 1790. 23. Hic locus ap. St. Augustinum sic habetur: Baptismo quidem homo totus abluitur, sed dum iste postea vivit in saeculo, humanis affectibus terram velut pedibus calcans . . . 31. St. Augustinus l. c.

contemplantem loquitur ita sponso qui dicit ecclesie contemplanti: *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, inmaculata mea*, tu vacas et me clausum a mentibus activorum dimittis. Et valet ad huius excitacionem ista ordinata quadruplicitas nominum. Nam persona contemplativorum est *soror* quoad naturam, *amica* per graciam, *columba* per eleccionem, et *inmaculata* per finalem purgacionem. *Tu*, inquit Augustinus, *studes ocio paucorum et, habundante iniquitate, refrigescit caritas multorum. Caput meum*, inquit Christus, *plenum est rore et cincinni mei guttis noccium. Ros et noctis gutte sunt* prelati desuper missi, *qui in se refrigescunt et refrigescere faciunt caput Christi; hoc est ut non ametur capitaliter tanquam Deus. Sed hii* prelati *portantur in crinibus; hoc est in sacramentis visibilibus tollerantur; sicut sensus interiores non penetrant, sic non sunt de capite vel partes ecclesie quoad Deum. Igitur aperi mihi et contra eos qui clauserunt me predica mores meos; nam nox est tempus vie in quo latent tenebre peccatorum. Sed ecclesia respondet: Exui me tunica quomodo induar illa? lavi pedes meos* etc. Quod Augustinus videtur exponere de beatis qui carnis tunicam exuerunt nec revertuntur ad militantes in corpore instruendos. Sciunt autem quod induent vestimenta in die iudicii sed non ad iterum in noctis frigore militandum. Orant ergo pro militantibus, sicut Christus rogat in membris ut faciant. Exponendo autem hoc de contemplativis viantibus possunt intelligi super tunicam, hoc est vitam activam exuere, et affecciones a temporalibus multum lavisse, non sic tamen quin aliqua venialis feditas in rugis remaneat. Contemplativi autem de facto fingunt

St. Augustine's interpretation of Cant. 5, 2.

1. E: *contemplative;* ib. CEGHIKLMNO: *loquitur ista;* ib. O: *qui dicitur;* ib. BCD: *dicit ista.* 2. L: *contemplati.* 3. HM: *tu vocas;* ib. C: *ex me.* 4. K: *Et videlicet ad.* 5. EGILMN: *entitas nominum.* 9. ELN: *refrigescet.* 10. EL: *Caput enim Christus plenum est rore.* 11. Augustinus: *et cines mei;* ib. I: *guttuis;* ib. EL: *Ros et gutte noctium;* ib. C: *noctis;* ib. *sunt.* BC: *eciam.* 13. K: *ut non ametur caput.* 14. K: *Sed heu;* ib. EL: *in cervicibus.* 15. K: *tollerantur* om. G: *celebrantur.* N correxit. 17. GIM: *Ideo aperi.* 18. B: *nam* om. G: *nam mox.* 19. B: *patent.* 20. O: *induatur.* 22. I: *tunica;* ib. K: *non.* In marg. corr.: *reunientur.* 23. BC: *nutriendos.* 25. ABCD: *Orant autem;* ib. A: *militibus.* 20, 21. EL: *pro membris.* 28. EL: *id est.* 29. AB: *non* om.; ib. B: *quam alia.* HO: *quin alia;* ib. GMN: *feditas.* 30. EGHLNO: *de facto fugiunt.*

2. Cant. V, 2. 8 St. Augustinus l. c. p. 1791. 21. Ibid. p. 1792: Recipietur quidem illa tunica et in eis qui iam exuti sunt rursus vestietur carne ecclesia, non tamen nunc quando fervofaciendi sunt frigidi sed tunc quando resurrecturi sunt mortui.

quod vita sua est securior atque perfeccior; unde Augustinus ibi dicit quod *tucius veritas auditur quam predicatur, quoniam cum auditur, humilitas custoditur*, cum autem predicatur, vix non surrepit cuivis hominum quantulacumque iactancia; et hinc precipitur Iacobi I, 19 quod *omnis homo sit tardus ad loquendum.* Magna tamen est excitacio speculativis atque scolasticis exire locum quietis ad destruendum errores ecclesie, eo quod Christus et omnes fideles eius disciputi sic fecerunt, et sponsus ita obliganter mandat quod talis sibi apperiat. Quamvis autem speculativa vita pro tempore suo sit activa melior, tamen nulla vita viantis est ista melior et ad inducendum contemplacionem finalem consimilior; nec debet retardare dispositos pene vel peccati periculum; pene, quia Luce VI, 22 dicit Veritas: *Beati eritis, cum vos oderint homines et exprobraverint et eiecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis; gaudete in illa die et exultate.* Et quantum ad peccati periculum, utrobique parantur nobis in via insidie, et in omissione dispositi iacet maius periculum.

Comparison between the life of contemplation and the life of action.

Est autem triplex mundi maneries que redderet eum contemptibilem quoad Deum et bona eius spiritualia, que dividit fidelibus servis suis: Primum est quod temporalia que magis diligimus minus prosunt. Secundum quod temporalia in maxima necessitate nos deserunt. Tercium quod per eorum odium adquiritur nobis fructuosius eorum dominium.

Three reasons for despising worldly things: 1. The more we love them the less value they have. 2. They desert us at our greatest need. 3. By despising them we get the better rule over them.

Quoad primum, patet quod intendendo temporalium dileccioni amando ipsa inordinate, subicimus nos blaspheme temporalium servituti, et per consequens facimus ipsa nobis officere; unde Ezechielis VII sterquilinio comparantur. Stercus enim thesaurizatum deturpat et fetet, sed remote dispersum facit agros fructiferos; sic temporalia ab affeccione remota. Et de tali tactu tem-

By inordinate love of the world, we become its slave.

1. B: *vita* om K: *vita nulla;* ib. IM: *sua* om. 4. BK: *surripit.* 4, 5. BHO: *quantumcunque.* GMN: *quantumlibet.* 5. G: *et hic.* 7. ABD: *loctum quietis.* 10. ABD: *obligatus.* C: *obligabiliter.* H: *itaque obliganter;* ib. B: *talis sapiat.* EHO: *ut talis sibi apperiat;* ib. AL: *appareat.* 11. B: *ista melior.* 11, 12. A: *melior natura.* 12. A: *nulla — melior* om. K: *nulla via;* ib. GIMNO: *illa melior;* ib. AEGHLNO: *nec ad.* K: *vel ad.* 13. C: *habilior.* GIMNO: *consimilior et* (GMNO: om.) *humilior.* EL: *consimilior et habilior.* 13, 14. K: *recordari dispositus.* 19. EL: *secundum omissionem.* 21. KO: *reddet.* 22. IM: *et boni;* ib. K: *eius servis.* 26. BEGHIKLMNO: *Et tercium.* 28. K: *patet quod* om. 28, 29. A: *intelligendo temporalium dileccionem.* 29. EGHIKLMNO: *delectacionem.* 29, 30. B: *blasphemie.* E: *blasphemantes.* 31. B: *ipsa* om.; ib. GHN: *efficere.* 32. GMNO: *stercus autem thesaurisant.* 33. IK: *fructuosos.* EGHLMNO: *fructuosiores.*

poralium loquitur Ecclesiastici XIII, 1: *Qui tangit picem coinquinabitur ab ea.* Nam miro modo affectus inordinatus temporalium primo se ipsum inficit, secundo amatum coinquinat et tercio inquinacionem in amantem retorquet. Creatura autem que in natura sua non peccat fit occasione data fugibilis et nociva. Unde Osee IX, 10 de Israelitis dicitur: *Facti sunt abhominabiles, sicut ea que dilexerunt;* et Ecclesiastici XXVIII, 20: *Qui festinat ditari non erit innocens.* Non gradiatur ergo affeccio ad temporalia diligendum; talis diversus a sole ruinose prosequitur umbram suam.

Riches are worthless in the presence of death.

Quoad secundum, patet quod maxima necessitas vie est in mortis articulo, cum tunc sit conflictus (super cuius victoria pendet eterna hereditas) consummatus; tunc autem si salvari volumus oportet nos affeccionem illam deserere; nec tunc valent ad demones effugandum, ad nutriendum corpus quod mori incipit vel sanandum, nec tunc sunt obiecti vel occasio ad dyabolum virilius expugnandum, quin pocius divisio sic fedo amoris glutino coniunctorum causat dolorem, distrahit ab invocacione divini suffragii et omnino terret, perturbans pugnam et impediens victoriam. Unde dicitur Psalmo XLVIII, 17: *Ne timueris, cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus eius, quoniam cum interierit non sumat omnia neque descendet cum eo gloria eius.* Tunc enim non remanebit mortuo usus temporalium, nisi forte quod mortuus mundum contempserit; gaudens enim de hoc post mortem bonis suis utitur, sicut et iustus superstes cuius sunt omnia. Debet autem omnis homo sicut Deus ordinate diligere quamlibet creaturam, sed divicias precise de quanto supponende sunt necessarie

1. B: *Eccl. III.* 1—8. M: *Qui tangit — qui festinat* om. 4. ACD: *et* om.; ib. BC: *coinquinacionem;* ib IO: *amante.* 5. EGIKLNO: *peccat sed ut.* 5, 6. O: *in occasione.* 6. B: *data* om. 7. *Israelitis.* B: *his.* ACHKO: *istis;* ib. K: *et ea.* 8. HINO: *dilexerant.* 10. BC: *diligenda;* ib. EGKLMNO: *quia talis;* ib. EN: *divisus.* 11. G: *persequitur.* 13. C: *et in mortis;* ib. EN: *fit conflictus.* 13, 14. EGLMNO: *super eius.* 14. D: *victoria* om.; *consumata.* GKM: *consummatus est nunc.* 16. GN: *valet.* 17. I: *quod mors incipit;* ib. ELN: *vel salvandum.* 18. BCD: *obiective.* EGHIKLMNO: *sunt obiective occasio.* 19. B: *dimissio.* M: *divise;* ib. ELO: *diro sic federi amoris glutinio.* IMNO: *sit federi amoris.* H: *sic fedi.* K: *pocius federi amori;* ib. B: *conglutino.* C: *conglutine.* 20. B: *accusat dolorem.* EGHIKLMNO: *clauserat dolorem.* 21. GKO: *et* om. before *omnino.* 21, 22. B: *et imples* (sic). 22. BEGHILMNO: *Ideo dicitur.* K: *et ideo dicitur.* 23. I: *ne nimueris* (sic). 24. GIMNO: *quoniam* om. 25. C: *gloria domus.* 27. K: *quod mundus contempserit.* 28, 29. I: *et superstes.* 30. ABCDGHIKMNO: *sicut et Deus.* 31. C: *precipue de.* BD: *p'e (pure?).* EGHIKLMNO: *precise* om.

ad beatitudinem consequendam. Et ista abiecta dileccio vocatur odium in scriptura. Et istam sentenciam docet Christus Matth. VI, 33: *Querite ergo primum regnum Dei et iusticiam eius et hec omnia adicientur vobis.* Sicut enim accelerantem versus solem umbra correspondenter consequitur, sic festinantem ad Deum oportet dare levem mensuram temporalium consequentem.

Whoever aspires against justice to mastery loses his mastery.

Ex istis patet tercium quod, dum quis aspirat contra iusticiam primam, habendo dominium, eo ipso perdit dominium. Nam nullus talis habet potestatem cum illis paribus bonificandi suum profectum vel rectificandi sibi usum; quomodo ergo habet potestatem stabiliendi dominium? Idem ergo foret blaspheme concedere quod homine manente iniusto iuste simpliciter dominetur, et quod ipse est iusticia prima potencior, non habens a participacione illius iusticie quod sit iustus; generaliter igitur adversans prime iusticie facit quicquid ad bonum sibi intenderit, contrariando sibi ipsi ad eius dispendium, ut nemo peccat nisi dum intenderit sibi bonum. Deus autem non potest continere se nisi contrarians peccatori vertat illud ad sui dispendium; et breviter in quocumque quod intenderit oportet quoad bonum moris evenire contrarium; ut de quanto peccator confidit transire inpunis, de tanto punitur ex infideli presumpcione superba, cum per se omne peccatum essencialis pena consequitur.

Every sin is followed by its own punishment.

Cognosceret ergo fidelis primo mandata Domini, secundo quod eorum observancia est per se necessaria atque sufficiens ad beatitudinem acquirendam, et ex istis tercio effectualiter concluderet quod precise de tanto sunt temporalia vianti necessaria, de quanto promovent ad observanciam mandatorum, et de tanto sunt sibi inutilia, de quanto distrahunt ab isto Dei servicio. Sed in isto non est mundus iudex, cum sit pars contraria, sed scriptura. Oportet ergo scrutari scripturas, et videre

1. I: *ad habitudinem;* ib. EKL: *obiectiva dileccio.* GH: *obiecta.* N correxit. 2, 3. IMN: *dicit Christus.* K: *dixit Christus.* 3. ABCD: *Matth. 7;* ib. BC: *primo.* 4. B: *ad iusticiam.* 5. B: *accelerantur.* 8. C: *tercio.* 8. O: *habendo dominum;* ib. GM: *dominium ipse.* N correxit. 11. ABDH: *rectificandum.* 14. HO: *hodie manente;* ib. B: *in isto.* M: *in isto iuste;* ib. C: *iniuste;* ib. GHIKMNO: *potencior dominetur.* 15. GINO: *pocior.* 17. EGHIKLMNO: *ergo;* ib. I: *parve iusticie.* E: *per se iusticie.* 18. G: *intenderet;* ib. I: *suspendium.* 21. E: *a sui.* 23. IKM: *contra suum.* GN correxerunt. 25. C: *essencialis* om. GHMNO: *essencialiter;* ib. H: *penam;* ib. K: *causetur.* 28. AD: *consequendam.* 29. E: *concluditur.* LO: *concludere.* N: *concludetur;* ib. ACD: *precise* om. HIM: *primo de tanto.* 32. B: *illo ... illo.* 33. HIKO: *erit mundus.* 34. B: *et vendere.* H: *et vide.*

quam necessarium sit ad mandatorum observanciam habundare diviciis; et ista fides foret frenum fideli, si de serie puniendi deliberet ad temporalia in suis limitibus diligendum.

There are degrees in punishment. It is no small punishment to serve mammon. Mammon leads to pride; it is the parent of envy;

Tercium vero, quod est puniendi series, patet ex dictis. Deus enim semper torquet ad contrarium quod avarus intenderit, et est pena non modica servire mammone, ymmo peccato, quod est infinitum abieccius quam aliqua creatura; et omnino servire Deo paciendo penam multiplicem in qua cupidus profundatur; hiat namque ad superbiam dives seculo; unde Ecclesiastici XXI, 5: *Domus que nimis locuples est adnichilabitur superbia.* Est secundo mater invidie, unde Proverb. XXVIII, 22 copulabitur ut filia. *Vir*, inquit, *qui festinat ditari et invidet aliis ignorat quod egestas ei superveniet.* Et ideo dicit Gregorius quod iustus eo quod in terris nihil appetit, alienis profectibus invidere nescit.

it begets wrath, sloth, gluttony, lust.

Sed tercio gignit iram; unde Genes. XIII, 7: *Facta est rixa inter pastores Abraham et pastores Loth;* et subditur pro causa: *Erat*, inquit, *substancia eorum multa et nequibant habitare simul.* Et quantum ad accidiam, patet Luce XII, 19 quomodo dives dixit: *Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos; requiesce.* Necessitat quinto ad gulam, quia ut dicitur Luce XVI, 19: *Oportuit divitem epulari cotidie splendide.* Sexto est fomentum luxurie. Unde Eccl. XLVII, 20 dicitur Salomoni: *Collegisti quasi auricalcum aurum, et complesti quasi plumbum argentum;* et sequitur tunc effectus: *Post inquinasti femora tua mulieribus.* Magna igitur pena cupidinis, ad quam tot mali baiuli cum suis penis essencialibus consequuntur. Et quantum ad malum pene extrinsecum, non dubium quin totum originatur ab inordinata cupidine; tolle illam et fons clauditur, unde bella, unde contenciones, et, ut ego credo, unde aeris intemperies et sic pestilencie

The evils of inordinate desire.

1. A: *quod necessarium.* 2. IM: *ita fidei;* ib. A: *fideli* om. CEGHIKLMNO: *fidelibus.* 2—3. C: *si — deliberet* om. 3—5. K: *deliberet — puniendi* om. 4. EGLMNO: *diligenda.* 5. IO: *ex predictis.* 6. EGHIKLMNO: *retorquet.* 7. H: *modice.* 8. B: *abiectus;* ib. BGHMNO: *quam alia.* 10. EHILNO: *in* om.; ib. A: *extollitur namque.* 11. B: *Eccli. 21.* K: *23.* 12. B: *admulabitur.* AD: *adnullabitur.* 13. ABCDK: *Prov. 27;* ib. ACDEHILMO: *copulatur.* GN: *copulantur.* 15. BHLO: *superveniat.* 18. KO: *unde* om. 18, 19. C: *Nam est ira.* 20. A: *pro* om. 21. GMO: *nequiebant.* N: *nequebant.* 25. EGHIKLMNO: *Oportet;* ib. I: *Secunda est.* 28. E: *tunc* om. 29. BGHIMNO: *Magna ergo.* 30. B: *cum sint.* 33. B: *unde* om. 34. EGHIKLMNO: *ego* om.

20. Gen. III, 6.

oriuntur; signanter ergo dicit Apostolus I Thimotheo VI, 10 quod *radix omnium malorum* culpe vel pene *est* inordinata *cupiditas*. Hoc est cupiditas boni mutabilis plus quam est necessarium ad bonum incommutabile consequendum. Tolle ergo omnes improporciones sublunarium, tam in mixtis quam in elementis ex mutacione ordinis propter peccata hominum, et constellacio celestis non abbreviabit sic humani periodum. Deus enim ordinavit eternaliter quod, sicut genus humanum est cupidine temporalium plus continue inviscatum, sic habeat minorem periodum, et insuper mortes alias, ut brevitas temporis doceat nos cum contemptu temporalium calcare ipsa pedibus, ne supraposita excecent sensum et deprimant caput nostrum. Incipiamus ergo ab isto mandato decimo discere tam speculative quam practice istum fontem cupidinis exsiccare, quia nulla lex est lege huius decalogi intellectu subtilior, affectu utilior vel fructu constancior; ideo infidelitas facit quod lege ista contempta discitur aliena.

Hence mankind has so short a life.

Let us, then, learn from the tenth commandment, to dry up that fountain of desires.

No law is either more subtle, profitable, or constant in fruit than this Decalogue.

1. H: *ergo* om.; ib. I: *Tim. 2* 3. K: *Hoc est cupiditas* om. 5. B: *Tolle igitur*. 6. A: *in completis*. EGHIKLMNO: *quam completis*. 8. BEHIKLNO: *humanam*. 9. K: *quod sibi*. 10. GHINO: *habebat*. 12. HK: *calcari pedibus*; ib. EGHIKLMNO: *ipsa* om. 15. AD: *illum*; ib. O: *foventem*. 15, 16. K: *insiccare*. 16. ILN: *est legis*; ib. M: *intellecta*. 18. A: *dicitur*. HIKM: *ducitur aliena Amen*. EGLN: *ducimur aliena*. O: *ducitur aliena Amen 4°3 (1403?) Galli*; ib. BH: *aliena Amen*. N: *Amen Amen Amen*. Ibid. A: *Explicit tractatus mandatorum fructuosissimus*. B: *Explicit compendium decem mandatorum editum a magistro* (erasure here) *doctore evangelice veritatis, cuius anime misereatur omnipotens*. C: *Expliciunt decem mandata Dei. Deo gracias*. E: *Explicit decalogus*. I: *Explicit hoc totum, infunde, da michi pywa* (beer). Sequitur: *Non adorabis Deum alienum — nec omnia que eius sunt. Et sic est finis huius operis. Anno domini 1404 secunda feria post festum Iacobi*. M: *Explicit decalogus in quo est maximus thesaurus; videbitur, cum fuerit diligenter lectus*. G in fine mandata singula addit. H: *Et sic est finis huius decalogi feria quarta post festum sancti Mathie apostoli sub anno domini 1405 per manus Andree de Gurym finitus*. L: *Hic finitur sentencia super decalogum Iohannis Anglici, cuius anima cum cunctis christi fidelibus in regno celorum requiescat feliciter Amen. In vigilia beati Thome apostoli*. Sequitur manu posteriori: *Sancta Maria, ora pro nobis ad dominum nostrum Iesum*.

5. Shirley, A Catalogue p. 6: It seems to me that the latter part of the year 1369, the time of the third of the great plagues of the fourteenth century, is most likely to have suggested these reflections. — But see the Introduction.

TRACTATUS DE STATU INNOCENCIE.

CAPITULUM PRIMUM.

Ut supradicta magis appareant, oportet parumper disgredi, videndo quomodo homo debuit in statu innocencie conversari. Sicut enim ex medicorum principiis oportet statuere hominem equalis complexionis simpliciter quoad iusticiam, cuius complexionis temperamentum sit metrum et regula aliorum; sic oportet videre que conversacio fuit homini debita ex institucione primaria; et secundum accessum ad illam vel ab illa distanciam debent aliorum iusticie vel iniusticie mensurari.

State of innocence is the state of a rational nature, free from sin; such a one was that of Adam in Paradise, of Christ and Saints (in part).

Supponamus ergo in primis quod status innocencie sit status nature racionalis immunis simpliciter a peccato, cuiusmodi fuit status primi parentis in quo vixerat ante lapsum, status quoque Christi ex integro ac status parcialis aliorum sanctorum, si qui per tempus vixerint immunes simpliciter a peccato, et status sanctorum in patria. Videndum est igitur quid convenisset humano statui, si totum genus hominis perpetuo statum innocencie observasset, pro cuius indagine utendum est testimonio scripture, dictis sanctorum et probabili racione.

If the human race had never sinned it would have been altogether free from punishment.

Primo videtur sequi quod, si totum genus humanum perpetuo non peccasset, fuisset secundum se totum impune simpliciter. Probatur sic: Non est possibile penam inesse individuo speciei nisi propter peccatum

4. BCDEF: *debuit homo.* 7. A: *metra.* 8. BCDEF: *sed oportet.* 9. A: *dedita ex.* F: *de vita ex.* 12. A: *Supponatur.* F: *Supponamus.* Superscript.: *Supponatur.* In marg.: *Status innocencie quis est.* Ceterae annotaciones huius codicis marginales (F) omittuntur. 13. BCDEF: *immunis specialiter.* 15. F: *statusque Christi.* 16. BCDEF: *vixerunt.* 18. D: *est* deest. 19. D: *genus humanum.* 24. BE: *Probamus;* ib. BDEF: *sic* deest.

22. Cf. Trialogum lib. III, cap. XXIV.

precedens in ipso individuo vel aliquo sui generis; ergo conclusio. Antecedens patet tam de pena dampni quam eciam de pena sensus. Cum enim omnis pena si est a Deo iuste infligitur, patet quod si non esset peccatum non superesset causa quare Deus penam infligeret: sed et hoc diffuse prosecutus sum *in materia de adnichilacione.*

Punishment of Christ, of Job, of the man born blind.

Pena quidem Christi, pena Iob, sicut et pena ceci nati presupponit peccatum in aliquo individuo speciei, quia aliter meritoria Christi redempcio, paciencie Iob exemplaris probacio vel meritorum accumulacio sicut et ceci nati miraculosa illuminacio *ad manifestandum gloriam Dei* infidelibus vel peccatoribus foret omnino superflua. Ideo omnis pena indubie est a malo; ad quid queso exercuisset quis opus redempcionis circa non perditum? vel quomodo puniretur quis ad exemplandum aliis vel proprium meritum cumulandum, cum ex institucione primaria subducta pena quantum debuit meruisset, vel quomodo exemplum penalitatis et miraculi oportet adducere, ubi non restat ad merendum quenquam acuere vel a devio revocare; nam subducta pena quilibet ex hoc quod innocens plane faceret ut deberet.

It is not a punishment to lack an excellence which does not belong to your nature.

Quod si proterviendo dicatur Deum posse ex ordinacione primaria instituisse Petrum innocentem puniri, ut alii innocentes quantum debent mereantur naturaliter, patet quod casus includit oppositum in adiecto, cum Petrus non punitur vel dampnificatur nisi propter ablacionem alicuius boni quod habere debuit a priori; ut nemo dampnificatur vel punitur ex hoc quod non habet omnem excellenciam angelicam vel bonitatem quam habet aliquod individuum speciei; quia si sic (ut deduxi alias),

1. A: *in ipso* deest; ib. BCEF: *igitur.* 3. A: *eciam pena.* F: *eciam* om.; ib. F: *cum omnis.* 3, 4. A: *pena sic iuste a Deo infligitur.* 4. A: *non sit.* 6. BDEF: *eciam hoc.* 9, 10. BCE: *paciencia Iob et morum.* 9. D: *Iob exemplorum.* 10. A: *nati* deest. 12. CF: *foret oracio;* ib. BCDEF: *superflua igitur.* 14. BEF: *non prohibitum.* C: *probitum.* 15. BDE: *punietur.* 16. A: *cumilandum.* 19. BCDEF: *quidquam ac vere vel a devio.* 20. C: *subdicta.* D: *subiecta.* 21. BCDEF: *plene.* 22. A: *perterviendo.* 23. BCDE: *innocenter.* F: *invocent.* 24. BCDE: *naturaliter puniantur.* 25. BCDEF: *claudit oppositum.* 28. F: *omnem* om. 30. A: *sic* om.

6. Tractatus De Annichilacione videtur esse Fragmentum de Annichilatione ex tractatu de Potentia productiva Dei ad extra excerptum, ed. Dziewicki in Iohannis Wyclif, De Ente p. 286—315, Ad materiam de Annichilacione vide et De Logica II, p. 192; III, p. 92, 204. Cf. De Eucharistia, p. 52—55; De Benedicta Incarnacione, p. 75/76; Trialog., p. 50; De Dominio Divino, p. 232. 11. Ioh. IX, 3.

sequeretur quod omnis homo infinitum puniretur vel dampnificaretur ex carencia bonitatum accidentalium quas habere poterit. Dampnificacio igitur vel penalis carencia dicit privacionem boni actualis quod punitus, subducta obice, naturaliter habuisset, sed modo in casu posito ex ordinacione nature primaria Petrus ordinatur sub illo gradu bonus; ideo bonitatis carencia vel inferioritas non pocius in illo quam in quolibet foret pena.

Quod si fingatur Deum ipsum affligere pena sensus, privando eum bono nature quod prius habuit, servata tamen innocencia tocius generis, indubie vel oportet ponere personarum accepcionem apud Deum, puniendo hominem sine causa, vel aliter quod illa boni privacio foret pure naturalis, et sic non pocius penalis quam bonorum iuventutis exempcio et alterius magis boni sequentis addicio; ut magis bonum est Petro adulto quod privetur humido superfluo membris corporis solidatis quam foret fluxus humorum cum illa qualitate membrorum; et ita generaliter Deus non nocet vel impedit sed pocius iuvat vel promovet, nisi forte peccati data occasio sit in causa; que si detur, Dei punicio semper est ad melius rectificans male actum: ymmo cum oportet dolentem actum dolendi elicere, si cum positis penis doleret, ex ordinacione Dei a statu innocencie deviaret; nec aliqui dissenciunt huic sentencie nisi moderniores qui contra Augustinum (tercio contra Iulianum) dicunt quod stat Deum dampnare, ymmo adnichilare simpliciter innocentem.

Modern notions as to annihilation are opposed to Augustine.

Supposita igitur antiquorum patrum sentencia quod non sit possibile penam inesse homini nisi consequens sit ad culpam, ut dicit Augustinus VIII super Genesim ad literam XXII: *Deus*, inquit, *non potest iubere inutile.* Et sequitur: *Nullum utique malum esset, si non fecissemus malum.* Et super Genesim XXIV dicit quod *de peccato*

Sin the cause of punishment.

4. BDF: *boni accidentalis.* 10. F: *dominum ipsum.* 14. A: *quod* om. 18. BCDEF: *quod privatus;* ib. F: *humorum superfluo.* 21. A: *et promovet.* 22. A: *sive causa.* 24, 25. BCDEF: *cum Petrus doleret.* 27. BD: *qui contra Augustinum et Iulianum.* F: *qui Augustinum III contra.* 33. BCD: *Augustinus super.* E: *secundo super.* 34. A: *nullum itaque.* 35. F: *malum* om.; ib. F: *Et IX super Gen. XIV.*

27. St. Augustini Contra Iulianum Pelagianum lib. III, cap. XVIII passim. 32. Cf. St. Augustini De Genesi ad literam lib. VIII, cap. XIV: Malum enim nisi experimento non sentiremus, quia nullum esset, si non fecissemus.

factum est supplicium, sicut de supplicio factum est meritum, et sequitur: *Lex peccati in membris repugnans legi mentis per Dei graciam superatur,* hoc enim esse non potuisse credendum est nisi in corpore mortis huius, quod mortuum est propter peccatum; patet ergo quod si totum genus hominum mansisset continue sine peccato, mansisset etiam sine culpa et pena.

Two kinds of pain; of loss and of sense.

Pro quo notandum quod duplex est pena, scilicet pena dampni et pena sensus. Pena dampni consistit in habitu tanquam privacio, cum sit defectus boni utilis quod creatura racionalis habere debuit sine maioris commodi recompensa: ut non dicimus quod Petrus dampnificatur, quando adultus privatur humido superfluo membris corporis solidatis, et sic de aliis transmutacionibus, quibus natura meliorando progreditur. Pena autem sensus consistit in actu, cum sit dolor de bono perdito; et patet quod pena sensus potest esse in supposito sine pena dampni, ut Christus doluit tam sensu corporis quam anime, quando fuit corporaliter flagellatus et vidit genus suum tam miserabiliter laqueis diaboli irretitum; sed penam dampni in propria persona non posset incurrere, cum sit Cesar Augustus quem oportet meliorando procedere. Quando enim sensualitas sua doluit ex continuitatis solucione vel boni alterius deperdicione, racio congaudebat ex meriti ac boni anime adquisicione. Fuit enim quoad humanitatem continue melior, cum bonum anime sit prestancius corporali. Quando ergo ponitur aliquem peiorari, dampnificari vel deteriorari, intelligitur alicuius boni perdicio sine adquisicione superexcellentis vel alterius equalis boni; et cum dampnificacio sit respectu alicuius persone, non dicimus quod membrum hominis dampnificatur nec, dum cruciatur ad melioracionem suppositi, peioratur. Consonum ergo

The pain of sense was felt by Christ, but He, Christ, did not incur the pain of loss.

Loss is personal and cannot therefore be predicated of a part or limb when that suffers for the good of the whole.

3, 4. BCDEF: *hoc vere non potuisse.* 5. BCDEF: *patet igitur.* 7. BCDEF: *culpa et* deest. 12. F: *ut dicimus.* 13. BCDE: *adultus privatus.* A: *ad intus privatur.* 16. BD: *consistit in anima.* 18. CEF: *peccato dampni.* 19, 20. F: *ut vidit.* 23. BCDEF: *melioracionem.* 24. BD: *ex concitantis.* EF: *concitatis.* 25. BCDEF: *congauderet;* ib. BCDEF: *meriti sive.* 26, 27. BCDE: *cum donum.* 27, 28. F: *corporali. Igitur ponitur.* 28, 29. BCDEF: *deteriorari multipliciter alicuius boni perdicione.* 30. F: *equalis* om. 21. BCDE: *solum respectu persone.* F: *fit solum.* 33. BCDE: *peioratus consonum igitur;* ib. F: *igitur.*

7. Cf. Wyclif Serm. I, 347, 348; II, 12, 276. Trialog. p. 289. 18. Trialog. p. 289: Cum quantumcunque gravi pena stat beatitudo, ut patet de Christo. 22. Eodem exemplo auctor utitur in tractatu De Benedicta Incarnacione p. 67.

fuerat racioni quod Christus, qui peccare non potuit, luendo peccatum alterius non pena dampni, que est maior ac imperfeccior, sed pena sensus, que est actus caritatis, ad commune commodum puniretur. Sic ergo omnis pena sensus presupponit in sic punito vel in alio penam dampni. Et patet quod humanum genus non potest puniri nisi puniatur primitus pena dampni; sed omnis dampnificacio presupponit peccatum, ergo conclusio. Si enim pure naturalis boni carencia foret dampnum, tunc Deus in creando dampnificaret quamlibet creaturam racionabilem, et per consequens beati in patria percipiendo quantitatem dampni sui maxime condolerent.

The human race is in the first place punished by loss.

Item, si possibile esset Petrum servantem innocenciam cum toto humano genere actualiter dolere, cum oportet omnem dolentem actum displicendi elicere, sequitur quod sit possibile, servato ex integro statu innocencie, aliquid servanti innocenciam displicere. Consequens impossibile, cum nihil tunc displiceret Deo ad cuius ordinacionem recta forent omnia et cui displicet de ordinacione Dei, sic quod non est peccatum previum, unde volicio sit divino beneplacito sic difformis, non observat statum innocencie et per consequens ex tali displicencia ab innocencia liberetur, quia doleret irracionabiliter sine causa.

Item, si Deus posset dampnificare hominem sine causa peccati, tunc posset deteriorare innocentem, auferendo ab illo graciam sine bono aliquo compensante; et cum peccatum mortale sit carencia gracie in capaci, sequitur quod Deus posset auctorisare peccatum mortale. Consequens contradiccio; et patet consequencia, quia non foret in tali casu causa effectiva peccati huius vel defectus sed originaliter qui ex voluntate sua sine causa alia auferret graciam; et sine dubio si homo subiceretur plene ordinacioni Dei, tunc placeret sibi per omnia non peccando. Non enim est defectus quod ex ordinacione divina procedit. Et illa est racio Augustini LXXXIII Questionum

If God could punish the innocent, He might do it by withdrawing His grace; but so He could authorize mortal sin.

4. BCDEF: *igitur*. 7. BC: *prius primitus*. 8. BCDEF: *igitur*. 11. BCDEF: *racionabilium*. 14. A: *in toto*. 16. D: *sit* deest. 17. BCDEF: *aliquem servanti innocenciam applicere*. 19. BCDEF: *cui displiceret*. 20. F: *non esset*. 21. A: *volucio;* ib. BCDEF: *conformis*. 23. BCDEF: *ad innocenciam;* ib. F: *laboretur*. 25—26. F: *dampnificare — posset* om. 30. F: *quia tunc*. 32. A: *effectus*. 33. BCDEF: *auferet hominem*. 34. D: *placet*. 36. F: *Questionum* om.

36. De Div. Quaest. Qu. III, Opp. VI (ed. Migne) p. 11: Nullo sapiente homine auctore fit homo deterior.

Grace and sin are immediate opposite.

Questione III: *Nullo sapiente fit homo deterior;* et sunt media confirmancia racionem proximam per se notis. Nam peccatum et gracia sunt opposita immediata, cum non sit possibile hominem esse nisi sit acceptatus ad beatitudinem vel ab illa deficiat. Primum est gracia et aliud est peccatum. Et cum sit possibile quod homo cum tali dampnacione faciat quicquid debet, quia in nullo ordinacioni Dei contraveniat vel repugnet, sequitur quod staret hominem dampnari servata quantalibet caritate et cum summo gaudio de Dei dileccione stat eterna dampnacio. Hoc tamem vocat Veritas Ioh. XVII, 3 *vitam eternam;* non igitur est possibile quod Deus dampnet innocentem, sicut dicit Augustinus III contra Iulianum. Sed oportet si dampnificetur quod hoc eveniat secundum Crisostomum originaliter ex se ipso.

Those who say God can annihilate think they are magnifying his power but go astray.

Patet igitur quod moderniores ponentes adnichilacionem et deterioracionem posse ex Deo procedere in magnificando ut estimant Dei potenciam ex defectu methaphisice incidunt in caribdim.

CAPITULUM SECUNDUM.

If man without sin would have been without punishment, he must have been immortal.

Supposito itaque tanquam theoreumate ad dicenda quod, si totum genus humanum continue mansisset sine peccato, mansisset eciam sine pena, videtur correlarie sequi primo quod genus hominum fuisset eciam immortale, non solum habendo disposicionem secundum quam poterat nunquam mori, sed qua servata non esset compossibile ipsum mori. Istis enim duobus modis dicitur immortale, et tercio modo propriissime unum quod mori non poterit. Patet sic; nulla mortis infliccio est possibilis sine pena, sed nulla pena est statui innocencie compossibilis ex predictis, ergo nec mortis infliccio. Maior ex hoc videtur, quod mors secundum philosophos est ultimum terribilium. Unde in Sancto

Death cannot be inflicted without pain.

2. F: *nota.* 4. BDEF: *a ceptus.* 9. A: *qualibet.* 15. DE: *se ipsa.* 18, 19. BCDE: *mediate incidunt.* 24. A: *eciam* deest. 26. CD: *non est.* 31. BCDEF: *igitur.* 32. BCDE: *videtur* deest; ib. C: *secundum* deest.

13. St. Augustini Contra Iulianum III cap. XVIII. Non potest (Deus) quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est. 15. Cf. De Benedicta Incarnacione p. 65/66, ubi per extensum de hac re disseritur.

Sanctorum, qui *mortis stimulum* superavit, fuit mors penalis; ergo ceteri sancti cum gaudio morientes habent ad augmentum sui meriti aliquam penam sensus; aliter enim non foret membrorum contraccio in articulo mortis cordis; licet ergo in sanctis martiribus pena sensus ex fervore dileccionis animi pro aliquo tempore sit sopita, tamen non est possibile mortem corporis intercidere nisi vires anime sensitive naturaliter pro aliquo tempore contristentur. Patet istud plane sub aliis verbis, eo quod sancti cum gaudio morientes habent aliquando penam potencie sensitive, cum pena talis adauget meritum, ut in Christo, et mitigato fervore intellectus tristatur vel dolet membrum in amissione boni carissimi, quia aliter cor non moreretur postremo, capiens naturaliter ministerium a membris suis; nec foret membrorum contraccio et vite perdicio sine pena, licet in martiribus aliunde secundum philosophum sit sopita. Et sic patente minore cum consequencia ex dictis iam proximo sequitur conclusio; quia dato quod Petrus non peccans moriatur, sequitur quod innocens sine peccato precedente puniatur; quod ex dictis supponitur non posse fieri. Unde sicut ex lege pleni invincibili in quocunque câsu possibili non foret vacuum, sic ex eque forti lege innocencie subducto peccato non permitteretur innocens mori vel quomodolibet pati penam. Nec contendat sophista quod quilibet in statu innocencie contingentissime posset mori, quia illud conceditur; sed hoc non posset contingere nisi prius peccaret causaliter. Sicut ergo, ut dictum est de lege pleni, in quocunque casu ponendo possibili non foret vacuum, sic ex eque indispensabili forti lege status innocencie non est possibile quod innocens moriatur, nisi peccatum precesserit. Ponat ergo sophista theologus quotquot casus voluerit de periculis hominum ante lapsum, et ab omnibus sine morte vel pena compossibili lex innocencie liberabit, ut naturales evacuant; posito

Impossibility of a vacuum.

Like impossibility that the innocent should die.

2 BCDEF: *igitur ceteri*. 3 F: *ad gaudium sui meriti*. 5. CF: *licet igitur sanctis*. BDE: *licet in sanctis*. 6. D: *ex femore*. B: *femore*; correxit. 7. BCDE: *mortem cordis*. 18. BCDEF: *sopitus*; ib. F: *cum inconsequencia*. 22. BCDE: *non* deest; ib. BCEF: *invincibiliter*. 28. BCDEF: *concedimus*. 29. E: *peccaret taliter*; ib. BCDE: *Sicut igitur dictum*. 30. A: *in* deest. 31. A: *forti* deest; ib. A: *status* deest. 34. B: *quod casus valuit* (correxit: *voluit*). CDF: *quod casus voluit*. E: *quod est casus voluit*; ib. BCDEF: *de periculo*.

1. I Cor. XV, 55, 56.

quod solum nunc de specie humana sit una mulier impregnata que necessario est masculum paritura. Non enim est possibile quod ignis vel aliud corpori humano contrarium extinguat cum illis paribus mulierem, sic nec est possibile quod aliqua creatura noceat pro puro statu ante lapsum homini innocenti.

Et sicut in ponendis casibus de vacuo natura prima que cuncta regulat non sinit corpus deficere, ut plenum suppleat, sic eadem natura non sinit hominem ledi nisi ex se prius deficiat vel deficiens prolabatur. Posito igitur quod innocens obiret fere, cadat in flumen, vel filiis suis peccantibus velint in patrem resurgere, utrobique non est compossibile stante innocencia quod ledant sive noceant, cum Deus apciori modo, vel in mediis vel in instrumentorum agencium mitigacionibus faciet proventum, quia lex indispensabilis est quod Deus non potest deficere homini facienti Deo plene quod debet, quin ipsum preservet a deterioracione: cum *nemo potest sic ledi nisi ledatur principaliter a se ipso*, quia aliter iuxta proximo arguta Deus vel foret impotens vel invidus vel malignus. Unde, sicut Christus innocens non potuit paciendo dampnificari, sic nec potuit nisi peccato nature sue presupposito cruciari. Omnis enim pena eciam meritoria est a malo; unde Ysidorus libro suo de Trinitate, et recitat Magister Sentenciarum distinct. II: *Si homo in paradiso innocenter viveret, nec ignis eum ureret nec aqua mergeret nec absencia aeris suffocaret nec omnia que nocent mortalibus impedirent.* Et patet ex lege predicta absolute necessaria bonitas consequencie huius sancti philosophi. Magis quidem esset inconveniens quod homines sancti, serviendo Deo in omnibus sicut debent, forent vacui a gracia spiritus increati quam quod situs vel locus corporeus

God cannot fail a man who does all he ought,

otherwise God would be powerless or spiteful.

All pain is of evil

7. BCDEF: *natura pura.* 9. *natura.* Codex pal. Vindob. 1022 hi explicit. 10. EF: *prius deficiens probatur.* D: *prius deficiens prolabatur.* 11. A: *igitur* deest. 14. D: *ledant cum.* 15. F: *vel instrumentorum agunciis.* 15. Codd.: *apciori modo* twice. BDE: *agenciis mitigacionibus.* 19. F: *principaliter* om. 20. BDE: *proxima.* 22, 23. DE: *nec potuit peccato.* 23. BDE: *peccato suo 2º de trinitate et recitat magistrum.* 26. BDEF: *innocenter* deest. 27. BDE: *aqua cum.* 28. BD: *nocerent* 31. BDE: *esset* deest. 32. ADEF: *Deo* deest. 32, 33. BDEF: *a differencia spiritus.* 33. F: *quod quasi situs.*

25. Non est Isidori sed pocius Augustini Super Genes. et citatur in Petri Lombardi Sentenciarum lib. II, dist. XIX De primo hominis statu ante peccatum . . . Primus homo (ante peccatum) immortalis fuit, quia potuit non mori.

faciendo quod debet Deo suo foret vacuus a natura corporea.

The spirit of God which creates man's capacity must fulfil it, otherwise there would be defect either in the man (who is here supposed innocent) or in God Himself

All pain of sense tends to withdraw men from God's love or service.

Christ served God (as to His manhood) better after His resurrection.

Et cum secundum claudit contradiccionem, patet quod primum est verum. Nam spiritus Domini replens orbem terrarum, creans in homine sui capacitatem, vel deficeret ab eius replecione propter defectum hominis, vel propter defectum sui, solum quia placet sibi sic deesse. Primum repugnat posito, cum tunc peccaret homo, faciendo Deo per omnia sicut debet. Ex parte igitur hominis non deficeret dicta replecio, nec ex parte Dei, cum sit prima lux que non potest situi vel creature alicui deficere, vel lumen suum in personarum accepcionem invidendo subtrahere. Si ergo Deus foret autor originans hunc defectum, posset autorizare peccatum; cum ergo omnis pena sensus subtrahit a dileccione Dei vel eius servicio, videtur sequi quod repugnat penam inesse homini sine peccato. Unde non credo quod Christus tam perfecte servivit trinitati secundum humanitatem pro tempore sue viacionis sicut post resurrecionem, cuius causa potissima fuit pena corporis, que licet fuit meritoria, non tamen tam bona ut gaudium post gloriosam ditacionem. Cum ergo nemo potest pati mortem sine perturbacione et pena, que non possunt inesse sine peccato precedente, sequitur quod subducto omni peccato humani generis consequitur mortis subduccio atque pene.

Objection: Then the beasts must have been immortal,

but then what would have become of birds and beasts of prey?

Sed obicitur per hoc quod tunc nulla irracionabilia constante innocencia punirentur. Consequens impossibile, quia tunc forent bestie sicut homines immortales, ymmo tunc perirent ordinaciones de organis animalium rapidorum, ut aves uncerum unguium ordinate sunt naturaliter vivere de rapina, et sic de feris pluribus, ut leonibus, lupis, vulpibus, canibus et sibi similibus quibus animalia minora timorosa naturaliter sunt ad predam. Et conformis consideracio est de serpentibus et aliis reptilibus, que nedum sunt infesta ad invicem sicut pisces sed et hominibus.

1. BDEF: *domino suo.* 3. BDEF: *secundum* deest. 4. BDEF: *est verum* deest. 6—7. BDE: *propter — vel* deest. 13. BDEF: *Si igitur.* 15. BDEF: *cum igitur.* 16. A: *sequi* deest. 17. D: *esse homini.* B correxit. 19. BDEF: *similiter post.* 22. BDEF: *Cum igitur.* 31. BDE: *rapidorum* om.; ib. B: *aves umcoris.* D: *uncoris.* E: *unicoris* 35. A: *conformis* deest. 35, 36. BDE: *serpentibus et sic de aliis.* 36. BDE: *que mundum sunt.* F: *que multum mundum sunt.*

Answer: Beasts would have died, but without '*pena*' since *pena* is a displeasure to the '*potencia volitiva*', which beasts do not possess.

Hic dicitur quod stante innocencia bestie morerentur. et per consequens paterentur dolores multiplices sine pena (non enim omnis dolor est pena sed dolor qui est displicencia potencie volitive), que cum solum inest homini, patet quod solum homini inest pena, extendendo nomen hominis ad animal racionale et angelum, conformiter ad scripturam. Dolor igitur inesset bestiis, sed tantum dolor debitus de natura.

Men's bodies would have grown till they became as the bodies of the blest;

and when they had reached their full height they would have been translated.

Et quoad immortalitatem hominis, constat quod quoad illa que inducunt senectutem vel mortem intrinsece, facile esset Deo constituere omnes homines in tali temperamento pro sua origine quod paulative crescant ex docto regimine, quousque corpus attigerit statum corporis indissolubilis beatorum. Tales enim temperature possunt esse elementa in mixto quod non coagerent, vel aliter ex proporcione equalitatis aut indifferencia proveniret accio. Et cum ad tantam spiritualitatem venerit corpus prius animale, quod non sit in subtilitate, in mortalitate, in agilitate aut claritate proficiendum ulterius, sed anima pro statu viandi complete dotata virtutibus et meritis ad celestem Ierusalem transferatur, tunc sine pena gloriose tanquam fructus maturus in horreum raperetur: et totum hoc fuisset pure naturale naturalitate prima, quia non est sapientis opificis coniungere ex institucione prima celestem ac immortalem spiritum tam fedo mortali cum quo tot penis subiaceat, sed omnia illa a se ipso contrahit propter culpam. Nec dubitet naturalis quin in mixto glorificato sicut in astris contingit elementa secundum indivisibilia vel minima naturalia taliter commisceri, quod nullum illorum sufficiat ex communi influencia agere in reliquum. sicut filum, columpna vel quomodolibet ruptibile sive quassabile contingit taliter proporcionari ex uniformitate continuacionis et indifferencia, quare pocius ad unum punctum quam reliquum quemlibet foret accio, quod perpetuo non procederet accio transiens, ut alibi particulariter declaratur. Aristoteles autem primo de Celo et secundo de Generacione, ponens omne corruptibile necessario

In a glorified body the elements might be mixed stably

Aristotle lays down that every corruptible thing must be corrupted.

4 F: *que tamen* 7. BDEF: *conformiter* deest. 10 A: *inducerent* 15. BDEF: *coageret* 16. F: *vel indifferencia* 18, 19 BDEF: *in subtilitate mortalitate agilitate aut.* 20. F: *completa.* 23 BDE: *reparetur.* 27. BDEF: *illa* deest. 31. E: *suscipiat ex communi.* 32. BDE: *quodlibet.* 35. F: *reliquum* om: ib BDE: *quemlibet* om. 35, 36 E: *perpetui non propter.*

corrumpi in fine sui, intelligit de corruptibili post peccatum inequaliter commixto, quod est necessarium ex supposicione corrumpi suo tempore. Et si queratur quomodo per peccatum dissolvi possit equalis complexio, dicitur quod intelligendo illud subtiliter notandus est processus Augustini VI Musice de sex generibus numerorum. Augustine's six kinds of numbers.

Primum genus numeri est mensura discreta qua sensibile complacenter sensibus mensuratur, ut mensura quam Aristotelis vocat *oracionem cum voce prolatam*, et tales vocat Augustinus cap. VIII *numeros corporales*. First kind of number.

Ulterius ascendendo a sensibilibus ad insensibilia, patet quod oportet in sensu ponere mensuram aliam, quia nihil fit sine speciali racione, sed sensus datus naturaliter delectatur in dato sono armonie et in absurditate improporcionati soni offenditur, et sic de aliis sensibilibus; ergo oportet ponere ex parte sensus causam specialem huius complacencie vel indisplicencie naturalis. Et patet quod illud quicquid fuerit est numerus, cum mensurat vim anime ad eliciendum naturaliter actum suum. Unde secundo Phisicorum XLVIII vocatur numerus causa formalis et genus proporcionis; et talem numerum habet anima ad corpus, id est discretam proporcionem vel habitudinem ad omnia membra quandam armonicam complacenciam sibi causancia, et illum vocat Augustinus *numerum progressorem*. Differunt autem hii numeri, cum uterque potest esse sine reliquo, et prior sit in sensibili sed secundus in anima subiective. Second number.

Tercium genus numeri est mensura discreta actuum senciendi secundum complacenciam vel displicenciam, quam Augustinus vocat *numerum occursorem*, quia occurrit duobus numeris ipsum causantibus, manens tantum pro tempore senciendi. Third number.

1. F: *intelligit corrumpi suo modo;* ib. A. *fine sui periodi.* 3. BDE *suo modo.* 4. BDEF: *poterit equalis commixtio.* 4, 5. BEF: *complacenter sensui.* 6. F: *Augustinus* om. 13, 14. E: *qua nihil fit.* 14, 15. BDE: *naturaliter delicatus.* F: *dilatatus.* 15, 16. BDEF: *absurditate proporcionati sompno offenditus.* 17. BDEF: *igitur.* 17, 18. BE: *specialem complacencie.* D: *spiritualem.* 19. BDE: *quidquid fuit.* 20, 21. BDE: *Unde 4º.* 21. F: *4º Physicorum 48º.* 22. F: *et* om. 26. BD: *illi numeri.* 28. BDEF: *et secundus sit.* 30. B: *secundum complacenciam displicenciam.* 31. BDEF: *quod Augustinus.* 33. BDE: *tamen pro tempore.*

6. St. Augustini De Musica lib. VI (ed. Migne I, 1172) VII: Vocentur ergo primi iudiciales, secundi progressores, tertii occursores, quarti recordabiles, quinti sonantes. 21. Naturalis Auscultationis cap. III (ed. Parisina II, 264/65).

Fourth number.

Quarto patet quod ex frequencia numerorum occursorum generatur in memoria organica quidam habitus quo homo pronificatur ad imaginandum et efficiendum circa tales numeros occursores, et illum vocat Augustinus *numerum recordialem.*

Fifth number.

Quinto oportet ponere in parte intellectiva vim non organicam iudicandi de omnibus istis quatuor generibus numerorum; et mensuram virtutis taliter iudicantis vocat Augustinus *numerum iudicialem;* sed cum ille iudicialis sit tam imperfectus in homine quod non sufficit perfecte iudicare armonicam proporcionem omnium actuum propriorum pro tempore sue periodi, et omne cognoscibile est secundum ultimum eius semper cognitum, patet quod oportet ponere unum numerum iudicialem qui sit infinitum superior isto quinto. Nemo quidem scit distincte numerare totam conversacionem quam habet iuvenis, et per consequens multo minus scit distincte numerare proporcionem armonicam omnium eventuum mundi in tempore sempiterno, ut patet de proporcione premiorum et penarum ad merita temporalia tanto tempore interiecto. Et patet quod sensus Domini mundum ordinantis quandocunque preterita distinctissime correspondere omnibus futuris armonice cognoscit simul omnium istorum habitudines et exempla. Et cum hoc sit impossibile nisi ille artifex habeat penes se raciones exemplares eternas, ad quarum imitacionem producit ad extra, sequitur quod numerus talium sit mensura omnium creatorum suprema. Et ista est sentencia Augustini VI. Musice II et III.

Universals.

Et cum sapiencia quandoque sumitur pro veritate cognita, patet quod omnis talis numerus est eterna sapiencia vel diccio qua Deus eternaliter dicit omnia in verbo. Unde signanter et ordinate dicitur Sap. XI, 21 trinitatem omnia *in mensura numero et pondere posuisse.* Unde licet dicti numeri distinguuntur formaliter a se invicem et a Deo, omnes tamen sunt essencialiter verbum Dei, et ideo Psalmo CXLVI dicitur quod *sapiencie eius*

These numbers (or universals) are the word of God.

3. A: *afficiendum* 4. BDE: *occursoris.* 5. B. *recordabilium* 9, 10. BDEF: *sed cum res iudicialis.* 10. BDEF: *sit causa perfeccius in homine.* 11. BDEF: *per litem iudicare.* 12. BDEF: *sui periodi.* 15. BDEF: *sit superior illo quinto numero, qui quidem scit.* 19. D: *eventorum.* B correxit. F: *eventuum numeri.* 22. BDE: *quantumcunque.* 24. A: *et extrema.* 26. DE: *quarum mutationem.* 29. A: *3 et 2 et infra.* B: *3^e^ n^o^ et infra.* DE: *3° versa et infra.* F: *IIIe II et infra.* 31. BDE: *talis* deest. 32. D: *quia Deus.* 35—1. BDE: *Unde licet — numerus* deest.

They are the true judicial numbers.

non est numerus. Istos autem numeros vocat Augustinus *numeros iudiciales* propter eorum excellenciam, et numeros quinto modo dictos vocat *numeros sensuales.*

The soul is intermediate between bodily substance and increate substance.

Istis notatis dicitur quod anima ordinata est de lege primaria media inter substanciam corpoream et substanciam increatam, ut substancie increate semper subserviat, recipiendo ab ea influxum continuum tanquam a domino gubernante, ut totum genus nature corporee sibi subserviat; nec ad illud attendat secundum aliquam vim cognitivam, nisi de quanto attencio exigitur ad servandum equalitatem eius ad suum numerum exemplarem. Et in illa equalitate indivisibili consistit anime pulcritudo.

All sin is a want of correspondence to the exemplary number.

Unde secundum Augustinum VI Musice 12 impossibile est animam peccare nisi deficiendo a suo ordine propter recessum ab equalitate alicuius quatuor numerorum in homine ad suum numerum exemplarem; ut si quis nimis intense, nimis diu, vel quocunque alio excessu ultra hoc quod necessarium ad Dei dileccionem pascit sensum in aliquo sensibili, peccat recedendo ab equalitate numerorum occursorum ad suos numeros iudiciales in Deo, quia recedit a lege sensuum primo indita, et per consequens discordat turpiter a numero exemplante.

Quod si secundo aliquis sensus interior non ordinate fantasiatur circa temporalia, imaginando per obiecta simulacra in eorum absencia, peccat ex discordia numeri recordabilis ad numerum iudicialem in Deo cui debuit simpliciter confirmari.

Quod si tercio quis inordinate appetit honores mundanos vel dominia super paribus in natura, peccat ex improporcione numerorum progressorum ad numeros in Deo, qui ad oppositum limitarent; numeri quidem progressores ordinati sunt, non ut homo in honore mundano vel dominio super sibi pari in natura pompatice delectetur, sed ut cum modestia utatur sensibus inferioribus in natura, gaudens humiliter de excellencia virtutum et diligens caritative quemlibet sibi proximum in natura.

3. BDEF: *secundo modo dictos.* 4, 5. BDE: *est ex lege primaria media.* 5. F: *et* om. 8. A: *continuum* deest. 8. A: *et totum.* 9. F: *serviat;* ib. B: *attendatis scilicet.* D: *attendatis aliquam.* E: *attendat si aliquam.* 12. BDEF: *indivisibiliter.* 14. BDE: *Augustinum sic mirifice:* ib. F: *Mus.* 2. 16. A: *inequalitate.* 19. BDEF: *quod est Deo ad Dei.* 22. BDE: *primo edita.* 24, 25. BDE: *inordinate fantasiatur.* 25, 26. D: *per obiecta simulant.* 28. F: *conformari.* 29. F: *Quod si ergo;* ib. F: *qui.* 34. BDEF: *mundano vel divino.* 35. A *sensibilibus.* 36. F: *gaudentes.* 37 A: *quodlibet.*

Et quarto si quis languet inaniter ad appetendum scienciam suo fini inutilem propter laudem vel alium finem inutilem, ut loquitur Apostolus I Tim. VI, 9, tunc recedit ab equalitate numerorum exanimatorum in prima veritate ad numeros hominis sensuales.

In ista igitur turpi discordia quatuor numerorum in homine ad numeros in Deo legaliter limitantes totum consistit peccatum hominis, et primo omnium, quando secundum numeros sensuales stulte ac superbe disgreditur legem eterni numeri iudicantis.

All sin is firstly from pride.

Ex istis elicitur quod omnis peccator apostatizat primo omnium ex superbia, dum peccans renuit numeros suos numeris Dei subicere sine hoc quod numeris superioribus sint subiecti. Hoc autem cum soli Deo sit proprium, patet quod anima sic leprose tumescens superbia extra statum debitum dislocata deficiet a recepcione naturalis influencie lucis prime. Unde quam naturale est quod medium opacitate indispositum vel aliunde dislocatum non recipit influxum luminis, sicut facit, quando manet plene dispositum et debite applicatum, sic est naturaliter de qualibet anima peccante, et sic de lege nature consequitur quod anima recedens a Deo, cui soli servire debuit, serviat creature cui serviendo Deo debuit dominari; et ultra de iure peccati consequitur quod anima deficiens a proprio corpore secundum primos numeros repugnando deficiat a servitute corporis, quam plene servando rectum corporis regimen habuisset. Unde quam naturale est quod medium in absencia luminis tenebrescat, tam naturale est quod anima, que influencia Dei debuit regere corpus suum, post recessum a Deo per superbiam deficiat propter carenciam regule a recto regimine sui corporis.

The soul departing from God is made servant to the creature,

and is unable to rule its own body rightly.

Et patet quod ipso discrasiato ac aliis creaturis servantibus legem sue accionis necessitatur ad corrupcionem. Cum enim acciones activorum sint in passis proporcionaliter dispositis, patet quod dissoluta proporcione armonica quam essencialiter immortalitas

So corruption and death are brought in.

1. BDEF: *Et ergo si quis.* 6. BDEF: *In illa igitur turpi discrepancia.* 8. BDE: *et primo enim quando.* 10. F: *legem et in numerum iudicantis.* 11. BDE: *apastolisat.* 12. BDEF: *ex superbia extra statum proprium.* 16. A: *discolata.* 19. BEF: *recipiat.* 20. D: *dislocatum et debite.* 21. BDEF: *Sic autem;* ib. BDEF: *anima peccatrice.* 24 BDE: *peccati* deest. 26, 27. BDE: *regulando deficiat a serv.tute quam plene.* 29, 30. DE: *que influencia dicitur debuit regere.* B: *que influencia dicitur regere.* 34. BDE: *necessitetur.* 37. D: *quam principaliter.*

sequebatur, oportet quod mortalitas sibi opposita inducatur. Et per consequens oportet quod omnes descendentes a tali improporcionata stipite sint mortales; ymmo cum corpus secundum primam complexionem servisset anime pure ad regulam, patet quod ipso servante naturaliter legem sue discrasie ipsi anime naturaliter rebellabit. Ymmo cum affecciones sensitive creati spiritus variantur ad disposicionem subiecti, patet quod ex discrasia corporis indomiti resultat quedam rebellio ad peccandum. Et illum sensum intelligit Psalmista Psalmo XXXV, 12 13 quando orat: *Non veniat michi pes superbie et manus peccatoris non moveat me. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem;* et expressius Ecclesiastici X, 14: *Inicium superbie hominis apostatare a Deo.*

and the body rebels against the soul.

From this comes sin.

Unde secundum Augustinum VI Musice XIV pes superbie est inordinata affeccio qua homo primo apostatando a Deo elabitur. Et patet evidencia Apostoli Rom. VII, 24 quando dicit: *Infelix ego sum homo; quis me liberabit de corpore mortis huius?* Considerans quidem summam aptitudinem corporis ad animam in agendo pro statu innocencie quicquid debet et inobedienciam pro statu lapsus, quando sumus peccatis et miseriis convoluti, habet amplam materiam condolendi. Et patet quomodo nisi mediante peccato non posset homo a statu immortalitatis excidere.

Without sin man could not have fallen from his immortal state.

CAPITULUM TERCIUM.

Sed quoad extrinseca nocumenta dicendum est quod sicut non est possibile quod hii qui pure spiritu Dei aguntur ab eodem spiritu abducantur, sic non est possibile quod innocens pro tempore pro quo servat innocenciam distemperancia alicuius sex rerum non naturalium sibi inferat nocumentum. Et cum non sit possibile *hominem ledi* secundum Crisostomum *nisi ledatur prius a se ipso,*

Nothing can hurt him who preserves his innocence.

1. F *sequatur.* 3. BEF. *discedentes.* A: *discendentes.* 9 BDEF: *quod* deest. 13. B: *incidentis iniqui operantur.* D: *indicent ibi qui operantur* E: *incidentis ibi qui.* F: *incidentur.* 14. BDE: *Eccl. XIV.* 15. BDE: *apostotare.* 16. BDE: *Augustinus Mirce XIV.* 17. BDE *est ordinata.* 17. 18. BDE: *apostotando.* 18. BDEF: *Et patet quod evidencia Apostoli ad Rom* 22. BDE: *in statu* 23. BDE: *quomodo sumus.* 24. BDE: *involuti.* 26. BDE: *excedere.* 28. BDEF: *Et quoad* 29. BE: *puro.* 32. A: *alicuius sex* deest; ib. D: *materialium.* E correxit. 34 BDE: *primitus a se.*

34. Cf. Serm. IV, 472. De Dominio Divino p. 29 et saepe alias.

patet quod nec bestiam nec hominem malum nec diabolum nec aliquam creaturam esset possibile inferre sibi servanti continue innocenciam nocumentum. Ex quo patet quod innocens non timuisset inimicum aliquem sed solum filialiter Deum suum. Unde et si filii perpetuo innocentis peccassent, non potuissent in patrem innocentem ledendo irruere, servata indispensabili lege Dei omnipotentis iusticie.

Prima autem sex rerum non naturalium secundum medicorum sentencias est aer, quem notum est ordinatum fuisse temperatissimum innocenti, quia nullus sapiens ordinat finem aliquem nisi ordinet media necessaria ad eundem. Sed Deus ordinavit immortalitatem hominis si perseveraret in innocencia, ad quam immortalitatem necessaria foret aeris salubritas etc.

The air was at first healthful

Item, dicunt philosophice sancti doctores quod paradisus terrestris, in quo positus est homo, fuit in oriente habitabilis nostre elevacior terra reliqua, et sic ex situ, ex figura et insitis fuit temperate influencie celi capacior et vite humane comodior. Quadra enim orientalis secundum philosophos est calida et humida, sicut media regio aeris est temperate frigida in quarto climate, et specialiter si figura paradisi ex curiositate deiciat radios qui ex reverberacione causarent excessum caumatis. Si enim iuxta doctrinam perspectivorum contingit arte humana facere comburens speculum in quo radii solis ad comburendum efficacissime congregentur, ut patet Vitulonis conclusione . . . quanto magis ars summi opificis scivisset aptasse figuram et circumstancias paradisi, ut reciperet influencias celi ad temperamentum simpliciter.

Paradise well suited to human life

Et si obicitur quod nullus cosmimetra habuit experienciam de situ et proprietatibus paradisi; ymmo quod

Objections; that no geographer has visited paradise

2, 3. BDEF. *possibili sibi conservanti.* 4, 5 BDEF: *aliquem nisi solomodo filialiter dominum.* 7 BDE: *irruere sibi natum indispensabili lege;* ib. A: *servata indampnabili lege.* 9. 10. BDE: *secundum sentencias medicorum quem notum* (D: *non*, *et fuisse ordinatum.* 10. F: *futuras medicorum;* ib. F: *est aer* om. 11. F: *fecisse.* 12. BDEF: *quin ordinet.* 15. B: *igitur etc.* DE: *igitur et conclusio.* F: *ergo etc.* 18. D: *elevacionis.* 18. 19. BDE: *ex situ et figura et.* 19 BDE: *celi capcioni.* 23. BDEF: *deficiat radios.* 24. D: *causarent caumatis.* 27. AF: *congregentur.* BDE: *comburentur;* ib. BDE: *Vitulonis.* Sequitur lacuna. 28. *conclusione.* Sequitur lacuna. 29. A: *reciperent.*

16. Cf. descriptionem paradisi in opere Guilelmi Arverni De Universo I, 674 et Trialogum p. 211, ubi de statu hominis in paradiso positi disseritur. 27. Vitulo, a writer on optics of the 13th century. See Misc. Phil I, 13 and Sermones I, 385.

nec paradisus sufficeret ad totum genus hominum, nec homines habuissent usum nascibilium in nostro habitabili, sed fuissent tam bestie quam terre nascencia omnino superflua; tales multe instancie minus movent, cum facile sit Deo precludere cosmimetris aditum in paradisum per aquas, montes, lapides vel per angelos regulantes conceptus, affectus, et opera omnium hominum; sic enim percussi sunt Sodomite acrisia, ne perciperent hostium satis *prope* Gen. XIX.

and that the human race could not have found room there.

Answer

Et quoad secundum patet quod translatis hominibus in celum innocencium paulatim secundum suam maturitatem, attenta quia modesta conversacione innocencium et fertilitate loci, satis potuit toti generi innocencium suffecisse.

Et ad tercium patet quod iustus habet usum cuiuslibet partis mundi, et per consequens nihil fuisset superfluum, cum omne individuum substancie corporee perfecisset secundum pure naturalem ordinem genus suum.

Dominion of the just.

De insitis quidem in paradiso patet ex textu Gen. II, 8 quod tria erant lignorum genera, quorum primi fructus profuissent ad esum, secundi ad immortalitatis firmamentum, et tercii ad obediencie commodum. Unde habuit homo in statu isto non omnimodam libertatem. Nec video quin paradisus sic poterit situari in altitudine, latitudine et figura quoad pyramidem umbre terre quod nihil noctis reciperet, aut quantum foret expediens pro quiete. Et patet quante natura lapsa deficit a temperamento aeris ex causa sextuplici; primo propter loci variacionem, cum vallis lacrimarum in qua homo est positus est longè inepcior capacitati influencie paradiso, secundo propter complexion's extraneacionem, cum aer qui innocenti competeret foret lapso contrarius, tercio ex cladibus hominum occisorum, et quarto ex cadaveribus animalium aliter quam in statu innocencie

There may have been little or no night in Paradise,

and nature is less favourable since the fall.

1. BDE: *genus humanum.* 2 B: *vescibilium.* Correxit: *nascibilium.* 3 F: *si fuissent.* 4. BDE: *multe cause.* 5. F: *in* om. 8. E *hostium* deest. B: *hostium.* 9. F: *Gen. 59.* 11. A: *innocencium* deest 12 F: *attentaque.* 13. F: *et — innocencium* om.: ib. Codd.: *toto* 17. A: *omne iudicium.* 18. BDEF: *purum.* 20, 21. BDE: *quorum fructus profuissent.* A: *perfecisset vel profuisset.* 21. BDF: *secundi.* F: *secundus.* 22. BDE: *tercii.* F: *et tercio.* 22, 23 Hic locus corruptus est. A: *in statu isto posse* (sic) *non omnimodam.* BDE: *comodum verum habuit nec video quin paradisus;* ib. F: *Unde habuit nec video.* 23. BDE: *homo — libertatem* deest. 24. A: *situari* deest 27. BDE: *quante nature a lapsu.* F: *in quantitate nature a lapsu.* 32. F: *lapsu.*

2. Gen. XIX, 11. 15. Cf. De Civili Dominio I, cap. VII.

Origin of reptiles.

mortuorum. Ex istis enim fiunt reptilia venenosa que celum nisi ministrata tali materia nunquam produceret. Quinto ex irregulari cultu terre cum suis fumantibus, et sexto ex alteracione inspirati aeris ab homine cum suis corporaliter et spiritualiter intoxicantibus.

Quis dubitat quin homo semper cibatus ad regulam aliter alteraret aerem quam ingurgitatus vel aliter deficiens a puritate spiritus innocentis. In illis enim non foret infeccio oculi fascinantis, vocis magice incantantis vel peccati lingue multiplicis aerem pestifere defedantis, nam ut alias diffuse ostenderam tam racione quam concordancia scripturarum, sicut peccato lingue aer inficitur, sic eodem aere facto pestilenciali genus hominum iuste perimitur.

Quantum ad terciam rem extrinsecam scilicet exercicium in quo sanitas conservatur, certum est quod nullum exercicium nisi ad Deum diligendum et ad translacionem hominis dispositum in statu innocencie habuisset.

Secundo patet quod repugnat statui innocenciae ipsum vel per instans vel per tempus fuisse simpliciter ociosum, cum ociositas in quantum huiusmodi malum sapiat.

In paradise there was exercise without fatigue.

Et tercio patet quod exercicium corporale sine lassitudine vel tedio affuisset; habuisset quidem membra progressiva et virtutes progrediendi et se corporaliter exercitandi perfeccius quam modo habemus, ergo non ociarentur ab actu proprio: sed cum secundum Apostolum I Tim. IV 8 *corporalis exercitacio* post lapsum *ad modicum utilis est*, patet quod illa exercitacio mensuratur finaliter penes exercicium spirituale. Ideo dicunt doctores quod innocentes ad nutum minassent volucres delectabiliter et bestias paradisi cum Gen. II 15, dicitur quod *homo positus est in paradiso, ut operaretur et custodiret illum*. Et hinc patriarche ex pastu animalium tanquam propinquo statui innocencie commendantur; omnia quidem irracionabilia fuissent ad nutum ex naturali dominio obediencia cuilibet innocenti. Et ista est sentencia ac

2. BDEF: *nisi* deest 9. BDE. *oculi festinantis*: ib. F: *magne* 11. A: *diffuse* deest. 13. D: *iu(ste) perimitur*. 18. BDEF: *Quarto patet*. 19. DF: *per instatus*; ib. F: *vel per tempus* om. 19, 20. F *simpliciter cum ociositas*. 21. F: *Quinto patet*. 23. A: *progressiva* deest. 24. F: *ideo non*. 25. BDE: *in actu*. 27. BDEF: *mensuraretur*. 27, 28. F: *finaliter penes exercicium spirituale*. 28, 29. F: *quod innocentes* om. 29. D: *unasset*. 30. F: *et hostias*. 31. D: *ut moretur*. 32. BDE: *ex parte animalium*. 33. D: *comedantur*. 35. BDEF: *Et illa*.

11. In De Mandatis Divinis.

racio Augustini III super Gen. ad literam XX. Nec obest probabili racione convincere multa que fuissent in statu innocencie, licet in scriptura non fuerint expressata. Nec est hoc studium inutile sicut imaginaciones calculative que propter impossibilitatem materie vel eius insensibilitatem a nobis necessario ignorantur.

Reason may teach us much about the state of innocence.

Quoad terciam rem extrinsecam, que est cibus et potus, patet ex textu Gen. II 16, 17 quod preceptum est homini *ex omni ligno paradisi preter lignum sciencie boni et mali comedere,* et per consequens cum tam homo quam bestia habet de lege nature ordinate comedere, multo magis adiecto precepto et servata innocencia, in promptitudine comestibilis nec famem nec sitim sed appetitum non penalem sed racionalem pateretur. Ideo ut placet logicis non preveniret famem aut sitim sed preveniret tempus, antequam penam huiusmodi pateretur. Et ista est logica scripture Matth. primo, ubi dicitur quod *antequam Maria et Ioseph convenirent, inventa est habens in utero,* et non dicitur antequam convenerunt. Et patet quod repugnat statui innocencie hominem huiusmodi diminute vel superflue vel secundum aliquem defectum circumstancie comedisse. Nec oportet multum solicitari quante, quando, quociens in die vel de quali fructu innocens comedisset; quia satis est nobis cognoscere quod ad votum habuit comestibile sibi conveniens, et ipso non ex se peccante, foret in omnibus indefectibiliter regulatus. Hoc tamen probabiliter potest convinci ex scriptura quod solum fructus in paradiso nascentes naturaliter comedisset; quia si de alio Deus ipsum longe cicius instruxisset, tamen licencia esus fructuum foret maxime naturalis; et erroneum est credere quod Deus in hoc ipsum instruxerit diminute. Utrum autem homo potaverat aquam vel humore fructuum vixisset, est magis ambiguum, sed certum est quod nullum

Of food in paradise; man suffered neither hunger nor thirst but had a reasonable appetite.

It is probable that he lived wholly on fruits which grew in Paradise,

1. Codd.: *IX Sup. Gen.*; ib. F: *XX* om.; ib. F: *Nec est.* 2 BDE *probabili racione* deest 4, 5. BDEF· *calculatorie que propter quoad terciam.* 9. D: *lignum scie.* 11. F: *ornamenta.* 13. BDEF· *comiscibilis;* ib. BDE: *famem et sitim.* 16. BDEF· *tempus* deest. 18, 19. BDE: *inventa est utero habens.* 19. F: *in utero habens;* ib. BDE: *convenirent.* 22. D: *defectu.* 23. BDEF: *quanto.* 24. BDE *die comedisset* 25. BDEF: *habuisset comescibile;* ib. F: *conveniens.* 26. BDEF: *et ideo non ex se posita* (DF: *pola*). 27. BDEF: *poni potest;* ib. A: *convici.* 30. F: *ipsum instruxisset;* ib. Codd.: *cum licencia.* 31, 32. A: *quod Deus* om. 32. BDEF: *instruxerat in hoc.* 33. BDE: *humorem.* 34. BDE· *utique certum est.* F· *usque certum est.*

17. Matth. I, 18.

he drank nothing artificial.

artificiosum potasset et sic ipso potante aquam vel non foret simplex vel simplicia nutrivissent.

Use of the tree of life.

Quoad esum ligni vite eliciunt doctores satis probabiliter quod innocentes comedissent usque ad tempus status de aliis fructibus moderate et post usi fuissent in valde modica quantitate ad modum electuarii fructibus huius ligni. Et sic contemplantes Deum clarius exuentes se ab indigencia alimenti serventur usque ad tempus translacionis a defectu corporis et incommode senectutis. Et illud videtur esse sentencia Salomonis Prov. III 18 de sapiencia sic scribentis: *Lignum vite est hiis qui apprehenderint: et qui tenuerit eam beatus.* Sicut enim lignum vite fuit confortativum innocentis Deum sincerius contemplantis, sic sapiencia increata secundum divinitatem et humanitatem suos cultores secundum corpus et animam consolatur: quia Ioh. VI, 58 *qui manducat me* (supple spiritualiter meditando et condelectando quousque fuerit michi incorporatus) *ipse vivet propter me.*

Tres alie res in quibus principaliter servatur sanitas sunt sompnus et vigilia, replecio et inanicio et tercio accidencia anime, de quibus non dubium infuissent innocenti secundum summum gradum sibi possibilem, quia pure in medio secundum superhabundanciam et defectum. Non enim diu dormivissent ex crapula nec haberent ex humorum excessu vel impressione sensibilium extranea sompnia tortuosa, sed quiete et regulariter dormiens haberet sompnia ipsum informancia. Si enim post lapsum Deus promittit se loqui per sompnium prophetis communibus sed ultra *Moysi fidelissimo* palam et non per enigmata, ut patet Num. XII 6—8, quanto magis in statu innocencie, ubi dormiens revelacione indigens foret fidelior et in corpore disposicior. Si enim ille ariolus Balaam cuius oculi in die sunt clausi, ut sit preservatus a peregrinis impressionibus in nocte fieret recepcioni influencie celestis apcior, ut patet Num. XXIV, habuit visiones misticas futurorum; quanto

Man in state of innocence would have wholesome sleep with profitable dreams

2. BDEF: *intravisset.* 3. BDEF: *satis* deest. 5. *status.* Hic verbum innocencie excidisse videtur. 7. F: *exveuntes* (sic). 8. BDEF: *indigna alimenti servancia.* 9. F: *incomedie.* 10. A: *videtur de.* F: *idem videtur esse de.* 11. BDE: *sic scribunt.* 12. BDEF: *apprehenderunt et timuerunt;* ib. D: *eam* deest. 12—13. F: *eam — confortativum* om. 17. BDEF: *deleatando.* 21. BDE: *activa anime.* F: *accia* (An *accidia*). 23. F: *pure et.* 24. F: *enim* om.; ib. A: *diu* deest. 25. A: *processu.* 26. A: *mortuosa.* 27. F: *dormiendo;* ib. BDEF: *inferencia.* 28. A: *permittit.* 29. BDE: *philosophus.* Cf. Num. XII, 6. 30. BDEF: *et* deest. 33. A: *ariolis;* ib. F: *in die* om. 35. BDEF: *fieret receptor celestis influencie apcior.*

magis innocens, ubi subfuit maior causa. Fuissent ergo innocentes dormiendo non miseri sed felices. Unde Adam Gen. II soporatus cognovit ecclesiam ex incarnacione filii congregandam: *Hoc*, inquit, *nunc os* etc. quod Apostolus Eph. intelligit dictum de Christo et ecclesia. Habuisset eciam homo replecionem et evacuacionem cum tanto moderamine libratas quod nec intulissent Deo offensam nec homini nocumentum. Fuisset quidem evacuacio parcium superfluencium ad complexionem neutram quousque corpus hominis fuisset de se loco indifferens sicut astra, et per consequens quousque non restitisset anime quorsumlibet differenti.

Healthy digestion,

Et quantum ad accidencia anime, patet quod per se innocens habuisset gaudium de certitudine beatitudinis sine compossibili timore, penali tristicia vel dolore. Quomodo ergo non haberet accidencia confortancia cui omnia ad votum succederent vel coessent et nihil tristabile vel nocumen.

and occasional sources of pleasure.

CAPITULUM QUARTUM.

Ex istis elicitur quod innocens nec arti liberali nec mechanice intendisset. Constat quidem quod ars in quantum huiusmodi dicit quandam erudicionem anxiam preter noticiam theoricam. Ideo stat quod homo sit, quantumlibet magnus philosophus, sine arte. Cum ergo nulla fatigacio in statu innocencie infuisset homini, patet quod nec erudicio. Non ergo didicisset innocens a quocumque grammaticam, quia voces naturales quas quidam ponunt linguam Hebream hominibus naturaliter convenissent. Quomodo queso communicarent bestie suas intenciones per voces sine erudicione elicitas, et non homines innocentes? aut quomodo ordinaret natura organa vocis humane ad hunc finem cum aliis nisi naturaliter

In state of innocence none would study liberal or mechanic arts

1. BDEF: *Fuissent igitur.* 3. A: *soporatus* deest. Cf. Gen. II, 21; 4. F: *congregando.* 5. BDEF: *Eph. — ecclesia* deest. 7. A: *liberatas*; ib. A: *intulisset.* 9. A: *superfluenciam.* 12. BDE: *quorumlibet.* 13. BDEF: *quantum ad actus patet.* 16. BDEF: *Quomodo igitur*; ib. BDE: *activa confortancia.* 16, 17. BDE: *cui ad notam omnia.* 18. F: *vel nocivum.* 21. ABDE: *mathematice.* 23. BDEF: *propter noticiam.* 24. BDEF: *Cum igitur.* 25. BDEF: *homini* deest. 26. BDEF: *Non igitur.* 27. BDEF: *quamquam grammaticam*; ib. D: *voces vocales naturales* 29. BDE: *convenisset.* 32. BDE: *cum aliis* deest

5. Eph. V, 30: *Quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius.*

in vociferacionem procedere potuisset. Numquid forent organa innocentis ligata vel confusa, ne generaliter sufficerent ab intrinseco promere suos conceptus, sicut sufficiunt perfectius bestiis gaudium et dolorem. Constat quod nec est causa huius fingenda nec stat cum ordinacione divina.

Similiter, nullus sapiens potens et providus ordinat finem aliquem qui non ordinat media compendiosissima et congruissima ad eundem; sed Deus excellentissimus in omnibus istis tribus ordinavit hominem ad beatitudinem secundum formam. Conclusio supra; ergo ordinavit sibi media huiusmodi ad eundem. Sed quis dubitat quin foret compendiosius et apcius habere ab intrinseco voces paucas conceptuum expressivas quam cum tanta erudicione varia signa huiusmodi mendicare? Non ergo fuisset innocens multiloquus sicut modo nec eguisset tot nominibus ad artificialia cum naturalibus distinguenda, sed sicut sonat scriptura cum sanctis doctoribus tota discrasia qua nunc involvimur est signum infallibiliter evidens quod aliquod suppositum nature nostre in creatorem suum peccaverat, ob quod sunt posteri sic puniti. Unde Gen. II 19 dicitur: *Formatis igitur dominus Deus de humo cunctis animantibus terre et volneribus celi adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea; omne enim quod vocavit Adam anime viventis ipsum est nomen eius.*

Nec legitur quod Adam artificialiter didicit plus loqui sed habuit noticiam et instruccionem naturaliter a Deo ad nominandum propriissime secundum proprietates naturales naturas sibi subditas, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et hinc reservantur reliquie potestatis innocencie in vocibus exorciste et naturaliter incantantis; et ad hoc credo voces Hebreas habere maiorem efficaciam quam alias variatas.

Unde linguam Hebream servaverant primi patres usque ad edificacionem turris Babel; nam Gen. XI, 1 dicitur:

2. B: *confusa.* 3. BDEF: *sufficeret.* 4. BDEF *perfeccius* deest. 8. BDEF *finem aliquem* deest; ib. F: *orat qui non ordinat.* 9. BDEF *congruentissima;* ib. BDEF: *Sed excellencius.* 11 BDEF: *formam quo supra. Ideo.* 22. A: *ad eandem.* 15. F: *Non igitur.* 16, 17. F: *innocens — nominibus* om.; 18. BDF: *tot nominibus* deest. 19. D: *involvimus.* 20. BDEF: *quod ad hoc suppositum* 21 A: *precaverat.* 22. BDEF: *formans.* 27. B: *didicit* deest. 28, 29. BDEF: *naturaliter ad propriissime nominandum.* 30. D: *quibus hominibus.* 31. BDEF: *refrenantur.* 31, 32. BDE: *reliquie peccatis innocencie.* 35. BE: *servaverunt;* ib. BE: *sancti patres.* DF: *secundum patres.* Correxit A: *fratres.*

Erat autem terra labii unius et sermonum eorundem. Et sequitur consequenter: *Et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cuius culmen pertingat usque ad celum, et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras.* Ex hinc enim iustus iudex, sicut verbis pompaticis sese invitando peccaverant, sic in verbis iisdem in specie dividendo punivit secundum ordinem quo refert historia; ubi autem in paradiso habuissent organa vocis conformia et influencias celi ad vociferandum simillimas, post confusionem linguarum dispersi sunt ignorando voces primarias. Et subiecti alieno celorum aspectui balbuciunt varie, ut videmus.

Unde secundum philosophos ad triginta milia idiomata notabiliter variantur. Sunt autem secundum doctores septuaginta due lingue, sicut ex Genesi X eliciunt, quia septuaginta due gentes de filiis Noe processerant. Et hinc Christus septuaginta duos discipulos, ut patet Luce X, 1, ordinavit, ut ostenderet se eundem magistrum qui in veteri testamento linguas superbiencium separavit et qui in novo testamento linguas humilium adunavit. Act. II, 6 scribitur: *Audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes,* et hoc fuit grande miraculum quod eedem voces significarent omnes sensus tot linguarum disparium.

Theory of Pentecostal tongue.

Ex istis colligitur quod grammatica nostra non convenit statui innocentis, nec per idem dialectica sive rethorica; cum veritas locucionis sine duplicitate et decencia sine difformitate innocentibus naturaliter convenisset et sic speculativam logice sine fastidio habuissent.

Grammar. Logic. Rhetoric.

Ulterius quoad artes mathematicas quadruviales, cum arismetrica docet commutantes artificialem certitudinem calculandi, musica docet artem discrasiatos ad temperamentum spirituum sonorum modulacione revocandi, geometria docet artificialiter quantitatem dividendi arte mensurandum et astronomia docet eventus sterilitatis et

The mathematical arts Arithmetic, Music, Geometry, Astronomy.

2. BE: *consequens.* 5. A: *Et hinc.* 6. BE: *verbis Domini.* 7. F: *in spem;* ib. A: *punit.* 10. B: *sillabas simillimas.* 12. F: *ut* om. 13. Codd.: *milliaria.* 19–20. F: *superbiencium — humilium* om. 20. BDE: *humilium* deest; ib. F: *Act. X.* 21. BDEF: *unusquisque linguam* etc. 23. BDE: *diversos sensus.* 27. A: *deformitate.* 30. BDEF: *commutatrices.* 33. A: *dividende arte* 33, 34. A: *aeres mensurandum.*

24. This view was upheld by Gregory of Nyssa and reproduced by Erasmus Smith, Dict. It does not seem to have been held by any of the chief Fathers and certainly not by Augustine (Matthew).

None of these arts existed in the state of innocence.

pestilencie cum aliis aspectibus humane vite benevolis et nocivis artificialiter providendi; que omnia cum statui innocencie repugnassent, patet quod dicte artes innocentibus non inessent.

There would however have been the theory of these arts.

Theorica autem istarum arcium que est proprie sciencia infuisset, cum multi post lapsum statim consenciunt plurimis conclusionibus doctrinalibus eciam per demonstrandi medium sine previo demonstrante. Unde miserum foret dimissa theorica sciencia in qua consistit felicitas istis septem artibus nimis attendere. Ideo istud indubie non fecissent innocentes, semper in melius operandum spiritu Dei ducti, sed solum intendissent praxi theorice vel mediis necessariis ad eandem. Et patet quod non fuisset praxis sed theorica medicine. Quid, rogo, valet medicina corporea, ubi non fuisset discrasia corporis, monstruositas vel peccatum? Et illud videtur sapiens innuere Eccl. XXXVIII, 1, quando dicit: *Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creavit altissimus.*

Mechanical arts would have been useless.

Quantum vero ad artes mechanicas patet, cum omnes sunt finaliter propter tegumenta, esculenta vel ornamenta corporis relevancia, et homo nullo istorum in statu innocencie eguisset, non se circa illa curiose vel sollicite occupasset. Deus enim non ordinavit homini exercicium superfluum, et multo magis nec exercicium circa temporalia a spiritualibus abductivum. Res autem naturales quibuscunque artificialibus prestanciores magis delectacioni et contemplacioni proficiunt non infecto. Quid queso proficerent domus, vestes vel similia tegumenta, ubi omnes perpetuo nudi incederent? Aut quid proficerent agriculture aut coquinaria vel istis ministrancia, si presto sint fructus paradisi singulis quibus omnes communiter vescerentur? Aut quid prodessent arma equitature cum ceteris ornamentis, ubi omnes ex pure naturalibus sine dissensione corporali vel dispendio ornarentur? Tolle ergo superbiam et serva cuicunque innocenti sufficienciam

1. BDE: *benivolis.* 5. A: *Theologia autem.* 6. D: *qui multi.* 8. F: *sine primo.* 9. A: *dimissa theologia.* 13. A: *praxi theologie.* 14. F: *quomodo fuisset;* ib. A: *sed theologia.* 15. DF: *Quid rogo habet valet.* 17. D: *Ecclesiastes.* F: *Eccl. 34.* 18. BDEF: *enim creavit eum Deus.* 19. BE: *Altissimus enim creavit de terra.* 21. BDE: *sint finaliter;* ib. BDEF: *sive ornamenta.* 22. A: *revelanda.* 23. BDEF: *indiguisset;* ib. E: *curis curiose.* 29. A: *vestes, dona et similia.* 30. F: *si omnes;* ib. A: *perpetuo mundi.* 33. F: *arma* om. 34. BDE: *ubi omnes exponuntur;* ib. F: *exponitur naturalibus.* 35. F: *compossibili;* ib. BDEF: *vel dispensione.*

cuiuslibet racionabiliter appetendi, et patet quod non plus profuisset innocentibus ars humana quam beatis proficeret corporeum alimentum.

Et quoad leges humanas que propter transgressores sunt posite, patet quod in statu cui impossibilis fuisset transgressio non fuissent, quia secundum Apostolum I Tim. I, 9: *Iustis non est lex posita.* Et per idem non fuissent commutaciones temporalium, cum cuilibet affuissent omnia usibilia ad votum.

There would be no human law, criminal or civil.

Ex quibus patet quod non forent placita innocentum nec quevis rebellio, nam non est possibile aliquos velle opposite, nisi alter inordinate vel in penam peccati ignorancia sit cecatus; quorum utrumque statui innocencie repugnaret.

Similiter circa temporalia non foret repugnancia, cum omnia illa forent communia, nec circa alia agibilia, cum repugnat innocentem nisi peccaverit esse perplexum vel deficere ab infallibili regula directiva. Quod si modo post lapsum homines vel angeli dissenciunt vel repugnant, hoc indubie sapit peccatum alterius partis antecedenter vel comitanter, cum Petrus post missionem Sancti Spiritus a Paulo correptus peccaverat sed venialiter, sicut faciunt continue viatores; patet historia Gal. II, 11. Et si angelus bonus princeps Persarum restitit angelo Iudeorum, ut dicitur Danielis X, 13, hoc est, fecit eum tardare utriusque consensu, ut per huiusmodi locuciones doceamur quomodo occasione peccati celestia et terrestria occupantur, et sic diligamus celestes spiritus. Non quidem video quod beatus clare videns divinam voluntatem impediret eius implecionem vel ad quid Deus ordinaret repugnancias innocencium.

All disagreements and oppositions are a result of the fall.

Peter had sinned when Paul withstood him.

The angels of the Persians and of the Jews.

5. BE: *incompossibilis.* DF: *cui minus possibilis.* 6. F: *secundum* om. 9. A: *omnia visibilia.* 10, 11 BE: *innocentum nomine quovis.* 11. D: *nomine quevis;* ib. F: *aliquos velle* om. 12. B: *nisi aliter inornate;* ib. D: *vel penam.* 16. F: *ista forent.* 18. F: *ab instabili;* ib. A: *defectiva.* 20, 21. A: *antecedentaliter vel communicanter.* 21. B: *communicanter.* D: *commutanter.* 26, 27. D: *doceatur quomodo.* 29. BDEF: *divinam volucionem.* 31. BDEF: *innocentum.*

23. Vulgate: *Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus, et ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum.*

CAPITULUM QUINTUM.

Man's helplessness at birth.

Sed quia predicta videntur incredibilia sensibus nostris lapsis, ideo ut magis appareant arguitur sensibiliter contra illa. Primo videtur quod repugnat sentencie Aristotelis XIV de Animalibus capitulo XIX recitantis quod quidam philosophancium dixerunt hominem esse indignissimum animalium, quia nascitur sibi magis insufficiens quam bestie que statim currunt post ortum, statim de se habent pilos, plumas, culmos, ungues, rostra, dentes aut cornua quibus tegantur ab extrinsecis nocumentis; homo autem nascitur impotens, nudus et inermis, et per consequens magis insufficiens sibi.

This is made up to him by the gift of intelligence and hands.

Sed responsio Aristotelis stat in isto, quod Deus ordinans homini manus, que sunt organa organorum, et intellectum ad artificialiter operandum dignificat hominem ultra bruta, et melius facit hominibus quam si haberent predicta iuvamenta adnata, cum modo possunt vicissim, ut oportet, assumere et dimittere huiusmodi ornamenta.

The helplessness was not in man as first created,

Pro isto dicitur quod Aristoteles non consideravit statum innocencie hominis sed solum statum lapsus, nec obviat predicta Aristotelis sentencia celesti philosophie, cum certum sit ex scriptura Gen. II, quod homo creatus est magis sufficiens sibi ipsi, tam secundum corpus quam secundum animam, quam brutum quod pluribus indigebat, sed in penam peccati repositus est in locum miserie tantum indignus, ut videmus. Et sic considerando imperfeccionem peccati, certum est quod natura humana est sic moraliter imperfecta quod nullum aliud animal potest imperfeccioni tante subici, licet homo in naturalibus et essencialibus ceteris animalibus sit plus perfectus. Nec tollit excellencia intellectus et manuum quin homo

but is a punishment for sin.

No other animal is so imperfect morally.

2. A: *sensibilibus nostris.* 3. A: *appareant argumenta.* 4. AD: *repugnant.* 9. BDE: *colmos.* 10. D: *extrinseco.* 12. BDEF: *magis* deest; ib. BDE: *insufficienter.* 14. D: *ordinavit.* 15, 16. BDEF: *hominem supra bruta.* 20. A: *solo modo.* 23. F: *sufficienter.* 25. BDE: *in pena.* 28. D: *sic* deest. 29, 30. BDEF: *homo sit in mortalibus essencialibus.* 31. BDEF: *intellectus et iuvamentum quin ymo sit.*

4. Aristoteles, De Partibus Animalium IV, 10, p. 687[a]: *ἀλλ᾽ οἱ λέγοντες ὡς συνέστηκεν οὐ καλῶς ὁ ἄνθρωπος ἀλλὰ χείριστα τῶν ζῴων (ἀνυπόδητόν τε γὰρ αὐτὸν εἶναί φασι καὶ γυμνὸν καὶ οὐκ ἔχοντα ὅπλον πρὸς τὴν ἀλκήν) οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν.* Cf. Platon Prot. 321 C.

post lapsum sit secundum corpus ceteris animalibus minus sufficiens sibi ipsi, cum sic probat Aristoteles ex per se sufficiencia naturam divinam sufficientissimam, naturam anime perfecciorem corpore et felicitatem vite hominis perfectissimam, cum per se sufficiencia sit per se perfeccionis condicio. Ideo catholici clarius tollunt instanciam antiquorum, concedentes quod homo in ordinacione primaria creatus est, ut nullo iuvamine inferioris nature indigeat, quia nec tegumentis nec ornamentis nec esculentis, sed omnia sibi necessaria habuit naturaliter ordinata ut aerem, sic quod soli Deo serviens omnibus naturis corporeis naturaliter dominetur. Et illud philosophicum docetur in historia Gen. II per hoc quod ambo primi parentes per tempus innocencie sine erubescencia erant nudi, et ita subducto peccato fuisset tota posteritas, cum nec tegumentis nec ornamentis nec esculentis eguisset. Oportet ergo considerare ubi humana natura est posita per peccatum et non concludere ex communi experiencia quod sic est a Deo principaliter ordinatum; sed color sophisticus de eternitate mundi ab ante fecit peripateticos incidere in errorem; nam per idem dicerent quod omni homini ordinaretur pena sine suo demerito et quod natura non facit optimo modo sibi possibili, et solum quod experti sunt pro lege primaria nature statuerunt; quod destrueret rectam philosophiam. Naturale ergo esset quod homo nasceretur per se sufficiencior quam est brutum, quod indubie foret homini melius quam est modo. Sed melius foret quod non egeret tribus predictis quam quod illis modo quo videmus indigeat. Ideo cum naturalius sine repugnancia experiencie vel principiis philosophie eciam secundum principia Aristotelis philosophice sit ponendum. patet quod non fingimus sed philosophice ponimus sentencias scripturarum.

Man as at first created had all he needed

But for the fall we should not have wanted clothes or artificial food.

The peripatetics are misled by thinking man was always as they have seen him.

Sed secundo obicitur per hoc quod inhonestum foret membra genitalia esse patencia sicut et actus eorum et specialiter procreandi, tum quia homo naturaliter in ostensione talium erubescit, tum etiam quia exinde moveretur ad actus illicitos. Si enim sanguineus lapsus

It is objected that it would not have been well for man to go about naked.

1. F: *nimis.* 2. BDEF: *sicut probat Aristoteles quod;* ib. F: ex om. 4. BDE: *felicitantem vitam.* F: *vite.* 11. A: *solum Deo.* 14. DE: *per cuius innocencie sine erubescencie.* 19. BDEF: *homini ordinatum.* 20, 21. A: *a parte ante facit.* 21. A: *incedere.* 25. BDE: *statuerunt;* ib. F: *destruct.* 29. BDEF: *indigeret tribus* 39. F: *moveretur* om.; ib. A: *ad motus illicitos.*

Man will have all his members and be naked in heaven.

Shame springs from sin.

ex bonitate sue complexionis provocatur ad coitum, multo magis sanguineus in statu innocencie, complexionis notabiliter melioris, specialiter cum sensus et eorum appetitus sunt agencia naturalia secundum sui ultimum; quorum accio si in statu innocencie suspensa fuerit, hoc esset supernaturaliter; nec exinde tollitur inclinacio naturalis, cum eadem sit lex pro statu innocencie et ante Ad illud dicitur quod falsum assumitur, cum philosophice ponitur quod beati in patria habebunt integraliter cum honestate summa omnia membra nuda, et sic habuissent fideliter in statu innocencie, non plus erubescentes quam bestie, cum omnia membra animalis sicut et eorum actus naturales sint pulchra in suo genere, ut ostendit Lincolniensis dicto de semine. Unde erubescencia non est primarie de rebus naturalibus vel creatis, sed principaliter de peccatis, et hinc Gen. III, 7 dicitur quod postquam primi parentes peccaverant *aperti sunt oculi eorum et cognoverunt se esse nudos; feceruntque sibi perizomata* de foliis ficus, nam oculis mentis perceperant se esse in penam peccati nudos, virtute prius inscita et solita Dei influencia, dum viderant genitalia contra racionem insolite rebellare; ideoque signanter superius Gen. II, 25 dicitur: *Erat autem uterque nudus, Adam et uxor eius, et non erubescebant;* quod exinde dicitur ut cognoscamus erubescenciam insurgere ex peccato, quod et divina sentencia sequenter Gen. III, 11 contestatur, cum dicit: *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod de ligno de quo preceperam tibi ne comederes comedisti?* Hoc est autem pure naturale quod quilibet peccator erubesceret de peccato, quia ex hoc fedatur homo et inferioratur vel adnullatur honore proprio destitutus.

Et conformiter dicitur de actibus procreandi. Vel aliter si quedam bestie tempore coitus vel privacionis cornuum naturaliter absconduntur quare non homines pro tempore procreacionis, si racio exigeret, sese ab aliis elongarent;

2. BDE: *modo magis.* 6. F: *hoc* om.; ib. BDEF: *nec ex uno.* 8. BDEF: *Ad istud.* 10. D: *et sic* deest. 11. BDE: *habuissent feliciter.* 14. AF: *dicto:* sequitur lacuna 15. A: *et naturalibus* 16. BE: *Gen. II.* 18. BDE: *nudos et fecerunt.* 19. BDE: *conceperant.* 20. BDEF: *prius insolita.* 21. BDE: *dum viderunt.* 21. 22. E: *contra racioni solite.* 22. A: *ideo signanter;* ib. BDE: *significanter.* 25. BDEF: *ex peccato consurgere.* 26. BDEF: *sequenter* deest. 27. DF: *esses ne quod.* 29. BDE: *est* deest; ib. F: *autem penale* (sic). 30 F: *erubescere debet.* 31. BDEF: *infert oratur vel adulatur.* 32. B: *Universaliter enim.* DF: *Vel aliter enim quedam.* E *Vel aliter.* correxit in marg.: *Universaliter.* 33. E: *tempore corlus.* 34. BDE: *pro* deest.

Sic enim eligerent situm congruum pro sompno nocturno sine artificioso tegumento vel aliquo infestante. Et patet quod non sequitur: homo post lapsum concomitante illicito appetitu et per consequens rebellione membrorum in sensacione talium naturaliter erubescit, ergo per idem in statu innocencie sic fecisset; quia defecisset concomitans a quo principaliter erubescencia causaretur. Et per idem dicitur ad secundam evidenciam quod non pocius provocaretur innocens ex sensacione actus generative potencie quam nutritive vel agentis cuiuslibet naturalis.

Et quoad terciam evidenciam confirmativam prioris sentencie dicitur quod oporteret dilatantes istam materiam esse in methaphysica et naturali sciencia educatos. Non enim ex natura vel aliqua creatura originaliter provocatur quisquam ad actum illicitum sed ex peccato proprio et occasione accepta, excitatur secundario a bona creatura ad actum talem nepharium, et sic quisque ex se ipso leditur si ledatur, ut primus angelus ex dignitate nature proprie cepit oblique occasionem apostatandi.

Et patet quod non sequitur: Si bona complexio nature lapse sit occasio scandali, ergo per locum a maiori complexio melior innocentis, quia occasio racione concomitantis culpe originaliter est accepta.

Conceditur tamen quod innocens delectaretur naturaliter in actibus generandi sed solum ad regulam moderacius quam nos lapsi, ut inordinate se exercentes, leprosi et femine inardescunt fervencius huic actui, quam quantumlibet bene complexionati qui non talibus viciis seducuntur, ut testatur Augustinus in De Bono de patriarchis, quorum actus fuerunt statui innocencie plus conformes. Innocens ergo delectaretur in illis actibus pene quando, quante et qualiter oporteret.

Nec est putandum quod in statu innocencie tolleretur inclinacio naturalis, vel quod donum supernaturale suspenderet accionem, quia non est possibile supernaturale esse naturali contrarium, sed naturaliter perfectivum; nec

There would be natural inclinations in a state of innocence.

1. BDEF: *sempiterno nocturno.* 2. E: *artificiosa.* 10. B: *quam nutricem vel agenciis.* 13. E: *oportet dilatantes.* 15. A: *alia creatura.* 16—17. D: *ad actum — creatura* deest. 16. BDE: *illicitum* deest; ib. BE: *ex peccato proprie.* 18. BDEF: *nefandum.* 19. BDE: *Sic primus angelus.* F: *Sicut;* ib. F: *ex indignitate.* 20. BDE: *apostotanti.* 22. F: *elapse.* 25. BDE: *delectaret.* 27. AE: *exercitantes.* 28. F: *marescunt;* ib. A: *fervencie.* 28, 29. BDE: *quam quamlibet.* 32. F: *actibus prime.* 33. D: *oportet.* 34. BDEF: *tollatur.* 36. F: *suspenderet occasionem.*

Relation of natural and supernatural.

valet contencio de supernaturali et naturali superflue ventilata, cum omnis accio nature create quoad ipsam sit naturalis, et quoad Deum quem oportet concurrere supernaturaliter est supernaturalis, nec potest creatura racionalis quidquam benefacere sine gracia speciali. Ex quo patet quod primi parentes sunt creati in gracia, sed oportet ultra attendere quod alium cursum naturalem habent membra hominis et eorum potencie post lapsum et alium ante lapsum, quia ante lapsum, cum anima regulariter influxit membris, sicut Deus anime, omnia membra regulariter sine reinclinacione secundum ordinem debitum servierunt. Quando autem anima defecit corpori ab influxu regulativo qui pertinet dominanti naturale, et iustum fuit quod corpus sibi deficeret serviendo; et utrobique motus secuntur proporcionem, que cum sit adeo variata, oportet variari sequencia. Primo ergo fuit inter animam cum suis viribus ad corpus subiectum talis proporcio quod sicut in celo sic in corpore humano fieret solum accio regularis, cum elementa fuissent viribus anime obediencia tanquam mixta virtutibus lapidum alterata, et inter vires anime non fuisset rebellio. Unde philosophi mortificantes appetitus suos bestiales possunt prope talem statum contingere, sed iam variato subiecto potencie necesse est animam secundum eam aliter appetere et per consequens extra regulam naturalem, nisi forte virtute et celesti adiutorio refrenetur; et hinc dicunt doctores nostri quod excessus appetitus in opere procreacionis post lapsum est veniale peccatum, eciam in matrimonio, et utrobique fuisset mortale, sicut quilibet lapsus a regula status innocencie nisi satisfaccio mediatoris Dei et hominum advenisset; nec est putandum quod fomes peccati vel pronitas ad peccandum sit originale peccatum formaliter, cum maneat post baptismum. Nec excessiva delectacio cum sit actualis et personalis sed originalis privacio iusticie est originale peccatum, quando scilicet filius Ade continue a sua origine deficit a iure regni, ad quod peccatum predicta mala cum sibi similibus

Before the fall the body obeyed the soul, as the soul God,

and all the powers of soul and body worked in harmony.

Original sin; what it is.

1. BDEF: *valet contendere.* 3–4. F: *et quoad — supernaturalis* om. 4. AF: *Nec posset.* 7. A: *quam alium.* 9. BDEF: *alium* deest. 10—11. F: *influxit — regulariter* om. 12. BDE: *servirent.* 13. A: *regitiro qui.* 18, 19. BDEF: *foret solum.* 19. A: *habuissent viribus.* 21. BDEF: *Unde et.* 23. D: *statim;* ib. BE: *et iam.* 28. BDEF: *et in.* 29. BDE: *sicut et quilibet.* 32. F: *pronitas ad peccatum.* 33. A: *post lapsum.* 33, 34. BDEF: *Nec delectacio processiva.* 36. BDE: *defecit.*

consecuntur; et patet quod utrobique sensus et membra hominis attenta proporcione agunt secundum sui ultimum. Et patet materia respondendi argumentis multiplicatis in ista materia.

CAPITULUM SEXTUM.

Tercio principaliter instatur per hoc quod non clare docetur quod omnia temporalia forent omnibus et singulis innocentibus communia, quod tamen supponitur in sentenciis supradictis. Videtur enim quod sicut quedam naturalia ut membra et accidencia sunt hominibus propria, sic bona extrinseca, quia aliter irracionabiliter uteretur quicunque appropriate suo usibili. Ista materia requirit noticiam dominii, proprietatis et communitatis; de quibus alibi. Quibus hic suppositis patet quod in statu innocencie forent cuncta cunctis communia, ut idem Deus foret omnibus creaturis, et cum omnis innocens naturaliter dominaretur omnibus sibi inferioribus in natura, patet quod omnes homines communicarent in omnibus que haberent.

It is doubted whether in a state of innocence all things were common.

This subject requires a knowledge of Dominion.

Each man in innocence had rule over all beneath him.

Minor patet ex hoc quod non est racio diversitatis nec ex parte nature nec ex parte permissionis divine quare homo dominaretur uni pisci vel volucri quam cuilibet. Patet respicienti verba concessionis divine Gen. I, 26: *Faciamus*, inquit trinitas, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut presit piscibus maris et volatilibus celi et bestiis terre omnique reptili quod movetur super terram.* Et sequitur verbum creatis primis parentibus directum: *Crescite et multiplicamini et replete terram et subicite eam et dominamini piscibus maris et volatilibus celi et universis animantibus que moventur super terram.* Et sequitur: *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram et universa ligna que habent in se ipsis sementem generis sui.* Quod ergo verbum exprimeret dacionem dominii si non ista et *presit* et *dominamini* et

Proof of man's dominion from Scripture.

3. 4. F: *Et patet solucio argumentis multiplicatis in hac materia.* 3. BDEF: *solucio respondendi.* 9. A: *quedam* deest 10. F: *actualia.* 14. A: *alibi etc.* 17. F: *dominetur;* ib. BDEF: *sibi* deest. 21. A: *promissionis.* 25. BDE: *et presit;* ib. D: *et volucribus.* 26. BDEF: *et universis animantibus que moventur.* 27—30. BDEF: *Et sequitur — terram* deest. 32, 33. BE: *in semet ipsis.*

14. De Civili Dominio I, cap. X, XIV etc. De Dominio Divino cap. I.

God would demand obedience from the innocent and must have given him what was necessary.

dedi vobis? Et pari evidencia dedisset cuilibet innocenti naturale dominium, cum a quolibet tali exigeret obsequium et per consequens ordinaret sibi medium necessarium ad ministerium exequendum. Et patet quod quilibet innocens haberet auctoritatem utendi quocunque sibi necessario ad hunc finem.

Item, quilibet innocens uteretur quolibet suo inferiori in natura et non illicite quod non foret suum, ergo omnis innocens haberet dominium omnis huiusmodi. Minor patet ex hoc quod omne inferius innocente deserviret sibi ad placenciam, pascendo sensum vel appetitum, et per consequens quolibet huiusmodi uteretur. cum alium usum non haberet de bestiis, et cum Psalmo VIII, 8 dicitur: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas*, in quibus verbis clare excluditur hoc sophisma: Deus concessit homini dominium bestiarum sed nullarum bestiarum concessit sibi dominium: tale quidem dominium ad nullum usum licencians foret sibi inutile. Item, signo A usibile cuius Petrus innocens foret proprietarius et a cuius dominio Paulus innocens foret seclusus, et patet quod hoc non est pure naturaliter, quia sic civilitas et proprietas superflue competerent cuilibet innocenti, quod repugnat regule ordinanti, nec ex humana institucione, tum quia talis institucio superflueret in hoc statu et per consequens esset sibi incompossibilis, tum eciam quia instituentes appropriacionem haberent pure potestatem et per consequens naturale dominium super A usibile et sic Paulus. Consideret ergo philosophus quod appropriacio civilis solum inducitur ad refrenandum viciosos, qui aliter abuterentur temporalibus, si semper ad votum suppeterent: et patet quod repugnat statui innocencie civilis proprietas, nec alique leges vel raciones huic dissenciunt sed concorditer contestantur, cum superflueret talem civilitatem inducere, ubi illa subducta cuncta sufficerent.

Use of civil appropriation to restrain the vicious

Whenever we derive good we either use or enjoy.

Sed ad considerandum evidencius istam materiam expedit cognoscere quomodo omnis creatura racionalis,

1 D: *evidecia.* 3. A. *sibi medium sibi* 8. 9. BDEF: *igitur omnis.* 10. A: *innocencie.* 11. BDEF: *pascendi* 13. D: *Psalmo IV* 14, 15. BEF: *sub pedibus eius etc. In quibus.* D: *subiecisti etc. In quibus.* 15, 16. BDE: *hoc sophisma* deest. 18. D: *nullum usu* 19. D: *visibile cuius vis.* 20. BDE: *et a cuius dominio a innocens.* 22. BDE: *alictas et.* F: *caulitas* (sic). 23. BDEF: *repugnaret.* 27. A: *haberent previe potestatem* 28. BDEF: *usibile* deest 31. DF: *ad vitam votum.* 31, 32. BDEF: *et quod repugnat.* 34. D: *inducero*

si bonum utile capit de aliquo, tunc vel utitur illo, si sit inferius in natura vel fruitur, si sit superius in natura, et si equum, tunc fruitur illo in dominio et utitur in medio accipiente; ut Petro benefaciente mihi ego utor suo corpore, sua accione vel alio accidente. Ymmo cum nihil benefacit homini nisi de quanto habilitat ad servicium Dei sui, patet quod subducto abusu et percepta de creature beneficiencia dulcedine dileccionis divine beneficiatus fruitur in domino eciam ministrante iuxta illud Apostoli I Tim. VI, 17: *Deus prestat nobis omnia habunde ad fruendum;* quod si de aliquo usibili iste fructus defecerit, non est usus aut beneficiencia sed dampnificacio vel abusus.

In isto non oportet tam grosse sapere quod credatur neminem uti esibili nisi actualiter illud edat, nec equo nisi dum equitat et ita de ceteris. Deus enim propriissime utitur suis creaturis sine aliquo tali usu: dominus eciam temporalis utitur iocalibus vel aliis bonis suis sola delectacione sensus, ymmo talem usum vel equitatum stat esse abusum. Ideo oportet theologum venari racionem usus analogam et non quiescere in grosso usu famosiori vulgaribus et si non fallor non est expressior quam dicendo quod uti est recipere servicium, quod contingit dupliciter vel ad bonum honestum domini et solum ad indigenciam servientis, et sic solum Deus utitur creaturis vel ad bonum utile domini et indigenciam dominantis et sic creatura utitur alia eo ipso quod recipit ab ea comodum. What it is to use.

Ex quibus plane patet quod innocens utitur qualibet parte mundi, nam quelibet pars mundi benefacit mihi, de quanto causaliter terminat meam noticiam et complacenciam ordinatam; quia cum actus huiusmodi sit mihi utilis, ex quo inde placeo Deo, patet quod omnis creatura causans in me illum actum bonum adeo servit mihi ipsi et per idem ego servio mihi ipsi tam secundum corpus quam animam. The innocent uses every part of the world.

Sunt autem alii usus et alia servicia contraria homini quoad corpus, ut quelibet pars celestis corporis vel luminis

1. BDEF: *ab aliquo.* 3 BDE: *in domino.* 4. BDE: *accidente.* F: *accidentem.* 8. BDE: *beneficia dulcedine.* 12. BDEF: *iste non est usus nec.* 14. BDE: *In ista materia;* ib. BDF.: *capere.* 15. A: *usibili.* 21 D: *analogum.* F: *inalogam;* ib. BDEF: *grossiori usu* 24. BDEF: *honestum Deo.* 29. BDEF: *Ex quo plane patet.* 35. D: *adeo ego servio.* F: *servio mihimet ipsi;* ib. F: *ipsi* om.; ib. BDEF *quam secundum* 37 BDEF: *contracciora.*

iuvat me, de quanto causaliter integrat unum totum quod est corpori meo tam utile. Quis, queso, conservaretur in esse corruptibili sine celo et suo lumine, et per idem omnis pars terre integrans totam speram que est mihi tam utilis servit cotidie et continue? Et patet quod iustus laudans Deum meritorie in istis transitoriis habet de eis ut sic utilem usum fructus; ex quo patet quod iusti sunt omnia, et per consequens omnis iustus et solus huiusmodi est realiter vere dives.

All things belong to the just and only to them.

How this is

Ex istis colligitur solucio ad argumentum factum superius, concedendo quod membra et accidencia cuiuslibet persone humane sunt sibi propria et tamen communia; propria quoad habicionem relativam et communia quoad usum. Primum dico ad hunc sensum, non quod caput vel membrum alterius persone sit membrum meum, sed quod sit meum quoad usum. Sicut pater canis mei est meus et tamen non est pater meus. Es sic posito quod sim iustus, omnia bona accidencia vel membra cuiuslibet conviventis mecum sunt mea, cum recipio de eis usum et tamen non sum membratus eis. Et correspondenter dicitur quod omnia bona cuiuslibet fratris mei sunt eciam bona mea, sed non ad quemcunque usum sed ad minimum ut in eis complaceam et delector de usu alio fratris mei. Et sic conceditur quod multi habent proprios usus eiusdem usibilis et tamen quia est cuiuslibet eorum ad aliquem usum, ideo est bonum commune cuiuslibet eorum et proprium ad usum signabile; ut uxor fratris mei est mea, cum de ipsa condelector in hoc quod proficit mihi membro ecclesie edificando ecclesiam sicut debet, et tamen non est uxor mea nec vendico eam ad usum coitus, sicut sensit Nicolaus diaconus, sed vendico de ipsa et quolibet fratre quod iuvet me comportando onus ecclesie et coadiuvando in suo ordine; et aliter iniuriatur mihi subtrahendo servicium mihi debitum, ut alias declaravi.

1. D: *integraliter causat.* 2. BDE: *Quid queso.* 3. F: *esse corporali.* 5. A: *tam* deest; ib. F: *servi mihi continue:* ib. A: *cotidie et* deest. 6. D: *omnis iustus.* 7. D: *habet in eis.* 10, 11. BDEF: *Ex istis solummodo ad argumentum superius* (*solucio* deest). 11, 12. BDEF: *cuiuscunque.* 13. B: *habitacionem.* D correxit. 14–16. A: *Primum dico — quoad usum* deest. 19. BDE: *cuiuscunque conviventes.* 21. BDEF: *cuiuscunque.* 23, 24. BDEF: *delector in usu.* 24. BDEF: *sic* deest. 26. F: *corundem.* 27. A: *signabilem.* 28. BDEF: *in ipsa.* 32. BDE: *quolicet contine.* 33. BDE: *contemperando.*

10. Cf. De Civili Dominio I, 1.

Et ex dictis patet via tollendi quarte maneriei instancias quibus arguitur si idioma Hebreum fuisset nobis naturale, tunc naturaliter rumperemus in voces huiusmodi sine aliquo instruente, et si subducerentur ab humano genere artes mechanice, multe persone forent plurimum ociose; multa enim sunt necessaria post lapsum que in statu innocencie non fuissent; ut iam est necessarium scire logica et multa alia in particulari propter capciones sophisticas que homo in statu innocencie non novisset. Et sequitur consequenter

Many things needful now which were not needed before the fall.

CAPITULUM SEPTIMUM.

Sed ulterius dubitatur si bestie in statu innocencie morerentur. Et videtur quod sic, quia in tempore finito fuisset translacio tocius humani generis ad celum secundum numerum quem Deus determinavit celesti ecclesie convenire. Sed ex post nec mansissent in terra bestie nec fuissent translate ad celum ut beatitudinem angelorum participent, cum ex defectu intellectus non sunt illius capaces; nec remansissent perpetuo in spera corruptibilium, cum non fuisset causa sue permanencie eterne. Nam totum genus humanum, quod est finis omnium istorum mixtorum, fuisset translatum ad celum, quod celum amplius non rotaretur proporcionaliter ad generacionem et produccionem bestiarum: quomodo ergo starent individua perpetua? Et idem est iudicium de vegetabilibus et corporibus mixtis; nam vegetabilia, supposito quod crescerent proporcionabiliter sicut modo in altitudine, ad celum ascenderent et in grossicie totam habitabilem nostram replerent in parvo tempore, et sic de multis inconveniencijs que sequuntur. Bestie ergo stante statu innocencie morerentur.

Beasts did die in the state of innocence.

They are not capable of beatitude.

When all men were translated the heavens would not favour the production of beasts.

In oppositum sic: non est possibile penam poni nisi peccatum precedens sit eius causa, sed non fuisset peccatum stante perpetuo statu innocencie, ergo non fuisset pena. Sed iuxta dicta superius non est possibile quod mors intercidat sine pena, ergo non est possibile

Arguments to the contrary: Punishment implies sin, but in a state of innocence there was no sin.

3. F: *prorumperemus.* 4, 5. ADEF: *vel ab humano.* 6. *ociose.* BDEF: *Et sic de* (F: *Deus*) *similibus.* Hic explicit textus in codicibus BDEF. D glossa tschechica: Bez koncze pohrziechu = Sine fine quod dolendum est. F: *Explicit tractatus de incarcerande* (sic) *fideles* (sic) *post 44 dies propter excommunicacionem.* (Tractatum De Inc. Fidel. v. in Opp. Min. p. 92—97.) 31. Cod.: *morirentur.*

quod bestie moriantur stante perpetuo statu innocencie tocius humani generis, bestie enim non possunt peccare, cum non possunt mereri; ymmo ut videtur Anselmo, cum Deus sit pronior ad premiandum quam ad puniendum, sicut angeli boni ex sua stacione in virtutibus per tempus modicum fuerant confirmati, sic genus humanum ex stacione paulo protracciori fuisset in dotibus corporis et anime confirmatum; sic videlicet quod secundum statum beatitudinis non posset mori amplius, et sic de aliis condicionibus perfeccionis que celestem hominem consequuntur. Quid ergo foret de bestiis que nec possunt nec poterunt sic mereri? Numquid starent habendo perpetuam potenciam ad corrumpi, ut homo habuit ad tempus, sine hoc quod illa potencia umquam reducatur ad actum? Videtur autem quod non, quia Deus ex ordinacione primaria nihil ordinavit esse frustra. Hic videtur mihi quod, stante perpetuitate status innocencie tocius generis humani, cuncte bestie cetere vixissent longo diucius quam modo vivunt, cum usque ad mortificacionem sensuum sine occasione ab extrinseco perdurarent, et sic sine pena naturaliter morerentur.

Beasts would live longer, and die without pain

Et obicitur quod pena sensus est modo in bestiis, sic fuisset in statu innocencie; et si bestie mori poterunt sine pena, quare non homines? Et perit fundacio probacionis predicte quod homines forent in statu innocencie immortales. Dicitur quod pena sensus est displicencia sensacionis contrarii applicati, et talis pena non fuisset in homine stante statu innocencie, ut dictum est, nec fuisset in bestia, cum non displicet bestie sua passio naturalis; bestia ergo naturaliter moriens sine sensacione displicentis contrarii, non per mortem huiusmodi puniretur, sicut homo non punitur per conservacionem perfeccionum in suo limite naturali.

Death is not a punishment to beasts.

Diversitas autem est in homine et bestiis, cum homo habet spiritum immortalem, cuius est immortalis noticia, qui quidem spiritus est tota personalitas hominis, ut suppono. Sic autem non potest esse de bestia, cum anima sua educitur de potencia materie. Cum ergo habuisset secundum animam appetitum perpetuum vivendi

4. Cod: *ad peccandum.* 17 Cod.: *state* 21 Cod.: *pena sensus* Adde: *ut.*

3. Cf. St. Anselmi Cant. archiep. Proslogion cap. IX—XI. Opp. (Migne CLVIII) I, 232/33. Cf. Trialogum 287.

in corpore, si ab illo appetitu fuisset privatus, redundasset sibi in penam contrarium appetendo, sed sic non est in bestiis propter carenciam talis perpetui appetitus; et sic habuisset homo quoad perpetuitatem sui corporis multa iuvamina quibus bestia caruisset, ut homo habuisset influxum spiritus perpetui regimine sui corporis perpetuo conservatum quod non infuisset bestie. Homo eciam habuisset appetitum et prudenciam comedisse de fructu ligni vite quibus bestia caruisset; et sic patet ex descripcione pene sensibilis quod moriente tam homine quam bestia per impossibile in statu innocencie pena sensibilis homini sed non bestie infuisset. Non tamen video quod oportet nos multum solicitari in ista materia circa quantitatem periodi bestiarum. Concordant tamen fabule de longevitate lignorum et bestiarum quod tunc alia fuissent in statu innocencie ab aliis varie durativa.

They have no desire to live for ever

This desire man has and it makes death a punishment.

Sed contra istam sentenciam obicitur per hoc quod omnia que evenient oportet absolute necessario evenire, ut hic supponitur, et ex impossibili sequitur quodlibet, sicut eciam necessarium sequitur ad quidlibet, ut eciam hic suppono; ergo si totum genus humanum servasset perpetuo statum innocencie, necessario moreretur et omnes bestie fuissent immortales; et sic de aliis quecunque inferre volueris iuxta principia logica supradicta; ad quid ergo oportet vagari circa sentencias tam incertas, cum iuxta principia dato hoc impossibili infinite conclusiones inutiles sequerentur.

Counter-argument from necessity.

Hic dicitur secundum antiquas consideraciones logicas quod aliqua sequuntur de forma et aliqua de materia; et tunc dicunt logici quod non de forma sed de materia ex impossibili sequitur quidlibet sicut necessarium sequitur ad quidlibet. Sed responsionem istam, *quando fui logicus*, impugnavi, declarando quod sicut materia prima non potest esse informis, sic consequencia non potest valere de materia nisi valida sit de forma; cum Deus sit prima veritas et prima forma, de qua omnis veritas connexionis habet constanciam. Ideo dixi alias quod alia est forma specialis de natura particulari rei, de qua est locucio, et alia est forma generalis sive analoga sine qua non est possibile consequenciam valere vel aliquid esse. Tunc dicitur si per impossibile homo stetisset in statu innocencie sine lapsu, tunc de natura speciali que est citra

A distinction is made between conclusion *de materia* and *de forma*.

This distinction will not hold. Wyclif opposed it when in the logic school.

Difference between individual and general form.

7. Cod : *conservatus*. 15. Cod.· *longivitate*.

Deum talia sequerentur; et ad istum sensum loquimur quod illo supposito passiones huiusmodi sequerentur, et ista sentencia apud naturales et mathematicos est famosa. Unde Thomas Bradwardyn qui supra multos alios tractavit istam materiam de necessitate futurorum ponit multas equivocaciones logicas in loquendo, ut multa ponit esse necessaria et tamen contingencia quoad Deum et sic forme, intelligit quod necesse est ipsa evenire pro suo tempore vel quod sunt necessaria ex supposicione, et tamen sunt contingencia sub condicione si Deus voluerit; vel quod plus placet michi sunt contingencia quoad tempus, sic quod pro aliquo tempore sunt et pro aliquo tempore non sunt; et ita equivocando ad modum loquendi scripture et vulgi concedi potest quod possibile est ipsa non esse, quia in aliquo tempore non sunt; sic enim concedit vulgus quod nondum comedit quia non illo die; et talibus locucionibus utitur scriptura tam cum verbis de presenti quam futuro, et tales locuciones oportet loquentes admittere iuxta modum scripture.

Bradwardine's explanation. Necessity is sometimes used equivocally.

CAPITULUM OCTAVUM.

Adhuc restat videre si homo in statu innocencie habuisset virtutes ut modo, cum certum sit quod vicia non haberet, et videtur michi quod virtutes morales de quibus tractat Aristoteles ex consuetudine adiectas homo in statu innocencie non haberet. Ad quid, rogo, inclinaret se homo ad consuetudinem bonam ad cuius lapsum non haberet pronitatem, nec animus suus circa eius materiam versaretur; sed de tribus virtutibus theologicis, scilicet fide, spe et caritate, est difficultas utrum in statu innocencie infuissent.

Would man in the state of innocence have virtues as at present? He would not want or have the moral virtues. The difficulty is as to the theological one.

De caritate autem non dubium quin in statu innocencie in multis fuisset clarius quam modo est, cum viantes diligerent Deum et proximum sincerius quamnunc faciunt, licet videatur probabile quod aliquem gradum caritatis nunc habent ex gracia quem nunquam in statu innocencie habuissent, cum enim ex fide evangelica *maiorem caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. In statu ergo innocencie non oportet hominem vitam suam sic ponere, cum nemo

He would have charity. In some respect we have a higher degree of charity than we should have had in the state of innocence.

27. Ioh. XV, 13.

habuisset tunc obicem vel repugnans, videtur quod illum gradum caritatis non haberet aliquis hic in via. In patria autem nunc habemus perfecciores gradus caritatis ex vi humanitatis et deitatis Christi cum ampliori gradu et dileccione, tam racione dampnatorum quam eciam salvandorum. quam translati in statu innocencie haberemus. Et sic est nobis melius racione multiplici occasione lapsus hominis quam fuisset, si in statu innocencie ex integro stetissemus.

De fide autem et spe est difficultas utrum in statu innocencie remansissent. Et videtur quod non, quia homo clare vidisset Deum et alios articulos fidei; ideo fides, stante illa clara visione, fuisset superflua sicut superflueret ponere ipsam in patria.

Whether we should have had faith and hope may be doubted. Man would have clear vision of God and the articles of the faith.

Et hic dilatant quidam tractatum de leticia quam homo in statu innocencie habuisset et utrum fuit creatus in gracia et clara sciencia; et videtur mihi tractatum istum multis inutilem, quia certum est quod homo fuit creatus in gracia predestinacionis et habuit tanquam innocens in multis claram scienciam, sic quod non fuit necessarium ipsum de illis habuisse obscuram noticiam sive fidem; de multis autem habuit citra claram noticiam fidem datam. Et si queras que clare cognoverat et de quibus habuit talem fidem, inanis est questio: sicut vanum est querere quomodo canis Thobie fuit singulariter nominatus. Probabile quidem videtur quod Adam creatus in statu innocencie fuit homo in principio nobilissimus et dotissimus citra Christum. Habuit enim Deum patrem suum, et sine patre alio vel matre in plena etate et congrua plena noticia genitus est de terra. Deus tamen voluit tam Adam quam Evam plura ignorare ad finem quo peterent humiliter Deum ipsos instruere et in necessariis adiuvare. Ex hinc petimus *panem nostrum cotidianum dari nobis hodie*, ut patet Matth. VI, 11, et non simul dari nobis vel infundi omnia nobis in futurum necessaria. Ut habuit caritatem perfectam sic habuit de quibusdam fidem et de quibusdam claram noticiam sibi debitam pro

We need not trouble ourselves about the exact limits of his knowledge, which is as vain a question as the name of Tobias's dog.

2. Cod.: *gradum veritatis*. 36. *Ut;* in cod.: *vel;* certainly an error for: *ut*.

11. Cf. Trialogum p. 134: Sancti qui clare vident articulos . . . non dicuntur eos credere sed videre. 25. Cf. Serm. II, 189; IV, 66. De Eccl. 276. 28. Cf. Serm. IV, 276.

mensura temporis quam status vel etas talis hominis exigebat. Et ita de spe debemus supponere.

Hope. Ought a man to hope for bliss?

Sed supposita quiditate spei et distinccione eius a fide dubitatur communiter si quilibet homo debet habere spem ad beatitudinem adquirendam; et videtur quod sic, quia quilibet debet sic se disponere quoad Deum quod vel Deus sibi influat fidem, spem et caritatem, vel quod cum Dei adiutorio laboret ad istas virtutes theologicas possidendum. Et si debet habere spem, debet sperare ad beatitudinem advenire.

Infidels say many men ought not to hope since they are not ordained to salvation.

Sed in oppositum arguunt infideles: Nemo debet sperare falsum et impossibile, sed de multis est falsum et impossibile, quia contra Dei preordinanciam eternam, quod erunt beati; ergo multi non debent sperare quod erunt beati. Aliter enim Deus necessitaret multos homines ad sperandum impossibile, quod non consonat ordinacioni divine. Nec videtur racio quare Deus necessitat quosdam ad sperandum suam beatitudinem et sub illo optentu in virtutibus militare quin per idem et quoslibet; cum Deus non potest, ut tenetur communiter, revelare homini suam dampnacionem, quia tunc daret occasionem, ymmo Deus necessitaret hominem ad desperandum et abiectis virtutibus in servicio diaboli conversandum. Homo enim debet credere revelato sicut debet credere Deo, nec viveret virtuose nisi sub spe beatitudinis adquirende, et sic talis cui sic Deus revelaret suam dampnacionem foret adeo perplexus, quod esse non poterit.

God cannot reveal to any one that he will be damned since it would cast him into despair.

Every man is bound to hope for heaven.

Hic videtur mihi quod omnis homo sive prescitus sive predestinatus debet sperare suam beatitudinem, cum Deus non possit dampnare hominem nisi suum demeritum sit in causa. Nec sufficit hominem sperare quod potest salvari et non quod salvabitur, quia hoc vel est eque impossibile sicut primum vel absolute necessarium, sine quo caderet caritas sive fides, quia, ut dicunt magnificantes Dei potenciam, quemlibet dampnatum Deus potest salvare, et per consequens quilibet dampnatus debet sperare quod potest salvari, cum sua stulticia non libertat ipsum, ne ad sperandum Dei misericordiam obligetur.

What hope is.

Supposita igitur quiditate actus spei quod sit actus voluntatis citra claram noticiam atque fidem et supra formidinem circa beatitudinem propriam sic sperantis, videtur mihi quod quilibet predestinatus vel prescitus debet sperare se salvari, et sic quilibet prescitus debet falsum sperare, cuius falsitatis ipsemet est in causa et

sic, ut logici camerant verba sua, falsum est sperandum ab homine, sed nemo debet sperare falsum, et sic est fallacia accidentis: Petrus debet sperare hoc, et hoc est falsum, ergo Petrus debet sperare falsum. Petrus enim debet mereri vel facere quod sit verum. Quod si sit impossibile ipse Petrus est in causa culpabiliter. Et conformiter Petrus non debet sperare contra Dei ordinanciam vel contra noticiam beatorum, et sic patet defectus consequencie supradicte. Unum tamen bene concluditur quod omnes presciti sunt in contradiccione insolubiliter involuti, et sic Deus non necessitat eos ad credendum contrarium sue noticie, sed sua culpanda volicio que originaliter est in culpa; et ita debemus sperare nostram salutem in patria, licet quilibet prescitus desperet effectualiter aliquando. De proximo autem nostro debemus supponere, quando videmus ipsum bene agere, quod salvabitur, et ex operibus contrariis, quod dampnabitur, non autem debemus sperare de ipso vel credere quod salvabitur, quia spes consistit circa bonum proprium patrie singulare. Fides autem consistit communiter circa bonum et malum indifferenter et circa bonum commune subiecti variabilis, non autem circa bonum huiusmodi privatum, cum oportet fidem esse necessariorum, spes autem circa falsa; dum tamen sperans culpabiliter sit in causa. Ideo talis spes que est falsa spes est desperacio in effectu; et sic necesse est cognoscere quid est credendum et quid est sperandum et quomodo obiecta fidei et spei debent qualificari et quomodo actus eorum debent elici.

We ought to hope, and act so that our hope may be true.

Hope does not apply to our neighbour.

CAPITULUM NONUM.

Consequenter ad dicta restat videre si omnia futura sit necessarium evenire, et supposito quod sic ex evidenciis captis de ordinacione divina restat solvere argumenta communia que fiunt communiter contra istud. Arguitur enim communiter quod tunc non oporteret consiliari vel negociari nec aliqualiter providere, nam quomodocunque homo fecerit, necesse est secundum quod Deus decrevit evenire.

Objection to necessity.

1. We need not take care for anything.

Quantum ad istud, dicitur quod attendendum est in ista materia prudenter ad formam verborum utrum

We must distinguish as to whether we speak of God or of the creature.

18—19. *Non autem — salvabitur* in marg. additum.

Men must take thought, since God uses them as instruments and their taking thought is part of His ordinance.

eventus dicuntur tales simpliciter quoad Deum vel particulariter quoad creaturam, ut de Deo concedimus quod eternaliter consiliatur, de quanto providet quod suum dominium regulariter gubernetur; et illud consilium oportet necessario stare. Homines autem oportet et necesse est consiliari secundum actus elicitos, cum Deus eternaliter providet uti hominibus ut instrumentis ad illud quod eternaliter decreverit faciendum; et sic necesse est negociari, cum Deus ordinat per negociacionem humanam ut instrumentum rem publicam gubernari. Et sic Deus ordinavit providenciam humanam perficere et ad omnia ista necessitat ex ordinacione eterna. Ideo quando ex isto arguitur quod iuxta hanc viam non oportet consiliari, negociari vel pro futuris eventibus providere, cece arguitur, cum ex via ista sequitur formaliter oppositum.

Objection 2. Necessity is against Aristotle and common opinion which declare that some things happen by chance.

Item, iuxta hanc viam impossibile est quicquid fortuite vel casualiter evenire, quod nedum est contra Aristotelis II Phisicorum sed contra communem senteciam popularem.

Hic dicitur quod oppositum sequitur sicut prius, verumptamen attendendum respectu cuius cause efficientis eventus dicitur casualis. Et dicitur communiter quod casus est causa efficiens preter cuius intentum effectus evenit, et fortuna dicitur in agentibus a proposito et sic est contraccior quam casus. Loquamur autem de casu, ut communiter complectitur utrumque, et supponamus quod agencia naturalia intendunt tam species quam individua, et tunc videtur quod monstra ut sextus digitus et quecunque dicimus fieri casualiter fiunt naturaliter quoad causam aliquam limitatam sed quoad homines et causas intendentes facere oppositum fiunt cum hoc casualiter et sic nihil potest fieri fortuite vel casualiter quoad Deum, cum Deus sit necessario causa efficiens ex cuius intento atque proposito necesse est quodcunque evenit evenire.

Objection 3. Necessity takes away freewill and merit.

Item, iuxta hanc viam tolleretur in homine liberum arbitrium et sic possibilitas promerendi, cum secundum philosophos propter illa que non sunt in potestate nostra nec sumus laudandi nec vituperandi. Quomodo ergo foret opus hominis in potestate sua, cum causa infinitum ipso superior illum necessitat ad faciendum istud?

36. Cod.: *quomodocunque.* 38. Cod.: *et cum secundum.*

Numquid credimus quod Dei providencia eterna est in potestate nostra?

In ista materia cum sit multum difficilis sunt plurima supponenda: Primo quod nihil creatum potest esse tam liberum sicut est Deus, cum ipse sit causa superior necessitans quamlibet creaturam. Secundo supponitur quod potencia creata volitiva sit quodammodo libera, cum potest ad votum agere quod voluerit, Deo tamen necessitante et ad accionis terminos limitante. Deo autem est proprium quod si velit quicquid fieri illud facit, nec potest Deus evagari volendo quicquid fieri irracionabiliter sive vane. Tercio oportet supponere quod quelibet accio creature sive extrinseca sive intrinseca sit in manu Dei sic quod Deus, ut ait prophecia Ysa. X, 15, illa creatura utitur tanquam serra.

Reply.

Istis suppositis dicitur negando consequenciam sicut primo; quamvis enim nihil potest cogere voluntatem vel liberum arbitrium creatum; Deus tamen ut ipse voluerit illam necessitat et inclinat. Solum enim virtus corporea vel irracionalis potest cogi, sed voluntas humana potest ut Deus voluerit inclinari, quia necessitari ut actum liberum eliciat bonum vel malum propter meritum vel demeritum antecedens, et patet cecitas consequencie primo facte, cum homo et angelus habent necessario liberum arbitrium a Deo tamen necessitatum et in suis finibus limitatum, et sic potest homo mereri et demereri, cum Deus dat sibi potestatem ad laudabiliter vel culpabiliter operandum, et sic actus intrinseci ut volicio, cogitacio et similia sunt magis in hominis potestate quam actus extrinseci, licet quidem quos homo potest per se producere et quando placet destruere sint eciam in hominis potestate. Et sic concedi debet quod opus hominis ad quod Deus ipsum necessitat in potestate sua est, cum Deus non cogit ipsum ad opus illud violente producendum sed libere dat sibi potestatem secundum quam potest illud producere vel non producere, ut dicitur Ecclesiastici: *Posuit ante hominem bonum et malum*, et sic non Dei providencia est in potestate nostra sed multa que ad Dei providenciam consequuntur, quia iuxta hanc viam omnes veritates future vel preterite sunt connexe

Nothing can compel the will or free judgment of the creature. God can incline the will.

G[illegible] the [illegible] of acting well or ill.

14. Isaiae X, 15: *Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur?* 37. Eccli. XV, 18.

Man fancies his powers much greater than they are.

et ablata una, cum omnia necessario evenient, quelibet tolleretur, et sic homo ex ignorancia potestatis divine putat se multa posse facere que non potest, cum homo sit quasi infans agitatus a Deo ut nutrice, et sicut infans putat se ex virtute propria multa facere et quorsumcunque voluerit movere, sic est de homine infantiliter errante et non Dei potenciam vel providenciam cognoscente.

Objection 4. God would compel men to sin, or since sin consists in opposing God there would be no sin.

Item, iuxta hanc viam Deus necessitaret hominem ad peccandum, et cum non sit peccatum nisi ut a Deo est vetitum, videtur quod nullum sit peccatum sed quod meritorium et debitum est homini facere quicquid facit; quod destrueret totam fidem scripture et totam moralitatem in homine.

If sin did not fulfil an ordinance of God, it would be a rival power.

Confirmatur consequencia ex hoc, quod si Deus utitur serra sua ad peccandum et pulcrificandum mundum et benefaciendum alteri parti mundi, quomodo est creatura illa culpanda, ut sic necessitata faciat illud bonum et Dei compleat voluntatem? Et aliter videtur quod peccatum, nisi sit ordinacioni Dei subiectum, ut bonum exinde proveniat, dominaretur ex equo cum Deo, et non serviret sibi sed haberet servos proprios sine Dei participio peccatores.

Wyclif's former opinion.

Propter difficultatem istius materie multi qui a iuventute studuerunt istam materiam contrarie sunt locuti, ut hii propter istud specialiter negantes quod aliqua necessario sunt futura nisi ad istum sensum quem quondam tenui quod sunt futura necessitate ex supposicione, hoc est, Deus vult quod erunt et necessario, si Deus vult quod erunt ipsa erunt, et cum ista necessitate stat summa contingencia.

God wills the consequence, damnation, so must will the antecedent, sin.

Sed videtur mihi quod ista superficialis sophisticacio non ingreditur difficultatem materie, ut patet ex racionibus alibi declaratis. Ideo aliis videtur quod Deus vult homines peccare, cum necessitat hominem ad peccandum, et ita sicut hominem dampnari sic vult suum antecedens convertibile, scilicet quod sic peccet: et fundant se super evidenciis infinitis; ut si Deus vult consequenciam esse bonam et vult antecedens esse verum, vult et consequens esse verum, sed Deus vult eternaliter istam consequenciam esse bonam *si iste dampnatur tunc peccat dampnabiliter*, et Deus eternaliter vult antecedens, ergo eternaliter vult consequens: a prima ergo veritate habet ista con-

6. Cod.: *infantaliter*. 24. Cod.: *studierunt*.

sequencia veritatem et a prima veritate habet antecedens veritatem, ideo et illud consequens.

Similiter, hoc peccatum prodest homini, ergo illud peccatum habet a Deo virtutem taliter prodessendi et per consequens sic essendi, et sic Deus vult quod propter melius homo peccet.

Sin has its being from God. If not, it would come from the devil, who would then be an evil god.

Similiter, si peccatum habet a Deo quod proficit, tunc habet a Deo esse primum vel secundum, et per consequens habet a Deo esse; aliter vero diabolus foret dominus peccati a quo ipsum peccatum haberet esse eternum et per consequens foret eternaliter Deus malus. Multa sunt talia que movent profundos homines ad concedendum alia que sequuntur.

Wyclif's own view.

Tercia autem via Lincolniensis, quam sepe tenui et adhuc teneo, presupponit arcium rudimenta, scilicet grammaticam et dialecticam, dicens quod peccatum modo quo possumus ipsum intelligere vel nominare habet duplex esse, scilicet esse primum quod est deesse, et esse secundum quod est prodesse, et non potest habere esse primum propter contradiccionis impossibilitatem nisi eciam habeat esse secundum; nec foret peccatum nec foret verum hominem peccare nisi ipsum foret dampnabile vel prodessens propter esse secundum ipsum consequens sicut passio ad subiectum. Unde summe equivoce dicitur peccatum esse secundum esse primum quod est deesse et secundum suum esse secundum per quod de peccato capitur predicacio positiva; et ita peccata sunt, ymmo sunt necessaria et felicia (sicut urina est sana), et multum prosunt hominibus, pulcrificant mundum et iustissime sunt dampnanda. Nec possunt habere esse primum quod Deus approbat vel salvari, et sic Deus vult peccata dampnari et prodesse hominibus.

Sin has two beings; its first being is want; its second that by which it gives profit.

Sed Deus non potest velle hominem peccare vel approbare quod quis peccet, sicut nec potest permittere sequi vel esse verum quod homo peccet, nisi illud peccatum habeat esse secundum supradictum; et ita omnia predicata in esse secundo sonancia peccati sunt de Deo concedenda et esse primum peccati esse de Deo beneplacito est negandum. Et per hoc rudimentum scienciarum tolli possunt instancie.

It is the second being which we may ascribe to God's will.

4. Cod.: *prodescendi.* 16. Cod.: *diolecticam.* 17. In marg.: (*Notatur*) *hic quomodo peccatum habet esse.* 23. Cod.: *prodescens.*

18. Cf. Serm. III, p. 335. 28. Cf. Trial. p. 141.

Et si obicitur quod esse primum peccati causat esse secundum eius, et per consequens omne bonum consequens ex eodem, dicitur quod esse primum peccati, sicut non est nisi equivoce quoad bonum peccati, sic non causat nisi equivoce bonum peccati. Et ita concedi debet quod esse primum peccati est bonum et verum, quia illud peccatum est bonum; et tamen peccatum non secundum esse suum primum est bonum vel verum; quia tunc secundum quod quis peccat foret bonus, quod est impossibile.

God does not necessitate men to sin; but He so ordains that sin works to good or is punished.

Et patet solucio ad quartum argumentum principale quod non sequitur Deum necessitare hominem ad peccandum, Deus tamen scit sed non ordinat quod quis peccet, et ita peccatum ordinat quod ipsum proficit aut punitur. Et sic peccatum est a Deo vetitum atque prohibitum et tamen cum hoc ipsum est volitum secundum disparem racionem et conformiter ipsum est verum et falsum, bonum et malum more insolubilium.

Sed est metaphisica contencio inter multos homines utrum sit meritorium homini facere quicquid facit. Et dicunt hoc concedentes quod quicquid non distribuit nisi pro creatura quam est possibile persone esse, et sic non distribuit pro accidentibus vel peccatis; si autem distribuit pro illis anologice, tunc falsum assumitur quod meritorium et debitum est homini facere quicquid facit.

In all He does or makes God's way is best.

It is better that sin and damnation should be.

Sed est antiqua difficultas utrum Deus facit optime quicquid facit, et videtur probabile et consequens ad hanc viam de necessitate futurorum quod, attendendo ad modum faciendi opificis, quod Deus facit optime quicquid facit, ad hunc sensum quod modus faciendi Dei est optimus, eo quod melius est Deum producere creaturam quamcunque quam efficit in suo ordine quam foret, si per impossibile in alio mundi ordine creaturam produceret meliorem; et sic melius est peccatum esse et dampnacionem hominibus quam foret si per impossibile nullis hominibus dampnatis singuli salvarentur, et sic non est debitum vel meritorium hominem peccare sed debitum est et meritorium hominem puniri, et pro complemento iusticie iustum quod homo sit taliter dampnatus. Malum autem pene est iustum formaliter atque pulcrum, cum Deus infligit omnem penam sed

4. *quoad.* Cod.: *quo.* 19. *metaphysica.* Cod.: *metha*[ca]. 22. *persone.* Rectius: *per se esse.*

God uses sinful creatures to beautify the world, yet He does not commit or cause sin.

non infligit omne peccatum quod in penam peccati permittitur, nec sequitur si peccatum tale in penam peccati exoritur quod sit formalitur talis pena. Et sic Deus utitur creaturis peccantibus pro pulcrificacione mundi et producit per illas acciones et creaturas positivas quas ipsi producunt; sed Deus non potest peccare vel peccatum facere, licet faciat penam convertibilem consequentem. Et sic peccatum facit multa bona per accidens et sic prodest multis hominibus ex gracia salvatoris. Verumptamen licet peccatum dominetur hominibus, non tamen video quod Deus dominatur illi peccato, cum dominatur solummodo creature, sed dominatur pene convertibili cum peccato, et sic peccatum non dominatur eque cum Deo, nec in ordine ad dominacionem divinam sed sicut est extra ordinem dominandi sic equivoce dominatur, et per hoc patet responsio ad obieccionem triplicem Bradwardyn.

God does not will sin, but turns it to profit of the universe.

Ad primum dicitur quod Deus nec vult hominem peccare nec ipsum necessitat ad peccandum, verum quodcunque homo facit Deus vult illud esse quoad suum esse secundum et prodesse universitati create modo quo proficit, et tamen nec Deus vult nec facit quod homo peccet. Sed scit quod homo peccat et ordinat inde bonum et ita sicut Deus vult hominem dampnari sic vult dampnacioni illi convertibile; non quod homo peccet sed illud peccatum secundum bonum utile inde sequens; et sic Deus vult datam consequenciam esse bonam et tam antecedens quam consequens esse verum, quia Deus vult illud peccatum esse, sed non quod quis peccet, licet sit verum quod quis peccat; et sic est illud peccatum volitum a Deo sed non est a Deo volitum quod quis peccat, et sic tale consequens est volitum a Deo, quia illud consequens materialiter intellectum est: illa oracio indicativa vel significative intellectum est illud peccatum dampnabile, quorum utrumque est a Deo volitum sed Deus non vult quod ipse peccat dampnabiliter, nec ista oracio est congrua: *quod iste peccat dampnabiliter est a Deo volitum.* Supposito quod subiectum sit nominativi casus et hoc verbum est personaliter intellectum, sed supposito quod secundum sensum vulgarem quod hoc totum circumlocutum est a Deo volitum intelligatur personaliter, falsa et neganda foret hec proposicio *quod*

1. Cod.: *omnem.*

iste peccat dampnabiliter est a Deo volitum. Consequens ergo ad hanc penam perpetuam atque iustam, vel verius convertibile antecedens, est hoc peccatum in Spiritum Sanctum dampnabile et non illud consequens est quod iste sic peccat, ut patet ex congruitate in qua oportet loquentes in ista materia enutriri.

It is not the nature of sin that brings about good, but God's power and wisdom.

Ad secundum argumentum consequitur assumptum quod hoc peccatum habet a Deo virtutem taliter prodessendi et pulcrificandi mundum. Et si queratur de quiditate illius virtutis, non sic concipiatur quod sit qualitas formaliter in peccato, sed originaliter intelligendo ipsa virtus est Dei virtus et Dei sapiencia quam peccatum habet tanquam regulantem vel redimentem et non tanquam suum accidens vel substanciam subiectantem; sed non ex hoc sequitur quod Deus vult quod propter melius homo peccet, sed bene sequitur quod Deus vult propter melius illud peccatum esse et sic proficere.

Sin owes its existence to God, yet God does not will that man or devil should sin.

Ad tercium conceditur quod peccatum habet a Deo esse suum primum et tamen Deus non vult quod quis peccet, licet velit illud peccatum esse et alia bona ex illo sequencia; nec audeo dicere quod Deus vult hominem sive diabolum moraliter deficere, licet Deus velit illum defectum moralem esse et proficere hominibus sicut prodest.

CAPITULUM DECIMUM.

How all angels exercise dominion.

Sed dimissa ista contencione verbali superest tractando de dominio status innocencie dicere aliquod de dominio angelorum. Constat quidem quod angeli confirmati dominantur super universitate nature corporee, quia habent super illa excellenciam naturalem. Et correspondenter ad illam excellenciam habent dominium; unde sicut angeli de nono ordine non solum ardent caritate, cum omnibus illis novem ordinibus caritas sit communis, sic non solum angeli qui *dominaciones* dicuntur super suis subditis dominantur sed generaliter omnes angeli illi beati tam super actus proprios quam opera debite dominantur.

The devil has no lordship, but is a slave to sin.

Diabolus enim cum sit cista superbie nec dominatur super actus suos intrinsecos nec super aliqua creatura; est enim servus abiectissimus peccati contrarius sibi ipsi. Ideo deficiente gracia vel caritate que foret

30. Cod.: *super illam.* 37. Cod.: *sit sista.*

32. De ordinibus angelorum v. Trial. p. 109.

dominii fundamentum necesse est quod sibi desit dominium. Serviunt autem humiliter cuncti sancti angeli domino dominorum, et illa servitus est continuo sine peccato, cum sine intermissione Dei compleant voluntatem. De gradibus autem officii horum ministrorum et de particulari suo dominio relinquo superioribus theologis pertractandum, unum sciens quod angeli beati sine defectu vel superbia serviunt Deo suo et considerando quantum distat horum angelorum ministerium a ministerio seculari, nos terreni et specialiter clerici seculare dominium odiremus; nihil enim prodest nobis nisi ut loquar ironice ad luciferinam superbiam acuendum; retardat enim clericos ab officio sacerdotis, cum gravat eos ultra alimenta et tegumenta sufficiencia; et hec racio naturalis quare Christus innocens preservavit se a tali dominio, et clero suo prohibuit taliter dominari. Immo in statu innocencie habuit homo iniunctum continuum Dei servicium ut beati angeli, cum Gen. II, 15 scribitur: *Tulit ergo dominus Deus hominem et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret illum.* De isto autem opere limitato homini innocenti est difficultas scolastica apud multos, cum cultus terre et artis mechanice in statu innocencie non fuissent.

Difference between human and angelic service.

The clergy should shun secular rule.

Sed quidam supponunt coniectura probabili quod hominis operacio in statu innocencie fuisset perambulacio in paradiso et contemplacio creature sensibilis, et racione sui dominii bestiarum et volucrum minacio, ne inordinate super vegetabilia quicquid agant; non autem fuisset ille labor fatigativus vel homini tediosus sed solaciosa quodammodo fruicio servitorum et preter istud officium docet textus iste quomodo in omni statu innocencie tam angeli quam hominis est ociositas Deo odibilis et ita, cum sacerdotibus limitantur officia spiritualia que ad summum clericos occuparent, patet quantum degenerant assumendo tam innaturale officium a Deo vetitum ab iniuncto officio ociando. Omnia enim in statu innocencie fuissent ordinata, et ad hominis imperium bestie et volucres cum eis subditis debite deservirent ad finem quo homo sic serviat Deo suo, et ipso retrahente debitum Dei servicium necesse fuit quod servicium servitorum hominis retrahatur et sic pugnavit cum Deo orbis terrarum contra hominem ad Dei iniuriam vindicandum.

What man's service was in paradise.

Laziness is hateful to God.

Man failing in service to God lost his empire over other creatures.

18. Cod.: *Gen.* deest.

Et sic omnes leges quas Veritas explicat vel innuit pro statu innocencie proficiunt nobis lapsis, non quod Deus limitavit suum propositum ordinando remedia post ruinam, cum hominis sic ruere fuisset melius quam status hominis vel angeli ex integro in pura innocencia; quod melius fuit a Deo eternaliter ordinatum; nec sequitur ex istis quod homo vel angelus non peccavit, cum Deus sicut dat potestatem homini ad serviendum sibi, sic requirit illius potestatis servicium sive officium, et illo deficiente pulcre facit iusticie complementum. Et studendum videtur hominibus quibus Deus dat opportunitatem, primo de divino dominio; secundo de dominio status innocencie: et tercio de dominio hominis post lapsum.

We should study dominion · 1. divine; 2. in the state of innocence; 3. after the fall

In primo considerare debemus quod totum creature dominium est insensibiliter in Dei dominio exemplatum, cum Deus sit plenus racionibus creature; et cum dominium et servitus dicuntur ad aliquid et homines non debite serviunt Deo nisi servando decalogum, in tractatu divini dominii videtur dicendum esse de decalogo mandatorum et in brevi tractatu secundo videtur quod illis quibus Deus dat opportunitatem tractandum est particulariter de officio angelorum et in tercio tractatu protracciori de dominio hominis lapsi videtur diffusius pertractandum de dominio clericorum.

Explicit tractatus de statu innocencie compilatus a magistro Iohanne Wyclyf doctore evangelico, cuius anime propicietur Deus.

APPENDIX.

DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE.

DIFFERENTIA INTER PECCATUM MORTALE ET VENIALE.

Restat nunc discutere *differenciam inter peccatum veniale et mortale,* quam differenciam quidam exprimunt per hoc quod pro omni peccato mortali per se est peccator dampnabilis sed non pro aliquo veniali.

Opinions on mortal and venial sin. Some say that a man is only condemned for the sake of the former.

Contra istam differenciam replicatur per hoc, quod non est possibile pro aliquo peccato citra peccatum finalis inpenitencie aliquem condempnari, et per consequens solum illud foret mortale, eciam pro omni peccato quantumcunque veniali, nisi contritus peniteat, est dampnandus.

Secunda via dicit quod quodlibet peccatum repugnans gracie gratum facienti et solum illud est peccatum mortale, omne autem aliud est veniale.

Sed videtur quod gracia predestinacionis stat cum mortali, ut patet de Petro et de quolibet predestinato quoad peccatum originale. Preterea cum noticia huius distinccionis sit tam necessaria, videtur quod expressius est loquendum, cum proposito particulari posito nescitur per hec dicta utrum sit mortale aut veniale, quia nescitur utrum resistat gracie; ymmo videtur quod omne peccatum repugnans gradui gracie repugnat gracie, aliter enim non diminueret graciam, nisi foret sibi opposita. Et dato quod peccatum mortale et gracia opponuntur sicut habitus et privacio, visus et cecitas, peccatum autem veniale et gracia quodammodo sunt relative ut magnitudo et parvitas; et cum gracia non sit res palpabilis

Even the predestined man may fall into mortal sin: examples of St. Peter and those, who are predestined in spite of original sin.

3. NO: *promissa discutere.* 14. N: *glorifacienti.* O: *gratifacienti.* 17. NO: *de* om before *quolibet.* 18. N: *Propterea.* K: *Prima cum.* 22. NO: *restat.* 26. NO: *et visus et.* 27. N: *sunt* om.; ib. NO: *sicut.*

7. Cf. de eadem materia Sermonem XXIII tertiae partis Sermonum Johannis Wyclif p. 180/81. 23. Serm. III, 180 l. 25.

How to know whether one is in the state of mortal sin or of grace. St Augustine's opinion, shared by Grosseteste and others.

vel a nobis perceptibilis, nemo sciret quando esset in gracia vel culpa. Ideo dicit Augustinus super Psalmo LXXX, et concordat cum eo Lyncolniensis et alii, quod per actum dileccionis, qui est nobis maxime notus, cognoscere possumus si sumus in peccato vel gracia. Si enim diligimus aliquid plus quam Deum, tunc sumus extra graciam in peccato; si ipsum diligamus supra singulas creaturas, tunc sumus in gracia.

Sed videtur illud dictum esse falsum et diminutum; *falsum*, quia philosophi ut Empedocles, Aristoteles et Plato et ceteri voluerunt plus boni Deo quam potuit inesse creature, eo quod hoc demonstraverunt et placuit eis de conclusione. Cum ergo velle bonum alicui sit ipsum diligere, sequitur quod dicti philosophi Deum suum super omnia dilexerunt: aliter enim non essent philosophi. Et idem videtur necessario concedendum de quolibet viatore. Omnes enim appetunt et diligunt et per consequens, volendo confuse omnia esse bona in suo ordine, volunt licet confuse pure naturaliter quod Deus suus sit summum bonum et per consequens super omnia amant Christum. Videtur eciam quod dictum illud sit *diminutum*, quia sepe sunt infantes et adulti in peccato vel gracia, quando non habent actum dileccionis et specialiter actum dileccionis Dei quam secundum philosophos est diffinitum distincte cognoscere. Et constat quod noticia communis non sufficit ad meritorie amandum: nec quidquam amatur nisi cognitum.

According to St. Augustine the sin out of ignorance *(peccatum ignorantiae)* is venial, that of weakness *(peccatum infirmitatis)* mortal

Preter istos modos loquendi sunt quotlibet alii magistrales, ut hii dicunt iuxta dictum Augustini Enchiridion LXV quod ostendit *nos peccare ex causa duplici, ut non faciendo quod facere debeamus vel non faciendo quod debet fieri,* cum sic debere fieri agnoscamus. Primum quod Augustinus vocat *peccatum ignorancie* est veniale et secundum quod Augustinus vocat *peccatum infirmitatis* est mortale, et propter ista dicitur Ps. XXVI, 1: *Dominus*

2. N: *Psalmo 4.* 3. N: *Linconiensis.* 11. K: *voluerunt* om. 13. K: *qone an questione vel condicione vel cognicione legendum?* ib. N: *velle boni.* 16, 17. O: *de quodlibet viatorum.* 19. N: *esse volunt.* 22. K: *infantes et adulteri.* 24. O: *et — dileccionis* om.; ib. O: *quasi secundum.* 25. N: *diffinitum in acuo (aliquo?) illo.* 28. O: *sunt* om. 30. N: *convenit nos.* O: *contingit.* 31. *ut non.* Recte: *vel non.* 31, 32. O: *vel non videndo quid facere s(cilicet) vel non faciendo quod debet.* 32. O: *fieri.* Sequitur lacuna (*agnoscamus* om.). 34. N: *informiter esse.* KO: *infoimitatis*

2. Opp. tom. IV, 2, p. 1045. 29. St. Augustini Opp. tom. VI, 271 sed est cap. LXXXI.

illuminacio mea et salus mea, quem timebo? Si enim illuminacio detrahit ignoranciam et salus infirmitatem, subtrahitur quilibet timor mali. *Scientes*, inquit, *et videntes peccando fuimus non solum peccatores sed eciam eramus, cum per ignoranciam peccabamus, verum eciam prevaricatores legis vel cum id non facimus quod non faciendum iam scimus.*

Objections

Contra istud videtur quod omnis infans peccando originaliter non peccat mortaliter nec eciam quantumcunque graviter peccando actualiter, dum racione fuerit ignorans; sed contingit, cum secundum Aristotelem omni malo ignorancia non culpabilis non excusat, quia tunc expediret non addiscere quid fieri debeat vel non debeat, ne quis racione incidat in mortale.

Item, quilibet clericus sciens quod continue deficit a vitâ perfecta, qua sub pena peccati debet vivere, continue peccaret mortaliter; quod videtur nimis grave, cum tunc nunquam celebraret sed insolubiliter perplexus tam obmittendo quam committendo necessario peccaret continue; et cum scimus ad imitacionem scripture et sanctorum doctorum quod necessarium est nobis gravedinem peccatorum cognoscere, quia ut caucius caveantur secundum Augustinum Enchiridion LXV ex ignorancia peccatorum *accidit quod peccata quamvis magna et horrenda, cum in consuetudinem veniunt aut parva aut nulla esse creduntur usque adeo, ut non solum non occultanda verum eciam predicanda et diffamanda esse videantur, quando sicut scriptum est laudatur peccator in desideriis anime sue et qui inique gerit benedicitur.* Cum ergo clamor illius generis peccati gravissime inolevit hodie in ecclesia sancta Dei, videtur quod doctorum est tractando peccata detegere et confessorum gravedinem ipsorum discutere; aliter enim nescirent quomodo adhibeant medicamen.

The doctors' business to explain this matter as otherwise none could know remedies against sinning.

3. N: *detrahitur.* 4. K: *erramus.* 6. N: *cum illud.* 7. NO: *esse iam scimus.* 9. N: *nec* om. 11. O: *ignorans; id contingit secundum;* ib. N: *sicut concludit secundum.* 12. O: *ignorancia vero culpabilis.* 15. O: *clericus* om. (lacuna in cod.). 16. O: *quam sub.* 17. N: *mundus* (recte: *mundo*) *grave.* 22. NO: *quia* om.; ib. K: *quia ut caucius caveantur per Quia.* 23. NO: *62.* 27. NO: *esse* om. 28. O: *quando &* (sic); ib. O: *peccator* om. 29. NO: *iniqua.*

2. Recte: scientes videntesque peccamus; iam non solum peccatores quod eramus etiam cum per ignorantiam peccabamus, verum etiam legis praevaricatores, cum id non facimus quod faciendum vel facimus quod non faciendum esse iam scimus. 11. Aristoteles, III Ethic. Cf. Serm. I, 150, l. 19 23. St. Augustini Ench. ut supra, sed est cap. LXXX. 28. Psalm. IX, 24.

Whether every sin except that against the Holy Ghost will be forgiven[1]

Sed hii *quinto* dicunt quod omne peccatum preter peccatum in Spiritum Sanctum est veniale, quia non solum remissibile, sed oportet quod data venia remittatur, ut patet ex testimonio Veritatis Matth. XII et Matth. III et Luc. XII. Solum ergo peccatum continuatum usque ad mortem est dampnabile.

Similiter, licet alia sunt dampnabilia condicionaliter, cum sint gravia peccata pro quibus peccator dampnabitur, nisi penitens resipiscat, solum ergo peccatum continuatum in finem est peccatum in Spiritum Sanctum et irremissibile et mortale, ut innuit prima responsio.

Reasons for the need to be taught about mortal sin, as otherwise no man would know whether he be predestinate or foreknown

Sed iuxta istud videtur quod nullus predestinatus peccat mortaliter et per consequens cum solum mortale extinguit graciam vel virtutem, sequitur quod nullus predestinatus cadet a gracia vel virtute.

Item, tunc foret omnis homo ambiguus, cum esset in peccato mortali continue, quia quilibet nostrum scit quod est in peccato, et nescit utrum est predestinatus aut prescitus, aut utrum de peccato suo ante mortem erit contritus. Si enim homo sit in quantumcunque levi peccato, dum inpenitens finierit vitam in illo, ipsum est mortale et econtra. Sed antecedens est cuicunque ambiguum, ergo et consequens.

Item, cum quilibet existens in quantumcunque gravi peccato debet credere quod resurget et salvabitur, quia aliter desperaret; et si resurget ab illo peccato, ipsum non fuit mortale secundum posicionem, ergo omnis viator quantumcunque graviter peccans non debet credere quod peccat mortaliter, et tamen non oportet confiteri pro veniali vel subire penitenciam preter aspersionem aque benedicte et alia levia opera pietatis, videtur quod non oportet aliquem confiteri, quod est periculosum dicere, quia sic fucus dicencium peccatorum quod dimitterent malam consuetudinem in extremis tolleret omnem accusacionem, qua sacerdos redargueret peccatorem.

Item, multi presciti cadunt a gracia et post resurgunt per penitenciam, licet erant finaliter indurati. Cum

1. N: *Et hii.* 7. N: *simpliciter;* ib. K: *dampnabilia* om. 11. NO: *vel mortale;* ib. NO: *prima responsio* om. In codd. lacuna. 13. K: *et per consequens* om. 15. NO: *cadebat.* 16. N: *utrum esset.* O: *vel esset.* 19. NO: *vel prescitus.* 20. N: *contritus, ergo etc.* O: *ergo si enim.* 23. NO: *consequens convertibile.* 26. O: *resurgeret.* 36. N: *et sic multi.*

1. Serm. III, 181.

ergo secundum opinionem solum peccatum finalis inpenitencie sit mortale, sequitur quod omnes tales ante finale peccatum non peccarunt mortaliter, quod videtur erroneum, specialiter cum in prescito peccata mortalia reviviscunt, sic quod pro omni mortali quod commiserat penitetur, quia de omni tali dolebit.

Item, iuxta ponentes opus nepharium esse peccatum vel peccatum quod est de facto individuari a tempore, manifestum videtur quod multi presciti dampnabuntur pro multis peccatis pro quibus nunquam penituerant, que tamen non durabunt in eis usque ad mortem, eo quod in prescito continuantur opera eius nepharia, sed pro quolibet instanti temporis habitus peccati desinit unum peccatum individuatum a tempore desinente.

Item, stat peccatum veniale manere usque ad mortem sine dampnacione sequente, ut patet in omnibus purgandis, ergo non omne peccatum continuatum usque ad mortem est peccatum in Spiritum Sanctum irremissibile.

Item, iuxta hanc viam nullum originale deletum fide, circumcisione vel baptismo foret mortale; quod est falsum, cum per illud mors et dampnacio intravit in orbem. Peccata enim que tollunt vitam dicuntur mortalia et letalia secundum Augustinum super Iohannem Omelia XII. Venialitas autem peccati contrahitur ex modo loquendi scripture Gen. IV: *Maior est iniquitas mea quam ut veniam merear.* Iuxta quam Apostolus loquitur I Cor. VII quod secundum indigenciam *expedit viro reddere debitum uxori* pro excusanda libidine, ut meminit Augustinus Enchiridion LXI, ubi capit ex textu Apostoli veniam pro indulgencia distinguens inter genera peccatorum.

Alii autem *sexto* dicunt quod veniale et mortale differunt subiecto, cum omne veniale sit subiective in sensu, omne autem mortale in racione et voluntate. Quod videtur ex hoc falsum quod peccatum originale quod est privacio iusticie in eadem potencia in qua nata est in esse sciencia, et tamen nec racio nec voluntas ipsum principiat.

Is venial sin traced to the senses, mortal sin to mind and volition?

Item, defectus observancie consiliorum Christi est in potencia intellectiva et non sensitiva. Scimus tamen

3. O: *peccarent.* 4. *prescito.* N: Cetera desunt. 6. O: *punietur.* 21. O: *intrarunt.* 22. O: *tollunt vicia anime.* 27. O: *secundum indulgenciam concedit.* 30. O: *inter hec tria genera* 36. O: *est in eadem.* 37. O: *in esse iusticia.*

quod aliquod peccatum contra talia consilia in imperfecto non est mortale.

Item, multi peccant venialiter, omittendo illud quod racio et voluntas facerent sub pena augmenti meriti. Ista autem peccata subiective sunt in parte racionali sicut et talis omissio.

Item, peccata mortalia causant denominacionem in opera extrinseca, ut in coitu, homicidio et eis similibus operibus viciosis, ergo multo magis possunt causare denominacionem in potencias sensitivas sibi propriores. Sicut enim *videre mulierem ad concupiscendam eam* est peccatum mortale, ut docet Christus Matth. V, et sic de irasci, de verbis derisoriis et aliis per que Christus exponit legem.

Is only that sin mortal which is committed if the sinner wish it to be and to remain a just and unpunished act?

Septimo et ultimo dicunt quidam quod solum illud peccatum quod peccator vellet iustum esse et inpunitum ac perpetuo permansurum dicitur mortale, ut Lincolniensis loquitur dicto IV. Sed videtur quod multi vellent peccata tam spiritualia quam carnalia solum durare pro tempore. Et si loquamur de velle implicite, omnis voluntarie peccans vellet opera sua esse iusta et inpunita, que si essent, forent peccata perpetua. Omnis eciam peccator positus in adopcione vel ut moriatur et peccata sua purgentur vel ut sic vivat in veniali preeligeret hic vivere perpetuo, antequam peccata taliter punirentur in purgatorio, ut patet de mundialibus specialiter de nobis omnibus, quorum nullus appetit sed quasi naturaliter odit mortem. Cum ergo pro omni tali obliquacione a voluntate Dei eterna sit digna pena perpetua, videtur quod omne peccatum, cum sit voluntarium, sit dignum pena perpetua et per consequens mortale.

Item, sit A peccatum mortale, quod Petrus peccans vult efficaciter finiri, tunc Petro tantum displicet de A, quod positus in adopcione continuandi A non continuaret. Ex quo videtur quod nullum est peccatum nisi sit voluntarium, quod contricio delet A peccato. Cum enim Deus sit pronior ad acceptandum, videtur quod sicut homo eo illo peccat quo intime sic vult desistere, continuacio ergo cum pendet a libera voluntate non habet excusacionem, sed mentimur de voluntate coacta.

Pro quo declarando suppono primo quod si volo me velle aliquid, tunc volo illud. Secundo suppono quod

3. O: *amittendo*. 4. O: *sub pena (pre)*. 8. *ut*. In O: Cetera desunt.

displicet mihi modo quod nunquam Petro, si conteror de peccato. Et tercio suppono me velle usque ad B instans solum peccare. Et patet quod nunc volo pro B instanti me conteri de peccato et per consequens nunc volo quod displiceat mihi pro B instanti quod unquam pecco ex supposicione secunda. Ex quo sequitur quod nunc volo me velle nunquam peccare et per consequens iuxta primam supposicionem nunc volo nunquam peccare. Consequens falsum, quia volo peccare usque ad B instans. Videtur ergo omne peccatum voluntarium esse illius malicie quod includit in se perpetuitatem voluntatis saltem implicite. Et ille videtur sensus Augustini in De Verbis Domini LXI et VIII quod qui semel indisponitur ad hodie celebrandum indisponitur ad celebrandum pro quocunque tempore racione contrarie voluntatis. *Qui*, inquit, *non meretur hodie accipere, non meretur post annum accipere. Accipe panem cotidianum cotidie, cum sit contra cotidiana vulnera medicina. Sed sic vive ut cotidie merearis accipere.* Et in pari perversione voluntatis peccatoris patet secundum Lincolniensem divina iusticia qua pro pena horali dampnat peccatorem pena perpetua. Implicatur enim voluntas peccandi perpetuo, ideo iustum est quod proporcionaliter puniatur. Et in illo peccato cecantur adulteri, eciam sacerdotes, et alii volunt servare occasionem peccandi. In illa materia videtur mihi quod non superest nobis viantibus nisi diligendo Deum timere omnia genera peccatorum et non nimis curiose discutere posito peccato de gradu sue gravedinis. Licet enim secundum Augustinum Enchiridion XLIII non inutiliter exercentur ingenia, si adhibeatur deceptacio moderata, tamen periculosum est quidquam asserere quod non convincit sensus, racio vel scriptura. *Quod opus est*, inquit, *ut hec atque huiusmodi affirmentur vel negentur; vel affirmantur cum discrimine, quando sine discrimine nesciuntur.*

Every voluntary sin is mortal, which involves perpetual volition of the sinner.

It is best to avoid all sorts of sin and not to discuss the degree of their gravity.

35. *nesciuntur.* Sequitur: *etc. Iam est finis, qui fecit dicta, eius lingua sit benedicta. Amen.*

INDICES.

I. Indices of De Mandatis Divinis.

1. Index of Names.

J (I).

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

2. General-Index.

(Registrum decalogi ad fidem codicis N.)

[1] Cod.: querunt. Correxi e textu p 167.
[2] Recte: in semine Adam.

[1] In textu legem socialis coniugii p. 364.

[1] Num. cap. deest.

[1] Cod.: et drn͞a. Vide supra p. 12.

[1] desunt in cod.
[2] deest.

[1] Cod.: 23 A.

[1] Recte: dominus tamen quando contrahitur (ut in textu).

[1] Numerus deest

G.

[1] Recte: oracionem.

H.

I.

[1] Cod.: veritatem.
[2] Num. cap. deest. Est 23 A.

[1] repetitum est.
[2] Numerus capituli deest.

[1] Cod.: dividuntur, seu voluntates cf. p. 23.
[2] recte: terminantur pag. 23.

[1] Cod.: iusticiam.
[2] Cod.: vel humili.
[3] Num. deest.

[1] Cod.: moribus.
[2] Cod. omitt.

[1] Adde: *modo*.

[1] Numerus deest.

[1] Om.

[1] Cod. Numerus capit. deest.

[1] Numerus cap. deest.

N.

[1] Cod : 1 S.

[1] Numerus capituli deest.

O.

[1] Cod.: 25 A.

[1] Supra p. 257: *tundens*.

[1] Numerus capituli deest.
[2] recte 2 F.

[1] Numerus cap. deest.

[1] Cod.: textu codem 20

[1] Om.
[2] Numerus cap. deest. Est 23 A.

page

S.

page

[1] Numerus capituli deest.

[1] Numerus capituli deest.

[1] Cod.: 6 A.
[2] Numerus capituli deest.
[3] Recte: 19 Q.

T.

[1] Cod.: *comprehensa a sacratis.*
[2] Numerus capituli deest.

[1] In textu p. 92: *elicitus*.

U.

V.

[1] Cod.: *condicionatum*.

[1] Numerus capituli deest.
[2] Cod.: *iuramenti*.

X = Ch.

[1] Numerus capituli deest.

Y.

[1] Numerus capituli deest.

In cod. N sequitur: Ordo librorum doctoris evangelici: primus liber de dominio divino, secundus de dominio status innocencie, tercius de dominio hominis post lapsum. Hec patent in tractatu status innocencie in fine, ubi addendum dicit ad primum librum tractatum de Mandatis, ad secundum (de) dominio angelorum, ad tercium (de) dominio clericorum.

Summa theologie continet duodecim libros: Primus de Mandatis et presupponit tres libros de Dominio Divino, secundus de Statu Innocencie, tercius, quartus, quintus de Civili Dominio, sextus de Veritate Scripture, septimus de Ecclesia, octavus de Officio Regis, nonus de Potestate Pape, decimus de Simonia, undecimus de Apostasia, duodecimus de Blasphemia.

II. Indices of De Statu Innocencie.

1. Index of Names.

2. General-Index.

